This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

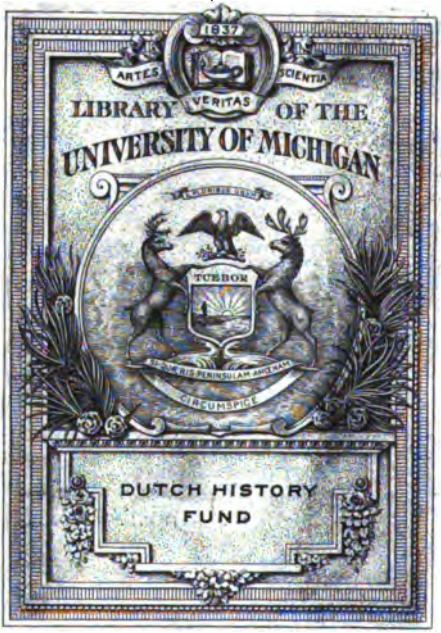
1837
ARTES
SCIENTIA
VERITAS
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
DUTCH HISTORY
FUND

AP
14
.V123

MENGELWERK,

VOOR

1816.

MENGELWERK.

VOOR

1816.

VADERLANDSCHE LETTER-OEFENINGEN,

OF

TIJDSCHRIFT

VAN

KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN,

WAARIN DE

BOEKEN EN SCHRIFTEN,

DIE DAGELIJKS IN ONS VADERLAND EN ELDERS UITKOMEN, OORDEELKUNDIG TEVENS EN VRIJMOEDIG VERHANDELD WORDEN,

BENEVENS

MENGELWERK,

tot Fraaije Letteren, Kunſten en Wetenſchappen, betrekkelijk.

dubb. verk.

TWEEDE STUK.

VOOR

1816.

MENGELWERK.

Te AMSTERDAM, bij
G. S. LEENEMAN VAN DER KROE
en
J. W. IJNTEMA.
1816.

INHOUD

Dutch Lit.
Nijhoff
10-17-24
1084R

VAN HET

MENGELWERK.

Redevoering over VONDEL's Treurspel, *Gijsbrecht van Amstel*. Door JAC. KONING, te *Amsterdam*. (*Vervolg en slot van bl. 723 des vorigen Jaars.*) 1
Over een Middel, om Likdorens en Wratten weg te nemen. Door M. L. HANIN. 17
Over de terugname der Voorwerpen van Kunst en Wetenschap uit het *Fransche* Muzeum, enz. Door MALTE-BRUN. 19
Oude Liefde roest niet. *Eene Hollandsche Burgerlijke Geschiedenis.* 26
Uitboezeming op de Feestviering, ter gelegenheid van de terugkeering der *Nederlandsche* Schilderstukken. Door H. H. KLIJN. *Dichtstuk.* 39
De menschlievende *Kozak* op den *Gothard's*-Berg. Door ASSCHENBERG. 44
Verslag van twee Bokspartijen, door een Ooggetuige. 46
Twee Anecdoten voor het hart. 47
De Groote Deserteur. *Eene Vertelling, op eene echte Anecdote gegrond.* 48
Welgeplaatst Compliment. *Puntdicht.* 49
Eene algemeene Waarheid uit den mond eens *Franschen* Badehaars. *Puntdicht.* 49
MUZIJK. 50
Dankrede voor den Algemeenen Vrede, gehouden 20 Dec. 1815. Door N. SWART, *Leeraar der Remonstrantsch-Gereformeerde Gemeente te Amsterdam.* 57
Bijdrage tot kennis en genezing der Ziekten van het Gehoor. Door Dr. HESSEN, te *Berlijn.* 68
Bijzonderheden, betreffende eenige Voorwerpen der Natuurlijke Historie. Door FORBES. 70

D. JUAN BAUTISTA MUNOZ. Door O. J. MEIJER, te *Amsterdam.* 73
NAPOLEON te *Warschau*, Dec. 1812. Door DE PRADT. 83
Brand te *Konstantinopel.* 87
IDA VON RAMSCHWAG. *Een Verhaal uit de Negende Eeuw.* 89
De gemaskerde Dood. Naar LANGBEIN. *Dichtstukje.* 96
Muzijk. 98
Onze Dagen naar derzelver Godsdienstige gesteldheid beschouwd, ter gelegenheid der *Conventie* van 26 Sept. 1815, naar MATTH. VI: 10e. Door H. HAARING, *Leeraar bij de Evang.-Lutersche Gemeente in de Rijp.* 105
D. JUAN BAUTISTA MUNOZ. (*Vervolg en slot van bl.* 83.) 113
Iets over plotselinge Sterfgevallen. Door Dr. J. GURRY. 122
Waar zijn de eerste Koepokken ingeënt geworden? 125
Verslag eener Zeereize van *Dublin* naar *Londen*, met een Schip, door eene Stoom-machine bewogen. Door I. WELD. 128
NAPOLEON te *Warschau*, Dec. 1812. (*Vervolg en slot van bl.* 87.) 142
IPHIGENIA DESILLE, een treffend Voorbeeld van Vrouwelijken Heldenmoed. 146
Het Slagveld van *Waterloo.* Door een' Ooggetuige. 148
Aanmerkingen, rakende de Gas-verlichting. 149
Brief van een' Huisman, over het lastige van het bezit eener schoone en welopgevoede Vrouw. 151
Berekening omtrent het Sneuven. 153
Het Viooltje in zijne eer hersteld. *Anecdote.* 153
BLUCHER's Arm. *Puntdicht.* 154
Muzijk. 154
De Vaderlandsliefde. Door H. VAN LOOHEM, te *Deventer. Dichtstuk.* 157
Iets, over hetgeen de Zuidelijke Provincien der *Nederlanden* hebben toegebragt tot de Beoefening der Wetenschappen. Door W. C. ACKERSDIJCK, te *Utrecht.* 167
Fragment eener Reize van *Teisel* naar *Batavia*, 1774. Door J. C. METZLAR, *weleer Predikant te Batavia, nu te Adaard, in de Provincie Groningen.* 178
FREDERIK MATTHISON's onverwachte Redding uit een doodelijk Gevaar. Briefswijze door hemzelven medegedeeld aan eenen Vriend. 182

Merk-

INHOUD.

Merkwaardige Bijzonderheden uit het Leven van den beroemden SULLY. Door Mad. DE GENLIS. 188

Natuurlijke Historie der Apen. *Eene satyrieke Voorlezing.* 194

De Oranje- en de Meloensſchillen. Door A. VON KOTZEBUE. *Eene Vertelling.* 200

Merkwaardige Anecdote uit den jongſten Oorlog tegen *Frankrijk*. Door Mev. H. M. WILLIAMS. 209

Aan CORNELIS LOOTS. Door W. H. WARNSINCK, BERNEZ. *Dichtſtukje.* 210

Zelfmoord. *Puntdicht.* 212

Onvoegzame Scherts betaald gezet. *Anecdote.* 213

Redevoering, over de verpligting van den Koophandel aan de Wetenſchappen. Door N. SWART. 213

Bloeijende Longtering genezen door Poeder van Houtskool. 227

Heeft de Koepokinenting de doodelijkheid van andere Ziekten der Kinderen bevorderd? Door C. W. HUFELAND. 228

HORTENSIA BEAUHARNAIS, en LAETITIA BUONAPARTE. 230

Verſlag van twee onderſcheidene ſoorten van Spaarbanken (*Savingbanks*), ten dienſte van de lagere klaſſe der Maatſchappij in *Schotland* opgerigt. 234

Eenige Bijzonderheden wegens de Reizen en den Dood van Dr. SPARMAN, een ander *Afrikaansch* Martelaar. 240

De Oranje- en de Meloenſchillen. (*Vervolg en ſlot van bl.* 200.) 245

Aan de Vaderlandſche Dichters. Door W. H. WARNSINCK, BERNEZ. *Dichtſtuk.* 254

Op de *Theorie der Geestenkunde* van J. H. JUNG, genaamd STILLING. Door FRANCIJNTJE DE BOER, te *Sneek*. *Dichtſtukje.* 257

MUZIJK. 258

Des Christens één, eenvoudige Pligt, naar de aanwijzing van PAULUS, *Rom. XIII:* 8—10. Door J. H. KROM, *Leeraar bij de Hervormde Gemeente te Gouda.* 261

Iets, over de Aderlatingen in de Watervrees. 274

Over de Suiker in den Honigpisvloed. 275

Nadere Bijzonderheden omtrent de Stoomvaartuigen. 275

Zonderlinge Ontſnapping van den Heere DE LA FAYETTE uit *Olmutz*, in 1794. 277

Natuurlijke Historie van den Ezel. *Eene satyrieke Voorlezing.* 287

De Herberg bij *Newmarket*. *Een Verhaal*. 291
SICARD en MONOT. 302
Treffend Voorbeeld van Dankbaarheid in eenen Hond. 303
Na het hooren voorlezen eener Lofrede op een berucht *Romeinsch* Veldheer. Door H. H. KLIJN. *Dichtſtukje*. 306
De Koophandel. Door W. H. WARNSINCK, BERNSZ. *Dichtſtuk*. 309
Waarnemingen, betrekkelijk de Koepokinenting, bij reeds met Kinderziekte beſmette voorwerpen. Door M. W. LUBER, *Med. Doct. te Amſterdam*. 319
Zonderlinge Ontſnapping van den Heere DE LA FAYETTE uit *Olmutz*, in 1794. (*Vervolg van bl.* 286.) 327
Natuurlijke Historie van den Ezel. (*Vervolg en ſlot van bl.* 292.) 335
Afrikaanſche Roofſtaten. 340
Aanmerkingen en Proeven, rakende het Gaslicht. Door J. A. VISSER BENDER, *Apotheker te Harlingen*. 345
Tweetal Mythen. 350
Iets uit het Werk van den Heer DE PRADT. 351
MICHAEL SCHUPPACH, bijgenaamd *de Bergdokter*. 352
Bij het herdenken aan mijn' Vader. *Dichtſtukje*. 355
Nationaal Karakter. 356
Elk zijn Pligt. 356
Redevoering, over de gunſtige vooruitzigten, welke onze tegenwoordige Staatsgeſteldheid geeft, voor den bloei der Kunſten en Wetenſchappen. Door Mr. A. SIEWERTSZ VAN REESEMA, *Advocaat te Rotterdam*. 357
Waarnemingen, betrekkelijk de Koepokinenting, bij reeds met Kinderziekte beſmette voorwerpen. (*Vervolg en ſlot van bl.* 327.) 374
Nieuw ontdekte Volkplanting in de *Zuidzee*. 385
Nieuwe Beſchrijving der Stad *Washington*, in *Noord-Amerika*. 387
Zonderlinge Ontſnapping van den Heere DE LA FAYETTE uit *Olmutz*, in 1794. (*Vervolg en ſlot van bl.* 335.) 392
REICHMUTH VON ADOCHT. *Een treffend Verhaal*. 397
Feestzang, bij de eerſte Verjaring van de Overwinning bij *Waterloo*. Door W. H. WARNSINCK. *Dichtſtuk*. 407
De knielende Kwaker. 410
Keizerlijke Geleerdheid. 410
Kinderlijke Naïveteit. *Dichtſtukje*. 411
Tentoonſtelling. *Puntdicht*. 412
Op de tijding van den dood eens Booswichts, door een Rijtuig overreden. *Puntdicht*. 412

BUONAPARTE en zijn Lijfarts. 412
Bedenkingen, over het zien der Slaap- of Nachtwandelaren; alsmede, over het Dierlijk Magnetismus. Door F. VAN DER BREGGEN CORNZ., *Med. Doct. te Amsterdam.* 413
Iets, over het *Cauterium actuale*, of gloeijend IJzer, in kwaadaardige Zenuwkoortsen, (*Typhus.*) Door Dr. KEUCHENIUS, van *Schoonhoven.* 425
Beschouwing van de Gebaren-Kunstenaresse HENDELSCHÜTZ, na de Voorstellingen, door haar te *Amsterdam* gegeven. 430
Nederlands Heldenroem. Door H. WEYTINGH, *Rector aan het Gymnasium te Kampen. Dichtstuk.* 440
HENDRIK DE IV en Mevrouw LECLERC. 443
Iets, over het, te *Nijkerk op de Veluwe*, op den 22 en 23sten van Slagtmaand 1813, voorgevallene, zoo als zulks voorkomt in het *Nationaal Gedenkboek* van Prof. KONIJNENBURG. Door J. FREZIE en G. VAN DIERMEN, te *Nijkerk.* 445
De Pantoffel-taktiek, of de Kunst om de Mannen onder het juk te brengen. *Eene satyrieke Voorlezing.* 448
De Spin en de Podagra. Naar PETRARCHA. *Eene Fabel.* 455
De Stedeling en de Landman. *Een Gesprek.* 456
Ter Nagedachtenisse van Mejufvr. H. v. H. *Dichtstukje.* 459
Algemeene Bedenkingen, over het Dierlijk Magnetismus. Door F. VAN DER BREGGEN CORNZ., *Med. Doct. te Amsterdam.* (*Ten vervolge van No. IX. bl.* 425.) 461
Bereiding der Inlandsche *Saleb.* 473
JAMES MADISON, de President der Vereenigde Staten van *Noord-Amerika.* 476
Over de *Barbarijsche* Roofstaten. 481
Een Nacht onder de Wilden. Door CHATEAUBRIANT. 485
De Pantoffel-taktiek, of de Kunst om de Mannen onder het juk te brengen. (*Vervolg van bl.* 454.) 491
Vader HOLM's Reize naar zijne Kinderen. Door J. G. D. SCHMIEDTGEN. *Zedelijk Verhaal.* 498
List van twee Broeders. 505
De gelukkige Misslag. 506
De Geschiedenis der Despoten. 507
De vrome Krijgsman. 507
De Christelijke Huispantoffel. *Dichtstukje.* 507

De

De zindelijke Huisvrouw. *Puntlicht.* 508
Algemeene Bedenkingen, over het Dierlijk Magnetismus. (*Vervolg en slot van bl.* 473.) 509
Togt op den *Vesuvius*. Door CHÂTEAUBRIANT. 519
Eenige Bijzonderheden, rakende den Veldslag bij *Quatrebras*, enz. Door JOHN SCOTT. 526
De *Rijn*-val bij *Schaffhausen*. 532
De Pantoffel-taktjek, of de Kunst om de Mannen onder het juk te brengen. (*Vervolg en slot van bl.* 497.) 535
Vader HOLM's Reize naar zijne Kinderen. (*Vervolg en slot van bl.* 505.) 540
Aan de Vaderlandsche Dichters. *Dichtstukje.* 555
Voorlezing, over het Onderwijs in de Teekenkunst, als een belangrijk deel eener welbeschaafde Opvoeding. Door N. SWART. 557
Hoe behoort men Schilderstukken te bezien? 567
Eenige Bijzonderheden, rakende den Veldslag bij *Quatrebras*, enz. (*Vervolg en slot van bl.* 532.) 573
Berigt, wegens het, voornamelijk in *Duitschland*, zeer beroemde Vrouwelijke Opvoedings-Instituut van den Heer DETHMAR, op het Kasteel *Reckenburg*, tusschen *Emmerik* en *Rees*. Door Mr. J. H. ONDERDEWIJNGAART CANZIUS, te *Emmerik*. 579
De Luchtbollen. 586
Beschrijving van het Rijtuig van BUONAPARTE, te *Waterloo* genomen. 589
Het groote Bal in de kleine Staat. 591
Fransche Consequentie. Door JOHN SCOTT. 599
De Genezing door Lagchen. 600
GANGANELLI's Denkwijze, rakende de *Jezuiten*. 601
Scherp Antwoord. 601
Schrandere Zet. 602
Een Wenk aan Dames. 602
Burgemeesterlijke Begrafenis. *Puntlicht.* 602
De Overmoed der *Barbaarsche* Roofstaten. Door H. VINKELES. *Dichtstukje.* 603
Aanmerkingen omtrent de *Nederlandsche* Taal, bijzonder met betrekking tot de Zuidelijke Provincien. Door Mr. W. C. ACKERSDIJCK, *Vrederegter te Utrecht*. 605
Berigt, aangaande het *Schwalbacher* Bronwater. 615
Vierdubbel Zien. 617
Indische Bijzonderheden. 617
Over het Verval van het *Britsche* Rijk. Door *Sir* HENRY SCHULTES. 621

De

De Kunst van Rijkworden. *Eene satyrieke Voorlezing.* 634
Schets van de *Barbarijsche* Staten. 641
Bij het te water loopen van Z. M. Schip *Wassenaar*, van 's Lands Werf te *Amsterdam*, den 3den October 1816. Door W. H. WARNSINCK, BZ. *Dichtstuk.* 645
Waar mag die oude Man in *Holland* toch wonen? 648
De Kee. Naar BURGER. Door H. TOLLENS, CZ. *Dichtstukje.* 649
Narren-wijsheid. *Dichtstukje.* 652
Burgerlijke Begrafenis. *Puntdicht.* 652
Aanmerkingen omtrent de *Nederlandsche* Taal, bijzonder met betrekking tot de Zuidelijke Provincien. (*Vervolg van bl.* 615.) 653
Over de waarde van het Scheikundig Onderzoek der Minerale Wateren, met betrekking tot de beoordeeling van derzelver Geneeskrachten. 662
De Zeden der *Hindus* vlak strijdig bevonden met het deswege, op bevooroordeeld gezag, veelal aangenomen gevoelen. Door A. F. TYTTLER. 666
Vergelijking tusschen het *Londensche* en het *Amsterdamsche* Panorama van den Veldslag bij *Waterloo*, in eenen Brief aan een' Vriend. 671
De Kunst van Rijkworden. (*Vervolg en slot van bl.* 641.) 685
Historische Anecdote. 692
Aan den Dichter H. TOLLENS CZ., *Ridder van de Orde van den Nederlandschen Leeuw, enz. enz.* Door W. H. WARNSINCK, BERNSZ. *Dichtstuk.* 695
Toovery. Door M. VAN LOGHEM. *Dichtstukje.* 698
De Markies van SAINT-CYR. *Anecdote.* 700
Aanmerkingen omtrent de *Nederlandsche* Taal, bijzonder met betrekking tot de Zuidelijke Provincien. (*Vervolg en slot van bl.* 662.) 701
Merkwaardig Geval van Hondshongers (*Fames canina*) en deszelfs gelukkige Genezing. Door Dr. KRUCHENIUS, van *Schoonhoven.* 712
Brief van den Admiraal DE RUITER aan den *Nederlandschen* Ambassadeur KOENRAAD VAN BEUNINGEN, rakende het uiterst moeijelijke en gevaarlijke eener Onderneming tegen *Algiers.* 716
Eene Bijdrage tot de Voortreffelijkheid van den Roomschkatholijken Godsdienst. Extract uit een' Brief uit *Gent.* 725
Treffend Voorbeeld, ter waarschuwing tegen het verwek-

wekken van angst en schrik. Door W. H. WAANSINCK, BERNSZ. *Eene ware Gebeurtenis.* 729
Het Leven van een *Fiaker*, of Huurkoetsier. Door PIÉMOUILLÉ. 735
De Keizerlijke Grootmoeder. *Anecdote.* 737
Bij de Overwinning op *Algiers. Dichtstuk.* 737
Afscheidsrede van den grooten Tooneelspeler NAPOLEON BUONAPARTE, na den Slag bij *La Belle Alliance.* Naar KOTZEBUE. *Dichtstukje.* 740
Grootheid. Naar MEISZNER. 744
Aan BELLA. Naar HAUG. 744
De *Vaderlandsche Letteroefenaars* aan hunne Medeburgers, bij den aanvang des Jaars MDCCCXVII. 745
Iets, over de Bijbelgenootschappen. Een nieuw oogpunt. 751
Beknopt Verslag van een schijnbaar dood ter wereld gekomen Kind. Door H. VAN LOON, *Chir. et Art. obst. Lector te Amersfoord.* 754
Opwekking tot Liefdadigheid. Door J. L. NIERSTRASZ JUN., te *Rotterdam. Dichtstukje.* 758
Beschouwing van de Tentoonstelling der Kunstwerken van levende *Nederlandsche* Meesters, in October 1816, te *Amsterdam.* 760
Moedig Gedrag van twee Vaderlandsche Mannen, ter redding van een Medemensch. 782
De Winterhaard, een Geschenk der Vriendschap. *Dichtstukje.* 784
De gewezene Statenkamer te *Utrecht*, bij het vervaardigen van dezelve tot een Museum, sprekende ingevoerd. *Dichtstukje.* 786
De gelukkige Echt. *Dichtstukje.* 788
Bewijs, dat FICHTE een *Anaxagorist*, of ANAXAGORAS een *Fichtiaan* was. 789
Twee Illumineer-Anecdoten. 789
Onwetende zondigt niet. 790
Gewigtig Onderscheid. 790
Vernuftige Wending. 790

MENGELWERK.

REDEVOERING

OVER

VONDEL'S TREURSPEL,

GIJSBRECHT VAN AMSTEL.

(*Vervolg en slot van bl.* 723 *des vorigen jaars.*)

II. Thans gaan wij over tot het *tweede* gedeelte onzer Voorlezing. Eene beschouwing, namelijk, op hoedanig eene wijze de verwoesting van Amsterdam in het Treurspel *Gijsbrecht van Amstel*, door VONDEL, wordt voorgedragen, en in hoe verre hetzelve al of niet op de waarheid is gegrond.

Het Treurspel van VONDEL, hetwelk den naam van onzen GIJSBRECHT draagt, is, naar ik vertrouwe, zoo algemeen bekend, dat het overtollig zoude zijn, deszelfs inhoud alhier breedvoerig op te geven. Eene korte herinnering zal echter noodig zijn. In weinige woorden komt dezelve hier op neder:

GIJSBRECHT, eenige jaren in ballingschap rondgezworven hebbende, waagt het, in zijne stad terug te keeren. Weldra door de Kennemers en Waterlanders belegerd wordende, verdedigt hij zich een gansch jaar met den grootsten moed, zoo zelfs, dat de belegeraars, wanhopende de stad met geweld te vermeesteren, hunne toevlugt tot eene krijgslist nemen, die maar al te wel gelukt. Terwijl zij veinzen den aftogt te slaan, laat zich een hunner aanhangelingen, door VONDEL met den naam van VOSMEER bestempeld, als krijgsgevangen, binnen de stad brengen, die GIJSBRECHT, door een logenachtig verhaal, weet te bewegen, een schip, met rijst beladen, hetwelk door zijne vijanden

zoude achtergelaten zijn, als eenen rijken buit, naar binnen te voeren. Dat schip, in hetwelk zich een aantal krijgslieden verborgen hadden, wordt alzoo in triomf naar binnen gesleept, vergezeld van het vreugdegejuich der misleide burgeren. Bij het naderen van den nacht, vóór het opkomen der maan, ontlast zich dit schip van zijne vracht. De krijgslieden, duslange in hetzelve verborgen, vertoonen zich, vallen de bende van GIJSBRECHT aan, en overweldigen de Haarlemmerpoort. Een deel gewapende vijanden, heimelijk in het Karthuizers klooster verborgen, voegt zich bij hen; gezamenlijk trekken zij ter stad in, bestormen het Raadhuis, de Hoofd- of Sint Catharijne-kerk en het Klarissen-klooster, rigten overal een afgrijselijk bloedbad aan, en hebben, eindelijk, geheel de stad in hunne magt, met uitzondering alleen van het slot van AMSTEL, hetwelk te vergeefs door hen wordt opgeëischt, naardien GIJSBRECHT schijnt besloten te hebben, hetzelve tot het uiterste te verdedigen, en van dit zijn heldhaftig voornemen niet kan worden teruggebragt, tot dat de Engel Rafaël, uit hooger gewesten nedergedaald, hem vermaant, zich, met alle de zijnen, te water en naar Pruisen te begeven, en aldaar eene Stad, thans nog *Holland* genaamd, te stichten; aan welke vermaning GIJSBRECHT eindelijk gehoor verleent, en dadelijk het slot verlaat.

Vergelijken wij nu den inhoud van dit Treurspel met die geschiedverhalen, welke den toets der waarheid kunnen doorstaan, dan ontdekken wij, en in de *hoofdzaak*, en in de meeste *bijzonderheden*, eene in het oog loopende afwijking en verschil tusschen het een en ander; zoo als wij door eenige proeven zullen aantoonen.

1. VONDEL doet, in de eerste plaats, GIJSBRECHT VAN AMSTEL, na eenige jaren als balling te hebben rondgezworven, in zijne stad terugkeeren, en wel na het overlijden van den Erfgenaam van Graaf FLORIS DEN V, dat is in of omstreeks den jare 1304.

Reeds deze eerste, allerbelangrijkste hoofdzaak wordt,

met

niet genoegzamen grond, wederſproken. Na zijne verſchijning in het leger van den jongen Graaf te Veere, waarvan wij bevorens gewaagden, werd hij ten lande uitgebannen, onthield zich *buitenslands*, en werd aldaar door zijne vrienden onderhouden *zoo lang hij leefde*, gelijk ons door een geloofwaardig getuige verzekerd wordt. — De *hoofdperſoon* alzoo van dit ſtuk, wiens *naam* het draagt, was niet tegenwoordig bij de alhier verhaalde overmeestering zijner ſtad, welke hij waarſchijnlijk nimmer weder aanſchouwd heeft.

Met meer zekerheids, integendeel, weet men thans, dat JAN VAN AMSTEL, zoon van onzen GIJSBRECHT, welke niet onder de moordenaren van den Graaf geteld wordt, eenigen tijd in Amſtels veſten heeft vertoefd. Gebruik makende van den ontſtanen oorlog tuſſchen den Graaf van Vlaanderen en dien van Holland, koos hij de zijde van Heer JAN VAN RENESSE, het hoofd der Vlamingen, welke, in den jare 1304, de ſtad Utrecht en het grootſte gedeelte van Holland veroverde. Bij die gelegenheid zal JAN VAN AMSTEL zich, ter wederbekoming van zijn wettig erf, met zijne vrienden, in Amſterdam geworpen, en zich eenen korten tijd aldaar gehandhaafd hebben. Weldra, echter, werden de Vlamingen tot den terugtogt genoodzaakt, en JAN VAN AMSTEL in de verpligting gebragt deze ſtad te verlaten. Waarſchijnlijk, echter, ſchijnt hij zich eenigen tijd te hebben verdedigd; doch, voor de overmagt moetende bukken, ſchoot er voor hem en de zijnen niets anders over, dan hun heil in de vlugt te zoeken, en alzoo het vaderlijk erf, op nieuw, in handen zijner vijanden over te laten. — Ofſchoon ons nu 's lands Geſchiedſchrijvers niets van eene gewelddadige verovering der ſtad, zelfs niets, met genoegzame zekerheid, van eenig beleg verhalen, is het echter buiten kijf, dat de ſtad, welker ingezetenen, zoo als verhaald wordt, JAN VAN AMSTEL met open armen hadden ontvangen, te dezer zake, zwaarlijk geſtraft werd: hare bruggen werden dan ook, dien

ten gevolge, afgebroken, hare vesten geflecht, en zij zelve van hare markten en vrijheden beroofd.

Indien men nu dit Treurſpel op eenigen hiſtoriſchen grondſlag wil bouwen, dan moet men zich tot dezen inval en terugtogt van JAN VAN AMSTEL, in den jare 1304, bepalen, vermits men anders te vergeefs naar eenige krijgskundige gebeurtenis, in en omſtreeks Amſterdam, tuſſchen 1296 en 1304, zal zoeken. Doch dan ziet men tevens het aanmerkelijk onderſcheid tuſſchen het werkelijk gebeurde en het tafereel, door VONDEL in zijn Treurſpel opgehangen.

2. Wij kunnen ons hiervan te meer overtuigen, wanneer wij, in de tweede plaats, deze en gene *bijzonderheden* wat nader beſchouwen, zoo als wij thans zullen doen.

Wanneer wij de ſchets van Amſterdam, omſtreeks den aanvang der dertiende eeuw, zoo als die door den beroemden WAGENAAR (*) is ter neder geſteld, met onze aandacht volgen, dan zien wij er uit, dat de omvang dezer ſtad, te dien tijde, nog zeer naauw beperkt was. „ De Amſtel," zegt hij, „ was, daar nu de vij-„ gendam en groote vischmarkt is, afgedamd, en ter „ wederzijde, gedeeltelijk ten minſte, bedijkt. De dijk „ langs den linker oever was de gewoonlijke weg naar „ 't ſlot der Heeren VAN AMSTEL, welk binnen-„ waards tegen den dijk, ten westen van den ſtroom, „ beneden den dam, geſtigt was, een ſchoonen boom-„ gaard agter zig hadt, en digt bij welken geene of „ bijna geene gemeene huizen ſtonden..... De buurt „ of het gehugt lag aan de oostzijde van het damrak, „ in het gezigt van 't ſlot, vong aan, omtrent de „ plaats, daar de oude kerk ſtaat, en de grond hoogst „ is, en liep, in de oudſte tijden, naar den dam, en „ wat laater, zo 't ons voorkomt, ook naar den ijkant, „ tot op de hoogte der nieuwe brugge toe. Of Am-„ ſter-

(*) *Beſchr. van Amſterdam*, in folio, Ifte Stuk, bl. 6.

„ ſterdam, in 't begin der dertiende eeuwe, reeds met „ eene graft omringd geweest zij, is onzeker.... De „ gantſche plaats werdt dus, in deezen vroegſten tijd, „ ten oosten en ten westen, bepaald door de twee „ voorburgwallen.... Ten zuiden en ten noorden ſtrek- „ te zij zig van den dam tot aan het IJ toe uit.... Ook „ is 't niet te denken, dat de plaats poort of poorten „ gehad heeft, in 't begin der dertiende eeuwe."

Geheel anders heeft VONDEL ons deze ſtad in zijn Treurſpel beſchreven. Hij ſpreekt van *ſtraeten*, *ſteegen*, *burreghwallen* en *brugghen*; — van *vesten* en *poorten*; — van *kerken*, *kapellen* en *kloosters*; — van het *Stad-* of *Raad-huis*; — van den *Schreijers-toren*; — van het *groot Rondeel* aan den hoek van het IJ; — van het *Wachthuis*; — van de *Doelen-brug*; — van het *groot gebouw Jan Witten*, en wat dies meer zij. Hij vertoont ons dus de ſtad als reeds te dien tijde aanmerkelijk uitgebreid en van eenen grooten omvang, en wijkt alzoo ook daarin van de waarheid af; zoo als wij omtrent een en ander nog wat nader zullen beſchouwen.

Het *Karthuizers klooster*, hetwelk hij beſchrijft als

. . . . . „ een overout en vorſtelijk geſtichte,
„ Verzorght in vrede en krijgh met zegelen en brieven,
„ Dat wie het quest, gedenke een Vorst des rijx te grieven,
„ Die zegt: hij raakt mijn kroon die 't klooster yet misdoet.
„ Sint Andries is 't gewijt;"

dit klooster, hetwelk hij, in den nacht des aanſlags, door de krijgsbende van WILLEM VAN EGMOND doet betrekken, werd eerst in den jare 1393, en dus bijna honderd jaren daarna, geſticht.

Het *Stad-* of *Raad-huis* met deszelfs *toren* plaatst hij op de *markt* of de *plaatſe*, dat is op den *Dam*; doet hetzelve *aldaar* beſtormen, vermeesteren en afbranden; — daar, ondertusſchen, het oudſte Stadhuis, het zij dan al of niet te dien tijde reeds aanwezig, vermoedelijk heeft geſtaan ter plaatſe van de tegenwoordige Oudezijds Kapel, aan het einde van den Zeedijk. VON-

PEL zelf ſchijnt dit overoud en algemeen gevoelen te hebben omhelsd, daar hij, in zijn gedicht: *de Inwijding van het nieuwe Stadhuis* (*), zich aldus uitlaat:

„ Het eerſte ſtondt daer 't IJ zich uitſtreckt in zijn bedt
„ Met biezen, riet en helm, geboort van wederzijde.
„ Daer d'Aemſtelheer, van outs, de zeekapelle wijdde,
„ Ter eere van Godts Helt, Sint Olof"....

Mist men dus het Raadhuis op den Dam, dan vervalt ook het verband en de ganſche zamenhang des geheelen verhaals wegens de beſtorming en verbranding van dat ſtedelijk gebouw, zoo als hetzelve in dit Treurſpel gevonden wordt.

Zoo laat hij ook de

„ hooftkerk, rijk gebout ter eere van Katrijn,
„ En van Marije zelf,"

dat is de *Nieuwe* of *St. Catharijne-kerk*, op den Dam, door den Sparrewouder reus, KLAAS VAN KIJTEN, en zijnen aanhang beſtormen, de deuren openſlaan, het *ruim*, de *altaren* en het *koor* met lijken bezaaijen, en de kerk zelve uitplonderen; — daar het, intuſſchen, zeker is, dat de eerſte Sint Catharijne- of Nieuwe-kerk niet vóór den jare 1414 is gebouwd, en het grootſte gedeelte der daartoe benoodigde kosten is gedragen door WILLEM EGGERT, Heer van Purmerende, wiens nagedachtenis, door een overgebleven wapenbord, tot op dezen dag, vereerd en bewaard gebleven is.

Een der ſchoonſte, doch ontzettendſte tooneelen plaatst VONDEL in het *Klariſſen-klooster*, alwaar hij ons den eerwaardigen Biſchop GOZEWIJN, omringd door eenen rei van godvruchtige nonnen, voorſtelt, terwijl zij, door een eenſtemmig godsdienſtig gezang, de geboorte van den Stichter onzes Godsdiensts plegtſtatelijk vieren; ſtraks daarop van het gevaar, waarin zij

(*) *Poëzij*, Iſte Deel, bladz. 220.

zij zich bevinden, door onzen GIJSBRECHT laat verwittigen; weldra door den indringenden vijand overweldigen, en allen, op de wreedaardigſte wijze, door het ſtaal des moordzuchtigen krijgsmans doet omkomen; en daarop

„ terſtont gebiet den brand in 't kloosterdak te ſteeken."

Hoe roerend dit tooneel ook zijn moge, nimmer, echter, heeft deze gebeurtenis *te dien tijde* in het klooster van Sint Clara plaats gehad, vermits hetzelve alstoen nog niet in wezen was, maar voor het eerst in den jare 1414, en dus ruim eene eeuw later, vermeld wordt; zoo als, in 't algemeen, al de kloosters van Amſterdam meestal gedurende de vijftiende, of op zijn vroegst in de laatſte helft der veertiende eeuw, geſticht zijn.

VONDEL doet, eindelijk, den Bode, in het ſlot van zijn verhaal, zeggen:

„ Ik quam omtrent de *Beurs*, te water uit gebouwt,
„ Nu half gebrant, en zagh al 't zilverwerk en gout,
„ Geplondert heiligdom, tapijten, ſchilderijen,
„ Scharlaken en fluweel, langs heel de gaelerijen
„ Geworpen overhoop, daer Grobber hiel de wacht."

Er is geen de minſte ſchijn, veelmin eenig bewijs, dat er vóór het begin der zeventiende eeuw eene *Beurs* alhier aanwezig is geweest. Gedurende de Spaanſche onlusten hielden de kooplieden hunne vergaderplaats aan het einde der Warmoesſtraat, en verſcholen zich, bij flecht weder, onder de luifels der aldaar ſtaande huizen; wat later kwamen zij te zamen aan het oosteinde der Nieuwebrugge, ook wel in de Sint Olofskapel en in de Oudekerk; tot dat, eindelijk, in den jare 1613, de tegenwoordige Beurs „ te water uitgebouwd" en voltrokken werd, en ſedert dien tijd ten gebruike der kooplieden heeft verſtrekt.

Uit deze voorbeelden kan men genoegzaam nagaan,

wat men verders te denken hebbe van het *groot Rondeel* aan den hoek van 't IJ, van het *Wachthuis*, van de *Haerelemmerpoort*, den *Schreijerstoren* en de *Doelenbrug*, weleer de *Roobrug* genaamd, in het begin der dertiende eeuw, waarover ik mij niet verder behoef uit te laten. Liever zal ik mij nog eenige oogenblikken bepalen bij deze en gene perſonen, welke VONDEL in dit ſtuk ſprekende ten tooneele voert.

GIJSBRECHT VAN AMSTEL, de hoofdperſoon van het ſtuk, de ſpil, waarop alles draait, heeft, zoo als wij hier voren reeds zagen, na zijne vlugt en ballingſchap, deze ſtad vermoedelijk nimmer weder aanſchouwd, en is althans bij het gebeurde in 1304 niet tegenwoordig geweest. Zijn zoon JAN bevond zich, integendeel, aan het hoofd zijner vrienden, in dit zijn vaderlijk erf, hetwelk hij in dat jaar voor de overmagt zijner vijanden moest verlaten. JAN VAN AMSTEL zoude dus als de held der geſchiedenis in dit Treurſpel moeten beſchouwd worden.

GOZEWIJN VAN AMSTEL was, ja, de oom van onzen GIJSBRECHT; ook vindt men hem op de lijst der Biſchoppen van Utrecht; doch het is onmogelijk, dat hij het beleg van Amſterdam in den jare 1304 zoude hebben kunnen bijwonen, en aldaar, nevens zijne nicht KLARIS VAN VELZEN, en zoo vele andere geeſtelijke zusters, op eene zoo jammerlijke wijze in het Klariſſen-klooſter den laatſten adem hebben uitgeblazen; daar het bewezen is, dat hij reeds vóór den jare 1267 (waarſchijnlijk te Keulen, alwaar men hem althans begraven heeft) is overleden.

ARNOLD VAN AMSTEL, door VONDEL ARENT genoemd, de trouwe lotgenoot en broeder van onzen GIJSBRECHT, die met hem het harde lot der gevangenisſe in Zeeland had verduurd, was even weinig in ſtaat, de zaak van dezen zijnen broeder in den jare 1304 zoo krachtdadiglijk te ondersteunen, dat hij, ten gevolge eener kwetſure, bij eenen uitval uit deze ſtad bekomen, zoude zijn overleden; daar men zijn verſcheiden,

den, met genoegzame zekerheid, reeds in of vóór den jare 1291 mag vastſtellen.

Weinig zekerheids is er, dat de zoo getrouwe gade van GIJSBRECHT den naam van BADELOCH VAN WOERDEN zoude gedragen hebben; doch meer gronds, dat eene BADELOCH VAN AMSTEL met HERMAN VAN WOERDEN is gehuwd, en AMSTEL en WOERDEN alzoo aan elkander zeer naauw vermaagſchapt zijn geweest.

VONDEL noemt, eindelijk, de kinderen van GIJSBRECHT: ADELGUND, zijne *huwbare dochter*, en VENERIK, zijn *zoontje*. Den laatſten beſchouwt hij als ſlechts een kind zijnde, daar hij hem in zijn ſtuk „ *d'onnoosle Veenerik*" noemt. Men kent, ondertusſchen, geene andere dochter van GIJSBRECHT, dan ELISABETH, die het geestelijk gewaad ſchijnt aangenomen te hebben; zoo ook geenen anderen zoon, dan JAN, van wien wij te meermalen gewaagden, en die, in den jare 1304, en dus ten tijde, toen de voorondersſtelde ramp van Amſterdam geacht wordt plaats te hebben gehad, reeds dien ouderdom had bereikt, dat hij, aan het hoofd eener gewapende krijgsbende, deze ſtad heeft bezet, en mogelijk eenigen tijd tegen de aanvallen zijner vijanden gehandhaafd.

Het aangevoerde zal, zoo ik vertrouwe, genoegzaam zijn ter overtuiging, dat VONDEL niet alleen in de *hoofdzaak*, maar ook in zeer vele belangrijke *bijzonderheden*, van de waarheid der geſchiedenisſe is afgeweken; dat hij perſonen ten tooneele heeft gevoerd, die reeds voorlang ten grave waren gedaald; dat hij, in tegenoverſtelling, Amſterdam in het begin der dertiende eeuw reeds die uitgeſtrektheid en dat aanzien heeft gegeven, hetwelk dezelve te zijnen tijde, dat is in de eerſte helft der zeventiende eeuw, bezat; dat hij, uit dien hoofde, Heer ARENT VAN AMSTEL, in het vierde bedrijf, eerſte tooneel, met zoo vele woorden doet zeggen:

„ De

„ De groote aeloude ſtadt, vermaert in ooreloogen,
„ Zoo ſcheeprijk, en voor wie zich zee en ſtroomen bogen,
„ De vreemde en nagebuur en rijken tot ontzagh,
„ Gaet plotſelijk te grond, en zinkt met eenen ſlagh;" —

eene beſchrijving, welke in geenen deele op den ſtaat der ſtad in 1304, maar veel meer op dien van driehonderd jaren later, toepaſſelijk is.

„ Al dit" (en met deze woorden van den grooten WAGENAAR ſtap ik van dit gedeelte af) „ Al dit zij „ egter niet gezeid, om de waarde van dat ſchoon „ Tooneelſtuk te verkleinen; maar alleen om min op„ merkende te binnen te brengen, dat men de waar„ heid der geſchiedenisſen uit andere bronnen ſchep„ pen moet."

III. Thans zijn wij tot dat gedeelte onzes arbeids genaderd, waarbij wij, in de *derde plaats*, het een en ander zouden aanvoeren, waaruit ten duidelijkſte zal blijken, dat, hoe zeer het niet te ontkennen is, dat de Dichter VONDEL, zoo in de hoofdzaak, als in zeer vele aanmerkelijke bijzonderheden, van de waarheid der geſchiedenisſe is afgeweken, dit zijn deftig Treurſpel, met dat al, door alle tijden heen, met het hoogſte regt, als een meesterſtuk is beſchouwd en aangemerkt geworden.

Aan de beſchouwing van de belangrijkheid en de waarde van dit ſchoon Tooneelſtuk alzoo het laatſte gedeelte dezer Redevoering gewijd hebbende, gevoel ik maar al te wel, dat mijne lofſpraak op dit keurig voortbrengſel van den Vader der Nederduitſche Dichtkunde op verre na die hoogte niet zal bereiken, welke het onderwerp in waarheid verdient, en welke het ſchrander oordeel, het kieſche oor van zoo velen mijner Hoorderen van mij ſchijnt te vorderen. Indien het mij alzoo niet moge gelukken, aan het billijk verlangen volkomen te voldoen, ben ik echter zoo zeer van derzelver inſchikkelijkheid overtuigd, dat ik het wagen zal te beproeven, in hoe verre ik ook deze taak zal kunnen volbrengen.

1, *Belangrijk* — in den hoogſten graad belangrijk is reeds dit Treurſpel, wanneer wij de *gelegenheid*, *bij welke*, en het *oogmerk*, *waartoe* het is opgeſteld, in aanſchouw nemen. Ziet hier dezelve.

De beoefening der edele dichtkunst, reeds vroeg de geliefde bezigheid en uitſpanning onzer voorvaderen, gaf, na den afloop der duistere middeleeuwen, het beſtaan aan een aantal dichtkundige gezelſchappen in Nederland, eertijds onder den naam van Rederijkkamers bekend. Amſterdam zag reeds in het laatst der vijftiende eeuw zoodanig gezelſchap, *in liefde bloeijende* genaamd, binnen hare muren aanwezig. Die kamer hield zich, onder andere, bezig met het vervaardigen van deze en gene Tooneelſpelen, te dien tijde, meestal, *Zinneſpelen* of *Batementen* genaamd. Sommige daarvan, te onzer kennisſe gebragt, en onder mij berustende, overtuigen ons, dat de leden dezer kamer, even als die van zoo vele andere, ſlechts weinige vorderingen in de dichtkunst hadden gemaakt. Na de omwenteling van den jare 1578 begon, echter, de luister dezer kamer aanmerkelijk toe te nemen. KOORNHERT, SPIEGEL, VISSCHER, HOOFT en andere beroemde mannen werden leden van dezelve, en waren ijverig werkzaam, om taal- en dicht-kunst aanmerkelijk te beſchaven en te verbeteren. Die kamer hield zich, onder andere, onledig met het in 't licht brengen en vertoonen van Treur- en Blij-ſpelen, waaronder men zeer vele van HOOFT, VONDEL, BREDERO en COSTER tellen mag. Zij hield hare bijeenkomst, te dien tijde, in de Nes, boven de kleine Vleeschhal; waarop BREDERO ſchijnt te doelen, wanneer hij in een zijner ſtukken, *Moortje* genaamd, een' jongeling doet zeggen:

„ Kom gaan wij op de Hal, en zien de geesten ſpeelen."

In het begin der zeventiende eeuw, deze kamer, door ontſtane oneenigheden, eenigzins in verval geraakt zijnde, ſchijnt eerst de Regering, en naderhand het

Ou-

Oudemannenhuis, zich gedeeltelijk met de betaling der te maken kosten te hebben belast. Ter vergoeding hiervan, moesten de aanschouwers, bij het vertoonen der stukken, iets ten behoeve van het opgemelde huis betalen; hetwelk eene aanmerkelijke som schijnt te hebben opgebragt. SAMUEL COSTER, een der ijverigste leden van dit gezelschap, inmiddels het ontwerp beraamd hebbende tot het oprigten eener nieuwe kamer, welke hij de *Akademie* noemde, verwierf te dezen de ondersteuning van onderscheidene geleerde en aanzienlijke lieden, en verkreeg van de Regering een erf op de Keizersgracht tusschen de Beeren- en Runstraten, alwaar eerlang eene Akademie of Schouwburg gesticht, in den jare 1617 ingewijd, en die meestal, naar zijnen naam, *Costers Akademie* genoemd werd. Men speelde alhier onafgebroken voort, tot aan den jare 1637, toen, onder het opzigt van den Raad en Regent van het Weeshuis, NIKOLAAS VAN KAMPEN, het Tooneel aanmerkelijk veranderd en herbouwd, en tot eenen eigenlijken Schouwburg hervormd werd. Op den 3den van Louwmaand des jaars 1638 werd deze vertoonplaats, welke van toen af bestendiglijk den naam van *Schouwburg* droeg, in tegenwoordigheid van Schout, Burgemeesteren, Schepenen en Raden, plegtiglijk ingewijd.

Zou nu het stuk, waarmede die nieuwe Schouwburg stond te worden ingewijd, aan het oogmerk en de verwachting voldoen, dan moest deszelfs *inhoud* voor alles gewigtig, belangwekkend zijn; het moest zulks vooral voor de ingezetenen van Amsterdam zijn, en, bij eene gelegenheid als deze, hunne aandacht geheel gaande houden. En welk onderwerp kon daartoe gepaster, geschikter en met meer juistheids uitgekozen worden, dan, in dat tijdstip, waarin Amsterdam voor het eerst op eenen eigen Schouwburg mogt hogen, den aanschouweren het gering beginsel hunner stad, derzelver ontzettende verwoesting, maar ook de toen reeds ontluikende hoop op haren aannaderenden bloei en schitterenden luis-

luister te herinneren, en hen tevens bekend te maken met een' hunner eerſte beroemde ſtadgenooten, wiens naam en lotgevallen, reeds toen en in alle volgende tijden, de aandacht en opmerkzaamheid gaande maakten, en die zoo vaak het onderwerp ter naſporing voor den Hiſtorieſchrijver was geweest, en immer blijven zal? — Gaarne vergaf men toen, en vergeeft men nu nog, aan den beroemden vervaardiger van den *Gijsbrecht van Amſtel*, dat hij, ter verfraaijing van zijn ſtuk, hier en daar, en in deze en gene bijzonderheden, van de waarheid der geſchiedenisſe was afgeweken. Oogmerk, gelegenheid en dichterlijke vrijheid geregtigden hem daartoe, op het voorbeeld van zoo vele doorluchtige mannen, indien hij, bij datgeen, hetwelk tijd, gelegenheid en ontwerp vorderden, ſlechts *eenigermate* tot de hoofdzaak van het gebeurde zich bepaalde. En dit toch heeft de groote VONDEL, wat men ook van dit zijn ſtuk moge zeggen, veel meer gedaan, dan (men vergeve ons de vergelijking!) de in onze dagen zoo beroemde KOTZEBUE in zijnen verminkten *Huig de Groot*, als hebbende, bij de afwijking van het zoo duidelijk en ondubbelzinnig geſchiedverhaal, het karakter van dezen doorluchtigen Hollander niet weinig onteerd.

2. VONDEL heeft dus, en dit merken wij, in de tweede plaats, te zijnen voordeele aan, bij alle zijne afwijkingen, zich *eenigermate* bij de hoofdzaak der geſchiedenis bepaald; immers zich op een' onzer vroegere Hiſtorieſchrijvers kunnen beroepen. BEKA, die op het einde der veertiende eeuw bloeide, verhaalt toch met zoo vele woorden: „dat GIJSBRECHT VAN „AMSTEL, na den dood van Graaf JAN DEN I, „zijne ſtad rondom met houten bruggen en torenburgten bevestigde; doch dat de gemeente van Waterland „en de burgers van Haarlem, GIJSBRECHT verjaagd „hebbende, de bruggen en ſterkten tot asſche verbrandden." — Werkelijk ſchijnt er eene inneming dezer ſtad ten jare 1304 te hebben plaats gehad. Latere ontdekkingen alleen hebben de waarheid van het gebeur-

beurde meer opgehelderd. BEKA verhaalt deswege hetgeen hem bewust was, doch ſchrijft den *vader* toe, hetgeen den *zoon* behoorde. En ziet hier verſchooning genoeg voor onzen VONDEL, die verkozen ſchijnt te hebben, het geſchiedverhaal van BEKA ten grondſlage van het hiſtoriſch gedeelte zijns Treurſpels te leggen.

3. Dan, behalve dit, had VONDEL nog een derde, een zeer lofwaardig oogmerk. Hij wilde, namelijk, de *verwoesting van Troje*, zoo ſchoon door den Latijnſchen Dichter VIRGILIUS bezongen, navolgen. Dit, dacht hem, zou het onderwerp en de bearbeiding van zijn Treurſpel verhoogen, verlevendigen, en eene aanmerkelijke waarde bijzetten. „ Hem prikkelde „ de genegenheid," zoo als hij zich in zijne Opdragt aan den onſterfelijken HUIG DE GROOT uitdrukt, „ om „ eens, op het voorbeeld des goddelijken Mantuaeners, „ den ſchoonen brant van Troje t' Amſterdam, in het „ gezicht zijner ingezetenen, te ſtichten." „ Hij ſtof„ feerde," zoo als hij zelf zegt, „ en bekleedde (al„ zoo) de zaek naer de goude vrijheit der edele poë„ zije"; doch tevens „ naer de toneelwetten." — Dit zijn opgemeld oogmerk verklaart hij zelf meer duidelijk in zijn *Voorſpel*, aan *Schout, Burgemeesters en Wethouders van Amſterdam* ingerigt, waarin hij, onder andere, zegt:

„ 't Aeloude *Troje* wort herbooren,
„ En gaet te gronde in 't gloeiende *Amſterdam*.
„ Onze *Aemſtel* zal een' *Xanthus* ſtrekken,
„ Geverwt van 't bloet: de *Kermerlandſche vlam*,
„ Als 't *Griexe vier*, de daeken lekken.
„ Hier zweemt 't beſtormt *ſtadthuis* naer *Priaems hof*:
„ Hoe kort kan 's waerelds pracht veranderen!
„ Hoe ſtuiftze weg voor wind in rook en ſtof!
„ *Kristijnen* ſtrekken hier *Kaſſandren*,
„ Bij 't hair geſleurt. De Biſchop *Gozewijn*
„ Beſprengkelt, als *Priaem*, d'autaeren:
„ Daer *Pijrrus* woed en moort, in *Haemſtees* ſchijn,

„ En

„ Eh geen *Klaeris* noch grijze huiren
„ Verſchoont. De helſche en goddeloose *Vries*
„ Geen ſnoode *Ulijſes* wijkt in boosheit.
„ Nooit leê *Heleen* door 't ſchieken dit verlies,
„ Dat door des ſchenners trouweloosheit
„ Vrouw *Machtelt* lijdt. De ſchalke *Voſemeer*
„ Bootst *Sinons* aert naer in 't ſtoffeeren.
„ Het zwanger *paert van Troje* baert er weer
„ De *krijgsliên*, die de kans doen keeren.
„ Heer *Gijsbrecht* draegt zich als *Anchiſes zoon*,
„ En wordt door tegenſpoet niet ſlapper;
„ Zijn deugden ſtaen in top voor elk ten toon,
„ Niet min godvruchtelijk als dapper.
„ *Proost Willem* ſtort in 't prieſterlijk gewaet
„ Als *Panthus*, Febus priester, neder.
„ Vrouw *Badeloch*, die op *Kreüze* ſlaet,
„ Verbeelt ons, hoe getrouw en teder
„ Oprechte liefde in rampen is belaen
„ Met haer beminde wedergade.
„ In *Veenerik* herleeft de kleene *Aksen*,
„ Waer meê de help op Gods genade
„ Zich ſchaep begeeft, en op een beter wacht,
„ Dat wij ter goeder uur beleeven,
„ Nu Amſterdam en 't Aemſtelaers geſlacht
„ Zijn kroon ten hemel heeft geheven."

4. En, hetgeen, in de vierde plaats, ten ſterkſte ten voordeele van onzen VONDEL, dien onſterfelijken Hollandſchen VIRGILIUS, pleit, en bij de beoordeeling van zijnen *Gijsbrecht van Amſtel* overwigtig is, en op den voorgrond verdiende geplaatst te worden, is, buiten kijf, de ſchoonheid, de uitmuntendheid van dat ſtuk zelve. Tijd en vermogens zijn hier te bekrompen, om over de waarde van hetzelve breedvoerig uit te weiden. Dat ſtuk toch *kan*, (volgens de uitſpraak van den keurigen SIEGENBEEK) *bij al het onvolkomene, 't welk daarin moge heerſchen, in wezenlijke voortreffelijkheid, honderd Treurſpelen opwegen, welke, aan alle regelen der kunst beantwoordende, tevens dat zieltreffende, ſtoute en verheven*

mis-

misſen, 't welk dat meesterſtuk door allen, die van echt kunstgevoel niet verſtoken zijn, doet bewonderen en toejuichen. — De ſchrandere HUIG DE GROOT was reeds zoo zeer van deszelfs verdienſte overtuigd, dat hij, in zijnen, voor eenige jaren naar het oorſpronkelijk afſchrift nagebootſten, brief van dankzegging aan VONDEL voor de opdragt van dat ſtuk, zich, onder andere, over hetzelve in deze, voor dien grooten man al te beſcheidene, woorden uitlaat: „ Ick houde Amſter„ dam voor geluckigh, ſo veele daer ſijn, die dit werck „ naer ſijne waerde connen ſchatten. De Coloneeſche „ Oedipus van SOPHOCLES, de biddende Vrouwen „ van EURIPIDES hebben Athenen noit grooter eer „ aengedaen, als Amſterdam hiermede geniet. Ende al„ ſoo ick vertrouw, dat dit werck onſterfelijck is, ſoo „ derf ick daeruit verhoopen, 't gunt mij mijne eigen „ wercken niet en derven toeſeggen, dat mijn naem ſal „ blijven levende in een ſtadt, die ick ten hoochſte al„ tijd heb geëert." — VONDEL kon dus, met het hoogſte regt, den Engel Rafaël in den mond leggen:

„ Jae, Aemſtels oude naem zal geenen lof ontbeeren,
„ Als uw naemhafte ſtadt haer Schouwburg open doet,
„ En voert op 't hoogh tooneel uw daeden te gemoet."

Trouwens, hoe zoude het mogelijk geweest zijn, dat immer eenig Treurſpel, gedurende eene reeks van ruim honderd-tachtig jaren, zoodanig den algemeenen lof en goedkeuring had kunnen wegdragen, dat deszelfs jaarlijkſche vertooning telkens door eenen toevloed van aanſchouwers met geestdrift wordt bijgewoond, indien niet in hetzelve, bij de inachtneming der voornaamſte tooneelwetten, zoo menige zinrijke rede, zoo menige krachtige volzin, zoo menige overſchoone zedeles, en eene volhouding en bewaring der karakters, gevonden wierd; met één woord, indien niet deszelfs inhoud en bewerking, zoo wel in derzelver geheel als in de bijzondere deelen, de ſprekendſte blijken droegen van den

ſchran-

ſchranderen, vernuftigen en echt dichterlijken geest van deszelfs vervaardiger?

Gij allen, M. H., zult aan deze beoordeeling, zoo ik vertrouwe, geheel uw zegel hechten, zonder dat het noodig zal zijn, dezelve door deze en gene aanhalingen uit het ſtuk zelve te bevestigen. Brengt u ſlechts voor den geest de zoo treffende als krachtige verhalen van ARENT en GIJSBRECHT VAN AMSTEL, en inzonderheid dat van den *Bode*. Voegt daarbij den overſchoonen *Rei van Klariſen* en dien der *Edellingen*, beiden overbekend, en beiden, met het hoogſte regt, door den in dit vak zoo kundigen en bevoegden Hoogleeraar SIEGENBEEK, in zijne *Proeven van Nederduitſche Dichtkunde uit de zeventiende Eeuw*, ten voorbeelde aangehaald en overgenomen.

Hoe veel ſtofs ik ook zoude hebben, dit alles door veelvuldige, regt dichterlijke, verzen uit dat ſtuk te ſtaven; hoe overwaardig en welgepast zoodanige aanhalingen te dezen zouden zijn; en hoe gaarne ik aan mijne neiging, om dezelve uit te kiezen en voor te dragen, zoude willen voldoen, is echter dat beroemde Treurſpel in deszelfs geheel bij allen zoodanig bekend, dat eene verdere uitweiding te eenemale overtollig zoude zijn.

OVER EEN MIDDEL, OM LIKDORENS EN WRATTEN WEG TE NEMEN. Door den Heer M. L. HANIN (*).

De wratten (*verrucæ*) maken een zeer lastig ongemak uit, en beletten ſomtijds den werkman, bij wien zij

(*) *Journ. gener. de Medec. &c. par* SEDILLOT, T. XLIII. N. 187. Mars 1812. p. 278. — De Schrijver onderſcheidt niet de wratten, die boven op de opperhuid zitten, van de likdorens, die naar beneden groeijen, en daardoor op de onderliggende deelen drukken en pijn veroorzaken. V.

zij allermeest voorkomen, zijn beroep naar behooren waar te nemen. Zij beſtaan in eene verdikking van de opperhuid, komen meest aan de vingeren, handen, voeten en teenen voor, en veroorzaken door hare drukking, vooral bij koud, vochtig en veranderlijk weêr, veel pijn en ongemak. Zij worden meest door drukking van de opperhuid veroorzaakt; offchoon dit ongemak ook veel meer bij den eenen, dan bij den anderen ontſtaat.

Men heeft allerhande ſoorten van middelen tegen dit gebrek aangeraden, die meestal nutteloos zijn, en die op vooroordeel of bijgeloof ſteunen. De heelkundige middelen, als het ſnijden en branden, zijn zeer pijnlijk, en kunnen, als zij niet behoorlijk verrigt worden, ſomtijds met gevaar verzeld gaan. De wratten kan men dan alleen afbinden, wanneer zij een' dunnen ſteel hebben.

De brandmiddelen doen zeker van alle middelen de beste uitwerking, daar zij de opperhuid verſtoren. Men heeft hiertoe uit het plantenrijk de *wolfsmelk*, de *chelidonium*, de *ſedum* en de plantzuren, en uit de delfſtoffen den ongebluschten kalk, de bijtende loogzouten, de gebrande lei en de minerale zuren gebezigd.

Boven alles ſchijnen hier de delfſtoffelijke zuren de voorkeur te verdienen. Deze zelfſtandigheden kunnen de dierlijke ſtof geheel ontbinden, en zijn des te vermogender, naar mate dezelve zuiverder zijn. Bij eene naauwkeurige vergelijking van de verſchillende werkingen dezer zuren, ſchijnt het ſalpeterzuur (bij ons ſterkwater genoemd) den voorrang boven de overige te verdienen, daar het, vooreerst, de opperhuid ſchielijk ontbindt, ten tweede, men de werking hiervan gemakkelijk kan bepalen, en, ten derde, weinig de onder de opperhuid gelegene deelen prikkelt, en hierdoor verſchillende toevallen, die daaruit zouden kunnen ontſtaan, voorkomt. — Het zwavel- of vitrioolzuur maakt, in plaats van de opperhuid te ontbinden, dezelve hard, en hierdoor vallen de wratten zeer langzaam af. Wanneer

neer het zuur zeer ſterk is, brandt het geweldig, dringt diep door, en veroorzaakt eene ſterke ontſteking. De antimoniaalboter (*murias antimonii liquide*) veroorzaakt het zelfde ongemak, en kan zelfs tot onaangename toevallen gelegenheid geven; en men kan dit middel niet bezigen, ten zij men gewoon zij daarmede om te gaan.

Om nu het ſalpeterzuur met nut te gebruiken, moet men hetzelve zoodanig aanwenden, dat men eerst de wrat (of likdoren) week make, en vervolgens zorge, dat de omliggende gezonde opperhuid daardoor niet tevens worde aangetast. Om het eerſte oogmerk te bereiken, moet men de hand, of het deel, waarop zich de wrat bevindt, eerst in een bad, waarin loogzout ontbonden is, of in warm zeepwater, ten minſte tot den trap van warmte van 35° Reaumur heet gemaakt, gedurende een half uur houden. De wratten worden daardoor week, bleek en gezwollen; en, wanneer men dezelve dan met ſalpeterzuur beſtrijkt, dringt dit tot aan den wortel door, waardoor deze dikwijls in eens gedood wordt. Men moet echter, vóór het aanwenden van het zuur, rondom de wratten eene vette ſtof ſtrijken. Men bezigt daartoe best het zwarte vernis, hetgeen de plaatmijders gebruiken, 't welk geenen onaangenamen reuk heeft. (Men kan ook daartoe alle vette zalven bezigen.) Langzamerhand ſchilferen de wratten af, en verdwijnen binnen eenige dagen. Op deze wijze kan men ook de likdorens wegnemen.

De Schrijver heeft deze behandeling door vele belangrijke waarnemingen bevestigd.

ÖVER DE TERUGNAME DER VOORWERPEN VAN KUNST EN WETENSCHAP UIT HET FRANSCHE MUZEUM, ENZ. Door den Heer MALTE-BRUN.

Het grootſte ongeluk van *Frankrijk* is niet, overwonnen te zijn. Welke natie is zulks niet te eeniger

tijd? Hetgeen bijzonder bedroevend is, is de verbittering van alle gevoelens, van alle driften van *Europa* tegen een ongelukkig, verzwakt, uitgeput volk. De vernederingen, welken het *Directoire* en het Keizerlijk Bewind de overwonnene volken deden ondervinden, hebben overal herinneringen achtergelaten, welke de wijsheid en de tijd alleen kunnen uitwisschen. Men durft niet berekenen, toe hoe verre de volkshaat en nationale wraak zouden hebben gegaan, zoo de verhevene staatkunde der Souvereinen dezelve niet betoomd had, zoo de naam van LODEWIJK XVIII dezelve niet had gematigd.

Bij deze gesteltenis der gemoederen, verbaze men zich niet, zoo de kreet der natien de schatten van wetenschap en kunst terug vorderde, te *Parijs* opeengestapeld. In plaats van ons aan declamatien toe te geven, die *Europa* nog meer zouden verbitteren, poge men het geval regt te kennen en te schatten, dat onze klagten opwekt.

Vooreerst stelle men zich in de plaats der andere natien. De afstand van een gewest krenkt het belang van den staat, maar het treft de zinnen niet; het stelt geen hartverscheurend schouwspel voor oogen. Anders staat het met de gedenkteekens, die eene stad versieren. *Rome* en *Florence*, beroofd van hare Goden, beschouwen dagelijks, met eene smartvolle aandoening, de plaatsen, waar voorheen de *Apollo* en *Venus* de hulde van *Europa* henen trokken. De geloovigen, in de majestueuze domkerken van *Keulen*, van *Rome* of van *Milaan* vereenigd, zoeken te vergeefs op de altaren die schilderstukken, waarin het penseel van RUBENS, van RAPHAEL, van CARRACHE de geheimenissen van den Godsdienst verheerlijkt had; schilderstukken, die onder de eigene bescherming der Godheid schenen gesteld te zijn, en niet, zonder heiligschennis, konden ontvoerd worden aan de tempels, die zij versierden.

Desgelijks was de rouw in de paleizen der Souvereinen. Vele Vorsten, verstoken van de middelen om eene staat-

ſtaatkundige rol te ſpelen, hadden de eer van hun huis bepaald tot de beſcherming der ſchoone kunſten. Hunne galerijen berooven, was hun hunne geſlachts-kleinooden ontrukken. De Hertog van *Parma* bood een millioen, om het meesterſtuk van CORREGGIO te behouden. Toen hij hoorde, dat men het weggenomen had, deed hij op de ledige plaats een groot zwart bord hangen, met een opſchrift, dat getuigenis gaf van zijne edele droefenis. — De voorwerpen, tot de wetenſchappen betrekkelijk, veroorzaken geene minder diepe ſmart. Dagelijks gevoelen de geleerden van *Leyden*, van *Bologne*, van *Pavia*, op eene ſmartelijke wijze, het gemis der verzamelingen, tot hunne ſtudien vereischt; en hunne klagten, in alle hunne geſchriften uitgeboezemd, gaan over tot de onkundige menigte, en nemen de gedaante aan eener nationale grieve.

Op deze wijze heeft de ontvoering der ſchilderſtukken, der ſtandbeelden, der handſchriften en der medaljes eenen levendiger haat opgewekt tegen *Frankrijk*, dan de veranderingen der regering en der grenzen. Waren die voorwerpen waardig verkregen te worden ten koste van den algemeenen haat?

De groote hoop verbeeldt zich, dat men ſlechts in een land heeft bijeen te brengen de boeken, de ſtandbeelden, de ſchilderſtukken, in de wereld verſpreid, om in dien bevoorregten oord den zetel te vestigen der beſchaving. Zonder te letten op de begrippen van regt en onregt, zou toch deze dwaze eerzucht haar doel misſen. Men haalt het voorbeeld aan van *Alexandrië*. Wat heeft *Alexandrië* te midden van hare Muzeums zien ontſtaan? Eene ſlechte ſchool van gemanierde, koude, gezwollene dichters; eene ſlechte ſchool van mystieke en onverſtaanbare wijsgeeren. Men beroept zich op het voorbeeld der Cezars; maar alle de *Griekſche* handſchriften, alle de voorwerpen van kunst, door NERO opeengeſtapeld in het *gouden Museum*, hebben den *Romeinen* niet kunnen geven, noch be-

behouden, het genie en den smaak, welken de natuur alleen aan de *Atheners* had verkwist.

Boven deze vooroordeelen verheven, hebben de voornaamste kunstenaars, de voornaamste *Fransche* geleerden, de berooving van *Europa* nooit aan de hand gegeven, noch goedgekeurd. De Besturen van den Plantentuin en der Koninklijke Boekerije vroegen fondsen, om hunne verzamelingen voltallig te maken of te onderhouden; een Bewind van *Vandalen* meende alles gedaan te hebben met hun oude merkwaardigheden toe te zenden.

Onze beroemdste schilders en beeldhouwers hebben in der tijd een verzoekschrift geteekend aan het *Directoire*, ter voorkoming van het verplaatsen der schilderijen van *Italië*, als een nuttelooze en zelfs nadeelige maatregel voor de bevordering der kunsten. (*)

Bij de onmogelijkheid, om de gedenkstukken van bouwkunde, de kolossale beelden, de *fresko's*, voornaamste voorwerpen der studie, te vervoeren, kon men nimmer buiten *Italië* een volledig geheel van meesterstukken der schoone kunst scheppen. De kweekelingen, verpligt eerst naar *Parijs* te gaan en vervolgens naar *Italië*, vinden noch op de boorden van de *Seine*, noch op die van den *Tiber*, de volledige aaneenschakeling van modellen, welke zij gewoon waren onderling te vergelijken. Zij verliezen meer tijds dan voorheen.

De lucht van het hedendaagsche *Parijs* is niet gunstig voor de studien, van welke soort het zij. De geest van *intrigue* en de geest van ligtzinnigheid betwisten er elkander het gebied. Noch de wetenschappen, noch de letteren, noch de kunsten zijn er, in het algemeen, een voorwerp van eenen belangeloozen smaak, van een waarachtig gevoel.

Eene nieuwe soort van *Vandalismus* bedreigde den roem der meesterstukken van schoone kunst, in *Frankrijk*

(*) Eene lijst van omtrent vijftig der bekendste namen, als teekenaars, volgt hier in het oorspronkelijke.

rijk overgebragt. Zij, die zich duizelig maakten met de denkbeelden eener ijdele glorie en eener algemeene heerschappij, hadden desgelijks een stelsel van lastering aangenomen tegen het genie der overige natien. Terwijl HOMERUS en SHAKESPEARE beoordeeld werden door schrijvers, die ze nooit gelezen hadden, werden de *Apollo* en RAPHAEL gekritiseerd door schilders en beeldhouwers, die alle volmaaktheden in *hunne* school vonden. Het is misschien voor de *Franschen* zelven dienstig, verpligt te zijn, deze modellen te zoeken op eenen klasieken grond, waar de vereering en hulde van het heelal dezelven beschutten tegen eene onbescheidene gemeenzaamheid en eene kwaadaardige kritiek. Te *Rome* is de smaak voor de schoone kunsten zoo algemeen geworden, zijn derzelver beginselen zoo zeer verspreid, de oogen dermate geoefend door de gewoonte om de modellen te beschouwen en te vergelijken, de helderheid van den hemel en de zachtheid des luchtgestels zijn er zoo gunstig voor den arbeid des werkzamen mans, de vreedzame en aanhoudende verzameling van kunstenaars en liefhebbers uit alle landen deed er eene mededeeling van denkbeelden, van aanmerkingen ontstaan, zoo uitgebreid, zoo verscheiden, zoo vruchtbaar, dat men dezer stad den titel niet kon ontzeggen van hoofdstad der kunsten.

Welk was het eigenlijk doel dier algemeene ontvoering van alle voorwerpen van waarde uit alle hoofdsteden van *Europa*? Het *Directoire* en BUONAPARTE hebben er geen geheim van gemaakt. Deze roof, aan welken eene gewaande zucht voor de schoone kunsten ten voorwendsel verstrekte, had geen ander doel, dan op eene weidsche wijze te pronken met de zegeteekenen eens oorlogs van overweldiging; zegeteekenen, die zelfs dikwijls min de vruchten der overwinning waren, dan die van het staatkundig *Machiavellismus*. In 't kort, alle deze gedenkstukken waren onderpanden der overheersching voor dezen, van slavernij voor genen.

Zoo dusdanig het oogmerk onzer nieuwe NERO's

was met de opeenſtapeling in hun *gouden Muzeum* der roofs van het heelal, welke redelijke, eerlijke en rondborſtige *Franschman* kan dan klagen over den ijver, welken de Geallieerden betoonen, om de teekenen onzer gemeenſchappelijke ſchande en ſlavernij uit te wisſchen? Waar was de roem van *Frankrijk*, toen razende gezangen ons verkondigden, dat *Rome*, het *Rome* der MARIUSSEN, der SYLLA'S, der CALIGULA'S en der TIBERIUSSEN, *gekeel te Parijs* was? Waar was de *Franſche* vrijheid, toen vier ſlechte paarden van het Nederrijk onze muren binnen kwamen, voerende een opſchrift, dat alle oude en hedendaagſche volken voor ſlaven verklaarde, en het rijk van ROBESPIERRE voor *vrijen grond.* (*)

Gedenkſtukken zelfs van eenen wettig verkregen roem verwekken bij den verlichten vaderlander bijna even zoo veel beklag als bewondering. Zij zijn bijna altijd te duur gekocht. „ Helaas!" roept een onzer gewijde redenaars uit; „ helaas! treurig aandenken onzer overwinningen, wat herinnert gij ons? Trotſche gedenkteekens, te midden onzer openbare plaatſen opgeregt om derzelver geheugenis te verceuwigen, wat zult gij onzen naneven voor den geest terug brengen, wanneer ze u vragen, gelijk eertijds de *Israëlieten*, wat uwe weidſche en ontzaggelijke ſteenhoopen beduiden? *Wanneer uwe zoonen u zullen vragen, zeggende: wat beteekenen deze ſteenen?* Gij zult hun eene geheele eeuw van ſchrik en ſlagting herinneren: de bloem des *Franſchen* Adels in het graf geſtort; zoo vele oude geſlachten vernietigd; zoo vele moeders zonder troost, nog ſchreijende over hare kinderen; onze velden verwoest; en, in plaatſe der ſchatten, welke zij in hunnen ſchoot bezitten, niet dan diſtelen biedende aan het klein aantal

(*) Dat opſchrift luidde: „ Deze paarden zijn van *Corinthe* naar *Rome* gegaan, van *Rome* naar *Konſtantinopel*, van *Konſtantinopel* naar *Venetië*. Zij zijn eindelijk op eenen *vrijen grond*."

tal akkerlieden, genoodzaakt dezelven te verwaarloozen; onze ſteden verlaten; onze volken uitgeput; de kunſten, eindelijk, zonder wedijver; de handel kwijnende. Gij zult hun onze verliezen herinneren, veeleer dan onze vermeesteringen. Gij zult hun zoo vele ontheiligde gewijde plaatſen, zoo vele ongebondenheden herinneren, in ſtaat den toorn des Hemels te halen over de regtvaardigſte ondernemingen; vuur, bloed, laſtering, gruwel, en al de ijsſelijkheden, welken de oorlog baart. Gij zult hun onze misdaden herinneren, veeleer dan onze overwinningen, *wanneer uwe zonen u zullen vragen, zeggende: wat beteekenen deze ſteenen?*"

Zoo MASSILLON op dezen toon ſprak van de gedenkteekenen van' LODEWIJK XIV, wat zou hij gezegd hebben van die der Omwentelinge?

Dat *Frankrijk* ééns voor altijd leere, dat de ware roem niet beſtaat in den lof, dien men zichzelven toezwaait, maar in de vrije, openhartige en opregte lofſpraken, die men van anderen ontvangt. Te vergeefs zouden honderd weidſche redevoeringen hebben weergalmd in het midden van de *Louvre*, om *Frankrijk* ten koste der beroofde natien te verheffen: nooit zouden de RAPHAELS, de DOMINICUSSEN, de TITIAANS zijn beſchouwd geworden als behoorende tot de *Franſche* ſchool; nooit zou men aan den *Franſchen* beitel de eer hebben gegeven der vervaardiginge van den *Apollo* of de *Venus;* nooit zouden de *Oosterſche* en *Griekſche* handſchriften, in onze verzamelingen begraven, den roem der *Oosterlingen* van *Weenen*, der *Hellenisten* van *Göttingen* hebben doen vergeten; nooit zouden de beleedigende declamatien van een *Fransch* tijdſchrift het als eene grondſtelling hebben doen doorgaan, dat de WINCKELMANN'S, de VISCONTI'S, de REYNOLDS geene oogen hadden, of dat LINNÆUS en NEWTON, HALLER en EULER niet konden lezen. Neen, *Europa* is geen zamenraapſel van ruwe en barbaarſche natien, die wachten verwonnen om beſchaafd te worden; zij hebben alle hare wetten,

hare kunſten, hare verlichting, haar-genie en haren roem; zij beminnen eenen edelen wedijver; zij vloeken alle aanſpraak op een uitſluitend gebied. *Frankrijk* moet de beſcherming hares welgegronden en waarachtigen roems zoeken in het beginſel der gelijkheid van de *Europeſche* natien. Zoo *Frankrijk* haren rang wil hernemen onder de natien, voorſtandſters van letteren en kunſten, het is een gelijke ſtrijd, dien zij beginnen moet, een ſtrijd van bekwaamheden, van kundigheid, van genie, en niet een ſtrijd van verwoesting. Om door tijdgenooten en nakomelingſchap bewonderd te worden, is het niet genoeg, de verzamelingen van *Rome* te hebben ingepakt; men moet eene nieuwe *Athalia* en eene andere Kolonnade van de *Louvre* hebben voortgebragt.

OUDE LIEFDE ROEST NIET.

Eene Hollandſche Burgerlijke Geſchiedenis.

Jufvrouw DIÉVERS was in eene hevige aandoening. Alleen in haar binnenkamertje zittende, terwijl haar man ergens eene pijp was gaan rooken en de kinderen naar bed waren, las en herlas zij wel twintigmaal eenen brief, dien haar dien morgen iemand had in de hand geſtopt. Men had haar verzocht, dien, als zij alleen was, eens te lezen; zij had gedacht, dat dezelve van eene arme vrouw kwam, wie zij onder de hand wel eens wat toeſtopte, had er dus niet heel veel acht op geſlagen, en het was half toevallig, dat hij haar thans weer in handen was geraakt. Doch, hoe ſchrikte zij..... Dan, wij hebben den lezer een heel aantal dingen te vertellen, alvorens hij het vervolg behoorlijk zou verſtaan.

Jufvrouw DIÉVERS was de éénige dochter van welgezetene burgerluidjes te *A—*. Zij was, van hare kindſchheid af aan, een aardig, aanvallig meisje, daar de geheele buurt zin in had. Met het opgroeijen werd zij hoe langer zoo knapper; en het kon dus niet misſen, of zij werd al ſpoedig door menig eenen vrijer nagekeken, en nagegaan, en eens aangeſproken, en al lagchende gevraagd, of zij geen kermis dacht te houden, en zoo al meer. Maar zij was een éénig kind, en

en dus lieten vader en moeder haar niet heel veel noch heel ver uit hun gezigt gaan. Zij waren, met reden, wijs me TRUITJE, en niet minder voorzigtig en schroomvallig, dat het meisje in geen verkeerd gezelschap geraakte. Zij hadden het genoegen van te zien, dat hunne zorg en hunne liefde goed opgenomen en met dankbaarheid beloond werden. Zoo levendig, zoo vrolijk hunne beminde dochter was, zoo onschuldig, zoo ingetogen, zoo weltevreden was zij tevens met haren tegenwoordigen toestand. Zij zat geheele avonden bij vader en moeder te huis, hield het huis- en naaiwerk, bij het sukkelen van de oude vrouw, meest alleen in orde, en wanneer zij in de schemering eens een praatje hield, of in den zomer een klein uitvlugtje nam, en vooral des zondags gaarne met eene en andere van hare jaren eenig gezelschap hield, dan was hare keuze nog altijd zoo onberispelijk en haar gedrag zoo volmaakt geweest, dat de oudjes stoffe vonden om zich te verheugen. Haar meeste aanloop was bij een paar buurmeisjes van haren ouderdom en haar slag; en daar de ouders van dezen ook bijzonder in den reuk stonden van heel godvreezende menschen te zijn, zoo waren TRUITJE's vader en moeder daaromtrent des te geruster.

TRUITJE, evenwel, was jong, en, bij gevolg, hare buurmeisjes ook; en, schoon wij in het geheel niet van gevoelen zijn, dat *jeugd zelden deugd heeft*, zoo is het om het hart van een achttienjarig meisje toch altijd nog al een weinig anders gesteld, dan om dat van hare tachtigjarige grootmoeder. Dat was, op zichzelve, nietmetal; maar het is, of die drommelsche jongens dit ruiken, of, misschien wel door eene soort van magnetisch verband, zien of voelen kunnen. Althans, TRUITJE's buurmeisjes hadden broêrs, en die broêrs hadden vrienden — en hoe ouder en mooijer de zusters werden, wat zij meer vrienden kregen, die dikwijls ook al wat ouder en knapper waren dan de opgeschoten knapen van meester NIJBURG. Hoe het zij, de jonge luidjes wisten het, spijt al de vroomheid van vader NIJBURG en al de voorzigtigheid van vader en moeder ALINK, van tijd tot tijd zoo ver te brengen, dat er eene bonte rij kwam; en — hoe zondig en onvoorzigtig dit dan ook wezen mogt — zij vonden zulk eene bonte rij maar heel prettig. Nu, wij schrijven juist voor geene kinderen, zoo min als voor nonnetjes;

en

en andere menſchen weten wel zoo wat bij ondervinding, hoe pleizierig die eerſte aanrakingen der ontluikende geſlachten zijn. Men vindt hier dat regte genot, hetgeen op dezen bol anders zoo weinig groeit, dat niet op de herinnering teert, veel min op de toekomst ſtaart en zich voedt met ijdele hoop en luchtkasteelen, maar dat den oogenblik zelven geniet, en daarbij om verleden noch toekomst denkt. Het was inderdaad gelukkig, dat de broêrs nog wat te jong waren, om in dezen beminnelijken roes zoo geheel te deelen; want anders zouden zij maar al te dikwijls hebben gevaar geloopen, om door de oudjes, die veel beter van tijd en uur wisten, op het een of ander betrapt, althans een weinig verdacht te worden. Nu liep alles altijd wél af. Men zag elkander juist niet dikwijls, maar toch van tijd tot tijd. Het jonge volkje begon zich langzamerhand zoo wat te paren. En in het bijzonder wist TRUITJE ook altijd weg om een boodſchapje bij KEE en JANS-NIJBURG uit te vinden, wanneer ze een' wenk gekregen had, dat GERRIT er was.

Deze GERRIT was een aardige kroeskop van een jongen; levendig als de vogeltjes in onzen lieven Heers lucht, en bij de hand met allerlei kunstjes en aardigheden als een halve goochelaar. Zijne natuurlijke vlugheid en ſterkte, zijne ſchranderheid en volkomene heerſchappij over de tong zoo wel, als over alle de trekken van zijn ſprekend gelaat, kwamen hem hierbij niet weinig te hulp. En, als hij aan het vertellen was, dan hadden alle de anderen wel werk met luisteren en lagchen. Hij was, echter, hierbij een heel geſchikte, beste, waarlijk lieve jongen. Hij wist zelf in het geheel niet, dat hij meer dan anderen tot de vreugde van het gezelſchap bijdroeg. En de anderen ſchenen het ook niet te weten; want niemand benijdde of haatte, allen zochten en beminden hem. Hij was de derde zoon van tamelijk geringe lieden, werkte bij een' timmerman als knecht, en zou zeker, als hij eenmaal kwam te huwen, zijne vrouw niet veel meer dan zijnen aardigen kop en zijne bekwame handen hebben aan te brengen.

Het duurde een heele poos, eer hij of TRUITJE aan zoo iets als een huwelijk — veel min aan het aanbrengen — dachten. Zij zagen elkander gaarne; zij waren gelukkig in elkanders bijzijn; zij dachten veel aan elkander — en dat altijd in zulk een aanvallig, rozekleurig, genoegelijk licht! In het kort,

ik

ik geloof, zij hadden nooit meer gedaan dan aan elkander denken, en, om het geheugen wat te gemoet te komen, nu en dan elkander eens zien en hooren, zoo de neuswijsheid van anderen niet ware tusschenbeiden gekomen. Toen ze, evenwel, eenmaal op het denkbeeld gebragt waren van een huwelijk — toen zij daarbij begrepen, dat ze elkaar dan gedurig zouden kunnen zien en hooren en.... voelen, ja voelen zelfs, toen, ja, gingen hun de oogen open. Maar, helaas! nu zagen ze ook, dat ze naakt waren — of eigenlijk, dat GERRIT naakt was, en dat ze — wel verre van een paar Godjes in rein geluk te worden — bij de minste opening gevaar liepen om uit hun tegenwoordig paradijs zelfs verjaagd te worden. Beiden gevoelden ze deze zwarigheid zoo zeer, dat ze over de mogelijkheid, om dezelve uit den weg te ruimen, reeds spraken, en gezamenlijk allerlei plans ontwierpen, eer de jongman nog ooit regtstreeks om het jawoord gevraagd had. Dit was, om het maar ronduit te zeggen, onder al de zorg en al de drukte over het struikelblok, glad vergeten. TRUITJE kende hare ouders; zij wist, hoe grootsch zij op hun burgerstuivertje waren, hoe hoog ze bij hunne *éénige* opzagen. Er was geen denken aan, dat zij hunne toestemming zouden geven tot een huwelijk van haar met een' armen timmermans-knecht. In het kort, de jonge lui vrijden; zij vrijden in stilte; zij hadden nog gelukkige, zeer gelukkige oogenblikken, — maar het paradijs was weg; zij dachten aan de toekomst; zij haakten naar meer; zij gevoelden hunne wenschen bepaald en tegengewerkt; — ook het armzalige, gewone leven, met alle zijne zorgen en gebreken en hartsverdrietelijkheden, nam een' aanvang.

Wie weet, hoe lang dit nu al weer geduurd en zoo voortgesukkeld had; maar, het scheen het lot van het aardig paartje te zijn, om altijd op den weg geholpen te worden door menschen, die anders, zou men zeggen, lang zoo goed den weg niet moesten kunnen vinden.... want zij waren lang zoo slim niet. Ditmaal was het een kruidenier uit de buurt, die in zijn hoofd — misschien ook wel in zijn hart — kreeg, om TRUITJE uit te gaan. Hij kende haar sedert lang; hij had dikwijls een vriendelijk praatje met haar gemaakt, wanneer ze het een of ander voor de huishouding haalde; en zij, die altijd vriendelijk was, en niet veel om vrijers — wel om een' vrijer — dacht, had dit ook altijd zeer minzaam beantwoord.

woord. Het is waar, een aanzoek, om eens met haar uit te gaan, was altijd afgeslagen; maar op zulk eene zachte, bescheidene wijze, met zoo vele gronden en redenen, dat dit ook geen het minste kwaad bloed bij hem zette, noch hem ontmoedigde. TRUITJE was zulk een stil, ingetogen meisje; zij was zoo gehecht aan hare ouders; de man begreep, dat het maar best was, zich bij de oudjes zelven te vervoegen. Ware hij het daarmede eens, dan zou het met de dochter ook niet veel zwarigheid hebben. Hij deed zoo; vader en moeder hadden zin in den bedaarden, oppassenden man met zijne goede kostwinning; het was regt een kolfje naar hunne hand; en zij namen op zich, om TRUITJE op zijn plegtig aanzoek voor te bereiden. Och, hoe geraakte het meisje in verlegenheid, toen zij eindelijk begon te begrijpen, wat de oude lui wilden! Het bleek haar terstond, dat men er zijn hart op gesteld, en ook op het hare tamelijk vertrouwend gerekend had. Zij wist er, inderdaad, niets gegronds tegen in te brengen. Men kon, scheen het, den braven man geenen omgang weigeren. „ Zij zou toch eenmaal mede wel eens willen trouwen, en het zou moeder een troost zijn, haar lieveling nog vóór haar dood zoo wél verzorgd te zien." Wat zou zij hiertegen zeggen? En evenwel, zij kon den man als minnaar niet ontvangen; zij wilde hem niet misleiden; haar hart kwam tegen de gansche geveinsde rol op, die zij hier te spelen had; en het hooge woord kwam er eindelijk al snikkende uit, dat zij reeds sedert een jaar met een ander vrijde.

Wij behoeven niet te zeggen, dat op dit berigt groote oogen werden gezet! Vader en moeder verschoten er waarlijk van. „ Jij vrijen, meid? reeds sedert een jaar, zeg je? en dat buiten weten van je ouders? Wel nu sla ik er geen hand aan! En wie is dan die kostelijke minnaar, die niet eens durft voor den dag komen? Een of andere kale jakhals, denk ik, met een glad bakkes en eene verleidelijke tong!" Zoo ging het al erger en erger, eer TRUITJE, die inderdaad stip genoeg keek, nog een woord had kunnen antwoorden. Toen evenwel vader het op het laatst wat al te bont maakte, en van wulpsche deern begon te spreken, gevoelde het edele meisje zich verongelijkt, en daarmede rees haar moed. Zij zeide, dat de jongman zeker niet rijk was, en dat ze daarom, dewijl hij nog geen zoo behoorlijk bestaan had, als ze wel

wel wist dat hare ouders voor haar zouden begeeren, van de zaak maar niet geſproken had, en dit ook nog niet zou doen, als ze haar voor anderen maar in vrede wilden laten. Hoe wél dit nu ook mogt geſproken zijn, het hielp nietmetal. Zij moesten nu alles weten. En, toen ze alles wisten, werd het ſlechts hoe langer zoo erger. TRUITJE zag, dat men haar dwingen wilde, vooreerst om den kruidenier als minnaar te ontvangen, en daarna, om hem de plaats van GERRIT, en al ſpoedig (zoo als de Bijbel zegt) de plaats van vader en moeder zelven te doen innemen. Nu nam zij voor, om op hare beurt te dwingen, en daarenboven alle mogelijke krijgslisten in het werk te ſtellen om haren haan te doen koning kraaijen. In zulk een geval wordt het meisje doorgaans meester, ſchoon zij niet zelden alles — rust, zegen, vermogen, deugd — er bij laat zitten, en, overwinnares, welhaast als overwonnene bij de beleedigde ouders moet terugkomen. Zoo ging het hier ten minſte grootendeels. GERRIT en TRUITJE werden een paar; maar zij kregen maauwelijks eenen ſchelling van de ouders mede, zoo min als derzelver zegen en liefde.

Doch, zij hadden genoeg aan elkander, hunne onderlinge liefde, en den zegen der gulden vlijt. GERRIT paste ter dege op zijne zaken, en TRUITJE niet minder op de hare. Zij waren gelukkig; de oude lui konden dit niet miskennen; zij hadden zich ook verder in geen opzigt over zoon of dochter te beklagen; en dus bedaarde de eerſte gramſchap dan ook allengskens. o, Hoe zalig gevoelde zich het lieve vrouwtje bij deze opmerking, bij het vooruitzigt, dat alles hoe langer zoo meer in orde zou geraken, en dat zij haren GERRIT dan nog eenmaal volkomen gelukkig, hem tot eenen man in de wereld maken zou! Deze zaligheid werd nog verhoogd, toen zij zich, na verloop van twee, drie maanden — haar geſtel nu tot wezenlijke rust en onbelemmerd genoegen zijnde gekomen — in eenen zekeren toeſtand bevond. o, Als de oude lui dat eens vernamen, dan zeker zouden zij alles vergeten; dan ware de verzoening volkomen; dan..... o, Hoe beſchrijven wij alle de vooruitzigten en verwachtingen, in dit *dan* opgeſloten? Zoo ſmaakte deze goede vrouw de onherroepelijke geneugten der eerſte huwelijksmaanden. Het bitterre, aanvankelijk onder dezelven gemengd, had er ſlechts eenen nieuwen prikkel, een diepet en weemoediger gevoel aan bij-

ge-

gezet; had ze eene soort van onverteerbaarheid, ja het zeldzaam vermogen geleend om gedurig toe- en toe te nemen! Verbeeldt u haren toestand, hare zaligheid! De man had nog slechts vermoeden van hare zwangerheid; de oude lui waren er geheel onbekend mede. Juist wachtte zij haren man met de blijde zekerheid, en te gelijk met den voorslag, om dezen avond nog naar vader en moeder te wandelen, en die dan ook het groote nieuws te vertellen. Hoe zou ze de ontdekking doen? En wat zouden de oudjes opkijken! Lang vóór den tijd smachtte zij reeds naar de thuiskomst van GERRIT, die dien dag, op eene afgelegene karrewei zijnde, niet te huis had kunnen eten. Zoo dikwijls zij maar voetstappen hoorde, sprong zij al op, om hem te gemoet te gaan. Doch, de tijd van zijne komst verscheen, ging voorbij, nog al verder voorbij, en hij daagde niet op. Dit was eene onaangename teleurstelling voor haar hart; nu werd het ook te laat, om van avond naar vader en moeder te gaan. Deze smart der teleurstelling begon van tijd tot tijd met onrust gepaard te gaan. Het werd tien uren, en nog was hij niet te huis. Dat was nooit gebeurd. Zij kon het niet meer uithouden. Zij liep naar den baas, waar hij werkte..... helaas! men wist van GERRIT niets — de karrewei moest al vroeg afgeraakt zijn — men had hem niet gezien. Nu de poort uit, naar de plaats, waar hij gewerkt had..... het bescheid was, dat hij reeds om zes ure was heengegaan. Naar haar huisje wederkeerende, bezielde haar, te midden van den schrikkelijken angst, nog eene stille hoop, dat zij hem zou te huis vinden; maar och, ook die hoop verdween. Zij sleet een' slapelozen nacht in jammer en geween; met het aanbreken des dags brak ook hare hoop weer door, maar deze werd hoe langs zoo meer verdonkerd, toen geene voorbijsnellende uren hem wederbragten. Het zou nutteloos zijn, deze schilderij te rekken; GERRIT was weg; alwat men van hem te weten kwam — och, ware ook dit maar onbekend gebleven! — was, dat hij met gezelschap, daar onbekend, ergens in een wijnhuis was geweest, en al vrij wat gedronken had. Het naaste denkbeeld was dus, dat hij in het water geloopen was; en men verwachtte eene poos, zijn lijk hier of daar te zullen zien voor den dag komen. Er werden onderzoekingen in het werk gesteld, advertentiën geplaatst, doch alles te vergeefs.

TRUIT-

TRUITJE was in den allerbeklagelijkſten toeſtand. Haar ligchaam leed geweldig onder den vreeſelijken ſlag, en, de tijd mogt eenige bedaardheid in haar terugvoeren, het hopeloos verdriet knaagde aan hetzelve. Eéne zaak ſlechts belette, dat zij zichzelve niet opgaf, niet verwaarloosde, of opzettelijk afpijnigde; dat zij veeleer alles deed, om zich ſtaande te houden. Het was hare zwangerheid. De zaken werken ongelijk op den mensch. Anderen zouden hierdoor misſchien ſlechts te wanhopiger geweest zijn; zouden niet dan eene ſmartelijke herinnering aan den verloren vader in het liefdepand gevonden hebben, dat zij van hem onder het harte droegen. TRUITJE leefde om en voor dit kind; zij ſmachtte naar het oogenblik, dat zij het zou in hare armen drukken, een levendig beeld en ten minſte eene ſoort van plaatsvervuller des eindeloos beweenden. Zij kon dit ook te vrijer, daar zij omtrent hare uitwendige omſtandigheden geenen kommer behoefde te voeden. Hare ouders, reeds ten halve bevredigd, waren het, door haar ongeluk, ten volle geworden. Zij was bij dezelven in huis wedergekeerd, en werd hier met zoo vele liefde en zorge opgepast, dat zij zelve met een weemoedig gevoel begon te vreezen, dat zij de goede oudjes te voren toch onregt had gedaan. Zoo leefde men te zamen al voort; het kind kwam op zijn tijd ter wereld, een friſche jongen, het vereenigde beeld van vader en moeder. De tijd ſnelde al verder en verder voort, en voerde de eerſte levendigheid aller indrukken onweerſtaanbaar met zich. De kleine GERRIT was moeders oogappel, en weinig minder geliefd van grootvader en grootmoeder. Doch, buiten hem, buiten het hart van TRUITJE, was er eindelijk ook niets meer, dat aan haren kortſtondigen echt deed denken.

Thans kwam de kruidenier weerom. Hij had zich nooit over TRUITJE te beklagen gehad, had haar nooit regt kunnen vergeten, en vooral had hij, na het verlies van haren man, al ſpoedig begonnen te begrijpen, dat de partij nog niet verloren was. Hij had tot hiertoe gewacht, om door voorbarigheid de zaak niet te bederven. En hieraan had hij zekerlijk wél gedaan. TRUITJE had in het geheel geen zin om te hertrouwen; en, ſchoon zij wél een weinig ſchrikte, zoo meende zij toch eenen voegzamen grond van afwijzing te bezitten, omdat men niet zeker was van haar mans dood. Inderdaad, zij had zich met deze onzekerheid lang gevleid; had

zich daaromtrent dikwijls allerlei mogelijkheden voorgeſpie-geld; en, ſchoon ze hieraan hoe langer zoo minder waar-ſchijnlijkheid hechtte, beſchouwde zij het toch, in opregt-heid, als een tekortkomen aan hetgeen zij hem verſchuldigd was, om ooit weer aan een huwelijk te denken. Vader en moeder, echter, waren van geheel andere gedachten. Zij ontpraatten haar bijna iedere mogelijkheid en ieder voorwend-ſel. Men ſchilderde haar de trouwe liefde van den minnaar. „Zij had nu eenmaal haar zin gehad; zou ze dan nooit eens naar den raad en de verkiezing van hare ouders luisteren? De He-mel zelf toch ſcheen haar gedrag voorheen niet goedgekeurd te hebben. En evenwel, zij hadden het haar vergeven; zij hadden haar met liefde weer opgenomen. Ook was het uit liefde tot haar, dat zij op dit huwelijk drongen: zij hadden wel een zoet ſtuivertje; maar evenwel, als zij eens weg raakten, als vader vooral eens eerst kwam te ſterven, dan zou het haar met haar lief kind ligt moeijelijk vallen, door de wereld te komen." — O, Wat leed het arme TRUITJE onder dezen drang! Hoe vele tranen ſtortte zij in de eenzaamheid, bij ha-ren ſlapenden lieveling! Hoe dikwijls bad zij God om eene uitkomst, die zij nergens zag! Ach! bleef zij weigeren, dan bragt zij hare ouders, hare ziekelijke moeder vooral, den laat-ſten dolkſteek toe. Hoe lief zij, hoe lief haar kind hun waren, gewisſelijk zouden zij ze zich van het hart ſcheuren, haar andermaal verſtooten, en aan kommer en ellende ter prooije geven. Vader was zulk een onverzettelijk man! En echter..... haren GERRIT ontrouw worden, de liefkozingen van een' ander aannemen, hem hare hand geven, daar zij hem haar hart niet geven kon....! deze denkbeelden waren haar wei-nig minder dan ondragelijk. Zij verwon nogtans zichzelve; zij verzocht alleen, dat men haar niet jagen zou; zij wilde zich aan de voorſtelling gewennen, wilde den man lang, en hoe langs zoo meermalen, op den voet en in het licht van minnaar trachten te zien. Zij verkreeg deze voorwaarden ge-makkelijk, en na verloop van nog eenen geruimen tijd werd zij de vrouw van den kruidenier.

Zij was met hem geenszins ongelukkig. Hij was een goed, braaf man, die haar hartelijk lief had, en haar zoontje met zijn geheele hart ten vader verſtrekte. Zij kwam hoe langs zoo meer in den gewonen trein des levens van de meeste menſchen. Het verledene wemelde nog ſlechts als eene ſcha-

duw

duw voor hare herinnering. Wie heeft niet eenmaal jong geweest? en zich zalig gedroomd? en zich een paradijs voorgesteld? Wie heeft niet één een geliefd levensontwerp, eenen aangebeden minnaar of minnares, eenen onschatbaren echtgenoot moeten opgeven en verliezen? Men schikt zich in zijn lot; men weet, dat de aarde geene hemelgenoegten oplevert; het is zeker best, zoo als het is; men weet niet, of men het oude wel zou terugwenschen; of althans, wie zou zoo dwaas zijn? de dooden komen niet weerom, en gedane dingen hebben geen keer. Haar echt was op nieuw met eene spruit gezegend, een allerliefst meisje: sedert deszelfs geboorte was zij inzonderheid met de stevigste banden aan haren man verknocht geraakt. Zij had het aanvallig wichtje niet minder lief dan haren eerstgeboren. Het was zelfs een verscher, een zachter en niet min weemoedig gevoel, dat haar aan dezen engel des liefdeverbonds, deze heelster van oude wonden hechtte; waartoe zeker de kunne en de jaren van het kind het hunne bijdroegen. Reeds waren alle deze gevoelens geworteld en begroeid; reeds hadden vader en moeder beiden de oogen geloken, en bevond zij zich met DIÉVERS in het vereenigd bezit der wederzijdsche goederen, als een onafscheidelijk geheel. Het verlies van een of ander door den dood; ziedaar, wat nog maar alleen hunne stille wandeling door het leven scheen te kunnen ontrusten of veranderen!

In deze omstandigheden komt de brief, bij welks lezing wij TRUITJE, nu Jufvrouw DIÉVERS, eerst aantroffen. Verbeeld u haar gevoel, lezer! „ GERRIT leeft; hij bevindt zich met haar in dezelfde stad; hij bemint haar nog even vurig; zij is zijne éénige gedachte geweest, gedurende tien jaren afwezigheids; deze gedachte heeft hem alles doen verlaten, om wederom naar het vaderland te keeren; hij vraagt haar, hij vraagt zijn kind terug; hij kan alleen het laatste vorderen; hij heeft niets om haar aan te bieden dan hetgeen zij voormaals bezaten, zijn trouw hart en ijverige handen; hij verlangt ook haar zonder eenig goed, dat hij, tot eene vergoeding, gaarne aan den kruidenier laat, en begrijpt te moeten laten. Door verleiding en bedrog is hij in kwade handen gevallen, op een schip geworpen, naar *Oostindiën* gesleept, en eerst door tegenheden, naderhand door den oorlog belet, terug te keeren, of haar eenigen brief te doen toeko-

men. Hij bidt haar, ten langſte binnen drie dagen, zijn lot te beſliſſen. Valt het ongelukkig uit, dan vertrekt hij op het oogenblik, en zij ziet of hoort nooit weer van hem." — De eerſte blik was verdoovend. Het duurde eene poos, eer zij regt tot zichzelve kwam. De angst, echter, om overvallen te worden, bevorderde dit. Van tijd tot tijd gelukte het haar, den brief geheel te lezen; de eerſte, vreesſelijke bonzingen van het hart tot eene wat zachtere golving te ſtemmen. En nu was het *heden* weg, de ſcheidsmuur van tien volle jaren als een wrak ingeſtort, terwijl het verledene haar met volle, friſſche kleuren voor de oogen ſtond. Zij vergat, waar zij was, wat er gebeurd was, en greep naar haar' hoed, om den lang verlorenen terſtond op te zoeken. Doch, zoodra zij hare oogen opſloeg, zie daar was het tegenwoordige weer voorhanden! Zij zonk beſluiteloos neder. Een vreesſelijke angst vermeesterde haar hart. Wat zou zij doen? Hoe zou zij overleggen? Wat middel, om haar geheim voor den man te verbergen, die welhaast moest terugkeeren? Straks verdwenen alle omringende voorwerpen op nieuw. De eerſte liefde ſprak met al de kracht der jeugd in het hart. Het huis, waarin zij zich bevond, werd haar te eng. Zij wilde hetzelve, zij wilde haren echtgenoot oogenblikkelijk ontvlugten. Dan kon zij hem ſchrijven; dan was vele zwarigheid opgeruimd of ontgaan. Zij heeft de kamerdeur reeds aangevat..... ach! daar roept hare kleine, al droomende: moeder! moeder! — Zij verſtijft. Zij keert terug. Zij valt op den ſtoel neder. „ o God, tot welke beproevingen hebt gij mij geroepen! Wat moet ik doen? Hoe red ik mij uit dezen ſtrijd van aandoeningen en pligten? Neen, ik mag dit ſchaap van geene moeder berooven..... maar beroof ik dan den ander van geen' vader? Doch thans bezit ik ze beide, en beide bezitten mij — maar, zegt hij niet, dat hij zijn kind kan terugvorderen, en wil hij dat dan misſchien medenemen, zoodat ik het nooit wederzie?" TRUITJE vond niets, dat haar eene beſliſſing aan de hand gaf. GERRIT, zoo arm als hij was, of DIÉVERS in zijne tegenwoordige omſtandigheden; terugkeeren tot de oude liefde en de oude bekrompenheid, of houden wat zij thans had, waaraan zij ſedert vele jaren was gewend geworden: ziedaar de keuze, te doen! — De oude liefde dreef boven. Het ſcheen haar meer en meer pligt, de eerſte geloften geſtand te doen. Zij gevoel-

voelde zich tot den man van hare keus, tot den vriend van hare jeugd, tot den getrouwen, ongelukkigen hoe langer zoo onweerſtaanbaarder heen getrokken. Het werd haar op nieuw bijna ondoenlijk, eenige naauwe gemeenſchap met een' ander te onderhouden. Haar kind zelve uit dezen echt, hoe lief het haar was, boezemde in het eerſte oogenblik eene ſoort van afſchuw — als eene vrucht der ongeregtigheid — in. Ja, zij beſloot, nog dien eigen avond opening aan haren man te geven, en hem haar beſluit, om hem te verlaten, mede te deelen.

Maar, hoe dêze zaak uit te voeren? wat te zeggen? waarmede te beginnen?.... Eer zij met dit overleg ten halve vaardig was, daar was de man! Hij zag terſtond, dat er iet buitengewoons gaande was; zijne vrouw was in de zigtbaarſte ontſteltenis, en zijn eerſte verwonderde en bezorgde woord was: wat is er gebeurd? Zij berstte, voor allen antwoord, in een' ſtroom van tranen los. Thans rees zijn angst hoe langer zoo hooger: met den zachtſten, vriendelijkſten drang der liefde hield hij bij haar aan, dat zij hem toch zeggen zoude, wat haar deerde. Met zigtbare vrees onttrok zij zich aan zijne liefkozingen, en riep eindelijk uit: „ Ik moet u verlaten, — GERRIT leeft, — hij is hier!".... De man ſcheen door den grond te zinken. Het duurde eene geheele poos, eer hij ter ſpraake kon komen; en nu volgden zijne vragen: „ vanwaar weet gij het? wie weet, of hij nog om u denkt? dat hij u terug zal vragen?" — zijne verzekeringen: „ hij krijgt u niet; ik ſta u niet af;" — zijne beden: „ o, verlaat mij niet, TRUITJE! TRUITJE, verlaat toch mij, verlaat mijn kind niet!" elkander zoo gereedelijk en zoo driftig op, dat zij geen tijd had, een woord er tusſchen te ſpreken. Zij reikte hem den brief toe; die kon veel voor haar beantwoorden. — In 't kort, het is niet mogelijk, de volgende tooneelen van weedom en geſmeek en zelfſtrijd, de mans- en vrouwe-, vader- en moeder-, kinder-, ja broeder- en zuster-tranen, naar eisch te ſchetſen. TRUITJE, ſcheen het meermalen, zou bezwijken; maar.... de hartstogten werkten uit, het nadenken keerde terug, de oogen werden ook naar de andere zijde geworpen, en — de oude liefde dreef boven! Hetgeen intusſchen dit tafereel tot een aangenaam ſchouwſpel maakt, geen toorn, geene nijdigheid, geene vuige eigenbaat mengden zich in deze gemoedsbewegingen. De wijze, waarop TRUITJE, waarop

GERRIT de zaak hadden aangevat, ſtemde ook den, buiten dien goedaardigen, DEVERS tot edelmoedige gezindheden. Toen, van tijd tot tijd, de eerſte opwellingen bedaard waren, toen de vrouw bleek vast te ſtaan in haar voornemen, en de man eenigzins aan dit denkbeeld gewend raakte, ontſtond er een nieuwe ſtrijd — van grootmoedigheid. TRUITJE, nogtans, bleef er bij, dat hij alles moest behouden; dat zij haren zoon zou medenemen, zonder dat zij voorals nog iets voor hem vorderde. „Dit behoorde zoo, en dit was ook wel noodzakelijk, zou hij voortaan, met vreemde hulp, voor het meisje blijven zorgen." En hierom ſmeekte hij; en zij bewilligde met een dankbaar, ſchoon diep geſchokt harte, mits haar de gelegenheid, om het dikwijls te zien, niet mogt benomen worden.

Zoo verliet zij, met haar omtrent tienjarig knaapje aan de hand, tegen den avond des volgenden dags, de woning haars mans; woning, die zij niet dan als een lijk, of achter een lijk, had gemeend immer te zullen verlaten! Wat in haren geest omging, toen zij zich op ſtraat bevond, en nog zweefde tusſchen het verledene en de toekomst, is bezwaarlijk te zeggen. Zij zag, zij hoorde niets van de voorwerpen en het gewoel rondom haar; zij ſtond alleen, tusſchen het verlatene en het verwachtte! Hoe meer zij voortwandelde, hoe meer het laatſte de overhand nam. Hoe zou zij hem ontmoeten? wat zou hij zeggen? hoe zou hij — er waren tien jaren verloopen — hoe zou hij er uitzien? Haar gemoed werd zoo vol, dat zij langzamer begon te gaan, een' omweg te maken. Eindelijk ſtond zij voor het huis, waar zij beſcheiden was; zij ſchelde aan; men opende..... in het voorhuis ſtond een heer; zij kende hem niet, en echter, haar hart klopte heviger en heviger..... zij opent den mond; hij geeft een gil..... en GERRIT en TRUITJE liggen in elkanders armen!

Wij willen niet ſchilderen, wat iedereen zich even gemakkelijk verbeelden kan. Het kleine verſchil, door den tijd in beider uit- en inwendig veroorzaakt, werd ſpoedig niet meer opgemerkt. De lieve, voorſpoedige knaap en de beproefde, trouwe liefde vergoedden den man rijkelijk het weinigje bloeis, dat zij ſedert verloren had. En zij vond een man, nog ſchooner dan voorheen, in allen opzigte door oefening volmaakter, en daarenboven — de vrucht van vlijt en oppaſſendheid ook in vreemde ſtreken — genoeg, om op haren

ge-

gewonen, ja nog wat gemakkelijker en hooger voet te blijven leven.

Dure dit leven lang, en bewijze voor de wereld, dat echte liefde even min flijt door het genot, als roest door de onthouding! Wij, trouwens, behoeven dit bewijs niet, wanneer de liefde inderdaad echt is, en het hart in verre oorden niet flechts bewaard, maar zuiver bewaard is. TRUITJE was gewis een goed meisje; zij werd nooit eene ontaarde dochter, was altijd eene brave vrouw, fchoon de liefde het eerfte krachtige roerfel van haar ontluikend leven én de laatfte beflisfende drijfveer van hare keuze voor het volgend beftaan was. Eene zoodanige kon hard beproefd, maar niet vernietigd, niet ten einde toe getuchtigd worden. Neen! de Hemel hief den demper op, die de toonen haars levens wel zuiver, maar toch dof deed klinken, en herftelde de volle hemelfche harmonie haars levens der liefde. Smartelijk was deze fchok zelf, welke de oude draden verbrak; maar des te heerlijker de vrijheid, in den fchoot harer jeugdige genegenheid, hares verloren, maar wedergevonden paradijs, genoten. Neen! deze rozen vallen niet af — onmerkbaar verflaauwen flechts hare kleuren, om eindelijk in het zuiver wit des hemels over te gaan. Daar is het vaderland der liefde; en zij alleen regeert, zonder eenigen band of boei.

N. S.

Aan den Redacteur van de *Vaderlandfche Letteroefeningen.*

Weledele Heer!

Ik neem de vrijheid, U het nevensgaande Dichtftukje, ter plaatfing in uw voortreffelijk Maandwerk, aan te bieden. Hetzelve werd door mij vervaardigd voor, en uitgefproken op, het plegtige Feest, in deze Stad, ter gelegenheid van de terugkeering der Nederlandfche Kunstftukken, gevierd, en waarvan eene nadere omfchrijving in de *Amfterdamfche Courant*, van 8 Jan. l. L., te vinden is.

Zeldzaam werd een feest door *hartelijker vrolijkheid* en *hooger geestdrift* gekenmerkt. Hier gevoelde het Nederlandfche hart ten volle al het zalige van onze redding uit de afchu-

welijkſte dwingelandij. Ja, hier voorzeker werd de vreugde over het terug ontvangen onzer Meeſterſtukken een krachtig middel, dat de hartelijke liefde voor Vorst en Vaderland diep in ieders hart drukte, en de geestdrift voor de kunſten tot eene hoogte ſtemde, die bijna tot verrukking ſteeg.

Hij alleen, die ooggetuige was, hoe broederlijk de beſchermer der kunst zich met den kunſtenaar, — hoe hartelijk de kunſtenaars zich onderling vereenigden, en hunne blijdſchap over de geheele verloſsing der Menschheid met vervoering uitſtorteden; hij alleen beſliſte, of de redding van ons Vaderland en onzen kunstroem immer hartelijker konde gevierd worden.

In zulke oogenblikken zoude het mij onmogelijk geweest zijn te zwijgen. Ik waagde het dus, ook van mijnen kant dat heerlijke feest te huldigen, en ſtortede mijn gevoel uit in den volgenden ongekunſtelden zang.

Oordeelt Gij dit ſtukje nu eene plaats in uw geacht Maandwerk waardig, dan wordt daardoor aan het algemeen en vereerend aanzoek, om dit Dichtſtukje algemeen verkrijgbaar te maken, eenigzins voldaan, en verpligt Gij hem, die met beſtendige achting blijft

UE. Dv. Dienaar,

Amſterdam, 16 Januarij, 1816. HENDRIK HARMEN KLIJN. (*)

(*) De *Redacteur* heeft, bij zijnen hartelijken dank voor de heuſche mededeeling, alleenlijk den niet min hartelijken wensch te voegen, dien hij met vertrouwen in naam van al de Lezers van zijn Maandwerk durft uiten, dat het den Dichter behage, hetzelve meermalen met de edele vruchten van zijnen geest te begiftigen.

UITBOEZEMING

OP DE FEESTVIERING, TER GELEGENHEID VAN DE TERUGKEERING DER NEDERLANDSCHE SCHILDERSTUKKEN.

Waartoe vaart ge opwaarts in uw zangen?
Waarom, o Dichters! ſtemt ge uw luit?
Waartoe het loflied aangevangen,
En dringt uw ziel den boezem uit?

Ja,

Ja, 't ſchriklijk ondier ligt verſlagen;
Europa ſteeg ten zegewagen,
  En vaagde 't moordrot weg als kaf;
't Is uit, het lang verdelgend ſtrijden;
't Is uit, het lang en naamloos lijden;
  Geſloten is 't verzwelgend graf.

Maar, Dichters! ſmoort uw vreugdegalmen,
  Hoe ſtout en ſchoon en rijk gedost;
Staakt, ſtaakt het ſtrooijen van uw palmen:
  Ach! de aarde is naauwlijks half verlost.
Snelt vrij, verrukt van hart en zinnen,
Het diepvernederd Babel binnen,
  Doch bloost om 't ſchouwſpel, dat u treft;
Ziet, hoe de ſchandzuil van de volken
Zich nog, met trotschheid, naar de wolken,
  Tot 's aardrijks diepen ſmaad, verheft.

Die ſchandzuil, volken! is — uw kunſten,
  Geroofd, geſleurd naar 't plondernest.
Wat is uw vrijheid, wat haar gunſten,
  Zoo lang 't geboeft die kroon nog rest?
Gij blijft, als gij, bij 't ſmaakvereedlen,
Het roovremrot om kunst moet beedlen,
  Nog diep gezonken, diep ontaard;
Gij blijft, zoo lang uw vrije telgen,
Om kunst, in Franſche wulpschheid zwelgen,
  Dezelfde ſlaven, die gij waart.

Maar, welk een roepſtem klinkt langs de aarde?
  Wie blaast der volken geestdrift aan?
Wie daagt hen op? ontvlamt hun waarde?
  Wie doet het heilig wraakuur ſlaan?
Snelt aan! de Schutsgeest van de kunſten
Hergeeft u, volken! met zijn gunſten,
  Uw lauwren, door 't geweld geroofd;
Hij komt, — hij rukt uw ſchandzuil neder,
Geeft u uw' heilgen kunstſchat weder,
  En ſtort zijn' zegen op uw hoofd.

o Treffend ſchouwſpel, dat geene oogen
Ooit zagen, dat geen volk ooit dacht;
Hoe ſtijgt het loflied naar den hoogen,
En ſmoort de laatſte jammerklagt!
o Heerlijk, heerlijk overwinnen!
De volken dringen 't Babel binnen,
En rukken 't heilloos roofnest op;
Ontwringen, met de valſche loovers,
Hun' dierbren kunſtſchat aan die roovers,
En 't grenzeloos jubien ſtijgt ten top.

Waak op! waak op, gezegende aarde!
Uw laatſte ſchande is uitgewischt;
Herneem uw kracht, herneem uw waarde,
Der volken heilſtaat is beſlist;
Rukt, rukt 't vernietigd heilloos ſloopen,
Rukt, volken! 't worſtelperk weer open;
Verlosten! komt van wijd en zijd:
Geen moordkreet zal uw danklied ſmoren;
De kunst ontſluit op nieuw haar koren,
En daagt u op ten heilgen ſtrijd.

Strooit, kunſtenaren! ſtrooit nu palmen;
Verheft den lang geboeiden geest;
Stort uit uw vreugde in dankbre galmen:
De kunſten gaan dit uur ter feest.
De Schilderkunst zweeft voor die reijen,
En heft, bij 't palm en mirte ſpreijen,
Hare afgerukte boei omhoog;
Zij wil met u ter feestzaal zwieren,
En 't feest van haar verlosſing vieren;
De vreugde fonkelt uit haar oog.

Ja, Schilderkunst! zie, vol verrukking,
Uw zustren vrolijk om u ſtaan.
Na 't lijden van zoo veel verdrukking,
Mogt dan het uur der redding ſlaan.
Geen zieldwang zal haar gloed thans dooven;
Geen aartstiran haar ſchatten rooven;

Geen

Geen dwingland jubien bij haar val.
De vrijheid, meer dan 't licht te roemen,
Vlecht om haar kruin een' krans van bloemen,
Die nimmer weer verwelken zal.

Maar, wie moest meer en dieper buigen?
Wien dekte meer en smaad en schand?
Wien voegt, bij 't redden, voller juichen,
Dan u, gelouterd Nederland?
Hef aan, hef aan dan dankbre zangen!
De heilge hymnen aangevangen:
Thans zijt ge uit 's roovers klauw gered;
Uw zwartste vlek is uitgewreven;
Uw kunstschat is u weergegeven;
U werd een frissche kroon op 't eerlijk hoofd gezet.

Ja, 't is alsof, na lang verbeiden,
Ontrukt aan 't doorgestreên verdriet,
Na lange jaren smartlijk scheiden,
Een vader 't eerst zijn kroost herziet.
Zie, zie hem 't aan zijn' boezem prangen!
Hoe gloeit zijn langgerekt verlangen!
Hoe zegent hij zijn zalig lot!
Elk woord, elk zuchtje, dat zijn lippen
Mag in dien dierbren stond ontglippen,
Stijgt met een' dubblen dank tot God.

Hoe moet ons hier uw poging treffen,
Hoe toont ge u teelt van d'echten stam;
Gij durft het eerst uw kruin verheffen,
Verlost, verheerlijkt Amsterdam!
Ik zie u 't eerst, bij 't vrolijk zwieren,
't Verlossingsfeest der kunsten vieren,
En juichend danken voor die gunst;
Heel Neêrland ziet van vreugde u blaken;
Het wil, als gij, dien wellust smaken,
En 't gansche vaderland viert ras het feest der kunst.

En gij, die, rustig uitgetogen,
Op Neêrlands wenk, in 't roofnest drongt,
En 't, door uw vast en moedig pogen,
De vaderlandsche kunst ontwrongt;

Hoe

Hoe ſtroomt u alles dankend tegen!
Heel Neêrland jubelt bij dien zegen,
En offert u zijn rijkst gebloemt;
't Ontvangt, daar hart en boezem branden,
Zijn' ſchat met geestdrift uit uw handen;
Terwijl 't uw' naam met eerbied noemt.

Maar u, gewijde Feestgenooten!
U, u doorſtroomt het zelfde vuur!
Één band houdt u aaneen geſloten;
Die band is heilig, als natuur.
De kunst verbindt u aan elkander;
De kunst, wat ook het lot verander',
Wat in den ſtroom des tijds ook zinkt,
De kunst is groot, is onverderflijk;
Zij maakt ons, als de deugd, onſterflijk;
Het is haar glans alleen, die onverdoofbaar blinkt.

Welaan, verrukte kunſtenaren!
Vereenigt u met hart en hand;
Doet de aard weer op uw wondren ſtaren;
Blijft de echte kroon van Nederland!
Komt, broeders! vat en vult den beker,
En plengt hem, van uw redding zeker,
En juicht: „ De zieldwang ligt verplet.
„ Ons Neêrland heeft zijn' kunstſchat weder.
„ Triomf! der volken heil daalt neder.
„ Triomf! Iõ, triomf! Europa is gered."

6 Januarij, 1816. H. H. KLIJN.

DE MENSCHLIEVENDE KOZAK OP DEN GOTHARD'S-BERG.

(Naar het *Hoogduitsch* van ASSCHENBERG.)

Toen de *Ruſſiſche* troepen, onder SUWAROW, over den *Gothard* in *Zwitſerland* doordrongen, boden hun de *Franſchen*, aan den rand eens afgrijſelijken afgronds, den hardnekkigſten tegenſtand. Driemalen moesten de *Kozakken*, die afgezeten waren en de ſabel gegrepen hadden, terugdeinzen. Ein-

Eindelijk overmeesterden zij hunne vijanden, hieuwen dezelve ter neder, of drongen hen in de akelige diepte. De avond was bij deze bloedige verrigting gevallen; men hield ſtand, en de *Kozakken* zochten hunne ſchuilplaats onder de nederhangende rotſen, zich tot den morgen zoo vele gemakken verſchaffende, als hun in hunne poſitie mogelijk was. De nacht, die ſtil en helder was, bedekte deze uitgeſtrekte woestenije met zijnen ſluijer; doodſche ſtilte heerschte allerwegen; men hoorde niets, dan van tijd tot tijd het roepen der ſchildwachten in de verte. Eindelijk verneemt een der *Kozakken* een zacht kermen; het ſchijnt uit den afgrond voort te komen. Hij nadert deszelfs boord, roept, krijgt geen antwoord; doch het jammeren duurt beſtendig voort. Zonder zich lange te bedenken, begint de brave man, met gevaar van zijn leven, af te klimmen; hij ſtapt van den eenen in de rots vooruitſtekenden ſteen op den anderen, komt het gekerm nader, en vindt, in eene diepte van meer dan 200 voeten, een' jongen *Franſchen* Officier, die, door eenen houw in den ſchouder gewond, naar beneden was geſtort. Zich door woorden te doen verſtaan, was voor menſchen, die van de meest verwijderde gedeelten van *Europa* bijeengekomen waren, om elkander te vernielen, onmogelijk. Ook hield zich de bewoner des *Dniepers* hier niet mede op; hij tracht den lijdenden op te rigten; maar, deze is door zijnen val zoodanig gekneusd, dat hij zich niet op de been kan houden. De edele *Kozak* weet raad; hij maakt den draagband van zijne ſabel los, bindt zich daarmede den *Franschman* op den rug, en begint naar boven te ſtijgen. Weinige ſchreden heeft hij gedaan, — daar ſchiet een ſteen, waarop hij dacht vast te ſtaan, onder hem weg, en hij ſtort, met zijnen last, een aanmerkelijk eind nederwaarts. Het ergſte is, dat hij zich, aan een puntig, ſcherp brok der rots, eene lange, van bloed ſtroomende wonde ſcheurt. Doch dit kan zijnen menschlievenden ijver niet ſtuiten. Hij heft zich op, ſtijgt met verdubbelde voorzigtigheid weder naar boven, en bereikt eindelijk, met eene onuitſprekelijke moeite, den boord der rots. Zijn Officier prees deze ſchoone daad, en zorgde zelf voor den kranken, die vervolgens geheel herſtelde.

Z.

VER-

VERSLAG VAN TWEE BOKSPARTIJEN, DOOR EEN' OOGGETUIGE.

(Eene nadere Bijdrage tot kennis van de Levenswijze en Vermakelijkheden der Londensche Groote Wereld.)

Londen, 20 Sept. 1815.

Maandag namiddag waren alle wegen, naar *Highgate* en *Hampstead* leidende, met menschen van elken ouderdom en geslacht bedekt. Zij verzamelden zich te *Golders-Green*, niet verre van *Hampstead*. De Boksers waren GRIP en BILL HALES. Ten half viet ure traden zij in den kring; zij waren nagenoeg van gelijke grootte en ligchaamsterkte. De Adjudanten van GRIP waren OLIVER en SHELTON; TOM JONES en DICK WEAL die van HALES. In 't algemeen wedde men voor HALES, wijl deze reeds als uitstekend Bokser bekend stond. GRIP had nog slechts geringen roep; en dit was de eerste maal, dat hij openlijk optrad. De toeschouwers en eene ontzaggelijke menigte Dames, (!) welke in eenige honderd rijtuigen om den grooten kring van rondomme geschaard stonden, waren ongemeen begeerig naar den kamp. Onder de gebruikelijke ceremonien, ving dezelve thans aan, en duurde, met eene tot dusverre bijkans ongehoorde hardnekkigheid, een volslagen uur aaneen voort. Beide Kampvechters zwommen in bloed. Na eenig uitrusten, begon de strijd op nieuw, en duurde wederom drie vierde uurs. Zij maakten niet minder dan zeven-en-vijftig vertwijfelde gangen of toeren (*rounds*), en ontwikkelden daarin zoodanige vaardigheid en zulk eene voortreffelijke Boksmethode, dat zelfs de ervarenste kunstkenners daarvan verbaasd stonden. Bij den zeven-en-vijftigsten gang gleed HALES uit, en deed een' schrikkelijken smak met het hoofd tegen den grond. Nu waren de meeste wedders op hand van GRIP. Maar het was bezwaarlijk, ja onregtvaardig, naar den tot dusverre gevoerden kamp te oordeelen, den een' of ander' eene bepaalde voorkeuze te geven. Thans, echter, maakten zij weder veertien gangen, in welke allen HALES moest onderdoen, zoodat hij ten laatste niet langer overeind kon staan. De overwinnaar GRIP werd algemeen toegejuicht. HALES moest van zijne Adjudanten in eene huurkoets worden weggebragt. Onze bekwaamste

ſte Bokſers waren tegenwoordig, als BELCHER, BILL GIBBONS, SCROGGINS, KNOWLES, WORTLY, en ſchier alle Boksliefhebbers der Hoofdſtad, die allen hun gevoelen uitbragten, dat beide jonge lieden volleerde en vastſtaande (*well bottomed*) Bokſers zijn.

Onder de vele openlijke Voorſtellingen, die te *Londen*, ten voordeele der Weduwen en Weezen van de bij *Waterloo* Gesneuvelden, (!) door kunstkweekelingen uit edele aandrift gegeven werden, was ook eene Bokspartij, waarbij, met zeldzamen wedijver, zich alle Vuistvechters van *Londen* lieten vinden, en eenige gangen maakten. BELCHER en KALES waren hier de beide Hoofdkampers, en de eerſte ſloeg nog bovendien met een' jongen Debutant in de kunst, van athletiſche ſtatuur, en als een' ruwen Vechter (*rough Rider*) bekend. Maar BELCHER, door zijne afgeregtheid op het bloedtooneel, werd hem echter meester, en ſloeg hem een oog uit. Het volk riep: Genoeg! en de handſchoenen werden uitgetrokken. De toeſchouwers waren zeer talrijk, en van de eerſte klaſſen (*first reſpectability*), en men herinnerde zich noch zoo lang een' duur des ſchouwſpels, noch zoo hoog een genot, als dit opleverde.

Lands wijs, lands eere! mogen wij hierbij uitroepen, en vragen, of voor deze menſchen ook een *Apollo van Belvedere* of eene *Venus de Medicis* geſchapen zij!

TWEE ANECDOTEN VOOR HET HART.

De Heer VAN KRIVTZOFF, Kapitein bij de Gardes van Keizer ALEXANDER, verhaalt, als ooggetuige, een' trek van menschlievendheid van welgemelden Vorst, niet minder ſprekend, dan die bevorens door ons is medegedeeld.

In den loop des zomers van 1811, ten gevolge van eenige militaire manœuvres, trok de Keizer met zijne troepen over eene brug, ſlechts losjes opgeſlagen over eenen arm der *Newa*, tuſſchen *Wafili-Oſtrof* en den tegengeſtelden oever. Eenige planken bezweken, en verſcheidene ſoldaten ſtortten in den ſtroom. De Keizer, die aan het gevaar was ontſnapt, volg-

volgde alleen de aandrift van zijn edel hart, en wierp zich in de rivier, waar hij een' geruimen tijd verbleef, het voorbeeld gevende eener zelfverzaking, welke vele navolgers wekte, en redde alzoo al deze dapperen, één uitgezonderd, die in zijnen val een' doodelijken slag ontving.

Opgemelde Heer VAN KRIVTZOFF, in den arm gewond, en, bij de inname van *Moskow* door de *Franschen*, krijgsgevangen gemaakt, was gehuisvest in het Vondelingshuis, alwaar desgelijks de gewonde *Franschen* lagen. Op zekeren morgen treedt hij hun verblijf binnen, den arm in een verband, en roept hun toe: „ Soldaten! gij allen zijt mijne gevangenen, —— de *Fransche* armee is weg, —— ik eisch, dat gij u overgeeft!" — „ Dat doen wij niet, — te wapen!" schreeuwen eenigen, opvliegende, zich wapenende, en naar buiten stuivende, eer de Heer VAN KRIVTZOFF (die voorzag, dat zij door de *Kozakken* zouden worden afgemaakt) hen konde wederhouden. Zij vonden, op het binnenhof, inderdaad hunnen dood. De overigen gaven zich gevangen. Straks begaf zich hun Beschermengel naar den Officier der *Kozakken*: „ Ik verklaar, dat de gewonde *Franschen*, die zich hier bevinden, *mijne* gevangenen zijn." — Dringende wederspraak des Officiers, en lange wedstrijd tusschen hem en onzen Held en woedende soldaten en een oproerig graauw. — De Heer VAN KRIVTZOFF hield vol, en — *redde hun het leven.* Zij waren 1500 man sterk! (Eene zware wonde werd dezen braven Kapitein toegebragt in den slag bij *Culm*: een kanonskogel nam hem de dije weg. De kunstbewerking werd aan hem verrigt, en hij bevindt zich tegenwoordig zoo wél, als men, dusdanig verminkt, zich kan bevinden.)

DE GROOTE DESERTEUR.

Eene Vertelling, op eene voor echt opgegevene Anecdote gegrond.

Toen BONAPARTE uit *Moskow* toog,
Of, juist gezegd, te viervoet vloog,
Om de eerste te *Parijs* het nieuwtje te vertellen,
Hoe de Overwinning, die hem plagt vooruit te snellen,
Hem ditmaal, spoedig, *volgen* zou,
Was hij zóó toegestopt, (doch enkel voor de kou!)
Dat niemand schier den Keizer kon herkennen;

En

En dat hij zoo verkoos te rennen,
Was niet uit vrees, maar louter ongeduld.
Hij had, uit zedigheid, geen slede, fraai verguld,
Maar slechts een voertuig zich verkozen,
Waarover zelfs een boer zou blozen;
't Had van een zwijnstrog wel het meest,
En 't droeg nu desgelijks, schoon een veel grooter beest.
Dus uitgerust, bereikt hij de oevers van den *Niemen:*
Daar stond een Tollenaar, als aan de brug bij *Diemen;*
Maar deze was een *Jood*, die, sluw en bij de hand,
Gelijk dat volkje nóg zich toont in allen land,
Den Keizer straks herkent, maar niets daarvan laat blijken.
De Troggemajesteit, na schuw rondomme kijken,
Vroeg den *Israëliet*, of hier
Ook reeds veel Deserteurs passeerden de rivier? —
Wat Deserteurs betreft, zoo kan ik u verklaren,
(Dus sprak de schalksche *Jood*,
Terwijl hij NAP een snuifje bood)
Dat gij nog DE EERSTE *zijt, dien wij hier overvaren!*

IJ.

WEEGEPLAATST COMPLIMENT.

„Mijnheer!" dus sprak Held WELLINGTON,
Nadat hij *Frankrijk* overwon,
Tot een' *Parijzenaar:* „ei, wil mij eens ontvouwen,
„Wat hier al zeldzaams is te aanschouwen." —
Het zeldzaamst, zegt de man, daar hij eerbiedig boog,
Het zeldzaamst zie ik voor mijn oog!

IJ.

EENE ALGEMEENE WAARHEID UIT DEN MOND EENS FRANSCHEN BEDELAARS.

Vorst BLUCHER reed eens, in *Parijs*,
Langs de *Pont-neuf*, naar zijn paleis.
Een *Franschman*, *d'un air pitoyable*,
Riep klagelijk: *Ah, Monseigneur!*

(De Vorst zei lagchend: „ *ferviteur!*")
Pitié d'un pauvre miſérable!
o, Zwijg maar!" ſprak de grijze Held,
Terwijl hij een ſtuk gelds liet vallen;
„ Ik weet reeds lang, wat gij vertelt:
„ Ja — *miſerabel* zijt gij allen!"

IJ.

M U Z IJ K.

CONCERT VAN J. C. KLEINE.

Dit Concert-benefice kan óf de genen, die nog voornemens zijn concert te geven, een groot voordeel doen te gemoet zien, doordien de zaal zoo vol, of liever opgepropt was, als wij ons ſchier bij geen benefice weten te herinneren; óf ook wel het tegendeel doen vreezen, door dat men op verre na over alles niet voldaan kon zijn, hetgeen velen dus bij volgende gelegenheden kan doen terugblijven; en ook, omdat er Meesters optraden, die gewoonlijk zelve nog concert geven. Hoewel deze Meesters wel verdienen meermalen gehoord te worden, weet men te wel, hoe het Algemeen hierover denkt.

J. C. KLEINE blies een concert van B. KOCH, alhier. Hetzelve kwam ons voor, niet zeer eigenaardig voor de *clarinet* te zijn geſteld, en was, uit dien hoofde, ook niet zeer gunſtig voor den uitvoerder, om zijne, ons zoo dikwerf betoonde, op verre na niet alledaagſche, bekwaamheden te doen gelden. Het éénige, waarin de Heer KLEINE ons nadere blijken zijner bedrevenheid in de behandeling van dit inſtrument gaf, beſtond in het doen hooren van die zeer hooge toonen, of liever *geluiden*, hoedanig men toch veeleer zulk een hoog piepen mag noemen.

Wonderlijk is de Componist met de harmoniën en modulatiën te werk gegaan. Dat men toch inzage, dat men met of door dit moduléren zich niet immer als kundig, maar veeltijds als zeer onkundig voordoet! Want, zoo men vermeent hieromtrent zoo geheel willekeurig te kunnen of mogen handelen, dan is men voorzeker van geheel andere gevoelens dan alle die Meesters, welke ons immer ten voorbeelde behoor-

den

den te zijn. Het duidt veeleer armoede van gedachten aan, dan wel harmoniſche kunde. Of vermeent men, dat het zoo veel moeijelijks in zich heeft, om het geheele toongeſlacht te doorkruiſen? om eensklaps in verwijderde, verafgelegene toonaarden over te gaan, of te komen? Zulks is door eenigen, die dit alles, in noten zelfs uitgedrukt, hebben opgeſteld, zoo gemakkelijk gemaakt, dat men niet anders behoeft te doen, dan ſlechts te kopiéren. Wij juichen elke eigen vinding in dezen, en wel vooral van jonge kunſtenaars, toe; desniettemin moet men gezonde idéën, grondige, krachtige harmoniën, met de overige vereischten van een dusdanig muzijkſtuk, leveren, en zich niet laten vervoeren door de begeerte, om zich enkel als origineel voor te doen, en te wanen, dat het om het even zij, wat, en hoe zulks, er ſtaat. Door al dat origineele en over-origineele laat men den toehoorder koud, als verzuimende geheelenal dat, wat tot ons gemoed ſpreekt. Voorbeelden, als wij bedoelen, zijn er genoeg voorhanden en te bekomen, en kwamen ook bij andere voordragten van den Heer KLEINE tot ons gehoor; zoo als (om bij dit inſtrument ons te bepalen) de werken van SPHOOR, CRUSEL, en dat van onzen bekwamen en verdienſtelijken ſtadgenoot WILMS. Deze werken, hoewel zeer moeijelijk, ſtellen echter den kunſtenaar in de gelegenheid, om zich voordeelig te kunnen voordoen, en hebben de clarinet ook wel eenen wijderen, meer omvattenden werkkring doen beſlaan, dan men gewoon was te hooren; maar doen tevens de kunde en bedrevenheid dier Componisten, zoo wel in het bijzonder — wat het ſolo-inſtrument betreft — als in het geheel — de ganſche zamenſtelling — kennen. — Het adagio van dit concert was nogtans zoo verſchillende, in alle opzigten, van het overige van hetzelve, dat wij ons zulks niet konden verklaren, dan door te vooronderſtellen, dat al het andere eene veel vroegere compoſitie was, en dit adagio, na rijper inzigten, eerst onlangs was gemaakt. Wij hopen ons hierin niet te vergiſſen; en is dit zoo, dan gewis durven wij in het toekomende op iet veel beters, van dezen, tot dusverre als Componist ons onbekenden, ſtaat maken.

De zang der Jufvrouwen LEEFSON was zóó, dat wij de toegevendheid van het publiek hebben bewonderd, van ze niet alleen bedaard en gelaten te hebben aangehoord, maar

ze zelfs nog toe te juichen! Wat noopt zulke meisjes, in het openbaar op te treden? vroegen wij onszelven af; te meer, daar tevens zulke bekwame Meesters optraden. Wij schreven het aan verregaande onkunde of onbeschaamdheid toe. Dat ze beide in groote mate bezitten, bewijst genoeg haar eigen betoon van zelftevredenheid, doordien ze gestadig lachten. Dat ze onbekwaam zijn, bleek uit het medespelen — der zangpartij — door den Heer BALDENECKER. Zij missen bijkans alles, wat door beoefening der kunst moet aangeleerd en verkregen worden.

Het is van den Heer KLEINE niet zeer hensch, (te minder nog, daar hij uit het sterk bezoek zijns Concerts de toegenegenheid des publieks meer dan eens bespeuren mogt) dat hij zoo iets durfde voordienen. En niet minder is hij te beschuldigen, van ze te hebben doen optreden nevens die *Meesters*, die ook obligaat speelden. De éénige verontschuldiging voor hem kan zijn, het gebrek aan Zangeressen. Maar, gesteld men had niemand beter kunnen krijgen voor dien avond, dan had hij veeleer zulk eenen zang achterwege moeten laten. En, daar ieder de schaarschheid van geschikte voorwerpen voor den zang kent, zoude men hem dat niet als zijne schuld toegerekend hebben; te minder nog, dewijl er obligaat genoeg was. Wij moeten dus te meer het gemis van eene goede, en voornamelijk Duitsche, Opera beklagen.

De Heer Violoncellist MULLER scheen met de *Romberg-sche* muzijk óf niet genoeg vertrouwd, óf hij was dien avond niet gedisponeerd tot obligaat spel. Daar wij ook dit stuk van den zeer verdienstelijken RAUPPE hebben gehoord, zweefden ons zijne toonen onwillekeurig voor den geest; en waarschijnlijk meldt zich de herinnering aan dien zeldzamen Meester met aandoening bij een ieder aan, zoodra men muzijk, ook door hem gespeeld, hoort uitvoeren. Desniettemin hebben wij den Heer MULLER onderscheidene reizen met genoegen gehoord; hoezeer wij wel meer kracht in zijn spel, vooral bij lage passages, wenschten.

De Heer MANN was ons, gelijk immer, zeer welkom, en blies meermalen gehoorde variatiën, in zijne, hem eigene, (doch, zoo het ons voorkwam, met minder kracht dan gewoonlijk) regt meesterlijke manier.

H. KLEINE. Hoezeer wij ook dezen bekwamen *Violist* het regt willen laten wedervaren van net en zuiver te hebben ge-

gespeeld, zoo was ons de toon en speelmanier van BAILLOT nog te versch in het geheugen, dan dat wij ons konden wederhouden, daaraan te denken, en vergelijkingen te maken. Offchoon wij zelve ten hoogste tegen het maken van vergelijkingen zijn, te meer, daar dezelve met altoos juist kunnen uitvallen, zoo wenschten wij echter welmeenend dusdanige vergelijkingen aan kunstbeoefenaars zelve, vooral dezulken, die in het publiek optreden, toe; ten einde zij inzagen en beseften, dat toejuichingen niet immer en alleen tot maatstaf van bekwaamheden of verdiensten kunnen noch moeten strekken, en dat men zich door zulk eene, dikwijls overdrevene, huilde ligtelijk tot eigenwaan laat verleiden.

Het muzijkstuk, dat de Heer J. C. KLEINE ons ten laatste — als solo — deed hooren, was door den Violoncellist MULLER gecomponeerd. Aangenaam was het ons, diens bedrevenheid ook in dezen te leeren kennen. Zijne compositie heeft ons wel bevallen; en zeer aardig, ja geestig, is het bekende idée uit *Monsieur Dechalumeaux* daarin aangebragt, en wederkaerig, bijzonder aan de fagot, toegedeeld. Door de Heer MANN medeblies, was de overeenkomming in de uitvoering, zoo als men van zulke Meesters verwachten kon, voor hen zeer vereerend. De solo-slag op de groote trom, as ook de zoogenaamde Turksche muzijk, had, onzes inziens, wel weg kunnen blijven; omdat het eerste reeds zulk een afgebruikt grapje is, en daarom ook de werking, welke men er zich wellig van voorstelt, niet meer, of althans zelden, voortbrengt; en omdat het laatste, behalve ook om de aangevoerde zeden, ons, die reeds zoo verzadigd zijn geworden van al dat vreemde en militaire, niet, dan daar, waar het volstrekt gevorderd wordt, nu meer kan behagen. Wij hadden dus deze veelmaals naaktheid-omkleedsels liever achterwege gelaten gezien, omdat het hier geenszins, uit dien hoofde, behoefde.

Dit thema uit *Dechalumeaux* was sedert lang het favoritpreludium der Heeren KLEINE en MANN, en heeft ons niet zelden wrevelig gemaakt, dewijl men zich niet ontzag, hetzelve ook vóór of tusschen de fraaiste en beste werken, zoo koddig doenlijk, te doen hooren. Eveneens was bij die beide Heeren een thema van BEETHOVEN, uit eene zijner symphonien, te zelfden einde in gebruik. Wij wenschen, dat wij het nu, als opzettelijk, door den Heer MULLER, voor

gemelde Heeren vervaardigd, hebben gehoord, dat zulks ons zal bevrijden, om verder het voormelde, anders dan dusdanig aangebragt, te hooren. — In het adagio, de inleiding uitmakende, heeft de Heer MULLER, even als de Heer KOCH, de clarinet-partij zoo hoog gezet, dat het ook niet meer dan slechts geluid is, en zeer gewaagde toonen voor dit instrument moet vormen, inzonderheid door de daarbij gevoegde modulatiën, welke er dan ook vrij benaauwd uitkwamen, hetgeen men anders van dezen verdienstvollen Meester geheel niet gewoon is te hooren.

Nu kwam het finale: *Wilhelmus* gevarieerd. De eerste maten deden niets dan alles slechts verwachten; men hoorde eenigen veel schielijker dan anderen spelen; het was een *warwar*; doch bij het herhalen der repriſe kwam alles nog gelukkig te regt. Men moet zich over zulke dingen ergeren; het is eveneens alsof men spotte met de muzijk, of dat men zich het publiek in het algemeen denkt te bestaan uit lieden, die de ensemble-stukken, dus de symphoniën en andere bijdragen voor het volle orkest, als toegift of emballage beschouwen, waarop het minder aankomt. Ergerlijk is het, dat dergelijke wanorden plaats hebben bij een Orkest, meestal uit Meesters bestaande, en aan welks hoofd een Directeur — hier de Heer BALDENECKER — staat: maar hoogst ergerlijk was het ons, dien Heer Directeur, bij al dat wanvoegelijke, zoo ook b. v. bij het kenrige gekraai der Jufvrouwen LEEFSON, gedurig te zien lagchen. Zulks verraadt, of groven eigenwaan, of duldelooze onverschilligheid, of ontijdigen spotlust. Een edele ernst, door kunstgevoel en kunstvuur gewijzigd, behoorde den Directeur steeds te bezielen. Maar, zulke meisjes, onder andere, uit te lagchen, en zich echter tot het medespelen harer zangpartij te verledigen, — men zegge ons eens, met welk eenen naam zoo iets behóort bestempeld te worden?

Wat de Hoornisten in het finale: *Wilhelmus*, heeft geschort, weten wij niet, of mogen wij niet weten; maar zij hebben zich bijna niet doen hooren, en schandelijk verzuimd, hoewel ze op het orkest aanwezig waren, de daarin voorkomende kleine solo's, ja zelfs het accompagnement, te blazen. Waren ze misschien bedwelmd door..... de volte van de zaal?

CONCERT VAN C. MAIJER.

Met een waar genoegen hebben wij dit, in zijn geheel fraaije, Concert bijgewoond. De bereids zoo groote bekwaamheden van dezen, nog jongen, Kunstenaar laten iet buitengewoons verwachten. Behalve de eigenschap van zeer vaardig, net en juist te spelen, meenen wij ook opgemerkt te hebben iets, hetgeen, naar ons inzien, de klavierspelers, over het algemeen, te veel misſen; namelijk, het minder sterk spelen van die partij, welke niet direct dominérende is. En

van-

vanhier dus ook, dat de dominérende partij zoo goed uitkwam; hetwelk door een gelijk sterk spelen der beide handen, zoo als veelal, moet verhinderd worden. De keuze zijner uitgevoerde muzijkstukken vermeenen wij, als een bewijs van zijnen bereids gegeden smaak, en welligt ook inzigten, te mogen aanvoeren. — Ook heeft het Piano ons zeer wel bevallen, als hebbende een' zeer aangenámen, en toch vollen, sterken toon.

Het gemis van de aria, en harmonie voor blaasinstrumenten, werd ons, door het nog eens meer spelen, dan aangekondigd was, des Heeren MAIJER zoo wel, als door de goede uitvoering der solo-stukken van de Heeren MANN en J. C. KLEINE, wel vergoed; hoewel de laatste zijne gewone vastheid in toon niet, doorgaans, deed hooren.

CONCERT VAN BLINDE KINDEREN.

Een treffend schouwspel was het voor ons, eenen rei dezer ongelukkige jeugdige wezens te zien nederzitten, om den lof des Allerhoogsten op het Kersfeest, in maatgezang, uit te boezemen. Met genoegen, ja met verrukking, woonden wij daarom deze plegtigheid bij. De leerlingen leiden goede vorderingen aan den dag. Inzonderheid behaagde ons de uitvoering van het chorus uit de *Schepping* van HAYDN; en hieruit kon men afleiden, wat er uit zulke kinderen zoude kunnen worden, indien zij onderwijs genoten van Zangmeesters, die bij grondige kunde tevens een' goeden smaak paarden. Niet zeer gunstig kon nopens dit laatste ons oordeel uitvallen, toen wij den Heer BRACHTHUYZER (waarschijnlijk hun onderwijzer in dezen) achtervolgens zagen voortreden met een paar zangstukken, welker uitvoering voorzeker van allen muzikalen smaak ontbloot was: ook weten wij niet, hoe de zang van dezen Heer, bij een concert van blinde *kinderen*, te pas kwam. Hoezeer een der meisjes zich door hare stem gunstig onderscheidde, hadden wij echter wel gewenscht, haar door eene of andere der overigen, al ware het ook door eenvoudiger stukjes, te zien afwisselen. Het orgel-accompagnement (denkelijk geheelenal door den Organist BOURSSE volbragt) was somtijds meer orgel-kloppen dan orgel-spelen; doch over het geheel niet onverdienstelijk. Over de ingelaschte schietpreek houden wij, als niet tot ons vak behoorende, ons oordeel terug; offchoon wij moeten bekennen, dat dezelve voor ons meer ontstichtend dan opwekkend was. Met genoegen zagen wij de ruime zaal opgepropt met menschen; en echter was, voor zulk een gemengd publiek, de orde en stilte vrij algemeen. Welligt had men nog meer genoegen gegeven, door de plaatsen op verschillende prijzen te bepalen, en gelegenheid tot het bespreken derzelve te hebben verleend. Uitgelezener muzijkstukken, en minder in getal, hadden voorzeker aan deze onderneming nog meer bijval verschaft, inzon-

derheid van *die* des hoofdens, welke niet zoo zeer op *quantiteit* als *qualiteit* zien. Doch de voorwerpen zelve, die hier ten voorschijn traden, weerhouden ons van alle verdere aanmerkingen. Heil der Stad, die zulk een weldadig Instituut, onder de binnen haar muren bestaande Stichtingen telt!

ANECDOTE VOOR CONCERTGEVERS.

De volgende, onlangs bij ons ontvangene, letteren kunnen ons niet onaardig voor, om, als toepasselijk tot het doen van, in de verledene maand, gepasseerde, omtrent het geven van Concerten, aan onze geëerde Lezers mede te deelen.

Mijne Heeren!

Onder de genoegelijke oogenblikken, welke mij uwe tot hiertoe, mijns inziens; zoo gepaste muzikale aanmerkingen opleverden, telde ik ook inzonderheid die, welke mij de lezing van het door Ul. in het jongstverlopen nommer der *Vaderlandsche Letteroefeningen* voorgedragene verschafte. Met vermaak zag ik, onder andere, daarin de dikwerf onbeschaamde wijze, om concertlootjes aan den man te helpen, gehekeld. Daar echter velen van deze lieden schier ongeneeslijk moeten worden beschouwd, zoo wil ik hun een der politiefe middeltjes mededeelen, om een gedeelte dezer bedelarij met bevalligheid (en hieruit blijkt, dat dit middeltje van de *Groote Natie* afkomstig is) te bewerkstelligen; aan Ul. oordeel overlatende, om mijn geschrijf al dan niet een plaatsje onder uwe rubriek te vergunnen.

De vrouw of dame, welke zekere Virtuoos (voornemens zijnde alhier concert te geven) bij zich had, eenige jaren geleden, aan een aanzienlijk huis binnen deze Stad dineerende, stond onder het desert op, en bood, uit een sierlijk mandje, aan elk der aanwezigen een paketje aan. Men dacht, dat het eene surprise of muzikaal spelletje zoude zijn; en dit was het inderdaad! Ieder pakje, namelijk, bevatte een meerder of minder aantal eenzelvige thema's, welke alleen door klinkende munt konden worden opgelost. Het waren .... concert-billetten! Natuurlijk moest elk der mannelijke gasten den Virtuoos voor het minst het dubbeltal Hollandsche guldens, tot erkentenis voor zulk een gracelijk aanbod, offereren. En — het doel was bereikt.

Als nu de een of ander van die Concertgevers dit thema, om niet lomp te kopiëren, met Fransche vindingrijkheid, naar eisch weet te variëren, zal men hem toch wel niet voor kwelgeest, of mogelijk wel iet ergers, durven uitschelden? Wie weet!.... *Practica est multiplex.*

Uw bestendige, heilwenschende Lezer,

De

MENGELWERK.

DANKREDE

VOOR DEN

ALGEMEENEN VREDE,

gehouden den 20 Dec. 1815.

door

H. SWART,

Leeraar der Remonstrantsch-Gereformeerde Gemeente te Amsterdam.

Die den geest der Vorsten als druiven afsnijdt; die den Koningen der aarde vreesselijk is.

Psalm LXXVI: 13.

Hoe vol ook onze jaarboeken zijn van gezegende reddingen en uitkomsten, van aanmerkelijke gebedsverhooringen en weldaden boven gebed en wensch verheven, naauwelijks zullen zij een halfjaar aanwijzen, met dat gelijk staande, hetwelk wij nu pas ten einde brengen. De bededag, volgens het bevel: „ roept mi aan in den dag der benaauwdheid," ingesteld, veranderde in eenen dankdag, reeds door den vrolijken overwinningskreet voorafgegaan. De bedestonden veranderden meer en meer in dankstonden, ja schenen het welhaast voor schandelijk te verklaren, aan al de stof tot vreugde niet veeleer, dan aan de geringere oorzaken van bekommering en ontevredenheid omtrent den gang der openbare zaken, te gedenken. Vanhier het vreemd verschijnsel van een enkel dankuur voor de grootste weldaden, ooit door het vaderland ondervonden; van verlegenheid om stoffe bij hem, die in dit uur moet optreden, schoon

ſtoffe voor dagen en weken voorhanden is, ja de laatſte nakomelingſchap nog den God der vaderen zal roemen over den zegen van onzen tijd. Maar neen, zoo wijs en gepast het beſluit des Hoogen Bewinds is, zoo vol en aangenaam zal onze rede moeten zijn. Wij willen ſlechts een oogenblik vertoeven, om dankbaar terug te zien op het ganſche afgeloopen tijdperk, om deszelfs geheelen inhoud met onzen geest te omvatten, om als bij optelling de ſom te vinden onzer dure verpligting, en alzoo geloften te doen en te betalen, waardig den Heere onzen God, Hem; *die den geest der Vorſten als druiven affnijdt, en den Koningen der aarde vreesſelijk is.*

De woorden, u daar zoo even genoemd, vormen het laatſte gedeelte van den zes-en-zeventigſten psalm, en mogen als onze tekst worden aangemerkt. Schoon, namelijk, eene gelegenheid als deze niet gewijd is aan de verklaring van het heilige blad, en niet volſtrektelijk vordert, deszelfs taal als onzen leiddraad te volgen; zoo geeft toch de geest eener bijeenkomst in den naam en het huis des Heeren een natuurlijk verlangen in, om ook thans onze prediking op den bijbel te gronden; en geeft, in het bijzonder, de inhoud des ouden verbonds vele uitnemende voorbeelden aan de hand, om de vaderlandsliefde door den Godsdienst te heiligen. De geheele zes-en-zeventigſte psalm is zulk een voorbeeld, dat wij bijna ganſchelijk op ons en onzen toeſtand kunnen toepaſſen: waarna het des te geleidelijker zal vallen, ten ſlotte alle de bijzondere oogpunten op te vatten, waaruit wij de laatſte gebeurtenisſen wenſchen beſchouwd te hebben.

De genoemde psalm, namelijk, is een overwinningslied, den Heere door Israël toegezongen; doch hetwelk zoo weinige bijzonderheden vermeldt, dat tijd en gelegenheid volſtrekt niet zijn aan te wijzen. Wanneer men dus ſlechts de namen verandert, dan kunnen wij dezen lofzang, zonder vele zwarigheid, als den onzen beſchouwen. Of is God niet bekend in Nederland? zijn naam niet groot in het gewest, dat wij bewonen; daar, waar

waar men in vroegere dagen het verhaal van ons wedervaren met den naam beſtempelde van *wonderen des Allerhoogſten*, en zijnen vinger aanwees in menigte bijzonderheden, die over onze verlosſing van het uitheemſche juk dadelijk beſliſten? Hoe hoog ſteeg de magt van dit kleine en zwaar gedrukte land; zoodat het de bijzondere aandacht van geheel de wereld trof, en ieder het, met den godsdienſtigen landzaat, aan des Hemels bijzondere zorg toekende, dat zulk eene ſtip op de kaart zoo groot en belangrijk eene plaats beſloeg in de geſchiedenis der volken! — Of is niet onder ons zijne hutte en zijne woning, waar het volkskarakter te allen tijde door godsdienſtigheid gekenmerkt was? waar de regten van het geweten zoo bloedig bepleit werden tegen het geweld? waar die regten gehandhaafd werden boven hetgeen ergens plaats greep? waar zich eene ſchuilplaats opende voor de vervolgden, nog met het bloed hunner broederen beſpat, en God op allerlei wijze, in allerlei taal werd gediend, met eenen ijver en liefde, elders ſchaars bekend? — Ja, met regt verheffen wij ons vaderland, als had het, gelijk Israël, een verbond met God gemaakt, dat wij Hem ten volk, Hij ons ten Schutsgod zou zijn. Eene poos moge Hij zijn aangezigt voor ons hebben bedekt, omdat wij de vreemde dwalingen en ondeugden aanhingen; Hij heeft ons teruggebragt; Hij heeft onze pilaren onder ons bevestigd, en Juda en Israël, op nieuw, tot één magtig volk gemaakt. Hier, voor dit rijk, heeft Hij verbroken de vurige pijlen van den boog, het ſchild en zwaard, en den krijg. Doorluchtiger praalt thans het verſcheurde en verguisde Nederland, dan Frankrijks roofgebergten. De ſtouthartigen zijn, op hunne beurt, beroofd van de ontvreemde ſchatten; zij zijn in menigte omvangen door den ſlaap des doods, en onze dapperen vonden welhaast geene handen meer, die hun tegenſtand boden. Doch, niet ons, niet ons, Gode zij de eer; Hij vloekte ze, en zij zonken daar neder. Vreesſelijk is Hij: wie zal voor zijn aangezigt beſtaan, wanneer

Hij toornt? Zoo dachten onze vaderen te allen tijde. Zoo hebben wij, onder het juk der vreemden, niet verleerd te denken. Bidden en ſtrijden gingen bij ons op het naauwst gepaard. Vreugde vieren en danken is maar éene gedachte bij den Nederlander. — Wie, wie zag de roede niet, de eenmaal verworpene roede, die wederom werd opgeheven? Wie hoorde het niet als een oordeel afkondigen van boven, toen de banden des vredes op nieuw werden verſcheurd? Ja, God ſtond op ten oordeel; ontzaggelijke en ontzettende gebeurtenisſen zouden over het lot der wereld beſliſſen; de aarde vreesde, en werd ſtil, in afwachting der uitkomſten van den krijg. Gezegend, gezegend waren die uitkomſten; zij ſtrekten om alle de zachtmoedigen der aarde te verloſſen. Het oordeel tuchtigde alleen hen, welken de vroegere ſtraf nog niet had geleerd; het keerde op hunnen kop terug, die op nieuw den Regter ſarden. Juicht, juicht, landgenooten! God heeft het kwade afgewend; Hij heeft ons de overwinning geſchonken. Ja, juicht! Hij heeft meer gedaan: het bloed onzer dapperen heeft niet ſlechts geſtroomd om eenen brand te blusſchen, door eenen aterling baldadig ontſtoken. Integendeel: de grimmigheid des mans verheerlijkt den Albeſtuurder des te meer; zij dient alleen om zijne zegepraal te ſieren, gelijk zich de held verſiert met den opſchik des verſlagenen. Niet ſlechts bevestigd is de vrede der aarde, de rust van ons vaderland; ook volkomener is de zege van het onregt op het geweld, van het verguisde en beroofde Europa op het éénige volk, dat zich als hoofd en heer van allen deed ontzien. Dit, dit zij de ſtoffe, die ons bezig houde, en opwekke om den Heere onze geloften te betalen — om Hem, die te vreezen is, geſchenken te brengen — gaven des eerbieds en der liefde, des vertrouwens en der gehoorzaamheid. Ja Hij, Hij ſnijdt de magtigen af, als rijpe druiventroſſen; Hij is vreesſelijk voor de Goden der aarde.

Welaan, geliefden, ſtaan wij ſtil bij den drievoudigen zegen, die ons onlangs is te beurt gevallen. Het heil,

heil, zoo korteling tot oneindige kosten en met onuitsprekelijke vreugde verworven, is, hoe fel bedreigd, volkomen behouden; — hetzelve is zeer aanmerkelijk bevestigd; — het is daarenboven nog uitgebreid.

Ik behoef niemand te herinneren, hoe gelukkig wij ons, met gansch Europa, gevoelden, toen het slavenjuk eindelijk verbroken was. De vreugde daarover deed ons alles vergeven, en welhaast vergeten, wat anders niet volkomen beantwoordde aan de maatregelen van veiligheid zoo wel als regtvaardigheid, welke men algemeen achtte, dat hadden behooren in het werk gesteld te worden. Vertrouwen op het doorzigt, op de kracht, op de goede zaak der Verbondene Mogendheden sloot elken mond, die zich tot bedenkelijkheden scheen te zullen openen. Weinig, echter, was het gedrag van Frankrijk geschikt, om de sluimerende vrees geheel te doen inslapen. En oneindig vreesselijker, dan het zich iemand had voorgesteld, vertoonde zich eensslags het gevaar, dat met den geheelen ondergang van rust en vrijheid op nieuw bedreigde. Het rijk, zoo moeijelijk te ondergebragt, stak wederom de horens op, verbrak alle de banden van bondgenootschap, stelde den overweldiger aan deszelfs hoofd, en scheen eensgezinder rondom zijne schrikbaarieren geschaard, dan toen hij met hen der wereld het hoofd bood. Waar waren de dammen, die deze kokende zee zouden binnen hare oevers houden? Waar waren de benden, die het woeste everzwijn voorheen bijna niet hadden kunnen temmen? Waar was het Vorstenverbond, dat, éénig in de geschiedenis, reeds lang niet meer door den band des hoogen noods werd bijeengehouden; dat veeleer het gevaar van den voorspoed en der buitverdeeling zigtbaar scheen te ondervinden? Waar was de vroegere geestdrift te verwachten of te hopen, bij zoo vele teleurstelling en onvergenoegdheid onder verscheidene Duitsche volken? Waar was de zekerheid, dat onze eigéne landgenooten, niet zonder allen verlies of allen leed, weer afgezonderd van het rijk, in welks gewaande grootheid zij deel-

den, en met volken vereenigd, in godsdienst en andere opzigten van hen verſchillende, zich zouden verzetten tegen den inbrekenden ſtroom? Waar was, in één woord, het vertrouwen, de gerustheid, de zekerheid, dat wij niet ſpoedig alles zouden verloren hebben? Door de wraak van uitgevaste bloedhonden geteisterd; tot het tooneel des woedendſten krijgs gemaakt; bij eene eindelijke zege zelfs der goede zaak van Europa uitgezogen, uitgeplonderd, uitgebrand, en aan de golven ter prooije gegeven, — ſcheen de zegen, ſlechts zoo kort genoten, voor ons ten vloek te kunnen worden, waarbij alle vroeger leed nog niet te noemen was. Gij alleen weet dit, gij gevoeldet het met mij, geliefden! Daarom ging onze vreugdekreet zoo helder op, bij de eerſte mare der duur gekochte, bloedig bevochten overwinning. Daarom volgden wij zoo vurig elke ſchrede onzer krijgslieden, elken ſtap tot het groote doel, elke zege over nieuwen, vermenigvuldigden tegenſtand; zagen den dwingeland lafhartig vlugten tot in de gevangenis; zagen het leger ontbinden, dat Frankrijk had verraden; zagen de magt der overwinnaren eindelijk volkomen gevestigd, en, in het kort, den ſtrijd voltooid, gelijk hij nooit voorheen is voltooid geweest. Nu is de vrede daar; LODEWIJK op zijnen troon bevestigd; Nederland ongeſchonden bewaard; geheel ons werelddeel in rust; al het gevreesde, al het gedreigde afgewend. De magt der duisternisſe heeft alle hare kracht, alle hare list te vergeefs gezameld en geſpild. Hare hoop is te leur geſteld; hare uiterſte proef mislukt; de vlam, door haar ontſtoken, enkel dienstbaar geweest ter zuivering en harding. Wij hebben niets verloren; niets van het heil, dat ons zoo luide deed juichen. Scheen ons vertrouwen al te leur geſteld, ten aanzien der dadelijke maatregelen van veiligheid, door de Hooge Bondgenooten gebezigd; hetzelve is niet beſchaamd, ten aanzien van de magt en den wil, om elke nieuwe poging van het gedrogt te temmen. Welk eene ſtof tot vreugde en dank! Welk een heil, hoe duur dan

ook verworven! Welk een geluk inzonderheid, indien wij letten op de natuurlijke en krachtige bevestiging van al dit goede, uit dezen ſchok voortgevloeid!

Wij weten nu, bij ondervinding, dat de booze geest van Frankrijk niet genoeg was te ondergebragt. Wij weten, dat de boeijen, het geweld aangelegd, veel te zwakke banden waren. Geen heelmeester, met menſchelijk gevoel begaafd, had de vreeſelijke wonde durven peilen, welke het algemeen verderf de verwilderde natie geſlagen had. Die wonde tot in den grond aantasten en zuiveren, ſcheen hetzelfde te zijn, als den lijder te verſcheuren en doen bezwijken. De moed zelf ontbrak welligt tot zoo geweldige maatregels, waartegen zich het van krachten nog niet beroofde ligchaam met allen bedenkelijk geweld ſcheen te zullen verzetten. Met deze bedreiging, hier en daar duidelijk opgemerkt, vereenigde zich het zoet gevlei der Franſche tong, de verleidende list en verblindende dienstvaardigheid des verfijndſten geests, der weelderigſte verbeelding, om het opgeheven mes gedurig tegen te houden; tot eindelijk de goedhartigheid en edelmoedigheid ganſchelijk werden verſchalkt. Inderdaad, M. T., hoe kon het eerlijk hart vermoeden, wat wij hebben zien gebeuren? Wie ſtond niet verbaasd, toen de aangedreven balling als in triomf ontvangen, en, eer het iemand denken kon, op den troon der Bourbons was geplaatst? — Doch, nu bleek het, dat een afgrond kookte onder den bebloemden grond, waarop de volken juichten. Nu bleek het, dat wij op den rand van het gapend verderf waren ingefluimerd. Nu had ſlechts eene onzer bekommeringen, omtrent de goede gezindheid van den nieuwen landgenoot, omtrent den onderlingen vrede der Vorſten behoeven verwezenlijkt te worden, om den hemel in eene hel te verkeeren. Nu was het de luttel beproefde ſtandvastigheid van onzen jeugdigen Veldheer, van onze verschgeligte benden, die de ſpits des gevaars, met onwrikbaren moed, moesten tarten, om hetzelve te beletten, tot in de hartaders van ons land door te bo-

ren. Nu was het de Hemel, die met en voor ons ſtrijden moest, of het ware voor altijd gedaan geweest. — Welke ontdekkingen, welke proeven, ten goede en ten kwade! Welk een licht, om vertrouwen en mistrouwen elk zijne regte plaats aan te wijzen! Welk een geluk! het kwade is uitgebroken, het heeft zich vertoond in alle zijne afſchuwelijkheid; maar het is betemd, maar het is aangetast in den uiterſten wortel, maar het wordt nog gedurig met de krachtigſte middelen vervolgd ter geheele uitroeijing. Wie ziet het ontzaggelijk verſchil niet in der tegenwoordige met de vorige handelwijze, in het overwonnen rijk gevolgd? Wien is de verhuizing van den geweldenaar, de verwijdering zijner gevaarlijkſte trawanten, de ſtraf zijner ſchandelijkſte medepligtigen, de vrijwillige ballingſchap zijner ondeugendſte medeſtanders eene onverſchillige zaak? Wie ziet niet met genoegen den band van vestingen en gewapende duizendtallen, die, het zij voor eenen tijd, het zij duurzaam, eene verwilderde natie omgeven? Wie vreest nu nog voor een ſchrikdier, dat zijne woede heeft verſpild, zijne krachten in ſtaag bloedende wonden ziet verteerd, en gekneveld gaat in den forſchen muilband? Wie gevoelt niet eene oneindig volkomener kalmte, een eindeloos volmaakter vertrouwen op de toekomst, dan de blijdſte vreugde en de hartelijkſte dankbaarheid hem voormaals ſchenken konden? Loven, loven wij daarvoor den goedertieren Opperheer, die weet, wat wij behoeven! Zeggen we niet: waartoe van den beginne af aan geene gelijke handelwijze gevolgd? Het is ons onbekend, of zulks mogelijk ware geweest; of daarvoor bij hen, die de zaak van nabij beſchouwden, eene voldoende reden beſtond. God is het, die regeert; die zelfs het verkeerde te regte keert; die de tijden en de gelegenheden kent. Hij had niet volbragt het werk, dat Hij had opgenomen. De grimmigheid des mans moest Hem nog loffelijker maken; het overſchot van deszelfs grimmigheden door Hem als een triomfkleed worden omgeſlagen. Nu, nu eerst mogen wij hopen op eenen duur-

duurzamen vrede. Nu ſtaat het inderdaad geſchapen, dat wij eenige kalme en gelukkige dagen zullen mogen genieten op eene wereld, wier doorgaand kenmerk onrust en onbeſtendigheid is. Zoo ooit, dan hebben wij thans ſtof om den Heere te loven. Ja, Hem zij eer en lof: want Hij heeft ons ſchoonſte heil niet ſlechts bevestigd; Hij heeft het ook vermeerderd en verhoogd.

Maar, was dit wel mogelijk? Wie onzer herinnert zich de verrukkingen niet, die ons bij den vroegeren vrede bezielden? Wie herinnert zich niet, hoe deze juichtoon nog overtroffen werd, toen ons, nu voor zes maanden, een gewonnen veldſlag het behoud van al dien zegen beloofde? Wie herinnert zich niet den lof en dank, die van alle tongen ſtroomden, in onbekend en gloeijend maatgezang ſtroomden, over den wonderbaren vrede en eensgezindheid, het zoo lang niet geſmaakte en nu zoo rijkelijk beloofde geluk, die gansch Europa ſchenen te zullen zaligen? — Het is waar, mijne toehoorders, zeldzaam was die tevredenheid en vreugde, welke alle harten vervulde. Maar toch, wij zeiden het reeds, zij waren niet geheel volkomen. Het ontzag, waarmede de roofgebergten werden behandeld; Parijs met alle hare onregtvaardig verworvene ſchatten van kunst en roem; geheel Frankrijk met alle zijne ſtaag uitgezette grenzen en vestingen; deszelfs krievelende inwoners en grooten met alle hunne behoudene ſchatten, uit het zweet en bloed van andere landzaten gewoekerd, waren den regtſchapenen zoo vele doornen in het vleesch. Moest dan het roofziek geweld eindelijk toch eenen loon vinden? Moest Frankrijk, het goddelooze, met regt gehate Frankrijk, de kroon en het ſieraad der wereld blijven? Moesten de volken, die, op hunne beurt, de geweldenaars hadden overwonnen en gebonden, dan duurzaam hun eigendom, hunnen wettigen roem misſen? En was het billijk en goed, dat elk kunſtenaar en geleerde in Parijs ter ſchole ging; in Parijs, dat alzoo eene ſoort van wereldmonarchij bleef behouden, en zoo veel te meer kanalen vond om

deszelfs god- en zedelooze beginselen over de aarde te verspreiden? Neen, het rijk, dat zoo veel goeds bedorven had, was op verre na niet genoeg vernederd; niet volkomen genoeg teruggebragt tot het peil, waarmede het geluk en de rust der overige natien waarlijk bestaanbaar waren. — Maar nu, nu heeft het regt gezegepraald. Nu spreekt de overwonnene niet meer, als ware hij niet overwonnen. Nu keert elks eigendom tot hem terug. Nu boet de schuldige in het openbaar voor het onheil, door hem gesticht. Nu wordt niet de trots van een enkel volk, maar de veiligheid van allen geraadpleegd, bij de regeling der grenzen. Nu pronkt schaars een enkele roover meer met het aanzien en de voorregten, ten prijs der kwellingen van alle Europesche volken behaald. Wij, wij in het bijzonder zien onze galerijen en tempels op nieuw met den kunstroem onzer vaderen vervuld; zien onze grenzen uitgezet op eene wijze, die vele billijke klagten onzer zuidelijke landgenooten opheft; zien die grenzen bevestigd ten koste van het volk, dat dezelve onophoudelijk bedreigt; zien in dit alles de bekrachtiging van het verbond, dat de vroeg gescheurde deelen van dit schoone rijk weer heeft bijeengebragt. Ja, wij in het bijzonder wonnen oneindig bij dezen laatsten krijg; en het uitgestorte bloed onzer dappere landgenooten, hoe kostbaar ook, is rijkelijk vergolden. De trouw is gebleken; de eer is hersteld in het oog der wereld; trotsch zijn alle de Nederlanders op hunnen Vorstenstam; trotsch is de Koning op alle zijne onderdanen. Wie is hij, die ons voortaan als eene kudde weerlooze schapen zou bestaan te drijven of aan te vallen? Engeland huldigt den Prins, het hoofd onzer benden. Groote ALEXANDER wil zich door hem met ons verbroederen. Nergens iemand meer, die op de Hollandsche achterlijkheid bestaat te smalen. Nergens een volk, dat zich onder den besten Koning gelukkiger gevoelt. — Zoo staat het rijk der Nederlanden, bij deszelfs geboorte reeds, op eenen grondslag van eigen roem en eigen magt; eene belangrijke schakel in de ke-

ten

ten der volken van ons werelddeel, omgord met den vasten band van onderling vertrouwen en nationale eer. Ja, dit is van den Heere geschied, en het is een wonder in onze oogen. Hij wierp de kostbare bestanddeelen, nog naauwelijks aaneengehecht, in den smeltkroes des woedenden krijgs, waaruit zij vastgekneed en schitterende zijn teruggekomen. o Vermeerdering van heil! o nieuwe stof om God te loven! — Inderdaad, landgenooten, alwat wij ons voorstelden u te kunnen zeggen ter opwekking tot dankbaarheid, dat hebben wij overvloedig gevonden. Behouden, bevestigd, vermeerderd is de schat der weldadigheid, dien ons de vroegere vrede schonk. Herhalen, bekrachtigen, verheffen mogen wij thans alle de juichtoonen, toen door ons aangeheven. Welke geloften wij Gode daarbij immer heiligden, betalen wij ze thans met woeker! Welke geloften wij schroomvallig terughielden, doen wij ze nu met een opgeruimd gemoed! Naderen wij Hem met gebed, met lofgezang, met liefde-offer, met heilige besluiten om voor Hem te leven! o Hoe vele gelegenheden lokken ons uit om onze dankbaarheid met daden te toonen! Hier is leed te verzachten; hier is welhaast weer overvloed ten beste aan te wenden. God heeft ons als herschapen tot Nederlanders. Zijn wij het met geheel ons hart, door alle de deugden der vaderen, door allen bedenkelijken afkeer van Fransche ligtzinnigheid en zedebederf! Alzoo, alzoo, mijne landgenooten, het hart gestemd! Alzoo ons gevoel uitgeboezemd en bevestigd in den lofzang, in het liefdewerk, in het gebed; het gebed, dat God dan zoo zeker hoort, als onze opregte dankbaarheid Hem waarachtig aangenaam is, en wij in Christus name mogen zeggen: Amen!

BIJDRAGE TOT KENNIS EN GENEZING DER ZIEKTEN VAN HET GEHOOR. Door Dr. HESSEN, *Ridder der Ruskeizerlijke Orde van St. Wladimir, praktiſerend Geneesheer te Berlijn.*

Dikwijls blijven ons de oorzaken der gehoorziekten, en derzelver ware zitplaats, onbekend. Wij mogen ons derhalve gelukkig achten, zoo wij een of ander ontdekken, hetwelk het gehoor aandoet, vooral zoo die oorzaak in eenig organisch gebrek gelegen en voor heeling vatbaar zij. — Daartoe zij het mij vergund, eene kleine bijdrage te leveren.

Het is genoegzaam bekend, dat allerlei gezwellen en andere weeke klompen, (zoo als polijpen enz.) welke de buis van *Euſtachius* kunnen afſluiten, hardhoorigheid en zelfs volſlagen doofheid te weeg brengen, en dat, na de heeling dier gebreken, het verloren gehoor ook terugkomt.

De harde deelen of beenderen der mondholte hebben een' even grooten invloed op dit zintuig, vooral echter de onderkaak en de daarin gevatte achterſte baktanden of kiezen, wanneer dezelve door bederf of werktuigelijk drukken hunne zenuwen prikkelen, en die prikkeling aan de zenuwen van het zintuig des gehoors mededeelen.

Wanneer de achterſte baktanden, daaronder voornamelijk de zoogenaamde wijsheidstand, door beenbederf zijn aangedaan, verwekt dit niet zelden oorpijn, of zelfs hardhoorigheid. Dit zelfde gebeurt ook wel bij het voortkomen van den wijsheidstand, en duurt dan, tot dat de onderkaak meer uitgegroeid is, en de nieuwe tand meer plaats heeft gekregen. Somtijds verdwijnt zij zelfs in 't geheel niet, of een of meer der achterſte kiezen moeten worden weggenomen.

Vele beroemde Heelkundigen van vroeger tijd ſchijnen dit verband tuſſchen het oor en de tanden reeds te hebben ingezien, daar zij, onder de middelen tegen

hevige en hardnekkige tandpijnen, het inbranden met een heet ijzer der plaats achter het oorlapje aanraden, en dit middel met vrucht zeggen gebruikt te hebben. Dit toont reeds een vermoeden, dat er tusschen de zenuwen van het oor en die der tanden naauwe gemeenschap is. De ontleedkunde leert ons dit ook ten duidelijkste: want, schoon de eigenlijke gehoorzenuw niet zoo zeer met die van het onderste kakebeen is verbonden, zijn het echter die der meeste gehoorbeentjes, b. v. de *trommelkoord* (*chorda tympani.*) Het bederf of de drukking der achterste kiezen kan dus, door hevige prikkeling, door verdooving en verlamming, de vrije werking dier zenuwen, en alzoo het gehoor verhinderen; waaruit men mag besluiten, dat met het wegnemen dier tanden, in zulke gevallen, het gehoor hersteld moet worden. — De ondervinding heeft mij dit ook meermalen geleerd.

Het eerste voorwerp, hetwelk mij op deze oorzaak opmerkzaam maakte, was een *Landwehrman*, JOHINZE genaamd, die, met zijn achttiende jaar, langzamerhand, onder gedurige pijnen, trekkingen en spanningen in de onderkaak, hardhoorig was geworden. Daar ik de kiezen bij hem bijzonder sterk ontwikkeld, de ruimte tusschen den wijsheidstand en het ravenbeks-uitsteeksel (*proc. coronoid.*) zeer bekrompen, en den eenen wijsheidstand benevens de achterste kies vond aangestoken, bewees mij dit, dat de ontwikkeling dier tanden hier zeer belemmerd moest geweest zijn; en daar elke pijn aan de aangestoken tanden hevige oorpijn verwekte en de hardhoorigheid vermeerderde, bevestigde mij dit in de gedachte, dat deze laatste aan de gesteldheid der tanden te wijten was. Het gevolg leerde ook, dat, na het uittrekken dier twee tanden, het gehoor aan de regter zijde zich geheel herstelde; zoodat hij zelf mij verzocht, ook aan de andere zijde den wijsheidstand, hoewel daaraan geen bederf was, weg te nemen. Na verloop van eenige weken, hoorde hij volmaakt wel,

en

en leed ſinds nimmer weer aan oorpijn of hardhoorigheid.

Na dien tijd heb ik meermalen gelegenheid gehad, het gehoor door het uittrekken van eene of meer kiezen te herſtellen. Ook zijn den Tandmeester van het Hof, LAUTENSCHLÄGER, herhaalde malen dergelijke gevallen voorgekomen.

Bijvoegſel van den Vertaler.

Het zij mij vergund, deze, zoo mij voorkomt, opmerkelijke aanmerkingen aan het oordeel en het onderzoek mijner Kunstgenooten te bevelen. Ik meen echter hierbij het volgende te mogen voegen: dat, namelijk, deze oorzaak van hardhoorigheid of volſlagen doofheid alleen waarſchijnlijk is in zulke voorwerpen, bij welke dit gebrek ontſtond in zulk een leefperk, waarin groote kiezen, vooral de wijsheidstand, voortkomen; dat, voorts, het ontſtaan der doofheid gepaard dient te hebben gegaan met tandpijn, of andere blijken van moeijelijke ontwikkeling der tanden; en dat, eindelijk, het dadelijk onderzoek van den mond den Genees- of Heelkundige overtuigen moet, dat de achterſte kiezen wezenlijk buitengemeen groot zijn, of althans niet in evenredigheid ſtaan met het kakebeen.

J. V.

BIJZONDERHEDEN, BETREFFENDE EENIGE VOORWERPEN DER NATUURLIJKE HISTORIE.

(Uit de *Gedenkſchriften over het Oosten*, van den Heer FORBES.)

De Heer FORBES nam, gedurende zijn verblijf in *Konkan*, een landſchap, destijds aan de *Maratten* toebehoorende, gedurende verſcheidene weken, een levend Kameleon waar, en onderzocht met groote oplettendheid deszelfs kleurveranderingen. Zijne gewone kleur

kleur was een aangenaam groen, bleek blaauw gevlekt. De voornaamſte veranderingen waren in ſchitterend geel, in donker olijfkleur, en in donker groen. Maar, wanneer het vertoornd was, of wanneer een hond het naderde, hetgeen waarſchijnlijk het gevoel van vrees bij hetzelve deed geboren worden, blies het zijn ligchaam geweldig op, en werd zijne huid als het ſchild van een ſchildpad, nemende gele, oranje, groene en zwarte kleuren aan. Alsdan vertoonde zich het dier in zijn meeste voordeel. Het werd op eene zeer bijzondere wijze aangedaan door de tegenwoordigheid der zwarte kleur; dit was de kleur der plint van de lambrizéring, rondom het vertrek; en het vermeed zorgvuldig, dezelve te naderen. Maar, wanneer dit hetzelve bij toeval gebeurde, of wanneer men iet zwarts in zijnen weg leide, kreeg het terſtond het voorkomen van een geraamte, en werd zwart als *jayet*-ſteen. Het bleek duidelijk, uit de zorg, welke het gebruikte om de voorwerpen te vermijden, die deze verandering te weeg bragten, dat de zwarte kleur het eene onaangename gewaarwording veroorzaakte, en op hetzelve eenigermate het uitwerkſel van een vergift deed.

Deze daadzaak is zeer opmerkenswaardig. Wij hebben weinig begrip van de wijze, op welke de dieren door de kleuren worden aangedaan; hetgeen wij er van weten, bepaalt zich tot eenige volksoverleveringen. De buffel en de ſtier geraken in woede op het zien der roode kleur, welke, naar het begrip van blindgeborenen, op hen werkt als de klank eener trompet. Zou het uit hoofde eener gelijke vijandigheid bij de adder zijn, dat de zoekers van dezelven haar een ſtukje rood laken voorhouden, waarin zij bijten, en door middel waarvan men haar de tanden uitſcheurt? Men weet, dat de kikvorſchen dezelfde drift bezitten, en men dezelven vangt met een vischhaak, waaraan een ſtukje rood laken. Men lokt den baars in de netten, door hun eene of andere bloem voor te houden van een helder geel. Wanneer men des zomers eenen zwarten hoed draagt, is men

men zeker van er tienmaal meer vliegen op te hebben, dan zich op eenen witten hoed nederzetten. — Wanneer men een grooter aantal opmerkingen van deze soort zal gedaan en gerangschikt hebben, zullen dezelven tot gevolgen van eene dadelijke nuttigheid kunnen geleiden. Wij hebben opgemerkt, dat zwarte kleederen de onderscheidene reuken meer bijzonder vasthouden, dan die van eene ligtere kleur; zou het ook niet mogelijk zijn, dat de kleederen van deze kleur ligter, dan andere, smetstoffen inzogen en mededeelden? Zoo dikwijls overwegingen van dezen aard zich aan ons voordoen, komen wij er mede voor den dag, als een graankorrel ter zijde van den akker gevallen. De oude natuurkunde der ligchaampjes (*corpuscula*) heeft eenen bekwamen voorspraak in den Heer DALTON gevonden; en in eene eeuw, waarin de proeven met zoo veel zorg en omzigtigheid bewerkstelligd worden, kan deze stap gelukkige gevolgen hebben.

De Heer FORBES, genoodzaakt zijnde, voor eenen nacht zijne toevlugt te nemen in een der kelders van eene *Mahomedaansche* grafplaats, (want de tegenwoordigheid van een' *Christen* zou elk huis van eenen *Muzelman*, dat hij binnentrad, bezoedeld hebben) werd hij verpligt, de oude bewoners er eerst uit te jagen; zijnde niet anders dan ontzaggelijke vledermuizen, welke men, volgens derzelver houding en gedaante, *vliegende kikvorschen* noemt: men ziet er dikwijls van zes voet vlugt.

Op de kust, waar de stad *Angugo* gelegen is, zijn de papegaaijen in den tijd van den oogst niet min gevreesd, dan eene wolk sprinkhanen of een leger *Maratten*. Zij verduisteren de lucht door hun aantal; en, wanneer zij zich in een rijstveld nederzetten, vindt men er, na verloop van weinige uren, geen korrel meer.

Te *Dhubo*, hoofdstad van een distrikt, dat vier-entachtig dorpen bevatte, en waarvan de Heer FORBES Gouverneur was, vond hij zoo vele apen als menschelijke wezens. Deze dieren schenen bezit genomen te

te hebben van al de daken der ſtad; en dikwijls werden ze te werk geſteld als hulptroepen in de verſchelen tusſchen geburen. In deze twisten werd men nimmer handgemeen; alles bepaalde zich tot wederkeerig ſchelden, zoo wel op de perſonen als naastbeſtaanden der partijen. De gene, die het onderſpit delft in dezen woorden-oorlog, wreekt zich daarover, ſomtijds, door rijst op het dak van zijnen buurman te werpen. De apen toeven niet, dezen ſchat te ontdekken, en ſnellen in menigte toe, om dien te plunderen; en, om bij al de korrels te komen, die tusſchen de pannen gevallen zijn, maken ze weinig zwarigheids, om ze, de eene na de andere, weg te nemen, en dus ontblooten ze langzamerhand het geheele huis. Men heeft niet altijd werklieden bij de hand om het dak te herſtellen, en de regens veroorzaken eene groote ſchade aan huisgeraden, en voorraad van rijst binnenshuis.

D. JUAN BAUTISTA MUNOZ.

(Medegedeeld door den Heer GERRIT JOAN MEIJER.)

Toen de geſchiedenis van *Amerika*, van den beroemden ROBERTSON, in *Spanie* bekend werd, verwekte dezelve aldaar veel opziens en verontwaardiging. Om de eer der natie te redden, benoemde de toenmalige Koning, in het jaar 1779, den Heer JUAN BAUTISTA MUNOZ, Hoogleeraar der Wijsgeerte te *Valencia*, tot *Historiograaf* der *Indiën*, gelastte hem eene geſchiedenis van *Amerika* te ſchrijven, en gaf tevens bevel, dat alle boekerijen en *archieven* des geheelen Koningrijks voor hem zouden geöpend worden, en hem ten dienſte ſtaan. De ſchrandere, maar beſcheidene MUNOZ aanvaardde dezen last met huivering; volbragt dien echter met edelen moed en ſtandvastigheid. Omtrent het koninklijke bevel drukt hij zich in zijne voorrede aldus uit: „Ik acht mij ook verpligt, om

„ van de eer en het vertrouwen te gewagen, waarme-
„ de ik in dezen vereerd werd. Ik ontving een eenvou-
„ dig bevel, om deze geſchiedenis te ſchrijven, zon-
„ der de minſte aanwijzing omtrent de wijze, *hoe;* blij-
„ vende dus de zaken, de ſchikking en de ſtijl geheel-
„ lijk aan mijne vrije verkiezing overgelaten." In weêr-wil echter des koninklijken bevels, ontmoette hij onverwachte zwarigheden; want vele boekerijen der aanzienlijkſte kloosters in *Spanje* hadden een opſchrift, waarin *hij* met de groote *excommunicatie* bedreigd werd, die iets uit dezelve over den drempel bragt; en deze bedreiging moest eerst door eene pauſelijke *diſpenſatie* weggenomen worden, alvorens de Heer MUNOZ de noodige ſtukken kon verkrijgen. Met het grootſte ongeduld zag men de eerſte proeve te gemoet, die men, naar de bekende kunde des Schrijvers, en na zulke voorbereidingen, reeds vooraf als een meesterſtuk beſchouwde. Eindelijk verſcheen dan, in het jaar 1793, het eerſte deel; en met regt mogen de *Spanjaarden* roemen, dat zij ook hunnen TACITUS hebben! In het jaar 1799 wilde MUNOZ het tweede deel, met een deel der noodige bewijsſtukken, uitgeven, toen hij den 19den Julij overleed. Dit tweede deel is tot heden toe nog niet in het licht verſchenen. Waarſchijnlijk is de noodlottige oorlog, welke *Europa* ſedert dien tijd verontrust, de oorzaak daarvan. Met hoe veel regt wij de nietverſchijning van dit tweede deel betreuren, en hoe veel *Spanje's* letterroem door den dood van den edelen MUNOZ verloor, mogen *zij* met mij getuigen, die het eerſte gelezen hebben. Deze geſchiedenis is in allen opzigte een meesterſtuk, zoo wel ten aanzien van waarheidsliefde, van oordeel, ſmaak en onpartijdigheid, als ook van ſtijl; ja dit éêne boekdeel ſchijnt mij voldoende, om den naam van MUNOZ onſterfelijk, en den luister van *Spanje's* letterroem onvergankelijk te maken.

Ik heb beproefd om mijne landgenooten met dezen waarlijk grooten man bekend te maken, door hun eene, ver-

vertaling zijner inleiding tot dit voortreffelijk werk aan te bieden, in de hoop, dat deze inleiding, als een klein geheel, hunnen geest en hunnen smaak, voor eenige oogenblikken, aangenaam zoude kunnen bezig houden, en hun de denkwijze en den schrijftrant der nieuwe *Spaansche* geleerden leeren kennen.

---

1. *Nieuwe wereld* noemden onze voorouders dat gedeelte van dezen aard- en waterbol, hetwelk de *Spanjaarden* ontdekten, ten tijde der katholieke Koningen. Een naam, met billijkere redenen toegedeeld, dan de Ouden hadden, om „geheele wereld" te noemen, dat kleine gedeelte, hetwelk zij kenden. De aardrijkskundige begrippen, welke men ten tijde der *Romeinsche* grootheid had, waren wezenlijk zeer gering; en, gedurende den luister van dit rijk, reikten zij niet verder, dan over het achtste gedeelte van den aardbol. Van de drie voornaamste deelen, waarin men de oude wereld verdeelde, kende men het kleinste niet eens geheel. Uitgestrekte landen, welke wel de helft van *Azië* en *Afrika* bevatten, kende men, of in 't geheel niet, of slechts uit onzekere en onnaauwkeurige verhalen. Bijkans duizend jaren verliepen er, nadat de volken van het Noorden zich meester maakten van het *Romeinsche* gezag, zonder dat men in de aardrijkskunde merkelijk vorderde. Slechts in de negende eeuw ontdekte men *Groenland*; en in de elfde eeuw, bij gelegenheid der beroemde Kruistogten, verkreeg men uitgebreidere en stelligere kennis van de westelijke en zuidelijke gedeelten van *Azië*. Uit deze kennis werd het verlangen geboren, om verder afgelegene en onbekende landen te bezoeken. In de twaalfde eeuw gaf BENJAMIN BEN JONAH, een *Jood*, geboortig van *Tudela*, in het Koningrijk *Navarra*, en schrijver eener belangrijke reis, nog meerder voedsel aan deze begeerte. Na hem deden eenige vreemdelingen verschillende reizen, in de dertiende en veertiende eeuw, onder welke zich de *Vene-*

tiaan MARCO PAOLO en de *Engelschman* JOHN DE MANDEVILLE roemrijk onderscheidden. Echter kon men geene groote vorderingen in de aardrijkskunde verwachten, zoo lang de zucht, om nieuwe landen door middel van de scheepvaart te ontdekken, niet de harten der Vorsten beving.

2. Dit veld openden de Koningen van *Kastilië* in het begin der vijftiende eeuw, door de verovering en *Europesche* bevolking der *Kanarische* eilanden, die reeds te voren door *Fransche* en *Spaansche* schepelingen waren bezocht geweest. Vanhier uit gingen de moedige togten op den Atlantischen oceaan, in eenen aanmerkelijken afstand van het vaste land; hier ontstond het vermoeden van nieuwe eilanden in het westen; hier begon de handel met de woeste volken van *Afrika*, van welke men vruchten en kostbare metalen ontving, voor snuisterijen, bij ons van geene waarde; vanhier rees de bijzondere luister der stad *Sevilla*, de hoofdplaats voor den handel in slaven en voortbrengselen der natuur met *Afrika* en deszelfs eilanden; en hier ontstak de ongehoorde drift tot ondernemingen ter zee op de kusten van *Andalusië*. De *Portugezen*, mededingers naar den roem hunner naburen, betraden dezelfde loopbaan; en, dezelve met ijver en standvastigheid vervolgende, verduisterden zij welhaast de ondernemingen hunner voorgangeren, volmakende de scheepvaart, en gevende aan den zeehandel eene verbazende uitgebreidheid. Zoo veel vermag de gunst van eenen Vorst, die de wetenschappen en de algemeene welvaart bemint; die zijnen tijd en zijne pogingen besteedt, om de eer en de belangen van het vaderland te bevorderen! Dit een en ander verkreeg *Portugal* door den onsterfelijken Prins HENDRIK; en een rijk van zoo weinig aanzien werd, na verloop eener eeuw, de bewondering van *Europa*, de schrik van *Afrika* en *Indië*, en zijne hoofdstad de voornaamste stapelplaats der wereld. Deze gelukkige togten der *Portugezen* echter, hoe nuttig ook voor hun land, voor het Christendom, en voor de uitbreiding van het men-

menſchelijk verſtand, bepaalden zich tot de kusten en zeeën der oude wereld, van welke men reeds eenige, hoewel zeer geringe en twijfelachtige, kennis had. Men was waarlijk nog geheel onbekend met den zuidelijken uithoek van *Afrika*, toen men het ontwerp beraamde, om langs deze ſtreek naar *Indië* en de *Specerij*-eilanden te varen, met oogmerk om dien grooten handel zich eigen te maken en zonder tusſchenkomst te voeren, die, door duizend omwegen gedreven, allengskens vele volken en ſtaten, van de vroegſte tijden af, verrijkt had.

3. Eene andere onderneming bleef bewaard voor een vernuft van hooger orden, voor een ondernemend hart en eenen onverſaagden moed. Van de denkbeelden, die men van de oostelijke grenzen van *Azië* had, moest men beſluiten tot den verbazenden afſtand tusſchen deze, en de bekende kusten en eilanden van *Afrika*. Het was aannemelijk, dat in die uitgebreide ruimte groote landen, en in dezelve volken, en zelfs magtige rijken, moesten zijn. Welk een edel voorwerp voor eene wijze nieuwsgierigheid! En, indien de afſtand kleiner ware, en geheel vervuld door den grooten Oceaan, hoe veel korter en gemakkelijker konde dan niet de handel naar de *Indiën*, door het westen, gedreven worden? Met ſoortgelijke overdenkingen hield zich de beroemde *Genuees*, CHRISTOFORO COLOMBO, bezig; die, onderwezen in de wetenſchappen en kunſten, welke bijdragen, om de ſcheepvaart voor te lichten en te volmaken; die door eigene ervaring de bevarene zeeën kende, met de wijzen van alle landen gemeenzaam was, en alle boeken gelezen had, welke hij over geſchiedenis, wijsgeerte en wereldkunde verkrijgen kon; die, zeg ik, zijne gedachten boven de gewone ſpheer verhief, en bij gevolg al die tegenſpraak en verhindering moest ondervinden, welke zij ontwaren, die den eens betreden weg verlaten. Gelukkig beantwoordden COLOMBO's moed en ſtandvastigheid aan het verhevene zijner gedachten. Dus, ten koste zijns tijds en zijns geduldes, zocht hij, voor zijne moedige onderneming,

eenen magtigen en gelukkigen Vorst te winnen, en op het tooneel der wereld het grootſte ſchouwſpel te geven, dat ooit de eeuwen zagen. Deze wijze ſtuurman, verre verheven boven den geroemden geleider der *Griekſche Argonauten*, ſtreefde moedig de grenzen der oude ſcheepvaart voorbij, vertoonde den grooten Oceaan bijkans nog eens zoo ruim, als de algemeene denkwijze hem maakte, en ontdekte in deszelfs ſchoot nieuwe werelden, volgens de voorſpelling van SENECA, welker kennis andere COLOMBO's voltooiden.

4. Eindelijk zag men dan dezen aardbol grootſtendeels met water bedekt, en in hetzelve, als op een groot veld, die aarddeelen geſtrooid, die, het noorder aspunt omklemmende, tot op de helft van het zuidelijk halfrond afdalen, en in twee aanzienlijke ſtukken verdeeld zijn. Dat gedeelte, waartoe de oudtijds bekende wereld behoort, ligt in het midden der oppervlakte van den aardbol, van de *Kanariſche* eilanden naar het oosten toe; zeer uitgebreid naar alle rigtingen boven den evenaar, en verre onder denzelven in twee naauwe punten uitgaande, de eene gevormd door het vaste land van *Afrika*, en de andere door de eilanden ten zuiden van *Azië*. Op de tegenovergeſtelde helft, van de *Kanariſche* eilanden naar het westen toe, ligt het tweede gedeelte der nieuwe landen, weinig verwijderd van het eerſte, en iets minder uitgebreid in breedte omtrent de noordpool. Van hier af wordt het aan beide zijden naauwer, tot dat het, in de nabijheid van den evenaar, eene ſmalle landengte vormt; nu wordt het weder ruimer, verkrijgt welhaast eene lengte van 45 graden, wordt dan weder naauwer, en eindigt in het zuiden met eene ſmalle punt op 56 graden breedte. — De ruime uitgebreidheid van het nieuwe aarddeel, genaamd *Amerika*; de onmetelijke zeeën, die hetzelve aan beide zijden beſpoelen, van de *Afrikaanſche* eilanden af, tot de eilandsgroep van *Azië* toe; al het overige van het zuidelijk halfrond, zoo verre het bevaarbaar is; en de ontelbare eilanden, gelegen in de nabijheid van *Amerika*

en

en in den grooten ſtillen Oceaan, — dit alles zijn de westelijke ontdekkingen der *Spanjaarden*, met hare gevolgen; dit is onze nieuwe wereld, diens naams waardig, niet alleen omdat zij aan de oudheid onbekend was, maar ook om de bijzondere nieuwe voorwerpen, welke zij der natuur- en zedekunde aanbiedt.

5. Ten gevolge van deze ontdekkingen, omzeilde men den geheelen aard- en waterbol; men bragt deszelfs ware gedaante in het licht; en men verkreeg kennis van de geſteldheid zijner voornaamſte deelen, en der dingen, die zij bevatten. Nog meer dan de kennis van dezen bol, werd de kring onzer denkbeelden vergroot. Dit kleine gedeelte der aarde, dat men de bewoonbare wereld noemt, verrijkt door duizend gewaande voorregten, vertoonde, voor zoo verre het ontdekt werd, dezelfde natuur, in die eenvormige verſcheidenheid, die haar karakter en hare ſchoonheid uitmaakt. De vooronderſtelde grensperken van water, koude en hitte, waarmede men haar omgeven dacht, verdwenen. Alle landen bereikbaar en alle zeeën bevaarbaar verklaard zijnde, kreeg men aanleiding tot eene algemeene waarneming en ervaring; en ontelbare dwalingen, ontſtaan uit de overhaasting in het oordeelen naar onvolmaakte gelijkſtellingen, werden verbeterd. Nieuwe landen; nieuwe en zeer verſchillende luchtsgeſteldheden in dezelfde luchtſtreken; eene voortdurende lente in die, welke men voor de veranderlijkſte hield; ſneeuw in de heete luchtſtreek; levende wezens in alle, en andere ſoortgelijke verſchijnſelen, naarmate zij de algemeene bewondering wekten, maakten ook de wijsgeeren oplettend en omzigtig, om hunne oordeelvellingen en uitſpraken te regtvaardigen. Het vaste land van *Amerika*, als het voornaamſte der nieuw ontdekte landen, en van den beginne af naauwkeuriger onderzocht, heeft grootere en aanzienlijkere verſchillen opgeleverd, dan te voren gekende landſtreken. Het breidt zich ten noorden uit, onttrekt zich aan de waarneming omtrent de 80 graden breedte, en loopt naar het zuiden over de

1700 mijlen langs de middaglijn. Het ſchijnt, dat de natuurlijke beweging der wateren naar het westen hetzelve wilde verdeelen, en dat zij reeds de uitgebreidheid van den zeeboezem tusſchen *Florida* en de monden van den *Orinoko* van het land gewonnen hebbe; zoo als zij waarſchijnlijk in andere tijden de veel grootere ruimte in de *Aziatiſche* eilandsgroep won, en *Nieuw Holland* afzonderde. In *Amerika*, echter, is deze ſcheiding verhinderd door de groote *Cordilleras*, die het noordelijk met het zuidelijk deel zeer ſterk verbinden. Men vindt op onzen aardbol geene tweede ſoortgelijke bergketen, noch zulke aanzienlijke uitwerkſelen, als hieruit voortvloeijen; niet minder merkwaardig is de grootte en uitgebreidheid der lage landen en moerasſen. Verbazende meren en watervallen vormen ſtroomen van eene ongehoorde grootte, zoo als de *St. Laurens*, de *Miſſiſipi*, de *Orinoko*, de *Marauon* en de *La Plata*, met welke men de grootſte ſtroomen der oude wereld niet eens vergelijken kan. Naar evenredigheid overtreffen ook de zandige en onvruchtbare vlakten, en de vruchtbare en vette landen der nieuwe wereld, die der oude. *Hier* vertoont zich de natuur in hare volle kracht, den grond met verbazende en ondoordringbare bosſchen bedekkende, palm- ceder- en andere boomen voortbrengende van ongeloofbare dikte en hoogte; *daar* ſchijnt zij uitgeput en magteloos in ſchrikverwekkende en dorre woestijnen, waar naauwelijks een diſtel of doorn groeit.

6. Aan den zamenloop van deze oorzaken, en aan de ligging der landen, ten aanzien van hemelſtreek en zeeën, zijn wij andere verwonderenswaardige verſcheidenheden verſchuldigd; doordringende koude op kleine hoogten; eene algemeen heerſchende vochtigheid; eene onzuivere en ongezonde lucht; winden, die gewoonlijk de hitte der loodregte zonneſtralen matigen, en andere, welke gedurig de koude vermeerderen, die aan de poolſtreken eigen is; ſtormen, die in korten tijd bergen van zand voortbrengen en weer vernietigen, en planten, dieren en gebouwen verwoesten; de jaar-

ge-

getijden verdeeld door aanhoudende of ophoudende regens, en deze laatſten bijkans voortdurend in het eene land en zeer zeldzaam in een ander. Niet minder opmerkelijk is de rijkdom in het hart der aarde; de menigvuldigheid en de verſcheidenheid der gewaſſen op derzelver oppervlakte; de ontaarding in de verplanting naar andere landſtreken; de afwisſeling in het voortbrengen, en in den ſmaak en de grootte der vruchten. Men vindt in het nieuwe aarddeel niet de groote viervoetige dieren van het oude; daarentegen heeft het een oneindig aantal van inſekten en wormen, waarvan vele wonderbaarlijk en verbazend in hunne ſoort zijn, en duizend andere ſoorten van dieren, geheel nieuw, of ten hoogſte verſcheiden. Onder de vogelen dezelfde verſcheidenheid en onderſcheiding.

7, De verſcheidenheid echter, die men onder de menſchen vindt, verdient nog meer onze verwondering. De nieuwe wereld heeft ons, in hare verſchillende bewoners, even zoo vele ſchakels aangeboden, om de keten te vormen, welker uiterſten de blanken en zwarten van het oude werelddeel zijn. Eene andere en nog meer verſcheiden keten zoude men kunnen vormen van de verſchillende trappen van onbeſchaafdheid, waarop zij allen zich bevinden, van de ſtreep af, die den wilden menſch van het dier affcheidt, tot de grootſte gelijkheid aan een geregeld gemeenebest. Men zag daar de rede verlaagd; de natuurwet verduisterd; overal de domſte afgoderij verheven; de woestheid heerſchende; de met de menſchelijke natuur meest ſtrijdende ondeugden zeer uitgebreid; letteren en wetenſchappen geheel onbekend; onbekend ook een groot aantal van kunſten; andere in haar eerſte opkomen, overgeleverd van den eenen aan den anderen door werktuigelijke navolging, en niet één bekend of gevorderd uit grondbeginſelen. Zelfs de eerſte kunst van allen, de akkerbouw, daar, waar hij de grootſte vorderingen gemaakt had, verdiende naauwelijks dien naam, en kon ook niet anders zijn, zonder de kennis aan het ijzer, en zonder het gebruik

der dieren voor den arbeid. De meest volmaakte en uitvoerigſte werken voor de weelde der half gekleede grooten, in het beſchaafdſte gedeelte van *Amerika*, waren kinderen van zuivere werktuigelijkheid en geduld, en niet meer noch minder dan de gewone werken voor de ſchamele behoeften en gerieven van het naakte gemeen. Deze onbeſchaafde volken, in 't algemeen wel te vreden met hunne ellende, ontwaakten zelden, om het levensgenot van anderen op te zoeken en zich eigen te maken; dus bleef elk klein huisgezin, elke ſtam of natie bepaald bij haren grond, begraven in hare onwetendheid, en in eene verbazende onverſchilligheid en luiheid. Elk eene had hare arme taal, hare zeden en gewoonten, hare ijdele afgoden en bijgeloovigheden. Uit dezen ellendigen ſtaat rezen ongetwijfeld eenige volken van *Braſilië*, van *Terra Firma*, van de binnenlanden van *Noord-Amerika*, en voornamelijk van *Mexico* en *Peru*, bij welke men uitgebreidere en rijkere talen gevonden heeft. Echter geen van deze ſchijnt ooit een genoegzaam aantal van afgetrokkene en algemeene denkbeelden verkregen, noch zoo veel tijds vrede en rust genoten te hebben, als voldoende was, om hen uit dezen afgrond van duisternis tot het licht der ware beſchaving te verheffen, daar zij beroofd waren van alle gemeenſchap met beſchaafde volken, en de eerſte overleveringen der menschheid vergeten hadden. De overlevering van den zondvloed ſchijnt de éénige te zijn, die bij de volken der nieuwe wereld is bewaard gebleven, hoewel veranderd en met fabelen vermengd, zoo als dit ook bij vele beſchaafde volken der oude wereld plaats heeft. Maar noch deze overlevering, noch vele andere begrippen en gewoonten, welke het vernuft en de geleerdheid hebben vergaderd, om in eenige der te voren bekende volken den oorſprong der bevolking van *Amerika* te vinden, voldoen of bevredigen het verſtand. Het menſchelijk geſlacht is, zegt men, afkomſtig van één eenig begin; dit is geheel omgekomen in den algemeenen zondvloed, behalve het huisgezin van NOAH,

be-

beſchaafde menſchen, die aan hunne nakomelingen den voorraad hunner kunſten en de overleveringen hunner voorouderen mededeelden. Hoe is het gebeurd, dat een gedeelte dezer nakomelingen geheellijk zijne afkomst vergeten, en niets behouden hebbe van den overgeleverden kunstvoorraad, niet eens het gebruik des ijzers, of van andere dingen der eerſte behoefte; en eindelijk tot dat uiterſte van ſtompheid geraakt zij, waarin de meeste bewoners van *Amerika* en der eilanden van den zuidelijken Oceaan zich bevinden?

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

NAPOLEON TE WARSCHAU, DEC. 1812.

(*Histoire de l'Ambaſſade dans le Duché de Varſovie, en* 1812. *par M.* DE PRADT, *Archevêque de Malines, alors Ambaſſadeur à Varſovie.*)

„ Men ſpreekt in *Frankrijk* met veel lof van een werk des „ Aartsbisſchops van *Mechelen*, voormaals Ambasſadeur van „ het *Franſche* Hof te *Warſchau*. Het volgende is uit het „ zelve overgenomen."

(Het drama ſnelde ten einde; de armee van *Rusland* was vernietigd; BUONAPARTE vlugt; hij komt door *Warſchau*; aldus ſchrijft de Aartsbisſchop:)

Eindelijk brak de tiende December aan.

Ik ontving zoo even eene boodſchap van den Hertog (VAN BASSANO), die mij de op handen zijnde aankomst meldde van het Corps Diplomatiek, hetwelk den zomer te *Wilna* had doorgebragt. Ik was bezig met hem te antwoorden, om hem de ongelegenheden te doen gevoelen van zijn verblijf in eene opene ſtad, onder het oog van den vijand; toen de deuren van mijn vertrek zich openen, en doorgang verleenen aan een lang man, in zijnen gang ondersteund door een' mijner Secretarisſen van Ambasſade. „ Volg mij!" zegt mij deze verſchijning. Een zwart taf bedekte zijn hoofd; zijn gelaat was als verloren in de dikte van het bont, waarin hij gedoken ging; zijn gang bezwaard zijnde door een dubbel bo-

werk

werk van met bont gevoerde laarzen: het was eene soort van spookvertooning. Ik sta op; ik nader hem, en, eenige trekken van zijn profiel vattende, herken ik hem, en zeg: Ha! gij zijt het, CAULAINCOURT! waar is de Keizer? — In het *hôtel d'Angleterre*; hij wacht op u. — Waarom niet aan het paleis afgestapt? — Hij wil niet bekend zijn. — Hebt gij al het noodige? — Bezorg ons Bourgonje- en Malaga-wijn. — De kelder, het huis, alles is tot uw' dienst. En werwaarts gaat gij. zoo heen? — Naar Parijs. — En de armee? — Er bestaat er langer geene, zegt hij, de oogen ten hemel heffende. — En die overwinning aan de *Berezina*? en die zesduizend krijgsgevangenen van den Hertog VAN BASSANO? — Men heeft door de vingeren..... eenige honderd gevangenen ontsnapt..... er is wel wat anders te doen, dan hen te bewaren! — — Hem hierop bij den arm nemende, zeg ik: Mijnheer de Hertog, het is tijd om na te denken, en dat alle de getrouwe dienaars van den Keizer zich vereenigen om hem de waarheid te doen vernemen. — Welk een ophef! antwoordt hij mij; ten minste heb ik mij niet te verwijten van hem niets voorspeld te hebben. Kom, gaan wij; de Keizer wacht. — Ik haast mij naar beneden, naar buiten; ik kom aan het *hôtel d'Angleterre*; het was half twee. Een *Poolsche Gendarme* had de wacht aan de deur; de eigenaar van het *hôtel* neemt mij op, aarzelt een oogenblik, en laat mij binnensluipen. Ik vind op de binnenplaats een klein bakje van een rijtuig, gezet op eene slede van vier stukken dennenhout; het was half gebroken. Twee andere opene sleden dienden ter vervoering van den Generaal LEFEBVRE-DESNOUETTES met een ander' Officier, den *Mammeluk* RUSTAN, en een' lijfknecht. Ziedaar al wat overschoot van zoo vele grootheid en praal! Ik meende het lijkkleed te zien, de bedekking van den grooten SALADIN vooruit gedragen. De deur eener kleine benedenzaal opent zich op eene geheimzinnige wijze; een kort gesprek grijpt plaats. RUSTAN herkent mij, leidt mij binnen; men maakte toebereidselen tot het middagmaal. De Hertog VAN VICENZA gaat bij den Keizer, dient mij aan, geleidt mij binnen, en laat mij bij hem. Hij bevond zich in eene kleine, koude benedenzaal, de blinden half gesloten, om zijn *incognito* te bewaren. Eene gemeene *Poolsche* dienstmeid blies zich ter dood om een vuur van groen hout te ontsteken, dat, zich verzettende

de tegen hare pogingen, met groot gedruisch meer water in den hoek des haards uitstortte, dan warmte in de kamer. Het schouwspel der vernedering van menschelijke grootheid heeft nooit bekoring voor mij gehad. Ik ging, zonder tusschenstand, over van de tooneelen van *Dresden* tot dit verblijf in eene ellendige kroeg. Ik had den Keizer sedert dien tijd niet gezien; ik weet niet, welk een zwerm van nieuwe en smartelijke gewaarwordingen zich op ééns in mijn hart verhieven.

De Keizer, als naar gewoonte, wandelde in zijne kamer; hij was te voet gegaan van de brug van *Praag* tot aan het *hôtel d'Angleterre*. Ik vond hem gewikkeld in een' keurigen pels, overtrokken met eene groene stof, met prachtig geboorden kraag en mouwen. Zijn hoofd was bedekt met eene soort van met bont gevoerde karpoetsmuts, en zijne lederen laarzen waren omwikkeld met bont. Ha! Mijnheer de Ambassadeur.....; zeide hij lagchende. Ik nader met levendigheid, en, op dien toon, welken het gevoel alleen kan voortbrengen en verschoonen in den onderdaan bij zijnen Souverein, zeg ik hem: Gij vaart wel? Gij hebt mij zeer veel onrust veroorzaakt; maar genoeg, gij zijt er..... Wat verheug ik mij, u te zien? — Dit alles werd gezegd met eene drift en op eene wijze, die hem moesten doen zien, wat er in mij omging. De ongelukkige bemerkte het niet. Een oogenblik daarna hielp ik hem, om zich van zijn' pels te ontdoen; hij zegt: Hoe hebt gij het in dit land? — Thans, mijne rol hernemende, en mij op den afstand plaatsende, van welken ik mij enkel verwijderd had door eene aandoening, in zulke omstandigheden wel te vergeven, schetste ik hem, met alle de omzigtigheden, noodzakelijk in acht te nemen bij alle Souvereinen, maar inzonderheid bij een' Vorst van dat humeur, het beeld van den dadelijken toestand des Hertogdoms; het was niet schitterend. Ik had den eigen morgen het verslag ontvangen van eene affaire, welke zoo even had plaats gehad aan de *Bug*, digt bij *Kristow*, waarin twee bataljons der nieuwelings geligten, bij het tweede schot, de wapens hadden weggeworpen; gelijk ook het berigt, dat van twaalfhonderd paarden der zelfde troepen achthonderd waren verloren gegaan door gebrek aan voorzorg van die zelfde jonge militairen; daarenboven, dat vijfduizend *Russen* met geschut op *Zamosk* rukten. Ik zeide het; ik drong aan op de gepastheid, voor de eigene waardigheid

heid des Keizers, voor die der Confederatie, om zachtjes aan de Ambassade en den Raad te laten afloopen, vóór de komst des vijands; op de ongelegenheden van het verblijf van het Corps Diplomatiek te *Warschau*. Ik sprak hem van den jammer des Hertogdoms en der *Polen*. Hij verzette zich tegen dit denkbeeld, en vroeg met levendigheid: Wie heeft ze dan geruïneerd? — Hetgeen zij sedert zes jaren gedaan hebben, Sire! het gebrek des vorigen jaars, en het stelsel des vasten lands, dat hen van allen handel berooft. — Op deze woorden vlamde zijn oog. Waar zijn de *Pruisen?* (Ik zeide het hem: hij wist het niet.) En de *Oostenrijkers?* (Ik zeide het hem.) Het is wel veertien dagen, dat ik er niet van heb hooren spreken. En de Generaal REGNIER? (Desgelijks.) Ik sprak hem van alwat het Hertogdom gedaan had tot onderhoud van het *Poolsche* leger. — Ik heb gedurende den togt geenen man gezien, hernam hij. Ik verklaarde hem, waarom en hoe de verspreiding der *Poolsche* magt had ten gevolge gehad, dat eene armee van tweeëntachtig duizend man bijna onzigtbaar was geworden. — Wat willen de *Polen?* — *Pruisisch* zijn, zoo ze niet *Poolsch* kunnen wezen. — En waarom niet *Rusfisch?* (Op eenen gramstorigen toon.) Ik verklaarde hem de beweegoorzaken van de verknochtheid der *Polen* aan de *Pruisische* regering; hij had daar geen denkbeeld van. Ik kende ze te beter, omdat des vorigen daags eenige Ministers van het Hertogdom, zich lang na den eten bij mij hebbende opgehouden, besloten hadden, het *Pruisisch* bewind, als de plank in hunne schipbreuk, weer aan te vatten. — Men moet tienduizend *Poolsche Kozakken* ligten; eene lans en een paard zullen genoeg zijn; men zal de *Russen* daarmede staande houden. — Ik bestreed dit denkbeeld, hetwelk mij toescheen alle gronden van verwerping tevens te bevatten: hij stond er op; ik verdedigde mijn begrip, en besloot met te zeggen: Voor mij, ik zie geene nuttigheid dan in wel georganizeerde, wel betaalde en wel onderhoudene legers; al het overige doet weinig af. — Ik beklaagde mij over eenige *Fransche* agenten; en toen ik hem zeide, dat het mis was, om buitenslands menschen zonder eer en zonder bekwaamheden te bezigen: En waar zijn lieden van bekwaamheden? was zijne vraag.

Het gesprek had mij aanleiding gegeven om met hem te spreken van den weinigen ijver, welken de *Oostenrijkers* on-

der

der de inwoners van *Volhinië* gevonden hadden: ik beriep mij te dezen aanzien op het getuigenis des Prinsen LODEWIJK VAN LICHTENSTEIN, dat ik te *Warschau* gehoord had, waar hij gekomen was ten gevolge van eene wond, al vechtende bij de *Bug* ontvangen; en, daar ik bij zijnen naam een' vereerenden titel voegde, dien ik meende hem billijk toe te komen, zag hij mij strak aan: ik hield op. — Wel nu, die..... Prins? (mijne uitdrukking herhalende:) ga voort! — Ik merkte, dat ik mishaagd had. Kort daarna gaf hij mij mijn afscheid, mij aanbevelende, na den eten, den Graaf STANISLAUS POTOCKI en den Minister van Financien bij hem te brengen; hebbende ik hem dezelven als de twee vertrouwdste leden van den Raad aangewezen. Dit onderhoud had bijna een vierendeel uurs geduurd. De Keizer had niet opgehouden te wandelen, zich verhittende; gelijk ik hem altijd heb zien doen. Somtijds nam hij de houding aan van eene diepe mijmering; dit is zijne gewoonte.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

BRAND TE KONSTANTINOPEL.

(Uit het *Hoogduitsch.*)

Het was den zes-en-twintigsten September, des morgens ten twee ure, dat ik wakker lag en sedert een uur den slaap niet vatten kon. Geheel tegen mijne gewoonte, stond ik op, en ging met het horloge aan het venster. Ik schoof het gordijn weg. Wonderlijk roodachtig scheen de gezigtkreits; het was de helderheid der spaarzaamlijk lichtende maan niet ..... het waren wolken in de verte, in gloed gedoopt. „ Brand te *Konstantinopel!*" riep ik overluid, en maakte den zoon des kasteleins wakker, in het naaste vertrek. Ik verbeeldde mij, dat alles, gelijk bij ons, in alarm moest zijn. Doch, dit was hier niet gebruikelijk. „ *Oh, c'est loin d'ici!*" zeide hij, na eene poos, en leide zich op het andere oor. Lichter werd de horizont, rooder de wolken; ik kon mij volstrekt niet schikken naar de onverschilligheid der inwoneren bij een zoo schrikkelijk schouwspel. In haast kleedde ik mij aan, en trappelde in de kamer rond; stil en rustig was het buiten op de straten; ik was alleen wakker..... Thans hoor-

de

de ik van verre de brandwacht; met den ijzeren staf sloeg hij sterk tegen de hardsteenen, en hij zong ditmaal op eenen zachten, gedempten toon (*). Van de duizend honden, die hem gewoonlijk elken nacht huilend vervolgen, was thans geen hoorbaar. De roodachtige wolken vermeerderden, en mijn ongeduld, van bij dit schouwspel opgesloten te zijn, tevens. Ik ging naar beneden, om den eersten bediende te wekken. „Och," zeide hij knorrig, „het brandt immers reeds sedert gisteravond negen ure; wij hebben hier niets te vreezen." Ik verzocht om iemand, die mij geleidde om den brand te zien. „Alles slaapt." Ik bood geld — bood een piaster voor een half uur — bood twee voor een vierendeel uurs. Te vergeefs; niemand wilde den slaap missen. „Dan ga ik alleen," antwoordde ik welberaden, nam mijn groot mes in de hand, en ging naar buiten, in de naauwe, donkere, ledige straten. Wat ik het meest vreesde, waren de honden: die vrees was overbodig; geheele scharen trok ik door; geen beweegde zich; zoo sterken invloed scheen zelfs op deze dieren dat verwoestend element te hebben! Eene plaats bij eene *Grieksche* kerk toonde meer lichts; bij oplettender toeluisteren scheen het bedompt te dreunen in de verte; ik liep vol ongeduld nog eene straat door, nog om eenen hoek, en had plotseling onder mijne voeten de schilderij eener hel! Het onheil woedde rondom de haven; waar ik stond — meer dan een uur van de schouwplaats des jammers — was het licht genoeg om te lezen: eene ruimte van ontzettenden omvang was rood en gloeijend; op drie verschillende plaatsen, de eene ongeveer een vierde uurs van de andere verwijderd, vlamden vuurzuilen lichtelaaije ten hemel; likkend greep het vuur, met eene ongeloofelijke snelheid, gelijk eene uitstorting der lava van den *Vesuvius*, (waarmede dit gezigt ook alleen te vergelijken is) om zich, en verslond rondom, wat het aantrof. De houten, zware huizen, allen met olieverf dik overstreken, werden in hooge vlammen als 't ware opgeheven, en stortten dan krakend in een oogenblik in. Het *Joden*-kwartier werd aangegrepen; magazijnen van olie, brandewijn en hout vermeerderden het schrikkelijke des tooneels. Het was zaturdag; zij mogten, in ge-

(*) Zingend kondigt hij aan, waar de brand is, en welken loop het vuur neemt; hetgeen ik destijds niet wist.

gevolge hunne wet, zelfs hunne have niet wegvoeren. Steeds ijsfelijker breidde zich de verwoesting aan alle drie plaatsen uit. In het midden lichtte een donkerder gloed; den voorgrond vormden schepen, zeilen, touwwerk, scheepsmagazijnen; pikzwart verhieven zij zich uit de zee van vuur; de Minarets schenen als lange witte waskaarsen uit de donkere cipresbosschen; het verlichte *Stambul* (*) gaf den middeltoon; in het water van de haven spiegelde zich de brand en de verlichting; flechts bedompt en niet te onderscheiden was de galm des alarms en der verwarring uit de verte; gedurig lichter werd het oord; weinig hoorde men, door den schrik verlamd, van de omstanders. *Tschogg, tschogg!* („Te veel, te veel!") zuchtten in stilte de *Turken;* minder belang bij de zaak hebbende, snapten de *Grieken* onder elkander.

Het begon te schemeren, — het daagde, — veranderd is het tooneel; de roode rook verkreeg eene graauwe kleur, met wit en rood vermengd; de 's nachts uitgebrande plaatsen, inwendig nog steeds gloeijende, staken thans zwart als kolen uit; het werd volkomen dag — ik bevond mij op den top eens puinhoops, alwaar vóór drie jaren geheel *Pera* afbrandde! Nog eenmaal zag ik naar beneden in den chaos van puin en asch, walm en gloed van acht- tot tienduizend huizen! De ellende der menschen bedwelmde en verwarde mijnen geest: aan mijne voeten lag het *Turksche* kerkhof; dieper nog de brand..... Ik zag rondom mij — scharen van dragers kwamen! Zij kwamen terug van het begraven der geenen, welken de pest doodde, met het aanbreken des dags! Zij ijlden om anderen te halen! Ik rilde. Genoeg, genoeg ellende had ik gezien! „Verre, verre vanhier!" riep ik onwillekeurig uit, terwijl ik mij met drift verwijderde.

(*) *Konstantinopel.*

IDA VON RAMSCHWAG.

Een Verhaal uit de Negende Eeuw.

In *Zwitserland*, ter plaatse waar de *Zitter* in de *Tur* valt, stond het familieslot der Edelen VON RAMSCHWAG. Omstreeks het jaar achthonderd-vijftig werd SALOMO VON RAMSCHWAG geboren, en vervolgens in de kloosterschool te *St. Gallen* opgevoed. Hij was een jongeling van verhevene, zeldza-

me begaafdheden, en wist alle harten te winnen. Uit de duistere kloostermuren lokte hem de liefde voor de natuur meermalen tot de bloesems en schaduwen van het land, en hij bragt menigen dag bij de rondom wonende Edelen door. Een derzelven had eene stiefdochter, met name GISELA. Het hart des jongelings ontbrandde voor de schoone jonkvrouwe, en ook zij kon het niet langer verhelen, dat zij hem genegen was. Zij hadden te zamen een hartstogtelijk oogenblik, en de vrucht daarvan was eene dochter, welke IDA genaamd werd. Daar SALOMO tot den geestelijken stand bestemd was, en zijne beminde niet kon huwen, wilde ook zij der wereld vaarwel zeggen, en den misslag harer jeugd in het klooster boeten. Zij ging in het adelijk stift te *Zurich*, en SALOMO begaf zich naar het Hof van LODEWIJK *den Duitschen*, die hem zijne gunst schonk. Door zijne voorzorg werd GISELA tot Abdis van haar kloester benoemd, nam hare dochter tot zich, en voedde ze op met vrome getrouwheid.

IDA wies op, en werd een wonder van ingetogenheid en schoonheid. Zij voerde den naam hares vaders, die zich ook naderhand, toen hij Bisschop van *Constans* geworden was, dezer dochter der liefde niet schaamde. Haar naam werd wijd en zijd genoemd, en haar lof was in den mond van duizenden, die haar nooit gezien hadden. Ook Keizer ARNULF hoorde van haar spreken, en, toen hij eenmaal te *Zurich* kwam, was zijn eerste gang naar het stift. De Abdis ontving hem overeenkomstig zijne waardigheid, en stelde hem, op zijnen wensch, ook hare dochter voor. Bij het gezigt van zoo zeldzame bekoorlijkheden ontgloeide de Keizer in schandelijke min, en had naauwelijks de magt over zich, om het te verbergen. Des anderen morgens schreef hij een briefje aan IDA, en hield om hare gunst aan in onverbloemde woorden. Het briefje gaf hij eenen jongen Ridder uit zijn gevolg, om het te bestellen. NOTKER VON ELGG, zoo heette de jongeling, nam de boodschap gaarne aan; want ook hij had IDA's schoonheid dikwijls en hoog hooren roemen, en verhengde zich over de goede gelegenheid om haar te zien. Als zij in het spreekvertrek trad, zoo vergat hij, waarom hij gekomen was, en het scheen hem, alsof de hemel zijns levens slechts in deze reine, blaauwe oogen bestond, en in dit bekoorlijk lachje, en in deze maagdelijke waardigheid. IDA

vraag-

vraagde hem naar zijn verlangen, en thans werd hij smartelijk verlegen om den inhoud des briefs, dien hij ligt gissen kon; nogtans overhandigde hij dien der jonkvrouwe.

„ Wat wil de Keizer van mij?" vroeg zij met zachten ernst.

„ Hij heeft mij niets aanvertrouwd van hetgeen hij u schrijft," antwoordde NOTKER.

„ Ik leef hier in het klooster, onder de oogen mijner moeder; en het betaamt mij in geen geval, een' brief van eenen man aan te nemen."

Den jongeling viel bij dit gezegde een last van het hart. „ Vergeef, edele jonkvrouw!" zeide hij; „ gij handelt zoo als gij behoort, en ik deed, wat ik als dienaar des Keizers moest."

Bij deze woorden boog hij zich eerbiedig voor IDA, die hem eenen vriendelijken blik toewierp, en verliet het vertrek.

Keizer ARNULF was een weinig verzet, toen hij den slechten uitslag van zijn liefdesaanzoek vernam. Een blaauwtje had hem nog geene der vele vrouwen, welke hij schoon gevonden had, zoo regtuit, zonder eenige verzachting, laten loopen; en hij dacht bij zichzelven: „ Ik wil toch zien, of zij den moed hebben zal, mij de deur te wijzen, wanneer ik zelf kom!"

Tegen den avond voerde hij zijn voornemen uit, en ging naar het stift, en liet IDA door de portierster in het spreekvertrek bescheiden. Zij liet zich niet lang wachten, en trad bedaard en met waardigheid voor ARNULF.

„ Gij hebt mijn briefje niet aangenomen, edele jonkvrouw," begon de Keizer, „ en ik kan dit niet mispr ijzen; want gij moogt wel vorderen, dat ook een Keizer zich zelf om u moeite geve."

„ Ik versta dit niet, genadige Heer!"

„ Het heerschen heeft mij tot hiertoe weinig vreugde aangebragt; daarom wilde ik ook wel eens het dienen beproeven. Ik bid u, mij tot uwen Ridder aan te nemen; ten minste zult gij bezwaarlijk eenen getrouweren vinden."

„ Hoe meent gij dat, genadige Heer?"

„ Ik meen, dat uwe magt verder reikt dan de magt eens Keizers, en dat het zoeter is, u te gehoorzamen, dan land en luiden te bevelen."

IDA wierp hem eenen veelzeggenden blik toe; intusschen

liet ARNULF zich daardoor niet van het ſtuk brengen, en voer voort: „ Ik bemin u, ſchoone IDA; tot bijsterzinnigheid toe bemin ik u, en het hangt van u af —"

„ Den Keizerlijken troon te beklimmen?" viel IDA, met eenen bijna bitteren lach, in.

„ Dat niet," antwoordde ARNULF; „ maar de Koningin mijns harte zult gij zijn en blijven."

„ Ik ken mijne afkomst," hernam de jonkvrouw op beleedigden toon: „ de dochter van SALOMO VON RAMSCHWAG zal zich nooit tot eene boelin vernederen, al ware haar boel ook een Keizer!"

Met deze woorden verwijderde zij zich, en liet den Keizer ſtaan. Deze bevond zich in geene geringe verlegenheid. Doch ſpoedig ontgloeide zijn toorn, en hij mompelde onder het heengaan: „ Zij moet toch de mijne worden."

Terugkomende, riep hij den jongen Ridder NOTKER VON ELGG tot zich, en zeide hem: „ De ſchoone jonkvrouw in het ſtift is een weinig preutsch, en ik wilde haar gaarne tam hebben. Geef eens raad, hoe wij haar best ſchaken."

NOTKER kende zijnen Heer, die ligt opvloog, en dan geene wederſpraak verdragen kon. Hierom hield hij zich onverſchillig, en antwoordde: „ De ſchaking neem ik op mij, maar de verantwoording niet."

„ Die zij mijn deel!" hernam ARNULF, die op dit oogenblik vergat, dat er ook voor hem een Aanklager beſtond en een Regter.

NOTKER verzocht eenige dagen tijds, om de gelegenheid des kloosters te leeren kennen. Met eene bekommerde ziel verliet hij den Keizer, en ging den ganſchen nacht door met zichzelven te rade, hoe hij de ſchoone jonkvrouw voor de ſtrikken zijns meesters bewaren zou. Hierbij boden liefde en list elkander gereedelijk de hand, en beide gaven hem een middel in, hoe hij IDA redden kon, zonder de wraak des Keizers op zich te halen. Des anderen daags in de vroegte liet hij zich bij de Abdis aanmelden, en ontdekte haar de ganſche zaak. „ Eerwaardige vrouw," voegde hij er bij, „ gij moogt onbezorgd zijn, zoo gij mijnen raad wilt volgen. Het is wel geoorloofd, den Keizer te bedriegen, opdat hij zijne eer niet bevlekke, en geen onregt op zich lade. De Biſchop is, gelijk ik gehoord heb, op *Biſchofs-Zell*. Vaardig op

op het oogenblik een' vertrouwden bode aan hem af, dat hij eenige trouwe lieden uitzende, die zich overmorgen, met het vallen van den nacht, aan den weg bij *Wyl*, in de bosschaadje legeren, en wachten, tot ik met freule IDA langs dien weg kome. Zij nemen ons dan in verzekerde bewaring, en brengen ons bij den Bisschop, die mij, als den schaker der freule, gevangen houdt, en den Keizer daarvan berigt geeft. Op deze wijze wordt het booze opzet te schande, en ik ontga den toorn des Keizers.

De Abdis stond eene poos na te denken, en wierp nu en dan eenen navorschenden blik op NOTKER, die gemakkelijk zied, wat in hare ziel omging. Hij nam een kruis, dat op eene tafel stond, leide twee vingers van zijne regterhand daarop, en zeide: „ Eerwaardige vrouw, bij de wonden des Middelaars zweer ik u, dat mijn voorslag uit een trouw hart komt, en ik mijn leven verpanden wil voor IDA's eere!" Hij kuste het kruis — de Abdis stortte tranen, en zeide: „ Ridder, ik vertrouw u een kostelijk goed; maar gij hebt ook het kostelijkste daartegen gesteld, uwe ziel." Zij sprak nu nog het nadere met hem af, en NOTKER keerde naar zijne woning terug, in bange en tevens vrolijke gemoedsbeweging. Den Keizer vertelde hij: IDA zou binnen twee dagen eene bedevaart naar *Wyl* doen; daar zou hij haar overvallen, en naar zijne moei brengen, die bij *Wyl* op een Hofgoed woonde, en zich bij den Keizer gaarne wenschte aangenaam te maken.

ARNULF was over de boodschap zeer verheugd, en beloofde de goede diensten des Ridders koninklijk te beloonen.

De dag verscheen, dien allen, die slechts het geheim kenden, met onrust verwachtten. Tegen den avond verliet IDA het klooster — zij reed op een' muilezel, en werd door eenen eenigen, ouden dienaar begeleid. Twee uren van *Zurich* voegde zich NOTKER bij hen. Het pad leidde digt voorbij een' kleinen heuvel heenen, op welken een trotsche eik zich verhief. In den stam diens eikenbooms was eene nis uitgehouwen, en daarin stond het beeld der Lieve Vrouwe. IDA steeg af, en wierp zich biddend voor het beeld neder. Toen zij opstond, zeide NOTKER: „ Edele jonkvrouw, had ARNULF u op dit oogenblik gezien, zijn hart ware rein geworden, en hij zou gaarne zijnen troon met u gedeeld hebben!"

„ Ik mag liever onder de bloemen des velds zitten, dan op eenen troon," antwoordde de jonkvrouw, zoo wordende! — „ Ik weet niet," voer zij voort, nadat zij haar muldier weer beſtegen had, „ ik weet niet, hoe er vrouwen zijn kunnen, wier neiging ſlechts naar flikkering en glinſtering ſtrekt."

„ Dat komt welligt," zeide NOTKER, „ omdat vele vrouwen meer ijdelheids bezitten dan trots, en alzoo liever door het vreemde willen behagen, dan door het eigene. Het ſchoonſte ſieraad der vrouwe is zedigheid; gelijk er immers ook geene ſchoonere bloemen zijn, dan die zich tusſchen de bladeren verbergen."

Onder zulke geſprekken zetteden zij hunnen weg voort, en hunne harten naderden elkander meer en meer. „ Ach, dat ik Keizer ware!" dacht NOTKER bij zichzelven, en verloor zich in eenen droom der ſchoone toekomst. — Langzamerhand daalde de ſchemering neer, en van den kerktoren van het nabijzijnde *Wyl*, die boven de dennenboomen uitſtak, liet zich de bidklok hooren. Op dit oogenblik werden de reizenden door eenige ruiters overvallen; en de aanvoerder derzelven ſtelde zich voor NOTKER, en verzocht hem, zijnen naam te zeggen.

„ Ik heet NOTKER VON ELGG, en geleide deze edele jonkvrouwe, die uit het adelijk ſtift komt."

„ Zoo zult gij de goedheid hebben, mij naar *Biſchofs-Zell* te volgen," antwoordde gene. „ Ik ben een dienstman van den Biſchop, die u, onbekender wijze, zijnen groet laat bieden."

Den Ridder was het zoo aangenaam vertrouwelijk geweest, met de ſchoone IDA alleen te zijn; zij was tot op dit oogenblik alleen *zijner* hoede aanbevolen; ſlechts op *hem* kon zij ſteunen, wanneer ergens eenig gevaar naderde; de tusſchenkomst der dienstluiden van den Biſchop veranderde dit, en ſloot de harten wederom, die zich voor elkander geopend hadden; ook de freule gevoelde daarin een mishagen. Het geſprek werd onverſchillig, tot de ruiters eenige liederen aanhieven, onder andere het ſprookje van de Koningsdochter, die, eenen draak ter prooije gegeven, door een Ridder gered werd, wien zij uit dankbaarheid hare hand gaf.

„ Mogt het mij ook vergund zijn, zoo te kampen!" zeide NOTKER, nadat het lied ten einde was: „ Ik wilde mij gaarne met een dankbaar aandenken vergenoegen." IDA verſtond zij-

zijne woorden vlokomen, en het was haar lief, dat de duisternis den Ridder hare verwarring niet merken liet.

Tegen middernacht kwam de trein op *Bischofs-Zell* aan. De Ridder moest den Bisschop de zoodanigt der zake omstandig verhalen; en deze was getroffen van NOTKER's regtschapenheid, en beloofde erkentelijk te zijn. Des morgens van den anderen dag liet SALOMO zijne dochter tot zich roepen, en zeide tot haar: „IDA, ik verlang van u goeden raad. Wij zijn den wakkeren Ridder VON ELGG groote erkentelijkheid schuldig; en gij weet, dat ik zulke schulden liefst afdoe. Goud en zilver mag ik hem niet aanbieden; ik ben zijn gedaagt; hij is niet arm."

„En dat zou zijne eer beleedigen," viel IDA in.

„Gij hebt gelijk," voer de Bisschop voort. „Bij den Keizer kan ik hem, onder deze omstandigheden, ook niet aanbevelen. — Ik ben werkelijk in verlegenheid."

IDA was niet minder in verlegenheid. Zij speelde met het gouden kruis, dat zij aan den hals droeg.

SALOMO ging de kamer op en neer, en wierp nu en dan eenen blik op zijne dochter. „De jongman bevalt mij," begon hij, na eenig stilzwijgen, weder; „wie de deugd der vrouwen eerbiedigt en beschermt, op dien kan men bouwen als op eene rots. Ook schijnt hem iet buitengewoons, iet edels eigen —"

IDA wilde iets zeggen, maar het woord bestierf haar op de lippen. De Bisschop voer voort: „Den Keizer moet ik ontzien; daarom mag het wel best geraden zijn, dat ik voor u een' wakkeren man zoeke, die u zal weten te beschermen. IDA, zeg mij oprecht, of u de Ridder bevalt?"

Het meisje werd tot aan de ooren toe rood.

„Of zoudt gij liever eene non worden?"

„Ach, neen!"

„Dan toch liever de huisvrouw des Ridders?"

Zij greep de hand hares vaders, en drukte er een' brandenden kus op.

De Ridder werd geroepen. „Ik wilde u gaarne mijnen dank betoonen, of veeleer uwe diensten op nieuw inroepen," zeide SALOMO tot hem. „Wilt gij deze jonkvrouw nog verder beschutten?"

„Met goed en bloed!" riep NOTKER.

„Nu, zoo geeft elkander de hand daarop!" zeide de Bis-

ſchop, en leide de hand zijner dochter, welke ſchroomvallig aarzelde, in de hand des jongelings. Hij zelf trouwde ze nog denzelfden dag, reisde des anderen morgens met hen naar *Zurich*, en liet zich vervolgens bij den Keizer aanmelden. ARNULF, die hem zeer hoog ſchatte, ontving hem met zigtbare verlegenheid. „Genadige Heer," dus ſprak SALOMO den Keizer aan, „ditmaal verſchijn ik als klager voor uwen troon. NOTKER VON ELGG heeft eene jonkvrouw uit het ſtift ontvoerd — mijne lieden hebben de vlugtelingen aangehouden, en op *Biſchofs-Zell* bij mij gebragt. Vel thans vonnis naar regt en wet!"

„Eenen mispas der liefde moet men met den mantel der liefde bedekken," zeide de Keizer met een' gedwongen glimlach.

„Ik heb vergeven."

„Dat is edel en Christelijk."

„Maar IDA's eere is bevlekt in de oogen der wereld; om deze ſmet uit te wiſſchen, heb ik de jonge lieden getrouwd — zij zijn thans man en vrouw."

De Keizer werd, bij dit berigt, wonderlijk te moede; doch hij vermomde zich zoo goed hij kon, en zeide met gekunſtelde vriendelijkheid: „Ik ſchenk uwe dochter mijn Hofgoed aan het *Conſtanſer* meer tot bruidſchat."

SALOMO dankte, in naam zijner kinderen, en had om de vrijheid, hen den Keizer te mogen voorſtellen. Doch deze ontſchuldigde zich met dringende bezigheden; en, toen de Biſſchop heengegaan was, wreef hij zich mismoedig het voorhoofd, en zeide: „*Ik* heb den hengel gegeven, en *een ander* heeft den viſch. Dank, mij is regt geſchied."

DE GEMASKERDE DOOD.

Gansch naakt heeft men eertijds vriend Hein hier zien dwalen,
En naakt ſloop hij, grijnzend, in ſchittrende zalen;
Nog kunt gij, in prent, hem, in luchtigen dans,
Zien draaijen en zwaaijen met vrouwen en mans.

Dan, vruchtloos dat ſluipen en grijnzen en ſpieden;
Elk trachtte den mageren danſer te ontvlieden:
Thans zwerft hij, gemaskerd, door ſtad en door land,
En reikt ons, arglistig, de knokkige hand.

Den

Den ſmulpaap bereidt hij venijnige ſpijze,
Als Restaurateur, op de prikkelendſte wijze;
En mengt, waar hij dorſtige drinkebroers ziet,
Vergif in den nektar, dien Bacchus hun biedt.

Hij meldt zich, *als Snijder*, bij jeugdige damen,
En lapt, als uit ſpinrag, een kleedje haar zamen,
(Een vijgeblad liever) doorzigtig als kant,
En niet tegen fluipkoorts of tering beſtand.

Hij nadert, *als Bruid*, met de zoetſte gebaren,
Zoo zacht als een lammetje, Hymens altaren;
Maar grijpt fluks de kroon en bemagtigt den ſtaf,
En ſleept, *als Xantippe*, den man naar het graf.

Hij maalt zich, *als Ligtekooi*, blozende wangen,
Doorkruiſend de ſtraten, om minnaars te vangen;
En kust hem een knaap met wellustigen zin,
Zoo blaast hij zijn' giftigen adem hem in.

Men ziet hem, vermomd, aan een tafel vol ſchijven,
Als Speler, tot wanhoop den jongeling drijven;
Hij vangt hem den goudhoop verraderlijk op,
En laat hem de keus van piſtool of van ſtrop.

Geleerden, wien niets in hun vlijt kon beperken,
Omzweeft hij, in 't ſpook-uur, op *Vledermuis*-vlerken;
En, zendt hij de *Hypochondrie* op hen uit,
Straks zijn zij dit knagend gewormte ten buit.

Hij zwaait, om der ſchrijveren trots te beſchimpen,
En 't hart hun van woede en van wee te doen krimpen,
Den *Kunstregter*-geeſel als meester en heer:
Wie echter geen dwaas is, dien doet hij niet zeer.

Hij komt, zoo een kranke hem poge te ontſnappen,
In 't eind nog, *als Dokter*, aan 't ziekbedde ſtappen;
Hij voelt hem den pols met een' deftigen ſchijn,
En ſchrijft hem den pas naar de maan in 't latijn.

O, Laat ons dan trachten het masker te ontvlieden,
Dat steeds op ons loert, om zijn kans te bespieden;
Maar houden we ons tevens, door deugd en beleid,
Zoo 't zijn moet, met hem tot den dans steeds bereid.

Naar: *Die Masken*, van LANGBEIN. IJ.

MUZIJK.

CONCERT VAN J. DE PLANQUE.

Wij bieden weder onzen Lezeren, bij dezen, onze aanmerkingen over de onlangs gegevene Benefice-Concerten aan. Men verwachte echter geen verslag van de afzonderlijke inrigting of zamenstelling dier Concerten, noch ook eene uitweiding over alle de Solo-spelers, die zich op dezelve hebben doen hooren. Velen derzelven zijn, wegens hunne herhaalde malen ten toon gespreide talenten, reeds voordeelig bekend; en, daar wij ook voornemens zijn, in een volgend No., iets over *Felix Meritis* en *Eruditio Musica* te zeggen, zullen wij van sommigen hunner bij die gelegenheid gewagen.

Zoo als meestijds bij Benefices, waren ook hier de strijkinstrumenten te zwak bezet tegen het korps-blaas-instrumenten, welke schier al het overige verdooven: naauwelijks, of slechts nu en dan, krijgt men de strijk-instrumenten, en het meest dan nog de eerste violen en contrabas, te hooren; en het is door deze onjuiste en onevenredige bezetting der partijen — vooral in muzijkstukken, waar vele blaas-instrumenten bij zijn, en waar ze veel in te doen hebben, zoo als men tegenwoordig weinig groote muzijkstukken aantreft, waar dit het geval niet is — dat veelal de werken, óf onduidelijk, óf wel verkeerd gehoord, en, dewijl ze niet, zoo als de Componist ze dacht, worden bezet en uitgevoerd, niet begrepen, en soms onverdiend veroordeeld worden. Dit is eene algemeene waarneming omtrent de Benefices; doch aan het wel en evenredig bezetten der partijen behoorde men op alle, ook op de vastbepaalde Concerten, meer indachtig te zijn.

Nog iets: veelmalen zijn, bij Benefices, de Orkesten genoeg van menschen voorzien; doch velen zijn meer *dragers* dan *spelers* van instrumenten, en die, door een instrument bij zich te hebben, doorgelaten worden, waarop naauwkeuriger gelet, en het *vele* tegengegaan moest worden, als zijnde meestal Liefhebbers, of zich dus noemende; terwijl daarentegen Meesters, die of geen instrument met zich voeren, of niet

niet met de aan de deur ſtaande oppaſſers bekend zijn, zonder vertoon van een entrée-biljet, dikwerf afgewezen worden. — Hoe verkeerd is zulks niet! Dan, de Concertgever, die al ligtelijk zich minder bekommert, *hoe* zijn Orkest bezet zal zijn, dan wel, om er maar velen op te hebben, ziet zich, door deze dienſtvaardig- ja voorkomendheid, ontſlagen van zijne echte Kunſtgenooten daartoe uit te noodigen.

J. DE PLANQUE blies een concert van A. E. MULLER. Hetzelve kwam ons in zijn geheel oordeelkundig geſchreven voor, en de *tuttis* waren vol kracht. Een paar modulatiën bevreemdden ons nogtans zeer. Dit concert is ons ook toegeſchenen, even als de meeſte tegenwoordige, vooral niet te kort te zijn. Wij vermeenen echter, dat hiermede de uitvoerders, inzonderheid de ſpelers van blaas-inſtrumenten, geen' grooten dienſt geſchiedt; en dat het mogelijk aan dit lange, ook wel uitgerekte, is toe te ſchrijven, dat veeltijds ook zeer goede muzijkſtukken geen' algemeenen bijval verkrijgen of behouden.

Hoewel er meer duidelijkheid ware te wenſchen geweest, vooral bij lage paſſages, en daarin ook meer kracht, was de uitvoering wel. Het Adagio had wel wat minder verſieringen en toegevoegde noten kunnen hebben; ook ſcheen hier en daar het Rondo niet in de beſte verſtandhouding met het accompagnement te zijn. Wij wenſchten wel, dat vooral de blaas-inſtrumentisten, bij accompagnementen van dusdanige muzijkſtukken, hoofdzakelijk bij de ſolo's, zich meer bedwongen; daar het niet anders zijn kan, of het verzwaart de uit te voerene ſolo-partij, waardoor ook de ſpeler derzelve zich niet zoo gunſtig, als welligt mogelijk was, kan voordoen. Want, door verwaarloozing van het even gezegde, gingen eenige gedeelten, bijzonder lage paſſages, genoegzaam voor het gehoor verloren.

De Aria door Mejufvrouw LEEPSON bevestigde andermaal het door ons gezegde. Naderhand werd nog eens gezongen; en wij dachten, dat het met eene obligate viool was, of dat de Heer BALDENECKER de eene of andere wegblijvende partij aanvulde: maar neen! het was eene partij *all' unisono*.

HANSSENS ſpeelde een viool-concert. Hij heeft een' zeer goeden ſtand, een' fraaijen toon en ſtreek; en wij meenen ons van hem, bij voortdurende ſtudie en naarſtige vlijt, eenen verdienſtelijken Violist te mogen beloven. Wij bejammeren intusſchen, zoo om zijnent- als om onzent-wille, dat hij de lesſen dier Meesters, van welke hij zoo goed partij heeft getrokken, niet langer nog heeft mogen genieten.

De Heer VAN OLLEFEN liet zich ingelijks door een fluit-concert hooren, hetwelk hij, volgens gewoonte, met kunde en ſtoutheid van toon voordroeg. Wij begrijpen echter niet, tot welk einde, bij fluit-concerten, de menigvuldige daarin voorkomende of aangebragte trillers dienen.

Het zeer fraaije concertante van KROMMER, zeer goed ge-

geblazen door J. DE PLANQUE en J. C. KLE[illegible] hoorden wij met het grootſte genoegen. De vol- en rondheid van toon, wel bijzonder ook in de *ſtaccato's*, van laatstgemelden, onderſcheidde zich hier allervoordeeligst. Echter voldeed ons niet de naſlag van eenen triller in het eerſte Allegro aan het einde van het *mineur*, welken de Heer KLEINE als in het *majeur* deed hooren, dat toch eerst in de volgende maat begint. Te meer hinderde zulks, daar bij het begin dier zelfde maat, waar de triller in voorkomt, de harmonie in *mineur* is, en geene verandering ondergaat, waardoor het *majeur* vroeger kennelijk wordt.

CONCERT VAN L. MANN.

Dit Concert was ſterk bezocht; hetgeen ons pleizier deed, zoo om de bijzondere bekwaamheden van dezen Kunſtenaar, als omdat zulks mogt ſtrekken ten blijk van hulde aan dezelve. Het Concert was, over het geheel, fraai. De aanmerking, in de *Muſikaliſche Zeitung* wel eens gemaakt, over het onzuivere zijns inſtruments, had ons doen hopen, dat hij hierin zou voorzien hebben; want zulks is zeer hinderlijk, en ons niet wel verklaarbaar, hoe hij dat bij voortduring kan aanhooren; offchoon er voorbeelden waren aan te voeren, dat, hoewel men het onzuiver ſpelen van anderen weet op te merken, men zijn eigen gebrek hierin echter ſomwijlen niet ſchijnt te gevoelen.

De Zanger REIGERS ſchijnt ons toe met kunde te werk te gaan. Zijne ſtem is aangenaam, doch zwak. Het pianoaccompagnement was ſomtijds ruim ſterk genoeg voor zijne ſtem; en deze is uit dien hoofde niet zeer voor concertzang berekend. Met genoegen hoorden wij hem alle die tierelantijntjes achterwege laten, welke ons anders, vooral bij zang, zoo dikwerf vermoeijen; nu en dan deed ons eene wel aangebragte verſiering vermaak.

CONCERT VAN A. DAHMEN.

Ook dit Concert werd met een talrijk auditorium begunſtigd, hetwelk ons, wegens de bekende verdienſten van den Concertgever, geen minder genoegen verſchafte. Op hetzelve liet zich de Heer H. W. DAHMEN, van *Rotterdam*, hooren. Deze Vioolſpeler bezit veel muzikaal talent, en vele vereischten van een' goeden Violist. Het Zoontje van den Heer A. DAHMEN, dat zich hier insgelijks tot tweemalen deed hooren, zoo door een fluit-concert van HOFFMEISTER, als, met zijnen Vader, door eene concertante voor twee fluiten, bleef bij ons hetzelfde (zoo niet een klimmend) gevoel van goedkeuring verwekken, dat zijn ſpel ons meermalen verſchafte. Zijne kracht van toon, in vergelijking gebragt met zijnen teederen leeftijd en uiterlijk phyſiek geſtel, en zijne vrij groote netheid in de uitvoering, doen van dezen jeugdigen Kunſtenaar, voor het vervolg, veel uitmuntends verwachten.

MENGELWERK.

ONZE DAGEN NAAR DERZELVER GODSDIENSTIGE GESTELDHEID BESCHOUWD,

ter gelegenheid der *Conventie*, 26 Sept. 1815, tusschen de Hoven van *Oostenrijk*, *Rusland* en *Pruisse*n gesloten, naar MATTH. VI: 10a.

DOOR

H. HAARING,

Leeraar bij de Evang.-Lutherſche Gemeente in de Rijp.

Het alleropmerkelijkst tijdsgewricht, de tijd der wonderen, in de laatſte jaren door ons beleefd, in welken wij troonen omgeworpen en troonen opgerigt zagen, alsof dit zaken waren van geene beduidenis; in welken een onbekende in korten tijd boven alle Vorſten van Europa ſteeg, en nog oneindig ſpoediger tot zoo onverwachte als diepe vernedering, ja tot algemeene verfoeijing en ſmaad, herhaald veroordeeld werd, en in welken omtrent den Godsdienst de verlichting eerder te veel dan te weinig behartigd, gelijk toch nog weder elders door groote duisternis vervangen werd, — die tijd der wonderen is nog niet ten einde: groote gevolgen gaan nog ſteeds voort zich te openbaren. En onder deze doet zich thans een ſtaatkundig verſchijnſel voor, dat, eenig zeker in zijne ſoort, zoo lang het Christendom beſtaat, in openbare dagbladen is verkondigd, maar vrijelijk en gepastelijk van de gewijde ſpreekgeſtoelten weergalmen, en als van de daken gepredikt mag en moge worden; een verſchijnſel, dat elken gevoeligen vriend van den Godsdienst, elken hartelijken belijder van Jezus, wien het ter kennisſe gekomen is, zal getroffen hebben, dat ons geroerd heeft, en met

godsdienstige blijdschap, met dankbaarheid jegens den Allerhoogsten, benevens met nog veel vermeerderde hoop en moed voor de toekomst, vervult. Hoe zouden wij nu, na de jongstverloopene jaren, zoo vruchtbaar in de grootste gebeurtenissen, doorleefd te hebben, niet ook gaarn bij zoodanige gevolgen van dezelve stilstaan? Hoe zouden wij ons kunnen wederhouden, deze godsdienstiglijk te gedenken? Neen, doen wij zulks thans! Staan wij vooral *daarbij* stil; terwijl wij daarmede overigens *eene meer algemeene beschouwing onzer dagen, naar derzelver godsdienstige gesteldheid*, verbinden.

Tekst: MATTH. VI: 10a.

„ *Uw Rijk kome!*"

De Heiland schreef in het voortreffelijke, zoo beknopte als zaakrijke, en vaak slechts door de gewoonte te weinig gewaardeerde Gebed, naar zijnen naam genoemd, en ten voorbeelde door Hem vervaardigd, reeds in deszelfs aanvang voor, te bidden: „Uw Rijk, „Vader in den Hemel, kome!" en dus, om daarom te smeeken, dat die geestelijke heerschappij van den Allerhoogsten en Algoeden over de gemoederen der menschen, tot welker oprigting de eeniggeboren Zoon des Vaders, Jezus, opgetreden was, gelukkig beginnen, gelukkig tot stand komen mogte onder het menschdom; of, met andere woorden, dat godsdienstige waarheid, dat zuivere, uit de waardigste beginselen voortspruitende deugd, en wezenlijk geluk, zoo als Jezus die verkondigen en aanbrengen zoude, onder de menschen verbreid en heerschend wierden.

Thans nog, na een tijdsverloop van achttien eeuwen, stijgt die zelfde bede dagelijks onder het Christendom in dien zin ten Hemel, dat dat Godsrijk *meer en meer* komen en zich uitbreiden moge.

Nimmer is het ongepast, en thans vooral, ten gevolge der vooraf aangestipte omstandigheden, ter zake, wanneer wij eens overwegen, in hoe verre de bede

van

van onzen tekst, in den tijd, waarin wij leven, vervuld is geworden, wat ons de toekomst daaromtrent belove, en wanneer wij, met één woord, *onze dagen* eens *naar derzelver godsdienstige gesteldheid* beschouwen. Ook zal zulks verheerlijking van God, klimmenden eerbied voor onzen Verlosser, benevens godsdienstige bemoediging onzer harten, na den indruk van enkele openlijke voorvallen elders, allezins, onder Gods zegen, kunnen verwekken; en houden wij ons daarmede des onmiddellijk bezig!

Gelijk dan, M. G., toen Jezus in den tekst beval te bidden: „ Uw Rijk, Vader in den Hemel, kome!" weinige, misschien geene twee jaren daarna de uiterlijke omstandigheden van dat Rijk de benardste en ongunstigste schenen te zijn, en deszelfs Stichter aan gevangenis, geeseling, aan het kruishout overgegeven, daarbij van zijne Jongeren, die de bevestigers en uitbreiders van hetzelve na zijn affcheid van deze Aarde zouden zijn, gedeeltelijk verraden, gedeeltelijk verloochend, en eenparig verlaten, ja nog bij de doodstraf als Gods Zoon openlijk beschimpt werd; maar dat zelfde Godsrijk evenwel zich spoedig daarna aanmerkelijk begon te verheffen, en, niettegenstaande verdere en wreedaardige vervolgingen, in den loop des tijds zijne grenspalen luisterrijk uitbreidde, en volken en Vorsten onder zijne onderdanen telde: zoo smeekten ook wij wel voortdurend, op het voorbeeld van onzen dierbaren Heiland, op het voorbeeld der Vaderen, dat het Rijk Gods op Aarde steeds meerder komen en toenemen mogte; maar veler oogen zagen tot dusverre den onwaardeerbaren Godsdienst van Jezus niet enkel en alleen van ingeslopene menschelijke bijvoegselen of dwalingen gezuiverd, (gelijk reeds de groote Kerkhervormers begonnen hadden, en geen redelijk Christen zal afkeuren) maar, door eene onbetoomde zucht naar den roem van oorspronkelijkheid en nieuwheid, gelijk door verregaande ligtzinnigheid, met zijnen ondergang onder een aan-

merkelijk gedeelte zijner belijderen bedreigd; en droevig, droevig vooral was het in de laatstverloopene jaren met den invloed van denzelven gesteld op de gezindheden en op den wandel van vele duizenden zijner bekenners: hier schenen alle beginselen uitgeroeid, godsdienst en geweten beiden als verdwenen; dáár deden zich de eigenaardige gevolgen van onophoudelijke oorlogen in verregaande losbandigheid en schaamteloosheid zien: de Willekeur, de Overheersching en Ongodsdienstigheid zelve zaten op den troon, die alleen een groot deel van Europa beheerschte: de trouweloosheid werd door gebrek bevorderd, der ontucht door wijd en zijd geldende wetten eene wijde deur geopend, en, in plaats van liefde, door de *wet* het wantrouwen geleerd. Nacht, nacht was het in vele opzigten; slechts hier en daar mogt men heldere vonken, het Evangelielicht waardig, zien flikkeren. Doch *wij* alreede, wij mogten ook, sinds een tweetal jaren, eenen Nederlandschen Vorst aan het hoofd des Staats aanschouwen, die liefde voor zijne onderdanen met liefde voor den Godsdienst van onzen Heer, en tevens voor alle deszelfs belijders, den geest van het Evangelie waardig, toont te verbinden; dien wij geen Noodlot, geene Fortuin der Heidenen, in de plaatse eener alwijze en liefderijke Voorzienigheid, de regeling van der menschen lot hooren toekennen; onder wiens bestuur de plegtige uitnoodigingen metderdaad Godsdienst ademen, wanneer Hij bij nooden en gevaren de toevlugt tot den Allerhoogsten gezocht, en voor algemeene weldaden den Algoeden in 't openbaar wil gedankt en verheerlijkt hebben; en die door daad en voorbeeld zijne belangstelling in de instandhouding der openlijke Godsvereering aan den dag legt. Vanzonde, geregtigheid en oordeel mag hier en elders weder onbewimpeld gesproken en gelezen worden. Liefde en eerbied voor den Godsdienst wint in meerdere landen veld, gelijk reeds vroeger de wel eens tot uiterften gekomene verlichting in denzelven, elders, evenwel weldadiglijk, zelfs tot dat gedeelte der Christenen door-

doordrong, wier opgeklaardere en zachtmoedigere begrippen alle overige Medechristenen slechts verheugen zullen. Op eerlijkheid en trouwe begint men weder meerderen prijs te stellen; en de verbreiding van dat eenige Boek, waarin Jezus Godsdienst tot op onze tijden, door Gods goedheid, gekomen is, wordt nadrukkelijker dan ooit ter harte genomen en bevorderd.

Wel is waar, deze gunstige veranderingen gingen ook verzeld van min verwachte en min gewenschte omstandigheden. Was vroegere Verdraagzaamheid, zoo verre zij uit onverschilligheid en ligtzinnigheid voortsproot, en met minachting van den Godsdienst en zijne Bedienaren gepaard was, geenszins zoo loffelijk, als de schijn wel eens deed denken; de herstelde eerbied en liefde voor de beide laatsten hadden maatregelen ten gevolge, die weleer door bijna alle Vorsten en alle redelijke en onpartijdige Christenen veroordeeld waren, en deden hier en daar eene tegenovergestelde, geheel onchristelijke Onverdraagzaamheid herleven, welke, offchoon in kleinere kringen, evenwel zoo nadrukkelijk als onvermoeid werkzaam was. Ook verregaand Bijgeloof liet nog eenige weinige, bijkans ongeloofelijk geachte, sporen zien.

Maar tegenover dit een en ander mogen wij nu dan tevens van eene gebeurtenis gewagen, die, naar menschelijk oordeel en onder 's Hoogsten zegen, de gegrondste hope geeft, om ruimelijk tegen dat alles op te wegen; die daarbij — niet ontstaan in eenen tijd van uitbundige wijsgeerte en verbeeldingskracht, van onmatig werkende hartstogten en driften, gelijk bij den aanvang der naauwelijks nog geëindigde, langdurige reeks van beroerten elders, toen ten zelfden tijde het voortreffelijkste gezegd en het afgrijselijkste volvoerd werd — aan lessen der ondervinding, en zigtbaar aan *Christelijk-godsdienstige beginselen*, na algemeen herstelde rust, haren oorsprong te danken heeft; ja, die eener gouden eeuwe volkomen waardig is.

O, mijne Vr.! Eigenlijk weet men niet, wat meest te bewonderen, waarover zich daarbij meest te verheugen. Zal het de meest openbare bekendmaking zijn van een besluit, zoo vurig verlangd, maar nog onlangs slechts als een mogelijk, nog geenszins zeker deel van eene volgende Eeuw beschouwd, en thans door drie der magtigste Vorsten van Europa werkelijk genomen, — van het besluit namelijk, dat dezelve in het bestuur hunner Staten, in hunne staatkundige betrekkingen met iedere andere Magt, slechts de voorschriften van 's Heilands Godsdienst, de voorschriften van regtvaardigheid, Christelijke liefde en vrede, tot rigtsnoer van hun gedrag willen nemen? Of zal het de bijgevoegde verklaring zijn: „ Deze voorschriften moeten, wel verre „ van alleen op het huiselijk leven toepaselijk te zijn, „ integendeel ook op de besluiten der Vorsten regelregt in„ vloed oefenen, en al derzelver gangen besturen, als het „ eenige middel zijnde, om de menschelijke inrigtingen „ stevig te vestigen, en in derzelver onvolmaaktheden te „ voorzien: " eene verklaring, mede te lang alleenlijk een vrome wensch gebleven, en verdrongen door het onchristelijke, en van de ondervinding zelve vaak te leur gestelde stelsel, dat de regte staatkunde zich met de zedekunde niet liet vereenigen; terwijl het geluk der volken — getuigt het, oud Rome, Venetië, Frankrijk! — geenszins in krijg en veroveringen bestaat, en op enkele schranderheid, op onregtvaardigheid, eer- en heerschzucht of geweld in geenen deele zeker gevestigd, maar slechts bij regtvaardigheid en vredelievendheid meest duurzaam is? Of wel, zullen wij onze bewondering meest bij hunne edele nederigheid, of, eindelijk, bij hunne Christelijke verdraagzaamheid bepalen, zoodat de belijder van den Protestantschen en die van den Griekschen, zoodat beide dezen te gelijk met den belijder van den Catholieken Godsdienst elkander allen als leden van eene en dezelfde *Christelijke* natie willen beschouwen?

Dit een en ander stelt niet alleen grootelijks ge-

rust

rust omtrent de min gunſtige omſtandigheden, finds onlangs in den ſchoot der Christenheid herboren en ſtraks vermeld, als die daardoor terſtond aanmerkelijk veel, en in het vervolg misſchien nog veel meerder, aan veerkracht en ſteun zullen misſen: dat heilig Verbond gaat de ſtoutſte wenſchen te boven! Met gouden letteren worde het in de Jaarboeken der Geſchiedenis vermeld: te vergeefs ontrolt gij dezelve, en poogt onder gelijkſtaande omſtandigheden een tweede voorbeeld te vinden! Hetzelve vormt de grootſte eerekroon, waarmede ooit Vorſtenſchedel verſierd werd. Hoe groot zelfs de roem, hoe vele de lauweren waren, door de hier bedoelde Vorſten in de jongſte heilige ſtrijden behaald, zij komen in geene vergelijking bij die, welke de Christenheid wijd en zijd, welke de Nakomelingſchap hun daarvoor zal toekennen. In gene deelden ook hunne legermagten; deze verwierven zij zelven geheel, en deze zijn eenig in hunne ſoort, gelijk, boven gene, van veel edeler aard. Hierbij vooral moet de goedkeuring van God zelven, van dat allerheiligſte en goedertierenſte Wezen, den Vader van onzen Heere Jezus Christus, hen gevolgd zijn! Ja, den grooten, nogmaals geëindigden ſtrijd van onze dagen is zulk een beſluit meer dan waardig. En de viering van den Geboorredag onzes Heeren, waarbij dat Verbond bekend gemaakt werd, moet den volken, wien het gebeurde, geweest zijn, alsof *zij* den Lofzang van Engelen op denzelven hoorden aanheffen, die *thans* Gode eere toebragten, dewijl *Vrede op Aarde was en in menſchen een welbehagen!*

Maar lof en dank zij nu ook door ons Gode toegebragt, dat Hij, de Allerhoogſte, bij de ſnelle en herhaalde, volle vernedering van den nog onlangs magtigen Geweldenaar, die zich tot eenen waren, langzaam pijnigenden marteldood veroordeeld ziet, Europa zulke Vorſten ſpaarde, als wij nu mede zagen, dat ons Vaderland, gelijk Duitschlands grootſte deel, met het

Rusſiſche Rijk, inzonderheid te beurt vielen! Lof en dank zij Hem, den Algoeden, voor alle weldaden, alle zegeningen toegebragt, ons in onzen tijd in godsdienſtige opzigten verleend! Leeren wij Hem nu zelfs danken voor het geduchte en langdurige lijden, ons met geheel Europa wedervaren, in zoo verre wij ook zulke buitengewoon heerlijke vruchten van hetzelve mogen zien; vruchten, waarvan Europa metderdaad een wenſchelijk gevolg voor de toekomst mag hopen: de Godsdienst toch wordt hier even min als het verheven bovenſchrift in de dusgenaamde taal der Hoven misbruikt. Het ganſche ſtuk ademt overal Godsdienst, op beginſelen gegrond, gelijk de grootſte nederigheid en Christelijke liefde: ſtaatkundig maakt het alleen de *vorm;* als zoodanig kon de vervaardiging van hetzelve, in zekeren zin, geheel achtergebleven zijn: zuiver godsdienſtig en zedelijk is zigtbaar de ganſche *inhoud;* terwijl wij daarbij op den zegen van God zeker mogen vertrouwen. En in dat geval zijn immers alle tijdelijke opofferingen niet te groot geweest; dan waren alle deze ſlechts dienstbaar aan de bevordering van Jezus Rijk op Aarde, van duurzamen vrede onder hen, die den Godsdienst van liefde en vrede belijden. Vaster dan ooit worde zoo ook, onder aanbiddende bewondering van Gods wegen, met het Menschdom gehouden, ons Christelijk geloof aan eene ſteeds wijze en liefderijke Voorzienigheid over alles! En dat, eindelijk, van nu af aan, Europa's volkeren hier en alomme de voetſtappen van zulke edele Vorſten, als de Allerhoogſte hetzelve verleende, gaarn, hartelijk, naar hunne verſchillende betrekkingen, drukken, derzelver opwekkende ſtemme bereidwilliglijk hooren, en, dus doende, in hun midden, onder opzien tot God, Diens Rijk op Aarde in Jezus Christus, in naam niet zoo zeer, maar metderdaad, meer en meer daarſtellen! Amen!

D.

D. JUAN BAUTISTA MUNOZ.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 83.)

8. Onder de onoplosbare raadſelen, welke wij ontmoeten in de bevolking dier landen, welke afgeſcheiden zijn van diegene, waarin het menſchelijk geſlacht een begin nam, en welke niet te bereiken waren door de oude ſcheepvaart, is ongetwijfeld het moeijelijkſte dat van het verbazend verſchil der menſchen in de beide werelddeelen. Ons aarddeel heeft in onderſcheidene tijden en landen onbeſchaafde en wilde volken opgeleverd; maar niet één zoo werkeloos, zoo verkindscht, zoo verwijderd van de waarde des menſchen, als de *Indianen* van het westen, die afkeerig waren van zich gezellig te vereenigen met eenig beſchaafd volk. Integendeel heeft men bij de onbeſchaafde volken der oude wereld de rede minder ontaard, de zaden van goede beginſelen minder verſtikt, en zelfs eenige van dezelve in hun geheel bewaard gevonden; waardoor zij, zich aan voorbeeld en voorlichting overgevende, het eene na het andere, tot zekere zedelijke gelijkheid geraakt zijn. De gedenkſtukken, die ons van de oudheid zijn overgebleven, en de vlijtige naſporingen dienaangaande, overtuigen ons van de groote langzaamheid, waarmede kunſten en wetenſchappen zich uitbreiden, en van de groote ſnelheid, waarmede zij in verval geraken en zich geheel verliezen. Wat bewijzen de eiſchen van verſchillende volken op de uitvinding der letteren, het ſmelten en ſmeden van het ijzer, anders, dan dat deze, en andere kunſten in vergetelheid geraakt waren bij de nakomelingen van NOAH, die afgeſcheiden voortleefden, en alle hunne oplettendheid bepaalden tot het kappen der onmetelijke bosſchen, tot den ſtrijd met wilde dieren, en zonder die behoeften waren, welke ons verpligten tot het oefenen van vlijt en vernuft. Vanhier die onwetendheid, dat verderf en dat verdierlijken van

het eerſte menſchelijk geſlacht. Dit geſlacht zich uitbreidende naar het noordelijkst gedeelte van *Europa*, alwaar misſchien eertijds beide werelddeelen vereenigd waren, of naar het oostelijk uiteinde van *Azië*, alwaar zij nog ten huidigen dage ſlechts door eene kleine zeeengte geſcheiden zijn, die in dien tijd misſchien nog kleiner was, of in 't geheel niet beſtond, verhuisde een deel der onbeſchaafdſte en domſte volken naar *Amerika*, en kwam door verſcheidene lotgevallen op de eilanden van den grooten Oceaan. Naar mate van den afſtand en de zwarigheden bij die overgangen en verhuizingen, neemt ook de tijd toe, waarin die nieuwe bevolkers een onbeſchaafd leven leiden; en ongetwijfeld verliepen er eenige eeuwen, voor dat zij hunne eerſte rijken ſtichtten. Alduş bleven zij, tot op het einde der vijftiende eeuwe, afgeſcheiden van de overige menſchen, en verſchillende lotgevallen ondergaande, nu eens groote overſtroomingen verdurende, dan weder aanhoudende en bloedige oorlogen en andere ongelukkige rampen; en geraakten zij eindelijk in dien ſtaat, waarin zij ontdekt werden. De opklimmingen, welke zij doorgingen, de opvolgende ſtichtingen en verwoestingen van rijken en gemeenebesten, en andere maatſchappelijke gebeurtenisſen, zijn in de diepſte vergetenis bedolven, of ten minſte duister en onkennelijk geworden. Slechts ſommige gebouwen van verſchillende oudheid, ſlechts eenige flaauwe ſchaduwen van lotgevallen, die door overleveringen en fabelen, vol van twijfel en verwarring, onderſcheiden werden, zijn tegen de verwoesting des tijds beſtand gebleven. Iets meer leveren de *quipos* of knoopkoorden in *Peru*, de zinnebeeldige ſchilderſtukken in *Mexico*, de nieuwe volksgezangen en overleveringen dezer beide volken, hunne ſtichtingen, kunſten, godsdienst, ſtaatkunde, zeden en gewoonten op. Deze zijn de aanmerkelijkſte bewijsſtukken en de hoogſte proeven van beſchaving in de nieuwe wereld. En dit alles bewijst den ellendigen voortgang, welken, in eene zoo lange reeks van eeuwen, het verſtand

ſtand in dit halfrond gemaakt heeft, beroofd van dat onvergankelijk licht, dat, met meer of minder luister, het tegenovergeſtelde halfrond altijd beſchenen heeft.

9. Het van God uitverkoren en geliefkoosde volk bewaarde in zijn land, dat de bakermat van geheel het menſchelijk geſlacht was, de herinnering aan zijnen oorſprong, de kennis aan zijnen Maker, de beoefening der natuurwet, en eenige eerſte kunſten. Vanhier verſpreidde zich dit licht over die volken, die zich reeds in rust en vrede gevestigd hadden, en niet verre van dit middelpunt verwijderd woonden; en daarom twisten eenige *Aziatiſche* volken met hunne naburen in *Egypte* om den lauwer voor de nuttigſte uitvindingen; en zonder twijfel kweekten en verſpreidden zij de ſchrijfkunst, en leiden den grond tot alle letterkunde. Dit licht vervolgde zijnen weg naar het westen, beſcheen de kusten van *Afrika*, van *Egypte* af tot de *zuilen van Hercules*, en de tegenoverliggende kusten der Middellandſche zee, en bereikte zijnen hoogſten glans bij de *Grieken*, de vaders van alle wetenſchappen. Door deszelfs invloed werd *Europa*, dat hetzelve ten laatſte ontving, de bewaarſter der wetenſchap, de moeder der beſchaving, en de algemeene leermeesteresſe. In haar vestigde zich het magtigſte rijk, dat ooit de wereld zag, en hare hoofdſtad werd het middelpunt van den waren Godsdienst, welks Goddelijke inſteller, van den hemel gedaald, de laatſte volmaking aan de menſchelijke rede gaf, haar voorlichtende met de nieuwe fakkel van het evangelie. Met dezen ſchat van licht gingen eindelijk eenige ſchepelingen uit *Europa* ter opſporing van onbekende landen, vinden de nieuwe wereld, en een deel van het menſchelijk geſlacht bedolven onder de duisternis der onwetendheid en des verderfs. Nu werd de geheele aardbol bewogen en veranderd; en naauwelijks blijft er een gedeelte overig, dat niet aanzienlijke veranderingen ondergaat, door de uitwerkſelen dezer bewonderenswaardige ontdekking.

10. De nieuwe aarde, over 't algemeen nuw en onaan-

aanzienlijk tot op dit tijdſtip, verkrijgt nu eene nieuwe gedaante. Boſchen worden geveld; drasſige landen worden gedroogd; de ware akkerbouw wordt ingevoerd door het gebruik der gepaste werktuigen en de hulp der trekdieren; de natuurlijke vruchten worden verzoet en veraangenaamd; de beſchaving wordt voorzigtig uitgebreid naar de behoeften en genieven des gezelligen levens. Het koorn en andere *Europeſche* zaden worden gezaaid; de wijnſtok en andere gewaſſen worden geplant; en de eertijds arme en ondankbare grond vertoont zich nu rijk, mild en ſchoon. De wederkeerige toegangen tot alle landen worden geopend, en de beletſelen van boſſchen, moeraſſen, ſtroomen en afgronden, door bruggen, wegen en bijpaden overwonnen. Op de hutten van riet, op de zonder orde en regelmaat verſtrooid gebouwde ſtulpen, volgen kostbare gebouwen, ſteden en dorpen, die, in regelmatigheid en gemakkelijke inrigting, met de ſtoutſten in *Europa* wedijveren. De menſchen, te veel verdierlijkt in die landen, ſchuwen en verloochenen hunne natuurgenooten. Zij geven zich bezwaarlijk aan de kracht der verlichting over. Dagelijks nemen de volkplantingen en verhuizingen der *Europeërs* toe, die, meester zijnde van het vaste land en deszelfs eilanden, hunnen regeringsvorm, godsdienst, kunſten en zeden alhier vestigen. Sommige der inboorlingen trokken in de binnenlanden terug, en blijven daar thans nog in hunne oude wildheid, omdat zij of niet gekend, of niet tot dienstbaarheid gebragt zijn; andere zwichtten voor de noodzakelijkheid, of erkennende hunne minderheid en zwakheid, of overwonnen in bloedige veldſlagen. Door zijnen hardnekkigen tegenſtand, en door de woede der overwinnende wapenen, ſneuvelde het grootſte gedeelte. Een foortgelijk lot onderging een ander groot gedeelte, of verkwijnende in ſlavernij, of ter neder gedrukt door ondragelijken arbeid, of verteerd door pest en andere rampen. Dus werden deze volken, reeds in zichzelven weinig talrijk, in vergelijking met de uitgebreide landen, die

zij

zij bewonen, in korten tijd tot een zeer gering aantal teruggebragt; en deze weinigen, onvermogend om de verbazende ruimte tusschen hunne vernedering en de verhevenheid hunner overwinnaren te boven te komen, zijn in 't algemeen in die vermindering en ellende gebleven; hoewel eenigen, door het aannemen van den Christelijken Godsdienst, en door het beoefenen van zekere kunsten en bedrijven, aanmerkelijke voordeelen verkregen hebben, en in rust en vrede leven door de gehoorzaamheid aan een verlicht bestuur. Ook de andere vergoedingen, welke de nieuwe wereld ontving, zijn niet gering: de vermeerdering in dezelve van den edeleren *Europeschen* menschenstam; de ongeloofelijke menigte van *Afrikanen*, welke men daarheen heeft overgebragt; het groot getal van vermengde stammen, zoo uitgebreid in die landen; deze nieuwe geslachten vervullen overvloediglijk, zoo niet in getal, althans in hoedanigheid, het gemis van oorspronkelijke *Amerikanen*, die zeer zeldzaam geworden, of bijkans uitgeroeid zijn in eenige landstreken en eilanden, alwaar toch genoegzame vruchten en andere levensmiddelen gevonden worden, waarmede zich een veel grooter aantal menschen zoude kunnen voeden.

11. Eene betere gedaante vertoonen de buitengewone uitwerkingen, die van zoo zeldzame lotgevallen naar het beschaafde *Europa* terugvloeiden. Dit bragt zijne volkplantingen naar landen, die door den grooten Oceaan afgescheiden waren. De metalen, paarlen en edelgesteenten, welke men in de handen van die woeste volken zag, waren duidelijke kenteekenen van den rijkdom, welken het land besloot. Deszelfs ruime uitgebreidheid voedde de vleijende hoop, om in hetzelve de vruchten van alle overige landen te vinden, voornamelijk de specerijen, de verschillende kruiden en balsems van het oosten. Men vond er uitgestrekte velden tot bezaaijing en beplanting van alles, wat tot den algemeenen handel diende. Gelukkig beantwoordden de proeven aan de verwachting, die men had opgevat, en

som-

ſommige zelfs overtroffen dezelve. De winst der eerſten wekte de begeerte van anderen. De begeerte naar goud ontvlamde zoo wel in geheele ſtaten, als in afzonderlijke menſchen; allen ontwaakten en beijverden zich, oefenden waarneming en vinding, en ſtelden alles in het werk, om hun verlangen voldaan te zien. De eertijds onbevarene zeeën werden bedekt met ontelbare ſchepen en vloten; de ſchrik voor ziekten, ſchipbreuk, en zelfs voor den dood, verdween. Eene ongeloofelijke menigte menſchen leeft, als ſchimmen, in akelige holen, door eigene handen gevormd, om den dorst naar metalen te leſchen, die in het hart der aarde beſloten zijn. Door deze metalen wordt de oppervlakte der oude wereld overdekt; het geld vermeerdert door omloop en verzameling; de prijs van alles wisſelt af; de gedachten en begrippen zelfs worden veranderd. De zucht naar nieuwe ontdekkingen, naar uitgebreide volkplantingen, naar rijke overwinningen, naar buitengewonen handel, ontſtaat, en plant zich voort, en baant den weg tot roem en eer; de vindingrijkſte geestdrift, om zich alles ten nutte te maken, wat de wereld bij hare geboorte opleverde, en de vruchtbaarſte in hare gevolgen.

12. Zonder deze beweging zouden misſchien de uitvinding der drukkunst, de komst der vlugtende *Grieken* uit *Konſtantinopel*, de ſtarrekundige pogingen van PEURBACH en KONINGSBERG, langzame en beperkte vorderingen gemaakt hebben, even als in vorige eeuwen het nuttig gedeelte der *Arabiſche* letterkunde, de ſmaak van DANTE en PETRARCA, de uitvinding van het buskruid, van het grof geſchut, en van het kompas; en misſchien had de leenſtellige regeringloosheid voortgeduurd, in weerwil van de pogingen der Vorſten, om hunne waardigheid en hun gezag te handhaven. De kennis aan den geheelen aard- en waterbol, de beſchouwing van en het verkeer met al deszelfs bewoners, het gebruik van en de handel met alle voortbrengſelen, verwekte grootendeels eenen afkeer van

on-

onvruchtbare ſpitsvindigheden, en bepaalde de blikken der menſchen bij de belangrijke ſtudie der natuur, die met zoo veel verſcheidenheids en weelde in de nieuwe wereld zich vertoont. Van den onſterfelijken COLOMBO tot op den onvergelijkelijken COOK, hebben de aardrijkskunde, de natuurlijke historie, en alle proefondervindelijke wetenſchappen, grootere vorderingen gemaakt, dan zij, van haren oorſprong af, in de verwijderde oudheid konden maken. De krachten van het menſchelijk verſtand ſchijnen verſterkt te zijn, om de kundigheden der voorvaderen te verzamelen, om alle mogelijke voordeelen van hunne uitvindingen te trekken, en om nieuwe werelden op den bol der letterkunde te ontdekken. De algemeene rekenkunde, de verhevene meetkunde, de ſcheepvaartkunde, de huishoudkunde, de ſcheikunde en vele andere wetenſchappen zijn of geheel nieuw geſchapen, of hebben haren waren vorm en waardigheid verkregen.

13. De moedige ſcheepstogten, de groote handel, de verbazende menigte van metalen hebben de krijgskunde te land en te water en alle belangen veranderd, en aan het zedekundig ſtelſel der wereld eene nieuwe gedaante gegeven. De kleine gedeelten, waarin het groote rijk der *Romeinen* verdeeld werd, door de herhaalde invallen der noordſche volken, hebben zich weder vereenigd, en op het einde der XVde eeuwe vormden zij reeds weder aanzienlijke rijken. De bergwerken van *Amerika* en de overzeeſche handel hebben ſchatten opgeleverd voor verbazende toerustingen en onuitputtelijke hulpbronnen. De vrees voor grootere vernielingen verwekt bedaardheid; en, wanneer de wapenen ter verwoesting ten top geklommen zijn, nemen ook de weermiddelen toe, en de uitwerkingen worden verminderd. De oorlog is minder wreed; de ſtaatkunde meer oplettend en edel, en in 't algemeen geeft men meer plaats aan de rede en het onderzoek, dan aan de woede en overhaasting. De magtige Souvereinen doen hunne regten eerbiedigen; zij weren de beleedigingen en aanma-

ti-

tigingen der minder groote; zij winnen vertrouwen om geschillen te beslissen; en allengskens vestigt zich het stelsel van evenwigt, waardoor in geheel *Europa* eene eenige maatschappij gevormd wordt, bestuurd door het wettig regt der volken. Naar mate dit ligchaam groeide en vastheid kreeg, werd ook de hoogmoed van het *Turksche* rijk gebreideld, dat, heerschende over uitgestrekte landen in de drie deelen der oude wereld, en trotsch op zoo vele herhaalde veroveringen en overwinningen, naar eene algemeene heerschappij streefde, en reeds bij de verwoesting van het Christenrijk in het oosten den ondergang der geheele Christenheid schijnt beraamd te hebben. De Christenheid echter, zich uitbreidende naar alle streken, en de heerschappij der zeeën en van vele groote landen verkrijgende, heeft niet alleen de schreden van dit monster beperkt en zijne krachten verlamd, maar zich ook op eene onweêrstaanbare wijze versterkt, daar zij in haar middelpunt de wetenschappen, den rijkdom en de magt besluit. Allengskens heeft zij haar licht verspreid, en met de grootste snelheid hare wetten gevestigd. De volken, die het meest vervreemd waren van de menschelijkheid, openen hunne oogen, keeren in zichzelven terug, en luisteren naar de inspraak der rede. Laat ons hopen, dat deze menschelijkheid, deze verzachting van zeden, die zulke vorderingen gemaakt heeft in minder dan drie eeuwen, sedert den tijd dat de twee werelddeelen elkander leerden kennen, welhaast de geheele oppervlakte der aarde inneme, en op dezelve een eenig staatsligchaam vorme, nog eensgezinder en nog naauwer vereenigd door den band der liefde!

14. De vorderingen der zeevaart, des handels en der *Europesche* volkplantingen beloven zulke heerlijke uitzigten. Een klein schiereiland, gelegen op het uiteinde van ons werelddeel, heeft het groote werk voorbereid, de gronden daartoe gelegd, en hetzelve in eenen verwonderenswaardigen stand gebragt, in het korte tijdvak van twee regeringen. De veroveringen en volkplan-

tin-

tingen der *Spanjaarden* in *Afrika* en op deszelfs eilanden waren de eerfte beginfelen; en, naauwelijks eene halve eeuw na deze beginfelen, voorfpelden reeds de kundige waarnemers het verwonderlijke fchouwfpel, dat welhaast de *Portugezen* opleverden, toen zij de *Kaap de Goede Hoop* omfcheepten, alle de onbekende kusten van *Afrika* en het grootfte gedeelte van *Azië* leerden kennen. Welras veranderde deze verwondering in verbazing, toen men de ontzettende ontdekkingen der *Spanjaarden* in het westen vernam. Dit fterk en edelmoedig volk, gehard door de ellende der gedurige oorlogen, gewoon te ftrijden door zijne begrippen van eer, van overwinning, van godsdienst en goddelijken bijftand, van binnenlandfche vijanden verlost, en den wrevelmoed zijner naburen beteugeld hebbende, vond in de nieuwe wereld een veld van eer, zijner verhevene gedachten waardig. In weerwil der tusfchenliggende zeeën, der ongezonde lucht in verfchillende ftreken en landen, in weerwil van honger en ziekten, vestigde zich de *Spaanfche* heerfchappij en de ftandaard van het kruis in onmetelijke landen. De heldenmoed, het vernuft, de ijver voor den godsdienst, alles werkte mede tot de gelukkige uitkomst der moeijelijkfte ondernemingen. *Spanje* overheerde het eene na het andere van deze ontelbare wilde volken, nu eens door openbare magt, dan eens door den roem zijner overwinningen, dan weder door overreding. De buit der overwinning, de vruchten van het land, en een uitgebreide handel bragten het weldra tot die grootheid, welke de menfchelijke krachten moeijelijk kunnen onderfchragen. Gedrukt door zijne eigene zwaarte, vermoeid door aanhoudende buitengewone pogingen, verftompt en verzwakt door de uitwerking van overvloed en weelde, heeft het noodzakelijk vele gedeelten van dit verbazend grondgebied moeten afftaan, welke het konde verdedigen noch behoorlijk befturen. Dus neemt elke der overige *Europefche* mogendheden haar aandeel, en beftuurt en befchaaft het met roem. Van dag tot dag neemt de nijver, de volks-

vlijt en de handel toe; en de belangen der nieuwe wereld worden meer en meer het belangrijkſte voorwerp van *Europa*.

IETS OVER PLOTSELINGE STERFGEVALLEN.

Door Dr. JAMES CURRY.

Dikwijls heeft men hooren beweren, dat beroerten en plotſelinge ſterfgevallen ſedert vijftig jaren in Engeland veelvuldiger zijn voorgekomen dan voorheen. Ik durf niet ſtellig verzekeren, dat dit in het algemeen waar zij. Maar, wat de plotſelinge ſterfgevallen aangaat, meen ik te kunnen bevestigen, naar eene omtrent dertigjarige ondervinding, dat deze voorheen zeldzaam waren; terwijl er thans geen dag verloopt, waarin wij daarvan geene voorbeelden ontmoeten, die des te treffender zijn, omdat niet ſlechts bejaarde of zwakke, maar in het algemeen ſterke en naar het uiterlijke zeer gezonde voorwerpen, in den bloei des levens en des genots, daardoor weggemaald worden. Men ſchrijft gewoonlijk deze toevallen aan eenige werktuigelijke beleediging van het hart toe, of wel aan het ſpringen van eenig bloedvat in de herſenen; maar, wanneer ik aan den eenen kant de bijzondere gevoeligheid der maag en des ganſchen darmkanaals, derzelver talrijke ſympathiën, door de zenuwvlechten, met het middelrif, het hart en de overige tot behoud des levens zoo noodige ingewanden, in aanmerking neme, en aan de andere zijde de vermeerdering dier ziekten naga, welke in dezelve hare zitplaats hebben, kan ik mijn vermoeden niet laten varen, dat de toevallen, waarvan ik ſpreek, dikwijls aan eenige bijzondere aandoening van dit werktuig, of van eenige gedeelten der darmbuis, moeten worden toegeſchreven, die door hunne nabijgelegenheid en vlechten het meest met hetzelve in verband ſtaan. — Het is omtrent tien jaren geleden, dat men mij in aller

ijſt

jij kwam roepen bij iemand, die zich zeer ongesteld gevoelde. Ik begaf mij dadelijk derwaarts, doch vond hem dood. Het was een man van omstreeks 40 jaren, en naar het uiterlijke gezond en sterk. Men verhaalde mij, dat hij, de straat overstekende, eensklaps eene hevige maagpijn gevoeld had, welke hem het verder voortgaan belette. Men had hem in een' naburigen winkel gebragt en op een' stoel geplaatst, waarop hij een oogenblik daarna overleden was. Ik vermogt de lijkopening niet te doen. Maar, van dien tijd af, heb ik altijd zorg gedragen, mij aangaande alle de omstandigheden te doen onderrigten, welke onmiddellijk de plotselinge sterfgevallen, te mijner kennisse komende, voorafgingen; en ik heb bevonden, dat de meesten hunner, die daarvan de slagtoffers waren, eenige oogenblikken vóór hunnen dood, over eene hevige pijn in den omtrek der maag geklaagd hadden. — Kort na het vermelde geval werd een meisje van 17 jaar in het Gasthuis gebragt, dat aan mijne zorg was toevertrouwd, lijdende aan eene aanhoudende koorts, waarvan zij gemakkelijk genas, en wel binnen veertien dagen, door purgeer- en gewone zweetdrijvende middelen. Zij was schier geheel hersteld, toen zij, voor het vuur gezeten, eensklaps over eene hevige pijn in de maag klaagde. Men gaf haar een weinig pepermunt-water, lag haar te bed, en de pijn verminderde langzamerhand. Maar den volgenden morgen, op hetzelfde uur, keerde zij met meerdere hevigheid terug; zoodat het meisje verklaarde, dat haar laatste uur geslagen had. Inderdaad, naauwelijks was men haar begonnen te ontkleeden, of zij stierf. Ik opende het lijk, met behulp van mijnen Ambtgenoot, Dr. CHOLMELEY. Het geheele ligchaam scheen ons volkomen welgesteld toe. Wij vonden noch in het hoofd, noch in de borst, noch in de maag, noch op de oppervlakte der ingewanden iets buitengewoons. Maar, deze laatste van beneden naar boven openende, bespeurden wij in den twaalfvingerigen darm, iets beneden de opening van de galbuis, (*ductus choledochus*) eene ophooping

van omtrent eene once eener zeer dikke en lijmige ſtoffe van eene donkergroene kleur. Volſtrekt niets vonden wij daarvan in het overige gedeelte van het ingewand. De galblaas was niet alleen ledig, maar zoodanig van alle gal beroofd, alsof zij daaruit gewasſchen was; want de galblaas was volmaakt wit van kleur. Het is blijkbaar, dat datgene, wat wij in den twaalfvingerigen darm gevonden hadden, uitgeſtorte gal was, die waarſchijnlijk zeer ſcherp, en eensklaps uit de galblaas door eene hevige kramp was uitgedreven; en, wanneer men de heillooze gevolgen nagaat, welke de gal kan voortbrengen, wanneer zij ſcherp van aard is geworden, zoo als in het *bort*, in zekere ſoort van kolijk, en bij kinderen, wier ſtoelgangen groen en pikachtig zijn, en bij welke zij dikwijls doodelijke ſtuipen doet ontſtaan, zoo moet men aannemen, dat deze ontaarde gal, wanneer zij, in eenen ſtaat van buitengewone ſcherpte, eensklaps in aanraking gebragt wordt met een ingewand, zoo gevoelig als de twaalfvingerige darm, hetzelve zoodanig kan prikkelen, dat zij, door ſympathie met de tot het leven noodzakelijke werktuigen, waarmede de zenuwvlechten haar verbonden hebben, eenen doodelijken indruk kan voortbrengen. Wanneer dit vermoeden gegrond is, en de meeste plotſelinge ſterfgevallen aan iets dergelijks moeten worden toegeſchreven, dan meen ik, dat men daar, waar men voor dezelve beducht is, en tijd heeft om te handelen, den zieken van een tot drie greinen *calomel*, met tien of twaalf greinen zamengeſteld extract van *coloquint*, om de gal te ontlasten, zou kunnen toedienen: het zoude echter zeer gepast zijn, hem vooraf vijftien tot twintig druppels *laudanum* te geven, om de prikkelbaarheid van het darmkanaal te verminderen. Ik zoude, ter ſtaving van deze behandeling, zoo wel regtſtreekſche als zijdelingſche voorvallen kunnen aanvoeren, die te mijner kennisſe zijn gekomen, maar wier mededeeling alhier te breedvoerig zijn zoude. Ik beroep mij alzoo liever op de volgende ervaring mijner Kunstbroederen, en eindig met den wensch,

dat

dat het Gouvernement eenen maatregel name, die mij zeer geschikt voorkomt, en hierin zou bestaan, dat er vastgesteld wierd, dat men, in ieder geval van plotseling overlijden, niet eerder tot de begraving zou mogen overgaan, voordat het lijk door deskundigen en daartoe bevoegden geopend en onderzocht ware, die deswege een rapport stellen en onderteekenen moesten; en dat de verzameling dier berigten, ten nutte der kunst en des menschdoms, jaarlijks ter drukperse wierden overgegeven.

WAAR ZIJN DE EERSTE KOEPOKKEN INGEËNT GEWORDEN?

(Uit de *Leipziger Literatur-Zeitung.*)

Onder bovenstaande opschrift behelst het eerste stukje der *Sleeswijk-Holsteinsche Provinciaal-berigten* des jaars 1815 een merkwaardig, toereikend gestaafd verhaal, dat ook de *Vaccine* als eene *Duitsche* uitvinding, op welke slechts niet verder werd voortgebouwd, doet kennen. Om de merkwaardigheid der zake, boeken wij hier het volgend uittrekfel uit het medegedeelde verhaal des nog levenden Schoolonderwijzers PLETT, te *Stakendorf*, in het Kerspel *Schönberg*, niet verre van *Kiel*, in het Hertogdom *Holstein*.

PLETT was, als jong mensch van omtrent twintig jaar, bij eenen *Hollander*, (Pachter der Veehouderij) te *Schönweide*, met name WIESE, in 1790, als Huisonderwijzer verbonden. Bij dezen kwamen van tijd tot tijd vele *Hollanders* uit de nabuurschap, en in hunne onderlinge gesprekken werd ook van de *koepokken* dikwijls gesproken. De Schoonmoeder van den *Hollander* WIESE, Jufvrouw VOLKERS, vertelde bij die gelegenheid onder andere meermalen, hoe zij in hare jeugd de koepokken gehad, en naderhand haar ganschen leven, schoon hare kinderen de natuurlijke pokken gekregen hadden, van de kinderziekte was bevrijd gebleven. Ook

anderen van hunne maagschap, en vele bij hen dienende *Hollandsche* deerns, hadden dezelfde ondervinding gehad; en nooit had het gefaald, of, eenmaal de koepokken gehad hebbende, waren zij van de menschenpokken bevrijd gebleven. Deze ondervinding was over het geheel onder deze lieden zoo algemeen, dat niemand dezelve betwijfelde; en PLETT werd door alles, wat hij gehoord had, vast overtuigd, dat koepokken tegen menschenpokken beschutten.

In het jaar 1791 verwisselde PLETT zijne Condisie, en kwam als Huisonderwijzer bij den nog levenden Pachter op *Hasselburg*, met name MARTINI. Hier kreeg hij eene geheele rij kinderen te onderwijzen, bij welken ook een paar meisjes van elf tot twaalf jaar waren. Alle de kinderen hadden nog geene pokken gehad, en bijzonder de meisjes vreesden, door dezelven eenmaal hare gladde gezigtjes te verliezen, doch tot het inenten der kinderziekte, hetwelk PLETT niet lang te voren in *Preetz* (een vlek, twee mijlen van *Kiel*) gezien had, waren de ouders niet te bewegen. Thans greep het geval plaats, dat de koeijen te *Hasselburg* de gewone pokken kregen; de dienstmeisjes, die dezelven melkten, werden mede door dezelven aangedaan, en schatteden zich gelukkig, daardoor voor de menschenpokken beschut te worden. Door het voorbeeld der dorpmeisjes aangespoord, liepen thans de oudste dochters ook naar den koestal, en bestreken zich met de koepokken, om dezelven te krijgen; doch, zij wilden niet vatten. PLETT verbond nu zijne denkbeelden, en besloot: „De koepokken beschutten tegen de menschen„ pokken; gelukt het u, derhalve, den kinderen de „ koepokstof bij te brengen, zoo als gij in *Preetz* ge„ zien hebt dat men met de menschenpokken te werk „ gaat, zoo bereikt gij daarmede hetzelfde doel; en ge„ vaar vertoont zich immers bij de koepokken nooit.” Nu vroeg hij zijne kweekelingetjes, of zij lust hadden, zich de koepokken te laten inenten; hij wist, hoe het inenten toeging, en hij wilde daarvan, zonder dat de,

te-

tegen de inenting ingenomene, ouders het merkten, eene proef nemen. Twee der dochters, HEDWIG en MARGARETHE (beide nog in leven) en een der jongens, met name KAREL, toonden daartoe geneigdheid en moed. Thans werd het werk ondernomen. PLETT begaf zich naar het koehuis, beschouwde de pokken, welke de koeijen aan de spenen hadden, en zoodra hij er eene vond, die goed stond en rijp scheen te zijn, opende hij dezelve met een pennemes, verzamelde de naar buiten loopende materie op een spaander, en ging daarmede naar zijne onderwijskamer. Hij nam nu de hand van het eene meisje, maakte tusschen den duim en den wijsvinger, met een pennemes, een huidkwetsuurtje, op de wijze, door hem in *Preetz* gezien, heel voorzigtig, en streek zijne materie in de versche wond. Zoo handelde hij ook met het tweede meisje, en met den jongen. Hij verbond de plaatsen niet, om niet verraden te worden; doch zeide aan de kinderen, zij moesten zich niet wrijven, en ook de handen niet in het water steken. Na verloop van drie dagen werd de wond ontstoken, en er vertoonden zich roode vlekken. Spoedig stond de pok met den rooden kring er om. Nu kon de zaak geen geheim meer blijven, en de kinderen, benevens hun onderwijzer, werden van de bezorgde ouders ter verantwoording geroepen. De vader had, bij nadere overweging, er weinig tegen; maar de moeder liet zich op geene wijze gerust stellen, en PLETT was hartelijk blijde, dat de operatie zondere verdere onpasselijkheid voorbijging, de kinderen lustig en vrolijk bleven, en na veertien dagen alles was doorgestaan.

In het jaar 1793 verliet PLETT dit oord, en betrok de Kweekschool voor Schoolonderwijzers te *Kiel*. Hier ontmoette hij, in het jaar 1794 of 1795, den Heer MARTINI toevallig op straat, en had, naar deszelfs familie en haren welstand vernemende, het groot vermaak van te hooren: „ Zijne kinderen hadden thans de na„ tuurlijke pokken, en ten deele zeer kwaadaardig, ge„ had; maar *die drie, welke destijds met de koepokken*

„ *ingeënt geworden waren, waren vrij gebleven*, en ver-
„ heugden zich over hunne onbeschadigde aangezigten."

* * *

Hier eindigt het *Duitsche* berigt met eene aanmerking, dat slechts toeval zijnen landsman de eer en de 20,000 p. st. onthield, vijf jaren later met zoo veel regts aan den *Engelschman* gegeven. Doch, het komt ons voor, dat geen toeval, maar 's mans eigene nalatigheid, de oorzaak was. Hij gevoelde en bevroedde gewisselijk het belang der zake niet. De ontdekking, als ontdekking, was eene vrucht van het toeval; de overgang van besmetting tot inenting, nadat die met de kinderpokken zelven bekend was althans, niet zeer groot. Ja, mogen wij het daarvoor houden, dat Jufvrouw VOLKERS de eerste was, die opmerkte, dat zij dáárom geene kinderziekte kreeg, omdat zij de koepokken gehad had, dan is zij de verdienstelijkste van beiden, en de uitvinding niet *Duitsch*, maar *Hollandsch*. — Intusschen kwam ons het berigt allezins waardig voor, om overgenomen te worden.

Vert.

VERSLAG EENER ZEEREIZE VAN DUBLIN NAAR LONDEN, MET EEN SCHIP, DOOR EENE STOOMMACHINE BEWOGEN. Door IZAÄK WELD.

(Uit het *Fransch.*)

Het denkbeeld, om het veerkrachtig vermogen van den waterdamp te bezigen om vaartuigen in beweging te brengen, is waarschijnlijk van *Schotschen* oorsprong. In 1791 vertoonde de Heer CLARKE, te *Leith*, een schip, hetwelk de damp in beweging bragt; en kort daarna trok te *Glasgow* een ander vaartuig, door dezelfde kracht bewogen, de aandacht van een talrijk publiek. Niet alleen dreef het met eene groote snelheid, maar het boegsierde een groot brikschip langs de rivier

Cly-

Clyde. Deze daadzaak wordt verhaald in een klein boekdeeltje, getiteld *Beschrijving van Glasgow*, en bevattende de jaarboeken der stad. Ondertusschen schijnt het niet, dat men voordeel gedaan heeft met deze uitvinding, anders dan als voorwerp van nieuwsgierigheid en proeven, tot op het jaar 1800; tijdstip, wanneer de *Amerikanen* op de Noordrivier, tusschen *Nieuw-York* en *Albany*, geregelde paketbooten, door middel van stoom, tot stand bragten. Men volgde hun voorbeeld in *Canada*, op de rivier *St. Laurens*, gelijk ook op verscheidene plaatsen in *Engeland*. Maar, uitgezonderd te *Glasgow*, waar ik verneem dat op het oogenblik zestien of zeventien stoomschepen zijn, die geregeld op de *Clyde* varen, schijnt deze schoone uitvinding niet al de aanmoediging gevonden te hebben, welke zij verdient.

Men ziet op het oogenblik op den *Teems* nog maar twee stoomvaartuigen, welker een, van *Glasgow* aangebragt, datgene is, waarop ik de reis heb gedaan, die ik ga beschrijven.

Dit schip, in den beginne *de Argyle* genaamd, was gedurende bijna een jaar gebruikt om reizigers van *Glasgow* naar *Greenock* te brengen, toen het door een Gezelschap te *Londen* gekocht werd, dat het tot hetzelfde gebruik bestemde op den *Teems*, tusschen deze hoofdstad en *Margate;* men veranderde nu deszelfs naam in dien van *de Teems*. Men beschouwde dit vaartuig als de beste zeiler van alle degenen, die op de *Clyde* waren gebouwd geworden; en de voorkeur voor hetzelve was zoo bestist, dat de pasagiers gaarne hunne reis een uur of twee uitstelden, om hiermede te vertrekken. Men heeft mij gezegd, dat dit vaartuig, in den loop van een jaar, zijnen eigenaren niet slechts eene winst heeft aangebragt van 2500 pond st., den prijs, welken het hun had gekost, maar dat zij het bovendien aan het *Londensche* Gezelschap verkocht hadden voor 3000 pond, zijnde alzoo 500 pond meer dan de eerste uitgaaf. Dit schip, uitsluitenderwijze bestemd tot het over-

overvoeren van paſſagiers, is van binnen ten gemakkelijkſte verdeeld. Het heeft twee groote vertrekken; het eene, tot den minſten prijs, is voorin, en het andere, waarvoor men meer betaalt, is aan de achterzijde; de dampmachine ſcheidt ze. Het laatstgenoemde apartement is gemeubeld op eene zeer elegante wijze, behangen met ſcharlakenkleurde ſtof, voorzien van ſophas, ſtoelen *à la Grecque*, ſpiegels en *Vlaamſche* tapijten; en men vindt er eene bibliotheek van een zestigtal welgekozene boekdeelen.

De ſtoommachine neemt het middelſte deel des vaartuigs in. De waterketel is ter regterhand, wanneer men naar voren ziet, of wel aan ſtuurboord; de cilinder en de hefboom (*volant*) vormen een tegenwigt ter linkerhand, of aan bakboord. De kracht der machine werd gelijk gerekend aan die van veertien paarden (*). De ſpeling van den zuiger brengt, aan wederzijden van het vaartuig, door middel van eene kruk, een regtopſtaand ſcheprad in beweging, zeer gelijkende naar dat van eenen molen, van ondere door het water gedreven, met dit onderſcheid ten aanzien der uitwerking, dat, in den molen, de ſtroom het rad omdraait en het binnenſte raderwerk in beweging brengt, terwijl het hier de ſtoom of damp is, die de raderen beweegt, welker ſchepborden, het water als zoo vele regtſtandige riemen ſlaande, in hetzelve hun ſteunpunt vinden, en hun middelpunt, dat is het ſchip zelve, doen vooruitſchieten. Deze raderen hebben omtrent elf voeten diameter, en doopen omſtreeks een vierde van hunnen ſtraal (of ſpaak), meer of min naar de omſtandigheden, in het water. Derzelver breedte is van omtrent drie voet, zes duim; en zij zijn gemaakt van dik plaat-ijzer.

Tot

(*) De kracht eens paards is de gewone wijze der berekening van de werking dezer machine; en de kosten van derzelver zamenſtelling beloopen gemeenlijk zoo vele malen 50 p. ſt., als er paarden worden genoemd.

Tot vermijding van het onaangenaam geruas, ontſtaande uit het klappen der ſchepborden bij derzelver ſlag op het water, wanneer derzelver oppervlakte gelijk is met de as van het rad, heeft men deze ſchepborden ſchuins geplaatst, invoege dat ieder, met eenen hoek in het water komende, hetzelve, bij zijne indompeling, ſnijdt, in plaats van ſlaat. Deze ſchuinſche rigting verandert bij ieder ſchepbord, zoodat de gemiddelde werking dezelfde blijft: deze ſchikking brengt eene zachtere en gelijkmatiger inploffing voort; zoodat, wanneer men het oor brengt aan de kas, die de raderen insluit, men ſlechts een geruisch of ligt bruiſen hoort. Er is niets onaangenaams in de beweging der machine in het algemeen; men hoort ze naauwelijks, wanneer zij verſch geſmeerd is; vervolgens beginnen zich de ſlagen van den zuiger van lieverlede te doen hooren; en wanneer men in de kajuit zit, of leunt tegen eenig gedeelte des vaartuigs, gevoelt men eene ligte trilling, gelijkende naar die, welke het roeijen voortbrengt, maar minder ſterk en eenpariger. Wanneer men ſchrijft, ondergaat de pen desgelijks eene ſoort van trilling, die het ſchrift niet aanmerkelijk aandoet.

De ſnelheid der ronddraaijing van de raderen is van twintig zeemijlen (6⅔ *Franſche*, van omſtreeks een uur gaans) in het uur; en die van het vaartuig, wanneer er geene groote beweging in het water is, is nagenoeg een derde (6⅔ mijlen in het uur) van die der raderen. De gemiddelde ſnelheid van dat, waarmede ik van *Dublin* naar *London* gereisd ben, (gelijk men terſtond zien zal) was omtrent 7½ zeemijl in het uur; maar, wanneer de wind gunſtig was, hebben wij altijd het zeil er bij gehaald. Met eenen goeden wind en eene niet al te ſterk bewogene zee kan men de gemiddelde ſnelheid van het ſchip berekenen op elf of twaalf zeemijlen in het uur. De raderen zijn niet naauwkeurig in het midden der lengte geplaatst, maar tuſſchen de ⅓ en ⅔ naar voren. De algeheele lengte beloopt 90 voet, en de breedte op het middelſte van het dek 14 voet; maar

maar het ſchijnt veel breeder, ten gevolge van eene galerij, die naar buiten uitſteekt aan beide zijden, en die van ondere is bekleed op eene wijze, dat zij ſlechts eene doorloopende oppervlakte maakt met het ligchaam van het ſchip. Men kan het, door middel van deze galerij, geheel rondgaan, uitgenomen daar, waar dezelve afgebroken wordt door de kas der raderen, welke van vier tot vijf voeten uitſteekt boven het vlak der galerij, en alwaar deze kas een bolwerk rondom dit gedeelte des vaartuigs vormt. De venſters van de kajuit zien uit op de galerij, en niet onmiddellijk op het water. De inhoud van het ſchip is vijf-en-zeventig ton.

De rook, welke voortkomt uit het zeer ſterke vuur, dat men onder den ketel der dampmachine onderhoudt, een vuur, verſlindende omtrent twee en een kwart ton kolen van *Whitehaven* in vier-en-twintig uren — deze rook, zeg ik, gaat op in eene groote cilindervormige buis van zeer dik plaat-ijzer; dit kanaal doet teffens den dienst van mast, en voert aan de ra een groot vierkant zeil. Het onderſte gedeelte van dezen ſchoorſteen-mast is zoo heet, dat men denzelven niet kan naderen; maar het zeil loopt geen het minſte gevaar, en men heeft even zoo min te vreezen van het vuur, onder den ketel geſtookt. Het fornuis, welk hetzelve bevat, rust op gebakken ſteenen, ſterk bijeengehouden door ijzeren banden, en de binnenzijden van het ſchip hebben ijzeren beſlag. Maar de hitte rondom het fornuis is bijna ondragelijk voor iedereen, die daaraan niet gewoon is. Intusſchen blijft de ſtoker op zijnen post, gedurende een aantal uren achtereen, zonder ooit meer dan vijf minuten rust. Hij is onophoudelijk bezig onder den rooster te roeren, om den vrijen toegang der lucht te bewaren, en de kool te beletten zich tot brokken te vormen, die haren doortogt zouden beletten. Hij moet ook binnen-in roeren, en van tijd tot tijd en met kleintjes gelijk, bij ſchepjes, brandſtof er in werpen. Deze behandeling is van belang tot onderhouding van de gelijkvormige werkzaamheid van het vuur. Men

ziet

ziet het uitwerkſel dezer aanhoudende hitte, in het zamentrekken van alle de omringende houten deelen, en in het bijzonder van de ſporten van den trap; maar het ligchaam van het ſchip wordt er in geenen deele door aangedaan.

Behalve het vierkante zeil, waarvan ik geſproken heb, ſlaat men nog een driekant aan den boegſpriet-mast, welken de voorſteven voert, en een derde zeil aan den grooten mast, welke men naar verkiezing kan opzetten en neêrlaten.

Men heeft van buiten aan de galerij achttien groote geſchutpoorten geſchilderd; en het aanzien van het ſchip is zoo verſchrikkelijk voor alle degenen, welken het een nieuw voorwerp is, dat verſcheidene Ffegatkapiteins ons verzekerden, dat, zoo zij het, gedurende den oorlog, op zee hadden ontmoet, zij het gezocht zouden hebben te verkennen, alvorens het te naderen.

Het kommando van het ſchip was gegeven aan eenen Heer G. DODD, een zeer gereſolveerd jong mensch, die opzettelijk naar *Glasgow* vertrokken was, om het naar *Londen* te brengen. Zijne manſchap beſtond in een ſtuurman, vier matrozen van den eerſten rang, een Ingenieurſmid, een ſtoker en een jongen. Het was de eerſte ſcheepstogt van deze ſoort, welken men immer had durven wagen op de onſtuimige zee, die het kanaal van *St. George* eindigt, kaap *Lezard* omzeilende; maar, vol vertrouwen op zijn ſchip en zijne manſchap, begaf hij zich moedig in zee.

Het begin zijner reize was niet gelukkig; het weêr was zeer ontſteld; en in het naauwe kanaal, dat *Schotland* van *Ierland* ſcheidt, is de zee ſomtijds verſchrikkelijk, door de ontmoeting van het ebbend getij met den zwaren golfſlag uit den Atlantiſchen Oceaan. Na vergeefs gepoogd te hebben vooruit te geraken, werd hij genoodzaakt eene ſchuilplaats te zoeken te *Loch Ryan*. Eene tweede poging ſlaagde geenszins beter dan de eerſte; hij bereikte echter de *Ierſche* kust; maar daar was hij op het punt van zijn ſchip te verliezen, door de on-

onkunde of lompheid van eenen loots, die, de eene kaap voor de andere nemende, gevaar liep van het op de kust te werpen. Kapitein DODD heeft mij verzekerd, dat geene magt, dan die van den ſtoom, het ſchip tegen wind en ſtroom had kunnen voortſturwen, en uit het midden der klippen redden. Hij hield halte te *Dublin*, om zijne manſchap te doen uitrusten, en het werktuigelijke van den damptoeſtel na te zien (*).

Den 25ſten Mei (1815) vernam ik, bij louter toeval, de aankomst van een ſtoomſchip te *Dublin*; ik zocht het gevolgelijk te zien, en vond het gereed om te vertrekken met eene menigte nieuwsgierigen, om zijnen gang in de baai te vertoonen. Ik was zoo verrukt van hetgeen, waarvan ik getuige was, en van hetgeen ik van zijnen togt van *Glasgow* naar *Dublin* hoorde, dat ik, voornemens zijnde naar *Londen* te reizen, terſtond het beſluit nam om het avontuur der reize te beproeven, door het zuidelijk gedeelte van *Engeland* te omzeilen; en den volgenden Zondag, den 28ſten des middags, gingen wij in zee. Verſcheidene lieden ſcheepten zich met ons in, uit nieuwsgierigheid, en alleen om de baai over te ſteken, en te *Dunleary* te komen, op een' afſtand van zeven mijlen; ongelukkig ſtond de zee zeer hol, en het ſlingeren van het ſchip veroorzaakte bijna alle de paſſagiers eene geweldige zeeziekte. Wij hadden eenige Zeeöfficiers aan boord, die gezamenlijk beweerden, dat dit ſchip tegen eene holle zee niet lang zou beſtand zijn, en dat het hoogstgevaarlijk zou zijn om zich verre van de kust te wagen. Ondertusſchen had het niets op zijnen togt geleden; en het ſchip had, te midden der golven, zijnen weg afgelegd in minder tijds dan het de bes-

(*) Toen het ſchip in het gezigt was der baai, kwam, naar gewoonte, een loots aan boord. „Wat is uw voornemen?" zeide hij met een ontſteld gelaat tot den Kapitein. — „Ik ga naar *Dublin*." — „Naar *Dublin*? en dat met een' brandenden maſt en geen duimbreed zeil!...." De goede loots zag dezen rookenden en zeilloozen toeſtel aan voor een ſchip in nood.

beste zeiler zou gedaan hebben. Zou ook de vreeze, welke deze zeelieden te kennen gaven, die eener weinig beredeneerde vooringenomenheid zijn geweest tegen den ongewonen vorm van het vaartuig? Mijne vrouw had den moed gehad om mij te vergezellen; en, ſchoon ik haar het gcopperd gevoelen niet verzweeg, en zij mede veel geleden had door zeeziekte, begaven wij ons des avonds op nieuw aan boord, thans de eenige paſsagiers.

De oever was bedekt met vele duizend aanſchouwers, die ons eene gelukkige reize wenschten, naar gelange wij voortſtevenden in de prachtige baai, die zich tot aan het eiland *Dalkey* uitſtrekt. De zee was zeer ſtil, en wij rekenden op eene zeer aangename vaart tegen den nacht; maar, toen wij buiten de beſchutting der kust waren, vonden wij wederom eene zeer holle zee. Ondertusſchen, na den eerſten dag, leed mijne vrouw gelukkig niet meer van de zeeziekte. Inderdaad, de beweging van het ſchip verſchilde geheel van die der vaart, door zeilen of riemen veroorzaakt; de werking der raderen op het water, aan wederzijden, voorkwam het ſlingeren; het ſchip dook nooit met den kop, en dreef op den top der golven als een zeevogel. De onaangenaamſte beweging had plaats, wanneer de golven ter zijde op het ſchip aanvielen; maar ook dán verſchafte deszelfs bijzondere zamenſtelling het een groot voordeel; want de kasſen, die de raderen bevatten, werkten als zoo vele tonnen of ligters, die bijdroegen om het ſchip vlot te houden. Bij deze gelegenheden veroorzaakte de geweldige aandrang van het water in de kas aan de windzijde, en de eensklapſche zamendrukking der lucht, een ontrustend gerucht, en eenen ſchok, gelijk aan dien, welken men van eene holle zee ondervindt. Na dezen ſchok van de eene zijde ontvangen te hebben, ondervond men gemeenlijk eenen anderen, bij wijze van wederwerking, van de tegengeſtelde zijde; daarna eenen derden, veel zwakkeren, van den eerſten kant, waarna het ſchip gedurende eenige minuten eene geregelde beweging hield. Ik herinner mij niet,

meer

meer dan drie dezer ſchokken, bij ſnelle opvolging, ondervonden te hebben; en derzelver beſtendige uitwerking was, het ſlingeren te doen ophouden, dat ſomtijds zoo lang duurt in zeilſchepen. Men kan niet ontkennen, dat zij in het eerſte oogenblik ontruſtende waren, door het geraas, dat dezelven vergezelde, en door de kracht van den ſlag, die het geheele vaartuig deed trillen; maar er ontſtond geenerlei duurzaam ongemak uit; integendeel, het evenwigt herſtelde zich terſtond; en, gedurende de geheele reize, is het ſchip, gelijk de matrozen het noemen, droog gebleven; te weten, het danſte zoo ligt op de golven, dat het nooit eene enkele heeft ingekregen, — een zeldzaam geval!

Wij lieten verre achter ons alle de ſchepen, met hetzelfde tij van *Dublin* vertrokken; en des anderen daags, tegen negen ure in den morgen, paſſeerden wij *Wexford*. Men had, van de hoogten af, die over de ſtad zien, den dikken rook (*) bemerkt, die uit onzen maſt kwam, en had er uit beſloten, dat het ſchip in brand ſtond. Op het oogenblik gingen al de lootſen in zee, om ons te hulp te ſnellen; en bij de aankomst der eerſten, die ons bereikten, kon men uit hunne houding opmaken de uiterſte verbazing, gemengd met teleurſtelling, welke zij ondervonden, ons in goeden ſtaat ziende, hetgeen hen verſtak van het regt van *ſalvage* (bergloon.) Het weêr zeer veranderlijk geworden zijnde, vergezeld van regen en donder, liepen wij te *Wexford* binnen; het oogmerk des Kapiteins veeleer zijnde, zijn ſchip in goeden ſtaat te *Londen* te brengen, dan hetzelve eenen grooten ſpoed te doen maken, welke het aan eenig gevaar kon blootſtellen.

Wij begaven ons weer in zee tegen twee ure des morgens, Dingsdag 30 Mei, ons rigtende op de kaap *St. David*. Gedurende ons overſteken van het kanaal

St.

(*) Deze, zich verre boven ons verheffende, veroorzaakte ons volſtrekt geenen hinder.

St. George geraakte een der schepborden aan stuurboord van stel; men hield de machine op, en sneed het schepbord af met eene stalen schaar. Weinige uren daarna had hetzelfde voorval plaats in het andere rad, en men herstelde het gelijkerwijze. Men kon niet ontwaren, dat een schepbord te minder aan elk rad eene merkbare verandering maakte in den gang van het schip. Gelukkig was op dat tijdstip de zee zeer stil, en wij waren alle de klippen voorbij. Zoo een dergelijk toeval ons verrast had in zekere omstandigheden, welke wij vervolgens ondergingen, het had ons noodlottig kunnen zijn. Ondertusschen kon men de snelheid der raderen matigen, en ze zelfs geheel doen stilstaan, door middel van een' kleinen hefboom, welken men met een' enkelen vinger kon doen werken; men bragt op deze wijze onder bereik van zijne hand zoodanig bord van het rad, als mogt noodig hebben hersteld te worden.

Denzelfden dag, tegen twee ure na den middag, bereikten wij de engte van *Ramsay*, tusschen het eiland van dien naam en de kaap *St. David*. Wij hielden hier drie uren halte, om de machine te smeren en den stoker eenige rust te gunnen, die zijnen post geen oogenblik verlaten had, sedert ons vertrek van *Wexford*.

Men ontdekt van de heuvels, waarin het eiland eindigt, ten zuiden, de baai *St. Bride*, langs welke men duidelijk de worsteling onderscheidde tusschen het getij, dat met eenen ineengedrongen en geweldigen stroom ebde uit de engte van *Ramsay*, en den vloed, van beide zijden in eene tegengestelde rigting. Op de plaatsen, waar de zoom van beide stroomen elkander in tegenstelling vonden, gelijk bij voorbeeld aan den ingang der engte, gingen de baren zeer hoog, en schokten elkander in allerlei rigtingen. Wij waren gehouden dezen eigen stroom te volgen, die ons de eenige gelegenheid opleverde om de baai van *St. Bride* over te steken, zonder verpligt te zijn een ander getij af te wachten. Het weer beloofde weinig goeds, en de beschutting, welke men kan vinden in de engte van *Ramsay*, is zeer onzeker.

De onstuimigheid der golven, toen wij aan haar waren overgelaten, was waarlijk ontrustend; wij bevonden ons somtijds zoo laag tusschen twee baren, dat zij ons het gezigt van de kust benamen, schoon zeer hoog; maar het schip hield gang, door alle deze beletselen heen, op de tref-

felijkſte wijze. Eene kleine vloot koopvaardijſchepen verliet de engte, en beproefde ons te volgen; maar in het enkele overſteken van de baai zeilden wij dezelven *hull down*; dat is te zeggen, dat wij ſlechts hunne zeilen nog konden zien.

Aan den anderen kant van de baai *St. Bride* vindt men, tusſchen de rotſen, eene ſlechte en naauwe paſſage, genoemd *Jack-Sound*. De loots onderrigtte ons van het gevaar, dat er in ſtak, om te beproeven dezelve door te komen, zonder eene hooge zee en een' goeden wind; aldaar waren, zeide hij, draaikolken, waarin het ſchip zou vervallen, en die het zouden werpen op de rotſen, die met het water gelijk ſtaan. Kapitein DODD, die de kracht zijner raderen kende, drong om voort te gaan, hetgeen ons vijf uren uitwon, en waarſchijnlijk eenen nacht te meer op zee. De loots herhaalde zijne bezwaren, en hij beefde van vrees; maar wij doorkruisten alle deze draaikolken, ſtoutweg en zonder zweem van gevaar. Niets verſchrikkelijkers nogtans dan het aanzien dezer rotſen, en inzonderheid dergenen, welke men den *Biſchop* en zijne *Klerken* noemt, en die omringd worden door anderen, vormende zoo vele eilandjes; allen zijn zwart van kleur; de zee geeſelde ze met holle baren, die van allen kant weergalmden. Voeg er bij, dat het donker weêr was, en gij zult eenig denkbeeld hebben van het ſchouwſpel. Men gelooft, dat jaarlijks, in deze ſtreken, een aantal ſchepen vergaat, voor welke de mist deze gevaarlijke kust bedekt houdt. Onze geſteldheid aldaar, bij den aanvang des nachts, op een ſchip, dat geen' anderen ſteun had gehad dan den wind om er zich uit te redden, zou zeer gevaarlijk geweest zijn; maar onze magtige en onvermoeide raderen reddeden ons welhaast uit dit gevaar, en bragten ons veilig en wel op de reede van *Milford*.

De ſtad naderende, ontmoetten wij des Konings paketboot, die de haven verliet, belast met depeches naar *Waterford*, met alle zeilen bij. Wij waren haar omtrent een vierde mijl voorbij, toen Kapitein DODD den inval kreeg om haar eenige brieven ter hand te ſtellen, door welke wij berigt konden geven aan onze vrienden, en inzonderheid aan het postkantoor, dat reeds bedacht was om zich meester te maken van het ſtoomſchip tot overbrenging der depeches, van onze aankomst te *Milford*. Men wendde, en in weinige minuten bereikten wij de paketboot, en zeilden dezelve rond. Wij ſchre-

ven

ven eenige woorden, terwijl wij zij aan zij met haar voeren, daarna, dezelve hebbende ter hand gesteld aan den Kapitein, zeilden wij het schip andermaal om, en rigtten het weer op *Milford*.

Woensdag 31 Mei en Donderdag 1 Junij werden te *Milford* besteed om de nieuwsgierigheid te voldoen van eene menigte Zeeofficiers, die men getuigen maakte van de manoeuvre, — om het binnenste der machine na te gaan, en den ketel schoon te maken; iets, dat geene plaats gehad had sedert het vertrek van *Glasgow*. Men vond in denzelven zeer schoon zout, in zulke hoeveelheid dat het inderdaad eene zekere waarde verkreeg, hetgeen zich vormde op het oogenblik dat de ketel geopend en onderzocht werd. Het geschiedde nog eenmaal in den loop onzer reize.

Wij kozen weer zee, vrij laat op Donderdag-avond, te gelijk met *de Myrthe*, eene korvet, waarvan de Kapitein verlangde te zien, wat ons schip zou vermogen in eene eenigzins woeste zee; maar, de wind gevallen zijnde, ging *de Myrthe* niet van de reede. Om ons bij te houden, was zij verpligt alle hare zeilen in top te halen, en toen won zij een weinig op ons; maar, toen wij den steven gewend hadden, tegen den wind in, om eenige dames aan land te zetten, die zich uit nieuwsgierigheid hadden scheep begeven, lieten wij *de Myrthe* zeer verre achter ons.

Gedurende den ganschen Vrijdag-morgen bevonden wij ons te midden van het kanaal van *Bristol*, niets meer ziende dan lucht en water. Tegen den avond ontdekten wij de hooge kusten, die *Engeland* naar het westen omzoomen; doch, het weer een kwaad aanzien verkrijgende, oordeelde de loots, dat het onvoorzigtig zou zijn te ondernemen, kaap *Lands-End* bij nacht te omzeilen, en wij rigtten ons naar *St. Ives* op de noordkust en naar het uiterste van het Graafschap *Cornwall*.

Het strand naderende, zagen wij een eskader kleine scheepjes, die het met alle magt van riemen en zeilen op ons aanhielden. Men had zich hier, gelijk elders, ontrust, een schip, dat men oordeelde in brand te zijn, op de stad ziende aanhouden; en terstond waren alle bruikbare vaartuigen in zee gebragt. De lootsschuiten van deze reede zijn gewis de fraaisten, welke ik immer zag. Zij voeren twee zeilen en zes roeijers. Toen ze ontdekt hadden, dat wij hun niet be-

noodigd waren, wendden zij den ſteven, en poogden elkander, op den terugtogt, voorbij te ſtreven. Op een veld van omtrent zeven mijlen geraakten wij de fnelſte van allen eene goede mijl vooruit. Deze zeelieden zeiden ons vervolgens, dat ons vaartuig het eerſte was, hetwelk zij ooit gezien hadden, dat het van hen in ſnelheid kon winnen; en dat zijzelven, naar verkiezing, ſchepen van oorlog en vertolling, de beste zeilers, aan boord kwamen. Al de rotſen, die *St. Ives* beſtrijken, waren bedekt met nieuwsgierigen; en, toen wij de baai inkwamen, ſcheen het gezigt van ons ſchip den inwoneren even zoo vele verbazing te veroorzaken, als dat van Kapitein COOK, bij zijne eerſte verſchijning, den eilanderen van de Zuidzee! Dit uitwerkſel was voor ons niet nieuw; want overal, waar wij het bij de kust van *Engeland* hadden langs gehouden, waren wij het voorwerp der zelfde verbazing geweest; tot dat, de publieke papieren de tegenwoordigheid van een ſtoomvaartuig in het kanaal van *Ierland* berigtende, en de geheimzinnige oorzaak onzer bewegingen verklarende, de verwondering bij ons naderen verminderde, terwijl het de nieuwsgierigheid ten volle in wezen liet.

Het omzeilen van kaap *Lands-End* was ons altijd voorgeſteld als het moeijelijkſte en gevaarlijkſte gedeelte der reize; en wij bevonden ons reeds aan de zuidzijde van deze verſchrikkelijke kaap, het land bezigtigende, terwijl ons ſchip nog op een gunſtig oogenblik wachtte, om den toer te doen. Doch, daar eene der drijfveren van onze (de ſchrijver en zijne vrouw) reis geweest was de nieuwheid en de moeijelijkheid zelve der onderneming, beſloten wij, in ſtede van te wachten tot het ſchip ons kwam opzoeken, naar *Hale* terug te keeren, en in de vooronderſtelde gevaren van deze vaart te deelen.

Maandag den 5den Junij, ten vier ure, ſcheen het weêr bedaarder, en wij begaven ons weer aan boord. Maar, kaap *Cornwall* omſtevenende, het eerſte der twee groote voorgebergten, die *Engeland* ten westen bepalen, zagen wij weldra, dat de ſchijn ons bedrogen had: eene geweldig holle zee viel op ons aan, uit de volle diepte der Atlantiſche zee; terwijl het getij, uit het kanaal *St. George* ebbende, deze golven ontmoette, en ze deed ſtijgen tot eene hoogte, welke het onmogelijk ſcheen te boven te zeilen, en even gevaarlijk achter zich te laten, wanneer men de partij koos om den ſteven

ven te wenden. Het ſchip ſcheen te lijden; en de herhaalde ſlagen tegen de raderen-kas ontrustten den loots, die ze voor de eerſte maal hoorde. De nacht naderde, en geene haven bood zich ons aan, uitgezonderd die, welke wij verlaten hadden, en die reeds ver af was. In dezen ſtand der zaken, door den Kapitein zijnde opgemerkt, dat het ſchip beter ging tegen den golfſlag op dan in eenige andere rigting, deed hij eenen langen gang volgens dien weg maken, tot dat wij uit de ſtreken waren geraakt, waar de golf tegen het getij worſtelde; wij maakten zeil, dat altijd medewerkte tot het evenwigt des vaartuigs, en na eenige uren waren wij eindelijk kaap *Lands-End* omgezeild, en vonden weer eene ſtille zee. Van dit oogenblik af aan leverde de reis niets moeijelijks of verſchrikkelijks meer op.

Van *Plymouth* (*) voeren wij zonder tusſchenpoozing naar *Portsmouth*, alwaar wij Vrijdag 9 Junij, ten negen ure des morgens, aankwamen; hebbende 150 mijlen in 23 uren afgelegd. Te *Plymouth*, te *Portsmouth*, overal verwekte onze aankomst verbazing, nieuwsgierigheid, vreugde. Wij kwamen de haven van *Portsmouth* op de ſchitterendſte wijze binnen: alle zeilen bij, en begunſtigd door den ſtroom, maakten wij twaalf tot veertien mijlen in een uur; zijnde nagenoeg het dubbel van de ſnelheid eens paards in vollen draf. Den 11den kwamen wij bij *Londen* aan.

Zie hier een overzigt van de afſtanden, afgelegd in bepaalde tijden: (†)

Van *Dublin* tot *Dunleary*,	8 mijlen, in	1½	uur.
Van *Dunleary* tot *Wexford*,	67 ——	— 13½	——
Van *Wexford* tot *Ramſay*,	63 ——	— 11	——
Van *Ramſay* tot *Milford*,	18 ——	— 4½	——
Van *Milford* tot *St. Ives*,	110 ——	— 19	——
Van *St. Ives* tot *Plymouth*,	110 ——	— 19	——
Van *Plymouth* tot *Portsmouth*,	155 ——	— 23	——

Van

(*) Om de weetgierigheid van den Havenmeester aldaar te voldoen, en hem te toonen, wat het vaartuig doen konde, beſtuurde men het roer indiervoege, dat het ſchip eene cirkelvormige beweging aannam gedurende verſcheidene minuten; iets, dat met een zeilſchip volſtrekt ondoenlijk is.

(†) De maat van den gang des vaartuigs uitgedrukt in zeemijlen van 60 in een graad, als op de zeekaarten.

Van *Portsmouth* tot *Margate*, 129 mijlen, in 20½ uur.
Van *Margate* tot *Limehouse*, 90 —— — 9 ——

750 mijlen, in 121½ uren.

Het berigt, dat ik hier mededeel, moet geen den minſten twijfel overlaten omtrent de nuttigheid der ſtoomvaartuigen in alle gevallen, waar het van belang is ſpoed te maken, en waar de te volbrengen afſtand niet zeer aanmerkelijk is. Maar de verbazende verſlinding van brandſtof, welke deze bewerking vordert, (twee ton in 24 uur voor een ſchip van 75 ton) is een onverwinbaar bezwaar tegen het gebruik dezer ſchepen op eene lange reis; en de groote kosten daarenboven, welke de zamenſtelling der machine vordert, gevoegd bij den prijs der brandſtof, welke zij verſlindt, zal niet toelaten, dat zij met voordeel gebruikt worden tot vervoer van koopwaren. Dan, op de vaart van *Douvres* naar *Calais*, en dergelijke, zou men zich van deze vaartuigen met veel voordeels kunnen bedienen.

Het is door dezen eerſten togt in volle zee bewezen, dat de raderen hunnen dienst zeer wel doen in de onſtuimigſte zee; en dat de beweging van het ſchip, dat ze voert, ſchoon gewisſelijk veel langzamer in het midden der golven dan in ſtil water, altijd veel ſneller zal zijn dan die van een gewoon ſchip. Op onze geheele reis hebben wij geen enkel vaartuig ontmoet, dat ons kon volgen(*), uitgezonderd de *Gig* (eene ligte roeiſchuit) van het fregat *Curaçao*, die, bezet met zeven jonge en ſterke roeijers, vloot met ons hield gedurende omtrent twintig minuten, terwijl ons ſchip alleen werd voortgeſtuwd door de dampmachine. Als adviesjagten of zeekoeriers is de verdienſte dezer ſchepen onbetekenbaar; en in den *oorlog*..... Doch, laten wij dit droevig onderwerp daar, en genieten wij den vrede!

(*) De korvet *Myrthe* evenwel, voor den wind! *Vert.*

NAPOLEON TE WARSCHAU, DEC. 1812.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 87.)

Wij kwamen weer bij den Keizer tegen drie ure; hij kwam van tafel. Sedert hoe lang ben ik te *Warſchau*?... Sedert

acht

acht dagen..... Nu ja, ſedert twee uren, (zeide hij lachende, zonder andere voorbereiding of vooraſſpraak.) Van het verhevene tot het belagchelijke is ſlechts éene ſchrede. Hoe vaart gij, Mijnheer STANISLAUS? en gij, Mijnheer de Minister van Financien? — Op de herhaalde betuigingen dezer Heeren over het genoegen, dat zij ondervonden van hem behouden en gezond te zien, na zoo vele gevaren: Gevaren! geen het minſte. Ik leef bij het gewoel: hoe meer ik in beweging ben, hoe beter ik vaar. Slechts ledigloopers van Koningen worden dik en vet in hunne paleizen; ik, te paard en in het veld. Van het verhevene tot het belagchelijke is ſlechts éene ſchrede. (Het is klaar, dat hij zich vervolgd gevoelde door de uitfluiting van geheel *Europa*, hetgeen voor hem de grootſte ſtraf is.) Ik vind ulieden hier wel ongerust. — Omdat wij niets weten, dan hetgeen de openbare geruchten ons verkondigen. — Bah! de armee is kostelijk; ik bezit honderdtwintig-duizend man; ik heb de *Ruſſen* altijd geſlagen. Zij durven ons niet ſtaan. Het zijn de ſoldaten van *Friedland* en *Eylau* niet meer. Men zal zich in *Wilna* ſtaande houden; ik ga driemaal honderdduizend man halen. Het goed geluk zal de *Ruſſen* ſtout maken; ik zal hun twee of drie bataljes aan de *Oder* leveren, en binnen zes maanden weer over de *Niemen* zijn. Ik weeg zwaarder op mijn' troon, dan aan het hoofd mijner armee; zekerlijk verlaat ik ze ongaarne, maar men moet het oog op *Oostenrijk* en *Pruiſſen* houden: en op mijn' troon weeg ik zwaarder, dan aan het hoofd mijner armee. Al het gebeurde is niets; het is een ongeluk; het is het uitwerkſel van het luchtgeſtel; de vijand heeft er niets mede te doen; ik heb hem overal geſlagen. Men wilde mij aan de *Bereſina* afſnijden; ik lachte om dien ſtumper van een' Admiraal.... (Nooit kon hij zijn' naam uitſpreken.) Ik had goede troepen en geſchut; de ſtelling is uitmuntend; zevenhonderd-vijftig roeden moeras, eene rivier. (Dit kwam tweemaal terug.) Hij voegde er veel bij over vaste en zwakke zielen, nagenoeg alles, wat men in het 29ſte bulletin vindt; daarna ging hij voort, zeggende:

Ik heb wel wat anders gezien. Te *Marengo* was ik geſlagen, tot zes ure des avonds; des anderen morgens was ik meester van *Italië*. Te *Esling* was ik meester van *Oostenrijk*. Die Aartshertog had gemeend mij op te houden; hij heeft ik weet niet wat publiek gemaakt; mijne armee was reeds an-

derhalf uur voorwaarts; ik had hem de eer niet gedaan van ſchikkingen te maken, en men weet wat het zeggen wil, wanneer ik zoo ver kom. Ik kan niet beletten, dat de *Donau* in éénen nacht zestien voeten zwelt. Ha! zonder dat ware de *Oostenrijkſche* Monarchij weg geweest; maar het ſtond in den Hemel geſchreven, dat ik eene Aartshertogin moest trouwen. (Dit werd geſproken met eene zeer vrolijke houding.) Desgelijks in *Rusland*; ik kan niet beletten dat het vriest: men komt mij alle morgen zeggen, dat ik den nacht tienduizend paarden verloren heb; welaan! goede reis! (Dit kwam vijf- of zesmalen weer.) Onze *Normandijſche* paarden zijn niet zoo taai als de *Ruſſiſche*; zij weerſtaan niet over de negen graden vorst; even zoo met de manſchappen: gaat de *Beijeren* kijken, er is er geen één van over. Misſchien zal men zeggen, dat ik te lang te *Moskow* gebleven ben. Dat kan zijn; maar het was mooi weer; het ſaizoen is vóór den gewonen tijd ingevallen; ik verwachtte er den vrede. Den 5den October zond ik LAURISTON om er over te ſpreken. Ik dacht naar *Petersburg* te gaan; ik had den tijd, in de zuidelijke provincien van *Rusland*, den winter in *Smolensk* door te brengen. Men zal het te *Wilna* wel houden; ik heb daar den Koning van *Napels* gelaten. Ah! ah! het is een groot ſtaatkundig ſpel; die niets waagt, niets wint. Van het verheyene tot het belagchelijke is ſlechts één ſchrede. De *Ruſſen* hebben zich laten zien. Keizer ALEXANDER is bemind. Zij hebben zwermen van *Kozakken*. Die natie beteekent iets! De boeren van de kroon beminnen hun bewind. De adel is opgezeten. Men heeft mij voorgeſlagen, de lijfeigenen vrij te maken; ik heb dit niet willen doen; zij zouden alles vermoord hebben; het ware ijsſelijk geweest. Ik voerde eenen geregelden oorlog tegen Keizer ALEXANDER; maar wie zou ook geloofd hebben, dat men ooit zulk een ding zou doen als het verbranden van *Moskow?* Nu ſchrijven zij het ons toe; maar zij zijn het wel zelven. Dat zou *Rome* eer hebben aangedaan. Vele *Franſchen* zijn mij gevolgd; ah! dat zijn goede onderdanen; zij zullen mij wedervinden. — Thans wierp hij zich in allerlei ſoort van uitweidingen over de ligting van dat korps *Poolſche Kozakken*, hetwelk, zoo men hem geloofde, de *Ruſſiſche* armee zou ſtaande houden, voor welke driemaal honderdduizend *Franſchen* verſmolten waren. De Ministers hadden goed ijveren voor den toeſtand

ſtand van hun land; hij ging er niet van af. Tot hiertoe had ik gemeend hun het veld te moeten vrijlaten. Ik veroorloofde mij niet, mij in het geſprek te mengen, dan toen het er om te doen was om zich te ontfermen over den toeſtand van het Hertogdom. Hij akkordeerde, als leening, eene ſom van twee of drie millioen *Piemontezer* munt, die ſedert drie maanden te *Warſchau* was, en drie of vier millioen in biljetten, voortſpruitende uit de opbrengst van *Koerland*. Ik was het, die de order opmaakte voor den Minister van de ſchatkist. Hij kondigde de op handen zijnde komst aan van het Corps Diplomatiek. Het zijn ſpionnen, zeide hij; ik wilde er geen van aan mijn hoofdkwartier. Men heeft hen herwaarts ontboden. Het zijn altemaal ſpions, eeniglijk bezig om bulletins naar hunne hoven te zenden.

De converſatie duurde aldus drie uren. Het vuur was uitgegaan; de koude had ons allen bevangen. De Keizer, zich verhittende met ſpreken, had niets gemerkt. Hij had, op het voorſtel om *Silezië* door te trekken, geantwoord: Ah! ah! door *Pruiſen*. Eindelijk, na van nieuws twee of drie keeren herhaald te hebben: *van het verhevene tot het belagchelijke is ſlechts één ſchrede*; gevraagd te hebben, of men hem herkend had, en gezegd, dat het hem hetzelfde was; den Ministers de verzekering vernieuwd te hebben van zijne beſcherming, en ze aangezet om moed te houden, wilde hij vertrekken. Ik verzekerde hem andermaal, dat in den loop der Ambasſade niets verzuimd was van hetgeen zijnen dienst betrof. De Ministers en ik rigtten tot hem de eerbiedigst genegene wenſchen vóór het behoud van zijne gezondheid, tot het ſlagen van zijne reis. Ik heb mij nooit beter bevonden; al had ik den Duivel in, ik zou er ſlechts te beter om varen! — Dusdanig waren zijne laatſte woorden; en daarmede trad hij in de nederige ſlede, die CESAR en zijne fortuin voerde, en verdween. Een geweldige ſchok tegen den drempel was op het punt van hem bij het afrijden omver te werpen.

Zoodanig was, woord voor woord, dit beruchte geſprek, waarin NAPOLEON openlijk aan den dag leide, zijn gewaagd en onzamenhangend genie, zijne koude ongevoeligheid, het zwerven zijner denkbeelden tusſchen tien uit elkander loopende plans, zijne vroegere ontwerpen, en zijne toekomſtige gevaren. Het trof mij te ſterk, om niet zeer zeker te zijn van

het met de grootſte naauwkeurigheid teruggegeven te hebben. Ik heb mijzelven wél beproefd, en ik gevoel geen het minſte verwijt van vergetelheid of onnaauwkeurigheid.

Inderdaad, het tafereel is volkomen!

IPHIGENIA DESILLE, EEN TREFFEND VOORBEELD VAN VROUWELIJKEN HELDENMOED.

(*Pantheon berühmter und merkwürdiger Frauen. Vter Th. Leipzig.* 1816.)

Bij *Nancy* viel, in de dagen der verſchrikking, tijdens de heillooze *Franſche* Omwenteling, wier weergalm gansch *Europa* heeft geſchokt, de jonge DESILLE, te midden der edelſte, zichzelven opofferende, pogingen om anderen te redden. Hij liet twee zusters na, de één moeder van vier kinderen, de andere ongehuwd. Deze, echter, beminde eenen wakkeren jongeling, en werd, op de teederſte wijze, weder bemind. Maar, wie kon in die jammerdagen aan het huwelijk denken? Wie kon van liefde ſpreken, terwijl ontboeide Furiën elke reine plek met gif en bloed bevlekten? Slechts heimelijk vermogt men, hopend op de toekomst te ſtaren, en zich aan gedachten en gevoelens over te geven, toen, bij de ontdekking of het geringſte vermoeden, zoo duur betaald! — Ach, ook onze IPHIGENIA mogt hare hope nimmer vervuld zien!

Eensklaps kwam het bevel te *Nancy*, dertig verdachte perſonen naar *Parijs* op te zenden, om voor het bloedgerigt te ſtaan; onder dezen was ook — IPHIGENIA! Zij werd mede naar *Parys* gesleept en voor het ſchrikbewind gebragt, welks regter, zelf met iedere boosheid openlijk vermaagſchapt, elke deugd, als 't ware, tot ondeugd wist te ſtempelen, om deszelfs onverzadelijken bloeddorst te voldoen.

IPHIGENIA werd een brief voorgelegd, onderteekend: „DESILLE," welke bekendſchap met eenen vijand der zoogenaamde Republiek verried.

„Is verre bekendſchap *verraad?*" vroeg IPHIGENIA.

„Het is hier de vraag niet," werd haar geantwoord, „wat uit den brief volgt; maar alleen, of gij denzelven voor den uwen erkent."

„Ik

„ Ik erken den brief," hernam zij kloekmoedig, „ en al-
„ zoo is mijn vonnis geſproken; echter verzoek ik eenen ver-
„ dediger."

De Regtsgeleerde CHEVEAU werd daartoe verkozen, en bezocht haar 's anderen daags in den kerker. Deelnemend onderhield hij zich met haar over de middelen van verdediginge.

„ Ik vertrouw, Mijnheer;" ſprak IPHIGENIA, „ dat gij
„ alles zult aanwenden om mij te redden. Gij hebt de aan-
„ klagt tegen mij gehoord: wat zegt gij daarvan?"

„ Er getuigt niets anders tegen u," hernam hij, „ dan de
„ noodlottige brief, welks onderteekening door u erkend is."

„ Maar die brief behelst immers niets, dat de ſchrijfſter
„ verdacht zou kunnen maken?" — CHEVEAU trok de ſchouders op, en zweeg. — Zij voer voort: „ Ik verſta u.
„ Mijn beſluit is genomen. Verdedig mij, Mijnheer, zoo
„ goed gij kunt. Ik ben onſchuldig. Het kan u niet aan
„ gronden haperen om zulks te bewijzen, en de verdenking,
„ door den brief verwekt, van mij te weren. Dan, met nog
„ meer nadruks zult ge mij verdedigen, wanneer ik u over-
„ tuige, dat zelfs datgene, wat mijne regters *ſchuld* heeten,
„ op mij niet rust. Maar zweer mij vooraf, dat gij, van het-
„ gene ik u zal openbaren, geenerlei gebruik zult maken."

„ Ik begrijp u niet, Mejufvrouw; doch ik zwere!"

„ Nu, zoo hoor dan! Niet ik, maar mijne zuster ſchreef
„ den brief."

„ Hoe!"

„ Zij, die ongelukkige, moeder van vier jonge kinderen."

„ God! ..."

„ Wordt het doodvonnis uitgeſproken, zoo treffe het mij!"

„ Wat? Gij wilt ..."

„ Ik wil voor haar ſterven. Hare kinderen vereiſchen moe-
„ ders zorge; en hoe onontbeerlijk is hun dezelve in deze da-
„ gen! — Ik ſterf voor mijne zuster."

CHEVEAU ſtond, in ſtomme bewondering, voor haar. Hij zag de zeldzame vastberadenheid van het edele meisje, en verloorloofde zich noch de poging om haar van dit beſluit af te brengen, noch ook om voor het bloedgerigt zijnen eed te breken. Het verheven gevoel, dat de onſchuld inboezemt, verhoogde zijne welſprekendheid; dan — IPHIGENIA werd niettemin ten dood veroordeeld. Zij onderging haar vonnis met de grootſte kloekmoedigheid.

Naar-

Naardien CHEVEAU ſterk en hartstogtelijk voor de onſchuld had gepleit, kon het niet misſen, of hij zelf moest bij regters van zoo helſchen ſtempel verdenking baren. Inderdaad, weinige maanden daarna beklom ook hij het moordſchavot! Het geheim, echter, bleef zijnen regteren verborgen. Slechts kort voordat hij ter ſtrafplaats ging, ontdekte hij het aan eenen vriend. „Bewaar het," zeide hij hem, „tot dat betere tijden u veroorloven, dit zeldzaam voorbeeld van vrouwelijke zelfopoffering wereldkundig te maken, en daardoor bij edeldenkenden het gevoel op te wekken, dat ook onze leeftijd zijne ARRIA's oplevere!"

HET SLAGVELD VAN WATERLOO; DOOR EEN' OOGGETUIGE.

Zij, die de bloedigſte gevechten in *Spanje* hadden bijgewoond, verklaarden, dat zij zulk een bloedbad nimmer gezien hadden; en de *Pruiſen* getuigden, dat zelfs de ſlag bij *Leipzig* met dezen niet te vergelijken was. De dooden konnen niet tellen; en hun, die dit veld des roems en des doods na den verſchrikkelijken ſlag bezigtigd hebben, moet het ſchouwtooneel der ijsſelijkheden, dat het opleverde, voor eeuwig onvergetelijk zijn. De geſchondene en levenlooze ligchamen waren toen reeds van allen dekſel beroofd — alles, wat ſlechts de geringſte waarde had, was reeds weggevoerd. De weg tusſchen *Waterloo* en *Brusſel*, die gedurende drie mijlen door de duistere ſchaduwen van het bosch van *Soignies* loopt; was met verſpreide bagaadje, gebrokene wagens en doode paarden overdekt, en door den zwaren regen en menigvuldigen doortogt bijna ongangbaar; zoodat de met gekwetſten zwaar beladene wagens ter naauwernood voort konden. Wijd en zijd lagen ongelukkige martelaars, die kruipende het ſlagveld verlaten hadden, en van welke velen, niet verder kunnende, zich nederleiden en ſtierven. Holen aan den kant des wegs dienden voor graven, en weken na den ſlag waren de wegen nog bezaaid met de verſcheurde overblijfſelen van de kleederen en de wapenrusting der begravenen. In de dorpen en vlekken, en op de wegen, zag men, tien mijlen in den omtrek, rondzwervende gekwetſten; terwijl de gewonde *Belgen* en *Nederlanders* hunne uiterſte pogingen aanwend-

wendden, om hunne eigene woonplaatsen te bereiken. Het aantal gekwetsten was zoo groot, dat, niettegenstaande de onvermoeide aanwending der werkzaamste middelen, de laatsten derzelve te *Brusfel* niet waren binnengebragt voor den op Zondag 18 Junij volgenden Donderdag. — De verwoesting, op de plaats zelve, waar de slag was voorgevallen, heerschende, is boven alle beschrijving. De heerlijke koornvelden waren vertrapt, en het koorn zoodanig den grond ingedrukt, dat het naar stoppels geleek. De grond was op verscheidene plaatsen, door de aanvallen der ruiterij, geheel omgeploegd, en de diep in den grond gedrukte paardenhoeven wezen de plaats nog aan, waar menige doodelijke strijd was voorgevallen. Het geheele veld was bezaaid met de treurige teekenen des oorlogs en der verwoesting. Soldaten-mutsen, met vele kogels doorboord; de adelaars, die dezelve versierden; teekenen van het legioen van eer, kurassen, rompen en verbrijzelde ledematen; ontelbare riemen en degenscheeden; *Fransche* romans en *Duitsche* bijbels; hier en daar verspreide leger-muzijk, pakken kaarten, en een onnoemelijk aantal papieren van allerlei soort, die de plunderaars uit de zakken der dooden geworpen hadden; *Fransche* minnebrieven, en brieven van moeders aan hare zonen, en van kinderen aan hunne ouders: dit alles zag men wijd en zijd verspreid. — —

C.

AANMERKINGEN, RAKENDE DE GAS-VERLICHTING.

Aan den Redacteur der Vaderlandsche Letteroefeningen.

Mijn Heer!

In No. XV van Uw geacht Tijdschrift (voor 1815) heb ik eene *Beschrijving van het Gaslicht*, uit het Engelsch vertaald, met genoegen gelezen. Dan, ik vind mij verpligt, ten einde eene benaming van dit gas geene verkeerde indrukken op den, in Natuur- en Scheikunde eenigzins ervarenen, Nederlander maken moge, er op aan te merken, dat de ontvlambare lucht, door de opgegevene bewerking verkregen, geen *koolstofzuur* waterstof-gas is, zoo als de woorden *carburetted hydrogen-gas* in dat verslag vertaald zijn; want, bijaldien het een gas ware dat *koolstofzuur* gebonden hield, en dus een *koolstofzuur gas*,

gas, dan zou hetzelve niet zeer verkieslijk, en ook niet voldoende ter verlichting zijn.

Ik heb ſinds eenige jaren, dat ik de Scheikunde uitſpanningshalve beoefend heb, het gas, dat uit eenige groei-, delf- en dierlijke ſtoffen (uit houtſoorten, gedroogde planten, turf, oliën, ſteenkolen in ſoorten, zwavel, phosphorus, vet, was enz.) verkrijgbaar is, met geene onverſchillige naauwkeurigheid gadegeſlagen, en heb mij genoegzaam vergewist, dat het vlamvatbaar gas, door de in uw Tijdſchrift opgegevene wijze verkregen, bereid en gezuiverd, geheel van *koolſtofzuur* (eene vlambedervende en verſtikkende ſtoffe) ontheven is: zelfs zoude ik het niet eens een *verkoold waterſtof-gas*, (*gas hydrogène carboné*) maar liever een *koolſtofachtig waterſtof-gas* (*gas hydrogène carbonique*) noemen. Door de volkomenſte bevindingen ben ik overtuigd, dat het bedoelde gas, uit ſteenkolen bereid, *eene volmaakte vlamvatbare luchtſoort* is, en dat derzelver baſis welligt de grondſtof van het vlamvoortbrengſel zij, waarvan wij ſlechts iets in *het water* vinden. Doch, zonder mij in eene moeijelijke quæſtie hieromtrent in te laten, kan ik verzekeren, dat het bewuste gas, uit ſteenkolen in beſloten toeſtellen gedistilleerd en naar behooren gereinigd, eene vlam levert, die verreweg de vlam van ſmeer en waskaarſen, van lampen enz., in zuiverheid, helderheid en beſtendigheid van licht, alsmede in zindelijkheid en onkostbaarheid, overtreft. Van eene kamer-verlichting door hetzelve heb ik reeds in den winter van 1811, (zonder toen nog met de wijze der Engelſchen bekend te zijn, wier inrigtingsmanier mij eerst in het laatstverloopen jaar, uit de in de maand Mei l. l. volledige Verhandeling van den Heer ACCUM over dit onderwerp te Londen uitgegeven, tot kennis gekomen is) en vervolgens van eene geheele huis-verlichting, gebruik gemaakt.

Dit voor het tegenwoordige genoegzame bied ik UEd. ter plaatſing aan in uw Tijdſchrift, en welligt hierna iets meerder over dit onderwerp.

Ik heb de eer, met zeer veel hoogachting voor uw Maandwerk, te zijn

Uw beſtendige Lezer

A—. Jan. 1816. K.

BRIEF

BRIEF VAN EEN' HUISMAN, OVER HET LASTIGE VAN HET BEZIT EENER SCHOONE EN WELOPGEVOEDE VROUW.

Aan de Heeren Letteroefenaars.

Mijne Heeren!

Daar gij, naar ik hoore, de klagten van onderſcheiden ſoorten van menſchen wel wilt aannemen, vertrouw ik, dat gij ook die van een' eenvoudigen Landbewoner niet zult verwerpen. Mijn voornaamſte bezwaar is eene ſchoone en welopgevoede Vrouw; zoodat, hetgeen door de meeste mannen als de bron van eindelooze geneugten wordt beſchouwd, het verdriet van mijn leven uitmaakt. In mijn vier-en-twintigſte jaar, nadat ik eigenaar geworden was van eene aanzienlijke Landhoeve, voorzien van eene aanmerkelijke hoeveelheid vee en gereedſchappen voor den Landbouw, begon mij de eenzaamheid te vervelen, en ik kreeg het in 't hoofd, naar eene medgezellinne om te zien. De oudſte Dochter van den Heer KOORNHALM was juist het meisje naar mijn zin. Zij was een van de bevalligſte in dit oord; maar alle hare verdienſten waren verduisterd door de dwaasheden eener zoogenaamde beſchaafde opvoeding. Het ſchijnt, dat Mejufvrouw KOORNHALM door de Predikants Vrouw geraden was, om hare Dochter te laten onderwijzen in eene menigte van aardigheden, die haar tot het vervullen der pligten, aan haren ſtand verknocht, volſtrekt buiten ſtaat ſtellen. Zij werd naar eene kostſchool gezonden, waar zij drie jaren bleef; en bij hare terugkomst kende ik haar naauwelijks. Zij was zoo weidsch gekleed, en had zoo zeer het voorkomen eener groote Dame, dat ik, toen zij de kamer binnentrad, met eene ſoort van verbazing opſprong, en mijn hoed afnam; doch zij lachte om mijne verzinning, en gedroeg zich den geheelen avond met zoo veel zachtheid en aanminnigheid, dat zij voor altijd mijn hart veroverde. Om eene lange geſchiedenis te bekorten: JANSJE gaf hare toeſtemming om zich met mij door den echt te laten verbinden; haar Vader gaf haar twintigduizend gulden als eene huwelijksgift, en ik geleidde haar naar mijne woning, met vermengde gewaarwordingen van hoogmoed en vreugd.

Het gedrag mijner Vrouw was, gedurende eenigen tijd, zeer

zeer teeder en innemend; doch ik merkte weldra op, dat zij meer moeite beſteedde aan hare kleeding dan aan de keuken, waar den dienstboden vrijheid werd gelaten om te doen wat zij verkozen, en onze maaltijd werd daardoor niet zelden bedorven. Toen ik het waagde, haar zachtelijk onder het oog te brengen, dat het haar pligt was, hare dienstboden te beſtieren, zeide zij mij, dat zij van het koken volſtrekt geen verſtand had, en ik daarvoor eene keukenmeid moest huren; hetgeen ik dan ook deed. Overigens ging alles nog al redelijk wel, tot dat mijne Vrouw haren volſtrekten tegenzin voor al wat landelijk was te kennen gaf, en er een ſterkſte op aandrong, dat ik een gedeelte van den winter met haar in de Hoofdſtad zou doorbrengen. Dit, echter, ſloeg ik glad af; waarop zij korzelig en ontevreden werd. Tegenwoordig doet zij al wat in haar vermogen is, om, door eene menigte van ſchrandere uitvindſels, haar leven en het mijne te verbitteren. Zij kan, bij voorbeeld, het knorren en ſchreeuwen mijner varkens niet verdragen, zeggende dat het haar hoofdpijn veroorzaakt; en, als zij eens toevallig over het erf gaat, houdt zij geſtadig een reukfleschje aan haar neus, hetgeen mijne arbeiders dan niet weinig vermaak verſchaft. Dit zegt zij te doen ter oorzake van den ſtank des mests, welke mij echter groote voordeelen aanbrengt. Het is waar, de varkens maken ſoms wel wat leven; maar, wél beſchouwd, hebben de arme dieren even zoo veel regt tot knorren als ik tot ſpreken, en, bij hunnen dood, betalen zij mij met woeker voor den last, dien zij mij, levend, veroorzaakt hebben. — In 't kort, met eene verſcheidenheid van grillen, vele waarvan haar regt grappig ſtaan, wordt mijn JANSJE mij tot eene ware plaag. Wanneer ik, in een vertrouwelijk oogenblik, haar bij haar doopnaam noem, zegt zij mij, haar hoofd ſchuddende, dat zij aldus niet wil genoemd zijn; want dat het zeer onfatſoenlijk voor een man is, zoodanige gemeenzaamheden met zijne vrouw te gebruiken.

Ten ſlotte kan ik alleen zeggen, dat, kon ik goedſchiks van deze welopgevoede Vrouw ontſlagen worden, ik nimmer weder eene dergelijke Dame zou trouwen; maar het ergſte is, mijn JANSJE is zeer gezond, zeer aardig, en ſomtijds zeer lief en aanminnig. Mogelijk beterт zij nog. Zij leest uw Maandwerk; want zij is zeer bekend met vreemde zoo wel als inlandſche Boeken, Gedichten, Tooneelſpelen,

len, Romans, en alle zoodanige geſchriften. Inderdaad, zij is te geleerd voor eene Landmans Vrouw; ſchoon zij misſchien voor een Koopman, of zelfs een Edelman, zeer geſchikt zou zijn.

BEREKENING OMTRENT HET SNUIVEN.

Onder de menigvuldige hebbelijkheden, die den tijd als ongemerkt verſlinden, behoort voorzeker aan het ſnuiven eene eerſte plaats; hetwelk door de volgende berekening duidelijk wordt. Hij toch, bij wien deze gewoonte zoodanig is ingeworteld, dat dezelve hem tot eene tweede natuur is geworden, de echte ſnuiver namelijk, ſnuift ten minſte elke tien minuten ééns; waarmede, den tijd van het bevallige ſnuiten en afvegen van den neus mede in rekening brengende, anderhalve minuut verloopt. Wanneer men nu den dag voor het ſnuiven op zestien uren ſtelt, zal anderhalve minuut in elke tien minuten twee uren en vierentwintig minuten in eenen dag uitmaken, of een geheel etmaal in elke tien. Elke tien etmalen één, maakt zesendertig etmaal en een half in een jaar. Zoodat, de levenstijd van den ſnuiver op veertig jaren geſteld zijnde, twee volle jaren van denzelven aan het prikkelen, en nog twee andere aan het ſnuiten van zijnen neus zullen zijn toegewijd.

HET VIOOLTJE IN ZIJNE EER HERSTELD.

Het Viooltje was een voorwerp van verachting geworden, ſedert men het had uitgekozen als een teeken van verſtandhouding ter gunſte des Tirans; velen verbanden het, uit vreeze van de zuiverheid hunner gevoelens in verdenking te brengen. De volgende Anecdote is geſchikt, om dezulken te verzoenen met eene bloem, welke daardoor van nieuws het zinnebeeld der zedigheid zal worden, in plaatſe van de leus eener hatelijke partije. LODEWIJK XVIII, onlangs Violen op den ſchoorſteenmantel hebbende doen plaatſen, deelde dezelve rond aan verſcheidene Dames, die niet weinig verbaasd ſtonden, een dergelijk geſchenk uit handen des Monarchs te ontvangen. *Neemt ze aan, Dames!* ſprak de Koning; *ik heb de Violet in de Amnestie begrepen.*

BLUCHER'S ARM.

Toen BLUCHER, door een' val zijns paards aan d'arm gewond,
In *Aken* zich onlangs op een Concert bevond,
Vroeg ſtraks een vreemdling, wat den eedlen Grijsaard deerde.
De man, tot wien hij met die vraag zich keerde,
Zegt, dat zich BLUCHER had verſtuit.
„ Geen wonder!" roept de vreemdling uit:
„ De wakkre helden-arm, die zoo ver zich kan ſtrekken,
„ Dat hij NAPOLEON, met eenen enklen ſlag,
„ Van *Bruſſel* tot op *St. Helena* werpen mag,
„ Kan, bij zoo fel een worp, gemaklijk zich verrekken!"

IJ.

MUZIJK.

ERUDITIO MUSICA.

Dit Concert, hetwelk weleer, in deze Stad, met roem bekend was, en waar wij menigen genoegelijken avond hebben doorgebragt, ging almede door de noodlottige omſtandigheden, die ons Vaderland onder de Franſche overheerſching drukten, te niet. Na den heilrijken ommekeer van zaken, is hetzelve in dezen winter hervat, en wij verheugen ons, dat ook deze onderneming door een aanzienlijk aantal deelnemers is begunſtigd geworden. Echter blijven wij het bejammeren, dat niet dit Concert en dat van *Harmonica* één ligchaam uitmaken; dewijl het voorzeker moeijelijk is, op denzelfden dag, twee uitgebreide, en tevens naar eisch zamengeſtelde, Orkesten goed te bezetten, en er dus, door deze vereeniging, een geheel had kunnen ontſtaan, waarvan men wezenlijk groote uitwerkſelen kon, en met reden mogt verwachten. Het ſchijnt echter, dat of *caprice* of naijver of belang zich tegen dezen wensch verzet hebben, en elk der beide Concerten beſtaat afzonderlijk.

Het Orkest van *Eruditio Muſica*, intuſſchen, is boven onze verwachting bezet; men telt er doorgaans omtrent 50 perſonen, zoo Meesters als Liefhebbers. Gelijk bekend is, beſtaat de Directie uit eenige Meesters, waaronder de Heer FODOR, als Orkestmeester.

De enſemble-ſtukken, (als ſymphoniën, ouvertures enz.) wel-

welke wij hier hoorden uitvoeren, verloren in den beginne bij hetgeen in dit kunstkoor weleer, inzonderheid onder de directie van den verdienstelijken SCHMIDT, werd uitgevoerd, en ook zoo als men er nog in lateren tijd zelfs gewoon was te hooren; doch van tijd tot tijd verbetert zulks, en daar hier elken Zondag eene geheele symphonie gerepeteerd wordt, is er voor den kundigen Orkestmeester nog al gelegenheid, in het een en ander verbeteringen aan te brengen; hoewel er (uit hoofde van den korten tijd, die daartoe besteed wordt) dikwijls niet veel meer dan een vlugtig overloopen der symphoniën of andere ensemble-stukken kan plaats hebben.

Door gebrek aan zang, moest Mejuffer DANGEVILLE, zulks genoegzaam alleen aanvullen; en het publiek is haar deswege ook regt erkentelijk. Vanhier, dat er Concerten zijn geweest, waar het instrumentaal obligaat niet die uitwerking heeft te weeg gebragt, welke het zou hebben gehad, indien het door zang ware afgewisseld geworden. De onlangs hier ter Stede aangekomen verdienstelijke Zanger REYES (van wien wij reeds gewaagd hebben) vervult thans een gedeelte dezer taak.

Bij den afloop van dit Concert zullen wij onze algemeene bedenkingen, of aanmerkingen, mededeelen, en ook de genen nader doen kennen, die zich aldaar met solo-spel hebben doen hooren. Wij vermeenen hierdoor een beter overzigt te zullen geven, zoo van de bekwaamheden der daar opgetredene Kunstenaren, als ook van het geheel; terwijl men daaruit ook, zoo het ons toeschijnt, den staat van ons Muzijkwezen, met de in ons midden zich bevindende middelen, te beter zal leeren kennen.

Wij wenschen, dat dit Concert voortdurend aan deszelfs zinspreuk moge blijven beantwoorden, en alzoo eene leerschool vormen van goeden muzikalen smaak en voorbeeldige kunstverdiensten!

FELIX MERITIS.

Eveneens als omtrent *Eruditio Musica*, zullen wij ook van dit Concert, om de aangevoerde redenen, bij den afloop nader verslag geven. Hoewel de Directie van het Muzijk-departement der voornoemde loffelijke Maatschappij het Orkest met eenige Meesters heeft vermeerderd, waaronder twee goede Trompetters, die niet weinig tot het algemeen effect bijdragen, zoo mist men, over het algemeen, bij de symphoniën of ensemble-stukken de vereischte juistheid in de uitvoering.

Onlangs heeft men ook hier de Bataille van den Heer RULOFS uitgevoerd. Reeds bij den aanvang van ons schrijven oordeelden wij de Sledevaart van L. MOZART en dergelijke stukken ongeschikt om er dikwerf gebruik van te maken. Dit geldt ten volle omtrent *dit* muzijkstuk. Ergerlijk was het, dit stuk onder een nu en dan schaterend gelach der executanten (waaronder ook weder de zoo het schijnt ligt beweegbare lachspieren van den Heer BALDENECKER predomineerden) te zien uitvoeren; behalve dat eenmaal het Orkest eene poos geheel zweeg, als besluiteloos schijnende, wat er nu diende te volgen. Om niet te spreken van de verwarring, welke er nu en dan bij heerschte, werd dit muzijkstuk, over 't algemeen, met zeer weinig belangstelling afgespeeld. Geheel niet kwalijk zoude men het kunnen nemen, dat men dergelijke stukken, wanneer men dezelve, oordeelmatig, met den voortgaanden geest des tijds onbestaanbaar hield, voortaan achterwege liet; maar, dezelve zonder de behoorlijke attentie, en dikwerf welligt geheel onovereenkomstig met het doel des vervaardigers, voor te dragen, dit kunnen, dit mogen wij, uit liefde voor de kunst, niet ongemerkt laten voorbijgaan. Dan, zwijgen wij hiervan; *dictum sapienti sat*; en voegen wij er nog slechts bij, dat de goede smaak van het auditorium bij die gelegenheid volkomen bleek, daar het meerendeel der hoorderen, te midden der bataille, de zaal verliet. Echter willen wij hieruit, in het algemeen, de waarde der stukken niet beoordeelen; want, bij de schoonste finales uit de werken van HAYDN, MOZART en anderen, zagen wij, tot onze ergernis, vele leden met hunne dames insgelijks heendraven. — Over het geheel wordt dit Concert schaars bezocht, inzonderheid door de schoone sekse.

NB. Daar wij op de in No. XV. van dit Tijdschrift geplaatste Misive, tot hiertoe, ondanks onze gedane uitnoodiging, geen antwoord ontvangen hebben, zullen wij, bij de naaste gelegenheid, onze eigene gedachten over de daarin gedane vraag in het midden brengen.

NB. Den Binder zij berigt, dat, door eenen misslag, de bladzijden van het *Mengelwerk* van No. II eindigen met bl. 100, en die van No. III beginnen met bl. 105, en dat er tusschenbeiden niets ontbreekt.

MENGELWERK.

DE VADERLANDSLIEFDE.

Door

H. VAN LOGHEM.

Verga de ondankbre, die, bedorven door de weelde,
De moederborst vergeet, waaraan hij lachte en speelde;
Het altijd wakend oog, dat trouw hem gadesloeg,
En 't gonzend mugje zelfs van 't rozekoontje joeg!
Verga hij! de aarde gruwt, moet zij dit monster dragen:
De koude van de Pool is hem om 't hart geslagen:
Hard als het ruw metaal, gevoelloos als de steen,
Kent hij de liefde niet, leeft voor zichzelv' alleen.

Verga hij, Vaderland! die, op uw' grond geboren,
't Erkentelijk gevoel voor weldaân heeft verloren;
Aan 't plekje niet herdenkt, waar hij een bloem geplukt,
En uit den vollen kelk den nektar heeft gedrukt;
Waar met zijn blonde lok het lisplend windje stoeide,
Het woud hem schaduw bood, wanneer de hondsdag gloeide;
De rijk versierde tuin, het vrolijk oevergras,
Bij 't murmlen van de beek, voor hem een Eden was;
Verbeeldings tooverstaf hem ieder voorwerp kleurde;
Hij als het vinkje zong en met de tortel treurde;
Voor 't eerst het blosje zag der volle maagdekoon,
Verrukt werd door haar oog, getroffen door haar schoon;
Hij aan zijn warme borst een dierbre gade drukte,
Hem de eerste lieve lach van 't spelend wicht verrukte:
Waar.... onmensch! beef terug! natuur bepaalt uw straf —
Gij blijft een vreemdeling bij uwer Vaadren graf.

Van daar, waar zonnegloed noch de aâm der zuidewinden
Het eeuwig ijsgevaart' van 't noorden kan ontbinden,
Tot aan het lagehend oord, waar alles bloeit en leeft
En zachte bloemengeur op zefirs wieken zweeft;

Waar ook de ſterfling woon', die liefde wordt met 't leven,
Met de eerſte moedermelk, in 't vatbaar hart geſchreven.
Dat op den Afrikaan het gloeijend kreeftvuur brand';
Het zaligst plekje gronds is hem zijn Vaderland.
Waar vindt hij ooit een' boom, gelijk zijn palmboom, weder?
Waar vlijt hij in de ſchaduw zich zoo wellustig neder?
Waar biedt een friſſche beek hem die verkwikking aan?
Wat trotſche gevel haalt bij 't needrig dak van blaân?
Zijn meisje, zwart als git, kan hem alleen bekoren;
Hij blijft voor Venus koud, uit ſchuim der zee geboren;
De wanklank van zijn riet en 't raauwe van zijn ſtem —
Spot vrij, Europeaan! — zijn melodij voor hem.

Het groeijend leven moge in 't kille noorden kwijnen;
Tot in der dwergen rang daal' daar 't geſlacht der pijnen;
Dat, ſombre maanden lang, de ſtrenge winter duur';
Slechts luttel bloemen ſtrooij' de karige natuur,
Wanneer de zonneſtraal, den korten zomer wekkend',
En met een kruipend mos de kale velden dekkend',
't Eenvoudig bruidskleed tooit: maar, vraag 't den Samojeed!
Schoon is haar lentedos en goddelijk dat kleed.
Zijn woning zij een hut, door ijs en ſneeuw gedolven;
Zijn voedſel ſchrale ſpijs, ontworſteld aan de golven;
Taanklevrig door den rook, ſchijne ons zijn huid verbrand;
Zoo eigens Eden zij, het is zijn Vaderland.

Braak vrij, Veſuvius! uw gloênde lavaſtroomen;
Ruk met den wortel uit de hemelhooge boomen;
Zeng alles in uw vaart, o alvernielend vuur!
Verwoest in éénen nacht den lusthof der natuur;
Beef, aarde! ſchud en ſplijt; vorm onafzienbre kolken;
Uw opgeſperde mond zij 't graf van ganſche volken:
De landman, die alom den dood hem dreigen ziet,
Verlaat den zwavelgrond van Parthenope niet:
Hij plant den wijngaard weêr, waar eens zijn ranken droegen;
Denzelfden akker moet de zwoegende os beploegen;
Hij rigt het hutjen op, bedolven door den vloed,
En legt den eerſten ſteen op d'ongebluſchten gloed:
Hier was het ſchoon tooneel van zijne kindſche dagen.
Maar, zal de moeder daar den dierbren zuigling wagen?

Aan

Aan 's kusters ruwen voet zet zij het wiegje neêr;
En, nu haar lievling lacht, vreest zij geen lava meêr.
Hoor in des aardrijks schoot 't ontvlamde sulfer koken;
Zie uit den breeden muil den diepen afgrond rooken:
Vlied, teedre moeder! vlied! — de helsche poel ontbrandt....
Neen, liefde boeit uw schreên: het is uw Vaderland.

Diep, diep rampzalig is de ellendling, die, verdreven
Van d'aangebeden grond, ver van dien grond moet leven.
Neen, 't is geen leven meêr: 't is 't bloempjen, afgescheurd,
Dat krimpend om den steel en moedersappen treurt;
't Is 't plantje, dat, vervoerd naar vreemde hemelstreken,
Welhaast het schittrend groen der blaadjes ziet verbleeken,
Bij 't vuur der stookkas zelfs de zachte koestring derft,
Bij al de zorgen kwijnt en op den stengel sterft.
Lig, droeve bann'ling, lig in mirteboschjes neder:
Waar vindt ge uw dierbaar plekje, uw bosch van elzen, weder?
Waar 't gras, waarin ge als knaap het madeliefje zocht,
Of van 't vergeet-mij-niet een' krans voor 't meisje vlocht?
Waar wordt het roerend lied, in 't Vaderland gezongen,
Geen wanklank voor uw oor, op vreemdelingen tongen?
Waar treft gij zeden aan, berekend voor uw' aard,
Door d'indruk van de jeugd aan ieder hart zoo waard?
Vliegt wel de vreemdeling, als rampen op u wegen,
U met d'onschatbren troost der warme vriendschap tegen?
Zit hij voor 't ziekbed neêr, wanneer, van 't gistend bloed,
De koorts, de wreede koorts, elk dropje zieden doet?
En vindt ge, 't leven moede, en afgemat door 't zwerven,
Een oog, dat om u weent, een' arm, om in te sterven?

Wien, Israels Zanger! treft uw hartverteedrend lied,
Dat gij al schikkend zongt in Babels oorden, niet?
Kondt ge, aan den rijken zoom van d'Euphraat neêrgezeten,
Wel d'aangebeden grond, Jeruzalem, vergeten?
Elk zuchtje van uw hart vloog naar die oorden heên:
En, klopte uw boezem nog, 't was voor dien grond alleen.

Wat welbesneden pen zal ons die liefde malen?
Zij schiet, der zon gelijk, op ieder voorwerp stralen;
Zij daalt op 't mosje neêr en hult den eik in goud;
Zij is de stevige olm, waaraan het klim zich houdt;

Zij doet het jeugdig bloed met fneller ſtroomen vloeijen,
In 's grijsaards laauwe borst het ſluimrend vonkje gloeijen;
Zij grijpt het wraakzwaard aan, of zegent met haar hand;
Zij prikkelt, zij bezielt, zij ſterft voor 't Vaderland.
Ze is Themis dienares: bij haar rust de onſchuld veilig;
Haar trouw is vlekkeloos, haar zijn de wetten heilig;
Zij houdt de juiste ſchaal en volgt den evenaar:
Geen purper overweegt het ſchamel kleed bij haar.
De misdaad moge vrij op goud of aanzien ſteunen,
De booswicht op den arm van wereldgrooten leunen;
Zij drukt, o eedle Brit! Gascoigne! uw roemrijk ſpoor,
En houdt den Koningszoon het boek der wetten voor.
Het plooijen is haar vreemd, welk lokaas men ook ſpreije;
Dat Plutus haar verzoeke, of hoofſche laagheid vleije;
Ze is, als Zaleucus, groot, al geldt het eigen kroost;
Haar blik dwingt eerbied af, terwijl de zwakke bloost.

Ze is rond, zij durft de taal der eedle waarheid ſpreken;
De blik eens dwingelands doet nimmer haar verbleeken:
Zelfs aan den voet des troons, vreest zij, waar 't pligt gebiedt,
Papiniaan gelijk, een' Caracalla niet.
Bij haar ziet geen geweld het ſnood ontwerp gelukken:
Als Piſo, doet zij 't graauw voor hare grootheid bukken;
Zij volgt Metellus na, trotſeert een' Saturnijn,
En zal, waar pligt het eischt, een tweede Cato zijn.

Het weldoen is haar lust, verbeetren en verlichten;
Het nuttige is haar doel, het eedle zal zij ſtichten.
Haar nimmer ſluimrend oog bewaakt het bloeijend wicht,
Dat ſpelend aan de borst der rijke moeder ligt.
Voor 't jongske, in de eerſte jeugd, op 't hobbligpad des levens,
Is zij een ſchutsgodes, vriendin en leidsvrouw tevens.
Den jongling ſlaat zijn gade, als 't vuur der drift ontbrandt:
Zij houdt hem wijs terug; zij biedt hem trouw de hand.
Zij leert der ſchoone maagd den eerbren ſluijer dragen;
Zij hoedt de teedre bloem, dat haar geen wormen knagen;
Zij waarſchuwt, als de wesp op 't open kelkjen aast;
Zij weert den adem af, dien ſnoode wellust blaast.
Zij ſchoort het echtgebouw, hoe ook de losheid laster',
En maakt den eedlen band door trouw en liefde vaster.

Zij

Zij ſchenkt voor d'ouderdom den zachtſten leunſtoel af:
Haar zorg gaat van de wieg tot aan den rand van 't graf.
Geen taak noemt zij te zwaar: zij zit bij 't ſchoolkind neder,
Wanneer het klanken vormt, of uitdrukt door zijn veder;
Zij licht den landman voor, als hij de kluiten breekt,
Den ſchralen grond bemest, of 't voedend koren kweekt;
Ze is Ceres op het veld, Pomona in de tuinen;
Schenkt lagchend lentegroen aan 't ſtuivend zand der duinen,
En toovert, waar de heide in zwakke ſpiertjes ſchoot,
Uit armoede overvloed, het leven uit den dood.
Zij treedt de werkplaats in: hangt daar nog dikke nevel,
Zij roept de morgenzon, zij wenkt en ſchept den hevel;
Zij wijst den hefboom aan, gebiedt en wind en ſtroom,
En ſpaart het druipend zweet door de almagt van den ſtoom:
Zij reikt der kunst de hand; zij moog' ten hemel vliegen,
Zich daar in 't glansrijk licht der levenwekſter wiegen;
Zij male, zij bereide, of ſpele op de elpen lier:
Zij teelt het godlijk vuur, de ronding en den zwier.
U, wijsgeer! zoekt zij op; u, denker! geeft zij krachten;
Streeft met u d'Ether door op vleuglen der gedachten;
Zit bij den ſmeltkroes neêr, als gij de deelen ſcheidt,
En zoekt met u een' ſtraal der duistere eeuwigheid.

Zou zij, daar gloeijend vuur hare eedle borst doet zwellen,
Den Vaderlandſchen roem niet boven alles ſtellen?
Dien roem, die, door geweld of heerschzucht ooit beklad,
Bedriegelijk vernis noch vleijer noodig had;
Dien roem, dien nimmer vreemde of zwakke buren vloeken;
Dien roem, dien ſteeds de wijze en groote mannen zoeken;
Dié ware en eenige eer, die op de godsvrucht rust;
Die ongeveinsde deugd, der hemellingen lust;
Dié onomkoopbre trouw, die, nimmer uitgegleden,
Meer bij den naasten geldt, dan 't plegtige der eeden;
Dien onbedwingbren moed, dien fieren, vasten geest,
Die, roept het Vaderland, den wisſen dood niet vreest;
Dien roem, de vrucht der kunst, geboren uit de toonen
Der gloênde dichtrenrei, der echte Apolloos-zonen;
Dien roem, waarvan alom de luide Faam gewaagt,
Waaraan vergeefs de tand der grijnzende afgunst knaagt;
Dien roem, op 't ſprekend doek bewaard voor volgende eeuwen,
Maalt ons het rijk penſeel de land- of water-leeuwen,

Den ſchoonen lentedos, der geurge bloemen pracht,
Het purpren morgenrood, den ſluijer van den nacht;
Of ſchept de beitel 't beeld, uit ruwen ſteen gedreven,
Dat, koud en onbezield, gevormd ſchijnt om te leven;
Dien onvergangbren roem, verkregen op het veld,
Waar langs het talloos tal der hemellichten ſnelt,
Of bij een' gloed, gelijk aan dien der wereldzonnen,
Natuur! in ieder rijk van uw gebied gewonnen;
Dien roem, die 't al omvat, wat hart en geest verheft,
Door ſchitterenden glans of lagchende eenvoud treft. —
Ja, dierbaar als het wicht, gedragen onder 't harte,
Met levensmerg gevoed, gebaard in pijn en ſmarte,
Is de eer van 't Vaderland voor 't vaderlandsch gevoel;
Zij is het zoetst genot, zij is 't verhevenst doel.

Rijs uit het ſtuivend puin van uw verwoeste velden,
Door ſlavernij onteerd, o drom van Griekſche helden!
Roep, Rome! uw kroost terug uit d'afgrond van den nacht,
De groote Vaadren van een kruipend nageſlacht;
Noem ons de namen op, die, onbevlekt gebleven,
Helvetie! in 't graniet der Alpen zijn geſchreven;
Verrijs uit 't ſomber graf weêr ſchittrend voor mijn oog,
o Herman! voor wiens moed de dreigende aadlaar boog;
Herrijst, o ſchoonſte teelt van Neêrlands gloriedagen,
o Eedlen! aan wier voet der Vorſten kroonen lagen:
Herrijst, leent mij uw vuur, bezielt mijn Zanggodin:
Stort mij den heilgen gloed, uw' gloed, o Vaadren! in.
Wat kan dat godlijk vuur, die geestdrift evenaren?
Zij ſchittert nimmer zoo als in 't geklots der baren.
Gaapt de afgrond 't veege ſchip, geteisterd door d'orkaan,
Schier roer- en masteloos, met wijde kaken aan,
Dan gloeit zij door een vuur, dat iedere aâr doet zwellen,
En de offers, die zij brengt, vermag geen oog te tellen;
Dan heeft zij 't leven veil, en, blikſems in haar hand,
Slaat zij een Hydra neêr, of ſterft voor 't Vaderland.
o, Clio! dat me uw gloed een enkel vonkje leene:
Zij ſterft, als Codrus ſtierf, voor zijn geliefd Athene;
Zij ſtort met Curtius zich in den afgrond neêr;
Breekt met Miltiades door 't onafzienbaar heer;
Valt met Leonidas, moet hij of Sparte vallen;
Betwist alléén de bres, ſterft op de laatſte wallen.

Wat

Wat Vorstlijk diadeem haalt bij haar lauwerkroon?
Zij draagt voor 't Vaderland, als Fabius, den hoon,
Behoudt den dierbren grond door onnavolgbaar dralen,
Verwint door taai geduld, wreekt zich door zegepralen.
Geen dondrende elefant, die 't aardrijk dreunen doet,
Werpt haar voor Pyrrhus neêr, verdooft haar' heldenmoed.
Zij kan met Scevola den helschen gloed verduren;
Doorstrijdt met Regulus de bange martel-uren;
Braveert, als de eedle Tell, de magt, 't geweld, den trots,
Staat in den bangen strijd onwrikbaar als een rots;
Koopt, als een Winkelried, door 't edelst vuur gedreven,
Het weifelend geluk, de zege voor haar leven,
En volgt Saint Pierre na, die in den bangsten nood,
Ten zoen van Edwords wraak, zichzelv' als offer bood.
Zij, Nederlandsche deugd: zoude ik dat volk vergeten?
Zij dorst zich, schier alleen, met Spanjes almagt meten;
Zij bragt door éénen schok een heer van helden voort;
Zij brak de tanden uit van d'onverzaadbren moord;
Zij wierp de houtmijt om, door 't helsch gebroed ontstoken:
De vuurpoel werd gedempt, de Godsdienst werd gewroken.
Zij streed in elke vest, door 's vijands magt benard;
Zij gaf u, van de Werf! dat gaadloos Hollandsch hart;
Zij deed voor Leidens muur Iberies grootheid zinken,
De Nederlandsche zon in vollen luister blinken;
Zij rigtte krijgstrofeën bij Nieuwpoorts duinen op;
Zij voerde Oranjes roem en Hollands eer ten top;
Zij bragt de Trompen voort, kweekte Everts, Wassenaren,
Verzekerde aan den Belg het rijksgebied der baren;
Zij vormde een' man, zoo groot, als immer volk bezat:
De Ruiter, d'eedlen held, die schaars een weêrga had.

Aan haar, verheven stoet! dien nog de nanêef huldigt,
Aan haar, aan haar alleen was 't menschdom u verschuldigd.
Zij gloeide in u, Trajaan! zij dreef u, Antonijn!
Zij, goede Hendrik! deed u aller vader zijn.
D'Aratus van zijne Eeuw, dien Willem! nooit volprezen,
Heeft zij de schoonste baan eens stervlings aangewezen:
Zij vormde uit hem een' Vorst, dien Rome had vergood,
Verheven boven 't lot, in voor- en onspoed groot;
Die, toen de woeste orkaan de hooge golven zweepte,
Door 't schuim der branding heên de zwakke staatshuik sleepte,

Al worstlend 't zinkend ſchip, zijn' heldenarm vertrouwd,
Met de eene hand beſchermd, met de andre heeft volbouwd;
Die 't lagchend Eden ſchiep, Europes bloemengaarde,
Dien ſchoonen toovertuin, het lustprieel van de aarde;
De wijze Themis riep, 't heelal de leerſchool wees,
Waaruit het ſchittrendst licht, de groote Huig, eens rees;
De bedding des Pactools in hetgrond heeft gegraven,
Waardoor de ſchatting vloot, die duizend volken gaven;
Die meêr dan Romulus of Cecrops heeft geſticht:
Een volk, door deugden groot, door eigen gloed verlicht.
Zij deed in Washington dat godlijk vuur herleven,
Dat zij aan enklen ſlechts der Grieken had gegeven:
Het gloort met rijker' glans, dan immer 't Westen zag;
Het trekt de neevlen op, waarin 't bedolven lag:
Hij wordt, Thebaanſche held! door uwen geest gedreven;
Hij kent ſlechts één genot: voor 't Vaderland te leven.
Rijst gij, Misſisſippi! in uwen loop geſtuit,
Den hoogen bergrug op, uw diepe bedding uit;
Vormt ge op zijn' ſteilen top uw breede ſtroomen weder;
Stort ge in het ſiddrend dal uw waatren ſchuimend neder,
En ſleept gij in uw vaart, naar de afgelegen zee,
Het knakkend rietjen en den reus der wouden meê:
Zoo ſtort hij op den drom van 's vijands legerſcharen;
Zij ſtuiven voor hem heên, als in den herfst de blaâren;
Hij zaait gelijk de wind, die uit het noorden brult,
Het kruipend veld bedekt, en elke bergkloof vult:
Hij ſtrijdt om goud noch eer, hij wil geen troonen winnen;
Belangloos is zijn hart, geen eerzucht woelt van binnen;
Geen bloed, om haar geſtort, kleeft aan des Veldheers hand;
Hij is de Christenheld, die kampt voor 't Vaderland,
't Verdedigd erf volbouwt, na roemrijk zegevieren,
De burgerkroone voegt bij de eêlſte krijgslaurieren,
Geên' dank, geen ſchittrend loon, het purper 't minst begeert,
En needrig in den kring der ſtille deugden keert.
Zink, Ceſar! zink in 't niet: hier wordt ge een worm der aarde.
Blijft nóg het heerſchen zoet, heeft nóg uw ſchepter waarde?
Hoe klein wordt hier de man, die kwam, en zag, en won,
Bij Vader Willems deugd, bij de uwe, Washington!

Kom, Zangſter! ſcheid van 't grootsch verleden,
Welks helden gij uw hulde boodt;

De

De ſchoonſte kamp is nu volſtreden;
Bezing den eedlen tijdgenoot.
Hem zouden zich geen Grieken ſchamen;
Zelfs Rome telt ſlechts weinig namen,
Uw teelt, o ſchittrende eenw! gelijk:
Zij levert, Clio! voor uw bladen
Een' onuitputbren ſchat van daden,
En is als heel de aloudheid rijk.

Eene, aan de Hel ontleende, roede
Werd door eens Satans vuist gezwaaid;
Natuur! met ongetemde woede
Uw levensakker afgemaaid.
Het bloed ſtroomde aan des Ebroos boorden,
Op 't ſneeuwveld van het kille Noorden,
Op de Alp, in Valombroſaas dal:
En 't donderend vernieling braken,
Het ſchenden, foltren, moorden, blaken,
Was als de ſlooping van 't heelal.

Wie droeg er immer ſlavenbocijen,
(Zonk hij niet lager dan het dier)
En voelde in 't hart geen vonkje gloeijen
Van 't ingeſchapen vrijheidsvier?
Wie ziet het heiligst regt verkrachten,
Den jongling voor een' dwingland ſlagten,
De ontroostbre gâ door rouw vermand;
Wie mag den naam van vader dragen,
En zal geen duizend levens wagen
Voor gade, kroost en Vaderland?

Wat volk is zoo geheel verbasterd,
Dat niet de laauwſte bloedſtroom ziedt?
o Zwijg, gij, die Europe lastert!
Het gruwt; het kent die laagheid niet.
Één ſtem; en alles ſnelt te wapen;
De ſtramme grijsaard wordt herſchapen,
En ſchittert in de heldenrij;
De zwakke vrouw zelfs vliegt er onder:
Wat reuzenkop weêrſtaat dien donder?
De bliksem ſchiet: daar tuimelt hij.

Hij tuimelt: maar het vuig gebroedsel
Valt niet met hem door één'n slag;
Het kiest het helsch verraad tot voedsel,
En weeft op nieuw het kunstig rag.
Europa! bij 't vreeslijk nederploffen
Is 't gruwlijk monster slechts getroffen,
Maar niet ontzield, maar niet verpletst:
Op nu! vermorselt het, gij helden!
Eer 't andermaal uw rijke velden
In lichtelaaije vlammen zet.

Wat hoor ik? Zweepen daar de orkanen
't Gebons voort van den donderslag?
Wil zich 't verderf een bloedspoor banen?
Natuur! genaakt uw jongste dag?
Neen: 't is uw schok, vereende braven!
Gij stort u op het heer van slaven;
Het monster krimpt, de zege lacht:
Uw blikfem, eedlen! werpt het neder;
Het valt: de olijven groenen weder,
En de aarde juicht: „ het is volbragt! "

Hij viel: de glorie van uw zonen
Verdonkert de oudheid door haar' gloed.
Juicht — neen, klinkt doffer, jubeltoonen!
De prijs dier zege was hun bloed.
Geeft lucht den boezem, eedle broeders!
Snikt uit, snikt uit, ontroostbre moeders!
Kerm, gade! op 't graf van d'echtgenoot;
Krimp, menschheid! krimp van wee en smarte:
De traan, die opbruist uit het harte,
Vormt d'eerkrans voor den heldendood.

Ja, treurt en snikt: maar mengt geen' alsem
In aller volken jubelkelk;
Dit zij uw zoetste wondenbalsem:
„ Zij leven in het hart van elk! "
't Geschiedboek zal hunn' roem bewaren,
De naneef op hun grootheid staren,
Bij 't gruwen voor Napoleon;
Zij heeft geen zeis des tijds te vreezen;

Als

Als de uwe zal ze onſterflijk wezen,
Oranje, Blucher, Wellington!

Gering zij, Neêrland! uw vermogen,
Bij aller volken reuzenkracht:
Wat haalt, op juiste ſchaal gewogen,
Bij 't offer, door uw kroost gebragt?
Wie zal dit offer regt waarderen?
Alléén den trotſchen ſtroom te keeren,
Die dikwerf onweêrſtaanbaar was;
Zich tot zijn bed den weg te banen:
Dit is de grootheid der Spartanen,
't Verheevne van Leonidas!

Oranje! ik zing uw heldendaden,
Uwe onvergeetbre glorie niet:
Wat voegde ik bij de lauwerbladen,
Die U 't gered Europe biedt?
Zoude U mijn Zangſter kranſen vlechten?
Die juichend op uw' ſchedel hechten?
Haar toon vervliegt, haar werk vergaat:
Maar Gij zult bij de laatſte neven
In 't vaderlandsch geſchiedboek leven,
Zoo lang er nog een Belg beſtaat.

IETS, OVER HETGEEN DE ZUIDELIJKE PROVINCIEN DER NEDERLANDEN HEBBEN TOEGEBRAGT TOT DE BEOEFENING DER WETENSCHAPPEN. Door W. C. ACKERSDIJCK, te *Utrecht*.

Eene affcheiding der Zuidelijke van de Noordelijke Provincien, die, thans zoo gelukkig zaamgevoegd, het Koningrijk der *Nederlanden* uitmaken, eene affcheiding gedurende meer dan twee en een derde van eene Eeuw, heeft noodwendig de wederzijdſche inwoners van elkander moeten vervreemden en verwijderen. Het zal buiten tegenſpraak van beide kanten wenſchelijk en nuttig zijn, dat dezelven nu weder tot elkander gebragt en verbroederd worden; en het moet voor elken opregten

Ne-

Nederlander zoo aangenaam als pligtmatig zijn, alles aan te wenden, wat daartoe eenige ſtrekking hebben kan. Welligt kan ook daartoe medewerken, bij de beoefenaars en beminnaars der wetenſchappen in de Noordelijke Provincien, de achting voor de dienſten, daaraan in vroegere dagen door hunne broeders uit de Zuidelijke Provincien bewezen, op te wekken; bijzonder als men in het geheugen brengt, hoe, bij den aanvang van de beoefening en uitbreiding der wetenſchappen in de Noordelijke Provincien, aan dezelve luister en bevordering is toegebragt door zoo vele verdienſtelijke mannen, die uit de Zuidelijke Provincien oorſpronkelijk waren, of die de eerſte grondſlagen hunner letteroefeningen aldaar gelegd hadden. Hoezeer daaromtrent wel eigenlijk niets nieuws te zeggen valt, daar in de onderſcheidene werken over de geſchiedenis der letterkunde, en bijzonder over die der *Nederlanden*, genoegzaam narigt deswege te vinden is; iets, meer opzettelijk daartoe dienende, bijeen te brengen, en uit zoodanig gezigtpunt te doen beſchouwen, 't geen mogelijk nog niet is geſchied, zal toch wel tot het voorvermeld oogmerk niet ondienſtig zijn.

De Noordelijke Provincien ſchrijven zich, en niet zonder grond, een' meerderen bloei der wetenſchappen in dezelve, dan in de Zuidelijke Provincien, toe; ja, velen zijn vergeten, dat de laatstgenoemden ook daarop hebben mogen roemen. 't Is waar, zoodra de nadere vereeniging tuſſchen de zeven Noordelijke gewesten dezelven tot een' afzonderlijken Staat begon te vormen, welks onafhankelijkheid echter eerst jaren daarna is erkend, heeft men zich aldaar toegelegd, om het beoefenen der wetenſchappen aan te moedigen en te bevorderen; en zulks onaangezien den nog wankelenden toeſtand diens nieuwen Staats, en de voor de wetenſchappen zoo nadeelige, ſteeds voortdurende oorlogsrampen. Vooral ſtrekte daartoe het oprigten van Akademien tot hooger onderwijs, onder welke de eerſte was de *Leidſche* Akademie. Het waren de Zuidelijke

Pro-

Provincien, aan welke zoo vele groote mannen, die de nieuw-opgerigte leerſtoelen aan die Akademie bekleed hebben, hun oorſprong, geboorte of onderwijs verſchuldigd waren.

Al aanſtonds ontmoeten wij BONAVENTURA VULCANIUS, een man, die, nadat hij reeds in *Spanje*, *Duitschland* en *Zwitſerland* van zijne taalgeleerdheid en andere kundigheden blijken had gegeven, in 1578 het Hoogleerambt in de Griekſche Taal aanvaardde, en daarin tot 1615 werkzaam was. Hij heeft zich beroemd gemaakt door de uitgave van eene menigte Griekſche en Latijnſche Schrijvers, de eerſte met zijne overzettingen en beiden met zijne aanteekeningen, en door andere werken; onder deze laatſten bevindt zich een klein, nu zeldzaam geworden ſtukje, over de letteren en taal der *Geten* of *Gothen*, te *Leiden* in den winkel van PLANTIJN bij F. RAPHELENGIUS in 1597 gedrukt, en belangrijk om de onderſcheidene letterfiguren, daarin voorkomende; hij was te *Brugge*, in *Vlaanderen*, geboren, de zoon van PETRUS VULCANIUS, eigenlijk DE SMIT genaamd, die Penſionaris dier ſtad, zelf een geleerd man, en met ERASMUS bekend was. Bij zijnen vader eerst onderwezen, had hij vervolgens zijne letteroefeningen deels te *Gent*, deels te *Leuven* voortgezet; en het is dus de Zuidelijke Provincie *Oost-Vlaanderen*, aan welke men dien man verſchuldigd is.

Omtrent denzelfden tijd, immers van 1579 tot 1594, was Hoogleeraar in de Geſchiedenisſen JUSTUS LIPSIUS, een man, die zeker de Akademie tot luister geſtrekt heeft, en die door zijne geleerdheid, bijzonder ook in de oude letterkunde, zoo bekend en vermaard is, dat het overtollig zoude zijn, iets daarvan te melden. Hij was op een dorp tusſchen *Bruſſel* en *Leuven* geboren, en had te *Ath*, in *Henegouwen*, zijne letteroefeningen begonnen, maar te *Leuven* voortgezet en volbragt, werwaarts hij zich ook, na het nederleggen van zijnen post te *Leiden*, weder begaf, en waar hij zijnen verderen leeftijd in de letteren doorbragt.

Slechts

Slechts gedurende drie jaren, van 1582 tot 1585, onderwees REMBERTUS DODONÆUS, als Hoogleeraar, de Geneeskunde. Reeds in *Italië*, *Frankrijk* en *Duitschland* had hij blijken zijner kundigheden in de Geneeskunst, en bijzonder in de Plantkunde, gegeven, waardoor hij zich ook tot Geneesheer en Raad van Keizer MAXIMILIAAN DEN II en RUDOLF DEN II bevorderd had gezien, en waarvan mede nog zijne nagelaten werken getuigen. Hij was in 1518 te *Mechelen* geboren, en eigenlijk DODOENS genaamd; te *Leuven* had hij door zijne letteroefeningen de bevordering tot Doctor in de Geneeskunde verkregen, en het is dus *Zuid-Braband*, 't geen zoo wel dezen als den voorgemelden Hoogleeraar heeft voortgebragt.

FRANCISCUS RAPHELENGIUS, die van 1586 tot 1597 als Hoogleeraar de Oosterſche Talen onderwees, verſcheidene Woordenboeken in die talen, en werken over dezelve, uitgegeven heeft, en de drukkerij, die zijn ſchoonvader PLANTIJN naar *Leiden* had overgebragt, beſtuurde, was een *Vlaming* van geboorte, en had zijn eerſte onderwijs te *Gent* genoten.

Uit die zelfde Provincie was DOMINICUS BAUDIUS, die in 1602 Hoogleeraar werd, eerst in de Welſprekendheid, en vervolgens mede in de Geſchiedkunde. Hij begaf zich nog weder vóór zijnen dood, in 1613 voorgevallen, naar zijn vaderland. Zijne brieven, redevoeringen en gedichten worden nog als blijken van zijn vernuft en taalkunde erkend.

De genoeg bekende Hoogleeraar FRANCISCUS GOMARUS was mede van *Brugge*, in *Vlaanderen*, geboortig; een man, die, onaangezien zijne godgeleerde verſchillen, welke men aan den min verlichten geest van zijnen leeftijd mag toeſchrijven, zich door zijne geleerdheid beroemd gemaakt heeft.

Onder hen, op wier verblijf alleen men te *Leiden* zoo veel prijs ſtelde, dat het door de toelegging van een jaargeld beloond werd, was CAROLUS CLUSIUS, eigenlijk genaamd DE L'ECLUSE, die zijne laat-

laatſte zestien levensjaren, van 1593 tot 1609, op die wijze aldaar doorbragt. Na de meeste landen van *Europa* tot vermeerdering zijner kundigheden doorreisd, en aan het Keizerlijk Hof verkeerd te hebben, had hij zich, behalve door zijne taalkunde, inzonderheid wegens zijne kennis van planten en kruiden een' grooten roem verworven, waarvan ook zijne nagelaten werken getuigen, onder welke er zijn, wier eerſte uitgaven, bij PLANTIJN gedrukt, ook om de keurige houtſneden afbeeldingen aanmerkelijk zijn. Hij was geboren, in 1526, te *Arras*, in de Provincie *Artois*, en leide de eerſte grondſlagen zijner letteroefeningen te *Gent*, en vervolgens te *Leuven*. De Zuidelijke Provincien der *Nederlanden* mogen zich mitsdien wel op hem beroemen; en ten onregte zegt YVART, lid van de Maatſchappij van Landbouw te *Parijs*: „*C'est un* Français, „ CHARLES DE L'ECLUSE, *natif d'*Arras, *botaniste célèbre du ſeizieme ſiècle, plus particulierement connu ſous le nom de* CLUSIUS, *qu'est due l'introduction de la pomme de terre dans l'Europe* (*);" daar de Provincie *Artois*, tijdens de geboorte van CLUSIUS, eene der zeventien *Néderlandſche* Provincien was, en niet vóór 1640 aan *Frankrijk* afgeſtaan en daarmede vereenigd is.

Op gelijke wijze genoot *Leiden* de inwoning van PHILIP VAN MARNIX, *Heer van St. Aldegonde*, die aldaar de laatſte jaren zijns levens tot 1598 doorbragt, onder het genot van een jaargeld, terwijl hij medewerkte aan de overzetting van den Bijbel. De groote verdienſten van dien man bij den nieuw-opgerigten Staat, zoo wel als zijne uitgebreide geleerdheid, zijn genoeg bekend; hij was geboren en opgevoed te *Bruſſel*.

JOANNES DRUSIUS, eigenlijk genaamd VAN DEN DRIESCHE, Hoogleeraar in de Oosterſche Talen te *Lei-*

(*) *Nouveau Cours complet d'Agriculture théorique et pratique, ou Dictionnaire raiſonné et univerſel d'Agriculture*, Paris 1810.

Leiden van 1577 tot 1585, en voorts tot zijnen dood in 1616 te *Franeker*, is wegens zijne taalgeleerdheid bij deskundigen genoeg bekend; gelijk nog onlangs een dus bevoegd regter, de Hoogleeraar VAN DER PALM, 's mans verdienſten bij de overzetting van den Bijbel met zoo veel lof vermeld heeft (*), hoewel dezelven anders misſchien minder bekend zijn, omdat hij, bij de kerkelijke twisten, die partij aanhing, welke in 1618 voor de andere moest zwichten. Deze DRUSIUS was een *Vlaming*, te *Oudenaarde* geboren en opgevoed, en had te *Gent* en te *Leuven* het eerſte onderwijs in de letteren genoten.

ANTONIUS WALÆUS, anders DE WAELE, ANTONIUS THYSIUS, en JOANNES POLYANDER A KERKHOVEN, omtrent te gelijker tijd Hoogleeraars in de Godgeleerdheid te *Leiden*, en voorſtanders van de *Dordſche* Kerkvergadering van 1618, waren uit de Zuidelijke Provincien voortgeſproten, de eerst- en laatstgemelde te *Gent*, de tweede te *Antwerpen* geboren.

CASPAR BARLÆUS, een voorſtander van de andere partij in die kerkgeſchillen, en daarom van zijnen post als Hoogleeraar te *Leiden* ontzet, doch wederom te *Amſterdam* aangeſteld, was een *Brabander*, geboortig van *Antwerpen*. Zijne Latijnſche redevoeringen, gedichten en brieven zijn met ongemeenen lof bekend.

Op den geleerden DANIEL HEINSIUS, die ook eenigen tijd het Hoogleeraarsambt te *Leiden* bekleed heeft en in 1655 overleden is, kunnen de Zuidelijke Provincien, hoewel hij een *Vlaming* van geboorte was, weinig aanſpraak maken, vermits hij, nog een kind zijnde, reeds met zijne ouders zijne geboorteplaats *Gent* verlaten heeft.

Dit zal voldoende zijn, om aan te toonen, hoeveel de *Leidſche* Akademie aan de Zuidelijke Provincien is verpligt; alleen zij nog aangemerkt, dat de drukkerij, van welke PLANTIJN eene afdeeling naar *Leiden* heeft over-

(*) *Salomo*, No. 277, 278.

overgebragt en aan de zorg van zijnen schoonzoon RAPHELENGIUS overgelaten, en die, door goede uitgaven van belangrijke schriften, van zoo veel nut voor de wetenschappen is geweest, — dat die drukkerij uit *Antwerpen* oorspronkelijk, en dus aan de Zuidelijke Provincien te danken was.

Aan de andere Akademien in de Noordelijke Provincien, als van latere oprigting zijnde, vindt men wel zoo geene Geleerden, uit de Zuidelijke Provincien oorspronkelijk, vermeld. Welligt zou men echter ook nog voorbeelden ontdekken van mannen, die zich door hunne lettervruchten bekend maakten en lof verwierven, die, uit de Zuidelijke Provincien oorspronkelijk, zich in andere, Noordelijke Provincien nedergezet, en dezelven tot eer verstrekt hebben; zoo als de beide broeders ADRIANUS en LAMBERTUS VAN DER BURCH, van *Mechelen* geboortig, in de laatste helft der zestiende Eeuwe te *Utrecht* gewoond, en verdiend hebben onder de Geleerden dier stad geteld te worden.

Om niet buiten het mij voorgesteld bestek te treden, zijn het alleen de Zuidelijke Provincien, zoo als die zich thans bevinden, bij welke ik mij te dezen bepaald heb; hoezeer anders de tegenwoordige Provincie *Noord-Braband* hier ook in aanmerking zou kunnen komen, alzoo zij bij de oprigting van den Staat der *vereenigde Nederlanden* nog niet tot dezelven behoorde, en in nadere betrekking tot de Zuidelijke Provincien stond, terwijl zij vervolgens ook geen der vereenigde Provincien uitgemaakt heeft, maar slechts als een aanhangsel derzelven beschouwd, en aan haar naauwelijks eenig aandeel in den bloei der wetenschappen in de Noordelijke Provincien toegekend is. Uit die Provincie, echter, hebben de Noordelijke Provincien ook mannen bekomen, die wegens hunne verdiensten in het vak der wetenschappen bekend zijn geworden.

Omtrent de helft der zestiende Eeuw was aan het hoofd der *Hieronymiaansche* school te *Utrecht* GEORGIUS MACROPEDIUS, eigenlijk genaamd LANK-

VELD; en bijna alle *Nederlanders*, (zoo als ook C. BURMAN getuigt) die den lof van geleerdheid in dien tijd verworven hebben, werden door zijn onderwijs gevormd. Hij was geboren te *Gemerten*, in de Meijerij van *'s Hertogenbosch*.

In het laatst der zelfde Eeuw verfierde niet alleen als Raadsheer het Geregtshof der Provincie *Utrecht*, maar verwierf mede den lof van taalkunde en geleerdheid, HENRICUS AGYLÆUS, anders genaamd HENDRIK IN DEN HOORN, in de ſtad *'s Hertogenbosch* geboren, en vandaar naar *Utrecht* geweken. In elke uitgave van het *Corpus Juris Civilis* vindt men hem als den overzetter van de *Edicta* van JUSTINIANUS en van latere Keizers vermeld.

MARCUS ZUERIUS BOXHORN, die zich, in de eerſte helft der zeventiende Eeuw, als Hoogleeraar in de Letter- en Geſchiedkunde te *Leiden* verdienſtelijk en beroemd maakte, was te *Bergen-op-zoom* geboren en te *Breda* opgevoed; terwijl ter zelfder tijd JANUS VLITIUS, of VAN VLIET, Griffier te *Breda*, en aldaar in 1666 geſtorven, zich door zijne letteroefeningen en geleerdheid bekend heeft gemaakt.

De vermaarde WILLEM JAKOB 'S GRAVESANDE, in de eerſte helft der achttiende Eeuw, tot 1742, wanneer hij overleed, Hoogleeraar in de Wis- en Sterrekunde aan de *Leidſche* Akademie, was te *'s Hertogenboſch* geboren en opgevoed; en WILHELMUS VAN IRHOVEN, die als Hoogleeraar in de Godgeleerdheid weinig tijds later de *Utrechtſche* Akademie verſierde, en door meer dan ſchoolſche godgeleerdheid roem verwierf, was geboortig van *Keſſel*, in de Meijerij van *'s Hertogenbosch*.

Maar, om nog eens terug te keeren tot de Zuidelijke Provincien; *Leuven* was in de zestiende Eeuw, vóór de oprigting der *Leidſche* Akademie, de éénige kweekſchool der wetenſchappen in de *Nederlanden*. Onder andere merkt zulks op de Hoogleeraar A. DRAKENBORCH, in zijne redevoering bij het Eeuwfeest der

Utrecht-

Utrechtſche Akademie, den 27 Maart 1736: „ In hac „ cultioris orbis parte unica tantum erat *Brabantino-* „ *rum* Academia *Lovanienſis*, ad quam undique con- „ fluebant, quicunque noſtræ gentis elegantiorem in- „ genii cultum ſibi induere et ſapientiæ præceptis pec- „ tus exornare cupiebant." En geen wonder; de voornaamſte mannen, die in de beſchaafde letteren in de Noordelijke Provincien hebben uitgeblonken, hadden daar hun onderwijs genoten. Het zij genoeg alleen te noemen den keurigen Latijnſchen Dichter JANUS SECUNDUS, die ook, ſchoon in *'s Hage* geboren, maar weinig van zijn' korten leeftijd in de Noordelijke Provincien heeft doorgebragt; — LAMBERTUS HORTENSIUS, op wien zich de Provincie *Utrecht*, als te *Montfoort* geboren, beroemen mag; en JANUS DOUSA *den Ouden*, die zich, zoo door vaderlandſche deugd, als door zucht tot en vordering in de wetenſchappen, beroemd gemaakt, en aanleiding tot de oprigting der *Leidſche* Akademie gegeven heeft.

En hoe vele nog genoeg bekende mannen, die in beſchaafde letteren en geleerdheid hebben uitgemunt, zijn uit de Zuidelijke Provincien in de zestiende en zeventiende Eeuw voortgekomen! Alleen nog, ten aanzien der oude en klasſieke letterkunde, mogen onder andere de volgenden herinnerd worden. CHRISTOPHORUS LONGOLIUS, volgens zijn eigen getuigenis te *Mechelen* geboren en opgevoed, die, als oud-letterkundige, den lof van ERASMUS, wiens tijdgenoot hij was, zijnde in 1522 te *Padua* overleden, verworven heeft; — LÆVINUS TORRENTIUS, anders VAN DER BEEKE, te *Antwerpen* geboren, te *Leuven* onderwezen, te *Brusſel* in 1595 geſtorven, aan wien men uitgaven van SUETONIUS, HORATIUS en andere Auteuren te danken heeft; — JOANNES LIVINÆUS, te *Dendermonde* geboren, doch oorſpronkelijk van *Gent*, en zich daarom *Gentenaar* genoemd hebbende, te *Antwerpen* in 1599 overleden, uitgever van de *Panegyrici duodecim veteres;* — JOANNES BERNARTIUS, die,

te *Mechelen* geboren, ook aldaar in 1601 ſtierf, de vriend van LIPSIUS, van wien men uitgaven heeft van STATIUS en BOËTHIUS; — MARTINUS ANTONIUS DELRIO, die, te *Antwerpen* geboren, te *Leuven* in 1608 overleed, mede in de vriendſchap van LIPSIUS deelde, en SOLINUS, CLAUDIANUS en de *Tragedien* van SENECA uitgaf; — JOANNES LERNUTIUS, een *Vlaming*, van *Brugge* geboortig, en te *Leuven* in 1619 geſtorven, die zich door zijne keurige Latijnſche gedichten roem verworven heeft; — JANUS GRUTERUS, een *Antwerpenaar* van geboorte, doch die, zijn vaderland verlaten hebbende, zich te *Heidelberg* bevond, toen hij te *Groningen* als Hoogleeraar beroepen werd, maar door zijn overlijden, in 1627, belet werd zich derwaarts te begeven; wiens werken met zoo veel lof bekend zijn, waarvan genoeg is zijne *Inſcriptiones antiquæ* te noemen, behalve zoo vele klasſieke Auteuren, door hem uitgegeven en opgehelderd, en aan wien men de verzameling en uitgaaf van de *Deliciæ Poëtarum Gallorum, Belgarum* en anderen te danken heeft; — ANDREAS SCHOTTUS, ook te *Antwerpen* geboren, en aldaar in 1629 overleden, die, behalve eene menigte andere ſchriften, ook verſcheiden klasſieke Auteuren opgehelderd en uitgegeven heeft; — JOANNES BRANTIUS, mede een *Antwerpenaar* van geboorte, alwaar hij in 1629 ſtierf, van wien men heeft eene uitgave van JULIUS CÆSAR en van APULEIUS; — CASPAR GEVARTIUS, ook te *Antwerpen* geboren, en ter zelfder plaatſe in 1666 geſtorven, de vriend van DANIEL HEINSIUS, die onder andere zich verdienſtelijk heeft gemaakt door zijne *Lectiones Papinianæ ad Statii Silvas*; — alle welke mannen hun onderwijs te *Leuven* genoten hadden.

Men zoude hier nog veel kunnen bijvoegen; dan, daar ik niet voorheb eene geſchiedenis der letterkunde te ſchrijven, zal dit, naar ik vertrouwe, tot het gezegde oogmerk genoeg zijn.

Hoe-

Hoezeer men, na de afscheiding der Zuidelijke van de Noordelijke Provincien, weinig onderlinge gemeenschap gehouden, en in laatstgemelden geringe kennis van den staat der wetenschappen in de eerstgenoemden gedragen heeft, is men echter niet onbekend gebleven met de Akademie der Wetenschappen en fraaije Letteren, te *Brussel* in den jare 1772 opgerigt, doch vervolgens door de *Fransche* overheersching vernietigd; zoodat zelfs, uit de Noordelijke Provincien, de verdienstelijke TE WATER, VAN WIJN en VAN SWINDEN leden van dezelve geweest zijn, en wederkeerig de *Leidsche* Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde den geleerden Secretaris dier Akademie, G. J. GÉRARD, onder hare leden heeft mogen tellen, wiens lof zij door haren Voorzitter TE WATER in de jaarlijksche vergadering van 1815 heeft hooren vermelden, naar aanleiding der levensbeschrijving, medegedeeld door haar waardig medelid J. J. RAEPSAET, van *Oudenaarde*. — Ook zijn in de Noordelijke Provincien wegens hunne letterkundige verdiensten niet onbekend gebleven de *Antwerpsche* Bisschop CORNELIUS FRANCISCUS DE NELIS, de Kanonik ERNST VAN ROLDUE, de Geestelijke JOSEPHUS GHESQUIERIUS, van *Brussel*, de Kanonik J. DE BAST, van *Gent*, en anderen; gelijk mede aldaar thans niet onopgemerkt heeft kunnen blijven de Koninklijke Maatschappij van schoone Kunsten en Letterkunde te *Gent*, en de uitloving van prijzen, door dezelve in het vorig jaar gedaan, waaronder ook een voor den maker van het beste *Nederlandsche* dichtstuk. En welk eene hoop mag men niet voeden omtrent den toenemenden bloei der wetenschappen in de Zuidelijke Provincien, daar 's Konings wijze zorg deswege is aan den dag gelegd in het benoemen van Kommisarissen tot regeling van het Publiek Onderwijs in die Gewesten; terwijl het te wenschen is, dat er tusschen de Maatschappijen en Genootschappen in de Zuidelijke en Noordelijke Provincien meer en meer gemeenschap en vereeniging moge plaats hebben, en alles aangewend,

om in beiden de verlichting gelijkelijk te verbreiden, waardoor de onderlinge verbroedering aanmerkelijk kan bevorderd worden.

FRAGMENT EENER REIZE VAN TESSEL NAAR BATAVIA. Door J. C. METZLAR, *welcer Predikant te Batavia, nu te Aduard, in de Provincie Groningen.*

— Nadat wij door den Heer Bewindhebber BEAUMONT gemonsterd waren, zeilden wij den 4 Mei 1774 uit *Tesfel*, met het O. I. C. Schip *de Morgenster*, een nieuwnagel van 150 voeten, onder het bevel van den kundigen en braven Schipper GERRIT SPRINGER, die elf reizen naar *Oostindië* deed, en voor eenige jaren te *Amsterdam* is overleden. Op dien dag vertrokken er 70 *Hollandsche* schepen naar verschillende havens; 't was een lust voor de oogen, zoo vele *Hollandsche* vlaggen te zien wapperen. Mijn reisgenoot in de kajuit was de Hr. Onderkoopman GEORGE CLIFFORD. Den 11 Mei waren wij in de *Spaansche* Zee; den 26 en 27 zagen en passeerden wij de onbewoonde Eilanden *Salvages* en *Isle de Palma*, en kwamen den 7 Junij ter reede van *Porto Prajo*, op 't *Portugeesch* Eiland *St. Jago*, ten anker. Daar vulden wij onze ledige watervaten uit de tweede en van het strand verst afgelegene put; uit de eerste mogten wij niet scheppen. De inwoners zijn er niet veel te betrouwen; waarom wij gewoonlijk, bij het aan land gaan, een korporaal met zes soldaten bij ons hadden. Over 't algemeen zag het er zeer armoedig uit; weinig was er te krijgen, behalve eenige vruchten, als ananassen, druiven, china's-appelen, citroenen, die wij voor oude kleederen meest inruilden; ook vingen wij er op de reede veel visch. Het paleis van den Gouverneur, boven op *Porto Prajo*, was ook zeer onaanzienlijk. Eene langdurige droogte vermeerderde daar toen het gebrek. Ik trof er een *Hollander* aan, denkelijk een deserteur, die te vergeefs verzocht, om met ons te mogen vertrekken; ook twee van ons Schip bleven aldaar, door desertie, achter. Gedurende ons verblijf kwam er nog een *Portugeesch* Schip, met eenigen voorraad. — 14 Junij vertrokken wij vandaar; in mijne kajuit had ik eene zonderlinge zitplaats, namelijk dertien geldkisten van de Comp.; nimmer was ik meer *bezitter* van zulke schatten! — 8 Julij passeer-

ſeerden wij de *Linie Æquinoctiaal*, en kwamen te Sept. in de *Tafelbaai*, aan de *Kaap de Goede Hoop*, ten anker. Wij hadden, tot hiertoe, dertien dooden. In het van de reede naar land roeijen ſpartelden de robben om de ſloep. o! Wat was ik blijde, bij het aan den wal ſtappen, dat ik overvloed van allerlei ververſchingen, en eene beſchaafde verkeering aantrof; ik dankte God regt hartelijk: maar wat was alles hier vreemd, en eene nieuwe wereld voor mij; ik keek mij de oogen uit. Langwerpige wagens, met een aantal oſſen beſpannen, die ieder hunnen bijzonderen naam hadden, en door eenen, genoegzaam naakten, *Hottentot*, ſlechts met eene ſchapenvacht omhangen, met eene lange zweep, werden voortgedreven, terwijl de lijvige *Kaapſche* boer op den wagen zijne pijp zat te rooken. Ik deed ook een toertje in 't land; o! welke heerlijke wijnlanden, koornvelden, vruchtboomen van allerlei aard. Dikwijls wandelde ik in den heerlijken Comp.-tuin: dan, KOLBE, VALENTIJN, SPARMAN, VAILLANT en anderen hebben er uitvoerig over geſchreven; ſchoon die beſchrijvingen, hoe ſchoon ook, op verre na niet kunnen halen bij de dadelijke beſchouwing van dit aardſch Paradijs zelve. Veel wild wordt aan dezen uithoek gevonden, vooral hazen en patrijzen. Ik genoot er veel vriendſchap van den Gouverneur VAN PLETTENBERG en de drie Predikanten. Ik bezocht er ook de openbare Boekerij, boven de Kerk, die nog al niet onbeduidend, en verſierd was met wapenen, kleederſtukken en muzijkinſtrumenten der *Otaheiters* en andere *Zuidzee*-Eilanders, ten geſchenke gegeven door den beroemden Reiziger JAMES COOK, die met een' *Otaheiter* aan de *Kaap* is geweest, en daarna nog zoo jammerlijk zijn nuttig leven moest eindigen. — 27 Sept. vertrokken wij van de *Kaap*, onder eene zware bui van bliksem, donder en ſtormvlagen; er ſtond eene vreesſelijk holle zee; de kajuitsluiken werden vastgeſpijkerd: ik was ziek aan boord gekomen; eindelijk bedaarde het weder, maar niet mijne ziekte, die eene hevige en gevaarlijke zinkingkoorts werd, en mij aan de poorte des doods bragt. Des nachts in mijne ijlhoofdigheid, terwijl mijne wakers ſliepen, ſtond ik eens op, ſloeg, van zwakheid, tegen het kajuitsbeſchot zoo geweldig aan, dat mijne oppaſſers ontwaakten; er volgde eene geweldige bloedſtorting uit den neus op, die lang aanhield; hierna kwam er eene gunſtige wending en ſcheiding in de ziekte, en onze

kundige en menschlievende Scheepsdokter had het genoegen, mij weder te zien herstellen, en ik dankte er op Zondag, 13 Nov., den God van mijn leven openlijk en hartelijk voor. — 10 Dec. zagen en passeerden wij het Eiland *Engano*; den 11 zeilden wij, met een' frisschen voor-den-wind, de straat *Sunda* in, kwamen den 12, 's avonds, bij het Eiland *Onrust* ten anker, en den 13, 's middags om half één, op de reede van *Batavia*. Om drie ure was ik aan den wal. Daar stonden wij nu in een vreemd land, omtrent 4000 mijlen van ons Vaderland verwijderd! Slechts twee kennissen had ik op *Batavia*, den Predikant VERMEER en zijn' zoon, die mij vriendelijk ontvingen en te regt hielpen. Zij bragten mij, dien zelfden avond, op het vorstelijk landgoed *Weltevreden* (*), bij den Gouverneur-Generaal P. A. VAN DER PARRA, wien ik mijne aanbevelingsbrieven overgaf; er was juist avondgezelschap, dat ik, na ontvangene uitnoodiging, bleef bijwonen; ieder had er zijne zitplaats naar zijnen rang, waarin de Predikanten ook niet achterlijk waren: dan, ijdelheid der ijdelheden! Wat beschouwde ik, intusschen, in dat gezelschap niet eene en andere zaken met verwondering: de hagedissen kropen, zacht piepende, langs de wanden, op en neder; — ieder was ontdaan van zijn rok en paruik, en zat, zoo, in zijn kamizool, op 't hoofd versierd met eene steile witte katoenen muts; dit, dacht mij, stond vooral grappig in den Predikant G., omdat de bef met die uitrusting een raar contrast maakte: men vroeg mij, of ik mijn' rok ook niet wilde uitdoen? dan, ik had geen mouwen in het kamizool, en dus moest de rok aanblijven, dat mij dien avond niet weinig zweets ten lijve uitdreef, alzoo mijn geheel pak van deftig *Hollandsch* laken was; dan, spoedig liet ik mij *Indische* kleederen maken. 's Avonds ten negen ure vertrokken wij; twee nachten logeerde ik in de stad, in 't Heeren-Logement, bij den kastelein VAN HOUTEN, en betrok toen eene gehuurde woning in de Buiten-nieuwpoort-straat, juist over de woning van mijn' Collega VERMEER. — Om het ongerief voor uitkomende Predikanten, werd, op mijn voorstel, bij het Ministerie be-

(*) Den 9 Nov. 1787 schreef mij de, nu wijlen, Gouverneur-Generaal WIESE, dat dit Landgoed *Weltevreden*, na den dood van Mevrouwe de Douairiere VAN DER PARRA, aan den Heer Raad van *Indië*, Mr. W. VAN DER BERG, verkocht was voor 85000 rijksdaalders.

besloten, dat ieder Predikant, op zijne beurt, een' uitkomenden broeder eene maand lang bij zich zou logeren: in mijne eerste beurt ontving ik Ds. JOSUA VAN IPEREN, met zijn huisgezin, bestaande uit acht personen. — Eene matige levenswijze is, vooral op *Batavia*, ter bevordering van het behoud der gezondheid, zeer aan te raden; en hiertoe zal ook het volgende (zoo men dit hebben kan) niet ondienstig zijn: eene woning op eenigen afstand van de stad, bij voorbeeld op *Molenvliet*, tusschen de posten *Rijswijk* en *Noordwijk*, zoo die er nog zijn. Het zitten in den maneschijn moet vermijd worden; ik had er, althans, ongemak van. Veel eten, vooral des avonds, en het drinken van veel bier, is nadeelig. Op het eten van vruchten (dat ook matig dient te geschieden, en wel naar dat de soorten zijn) moet men geen koud water drinken. Eene goede rijpe ananas, die er in overvloed zijn, is, des morgens, zeer gezond. Goede sappige pompelmoezen kunnen in heete koortsen zelfs gebruikt worden, en zeer verkwikken. Jaarlijks een reisje naar de bovenlanden van *Batavia*, naar *Buitenzorg*, *Pondok Gedé*, *Ciceroa*, *Tjipannas*, bevordert zeer de gezondheid; men heeft er eene zuivere gezonde lucht, voortreffelijke groenten, en de heerlijkste gezigten. Het baden twee maal ter weke (doch nimmer met een verhit ligchaam (*)) is er zeer aan te raden, als ook het tijdig ter ruste gaan en vroeg opstaan; want de bezigheden moeten er, wegens de hitte, vroeg beginnen: om zes ure des morgens gaf de Gouverneur-Generaal VAN DER PARRA op *Weltevreden* (vijf kwartieruurs van *Batavia* gelegen) al audientie. En verder zal de ondervinding, ook in dezen, de beste leermeesteresse zijn.

In de Verhandelingen van het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen, te *Vlissingen*, (waarvan ik, sedert 1784, de eere heb, lid te zijn) het XIVde Deel, bladz. 577, wordt een berigt, door mij medegedeeld, gevonden, wegens een min bekend *Indisch* geneesmiddel tegen de koorts en de koek; terwijl vooraan, in dat zelfde Deel, twee bekroonde Verhandelingen gevonden worden, op eene prijsvraag, wegens

(*) In de maand Januarij 1779 had de Heer Raad van *Indië* J. V. de onvoorzigtigheid, om, bezweet uit het bedde gekomen, onmiddellijk in eene, met koud water gevulde, balie zich te gaan baden; dat eene bezoorte ten gevolge had, waarvan hij nimmer herstelde.

gens de middelen, om het gebrek aan goede krankbezoekers, in dienst van de toenmalige O. I. C., te verminderen, ja geheel weg te nemen, en die Comp. van den last der kwaden te bevrijden; tot welke prijsvraag ik het genoegen gehad heb, eenige aanleiding te geven.

Aduard, den 20 Jan. 1816. J. C. M.

FREDERIK MATTHISON'S ONVERWACHTE REDDING UIT EEN DOODELIJK GEVAAR.

(Briefswijze door hemzelven medegedeeld aan eenen Vriend.)

Grandclos, (in *Zwitserland*) Junij 29, 1790.

— Dat ik nu overga, waarde vriend! u eene naauwkeurige beschrijving te geven van mijne laatste uitstappen op het Alpische gebergte. — Wij begaven ons te paard naar het dorp *Yverne*, niet verre van *Aigle* gelegen. De weg was aanvankelijk bekoorlijk, door pijn- en cytisus-boomen slingerende: de trossen gele bloemen, die de laatste versieren, kwamen treffend en sierlijk uit tegen de donkergroene kleur der eerste; terwijl wij nu en dan door de openingen der boschjes verrast werden met een gezigt op de vlakten van de *Rhône* en de wildbesneeuwde heuvelen van het *Walliserland*. Wij vervolgden op deze wijze onze opklimming gedurende bijna twee uren, toen wij aan eene plaats kwamen, *de Ruinen* genoemd; een naam, volkomen overeenkomstig met de natuurlijke gesteldheid der plaats, daar de weg nu bijna eene geheel loodregte gedaante aannam, en de natuur van wederzijden niets anders voor het gezigt opleverde, dan opeengestapelde gebrokene rotshoopen. Naauwelijks, echter, waren wij deze wildernis voorbij, als eene aangename vlakte ons dezelve op eenmaal deed vergeten, daar wij thans het meer van *Geneve*, in deszelfs gansche uitgestrektheid, in de verte zagen voor ons liggen. Wij hielden ons hier eenigen tijd in eene *sennhütte* (*) op, waar wij door den eenvoudigen eigenaar bij

(*) Dit zijn eene soort van melkhuisjes, die men bij uitsluiting op de Alpen aantreft. Zij zijn gelegen op de hooge gedeelten der bergen, en al-

bij uitſtek gastvrij ontvangen werden en uitmuntende melk vonden. Na deze ververſching zetteden wij ons togtje voort, en bereikten tegen den avond ons nachtverblijf; zijnde eene andere *ſennhütte*, aan den voet van twee prachtige rotsgevaarten gelegen, van welke het eene volkomen de gedaante heeft van een' platvormigen koepel, en *la Tour de Mayenne* genoemd wordt.

Door eene vurige begeerte bezield, om den top dezer hoogte te bereiken, vanwaar ik mij een heerlijk gezigt belooſde over de Alpen van *Savoje*, en tevens een' rijken oogst van planten, kon ik den volgenden morgen niet nalaten eene proef te wagen om mijne begeerte vervuld te zien, voorzat daar mijn gastheer mij verzekerde, dat de onderneming moeijelijk noch gevaarlijk was. Mij dus van mijnen LINNÆUS en een klein mandje met wijn en brood voorzien hebbende, begaf ik mij op weg, en bereikte, zonder eenig beletſel of ongeval, den top der rots. Het gezigt op denzelven ging mijne verwachting nog te boven, en ik vond mij ook geenszins te leur geſteld in den kruidkundigen oogst, dien ik mij beloofd had: alles zou dus naar wensch zijn uitgevallen, indien ik had kunnen goedvinden, langs denzelfden gemakkelijken weg weder terug te keeren; maar, ongelukkig wekte een kwade geest de gedachte bij mij op, dat ik, door rondom de oostzijde dier hoogte te gaan, welligt een ander ſpoor tot afdaling vinden, en daardoor tevens eene nadere kennis zoude verkrijgen van eenen grond, dien ik begeerig was zoo naauwkeurig mogelijk te onderzoeken. Nimmer zoude ik echter de uitvoering van dit plan beproefd hebben, indien ik bedacht had, dat de rij rotſen, tusſchen welke ik dit ſpoor hoopte te vinden, zich loodregt boven eenen verſchrikkelijken afgrond verhief.

Omtrent een half uur voortgewandeld zijnde, eerst langs een dal, en vervolgens weder eene hoogte beklommen hebbende, bevond ik mij aan den voet eener zeer ſteile rots, die ik niet zon-

alleen in de zomermaanden bewoond, wanneer de grond vrij van ſneeuw is, en voedſel voor het vee oplevert. MATTHISON zegt, in zijnen achtſten brief, dat, des anderen daags na zijne beklimming van den *Aretiadas*, de kudden van de lagere Alpen derwaarts zouden gedreven worden. De herders vergezellen dan de kudden, en nemen bezit van de *ſmahlitten*, vanwaar zij het benedenland van melk enz. voorzien.

zonder veel moeite beſteeg, door middel van bosjes heester, die uit de ſcheuren opgroeiden. Nu vond ik eene bevallige ſchuinte, die met de *filene acaulis* als met een purperen tapijt bedekt was. Min of meer vermoeid zijnde, zette ik mij hier neder, en rustte een' tijdlang uit. Het was toen juist twaalf ure des middags.

Na eenige ververſchingen uit mijn korfje genuttigd te hebben, beklom ik de ſchuinte, en, daar nergens eenig ſpoor van menſchen te vinden was, rigtte ik mijnen koers naar de zon en *la Tour de Mayenne*, die juist ten oosten gelegen was van de *ſennhütte*, waar ik mijnen geleider gelaten had. Zelden bevond ik mij zoo onaangenaam in mijne verwachting te leur geſteld, als thans op het gezigt van de ontzettende verandering des tooneels, dat zich aan mijne oogen opdeed; daar ik, den top der ſchuinte bereikt hebbende, eene grenzenlooze, met ſneeuw overdekte, wildernis, zoo ver ik zien kon, zag voor mij liggen, die ſlechts werd afgewisſeld door groote kloven en rotspunten, en waar, als aan de eindpalen van eenen Chaos, alle wasdom en leven ſcheen te hebben opgehouden.

Zelfs indien mijne krachten nog geheel onverzwakt waren geweest, zoude ik mij geen dwazer denkbeeld hebben kunnen vormen, dan dat van te willen beproeven, deze koude oorden der verwoesting door te dringen. Natuurlijk, dus, dat ik thans, daar ik mij reeds afgemat gevoelde door vorige moeijelijkheden, het geraden oordeelde, zonder uitſtel terug te keeren, en zoo ſpoedig mogelijk het pad weder te bereiken, langs hetwelk ik was opgeklommen. Dan, oordeel over mijne verbazing, toen ik, de rots weder bereikt hebbende, ſiddernde de onoverkomelijke zwarigheid inzag, langs eene ſteilte af te klimmen, wier ijsſelijkheid ik in het opklimmen ſchier niet had opgemerkt!

Gij weet bij ondervinding, dat zeer dikwijls het geval plaats heeft in rotsachtige oorden, dat dezelfde rots, die gemakkelijk te beklimmen is, in het afklijgen niet zelden het grootſte gevaar oplevert. In mijn geval was die afklijging niet alleen gevaarlijk, maar zelfs onmogelijk; dewijl niets mijnen val in eenen afgrond beletten kon, dan het juiste plaatſen van den voet op die bosjes heester, welke mij in het opklimmen waren behulpzaam geweest; en hiervan konde ik mij toch niet verzekerd houden, ten zij ik ook oogen in mijne voet-

zo-

zolen had gehad. Ter regter en ter linker zijde ontnamen verschrikkelijke steilten mij elke mogelijkheid, mij uit dezen gevaarlijken toestand te redden. Niets bleef mij dus overig, dan het te wagen, deze sneeuwwoestijn door te worstelen; en ik was genoodzaakt, hieraan alleen de beslissing van mijn lot over te laten. Andermaal bevond ik mij weldra op de schuinte met het purperen tapijt, en aan de boorden dier met sneeuw overdekte wildernis, in welke de losse sneeuw de wandeling bij uitstek moeijelijk maakte; en woorden zouden mij ontbreken, om alle de zwarigheden te beschrijven, die ik op mijnen weg ontmoetede, en zoo groot waren, dat, met eenen geringeren graad van natuurlijke sterkte, ik onvermijdelijk onder dezelve had moeten bezwijken. Dikwijls vond ik mij genoodzaakt, in met sneeuw opgevulde diepten neder te dalen, uit welke ik zonder de uiterste inspanning niet weder konde opklimmen; en na dit alles was ik slechts een zeer klein eind wegs tot mijn doel genaderd. Door het aanhoudend vallen tusschen gebrokene rotspitsen waren mijne enkels geheel ontveld, en mijne handen door het aanvatten van dezelve zwaar gekwetst; zoodat ik mij eindelijk zoodanig uitgeput gevoelde, dat het mij onmogelijk was verder te gaan. Het was toen half vijf.

Tot hiertoe had ik alle hoop van redding nog niet opgegeven; maar thans, daar mijne krachten mij verlaten hadden, en de woestenij zich nog even ver scheen uit te strekken als bij den eersten stap, dien ik in dezelve deed, kwam mij mijn lot onvermijdelijk voor, en beschouwde ik den dood als den éénigen redder uit zoo vele gevaren. Het geringe overschot van mijnen wijn en mijn laatste brood gebruikte ik in de vaste overtuiging, dat, even als de edele *Spartanen* te *Thermopylæ*, ook ik na mijnen laatsten maaltijd gehouden had. Met deze denkbeelden leide ik mij neder op den rotssteen, die mij te voren tot eene tafel had verstrekt, en viel terstond in eenen diepen slaap.

Het leven van uwen vriend, waarde BONSTETTEN! hing nu aan een zijden draad. Mijne vermoeidheid in aanmerking nemende, was het meer dan waarschijnlijk, dat ik niet dan na zonneöndergang uit mijnen slaap zoude ontwaken; en in dit geval had ik zonder twijfel het slagtoffer moeten zijn der vorst, die hier des nachts, zelfs in dit jaargetijde, zoo gestreng is, dat dezelve een klein meer, dat ik op deze hoog-

ten

ten was voorbijgegaan, met eene zeer dikke korst ijs bedekt had. Dat eene menschenhand mij uit dezen verstijfden en bijna levenloozen toestand zoude gered hebben, was hier even zoo min, als in eene woestenij op een onbewoond eiland, te verwachten; en ik zal het toeval, aan hetwelk ik mijne verlossing te danken heb, altijd beschouwen als eene der opmerkelijkste omstandigheden, welke den sterveling, onder het bestuur der Voorzienigheid, kunnen bejegenen.

Een roofvogel, die waarschijnlijk een nest ergens in de nabijheid had, was het éénige middel, dat mij aan het leven en de menschelijke zamenleving moest teruggeven. Met een luid geschreeuw zweefde hij zoo digt langs mij henen, dat, in weerwil mijner bijna doodelijke verstijving, ik door het geraas ontwaakte. Zijn geluid, dat ik nog op eenen afstand hoorde, scheen mij toe dat van eenen arend te zijn; en naderhand werd mij door de gemzen-jagers verzekerd, dat de nesten der steen-arenden in menigte op deze rotsen gevonden worden. De groote uil, in het Fransch *grand duc* genoemd, is mede een bewoner dezer oorden, en houdt zich in de scheuren en holligheden der rotsen op: het is echter niet waarschijnlijk, dat deze mijn verlosser was, dewijl hij niet gewoon is zich bij dag te vertoonen. Bij mijn ontwaken belettede mij mijn halfdroomende toestand, het beest met eenige naauwkeurigheid te beschouwen; en, toen ik mijne zinnen weer had verzameld, had het zijne vlugt reeds zoo hoog genomen, dat het mij niet mogelijk was, deszelfs gedaante duidelijk te onderscheiden.

Het was zes ure, toen ik ontwaakte; en, mijne krachten nu eenigzins hersteld zijnde, besloot ik nogmaals alle pogingen te beproeven, om, ware het mogelijk, mij uit dezen toestand te redden. Ik worstelde, zonder vertraging, gedurende omtrent een uur lang, met onbegrijpelijke moeijelijkheden, door sneeuw en rotskloven heen; wanneer ik ten laatste de bedding bereikte van eene bergrivier, thans van water ontbloot, en hier en daar slechts opgevuld met sneeuw. Mijne geestvermogens, te voren meer en meer onderdrukt, werden op dit gezigt in eene even groote mate opgewekt. Vol vreugde heette ik den voorbode mijner uitredding welkom, en betrad zijne bedding in het volle vertrouwen, dat, daar hij in een ander jaargetijde zijne wateren naar de vlakten voer-

voerde, hij thans mij daarhenen tot eenen geleider zoude verſtrekken.

Ik daalde zeer langzaam af, tusſchen hoopen rotsſteenen, die beurtelings nu effen dan ruw waren, naarmate het water met meer- of minder geweld over dezelve was heengeſtroomd. Niet lang vervolgde ik dus mijnen weg, toen ik eindelijk weder verrast werd met het geluid van de klokjes der kudden en het gezang der herders. De toonen der welluidendſte muzijk hadden nooit zulk eenen invloed op mij, als thans deze ruwe klanken, dewijl dezelve in één oogenblik allen twijfel ophieven, die mij wegens mijne volkomene uitredding nog was overgebleven. Een rook, dien ik ſpoedig daarna ontwaar werd, en uit het midden van een pijnboomenbosch opſteeg, diende mij vervolgens verder tot wegwijzer; en tegen acht ure des avonds kwam ik bij eene *ſennhütte* aan, op eenen aanmerkelijken afſtand gelegen van die, welke ik des morgens verlaten had. De herders, mijn misvormd en doodbleek gelaat aanſchouwende, verbeeldden zich in het eerst een geeſtverſchijnſel te zien; en geen wonder, na veertien uren in zulke angſtvolle omſtandigheden te hebben doorgebragt, zonder eenige andere verkwikking, dan die van een weinig brood en wijn.

De goede bergbewoners ſchaarden zich rondom mij, om mijne geſchiedenis te vernemen, en lieten eene deelneming in mijn lijden, en een ongeduld om hetzelve te verzachten, blijken, die mij diep troffen. Toen ik den weg aanwees, langs welken ik gekomen was, gaven zij mij, door de nadrukkelijkſte gebaren, hunne verbazing te kennen, en verzekerden mij, dat het hooge bergland zeer gevaarlijk is, uit hoofde der verſchrikkelijke afgronden, die men er in menigte aantreft; en dat het door de gemzen-jagers niet voor in de maand Augustus, en dan zelfs nog ſchaars, bezocht wordt.

Ziedaar, waarde BONSTETTEN, een getrouw en onopgeſmukt verhaal van mijne laatſte reize in het Alpiſche gebergte!

MERK-

MERKWAARDIGE BIJZONDERHEDEN UIT HET LEVEN VAN DEN BEROEMDEN SULLY (*).

(Uit de *Histoire de* HENRI LE GRAND, van *Madame* DE GENLIS.)

In de rampzalige dagen der *Parijſche* bloedbruiloft bewaarde de Voorzienigheid een kind, dat in het vervolg moest bijdragen om *Frankrijk* te herſcheppen. De jonge ROSNY (SULLY), twaalf jaren oud, werd, den eerſten dag des algemeenen moords, wakker door het gelui van alle klokken en het verward geſchreeuw van het graauw. Zijn Gouverneur en zijn kamerdienaar gingen met overhaasting naar buiten, om naar de oorzaak van den opſtand te vernemen, en men heeft naderhand nooit weer van deze twee mannen gehoord; zij waren van de eerſte ſlagtoffers. De jonge ROSNY, alleen in zijne kamer gebleven, kleedde zich in allerijl; en door zijnen huiswaard onderrigt van het gevaar, waarin hij zich bevond, beſloot hij zich te begeven naar het Kollegie van *Bourgondië*, waar hij ſtudeerde. Hij wikkelde zich in zijnen ſcholiersmantel, en, een paar groote getijboeken onder zijnen arm nemende, begaf hij zich op ſtraat. Hij werd door ſchrik bevangen, bij elke ſchrede benden van verwoeden aantreffende, die rondliepen onder het geſchreeuw: *ſla dood, ſla dood! vermoord de Hugenooten!*... Hij verviel onder een *corps de garde*, dat hem ſtaande hield; maar het getijboek, waarvan hij zich had voorzien, diende hem aan paspoort; men liet hem loopen: hij werd nog tweemalen vastgehouden, en redde zich met hetzelfde geluk uit deze dringende gevaren. Aan het Kollegie van *Bourgondië* gekomen, weigerde de portier in den beginne, hem hier in te nemen. Nu achtte hij zich reddeloos verloren; maar hij werd te rade, naar den principaal van het Kollegie te vragen, zijnde een deugdzaam kerkelijke, met name LA FAYE, die zich met hem belaſtte, en hem gedurende drie dagen in een kabinet verborgen hield, alwaar deze eerbiedwaardige priester, zoo zeer verdienende het Evangelie te prediken, hem zelf des morgens en avonds ſpijs ging brengen.

Het

(*) Ieder kent dezen grooten Staatsdienaar des grooten HENDRIKS, den vriend van dezen vriend zijner volken.

Het verbod van doodſlaan en plunderen eindelijk openbaar gemaakt zijnde, haalde men den jongen ROSNY uit zijn celletje, en hij werd den Koning van *Navarre* in handen geſteld.

In den veldſlag van *Ivry* waren de Baron VAN ROSNY, die, als gewoonlijk, in het eskadron des Konings ſtreed, twee paarden onder het lijf gedood. Na zware wonden ontvangen te hebben, viel hij van zichzelve, zonder den uitſlag des gevechts gezien te hebben. Weer tot zijne kennis komende, bevond hij zich over de aarde uitgeſtrekt, zonder helm en bijna zonder wapening, (de zijne was in ſtukken geſlagen;) en, naar alle kanten rondziende, ontdekte hij bij zich noch bedienden, noch vijanden, noch troepen, en beſpeurde niet dan lijken, langs den grond geſtrekt. Hij hield den ſlag voor verloren. De Koning was op dit oogenblik met de armee aan het vervolgen der vlugtenden. Hij ſtond, kunnende ter naauwer nood blijven ſtaan; in dezen toeſtand zag hij een' ruiter van de vijanden op hem aankomen; deze ruiter was gewond, op een ſlecht paard, maar ſcheen het op zijn leven gemunt te hebben. Gelukkig bevond ROSNY zich ſlechts eenige paſſen van eenen perenboom, welks takken buitengewoon laag neerhingen. Hij ſleepte zich onder dezen boom, en, zich om denzelven draaijende, en een bolwerk van de takken makende, vermijdde hij de ſlagen van dezen ſoldaat, die, ten einde van weinige minuten, het gerucht van den draf eens paards hoorende, in aller ijl de vlugt nam. Hij, die dus tuſſchenbeiden kwam, was een bediende uit het gevolg van 's Konings leger; hij bereed een ſlecht, klein paardje, dat ROSNY, die in den ſlag altijd geld bij zich droeg, voor tien malen de waarde kocht. Deze kon hem geen het minſte berigt van den ſlag geven. ROSNY, ſteeds geloovende dat dezelve verloren was, ſtijgt te paard; hij begeeft zich op reis, zonder te weten, welken weg hij moet nemen, en, aldus op geluk en ongeluk ronddwalende, ziet hij regt op zich aankomen zeven vijanden, welker een den witten ſtormhoed des Hertogs VAN MAYENNE droeg. Hij dacht ditmaal, dat het onmogelijk was, het nieuw gevaar te ontſnappen. Men riep: *werda!* en hij noemde zich. Gereed om zich over te geven, hoedanig was zijne verbazing, toen hij, in plaats van aangevallen te worden, vier der perſonen hem nederig zag naderen, ſmeeken-

de dat hij hen als gevangenen wilde aannemen! Het ſcheen hem zoo vreemd, dat vier gezonde en welgewapende krijgslieden, op volmaakt goede paarden, zich kwamen overgeven aan een ontwapend man, geheel met bloed bedekt, dat hij, bewegingloos, buiten ſtaat was om te antwoorden. Maar hij kreeg welhaast opheldering; deze vrijwillige gevangenen deden zich kennen. Zij berigtten hem, dat de Hertog VAN MAYENNE den ſlag verloren had, en dat de Koning de overblijffelen van den gewonnen ſlag vervolgde. De een bood hem, na dit verſlag, ten teeken der overgaaf, den witten ſtormhoed aan, dien ROSNY, bij den ſtaat van uitputting, waarin hij zich bevond, moeite had om te dragen. De drie anderen van dezen troep (allen worden genoemd en waren lieden van aanzien) ſpraken niet van zich over te geven; zij bevalen ROSNY hunne vier makkers, en, eenen hoop der overwinnaars ziende naderen, renden zij met losſen teugel voort. ROSNY begaf zich tot het koningsgezind bataljon, en, een' der pages van den Koning ontmoetende, belaſtte hij hem met den ſtormhoed, die voor hem eene vracht was, welke hij niet meer kon torſchen. Na nog eenige andere avonturen, ging hij in een huis, waar men zijne wonden verbond; vervolgens liet hij zich in een' draagſtoel, en te water, naar het kasteel van *Rosny* brengen, waar de Koning was, dien hij door een' koerier van alles had laten onderrigten, wat hem wedervaren was. Op geringen afſtand van *Rosny*, zag hij de vlakte geheel bedekt met paarden en honden, en den Koning zelv', die van de jagt kwam. De Koning liep terſtond naar zijne rosbaar, en, ten aanzien van al zijn gevolg, omhelsde hij ROSNY met alle blijken der treffendſte genegenheid.

De Koning, wetende dat ROSNY aanteekeningen hield omtrent alle de gebeurtenisſen, waarvan hij getuige was, beval hem, dit werk uit te breiden en in orde te brengen; en, daar ROSNY zich daarvan verſchoonde, betoogende dat hij de hebbelijkheid van ſchrijven niet bezat, beloofde de Koning, het handſchrift te zullen lezen, en *den ſtijl met zijne hand te zuiveren*. Dusdanig was het begin der *Gedenkſchriften van* SULLY; belangrijke anekdote, die ze nog te kostelijker maakt.

DE

NATUURLIJKE HISTORIE DER APEN.

Eene ſatyrieke Voorlezing.

(Naar het *Hoogduitsch.*)

Wanneer wij den ſtatelijk regtop tredenden *Orang-outang*, of Boschmensch, *tabula* I in BUFFON's *Natuurlijke Historie van den Aap*, beſchouwen, gelijk hij, als met den maarſchalksſtaf in de hand, den paradetogt der apen aanvoert, zoo blijft ons naauwelijks eenige twijfel over, of dit dier iet anders zij dan een ontwerp tot een' mensch, dat echter nog te ver van het ideaal der groote vormſter verwijderd bleef, om het den ſtempel der menschheid in te drukken, en den goddelijken adem in te blazen.

Stellen wij ons eenen beeldhouwer voor, die zijn ideaal in marmer wil uitvoeren. Hoe menige onvolkomene ſchets moet hij dikwijls ontwerpen, eer hij een model tot ſtand brengt, dat aan zijn idé beantwoordt? Even zoo ſchijnt de natuur eerst door eene reeks mislukte proeven tot de verwezenlijking van haar menſchen-ideaal gekomen te zijn, wanneer wij de ganſche volgreeks der apen, van den Baviaan tot den *Orang-outang*, de monſtering laten paſseren; ja zelfs komen wij in de verzoeking, deze zeldzame diermenſchen, welke ons, meesterſtukken der ſchepping, als 't ware ſchijnen te trotſen, voor ſtudien of voorbereidende oefeningen te houden, welke de ſchepping des menſchen voorafgingen. Beſchouwen wij b. v. den kortſtaartigen, hondskoppigen aap op de 13de plaat. Wie twijfelt, dat hij de eerſte proef was, om de hondsgeſtalte tot de menſchengeſtalte te veredelen? Hier hebt gij de loodregte houding des ligchaams, die echter nog al te dikwijls uit de rol geraakt, en tot de viervoetige beestachtigheid afdaalt. Hier hebt gij de eerſte onvolkomene ontwerpen tot menſchenhanden; hier is de eerſte overgang tot den mensch; met één woord: hier is de Baviaan. Maar uit deze geſtalte liet zich zoo weinig de heer der ſchepping vermoeden, dat de natuur het opgaf, van den hond tot den mensch over te gaan. Zij beproefde derhalve den overgang van de kat tot haar ideaal; en zoo ontſtonden die kattekoppige, kromgebogchelde en langſtaartige gedierten, welke wij onder de namen *Maimon*, *Makak*, *Patas*, *Malbrook*, *Talapoin*, *Killitrix* enz. aanga-

pen, onder welken eenige bij den naam van Meerkat bekend zijn.

Of de *Maimon* met den filozoof des zelfden naams en zeer geachten aandenkens gelaatkundige overeenkomst hebbe, laat ik aan zijne plaats. Zoo veel is zeker, dat hij in ligchamelijke houding en diepzinnige uitdrukking des gezigts iets van eenen wereldwijzen heeft, die over eene óf andere moeijelijke metaphyſiſche ſtelling peinst. — Even zoo weinig is te miskennen, dat bij alle deze apen kattengedaante met menſchengedaante ineengeſmolten, doch het ideaal maar weinig nader gekomen is.

Dan, beſchouwen wij eens den aap, welke op de 41ſte plaat onder den eerenaam van den *Hertog* voorkomt. Hier is reeds edeler menſchelijke evenredigheid. Hier zijn armen, voeten en handen, als bij den mensch. Hier zijn neus en oogen, hier is gelaatsuitdrukking, als bij den heer der ſchepping. Maar de kaak, de ſtaart en de nagels verraden nog te zeer het dier. Ook deze ſchets werd verworpen; en zoo ontſtond de *Gibbon*, of langarmige aap, op de 2de plaat. Hier is men het ideaal reeds aanmerkelijk nader gekomen. Hier ziet gij menſchelijke ligchaamsgeſtalte in alle afzonderlijke deelen. Hier is volkomen loodregte houding; hier de vorm des menſchelijken hoofds; hier zijn ooren, mond en neus als bij ons evenbeeld; hier is een ſierlijk gekroesde Zweedskop, en een bakkebaard, waarover zich geen onzer martiale pronkers behoefde te ſchamen; hier, eindelijk, zijn ſchouders, voeten, armen en handen, welker gebarenſpraak, vol van uitdrukking, geenen menſchen-verbeelder, gelijk IFFLAND de ſchouwſpelers zeer zinrijk noemt, geenen rondreizenden Mimus of Declamator ontſieren zou. Doch de verhouding van het eene tot het andere is nog te gebrekkig. Deze armen en handen, lang genoeg om een geheel vrouwelijk apen-harem te omhelzen, paſſen niet voor een meeſterſtuk der ſchepping, dat ſlechts tot een huwelijk *en deux* beſtemd is.

Nu ontſtond de *Orang-outang*, of Boschmensch, welke zich *tabula* 1 in deze reeks van mimiſche apenverbeeldingen aan ons voordoet. Hier is, als 't ware, de laatſte ſtation, of pleisterplaats, van het dier tot den mensch. En inderdaad, wanneer wij dezen aap naauwkeurig beſchouwen, zoo ſchijnt hij ons, heeren der ſchepping, als tot eenen rangſtrijd uit te dagen, of zelfs zich over ons vrolijk te maken.

ken. Vertalen wij eens den ſatyrieken trek om zijnen mond in eene verſtaanbare letterſpraak. „ Slechts niet te veel vertooning gemaakt, gij heeren der ſchepping! "— dus ſchijnt hij ons toe te roepen — „ die daar zoo deftig henentreedt: hier zijn ook lieden, die opgeregt gaan, zoo wel als gij; hier zijn ook lieden, die hunne medeſchepſelen over den ſchouder aanzien, zoo wel als gij. En wat de ſpraak betreft, waarop gij u zoo veel laat voorſtaan: el! beproeft het eens, onze apenſpraak te beſtuderen, of er niet meer gezond verſtand dan in uwe menſchenſprake is."

In waarheid, bij den aanblik van dezen quaſi-mensch kunnen wij ons naauwelijks onthouden van te vermoeden, dat de groote formeerſter hem in eene *Hogartſche* luim geſchapen hebbe; namelijk, om eene karrikatuur in de ſchepping daar te ſtellen, waarin de mensch met demoed zijne grondtrekken herkennen zou, wanneer hem de hoogmoedsduivel plaagt om zich voor een evenbeeld Gods te houden.

Evenwel laat zich niet loochenen, dat tuſſchen den *Orang-outang* en den mensch nog eene klove gevestigd is, welke de natuur met eene ontallijke menigte ſpelingen aanvulde, die zich meer- of minder van het apendom verwijderen en in de menſchenheid overſpringen. — Onder deze ſpelingen neem ik alle die geciviliſeerde apen op, welke wel eene menſchelijke opvoeding genoten hebben, in menſchelijke ſpraak onderwezen zijn, in menſchelijke kleeding rondgaan, doch niettemin naar hunnen apenaard, hunne apenneigingen en apenlusten, met even veel regt als de *Orang-outang* en de *Gibbon*, tot de apen behooren, ja nu en dan zelfs in de familie der Bavianen overſpringen. Beſchouwen wij, b. v., den ouden, geilen handelſmous RIPS. Welken verſtandigen man valt het in, hem voor iet anders dan eene bastaardſoort des Baviaans te houden, bijzonder wanneer hij, met de ligtvoetigheid eens bokvormigen Saters, zijnen grijzen haren, zijn gerimpeld voorhoofd en zijner varkenslederen huid ten trots, op Amors vrijen grond het wild najaagt? — Stellen wij de kleederen ter zijde, waarin hij zijne apengeſtalte poogt te verſteken. Verbeelden we ons hem *in puris naturalibus;* en ik twijfel geenszins, of, zoo eenig natuuronderzoeker hem op de kust van *Congo* ronddwalen, of met een wijſjesaap kozende op eenen dadelboom zag zitten, wij hem ſpoedig in alle natuurhiſtoriſche werken *in effigie* zouden aangapen, misſchien on-

der den naam van bokaardigen aap, of *simia hircus*, dewijl het inderdaad ſchijnt, alsof de natuur tot zijn wezen twee deelen Baviaan en één deel bok genomen hebbe, ſchoon hem ook eenig bijvoegſel van de zwijnen-natuur niet kan ontzegd worden. — Of, beſchouwen wij den Raadsheer SLENDERIANUS, die daar in ſtijve graviteit voor ons henen treedt. Voorzigtige Praktizijns plegen den testamenten eene clauſule toe te voegen, de *codicillare clauſule* genaamd, welke omtrent dus luidt: „ Mogt deze mijn laatſte wil niet als een formelijk testament kunnen gelden, zoo wil ik toch, dat het als eene codicil, een legaat, eene *donatio mortis cauſa etc.* zal beſtaan." Even zoo komt mij onze Raadsheer SLENDERIANUS voor als een ſchepſel, waaraan de natuur de *codicillare clauſule* heeft toegevoegd: „ Mogt dit mijn werk niet als een in regten beſtaand mensch kunnen gelden, zoo wil ik toch, dat het als een *Orang-outang*, *Gibbon* of *Maimon* zal beſtaan." Want, nemen wij de proef, een' *Orang-outang* zijnen ambtsrok aan te trekken, en hem op eenen notenboom te zetten, of niet iedereen zich verwonderen zal, dat de ernsthaftige en deftige Raadsheer SLENDERIANUS, zijner ambtswaardigheid ten trots, op den notenboom geklouterd zij! — Ik wil daarvan niet eens ſpreken, dat de natuur reeds zijn uitwendig den *typus* des apenkarakters ingedrukt heeft; ſchoon zich reeds uit dezen verzwikten bouw der ledematen, dezen driehoekigen kop, deze hoogſtaande ooren, en dezen tot een hoefijzer vertrokken mond, de *Orang-outang* laat zien, en wij inderdaad de tweede uitgave der *Buffonſche* Boschmenſchen, *tabula* 1, met eenige ophelderende noten des uitgevers, in hem meenen te aanſchouwen. Doch, hetgeen hem meer nog dan zijne geſtalte karakteriſeert, is deze *Orang-outang's*-graviteit, deze geleende, nageaapte, een of ander hoog origineel afgeziene, mine van gewigtigheid, en deze ſtijfheid van houding, welke hij ook met den kalkoenſchen haan gemeen heeft. Met één woord: hier is waarachtig apenkarakter, naäpingszucht; hier is de *Orang-outang in toga.*

Doch, opdat men mij geen gebrek aan ſystematiſche orde verwijte, zoo wil ik eerst de *genera* optellen, en daaruit dan de *ſpecies* ontwikkelen. Ik verdeel alzoo de apen in wilden en geciviliſeerden, naar dat zij in den ſtaat der natuur, of in maatſchappij en burgerlijke vereeniging leven. Mijne geciviliſeerde

apen

apen vervallen wederom in drie afdeelingen; namelijk, in *pronk-apen*, *wellustige apen*, en *bekkige* of *ſmoel-apen*.

Onder de pronk-apen zijn op te merken: ten eerſte, de *deftige apen*, tot welken mijn Raadsheer SLENDERIANUS, als *ſimia togata*, of aap met de ambtsmine, behoort. Deze apenſoort verraadt zich, als gezegd, zeer ſpoedig door hare phyſiognomiſche uitdrukking. Haar gezigt ziet er eenigermate uit als een regeringsmandaat, dat, met den ambtsſtempel en een ſtooters-zegel voorzien, de woorden: *ex officio*, regeringszaken, aan het hoofd voert.

Bovendien vereischt in deze klasſe eene bijzondere melding de *kleine Paus*, of *ſimia in pontificalibus*. Dergelijke, in geestelijke deftigheid daarheen ſtappende, apen behoeven wij juist niet ver te zoeken. Overal verbeelden zij zich op den kanſel te ſtaan; ieder geluid, dat zij van zich geven, is een evangelie, en de ganſche menschheid behoorde hun, billijkerwijze, het wierookvat na te dragen. Ondertusſchen gebeurt het deze deftige apen ſomtijds, dat zij uit hunne rol geraken, en hunne apennatuur op eene hoogst belagchelijke wijze verraden; wanneer dan niet zelden de ambtsparuik en de pauſelijke waardigheid zeer in het gedrang komen.

Eene zeer gelijkende bastaardſoort van deze deftige pronkapen zijn de *majestueuzen*. Dezen doen zich door eene potſierlijk-majestueuze houding, door eene zekere protektor-mine kennen, waarmede zij op ons nederzien.

Er zijn twee ſoorten derzelven, de *groote* en de *kleine Protektor*. Van de eerſte ſoort is er een bekend, die, onder den naam van *Imperator Mundi*, of Univerſeel-Monarch, bijna gansch Europa doortoog, en zich voor zwaar geld zien liet. Hij was omſtreeks vier voet hoog, en tamelijk breed van ſchouders. In het jaar 1802 hadden de g..likkers aan het Parijſche hof zich ten ſpel gemaakt, hem met een' purperen mantel te bekleeden en met kroon en ſchepter te verſieren. Ongemeen potſierlijk — zegt de ſchertſende natuuronderzoeker, Pater SPIRIDION, van wien ik deze aanteekening ontleend heb — ongemeen potſierlijk was de nageaapte majesteit, met welke deze aap den troon beklom. In zijne mine waren duidelijk de woorden te lezen: „Wij, *Orang-outang* de Groote, bij de gratie Gods" enz. Doch hij geraakte maar al te ligt uit zijne rol, en er behoefde hem ſlechts iets voor te komen, dat zijne apenbegeerte prikkelde, fluks liep hij de trappen

des troons af, om het meester te worden, en liet purper, kroon en ſchepter in den loop.

De *kleine Protektor* pleegt zich desgelijks ten hove, doch tevens in voorzalen en bureaus van hooge ſtaatsbeambten, te vertoonen. Zijne gebaren vallen bijna nog meer in het belagchelijke, dewijl hij naar niets verder, dan eene kopij van eene andere kopij te zijn, ſtreeft. Hij doet zich insgelijks door een hoog nederzien en door eene grootſche kortheid van woorden kennen, waarachter hij belangrijke geheimen ſchijnt te verbergen. Ieder verzoek beantwoordt hij of met een majestueus kopſchudden, of door eene vriendelijke buiging van zijn hoofd, waarmede hij ons ſchijnt te willen zeggen: „ Wij zullen uw verzoek in eigen hoogen perſoon overwegen. Reken op onze verhevene gunst."

Eene derde ſoort der pronk-apen zijn de *Ceremonieäpen*. Zij onderſcheiden zich door eene marionetmatige houding des ligchaams, door een gebarenſpel, hetwelk naar den winkelhoek en cirkel afgemeten ſchijnt. De Ridder GODOFREDUS vertelt ons in zijn werk *de bestiarum ingenio*, hetwelk helaas in den tijdſtroom verzwolgen is, dat hij aan het hof des Keizers van *China* eenen dergelijken aap gevonden heeft, die het ambt van Ceremoniemeester waarnam. Deze aap ging ſteeds *chapeaubas* en in groot gala gekleed. Hij paste dermate op den dienst, dat, wanneer zijne Majesteit niesde of oprispte, waarbij Hoogstdezelve juist niet gewoon was zijne hand aan den mond te brengen, hij zich met het ſpits van den neus tot aan den vloer boog; welke buiging dan door het ganſche hofgezin marionetmatig nagemaakt werd. Inderdaad liet zich aan hoven, waar het Machinewezen eenen hoogen trap van volkomenheid bereikt heeft, van deze Ceremonieäpen een zeer doelmatig gebruik maken, wanneer men hen namelijk afrigtte, om het ſignaal tot de reverentien, kniebuigingen en andere evolutien der hoftaktiek op de wijze der orkestmeesters door taktſlagen, of op die der vleugelmannen door teekenen, te kennen te geven, welke het kommando-woord des Ceremoniemeesters aan het ganſche Hofmarionetten-perſoneel verzinnelijkten. — Doch dit ſchijnen *pia deſideria*, gelijk menige andere doelmatige voorſlag.

Gaan wij nu tot de vierde ſoort der pronk-apen, namelijk tot de *Mødeäpen*, over. — Het is eene bekende zaak, dat de zucht tot nabootſing een hoofdtrek is in het karakter van den

aap.

aap. LE VAILLANT levert belangrijke voorbeelden. Men behoeft ſlechts in deszelfs tegenwoordigheid een' rok of eene broek aan te trekken, terſtond zal de aap het nadoen. Even zoo openbaart zich zijne zucht tot nabootſing, met betrekking tot menſchelijke zeden en gebruiken. BUFFON verhaalt, dat hij eenen *Orang-outang* heeft leeren kennen, welke dengenen, die hem bezochten, zeer hoffelijk de hand gaf, om hen bij het affcheid weer uit te geleiden. Dezelfde aap zette zich aan tafel, maakte zijn ſervet los, veegde er zich den ſmoel mede, bediende zich van lepel en vork als een mensch, ja ſchonk zichzelven wijn in, dronk, en deed vele andere dingen na. — FROGER ſpreekt zelfs van eene apenſoort aan de oevers van den vloed *Gambia*, welke de menſchen, die in hunne Republiek verdwaald geraken, eenen ſtok aanbieden, en dezelven dwingen, met hen te vechten. Hierin ligt, derhalve, blijkbaar eene uitdaging ten tweegevecht; en ook dit menſchelijke, of veeleer onmenſchelijke, gebruik heeft dus zijne nabootſers onder de apen gevonden, of — hetgeen mij inderdaad waarſchijnlijker dunkt — de menſchen hebben het van de apen geleerd. Dan, dit zij zoo als het wil; zoo veel is zeker, dat de apenjagers zich van een' welberekenden kunstgreep bedienen, om den aap te vangen. Zij trekken, namelijk, in het gezigt van denzelven, een paar laarzen aan, gaan dan ter zijde, doch laten een paar met pik beſmeerde laarzen achter. Terſtond loopt de aap toe, trekt de piklaarzen aan, en levert zich daardoor zelf in handen zijns vijands. Hier dringt zich ons eene in het oog loopende gelijkheid tusſchen een zeker volk en deze dwaze apen op. Want, zijn de vreemde moden en zeden, welke het naäapt, niet ook met de piklaarzen der apenjagers te vergelijken, welke het even zoo ligtzinnig aantrekt, waarin het even zoo zeker ſteken blijft, en zich in handen zijner vijanden levert? Is dit volk derhalve, met reſpekt geſproken, niet een ware aap?

Na deze kleine afwijkingen, willen wij nu eenige bijzondere ſpelingen van Modeäpen toelichten.

Vooreerst onderſcheidt zich bij dezelven de *Franciſerende aap*, ook *Monſieur Fanfaron* genaamd. Dezen aap naauwkeuriger te beſchrijven, ware eene zeer overbodige moeite. Hij dringt zich ons overal op, bijzonder daar, waar de zoogenaamde *beau monde* of apen *du ton* hunne ſpel drijven. Hier is het, dat *Monſieur Fanfaron* zich ſteeds in het nieuwſte Parij-

ſche kostuum vertoont, dat hij of een *vaudeville* neuriet, of een *calembourg* laat luchten, of eene met ſuiker in ſtede van zout beſtrooide klucht vertelt; met één woord: hier is het, dat *Monſieur Fanfaron* zich in zijn ware licht vertoont, en de zege over het hart der *Mademoiſelle* of *Comteſſe Fanfaron* wegdraagt.

Een tegenhanger van onzen Franciſerenden aap is de *Engliſerende* of *langpandige aap*, dien ik ook *Sir Harington of Lord Winkelbezem* zou kunnen noemen. Deze aap ſchijnt zich een tijdlang verſtoken te hebben gehouden, maar komt thans weer met magt te voorſchijn. *Sir Harington* doet zich zeer ſpoedig door zijne lange panden, waarmede hij het ſlijk van de ſtraten veegt, en door zijnen breedgeplooiden overrok kennen, waaruit echter, in ſpijt aller pogingen der kostuumkunſtenaars, de aap aan alle zijden uitkijkt.

Eene vierde ſoort der pronk-apen, eindelijk, zijn de *grimaſſerende apen*, onder welken zich twee *ſpecies*, namelijk de *kleine Kokette*, en de *Pronkerd*, of *Petit-maître*, voornamelijk onderſcheiden.

Eenige natuuronderzoekers willen de ontdekking gedaan hebben, dat het wijfje van den *Orang-outang* ſomtijds de preutſche en beſchaamde ſpeelt. Het is, derhalve, niet te verwonderen, wanneer wij ook dergelijke pronk-aapjes onder de geciviliſeerden aantreffen. De reeds boven gedachte Pater SPIRIDION vertelt ons in zijn werk *de natura et virtutibus ſimiarum*, dat hij Meerkatten gevonden heeft, welke in onmagt vielen, wanneer een paar vliegen *indecent* genoeg waren, om voor hare oogen te paren. Hij voegt er intuſſchen bij, dat deze Meerkatten, zoodra zij zich voor onopgemerkt hielden, juist geen mishagen aan dergelijke natuurſpelen ſchenen te hebben.

Wat den *Pronkerd* betreft, zoo verſta ik daaronder die grimaſſerende apen, wier wezen, gelijk reeds de naam (eigenlijk *Pronkbengel*) te kennen geeft, uit één deel pronkerij en één deel bengelarij is zamengeſteld. Pronkerij ſchijnt intuſſchen ſlechts het aangeleerde, maar bengelarij het natuurlijke karakter te zijn; en daarom merken wij op, dat hij uit de pronkerij gedurig in de bengelarij terugvalt. Onder alle taalzuiveringsproeven des verdienſtelijken Heeren CAMPE, verſtrekt geene hem tot grooteren roem, dan deze *Pronkbengel*; (dien wij alzoo voorſlaan in het Hollandsch over te nemen.)

Bo-

Bovendien kan men tot de ſoort der grimasſerende apen nog de *Brilleäpen* tellen, waaronder ik diegenen verſta, welke, ondanks hun goed gezigt, ſteeds een' bril op den ſnuit dragen. Men moet zich daarom hoeden, deze Brilleäpen met eene ſoort van menſchen te verwisſelen, die wegens werkelijke bijziendheid tot de oogenkruk hunne toevlugt moeten nemen. Want juist dezen zijn het, welken hij naäpt; daardoor naar den hoogſten rang op de ſchaal der apen ſtrevende, doordien hij een gebrek huichelt, dat hij niet heeft.

Naardien wij nu de eerſte hoofdſoort der gecivilifeerde apen beſchouwd hebben, willen wij tot de tweede hoofdſoort, de *wellustige apen*, overgaan. Deze vervallen wederom in verſcheidene *ſpecies*, of onderſoorten, van welke ik ſlechts twee, namelijk den *geilen aap* en den *Gourmand*, of *Lekkerbek*, wil aanduiden.

De geile aap, ook *ſimia libidinoſa* of *Priapus* genaamd, behoort eigenlijk tot het geſlacht der Bavianen, welke wegens hunne geilheid onder de apen naam gemaakt hebben. De bloedverwantſchap is onloochenbaar, zoo anders ligchaamsbouw, gelaatsuitdrukking en temperament bloedverwantſchap te kennen geven; en het is onmogelijk, onzen *Priapus* niet terſtond onder alle gecivilifeerde apen te kennen. Beſchouwen wij deze wellustige baviaansoogen, welke hij als een paar vuurraderen in den kop rondwenteit, om zijne prooi op te ſporen. Beſchouwen wij dezen ſnuffelenden hondsneus, welke, in opzigt tot het ſpoortalent, ſlechts met eenen Douaniers- of geheimen politie-neus kan vergeleken worden, en reeds op mijlen afſtands zijn ſlagtoffer te beſpeuren, en den wildreuk in te ſnuiven ſchijnt. Beſchouwen wij dezen lekkenden mond, die ſteeds toehappen wil, en zijne ſluwe bekkenbegeerlijkheid door een priapiſch grijnzen verraadt. Voegen wij nog dezen gekromden apenrug, dit beenige x-vormige voetgeſtel *cum attinentiis* er bij, zoo verkondigt ons alles den Baviaan, welken wij *tabula* 13, *in effigie*, bewonderen. Wij hebben boven reeds kennis met den ouden Jood gemaakt, die door zijne belustheid op wildbraad, bijzonder naar jong, onrijp, zijne baviaansnatuur genoegzaam verraadt. Doch deze is ſlechts een voorbeeld van ontallijke anderen, voor welke ieder waakzaam huisvader voetangels moest leggen, dewijl zij, door lokſpijzen van allerlei ſoort, het jonge, onervarene duifje in hun net weten te kirren. — De natuuronderzoekers

SCHOU-

SCHOUTEN, DAMPIERRE en FROGER verzekeren, dat zekere apen zeer begeerig naar vrouwspersonen zijn, dezelven somtijds in de bosschen overvallen, ja schofferen. De beide laatsten voegen er bij, dat dergelijke apen zelfs meisjes van acht tot tien jaren wegslepen, en ze met zich op de boomen nemen, waar men dan groote moeite heeft, deze kinderen aan hunne omarmingen te ontrukken. Wij laten de toepassing van *dezen* karaktertrek op onze gecivilisseerde Baviaanen en *Orang-outangs* aan de eigene ervaring onzer hoorderen over.

Wat den *Gourmand*, of Lekkerbek, betreft, zoo verstaa ik daaronder die gecivilisseerde apen, welke van een zoo delicaat en zoo verwend gehemelte zijn, dat alle vier wereldsdeelen zich vereenigen moeten, om hunne tong te kittelen. Het is bekend, dat de *Orang-outang* een geweldige snoeper is, en aan broodsuiker en zoete amandelen en vijgen nooit genoeg heeft; doch onze *Gourmand* overtreft hem nog verre. Wij hebben dagelijksche gelegenheid, hem in de Muzeën des fijnen smaaks, ik bedoel de Restaurations enz., op te merken, waar hij dikwijls in een vierendeel uurs zoo veel verspoept, als toereikend zou zijn om de ganssche schaar zijner hongerige schuldeischers met brood te verzadigen.

En nu, laat ons eindelijk tot de derde hoofdsoort, namelijk tot de *bekkige* of *smoel-apen*, overgaan. Deze zijn die smalkoppige apen, welke over alles, wat hun nog niet voorgekomen is, den bek openscheuren. Ik heb nieuwelings gelegenheid gehad, dergelijke apen waar te nemen, welke mij de eer aandeden, over mijne satyrieke schertserijen een geweldig geschreeuw aan te heffen. Daar nu de eene eer de andere waard is, zoo heb ik niet willen nalaten, hun in deze apengalerij eene plaats in te ruimen.

DE ORANJE- EN DE MELOEN-SCHILLEN.

Eene Vertelling.

Voor een posthuis in de *Pontijnsche moerassen* stond een knaapje, met lappen bedekt. De zwarte oogen glinsterden donker van onder de lange oogharen, en het zwarte, verwarde haar zwierde om zijn bleek gelaat. Hij was uit *Velletri* ge-

geboortig, ENRICO zijn naam, een wees van wakkere, doch verarmde ouders, die hem niets nalieten dan hunne eerlijkheid en den goeden wil om te arbeiden, zoo men hem maar arbeid verſchaffen wilde. Doch in zijne vaderſtad, die geenen anderen rijkdom bezit, dan den trots, de geboorteplaats van den Heer der wereld, Keizer AUGUSTUS, geweest te zijn, kon niemand den nog zwakken knaap gebruiken. Bedelen wilde hij hoogst ongaarne; en overal, waar hij zijnen dienst aanbood, werd hem met een medelijdend ſchouderophalen en de droge vermaning geantwoord: „ *Ga met God!*" Deze woorden prentten zich van tijd tot tijd diep in zijn kinderlijk gemoed. „Het moet toch wel een goede raad zijn," dacht hij, „ dien zoo vele goede menſchen mij mededeelen;" en zoo nam hij eindelijk het beſluit, *met God te gaan.* Waarheen? Dat wist hijzelf niet regt. Naar *Napels* hield hij voor best; want hij had gehoord, dat daar vele duizend *leegloopers* leefden, en dus, dacht hij, zou ook wel een *werkzame knaap* er zijn brood vinden.

Op den dag, dat hij dit ſtoute voornemen dadelijk uitvoerde, was hij juist in een klooſter wel verzadigd geworden, en gevoelde zich ſterk genoeg om de reize aan te gaan. Doch het ging hem met zijne krachten, gelijk het andere kinderen met hunnen ſpaarpenning gewoon is te gaan; zij houden den ſchat voor onuitputtelijk. Slechts weinige mijlen had ENRICO afgelegd, toen hij reeds vermoeid nederzonk. „ *Ik ben met God gegaan,*" zeide hij weenende: „ waarom kan ik dan niet verder?"

Het was in de nabijheid van een dorp. Eene jonge boerin, die een' pot met melk op haar hoofd droeg, had zijne verzuchting gehoord; en, als hij het neêrgezonken hoofd opbeurde, dewijl hij eenig geruisch in zijne nabijheid vernam, zweefde de melkpot voor zijne lippen, en een paar vriendelijke oogen ontmoetten de zijnen. Dat ſcheen den knaap een wonder; en, hoe fraai ook het meisje was, zoo kon hij haar toch niet aanzien, zonder aan de raven van ELIAS te denken. Nadat hij zijn genoegen gedronken had en nu dank ſtameien wilde, zweefde het meisje, zonder zulks af te wachten, met vluggen voet voorbij. Dat noemde ENRICO *verdwijnen*, en was zeer geneigd, eenen vermomden engel in de goedhartige meid te vermoeden.

Geſterkt in krachten en vertrouwen, zette hij zijne reize voort,

voort, zong, bad, en bleef welgemoed, tot de honger wederkeerde. Nu begon hij, eerst zacht, en, als de honger hevig werd, steeds luider, den goeden God te herinneren, *dat hij met Hem ging*, en geregtigd was, van Hem, als zijn reisgezel, hulp te verwachten. Het duurde ook niet lang, of hem bejegende een ezeldrijver, wiens muildier met kastanjen beladen was. Deze geleek veel meer naar eene raaf, dan gene fraaije boerenmeisje. ENRICO stelde zich, zonder bedenken, nog eenmaal in de plaats van den Profeet, en verwachtte zeer vertrouwelijk de noodiging tot het maal. Doch de man trok voorbij, zonder den kleinen hongerigen pelgrim met een' blik te verwaardigen. ENRICO ging bedrukt verder, en was reeds voornemens, tegen zijnen verhevenen reismakker te morren, als hij plotseling gewaar werd, dat de ganssche weg als met kastanjen bezaaid was.

Buiten twijfel was, buiten weten van den ezeldrijver, in een' der zakken een gat gekomen; en nu stortte hij, bij iederen tred des muildiers, een deel des hem toevertrouwden schats uit. Deze verklaring verwierp ENRICO met eene soort van geestelijken hoogmoed, dewijl zij hem te natuurlijk was. Indien reeds de melk, die hem als 't ware in den mond stroomde, een *half* wonder genoemd kon worden, zoo was een openbare weg, met kastanjen bepleisterd, wel blijkbaar een *geheel*. Hij zocht zijne zakken vol, droeg eenige dorre rijzen bijeen, braadde en nuttigde een deel van den buit, en hield nog zoo veel over, dat in de naastvolgende twee dagen de honger geen vat op hem hebben kon.

Wij willen ook niet verzwijgen, dat er bij hem iet menschelijks onder liep, hetwelk iederen twijfel aan het wonder onderdrukken hielp. Zoo namelijk de zaak natuurlijk toeging, moest hij, naar de grondbeginselen, die zijn brave vader hem ingeplant had, den ezeldrijver toeroepen, den ongetrouwen zak hem aanwijzen, het verlorene weer helpen opzoeken, en gerust afwachten, of de eigenaar hem ter vergelding eenige kastanjen mededeelen wilde. Doch was het een *wonder*, zoo kon hij zich boven dezen pligt verheffen; en, daar een mensch in nood ieder voorwendsel gaarne aangrijpt, om de middelen in een schooner licht te plaatsen, die op vreemde kosten aan zijnen nood een einde kunnen maken, zoo onderdrukte hij elken twijfel aan een wonder, waardoor, hem ter liefde, zijn magtige reisgenoot den zak aan eene verkeerde plaats geopend had,

had, en zeide zeer luid, terwijl hij vrolijk voortwandelde: „ *Ik ga met God!*"

Met nog meer vertrouwen herhaalde hij deze woorden, als hij des anderen daags een geheel nest vol kievitseijeren vond, terwijl hem een vlinder eenige ſchreden van den weg lokte. Wat ſcheen zekerder, dan dat een engel de gedaante des vlinders had aangenomen, om hem tot het nest te voeren? — Zalige, kinderlijke misleiding! waarom is niet ieder hart de magt of onmagt verleend, zich voor u te openen? Het *geloof* aan wonderen baart inderdaad een *wonder*, dewijl het *vertrouwen* opwekt, hetwelk alle ſtormen des levens trotſeert, en dikwijls ten zekerſte het ſcheepje, tot verbazing der aanſchouweren, in de haven brengt.

Met dit vertrouwen had ENRICO nu het laatſte posthuis in de *Pontijnſche moerasſen* bereikt. De voorraad van kastanjen liep ten einde. De weg naar *Terracina* was nog verre. De posthouder en zijn ganſche gezin wankelden, als ſpoken, rond; want zij ſukkelden aan die koorts, welke door de kwade moeraslucht voortgebragt wordt. Door ziekte en gebrek waren zij knorrig en hardhartig geworden. Naauwelijks vond ENRICO eene ſchuilplaats tegen de vergiftige nevels.

In eenen hoek van den ſtal lag hij, en ſprak zachtjes met zijnen verhevenen reisgenoot, Hem vriendelijk herinnerende, dat een nieuw wonder juist niet overtollig zijn zou. Nu vernam hij plotſeling het rollen van een rijtuig, kroop uit zijnen hoek voor den dag, en zag eene nette kales, met zes postpaarden beſpannen, voor het posthuis ſtilhouden.

Een rijzig jongeling ſprong van den wagen, en tilde een allerliefst klein meisje er uit, dat ongeveer van gelijke jaren met ENRICO ſcheen te zijn. Gedurende dat de paarden verwisſeld werden, zetteden zich beiden op eene bank, plaatſten een mandje met zoete oranjeäppelen tusſchen zich, ſchilden ze, ſneden ze in ſchijven, beſtrooiden ze rijkelijk met ſuiker, en verkwikten zich met derzelver ſap.

Den armen ENRICO liep het water om de tanden. Hij verdeelde zijne ganſche opmerkzaamheid tusſchen de oranjeäppelen en het ſchoone meisje. Gelukkig kon hij beide voorwerpen onder één gezigtpunt vereenigen; want de fraaije vingers van het meisje ſchilden de vrucht, en bragten haar ook in den mond. Op dezen ſchoonen mond vertoefden zijne blikken het liefst en het langst; en er rees voor het eerst een on-

ſchul-

ſchuldige lust in hem, die minder het ooft dan de lippen gold, welke deszelfs ſap zoo ſierlijk inſlorpten.

Onwillekeurig was hij het ſmullende paar zoo digt op het lijf geſchoven, dat hij de haartjes tellen kon, welke de ſuizende wind van 's meisjes lokken, al ſpelend, afzonderde. Met de vrijmoedigheid der onſchuld, die ſomtijds naar die der onnoozelheid gelijkt, ſtond hij daar; de zwarte oogen waren wijd geopend, en de tot glimlagchen vertrokkene lippen vertoonden de witte tanden. Nu ontdekte hem de jongeling, grijnsde hem aan, en zeide tegen het meisje (het was zijne zuster): „ Zie dien dommen jongen eens!"

Het meisje ſtreek de lokken een weinig uit het gezigt, en wierp een' blik op den knaap, welke zijne bleeke wang rood verwde, gelijk een zonneſtraal den appel.

„ Een *arme* jongen ſchijnt hij te zijn," fluisterde het meisje: „ dom ziet hij er juist niet uit."

ENRICO verloor geen woord.

„ Hoor eens!" riep de jongeling met den moedwil des rijken, terwijl hem het oranjeſap uit den mond door de vingeren liep: „ zeg mij, zijt gij dom?"

ENRICO zweeg. De zuster zag den broeder ontevreden aan. „ Hoe kunt gij zoo hard zijn?" zeide zij half luide.

„ Hard? Alsof de kwade jongen gelijk wij gevoelde en dacht! Hetgeen *ons* beleedigen zou, is het gemeen eene aardigheid; en, zoo ik hem ſlechts een paar duiten biede, zal hij gaarne verzekeren, dat hij de domſte ezel op Gods aardbodem is. Niet waar? He daar! zult ge ſpreken?"

ENRICO zweeg.

De jonge heer haalde eene kleine munt uit den zak. „ Wilt gij geld verdienen? Ik vorder niets van u, dan eene bekentenis uwer domheid."

ENRICO zweeg; maar zijn mond had zich geſloten, en zijn oog ſtaarde duister op den onbeſchaamden, die de armoede beſpotte.

„ Nu, zoo gij geen geld behoeft," begon de reiziger weêr, „ zoo zijt gij ſlimmer en rijker dan ik." Met deze woorden ſtak hij zijne munt weêr in den zak, en greep in het mandje naar een' oranjeappel. Het meisje ſcheen de eetlust vergaan te zijn. Zij blikte eenige malen heimelijk naar ENRICO; medelijden en ontevredenheid beſchaduwden hare liefelijke trekken. De broeder ſtrekte, gemakkelijk, de lange beenen

uit,

hit, ſchilde de vrucht, en wierp de ſchillen, het eene ſtuk na het andere, den jongen in het gezigt.

„ Mijn God! broeder!..." zeide de kleine, met oogen, in welke zelfs een ſchoone toorn gloeide.

„ Waarom gaat hij niet uit den weg?" antwoordde het koude menſchengezigt, en voer voort zijn baldadig ſpel te drijven.

ENRICO verzamelde zwijgend de ſchillen, en ſtak ze in een linnen zakje, dat aan een koordje over zijn' ſchouder hing. Toen de jonge heer dat zag, lachte hij luidkeels. „ Wat wilt gij met die ſchillen uitvoeren?" vroeg hij ſpottend.

ENRICO dacht aan zijnen braven vader, en dit gaf hem moed tot ſpreken. „ Mijn vader," zeide hij, „ heeft mij geleerd, dat men niets moet verachten; want dat niets zoo klein of ſlecht is, dat het niet ergens toe nuttig zou kunnen zijn."

„ Hoort gij?" zeide het meisje: „ hij is niet dom!"

Met walgelijk gelach merkte de broeder zeer geestig op: wie ſchillen verzamelde, zou nooit tot de kern geraken; en hij zou den boef raden, een *filozoop* te worden; dat waren lieden, die aan de ſchil knaagden. Deze ſpotternij ging verloren; want ENRICO verſtond ze niet, en hoorde ook niet eens, wat de praler zeide; zijne geheele ziel was in zijne oogen, en zijne oogen hingen aan het meisje, dat hem met vriendelijk medelijden beſchouwde, en eindelijk haar gevoel zelfs woorden leende: „ Gij zijt dan wel zeer arm?" vroeg zij bijna beängst, alsof zij vreesde, door deze vraag pijn te doen.

ENRICO zweeg; maar er drongen twee tranen uit zijne oogen.

„ Zijt gij hier te huis?" — Hij ſchudde het hoofd.

„ Komt gij verre weg?" — „ Van *Velletri*."

„ Geheel alleen?" — „ o Neen! met God."

„ Ziet gij," zeide ſpottende de broeder tot de zuster: „ wij hebben van *Velletri* af gewapend geleide moeten medenemen; dat heeft hij zekerlijk niet noodig gehad; hij is met God gegaan!" — „ Ja, met God!" herhaalde het knaapje eerbiedig. — „ En zijt niet geplunderd geworden?" zeide de jonge heer vernuftig. — „ Neen," hernam ENRICO heel eenvoudig, zonder den ſpot te gevoelen. — „ Ik geloof u op uw woord!" riep gene met ſchaterend gelach. Maar de kleine ſprong naar den wagen, haalde haar' breizak, nam er een'

een' piaster uit, en reikte hem den knaap, die zijne hand flechts langzaam daarnaar uitſtrekte, en zich wel wachtte, de vingers zijner weldoenſter aan te raken; want *zij* was immers blijkbaar een *engel*. Hij dankte ook flechts door een' blik ten hemel, en dacht, zij zou dien wel verſtaan.

„ Men ziet, ANNUNZIATA," riep de broeder knorrig, „ dat gij zoo even uit het klooſter komt! Zoo veel geld aan bedelgeboefte te verkwisten, hebben u de nonnen geleerd."

„ Ik heb niet gebedeld," viel hem ENRICO haastig in de rede.

„ Neen, dat hebt gij niet," riep het meisje geroerd: „ vrijwillig gaf ik u, wat uw vertrouwen op God verdient."

Een zweepklap van den poſtiljon maakte aan dit tooneel een einde. Het bevallig kind, in den wagen klimmende, keek nog eenmaal om, en verdubbelde de waarde des geſchenks door eenen vriendelijken groet. Haar broeder wierp de laatſte oranjeſchillen den knaap voor de voeten, ſprong haar na, ſchreeuwde: *rij op!* en voort rolde de wagen.

Zoo lang ENRICO hem zien kon, ſtond hij als verſtijfd; en, toen hij flechts nog in de verte het ſtof zag, ſcheen hem dit eene wolk, in welke zijn engel zweefde. ANNUNZIATA werd hem de naam eener *heilige*. Ieder harer trekken had zich diep in zijn hart, ieder harer woorden in zijn geheugen geprent; en niets was hem verdrietelijker, dan dat hij de gedaante des hatelijken broeders niet van dezelve kon ſcheiden. Gaarne had hij den piaster als eene *reliquie* bewaard; maar de nood dwong hem, het groote ſtuk zilvergeld te wisſelen. Kleine munt verkreeg hij daarvoor zoo veel, dat hij dacht nog menige week te *Napels* daarvan te zullen teren. In deze overtuiging deed hij zich te goede, en kwam, niet enkel geſterkt, maar ook meer dan ooit vol vertrouwen, te *Terracina*. De weg derwaarts ſcheen hem zoo kort; want het aanvallige beeld zijns engels zweefde hem vooruit. Het was hem ſteeds, als moest hij de armen uitbreiden om het te vatten; en zoo verdubbelde hij, zonder het zelf te weten, zijne ſchreden.

In *Terracina* rustte hij op zijn gemak uit; immers zijn ſchat liet het toe, en de oever der Middellandſche zee, aan welken hij voor de eerſte maal ſtond, boeide hem door zijne bonte ſchelpen. Eerst na drie dagen merkte hij op, dat de bron ſpoedig opdroogen zou, die hij voor onuitputtelijk had gehou-

houden. Bijna ſchrikte hij, als het geringe overſchot zijner munt niet meer voltoonig klinken wilde; maar de troost: „*ik ga met God*, en zijn engel is voor mij uit gevlogen!" beurde hem weêr op.

Zoo wandelde hij opgeruimd langs het zeeſtrand voort, en bereikte *Molo di Gaëta*, als juist de laatſte duit voor gedroogden viſch geſprongen was. Nu zag hij weêr met verlangende blikken naar zijnen reisgenoot rond; maar, deze liet hem eenen ganſchen dag hongerig aan de markt ſtaan, en eenen geheelen nacht hongerig en ſlapeloos op een' kerktrap liggen.

Met verſtijfde leden ſtond hij des anderen morgens op, en taſtte in zijn linnen zakje, om te zoeken, of geene broodkorst zich nog hier of daar verſtoken had. Die vond hij niet, maar wel de oranjeſchillen. „Ook goed," dacht hij; „alles is toch te gebruiken, wie het maar te gebruiken weet." Hij herinnerde zich, dat zijne moeder ſomtijds uit zulke ſchillen eene welriekende olie geperst had; en, juist als hij zich dat herinnerde, opende een Distallateur zijnen winkel.

Terſtond trad ENRICO vrijmoedig toe; want hij was immers geen bedelaar, maar bood zijn welverkregen eigendom den vreemdeling te koop aan. De Distillateur, hij heette VILLANI, was een klein, rond man, met een rood, welgevoed aangezigt, waaruit een paar vrolijke oogen ſchitterden.

„Wat zal ik daarmede?" vroeg hij lagchend.

„Wel, ik meen, mijnheer is zulk een man, die welriekende dingen verkoopt."

„Juist."

„Nu, zoo kan hij immers de olie uit deze ſchillen perſen?"

„Dat leverde naauwelijks eenige droppels op!"

„Eenige droppels zijn ook niet te verachten."

„Zeer wel; maar de handvol is immers op zijn hoogst een *bajocco* waard!"

„Een *bajocco* is ook niet te verachten, bijzonder wanneer men er geen' heeft, zoo als ik, en toch honger heeft, zoo als ik."

De naïviteit van den knaap beviel hem. Hij had juist een' leerjongen noodig; en, nadat hij vernomen had, dat ENRICO van eerlijke, vrome ouders ſtamde, overigens ook uit zij-

me antwoorden een vroom, eerlijk hart ontdekte; deed hij hem den voorslag, zijne kunst te leeren.

Met groote vreugde nam ENRICO het aanbod aan, sprong terstond in den winkel, wierp zijn zakje af, was in de eerste minuut als te huis, en pakte alles fiksch aan.

De ronde VILLANI schepte genoegen in den vrolijken knaap; maar *Signora* VILLANI, zijne zuinige, gele echtgenoote, was het geenszins met hem eens. Zij voerde het bevel met eenen ijzeren schepter. Haar spitse neus rook alles reeds op een' grooten afstand, en waar zij hare tong uitstrekte, daar bleven de goede namen kleven, als de mieren aan de tong des mierenleeuws. Men plagt haar na te geven, dat zij niets op de wereld lief had; maar dat was laster: want zij had *het geld* boven alle mate lief, en wist eenen *bajocco* zoo lang om te keeren, tot er een piaster uit werd. Daar haar man integendeel er vermaak in vond, de piasters in *bajocchi* te veranderen, zoo gaf dit verschil van smaak somtijds aanleiding tot vertrouwelijke gesprekken, die alle buren bijeenbragten, en gewoonlijk met liefkozingen eindigden, welke de kleuren van den regenboog, voor verscheidene weken, op het vollemaans-gezigt des mans, of de karig overtrokkene beenderen der vrouwe, prentten: want, wanneer haar zachte juk somtijds onlijdelijk werd, stonden de onderdanen op, grepen naar de wapenen, en beperkten voor eenigen tijd de despotieke regering.

Zulke bedenkelijke oproeren vielen intusschen zelden voor; en, toen ENRICO het huis betrad, was de heerschappij van *Signora* VILLANI reeds sedert jaar en dag onbewegelijk. Zijne verschijning verwekte eenen schrikkelijken storm. De noodzakelijkheid, eenen leerjongen aan te nemen, had zij wel reeds dikwijls toegestaan; maar het moest een ordentelijk buurkind zijn, dat van zijne ouders met kleeding en linnen behoorlijk uitgerust werd, en, in het vaderlijk huis welgevoed, niet terstond op alle hare schotels aanviel. Het liefst had zij zich van VAUCANSON een' *automaat* laten maken, dien men, na verrigten arbeid, in een' hoek zetten, ja des noods nog voor geld vertoonen kon. In plaatse daarvan, verscheen nu eene soort van bedeljongen, die enkel door zijne verduwingskracht met de beroemde *Vaucansonsche* eend eenige gelijkheid had, en niets anders inbragt, dan — *een handvol oranjeschillen*. Die zou nu gekleed en gevoed, zijne naaktheid bedekt,

zijn

zijn honger gestild worden; eene vordering, welke den geduldigen draad van *Signora* VILLANI oogenblikkelijk aan stukken scheurde. Een hevig debat ontstond, gedurende hetwelk de arme ENRIOO achter een' hoop gedroogde lavendel zat, en de beslissing van zijn lot met een kloppend hart afwachtte.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

MERKWAARDIGE ANECDOTE UIT DEN JONGSTEN OORLOG TEGEN FRANKRIJK.

(HELEN MARIA WILLIAMS, *Narrative of the late Events in France, &c.* Lond. 1815.)

Een *Poolsch* Regiment, hetwelk een gedeelte der *Russische* voorhoede uitmaakte, marcheerde, na de *Franschen* uit *Troyes* verdreven te hebben, op *Fontainebleau*. De troepen foerageerden in een nabijgelegen dorp; en wilden ongeregeldheden begaan, die wel aan de eigendommen groote schaden berokkend, aan hen echter geen het minste voordeel zouden hebben opgeleverd; namelijk, de dammen en sluizen der vischvijvers door te steken en open te zetten. Hiermede bezig, terwijl hunne Officieren het aanzagen, stonden zij niet weinig verwonderd, toen zij van een, als een welgesteld Landman gekleed, persoon in hunne eigen taal een bevel ontvingen om toe te luisteren. Dadelijk stelden zij hunne verdere waarneming uit, en schaarden zich om den vreemdeling. Deze stelde hun het nutteloos onheil voor oogen, hetwelk zij voornemens waren te plegen, en beval hun heen te gaan. De Officieren, die zich middelerwijl bij de menigte gevoegd hadden, ontvingen ook eene les, en moesten, tot hunne uiterste verbazing, eene verklaring van de krijgswetten over het *buitmaken* aanhooren. „ Als ik (zeide de vreemdeling) een Com„ mando bij de Armee had, waartoe ulieder Regiment be„ hoort, zoude ik zoodanige buitensporigheden, die gij. door „ uwe tegenwoordigheid schijnt te willen wettigen, zeer streng „ doen straffen; en niet deze soldaten, maar ulieden zoude „ de straf getroffen hebben."

Indiervoege door eenen *Franschen* Grondeigenaar, in hunne eigen landtaal, zoo rondweg, en in zoodanige omstandigheden, te regt gesteld te worden, ging hun begrip te boven.

Daarbij zagen zij, dat de boeren hunne hoeden in de hand hielden, en zich aan den ſpreker aanſloten, als wilden zij hem, in geval van geweld, beſchermen; terwijl de oudſten hunner eigene ſoldaten, vol verbaasdheids op de gelaatstrekken des vreemdelings ſtarende, eene zekere ſoort van onwillekeurige ſiddering ondervonden. Nu verzochten zij hem dringend, doch met den meesten eerbied, hun zijnen naam en ſtand te ontdekken. De Landman, met de hand voor de oogen, om een' opwellenden traan te verbergen, gaf met eene halfgeſmoorde ſtem tot antwoord: *Ik ben* KOSCIUSKO!

Dit werkt als een electrieke ſlag! — de ſoldaten laten het geweer vallen, werpen zich op den grond, en — beſtrooijen, naar de zeden van hun land, hunne hoofden met zand. Dat was onderdanigheid des harte! — KOSCIUSKO, naar zijn in de nabuurſchap gelegen huis teruggekeerd zijnde, vond er eene *Ruſſiſche* militaire wacht tot deszelfs beveiliging.

Toen naderhand Keizer ALEXANDER door den Heer LA HARPE het oponthoud van KOSCIUSKO in het land vernam, zond die Monarch hem eene Eerewacht, en de omme-ſtreek van zijne woonplaats ontging daardoor alle plundering en brandſchatting.

AAN

CORNELIS LOOTS.

Wie 't Vaderland vergeet, kan 't Menſchdom niet beminnen.

TOLLENS.

't Zegt weinig, dat mijn hand een blad ſteke in de vlecht
Van lauw'ren, die de Roem om uwen ſchedel hecht;
Mijn lof verheft u niet, o Ad'laar! forſch van veder,
Als gij door d'Ether dringt en blikt op 't aardrijk neder:
Ik weet dit, ed'le LOOTS! en echter klinkt mijn ſnaar;
En echter wijde ik u mijne offers op 't altaar:
Neen, niets kan, in mijn hart, die heilige aandrift ſmoren,
Als gij de ſpeelſtift vat en ons uw' zang doet hooren.
Groot zijt ge in echte kunst, die kluister kent noch band;
Groot in onkreukb're trouw aan Eer en Vaderland.
Ga voort, ('t is uwer waard') met welbedreven ving'ren,
Op al wie Neêrland haat, uw blikſems uit te ſling'ren;

Uw

Uw forſche toon weêrgalm' langs tempeltrans en wand,
Uw haat aan Frankrijk en uw zucht voor Nederland!
Wee hen, wier lage ziel zich langer nog laat kluist'ren;
Die weig'ren naar uw ſtem, de ſtem der Eer, te luist'ren;
Wier laffe beuzeltaal durft pleiten voor den dwang,
En knielen, in het ſlijk, voor d'Afgod, Zelfbelang!

't Gevoel voor 't Vaderland, dat in uw' zang blijft ſpreken,
Heeft, voor mij, meer waardij, dan 't ſchitt'rend Ridderteeken,
Dat u de borst verſiert. Geen glans verblindt mijn oog;
Ik acht u, om uw hart en om uw zangen, hoog.
'k Weet, 't is mij niet vergund uw hooge vlugt te nad'ren;
'k Ben outerknaap in 't koor, waar Priesters zaamvergad'ren;
't Is eers genoeg voor mij, te luist'ren naar uw lied;
Maar, 'k wijk voor u in haat op Neêrlands beulen niet.
'k Wil ook, in elken zang, mij óp die ſhoodaards wreken;
Met u van Frankrijks ſchande en Neêrlands glorie ſpreken.
'k Heb lang genoeg geduld, gezwegen en gezucht:
Het hart is volgeſtroomd; de boezem hijgt naar lucht.
Laat and'ren, tot hun ſchand', het ſhoodst geweld verbloemen;
'k Zweer: ik zal, tot aan 't graf, het Fransch geboefte doemen;
'k Verdedig d'Afgrond nooit, wat lot me op aarde omring', —
Dit past een' Lucifer, maar voegt geen' ſterveling!
Doch Roem en Vaderland houdt eenwig bij mij waarde,
En Neêrland blijft, voor mij, het paradijs der aarde;
Verga de ondankb're telg, op zulk een' grond geteeld,
Wie zoo veel groots niet treft, wie zoo veel ſchoons niet ſtreelt!

Neem, LOOTS! dit offer aan. Geen vleizucht ſtemt mijn klanken;
Alleen het Hollandsch hart wil, moet opregt u danken.
Maar, 'k voel mijne onmagt; — 't vuur, dat in mijne ad'ren woelt,
Drukt, in mijn' zang, niet uit, wat mijne borst gevoelt;
Ik derf dit voorregt, Vriend! aan u zoo mild geſchonken,
Maar baad mij in den vloed der ſchitterende vonken,
Die gij alom verſpreidt, wanneer gij 't ſpeeltuig ſlaat,
En dan uw kruin lauriert met roem, die nooit vergaat.

W. H. WARNSINCK, BERNSZ.

ZELF-

ZELFMOORD.

Wend, wandlaar, wend uwe oogen af
Van dit affchuwlijk, eenzaam graf!
Of, wilt ge, zie, hoe diep de mensch, helaas! kan zinken:
En dit betoome uw' eigenwaan!
Want, 't moog den trotschen dwaas, vrij, vreemd in de ooren klinken,
't Geen wolf noch tijger doet, heeft hier de *mensch* gedaan!
Gij ijst? — o, 't Is niets nieuws: de man benam zich 't leven,
Gij deinst met schrik terug van 't voorbeeld, hier gegeven?
Maar, hoe klimt dan de ontzetting niet,
Wanneer gij *levenden* zich 't eerloos graf ziet delven!
Denk slechts, hoe vaak men *misdrijf* ziet;
En elk, die misdrijf pleegt, is moorder van zichzelven (*).

(*) *Spr.* XI: 19. *Rom.* VI: 21 enz.

H.....

P...

ONVOEGZAME SCHERTS BETAALD GEZET.

Gedurende den oorlog, door FREDERIK DEN II, van *Pruisfen*, gevoerd, begon de *Engelsche* Gezant te *Berlijn*, de gelegenheid waarnemende, om den Koning eene overwinning mede te deelen, door de *Britsche* wapenen behaald, zijne mededeeling dezerwijze: *Het heeft der Goddelijke Voorzienigheid behaagd*, enz. — „Hoe!" viel hem de Koning spottende in de rede, „is God Almagtig een van uwe Geïllieerden?" — *Ja, Sire!* (hernam de *Engelschman*) *en wel de éénige, die geene subsidiën van ons vraagt.*

In het *Meng.* van ons vorig No., bl. 153, reg. 17 en 18, leze men: *of een geheel etmaal in elke tien dagen. Elke tien dagen een etmaal, maakt zesendertig en een half etmaal in een jaar.*

MENGELWERK.

REDEVOERING

OVER

DE VERPLIGTING VAN DEN KOOPHANDEL

AAN

DE WETENSCHAPPEN. (*)

Uitgesproken in het Departement *Koophandel* enz. der Maatschappij FELIX MERITIS,

door

N. SWART.

„ MERCURIUS, de God des koophandels, was tevens die der welsprekendheid, der verbonden, en, als uitvinder van de lier en het worstelperk, een magtig vriend aller beschaafde kunsten." Deze verziering der fabelachtige oudheid werd ons hier onlangs verklaard, als eene treffende hulde, aan den handel gebragt, den kweeker van wetenschap en menschelijkheid. De verdienstelijke man (†), die ons deze gedachte opheldere, had slechts aan een vroeger betoog (§) te herinneren, om ons de welgegrondheid dier hulde met blijdschap te doen inzien en gevoelen. Ja, het is aan den koop-

(*) Wel wetende, dat dit stuk weinig behelst, wat de nadenkende niet, ook zonder onze hulp, gereedelijk inziet, is het alleen op den drang van verscheidenen mijner toehoorderen, dat ik hier eene plaats voor hetzelve heb verzocht. N. S.

(†) De Hoogleeraar H. BOSSCHA.

(§) Zijne bekende *Oratio Inauguralis*, der Maatschappije in het Hollandsch voorgelezen.

koophandel, dat de beſchaving, dat de letteren, dat de zeden de uitſtekendſte verpligting hebben.

Maar, hoe komt het dan, dat het algemeene oordeel, onder de beſchaafde ſtanden, naauwelijks éénen zoo ongunſtig houdt voor de wetenſchappen? Zou dit niets anders dan een vooroordeel zijn, op dezelfde lijst te ſtellen met den waan dier vreemdelingen, welke aan ons vaderland groote redenaars en dichters meenen te moeten ontzeggen, ſchoon hun onze Latijnſche letterkundigen en onze ſchilders, bij gebrek aan kennis onzer tale, het tegendeel moesten doen zeker ſtellen? Dan, dit laatſte is wellligt grootendeels op het eerſte gebouwd. Eene maatſchappij van kooplieden ſchijnt dezen mannen onmogelijk tevens eene hoogbeſchaafde, hoogverlichte maatſchappij te kunnen zijn. De koopman, meent men, kent ſlechts geld, ſlechts bezigheid, die tot hetzelve voert, en genot, dat naar den overvloed en de duurte berekend wordt. Het is waar, dat zoodanige laster meermalen treffend is weêrlegd. En dit gebouw, deze inrigting, deze tempel van geleerdheid en kunst, van wetenſchap en ſmaak, door handelaren geſticht en bezocht, logenſtraft de blaam op de overtuigendſte wijze.

Intusſchen heeft het vooroordeel zelf toch doorgaans eenigen, hoe zeer losſen, grond; waarom het ook niet dan met den tijd, of door opzettelijke pogingen, pleegt in te ſtorten. Kunnen wij ontkennen, dat er lieden zijn, aan den handel gewijd, welke hunne minachting voor allerlei wetenſchap en kunst naauwelijks verbergen? Zou het ons onbekend zijn, dat lieden, in dezen ſtand ſchitterende door uitgebreid bedrijf, rijkdom en gezag, ſomtijds onbegrijpelijk geringe vorderingen hebben gemaakt in ware beſchaving? Neen, zoo zeker dit is, zoo gemakkelijk valt tevens de grond dezer geſtelдheid aan te wijzen. De koopzorg houdt, meer dan eenig ander bedrijf, hoofd en handen beſet, bij den aanzienlijkſten zelfs. De koopzorg loont tevens, boven elk ander bedrijf, niet zelden rijkelijk, ook den allergeringe-

ringſten. Zoo ontbreekt het dus dikwijls aan de beſchaving der jeugd, in eenen nederigen ſtand geſleten, aan de vergoeding der middelbare jaren, in gedurige inſpanning doorgebragt op het groote doel van huisſelijke welvaart, aan het genot zelfs op eenen ouderdom, wanneer de beklommen hoogte natuurlijke verpligtingen medebrengt, die den ganſchen geest vorderen. Wél u, o handel, die den rijken niet ledig laat! Wél u, die van geene bevoorregte ſtanden weet, niet ziet naar het onbillijk geboortelot, maar elken vlijtigen den weg tot welvaart openſtelt! Wél u, die, in weerwil van dit bezwaar, in ons eigen vaderland, in deze ſtad, in dit gebouw, zoo ſchitterende proeven geeft, dat MERCURIUS de uitgevonden lier zelf weet te behandelen, en eene hoogere welſprekendheid dàn die der beurze kent! — Doch, pogen wij alle blaam te weren! Helpt mij, leden van dit departement, onze wederkeerige, opregte hulde brengen aan de wetenſchappen! Hoore een ieder uwe openlijke bekentenis — dringe daartoe mijn woord in aller harten in, en weêrgalme uit elks mond, dat de koophandel alles, alles verpligt is aan de kundigheden en kunſten, die het beſchaafde menschdom verſieren! Zoo mogen handel en wetenſchap elkander als zusters omhelzen, de eene de andere kweekende te harer tijd! Zoo make verdienſte, hetzij als koopman, hetzij als geleerde of kunſtenaar, hier allen gelijk door wederkeerige achting en liefde, gelukkig door onderlinge hulp en vereenigde werkzaamheid!

Welaan, wij ſtellen ons de volvoering der opgevatte taak dus voor: *Eerst* zullen wij ſpreken over de mogelijkheid en het gemak van den handel, op zichzelven beſchouwd, waartoe inzonderheid de wiskundige en regtsgeleerde wetenſchappen zoo veel bijdragen. *Dan* gaan wij over tot de ſtoffe en voorwerpen van den handel, welke men bovenal aan de natuurkunde en natuurlijke historie heeft te danken. *Eindelijk* willen wij het vertier in aanmerking nemen, dat nooit van eenig belang zou zijn geweest, hadden geene fraaije letteren en

kunſten beſchaving, keurig genot, afwisſelende pracht; en al derzelver naſleep; ter maatſchappije ingevoerd.

Wie vordert eenig eigenlijk betoog van het eerst door ons opgegevene? Wien zou ik noodig hebben te bewijzen, dat de handel vervoer, berekening en bepaling door vaste wetten vordert? Immers, in den allervroegſten tijd doortrok de volkrijke en zwaar beladene karavane geene onbewoonde en onbebouwde velden, zonder veelvuldigen toeſtel en opmerkzaamheid op wegen en rivieren beneden, zonnewentelingen en ſterren boven. Maar, ſedert de ſcheepvaart het hoofdzakelijk voertuig van den handel is geworden, heeft deze wisen werktuig-, ſterre- en aardrijkskunde moeten te hulpe roepen, om ſlechts eene ſchrede te doen. Het ſchip is een wonder van menſchelijke kunst — hetzelve den oceaan ziende doorklieven, ſtaat de ſtompſte wilde verbaasd — en, den weg vindende langs de gladde vlakte, die nergens ſpoor of teeken aan de hand geeft, gaat dit de bevatting van het ſchranderſte, ongeoefende brein te boven. Dit alles, nogtans, berust op wetenſchap. Een onbeſchaafd kustvolk moge zich boomen uitholen, den wind, wanneer die van achtere waait, de riemen doen vervangen, en zich eenige mijlen in zee wagen; alvorens zich ware wetenſchap vormt, en haar licht aan werkman en ſtuurman mededeelt, ontwast de zeebouw deze zijne kindschheid niet. Alles is berekend bij de zamenſtelling van het water-kasteel — alles draait op de kennis der wetten van beweging, bij deszelfs toerusting en wending langs het vlak der baren — en de magneetnaald zelve zou ſlechts geringen dienst betoonen, indien de ſterrekunde, met alle hare werktuigen, niet te hulp kwame, om den waren weg te wijzen.

Zoo klaar nu dit alles in de oogen ſtraalt — zoo weinig wij noodig hebben, bij meer ſtukken van deze ſoort te vertoeven — zoo zeker weet ook elke koopman, dat zonder cijferkunde geen handel is te drijven. Maar, dit vermogen, hoe zeer verdient het, eene wetenſchap genoemd te worden! Eenige weinige teekenen drukken al-

alle getallen uit, in eene taal, door de geheele wereld verſtaan. Eenige weinige bewerkingen ontwarren de allermoeijelijkſte raadſels, regelen de alleringewikkeldſte handelingen. Bijna niets bezwaarlijks, veel min onzekers, blijft er over in ſchiftingen en bepalingen en gronden van bedrijf, welke den ſchranderſten geest, zonder dit hulpmiddel der cijferkunst, onmogelijk zouden vallen. Het is waar, men acht die kunst thans weinig; de geringſte bediende kent haar; zij ſchijnt met geene verhevene wetenſchap iet gemeens te hebben. Doch ziedaar juist hare zegepraal! Zoo eenvoudig en zoo gemakkelijk is het gebruik. Zoo zeker gaat het; ſchoon de bewerker waarlijk niet weet, wat hij doet, en weinig meer dan een werktuig is. Maar gij, ſchrandere geest, die deze kunst uitvond, gij, die alle hare gronden doorziet, gij, die nog dagelijks werkt aan hare volmaking — ja, gij ontvangt de hulde, zoo wel van den ſchranderen handelaar, als van den ſterrekundigen, die, door uwe hulp, werelden weegt — van den bouwmeester, die, volgens uwe ſnoeren, de oppervlakte der aarde regelt.

Dan, alwat tot de meetkunde betrekking heeft, moge onontbeerlijk zijn voor den handel, de zedelijke meetkunde is voor denzelven van geen minder belang. Terwijl de jagt het menschdom voedt, de eerſte beginſelen der beſchaving zich bij veehoederij ontwikkelen, en de landbouw eindelijk kunſten kweekt, blijven nog altijd de betrekkingen des levens eenvoudig. Men heeft weinig met elkander te doen, ontwijkt de een den ander gemakkelijk, en het regt van den ſterkſten is bij dit gemak min verderfelijk. Zoodra echter eenige vriendelijke gemeenſchap tuſſchen de onderſcheidene ſtammen plaats grijpt — zoodra dezen en genen hunne bijzondere voortbrengſels elkanderen in ruiling geven, en meer en meer handel ontſtaat, worden ook bepalingen, verzekeringen en wetten noodzakelijk. Hoe ingewikkeld wordt hier dikwijls de vraag naar regt en onregt! En hoe noodzakelijk is het echter, dat die vraag niet onbe-

beantwoord blijve! De gang van den handel zou elk oogenblik vertragen, of geſtremd worden, tenzij de goede trouw hier eene krachtdadige beſcherming vond, en de weg van regt en pligt, in allen opzigte, volkomen was gebaand. Ik behoef dit een en ander niet uitvoerig te ſtaven. De koophandel vordert een eigen wetboek, eigene bepaalde verordeningen, eenen eigenen regtshandel. Hij vordert eenvoudigheid, toegevendheid en tevens geſtrengheid. Ja, al vooronderſtelde men even zoo weinig twistziekte als bedrog onder zijne beoefenaars, dan nog zou eene gezonde en heldere regtsgeleerdheid hier volſtrekt onontbeerlijk zijn. Dank, derhalve, is hem verſchuldigd, die de beginſelen van het regt wijsgeerig heeft ontwikkeld, die dezelven verſtandig heeft toegepast, die de wetten beoefent, haar wijzigt, en doet hare werking hebben. De redelijke koopman acht hem hoog. En wetende, dat de afgetrokkenſte beſpiegeling de grond van dit gebouw, de uitgebreidſte geleerdheid de ſteun van hetzelve, de ſcherpzinnigſte onderſcheiding zijne ziel en leven is, ſmaalt hij, gewisſelijk, noch op de eene, noch op de andere, als nuttelooze ſpitsvindigheid of ſchoolſche inbeelding.

Inderdaad, de handel ware noch gemakkelijk, noch zelfs mogelijk, zonder de hulp van meer dan ééne wetenſchap. Hij heeft zoo wel de ontwikkeling en toepaſſing noodig van de gronden des verſtands en der zinnelijke natuurkrachten, als van die der zedelijkheid en des regts, benevens de middelen om dezelven te doen opvolgen. Waren deze wetenſchappen niet beoefend, er had nimmer aanmerkelijke handel kunnen ontſtaan; en dat luttel, welk mogt hebben plaats gegrepen, ware de aanleiding tot tweedragt voor eensgezindheid, tot oorlog voor vrede geworden. — Geen ſtand, geen bedrijf, geene kunst ſtaat op zichzelve, of is onafhankelijk van anderen. De menſchelijke, vooral de beſchaafde, maatſchappij is als een uurwerk, welks raderen in elkander vatten. Het eigenbelang is het groote wigt, dat ze allen drijft, de rede de ſlinger, die deszelfs zwaar-

te

te niet dan geregeld laat werken. Gelukkig, wanneer de betrekkingen des levens zoo zijn te zaamgevlochten, dat het belang niet alles ten gronde rigt, de rede, uit gebrek aan aandrift, niet werkeloos blijve! Voor het laatſte zorgt de handel; hij is de onrust, die den ſlinger ſtaag beweegt. Schoone beſtemming! doch waaraan niet te voldoen is, zonder tusſchenkomst van velerlei anderen toeſtel. — Dit zal te meer blijken, daar wij, tot een volgend hoofddeel overgaande, doen zien, dat zelfs geene ſtoffe tot koopbedrijf zou voorhanden zijn, tenzij natuurkunde en natuurlijke historie hierin voorzagen.

Wat is handel? Wat anders dan ruiling der voorwerpen, welke een land, een werelddeel oplevert, tegen die van een ander? Het geld is ſlechts een middel, om deze ruiling gemakkelijker te maken. In den grond kan er geene andere reden beſtaan, waarom een volk zich zijne bezittingen zou laten ontvoeren, of een ander de moeite nemen dit vervoer te bezorgen, tenzij de vergelding, welke het daarvoor, op eene of andere wijze, ontvangt. — Wat eene wereldſtreek bezit, dat mist eene andere. Dit is de grondſlag aller gemeenſchap onder de volken. Het is intusſchen zeker, dat het volſtrekt noodzakelijke maar zelden ontbreekt: zoo lang zich een volk tot de eerſte behoeften der natuur bepaalt, heeft het weinig bij anderen te zoeken; en dit is te weldadiger, omdat de gemeenſchap zonder de hulpmiddelen der beſchaving niet ſlechts moeijelijk is, maar onder woeste volksſtammen ook hoogstgevaarlijk zou zijn. Roof, en geen handel, ware ligtelijk het gevolg eener tegengeſtelde omſtandigheid. Doch, zoo algemeen de noodige levensmiddelen zijn, zoo gemakkelijk ze worden aangekweekt, en zoo overvloedig ze zich voordoen — zoo zeldzaam, zoo ſchaarsch en teeder zijn, daarentegen, de voorwerpen eener meer of min ontwikkelde weelde. Wij bezitten, ſedert onheugelijken tijd, wortelen, granen, eenige boomvruchten, en kudden vee tot allerlei gebruik. Andere wereldſtreken heb-

ben rijst en maiz, yams en broodboomen, benevens palmbladen, in eene zachte hemelstreek; terwijl den bewoner van het koude Noorden in het bijzonder geen bont ontbreekt. Doch het zijn maar gedeeltelijk deze voorwerpen, in welken de handel bestaat — die, namelijk, welker gebruik reeds eenige weelde, eenige beschaving en kunst vooronderstelt, die door kweeking verbeterd, of bij toeval nuttig bevonden, en door bewerking daartoe gebragt zijn. Een veel aanmerkelijker veld in ons koopbedrijf beslaan voortbrengsels, slechts hier en daar gevonden, slechts bij onderzoek ontdekt, veredeld, en tot verschillend gebruik aangewend. Geurige dranken, specerijen, verfstoffen, voorwerpen van weelderig genot en pracht, benevens geneesmiddelen — zie daar deszelfs bloeijendste takken! Doch zegt mij: wie heeft dezelven, in dieren- en plantenrijk, veelal opgespoord, hunne eigenschappen ontdekt, hunne aankweeking in onderscheidene oorden bevorderd en bestuurd, tenzij die wetenschap, welke zich toelegt op de geschiedenis der natuur, die wetenschap, wier kostbare toestel in kabinetten en verzamelingen aan velen misschien vaak ijdel en belagchelijk voorkwam? Zij poogt den geheelen rijkdom der schepping te kennen, en doorwroet te dien einde het hart der aarde, en daalt met dat oogmerk in de diepten der zee, en doorkruist tot dit doel woestijnen en meren. Geene plant, geen dier, geene opgegravene stof komt haar onder het oog, of zij beproeft derzelver hoedanigheden, en onderzoekt haren aard; zij verrijkt ons met derzelver gebruik, indien dit besta, met hare vermenigvuldiging, indien die mogelijk zij. En de schat der aarde, het voorwerp der begeerte van vele volken, de stof des handels verkrijgt, onder hare handen, eenen gedurigen aanwas.

Zij verkrijgt dien inzonderheid, daar de kennis der eenvoudige voortbrengsels van de natuur wordt bijgestaan door scheikundige wetenschap. Deze ontleedt elke plant, schift alle erts, beproeft en onderzoekt ieder bestanddeel, dat slechts de minste aandacht trekt. Zij vindt

vindt nieuwe metalen, ſchept onbekende, ſchitterende verwen, trekt geurige oliën, bereidt ſieraad en ſtreeling voor het gezonde, balſem en kracht voor het zieke ligchaam. Haar invloed ſtrekt zich uit over alles, wat onze weelde vleit, die, zonder haar, in lekkernij en praal even armoedig zou zijn, en den koopman, alzoo, den voornamen grond betwisten, waarop zijn gewin berust. — Ja, roepen wij vrijelijk de ganſche natuurkunde te hulp, om onzen handel gaande te houden. Wat zegt de geheele voorraad der ſchepping tot deszelfs bedrijf, zonder allerlei bewerking? Wat beduiden de fijnſte ſtoffen, de kostbaarſte bergwerken, de ſchoonſte pelterijen, tenzij, op velerlei wijze, tot gebruik bekwaam gemaakt? De fabrijk, door werktuigkunde tot elken trap der volmaaktheid gevoerd — op de kennis en wederkeerige werking van allerlei ligchamen berustende — hier de verwantſchappen volgende, en daar de gistingen beſturende — naar de kracht van het vuur, van het water of den ſtoom juist berekend — de fabrijk, die de kleedingsſtoffen vormt en tooit, de ſpijzen maalt en bereidt, de geestrijke vochten ſtookt, de edele metalen doet ſchitteren, is even zeer eene dochter der natuurkunde, als de zoogſter en beſchermſter van allen handel. Ik vorder niets meer van u dan eenig nadenken, T. T., om deze waarheid in te zien. Wij mogen gewoon zijn, het bedrijf des dagelijkſchen levens af te zonderen van de hooge beſpiegelingen en weetgierige onderzoekingen der geleerden — elk verſtandige weet, dat hij naauwelijks eene katrol, en zeker geene kraan zou kennen, om zijne koopwaren te ontſchepen, tenzij de werktuigkunde hem die gegeven had. Overal moet de kennis der natuur ons te hulp komen, om hare gaven te bezigen. De eenvoudige ondervinding moge voor het noodige genoeg zijn; uitgebreide kunde, diepgaand onderzoek, allerlei berekening en beproeving wordt vereischt om de weelde en ſmaak eener beſchaafde wereld te voldoen.

Wij vergeleken den handel voorheen bij een gedeelte

des uurwerks, dat, zonder de overige deelen, geen oogenblik zou kunnen gaande blijven, veelmin eenen geregelden gang houden. Thans komt hij ons voor als een molen, welks ledige ſteenen te vergeefs elkander wrijven. Blijft de wind, of eenige andere kracht, zijnen invloed desniettemin uitoefenen, dan vernielt het werktuig zichzelf, even als de begeerte, ſteeds geprikkeld en nooit voldaan, in eene verwoestende vlam uitbarst.—Doch, dit gevaar is minder vreesſelijk, omdat wij, in de derde plaats, zullen doen zien, dat geen vertier, en dus geen handel, zou kunnen beſtaan, tenzij fraaije wetenſchappen en kunſten beſchaving en weelde hadden ingevoerd.

Onder alle vakken van wetenſchap is er welligt geen, dat meer verwijderd geacht wordt van allen invloed op den handel, dan de oude letterkunde. Wanneer men, echter, in aanmerking neemt, dat wij onze tegenwoordige mate van beſchaving, onze wetten, onze begrippen van ſchoonheid, pracht en weelde, grootſtendeels aan de ouden te danken hebben, dan moet, dunkt mij, dit vooroordeel ophouden. Ja, het is niet enkel eene oude ſchuld der dankbaarheid, welke wij jegens deze geleerdheid hebben; hare beoefening blijft nog altijd van belang, hetzij ter vermeerdering van onze kennis aan het ware en ſchoone, hetzij om deze voor verbastering en ondergang te behoeden. Als een onveranderlijk model van grondig oordeel en goeden ſmaak ſtaan de ſchriften der beſchaafde oudheid daar, buiten bereik eeniger verandering door mode of tijd. En ware beſchaving is de eenige ſchutsgodin der weelde, die, zonder haar, welhaast in overdadige buitenſporigheid, ſtraks plompe woestheid ontaardt, en niet meer is.

Doch de weelde, de beſchaafde weelde, kweekt alle de behoeften, waarop de handel is gegrond. Waar de fraaije letteren bloeijen; waar grootſche denkbeelden van praal en keurig vermaak ontwikkeld worden; waar het brein zich ſpitst op de voldoening dezer behoeften; waar de mensch alle zijne vatbaarheden voor ge-

not en voor kunst ontwikkelt, en een wedſtrijd van pracht met pracht, van weelde met weelde beſtaat — daar vormt zich de groote marktplaats voor den handel. Bezoekt de landen, waar het goud uit de aarde wordt gedolven — zij zijn het niet, die uwe koopwaren verſlinden. Begeeft u onder volken, wier beſchaving met hunnen rijkdom geenen gelijken tred houdt — hunne plompe en eenzelvige weelde is overdadig, zonder vertier te baren. Maar daar, waar de ſmaak zijne voldoening in vormen vindt, die gedurig afwisſelen; waar hij ſlechts prijs ſtelt op het allerkeurigſte, en dit tegen het min volmaakte ſteeds gaarne inwisſelt; waar niet ſlechts de mond en dierlijke behoefte, maar de verbeelding wil bevredigd zijn in het grootsch onthaal — daar worden uwe kostbaarheden aangetrokken, gelijk de wolken naar eenen hoogen berg; vandaar vloeijen ze neder tot alle omringende volken, die meer en meer in dezen overvloed wenſchen te deelen. Wat vindt de kunst hier niet uit? Wat wordt niet wenſchelijk geacht, dat ſlechts zeldzaam is? Wat verſlindt hier de mode niet, oneindig ſcherper getand dan de vratige tijd? Zij verſmaadt de huisgeraden uit den vaderlandſchen eik gevormd, en doet een kostbaarder hout uit de afgelegenſte ſtreken aanvoeren. Zij wil den gebakken ſteen niet, uit eigen vetten grond gedolven, maar doet hare voorzalen en wanden ſchitteren van het marmer, uit afgelegene groeven opgehaald. Geen dakpan, maar lei, dekt hare paleizen. En waar zij iets ter wereld vindt, dat eigene voortbrengſels in wezen of ſchijn, ja ſlechts in zeldzaamheid te boven gaat, daar moet de koopvaardij hetzelve aanvoeren. Naauwelijks is een vaderlandſche draad aan den ganſchen uitwendigen tooi onzer ſchoonen te vinden. Naauwelijks noemt gij mij een werelddeel, dat niet bijdraagt tot haren opſchik. Onze dagelijkſche dranken zijn wijn uit velerlei oorden, koffij in het brandend Oosten of Westen verzameld, en thee, die het afgelegen China kweekt. Op zijne beurt voedt zich de verwijderde vreemdeling met onze boter, onze ham,

on-

onze kaas en ſterken drank, kleedt zich met Hollandſch linnen en laken, ja ziet met vreugde den ſteen aanvoeren, door onze weelde verſmaad. Zoo is het de aard des beſchaafden mans, overal het beste uit te kiezen. Zoo wordt die poging wedijver, deze zorg vertroeteling. De opgewekte geest vindt geene verzadiging meer; de waan verbindt zich met den ſmaak; de weelderige overdaad ſpilt haren ſchat voor ijdelheden. De verzwakking, daarenboven, de gevoeligheid en overſpanning putten al het vernuft der geneeskunde uit; en deze doet in duizend, duizend vreemde voortbrengſels eenen nieuwen tak van handel vloeijen. Vergelijkt de behoeften des ouden Bataviers, allen op eigen grond bevredigd, met die van uwen tijdgenoot. Zegt mij, welk ook uw handelvak zij, of het bij den eerſten zou kunnen bloeijen. Neen; beſchaafd genot, verfijnde behoefte, ſmaakvolle uitſpanning, prachtig onthaal, weelde der kunst, der wetenſchap — zietdaar de pilaren uwer beurze!

Zij tieren onder de ſchuts der letteren, in den gloed van het ontwikkeld genie. Had Griekenland, had Rome ons hare ſchatten, hare redenaars, hare dichters, hare kunſtenaars en geleerden van allerlei naam niet leeren kennen — en hadden geene MEDICISSEN hen begunſtigd, geene ERASMUSSEN hen gekweekt, geene ANGELO's hen nagevolgd, geene eeuw van LODEWIJK en FREDERIK HENDRIK op hunnen grond gebouwd — voorwaar, Europa kende geen *Amſterdam*, welks eigen ſlijkgrond naauwelijks het geringſte ſtadje draagt. Eerbied, eerbied dan, ſchatrijke handelaar, voor den geleerden, den man van wetenſchap en kunst! Zijn bedrijf is de grondſlag van uwe grootheid. Zijne, in uw oog misſchien ijdele, beſpiegeling is even onontbeerlijk, om alle volken in de weldaden der natuur te doen deelen, en voorſpoed op den ſchraalſten grond te doen gedijen, als uwe werkzaamheid. Zijn arbeid is de bron, waaruit het koele vocht ontſpringt; gij leidt en vermeerdert, en brengt hetzelve, waar het behoort.

Doch,

Doch, wat zeggen wij, het bog terug geſlagen op den lof, voorheen aan wis- en natuurkunde, met zoo veel grond, toegezwaaid! Het is de handel niet alleen, die het goede der aarde elken grond doet beſproeijen. Hij is ſlechts de kracht, die het werktuig beweegt. Zonder ervaren opſporing en kundige bewerking, vindt de koopman op den rijkſten bodem luttel, dat hij naar elders zou vervoeren. — Neen, geen handel zonder wetenſchap! Wat hij, ter bevordering van deze, immer heeft gedaan; waar hij ooit de winzucht aan de ontdekking, aan de gemeenſchap der volken, aan de ſtoving der beſchaafdheid in den ſchoot des overvloeds heeft dienstbaar gemaakt; — zoo MERCURIUS inderdaad de uitvinder der lier, de God der welſprekendheid, die ſchoonſte van alle menſchelijke kunſten, te heeten zij; zoo de handeldrijvende ſtaten en ſteden doorgaans de vruchtbaarſte kweektuinen van geleerdheid en kunst waren: voorwaar, dit alles is ſlechts eene verpligte hulde, eene ſchoone, kinderlijke dankbaarheid. Het is de bloeijende zoon, die zijne moeder welhaast ten beſchermer verſtrekt. Hand aan hand treden zij vooruit, zuiveren de aarde van hare woestheid, en doen rozen op haar pad ontluiken. En waar zij, waar handel en wetenſchap een vereenigd altaar aantreffen, daar wijkt de verbastering, die de eene of andere afzonderlijk mogt overvallen — daar kent men weelde, maar geen bederf. Zoo werkzaam als kiesch is de geest van een volk, dat MINERVA's leſſen hoort, en des Koopgods vlugge wieken aan hoofd en voeten houdt gehecht. Wetenſchap en handel, zijn zij niet de zinnebeelden der menſchheid, die de aarde met den hemel verbindt? Zijn zij niet op het naauwst met elkander verbonden? En voegt het de een, op den ander met eenige onverſchilligheid neêr te zien, die elkander, op de voortreffelijke hoogte, door beiden beklommen, zoo volſtrekt behoeven? Neen, zegt mijn oog; de handel deed een' tempel rijzen voor de wetenſchap — doch deze wijdde, in dit departement, een altaar aan den handel. Wat zeg ik? Zij bond den han-

handel en de zeevaart met landbouw en fabrijkwezen als in één' bundel zaam, en rigtte der nijverheid eene volkomen zuil op, van welke de handel de kroone vormt. — Hoorden deze wanden dan met wellust de hulde, aan den ſtichter des gebouws dikwijls gewijd; gij, o Godin, die in hetzelve troont, wetenſchap en kunst, ontvangt even gaarne den wierook, u dankbaar toegezwaaid! Bloei, bloei hier, beſchermſter van het ſchoone, VENUS uit de golven gereeld! Volding den lof van *Amſterdam*, welks ſieraad dit gebouw is! Verſtomme de vreemdeling, die hier nadert, en den koopmansgeest, voor het eerst, als eenen edelen, grooten geest leert kennen! o Heugelijke tijd, door ons beleefd, die ons het ſchoonst verſchiet, beide voor wetenſchap en handel, opent! Heugelijke tijd, die ons vergunt te deelen in de eer der eeuw, die niet min op ontdekking en kennis, dan op voordeel en magt aast bij hare zeetogten! Heugelijke tijd, die reeds een' REINWARDT uit ons midden deed henenſnellen, om enkel wijsheid, menſchenheil en zuiveren roem te oogſten op *Java's* vruchtbaren grond! Ja, de tijd is daar, dat de handel gaarne vergeldt, wat hij der wetenſchap is verſchuldigd. De tijd is daar, dat de Nederlander het voorbeeld harer broederlijkſte vereeniging geeft; deszelfs blanke zeilen de wieken zijn, op welke zich zachte, beſchaafde menſchelijkheid langs de geheele aarde beweegt. Hier, hier kieme die ſchoone toekomst, medeleden; hier, in het hart van Nederland; hier, in het gebouw, dat alle verdienſten huldigt! Ja, zoo omvat de Koopgod alle de Zanggodinnen met zijne armen, en koestert ze aan zijne borst; en dit ganſche geſticht is als een opſchrift, dat, door mij uitgeſproken, honderdvoudig weêrgalmt: HULDE VAN DEN KOOPHANDEL AAN DE WETENSCHAPPEN!

BLOEIJENDE LONGTERING GENEZEN DOOR POEDER VAN HOUTSKOOL.

(HUFELAND und HARLES, *Journal.* Nov. 1815. ſ. 44.)

Een meisje, 17 jaren oud en van een zwak ligchaamsgeſtel, dat anders nimmer ongeſteld geweest was en hare ſtonden altijd geregeld en zonder moeite gehad had, behield na eene longontſteking, waartegen niets werd aangewend, eene plaatſelijke pijn op de borst, vooral aan de linkerzijde, eenen hoest, met uitwerping van ſlijmige fluimen gepaard, vooral des morgens, aamechtigheid, afwisſelende grillingen en vliegende hitte, brandende handen en voetzolen, met verheffing der toevallen des avonds, 's nachts vermeerderde uitwaſeming, matheid, hoofdpijn, en altijd een' vermeerderden, doch zwakken pols.

Men ſchreef haar (in 't *Policlinicum* te *Berlijn*) eene aderlating voor van zes oncen, eene ſpaanſchevlieg, voorts poeder met *calomel* en *digitalis purpurea*, daarenboven in een mixtuur de zoutzure *ammonia*. Daarop verminderde de pijn aanmerkelijk, de ademhaling werd ruimer, de hoest wat minder; maar het uitwerpen en de pols bleven hetzelfde. Uit hoofde van ſpeekſelvloed, liet men den *calomel* varen, ging voort met het mixtuur, gaf drie greinen *digitalis* daags; waarop de zieke wel eenigzins beter werd, doch de geſteldheid der borst veranderde niet. Hierop gaf men der zieke, behalve de *digitalis*, tweemaal daags een poeder van *carbon. tiliæ rec. par. ſcr.* 1, waarvan de gevolgen terſtond waren eene vermeerdering van pijn op de borst en van hoest, maar tevens vermindering van uitlozing der fluimen. De pols bleef even zeer vermeerderd. Na een gebruik van zes dagen, vertoonden zich eenigen tijd meer koorts, verminderde eetlust en ontlasting; welke toevallen op het gebruik van een verkoelend buikzuiverend

rend middel verdwenen. Daarop vernieuwden zich de ſteken in de borst, het hoesten en de uitwerping werden ſterker, de pols was matig. Men ſchreef eene ſpaanſchevlieg voor, om midden op de borst gelegd en in ettering gehouden te worden, benevens het volgend poeder: ℞ *pulv. carb. tiliæ ſcr.* I. *Hb. digital. gr.* IJ. *rad. liquir. ſcr.* β. *m. f. pulv. d. doſes tales* VJ. driemaal daags een half poeder. Dit poeder gebruikte de zieke verder ſteeds voort; men klom met de houtskool tot IV ſcr., met de *digitalis* tot IV gr. daags, waarbij de toeſtand der zieke oogenſchijnlijk verbeterde; zoodat alle toevallen langzamerhand, het ophoesten, de avondkoorts en het nachtzweeten het laatſte, verdwenen, en de lijderesſe, na verloop van drie maanden na het eerſte gebruik der houtskool, geheel herſteld was.

HEEFT DE KOEPOKINENTING DE DOODELIJKHEID VAN ANDERE ZIEKTEN DER KINDEREN BEVORDERD?

Door C. W. HUFELAND.

Een aanmerkelijk gedeelte des Publieks is der meening toegedaan, alsof aan de Koepokinenting alleen, en aan de door haar weggenomene Pokziekte, de grootſte ſterfte aan eenige andere ziekten der kinderen, en met name de groote verſpreiding der Scharlakenkoorts of het Roodvonk en deszelfs meerder gevaar, zij toe te ſchrijven. Velen komen daarbij weder op de oude en reeds lang wederlegde geliefkoosde ſtelling terug, dat de Pokziekte tot reiniging des ligchaams van aangeborene kwade ſtoffen dienſtig, en alzoo vóór het menſchelijk geſlacht noodzakelijk zij; hetgeen inderdaad door Romeinen en Grieken zeer blijkbaar wederlegd is, die zonder Pokken eene zoo voortreffelijke gezondheid genoten.

De ſterflijsten leveren ongetwijfeld een grooter getal van aan andere kinder-ziekten geſtorvenen. Maar het ware van de zaak, en hare zeer natuurlijke oplosſing, is

is deze: Ongetwijfeld draagt een zeer aanzienlijk getal kinderen, hetzij aangeboren, of in de eerſte levenstijdperken door eene ſlechte behandeling verkregen, de kiem des doods om. Deze kiem wordt door gelegenheid gevende oorzaken, vooral door heete ziekten, tot eene ſnelle ontwikkeling en vernietigingsvermogen gebragt. Te voren werd zij door de Pokken, als de toenmaals algemeenſte ziekte der kinderen, het meest tot rijpheid gebragt, en de kinderen ſtierven aan dezelve: thans, nu ſchier geene Pokken meer beſtaan, geſchiedt zulks door Mazelen, Roodvonk en andere ziekten; ja zulks kan zich zelfs in nieuwe ziekten ontwikkelen, en op deze wijze de veelvuldigheid der Herſenwaterzucht, van den Croup enz. daarvan het gevolg zijn. De kinderen, die anders door Pokken werden weggemaaid, konden derhalve inderdaad niet aan Mazelen, Roodvonk enz. ſterven; en deze vertoonden zich daardoor over het algemeen goedaardiger. Thans, waar ſchier geene Pokken meer beſtaan, ſterven die zelfde kinderen aan Mazelen, Roodvonk enz.; en deze ziekten ſchijnen nu kwaadaardiger. Maar, wie zou daaruit tot eene vermeerderde kwaadaardigheid dezer kinder-ziekten zelve, en tot de weldadigheid, of wel noodzakelijkheid, der Pokken, beſluiten?

Men moet ook niet uit het oog verliezen, welk eenen invloed de epidemiſche conſtitutie hebbe. Even als daardoor, over het algemeen, Pokken, Mazelen en Roodvonk eene reeks van jaren achtereen gemist, en dan weder algemeen heerſchende kunnen worden, zoo wordt ook derzelver karakter daardoor nu eens goedaardig, dan weder kwaadaardig geſtemd; en op deze wijze kan dezelfde ongunſtige conſtitutie, welke anders de Pokken kwaadaardig maakte, de nu in hare plaats tredende Mazelen en het Roodvonk kwaadaardig maken.

Eindelijk bedenke men toch vooral, dat de ſterfte alleen niet de hoofdzaak, en dat het eene even gewigtige vraag zij: Hoe veel minder ziekelijke, ellendige en onbruikbare menſchen zijn er, ſedert de ver-

mindering der Pokken, door de Koepokinenting, op de wereld? Hoe veel heeft het rijk der gezondheid en ſchoonheid door haar gewonnen? Daarvan zwijgen, wel is waar, de ſterflijsten; maar wie herinnert zich niet die duizend levend-dooden, aan zinnen en de edelſte krachten verminkten, voor hun ganſche leven onbruikbaren, ja krankzinnigen, die wij voorheen, als getuigen dezer pest, zagen rondwaren, en die thans gemist worden, omdat zij door de weldadige Koepokinenting alleen voor de menschheid gewonnen zijn? De Dood is niet het ſlimſte op aarde; en geenszins het *getal* der levenden alleen, maar derzelver *hoedanigheid* en nuttigheid, maakt het geluk der Staten uit.

HORTENSIA BEAUHARNAIS, EN LÆTITIA BUONAPARTE.

(Uit de *Macédoine Revolutionnaire*, uitgegeven te *Parijs*, 28 Dec. 1815, en ten zelfden dage door de Policie opgehaald.)

Opgevoed in een dier huizen, waar men er zich meer op toelegt om groote kokettes te vormen dan goede huismoeders, verliet HORTENSIA Mme. CAMPAN, om hare intrede in de wereld te doen, bijna in hetzelfde tijdsgewricht, toen de vlugteling uit *Egypte* zich, als den prijs zijner laagheid, op den troon ging nederzetten. Hij zag zijne ſchoondochter; hunne ondeugende harten verſtonden elkander; acht dagen later had HORTENSIA de plaats harer moeder ingenomen.

Zij, die op vertrouwden voet met de familie leefden, CAMBACÉRÈS, FOUCHÉ, REGNAULT, DÉCRÈS, kunnen zeggen, of ik laster. Men kan den Heer DE GONTAUT-BIRON vragen, om welke reden hij zich zoo hardnekkig verzette tegen het huwelijk van zijnen zoon met HORTENSIA? Men kan het aan alle de jonge Kolonels van dien tijd vragen, die haar van de hand wezen, welke hunne beweegredenen waren?

ren? DUROC heeft ieder, die het hooren wilde, bij herhaling gezegd, dat het meerendeel verklaard had, (hoe gemeen de uitdrukking ook was) dat zij *de koe met het kalf* niet begeerden. DUROC zelf, wien zij aangeboden werd, antwoordde; „ Dat hij ze diegenen aanbiede, die van niets af weten; maar aan mij, die de bestuurder dezer intrigue was, aan mij, onder wiens oog alles is voorgevallen, dat is al te sterk!" Eindelijk gedrongen om een' mantel voor zich te vinden, haastte zich HORTENSIA om LODEWIJK BUONAPARTE te trouwen, die, niets wetende van de gruwelen, welke aan het hof van zijnen broeder voorvielen, te gelijker tijd de oom van het kind werd, en de vader, *quem nuptiae demonstrant.* Er moest een troon zijn voor de dochter van JOSEPHINE, ten einde haar te betalen voor hare bloedschendige gerieflijkheid; en spoedig! den oorlog aan *Holland!* de conscriptie, de belastingen, alles werd te werk gesteld; het Fransche bloed stroomde op nieuw!.... en voor wie? Regtvaardige Hemel! Opdat HORTENSIA Koningin wierd! — Fransche Generaals en soldaten, ziedaar, wat gij *roem* noemdet!

De goedhartige LODEWIJK BUONAPARTE, welhaast beter onderrigt, scheidde zich van zijne vrouw, die hem nog slechts de diepste verachting inboezemde. Van haren man gescheiden, hield HORTENSIA niet op, de bijzit van haren schoonvader te zijn, tot op zijn vertrek naar het eiland *Elba.*

HORTENSIA (na 20 Maart) niet wetende, hoe zij het zou aanleggen, om in het hart der Franschen den haat te doen overgaan, welken zij de familie der BOURBONS toedroeg, (haar vroeger beroep op de aangename oogenblikken, eenen jeugdigen Oostenrijkschen Minister weleer verschaft, ten einde hem zijn hof aan BUONAPARTE's zijde te doen overhalen, zijnde mislukt) verzon zij eene spelonk te openen aan het einde van het *Palais-Royal.* De zaal *Montansier* werd eene Jakobijnen-club, honderdmaal afzigtiger dan ooit

de oude club van dien naam, onder het voorzitterſchap van BILLAUD-VARENNES, was geweest. Dat men den eigenaar, den ellendigen PRADELLES, tot getuige roepe; men zal van hem hooren, dat de gruwelen, welke hier werden uitgebraakt, van het maakſel waren van HORTENSIA, ETIENNE, MARET, FAIN enz. De vuilſten zijn van HORTENSIA. De afſchuwelijke prenten, die destijds de muren van *Parijs* bedekten, waren insgelijks naar de teekening van HORTENSIA. ETIENNE kreeg last om ze om niet te doen uitdeelen aan alle de verkoopers, welke zich op de *boulevards* bevonden.

De dag van *Waterloo* verſtrooide alle de intriguanten. In de weinige oogenblikken, die de abdicatie van den dwingeland voorafgingen, hield zich zijne familie bezig om onderling het goud te verdeelen, dat men kort te voren uit de openbare ſchatkist had geligt, om het in wagens te pakken, dragende dit opſchrift: *ſchatkist der armee.* Ik zelf heb deze wagens op het plein *des Victoires* gezien.

HORTENSIA, de regtvaardige ſtraf vreezende, welke hare misdaden verdienden, van goede pasſen voorzien, welke FOUCHÉ zich haastte haar te bezorgen, HORTENSIA, met de woede in het hart, verliet *Parijs*, na hare fortuin in zekerheid gebragt te hebben, aan verſcheidene bankiers bekend, en door hen op twee millioenen (franken) rente geſchat.... JOSEPHINE had in 1796 geene dertigduizend franken bruidſchats aan hare dochter te geven — HORTENSIA bezit thans de waarde van veertig millioenen!

Mevrouw moeder, LÆTITIA BUONAPARTE.

De overweldiger, eenigen tijd bevorens naar *Leipzig* te gaan, om de hulde van zijnen Senaat te verdienen, door eene brug te doen ſpringen, die twaalfduizend menſchen van zijn leger vernietigde, zijne moeder volkomen kennende, ſpeelde haar een' trek op zijne wijze:

Hij

Hij ging haar zien, en, na de gebruikelijke pligtplegingen, verzocht hij haar, hem geld te leenen. Mevrouw moeder, waardige zuster van de Eminentie FESCH, zwoer bij alle de heiligen van het paradijs, dat zij geen ſtuiver bezat. De *Korſikaan*, die haar ſedert lang deed beſpieden, wist, dat de zware kist in eene nis ſtond, in den muur gemaakt, en bedekt met een groot portret ten voeten uit. Hij dringt niet, wandelt, praat over den regen en het mooije weêr. Ten einde van eenige minuten ſtelt hij zich voor het portret, beſchouwt het, en, alsof dit hem zoo inviel, beweert hij, dat het geen goed licht heeft, dat het moet verplaatst worden. Mevrouw moeder, ontſteld, ſtaat op, en zegt, dat de ſchilderij wél is, waar zij is, dat het de éénige plaats is, die voor dezelve voegt, opdat zij geheel op haar gemak de trekken en de majesteit kan beſchouwen van een' *figlio tan caro, tan grande, tan....* (Het was het portret van den overweldiger.) BUONAPARTE, volkomen gezet op zijn plan, ſtoot Mevrouwe moeder terug, en beveelt, met eene gebiedende mine, aan twee knechts, het portret weg te nemen. De tranen van Mevr. LÆTITIA konden den geliefden zoon niet bewegen: de ſchilderij verdween, en deed de opening der nis vernemen. „Ha, ha! zeide hij, eene geheime deur! Daar ſchuilt wat achter; laat ons zien!" Hij nadert, ziet de kist, en vraagt den ſleutel. Mevrouw moeder ſchreit en weigert; een: *ik wil het*, op den toon van meester uitgeſproken, dwingt haar om den ſleutel over te geven. Hij doet de kist openen, en ontdekt een dertigtal groote zakken vol vierdubbele piſtolen. Zich toen tot haar keerende, zegt hij: „Gij zweert mij bij alle heiligen van het paradijs, dat gij geen ſtuiver bezit; gij hebt mij bedrogen." Hij wendt zich tot de perſonen van zijn gevolg: „Dat men dit goud bij den theſaurier mijner kroon brenge!" Moeder *Lajoye*, wanhopig de vier millioen te zien vertrekken, welke zij als eene peer voor den dorst had weggeſtopt, zag wijders niets in den *tan caro*, *tan grande* zoon, dan

een' ellendigen roover, gaf hem de fraaije namen van *Birbante*, *Bricone*, *Ladrone*, *Baronnacio*, en voorzeide hem, dat het eenmaal flecht met hem zou afloopen (*).

(*) In 1804 kostte het *Frankrijk* meer dan 400 millioenen, om als Majesteiten en Hoogheden uit te rusten, BUONAPARTE, JOSEPHINE, LÆTITIA, JOZEF, LUCIEN, LODEWIJK, JERÔME, FESCH, ELISA, PAULINE, CAROLINE, HORTENSIA, EUGENIUS, JULIE CLARY, drie of vier BEAUHARNAIS, en TASCHER, BACCHIOCHI, MURAT, CAMBACÉRÈS, en LEBRUN; omtrecks dertig individus.

VERSLAG VAN TWEE ONDERSCHEIDENE SOORTEN VAN SPAARBANKEN (*Saving-Banks*), TEN DIENSTE VAN DE LAGERE KLASSE DER MAATSCHAPPIJ IN SCHOTLAND OPGERIGT.

(Getrokken uit *The Edinburgh Review, or Critical Journal*, N. XLIX. Junij, 1815.)

(Medegedeeld door den Heer R. SCHERENBERG, *Lid der Commissie tot onderzoek naar den staat der Armen in dit Koningrijk.*)

Daar men in Schotland de behoefte gevoelde, om aan de lagere klasse der Maatschappij, en vooral aan de werk- en ambachtslieden, de gelegenheid te geven, om van hunne geringe bezuinigingen zeker te kunnen zijn, en tevens dezelve met zekerheid te kunnen aanleggen, ten einde zij daarvan eene matige interest konden genieten; terwijl men meende, dat de, in de laatste Eeuw, bijna overal opgerigte *Friendly Societies*, in het Rijk van Grootbrittanje, hoezeer dezelve veel nut gesticht hebben, en nog stichten, echter op de wijze, zoo als die thans bestaan, aan eenige zwarigheden onderworpen zijn: zoo is men bedacht geweest, om interest gevende Spaarbanken, ten dienste van de geringere klasse der Maatschappij, op te rigten.

De te Edinburg opgerigte Spaarbank is de eenvoudigste, zoo wel in derzelver beginsel, als in hare werkzaamheden.

In-

Iedere behoeftige kan zijne geringe beſparing, mits niet minder dan een (Eng.) ſchelling bedragende, inleggen, en is volkomen meester om te allen tijde zijne inlage terug te vorderen.

Alle maandagen wordt een uur zitting gehouden tot het ontvangen en uitbetalen van geld.

Deze Spaarbank geeft aan de daarin deelnemenden eene interest à vier ten honderd per jaar berekend, welke zij meester zijn te ontvangen; doch welke de meeste deelnemers verkiezen bij het kapitaal te laten oploopen, en welke interest alsdan op het einde des jaars tot het kapitaal geſlagen wordt.

Deze interest wordt maandsgewijs berekend, en van dagen of gedeelten eener maand wordt geene interest betaald.

Ook wordt van geene lagere ſom dan van twaalf ſchellingen zes pence interest betaald, (gevende deze ſom, tegen vier perCt., een' halven penning interest per maand) of van geene breuken dezer ſom, waarvan derhalve de maandelijkſche interest geenen halven penning bedraagt.

De Directie dezer Spaarbank wordt door eenige welwillende lieden gratis waargenomen; de onkosten der administratie zijn dus zeer gering, en bepalen zich tot de kantoorbehoeften en het noodige locaal; de kosten daartoe worden uit de geringe bezuiniging of winst gevonden, die ontſtaat door het niet betalen der interest van onvoltallige maanden, of van breuken van twaalf ſchellingen zes pence.

De Directie dezer Spaarbank ſtort het geld, dat zij van hare deelnemers ontvangt, in de Edimburger groote Bank, en geniet van deze ook vier perCt. interest.

Ten einde de verantwoordelijkheid der Spaarbank jegens de deelnemers te verminderen, en de werkzaamheden derzelve zoo veel mogelijk te vereenvoudigen, geeft de Directie dezer Spaarbank aan elken deelnemer, zoodra het door hem ingelegde geld tot eene ſom van tien £ is opgeloopen, hetwelk de geringſte ſom is, welke men in de groote Edimburger Bank plaatſen kan, daarvoor eene originele interest-gevende banknoot der groote Bank; doch continueert de Spaarbank, als te voren, zijne geringe bezuiniging te ontvangen, indien hij met het inleggen wil voortgaan. De Directie der Edimburger Spaarbank meent ook, buiten de meerdere zekerheid voor de geldſchieters, hierin nog het voordeel te zien, dat een behoeftige daglooner of handwerksman niet zoo

ligt in de verzoeking zal komen, eene interest-gevende bank-noot van tien £ te gelde te maken, als wanneer hij dit bij kleine gedeelten uit de Spaarbank terug konde vorderen.

De wijze van boekhouden dezer Spaarbank is mede op de allereenvoudigste wijze ingerigt, en door dezelve worden alleen de drie navolgende boeken gehouden: No. 1. Een Legger, waarin elk geldinlegger zijn folio heeft, op welk aangeteekend wordt, met dag en datum, zijne inlage, alsmede wanneer hij eenig geld terugvordert, en op welk in eene bijzondere kolom, op het einde van het jaar, uit het interestboek wordt overgebragt het beloop der aan hem onbetaald gebleven gelden der interest, en welke, bij het saldo van zijne inlage gevoegd, den eersten post te zijnen behoeve op den legger van het volgende jaar uitmaakt. No. 2. Een Interestrekeningboek, hetwelk uit twee gedeelten bestaat, toonende het eene gedeelte aan de aan elken inlegger betaalde interest, en het andere de onbetaalde interest; de slotsommen dezer beide gedeelten worden op het einde van het jaar zamengevoegd, en maken uit het geheele beloop der interest, ten laste der Spaarbank loopende; en wanneer men dit aftrekt van de interest, door de groote Edimburger Bank aan de Spaarbank te goed gedaan wordende, maakt het overschot ('t welk veroorzaakt wordt door het niet betalen van de interest der onvoltallige maanden en der breuken van twaalf schellingen zes pence) de winst of bezuiniging der Spaarbank uit. No. 3. Een Kasboek, hetwelk den staat der kasse van de Spaarbank inhoudt, en tevens zoodanig is ingerigt, dat het tot eene Controle strekt van de rekening-courant der Spaarbank met de Edimburger groote Bank.

Aan ieder deelnemer of inlegger wordt eene kopij of duplicaat afgegeven van zijne rekening in den legger, opdat hij altoos zien kan, hoe de staat zijner rekening is. Telkens, wanneer hij geld inlegt of terugvordert, wordt dit door den persoon der Bank, aan wien hij de gelden afgeeft, of van wien hij het geld ontvangt, op dit duplicaat eigenhandig aangeschreven, met uitdrukking der som zoo wel in schrift als getallen, en met bijvoeging van zijnen naam of paraphe, waartoe zoo wel op het duplicaat als op den legger eene bijzondere kolom is aangewezen.

De werkzaamheden dezer Spaarbank zijn dus zoo eenvoudig, als het beginsel zelve; en daar niemand gedwongen wordt,

wordt, een' penning meerder in te leggen, dan hij zelf verkiest, en hij aan geene inlage op bepaalde of vastgeſtelde tijden verbonden, en daarenboven volkomen meester is, om te allen tijde zijne inlage en interest terug te vorderen, zoo wordt niemand afgeſchrikt om daarin deel te nemen; en de meeste deelnemers trachten, daar juist deze gemakkelijkheid hun een volkomen vertrouwen inboezemt, hun bezuinigd klein kapitaaltje door aanhoudende kleine bijdragen te vermeerderen, ten einde zich tegen den ouden dag, of bij het overkomen van ziekten of andere ongevallen, van eenen waarborg te verzekeren.

Eene zoodanige inrigting kan dus niet alleen in dit opzigt van een uitgebreid nut voor den behoeftigen ſtand worden, en hierdoor medewerken, om het verval tot armoede voor te komen; maar dezelve heeft, in hare gevolgen, het bijna nog grootere nut, dat zij aan de lagere klaſſe den lust tot ſparen inboezemt, hen daardoor dikwijls van nuttelooze en meestal ſchadelijke verkwistingen afhoudt, en dus tevens kan medewerken tot verbetering der zeden en vermeerdering der nijverheid.

Wanneer men ſlechts aanneemt, dat een deelnemer twee ſchellingen 's weeks inlegt, en deze inlage gedurende twintig jaren voortzet, zoo beloopt dit zonder de interest reeds eene ſom van 104 £. 12 ß., en de interest volgens den tax der Edimburger Spaarbank zal 53 £. bedragen; zoodat zulk een inlegger zich, na twintig jaren, eigenaar zal zien van een kapitaal van 157 £. 12 ß., hetgeen op zijnen ouden dag hem tot eene ware onderſteuning kan verſtrekken.

De Spaarbank, te Ruthwell opgerigt, is eenigermate op andere gronden gevestigd, en op verre na zoo eenvoudig niet, noch in hare werking, noch in hare administratie.

1. De Ruthweller Spaarbank doet onderzoek naar den onderdom, de huiſelijke omſtandigheden en het zedelijk gedrag der deelnemers of leden, en ſtaat ingevolge daarvan meerdere of mindere voorregten toe.

2. De oprigter dezer Bank heeft ook gemeend, door het bepalen van eenige pœnaliteiten en belooningen, de deelnemers te moeten aanſporen tot het blijven continuéren hunner inlagen.

3. Ten einde eenige extra-belooningen en aanmoedigingen te kunnen uitkeeren, is er een hulpfonds opgerigt uit de bij-

dragen der begunstigers dezer instelling, welke daarvoor tot honoraire en extraordinaire leden worden aangenomen; en tot welk hulpfonds verder gebragt worden de voordeelen, ontstaande uit eene ongelijke uitdeeling van interest aan de leden.

4. De ordinaire leden zijn de behoeftigen, welke hunne besparingen inleggen; maar ieder persoon, die jaarlijks aan het hulpfonds vijf schellingen betaalt, of in ééns eene gift van twee ponden doet, wordt extraordinair lid; en om honoraire leden te worden, moet men aan het hulpfonds jaarlijks één pond betalen, of wel aan hetzelve in ééns vijf ponden geven; daarenboven zijn *ex officio* honoraire leden de Lord Luitenant, Vice-Luitenant en de Sheriff van het Graafschap, alsmede de van wege het Graafschap benoemde leden tot het Parlement.

5. De algemeene bezigheden dezer Spaarbank zijn in de eerste plaats toebetrouwd aan een Collegie van Directie, bestaande uit één Gouverneur, vijf Directeurs, één Thesaurier en één of meer Voogden of Toezieners, welke allen gekozen worden uit de honoraire en extraordinaire leden; doch, zoo er geene genoegzame leden onder hen gevonden worden, die deze posten willen aannemen, wordt het ontbrekende getal aangevuld uit ordinaire leden, welke voor hunne eigene rekening niet minder dan één pond 's jaars hebben ingelegd. Dit Collegie van Directie, echter, is ondergeschikt aan het permanent Committé, bestaande uit vijftien personen, die, om daartoe verkiesbaar te zijn, dezelfde kwaliteiten moeten hebben, als vereischt worden voor de leden van het Collegie van Directie; en dit permanent Committé is op zijne beurt onderworpen aan de algemeene Vergadering, welke zamengesteld is uit de honoraire en extraordinaire leden, en alle ordinaire leden, welke gedurende zes maanden ingelegd hebben, en wier inlage niet minder dan twintig schellingen beloopt; en in deze Vergadering berust de opperste magt, zoo wel van wetgeving, als uitvoering en uitspraak.

6. De Spaarbank van Ruthwell zet haar geld uit aan de Britsche Linnen-Compagnie, en ontvangt van deze vijf perCt. interest.

7. De interest, echter, welke de Ruthwellsche Spaarbank aan hare deelnemers uitkeert, wordt maar tegen vier perCt. berekend, en in eenige weinige gevallen tegen vijf perCt.

8. Deze hoogste interest van vijf perCt. wordt alleen in eeni-

eenige gevallen toegestaan, aan zoodanige deelnemers, die gedurende drie achtereenvolgende jaren ingelegd hebben, en wier inlage te zamen ten minste vijf ponden bedraagt; doch ook zoodanig een deelnemer verliest dit voorregt, wanneer hij zijn kapitaal terugvordert, het zij dan ingeval hij mogt komen te trouwen of te sterven, ook wanneer hij boven de zes-en-vijftig jaren oud mogt zijn, of ingevalle Directeuren, na gedaan onderzoek, mogten oordeelen, dat de teruggave van het door hem ingelegde geld aan hem of aan zijne familie een wezenlijk voordeel zoude kunnen toebrengen, of, eindelijk, wanneer hij door ziekte of andere wederwaardigheden buiten staat gesteld mogt worden om zichzelven te onderhouden, in welk geval hem, volgens bepaling en besluit van het Collegie van Directie, uit het door hem ingelegde geld een bepaald weekgeld wordt uitgekeerd.

Maar, buiten deze bovengenoemde voordeelen, is er nog bepaald, dat ieder lid of deelnemer, die regelmatig niet minder dan één schelling 's weeks zal ingelegd hebben, voor het eerste jaar begunstigd zal worden met eene premie van zespence, voor het tweede met eene premie van een schelling, voor het derde met eene premie van twee schellingen, voor het vierde met eene premie van vier schellingen, en voor ieder volgend jaar met eene premie van zes schellingen.

Doch is verder bepaald, dat, bijaldien het hulpfonds tot deze wijze van extra-uitkeering niet toereikende mogt zijn, alsdan deze gelden zullen aangewend worden tot het geven van extra-beloonigen aan die geregelde inleggers, welke bijzondere bewijzen van deugd en vlijt zullen betoond hebben.

Dan, daar de bepalingen in deze zaak aan abuizen zouden kunnen onderhevig zijn, zoo is er vastgesteld, dat het aan ieder lid, welk zich bezwaard mogt rekenen, vrij zal staan, om van het besluit van het Collegie van Directie te appelléren aan het permanent Committé, en van dit weder aan de generale Vergadering, aan welker besluit hij zich echter in alien geval zal moeten onderwerpen.

Men ziet uit de bovenstaande beschrijving van de Ruthweller Spaarbank, dat dezelve, zoo wel in haar beginsel als werking en administratie, veel omslagtiger is, dan de eerstbeschrevene Edimburger Spaarbank; en, hoezeer dus ook de Ruthweller Spaarbank eenige goede instellingen moge bevatten en eenige voordeelen kan opleveren, zoo heeft echter het

Com-

Committé van de Societeit der Schotsche Hooglanden, hetwelk benoemd was om te onderzoeken naar de beste wijze om Spaarbanken op te rigten ten dienste van de arbeiders en daglooners der geringere klasse der Maatschappij, gemeend de voorkeuze te moeten geven aan den eenvoudigen vorm en inrigting der Edimburger Spaarbank; dewijl het oogmerk eener Spaarbank zijn moet, om den behoeftigen gelegenheid te geven, hunne geringe bezuinigingen op eene zekere wijze te kunnen aanleggen, en eene zoodanige inrigting niets moet inhouden, wat hen immer zoude kunnen affchrikken, om daarin deel te nemen; en dewijl het ftrijdig fchijnt met eene zoodanige inrigting, zich te bemoeijen met, of eenen zekeren invloed te willen uitoefenen op, het gedrag of de huisfelijke omftandigheden harer leden; en eindelijk, dewijl het tegen de billijkheid fchijnt te ftrijden, om aan eenigen der leden eene hoogere interest, dan aan anderen, toe te ftaan.

Ingevolge de laatfte bekendmaking van de Societeit der Schotfche Hooglanden, te Edimburg gevestigd, hebben zich reeds, met eenen verbazenden fpoed, Spaarbanken over geheel Schotland uitgebreid.

EENIGE BIJZONDERHEDEN WEGENS DE REIZEN EN DEN DOOD VAN DR. SEETZEN, EEN ANDER AFRIKAANSCH MARTELAAR.

(*Bombay papers*, 25 Mei 1815.)

Onder de weinige reizigers, wier dorst naar kennis en ftoutheid van geest hunne inzigten deden vestigen op het onderzoeken der binnenfte gedeelten van *Afrika*, en wier arbeid fteeds door eenen betreurenswaardigen en ontijdigen dood werd afgebroken, fchijnt Dr. SEETZEN, een *Duitfcher*, met uitftekende talenten en fchitterende hoedanigheden begaafd voor de moeijelijke taak der ontdekking, minder der wereld bekend te zijn, dan zij, die hem op dien weg zijn voorgegaan; offchoon deze mindere bekendheid meer te wijten is aan de zedigheid zijns karakters, dan aan eenig minder regt, dat hij zou hebben op de dankbaarheid en bewondering van hen, die vrienden en ware voorftanders zijn van befchaving en wetenfchap.

Van de vroegere tijdperken van het leven dezes Reizigers is

is den Schrijver niets bekend, dan dat hij geboortig was uit *Saksen*, regelmatig zijne ſtudiën tot den graad van Doctor in de Geneeskunde had volbragt, en de bekwaamheden, tot zijn vak behoorende, door uitgebreide kundigheden in de kruid- en mineraalkunde, en in de natuurlijke historie in het algemeen, meerderen luister had bijgezet; dat hij overigens bekend was met de Oosterſche talen, en bijzonderlijk in het Arabisch uitmuntte.

Eene zoo zeldzame vereeniging van kunde en geleerdheid, met eene ſterke ligchaamsgeſteldheid, eenen onverwrikbaren moed, en brandenden ijver voor wetenſchap en kennis, had hem der aandacht des Hertogs van *Saksen-Gotha* aanbevolen, door wien hij verder den Keizer van *Oostenrijk* en der geleerde Oosterſche Maatſchappije te *Weenen*, die toen hare werkzaamheden, betrekkelijk de mijnen in het Oosten, had aangevangen, werd voorgeſteld.

Het was dan ook onder de gezamenlijke beſcherming dier uitmuntende perſonaadjen, dat hij in den jare 1807 *Europa* verliet voor eene reize door *Syrië* en *Palestina*, voornamelijk met oogmerk, om, door het trapswijs verduren van moeijelijkheden en gevaren, door het gewennen zijner levenswijze aan die der onbeſchaafde volkeren, en eindelijk door het zich zoodanig eigenmaken van den Arabiſchen tongval, dat hij voor eenen inboorling van dat land kon doorgaan, zich voor te bereiden tot het groote werk der onderzoeking van *Afrika*.

Gedurende zijn verblijf in *Syrië*, bezocht hij *Palmyra*, *Balbec*, *Libanon*, *Jeruzalem* en de tuſschenliggende oorden, waar de hooge tooneelen uit de Bijbelſche en algemeene geſchiedenis hebben plaats gehad. De belangrijkſte zijner reizen was echter die, welke hij deed door de vlakten van *Hauran*, ten oosten van de *Jordaan* en de *Doode Zee* gelegen; eene uitgeſtrekte en thans woeste ſtreek, meerendeels door rondtrekkende Arabieren, *Beduïnen* genoemd, bevolkt; ſchoon men er dé overblijffelen van verwoeste ſteden en vorige pracht en beſchaving, in kanalen, bruggen en andere nuttige werken, overvloedig aantreft.

Daar dit mede eene aan *Europa* geheel onbekende ſtreek was, moesten zijne naſporingen als natuuronderzoeker het gelukkigſte gevolg hebben; terwijl de wetenſchappen ook hier van zijne ontdekkingen veel te verwachten hadden, inzonderheid de mineraalkunde; alsmede van zijne navorſchingen omtrent

trent de oevers en het water van het meer *Asphaltes*, van het welk zoo vele vrome ſprookjes in omloop zijn, om aan den ſmaak te voldoen van hen, die gelooven, dat de ziedende waterbellen van de brandende zwavel, die *Sodom* en *Gomorra* verteerd had, nog zigtbaar waren, en in hunne vrome meening beweerden, dat de damp, uit dezen poel der oudvaderlijke ſchande en verfoeijing opſtijgende, voor elk levend wezen doodelijk was.

In *Egypte* bepaalde Dr. SEETZEN zich voornamelijk tot wetenſchappelijk onderzoek, en bijzonder tot het verbeteren der dwalingen van SONNINI, voor zoo verre de natuurlijke historie betreft, en het naauwkeurig doorzoeken van het uitgebreide veld, dat dit belangrijk land den beoefenaren der Geologie en landbouwkunde aanbiedt.

Te *Cairo*, waar hij zich eenige maanden ophield, ter rangſchikking zijner bouwſtoffen, merkwaardigheden en waarnemingen, was hij bij de meeste Europeanen, aldaar woonachtig, gemeenzaam bekend, die allen van hem gewagen, als van eenen man van uitgebreide kundigheden, grondige geleerdheid in vele wetenſchappen, uitſtekende hoedanigheden, als geduld, moed, ondernemendheid en welgemanierdheid, in zich vereenigende; in één woord, als van iemand, die alles in zich bevatte, wat tot het welſlagen in zulk eene onderneming noodig is.

Alle de ſchatbare opmerkingen, welke hij in de verſchillende wetenſchappen had kunnen verzamelen, alsmede de menigvuldige waarnemingen, die hij betrekkelijk de heilige en letterkundige oudheden van *Palestina* en de zeden der *Beduïnſche* ſtammen, die de uitgeſtrekte wildernisſen doorkruiſen, gedaan had, ſchijnt hij uit *Egypte* naar *Weenen* te hebben opgezonden; en zijn onderzoekende geest, vrij van alle ſlaafſche ketenen des gemeenen vooroordeels, ſtelde hem in ſtaat om beide deze onderwerpen niet alleen grondig en juist te beoordeelen, maar ook van dezelve het beste en onpartijdigſte narigt te geven, dat immer, ſedert de ſchrandere opmerkingen van den wijsgeerigen VOLNEY, het licht zag.

Na zijne reize door de noordelijke gedeelten van *Arabië* en de *Hedjaz*, nam Dr. SEETZEN te *Mecca* eenige weinige maanden rust, zich onder de menigte van Pelgrims, die hier uit alle oorden der Oosterſche wereld jaarlijks bijeenkomen, vermengende; en zijn lange zwarte baard en Arabiſche kleeding,

ding, onder welke hij zich vermomd had, gevoegd bij zijne grondige kennis van de leer en plegtigheden der *Islamieten*; en zijne vaardigheid van zich uit te drukken in de onderscheidene tongvallen der Arabische taal, verschaften hem, na het vervullen der gewone pelgrimspligten, den titel van *Hadjee-Moosa*; waarna hij de heilige stad verliet, zonder dat men immer zijnen eerbied voor den *Caaba* en den Profeet betwijfeld had.

Van *Mecca* reisde hij door de zuidelijke gedeelten van *Hedjaz* met eene karavaan, en bereikte *Jaana*, de hoofdstad van *Temen*, langs eenen weg, te voren door geenen Europeaan gevolgd; — nu zette hij zijnen togt door de vruchtbaarste gedeelten van *Gelukkig Arabië* verder voort, en kwam eindelijk te *Mocha* aan, eenen schat van kruid- en mineraalkundige opmerkingen, en van merkwaardigheden, de natuurlijke historie in het algemeen betreffende, met zich voerende, welke hij alleen aan zijne stoutmoedigheid te danken had.

Even als de verzameling van den ijverigen NIEBUHR, was ook de zijne naauwelijks de poorten van *Mocha* binnen, of dezelve viel den roofzuchtigen *Dola* in handen, die, zich in zijne verwachting, van groote schatten in dezelve te vinden, bedrogen ziende, als uit wraak, en om ten minste den eigenaar van het genot derzelve te berooven, alles naar den *Imaum* zond, voorgevende dat deze dingen bestemd waren tot de uitoefening der tooverij; waarop zij dan ook verbeurd verklaard, en voor altijd den verzamelaar ontrukt werden, die echter daardoor slechts te meer werd aangespoord, om op den weg der ontdekking, door nieuwe en grootere ondernemingen, ijverig voort te gaan.

Gedurende het verblijf van Dr. SEETZEN te *Mocha*, behield hij steeds het karakter van eenen *Dervis*, onder den naam van *Hadjee-Moosa*, en het schijnt dat zelfs ook dáár geen der inboorlingen in hem den Europeaan ontdekt hebbe, daar zijne vermomming, zoo als wij reeds te voren aanstipten, allervolkomenst was, en de voorzigtigheid door hem zelfs zoo verre gedreven werd, dat hij geene der Factorijen aldaar ooit bezocht heeft, schoon Kapitein LUDLAND, die toen Agent der O. I. Compagnie in de Golf was, hem herhaalde uitnoodigingen zond, en alle die vriendelijkheden bewees, tot welker aanneming hij hem konde bewegen; zijne be-

beſtendige verblijfplaats de algemeene *Caravanſerâk* der Mahomedaanſche reizigers zijnde.

Het was het algemeen gevoelen van de, zoo men meende, welonderrigte lieden te *Cairo*, die allen in de zaak belang hadden, en dus ook dat van zijne beſchermers in *Europa*, die geene berigten te zijnen opzigte konden erlangen, dan van hunne Conſuls in *Egypte*, dat Dr. SEETZEN zijnen dood gevonden had in *Afrika*, in eenige oorlogen onder de *Samuezen*, in *Berbera*; maar volgens ſtellige berigten uit *Mocha* weet men, dat hij nimmer, zelfs niet naar de tegenoverliggende kust is overgeſtoken.

Na eenigen tijd te *Mocha* doorgebragt te hebben, in ijverige en niet ongelukkige pogingen, om de hem ontroofde verzameling terug te bekomen, beſloot hij *Saana* nogmaals in perſoon te bezoeken, vandaar naar de oostelijke grenzen van *Arabië* voort te reizen, van *Muscata* naar *Perzië* over te ſteken, en vervolgens naar *Syrië* terug te keeren, om vandaar eindelijk met zijne groote onderneming eenen aanvang te maken. Hij verliet te dien einde *Mocha* in de maand October 1811, een aantal kameelen, met bagaadje, levensmiddelen en werktuigen beladen, met zich voerende; toen men, ſlechts drie dagen na zijn vertrek, reeds de tijding ontving van zijnen ſchielijken dood nabij *Tais*, en gevolgelijk ook van de waarſchijnlijke verſpreiding zijns eigendoms. Het ſchijnt aan geenen twijfel onderhevig, en de Arabieren, die hem toegedaan waren, vermoedden zulks ook, dat hij door den een' of anderen zendeling van den *Dola* vergeven is, door medewerking of welligt op uitdrukkelijk bevel van den *Imaum*, om van het weinige geld, dat hij bezat, zich meester te maken, en hem vervolgens buiten de mogelijkheid te ſtellen, zich immer regt te verſchaffen.

Behalve dit, is niets ſtelligs wegens zijn lijden bekend; zijn plotſelinge en gewelddadige dood, echter, is, helaas! eene genoegzaam bevestigde daadzaak. Twee dagen voordat hij *Mocha* verliet, bragt hij eenige weinige minuten door bij den Heer AITKINS, Heelmeester bij het aldaar gevestigde Kantoor der Compagnie; en bij die gelegenheid vertrouwde hij aan de zorg van den Heer BENZONI, eenen *Italiaan*, mede in dienst der Comp., den geheelen voorraad der ſchatbare verzameling van papieren en journalen, die hij gelukkig genoeg geweest was, uit de roofzuchtige klaauwen der onwetend-

tendheid te redden; hem verzoekende, dezelve over *Egypte* naar *Europa* aan zijnen doorluchtigen beschermer, den Hertog van *Saksen-Gotha*, toe te zenden.

Het was echter het lot van den armen BENZONI zelven, op deze ongastvrije kust een wisselvallig leven te eindigen; zoodat hij aan de belofte, zijnen vermoorden vriend gedaan, niet anders kon voldoen, dan de volbrenging van dezelve op te dragen aan den Opperste der *Banianen* aldaar, die toen Makelaar in de handelzaken der Comp. was. Dezen werden de papieren spoedig afhandig gemaakt door den *Dola*; en het is te vreezen, dat dezelve thans voor alle vrienden der wetenschappen en voorstanders der ontdekkingen, die voorzeker daaronder zeer schatbare en belangrijke narigten zouden gevonden hebben, onherstelbaar verloren zijn.

Dit was het treurig einde van den arbeid van een' der stoutmoedigste en meest belovende onder alle nieuwere Reizigers, die, even gelijk HOUGHTON, PARK, HORNEMANN en ROUTGEN, het slagtoffer geworden is van zijnen dorst naar wetenschap en kennis, en alles, wat het leven kan veraangenamen, ja dat leven zelve heeft opgeofferd aan het achtingwaardigste, zoo niet het edelste doel, dat de mensch zich kan voorstellen, — de verbetering, namelijk, en verdere beschaving zijner natuurgenooten, door het vermeerderen en uitbreiden der menschelijke kennis.

DE ORANJE- EN DE MELOEN-SCHILLEN.

Eene Vertelling.

(*Vervolg en slot van bl.* 209.)

De goedhartige Distillateur beweerde, de lieve God zelf had hem den jongen toegeworpen, en bleef standvastig bij deze bewering, in spijt der teêrste tegenverzekeringen zijner vrouwe, dat de lieve God noch van den borst noch van hemzelven eenige notitie nam. De wapenen moesten eindelijk beslisſen; en daar, gelijk men weet, niets gemakkelijker den vrede bewerkt dan een verloren slag, zoo werd ook *Signora* VILLANI plotseling van eene andere meening, nadat de ronde vuisten hares echtgenoots een' wapenstilstand hadden aangebragt. Doch, daar een gedwongen vrede zoo slecht als

mogelijk gehouden wordt, zoo mogt ENRICO natuurlijk geene gouden dagen verwachten. Vlijt en trouw, van zijnen heer vriendelijk erkend, konden zijner gebiedſter geen welgevallen aflokken. Wat hij deed, bleef ſchuldige pligt; wat zij daarentegen gaf, genade. In geval hij niet zoo lang hongeren kon als een roofvogel, of dat zijne kleederen het niet zoo lang uithielden als die van de kinderen Israëls in de woestijn, moest hij iederen zondag-morgen eene ſtrafpreek over de zuinigheid, en, als toepaſſing, de lijst aller weldaden hooren, welke hij ſedert zijne intrede in het huis genoten had, waarbij hij telkens gelegenheid vond, het trouwe geheugen zijner weldoenſter te bewonderen, want nooit miste ook zelfs eene ſpeld op deze lijst.

Met ſtille onderwerping verdroeg ENRICO alles, en vergaf in zijn hart alles. Slechts één ding kon hij haar niet vergeven; zij heette, namelijk, ook ANNUNZIATA, en dit ſcheen hem eene beſchimping aller heiligen. Vier jaren had hij reeds in dezen beklemden toeſtand geſmacht, als zijn goede heer plotſeling ſtierf. ENRICO beweende deszelfs dood met heete tranen, en wierp eenen donkeren blik in zijne toekomst; want wat kon hij anders verwachten, dan dat de karige weduw, die het bedrijf van haren man niet eens wilde voortzetten, hem eensklaps bevelen zou, haar huis te verlaten? — Maar, tot zijne niet geringe verbazing, ſcheen de dood van *Signor* VILLANI het gemoed der *Signora* geheel te hebben omgekeerd. Zij zocht eene vriendelijkheid voor den dag, die haar zoo wél ſtond, als een op de voddemarkt gekocht kleed. Zij ſloot den winkel toe, en ſprak toch geen woord van ſcheiding; veelmeer zorgde zij thans, moederlijk, zoo als het hem voorkwam, voor alle zijne behoeften, en onthaalde hem zelfs op lekkernijen.

Deze verandering was bloot het gevolg eener zeer eenvoudige waarneming, die zich aan haar ſedert eenigen tijd had opgedrongen; dat, namelijk, ENRICO, de bedeljongen, een ſchoon, rijzig jongeling was geworden, en dat zij naauwelijks veertig jaren telde. Zij ſcheen, wat meer is, niet ongenegen, van dit getal nog een geheel vierde deel te vergeten, of veelmeer hem af te ſtaan; waardoor eene zekere gelijkheid des ouderdoms ontſtond, welke regt gaf tot teedere gevoelens. Zij verzuimde niets, om deze gevoelens ook in ENRICO op te wekken. Zij ſchonk hem het bruide-

gom-

gomskleed des overledenen, en liet de gelegenheid niet ontslippen, om de verrukkelijke gewaarwordingen van een bruidspaar te schilderen.

Nu moest hij in het gesloten kamertje haar de plasters helpen tellen, met welken hare loffelijke spaarzaamheid menigen zak gevuld had. Met bijzondere weemoedigheid herkende ENRICO onder deze zakken ook dengenen, dien hij in het huis medegebragt had, maar die nu, niet van oranjeschillen, maar van ijdel zilver zwol.

De jonge weduw herinnerde hem met bevallige kieschheid aan hetgeen hij was, toen deze zak om zijne schouders hing, aan hetgeen hij nu was, en bovenal, wat hij zou kunnen worden. Doch de ongevoelige verklaarde rondborstig, dat er voor hem maar één ANNUNZIATA op de wereld bestond, en dat hij eer dezen geledigden zak weer op den rug nemen en heengaan, dan dát worden wilde, waartoe de goedheid zijner meesteresse hem bestemde.

Nu schudde plotseling een storm de doove bloesems af, welken een warme herfst voor den dag gelokt had. De groene oogen schoten vlammende blikkems, en de bevende tong, anders eene getrouwe slavin hares toorns, weigerde haar voor de eerste keer den dienst. Met eenen boosaardigen grimlach greep zij den kleinen, vooraf zorgvuldig geledigden en nog eenmaal omgekeerden zak, vulde hem met kleine, onrijpe oranjeäppelen, die sedert geruimen tijd in een' bestoven hoek lagen, en reikte dien den verschrikten ENRICO toe, met de woorden: „ Daar, jonge heer! Pak u aanstonds voort, en prijs mijne weldadigheid. Oranjeschillen hebt gij medegebragt, ik geef u daarvoor goede oranjeäppelen; gij kunt er bisschop van maken, waar het u belieft, en op mijne gezondheid drinken."

Gedurende deze aanspraak herstelde zich ENRICO van den eersten schrik, nam den zak, dankte voor al het goede, dat hij in huis genoten en niet genoten had, en verliet het even zoo arm als hij er in gekomen was. „ Ik ga met God," zeide hij zeer gelaten: „ God, die mij van *Velletri* door de *Pontijnsche moerassen* gevoerd, die mijnen weg met kastanjen bestrooid en eenen engel voor mij henen gezonden heeft, zal ook verder helpen."

Met dit geruststellend vertrouwen betrad hij het naaste huis, in hetwelk een eerlijke oude kunstdraaijer woonde, bij

wien hij menigen zondag doorgebragt, en tot tijdverdrijf in zijne kunst gebroddeld had. De oude man had hem lief gekregen, en bedroefde zich over zijn noodlot des te meer, daar hij niet helpen kon, want hij was zelf arm.

„ Ben ik dan zoo geheel arm?" zeide ENRICO: „ heb ik dan dezen zak met onrijpe oranjeäppelen niet? Niets is zoo gering, dat men het niet zou kunnen gebruiken."

De oude lachte medelijdend, en schudde het hoofd. Maar ENRICO wist, dat de oranjeäppelen reeds jaren lang bij zijnen meester gelegen hadden en vergeten geworden waren, en dat in zoodanig geval deze vrucht zoo hard pleegt te worden, dat zij zich zonder moeite draaijen laat. Hij wist verder, dat men hier en daar in *Italië* rozekransen daaruit vervaardigde. Zijne vrouw Principale bezat zelve eenen zoodanigen, dien hare knokkelige vingers met groot welgevallen afbaden. Fluks zette hij zich aan de draaibank, draaide vrolijk zijne oranjeäppelen tot fraaije, gladde kogeltjes, reeg ze aan een snoer, bragt een dozijn van zulke rozekransen in gereedheid, en plaatste zich daarmede op eenen kerktrap, de vrome zielen zijn kunstwerk te koop biedende.

Velen gingen voorbij, en sloegen er geen acht op; want het waren mannen. Doch als de vrouwen en meisjes ter mis trippelden, en de schoone jongeling haar met biddende miene zijne rozekransen aanbood, geraakte hij ze in weinige uren allen kwijt, en ieder gaf ongeweigerd, wat hij eischte.

Met eenen kleinen schat in den zak keerde hij tot den eerlijken draaijer terug, die hem gaarne in ledige uren het gebruik van zijn werktuig overliet. ENRICO kocht nu een geheel schepel onrijpe oranjeäppelen, en kon naauwelijks zoo vele rozekransen maken, als er van dezelven verlangd werden. Want de luimige mode mengde zich in het spel. Elk wilde van den fraaijen jongeling koopen; en een gebed scheen krachtiger, wanneer zijne oranjekogeltjes daarbij door de vingers rolden. Lang kon deze bron van onderhoud, wel is waar, niet stroomen; want de stad is klein, en alle schoone vrouwen en meisjes waren spoedig van ENRICO's rozekransen voorzien. Maar een kapitaaltje verwierf zijn handel hem toch; en met eene soort van trotschheid, meer nog met blijde aandoening, dat God zijn vertrouwen niet had beschaamd, hield hij zijnen vriend, den draaijer, eene welgevulde beurs voor de oogen, zeggende: „ Ziedaar! al dat geld hebben eene

eenige weggeworpene oranjeschillen mij opgebragt. Doch, hoe besteed ik het nu ten voordeeligste?"

„ Gij zijt een goed koopman," was des ouden gevoelen; „ begin eenigen handel in eene of andere waar."

„ Ja, zoo ik iets geleerd had! ik heb van geene waar kennis."

„ Toch wel van onze edele zuid-vruchten? die hebt gij immers bij mijnen overleden buurman toereikend kennen en schatten geleerd."

„ Juist," zeide ENRICO: „ ik wil het met God beproeven. Er kan toch niets bij verloren gaan, dan deze beursvol piasters; en gebeurt dat, zoo neem ik mijn ledig zakje, en wandel naar *Napels*."

Doch het gebeurde niet. Hij huurde eenen oranjeboomgaard voor weinig gelds. Het was dezelfde, van welken de overlevering wil, dat het CICERO's eigendom zou geweest zijn. Van zijne voormalige heerlijkheid had hij thans niets meer over, dan een vervallen bad en een keurig uitzigt over de zee. Daarentegen droegen vele honderd sterke, gezonde boomen schoone, rijkelijke vruchten. De spaarzame ENRICO stapelde den eenen piaster op den ander. Na eenige jaren kon hij reeds drie boomgaarden huren, en wederom na eenige jaren bijna al de tuinen in den omtrek der stad. Slechts *Signora* VILLANI wilde hem den haren volstrekt niet verpachten; alschoon hij, uit dankbaar aandenken aan den eerlijken dikkop, haren geplaagden echtgenoot, en aan de vrolijke uren, welken hij nog als knaap in dezen boomgaard genoten had, veel meer voor denzelven bood, dan hij ooit kon opbrengen.

Men rekende hem thans tot de voorname burgers der stad; want hij was een welgezeten jongman; dit zeiden de vaders met openbare goedkeuring, en berekenden de moeders in stilte, terwijl de dochters opmerkten, dat hij ook een *schoon* jongman was. In elk huis was hij wél gezien, en menige sluijer werd op de straat opgeheven, om eenen vriendelijken blik doorgang te vergunnen; doch, daar in geen huis en onder geenen sluijer het oog der aanvallige ANNUNZIATA hem toewenkte, bleef hij koud tegen alle proeven, om ook mirten in zijnen oranjetuin te planten.

Zijne, zich steeds meer en meer uitbreidende, affaire liet hem zelfs weinig tijds, om het beeld zijner kleine weldoenster op het altaar zijns harte steeds met frissche bloemen te kran-

ſen. Ieder voerman, ieder ſchipper, die fijne vruchten laadde, wilde ſlechts met *Signor* ENRICO handelen; want zijne orde en braafheid waren alom bekend.

Eens deed een ondernemend ſchipper hem den voorſlag, eene lading oranjeäppelen naar *Petersburg* te zenden, en wel op eenen tijd van het jaar, dat ze daar zeldzaam zijn. Zekerlijk was er gevaar bij, want het ſchip kon in den *Finſchen* zeebpezem tusſchen ijsſchotſen geraken en vernield worden; doch ENRICO beſloot, zelf mede te varen, en wel onder geleide zijns ouden, welbekenden Reisgenoots. Zijn vertrouwen bedroog hem ook ditmaal niet. Hij landde in de nabijheid der prachtige hoofdſtad van het Noorden, in eenen tijd, dat in gansch *Petersburg* geen oranjeäppel te vinden was, en de rijke, magtige Vorst POTEMKIN juist in zijnen wintertuin het hof een prachtig feest wilde aanrigten. Men weet, dat deze Vorst zijne luimen gaarne, tot elken prijs, bevredigde, en het er hem niet op aan kwam, eenen courier honderd mijlen ver naar *Moskau* te zenden, enkel om eenige agurkjes te halen.

Naauwelijks vernam hij de aankomst van het ſchip, of hem bekroop de luſt, alle boomen van zijnen wintertuin met oranjeäppelen te behangen; en terſtond kocht hij de geheele lading tot eenen hoogen prijs.

Thans zeilde ENRICO als een rijk man naar zijn vaderland terug. Voor het groote, zijne ſtoutſte verwachtingen te boven gaande, gewin had hij *Ruſſiſche* produkten ingekocht, welke hij naar *Napels* bragt, en daar andermaal met aanzienlijk voordeel omzette.

Op den dag, dat hij dezen gelukkigen handel afgedaan had, voerde hem zijn weg door de ſtraat *Toledo*. Zijn hart, inwendig verheugd, wenschte gelegenheid om eene weldaad te bewijzen; daarom hechtte zich zijn oog inzonderheid op armen, van welken destijds in *Napels* vele duizenden waren. Niet lang, of een hoop *Lazaroni's* boeide zijne blikken. Zij ſtonden rondom de kraam van een' hunner medebroederen, die *meloenen* bij de ſnede verkocht. Deze vrucht is in *Napels* zoo gemeen, dat ſlechts de armen haar gebruiken, welken gewoonlijk ook een arme hun bij kleine gedeelten tot een' zeer geringen prijs toeſnijdt. De *Lazaroni's* verſlonden hunne ſtukken met grooten trek, en wierpen dan de welbeknaauwde ſchillen in het ſlijk.

Als

Als van den bliksem getroffen ſtond ENRICO, toen hij nevens dezen hoop eenen langen, ſchralen man in lappen ontdekte, die deze afgeknaauwde ſchalen uit het ſlijk weer voor den dag zocht, om ze gretig nog eenmaal te beknaauwen, en hij in dezen ongelukkigen den baldadigen jongeling herkende, die in de *Pontijnſche moerasſen* hem met oranjeſchillen geworpen had. „Groote God!" riep hij onwillekeurig uit, en greep den ellendeling bij den arm, die uit de holle oogen hem verſchrikt aanſtaarde. „Gij ſchijnt zeer arm te zijn?" vroeg ENRICO, zich hervattende.

Het mensch grimlachte bitter, en antwoordde: „Dat ziet gij wel."

„Gij waart niet altijd in deze treurige omſtandigheid?"

„Wat gaat u dat aan?"

„Welligt zou ik kunnen helpen, u bezigheid verſchaffen."

„Ik heb geen kennis van arbeiden."

„Hebt gij niet eene zuster?"

„Ja, als die wilde —"

„Hoe! zij zou in ſtaat zijn u te onderſteunen, en zou het niet willen?"

„Eigenzinnigheid en grillen, die de armoede niet paſſen. Ik vermoed, Signor, dat gij mijne zuster ergens gezien hebt, en dat ze u behaagd heeft; want zij is, God ſtraf me, een mooije meid. Maar doe geene moeite; het is reeds menigeen zoo gegaan, en meer dan één heeft mij eene beurs vol gond geboden, zoo ik haar die domme preutschheid uit den zin kon praten. Gij verſtaat mij?"

ENRICO begon hem te verſtaan, en beefde.

„Nu, ik heb, God weet het, mijn uiterſte best gedaan," voer het mensch met open, onbeſchaamde oogen voort; „het is alles vergeefs. Noch liſt noch overreding kunnen op de ingebeelde meid zegepralen, en tegen geweld is zij verduiveld op hare hoede. Ik heb ſlechts eenmaal met een' *Duca* zoodanige proef gewaagd, en zij heeft mij zonder barmhartigheid aan de policie overgeleverd. Ja, mijnheer, dat heeft mijne zuster gedaan, die heel wel weet, dat ik hier ſta, en meloenſchillen kaauwe!"

ENRICO was diep verontwaardigd. Naauwelijks kon hij nog van zich verkrijgen, het geſprek voort te zetten. Hij verzocht den booswicht, hem bij zijne zuster te brengen, hem

hem ſlechts de deur van hare woning te wijzen, en daarvoor een ſtuk geld aan te nemen.

„ Zeer gaarne," zeide het mensch: „ maar het zal niets baten."

ENRICO verwaardigde hem niet, zijne dwaling op te helderen. Hij volgde door een ſteegje tot op de vliering van een huis, waar hem de lage deur van een donker vertrekje geopend werd. Hier zag hij zijnen engel, zijne ANNUNZIATA, die naast het ziekbed harer moeder zat, en vlijtig arbeidde. Zij was in grof, bruin doek gekleed, maar zindelijk. Hare ſchoonheid, thans in vollen bloei, behoefde geenen opſchik. Van de plaats, waar zij zat, ſcheen hem een zacht licht uit te gaan en de duistere kamer te verlichten. Zij ſchrikte en werd gloeijend rood, als zij een jong man in gezelſchap hares broeders zag binnenkomen. Doch ENRICO, die de losbarſting zijner aandoeningen met geweld onderdrukte, boezemde door zijn beſcheiden gedrag haar ſpoedig weer moed in. Zij dacht nu, dat hij gekomen was om werk bij haar te beſtellen. „ Neen," zeide ENRICO: „ ik ben gekomen om eene oude ſchuld af te doen."

Het meisje verſtomde, en zag hem bevreemd aan.

„ Eer ik mij verklare," voer hij voort, „ moet ik om uw vertrouwen bidden. Ik wensch te weten, wie gij zijt, en hoe gij in deze treurige omſtandigheid gekomen zijt. Ik ben een eerlijk man. Verzwijg mij niets, en houd u van de nabij zijnde hulpe verzekerd."

Zijn leidsman mompelde onverſtaanbare woorden. Het meisje wierp een' verbiedenden wenk op hare moeder, en zeide: „ Ik kan uwe nieuwsgierigheid niet bevredigen."

„ Maar *ik* kan het," hief de moeder aan, en rigtte zich met moeite op: „ ik alleen draag de ſchuld van onzen jammerlijken toeſtand. Ik was eene welgeſtelde weduw, had ſlechts deze twee kinderen, was blind voor mijnen zoon en hard tegen mijne dochter, die thans mijne weldoenſter is."

„ Moeder!" riep ANNUNZIATA met uitbarſtende tranen, en wilde door eene omarming haar den mond ſluiten. Doch de zieke ſtiet haar zachtjes terug. „ Gun mij den eenigen troost, mijn onregt te bekennen, en uwe deugd te prijzen. Ja, mijnheer, ik verwijderde dit kind verſcheidene jaren van mij, liet het in een klooster opvoeden, en voorzag het ter naauwernood van het onontbeerlijke, terwijl deze on-

onwaardige knaap alles verkwistte. Dat ik thans in mijnen ouderdom gebrek lijden moet; dat dit brave meisje, alle vreugde des levens afgestorven, met haren handenarbeid mij onderhouden moet, is het werk van dezen booswicht."

„ Waarom hebt gij mij bedorven?" zeide de verstokte, en trommelde tegen de glazen.

„ Ik verdien dit verwijt," snikte de moeder: „ maar slechts uit uwen mond is het mij hellepijn! o Mijnheer, zoo een weldadig oogmerk u herwaarts voerde, geef dan geen acht op mijne onwaardigheid en den hoogmoed van dit menschje, voer uw edel voornemen uit om dit brave meisjes-wille, opdat ik ondervinde, dat de zegen eener berouwende moeder nog iets bij God geldt!"

Zij had bij deze woorden hare ontvleeschte hand op der dochters hoofd gelegd; en deze stond, met de armen over de borst gekruist, eerbiedig voor haar, den zegen kinderlijk ontvangende.

ENRICO was diep bewogen. Hij moest tot bedaren komen om te spreken. „ Gij kent mij niet meer?" dus sprak hij het meisje aan, hetwelk bevreemd luisterde: „ ik vereer u als mijne eerste weldoenster, en ook uw broeder is mijn weldoener."

Zij, meende, dat hij spotten wilde. De broeder keerde zich haastig om.

„ Herinnert gij u nog aan een arm knaapje, dat voor een posthuis in de *Pontijnsche moerassen* stond, terwijl gij van paarden wisseldet?"

Een hoog rood vloog over 's meisjes wangen; een blik sem straalde uit hare oogen.

„ Herinnert gij u nog, dat gij mij eenen piaster schonkt, en dat uw broeder mij met oranjeschillen wierp?"

„ o Ja!" riep zij vrolijk. De broeder wendde zich wrevelig af.

„ Nu dan!" voer ENRICO ontroerd voort: „ uw piaster was mijn reisgeld, en de oranjeschillen hebben mijne fortuin gemaakt." — Hij verhaalde zijne geschiedenis. De kranke bewonderde Gods voorzienigheid. Het meisje hing met innige deelneming aan zijne lippen. De broeder stond met over elkander geslagene armen, de stijve blik op den grond gevestigd.

„ Toenmaals," zeide ENRICO, (dit éénige verwijt zich veroorlovende;) „ toenmaals dacht ik zekerlijk niet, dat ik den

reiziger, die mij zoo moedwillig zijne schillen toewierp, eenmaal op meloenschillen zou zien knagen."

„Gods oordeel!" riep de moeder weenend. „Gods oordeel!" herhaalde dof de diep getroffen zoon. De dochter snikte zacht.

„Gij kent nu mijne lotgevallen," hief ENRICO weder aan, „maar nog niet de geschiedenis van mijn hart. Uw beeld, schoone ANNUNZIATA, is sinds dien dag daar nooit uit geweken. Ik hield u geloovig voor eenen engel. Vernietig deze liefelijke misleiding niet! Het hangt thans slechts van u af, de beschermengel mijns levens te worden, de gade des mans, die zijnen ganschen rijkdom, welligt ook zijne volharding in het goede, uw beeld te danken heeft, dat hij als een heiligenbeeld in zijn harte droeg."

Nu greep hij hare hand. Weenend zonk het meisje op 's moeders bed — snikkend snelde de broeder naar buiten — en de moeder hief nog eenmaal hare handen zegenend omhoog.

AAN DE VADERLANDSCHE DICHTERS.

Het Monster viel en zonk, en stortte in d'afgrond neder,
En 't Rijk der Duisternis had uit met 's Monsters val;
Elk Volk hernam zijn' rang en waarde en grootheid weder,
En 't schat'rend zegelied weerklonk langs berg en dal.
De heldenteelt van 't kille Noorden
Sprak 't eerst het zaligste aller woorden,
Het grootsch: „zijt vrij, o Volken!" uit:
De strijd begon, die de aard' bevrijdde,
De Volken tot den dienst van vrede en eendragt wijdde,
En zegen schonk voor oorlogsbuit.

O, Bij dat zaligend genieten
Weergalmde 't zegelied langs Neêrlands duinig strand:
'k Zag tranen van gevoel 't verhelderd oog ontschieten,
Ten offer aan 't gered, en juichend Vaderland.
't Gevoel zocht woorden, 't hart naar klanken,
Om, voor die redding, God te danken
Met toonen, vrij van vreemden dwang:
Vergeefs! geen woordenschat, geen kracht of zwier van talen
Kon, wat de borst gevoelde, malen;
En — stam'len werd hier lofgezang.

Ach!

Ach! waar bleef dat gevoel dier eerste vrijheidsdagen?
Dat vuur, dat elk in de oogen blonk?
Die geestdrift, die, aan 't hart, verlost van wee en plagen,
Een' hemel vol genieting schonk?
Waar dart'len thans de blijde reiën,
Die vreugde en dank ter feest geleiën,
Met zielewellust, nooit aanschouwd?
Ons is de vrijheid weêr! de kluisters zijn versmeten!
Maar, ach! de dierb're vrucht dier weldaân wordt vergeten,
En 't hart blijft ongevoelig, koud.

Helaas! het Hollands hart heeft duld'loos veel geleden,
Maar voelt dat lijden roede niet meer!
God heeft dit Volk gered, verhoord de smeekgebeden,
En Neêrland knielt niet dankend neêr!
De beul, die ons zoo zwaar kastijdde,
Ons aan 't verderf ten offer wijdde,
Vindt, bij Civilis teelt, vergeving voor die schuld!
'k Hoor Fransche gruweldaân, voor eeuwig waard' te doemen,
Met list bedekken en verbloemen....
God! kan het mog'lijk zijn, dat Gij die snoodheid duldt?

Maar gij, mijn Broeders! Bardenscharen!
Aan 't Vaderland getrouw, ook in zijn' diepsten val;
De toonklank van uw' zuiv're snaren
Klinkt schel en grootsch en schoon in de ooren van 't heelal:
Het bloed van Neêrlands achtb're Vad'ren
Stroomt, onverbasterd, u door de ad'ren,
En deelt in schande of laagheid niet:
Gij blijft, voor 't Vaderland, van Frankrijks gruw'len spreken;
Gij zult u op uw beulen wreken,
Als gij de speelstift vat en stemt uw Godenlied.

Op, Dichters! op, de snaar gespannen;
Dat de aarde uw Bardenzangen hoor':
Uw toon zij schriklijk voor tirannen,
En donder' hen hun schande in 't oor:
Ja, Dichters! 't nakroost moet het weten,
Hoe zwaar de Fransche gruwelketen

Op

Op hals en hoofd en schouder woog;
Hoe Neêrlands roem was uitgeblonken;
Hoe diep dát Neêrland was gezonken,
Toen 't voor den Gal zich nederboog.

Op, Dichters! zingt weêr 's Lands historie;
Ze is weêr uw gouden toonen waard':
Zingt Neêrlands roem en Nassaus glorie,
En WILLEMS onverwinlijk zwaard:
Stort uit, den springvloed van gedachten!
Op, toont uw grootheid en uw krachten;
Zingt weêr vóór 't Vaderland en de Eer:
Laat de aarde van dien lof gewagen;
Heft aan! — de zege is weggedragen,
En — Neêrland heeft zijn helden weêr.

Op, Dichters! wekt en schept het leven;
Ontgloeit ons door uw toovergloed:
Voor 't hart het juichlied aangeheven;
Betoont u meesters van 't gemoed.
Ja, gij moet Neêrlands roem bewaren;
Hij klinke, op uwe omkranste snaren,
In d' adem van 't onsterflijk lied. —
Gij zult dit, edle rei van Febus echte zonen!
Gij zult het Vaderland in uw gezangen kroonen,
Al zonk het ook, met u, in d' afgrond van het niet.

Wee hen, die koel en koud naar uw gezangen luist'ren;
Wien Eer en Vaderland niet eeuwig dierbaar is.
Ontaarden! laat u weêr in Fransche boeijen kluist'ren;
Aanbidt den Vorst der Duisternis!
Maar, weet het, Bastaardteelt van eertijds vrije Vad'ren!
't Ontzettend uur der wraak zal nad'ren,
Als u 't geweten prangt en dan bij God verklaagt;
Als gij, in d' ijz'ren boei geklonken,
En, onder 't drukkend wigt dier kluisters neêrgezonken,
Het brandmerk van uw schande draagt.

Maart, 1816. W. H. WARNSINCK, BERNSZ.

OP

OP DE THEORIE DER GEESTENKUNDE VAN J. H. JUNG, GENAAMD STILLING.

Al doet ge, o JUNG! in 't Geestenrijk
De ſtoutſte reuzenſtappen,
Waarom toch *onzen* geest vermoeid
Met zulke wetenſchappen?

Wat dreef ('t gaat boven mijn begrip)
U aan, om zoo te ſchrijven?
Had ſlechts uw *Theorie* ten doel,
Het bijgeloof te ſtijven?

Rampzalig doel! — Wie huivert niet,
Wie voelt geen ſchrikbre rilling,
En vraagt niet, vol verwondering:
Schreef dit de ſchrandre STILLING?

o! Wat men ook van voorgevoel
Of Geesten heeft te denken,
Wat nut toch kon dit Spookgeſchrift
Uw' medemenſchen ſchenken?

Want, ſchoon bij 't opgeklaard verſtand
Uw doel u moet mislukken,
Waarom 't meer zwakke, weifelend hart
Zijn kalmte en rust te ontrukken?

Waarom, in 't ſtille nachtlijk uur,
't Gerust, weldadig ſlapen,
Die zachte balzem der natuur,
In angst en vrees herſchapen?

Is moed, in 't menigvuldig leed,
Onmisbaar voor ons wezen,
Waarom dan 't aaklig voorgevoel
Als waarheid aangeprezen?

Waarom?.... Maar neen, 't ontſtelde brein
Moog ſpookſels rond zien dwalen,
't Gezond verſtand zal echter ſteeds
Op ſchimmen zegepralen.

Febr. 1816. FRANCIJNTJE DE BOER.

MUZIJK.

Met leedwezen kondigen wij reeds hiermede het Publiek het einde aan der taak, met de zuiverſte en belangeloosſte bedoeling door ons vóór ~~weinige~~ maanden aangeſlagen, en waarmede wij, naar ons vermogen en het bepaald beſtek van dit Maandwerk, aan eene nog onvervulde behoefte poogden te gemoet te komen, ter bevordering van Muzikale volkomenheid, en tevens, waar zulks behoudens de opregtheid kon geſchieden, ter handhaving van den Vaderlandſchen roem, te dikwerf ook in dezen bij Buitenlanders, door eenzijdige of verkeerde opgave, te onregte verdonkerd. Dan, hoezeer van den eenen kant door de goedkeuring van deskundigen bemoedigd, hebben wij van de andere zijde al aanſtonds zoodanige tegenwerking ondervonden, als ons ten laatſte heeft doen beſluiten, ondanks den ruimſten overvloed en de meeste verſcheidenheid van ſtoffe (*), dezen arbeid vooralsnog te ſtaken. En wij achten ons, van wege de betoonde belangſtelling des welgezinden Publieks, verpligt, openlijk en rondborſtig de redenen te vermelden, welke ons, in weerwil van genoemden bijval, bewogen hebben, tót gunſtiger gelegenheid, deze Muzijkbeſchouwing op te ſchorten.

Kunt ge het u verbeelden, Lezers, dat deze onze beſcheidene, en, zoo wij nederig vertrouwen, niet geheel onoordeelkundige, beſchouwingen ons den haat van eene anderzins verdienſtelijke Maatſchappij tot die mate hebben op den hals gehaald, dat Zij heeft kunnen goedvinden, om (als zuchtte de Vaderlandſche Drukpers nog onder Franſchen dwang!) zich des-

(*) Ook het aangekondigde Antwoord op den in No. XV medegedeelden Brief, reeds lang bij de Uitgevers voorhanden, houden wij thans terug.

deswege te wenden tot het openbaar Gezag? Kunt ge gelooven, dat men, van den kant des Muzikalen Ligchaams, de laagheid tot het uiterſte gedreven heeft, van ſlechts vooronderſtelde Medewerkers openlijk te honen, en, behalve openlijke aanrandingen in andere Tijdſchriften (*) en bijzondere vervoegingen tot de Policie, zich te bedienen van *intrigue*, beſpieding en omkooping, de toevlugt te nemen tot bedreigingen van perſoonlijke mishandeling, en wat des meer zij? Kunt ge gelooven..... Dan, genoeg; ja te veel reeds voor de Eeuw, die wij beleven, en op *verlichting* zoo hooge aanſpraak maakt! — Inderdaad, zoo alhier het publiek Gezag *kon* worden ingeroepen, dan waren het geenszins de beoordeelden, maar de beoordeelaars, ten wier behoeve het zelve zich behoorde, en ook voorzeker *zou* verklaren.

Doch, even weinig als wij in dezen Deszelfs bijſtand en beſcherming verzochten of verlangden, hadden wij eenige reden, om hetzelve, of ook eenig bijzonder perſoon, te ſchromen. Of is de Drukpers, na de heilrijke Omwenteling, die ons van het uitheemſche juk onthief, niet vrij, gelijk weleer? En kan alzoo het Beſtuur eenig ander gezag op haar oefenen, dan voor zoo verre zij beſtond, den Staat, den Godsdienst, de goede Zeden, of ook de zedelijkheid van eenig Individu, opzettelijk aan te randen? — En wat de aangeduide bedreigingen van heimelijke wraakoefening voor ingebeelde beleedigingen betreft, door dezen bullebak, voor het kindsch verſtand naauw goed genoeg, zouden wij alvast ons in het geringſte niet hebben laten vervaren.

„ Maar, wat heeft dan Ul. eigenlijk bewogen, dezen arbeid te ſtaken?" meenen wij eenigen te hooren vragen. *Dit*, Lezers! — Ons erkende doel, zoo belangeloos en, wij durven het zeggen, zoo edel als eenig doel ter wereld zijn kan, was, op den ſtaat van ons Muzijkwezen, zoo mogelijk, ten goede te werken; door gepaste aanmoediging ter eene, door beſcheidene, doch tevens openhartige teregtwijzing, ter andere zijde, hetzelve meer en meer te helpen verheffen tot deszelfs

(*) Men zie den *Recenſent*, en, ſchoon wij dit laatſte, van wege den lagen en gemeenen toon des Aanranders, die aldaar voor zijn geſchrijf herberging zocht en vond, naauwelijks de eere der vermelding waardig achten, het *Letterkundig Magazijn*, enz.

zelfs oorspronkelijke en te vaak miskende verhevenheid en luister; door juiste kenschetsing van echte talenten, door nuttige aanwijzing van algemeene of bijzondere gebreken, met vermelding van de vereischte hulpmiddelen, door heilzame berisping van overdrevene aanmatiging of onbeperkte eigenliefde, enz. enz. mede te werken tot regte waardering van derzelver beoefenaars; en tevens, door gepaste aanduiding van wenschelijke verordeningen en verbeteringen, en wegruiming van nog bestaande vooroordeelen, het onze toe te brengen tot verhooging van den toestand en de achting der zoodanigen, die deze edele kunst *ex professo* oefenen.

Dan, dit ons doel kan alleen bereikt worden door de vereenigde zamenwerking van allen, die daarbij belang hebben, of daartoe in eenige betrekking staan. Maatschappijen, Meesters, Liefhebbers, allen behooren de handen ineen te slaan. *Verbittert* men zich, in stede van zich te *verbeteren*; drijft valsche eerzucht, en, wat nog erger is, vuige eigenbaat steeds boven, ter ondermijning van ware kunst zoo wel, als algemeen belang; heerscht losbandigheid en nijd en afgunst, voor orde en welwillendheid en edelen naijver; wordt alle letterkundige, ja schier alle wetenschappelijke kennis en opleiding verwaarloosd, en eene goede, oordeelkundige *praktijk* mogelijk geacht, zonder eene grondige *theorie*, welke eigenlijk de ziel, terwijl gene slechts het ligchaam is, — nimmer, neen nimmer zal, ook in dezen, iet groots of goeds tot stand komen. De genomene proeve schijnt, helaas! ons te bewijzen, dat, onverminderd den regtmatigen lof van een aantal kundige beoefenaars, het Muzijkwezen in ons Vaderland nog bij lange niet rijp is voor eenige, hoezeer gewenschte, hervorming, of zelfs aanmerkelijke verbetering. En waartoe, bij deze treurige overtuiging, onze rust en ons genoegen noodeloos opgeofferd of in de waagschaal gesteld? Billijkerwijze, geachte Lezers, kan wel niemand uwer, in de gegevene omstandigheden, zoodanig offer duurzaam van ons vorderen. Wij besluiten dan, in hoop op gunstiger tijdstip, vooreerst hiermede dezen onzen arbeid; terwijl de goedkeuring der weldenkenden, en inzonderheid de bewustheid van het goede *gewild* en naar vermogen bevorderd te hebben, ons steeds ter beloning verstrekt.

No. III. *Meng.* bl. 150. reg. 13. leze men: *koolstoffig waterstofgas.* No. IV. *Meng.* bl. 160. reg. 8 van ond. staat *zijn*, lees *zij*.

MENGELWERK.

Aan den Redacteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen.*

Mijn Heer!

Indien gij nevensgaand vertoog voor uw Mengelwerk geschikt mogt rekenen, zoo houde ik te veel van het *suum cuique*, om den lezer niet te melden, dat ik de opheldering van den tekst verschuldigd ben aan het handschrift van wijlen mijnen waardigen vriend VAN DER KEMP; voor welk handschrift (zijnde het slot van zijne *Theodicée van Paulus*, met de sleutels) ik tot nog toe geenen drukker vond. Deze uitlegging kwam mij eenvoudig en waar voor. Eene kerkelijke redevoering, welke ik over dezen tekst hield, vond bijval; en sommigen verlangden, zich dezelve nog eens te kunnen herinneren. Daartoe kan dit mijn opstel dan ook dienen, hetwelk misschien ook aan anderen niet ongevallig zal zijn. — Ik noem mij met hoogachting

Uwen geh. Dienaar

Gouda,
den 14 April, 1816.

JO. HERM. KROM.

DES CHRISTENS ÉÉNE, EENVOUDIGE PLIGT, NAAR DE AANWIJZING VAN PAULUS, ROM. XIII: 8—10.

God, en Godsdienst, is voor mij van geen, of van het allergrootst belang; ik behoef er mij in het geheel niet naar te rigten, of ik moet dit altijd en in alle gevallen doen. Ik ben door vele omstandigheden en betrekkingen grootelijks gebonden; zoo voel ik dikwijls een verlangen, ja eene geheel andere wet in mij, dan het voor-

ſchrift van den Godsdienst. Mijne keuze moge daardoor moeijelijk, maar zij kan in het geheel niet twijfelachtig zijn, of ik geef God en Godsdienst voor altijd op.

Ik ben inmiddels door God zelf in die betrekkingen en omſtandigheden geplaatst, waardoor ik gebonden ben; in zijn oog is er naauwe zamenhang, en lost zich alles op in eene enkele, eenvoudige pligtsbetrachting. Ik, kortzigtig mensch, kan dien zamenhang niet altijd doorzien. Ik mag dus van mijnen God verlangen, dat Hij mij opheffe en ſtelle boven alle betrekking, mij daarvan onafhankelijk make, en van de pligten door dezelve ontſlag geve. Verder: dat Hij mij zijne wet geve, en van die wet, onder iedere vreemde betrekking, die op mij wil invloeijen, en onder iedere omſtandigheid, waarin ik komen kan, eenen gemakkelijken toets. — Maar Hij ſtelde mij op aarde, en bond mij aan de aarde, door aardſche belangen en werkzaamheden, waaruit een aantal bijzondere verpligtingen geboren zijn: ik mag dan verwachten, dat zijne wet die alle bevatten en vereenigen zal, mijne gehoorzaamheid in en aan dezelve maken tot gehoorzaamheid aan God, al het aardsch belang vereenigen in en tot den éénen, hoogen pligt. En eindelijk, daar Hij mij, kortzigtig, zinnelijk, gevoelig wezen, door den aardſchen band in ſtrijd en moeite bragt, en ik mij niet dan door ſtrijd en moeite, van wege dien band, tot zijne gehoorzaamheid verheffen kan, zoo mag ik billijk verlangen, dat Hij mij nu ook borg zij voor de uitkomst, borg voor mijn eindelijk geluk.

Indien ik mij niet bedriege, zoo voelde ook Paulus van deze vorderingen al het billijke, en wijst ons in de hier boven gemelde woorden juist gezegde bijzonderheden:

1. Hooge vrijheid en onafhankelijkheid van het aardſche.
2. Den éénen, eenvoudigen toets van alle mijne pligten.
3. Vereeniging, zuivering, en verhooging, van die alle. En
4. Veiligheid, zalige rust, in God.

I. *Hooge vrijheid en onafhankelijkheid.*

Onze pligten hangen zeker van onze willekeur niet af; en als men, dit voelende, Paulus doet zeggen: „ blijft nergens in gebreke in, ſchiet nergens in te kort dan in den pligt der liefde, want dien kunt gij nimmer geheel vervullen," dan denkt men er veel bij, hetgeen de man toch wel niet zegt, en dit voorſchrift klinkt vreemd in den mond van eenen Apostel, die anders overal leert, dat men naar volkomenheid ſtreven moet. Maar, als ik ὀφείλετε in *indicativo* overzet, vervalt iedere bedenking; dit ſtrookt met het verband, en is geheel in den Apostoliſchen geest.

Paulus ſprak van den pligt van onderwerping aan de burgerlijke overheid; hij grondt denzelven op onze verpligting tot gehoorzaamheid aan God. Het overheidsambt, de Magten, zijn van God; (en deze pligt ſtrekt zich zoo wel tot den harden als tot den goeden Heer uit, hoewel daar hier niet van geſproken wordt) en inderdaad, niet alleen het ambt is van Goddelijken oorſprong, maar God ſtelt ook bijzondere perſonen, die dat ambt bekleeden, Koningen en Vorſten, af en aan naar zijn welgevallen. De overheid is Gods dienaresſe. Hieruit leidde Paulus den pligt van onderwerping af, om des gewetens wil; en hij had dit nu bijzonder toegepast op den wel eens moeijelijken pligt van het betalen van ſchatting en tol, en van ontzag en eerbied. Hij komt er nu weder op, dat alles ook hier gehoorzaamheid, onderwerping aan God was. *Gij zijt*, zegt hij, *aan niemand*, en derhalve ook aan de overheid niet, *iets anders ſchuldig*, dan *hetgeen* Gods wet beveelt, en *omdat* het Gods wet beveelt; niets, dan den algemeenen pligt der liefde. *Gij zijt niemand iets ſchuldig, dan elkander lief te hebben; want die den anderen lief heeft, die heeft de wet vervuld.* Zoo ontſlaat Paulus den Christen in ééns van ieder menſchelijk gezag en willekeur; hij zegt: gij zijt alleen aan God en *zijne* wet gehouden.

De Magten zijn van God; daarom blijft het over-

heidsambt en de ongelijkheid in het burgerlijke op aarde gevestigd. Zij, die het oppergezag bekleeden, ſtaan onder, en zijn in de hand van, God; daarom bleef, bij al de boosheid van menschen, deze *ordonnantie* van God nog altijd voor het menschdom een zegen; daarom werden, ook bij de hardſte en langdurigſte regeringen, de goeden en het goede niet van de aarde verbannen, hoe zwaar het den goeden ſoms ook werd. Het Christendom predikt deze leer overal, in Republieken, Koningrijken, en onder de willekeurigſte Alleenheerſching; daarom is het onder geenen regeringsvorm gevaarlijk, en ook geen regeringsvorm eigenlijk voor hetzelve gevaarlijk. Het Koningrijk van Jezus, dat niet van deze wereld is, bevestigt overal de aardſche troonen en magten; en echter is de onderdaan van Jezus, juist omdat hij een onderdaan van Jezus is, overal en altijd vrij en onafhankelijk, alleen vrij en onafhankelijk.

De Christen onderwerpt zich; waarom? *omdat* God het gebiedt; waarin? in *hetgeen* God gebiedt. Hij wil, en dwingt zelf zijnen wil, hoe hard het hem ook valle, omdat God zoo wil. En dit doet hij ook dán, wanneer geen menſchelijk oog hem zien, geene aardſche magt hem dwingen kan. Hij ſtaat dus *alleen* onder God. Men legge hem op, hetgeen tegen den wil van God ſtrijdt; nu wil hij niet, en geene aardſche magt kan hem dwingen. *God meer gehoorzamen dan de menſchen*, is het Apostoliſche voorbeeld; *niet vreezen de genen, die het lijfchaam dooden kunnen*, is de les van Jezus.

Trouwens, misbruik van tijdelijke magt, en uitwendig geweld, geeft, aan den onderdaan van het onzigtbaar en eeuwig Rijk, niets dan eene ras voorbijgaande, ligte verdrukking, die nog tot zijn heil medewerkt. Wie zou eene hoogere magt verzaken en tergen om eene ondergeſchikte, als hij weet, dat het oog van die hoogere op hem en tevens op die ondergeſchikte gevestigd is? terwijl hij voelt, dat zijne aardſche overheid

eens

eens met hem verſchijnen zal voor denzelfden onpartijdigen Regter?

De Christen gehoorzaamt, niet uit menſchenvrees of belang, maar uit verkiezing; en hij verkiest het, omdat God het wil. Een wijsgeer voelt zich vrij en onafhankelijk; hij onderwerpt alles aan zijne beginſelen; hij maakt zichzelven eene wet. De Christen ſtelt zich onder God: is hij daarom minder onafhankelijk en vrij? Hij doet het, omdat hij zich liever onder God wil zetten, dan onder zijn eigen doorzigt en beginſelen. God dwaalt niet; God wil het goede. Hoogere vrijheid, dan *alleen onder God* te ſtaan, kent en wil hij niet. Het is ook de hoogſte; men kan geene volmaaktere denken; niemand, dan een dwaas, kan eene andere vrijheid begeeren. Door God geleerd te worden, onzen wil daarnaar te regelen, dien te buigen onder Gods wil, eenswillend te zijn met het hoogst volkomene Wezen; dit is de éénige vrijheid, die wij verlangen, naar welke wij ſtreven, en die ook geene aardſche magt, met het leven, ons ontnemen kan.

Men erkent dan ook, eert, gehoorzaamt de overheid volkomen met zijnen wil; anders toch zou men God gehoorzaamheid opzeggen; en men voelt bij iedere overheid, zoo als Jezus voor Pilatus: *gij zoudt geen magt over mij hebben, zoo het u niet van boven gegeven ware.* Zoo is het in ieder opzigt, ook bij den hardſten dienst; wij dienen de menſchen niet, maar God. Zoo is het bij iederen pligt; wij kiezen dien, omdat wij alles eenigſijk op Gods bevel doen, en geenen anderen wil verkiezen te hebben, dan den zijnen.

Dit pas ik toe bij iedere aardſche betrekking en omſtandigheid, waarin God mij plaatst, en bij iedere bemoeijing, die mij naar Gods beſchikking is opgelegd. Hebben wij den regten zin van eenen Christen, dan geven wij aan niets eenigen invloed, dan uit eigene verkiezing; en deze verkiezing wordt door niets geregeld, dan door dit gevoel: het is de wil van God.

Zoo plaatst God den Christen boven alles, en alleen

onder zijne wet; zoo verheft Hij ons boven het tijdelijke en aardsche, en maakt ons daarvan onafhankelijk. Indien de Zoon ons vrij gemaakt heeft, dan zijn wij waarlijk vrij. Dit is de vrijheid der kinderen Gods.

II. *De ééne, eenvoudige toets van alle mijne pligten.*

Elkander lief te hebben, is de vervulling der wet; alle pligten zijn in het gebod der liefde begrepen. De Apostel telt de bijzondere pligten op vs. 9, en herhaalt nog eens vs. 10: *de liefde is de vervulling der wet.*

Bij de optelling plaatst hij: *gij zult geen overspel doen*, vóór: *gij zult niet dooden;* gelijk zich de Joden, bij de aanhaling der tien geboden, noch aan de woorden, noch aan de orde bonden. Marc. X: 19. Luc. XVIII: 20. vinden wij juist deze zelfde proeve. — Hij gaat het: *eert uwen vader en moeder*, geheel voorbij, en begrijpt dit mede in het algemeene: *zoo er eenig ander gebod is.* Hij sprak van onderdanigheid aan de overheid; deze pligt is eeniglijk, zegt hij, in onze verpligting tot gehoorzaamheid aan God gegrond; dit Goddelijk bevel is alleen: *liefde.* Hij somt de geboden op, om te verduidelijken, dat zij alle hiertoe kunnen gebragt worden. In dit verband bepaalt hij zich tot de geboden, die tot de burgerlijke wetgeving behooren, en slapt het vijfde gebod voorbij, als zijnde dit doorgaans, en zoo als het daar ligt, niet aan de bevelen der burgerlijke overheid onderworpen. Hij voegt er het tiende bij, omdat dit hem tot de algemeene uitbreiding: *zoo er eenig ander gebod is*, den overgang gaf; waaruit tevens blijkt, dat hij geen der geboden uitsluit. Hij spreekt ook van geen der geboden van de eerste tafel: *liefde tot God;* want hij ontwikkelt den pligt van onderdanigheid aan de burgerlijke overheid, als zijnde eigenlijk gehoorzaamheid aan God; dus kwamen de pligten jegens den naasten, waarop de bevelen der overheid betrekking hebben, hier vooral in aanmerking. En hetgeen Paulus, in dit verband hier, zoo duidelijk voorondersteld, als den grondslag van alles, *liefde tot God*, kan geenszins benadeeld worden door zijne redenering

om-

omtrent den meer betwisten pligt van gehoorzaamheid aan de overheid. Men kan het gezegde ook wel dus opnemen: alles, wat gij uwen naasten schuldig zijt, is in dit voorschrift: *gij zult uwen naasten liefhebben als uzelven*, als in eene hoofdsom, begrepen; en die den anderen liefheeft, die heeft de wet, *in betrekking tot zijnen naasten*, vervuld. Maar waarom kan ook in het slot: *zoo is dan de liefde de vervulling der wet*, en ook in vs. 8, en dus ook in die woorden, vs. 9: *indien er eenig ander gebod is*, de liefde tot God niet begrepen zijn? Want de liefde tot den naasten, zoo als het N. V. die overal aandringt, sluit de liefde tot God in; zij vloeit uit dezelve voort, en is zonder dezelve onmogelijk. Niet de natuurlijke, dierlijke liefde, of liefde uit belang, en zelfzoeking; maar de Christelijke liefde tot den naasten, als tot onszelven. Niet slechts liefhebben, die ons liefhebben; maar weldoen, zegenen, die ons vloeken en haten. Ik zie niet, wat ons genoegzaam daartoe aanmoedigen en sterken kan, en er ons in kan doen volharden, dan volkomene overgegevenheid *aan*, vertrouwen *op*, en alzoo de hartelijkste liefde *tot* God. Het gezegde van Joannes: „ zoo iemand zijnen broeder niet liefheeft, dien hij gezien heeft, hoe kan hij „ God liefhebben, dien hij niet zien kan?" durf ik ook wel in dezer voege omkeeren: „indien iemand God „ niet liefheeft, dien hij erkent als den hoogst volmaakten en lievenswaardigen, hoe kan hij dan de „ menschen liefhebben, wier onvolmaaktheid, menigvuldig gebrek en ondeugd hem zoo gedurig hinderen „ moet?" Liefde tot God is de bron van liefde tot den naasten; en liefde tot den naasten eindigt wederom in liefde tot God, uit welke zij haren oorsprong nam.

Zoo is dan liefde onze éénige pligt, en zoo hebben wij in iedere betrekking den eenvoudigen en gemakkelijken *toets*. De éénige vraag is altijd: wat vordert de liefde? en weten wij dit, dan weten wij het welgevallen van God. Men kan geen eenvoudiger voorschrift uitdenken; niets opgeven, dat aanstonds meer in het

oog vallen en zich kenmerken moet. Liefde kennen wij allen, zij is in ons hart gegrift; al kunnen wij haar niet omschrijven of beredeneren, wij voelen toch wat liefde en wat haat is. De vraag: wat is streng regt? wat zou ik kunnen en mogen doen? is wel eens moeijelijk te beantwoorden; maar niet: wat is liefderijk? Daar ligt uw vijand; hij heeft u grof beleedigd, enz. behoeft gij hem wel te helpen? voor het minst, moet gij het dadelijk doen? en zonder verwijtingen? Het is toch menschelijk, dat gij u een oogenblik, zoo al niet aan zijne ellende verkwikt, voor het minst dan hem voelen doet, wat hij verwachten kon. Spijzig hem! roept de liefde. — Men beleedigt u; moet gij dit verdragen? Verdraag zoo veel gij kunt! zegt de liefde. — Zult gij den eersten stap ter verzoening doen? zult gij dien al wederom doen? De liefde geeft het antwoord. — Gij hebt reeds zevenmaal vergéven. Doe het zeventigmaal zevenmaal! zegt de liefde. — Zult gij nogmaals vermanen en waarschuwen? zal het niet weder vruchteloos zijn? gij waagt er haat en schade bij. De liefde geeft ook hier het juiste antwoord. — Wat verlangt de liefde? dit is de vraag, waarop het hart het spoedigst antwoord vindt.

Het is gemakkelijk aan te dringen, omtrent dien pligt, waarmede Paulus begonnen was. Zal ik ook deze overheid nog gehoorzamen en eeren? zij verdient het niet; het is wel waar, God verbiedt nog niets, dat zij vordert, en het kwetst dus mijn geweten nog niet; maar het valt mij zoo hard en zoo moeijelijk! — Gehoorzaam en eer, zoo lang gij het met een goed geweten doen kunt! zegt de wet der liefde.

Dus is de liefde, die de hoofdsom der wet is, tevens de gemakkelijke toetssteen van iedere verpligting. Wij hebben niet veel omhaals noodig bij het onderzoek, hoe wij God zullen behagen; Hij gaf slechts dit ééne gebod, en dat bevat alles in zich. Het is de minst bedriegelijke toetssteen. Waarom deedt gij, hetgeen gij doet of gedaan hebt? Dikwijls weet gij het zelf niet; maar wel, of gij het uit liefde dan uit zelfzoeking, uit

lief-

liefde tot uzelven of tot den naasten gedaan hebt; en alzoo, of het waarde heeft bij God.

III. *Vereeniging, zuivering, en verhooging, van alle mijne pligten.*

Getrouwheid in iedere betrekking moet het gevolg zijn van mijn hooger standpunt, (mijn eeniglijk staan onder de wet van God) en iedere aardsche verpligting moet tot het hooger doel geleid, en door hetzelve veredeld zijn.

Liefde bevat alle de pligten, niet alleen die Paulus hier opsomt, maar alle zonder eenig uitbeding: *zoo er eenig ander gebod is.* En zoodanig gebod bevat zij dan in deszelfs geheel uitgebreiden, heiligen, zedelijken zin. De Apostel zegt niet: alle pligten zijn opgeheven, afgeschaft, en *in derzelver plaats* komt nu de liefde; maar hij zegt integendeel: de pligt der liefde bevat die alle in zich. Hij zegt ook niet: bij alle pligten moet de liefde nog komen; geen enkel voorschrift wordt, in het oog van God, zonder liefde goed betracht; maar hij spreekt sterker, en beweert, dat het denkbeeld van liefde, wél ontwikkeld, ons bepaalt *bij* en *tot* iederen pligt. Vraagt men, of dan iedere pligt ophoudt pligt te zijn, als hij de liefde kwetst? zoo zou hij antwoorden: hij was nimmer pligt; het was eene dwaling, dat men hem voor pligt hield. Al wat liefde is, of liefde wordt, is altijd eeniglijk pligt.

Liefde is niet enkel gevoel of hartstogt; evenwel, hartstogt behoort er toe; zij is hartstogtelijke zucht, en daardoor ijverige poging voor eens anders belang. Verkeerd begrepen belang wijzigt de liefde ten kwade, en is alzoo de ware, hier aanbevolene, liefde niet. Wat dan eigenlijk pligt is der liefde, hoe de liefde werken moet, wat werkelijk 's naasten belang is, kunnen wij het veiligst, ja, eigenlijk gesproken, eeniglijk van God, en door zijne aanwijzingen, leeren. Hoe zeer de pligt dan één en eenvoudig is, zoo is zij zeer uitgebreid; zij vordert omzigtig nadenken, diepe wijsheid, de werkzaamheid van geheel ons verstand zoo wel, als

de grootſte hartelijkheid. Want zij is geen hartstogtelijk gevoel alleen, maar de vervulling van geheel de wet. Evenwel komt de liefde uit het hart, en wel geheel uit het hart. Hetgeen men uit koele redenering doet, doet men niet uit liefde; en vooral doodt iedere berekening van eigen voordeel of genot de liefde, en verbastert iedere pligtsbetrachting. Al gaaft gij al uw goed aan de armen, en uzelven over om verbrand te worden, en gij hadt de liefde niet, zoo waart gij niets. Men kan veel doen, en ook wel overlegd en uit verſtandige beginſelen, en echter hier nog niets verrigt hebben.

Evenwel moet de liefde, door de Goddelijke aanwijzingen en redelijke ontwikkeling der pligten, geleid en gewijzigd worden. Toegevendheid, genoegen geven, is niet zoodanig eene liefde, die de vervulling der wet is. De liefde doet ook tegenſtand, weigert, doet ſmart aan; maar bij dat alles is het beginſel: *zucht voor den naasten*, door het vertrouwen op God gewijzigd en geheiligd, en alzoo in liefde tot God gegrond. De vaste overtuiging, dat God liefde is, dat alle de door Hem gegevene voorſchriften liefde zijn, en dus uitloopen op het geluk van den naasten, doet ons de liefde, door de ſtiptſte gehoorzaamheid en met de naauwkeurigſte zorge, beoefenen.

Koele redenering en ſchrandere berekening is ook hier weder de liefde niet; zij doet den pligt gaarne beoefenen, met lust en vreugd; hare ziel is zucht voor den naasten, geboren uit zucht voor God. Geene eerzucht of vrees voor ſchande of ſchade, neen, in het geheel geene vreemde bedoeling zet ons aan; men doet den pligt, *omdat* men den naasten liefheeft. Men dwingt zich niet tot liefde; maar liefde dwingt tot de daad.

Hoe diep gaat deze zedeleer, en hoe doordringt zij het hart! zij zuivert en verhoogt iedere pligtsbetrachting; zij komt voort uit een gereinigd hart.

Het gebod is: gij moet den naasten liefhebben *als uzelven*. „Die liefde wordt inderdaad een nog al gemak-

makkelijke, en minder verhevene, heilige pligt, als men haar van zichzelven doet uitgaan. Wij zijn onszelven altijd de naasten; en, wij moeten den naasten *als onszelven* liefhebben, zegt, *zoo wel als onszelven*, maar niet, *evenzeer als onszelven*. Zoo kan men den naasten aan zichzelven opofferen, en evenwel den pligt der liefde vervuld hebben." Dan, deze is, meen ik, de ware uitlegging niet; door dezelve moet de ware liefde vervallen. Zoo ontaardt de zelfliefde in eigenlievende zelfzoeking. Tusschen zelfliefde en eigenliefde is, in mijn oog, een groot verschil. Die zichzelven liefheeft, offert daarom een' ander' niet op; dit doet de eigenlievende.

Als uzelven, zegt: *zoo wel* als uzelven, maar ook: *evenzeer* als uzelven, met dezelfde soort van liefde, en in gelijken trap. Voor het minst komt deze uitlegging beter overeen met den geest en de leer van Jezus, die zijn leven voor ons gat, en ons leert, dat wij evenzeer verpligt zijn, ons leven voor elkander te stellen. Het belang van den naasten moet het onze, een wezenlijk deel van het onze zijn; wij moeten hen liefhebben, zonder, als 't ware, in aanmerking te nemen, dat de naaste een ander persoon is, dan wij. Liefde heeft het waarachtig belang, steeds meerdere volkomenheid ten doel; dit moeten wij voor onszelven, en voor anderen, bejagen. *De liefde zoekt zichzelve niet;* niet enkel hetgeen tot zichzelve behoort. Hetgeen tot die volkomenheid behoort, moeten wij evenzeer voor anderen zoeken en bewerken, als voor onszelven.

Nu voel ik, hoe deze liefde mij opheft en verhoogt; hoe alle onze pligten en betrekkingen in dit ééne brandpunt, de liefde, vereenigd zijn, en wij daar staan op eene zedelijke hoogte, tot het reine veredeld. God boven alles bemind, omdat Hij de hoogste volkomenheid is; en de naaste als onszelven, omdat wij te zamen, voor die volkomenheid vatbaar, naar die volkomenheid streven.

Het Christendom ontslaat den mensch van aarde, door

door en aan de aarde gebonden, van alle die aardsche betrekkingen en dwang, wat zijne zedelijkheid betreft, en plaatst hem daar eeniglijk onder God; het geeft den éénen, eenvoudigen regel ter toetsing van alle zijne pligten. Die regel bevat dezelve alle, in iedere betrekking, en zuivert en verhoogt ons, door en onder die alle, tot zedelijke grootheid. Zoo staan wij daar eeniglijk onder God, met deze zijne éénige wet, en heffen ons hoe langer hoe hooger in zedelijke volkomenheid, tot de volkomenheid Gods, die de liefde is.

Maar, deze zoo verhevene, bijna bovenmenschelijke, deugd vordert dan toch ook, dat het hoogste Wezen ons borg zij voor de uitkomst.

IV. *Veiligheid, zalige rust, in God.*

„ De liefde (tot den naasten) doet den naasten geen kwaad;" wat moet dit toch beteekenen? Liefhebben is geen haten? den naasten liefhebben is, den naasten geen kwaad doen? Ik moet een weinig dieper gaan, om hier eenen gezonden zin aan te heehten. ἡ ἀγαπη του πλησιον; waarom zet men dit niet over: *de liefde tot den naasten?* zoo krijgen wij eenen goeden zin. En is deze Hebraïsmus zoo geheel vreemd? Maar (men zie het slechts na) de lezing του πλησιον is niet zonder grond. Derhalve zet ik dus over: *de liefde des naasten doet geen kwaad, geene schade, is nimmer nadeelig.*

Ik voel het moeijelijke der verhevene deugd: liefde geeft, liefde ontbloot; wij berooven onszelven door liefde. De pligt is: alles voor den naasten over te hebben; en neemt men dit weg, zoo neemt men de liefde uit de liefde weg; want juist geven en opofferen is liefde. Kent men eenig ander genoegen in de liefde, dan wordt uwe liefde *zelfzoeking*, eigenbaat. Het Evangelie vordert eene zich opofferende liefde; men moet, des noods, ook het leven opofferen. Maar het moet altijd opoffering uit liefde zijn; is het *om loon*, dan wordt het schrandere berekening van den verachtelijken gierigaard.

Zichzelven op te offeren, schijnt echter een onnatuur-

zuiverlijke eisch, en zonder dit valt evenwel het edele der liefde weg; en dat wij ons door liefde zalig gevoelen, is juist dán, wanneer wij voor het geliefde voorwerp zeer veel opofferen. Het edele der liefde ligt ook daarin niet, dat wij het tegenwoordige voor het toekomende opofferen, want ook dit kan de zelfzoeker; het is al weder de berekening van den hatelijken gierigaard.

Dan, ook Jezus, volkomen in de liefde, zag op de vergelding des loons. God eischt van ons geene bovenmenſchelijke deugd. Die verwachting van Jezus was in God, zijn geloof aan God, eeniglijk gegrond; en zijne zich opofferende liefde had in liefde tot God haren adel en ſterkte. Liefde tot God is de ſteun onzer menſchenliefde; zij is het, die dezelve zuivert en verhoogt. Dit is de hoogte, waartoe wij ons kunnen en moeten verheffen in de Chriſtelijke deugd. Pligtsbetrachting uit liefde is, zegt Paulus, nooit nadeelig; dit gelooven wij, en dit ons geloof is op eerbiedige liefde tot God gegrond. De liefde, die het Evangelie gebiedt, is ons nooit nadeelig. Verheffen wij ons gerust, als boven onszelven, tot die zedelijke hoogte; en zijn wij, ten onzen aanzien, dan op de Goddelijke verklaring gerust. Door zuivere liefde worden wij zedelijk volkomen; en dit is ons waar geluk.

Hoogere zedelijkheid en grootere menſchelijke waarde, dan Jezus bezat, kan ik mij niet voorſtellen. Ook Hij zag op de vergelding des loons. Maar hoe? Hij offerde zich op, omtrent zichzelven in God gerust. Dat gij uwe zaligheid verlangt, is menſchelijk, Lezer! maar ga op God af; Hij beveelt u liefde, opoffering uit liefde; zijt gij dan bij die opoffering in God gerust. Zoo blijft uwe liefde *liefde*; zoo wordt de eigenliefde gedood; eigenbelang is nooit bij u drijfveer of doel. Uw geluk is het zekere gevolg, en gehoorzaamheid aan God de zuivere bron.

Inderdaad, volkomen te zijn in de liefde is het hoogſte geluk; dat éene woord *liefde* denkt geheel de zalig-

heid

heid van God uit; daarom is de zaligheid des Hemels, die geen oor gehoord heeft, liefde. *Daar* is haar troon; *hier* is het oefening, ſtrijd, tot zuivere liefde. Zoo worden wij geſchikt voor den Hemel, vatbaar voor hemelsch genot. — Liefde tot den naasten is nimmer nadeelig; liefde is de vervulling der wet.

IETS, OVER DE ADERLATINGEN IN DE WATERVREES.

Aan den Redacteur der *Vaderl. Letteroefeningen.*

Mijn Heer!

In No. XII en XIII voor 1814 van uw geacht Tijdſchrift is, in het *Mengelwerk*, gewag gemaakt van eene merkwaardige genezing der *hydrophobie* (watervrees) door aderlating. Dezelve is te belangrijk, dan dat daaromtrent niet alles bijeengezameld zoude worden, wat de waardij der aderlatingen in deze zoo gevreesde ziekte verhoogen kan. Uwe Lezers behooren dus, mijns inziens, niet onkundig gelaten te worden, dat, gelijk ik meen dat vóór eenigen tijd zelfs, met een enkel woord, in de publieke nieuwspapieren is vermeld geworden, de beroemde Hoogleeraar HUFELAND, te *Berlijn*, uit aanmerking van het hooge belang, dat de menschheid bij dit onderwerp heeft, beſloten heeft, een gedeelte van zijn *Journal* toe te wijden aan de verzameling van alle daadzaken, tot hetzelve betrekking hebbende, om daaruit des te juistere gevolgtrekkingen af te leiden. In October 1814 ſchreef hij, dat men reeds zoo veel als beſlist kan aannemen, dat de aderlating bij de reeds uitgebarſten watervrees nog hulp verleenen kan, maar dat daartoe drie voorwaarden gevorderd worden:

1°. Dat het middel dadelijk, bij de eerſte uitbarſting der ziekte, te werk geſteld worde.

2°. Dat hetzelve tot flaauwwordens toe aangewend wor-

worde; welk hoogſte punt van verſlapping des geſtels juist het onontbeerlijkſte ſchijnt.

3°. Dat hetzelve bij iedere terugkeering des gebreks in denzelfden graad herhaald worde.

Wijders ſchijnt het, volgens ervaringen, als *prophylacticum*, en bij de voorboden der ziekte, die over het algemeen nog te weinig in aanmerking ſchijnen genomen te zijn, van eene groote waarde.

Ik ben, enz. V. D. B.

OVER DE SUIKER IN DEN HONIGPISVLOED.

(*Annales de Chimie*, Sept. 1815.)

De Heer CHEVREUL heeft in de pis van een' lijder aan den honigpisvloed, zoo wel in het begin der ziekte, als vervolgens, eene *ſuiker* gevonden, welke in alle opzigten overeenkomt met die de razijnen geven, en die, even als deze, in de gedaante van witte kristallen kon verkregen worden. In 't eerst verſchilden de overige beſtanddeelen weinig van die van het water eens gezonden; naderhand, echter, leverden zij een bijzonder dierlijk zuur, gedeeltelijk met potasch verzadigd, veel phosphorzure magneſia, een weinig phosphorzuren kalk, zoutzure ſoda, zwavelzure potasch, piszuur, dat een weinig door het rozenzuur (*acide roſanique*) gekleurd was, en, na de gisting, ook het *ureum*.

NADERE BIJZONDERHEDEN OMTRENT DE STOOMVAARTUIGEN.

Men heeft van tijd tot tijd derzelver uitgebreidheid vermeerderd, zoo wel als de kracht der machines, die ze doen bewegen. Men maakt thans, onder andere, een van omtrent honderd voeten lengte op zeventien breed-

breedte, welke vuurmachine met vierentwintig paarden zal gelijk ſtaan, en nog een van dezelfde grootte, maar welks machine dertig paarden zal vervangen.

Men heeft deze ſtoomſchepen, deels begunſtigd door het getij, doch anderdeels teruggehouden door eene ſlechtsmatige koelte, in twee en een vierde uurs eene reis zien afleggen, waarover de postwagen drie en een half uur rijdt, en die, bij buitengewone gelegenheden, in niet minder dan twee en een half uren wordt volbragt.

In den aanvang maakte de nieuwheid van het voertuig, en de ſoort van gevaar, waaraan men meende dat het de reizigers blootſtelde, het aantal van dezen zoo weinig aanmerkelijk, dat het eenige ſtoomſchip, dat op de rivier de *Clyde* werd aangelegd, naauwelijks zijne kosten kon goedmaken. Maar deze vooringenomenheden verdwenen welhaast, en werden opgevolgd door zoodanig vertrouwen, dat het getal der paſſagiers, die thans met deze ſchepen reizen, ongeloofelijk voorkomt aan hen, die daarvan geene getuigen zijn geweest. Niet alleen is de landweg tuſſchen *Glasgow* en *Greenock* (want van deze *Schotſche* plaatſen wordt hier bijzonder geſproken) bijna geheel verlaten, maar de gemeenſchap tuſſchen beide is toegenomen in evenredigheid van het gemak en den goedkoop der vervoering. Men heeft dikwijls, wanneer het weêr ſchoon was, van vijf- tot zeshonderd perſonen uit *Glasgow* naar *Port Glasgow* en *Greenock* zien vertrekken, en denzelfden dag terugkeeren. Een enkel ſchip bragt tot tweehonderd- zevenenveertig te gelijk over. Voorheen zag men zelden meer dan vijftig menſchen deze reis ondernemen, zelfs bij het ſchoonſte weêr; daarenboven meestal van de geringſte klaſſe: waarbij men vier rijtuigen, elk van zes perſonen, uit betere ſtanden kan voegen.

Men heeft verſcheidene wijzen ontworpen, om de kracht van den damp aan de vaart dienstbaar te maken, en verſchillende proeven daarvan genomen; maar de ſchepen op de *Clyde* zijn allen naar hetzelfde beginſel ingerigt, (ons uit vroegere beſchrijving bekend.)

Ik

Ik vond te *Bristol* krachtige voorïngenomenheden tegen deze vaartuigen, uit hoofde dat, hetgeen op de *Wye* of de *Saverne* gevaren had, door het berſten van den cilinder of eenig ander gedeelte van den toeſtel, verwoest was. Het voorval gebeurde niet ver van den wal, zoodat de paſſagiers juist den tijd hadden om het ſchip te verlaten, eer het zonk. Dit toeval kan het gevolg geweest zijn van gebrek aan voorzigtigheid of ondervinding; en er is niet aan te twijfelen, of deze ſchepen zullen niet te minder van het uitgebreidst gebruik worden.

Men zegt, dat het ontwerp beſtaat, om er in werking te brengen op den *Rijn*, en op de *Elbe*. Ik geloof, dat ze op laatstgenoemde rivier bijzondere voordeelen zouden bezitten. (En zouden zij op den *Rijn* minder belangrijk zijn? Het tegendeel ſchijnt ons toe, ten duidelijkſte in het oog te loopen. En wij kunnen niet nalaten te wenſchen, dat men inderdaad hierop bedacht zij.)

Men heeft overtuigend bewezen, dat de ſtoomſchepen kunnen koers maken tegen wind en ſtroom, en dat ze zelfs op zee meer veiligheids opleveren dan anderen van gelijke grootte.

ZONDERLINGE ONTSNAPPING VAN DEN HEERE DE LA FAYETTE UIT OLMUTZ, IN 1794. (*)

(Uit het *Engelsch.*)

Onder de vele buitengewone mannen, welke de in gebeurtenisſen zoo rijke tijden, in welke wij leven, der

(*) De naam van den Heere DE LA FAYETTE — van wien ons nog onlangs de Courant van *Lauſanne* berigtte, „ dat hij naar zijn Landgoed was teruggekeerd, om, in den ſchoot zijner familie, en ver van alle ſtaatzaken, eene rust te genieten, welke door geene Omwenteling meer kan worden geſtoord."

der wereld hebben doen kennen, heeft niemand de wisselvalligheden der fortuin in grootere mate ondervonden, dan LA FAYETTE. Nu zien wij hem, zich van de betooveringen der ongebondenſte Hoven van *Europa* losrukkende, onder de banieren van WASHINGTON, voor de zaak der vrijheid, de elementen trotſeren; dan, de zaden der vrijheid op vaderlandſchen bodem uitſtrooijende, aangebeden door een verrukt gemeen, en tot het hoogſte bewind over zijne vrijgemaakte landgenooten verheven; dan weder verbannen en vervolgd door die genen zijner vrienden, welke zijne hulp niet meer behoefden, voortvlugtig in een vreemd land, genoodzaakt eene ſchuilplaats te zoeken bij zijne vijanden, en eindelijk als een verrader gevat, en den Keizer van *Oostenrijk* overgeleverd, die, hem als een der voornaamſte werktuigen beſchouwende van de honende vernedering en den daarop gevolgden dood der Koninklijke familie van *Frankrijk*, hem tot eene enge gevangenis in het kasteel van *Olmutz* veroordeelde.

Het medelijden met zijn lot deed, bijkans uit alle oorden, verzoekſchriften tot zijne verlosſing opzenden: dan, de Keizer bleef onverbiddelijk; — toen, nadat LA FAYETTE reeds twee droevige jaren in zijnen eenzamen kerker had doorgebragt, een vreemdeling en een uitlander, alleen gedreven door zuiver mededoogen, optraden, om den man van dienſt te zijn, die zich voor de zaak der vrijheid zoo uitſtekend had onderſcheiden. BALMAN was geboortig uit *Hanover*, en jong, vurig, ondernemend en ſchrander. Hij begaf zich alleen en te voet naar *Olmutz*, ten einde zoodanige narigten in te winnen, door welke hij kon worden

ſtoord" — heeft ook onder ons genoegzame vermaardheid verkregen, om het hier volgende verhaal met belangſtelling te doen lezen, van hetwelk de *Engelſche* Schrijver verzekert, „ dat het door hem is opgemaakt uit perſoonlijke mededeelingen van den Heer HUGER zelven, en dat hij voor deszelfs echtheid ten volle borg ſtaat." — *Vert.*

den in ſtaat geſteld, de beste middelen te beoordeelen, om het doel te bereiken, dat hij zich had voorgeſteld, de verloſſing namelijk van LA FAYETTE uit de magt van *Oostenrijk*. Hij zag ſpoedig in, dat, zonder eenen geſchikten medehelper, de zwarigheden, welke zich opdeden, onoverkomelijk waren; waarom hij dan ook genoodzaakt was, van zijn voornemen af te zien, tot dat hij gelukkig genoeg zoude zijn, eenen man te vinden, even ijverig als hij voor de zaak der vrijheid, en van genoegzame bekwaamheid, om het gewaagde plan, dat hij gevormd had, ten uitvoer te brengen. Een gelukkig toeval deed hem den man ontmoeten, die, zoo wel door natuur als opvoeding, zoodanige eigenſchappen in zich vereenigde, welke hem tot het wél uitvoeren van zulk eene onderneming bij uitſtek geſchikt maakten. Hij begaf zich, namelijk, te *Weenen*, in het gezelſchap van eenige jonge *Amerikanen*, onder welke hij, uit hoofde van den eerbied, dien zij LA FAYETTE toedroegen, eenen medehelper in zijne onderneming meende te moeten vinden. Spoedig koos hij er eenen uit, aan wien hij, na de noodige behoedzaamheid, zijn geheim ontdekte. HUGER trad toe, en omhelsde zijne ontwerpen, met al de koenheid der jeugd, en die vurige ondernemendheid, welke de bewoners der nieuwe wereld zoo zeer kenſchetſen.

FRANCIS HUGER was de zoon van den Kolonel van dien naam, te *Charlestown*, in *Zuid-Carolina*, woonachtig, die op de wallen der ſtad, in een gevecht tegen de *Engelſchen*, in den dienst van zijn vaderland ſneuvelde, toen die ſtad door den Generaal PREVOST belegerd werd. Een jaar vóór zijnen dood had hij zich met zijne familie naar een klein eiland, in de baai van *Charlestown* gelegen, begeven, om de zeebaden te kunnen gebruiken. Eens ontſtond er, des avonds, een hevige ſtorm, terwijl op eenen afſtand kanonſchoten gehoord werden; en daar hij begreep, dat deze van *Britſche* ſchepen kwamen, welke in die zeeën kruisten, meende hij geenen ſchijn te moeten geven, dat het ei-

land bewoond was. Tegen middernacht, echter, werd aan de deur zijner hut geklopt; en Kolonel HUGER vond zich genoodzaakt, dezelve te openen. Het waren twee perſonen, die, in eene vreemde taal, hem zeiden, dat, door het geweld des winds, hun ſchip aan ſtrand was gedreven, en dat het ſcheepsvolk zich over het eiland verſpreid had, om hulp te zoeken. Zij werden gastvrij door hem ontvangen, en van al datgene voorzien, wat zij het meeste ſchenen noodig te hebben. Toen de vreemdelingen van den rang en de ſtaatkundige beginſelen huns gastheers onderrigt waren, maakten zij zich bekend, en zeiden hem het doel hunner reize. Een van hen was de Markies DE LA FAYETTE, toen omtrent achttien jaren oud; de ander, ouder van jaren, was Ridder van *St. Louis*, die, als een tweede Mentor, zich aan het lot van den jongen TELEMACHUS had verbonden. Zij hadden, zeiden zij, met verontwaardiging de overheerſching aangezien, onder welke het Moederland de inwoners van *Noord-Amerika* deed zuchten; en, door den waren geest der vrijheid bezield, hadden zij beſloten, de zaak van het Congres te omhelzen, en met hen het geluk der vrijheid te ſmaken, of in de roemrijke poging met hen te vergaan. Kolonel HUGER verliet met zijne gasten het eiland; en, zich naar het hoofdkwartier begeven hebbende, ſtelde hij hen den Generaal WASHINGTON voor, die aan elk eene bevelhebbersplaats onder de landtroepen toevertrouwde. — Toen dit plaats had, was FRANCIS HUGER ſlechts vier jaren oud; maar het gebeurde had zich diep in zijn geheugen geprent; en, ſchoon hij LA FAYETTE ſedert nooit weder had gezien, was hij echter bezield met de grootſte gehechtheid aan zijnen perſoon en de hoogſte bewondering voor zijne daden; waarom hij dan ook vurig deelnam in de onderneming van BALMAN, om zijnen geliefkoosden Held te verlosſen.

Dus met elkander overeengekomen zijnde, aanvaardden zij hunne onderneming. Het was noodzakelijk, de groot-

grootſte behoedzaamheid in acht te nemen; want de *Oostenrijkſche* policie was waakzaam, en zeer geſtreng omtrent vreemdelingen. HUGER gaf daarom voor, ziek te zijn; en BALMAN zich voor een' Geneesheer uit, die om deze reden met hem reisde. Na drie van de beste paarden, die zij vinden konden, gekocht, en zich van eenen knecht voorzien te hebben, begaven zij zich op reis. Na ettelijke weken gereisd, en eenigen tijd in onderſcheidene plaatſen vertoefd te hebben, om hun oogmerk des te beter te verbergen, en het denkbeeld te verſterken, dat nieuwsgierigheid alleen de beweegreden hunner reize was, bereikten zij eindelijk *Olmutz*. Alles in de ſtad beſchouwd hebbende, begaven zij zich naar het kasteel, om de verſterking van hetzelve te bezigtigen, maakten kennis met den cipier, en, verlof verzocht hebbende, om den volgenden dag ook het kasteel van binnen te mogen zien, keerden zij naar hun logement terug. Zij herhaalden dikwerf hun bezoek, telkens zich met den cipier gemeenzaam onderhoudende, en hem ſomtijds kleine geſchenken gevende; tot dat zij, na van lieverlede zijn vertrouwen gewonnen te hebben, hem eindelijk als bij toeval vroegen, welke gevangenen hij onder zijne bewaring had. Hij noemde LA FAYETTE: zonder eenige verwondering te kennen te geven, toonden zij zich nieuwsgierig te weten, hoe hij zijnen tijd doorbragt, en of men hem met toegevendheid behandelde; waarop zij vernamen, dat hij ſtreng bewaard werd, maar dat het hem echter vrijſtond, buiten de wallen, onder behoorlijk toezigt, zich eenige ligchaamsoefening te geven, en hem overigens het gebruik van boeken, pen, inkt en papier was toegeſtaan. „Wij hebben," zeiden zij, „eenige nieuwe werken bij ons; welligt zoude het iets tot zijn genoegen bijdragen, indien hem dezelve geleend wierden: zou het ons vrijſtaan, hem dezelve aan te bieden?" De cipier antwoordde, dat hij dacht, dat men daar niets tegen konde hebben, mits aan hem cipier de boeken open wierden overgeleverd, opdat hij zeker van

derzelver inhoud zoude zijn. Zij bewilligden gereedelijk in deze voorzorg, en zonden, nog dien zelfden avond, een boek met een briefje in de *Fransche* taal, aan het adres van LA FAYETTE, aan den cipier, die, hoewel, gelijk naderhand bleek, die taal niet verstaande, echter geen het minste verraad vermoedde, dewijl alles openlijk geschiedde. Het briefje bevatte veronтschuldigingen wegens de genomene vrijheid; maar dat zij, wenschende iets tot zijn geluk bij te dragen, hoopten, dat hij het hem toegezondene boek met oplettendheid zoude lezen, en, zoo eenige regels zijne aandacht bijzonder mogten tot zich trekken, verzochten, hun alsdan zijn gevoelen over dezelve mede te deelen. LA FAYETTE ontving het briefje; en, vindende dat het niet in den gewonen toon der wellevendheid was opgesteld, begreep hij, dat er meer bedoeld werd, dan voor het oog zigtbaar was. Hij las daarom het boek zorgvuldig door, en vond hier en daar in hetzelve woorden met potlood geschreven, welker zamenvoeging hem bekend maakte met de namen, betrekkingen en oogmerken der schrijvers, en hun verzoek, om zijne meening te mogen weten, eer zij verder in hunne onderneming voortgingen. Hij zond het boek terug, en met hetzelve een open briefje, in hetwelk hij hun zijnen dank betuigde; er bijvoegende, dat hij den inhoud ten hoogste goedkeurde, en uit denzelven veel vermaaks ontleend had.

Dus eene briefwisseling begonnen hebbende, lieten zij maar zelden eenen dag voorbijgaan, zonder elkander wederzijds opene briefjes te doen toekomen, van welke de cipier eenige aan lieden, die dezelve konden verstaan, ter lezing gaf; daar echter niets tot eenige verdenking aanleiding konde geven, werd de briefwisseling toegestaan.

Hun plan eindelijk in orde zijnde, werden de bijzonderheden met limoensap geschreven, terwijl de andere zijde van het papier eenen brief bevatte, in welken zij naar de gezondheid van LA FAYETTE vernamen, en wel-

welke met deze woorden eindigde: „ *Quand vous aurez lu ce billet, mettez le* au *feu*," (in plaats van *dans le feu.*) Door het papier voor het vuur te houden, kwamen de letters ten voorſchijn; en hij werd op deze wijze onderrigt van alle de ſchikkingen, welke zij gemaakt hadden.

De volgende dag was beſtemd om het plan ten uitvoer te brengen. De ſtad *Olmutz* ligt omtrent dertig mijlen van de *Sileziſche* grenzen, in het midden eener vlakte, welke, de ſtad als het middelpunt nemende, zich bijna drie mijlen naar iedere zijde uitſtrekt. De vlakte is door een' rijzenden, met ſtruiken en rotsſteenen bedekten, grond omgeven; zoodat iemand, op de wallen ſtaande, naauwkeurig, alwat in de vlakte gebeurt, kan gadeſlaan. Hier en daar waren ſchildwachten op dezelve geplaatst, om, wanneer een of ander gevangene mogt trachten te ontſnappen, alarm te maken; terwijl iedereen verpligt was te hunner achterhaling behulpzaam te zijn, en tevens groote belooningen waren toegezegd aan den genen, die eenen gevangene zoude vatten. Door dit alles werd het welſlagen in zulk eene onderneming bij uitſtek moeijelijk; dit ſchrikte echter BALMAN en HUGER niet af, die daardoor hunne maatregelen ſlechts met des te meer behoedzaamheids namen.

Onder voorwendſel dat zijne gezondheid het genot der vrije lucht en ligchaamsoefening vereiſchte, had LA FAYETTE verlof verkregen om dagelijks in eene opene cabriolet in de vlakte rond te rijden, vergezeld door eenen Officier en een' gewapenden ſoldaat, die, als wacht, achterop ſtond. Gedurende deze uitſtapjes, had hij eindelijk het vertrouwen van den Officier in zoo verre weten te winnen, dat zij, als het rijtuig op een' zekeren afſtand van de wallen was, afſtapten, en te zamen wandelden. Het vastgeſtelde plan nu was dusdanig: BALMAN en HUGER zouden te paard de ſtad uitrijden, de laatſte tevens een derde paard aan den toom medevoerende; en, daar geen van beiden LA FAYETTE kende, zoude een onderling bepaald teeken

hem bij de ontmoeting kenbaar maken. LA FAYETTE zoude trachten zoo ver mogelijk zich van de ſtad te verwijderen, als naar gewoonte met den Officier afſtijgen, en met denzelven zoo veel doenlijk, zonder argwaan op te wekken, het rijtuig achter zich laten. Dan zouden de twee vrienden naderen, zich, des noods, van den Officier meester maken, LA FAYETTE het paard, dat HUGER leidde, doen beklimmen, en vervolgens met den meesten ſpoed naar *Bautropp* rijden, op vijftien mijlen afſtands gelegen, waar eene chais en paarden zouden gereed ſtaan, om hen tot *Trappaw* te brengen, de haaste ſtad binnen de *Pruisſiſche* grenzen, op eenen afſtand van dertig mijlen van *Olmutz*, en waar zij niet meer konden vervolgd worden. Des morgens zond HUGER zijnen vertrouwden dienaar naar het kasteel, om den juisten tijd te weten, op welken LA FAYETTE hetzelve had verlaten. Na een vervelend wachten, kwam deze terug met de boodſchap, dat het rijtuig zoo even de poort was uitgereden. Met een kloppend hart gingen zij op weg; — op de vlakte gekomen zijnde, zagen zij geen rijtuig: zij reden langzaam voort, tot dat zij het boschachtig gedeelte des oords bereikt hadden, — en nog verſcheen er geen rijtuig. Ontrust, dat welligt een of ander onvoorzien toeval aanleiding tot ontdekking mogt gegeven hebben, ſtonden zij eenigen tijd in twijfel; maar, zich herinnerende dat alle hunne bewegingen van de wallen naauwkeurig konden worden opgemerkt, keerden zij terug, en waren op eenen kleinen afſtand de ſtad genaderd, toen eindelijk het langgewenschte rijtuig verſcheen, met twee perſonen in hetzelve, de een in *Oostenrijksch* uniform, en een ſcherpſchutter achterop. In het voorbijgaan gaven zij het afgeſproken teeken, hetwelk beantwoord zijnde, zij het rijtuig lieten voortgaan. Zij vervolgden hunnen weg naar de ſtad, keerden vervolgens terug, en volgden zeer langzaam het rijtuig, ten einde LA FAYETTE tijd te geven, om zijn deel der overeenkomst uit te voeren. Weldra zagen zij de twee heeren afſtappen,

pen, en gearmd zich van hetzelve, al wandelende, verwijderen. Trapswijze naderden zij hen; en, ziende dat LA FAYETTE in een druk geſprek was over het zwaard van den Officier, dat hij tevens in zijne hand hield, achtten zij het gunſtig oogenblik gekomen, en gaven hunne paarden de ſporen. Het gerucht hunner aankomst bragt den Officier in verlegenheid, die, rondziende, en twee mannen te paard in vollen ren ziende naderen, zich haaſte weder naar het rijtuig te gaan, LA FAYETTE met zich trekkende; deze zich daartegen verzettende, trachtte hij zich van zijn zwaard weder meester te maken, waardoor tuſſchen hen eene worſteling ontſtond. Op dit oogenblik kwam HUGER aan. „ Gij zijt vrij," riep hij; „ neem dit paard, en de fortuin zij onze leidsvrouw!" Naauwelijks had hij dit gezegd, of het paard, verſchrikt door de ſchittering der zon op het zwaard, ſteigerde, ontworſtelde den toom, en vloog met ſnelheid het veld rond, terwijl BALMAN te vergeefs beproefde hetzelve te vatten. Intusſchen hield HUGER bij LA FAYETTE aan met eene kloekmoedigheid en edelaardigheid, zelden geevenaard, nimmer overtroffen, dat hij zijn paard zoude beſtijgen, en met den meestmogelijken ſpoed zich naar het bepaalde *rendezvous* zoude begeven: „ Verlies geen' tijd — het alarm is gegeven — de boeren komen bijeen — red uzelven!" LA FAYETTE beſteeg zijn paard, liet HUGER te voet achter, en was ſpoedig uit het gezigt. — BALMAN had te vergeefs het verſchrikte paard nagejaagd, en, toen hij zag dat het zijnen weg naar de ſtad nam, het vervolgen van hetzelve opgegeven, was tot HUGER teruggekeerd, die zich achter op zijn paard zettede, en dus met hem in galop wegreed. Zij waren niet verre gevorderd, toen het paard, zulk eenen last ongewoon, ſtruikelde en viel, waardoor BALMAN zoodanig gekneusd werd, dat hij moeite had weder op te ſtaan. De dappere HUGER hielp zijnen vriend op het paard, en, andermaal allen zelfbehoud vergetende, haalde hij hem over, LA FAYET-

TE te volgen en te helpen, en hemzelven te voet achter te laten; zeggende, dat, daar hij een goede looper was, en zij niet verre meer van het boschachtig gedeelte des wegs waren, hij het wel zoude ontkomen. BALMAN bewilligde hierin met wederzin.

Bij de nadering der twee heeren te paard, was de ſoldaat, die bij het rijtuig gebleven was, in ſtede van tot hulp van den Officier toe te ſnellen, naar de ſtad teruggekeerd; maar, lang vóór zijne aankomst, was alles reeds in beweging; al het gebeurde was van de wallen gezien; het kanon werd gelost, en in de omliggende plaatſen was ieder op de been. BALMAN ontkwam zijne vervolgers gemakkelijk, door te zeggen, zelf ter opſporing te zijn uitgetrokken. HUGER was zoo gelukkig niet: hij was door eenige lieden opgemerkt, die hem niet uit het oog verloren; doch zijne achtervolgers, even als hij, te voet zijnde, zoude hij het bosch bereikt hebben, indien zij zich niet met anderen vereenigd hadden, die, nog versch ter been zijnde, hem nader en nader kwamen; en eindelijk, toen hij, geheel uitgeput en ademloos, eene plaats bereikt had, waar hij meende wat te kunnen rusten, zonk hij neder, en werd door eenen boer gevat. Hij bood dezen zijne beurs aan, om hem in zijne vlugt behulpzaam te zijn. De *Oostenrijker* greep de beurs met de eene en hield HUGER met de andere hand, zijne makkers te hulp roepende. Alle tegenweer was vruchteloos; en de moedige HUGER werd in triomf naar *Olmutz* teruggebragt, zich inwendig troostende met het eervolle denkbeeld, aan geweld en ellende eenen man ontrukt te hebben, dien hij, als een der grootſte mannen van zijnen tijd, hoogachtte en bewonderde. Hij werd in eenen kerker van het kasteel, als een ſtaatsgevangene, opgeſloten.

(*Het vervolg hierna.*)

NATUURLIJKE HISTORIE VAN DEN EZEL.

Eene ſatyrieke Voorlezing.

(Naar het *Hoogduitsch.*)

Er beſtaat welligt geene grootere dwaasheid dan die, tegen de dwaasheid, de domheid en de zonde met de wapenen der ſpotternije te velde te trekken. Want, of men daagt de halve wereld uit, wijl de halve wereld de vanen dezer Hooge Geallieerden trouw gezworen heeft, of men is een ware ſtemme des roependen in de woestijn. Die genen, tegen welken de prediking gerigt is, zijn doof voor dezelve; die weinigen, daarentegen, welke er naar hooren, hebben de bekeering niet van doen.

Deze overweging heeft het beſluit bij mij tot rijpheid gebragt, de ſatyrieke loopbaan te verlaten, met de gekken, domooren en ſchavuiten eenen wapenſtilſtand te ſluiten, mij enkel en alleen met de beſchouwing van de onverminkte werken der natuur bezig te houden, en u mijne overwegingen en ontdekkingen, bijzonder omtrent het dierenrijk, mede te deelen.

Ik begin met de natuurlijke historie van den ezel. Want, billijkerwijze behoort den ezel ook in de natuurlijke historie dezelfde voorrang, die hem niet zelden in de burgerlijke maatſchappij wordt toegeſtaan; en er wordt ſlechts weinige ezelskunde vereiſcht, om de ondervinding op te doen, dat hij het is, die in menige vergadering het voorzitterſchap, in menig collegie de voordragt, bij menige audientie den rang, en bij menige verkiezing de voorkeur heeft.

Laten wij met eenige weinige algemeene beſchouwingen over den ezel beginnen. Het geſlacht der *van Ezels* is een der oudſten en uitgebreidſten in de wereld; want overal bejegent men leden van hetzelve. Zij gedijen in elke hemelſtreek; en het is blijkbaar een vooroordeel, wanneer men beweert, dat zij in de noordelijke landen kleiner en onaanzienlijker zijn dan in de zuidelijken. Reeds ARISTOTELES was van de vreemde meening, dat het koude luchtgeſtel de voortplanting van den ezel hindere, of zijne ontaarding bevordere. Hij beroept zich te dezen op de kleine ezels in

It-

Illyrië, *Thracië* en *Epirus*. Had hij een paar duizend jaren later geleefd, dan zou hij, zelfs in ons vaderland, ſtatelijke, aanzienlijke en welgemeste ezels in menigte gevonden hebben, die vijf, ja ſomtijds zes voeten en daarboven halen.

Even zonderling is het vooroordeel, dat de ezel een verbasterd paard zou zijn. BUFFON heeft dat gevoelen zeer grondig en ſcherpzinnig wederlegd, en de onvervalſchte afkomst van den ezel met vele warmte tegen allen aanval verdedigd. „ De ezel — zegt hij in het tweede deel zijner algemeene geſchiedenis der natuur — is een ezel, en geen verbasterd paard. Hij is van zuiveren bloede; en, ſchoon hij ook van minder edelen en beroemden bloede zij dan het paard, hij is echter van even goeden en ouden." — Men ziet, de *Franſchman* weet overal, zelfs in eene natuurlijke historie van den ezel, vernuft en ſcherpzinnigheid met aardigheid en elegantie te verbinden; en de familie des ezels kon zich geenen beteren advocaat wenſchen, om de welgeborenheid en ouderdom hares geſlachts te verdedigen. Uit dezen hoofde is het zeer te bejammeren, dat de gevierde held van onzen tijd onder alle zijne BUFFONS geenen enkelen BUFFON had, die zijne ridderlijke afkomst, welke nog door velen betwijfeld wordt, in het helderſte zonnelicht zou vermogen te plaatſen.

Andere natuuronderzoekers, in het bijzonder LINNÆUS, opperen de bewering, dat de ezels in de noordelijke landen van *Europa* uitgewekenen van het zuiden, en, oorſpronkelijk uit *Arabië*, over *Egypte*, *Griekenland* en *Italië*, herwaarts zouden gekomen zijn. Of dit met de *Zweedſche* ezels het geval zij, op welken LINNÆUS voornamelijk doelt, laat ik aan zijne plaatſe. Maar, dat er in ons vaderland ezels van overoud (*Neder-*)*Duitsch* ras beſtaan, kan niemand, zonder zich tegen zijne familie te vergrijpen, in twijfel trekken.

En op deze wijze moeten wij ons de groote vereering begrijpelijk maken, welke den ezel in eenige landen te beurt valt. BUFFON verhaalt ons zelfs, dat eene der aanzienlijkſte en edelſte Casten onder de *Indianen* dezelven daarom bijzonder vereere, doordien zij van meening zijn, dat de zielen van nobele extractie — wel te verſtaan in *Indië* — in de ligchamen dezer dieren overgaan. Zie het tweede deel zijner algemeene geſchiedenis der natuur, hetwelk over deze belangrijke dieren handelt.

Wij

Wij behoeven ons, derhalve, zoo zeer niet te verwonderen, wanneer wij beſpeuren, dat de verhuizing der ezelszielen tusſchenbeiden eenen tegengeſtelden weg neemt; en wanneer Pater SPIRIDION beweert, dat den ezel door de *Spaanſche* boeren ſomtijds titels gegeven worden, welke nagenoeg als Hoogwelgeboren luiden, zoo ſchijnt zich deze manier op een ſoortgelijk volksgeloof te gronden, dat hier en daar ook bij ons ingang gevonden heeft.

Na deze geſlachtkundige beſchouwingen, willen wij nu vooreerst de ligchamelijke geſteldheid en de uitwendige karakteristieke kenteekenen deszelven behandelen, en dan tot zijnen inwendigen aanleg, gemoedseigenſchappen, deugden en gebreken overgaan.

Bijna alle natuurhistorici beſchrijven ons den ezel als een viervoetig, met lange ooren begaafd, en gewoonlijk in het grijs gekleed dier. Men behoeft, echter, ſlechts weinig onder de ezels rondgezien te hebben, om overtuigd te zijn, dat noch de vier voeten, (ſtand en hoogte) hem gegeven, noch de grijze kleur en de lange ooren, kenmerken zijn, welke iederen ezel aanwijzen.

Even zoo weinig voldoende is een ander kenmerk, namelijk het kruis, waarmede de rug van den ezel gemeenlijk is verſierd, wijl niemand beſtrijden kan, dat zich deze decoratie ſomtijds ook op des ezels borst bevindt. Zelfs de ſter, welke nu en dan op des ezels voorhoofd prijkt, zou, naar de bewering ſommiger natuuronderzoekers, wel eens op zijne borst worden aangetroffen.

Anderen willen den ezel aan zijn geſchreeuw kennen, dat omtrent als *ja* luidt. Nu is het wel juist, dat er ezels in menigte zijn, die geene andere ſtem dan *ja* of *ja* hebben, en deswege boertenderwijze jaheeren of jabroêrs genoemd worden; doch er zijn ook ezels, die altijd op de oppoſitiebank zitten, en wier ſtem te allen tijde als *neen*, *neen!* luidt; dezen, nogtans, zou men niet gaarne van de familie uitſluiten.

Met één woord: alle beſchouwingen, welke men over dit belangrijke dier heeft te werk geſteld, brengen de overtuiging voort, dat zich omtrent zijne uitwendige kenteekenen niets bepaalds laat vaſtſtellen, doordien het in de verſchillendſte geſtalten rondwandelt, in alle talen ſpreekt, en allerlei kleuren aanneemt. Zelfs de ligchamelijke houding en het uitwendig

voor-

voorkomen doen hem niet altijd kennen. Want, ſchoon het juist is, dat de meeste ezels met gebogen hoofd en een demoedig gelaat hunne phlegmatieke ezelsſchrede meten, zoo zijn er toch ezels genoeg, die den ſnuit zeer hoog dragen, en zelfs hoogdravend en deſtig daarheen ſtappen, zoo als ik vervolgens toonen zal.

Gaan wij, derhalve, thans tot de gaven des gemoeds, deugden en bekwaamheden van den ezel over.

De ezel wordt ons gewoonlijk als een demoedig, geduldig en ligt vernoegd dier afgeſchilderd. Wat de beide eerſte eigenſchappen betreft, zoo zijn dezelven blijkbaar aan hem te bewonderen. Ezels-demoed en ezels-geduld zijn ten ſpreekwoord geworden, en behoorden nog voor korten tot zijne meest geprezene en gevierde deugden. Den eerſten geeft hij door eene eerbiedige onderdanigheid en devotie jegens zijne drijvers, en het laatſte door ſtandvastige verduring der ſtokſlagen, trappen en mishandelingen te kennen, welken de drijver hem rijkelijk toedeelt, en door ſtoïsch dragen van het juk en de lasten, welken hij hem oplegt. Wanneer hij overmatig belast wordt, verraadt hij zijne mismoedigheid ſlechts door kop- en oorhangen, en wanneer hij te erg geplaagd wordt, door neusoptrekken, hetgeen hem, gelijk BUFFON beweert, een zeer ſpotachtig voorkomen geeft. Pater SPIRIDION beweert zelfs, in eenige oorden van *Duitschland* (waartoe, gelijk bekend is, ook *Holland* veelal gerekend wordt) ezels van afkomst gevonden te hebben, die het in het ſtoïcismus zoo ver gebragt hadden, dat zij de hand van hunnen protektor lekten, en door een onderdanig *janen* te kennen gaven, hoezeer zij het geluk wisten te ſchatten, dat zijne zweep en zijn ſtok hun beſchoren.

Wat de genoegzaamheid van den ezel belangt, zoo is dezelve gewisſelijk te prijzen. Want het is bekend, dat hij zich dikwijls met diſtelen en eene handvol hooi, ja met het ſlechtſte voeder vergenoegt, dat hem van zijnen heer toegeworpen wordt. Doch er zijn ook ongenoegzame ezels, welke een zoo teeder en verwend gehemelte bezitten, dat zij ſlechts door lekkernijen van allerlei ſoort, door oesters, fazanten en paauwentongen, kunnen bevredigd worden, en nog daarenboven zoo vraatachtig zijn, dat zij die genen, die met hen aan ééne kribbe ſtaan, het voeder voor den neus wegvreten.

BUFFON geeft den ezel ook na, dat hij buitenſporig in de

de liefde zou zijn. Zoo veel is zeker, dat zijne verliefde natuur hem tot kleine afdwalingen van zijn geslacht verleidt, doordien hij zijne galanterie niet alleen jegens paarden, maar zelfs, zoo men wil, jegens menschen uit. Immers, wie ontkent, dat in menig menschenkind zich de ezels-extractie in zoo hooge mate openbaart, dat er geen twijfel schijnt over te blijven, of de moeder heeft eenen verliefden ezel het oor geleend? — Ook wordt de genegendheid des ezels tot zijne jongen ongemeen geroemd; en inderdaad gaat zij dikwijls zoo ver, dat menige ezel niet eer rust, vóór hij zijn ezeltje, reeds in de wieg, met ambten en waardigheden bekleed ziet. De jongste geschiedenis geeft ons een verheven voorbeeld van deze soort.

Gaan wij thans tot den verstandelijken aanleg des ezels over. Het is eene algemeene klagt, dat de ezel een der domste dieren zij. Zonder den eerbied jegens denzelven te willen te na komen, geef ik toe, dat aan deze beschuldiging iets waars mag zijn. Blijkbaar, nogtans, gaat men in dezelve te ver. Ook in dit opzigt beroep ik mij op BUFFON's getuigenis, dat de ezel voor eene goede opvoeding vatbaar zij, en tot allerhande kunsten, met goed gevolg, zou zijn af te rigten. De groote natuuronderzoeker voegt er bij, dat de ezel in zijne eerste jeugd vrolijk en aardig zich vertoont; en dit zijn immers louter eigenschappen, welke juist met de domheid niet zamengaan.

Is men met BUFFON's getuigenis nog niet te vreden, zoo beroep ik mij op hetgeen wij dagelijks zien en hooren. Wij bevinden niet alleen, dat hij het in schoone kunsten, als in het dansen, paardrijden, zingen, declameren en verzenmaken tot eene aanmerkelijke vaardigheid brengen kan; maar wij vinden ook ezels van ongemeene taalkunde, die inzonderheid het *Fransch* met eene gemakkelijkheid en sierlijkheid spreken, dat wij naauwelijks begrijpen kunnen, hoe ezelshersenen voor zulk eene beschaving, een ezelsorgaan voor zulk eene buigzaamheid vatbaar zij. — Wij vinden arithmetische ezels, die de moeijelijkste rekenkundige opgaven *ex tempore* ten uitvoer brengen, en dermate in getalen en breuken verdiept zijn, dat zij ten laatste alle hunne medeschepselen als nullen, maar zichzelven als één beschouwen, en van wolkbreuken, arm- en beenbreuken met dezelfde onverschilligheid, als van $\frac{1}{2}$ of $\frac{1}{7}$ breuken, hooren spreken; zoodat hunne arith-

me-

metiſche zielen zelve tot eene breuk ſchijnen gereduceerd te zijn. — Wij vinden filozofiſche ezels, die zeer diepzinnig bewijzen, dat het ding aan zich (op zichzelve) niets meer dan een ding aan zich, *ergo* noch een ding in zich, noch voor zich, noch door zich, noch met zich, noch bij zich zij; dat zij derhalve, als dingen aan zich beſchouwd, niet regt bij zich (zelven), maar van zich zijn. — Wij vinden ſtaatshuishoudkundige ezels, die ons zeer ſcherpzinnig bewijzen, dat de grootſte rijkdom eens lands in lompen beſtaat, dewijl uit lompen papier, en uit papier papieren-geld, derhalve geld gefabriceerd wordt; en die, als wijlen Dokter SANGRADO in *Gil Blas van Santillana*, aderlaten en waterdrinken als een *ſpecificum* tegen de volbloedigheid des ſtaatsligchaams, en tegen de, anders onmisbaar te vreezen, beroerte, aanprijzen. — Wij vinden kritiſche ezels, die ons met veel geleerdheids de perken afteekenen, buiten welken het genie niet verdwalen mag, om voor den regterſtoel hunner ezelskritiek te beſtaan. — Wij vinden zelfs ſommigen onder hen, die, als fraaije geesten, door eene menigte van andere ezels bewonderd worden; welke bewondering hun, echter, ſlechts in zoo verre toebehoort, als het in het geheel verwonderlijk is, dat een ezel het, gelijk BILEAM's ezel, tot eene zekere, menſchelijke vaardigheid van tale brengen kan.

Wanneer wij nu, bovendien, eene menigte ezels beſpeuren, die afgerigt zijn tot practiſeren, tot doceren, tot refereren, tot inſtrueren, tot inquireren, tot expedieren, tot registreren, tot calculeren, tot controlleren, tot conſuleren, tot collecteren, ja zelfs tot preſideren, tot dirigeren en commanderen; zoo zullen wij, is te hopen, van ons vooroordeel terugkomen, en van hoogachting voor de zielsvermogens van dit dier doordrongen worden.

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

DE HERBERG BIJ NEWMARKET.

Op een voorjaarsmorgen wandelde de Graaf VAN ROCHESTER langs den weg naar *Newmarket*. Voor hem uit reed zijn reiswagen, en achter volgde een rijtuig met bijpakkaadje. Hij had er zijne aardigheid aan, te voet te gaan, en de reizigers te kwellen, die hem ontmoetten.

De

De Graaf was langen tijd de lieveling van Koning KAREL DEN II geweest, en had zich den hovelingen door zijn vernuft, hunner vrouwen en dochters door zijne vermetelheid geducht gemaakt. Sedert korten, nogtans, was hij in ongenade vervallen, en had de hoofdſtad moeten verlaten.

Hij ging vrolijk den weg op; hield nu eens het paard eens dorppredikants tegen, en waarſchuwde den vreesachtigen voor roovers; dan eens groette hij met diepe buigingen een' ezel, waarop een van bier en rostbeef opgezwollen pachter reed; dan weer maakte hij den kiepper van een landmeisje ſchuw, zoodat hij uitſpatte, en zijnen last afwierp.

Een ruiter draafde den Graaf achterop, en haalde hem ſpoedig in. Het was de Hertog VAN BUCKINGHAM.

„ Vinden wij elkander hier?" vroeg hij den Graaf.

„ Ik ben gebannen."

„ Ik ook."

„ Ik heb eene ſatire op den Koning gemaakt."

„ En ik heb een' minnebrief aan zijne maitreſſen geſchreven."

De beide vrienden beſloten nu, bij den anderen te blijven, tot de toorn huns meesters zou bedaard zijn.

Na weinige uren bereikten zij eene herberg, die aan den weg lag. De deuren waren geſloten; maar een briefje boven den ingang berigtte, dat het huis te huur was, en men de voorwaarden, in de naaste ſtad *Newmarket*, bij dien en dien kon vernemen.

„ Ik heb daar een' heerlijken inval," zeide de Graaf. „ Wij willen de herberg huren, en de reizigers en alle boeren uit den omtrek voor den gek houden."

„ Maar bedenk toch," zeide de Hertog, „ binnen eenige maanden is hier de wedloop; dan komt de Koning, en waarſchijnlijk is hij gewoon zich in deze herberg op te houden."

„ Dat beduidt niets. Wij zullen hem wel bedienen."

De Hertog, die in vrolijke potſen geen minder zin had dan de Graaf, liet het zich welgevallen; de herberg werd gehuurd, en beiden zouden om den anderen, elk eene week, den hospes vertoonen. De Graaf had een' goeden kok bij zich, en de herberg bij *Newmarket* verkreeg ſpoedig eenen wijdluftigen roem. De tafel was voortreffelijk; desgelijks de wijn, en de vertering vond iedereen ten uiterſte gematigd. De pachters en welgezetene grondeigenaars uit den geheelen

omtrek ſtroomden met hunne familiën derwaarts, en allen verkondigden den lof der beide waarden. Doch, gelijk er geen licht is zonder ſchaduw, en geen lof zonder berisping, zoo ſchuddeden ook hier en daar eenige eerlijke landlieden het hoofd, en waren, in hunne eenvoudigheid, van meening, dat de beleefdheid jegens hunne vrouwen en dochters door die heeren haast al te ver gedreven werd.

Op eenen avond kwam een jong mensch in de herberg, wél gekleed, en van eene geſtalte, op welke een knap meisje ligt verlieven kon; doch hij had iets verſtoords in zijn anders regt goedhartig gelaat. Hij plaatſte zich in eenen hoek, eischte eene flesch poorter, floeg een paar glazen binnen, en zag nu eens ſtrak naar den grond, ſprong dan op, en zag het venſter uit, even of hij iemand verwachtte. De Graaf VAN ROCHESTER had juist de dienstweek, en ſpeelde voor kastelein. Hij wilde zich met het jonge mensch in een geſprek inlaten. Doch deze antwoordde ſlechts met ja en neen. „Hm!" dacht de Graaf, „ dat is een verliefde; wij willen zien, of hij nog te genezen is."

Op dit oogenblik hield een wagen voor het huis ſtil; in dezelve zat een pachter uit het Graafſchap *Eſſex*, die er uitzag, of hij alle zijne magere geburen reeds verteerd had; tegen hem over — want naast hem was voor zijne ſchaduw geene ruimte genoeg — troonde zijne wederhelft, welke men het wel aanzien kon, dat zij met haren heer gemaal uit éénen ſchotel at; en nevens haar breidde zich, op zijn gemak, de twintigjarige vrucht hunner liefde uit, een ſtevige knaap, van wiens vuisten het ganſche kerſpel te vertellen wist.

Bij den aanblik van dit gezelſchap geraakte het jonge mensch in eene hevige beweging. Hij beet zich in de lippen, en ijlde ter deure uit.

De Graaf ging hem na, minder uit medelijden dan uit nieuwsgierigheid, en vond hem in den tuin, tegen eenen boom leunende.

„ Jong mensch," ſprak hij hem aan, „ gij ſchijnt ongelukkig; vertrouw u aan mij. Misſchien kan ik hulpe, of ten minſte raad ſchaffen."

De jongman wilde van niets hooren. Eindelijk greep hij des Graven hand, met de woorden: „ Nu zoo verneem mijne geſchiedenis; en dan moogt gij oordeelen, of mij nog raad of hulpe kan baten! — Ik heet WILLIAMS, en ben een Ar-

Architect; heb wat goeds geleerd, maar ook mijn vermogen daarbij opgezet. Bij toeval maakte ik kennis met de dochter van den predikant AHASUERUS.

„ Dat is immers de zielenmakelaar van ons kerspel?" viel hem de Graaf lachende in de rede.

„ Dezelfde; maar zijne dochter is geenszins zijn evenbeeld. Hare schoonheid is hare geringste voortreffelijkheid; zij bezit geest, aanvalligheid, en zucht voor huiselijkheid. Maar ach, zij is rijk, en haar vader de eerste gierigaard in *Oud-Engeland*. Hij heeft zijne dochter aan den zoon des rijken pachters STAR verkwanseld. — De edele familie is zoo even in uw logement afgestapt. Gij hebt haar gezien. Morgen heeft het huwelijk plaats. Wilt gij nu nog raden en helpen?"

„ Ik geef niets op," antwoordde de Graaf, „ zoo lang het paartje nog niet in de bruidskamer is. Zeg eens: heeft het meisje moed?"

„ Het ontbreekt mijne JENNY niet aan moed. Maar, wat zal het ons baten?"

„ Ik heb een' kostelijken inval. Morgen is JENNY uwe vrouw."

WILLIAMS schudde ongeloovig het hoofd.

„ Nu, mijnenthalve van avond nog!" zeide de Graaf, geenszins geërgerd. „ De pachter STAR heeft gisteren reeds, door eenen bode, een avondeten voor vandaag, en een statelijk bruiloftsmaal op morgen laten bestellen. Hij mag wel van verre gerooken hebben, hoe het met de keuken in de pastorij geschapen staat. Waarschijnlijk zal Juffer JENNY heden niet van het eetgezelschap zijn, en gij hebt gelegenheid naar haar toe te sluipen, om haar op hare rol voor te bereiden. Doch komt zij met haren vader herwaarts, welnu, zoo zal dat ons ook niet verlegen maken. Geloof mij," voer de Graaf voort, „ ik ken de menschen niet eerst sedert gisteren. Ook de slimste is te naderen, zoodra men maar opgespoord heeft, waarin zijn aandeel aan de erfzonde bestaat. Deze mijnheer AHASUERUS, die vermoedelijk besneden was, alvorens hij zich doopen liet, zou zich voor eene banknoot van tien pond (st.) bij eede verbinden, onzen lieven Heer en den Duivel in één vierendeel uurs te bedriegen, en voor nog tien pond nam hij de zonden van heel *Londen* op zijn geweten."

Hij

Hij deelde hierop den Architect zijn plan mede, welks gelukken deze meer wenschte dan hoopte.

Des avonds, met de schemering, kwam de pachtersfamilie met den prediker in de herberg bijeen, alwaar reeds tien schotels met de lekkerste geregten, en even zoo vele flesschen kostelijken wijn, zoodanigen geur verspreidden, dat een matroos, die in een' hoek zat, en juist uit een roesje ontwaakte, in den waan geraakte, dat hij zich in de nabijheid bevond der Specerij-eilanden. Juffer JENNY was te huis gebleven. Zij had, gelijk zij zeide, tegen den volgenden boet- en tranendag nog zoo veel te bestellen, en — hetgeen zij zeker niet zeide — hare vreugde over den bruidegom en de lieve schoonouders was zoo klein, dat zij van de tien schotels en de tien flesschen afzag, zich op haar kamertje opsloot, en aan iemand dacht, die haar liever was dan al de welriekende geuren der *Molukka's*.

Zij zat niet lang, of het slaan eens nachtegaals liet zich hooren. Voor de eerste keer schrikte JENNY geweldig bij dezen toon, die haar anders zoo liefelijk geklonken had. Met dat al herstelde zij zich, sloop den trap af, en naar de weide achter de pastorij, waar WILLIAMS op haar wachtte. Aan het ongastvrije dak des eerwaardigen AHASUERUS bouwde nooit eene zwaluw zijn nest, en in de nabijheid zong nooit een nachtegaal; maar de beminnenden hadden terstond bij hunne eerste kennismaking dit teeken onder elkander afgesproken. WILLIAMS ging het meisje van zijn hart met opene armen tegen — zij wilde de haren ook opheffen, doch liet ze terstond weer zinken, en verborg haar aangezigt. Hij sprak haar troost toe, en zeide met een vertrouwen, dat eerst op dit oogenblik in zijne ziel kwam: „ Heden nog zijt gij mijne gade, en uw vader zelf legt onze handen ineen."

Het meisje zag hem aan, als vreesde zij, dat zijn hoofd geleden had. WILLIAMS deelde haar het plan des waards mede. JENNY had er zeer veel tegen in te brengen. Doch de jongeling sprak goed, en had eene magtige voorspraak aan JENNY zelve. Zij vergeleek de kusjes, welke zij thans ontving, met die, welke haar morgen wachteden, en schikte zich eindelijk naar den wil der liefde. Zij ging op hare kamer, trok een wit linnen huiskleed aan, dat zij in lang niet meer gedragen had, nam een' sluijer, en volgde den beminde naar de herberg bij *Newmarket*.

Daar

Daar was alles reeds lustig aan den gang. De Graaf had den, aan overmaat niet gewonen, prediker eene flesch maders zoo behendig in den weg gesteld, dat deze hare lokkingen onmogelijk kon ontgaan. Zijne levensgeesten bevonden zich in eene, tot op dezen avond nooit ontwaarde, beweging, en het slot zijner lippen werd wonderlijk losgemaakt, hetgeen anders zelden plagt te geschieden, uitgenomen bij ambtsverrigtingen, en wanneer een bedelaar op zijn medelijden wilde aanspraak maken.

Eene kom punch zette het feest de kroon op, tot groot ongeluk van den heden overgelukkigen AHASUERUS. Want, naar mate de omloop zijns bloeds bevorderd werd, stremde de omloop zijner gedachten, en, gelijk men pleegt te zeggen, hij wist niet meer, of hij een jongen of een meisje was. In dezen toestand, welke aan de droomen der gemagnetiseerden en der verliefden, naar men meent, gelijk zou zijn, werd hij door den Graaf voor de deur geroepen, en in een zijvertrek gebragt.

„ Daar ontvang ik zoo even," begon de Graaf, „ een' koerier uit *Londen*, van den eersten Kamerheer van Z. M. den Koning. De *depeche*, weleerwaardige heer, gaat u mede aan."

„ Mij?" stamelde AHASUERUS, en greep naar zijn hoofd, als verwachtte hij, dat in dit oogenblik eene bisschopsmuts op hetzelve zou nedervallen.

„ Hoor maar!" voer de Graaf voort. „ Twee jonge verliefden, uit twee der voornaamste huizen van het rijk, zijn hunne familiën ontvlugt. Er ligt alles aan gelegen, dat de jonge lieden spoedig getrouwd worden. Wilt gij hiertoe besluiten, Domine, dan ziet gij hier uwe belooning."

Met deze woorden vertoonde hij hem eene banknoot, welker gezigt den heere AHASUERUS de tong wederom een weinig losmaakte. Hij beschouwde het papier eene poos, en zijn aangezigt werd helderder en steeds helderder. „ Zeg mij eens, heer kastelein," begon hij eindelijk, „ zeg mij eens, hoe vele ponden zijn het eigenlijk, die hier staan? Het schemert mij eenigzins voor de oogen, en bovendien is, dunkt mij, de nacht wat donker."

„ Het is eene banknoot van dertig pond."

„ Wel, wel! Laat ons thans een glas punch te zamen drinken, op het welzijn der jonge lieden."

„ Naderhand," hernam de Graaf, „ als gij over het verliefde paar uwen zegen gefproken hebt. Kom! De arme duifjes zitten hier in de naaste kamer."

„ Bedenk toch, heer kastelein, de punch wordt koud, en ik heb mijn trouwtuig niet bij mij.... Ik meende, mantel, bef en formulierboek."

„ Waartoe dat alles? Het trouwen zou immers *incognito* gefchieden, en in groote haast. Nog dezen nacht moet het jonge paar de terugreis naar *Londen* aannemen. Doch de eer van beide familiën vordert, dat zij als man en vrouw daar komen, en niet als teruggevoerde vlugtelingen. In het geheel, Domine, moet gij beloven, tegen geen mensch van dit voorval te fpreken. Alles moet het diepfte geheim blijven."

De heer AHASUERUS leide met veel deftigheids den vinger op den mond, en zeide: „ Dat zou ik denken, kastelein! Zoo iets moet bedekter blijven dan de biecht; want de geestelijke geregtigheid kon anders de hand naar mijne banknoot uitftrekken."

Hij liet zich thans door den Graaf in het vertrek brengen, waar de Hertog VAN BUCKINGHAM zich met het jonge paartje bevond. De beide verliefden waren in grooten angst, want zij vreesden herkend te worden. Intusfchen hadden zij zich genoeg vermomd. JENNY droeg eenen digten fluijer, welken de blik hares vaders onmogelijk doorboren kon, en WILLIAMS eene roode pruik, en bovendien had hij zich eenen valfchen knevelbaard aangezet en zijne wenkbraauwen gefchilderd. De kamer was ook zoo fpaarzaam verlicht, dat alle voorwerpen in eene foort van misleidend fchemerlicht lagen.

De predikant vroeg JENNY naar haren naam. Dat had zij niet verwacht, en zij wist niet, wat zij antwoorden zou. De Graaf kwam terftond tusfchenbeiden, en beet den prediker in het oor: „ Ik heb u immers gezegd, dat de jonge lieden uit twee der edelfte huizen afftammen. Juist daarom willen zij hunne namen niet gaarne prijs geven."

„ Het is bij het trouwen gebruikelijk, naar den naam te vragen," antwoordde de heer AHASUERUS; „ maar dit hier komt mij omtrent voor als een nooddoop, en daarom zal ik het kort maken. „ Kindertjes, wilt gij elkander huwen, uit eigene vrije verkiezing?" — Het *ja* volgde van beide zijden.

den. — Het ontbrak aan een' trouwring. De Hertog trok eenen ſchoonen diamant van zijnen vinger, en overreikte hem den predikant, die thans de handen der minnenden in elkander leide, en daarbij zoo wat van liefde en trouw, van rozen en doornen ſtamelde. Doch eensklaps overviel hem een geweldig gapen, waarmede hij de handeling beſloot. De Graaf gaf hem de beloofde banknoot, en verzocht hem het bewijs van de trouw te onderteekenen, dat reeds op eene tafel lag. „ Het is maar, om de ouders van het bruidspaar gerust te ſtellen," voegde hij er bij. De heer AHASUERUS maakte geene zwarigheid, zijn' naam er onder te zetten, zoo goed als het met eene bevende hand gaan wilde, en de Hertog en de Graaf onderteekenden na hem, als getuigen. Hij keerde thans weer terug naar zijn gezelſchap, en zuchtte bij zichzelven: „ Ach, die toch elken dag zulk eene huwelijksplegtigheid voor de vuist te verrigten had!"

Doch de Architect geleidde zijne bruid naar het vaderlijk huis, onbeſchrijfelijk gelukkig, daar hij zoo onverwacht in het bezit van eenen ſchat gekomen was, welken hij reeds voor verloren hield. Op JENNY's gemoed lag intusſchen nog een groot bezwaar. De gedachte beangſtigde haar, hoe het zich ontwarren zou, en nog meer het gevoel, haren vader bedrogen te hebben. WILLIAMS bemerkte hare onrust, en vroeg bekommerd: „ Gij vreest immers niets kwaads, mijne JENNY?"

„ Ten minſte het allerergſte niet," antwoordde zij. „ Wij hebben beiden gefeild; ik meer dan gij. Intusſchen, het is gebeurd, en mijn noodlot blijft onherroepelijk aan het uwe geketend. Thans goeden nacht!"

WILLIAMS wilde nog iets zeggen; maar JENNY ſloot hem den mond met een' kus, riep hem nog een' goeden nacht toe, en ſloop de deur binnen. WILLIAMS keerde naar de herberg terug, alwaar de weleerwaarde heer AHASUERUS eene tweemaal mislukte proef genomen had om naar huis te gaan. De Graaf liet hem door een paar zijner bedienden in een bed brengen; en even hetzelfde gebeurde met de pachtersfamilie, den bruidegom uitgezonderd, want die lag zoo behagelijk onder de tafel, en de ſlaap had hem zoo vast geſnoerd, dat men eenſtemmig beſloot, zijne zoete droomen niet te ſtoren.

Des morgens, in de vroegte, trad de Graaf voor het bed

des heeren AHASUERUS, en wekte hem eenigzins onzacht, met de woorden: „ Spoedig, heer prediker, spoedig uit de veren! Er zijn gewigtige zaken voorgevallen."

Zijn weleerwaarde wreef zich de oogen, zag den Graaf eene poos aan, en zeide toen, geeuwend: „ Zijt gij het, kastelein? Ach, uwe keuken en kelder hebben mij erg toegesteld!"

„ Daar spreken wij thans niet van," antwoordde gene. „ Schrik niet; ik breng kwade tijding."

„ Wat zegt gij! — Ik ben gewis bestolen."

„ Zoo erg is het niet," antwoordde de Graaf; „ maar toch erg genoeg. Juffer JENNY en mijnheer STAR zullen elkander niet huwen."

„ En waarom niet?"

„ Naardien door eene wet verboden is, dat in *Oud-Engeland* eene vrouw twee mannen hebbe. Juffer JENNY is reeds gehuwd."

„ Gehuwd? Zonder mijne voorkennis? Dat huwelijk is niet geldig."

„ Gij hebt ze zelf getrouwd."

„ Ik? o, Schandelijke leugen!"

„ Gij hebt het trouwbewijs onderschreven, en dertig pond daarvoor in den zak gestoken."

Nu zat de heer AHASUERUS sprakeloos, en maakte allerlei wonderlijke gebaren.

De Graaf stelde hem voor, dat het wijs ware, zich naar een onvermijdelijk noodlot te schikken. „ Wordt de geschiedenis ruchtbaar," zeide hij onder andere, „ zoo lacht men u uit."

„ Daaraan stoor ik mij niets," bromde de geestelijke heer.

„ En gij verliest tevens uwe plaats," voer de Graaf voort. „ Bovendien blijft het huwelijk gelden, en deed het dit niet, zoo veel te erger voor uwe dochter; het is toch beter, dat JENNY de vrouw van den Architect WILLIAMS, dan vrouw zonder man zij. Voor het overige zal ik door mijne betrekkingen uw' schoonzoon werk verschaffen, waarbij hij eere en geld kan winnen."

De gronden waren zoo duchtig, dat de heer AHASUERUS zich vinden liet, en met weeklagende stem uitriep: „ *De mensch mikt, de Hemel schikt!*"

De Graaf prees deze berusting, en nam op zich, het der pach-

pachtersfamilie te verklaren. De vader lachte luid op, en riep: „ Op mijne eer, de grap is wel eene reis herwaarts waardig, en men zal niet zeggen, dat ordentelijke lui in *Essex* niet weten te leven. Het bruiloftsmaal heb ik nu eenmaal beſteld; ik wil het aan het jonge paar geven, en de vreugde zal vandaag naast ons zitten, zoo wel als gisteren." — De vrouw was er mede te vreden, want zij kon bij deze gelegenheid toch nog altijd haren opſchik ten toon ſpreiden; en de pachtersjongen toonde eene even groote gelijkmoedigheid. „ In den grond," zeide hij, „ had ik ze maar genomen, omdat men toch één nemen moet; maar zij was mij te ſchraal, en ik dacht altijd bij mijzelven: gij zult ze gewis eens breken."

Bij de eerſte zamenkomst des heeren AHASUERUS met zijne dochter en zijnen ſchoonzoon zag men nog eenige donkere blikken. Doch, toen beiden hem liefkozend omvatteden, en uit JENNY's oogen een paar warme tranen op zijne wangen vielen, overviel hem eene ſoort van roering en grootmoedigheid; en de laatſte ging zoo ver, dat hij der bruid de voor het trouwen ontvangene banknoot ten geſchenke gaf. Het bruiloftsmaal bragt thans volkomen de gemoederen tot elkander; en AHASUERUS, toen hij, in het naar huis gaan, eenige keeren uit het evenwigt geraakte, en WILLIAMS hem iedere keer weer in hetzelve hielp, zwoer hoog en duur, dat zijn ſchoonzoon de braafſte kerel in *Newmarket* was.

De geſchiedenis werd ſpoedig bekend, en de herberg verkreeg daardoor te grooter toeloop. Eenige weken later kwam Koning KAREL te *Newmarket*, om den wedloop bij te wonen. Hij hoorde van de beide grappige kasteleins, en liet een' maaltijd bij hen beſtellen. Doch, hoe groot was zijne verbazing, toen hem, voor de huisdeur, de Hertog VAN BUCKINGHAM en de Graaf VAN ROCHESTER, elk met een ſervet onder den arm, tegenkwamen! Zij moesten hem, gedurende den eten, alle hunne avonturen vertellen; en de Koning werd daardoor in zoo goede luim gebragt, dat hij hunne verbanning ophief, en hun vergunde, aan het hof terug te komen. In den omtrek, echter, ſprak men nog vele jaren van de beide kasteleins. De mans zeiden: men at en dronk voortreffelijk bij hen, en zij waren zoo *civiel* als men zijn kan. Doch de vrouwen en meisjes zeiden: men at en dronk

dronk voortreffelijk bij hen, en zij waren zoo *galant* als men zijn kan. (*)

(*) De bekende namen van ROCHESTER en BUCKINGHAM, en het zoo geheel *Engelsche* van deze zeldzame grap, dat voor derzelver echtheid krachtig pleit, deden ons dit ſtukje, welks *moraal* overigens wellig niet de allerzuiverſte mag heeten, alhier opnemen. *Vert.*

SICARD EN MONOT.

Onder de tallooze gruweldaden, waardoor de *Franſche* revolutie *Frankrijk* onteerde en ſchandvlekte, overtroffen de beruchte September-tooneelen vast alles, wat men afſchuwelijk noemen kan. Destijds was het ook, dat, door bemoeijing van den bloeddorſtigen BILLAUD-VARENNES, de beroemde Directeur van het Inſtituut voor Doofſtommen te *Parijs*, Abt SICARD, een der edelſte en verdienſtelijkſte mannen zijner eeuwe, als ſlagtoffer vallen zou. Hij bevond zich onder het twintigtal, die tot dit einde, na bewerkſtelligd huisonderzoek, gevangen genomen, en in vijf fiakers naar de abdij gebragt werden. Zestien van die ongelukkigen trof, terſtond na hunne aankomst, dit gruwzame lot des doods. Doch den Heer SICARD en zijne drie reisgezellen liet men naar het Committé der Sectiën brengen, wier gezag, tot op de vormelijke inſtandbrenging van het bloedgerigt, nog werd erkend. Om deze vier offers aan het zwaard der Barbaren te ontrukken, wisten de leden van dat Committé geen ander middel, dan dezelven onder hen oogenblikkelijk te doen plaats nemen, en ze bezigheid met ſchrijven te verſchaffen. Drie zaten reeds aan de ſchrijftafel, toen de moordenaars binnenſtormden, en de uitlevering der vier gevangenen verlangden; maar de Abt SICARD ſtond nog. Men bemerkte hem, en reeds waren alle ſabels op zijn hoofd gerigt; nog één minuut, en hij was niet meer. Nu ſprong de Heer MONOT, medelid van dat Committé, een edelaardig, moedig man, voor den dag, waagde zijn eigen leven, trad voor den Heer SICARD, bedekte hem met zijn ligchaam, en riep den moordenaren toe: „Beter is het, dat gij mij opoffert, dan dat gij den vaderlande een' man ontrooft, die hetzelve zoo nuttig is. Het is de verzorger der doofſtommen." Deze ſtoute daad bragt de moordenaars wel in ver-

verwarring, doch roerde hen niet: zij ijlden naar buiten, om de drie andere offers te zoeken. Dit oogenblik werd gebezigd, om ook den Heer SICARD spoedig aan de tafel van het Committé te plaatsen. Hij greep de pen, en liet ze snel over het papier loopen, — in welke stemming, kan men ligt denken; hij wist niet, wat hij schreef. Plotseling hoorde men de moordenaren op nieuw het hoofd dezes verdienstelijken mans vorderen. Het waren anderen. Zij komen, zien rond, doch ontdekken nergens hunne buit. Gelukkig is SICARD hun onbekend; en zoo brengt men hen eindelijk onder het voorgeven naar buiten, dat hij zich reeds onder de dooden bevindt. Op deze wijze werd de wakkere SICARD gered. En wie was deze edelmoedige MONOT, die zich aan de zwaarden der beschonkene moordenaars blootstelde? — een vader van vijf kinderen, wier eenige steun hij was.

TREFFEND VOORBEELD VAN DANKBAARHEID IN EENEN HOND.

De Heer MILLAR, op zijne reize door een gedeelte van *Schotland*, eens bij zeer regenachtig weder voor zijn venster staande, zag eenen hond, die, onvermogend om verder te gaan, bewegingloos voor den ingang van het huis nederzeeg. De Heer MILLAR bragt hem binnen, en wist den hospes, die er veel tegen had, dat men dergelijk morsig tuig in zijne woning bragt, over te halen, hem slechts eenige weinige dagen, tot deszelfs herstelling noodig, te houden, hebbende hij een oog verloren en zijn been gebroken.

De Heer MILLAR zette het been, zuiverde het oog, en had het genoegen, hem spoedig zoo ver hersteld te zien, dat hij op het been reeds tamelijk wel voorthinkte. De hospes beriep zich nu op de gedane belofte, voorgevende dat hij het huis morsig maakte en de gasten hinderlijk was; maar inderdaad verlangde hij de herhaling van het krachtig werkend middel, waardoor hij te voren was overgehaald, tot welks aanwending echter de Heer MILLAR thans geenen lust gevoelde, vooral daar hij, voornemens zijnde zijne reis te vervolgen, geen bijzonder verlangen gevoelde, eenen afzigtigen en gemeenen hond tot zijn' medgezel te hebben, en beval dus den knecht, dat hij hem zoude wegjagen. Het dier bleef echter rustig voor de deur liggen, vanwaar de hospes hem, bron-

brommende tegen overlast en hondendokters, spoedig met een duchtig pak slagen verjoeg.

De Heer MILLAR werd vervolgens nog veertien dagen door bezigheden opgehouden, waarna hij zijne reize voortzettede. Laat in den avond eene heide overgaande, brak het rijtuig; hij klom af, en bemerkte nu, dat hij door zijne viervoetige kennis gevolgd werd. Geene woning in de nabijheid zijnde, werd hij door den postiljon geraden, de heide over te steken, een nachtverblijf te zoeken, en vervolgens met hulp terug te keeren, om het rijtuig, dat hij vreesde zwaar beschadigd te zijn, te herstellen; terwijl hijzelf bij de paarden zoude blijven. De Heer MILLAR deed zulks, en beloofde met het aanbreken van den dag terug te keeren; hij stak de heide regt over, en ontdekte weldra een licht, dat hij bevond in eene geringe herberg te zijn, op een' kleinen afstand gelegen van het pad, dat zij, na van den grooten weg te zijn afgedwaald, hadden ingeslagen. Hij klopte aan, waarop een oud man een venster opende, en hem vroeg, wat hij wilde, en of hij alleen was, hetgeen door den Heer MILLAR beantwoord zijnde, de deur geopend werd, echter niet zonder eenige bedenkingen, daar de oude zeide, dat er in den omtrek vele dieven waren, en hij geheel alleen was, zijn zoon uit zijnde wegens bezigheden, en zijne meid hem daags te voren verlaten hebbende, om in het huwelijk te treden.

De hond van den Heer MILLAR bleef steeds digt bij hem, en, na eenige ververschingen gebruikt te hebben, bood de onde hem het bed der meid aan, om een of twee uren rust te nemen, belovende hem vroegtijdig te zullen wekken, en vervolgens in het herstellen van het rijtuig behulpzaam te zijn. Men bragt hem in een klein bedkamertje, steeds door zijnen hond gevolgd. „ De hond kan beneden slapen," zeide de hospes. Dan, deze drong zich zoo digt aan de zijde van zijnen heer, dat hij niet van hem was af te scheiden; zoodat de Heer MILLAR ten laatste zeide, dat, indien de hond mogt begrijpen op het bed te komen, hij er hem wel zoude afjagen; dat hij overigens voor ditmaal zijn' zin eens mogt hebben, en hij hem bij zich wilde houden. „ Ik meen, dat deze hond eens de mijne was," zeide de hospes. „ Dat is niet zeer waarschijnlijk," antwoordde MILLAR, en verhaalde nu, hoe dezelve zijn eigendom geworden was.

De

De Heer MILLAR, door den oude verlaten zijnde, ontkleedde zich, en wilde te bed gaan, toen de hond zich voor hem nederwierp en hem zulks belettede. Hij keerde zich om naar de andere zijde; maar het dier, dat hem ſteeds volgde, vatte zijn hemd, en hield het zoo vast, dat de Heer MILLAR genoodzaakt was, het andermaal op te geven. Niets kon meer ſprekende en nadrukkelijk zijn, dan de gebaren van dezen hond; en de Heer MILLAR, na nog eenige vruchtelooze pogingen aangewend te hebben om in bed te komen, begreep, het beest zijne rol te moeten laten uitſpelen, zoo als hij zulks uitdrukte, kleedde zich derhalve weder aan, en zette zich neder, in diep gepeins over het vreemde gedrag van dezen hond. Door de buitenſporige vreugde, die het dier te kennen gaf, toen het hem zijne kleederen wederom zag aantrekken, moest bij den Heer MILLAR natuurlijk de gedachte opkomen, of men welligt ook iets kwaads met hem mogt voorhebben. Des hospes voorkomen, nogtans, had geene de minſte verdenking bij hem te weeg gebragt; en, daar hij gelukkig zijne pistolen medegenomen had, die in goede orde waren, beſloot hij, rustig den uitſlag af te wachten, en, in geval van nood, zijne huid zoo duur mogelijk te verkoopen.

Reeds was meer dan een uur verloopen, toen hij, tot zijne verbazing, het bed, zonder eenig geraas, door eene valdeur, zag naar beneden zakken; en hij begreep nu duidelijk, dat hij door den ſchelmſchen hospes beſtemd was, een lot te ondergaan, dat waarſchijnlijk reeds vele ſlagtoffers dezer helſche handelwijze was ten deel gevallen.

De Heer MILLAR, zich herinnerende, dat de hospes gezegd had, alleen te zijn, oordeelde, dat, indien hij zich dit oogenblik ten nutte maakte, hij welligt nog konde ontkomen. Een pistool in elke hand, en door zijnen hond vergezeld, ging hij naar beneden, en ontmoette den hospes onder aan den trap, die, met een groot mes in zijne hand, in eene dreigende houding op den Heer MILLAR aankwam, maar door den getrouwen hond dadelijk bij de keel gegrepen werd. Daar het hem onbewust was, of welligt nog meer ſchurken in de nabijheid waren, gaf hij terſtond op den ouden ellendeling vuur, verliet hem, wentelend in zijn bloed, vloog het huis, ſteeds door zijnen viervoetigen redder gevolgd, uit, ſtak de heide over naar de plaats, waar

hij

hij den postiljon verlaten had, en beval dezen, op ſtaanden voet, met hem te paard te ſtijgen, en naar de naastbijgelegene ſtad te rennen, waar zij, met den getrouwen hond, behouden aankwamen.

De Heer MILLAR gaf dadelijk van het gebeurde aan de regering kennis, welke eenen policie-officier met een gedeelte der bezetting naar het bewuste huis afzond. Zij kwamen tijdig genoeg, om zich van des hospes zoon en nog twee andere deugnieten meester te maken, die gereed waren te ontvlugten. Bij het verhoor bleek, dat zij reeds eenigen tijd de reizigers, die zij naar hunne woning hadden kunnen lokken, op dezé wijze vermoord en uitgeſchud hadden. Zij werden alle drie ter dood veroordeeld; en het zal niet noodig zijn er bij te voegen, dat de Heer MILLAR onaſſcheidelijk aan zijnen viervoetigen vriend verbonden was.

NA HET HOOREN VOORLEZEN EENER LOFREDE OP EEN BERUCHT ROMEINSCH VELDHEER.

Zegt mij, ſprekers! in wier taal
Holland weer de zegepraal,
Na het doorgeſtaan verdriet,
Van zijn landſpraak ſchittren ziet;

Zegt mij, gij, die treft en roert,
Die ons ſoms onszelv' ontvoert,
En, terwijl gij 't hart ontgloeit,
Alles aan uw klanken boeit;

Redenaren! waarom toch
Ons begoocheld door bedrog?
Waarom 't wanbedrijf verguld,
En in 't kleed der deugd gehuld?

Waarom, als ge uw kracht beproeft,
Voor ons oog 't Romeinsch geboeft'
(Tot het eerlooſt volk gedaald)
Uit hun ſchandgraf opgehaald?

Is de kracht, van eer ontbloot,
Is 't geweld, dat ſchittert, groot?
Dekt geen vloek het eerloos hoofd,
Dat met dolheid moordt en rooft?

Wre-

Wrevel, weemoed, diepe ſmart
Treft en ſchokt mijn Hollandsch hart,
Als ik, in der kunſten koor,
Nog den lof dier ſnoodaards hoor.

Wat toch was dat woest gebroed?
Als de borst, die 't heeft gevoed,
Aller volken afſchuw waard',
En van echten wolven-aard.

Vraagt de welvaart, die, vernield,
Vraagt de volken, die, ontzield,
Vraagt den bloedſtroom, die, geſtort,
Nog ons tot verwenſching port!

Alles, wat hun muil verſlond,
Alles, waar hun ſtandaard ſtond,
Waar hun dolheid heeft gewoed,
Vloekte Romes euvelmoed.

Wat was woeste Brutus deugd?
Vraagt het aan de onthalsde jeugd,
En veracht hem, hoe geroemd,
Die zijn kroost ten moordbijl doemt.

Spanjes welvaart ligt verſmoord;
Spanjes grond is uitgemoord;
Al zijn ſteên zijn omgekeerd,
En het volk in 't ſtof verneêrd.

Roemt der beulen grootheid dáár;
Kroont den ſlimmen moordenaar,
Die, hoe de ontucht ook gewend,
De ongerepte bruid niet ſchendt!

Al die deugd is loos beleid;
't Is verfijnde beestlijkheid,
Die de trouw en onſchuld blindt,
En door list haar doelwit vindt.

Wie toch roemt den ſtorm, die woedt;
Wie toch dankt d'ontembren vloed,
Wijl hij, in zijn dolle vaart,
Alles ſloopt, maar 't rietje ſpaart?

't Zijn, hoe zinloos ſoms geroemd,
Adders, ſchuilende in 't gebloemt'.

Groot

Groot ſlechts door hun dol geſchreeuw....
't Zijn de Franſchen van hunne eeuw.

Weg dan met dat roovren-rot!
Weg met 's aardrijks vloek en ſpot,
Dat geen trouw ooit heeft geacht,
Maar 't heelal tot wanhoop bragt!

Redenaren! neen, uw hand,
Als uw hart van geestdrift brandt,
Maal' ons, voor 't verachtlijk kaf,
Neêrlands oude grootheid af;

Schets' ons Hollands eerſte jeugd;
Schilder' ons der vadren deugd;
Maal' de wondren, door hun kracht,
Door hun geestdrift voortgebragt;

Toon' ons, hoe hun vrije ziel,
Wat ook om hen ſtond of viel,
Hoe geprangd, beſtreên, gedrukt,
Voor geen dwingland heeft gebukt;

Schets' ons, hoe hunne eerlijkheid,
Tot aan 't eind der aard' verſpreid,
Als een reine parel blonk,
En hun 's aardrijks ſchatten ſchonk;

Schilder' ons hun worſtelſtrijd;
Schilder' ons, hoe, wijd en zijd,
Elk zijn laatſte goed en kracht
Voor de vrijheid te offer bragt!

Stort zoo veerkracht in ons bloed!
Zet zoo hart en borst in gloed!
Vormt zoo 't heilig heldental,
Dat geen dwang weer dulden zal;

Dat, zoo ooit weer 't vaderland
Door 't geweld worde aangerand,
Eer 't ten prooi des dwangs zich geeft,
Op den laatſten puinhoop ſneeft!

Als gij zóó den boezem treft,
En ons gloeijend hart verheft,
En 't voor Hollands heil doet ſlaan,
Dan biedt elk u de eerkroon aan.

April, 1815. H. H. KLIJN.

DE KOOPHANDEL.

Geen dwang boeit meer den geest; de dwingland is bezweken;
De tong mag thans weêr vrij de taal van 't harte ſpreken,
De taal van 't Hollandsch hart, weleer zoo wreed geſmoord,
Of, waar zij klinken mogt, luidſnikkende aangehoord:
Die gruweltijd heeft uit; de nacht is weggevaren;
De dichter is weêr vrij, en vrij zijn toon en ſnaren;
Hij durft weêr denken, durft weêr ſpreken, en zijn zang
Klinkt thans weêr fier en ſtout, en ſpot met vreemden dwang.
Neen: 't is geen misdrijf meer, voor 't vaderland te zingen,
Voor Neêrland's ouden roem de omkranste ſnaar te dwingen;
Geen kerker wacht den Bard, die, nooit door vrees verkloekt,
Een' dwingland doemen durft, de dwinglandij vervloekt;
Geen moordbijl, woest gezwaaid, is thans den held beſchoren,
Die aan 't vertrapte volk zijn regten fier doet hooren:
Neen: taal en hart zijn vrij, door 't kwaad niet meer beſmet;
Geen dwang boeit meer den geest; de dwingland is verplet.

Welaan dan, zangſter! zing, maar vrij, maar onbedwongen;
Verhef des Handels lof; zijn luister zij bezongen;
Geen ſtof is 't Hollandsch hart meêr dierbaar, meerder waard:
Door handel werd dit volk het achtbaarst volk der aard';
Maar, toen 't gevloekt geweld dit volk dien ſchat deed derven,
Werd heel het ligchaam krank, en ſcheen reeds weg te ſterven;
Toen waarde een ak'lig ſpook langs Neêrland's eenzaam ſtrand,
En ſpeide 't wis verderf van 't zinkend vaderland.

Wee hem, die 't wagen dorst zijn' weemoed luid te klagen,
Toen 't weldaad heeten moest des dwinglands boei te dragen;
Toen 't zwijgen misdrijf werd, ja 't zuchten hoogverraad;
Toen 't all' werd neêrgeſtormd in d'afgrond van het kwaad;
Toen Satan zelf, in 't hart des woesten beuls gevaren,
Hem ſpoorde, Bato's erf te ſchenken aan de baren.

En Ruiter's grafgeſteent' te dekken door den vloed,
Weleer het grootsch tooneel van 's helds onwinb'ren moed!

Maar neen: het monſter viel; de dwingland werd verſlagen;
De deugd, hoe bang verdrukt, mag thans weêr de eerkroon dragen;
Ons Holland is weêr vrij, weêr vrij, ten tweeden maal,
En handhaaft d'ouden roem door Nasſau's heldenſtaal.

Wat kracht kan nu 't gevoel, daar 't zich ontlast, bedwingen?
De dichter is weêr vrij; hij kan, hij mag weêr zingen;
Wat wanklank was in 't oor der vreemde dwinglandij,
Klinkt thans harmonisch en vol kracht en melodij.
o Gij, die u weleer in 't ijz'ren juk zaagt prangen,
Ontvang den wierookgeur en de offers van mijn zangen!
Uw tempels zijn herſticht, uw eerdienst is herſteld,
En gij, gij zegepraalt op heerschzucht en geweld.

Waar ſchenkt beſchaving, waar verlichting al haar gunſten?
Waar praalt het gad'loos ſchoon van wetenſchap en kunſten?
Waar ſmaakt de vrije mensch de reinſte levensvreugd?
Waar huwt zich 't volksgeluk aan nijverheid en deugd?
Aan pligt en orde en wet?... In Barka's dorre zanden?
Nieuw-Holland! op uw grond? Taïthi! aan uw ſtranden?
Neen: — waar de Handel bloeit, dáár klimt dit heil ten top;
Dáár ſchiet het god'lijk zaad van deugd en kunſten op.
Dáár brengt natuur den mensch het edelst' van haar gaven;
Hij ſpoort haar rijkdom op, in 's aardrijks ſchoot begraven,
Ja dwingt, van pool tot pool, der wereld ſchatting af;
Maar ſchenkt aan 't Noorden weêr, wat hem het Oosten gaf.

Verbeelding, voer mijn' geest terug naar vroeger jaren!
Zie, hier rijst Tirus, hier Corinthus, uit de baren;
De Handel ſticht de ſtad, waar Plato ſpreken zal,
En grondvest zich een' troon in Dido's grootſchen wal:
Daar vordert hij den tol van Delta's vruchtb're ſtreken,
Wat Pers en Indiaan en Arabier mogt kweeken:
De honig van Hymett' drupt langs den Indusvloed;
En op het Grieksch altaar blaakt Ganges wierookgloed. —
o, Zeevaart! hadt gij toen dien glans reeds uitgeſchoten,
Die tot aan 's aardrijks eind uw' luister blijft vergrooten;

Had

Had toen een Gama zich het ſtoutst ontwerp gemaald;
Columbus toen gedacht en 't zeil in top gehaald;
Ja, had ſlechts Hannibal op Rome zich gewroken, —
De heildag, voor heel de aard', waar vroeger aangebroken;
De Handel had reeds toen zijn tempelen volbouwd,
En Tirus Quito's ſchat en Cuba's vrucht aanſchouwd.

Maar neen: eerst blonk die dag na jaren nachtlijk duister,
Gelijk de dagtoorts blinkt met onverdoofb'ren luister:
Hoe? Tirus ligt in puin! de ſtad van Dido zwicht!
Maar 't grootsch Venedig rijst, Karthago is herſticht!
Neen, menschheid! treur niet meer; gij maait de vrucht der hope.
Zie, in Venedig's bloei, den bloei van heel Europe;
De wereld wordt, in 't eind, door hooger licht beſtraald;
Zingt, volken! zingt triomf — de Handel zegepraalt.
'k Aanſchouw den mensch niet meer, in holen en ſpelonken,
Aan 't red'loos dier gelijk, of lager nog gezonken;
Neen: Hun, Wandaal en Goth ontvalt het moordgeweer,
En Gauler en Germaan zijn geen barbaren meer.
De Handel zegepraalt: de ſcheidsmuur is gevallen;
Wat de aarde biedt en ſchenkt, wordt thans het deel van allen;
Der volken rijkdom wast; de welvaart teelt de pracht,
En ſtraks ontwaakt de kunst van uit haar doodſchen nacht.
De geest des Handels ſpreekt, en domheid is geweken;
Geleerdheid durft het hoofd weêr moedig opwaarts ſteken,
o Tijden! door 't geluk des Handels grootsch vermaard,
Gij hebt Petrarchaas, gij hebt Raphaëls gebaard.

Rijs hooger nog, mijn zang! maal nieuwe zegepralen,
Waar Cefar's roem voor zwicht en 't hoofd moet onderhalen.
Schoon was de morgenſtond, maar ſchooner nog de dag.
Triomf! het Oosten ſtaart, voor 't eerst, op Gama's vlag.
Columbus wendt het roer naar nooitbezochte ſtranden,
En 't vierde werelddeel ziet Spanje's vloten landen.
Held Houtman, Holland's roem, dringt nacht en ſtormen door,
En vindt, op Java's kust, het eind van 't roemrijk ſpoor. —
De geest, die 't menschdom leidt, heeft thans zijn doel gevonden;
Door handel land en volk aan land en volk verbonden;
Beſchaving wijd verſpreid; de kunst ten top gevoerd;
En 't all', door één belang, weldadig saamgeſnoerd.

Maar hoe? de menschheid weent; zij ziet haar heilzon tanen,
En zoo veel goeds en groots bevlekt met bloed en tranen.
Rampzalig Mexiko! verwoest en uitgemoord,
Zinkt ge in een' afgrond neêr van gruw'len, nooit gehoord.
Was dit de zegepraal, o Handel! u beſchoren?
Moest hierom Peru's kroost Pizarro's donder hooren?
Doemwaarde zegepraal! het puin van Quito's wal
Is 't brandmerk van uw ſchand' voor 't aanzien van 't heelal.

Neen, Handel! neen; die ſchand' moet nimmer u beſmetten:
De dweepzucht kon alleen der moord'ren dolken wetten;
Een onverzaadb're dorst naar rijkdom, rang en eer,
Joeg, tegen 't weerloos volk, den Spanjaard in 't geweer.
Geen zucht tot handel, maar tot plonderen en rooven,
Kon bij den Kastieljaan de vonk der menschheid dooven.
Een valſche godsdienstleer, door vrekheid uitgedacht,
Schonk aan der priest'ren list eene onweêrſtaanb're kracht:
Vanhier die woeste drift, die ſnoodheid, al die plagen;
Vanhier 't onduldbaar wee dier ſchrikb're gruweldagen.
Door dweep- en heerschzucht werd, in dien ſtikdonk'ren nacht,
Ginds een Pizarro, hier een Alva voortgebragt. —
Neen, Handel! neen; die ſmet moet nimmer op u kleven;
Steeds was uw ſtrekking grootsch, uw doel altoos verheven;
't Geluk der volken, hun volmaking, was uw lust,
En 't deel, hun toebereid, de welvaart, vrede en rust.

Waar ben ik? 't Eenzaam ſpoor voert mij langs waterplaſſen;
Een dikke nevel ſtijgt uit poelen en moerasſen:
Ginds rijst een ſtatig woud, aan Wodan toegewijd,
En tart der ſtormen kracht en 't woeden van den Tijd.
Bij ſtroom en watervliet zie ik, in ſtille dalen,
Naast ros en runderdier, de teed're hinde dwalen;
'k Ontdek ſlechts ginds en hier eene enk'le jagershut,
Door twijgen zaamgehecht, door 't hout eens olms geſtut.
't Volk, op deez' grond geteeld, ſchijnt voor den krijg geſchapen;
Naast zicht en kouter blinkt het vreeslijk oorlogswapen,
En bijl en legerknods, met reuzenkracht gezwaaid,
Wanneer op 't bloedig veld de dood zijne oogſten maait.
De knaap verzelt, met vreugd, den vader op zijn jagten,
En proeft aan 't everzwijn de maat van zijne krachten;

Hij

Hij acht een leven niet, dat zorg'loos henenſnelt:
En — zwicht hij in den ſtrijd, hij ſneuvelt als een held.

'k Herken u, Bato's kroost! bevolkers dezer landen!
Vergeefs dreigt u 't geweld met Rome's ſlaaffche banden;
Vergeefs het zoet gevlei van Ceſar's listig hof;
Gij blikſemt met het ſtaal zijne ad'laars in het ſtof.
'k Vereer dien heldenmoed, 'k ben hem mijne offers ſchuldig;
Maar wacht niet, dapper volk! dat ik uw woestheid huldig.
Door ingeſchapen drift die woestheid nooit ontwend,
Was u beſchaving en verlichting onbekend.
Geen kalme levensvreugd kon 't fier gemoed bekoren,
Gewoon naar wapenklank en krijgsgeſchrei te hooren;
Neen: woest, gelijk het oord, dat eens u had gebaard,
Waart gij, mijn voorgeſlacht! door krijgsdeugd ſlechts vermaard.
De geest des Handels ſpreekt. Ras wordt zijn ſtem vernomen:
Nu ſuist een zachte wind door 't rits'lend loof der boomen;
De ſtorm heeft uitgewoed; het ak'lig duister zwicht;
De morgenſtond genaakt, en ſpelt een' dag van licht.
Hij ſpreekt — barbaarschheid wijkt met al haar ijsl'lijkheden;
Hij ſpreekt — Civilis kroost vormt zich naar zachter zeden;
De fiere heldengeest voegt zich tot ſtille vreugd,
En in 't onbuigzaam hart ontkiemt het zaad der deugd.

Wat ſmaak ik, als mijn oog uw lagchende landouwen,
Mijn dierbaar vaderland! gevoelvol mag aanſchouwen?
Mijn God! is dit een grond, ontwoekerd aan den vloed,
Ontweldigd aan de zee met nooitbezweken moed?
Ontembaar element! hier moet uw kracht bezwijken;
Vergeefs beproeft gij haar op Neêrland's vaste dijken.
Ruk vrij die ſluizen op, aan Katwijk's ſtrand geſticht!
Ruk op, zoo gij 't vermoogt! neen: deins terug, en zwicht!
Wat wond'ren zien mijn oog; wat wond'ren mag ik wachten!
Bedwingt dan hier de mensch de ſchepping door zijn krachten?
Ginds klonk, in vroeger eeuw, het ſtatig golfgeklots;
Thans weidt hier 't jeugdig rund en 't brieſchend oorlogsros.
'k Zie geen woestijnen meer, die 't angſtig hart doen ijzen;
Neen: dorpen doen alom hun torenſpitſen rijzen:
De kunst heeft hier gewrocht, wat haar natuur ontnam,
En uit moerasſen rees het magtig Amſterdam.

Vanwaar die grootheid, magt, en die verheven waarde,
Die 't deel werd van een volk, gering in 't oog der aarde?
Vanwaar die held're dag; dat onbeperkt verschiet;
Die wond'ren, schaars aanschouwd; die schepping als uit niet;
Die luister, dien geen glans kan dooven noch doen tanen;
Die rijkdom, niet gekocht voor schuld'loos bloed en tranen?
Vanwaar dat volksgeluk; de ontwikk'ling van die kracht?
Dit, Handel! was uw werk, de taak door u volbragt.
Ja, Handel was 't alleen, die Neêrland's heil deed dagen;
Hij blijft de vaste steun, die Neêrland's roem zal schragen.
Zoo lang zijn zetel staat op Holland's dierb'ren grond,
Klinkt Holland's grootsche naam den kreits der wereld rond.

Wanneer de lente naakt dan wijken 's winters plagen,
Dan wordt geheel natuur uit de enge boei ontslagen;
Waar 't barre jaargetij slechts sneeuw en hagel bood,
Ontkiemt, door zachter lucht, het zaad in 's aardrijks schoot.
Dan zwelt de boezem zacht; dan mag het oog genieten,
Als 't jeugdig groen ontluikt bij stroom en watervlieten;
Wanneer in veld en woud de schepping vrolijk lacht,
En ons vergoeding schenkt voor 's winters doodschen nacht.—
De menschheid mogt, verrukt, op blijder lente staren,
Die, zwanger van geluk, haar niets dan heil zou baren:
De Handel trad hervoort, en op zijn' wenk alleen
Zonk domheid in haar nacht, de bastaardij verdween:
Europa zag zijn' grond door 't heerlijkst licht bestralen,
En 's Handels naam en roem weêrklonk langs berg en dalen:
De kracht der volken werd ontwikkeld, en hun magt
Werd bronwel van geluk voor later nageslacht.
Mogt de eeuw van Hannibal slechts op Carthago staren,
Thans rijzen heinde en verr' Carthagoos uit de baren.
't Was Handel, die den geest van Peter heeft verlicht,
Toen hij zijn Petersburg zoo roemrijk heeft gesticht.
't Was Handel, altijd mild in grootsche gunstbewijzen,
Die 't heerlijk Lissabon uit puin en asch deed rijzen;
De Britten Londen schonk, en Gijsbrecht's stad en wal
Een wonder worden deed voor de oogen van 't heelal.

Wat toeft gij, vreemdeling! treed Amstel's vesten binnen:
De luister, waar ge op staart, treffe uw verrukte zinnen;

Maar

Maar die geſtichten, die paleizen, die ge aanſchouwt,
Zijn uit den overvloed des Handels grootsch volbouwd.
Treed in dit heiligdom, waar elk verdienſten huldigt,
Waar elk zijne offers brengt, der wetenſchap verſchuldigd;
Aanſchouw het, vreemdeling! zie vrij verbaasd in 't rond;
Haast wordt nu ieder woord een loffpraak in uw' mond:
Maar weet het; al de pracht der weiſche tempelzalen,
De rijkdom van de kunst, die gij alom ziet pralen,
Is 't werk des Handels; ja, hem zijn wij 't all' verpligt:
Door Handel werd alleen dit tempelkoor geſticht.

Wie is bij, die het hart van welluſt niet voelt blaken?
De Handel kan alleen der volken heil volmaken:
Waar hij zijn wetten geeft, bloeit kennis, kunst en deugd;
Daar is 't Palladium van volksgeluk en vreugd;
Daar voelt des menſchen geest de grootheid van zijn krachten;
Daar welt in 't vrij gemoed een ſpringvloed van gedachten;
Daar denkt de ziel eerst groot; daar weegt zij haar waardij;
Daar kent zij boei noch dwang; daar is zij waarlijk vrij.
Ja, daar is veerkracht en verheffing en vermogen;
Daar loont der kunſten ſchoon des menſchen roemrijk pogen;
Daar kiest een Newton 't ſpoor verr' boven maan en zon;
Daar denkt een Lavoiſier, een Leibnitz, een Buffon,
Een Boerhave, een de Groot; daar klinken Milton's zangen;
Daar wordt de ridderband een' Rubbens omgehangen;
Daar dringt een Kepler fier tot in den melkweg door,
Beſpiedt het poolgeſtarnte en meet Orion's ſpoor;
Daar wordt de ziel geroerd, verrukt en opgetogen;
Daar zwicht zij voor de kracht van Hayden's kunstvermogen
Daar ſmaakt de mensch het zoet van 't eenig, ware ſchoon,
En ſchenkt aan wetenſchap en kunst de lauwerkroon.

Wat helgeest ſpoorde u aan, verdrukker dezer landen!
Den handel van dit volk te kluist'ren in uw banden?
Waartoe hebt ge ons, barbaar! ons, wreed door u verdrukt,
De laatſte hoop ontroofd, den Handel ons ontrukt?
Hoe! moest dan Baro's kroost, geheel het volk en de ed'len,
In 't eind bij u, tiran! het brood der ſchande bed'len?
Gij bloost: (kan 't mog'lijk zijn?) neen: nimmer bloost de hel.
't Verdelgen van dit volk was u een kinderſpel;

Gij wilt iets groots beſtaan; 't moet alles voor u bukken:
Gij juicht: Europa beeft en — ziet uw doel gelukken:
Gij plant uwe adelaars aan Taag en Weichſelboord;
Plukt lauw'ren aan den Nijl, en zegepraalt in 't Noord'.
Neen: niets weêrhoudt u meer, uw gruwelrijk te ſtichten;
't Moet alles voor uw magt, als voor een Godheid, zwichten:
Wee 't volk, dat u weêrſtaat! Gij ſchiet uw' blikſem neêr;
Hij treft — en naam en taal en vlag beſtaan niet meer.

Helaas! mijn vaderland, niets kon uw wonden heelen;
'k Zag u, na zoo veel ſmart, in zoo veel ſchande deelen:
Het monſter wil — hij wenkt — en kiest u tot zijn buit;
Uw handel is verdelgd, uw ſcheepvaart is geſtuit;
De kusten zijn ontvolkt, de havens zijn verlaten,
De reeën onbezocht; 't gebrek zweeft langs de ſtraten,
En op den bouwval der paleizen van arduin
Zinkt vroeger grootheid weg tot nietig ſtof en puin.
De ſchorre dondertoon van 's dwing'lands gruwelwetten
Vervangt het feestmuzijk der ſchelle ſcheepstrompetten:
'k Bezwijk van ſmart en rouw aan Holland's eenzaam ſtrand;
Geen ſchip genaakt de ree, geen hulkje ſteekt van land:
De ſtilte van het graf zweeft op de Noordzee-golven;
't Geluk van vroeger eeuw ſchijnt in dien vloed bedolven:
Wat rest ons, bij 't gezigt der toekomst zonder troost?
Wat rest mijn vaderland en zijn rampzalig kroost? —
Is dit mijn vaderſtad? zijn dit mijn landgenoten?
Spreekt, Maas en Amſtel, ſpreekt! waar toeven toch uw vloten?
Waar is uw handel? waar de welvaart van 't voorheen?
Ach! alles antwoordt mij, luidſnikkend: „zij verdween!"
Mijn God! is dit het kroost der Ruiters, Kortenaren,
Betemmers van de zee en meesters van de baren?
o, Diepgezonken volk! o, tijden vol van ſchand'!
Zwijg, zangſter! ja, verſtom! en bloos om 't vaderland.

Europa! vastgekneld in 's dwing'lands ijz'ren kluister,
Hebt ge ooit een'nacht aanſchouwd, zoo ganschberoofd van luister?
Voert ons de hand des tijds naar die ſchrikwekkende eeuw,
Toen 't aardrijk luid weêrklonk van 't dav'rend krijgsgeſchreeuw;
Toen 't zwaard der Attilaas nooit in de ſchee verroestte,
En plond'ring, moord en brand het lagchendst oord verwoestte?

Daalt

Daalt dan het heerlijk licht, dat eens zoo ſtatig klom?
Sloopt dan 't gevloektst geweld Minerva's heiligdom?
Moet dan de welvaart in een' poel van jammer zinken?
Haar luister uitgedoofd, om nimmer weêr te blinken?
En ſtort Europa, daar 't geluk zijn' grond verlaat,
Voor 't aanzien van 't heelal, in d'afgrond van het kwaad?

Neen, dwing'land! neen; die nacht zal nooit Euroop verduiſt'ren:
Den Handel was 't bewaard, de volkeren te ontkluiſt'ren:
't Bukke alles voor uw magt en ſchrikb're dwing'landij;
Het éénig Albion is van die ſchande vrij.
De Handel ſchonk dat volk een veerkracht, een vermogen,
Die uw geweld trotſeert en ſpot met al uw pogen.
Eer ſtort uw troon in puin, eer ge Albion bedwingt,
En op den Teems het lied der overwinning zingt.
Op! poog het vrij, tiran! verlaat uw doodſche ſtranden!
Maar zie uw ſchrikb're vloot verov'ren of verbranden.
Beef, dwing'land! Nelſon komt! hij vliegt door vuur en ſtaal,
En 't krijtgebergt' weêrgalmt der Britten zegepraal. —
o, Handeldrijvend volk! gevoedſterd op de baren,
't Heelal zag op uw' ſtrijd; 't mag op uw zege ſtaren:
De dwing'land zinkt, in 't eind, aan uwe voeten neêr,
En gij ſchenkt aan Euroop 't geluk des Handels weêr.
Door voorbeeld, veerkracht, moed, door onuitputb're ſchatten,
Spoort gij de volken aan, het wraakzwaard op te vatten;
De Handel ſpreekt door u — de laatſte ſtrijd begint:
De volksverdelger zwicht — de menschheid overwint!

Komt, broeders! zingt triomf! het Iõ aangeheven!
Wij zien op Neêrland's grond den Handel weêr herleven;
Hij zwaait hier weêr zijn' ſtaf, bevrijd van 's dwing'lands juk;
Hij roept ons tot zijn' dienſt, en voert ons tot geluk:
Zijn hand zal al ons leed, zal onze wonden heelen,
En Neêrland, als weleer, in al zijn ſchatten deelen:
Hij ſchenkt ons 't leven weêr, het leven uit den dood;
En Holland, waarlijk vrij, wordt weêr, door handel, groot.

De Handel zegepraalt. — Juicht, volken! juicht, geſlachten!
Van zulk een zegepraal mag de aarde heil verwachten:
De nacht heeft uitgewoed; de ſchoonſte dag brak aan;
Voelt, broeders! voelt uw hart van liefde en wellust ſlaan;

Staart, met verrukten blik, op zoo veel gunstbewijzen;
Ziet weêr, aan Maas en IJ, dat woud van masten rijzen;
Die zeilen, zonder tal, zich ſpieg'len in den vloed:
De donder van 't geſchut, die 't ſtrand weêrgalmen doet,
Klinkt nu harmonisch, wordt weêr juichtoon in uwe ooren;
't Is de oude welkomgroet, dien 't voorgeſlacht mogt hooren.
O, Gad'loos voorgeſlacht! zie zeg'nend op ons neêr!
Wij zijn uwe afkomst waard', wij zijn uw telgen weêr. —
Wat wellust! Neêrlands kroost mag weêr de zeeën bouwen;
Ons oog mag weêr de vrucht van 't avondland aanſchouwen:
Geen banvloek eens tirans rooft ons den dierb'ren ſchat,
Dien Peru heeft gekweekt, dien China heeft omvat:
Ons is weêr Banda's oogst; de rijkdom der Molukken;
De teelt, die de Indiaan aan Java's kust mag plukken:
En wat de wereld kweekt, wanneer ſlechts Neêrland wenkt,
Wat kan haar dierbaar zijn, dat ze aan ons kroost niet ſchenkt?
De aloude glorievlag mag weêr aan d'Indus waaijen;
Het Vuurland ziet ons weêr d'ontzagb'ren libaard zwaaijen;
De naam van Holland klinkt in 't Zuiden en in 't Noord,
Aan Teems en Bosforus en Oronoke's boord.

Wie zal, o Handel! ooit uw' lof naar waarde roemen?
Wie ſchetst uw gad'loos ſchoon; wie kan uw wond'ren noemen?
Gij zijt een Godsgeſchenk, den milden Gever waard';
De bron van 't aardsch geluk, waarop de ſterv'ling ſtaart;
De zon, die altoos blinkt aan onbewolkte tranſen,
Van Zuid- tot Noord-pool ſtraalt met koesterende glanſen;
De ware levensboom, wiens altijd groeijend ooft
Steeds rijke vruchten geeft, en rijker nog belooft.

Heil u, mijn vaderland! gij moogt weêr ademhalen;
Uw Handel zonk in 't niet, om grootſcher weêr te pralen:
Door hem, door hem-alleen wordt gij, wat ge eenmaal waart;
De parel van Euroop, het pronkjuweel der aard'.
Triomf! nog eens, triomf! mijn broeders! landgenooten!
Ik heb mijn hart ontlast, mijn' boezem uitgegoten:
't Heb u mijn lied gebragt; mijn wenſchen zijn voldaan:
Verſmaadt mijn zangen niet; neen, neemt mijne offers aan!

W. H. WARNSINCK, BERNSZ.

WAARNEMINGEN, BETREKKELIJK DE KOEPOKINENTING, BIJ REEDS MET KINDERZIEKTE BESMETTE VOORWERPEN. Door M. W. LUBER, *Med. Doct. te Amſterdam.*

Zoo er eenig gedeelte der Geneeskunst beſtaat, hetwelk boven andere de aandacht en getrouwe waarneming der Geneesheeren vordert, dan voorzeker mag men, in onze dagen, dien voorrang veilig aan de Koepokinenting toekennen. Want, hoezeer ook derzelver nuttigheid en voortreffelijkheid reeds voorlang tegen den laster en twijfel van hare tegenſtanders voldongen is, blijft echter iedere bijdrage tot hare nadere kennis, iedere waarſchuwing tegen hare mogelijke verbastering, ieder bewijs voor hare beveiligende kracht, zoo wel den Geneeskundigen, als allen leden der Maatſchappij, belangrijk en welkom.

Hoezeer dan ook anders de eerſte jaren op de geneeskundige loopbaan meer geſchikt achtende om vlijtige waarnemingen op te zamelen, de gedachten van anderen naauwkeurig te onderzoeken, proefnemingen te herhalen, dan wel om zelf de pen op te vatten, en als ſchrijver op te treden; zoo ſtaat het echter, naar mijn inzien, iederen leeftijd vrij, waarnemingen in het licht te zenden, die het kenmerk van waarheid met zich voeren, en geenszins door gewaagde vooronderſtellingen overſchaduwd en ontluisterd worden. Met betrekking tot de Koepokinenting vooral wordt dit heilige pligt; daar in onze dagen zoo velen den dwang berispen, die door de Overheid, misſchien nog wel te zwak, tot verbreiding dezer heilzame bewerking gebezigd wordt. En daar mij de volgende waarnemingen niet geheel onbelangrijk tot nadere kennis der Koepokken toeſchenen, zoo volgen dezelve hier, zonder tusſchengevoegde aanmerkingen; ten ſlotte alleen datgene kortelijk willen-

lende aanſtippen, wat, zonder omſlagtige of vergezochte beredenering, onmiddellijk uit dezelve voortvloeit.

Eerſte Waarneming.

Op den 12den van Wijnmaand des jaars 1814 werd ik geroepen bij MARIA MARGARETHA G., een meisje, elf jaren oud, en zeer gezond van geſtel. Ik vond haar in eenen ligten aanval van koorts, klagende over walging en buikpijnen. In dezelfde kamer, waar zij gelegen was, zag ik een' harer broeders, HENRICUS BONIFACIUS G., met natuurlijke Kinderziekte, voor wien men, ofſchoon de ziekte reeds in het tijdperk der rijpwording gevorderd was, daar hij overigens geene teekenen van ongeſteldheid gehad had, tot nu toe geene hulp had ingeroepen. Op het berigt, dat ook zij nimmer Kinderziekte gehad had, of met de Koepokſtof was ingeënt geworden, en dat zij reeds ſinds den 8ſten, vier dagen geleden, over dezelfde ongeſteldheid als heden geklaagd had, vond ik het niet onwaarſchijnlijk, dat zich ook hier Kinderziekte zou beginnen te vertoonen. Ik was begeerig te weten, of ook hier nog de Koepokinenting iets ten voordeele zoude kunnen bewerken; en, juist van goede ſtof voorzien, entte ik dit meisje dadelijk in, en gaf haar een zacht *diaphoreticum*.

Ondanks deze bewerking, hield de Kinderziekte haren geregelden loop: na eene ongeſteldheid van vier dagen, openbaarde zich de uitbotting; de rijpwording beperkte zich binnen denzelfden tijd, gelijk ook de opdrooging. En toen ik haar den 7den November verliet, waren bijna al de pokken afgevallen, hoezeer zij de ziekte in eenen zeer hevigen graad gehad had, zijnde hare oogen gedurende drie dagen geheel geſloten geweest. Van de Koepokken was er geene opgekomen.

Tweede Waarneming.

In dezelfde woning vaccineerde ik, op genoemden

12den October, met dezelfde ſtof, een' jongen, genaamd ANTONIUS G., oud acht jaren, den broeder van bovengenoemd meisje. Even min vertoonden zich bij hem de Koepokken; doch, van de Kinderziekte tot den 17den October verſchoond blijvende, herhaalde ik, met andere ſtof, de inenting, echter met denzelfden ongunſtigen uitſlag. Ik herhaalde zulks andermaal op den 26ſten October, niet zoo als te voren de ſtoffe tusſchen glaasjes medebrengende, maar dezelve dadelijk uit de Koepok nemende van zijnen jongeren broeder, die toen, op den negenden dag na de inenting, in hare volle rijpheid aanwezig was, en waarvan in de vierde Waarneming geſproken wordt. Deze laatſte poging werd even min met eenig gevolg bekroond; en, hoewel tot heden toe, en ook vervolgens, met zijne broeders en zusters beſtendig omgaande, bleef hij desnietemin ook van de Kinderziekte verſchoond.

Het kind, offchoon meest gezond, was zeer mager, had eene donkerbruine, ſtugge, ruwe huid, zwart haar, en diep in het hoofd ſtaande oogen. De eerſte inenting geſchiedde op de gewone plaats; vervolgens verrigtte ik dezelve aan de binnenzijde des onderarms, waar de huid minder ruw was.

Zijne ouders verhaalden mij, wel is waar, dat zij in den waan verkeerden, dat hij in vroegere dagen Kinderziekte gehad had; maar hetzelfde was ook hunne meening omtrent de meisjes, waarover in de vorige Waarneming geſproken is, en in de volgende over gehandeld zal worden. Daarenboven ſtrookten de mij opgenoemde verſchijnſelen, even min als de tijd, waarin die ongeſteldheid verloopen was, weinig met de natuurlijke pokken.

Derde Waarneming.

Desgelijks werd met dezelfde Koepokſtof, ter zelfder plaatſe, op den 12den October, met vier ſteekjes, ingeënt GEERTRUIDA ADRIANA G., een gezond meisje van ongeveer zes jaren, hetwelk tot heden geene

Kin-

Kinderziekte gehad had, en, offchoon zich in dezelfde woning bevindende, tot nu toe geheel gezond fcheen.

Den daaraan volgenden dag begon zij over walging en ligte buikpijn te klagen, welke ook nog op den 14den voortduurden, zonder dat zich eenig uitflag vertoonde.

Op den derden dag der ongefteldheid vertoonden zich zeer kleine pokjes; de ongefteldheid bleef dezelfde; doch paarde zich daarbij eene zeer droevige geestgefteldheid; daarenboven bemerkte ik, ter plaatfe der inenting, ligte fporen, dat zij gevat had.

Den vierden dag der ziekte, den tweeden der uitbotting, waren de pokjes in getal vermeerderd, de toevallen verdwenen, het kind vrolijk en opgeruimd. De Koepokken voelde ik als kleine puistjes, welke in de opperhuid vastzitten.

Den vijfden dag der ziekte waren de pokken in zeer groot getal aanwezig, zeer klein en ineenvloeijende. Behalve eene ligte oogontfteking, was de gezondheid redelijk. Het was de vijfde dag der Koepokinenting, waarvan twee aanwezig waren.

Den zesden dag der ziekte zijn de pokken zeer menigvuldig, hebben in grootte weinig gewonnen, maar ftaan niettemin meer op zichzelve; er zijn volftrekt geene toevallen aanwezig. Heden is de zesde dag der Koepokken; zij zijn van eenen genoegzamen omtrek, hebben ligte fporen van den *umbilicus*, doch fchijnen geene ftof te bevatten.

Den zevenden dag der ziekte, den eerften der rijpwording, zijn de pokken bijna in nog grooter getal, dan in de eerfte Waarneming gemeld is, aanwezig, voornamelijk het aangezigt bedekkende, waar zij ook min of meer zamenvloeijen: zij bevatten eene kleine hoeveelheid heldere ftof. De Koepokken ftaan als gewoonlijk op den zevenden dag; alleen is de *umbilicus* van eene zeer donkerblaauwe kleur, even als de huid gewoonlijk na eene zeer fterke uitwendige beleediging wordt waargenomen.

Den achtften dag der ziekte zijn de pokken meer gevuld. Het was tevens de achtfte dag na de Koepokinenting;

ting; de *umbilicus* bleef van dezelfde kleur als gisteren; in den rand bevatten zij eene heldere, doorschijnende vloeistof, welke ik voor een gedeelte heb weggenomen en bewaard.

De negenden dag der ziekte zijn de pokken zeer gevuld, vooral in het aangezigt geheel ineengevloeid en als 't ware één geheel vormende, zoo zelfs dat beide oogen geheel gesloten worden aangetroffen. Intusschen zijn er volstrekt geene ziekte-toevallen aanwezig. De Koepokken zijn op den negenden dag gevorderd; de *umbilicus* is minder gekleurd; de bevatte vloeistof schijnt dikker en ondoorzigtiger geworden te zijn; eene ligte roode kleur begint dezelve te omgeven. Koepok en Kinderpok, in grootte toenemende, naderen elkander zoodanig, dat één derzelven met de Kinderpokken als 't ware slechts één ligchaam schijnt te vormen.

Den tienden dag der ziekte staan de Kinderpokken als den vorigen dag; gedurende den afgeloopen nacht was er koorts geweest, met eenige benaauwdheid en eenen lastigen hoest vergezeld, waartegen een eenvoudig *Dec. Pect.* door mij werd voorgeschreven. De Koepokken schijnen drooger te worden; overigens als gisteren.

Den elfden dag der ziekte, hoezeer den eersten der opdrooging, vertoonen zich nog nergens eenige Kinderpokken, die beginnen droog te worden; de gezondheid schijnt als voren hersteld, en de toevallen van gisteren geweken. Het is insgelijks de elfde dag der Koepokken, welke meer en meer opdroogen, en geen spoor meer van den rooden rand vertoonen.

Den twaalfden dag der ziekte begonnen de pokken in het gezigt, hoewel zeer weinig, droog te worden: des nachts had het meisje verscheidene dunne ontlastingen gehad, en de hoest zich in eenen vrij hevigen graad vertoond. Daar zij zich heden intusschen verligt en beter gevoelde, en volstrekt geen koorts aanwezig was, liet ik met hetzelfde *Dec. Pect.* voortvaren. De Koepokken kregen eene grootere drooge korst.

Den dertienden dag der ziekte werden de pokken drooger

ger in het gezigt, geenszins echter op de borst, handen of overige deelen des ligchaams. De oogen blijven nog gesloten; zij bevindt zich minder wel, koortst een weinig, klaagt over pijn door al de leden, en is eenigzins zwakker. Ik schreef haar eene ligte *Infus.* van de *flor. Arnic.* voor. De Koepokken beginnen meer en meer droog te worden.

Den veertienden dag der ziekte, den vierden der opdrooging, welke met zoo langzame schreden voortgaat, dat men op sommige plaatsen des ligchaams er geene sporen van aantreft, heeft zij minder blijken van ongesteldheid, en de vorige vrolijkheid keert terug; ook kunnen zich thans de oogen wederom openen. De Koepokken, op den veertienden dag gevorderd, worden al droeger, maar loopen met de digt daarbij staande en opgedroogde pokken zoodanig ineen, dat men ter naauwernood meer hare form kan onderscheiden, en beide als 't ware één korst vormen.

Den vijftienden dag der ziekte zijn nog niet overal de pokken droog geworden. Het meisje bevindt zich vrij wel. De Koepokken vormen eene drooge korst.

Den zestienden dag der ziekte, den eersten der herstelling, beginnen de korsten hier en daar af te vallen, en overal staan de pokken droog. Zij bevindt zich volmaakt wel.

Den 29sten October vallen de korsten al meer af; het is de zeventiende dag der Koepokken, van welke één korst afgevallen is.

Op den 30sten, en alzoo den achttienden dag, vallen de pokken meer en meer af, gelijk ook de andere Koepok. Zij gaat voort in beterschap, en is binnen kort geheel hersteld.

Vierde Waarneming.

Dezelfde Koepokstof werd, in dezelfde woning, en ook op den 12den October, door mij gebruikt voor GERARDUS G., een jongen van bijna één jaar oud, zeer gezond, en ook nu nog geene teekenen van ongesteld-

ſteldheid hebbende. Den 15den daaraanvolgende ſcheen het mij toe, of de ſteekjes gevat hadden; hoezeer ik op den vijfden dag na de inenting ontdekte, hierin gedwaald te hebben. Ik was voorzien van andere ſtof, en herhaalde dus de inenting.

Op den 19den beſpeurde ik ligte, roode vlekjes op de plaats der inenting, en één dag later, dus op den derden dag na de herhaalde bewerking, de eerſte ſporen van uitbotting, welke zich op den 21ſten nog duidelijker vertoonden.

Den zesden dag begon ik den *umbilicus* te zien.

Op den zevenden kwamen de Koepokken meer ten voorſchijn, en bevatteden eene kleine hoeveelheid heldere ſtof.

Op den achtſten dag hadden zij de gewone form, maar waren eenigzins achterlijk, en bevatteden nog maar zeer weinig vloeiſtof. Tot op heden was het kind volmaakt gezond gebleven, maar werd nu eenigzins onrustig, en ſcheen ongeſteld; doch waren de teekenen zoo twijfelachtig, dat men dezelve ook aan de tandwording zou hebben kunnen toeſchrijven.

Op den negenden dag bevatteden de Koepokken nog maar zeer weinig ſtof, welke echter zeer helder was, en gebezigd werd om de Vaccinatie bij ANTONIUS G. te herhalen, gelijk zulks in de tweede Waarneming gezegd is. Overigens hadden zij den gewonen vorm, doch waren met een harder huidje bedekt, dan gewoonlijk plaats heeft. De teekenen van ongeſteldheid duurden voort, en ik bemerkte hier en daar op het aangezigt kleine puistjes.

Op den tienden dag ſtonden de Koepokken als gisteren. Het was de tweede dag der uitbotting van de natuurlijke Kinderziekte. De puistjes vertoonden zich in grooter aantal op het gezigt, en kwamen op de borst en overige deelen des ligchaams ook ten voorſchijn.

Op den elfden dag ſcheen de ſtof der Koepokken te verdikken; om dezelve ontwaarde ik noch eenige hardheid, noch ſporen van den rooden kring. De derde

dag der uitbotting zijnde, waren de Kinderpokjes over het geheele ligchaam in getal toegenomen, desgelijks in grootte op het aangezigt. Er waren geene teekenen van ongeſteldheid overigens meer aanwezig.

Op den twaalfden dag begonnen de Koepokken in het midden eene korst te vertoonen; noch hardheid, noch *areola* waren aanwezig. De pokjes zijn niet in getal vermeerderd, maar worden hier en daar, vooral in het aangezigt, goed gevormd gevonden, en hebben op hunne ſpits eenen ligten indruk.

Op den dertienden dag der Koepokken, den eerſten der rijpwording van de Kinderpokken, worden de Koepokken al meer en meer droog, zonder eenen kring te vertoonen. De Kinderpokjes ſtaan ieder op zichzelve, uitgezonderd op de billen; derzelver getal, intusſchen, is niet zeer menigvuldig; ſommige derzelven zijn zeer opgekomen, rond, en bevatten eene geringe hoeveelheid heldere, doorſchijnende vloeiſtof.

Op den veertienden dag der Koepokken, den tweeden der rijpwording van de Kinderpokjes, worden deze laatſten al meer gevuld, terwijl de eerſten zich als gisteren vertoonen.

Op den vijftienden dag der Koepokken, den derden der rijpwording van de Kinderpokjes, begint zich de korst der eerſten al meer te vormen; ook hebben zij in den omtrek eene, hoewel bijna onmerkbare, hardheid, zonder eenig teeken van den rooden kring. De laatſten worden allengs meer gevuld.

Op den zestienden dag der Koepokken valt de korst van eene der Koepokken af. Hier en daar beginnen de Kinderpokken, vooral in het aangezigt en op de billen, te droogen.

Op den eerſten dag der opdrooging van de Kinderpokken beginnen deze hier en daar drooger te worden.

Op den een-en-twintigſten dag der Koepokken, den twaalfden na de uitbotting der Kinderziekte, was de eene korst der Koepokken nog aanwezig. De pokjes waren overal opgedroogd, en vielen af; ik verliet

liet het kind volmaakt wel, gelijk ook de overigen, waarvan vroeger geſproken is.

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

ZONDERLINGE ONTSNAPPING VAN DEN HEERE DE LA FAYETTE UIT OLMUTZ, IN 1794.

(*Vervolg van bl.* 286.)

LA FAYETTE ſloeg den weg in, die hem was aangewezen, en bereikte, zonder eenige verhindering, eene kleine ſtad, omtrent tien (*Eng.?*) mijlen van *Olmutz* gelegen; hier verdeelde zich de weg — die, welke naar *Trappaw* leidde, lag aan de regterhand, en ongelukkig ſloeg hij den weg in, die zich aan zijne linkerhand bevond. Nog niet verre van de ſtad verwijderd zijnde, vermoedde hij reeds den verkeerden weg te zijn ingeſlagen, dewijl dezelve te veel links af liep; zoodat hij aan iemand, dien hij ontmoette, vroeg, of dit de weg was naar *Bautropp*. Deze man, hem met een' nieuwsgierigen blik opnemende, zeide hem vervolgens, dat hij zich in den weg vergist had, en wees hem een' anderen aan, die hij zeide dat hem ſpoedig te regt zoude brengen. Het voorkomen van LA FAYETTE, zijn ſchuimend paard, vreemde tongval, en zijne onzekerheid van den weg, deden dien man vermoeden, dat hij een voortvlugtig gevangene was; hij wees hem daarom eenen weg aan, die langs eenen omweg naar de ſtad terugvoerde, en ijlde zelf naar de ſtadsregering, aan welke hij zijn vermoeden te kennen gaf; zoodat, toen LA FAYETTE meende den weg te hebben gevonden, aan welks eindpaal hij zijn behoud te gemoet zag, hij eensklaps omringd werd door eene wacht gewapende lieden, die, onaangezien zijne tegenkantingen, hem naar den Magiſtraat voerde. Hij had zich echter genoegzaam herſteld, om op de vragen, die hem gedaan werden, de meest gepaste antwoorden te kunnen geven: hij zei-

de; dat hij een landsbeambte van *Trappaw* was, en dat hij, vrienden te *Olmutz* hebbende, deze was gaan bezoeken; dat hij aldaar door ongeſteldheid langer was opgehouden, dan hij eerst voornemens was geweest; en dat, zijn verloftijd nu ten einde zijnde, hij verzocht, dat men hem niet zoude ophouden, vreezende, indien zijne afwezigheid mogt worden opgemerkt, zijnen post te verliezen. De Magiſtraat was door dit verhaal zoo zeer te zijnen voordeele ingenomen, dat hij volkomen voldaan ſcheen, en op het punt was hem te ontſlaan, toen de deur eener binnenkamer geopend werd, en een jong mensch binnentrad, met eenige papieren ter onderteekeninge. Terwijl dit geſchiedde, zag deze jongeling LA FAYETTE aan, en fluisterde terſtond een' der regeringsleden iets in 't oor; deze hernam: „Wie meent gij, dat hij is?" — *De Generaal* LA FAYETTE. — „Vanwaar kent gij hem?" — „*Ik was tegenwoordig, toen de Generaal door de* Pruiſen *aan de* Oostenrijkers *te *** werd overgeleverd: hij is het zeker; ik kan mij niet bedriegen.*"

LA FAYETTE ſmeekte om gehoord te mogen worden. De Magiſtraat zeide hem, dat geene woordenwisſeling hem meer konde baten; dat hij zich moest laten welgevallen, terſtond naar *Olmutz* gebragt te worden, en dat hij aldaar zijne belangen kon doen gelden. Verbijsterd en ter neêrgeſlagen, onderwierp hij zich aan zijn ongelukkig lot, werd naar *Olmutz* teruggevoerd, en dezelfde dag, die voor hem was opgegaan met de heerlijkſte vooruitzigten van geluk en vrijheid, zag hem, op deszelfs einde, ter neêrgedompeld in al de ellenden eener teleurgeſtelde hoop en veel engere gevangenis!

BALMAN, de naſporing zijner vervolgers ontweken zijnde, kwam op de plaats, waar het rijtuig beſteld was, om hunne komst af te wachten, aan. Hetzelve nog aldaar vindende, en geen ſchijn van LA FAYETTE, vermoedde hij eenig ongeval. Met al het geduld, van hetwelk hij meester was, wachtte hij den avond af, alle hoop van den gelukkigen uitſlag hunner onderne-

neming nog niet opgevende. Hij zond echter het rijtuig weg, en reisde langs groote omwegen in den omtrek rond, in de hoop dat zijne vrienden langs eenen anderen weg mogten ontſnapt zijn; maar hij kon geen narigt hoegenaamd omtrent hen inwinnen, tot dat eindelijk, op den derden dag, een gerucht van het vatten van den voortvlugtigen LA FAYETTE zijne hoop deed zinken, en hij, ongeduldig om de waarheid te vernemen, naar *Olmutz* op weg ging. Spoedig werd hij van het treurig voorval onderrigt, alsmede dat zijn vriend HUGER een gelijk lot ondergaan had. Wanhopig de eerſte oorzaak zijns ongeluks geweest te zijn, en beſloten hebbende het met hem te deelen, gaf hij zich vrijwillig aan, en werd als een gevangene naar het kasteel opgezonden.

Op deze wijze werd, door eene reeks van noodlottige omſtandigheden, welke geene wijsheid voorzien of verhoeden kon, een plan verijdeld, dat zoo lang voorbereid en met zoo veel overlegs ontworpen was. De aandacht des Lezers moet zich nu voornamelijk bepalen bij HUGER, met de bijzonderheden van wiens lijden de Schrijver beter bekend is, dan met dat van BALMAN, daar hij dezelve uit den mond van HUGER zelv' heeft mogen vernemen.

Den dag na zijne aankomst in het kasteel, werd HUGER door den cipier verwittigd, dat hij zich had voor te bereiden tot een geregtelijk verhoor voor den eerſten Magiſtraatsperſoon der ſtad. Daar hij zich geene misdaad van eenig aanbelang bewust was, vreesde hij voor zijn leven niet, maar verwachtte, dat, nadat hij zijne geſchiedenis verhaald, en de beweegredenen zijner handelingen ontwikkeld zoude hebben, zijn regter hem alsdan tot eene ligte ſtraf, welligt tot eene kortſtondige gevangenis, zoude verwijzen: hoe groot was dus zijne verbazing, toen hij zich hoorde beſchuldigen van in eene zamenzwering getreden te zijn tegen het *Oostenrijksch* Gouvernement!

Het verhoor had plaats met behulp van eenen tolk, een' jongeling van een goedhartig voorkomen, die in zijnen toeſtand ſcheen deel te nemen, en die, wanneer hij zoodanige antwoorden gaf, welke deze meende dat hem in zijne zaak nadeelig konden zijn, hem dezelve liet herhalen, derzelver inhoud verzachtende; hem verzekerende, dat hij zich overtuigd hield, dat hij zijne meening niet in de juiste bewoordingen had geuit, en hem verzoekende zich te bedenken, of hij zich niet op deze of dergelijke wijze bedoelde uit te drukken. HUGER zag zijne goede oogmerken in, en beſloot zich op zijn oordeel te verlaten, voornamelijk nadat hij hem zacht had hooren zeggen: „ Weet, dat ik uw vriend ben! " Na deze en nog vele volgende ondervragingen, zeide hem de Magiſtraat, dat hij zich op geene vergiffenis moest verlaten, maar raadde hem, zich tot het ergſte voor te bereiden. Deze waarſchuwing, dikwijls herhaald, begon hem eindelijk op zijn lot oplettend te maken; en, in aanmerking nemende, dat hij in de magt was van eenen oppermagtigen Vorst, wiens wil boven de wet verheven was, kon hij zich ten laatſte van een treurig voorgevoel niet ontdoen. De plaats zijner gevangenis was een afzigtelijke kerker, zonder licht; het gemeenſte voedſel was zijn deel, en gedurende den nacht werd hij aan den vloer vastgeketend; zijne eigene kleederen waren hem afgenomen, en in derzelver plaats andere gegeven, die reeds door menig ander gevangene gedragen waren. Op deze wijze bragt hij de drie eerſte maanden zijner gevangenisſe door; na welken tijd hij naar eene betere kamer werd overgebragt, waarin het zwakke ſchijnſel van een geleend licht nederdaalde; hij ontving gezonder voedſel en betere kleederen, en zijne omſtandigheden werden in ieder opzigt dragelijker. Maar ſteeds bleef hij onzeker van zijn lot, en de cipier was het éénig menſchelijk wezen, dat hem bezocht; toen hij, zeer onverwacht, verrast werd door een bezoek van zijnen jongen vriend,

den

den tolk, den Heer w*** (*). Zijne vreugde was ten top geſtegen, nu het hem gebeuren mogt, weder eenmaal een vriendelijk menſchelijk aangezigt te aanſchouwen. Deze onderrigtte HUGER, dat het Hof van *Oostenrijk* gemeend had, dat de geheele bezetting van *Olmutz* in de zamenzwering had deel genomen; dat vele lieden op het enkele vermoeden gevat waren: want dat men niet had kunnen gelooven, dat twee zoo jonge menſchen, als hij en BALMAN, zonder de medewerking van anderen, zulk een ſtout plan hadden kunnen vormen en uitvoeren; maar dat, daar men verder geene bewijzen had kunnen vinden, men beſloten had, hun eerlang een proces aan te doen, en dat te dien einde Advocaten van *Weenen* zouden gezonden worden, om den Magiſtraat der ſtad behulpzaam te zijn. Nu eerst vernam HUGER de ganſche mislukking huns ontwerps, en dat BALMAN met hem onder één dak was; en, hoe droevig de bedenking ook mogt zijn, dat het lijden zijns vriends het zijne evenaarde, kon hij echter de vreugde niet bedwingen, die hij gevoelde, zoo nabij hem te zijn. Kort daarna ontdekte hij, dat deze de kamer boven hem bewoonde. Van nu af aan was ook de behandeling, welke hij ondervond, veel zachter; zelfs de cipier, die zoo onlangs nog het diepſte ſtilzwijgen had in acht genomen, verminderde zijne omzigtigheid, en kwam hem dikwijls bezoeken; en, ſchoon hij een man was van weinig onderhouds, was zijne verſchijning hem altijd bij uitſtek aangenaam, als de nare eenzaamheid wegnemende, aan welke hij ſteeds was overgelaten. Vele waren de proeven, welke hij bewerkſtelligde, om eene gemeenſchap met BALMAN te openen; en eindelijk, ook dit gelukte.

Hij bemerkte, dat het venſter, hetwelk een geleend licht in zijne kluis doorliet, dit tevens deed in die van BAL-

(*) Om wigtige redenen, wordt alleen de voorletter van den naam dien edelen mans genoemd.

BALMAN. Hij nam een ſtukje kalk van den muur, en krabde met hetzelve eenige weinige woorden op een' zwart-zijden doek, dien hij om den hals droeg (*). Vervolgens, denzelven op een' ſtok ſtekende, klauterde hij langs den muur van de kamer op, en hield den ſtok zoo nabij aan het gemeene venſter als mogelijk was, tot dat dezelve de oplettendheid van BALMAN had tot zich getrokken, die, na vele pogingen, zich van denzelven meester maakte, en op dezelfde wijze een antwoord deed toekomen. Verrukt deze zwarigheid overwonnen te hebben, ging er geen dag voorbij, dat zij elkander niet het een of ander mededeelden. Aan w*** hadden zij de middelen te danken, door welke hun toeſtand nog dragelijker werd, — het in hun belang trekken, namelijk, van de vrouw des cipiers: eenige weinige geſchenken, en nu en dan een ſtukje gelds, hadden haar overgehaald, hun heimelijk boeken, ſpijze, wijn en warmer kleederen te brengen, en eindelijk ook den twee vrienden eene ontmoeting te verſchaffen — in het eerst, wel is waar, eene zeer korte, maar ten laatſte, ſtouter geworden, ſtond men hun toe, een gedeelte van den dag met elkander door te brengen.

Het volgende is een uittrekſel uit eenen brief, door HUGER aan een' bijzonderen vriend en bloedverwant geſchreven, die, daar hij in denzelven zijnen toeſtand en zijne gewaarwordingen op eene krachtige wijze heeft geſchetst, wel verdient te worden medegedeeld:

„Ik ben evenzeer onbewust van de wijze, op welke deze zaak is voorgeſteld geworden, als van hetgeen in deze dagen van eene poging ter bevrijding van den Heer LA FAYETTE gedacht wordt. De beweegredenen, echter, die mij bewogen dezelve te ondernemen, kunnen niet

(*) Men vindt eenige moeijelijkheid in het begrijpen van de wijze dezer gemeenſchap tuſſchen hen, die hier beſchreven wordt, welke wij niet voor onze rekening nemen. De Schrijver van het ſtukje ſchijnt hier het verhaal van HUGER eenigzins onnaauwkeurig te hebben overgeleverd.

niet beoordeeld worden door die genen, welke alle dergelijke ondernemingen toetsen aan het wél of kwalijk slagen derzelven. Geloof mij, de onderneming was even min zonder verstand begonnen als doldriftig uitgevoerd; maar zij mislukte door toevallen, die geene wijsheid konde voorzien.

„ Bij het verdriet eener mislukking werden gevoegd al de ellenden eener gevangenis, welke in *Oostenrijk* alles van dien aard in *Engeland* overtreft. In een eng verblijf, even ruim genoeg voor mijn bed van stroo, met acht stuivers (*Eng.*) daags voor mijn onderhoud, des nachts aan den grond vastgeketend, en zonder boeken of licht, bragt ik de eerste drie maanden mijner gevangenschap door. Na dien tijd werd mijn toestand trapswijze beter; evenwel, aan mijne vrienden mogt ik niet schrijven, van mijne ketens niet verlost worden, en geene de minste gemeenschap hebben met de wereld — dit alles werd mij eerst toegestaan veertien dagen vóór mijne verlossing.

„ In zulk eenen toestand kon de bewustheid alleen, van niets oneerlijks of schandelijks bedreven te hebben, mij die inwendige voldoening verschaffen en dat onwrikbare geduld inboezemen, zoo noodzakelijk om met kalmte zulk eene schielijke en harde wenteling der fortuin te verdragen; en inderdaad, ik werd overtuigd, dat een gemoed, met zichzelven in vrede, in geenen toestand kan ongelukkig zijn. De onaangename gewaarwordingen, opgewekt door, ons ongewone, afzigtelijke voorwerpen, werden mede door de dagelijksche gewoonte meer en meer weggenomen; en de ziel, door geen vermogen te onderdrukken, vindt altijd troost in de hoop, en haar ontbreekt zelden eenig voorwerp, om zich werkzaam mede bezig te houden. Mijn vriend en lotgenoot BALMAN bevond zich in hetzelfde huis; en onze pogingen, om eenige gemeenschap daar te stellen, of elkander een oogenblik te zien, leverden eene oefening op voor den vindingrijken geest; en, was de moeijelijkheid van de vervulling onzer wenschen groot, de

kleinſte welgelukte poging beloonde dan ook dagen, doorgebragt in ontwerpen en verwachting. Eenmaal mogt het mij gelukken, mij van mijne ketenen te ontdoen; en ik gevoelde hierover eene aandoening, nimmer door woorden te beſchrijven. De ſlaaf, door de goedheid zijns meesters bevrijd, ondervindt niets, dat hiermede te vergelijken is; hij gevoelt verpligting voor eene ontvangene weldaad; maar een mensch, die eertijds het genot der vrijheid ſmaakte, de ketens der dwingelandij en der onderdrukking verbrekende, heeft het dubbele genot van zijnen vijand overwonnen en zijne vrijheid door eigene pogingen herkregen te hebben. De mijne was ſlechts denkbeeldig, want ik bleef omgeven van muren en ſchildwachten; maar het was een voorval, mij zoo belangrijk toeſchijnende, dat ik der wezenlijkheid niet toeſtond, het geluk, dat het mij verſchafte, te verſtoren; en ik gevoelde waarſchijnlijk in dat oogenblik meer vreugde, dan de helft des menschdoms, in het bezit van vrijheid, rijkdom en vrienden, in den loop van een geheel leven. Mijne langdurige gevangenis heeft mij dus niet geheel ongelukkig gemaakt; maar veeleer mogt ik, ook gevangen, nog eenig genoegen ondervinden."

Eindelijk, na zeven maanden, werden zij onderrigt, dat de Advocaten van het Hof waren aangekomen. Het Gouvernement was te dier tijd reeds overtuigd, dat de poging, om LA FAYETTE te bevrijden, geheel alleen door twee vreemdelingen was gevormd, en dat het geene door de geheime agenten van *Frankrijk* bewerkte zamenzwering was, in welke men meende, dat ten minſte de bezetting van *Olmutz* deel had, zoo dezelve zich al niet verder uitſtrekte; en bij hun verhoor werden zij ook alleen beſchuldigd, beproefd te hebben een' ſtaatsgevangene te verlosſen.

De daad bewezen zijnde, werden zij naar hunne gevangenis teruggezonden, om het vonnis af te wachten, dat door den opperſten Magiſtraatsperſoon tegen hen zou worden uitgeſproken. Alles, echter, behalve hunne

ne vrijheid, werd hun nu toegeſtaan. Eenige dagen verliepen, eer zij iets van w*** vernamen; en, toen hij kwam, waren zij niet weinig ontſteld en verbaasd, van hem te vernemen, dat hunne ſtraf eene gevangenis voor hun leven zoude zijn! Hij troostte hen echter, door aan te merken, dat, indien zij door eenig middel aan geld wisten te komen, dit vonnis in een veel ligter konde veranderd worden; daar het van den Magiſtraat afhing, dát vonnis te vellen, hetgeen hij zoude goedvinden, en zelfs hen geheel in vrijheid te ſtellen. BALMAN had geene fortuin, en, daar HUGER in *Oostenrijk* geen credit had, kon er zeer veel tijds verloopen, eer hij eene remiſe uit *Londen* konde erlangen. W***, hun beſchermengel, beloofde, alwat mogelijk was, voor hen te zullen doen.

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

NATUURLIJKE HISTORIE VAN DEN EZEL.

Eene ſatyrieke Voorkezing.

(Vervolg en ſlot van bl. 292.)

Het is hier de plaats, den ezel ook ten opzigte zijner nuttigheid te waardigen. Van alle zijden wordt hij ons als een ongemeen nuttig dier afgeſchilderd. Niet alleen zijn dienst; maar ook alles wat aan en in hem is, zou kunnen genuttigd worden; behalve alleen zijn vleesch, hetwelk reeds GALENUS, niet alleen als onſmakelijk, maar zelfs als ſchadelijk, in een' kwaden reuk bragt. Zoo veel is bekend, dat de ezelsmelk als een voortreffelijk geneesmiddel tegen de tering gebruikt wordt, en naar de meening der ouden zou ook het bloed, de urin, het hart en de lever dezes diers rijk zijn aan medicinale deugden. Hetzelfde zegt men van de herſenen, welke buiten dat wel nergens toe deugen mogen. Dat de ezelshuid in het Oosten tot vervaardiging van het ſegrijn, door de Oosterlingen *ſagri* genoemd, wordt gebezigd, kan men uit THEVENOT's *Reizen* zien; en dat ook parkement,

zeven, ſchoenen en trommels van dezelve gemaakt worden, is bekend.

Er zijn, echter, ook ezels in menigte, bijzonder van de phlegmatieke en weekelijke ſoort, die zelfs de nuttigheid niet bezitten, dat hunne huid tot parkement en ſegrijn kan gebruikt worden; ten minſte heeft men tot hiertoe nog geene proef genomen om ze tot dit oogmerk toe te bereiden, en uit hunne dikhuidigheid laat zich bijna opmaken, dat deze proef mislukken zou, bijaldien ſoms een dier financiers, welke maar al te gaarne riemen van de huid hunner medemenſchen ſnijden, zulks op het tapijt mogt brengen. Daarentegen liet zich deze huid tot trommelvellen en ſchoenen ligt wel verarbeiden, en dit ware de proef zeer waardig, inzonderheid in eenen tijd, dat zoo vele *menſchen* hunne huid voor de ezels ten beste moeten geven.

Naar het getuigenis van BUFFON, maakten de ouden ook fluiten uit de beenen van den ezel, waarin zij meer toon vonden, dan in de beenderen van andere dieren. Vele ezels hebben, nogtans, zoo weinig toonzin, dat zelfs hunne beenen niet eens tot muzijk zouden deugen.

Wat de dienſten des ezels betreft, zoo is het bekend genoeg, dat hij tot trekken, tot lastdragen en tot rijden met groot nut gebruikt wordt. Een groot aantal ezels is intusſchen door gewoonte zoo traag geworden en vertroeteld, dat zij zich liever door hunne medeëzels trekken en dragen laten, dan dat zij hun gebeente daartoe zouden leenen.

Men heeft, uit dien hoofde, grootelijks onregt, wanneer men de ezels, zonder uitzondering, wegens de ſlechte behandeling beklaagt, welke hun van allen kant zou wedervaren, naardien zij aan de plompheid en boosaardigheid van onwaardige knapen en ſlechtgezinde boeren zouden zijn blootgeſteld. Immers ik maak mij ſterk, te bewijzen, dat het aantal dier ezels, welke van boeren en knechten mishandeld worden, niet grooter is dan dier genen, welke, voor de hun geſlacht wedervarene mishandelingen, het regt van wedervergelding op den rug der boeren en knechten oefenen.

Naardien wij nu den ezel in het algemeen beſchouwd hebben, willen wij nog eenige bijzondere ſoorten van denzelven, aan welken, zoo veel ik weet, nog geen natuuronderzoeker dacht, nader beproeven.

Onder dezen onderſcheiden zich inzonderheid de *lompe ezels*.

ezels. Men vindt wel onder iedere hemelſtreek lompe ezels, maar het eigenlijke vaderland derzelven ſchijnt toch *Duitſchland* te zijn; ten minſte ſtoot men daar te lande bij iedere ſchrede op eenen van deze ſoort. Zij doen zich door een plomp uitvarend beſtaan kennen, daar zij tegen elkeen aanloopen, een' ieder op den voet treden, elk in het gezigt ſnuiven, en overal met hunne ezelachtigheden voor den dag ſpringen. De lompſte ezels zijn eene ſoort van dienst- en pak-ezels, die men niet zelden op de bureaus, in de antichambres der grooten, in de wachtkamers, post-, accijs- en tol-kantoren, en zelfs in winkels, aantreft. Intusſchen zijn er ook lompe ezels van hoogere distinctie, en de beſchaafdſte opvoeding is dikwijls niet in ſtaat de ezelsnatuur van hun uit te drijven.

Eene tweede ſoort zijn de *trotſche* of *hoogdravende ezels*, welke ik reeds boven vermeldde. Deze vervallen in onderſcheidene wijzigingen of bastaardſoorten. Eenigen verheffen zich op de hoogheid en den ouderdom huns geſlachts, en dragen den kop hoog, om hunne familiewapens ten toon te ſpreiden; dit zijn de adel-trotſche ezels. Anderen ſcheuren den ſmoel open, om hunne wijsheidstanden te toonen; dit zijn de ſchrander-trotſche of geleerd-trotſche ezels, (in het *Hollandsch* ook wijsneuzen en pedanten genaamd.) Anderen blazen zich op, om de geldzakken te toonen, waarmede zij beladen zijn; dit zijn de geld-trotſche ezels. Nog anderen dragen de borst hoog op hunne ezelsgeſtalte; dit zijn de pronkende of kokette ezels. En nog anderen ſteken den neus op en ſnoeven, om te toonen, dat zij haar op de tanden hebben; dit zijn de brammen of helden-trotſche ezels, welken ik bij uitſtekendheid *muilezels* mogt noemen.

Onder deze allen ſchijnen mij de adel-trotſchen nog de dragelijkſten. Hun hoogmoed valt veel minder lastig dan die der anderen. Dezelve uit zich meer in een trotsch nederzien, en in eene grootſche afzondering van hunne niet-adelijke medeëzelen, met welken zij wanen zich te *encanailleren*, dan in dat lastige opdringen, waarmede genen ons als 't ware dwingen willen, hunne ingebeelde voorregten te erkennen en te bewonderen. Zij gelijken, alzoo, eenigermate naar de opgeblazene paters in eene hoenderkweekerij, welke, hunner hoogheid zich bewust, eenzaam omwandelen, en op het lage Plebejervolk, dat daar om hun heen kakelt en kraait, met trotſchen

blik

blik nederzien. Wanneer wij ze, alzoo, met onpartijdige oogen beſchouwen, leveren zij meer ſtoffe op tot lagchen dan tot ergernis.

Lastiger zijn de ſchrander- en geleerd-trotſche ezels. Men kan dezelven niet ontwijken; zij treden ons overal in den weg, om hunne geleerdheidsblazen te ontlasten. Hun geſchreeuw klinkt altijd als *ego — ego!* en *ergo — ergo!* Alle wijsheid gaat van hun uit; elke onderneming dreigt eene ſlechte uitkomst, dewijl men met hun niet te rade ging; iedere inrigting in den ſtaat is onverſtandig, dewijl hun ezelsvernuft het denkbeeld daartoe niet ingaf; iedere ſtaatsregeling draagt de kiem des doods bij zich, dewijl het plan der conſtitutie niet uit hun ezelsbrein voortkwam; en iedere financiële of krijgskundige operatie moet mank gaan, dewijl zij noch het ministerie, noch den krijgsraad preſideerden; ja, de Hemel zelf heeft eene fout begaan, dewijl Hij hen bij de ſchepping niet raadpleegde; anders toch ware dit en dat beter geſlaagd, en de ezels waren niet tot gehoorzamen, maar tot regeren geſchapen!

De brammende of brommende ezels zijn datgene in daden-waan, wat genen in wijsheidswaan zijn. KAREL DE GROOTE, ALEXANDER en FREDERIK, Prins EUGENIUS, BLUCHER en WELLINGTON zijn maar korporaals tegen hen; en ſlechts wat zij in hunnen aardappeloorlog verbazends, ongehoords en ongeloofelijks uitvoerden, verdient door de geſchiedpen vereeuwigd te worden. Zij gelijken eenigermate den ouden heidenſchen God PÜSTRICH, die eenen geweldigen zwaveldamp uit zijne holle, metalen kinnebakken blies, wanneer hij in het vuur gebragt werd; ſchoon men beweert, dat zij gewoon zijn de kinnebakken in te trekken, wanneer het in het vuur gaat.

Doch de belagchelijkſte en ondragelijkſte ezels zijn de geldtrotſche ezels; niet alleen, omdat zij zich met de geldzakken, welke zij dragen, onder alle ezels het breedſte maken, maar ook, omdat deze geldzakken, onder alle voorregten, waarop een ezel zich iets pleegt in te beelden, de toevalligſte zijn, en even zoo ligt weer van hunnen rug genomen kunnen worden, als zij daarop gepakt werden; in welk geval niets meer dan de naakte, kale ezel overblijft.

Eene derde ſoort der ezels zijn de *ernsthaftigen*. De ezel is in het algemeen een ernsthaftig beest, en in zoo ver-

re

re vindt SCHLEGEL's omſchrijving van den *mensch* ook bij hem hare toepaſſing. Vele ezels dragen, intusſchen, hunne zakken met eene zoo ernsthaftige ambtsmine naar den molen, en gaan met eene zoo deftige ambtswaardigheid om de bron, dat men ligtelijk zou kunnen verleid worden, hen voor iets meer dan gemeene trek- of pak-ezels te houden, inzonderheid wanneer zij, in plaats van den zak, een pak acten dragen, of met eene pruik op het hoofd, eene pen achter het oor en eenen bril op den ſnuit verſierd zijn. Deze ernst is hun zoo tot tweede natuur geworden, dat dezelve ſlechts door de lucht eener ſchoone ezelin verzacht worden, en in eene ſoort van vermakelijk grijnzen veranderd worden kan; want het lagchen achten zij beneden hunne ezelswaardigheid, en zij zouden zelfs dán niet medelagchen, ſchoon ook, om met SHAKESPEARE te ſpreken, een CATO zweren mogt, dat de grap des lagchens waardig was. In hunnen ernsthaftigen ezelswaan, zien zij, derhalve, ieder, die lacht, voor een' dwaas, en een' ieder, die het lagchen bevordert, voor een' goochelaar aan, zonder te bedenken, dat juist *zij* het zijn, die den lachzuchtigen de meeste ſtof tot lagchen verſchaffen.

Eene vierde ſoort zijn de *bedenkelijke ezels*. Er zijn er, die, uit louter bedenken, omzigtigheden en voorzigtigheden, geheel overzigtig zijn, en naauwelijks eene ſchrede wagen voorwaarts te doen. De ſophiſtiſche ezel, die met zijne bedenkelijkheid tusſchen twee hoopen hooi weifelde, en niet tot beſluit kon komen, welken van beiden hij het eerst vreten zou, is inderdaad ſlechts een voorbeeld van duizend andere ezels dezer ſoort.

Eene vijfde ſoort zijn de *gevoelige* of *ſentimentéle ezels*. Deze zijn, hetgeen men bij deze dieren naauwelijks verwachten zou, met een zoo prikkelbaar zenuwgeſtel begaafd, dat een vrouwelijke triller hun wellustige vertrekkingen, een trompetgeſchal of een trommelſlag, daarentegen, flaauwten veroorzaakt. Men heeft dagelijks gelegenheid, dergelijke gevoelige of overgevoelige ezels in concerten en ſchouwburgen waar te nemen. Hier inzonderheid is het, dat iedere krachtige gedachte of iedere luimige inval, die bij anderen de lever weldadig ſchudt, als een wanklank op hunne zenuwen werkt. Dan ſchreeuwen zij over kwetſing der rede en der zedelijkheid,

heid, van welken zij, in den grond, verder verwijderd zijn, dan de ezel van het luitſpelen.

De verreweg talrijkſte ſoort der ezels zijn de *phlegmatieke*, *ongevoelige* en *dikhuidige ezels*. Dat de meeste ezels voor ſlagen en mishandelingen van allerlei aard ongevoelig zijn, heb ik reeds boven aangemerkt. Het is, derhalve, nog veel minder te verwachten, dat de ſlagen, welke den rug hunner medeſchepſelen treffen, hen in hunne phlegmatieke gemoedsrust zouden ſtoren. Zijn het te gelijk domme ezels, zoo als dat meest het geval is, zoo beſtaan er inderdaad geene benijdenswaardiger ſchepſelen dan zij, inzonderheid wanneer zij tot over de ooren in het voeder zitten. Want, eensdeels dient hun hunne ondoordringbare ezelshuid als tot een harnas, waarop alle zuchten en weeklagten, alle pijlen des medelijdens afſtuiten; anderdeels veroorzaakt hun het bovenmatige denken geene hoofdpijn; ook hebben zij, als rijke ezels, noch te denken, noch te arbeiden, noch te zweeten. Inderdaad, wanneer men het behagelijk aanwezen dezer phlegmatieke, weelderige en domme ezels beſchouwt, en hetzelve met het geplaagde, kommervolle beſtaan van tallooze andere ſchepſelen vergelijkt, die naast hun gebrek lijden, zoo zou men bijna in verzoeking komen om te denken, dat de wereld alleen voor hun, en alle andere ſchepſels tot hunne lastdieren geſchapen waren. Met één woord: zij alleen zijn de ware lievelingen van het geluk te noemen.

Dezen, mijne Heeren, zijn zoo omtrent de hoofdſoorten van den ezel. Er beſtaan nog wel eene menigte afwijkingen; maar alle ezels de monſtering te laten ondergaan, daartoe ware naauwelijks een ganſche zomerdag toereikend, en denkelijk hebt gij aan dezen reeds ten volle genoeg. Ik beſluit dan deze voorlezing met den opregten wensch, dat de menſchen ſpoedig de volkomen overhand over de ezels mogen krijgen!

AFRIKAANSCHE ROOFSTATEN.

(Uittrekſel uit eenen brief eens jongen *Bremers*, van eene zeer geachte familie, die, aan boord van een *Deensch* ſchip, in Mei des verleden jaars, door een *Tripolitaansch* ſregat opgebragt, doch gelukkigerwijze, ſpoedig daarop, door bemiddeling des *Britſchen* Vice-Conſuls, ontſlagen werd.)

Den 20ſten Mei (zoo leest men in dien brief) werden wij, on-

ongeveer op de hoogte van *Lisfabon*, door een *Tripolitaansch* fregat van 48 ſtukken genomen, en moesten ons met onze bezittingen aan boord van hetzelve begeven, waar wij door omtrent 300 *Turken* met een ijsſelijk vreugdegeſchrei ontvangen werden. De fregatskapitein, een *Engelſche* Renegaat, liet onze bagaadje terſtond in zijne kajuit brengen, en wees ons, om te ſlapen, eene kleine ruimte in het onderſte gedeelte van het ſchip aan. Een uur daarna bragt hij reeds een tweede ſchip op, en acht dagen later wederom twee. Thans kruiste hij eenige dagen met ons voor de *Marokkaanſche* kust, en paſſeerde vervolgens de ſtraat van *Gibraltar*, alwaar hij nog twee ſchepen nam. Des daags daarop ontmoetten wij drie *Algierſche* fregatten, die, naardemaal zij zelve met *Denemarken* vrede hadden, en dus ook aan de regtmatigheid van onze opbrenging niet geloofden, den kapitein dwongen, hen naar *Algiers* te volgen. Hier bleven wij twee dagen voor anker, en kwamen eindelijk den 15den Junij te *Tripoli* aan. Gedurende ons meer dan drie weken lang verblijf aan boord van het fregat, behandelde men ons met zoo gruwzame wreedheid, dat mij thans nog, bij de herinnering aan deze ongelukkige dagen, eene koude rilling overloopt. Ik zal hier ſlechts eenige trekken aanhalen, bij welke iedere overdrijving op het zorgvuldigſte vermeden is.

Wij kregen tweemaal daags wat grutten, in water gekookt, te eten; en, ſchoon de *Turken* wijn, bier, brandewijn enz. op onze ſchepen vonden, moesten wij ons echter met vuil water, dat ons in kleine rations toegemeten werd, te vreden houden. Het water was, daar de kapitein zich reeds lang in zee bevond, zoo bedorven, dat het ons, bij het openen van eene kruik, verſcheidene ſchreden tegenwaſemde, en zonder vermenging met azijn, dien men ons echter maar zelden gaf, volſtrekt niet te gebruiken was. In de kleine ruimte, welke men ons in het benedenſte gedeelte van het ſchip om te ſlapen had aangewezen, konden ten hoogſte twintig menſchen ordentelijk liggen; nogtans liet de onmensch, telkens als hij een ſchip opbragt, het volk in hetzelfde ruim brengen, zoo dat wij eindelijk als haringen zaamgepakt lagen. Daar wij ſlechts een klein luchtgat hadden, lagen wij, vooral bij eenigzins ſtil weder, altijd als in zweet gebaad. Bovendien werden wij van ongedierte van allerlei ſoort op het verſchrikkelijkſte gefolterd, en doorwaakten dus het grootſte deel dier ijs-

ijsselijke nachten. Schoon de kapitein ons het vrij gebruik van ons linnengoed beloofd had, zoo floeg hij toch onderscheidenen het verzoek om een schoon hemd, onder de laagste scheldwoorden, af. De meesten deden dus de geheele ongeluksreize, in het hoogst onreine en van ongedierte wemelende fregat, zonder verschoonen. — Mijne gezondheid begon te wankelen; ik werd reeds na een veertiendaagsch verblijf op het fregat zoo zwak, dat ik slechts met de uiterste inspanning uit ons ruim naar het dek kon klimmen, en had eene zoodanige behandeling gewis niet lang meer uitgehouden. Een namelooze angst over mijn toekomstig noodlot kwelde mij bestendig; ik beefde bij de gedachte aan slavernij; zij schokte het binnenste van mijn bestaan. Ik kan zeggen, dat ik al het physieke ongemak, schoon het schrikkelijk was en mijne gezondheid ondermijnde, met stille berusting droeg; doch, wanneer ik aan de mij wachtende slaafsche ketenen dacht, zoo was alle moed weg, en eene duistere zwaarmoedigheid vermeesterde mij.

Wij liepen dan den 15den Junij *Tripoli* binnen, en hadden terstond in de haven een voor ons hoogst treurig gezigt, daar onmiddellijk bij onze aankomst een slavenopziener met omtrent twintig *Christen*-slaven aan boord van ons fregat kwam; mij kookte het bloed in de aderen, als ik zag, hoe de *Turk* deze bleeke, uitgeteerde, menschelijke geraamten met stokslagen tot den arbeid dreef, en de gedachte: „morgen zijt gij welligt ook een dezer ongelukkigen!" was verschrikkelijk. Een uur daarna werden wij naar den Pacha gebragt. Aan den oever hadden zich eene groote menigte *Turken*, mannen, vrouwen en kinderen, verzameld, die ons met hoongejuich ontvingen. Wij gingen door verscheidene enge straten, in welke zich de *Muzelmannen* bij hoopen geschaard hadden, om ons te begapen. Daar de Pacha reeds omtrent mijne geboorteplaats onderrigt was, werd ik, met de meeste anderen, van zijn paleis, naar de bewaarplaats der slaven gebragt. Bijna bewusteloos ging ik deze plaats der verschrikking binnen, waar wij bij onze intrede omstreeks 200 arme, ongelukkige *Christen*-slaven te zien kregen, door honger, hartzeer en arbeid uitgeteerd en met weinige lappen behangen, hier een onbeschrijfelijk ellendig leven wegjammerende. Het waren meest *Italianen*. Verscheidene stokouden onder hen, wier grijze schedel mij medelijdenden eerbied inboezemde,

de, waren, door den last huns ongeluks overmand, zinneloos geworden, en dienden eenige onmenſchelijke ſlavenwachters als doelwit van ſpotternij. Andere ongelukkige koortſigen lagen, zonder geneeskundige hulp, op de vochtige, koude ſteenen dezer helſche gevangenis; onder hen waren twee door ſchorpioenen geſtokenen, die kermende hunne ſpoedige ontbinding tegenzagen. De wanden wemelden van allerlei ongedierte, vooral van eene talooze menigte weegluizen. Ik leunde half onmagtig tegen eenen pilaar, en het gezigt van alle deze gruwelen ontwrong mij voor het eerst tranen. Twee jonge *Genuezen* van goede familie zochten mij te troosten; zij dwongen mij, bijna tegen mijnen wil, hun ellendig ſlavenbrood met hen te deelen. Den nacht bragt ik ſlapeloos, en in eene verſchrikkelijke ſtemming, door. Tegen vijf ure des morgens werden wij allen op eene opene plaats gebragt, en vandaar troepswijze tot den arbeid; ik moest, met een' jong' mensch uit *Liſſabon* en een' uit *Triëst* geboortigen Supercargo, het hout uit het magazijn dragen, waarin men onze eigene waren brengen wilde. Reeds na een' arbeid van drie uren hadden wij opene handen, en gevoelden ons geheel uitgeput. Een medelijdende *Jood*, de Secretaris van den Pacha, bevrijdde ons eindelijk van den arbeid, en ik bragt nu verſcheidene dagen, in eene verſchrikkelijke gemoedsgeſteldheid, in de gevangenis door, naar den dood als eene weldaad wenſchende, en het zigtbare verdwijnen mijner gezondheid met vreugde opmerkende. De 28ſte Junij, eindelijk, was de dag mijner verlosſing, en den 3den Julij verliet ik *Tripoli*.

(Uit een echt ſtuk van 1814.)

Wie niet weet, wat ſlavernij is, en derzelver verſchrikkelijkheden in *Algiers* niet gezien heeft, die kan zich van den laagſten trap der menſchelijke ontadeling en ellende even zoo min, als van de verſlapping en uitputting der verſtandsvermogens, waartoe het ongeluk de menſchen brengen kan, een denkbeeld vormen. Er waren destijds (korteling) ruim 1600 ſlaven in *Algiers*, en van dezen ſtierven jaarlijks vast 100 als ſlagtoffers des hartzeers, der vertwijfeling, der bovenmatige inſpanning van krachten, of der wreede ſtraffen. In eene badplaats opgeſloten, liggen zij des nachts op den vlakken grond,

aan wind en regen blootgeſteld. Bij het aanbreken van den dag worden de ongelukkige gevangenen door onbarmhartige ſlagen gewekt en aan hun rampzalig dagwerk gebragt, hetwelk zonder ophouden tot in den nacht voortduurt. Eenigen arbeiden in het arſenaal, waar zij om den geringſten misſlag op het gruwelijkst mishandeld worden — eene hunner ſtraffen is b. v. vijfhonderd ſtokſlagen op de voetzolen. Anderen zijn veroordeeld, om, als lastdieren, zware, van de bergen losgeſcheurde, ſtukken rots voort te wentelen of te dragen — dezen bezwijken dikwijls voor de zwaarte, en worden dood gekneusd. Verſcheidenen dezer ongelukkigen zag ik verminkt, en met bloed bedekt, naar de ſtad terugkeeren; verſcheidenen in de ſtraten nedervallen, en, door zweepſlagen, als de gemeenſte dieren der ſchepping, gedwongen, weer opſtaan; terwijl anderen deze foltering geduldig verdroegen, en zonder beweging liggen bleven, wachtende en zuchtende naar den dood, die alleen hen van hunne martelingen verloſſen kan. Het voedſel dezer arme ſchepſels beſtaat in twee kleine brooden daags, zwart als pik en bitter als gal; één krijgen zij des morgens, en één des avonds. Der diepſte ellende ter prooije gegeven, van allen troost, alle hoop afgeſneden, zien zij zich bovendien aan verachting, hoon en beestachtige mishandeling van het ganſche *Mooren-* en *Turken*-ras overgelaten. Ja, vóór *Spanje* eene kleine ſtrook lands kocht, om ze te beſtoppen, verkregen de ligchamen der *Christenen* zelfs geen graf, maar werden op den openbaren weg daarheen geworpen, den honden ten buit!

—— De tegenwoordige Despoot van dezen roofſtaat, NADCHI-ALI-PACHA, die hen ſinds zes jaren regeert, is het gruwelijkſte monſter, dat immer *Algiers* beheerſchte. — Het volk waagt het niet, het wanſchepſel in het gezigt te zien; maar het werpt zich voor hem ter aarde, en roept, terwijl hij voorbijgaat: *Salamaleh!* Hij beroemt zich, dat zijn ſtaat een hol van zeeſchuimers en roovers is. Bij zekère gelegenheid beklaagde hij zich tegen de *Engelſchen*, dat zij een zijner roofſchepen genomen hadden, en ſprak hen dus aan: „*Gij* hebt onregt gedaan; *wij* niet. Wanneer wij iets dergelijks doen, zoo geſchiedt dit, dewijl wij zeeſchuimers zijn van beroep, en ik de eer heb het hoofd dezer rooverbende te wezen."

Tijdens mijn verblijf te *Algiers*, woonde ik in het landhuis des

des *Engelſchen* Conſuls. Echter ging ik elken morgen naar de ſtad, om mijne ongelukkige reisgenooten, de Heeren TERRENS, van *Livorno*, te bezoeken; twee broeders, de een een achtenswaardig koopman, de ander een treffelijk ſchilder. Zij waren beiden ſlaven te *Algiers*, maar, door eene bijzondere begunſtiging, van allen openbaren arbeid bevrijd. Ik mogt hen altijd ſlechts een' korten tijd zien; maar nimmer verliet ik deze vreesſelijke ſtad, zonder dat mij het opgemerkte met innig afgrijzen had vervuld. Men gevoelt binnen de ringmuren van *Algiers* eenen onwillekeurigen angst, eene verlamming der zintuigen, alsof het ademhalen zelve in dit land der verſchrikking en der dwingelandij verboden zij. De aanblik van tirannen en ſlaven, van onbeſchofte Barbaren en diep gekrenkte gevangenen; de tegenſtelling van onregtvaardige aanmatiging en moedelooze onderwerping, van gewelddadigheid en ſchroomvalligheid; het beſtendig gevaar van op bloot vermoeden, of de luim eens grimmigen en bloeddorſtigen tirans, gehoond, geſlagen, gekerkerd en omgebragt te worden, — dit alles vereenigt zich, om onwillekeurigen angst en vreeze te verwekken, en, als 't ware, alle zielskracht te verlammen en op te ſchorten.

AANMERKINGEN EN PROEVEN, RAKENDE HET GASLICHT.

Aan den Heer Redacteur der *Letteroefeningen*.

Mijn Heer!

Onlangs in UEd. geacht Maandwerk de verlichtingswijze door middel van *Gas* uit ſteenkolen geſtookt, te Londen in gebruik, gelezen hebbende, ſcheen het mij toe, dat dit *Gas* niets anders konde zijn, dan een met brandige olie en brandig zuur verontreinigd *koolſtoffig waterſtofgas*, door het kalkwater gedeeltelijk gezuiverd. Om nu dit *Gas*, op eene veel minder omſlagtige wijze, geheel zuiver te verkrijgen, kwam mij niet moeijelijk voor. Te dien einde eene zekere hoeveelheid ijzervijlſel met eenig kolenpoeder vermengd hebbende, goot ik daarop in eene vrij groote Woulffche flesch (welker eenen hals ik met eene lange, op het eind gebogene, en met eene naauwe opening uitloopende glazen buis voorzien had) drie deelen water en één deel ſterk *zwavelzuur*; vervolgens

den tweeden hals luchtdigt fluitende, ontſtak ik, na den toeſtel voorzigtig geſchud te hebben, het aan 't eind der buis uitſtroomend *Gas*; doch, tegen mijne verwachting, was de vlam, even als van het enkele *waterſtofgas*, roodachtig en weinig lichtgevende. Bij eene tweede proefneming, op dezelfde wijze te werk gaande, vermengde ik potlood met het ijzervijlſel; doch met geen' beteren uitſlag.

Daar nu de verhouding der vlam mij overtuigde, dat het *waterſtofgas* in geene der beide proeven *koolſtof-oxyde* had opgelost, vermits van alle *Gasſoorten*, welke, uit de gewoonlijk ter verlichting gebruikt wordende ligchamen, gedurende de branding ontwikkeld worden en de vlam daarſtellen, het *koolſtoffig waterſtofgas* de meeste lichtſtof uit het *zuurſtofgas* des dampkrings ontwikkelt, en dus ook de helderſte vlam geeft; zoo moest hieruit volgen, dat het *koolſtof-oxyde* in de beide aangewende ligchamen te vast verbonden was, om gedurende deze bewerking door het *waterſtofgas* te worden opgelost; weshalve er eenige andere zelfſtandigheid m. o. s. worden aangewend, waarin hetzelve zoo vast niet was vereenigd. Hiertoe nu bood zich het *zwavelzuur* zelve aan, 't welk gedurende de bereiding des *aethers* met *koolſtof-oxyde* bezwangerd wordt, en mij, na eenig beraad, het geſchiktſte middel ſcheen. Derhalve (*) tien oncen *zwavelzuur*, waarmede tweemalen *aether* geſtookt was, nemende, vermengde ik hetzelve in eene Woulfſche flesch, ingerigt als voren, met twintig oncen water, waarin eene genoegzame hoeveelheid ijzervijlſel, en verkreeg, op de voorgaande wijze handelende, de helderſte vlam, welke men zich kan voorſtellen, waarvoor het beſte kaarslicht vetre moest zwichten, en welke tevens geen' den minſten zweem van rook opleverde, zoo dat een pijpenkop, in het brandpunt gehouden, geheel wit bleef. Men moet hierbij in het oog houden, vooreerst, dat men op deze wijze, in het klein werkende, geene gelijkmatige drukking heeft, maar dat het *Gas*, naar mate van deszelfs ontwikkeling drukkende, eerst langzaam, vervolgens toenemende, einde-

(*) Men moet wel zorg dragen geen *zwavelzuur* te nemen, 't welk door eene te ver voortgezette overhaling ontleed is, 't geen men gemakkelijk aan den ſcherpen, verſtikkenden reuk kan ontdekken, vermits dit een' onaangenamen en ſchadelijken damp zonde doen ontſtaan, en waarſchijnlijk de helderheid der vlam veel verminderen.

delijk in volle kracht uitſtroomt, en ook weder op dezelfde wijze langzamerhand afneemt; gevolgelijk is de vlam eerst klein en flaauw, wordt daarna grooter en helderder, tot dat zij, hare grootſte uitgebreidheid verkregen hebbende, eindelijk weder op gelijke wijze verflaauwt; — ten tweede, dat de laatſte *Gasdeelen*, geene genoegzame drukking ondergaande, niet met de vereischte kracht, welke tot het onderhouden der verbranding noodig is, kunnen uitſtroomen, en dus, langzaam vervliegende, verloren gaan; 't welk beide voorgekomen wordt, wanneer men, in het groot werkende, eene gelijkmatige drukking te weeg brengt.

Men neme b. v. een vat, luchtdigt gekuipt, voorzien met een insgelijks luchtdigt fluitend dekſel, waarin twee openingen, de eene geſchikt om er de ingrediënten in te ſtorten, en als voren geſloten, de andere, ten einde door middel van een' daarop geſchroefden hals, met eene kraan geſloten, en eene daarin paſſende buis, gemeenſchap te hebben met een' zeer eenvoudigen *luchtweger*, (*Gazometer*) die, naar mijne gedachten, ſlechts behoefde te beſtaan uit een koperen vat, van ten naastenbij twee voeten middellijn en vier voeten hoogte, welks inwendige oppervlakte gelijk geſlepen en volmaakt evenwijdig is, voorzien met een zwaar vlak dekſel van het zelfde metaal, in de binnenzijde van het vat volmaakt fluitende, en zich daarin op- en nederwaarts gemakkelijk bewegende, welks rand breed, en op dezelfde wijze met leder moet zijn voorzien, als de ſtamper van eene luchtpomp; dit dekſel kan door eene genoegzame hoeveelheid lood verzwaard worden, en moet aan de bovenzijde, juist in het midden, waar ook het zwaartepunt moet zijn, met eenen ring voorzien worden, aan welken een koord, over eene katrol loopende, is vastgemaakt, welks ander einde een tegenwigt draagt, naar mate van de meerdere of mindere vereischt wordende drukking te verligten of te verzwaren. Onder in den bodem van dit werktuig, 't welk op ſteunſels ter hoogte van een voet rusten moet, worden twee openingen vereischt, waarvan de eene dient om de aanvoeringsbuis van het vat, waarin de bewerking geſchiedt, te ontvangen, en van een' omgebogenen hals met eene kraan moet voorzien zijn, de andere om de hoofdbuis, ter afvoering geſchikt, in te plaatſen, insgelijks met eene kraan voorzien, waaraan zoo vele kleinere buizen met kranen gevoegd kunnen worden als men noodig

oordeelt. Alles dus ingerigt zijnde, doet men de ſtoffen, ter ontwikkeling van het *Gas* geſchikt, in het vat, dezelve met een' ſtok ondereenroerende, gedurende welken tijd de dampkringslucht uit het vat wordt gedreven, waarna men hetzelve terſtond luchtdigt ſluit, en, de kranen der aanvoeringsbuis openende, tevens het gewigt, aan het koord over de katrol hangende, zoo veel verzwaart, dat hetzelve met het dekſel des *luchtwegers* in evenwigt geraakt; alsdan zal het door de aanvoeringsbuis intredend *Gas* hetzelve opheffen tot aan het boveneinde, waar een op het vat geſchroefde rand de verdere rijzing moet beletten; alsdan ſluit men de kranen der aanvoeringsbuis, en, het gewigt naar mate van de drukking, welke men aan het *Gas* wil geven, verminderende, opent men de hoofdbuis ter afvoering, en naar willekeur eene of meer der kleine buizen, welke naar goedvinden langer of korter, en aan derzelver uiteinden met fraaije lampen verſierd kunnen zijn. De aanraking met eenig brandend ligchaam is genoegzaam om het *Gas* oogenblikkelijk te doen ontvlammen, en de ontvlamming zal niet ophouden voordat de kranen geſloten worden, of de *luchtweger* ledig is, wanneer namelijk de buizen niet lek zijn. De *Gazometer* gevuld zijnde, kan men de gemeenſchapsbuis wegnemen, en het overig ontwikkeld wordend *Gas*, door eene ſlangswijze gebogene buis, welke in den hals van het vat ſluit, op den waterluchttoeſtel verzamelen. Om hetzelve op te vangen, kan men zich weder bedienen van een luchtdigt vat, welks eene bodem twee openingen heeft, waarvan de eene met eene koperen, tinnen of looden pijp, binnenwaarts tot op een vierde duim afſtands van den anderen bodem doorgaande, voorzien is, de andere met een' koperen rand en daarin ſchroevenden hals met eene kraan, in welke de aanvoeringsbuis des *luchtwegers* past. Dit vat geheel met water gevuld zijnde, ſluit men de eerſte opening met eene ſtop, de andere met de kraan, en, hetzelve met de openingen naar beneden gekeerd op den *waterluchtbak* geplaatst hebbende, ſchroeft men den hals onder water af, en brengt de ſlangswijze buis van het vat, waarin het *Gas* ontwikkeld wordt, in de opening; waarna men, de kraan openende, het *Gas* laat uitſtroomen, 't welk, in het vat opklimmende, het water, door de tusſchenruimte, welke tusſchen de buis en den rand der opening is, uitdrijft. Het vat kan in eene of meer bewerkingen gevuld worden,

den, naar mate van de hoeveelheid der, ter vorming van het *Gas*, aangewende ſtoffen; maar men moet zorg dragen, dat het water ter hoogte van een duim in het vat blijft ſtaan, waartoe het veiligst is, den koperen rand der opening een duim binnenwaarts in het vat te laten uitſteken, wanneer het water belet wordt verder uit te vloeijen, en men gemakkelijk ontdekken kan, of het vat gevuld is, als er eenige luchtbellen aan de oppervlakte van het water in den bak verſchijnen. Alsdan neemt men de buis weg, en ſluit de kraan van het vat, waarin het *Gas* ontwikkeld wordt; waarna men, onder water den hals in de opening van het gevulde vat geſchroefd hebbende, hetzelve van den *waterluchtbak* afneemt, en, met de kraan naar boven regtſtandig nederzettende, door middel van de aanvoeringsbuis met den *Gazometer* in verbinding brengt. Nu kan men veilig de ſtop van de tweede opening afnemen, vermits het in 't vat gebleven water, den mond der pijp ſluitende, het *Gas* belet uit te ſtroomen; vervolgens de kranen openende, giet men door een' in de pijp geplaatſten trechter het vat vol water, waardoor het *Gas* verplaatst, en in den *Gazometer* wordt gedreven, waarbij men dezelfde voorzorg wegens het verzwaren van 't gewigt moet gebruiken. Eén zoodanig ingerigt vat zal voldoende zijn; doch gemaksbalve kan men zich twee of meer aanſchaffen.

Het *koolſtoffig waterſtofgas* op deze wijze bereid zijnde, ſchijnt mij toe, zoo wel uit hoofde van deszelfs zuiverheid, als wegens de mindere omſlagtigheid der bewerking, de voorkeur boven de Engelſche manier, om hetzelve uit de ſteenkool te ſtoken, te verdienen; en wat de kosten der ingrediënten belangt, deze zouden bijna door de opbrengst van het gedurende de bewerking gevormd *ijzervitriool* kunnen worden beſtreden. Wanneer men, namelijk, bij de overblijvende loog, eene, ter oplosſing der gevormde kristallen, genoegzame hoeveelheid kokend water voegt, de oplosſing eenigen tijd op het vuur laat verdampen, en vervolgens door ongelijmd papier laat loopen, verkrijgt men, na de verkoeling der loog, het zuiverſte *ijzervitriool*, hetwelk zoo wel tot geneeskundig gebruik als voor de fabrijken geſchikt is. Hierbij moet men opmerken, dat het *zwavelzuur*, reeds tweemalen ter bereiding des *aethers* gedient hebbende, veel van deszelfs waarde heeft verloren, en dus tegen veel minder prijs te bekomen is; zoodat men, voornamelijk in fabrijken, waar-

in het *ijzervitriool* wordt gebruikt, volgens eene ruwe berekening, de eerſte onkosten over den tijd van tien jaren verdeelende, gedurende dien tijd, tegen den prijs van gewoon lamplicht, en na verloop van denzelven dit *Gaslicht* bijna geheel kosteloos zoude kunnen branden.

Wanneer mijne omſtandigheden de eerſte uitgave toelieten, en ik goede gelegenheid wist om het *ijzervitriool* te debitéren, zoude ik zeker de proef met zoodanig eene *Gaslamp* voor eigen gebruik nemen; doch, zulks geen plaats hebbende, heb ik gedacht, zoodanige liefhebbers der Natuur- en Scheikunde, welke hiertoe beter in ſtaat, of in Genootſchappen vereenigd zijn, geenen ondienst te doen, met dit ſtukje ter plaatſing in UEd. Maandwerk aan te bieden.'

Ik heb de eer met alle achting te zijn, enz.

Harlingen. J. A. V. B.

TWEETAL MYTHEN.

EVA ſliep elken nacht onder eenen rozeſtruik. Toenmaals bloeiden nog alle rozen wit, en hadden geene doornen. In den nacht na hare eerſte zonde lag zij voor de eerſte maal ſlapeloos tot in den morgenſtond. Na eenen kortſtondigen angſtigen droom ontwaakte zij — en zie! de jeugdige blos harer wangen was in de bladeren der rozen overgegaan. Deze droegen thans de kleur der ſchaamte; maar EVA was bleek, en hare borst van doornen gewond.

JEZUS lag in den Hof *Gethſemané* op zijn aangezigte, met matte en geſlotene oogen. Zie! daar aanſchouwde zijne verbeelding Engelen, in zwart floers gehuld, eenen laſt met zich voerende — ach! zijn ligchaam, met bebloed lijnwaad bedekt. Het lijk werd gevolgd van vele andere Engelen, allen werktuigen des ſpots en der martelinge dragende — geeſels, purperen mantel, doornkroon, ſpeer en kruis. Alle deze Engelen weenden. De Sluimerende ſchrikte, ſidderde, en bad: *Vader! zoo 't mogelijk zij, ga deze ure mij voorbij!* — De treurige optogt betrad ſtatig eenen hoogen drempel. Daar ſprongen eensklaps de deuren eens majestueu-

zen

ten Tempels open. Een lichtſtroom ſtraalde hervoort in den middernacht. Thans ſchittert, in eene onaanſchouwbare glorie, het kruis, met alle de wapenen des Doods. Het ligchaam verheft zich, ſtrekt den arm, eene golvende zegevaan zwaaijende, hemelwaarts, en verdwijnt in eene zee van ſtralen. Nog weergalmden de hooge triomfliederen des Hemels in het oor des Weifelmoedigen, als Hij geſterkt oprees, en op vasten toon ſprak: *Niet mijn wil, de Uwe geſchiede!*

IETS UIT HET WERK VAN DEN HEER DE PRADT.

Lang voordat hij (BUONAPARTE) Keizer werd, vertoonde zich in hem het aangeborene ſtreven naar onbeperkte heerſchappij; hij droomde altijd ſlechts van politieke cataſtrophen. Reeds in 1794 zeide hij: „ Er beſtaan twee wankelende troonen, welke ik ſchragen wil; dien van *Konſtantinopel*, en den *Perziſchen*." De Maarſchalk DUROC verhaalde mij, dat, toen BUONAPARTE in 1796 onvoorziens bij de armee van *Italië* aankwam, hij zijne Generaals op denzelfden eerbiedigen afſtand hield, als tien jaar later in de *Louvre*. Kort na zijnen eerſten intogt in het *Milaneſche*, en na den ſlag bij *Lodi*, ſtelde men hem de mogelijkheid voor, om *Lombardijen* voor zich te verkrijgen; waarop hij antwoordde: „ Ik ken eenen ſchooneren troon, die vacant is!" In September 1804 zeide hij mij: „ Sedert tweehonderd jaar valt in *Europa* niets meer te beginnen; ſlechts in het *Oosten* kan men nog in het groot werken." Honderdmaal klaagde hij over de palen, welke de beſchaving van *Europa* aan zijn veroverend genie ſtelde. Dezelfde manier van denken dreef hem in zijn verderf, naar *Rusland*. In 1811 had hij met mij een lang geſprek. „ In vijf jaar," dit waren zijne woorden, „ zal ik Heer der wereld zijn. *Rusland* alleen is over, maar ik zal het verpletten; *Parijs* moet dan tot aan *St. Cloud* worden voortgebouwd; vijftien lieniefchepen jaarlijks, en die mogen niet uitloopen, tot ik honderdvijftig bijeen heb; dan zal ik zoo wel ter zee als te lande meester zijn, en de handel door mijne handen moeten gaan."

MICHAEL SCHUPPACH, BIJGENAAMD DE BERGDOKTER.

Vermaard en zeer in den ſmaak, hoewel geenszins een man van de groote wereld, was in de afgeloopen eeuw MICHAEL SCHUPPACH, van *Langenau*, in *Emmenthal*, een Heelmeester. Er was een tijd, dat inzonderheid aanzienlijken en rijken, uit *Frankrijk* en *Duitschland*, en zelfs uit nog afgelegener gewesten, naar hem eene bedevaart deden; en ontelbaar zijn de genezingen, welke hij aan wanhopige kranken van allerlei aard verrigtte. Dat hem wondercuren gelukten met lieden, wier ziekteſtof overdaad en lediggang was, en wie hij dagelijks een paar uren bergklimmens en zijnen eenvoudigen *Zwitſer*-kost voorſchreef, *is* geen wonder; desgelijks niet, dat men zijnen raad zoo trouw opvolgde, want — hij was in de mode: maar, dat hij niet ſlechts narren uit de groote wereld, maar ook bezetenen uit lagere kringen wél wist te behandelen, moge het volgende echte voorval ſtaven.

Een rijke *Zwitſerſche* pachter geloofde, dat hij van den Duivel bezeten was, en er niet minder dan zeven in zijn lijf had. Vruchteloos hadden reeds eenige geestelijke Heeren van *Freyburg*, en zelfs de *Kapucijners* te *N****, hun geestelijk goochelſpel aan hem beproefd. Eindelijk bragten hem zijne nabeſtaanden naar MICHAEL SCHUPPACH. Deze nam, na eenig beraad, op zich, den lijder te genezen. Hij maakte allerlei vreemde voorbereidingen, ſchreef den kranken eene bepaalde dieet voor, en beloofde, wanneer hij na verloop van zeven dagen, des middags op klokſlag 12 ure, voor hem zou henentreden, en de regterhand, na vooraf een kruis te hebben gemaakt, op een zilveren krucifix, dat hij hem vertoonde, leggen, dat dan een Duivel zou worden uitgedreven. De bezetene bleef niet in gebreke te vasten en zich alzoo ligchamelijk voor te bereiden. Ten beſtemden dage en uur verſcheen hij, deed alwat de Arts zeide, en raakte het krucifix aan. Eensklaps ontving hij een' heftigen ſchok, die hem door merg en been drong; en MICHAEL SCHUPPACH riep: „Daar gaat er één!" Hij onderrigtte zijnen patient zeer ernſtig, dat thans een Duivel van hem was uitgevaren; waarop deze met ongemeene blijdſchap antwoordde: „Dat heb ik wel gevoeld, Dokter!" — Des anderen daags werd hetzelfde ce-

re-

remonieel in acht genomen, en, toen de bezetene het kruis wederom aanroerde, ontving hij andermaal eenen slag, eenigzins sterker dan gisteren; en SCHUPPACH zeide met bedaarde tevredenheid: „ Passeert No. 2." — Zoo ging het zes dagen achtereen. Wanneer de zesde Duivel verdreven was, verklaarde de Wonderdokter, dat hij het met dezen gemakkelijk had kunnen klaren, wijl het slechts kleine en ondergeschikte Duiveltjes waren geweest; maar de zevende, die nog bij hem huisde, was BEËLZEBUB, de Overste der Duivelen, en die zat heel vast. Op het vleijend smeeken des kranken en zijner vrienden, dat hij zijne tot heden zoo gelukkige cuur toch nu niet zou staken, hernam SCHUPPACH: „ Ik vrees maar, gij zult het niet kunnen doorstaan, wanneer BEËLZEBUB, merkende dat hij weg moet, zijnen toorn en woede tegen u loslaat." De kranke zeide, liever alles te willen uitharden, dan den ergsten van allen, dien hij maar al te wel in zich voelde, langer te behouden." SCHUPPACH beval hem derhalve, nog eene week elken morgen te vasten; en op den zevenden dag wilde hij dan beproeven, of het gaan zou. — De zevende dag kwam; de bezetene verscheen, en zeide, dat de Duivel er reeds de lucht van scheen te hebben, dat hij er aan moest, en verschrikkelijk in hem spookte. „ Nu, de ketter moet evenwel voort!" sprak SCHUPPACH: „ Grijp slechts in Gods naam het krucifix regt geloovig aan!" De bezetene deed zulks met inspanning van al zijnen moed, en kreeg een' slag door al zijne ledematen, dat hij ter aarde stortte. Tot zichzelven komende, zeide SCHUPPACH: „ Goddank, dat gij nog leeft! Thans zijt ge vrij van alle Duivelen." — „ Ja, Goddank! ik gevoel het," hernam de kranke: „ Gij zijt een echte Wonderman." — Van dit oogenblik geloofde zich de pachter van alle booze Geesten verlost, en — was het inderdaad!

Op welk eene wijze MICHAEL SCHUPPACH de zeven Demons uitdreef, heeft ongetwijfeld de opmerkzame Lezer reeds gegist. Met het zilveren krucifix, namelijk, had hij den geleider eener electrisseermachine in verband gebragt; en, om den zevenden en laatsten Duivel zeker te verdrijven, vond de zielkundige Boerendokter geraden, eene veel versterkte lading aan te wenden.

Eens bevond zich in MICHAEL SCHUPPACH's Laborato-

ri-

rium een groot getal, meerendeels zeer aanzienlijke lieden, uit onderſcheidene wereldſtreken, dezen om zijn Gezondheidsorakel te raadplegen, genen uit nieuwsgierigheid, enz. Onder andere waren er ettelijke *Franſche* Heeren en Dames, alsmede een *Ruſſiſch* Vorst en zijne dochter, tegenwoordig, welker ſchoonheid elks regtmatige bewondering tot zich trok. Een jong *Fransch* Markies wilde, ten koste des Wonderdokters en ten vermake der Dames, zijn vernuft laten werken; doch deze, offchoon de *Franſche* ſpraak niet geheel meester, antwoordde hem zulkerwijze, dat *hij*, in ſtede van den Markies, dé lagchers weldra op zijne zijde kreeg.

Gedurende dit onderhoud, trad een oude, ſlechtgekleede boer binnen, een der geburen van SCHUPPACH, met een' zilverwitten baard. SCHUPPACH keerde zich terſtond van zijn aanzienlijk gezelſchap tot den ouden buurman, en, hoorende dat zijne vrouw ziek was, maakte hij zich gereed, om voor dezelve allereerst het noodige te bezorgen, zonder zich aan zijne aanzienlijke bezoekers te bekreunen, wier belangen hij min dringend ſcheen te achten. Den Markies was alzoo eene aanleiding tot zijne zoutelooze ſchertſerijen benomen; hij maakte daarom den grijsaard tot het voorwerp derzelve, die bleef wachten, tot buurman MICHIEL hem iets voor zijne oude MARIJ bereid had. Na eenige ellendige aardigheden over den langen, witten baard, wilde hij eene weddenſchap aangaan van twaalf Louis-d'or, dat geene der Dames den ouden, leelijken grijskop durfde kuſſen. De *Ruſſiſche* Vorstin gaf, op dit gezegde, haren bediende eenen wenk. Deze bragt een bord. De Prinſes leide er twaalf Louis-d'or op, en deed het daarop den Heer Markies aanbieden, die thans wel genoodzaakt was, ook zijne twaalf Louis-d'or op te dokken. Hierop trad het ſchoone meisje naar den ouden boer met zijnen langen, grijzen baard, en ſprak: „Vergun mij, eerbiedwaardige man, dat ik u naar de gewoonte van mijn land begroete!" En nu omarmde zij hem, en gaf hem een' hartelijken kus. Vervolgens reikte zij hem, op de bevalligſte wijze, het goud op het bord toe, met de woorden: „Neem dit, goede oude man, tot een aandenken van mij, en ten bewijze, dat de *Ruſſiſche* meisjes het voor een' heiligen pligt houden, den ouderdom te eeren!"

BIJ HET HERDENKEN AAN MIJN' VADER.

Wanneer een ouder daalt in 't graf,
Dan weet een zoon er ſoms niet af,
Want met het ſluiten van de kist
Vergeet hij ligt hetgeen hij mist,
En acht zich van den dwang bevrijd;
Maar als hij eens, in rijper tijd,
Herdenkt aan 't geen dat hij genoot
En 't geen hem de ouderliefde bood,
De kusjes, die hem moeder ſchonk,
En 't goud, dat in zijn' ſpaarpot blonk,
Zijn uurwerk, iedre kleinigheid,
Uit vadermin hem toegeleid,
En hij, door de eerſte zorg benard,
Geen heul vindt voor de minſte ſmart,
En, met het prangen van 't berouw,
Vergeefs naar de oogen zoekt der vrouw,
Die, al was vader eens wat ſtraf,
Hem ongevergd haar voorſpraak gaf,
Terwijl haar vaak een traan ontſchoot,
Als vaders wil haar weêrſtand bood;
Of als hij aan dien vader denkt,
En weemoed diep hem 't harte krenkt,
Hoe dat hij 's ouden wijzen raad
Nooit in zijn gangen nam te baat,
Maar, als een ongehoorzaam kind,
En les en beê ſloeg in den wind;
Of als hij zedig zich gedraagt,
Een reine maagd tot weêrhelft vraagt,
En deez', zijn hoogſte liefde en lust,
Als echtevrouw en moeder kust,
En zelf gevoelt, wat dat het zegt,
Als vaderzorg op 't harte legt,
En hij, met dat geluk bedeeld,
Dan met zijn lieve kinders ſpeelt,
En denkt: eens was ik ook zoo groot;
Maar och, die vader is reeds dood,
Die mij zijn teedre liefde ſchonk,
Wiens oog als 't mijn' van tranen blonk,

Toen

Toen moeder hem den eerstling gaf....
En ook die moeder ligt in 't graf!
o! Leefden beiden nu nog maar,
Hoe zorgde ik dan voor hem en haar;
Hoe deelden zij dan in mijn vreugd;
Hoe waar' dan heel mijn hart verheugd;
Hoe volgde ik dan hunn' raad en zin,
En loonde dus hun kindermin,
En vroeg berouwvol, tot mijn straf,
Een boete voor elk misdrijf af,
Voor ieder woord, mijn tong ontslipt,
Voor iedren blik, mijn oog ontglipt,
Voor iedre stugge of dwaze daad,
Die thans nog 't hart met wroeging slaat!

Zoo zucht gij menigwerf, o zonen!
Als wroeging u 't geweten knaagt,
En, om 't gedrag, dat hen dorst honen,
U schaamte een blos op 't aanzigt jaagt.
Doch, welke vreugd u moog weêrvaren,
Wat rampspoed u deze aard' moog baren,
Dan is, helaas! 't berouw te laat.
Toont dus aan hen, aan wien ge 't leven
En alles dankt, wat ooit de teêrste min kan geven,
Uw' eerbied en uw deugd, zoo lang hun hartaâr slaat!

H. K....., GZ.

NATIONAAL KARAKTER.

Een *Franschman* zeide tot een' *Engelschman*, dat, zoo bij hen het geheim was uitgevonden van op en onder het *water* te wandelen, zij daarentegen de kunst hadden aan het licht gebragt van door de *lucht* te zweven. *Ja*, hernam de *Engelschman* droogweg, *wij zijn grondig, en gijlieden luchtig.*

ELK ZIJN PLIGT.

Toen BARBÉ-MARBOIS, Minister van Justitie te *Parijs*, het berigt van LAVALETTE's ontsnapping inleverde bij den Koning, zou deze gezegd hebben: „ Men kan niet ontkennen, of Mevrouw LAVALETTE en ik hebben onzen pligt gedaan. Gave God, dat ik van de overigen hetzelfde kon zeggen!"

MENGELWERK.

REDEVOERING, OVER DE GUNSTIGE VOORUITZIGTEN, WELKE ONZE TEGENWOORDIGE STAATSGESTELDHEID GEEFT, VOOR DEN BLOEI DER KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN.

Door

Mr. A. SIEWERTSZ VAN REESEMA,

Advocaat te Rotterdam (*).

Geëerde Hoorders!

Hoe aangenaam het mij te meermalen geweest zij, in uw midden te mogen optreden, en een toegevend gehoor te vinden voor het onderhoud, waarmede ik het waagde u te naderen, heden echter overtreft de gelegenheid, welke mij daartoe is aangeboden, alles, wat ik daarvan immer gevoeld heb, door de ſtatelijkheid dezer feestviering, door de uitnemendheid mijner take, door de gunſtige ſtemming zelve, waarmede gij allen, G. H.! mij omringt. Eene vreugdevolle zielsverheffing bezielt deze talrijke vergadering, en wordt niet minder gevoed door de opgeruimdheid der harten, dan zij door de welluidende klanken van de voedſter der blijdſchap is opgewekt. Een nieuw jaar heeft aangevangen zijne dagen uit te ſtorten in den ſtroom der eeuwen: wederom is de loopkring des vorigen geſloten; zijne uren zijn als vlugtende golven verdwenen, om nimmer weder te keeren: daar ſtaan wij nu aan den dam, achter welken zij henenſnelden: daar zien wij weder eenen nieuwen vloed

(*) Uitgeſproken in de Maatſchappij *Verſcheidenheid en Overeenſtemming*, bij gelegenheid van het jaarlijks gevierd wordende Nieuwjaarsfeest, op den 5 van Louwmaand 1816.

vloed met jeugdigen hoogmoed aanrollen; wij wenschen en hopen, dat hij zegen, en voorspoed, en alle goede dingen moge aanbrengen, en wij juichen zijne komst te gemoet! — Neen, ik ontveinze het niet, M. H.! gaarne betrede ik heden dit spreekgestoelte, om uwe gevoelens te leiden: de vreugde baart toegevendheid; de vreugde geeft kracht en leven aan den geest; de vreugde verbroedert de harten, verheft het gemoed, en kleurt den gezigteinder met de levendigste verwen der hoop. Uwe vreugde zelve is mij ten schild; ik mag mijne zwakheid aan hare bescherming vertrouwen.

Maar wat is het, M. H.! dat thans in eene zoo merkbare mate uwe vreugde verhoogt, bij dit gewigtige tijdstip eener jaarsverwisseling? Is het niet die heilige aandoening, welke den minst gevoeligen bezielen moet, wanneer hij, den eenen blik op het verledene geslagen, eenen anderen werpt op de toekomst, die hem verwacht? — Voorwaar! geheel verschillend is het gevoel, dat de verledene dagen ons geven, van hetgeen, dat de aanstaande gebeurtenissen ons inboezemen. Zekerheid, waarheid, ondervinding, zijn de dochters van den verloopenen tijd: wat hij kwaads in zich besloot, heeft hij ons geopenbaard; uitgestort zijn zijne rampen, geleden is het leed van zijne hand; al zijn zoet is reeds genoten, en ach! naar den aard onzer ondankbaarheid, ligt bij velen deszelfs geheugenis onder de blijvende sporen van het kwade bedolven; ja, bij den meest gelukkigen, die het hoogste genot des levens, in uiterlijken voorspoed, in innerlijk welzijn, in huiselijken vrede en vreugde, smaken mogt, ligt misschien al dat goede reeds verstooten in den kroes der vergankelijkheid, en zelfs zijne schaduw is voorbijgegaan. De toekomst, daarentegen, onbekend in hare uitvloeisels, gunstig aan onze verwachtingen, het toonbeeld onzer hoop, ligt voor ons in een bevallig verschiet, waartoe ons de verbeelding hare treffelijkste tooisels aanbrengt. Vernieuwd is onze telling, herboren is ons uitzigt, heropend is de weg onzer werkzaamheid: met nieuwen

moed,

moed, met nieuwe krachten, met nieuwe voorteekenen gaan wij eene nieuwe loopbaan in; en, gelijk alle denkbeeld aan toekomenden rampſpoed vreemd is aan onze zielen, zoo zeker ſchijnt ons ook de voorſpoed met vernieuwden luister tegen. Het verledene predikt ons de vergankelijkheid; de toekomst belooft ons het eeuwige leven.

Inderdaad, M. H.! goddelijk en als van den hemel afgedaald is de gewaarwording, welke de hoop op de toekomst ons ingeeft; en er is geen tijdperk, hetwelk ons dezelve meer gevoelen doet, dan de vernieuwing van het jaar. Het is nu niet de geboortedag van eenen enkelen, welke door bloedverwanten en vrienden wordt gevierd; het is die, van welken millioenen broederen, van welken de geheele Christenheid, ſchoon door landen en zeeën geſcheiden, de geboorte rekent van het heil, dat hen ten eenigen dage zalig maken zal. Het is een feest der vernieuwing voor alle bewoners der beſchaafde wereld. En zoo verheven als het is, zoo uitgebreid is het tevens. Laten koningen en vorſten hunne vreugdedagen uitſchrijven, en laten dezen door alle hunne onderzaten worden gevierd, — naast de uitgeſtrekte gewesten hunner heerſchappije, waar andere hoofden regeren, heerscht eene doodelijke ſtilte, en welligt die der ijverzucht of ontevredenheid; maar de dag van de wedergeboorte des jaars kent geene vreemdelingſchap, en alle vorſten en volken der Christenheid zijn op denzelven vereenigd van harte, en wenſchen elkander geluk en voorſpoed en zegen. Het is een dag van algemeene welwillendheid, van algemeene hope.

En zou dezelve het dan ook niet voor ons zijn, M. H.? Voor ons, wien bij al dat gevoel, hetwelk ook aan anderen gemeen is, zoo bijzonder veel grond gegeven is, om de toekomst met vertrouwen te gemoet te treden? — Ik behoef niet te ſpreken van al het voordeel, dat ieder onzer voor zich van dezelve verwacht. Wij leven nog in een dier zeldzame, doch gewigtige tijdperken der geſchiedenis, waarin die eeuwige waar-

heid niet voor eene bloote beſpiegeling gehouden, maar tot in het binnenſte des harten gevoeld wordt, dat het welzijn der burgeren op het naauwſte verknocht is aan dat des vaderlands. Nog is die heilige geestdrift niet voorbij, welke ons, hoe knellender de banden waren der dwingelandij, des te inniger aan het vaderland verbond, en bij deszelfs bevrijding is uitgebarſten met eenen luister, welke boven alle vroegere bedrijven van ons volksbeſtaan zal ſchitteren in de gedenkboeken der heldhaftigheid. Nog is, bij de hoop op voorſpoed en zegen, onze eerſte blik op het vaderland gevestigd. Ja, nog ontbrandt een gewijde gloed in onze harten, op het hooren van dat dierbare woord, hetwelk, naast dat van God, van ouders, van gade en kinderen, de teederſte aandoeningen opwekt. Dat vaderland is nu vrijgevochten door eigen moed, is verdedigd door eigen kracht, wordt bewaakt door eigen eendragt, bloeit wederom door eigen nijverheid, is vrij en onafhankelijk. Vrijheid en onafhankelijkheid zijn het deel van elken burger; zij bevatten in zich de grondſtoffen van het algemeen en bijzonder geluk; zij zijn de voedſters der verlichting, der kunſten en wetenſchappen. o, M. H.! welk een uitgebreid tafereel opent zich hier niet voor onze waarneming! welk een ruim veld voor vreugdevolle opmerkingen! welk een onuitputtelijke ſchat van zegenrijke beſpiegelingen ligt voor onze oogen uitgeſpreid, en noodigt ons bij dit jaarfeest tot een vrolijk en dankbaar genot!

Zeker, M. H.! zoude ik niet gevoegelijker aan mijne taak kunnen voldoen, dan door met uwe aandacht dat geheele veld van gunſtige voorteekenen te doorwandelen, hetwelk de geſteldheid van ons vaderland ons op dit oogenblik aanbiedt. Het is toch van honderden jaren het eerſte, dat geopend wordt onder de vereeniging van uitgeſtrekte gewesten, oorſpronkelijk door taal en zeden verbonden; het eerſte, dat geopend wordt onder eenen Koning, op onzen grond geboren; het eerſte, dat geopend wordt onder eene volkomene gelijk-

heid

heid van alle godsdienſtige gezindheden; het eerſte, dat geopend wordt onder zoo menigvuldige goede en voor eens ieders hart ſtreelende inſtellingen, welke te voren vreemd waren aan onzen ſtaat, dat wij wel mogen zeggen, het is het eerſte, waarin de bestmogelijke gronden voor aanſtaand geluk op de merkbaarſte wijze zijn vereenigd.

Ik durf echter vertrouwen, M. V.! dat gij mij van eene geheele doorwandeling van al dat ſchoone en goede, hetwelk ons omringt, zult verſchoonen, niet alleen om de kortheid des tijds, maar ook om de plaats zelve, waar wij ons bevinden, en welke bij uitſluiting aan de kunſten en wetenſchappen geheiligd is. Deze vorderen bij dit feest, waarin wij, als beſtuurders, als leden, als begunſtigers dezer maatſchappij, ook onze betrekkingen tot dezelve óf verjaard óf vernieuwd zien, onze bijzondere aandacht. Kan ik u dan, M. H.! wel mishagen, door in dit feestuur uwe aandacht alleen tot een gedeelte van het aangewezen tafereel te bepalen? En kan ik misdoen, door alle beſpiegelingen van eenen opzettelijk ſtaatkundigen aard te laten varen? Mag ik mij niet tot de betrekking, in welke wij hier verſchijnen, van begunſtigers en beoefenaars der kunſten en wetenſchappen, beperken? Voorzeker moet ik dit: gij vordert het van mij; uwe aandacht eischt het. — Welaan! volgt mij dan met dezelve, terwijl ik zal trachten u in een beknopt tafereel te ſchetſen de uitſtekende vooruitzigten, welke dit eerſte nieuwjaar onzer tegenwoordige ſtaatsgeſteldheid ons geeft, voor den bloei der fraaije kunſten en wetenſchappen in ons vaderland.

Ieder uwer, M. H.! die maar eenigzins den omvang van dit onderwerp wil overzien, gevoelt reeds dadelijk, dat ik niet juist dát gekozen heb, waarbij ik, indien ik daartoe al de gaven had, die mij ontbreken, het meest zoude kunnen ſchitteren. Er zijn andere zijden van de gelukkige omkeering, welke wij beleefd hebben, die met veel hoogeren uitwendigen luister pralen, en

hare eigene pracht van zelve vertoonen. Ik had ſlechts te ſpreken van den koophandel, over wiens herleving wij ons verheugen, en waarvan wij vooral thans, na den weer geëindigden worſtelſtrijd, de zegenrijkſte vruchten mogen verwachten, om u allen opgetogen te doen zijn bij de ſchilderij, welke daarvan is op te hangen, in vergelijking van de diepe vernedering, van de doodſche werkeloosheid, waarin deze hoofdbron van de welvaart dezes lands, de ſchepper van deszelfs beſtaan, verzonken lag in de vorige jaren. Of ik had maar aan te ſtippen de treffelijke overwinningen, door onze Nederlandſche helden bevochten, om het vooruitzigt te verlevendigen op den krijgsroem onzer voorvaderen, en eene treffende tegenſtelling te maken tusſchen de heldere dagen, die wij verwachten, en den naren nacht van benaauwdheid, in welken wij gedompeld lagen. Neen, M. H.! bij mijn onderwerp kan ik het licht, dat ik ons te gemoet zie ſtralen, niet tegen zoo groote duisternis overſtellen. Maar des te verdienſtelijker zal Nederland, zullen wij zelven uit de vergelijking herrijzen; daar wij, in plaats van ſchaamrood te worden over hetgeen wij geduld hebben, integendeel trotsch mogen zijn op hetgeen wij, zelfs onder de zwaarſte verdrukking, hebben gedaan. Want ik behoef ook niet, om uwen geest te verheffen bij het tegenwoordig genot, en bij onzen op de toekomst geſlagen blik, eenen ſluijer op het verledene te werpen: en, moge ik hierdoor verliezen aan middelen, om den luister der aanſtaande heerlijkheid des te ſchitterender te malen, en door blinkende trekken uwe verbeelding te vervoeren, mijn onderwerp moet er in zijnen invloed op uwe harten bij winnen, zoo waarlijk als wij ſpijt gevoelen, dat Nederland zich zoo diep heeft kunnen buigen.

Dit toch heeft Nederland niet gedaan, met betrekking tot de begunſtiging en beoefening der kunſten en wetenſchappen: integendeel heeft het zich, te midden der ſtormen, van dien kant verheven, zelfs boven het hoogſte ſtandpunt, dat het ooit te voren had bereikt.

Gij

Gij zelve, M. H.! zijt daarvan niet ſlechts ooggetuigen, maar ook daartoe te dezer plaatſe krachtdadige medewerkers geweest. Inderdaad, onder alle de ſchokken, welke ons vaderland ſinds bijna eene halve eeuw heeft verduurd, en welke hetzelve hoe langer hoe dieper hebben geſtort in den afgrond der ellende, is intusſchen de beſchaving van den geest ſteeds hooger en hooger geklommen, en heeft wezenlijk een toppunt bereikt, van 't welk zij met eene zedige verheffing mag terugzien, zelfs op de bloeijendſte tijden der vorige welvaart. Terwijl onze ſcheepvaart geboeid lag aan de ijzeren banden van den dwang des tijds, onze koopvaardij verlamd was in alle hare bewegingen, onze ſchatten werden uitgeput, alle onze uitwendige krachten bezweken voor eenen eindeloozen oorlog, in één woord, terwijl alle welſtand kwijnde of verloren ging, heeft de geest, die ons vaderland bewaakte, een wonder uitgewerkt, in de uitbreiding van de ware verlichting des verſtands, en in de bevordering van de zielverheffende kunſten. Wanneer toch, M. H.! zagen wij de duistere ſchoolgeleerdheid zoo verre wijken voor de ware wijsbegeerte, welke aan den eenen kant de twijfelarijen eener ongerijmde vrijgeesterij vermijdt, en aan de andere zijde met opene blikken indringt in het verheven doel onzes aanzijns? Wanneer zagen wij, in plaats van die deerniswaardige duisternis, die de ſcholen beheerschte, waarin het ontluikend verſtand der vaderlandſche jeugd werd gepijnigd en verdoofd, zulk eene heldere zon haar licht verſpreiden over het aankomend geſlacht, zelfs der laagſte ſtanden, en eenen zegen in hunne hoofden en harten ſchieten, wiens oogst alle de ſchatten der wereld overtreft, en tot in de eeuwigheid voortduurt? Wanneer zagen wij in één tijdperk, op onzen zoo naauw beperkten grond, een zoo groot aantal redenaars en dichters (die heerlijke namen waardig), vereenigd, wier tafereelen in de openlijke gehoorzalen alle de zaden der deugd en der edelſte hartstogten in de borst onzer medeburgeren ontvonkten, ons met hunne

ſtem vergezelden in onze huisgezinnen, en ons daar het waarachtig geluk der menschheid verdubbeld deden genieten? Wanneer zagen wij de tempels der fraaije kunſten en wetenſchappen zoo bezocht door gretige hoorders? Wanneer zagen wij haar rijk zoo uitgebreid, dan juist in die tijden van tegenſpoed en rouwe?

Voorwaar, M. H.! wie immer de geſchiedenis dier tijden te boek zal ſtellen, zal gewis verſtomd ſtaan bij de vraag, hoe hij zulk een verſchijnſel zal overeenbrengen met hetgeen hem de vroegere geſchiedenisſen, als de oorzaken van den bloei en het verval der fraaije kunſten en wetenſchappen, hadden aangewezen. Te vergeefs zal hij in dezelve een dergelijk tijdperk zoeken, waarin deze des te hooger klommen, hoe dieper vrijheid en welvaart verzonken. En waar zal hij de oplosſing kunnen vinden, dan in de hier zoo proefondervindelijk bewezene waarheid, dat de kunſten, die ons in eene denkbeeldige wereld inleiden, ons gegeven zijn, om ons over de tegenwoordige te troosten, ons boven dezelve te verheffen, ons tot eene betere voor te bereiden? — dan daarin, dat alle opmerkingen, uit de vroegere geſchiedenis der kunſten genomen, niet berekend waren naar derzelver tegenwoordigen rang, nu een hoogere en meer verheven zin haar bezielt; nu geene beuzelachtige zucht om ſlechts te vermaken, maar het goddelijk ſtreven naar waarheid, ſchoonheid, zedelijkheid, de borst des redenaars, des dichters, des ſchilders en toonkunſtenaars ontvlamt; nu de kunſten en wetenſchappen, op eene hoogere leest geſchoeid, eene waarde voor zichzelve hebben gekregen, onafhankelijk van de luim en van het lot der tijden, eeuwig als de waarheid zelve? — Op dat ſtandpunt hielden zij zich ſtaande, op zichzelve rustende; zij verhieven het gemoed des meer en meer gevoeligen vaderlanders boven het ſtof, dat hem omringde; zij verpoosden zijnen rampſpoed; zij deden hem het heil van den huisſelijken vrede des te hooger ſchatten, des te meer genieten: bij het verbreken van de teederſte banden, bij het gemis

van

van de kostelijkſte goederen, bij het wegzinken der liefelijkſte hoop, deed men reuzenſtappen in het rijk der waarheid en der deugd. Waar ook elders logentaal tot een ſieraad der beſchaving gelden mogt, hier bewaarden redenaars en dichters het Hollandſche hart in deszelfs zuiverheid; hier werd, waar het uiterlijke bezweek, het innerlijke behouden, en, bij het geheele verval des handels, werd uit een volk van kooplieden eene natie van letterminnaren geſchapen.

Zoo was dan de ſtaat der kunſten en wetenſchappen in ons vaderland, vóór dat de heugelijke tijd aanbrak, in wiens geſteldheid ik nu meen dat de heerlijkſte vooruitzigten zijn opgeſloten, inderdaad geen ſtaat van duisternis, maar van licht. — Maar, vanwaar kwam hetzelve? Werd het ontſtoken door de regering? werd het aangevuurd door eene begunſtigde vrijheid van denken? werd het gevoed door de inrigtingen, welke ons omringden? Gij, M. H. moogt zelve antwoorden! Neen, de woorden niet ſlechts, maar zelfs de gedachten, lagen aan eenen verſchrikkelijken band, en moesten eerst door de zeef der ſpitsvindigſte en angſtigſte dwingelandij worden getrokken, eer zij een duurzaam daglicht mogten zien. Neen, de regering was op niets meerder bedacht, dan op het te keer gaan der ware verlichting, en had bijna reeds op onze hoogere ſcholen alle wijsgeerige vrijheid onder het juk gebragt, en door eenen zwaren impost den goeden geest der lagere ſcholen beknèld. Doch ik kan en wil hier niet uitweiden. Gij weet het; gij hebt alles zelve gezien en ondervonden.

De veerkracht, door welke de beoefening der kunſten en wetenſchappen zich ſtaande heeft gehouden en zoo boven mate is verhoogd, lag in de Nederlanders zelven. Zij was eene vrucht van hunne eigene teelt. Van de eerſte dagen huns volksbeſtaans af, waren zij groot in de letteren, beroemd in de wetenſchappen, gelukkig in de kunſten. Thans, echter, behielden zij eenen ſtand, zoo al niet hooger, ten minſte gelijk aan dien der meestgevorderde volken. Van dezen kant waren zij

onoverwinnelijk; van deze zijde bleven zij overwinnaars. Op dit ſtrijdperk, waarin zij, door alle dwingelandij henen, het veld behouden en hunne magt telkens meer uitgebreid hebben, mogen zij ook nu nog met zelfvoldoening terugzien: allen, welke dien ſtrijd volſtreden hebben, ook gij, die te dezer plaatſe daarin volhard hebt, zijn eene onverwelkbare eerekroon waardig: zij hebben, waar 's lands vlag geſchonden, 's lands ſchat geplonderd, het land zelve vertreden werd, de verlichting en den kunſtroem des vaderlands onbeſmet bewaard!

En ziet daar, M. H.! eenen wel meer ontkennenden dan ſtelligen, doch echter eenen gewigtigen hoofdgrond, op welken ik mijne gunſtige vooruitzigten in de toekomst bouwe, en die, nevens meer andere, in het reeds verhandelde ligt. Daarom heb ik langer, dan te misſchien noodig ſcheen, bij de ſchilderij van onzen vorigen toeſtand verwijld, en kan alsnu met meerdere ſnelheid ten doel gaan.

Indien toch de regering, welke ons tegen wil en dank beheerscht heeft, en de ſtaatsgeſteldheid, waarin dezelve ons bragt, eenigen gunſtigen invloed hadden gehad op dien merkbaren bloei der kunſten en wetenſchappen, welke ons toen omringde, dan zoude er eene twijfeling kunnen ontſtaan, of te dezen aanzien de verandering wel verbetering ware. Ik weet het, Nederland zou desniettemin alles, en ook dit, aan zijne onafhankelijkheid hebben opgeofferd; maar het zou echter eenen grooten ſchat hebben verloren. Nu, integendeel, kunnen wij met volle ruimte zeggen: het heeft niets verloren van 't geen dien luisterrijken bloei deed ontſtaan en voedde; het heeft geene enkele parel van zijne kroon verloren, toen zijne geweldenaren zijn ontvloden. Het bleef in volle kracht, in vollen luister pralen; het behield zijnen vollen rijkdom in de verlichting, de beſchaving en de veerkracht der Nederlanderen. Maar neen! mijne uitdrukking is het denkbeeld, dat ik hier moest blootleggen, geheel onwaardig. Niet *behouden* is die veer-

veerkracht; neen; zij is duizendvoud verhoogd, op hetzelfde oogenblik, dat het vaderland herwonnen was. Mogt hier en elders, in den tijd der verdrukking, de geestdrift ontvlamd zijn door de verontwaardiging — ach! hare uitbarsting werd alom bijna verſmoord door den drukkenden dampkring, en haar hoogſte gloed door de over haar geſpreide asſche ſchier onkenbaar. Slechts onder het kleed van eenen Romein, durfde zelfs de ſtoute HELMERS den verwaten Franschman ten toon ſtellen en verpletteren. Maar welke geestdrift geleek aan die der vrijheid, die elks hart tot dichter maakte, en elks geest met de betooverendſte beelden vervulde? De vrijheid liet naauwelijks haren ademtogt gaan over het verdrukte vaderland, of de vlam floeg aan alle zijden uit, en deed duizende zonnen verrijzen voor het bewonderend oog. Goddelijke toonen klonken de hemelen te gemoet. Zóó hadden nimmer in Nederland noch dichters, noch redenaars geſproken! Zulk eene verrukking had hen nog nimmer bezield! Zulk eene verhevenheid, zulk eene ſtoutheid, zulk eene ſchoonheid hadden zich nimmer in hunne gewrochten vereenigd! — Maar nog hooger is de vlam geſtegen, toen nu die van den hemel verworvene vrijheid, in het verloopen jaar, door vaderlandſchen heldenmoed verdedigd, en Nederlands verpande naam door het bloed van haren Vorst is ingelost. Gij, M. H.! die hier en elders, op gewijde en ongewijde plaatſen, die heerlijke gebeurtenisſen hoordet vermelden, gij hebt zelve door uwe bewondering en toejuiching geopenbaard, dat dezelve aan de welſprekendheid en de dichtkunst eene kracht hebben toegevoegd, welke met onweerſtaanbaren invloed de harten weet te buigen en de geesten te verrukken.

Zoo beſtaat dan ook onder onzen nu ontvangenen ſtaatsvorm al de kracht, waardoor onder onze overheerſching de kunſten en wetenſchappen bloeiden: de geest der vooruitgaande verlichting en beſchaving van Nederland is zelfs hooger geklommen aan de hand der vrijheid. Maar er ligt nog meer in de tegenſtelling, welke de vo-

ri-

rige dagen ons opleverden. De tegenspoed, namelijk, welke toenmaals den bloei der kunsten tot een wonder maakte, bestaat niet meer. De voorspoed heft reeds zijnen gulden horen op, en maakt zich gereed dien te ledigen aan de voeten der arbeidzaamheid: de vrede versiert het aardrijk met alle de liefelijkheden van zijnen rijkdom: de koophandel opent alle de bronnen van welvaart: de zee is bevrijd; alle de deelen der aarde wedijveren wederom in gastvrijheid, en alle volken mengen zich in broederlijke liefde: de kunsten en wetenschappen zien alle de schatkamers wederom geopend, waaruit haar in de heerlijkste tijden der wereld de beste offers werden aangebragt: de eeuwen van PERICLES, van AUGUSTUS, van FREDRIK HENDRIK herleven: alles, wat immer den bloei der kunsten en wetenschappen bevorderd heeft, stroomt te zamen, en uit den vollen vloed rijst voor Nederland een nooit gezienе morgen op. De hoogste kracht van binnen, in de geestdrift, de verlichting, de beschaving der Nederlanderen; de rijkste schat van buiten, in eenen onoverzienbaren kring van hulpbronnen; geene derzelven gesloten, allen geopend: ziet daar, wat het tegenwoordig oogenblik ons aanbiedt, en hoe het een verschiet voor ons opent, bij welks heerlijkheid geen ander te vergelijken is!

Maar, M. H.! die heerlijkheid zien wij daarom met des te grooter zekerheid te gemoet, dewijl daarenboven in onze staatsgesteldheid zelve nog zoo vele gronden voor haar zijn vervat, van welke de meeste andere volken geene schaduw kunnen aanwijzen. Het is wel zoo, nimmer heeft de wijsgeer, de verstandige vriend der menschheid, zich voor geheel de bekende wereld een' heugelijker tijd voorspeld, dan bij den val der jongstbekende dwingelandij. Met jeugdige fierheid hadden alle de staten van Europa zich verheven voor de zaak der menschheid, en hunne arbeid beloofde eenen heerlijken oogst. Overal was kennis en verlichting verspreid; zelfs het bijgeloovige Spanje had niet slechts een voor-

beeld

beeld van heldenmoed en volharding gegeven, waardoor alleen de redding der geheele aarde is voorbereid, maar had ook alle de kluisters der domheid afgeschud, en zich in den rang geplaatst der verlichte natiën. De gisting der omwentelingszucht scheen uitgewerkt te hebben, het onweder scheen verdwenen, en alleen deszelfs zegenrijke invloed op de vruchtbare aarde overgebleven te zijn. Het was alsof de geheele wereld een nieuw leven beginnen zoude, alsof eindelijk alom uit de duisternis het licht was aangebroken. — Gij weet echter, M. H.! hoe onderscheidene regenten, in verschillende landen, zeer verre nog ten achtere bij hunne tijdgenooten, in één dat licht wederom hebben bedekt met den sluijer van bijgeloof en dweeperij en domheid; hoe een enkele zelfs de redders van zijnen staat om het werk der verlichting heeft gestraft; hoe een ander reeds zelf zijne wankelmoedigheid heeft geboet. Gij weet het, hoe zelfs het land, dat anders het voorbeeld van vrijheid zoo luisterrijk heeft gegeven, dat het daarvan zelfs den titel gekregen heeft, hoe Engeland, dat zoo opzettelijk den slavenhandel beoorloogt, tegen alle verwachting nog zijne Roomsche ingezetenen gekluisterd houdt in de boeijen der vernedering, even alsof de vrijheid des ligchaams kostelijker ware dan die van den edelen geest. Maar gij, vriend der menschheid, die in uwe verwachtingen u zoo zeer bedrogen ziet, dat gij reeds spreekt en openlijk schrijft van den teruggang der verlichting, sla uw oog op het gelukkige Nederland, zoo als het thans, na de vestiging der laatste grondwet, in zijnen geheelen omvang bestaat. Hier vindt gij alles vereenigd, wat u dierbaar zijn kan. Hier heeft de Vorst het volk geëerd, het volk zijne eigene achting gehandhaafd. Hier heeft zelfs geene enkele verdeeldheid den voortgang der verlichting opgehouden; daar de Vorst zijn volk beminde, en het hooger schatte, over eene beschaafde en werkzame natie, dan over eenen hoop dweepende lediggangers, te gebieden. Hier hebben Vorst en volk gelijken tred gehouden, en, den laatsten slagboom van ver-

verouderde dwalingen verbrekende, den hechtſten grond gelegd voor toekomſtig geluk. Hier oogst de getrouwe Vorst eene algemeene liefde van alle zijne onderzaten; hier oogſten alle de burgers de heerlijke vruchten der ware vrijheid.

Het is dan ook hier, dat de waarachtigſte ſteunſels van den bloei der kunſten en wetenſchappen zich met de inwendige veerkracht van den geest des Nederlanders, en de uiterlijke voordeelen, die hem omringen, zoo naauw verbinden en vereenigen, dat zij zelfs de ſtoutſte verwachtingen wettigen mogen.

Eene vergrooting van grondgebied, en hereeniging van lang geſcheidene broederen, heeft den werkkring uitgebreid, den redenaar eene grootere ſchouwplaats geopend, den opbouwer der ſchoone moedertaal nieuwe velden ter bezaaijing ontbloot. Eene heerlijke landſtreek, wier aangename verſchieten de verbeeldingskracht ontvonken, is met onzen door kunst geſchapenen en behoudenen grond vereenigd, en vormt met denzelven een geheel, 't welk in verſcheidenheid alle anderen overtreft. Betooverend was van ouds reeds de indruk, welken gindſche ſtreken op den landbewoner maakten; met kracht maalde hij hare ſchoonheid, en de Vlaamſche ſchilderſchool ſtreefde welhaast den roem der Italiaanſche op zijde. Ook thans nog heerscht ginds die edele kunst met niet minder grootschheid dan hier, waar de welſprekendheid en de dichtkunst veel hooger dan ginds zijn gezeteld, en de goddelijke toonkunst gelijken rang bekleedt als daar. Een edele wedſtrijd is alzoo geopend, en met den beminnelijkſten naijver gaan alle de kunſtenaars ten reije. Met zusterlijke overeenſtemming volgen hen de ſtrengere wetenſchappen, in welker beoefenaars ons vaderland zoo rijk, in vergelijking van anderen ſchatrijk is: de bewondering en toejuiching van eene geheele vereenigde natie ontvlamt aller eerzucht; en deze edele hartstogt wordt de bron eener grootheid, zoo als zij nimmer aan Nederland was toegedacht!

Nog

Nog hooger, bovenal, moet die grootheid rijzen, omdat alle de inwoners van het vereenigde Nederland, van welk eenen ſtand of rang of geloofsbelijdenis ook, gelijk zijn voor de wet. Allen hebben gelijke aanſpraak op de belooning hunner talenten; allen kunnen opklimmen tot de hoogſte waardigheden; allen zijn vrij in de keuze hunner beſtemming. Zoo is die gelijkheid onder eenen monarchalen regeringsvorm verwezenlijkt, welke van ouds alleen in gemeenebesten werd gezocht, en voor welke ook in latere dagen ſtroomen bloeds vergoten zijn, met welke alleen hare ſchim en ſchaduw werd verkregen! Maar zoo is ook de grond gelegd voor eenen ijver, voor eene inſpanning, voor eene geestdrift, waarvan de uitwerkſelen heerlijk moeten zijn voor het vaderland; zoo zijn de ſcheidsmuren neêrgeſtort, welke de verlichting tegenhielden, om ook tot de in weelde verzonkene hoogſte ſtanden door te dringen, en het hoogstmogelijke nut te doen; zoo is het geheele volk ſlechts één huisgezin, waarvan alle de leden ſtreven naar een zelfde doel, het heil des vaderlands!

Maar, kan die verlichting zelve niet door de genen, die het naast den Vorst omringen, misbruikt worden tot einden, waarover zich de menschheid bedroeven zoude? Kan die grootheid, welke wij te gemoet zien, niet ontaarden in trotschheid en wulpschheid en weelde; en kunnen deze niet alle die ſchromelijke gevolgen hebben, welke eens den welſprekenden ROUSSEAU hebben doen ijveren tegen het nadeel der beſchaving? Kan niet de lijst der door hem opgegevene tijdperken, waarin de groſſte onzedelijkheid op de hoogſte verlichting gevolgd is, ook nog worden vermeerderd? En kan dan, eindelijk, de loopbaan, welke door de vrijheid geopend werd, niet door veroveringszucht, door onderdrukking, door dwingelandij worden geſloten? — Voorzeker, M. H.! is dit niet vreemd in de geſchiedenis der wereld; maar zeker ook is aan u, is aan iederen Nederlander het ſterkſte wapen daartegen ter hand geſteld, door hetwelk kloekmoedig te gebruiken gij het

kwaad

kwaad in de geboorte ſtuiten, en in zijne gevolgen geheel vernietigen kunt. Vrijheid van ſpreken en ſchrijven is u door de grondwet gewaarborgd. Zoo lang die beſtaat, hebt gij niet te vreezen, dan voor uwe eigen werkeloosheid: zoo dra die verviel, ware u de grondwet zelve ſlechts eene begoocheling. Wijsgeer, redenaar, dichter, die het heil uwes vaderlands, die de goede zeden, die den godsdienst bemint! gij zelve zijt hun ſchild en beukelaar, wanneer het gevaar hen dreigt, dat de gouddorst, de wellust, de hofintrigue, dat de onregtvaardigheid van 's lands beambten doen ontſtaan. De Vorst zelf roept u op te hunner, te zijner beſcherming; want hij wil het goede en veracht het kwade. De Vorst zelf verlaat zich op u, dat gij niet zwijgen zult, maar met den donder uwer ſtem den onverlaat zult verpletten, die de vrijheid, de deugd, de regtvaardigheid van Vorst of van volk zou durven ſchenden. Gij ſpreekt, en 's Vorſten binnenkamer is niet voor u geſloten. Gij ſpreekt, en de ondeugd verbleekt. Gij ſpreekt, en de hoogst verhevenen dalen in het ſtof. En, weert gij zóó door deze uwe vrijheid alle angſtige bekommernisſen af, hoe verheft gij tevens door dezelve onze hoop op de toekomst! Nu is geen onderwerp meer verbodene ſtof, geene gedachte meer gekluisterd. Vrij en vrank laat gij, gij allen, die de kunſten en wetenſchappen beoefent, uw verſtand, uw gevoel, uwe verbeeldingskracht werken. Welk eenen oogst doet gij ons verbeiden, gij, die zoo vruchtbaar geweest zijt in eenen tijd, toen gij allen aan banden waart gelegd, en de minſte afwijking van het afgebakend ſpoor met wiskundige ſtrengheid werd teruggewezen! Met uitgeſpreide vleugelen verheft zich de geest der Nederlanderen tot het ideaal der volkomenheid; hij doorklieft eene mateloze ruimte, en zoo onbeperkt als zijne vlugt is, zoo grenzeloos is ook de rijkdom der genietingen, die van hem afdalen tot het gelukkige vaderland.

Of twijfelt nog iemand? Moet ik dan eindelijk bij dit alles nog voegen, dat de beoefening der kunſten en

wetenſchappen op de merkbaarſte wijze door hen, die ons regeren, wordt begunſtigd? Ja, ook de aanmoediging van 's lands wege is in al derzelver hooge inſtellingen uitgedrukt. Alom worden geleerden en kunſtenaars geacht en met onderſcheiding behandeld: de adel der verdienſte, de adel der deugd, de waarachtige adel des menſchen, wordt in zijnen hoogen rang erkend. De vrije kunſten worden van alle lasten ontheven; de Vorſten en Vorſtinnen des lands wedijveren in derzelver beoefening met hunne landgenooten, en dingen met hen naar de volmaaktheid: de hand des Konings voert den profetiſchen dichter, den verhevenen wijsgeer, den edelen kunſtenaar in de reijen der geordenden, en, hetgeen nog meer is, zijn mond beſtuurt de ſcholen der wetenſchappen door wetten, welke niet dan wijsheid en verlichting ademen. — Wat zie ik, M. H.! ſtemt gij allen mij met levendige overtuiging toe? Wel, laat ons dan de toekomst met eene verlevendigde hope te gemoet ſtaren!

Maar laat ons dan ook onszelven dier toekomst waardig gedragen. Gij, die hier tot dezelve nadert, als tot eene plant, welke door uwe zorgen is opgekweekt, o verlaat haar niet in haren groei tot volkomenen wasdom! Wat zoude uw hart u zeggen van eenen zoon, wiens moeder hem door hare toeſpraak in de dagen van tegenſpoed heeft opgebeurd, en hem rijkelijk heeft bijgeſtaan met alles, wat hem het leven kon dierbaar maken, en die, nu hij zelf tot voorſpoed gekomen is, zijne moeder konde vergeten? — Afkeerig van zulk eene ondankbaarheid, zult gij, integendeel, den tempel, die u eene ſchuilplaats was tegen de ſtaatsſtormen, door uwen bijſtand tegen alle afbreuk beſchermen, door uwe vlijtige opkomst tegen den ſmaad der verlating beveiligen. De voorſpoed zal u met zijne aanlokſelen omringen; maar hier zult gij verademing zoeken voor de werkzaamheid, welke ook hij vereischt: hier zult gij de leeringen der wijsheid, de bloemen der bevalligheid, de ſierſels der zanggodinnen vereenigd vinden, om u het

levenspad te veraangenamen, en, als den weg tot eene betere wereld, te verheerlijken. Dierbaar zij u dan haar zegen; zoo dierbaar als het vaderland!

WAARNEMINGEN, BETREKKELIJK DE KOEPOKINENTING, BIJ REEDS MET KINDERZIEKTE BESMETTE VOORWERPEN.

(*Vervolg en slot van bl.* 327.)

De Koepokstof, welke ik, zoo als in de derde Waarneming vermeld staat, op den 20sten October, den achtsten dag der Koepokken zoo wel, als der Kinderziekte, van GERTRUIDA ADRIANA G. tusschen glaasjes bewaard had, bezigde ik den volgenden dag, ter inenting der vier navolgende kinderen, ten einde den afloop dezer kunstbewerking naauwkeurig gade te slaan.

Vijfde Waarneming.

Vooreerst dan werd ANNA O., een zeer gezond meisje, acht maanden oud, met dezelve gevaccineerd. Op den 25sten Oct., den vierden dag na de inenting waren er sporen aanwezig, dat de inenting gevat had.

Op den zevenden dag na de inenting stonden de Koepokken als gewoonlijk.

Op den elfden dag hadden zij den gewonen rooden rand, hoewel deze eenigzins kleiner in omtrek was: overigens was het kind volkomen gezond.

Op den twaalfden dag na de inenting vertoonden zich, eerst in het gezigt, naderhand op de overige deelen des ligchaams, zeer kleine puistjes; zijnde het kind volkomen wel.

Op den veertienden dag na de inenting waren de Koepokken met eene gelijkmatige korst bedekt, en er bleven nog eenige teekenen van den rooden rand aanwezig. Het was de derde dag, dat zich kleine puistjes vertoond hadden; zij waren hard op het gevoel, en droog-

droegen meerendeels de kenteekenen van valſche Kinderpokken; ſommige in het gezigt ſchenen in het opkomen, andere waren reeds verder; alleen op de kin was er één aanwezig, welke de gedaante van eene natuurlijke Kinderpok had aangenomen. De gezondheid was geenszins geſtoord.

Op den vijftienden dag na de inenting was het kind volmaakt wel; de roode kring der Koepokken was geheel verdwenen; derzelver korst droog en regelmatig. Het was de vierde dag na de uitbotting; ſommige puistjes waren geheel verdroogd, waaronder ook dat op de kin, 't welk gisteren zoo geheel de gedaante van eene natuurlijke pok had aangenomen; andere, daarentegen, ſchienen op te komen; terwijl, eindelijk, eenige, hoewel zeer weinige, op eenen rooden grond ſtonden te zweren.

Op den zestienden dag na de inenting ſtonden de Koepokken als gisteren; het kind bleef volmaakt gezond; de meeste puistjes waren verdwenen, ſommige verdroogd; ſlechts hier en daar ſcheen een nieuw ten voorſchijn te komen.

Op den zeventienden dag na de inenting, den zesden na de uitbotting, was het uitſlag geheel verdwenen of verdroogd; ook de Koepokken waren met eene harde, droge korst voorzien. Overigens was en bleef de gezondheid geheel onbelemmerd.

Zesde Waarneming.

Desgelijks werd op den 21ſten October dezelfde ſtof, waarvan in de voorgaande Waarneming geſproken is, ter inenting gebezigd bij ELISABETH S., een gezond kind van twaalf weken.

Tot op den negenden dag na de inenting was het kind volmaakt gezond gebleven, en de Koepokken, waarvan ſlechts twee op den linker arm waren opgekomen, hadden geheel haren natuurlijken loop behouden. Den volgenden dag vertoonden zich, eerst op het gezigt, naderhand op enkele andere deelen des ligchaams, klei-

ne puistjes, voorafgegaan door braking, onrust, ſchreeuwen, en vergezeld van eene zware ontlasting van dunne en ſtinkende drekſtoffen.

Op den elfden dag na de inenting, den tweeden der algemeene uitbotting, hadden de Koepokken eene geheel witte kleur, even als eene rijpe zweer, waren plat en ineengevallen; zij hadden een' zeer grooten en harden, hoogrooden rand, geheel als bezaaid met kleine witte puistjes, uitziende als rijpe zweren; in gedaante en grootte volkomen gelijk aan opkomende pokjes. In het gezigt vertoonden zich vele dergelijke puistjes; eene zeer groote ſtond op het ſleutelbeen aan de regter zijde, en ſcheen reeds te verdroogen; de borst, buik en beenen waren geheel vrij van uitſlag. De dunne ontlasting duurde voort; de pols was ſnel en koortsachtig; de tong zuiver; het kind zeer onrustig, echter gretig naar de moederlijke borst. Voor geneesmiddel bekwam het eene *Infuſ. fl. Arnic.* met *Sp. Minder.* en *Syr. diacod.*

Op den twaalfden dag na de inenting, derden der uitbotting, was het kind minder onrustig, zonder koorts; de ontlasting was minder; het nam gretig de borst, en de gezondheid ſcheen minder geſtoord. De puist op het regter ſleutelbeen was geheel verdroogd, en bijna afgevallen. De moeder, eene zeer geſchikte vrouw, verzekerde mij, dat zij deze eerst bij het opkomen der pokken ontdekt had; terwijl dezelve, bij het dagelijks wasſchen van haar kind, geenszins aan hare aandacht konde ontglipt zijn. Het getal der puistjes was in het gezigt, en vooral rondom de kin, zeer vermeerderd; voorts waren er vele op de beenen en billen aanwezig, terwijl ſlechts enkele op de handen, armen, borst en buik gevonden werden. De Koepokken hadden de gedaante van platte, rijpe zweren, waren zeer wit van kleur, en ſchenen eene taaije, etterachtige ſtoffe te bevatten. Derzelver roode rand was minder uitgebreid, echter donker van kleur en hard; de kleine puistjes op denzelven waren wel grooter dan gisteren, ech-

echter kleiner dan op de overige deelen des ligchaams; alle, zoo wel hier als elders, hadden ligte ſporen van eenen *umbilicus*. Ik liet, om de verdere uitbotting te bevorderen, de geneesmiddelen voortgebruiken.

Op den dertienden dag na de inenting, vierden der uitbotting, waren ſommige pokken, voornamelijk in het gezigt, echter ook op andere deelen des ligchaams, in grootte toegenomen, hoewel niet in getal vermeerderd. De puist op het ſleutelbeen was met eene droge korst bedekt, maar ſtond zeer vurig. De rand der Koepokken was aanmerkelijk in omtrek en roodheid afgenomen; op denzelven waren de pokjes in zoo grooten getale aanwezig, dat zij, zonder ineen te vloeijen, niet meerder konden zijn; in grootte, intuſſchen, hadden zij niet aangewonnen. De Koepokken zelve bleven nog geheel wit; hare gedaante was veranderd, op het aanraken vast en eeltachtig, als zonder ſtof, en geheel plat. Overigens was de gezondheid zeer goed.

Op den veertienden dag na de inenting, vijfden der uitbotting, was er naauwelijks eenige ſtof in de pokjes merkbaar; zij ſchenen eenigzins traag in haren loop, ſtonden desniettemin zeer goed; die op de *areola*, hoewel klein, waren echter aanmerkelijk in grootte toegenomen; op allen was de indruk, of *umbilicus*, verdwenen: het getal was niet vermeerderd. De puist op het ſleutelbeen was droog, en met eene korst bedekt. De Koepokken waren geheel van gedaante veranderd, en vertoonden, met de natuurlijke pokken ineengeſmolten, eene geheel onregelmatige, vrij uitgeſtrekte figuur; zij waren zeer plat, geheel wit van kleur, en bevatteden geene ſtof; de roode rand was geheel verdwenen, en de hardheid verminderd.

Op den vijftienden dag na de inenting, zesden der uitbotting, waren de pokjes overal met eenige ſtof gevuld, vooral die, welke op het gezigt ſtonden; aanmerkelijk was derzelver getal rondom de kin, insgelijks in de nabijheid der Koepokken; ja zelfs in hare droge, witte, onregelmatige en harde masſa ſchenen eenige

zeer kleine, nu eerst opgekomene, puistjes door, en werden door de Koepok als overdekt; de *areola* was wederom vermeerderd, zeer rood, heet en hard op het aanvoelen; de kleine pokjes op dezelve en in de Koepok zeer klein, als ſpeldenknoppen. Overigens was het kind zeer wel.

Op den zestienden dag na de inenting, zevenden der uitbotting, waren de Koepokken droog, onregelmatig en bruinachtig van kleur; het roode en harde der *areola* was verminderd; echter ſtonden op dezelve nog pokjes, meestal ter grootte van ſpeldenknopjes en kleiner, ſommige iets grooter, en één zelfs met ſtof gevuld. De overige pokken ſtonden zeer goed, waren rond van gedaante en welgevuld, en hadden eenen rooden grond.

Op den zeventienden dag na de inenting, achtſten der uitbotting, begonnen de pokken aan de kin te verdroogen, en op andere plaatſen werden zij met eene gele kleur bedekt. De form der Koepokken bleef zeer onregelmatig; zij hadden eene ligt bruine en dunne korst; de omtrek bleef nog wel eenigzins rood, maar geenszins hard; ook bleven de pokjes daar ter plaatſe nog even klein, als kleine blaasjes zonder ſtof, maar met een' ligten indruk voorzien. Er verſpreidde zich rondom dit kind een zeer onaangename, eigenaardige pokken-ſtank.

Op den achttienden dag na de inenting, negenden der uitbotting, begonnen de Kinderpokken meer en meer op te droogen. De Koepokken kregen eene nog drooger en onregelmatiger korst; de pokjes op haren omtrek ſtonden deels als drooge blaasjes, deels waren zij opengeſcheurd, en vielen af.

Op den negentienden dag na de inenting, tienden der uitbotting, waren aan de kin enkele pokken afgevallen; alle overige werden drooger. De onregelmatige korst der Koepokken was harder; enkele pokjes op haren omtrek waren hard op het gevoel, even als nu eerst opkomende; op den volgenden dag, intuſſchen, waren

zij

zij wederom verdwenen, al de blaasjes opengeſprongen, en de losſe *epidermis* afſchilferend.

Op den tweeëntwintigſten dag na de inenting, dertienden der uitbotting, vielen de pokken meer en meer af; de korst der Koepokken meer ingekrompen.

Op den vierentwintigſten dag na de inenting, vijftienden der uitbotting, waren, uitgezonderd in het gezigt, meest alle pokjes afgevallen, en derzelver plaats door donkerroode vlakken vervangen.

Op den negenentwintigſten dag na de inenting, twintigſten na de uitbotting, waren al de Kinderpokken afgevallen; maar de Koepokken vielen eerst af op den 31ſten December, zijnde dus tien weken na derzelver inenting. Intusſchen genoot het kind, van den 3den November te rekenen, eene onafgebrokene gezondheid.

Zevende Waarneming.

De ſtof, waarmede de kinderen uit de twee laatstvoorgaande Waarnemingen ingeënt werden, bezigde ik teffens op denzelfden 21ſten October voor FREDERIKA WILHELMINA N., een zeer gezond meisje van omtrent één jaar.

Tot op den elfden dag na de inenting hadden de Koepokken haren geregelden gang gehouden, en waren heden met een' zeer goeden rooden kring voorzien. Er vertoonden zich nu hier en daar, meest echter op het gezigt, kleine puistjes, even als opkomende pokjes. Intusſchen bleef de gezondheid ongeſtoord.

Op den twaalfden dag na de inenting, tweeden der uitbotting, was het kind onrustiger dan gisteren, nam echter gretig de borst, maar had, volgens zeggen der moeder, ſinds vijf dagen geene ontlasting gehad. Het gezigt was met een aanmerkelijk getal pokjes bezet, desgelijks de billen en beenen; minder vond ik op de borst, en ſlechts zeer weinige op de armen. De vier Koepokken hadden het aanzien van rijpe zweren, en waren met een' taaijen etter gevuld; de kring was zeer rood en hard, maar kleiner geworden in omtrek; deselve was met ontbla-

bare kleine pokjes als bezaaid; alle, niet flechts hier, maar ook elders, hadden eenen ligten indruk. Om de verdere uitbotting te bevorderen, gaf ik een mixtuur, beſtaande uit *Aq. Sambuc.* met *Sp. Minder.* en *Syr. Alth.*

Op den dertienden na de inenting, derden der uitbotting, hadden de pokjes in getal, maar niet in uitgebreidheid, gewonnen. Het kind was rustiger, zonder koorts, en had eene zeer goede ontlasting gehad. De kring der Koepokken was meer zamengetrokken; zij zelve waren zeer wit, hard en eeltachtig op het aanraken, plat, en van gedaante veranderd.

Den veertienden dag na de inenting, vierden der uitbotting, hadden de pokken aanmerkelijk in grootte gewonnen; het geheele ligchaam, maar vooral het gezigt, was zeer vol van dezelve; oogen en neus waren gefloten: eenige op het gezigt bevatteden eene heldere vloeiſtof; derzelver indruk was verloren. De Koepokken waren zeer van gedaante veranderd, en vormden, met de pokken als ineengeſmolten, eene zeer onregelmatige, uitgebreide en platte figuur, wit van kleur en zonder eenige vloeiſtof. De *areola* was verdwenen, de hardheid minder, en de pokken daar ter plaatſe, hoezeer nog klein, grooter dan voorheen.

Op den vijftienden dag na de inenting, vijfden der uitbotting, waren al de pokken met zeer veel ſtof gevuld, en, hoewel ieder op zichzelve ſtond, was het geheele ligchaam er mede als overdekt; oogen en neus bleven gefloten. De Koepokken waren van eene platte, harde, drooge en onregelmatige maſſa ter grootte van eene groene erwt verheven, en vertoonden zich als eene gezwollen blaas; dezelve met eene naald geopend zijnde, ontlastte zich eene waterachtige, halfdoorſchijnende, zelfſtandige, geelachtig-witte vloeiſtof, even als in de pokken, *ſtadio ſuppurationis*, bevat is. De *areola* was op nieuw ten voorſchijn gekomen, zeer rood van kleur, gezwollen en hard; de pokken op dezelve waren veel grooter, en bevatteden, als elders, ſtof.

Op

Op den zestienden dag na de inenting, zesden der uitbotting, waren de Kinderpokken zeer gevuld, en ſtonden als parels op eenen levendig rooden grond; zij bedekten het ganſche gezigt en overige ligchaam; door dezelve bleven oogen en neus geſloten. De Koepokken waren bruinachtig van kleur, geheel onregelmatig van vorm, en bevatteden op nieuw zeer veel vloeiſtof; derzelver *areola* was veel in kleur en hardheid verminderd: ook daar ſtonden de pokken als elders, uitgezonderd enkele, die zeer klein bleven.

Op den zeventienden dag na de inenting, zevenden der uitbotting, begonnen de pokken, voornamelijk in het gezigt, zeer op te droogen, zoo zelfs, dat nu neus en oogen geopend werden gevonden. De Koepokken waren met eene onregelmatige, bruine, vlakke en harde korst overdekt; op de *areola*, die nog eenigzins rood was, droogden ook enkele pokken; ſommige, daarentegen, waren nog geheel met ſtof gevuld: hare grootte verſchilde wijders weinig met die op andere deelen des ligchaams.

Op den achttienden dag na de inenting, achtſten der uitbotting, begonnen de pokken zeer ſterk te verdroogen; ook de onregelmatige *crusta* der Koepokken werd dikker en harder, gelijk ook de Kinderpokken in haren omtrek.

Op den negentienden dag na de inenting, negenden der uitbotting, ſcheen ééne korst der Koepokken los te worden; in hare nabijheid kon men de los geworden opperhuid bij geheele ſtukken afwrijven.

Op den eenentwintigſten dag na de inenting, elfden der uitbotting, waren vele pokken afgevallen, gelijk ook ééne korst der Koepokken; de huid was daar ter plaatſe geheel gaaf, uitgezonderd een klein kuiltje, mogelijk de plaats der inenting.

Op den vierentwintigſten dag na de inenting, veertienden der uitbotting, waren, ſlechts weinige uitgezonderd, alle pokken afgevallen; de plaats, waar zij geſtaan hadden, was donkerrood. Op de twee laatſt-

voorgaande dagen waren de Koepokken afgevallen, alle een klein kuiltje, met een roofje in het midden, achterlatende.

Ik verliet het kind overigens zeer gezond; hebbende hetzelve ſinds den 3den November geene de minſte teekenen van andere ongeſteldheid gehad.

Het verdient opmerking, dat, een ander kind, met name MARIA B., elf maanden oud, op denzelfden dag, den 21ſten October, met gewone Koepokſtof ingeent zijnde, de Koepokken haren geregelden loop gehouden hebben, in weerwil dat dit kind met het laatstgenoemde al dien tijd in ééne wieg heeft doorgebragt, zonder door de Kinderziekte of eenige andere ongeſteldheid te worden aangetast. Neemt men in aanmerking, dat de eerſte teekenen van Kinderziekte zich op den elfden dag na de Vaccinatie bij het eerſte vertoonden, zoo kan men als zeker vaſtſtellen, dat de Koepokken, in dat tijdperk gevorderd, reeds al haar beveiligend vermogen uitoefenen.

Achtſte Waarneming.

Eindelijk bezigde ik een gedeelte der ſtof, waarmede de kinderen, in de drie laatſte Waarnemingen voorkomende, werden ingeënt, tot hetzelfde oogmerk bij SOPHIA LOUISA S., een meisje van ongeveer vier jaren; en deze bewerking had desgelijks op den 21ſten October plaats.

Op den vierden dag na de inenting deden zich kenmerken op, dat dezelve gevat had.

Op den zevenden dag na de inenting ſcheen de loop onregelmatig, en dus de Koepok valsch te zullen worden.

Op den elfden dag na de inenting waren de Koepokken geheel onregelmatig, en ſchenen reeds te verdroogen; terwijl zij op den vijftienden dag na de inenting niets meer dan kleine, drooge ſtippen achterlieten: er bleef dus geen twijfel over, of de Koepokken mogten voor valsch verklaard worden. Van het oogenblik der inenting af, tot op heden, heeft het kind geen ſchijn

van

van ongeſteldheid gehad. Misſchien had het reeds in vroegeren tijd in beſmetting geweest; zijnde het een vondeling, en dus niets aangaande de vroegere lotgevallen te beſliſſen.

Opzettelijk heb ik mij bij die voorwerpen, waar de uitbotting der Kinderziekte met eenige toevallen verzeld ging, van de meest aangeprezene geneesmiddelen, uit kwik- of ſpiesglas-bereidingen beſtaande, onthouden, ten einde door deze, zoo vermogend op de huid werkende, geene bijzondere wijziging aan den loop der ziekte mede te deelen. Ligtelijk zal men uit de gegevene Waarnemingen het verſchil van het behoedende der Koepokken kunnen opmaken, waarſchijnlijk naar mate min- of meerder vatbaarheid voor de beſmetting bij onderſcheidene voorwerpen aanwezig was. Intusſchen blijkt het genoegzaam, dat in geen der gevallen, hoe hevig ook de Kinderziekte mogt woeden, aan deze door de Koepokken een kwaadaardige loop is toegevoegd geworden. Weshalve men veilig, bij vooronderſtelde beſmetting, deze kunstbewerking mag aanraden, ten einde, zoo mogelijk, den gevreesden vijand te verjagen, gelijk zulks zonder tegenſpraak in de vijfde Waarneming plaats heeft gevonden, en misſchien wel tot een' gemakkelijker afloop der Kinderziekte mede te werken, gelijk uit de vierde Waarneming mag blijken, welk kind deze ziekte in een' vrij minderen graad dan hare beide zusters gehad heeft.

Zeker ſchijnt de tusſchenkomst der Koepokken iets tot het later ten voorſchijn komen der Kinderziekte te weeg te brengen. Waarom anders is deze, welke bij de gewone inenting zich meestal tusſchen den zevenden en negenden dag bepaalt, in de vijfde, zesde en zevende Waarneming, eerst met den tienden, elfden, en zelfs twaalfden dag begonnen?

Vooral belangrijk kwamen mij deze Waarnemingen voor, ten einde de voorzigtigheid omtrent de keuze

der

der Koepokſtof ten ſterkſte aan te bevelen; daar van dezelve, naar mijn inzien, zoo veel tot bevestiging van haar beveiligend vermogen afhangt.

Eenigen tijd geleden, vond ik in het *Journ. der Prakt. Heilk. von* C. W. HUFELAND, IV St. April 1815. pag. 47, een verhaal van Prof. REMER, dat hij vier kinderen vaccineerde met de ſtoffe van een gezond achtjarig meisje, hetwelk den avond na het nemen der ſtoffe natuurlijke Kinderziekte kreeg, waaraan zij op den elfden dag overleed; terwijl de ingeënten ware Koepokken kregen, zonder door Kinderziekte te worden aangetast. De Hoogleeraar bepaalt hier den dag niet, waarop door hem de ſtof genomen is; zeggende alleen, dat hij de inenting verrigtte *mit der ſehr ſchönen wasſerhellen Lymphe, aus den ausgezeichnet volkommenen Puſteln eines achtjährigen Mädchens, etc.*

Te zelfder plaatſe verhaalt hij, in eene aanteekening, den gunſtigen afloop van eene Vaccinatie met ſtof, onwetend van een kind genomen, met *ſyphilis* beſmet; daarbij betoogende, dat een in het ligchaam aanwezig *miasma* zich niet aan de Koepokſtof kan mededeelen, zoo lang dezelve nog voor overbrenging geſchikt is; terwijl, volgens zijne meening, de Koepok dan ſlechts plaatſelijk werkzaam is.

Het zij verre, dat ik de waarheid dezer waarnemingen eenigzins in twijfel zou willen trekken; immers kan de geregelde en ongeſtoorde loop der Koepokken van eene mindere vatbaarheid, of andere ons onbekende oorzaken, hebben afgehangen. Intusſchen leeren mijne proefnemingen, dat de Koepokken, hoe geregeld in haren loop, hoe natuurlijk, en ſchoon in gedaante, met hare ſtof een ander ſmet kunnen bevatten, dat onveranderd zijne werking op het dierlijk ligchaam uitoefent. En, zoo zij de ſmetſtof der Kinderziekte onveranderd kunnen overbrengen, voor welke, bij derzelver geregelde werking, alle vatbaarheid in het ligchaam, gedurende het geheele leven, vernietigd wordt, hoe veel gemakkelijker kunnen dan niet

zoo-

zoodanige mede overgaan, tegen welke de Koepokken, ten minſte tot op den huidigen dag, nog niet als behoedmiddel bekend ſtaan?

NIEUW ONTDEKTE VOLKPLANTING IN DE ZUIDZEE.

Kapitein STAINES heeft met de ſchepen *Briton* en *Tagus* eene *Europeſche* volkplanting midden in de *Zuidzee* ontdekt, waaromtrent de *Engelſchen* ons het volgende berigten:

In het jaar 1789 brak, gelijk bekend is, op het Koninklijke ſchip *Bounty*, dat den broodvruchtboom van *Otaheite* naar de *Westindiën* zou overbrengen, gedurende de terugreize, op aanhitſing van eenen zekeren CHRISTIAN, eene muiterij uit. De Kapitein en zijne officieren werden in eene boot uitgezet, en landden, na eenen wonderbaren togt, op een der *Molukſche* eilanden aan, waar zij eene *Hollandſche* volkplanting vonden. De muiters bragten het ſchip terug naar *Otaheite*, beproefden menigerlei ondernemingen, doch werden oneens, ten deele vermoord, ten deele ook later van een ander *Engelsch* ſchip gevangen genomen en naar *Engeland* teruggebragt, waar zij de verdiende ſtraffe leden. Intusſchen was CHRISTIAN zelf, met acht zijner medgezellen, noordwaarts gezeild; hij nam van *Otaheite* twaalf vrouwen en zes mannen mede; doch, daar men nooit weer van deze menſchen gehoord had, geloofde men, dat zij reeds lang verongelukt waren. Hoe groot was, dus, de verbazing, toen Kapitein STAINES, met de ſchepen *Briton* en *Tagus*, op den togt van de *Markiezen*-eilanden naar *Valparaiſo*, den 17 Sept. 1814, op een voor woest gehouden eiland, dat op de kaarten *Pitcairn*-eiland genoemd wordt, water innemen wilde, en eene boot vol bloeijende jonge lieden op het ſchip toeroeide, de *Engelſchen* in de *Engelſche* taal begroetende! Het bleek ſpoedig, dat deze ſchoone jeugd de nakomelingſchap dier muiter-volkplanting was, welke intusſchen zeldzame lotgevallen had ondergaan. Slechts weinige jaren hadden zij zich daar neêrgezet, toen de zes *Otaheiters*, hunne ſlaven, in éénen nacht de gezamenlijke *Engelſchen* ombragten, tot op éénen, die zwaar gewond achterbleef. In denzelfden nacht oefenden de weduwen der verſlagenen het regt van wedervergelding, en vermoordden hare landslieden; en die ééne

En-

Engelschman, JOHN ADAMS, bleef met de vrouwen en kinderen over. Deze kinderen zijn onder elkander gehuwd, en hebben reeds weder kinderen voortgebragt; zoodat Kapitein RAINES, na vijf-en-twintig jaren, eene bevolking van zes-en-veertig volwasfenen en een groot aantal kinderen vond. Allen waren groot en sterk, van bewonderenswaardige schoonheid; en de zeelieden verheugden zich, in hen al de trekken eens openen, *Engelschen* gelaats te vinden. Het meest onderscheidde zich de oudste zoon van dien CHRISTIAN, de eerstgeborene van het eiland, ongeveer vijf-en-twintig jaar oud, die den zonderlingen naam draagt van DONDERDAG OCTOBER CHRISTIAN. JOHN ADAMS, een man tusschen de vijftig en zestig jaren, is de patriarch van dit nieuwe volkje, en teffens deszelfs leeraar en wetgever. Elk van hen moet het land bouwen, en, heeft hij een stuk gronds bruikbaar gemaakt, zoo kiest hij zich een meisje, en de oude matroos verbindt het jonge paar. Hij is gestreng op goede zeden, en heeft de gevoelens van den godsdienst bij zichzelven en bij zijne jonge volkplanting zeer levendig weten te houden. De *Engelschen* waren diep geroerd, toen de eerst aan boord gekomene jongelingen op eenen kleinen maaltijd onthaald werden, daar een van hen opstond, en, met gevouwen handen, staande een gebed uitsprak. Wonderbaar was de verbazing dezer halfwilden over eene koe, welke zij aan boord van de *Briton* vonden; zij wisten niet, of het eene groote geit, dan een gehoornd varken was. ADAMS was in den beginne vol vrees, dat men hem zou arresteren; doch, toen hem verzekerd werd, dat men zelfs van zijn bestaan niets af wist, veel minder zoodanigen last had, was de vreugde van dit volkje onbeschrijfelijk. De ganfsche rijkdom des eilands werd te werk gesteld, om de gasten te onthalen, — yams, kokosnoten, andere vruchten, eijeren, en geitenmelk; ADAMS wilde zelfs voor het feestmaal een varken slagten, doch hetwelk men niet toeliet. De kunst, om uit boombast kleederen te maken, hebben zij van *Otaheitesche* vrouwen, hunne moeders, geleerd, die bijna alle reeds overleden zijn. IJzer en veelerlei gereedschappen bezitten zij nog van het schip, dat hunne vaders naar dit eiland bragt, en hetwelk terstond bij de eerste landing tot noodig gebruik efloopt werd. In kunstvlijt en in alle ondernemingen vertoont zich *Europesche* planmatigheid. De jonge meisjes van het eiland verwerven van der

rei-

reizigers eenen enthusiastischen lof; en ADAMS betuigde, dat sedert CHRISTIAN's dood geen misdrijf weer op het eiland had plaats gehad. Alle jongelingen en meisjes hadden doorgaans *Engelsche* gelaatsvorming, en in hunne kleur die onbevallige roodheid der eilandbewoners van den stillen Oceaan niet. De meisjes hadden een rokje, dat tot aan de knie reikte, en eene soort van mantel, minder om bestendig te dragen, dan om zich tegen de zon te beschutten. De jonge CHRISTIAN had een' doek om de heupen, en een' stroohoed met hanevederen op het hoofd. Het klimaat is zeer schoon en helder. Het eiland, niet groot in omtrek, is zeer vruchtbaar; er bevinden zich varkens, bokken, veelerlei gevogelte, aardappelen, broodvrucht enz., en de kust is zeer vischrijk. De inwoners spreken de *Otaheitesche* taal en de *Engelschen* waarop Kapitein STAINES, in zijn verslag aan den Vice-admiraal DIXON, het voorstel bouwt, dezelven tot zendelingen te gebruiken; dat echter, is te hopen, geene plaats zal grijpen. STAINES geeft de ligging van het eiland aan op 25 graden, 4 minuten zuider breedte, en 130 graden, 25 minuten wester lengte van *Greenwich*.

NIEUWE BESCHRIJVING DER STAD WASHINGTON, IN NOORD-AMERIKA.

Washington is eene geheel nieuwe stad; maar het kan en zal niet lang duren, of zij zal de oudste steden der nieuwe wereld in omtrek, pracht en volksmenigte verre achter zich laten. Reeds thans munt zij door de menigte van groote, openbare gebouwen en paleizen boven andere plaatsen in de Vereenigde Staten uit. Doch, hetgeen zij thans doet zien, is slechts als den eersten grondslag tot het groote werk te beschouwen, welks oprigting en voleindiging toekomenden tijden is aanbevolen. De geschiedenis harer eerste grondlegging en hares snellen wasdoms is, kortelijk, volgende:

De bondgenootschappelijke regering kon, uit den aard der zake, haren bestendigen zetel niet verkrijgen in eenen of anderen der afzonderlijke staten van het Bondgenootschap. Want daardoor zou dezen een voorregt boven de anderen zijn ingeruimd, dat, volgens het aangenomen beginsel, niet behoorde plaats te grijpen; en vroeger of later zou zich dezelve tot

eene

eene foort van Centraalſtaat verheven hebben. De plaats tot de Reſidentie van de bondgenootſchappelijke regering, en voor de bijeenkomſten van het Congres, moest op een van al de ſtaten onafhankelijk gebied verkozen worden, en wel in een oord, dat, zoo veel mogelijk, allen leden der vereeniginge even geſchikt lag. De, met het ontwerpen eens dienſtigen plans belaste, Ingenieurs ſloegen een, in de nabijheid der zee, tusſchen *Maryland* en *Virginiën* gelegen grondgebied, tot dit einde, voor; en er werd beſloten, de bondgenootſchappelijke ſtad aan de oevers van den ſchoonen vloed *Potowmack*, die de grensſcheiding tusſchen de beide evengenoemde ſtaten vormt, aan te leggen. De bondgenootſchappelijke regering trad, tot dit oogmerk, met de regering dezer laatſten in onderhandelingen, om hunne bewilliging in den afſtand dier gronden te verkrijgen, die van nu af aan een bijzonder, allen ſtaten gemeenſchappelijk toebehoorend, diſtrikt zouden uitmaken. De regeringen van *Maryland* en *Virginiën* rekenden het zich eene eer, door hunne ligging in ſtaat te zijn, tot de volvoering eener zoo gewigtige onderneming bij te dragen. Zij gaven met genoegen hunne toeſtemming tot den afſtand des gevorderden grondgebieds; en de eigenaars der landerijen, die aan het Congres op deze wijze overgegeven werden, vroegen zelfs geene ſchâvergoeding voor hun verlies. Het onafhankelijk diſtrikt, dat in dezer voege uit afgeſcheurde brokken van twee ſtaten zamengeſteld werd, verkreeg, naar den eerſten ontdekker der nieuwe wereld, CHRISTOFFEL COLUMBUS, den naam van het diſtrikt *Columbia*, en de, op deszelfs grondgebied aante leggen, bondgenootſchappelijke ſtad dien des grooten WASHINGTONS, den voornaamſten grondlegger van *Amerika's* onafhankelijkheid.

De nieuwe ſtad moest, naar het beſluit van het Congres, aan hare grootſche beſtemming, zoo wel ten opzigte van den omtrek, als in ſchoonheid en pracht, ten volle beantwoorden. Zij zou zich verſcheidene geografiſche mijlen ver in de lengte en in de breedte uitſtrekken, en het geheel zoo wel, als de enkele deelen, het merk van grootheid en ſmaak dragen. Het plan (*), dat bij den eerſten aanleg van *Washington* ten grondſla-

(*) Men vindt eene nauwkeurige afteekening van dit plan, nevens de beſchrijving, in ons Mengelwerk voor 1793. bl. 497. Zijnde, bij de Drukkers dezes, van hetzelve nog eenige weinige afzonderlijk te bekomen, à 5½ ſt.

ſtage verſtrekt heeft, en bij de uitzetting der ſtad ſteeds ten blijvenden rigtſnoer dient, is ook inderdaad zoo éénig in zijne ſoort, dat er bezwaarlijk ooit te voren op aarde, bij de bouwing eener ſtad, naar een' zoo kolosſalen maatſtaf is ontworpen. Terſtond in den beginne werd vastgeſteld, dat *Washington*, ten aanzien harer toekomſtige uitbreiding, geſchikt moest zijn, om ten minſte eene bevolking van 400,000 tot op een half millioen inwoners op te nemen; doch de afgeſtokene grenzen leveren eenen zoo ontzettenden omtrek, dat binnen dezelven ligtelijk meer dan een millioen menſchen eene woonplaats konden vinden. Met het reusachtige des geheels ſtaat dan ook de verdeeling der ſtraten en pleinen, de lengte en breedte der eerſten, en de wijde omvang der laatſten, in de volkomenſte overeenſtemming. Alle ſtraten worden met de grootſte regelmatigheid aangelegd; de rijen huizen volgen lijnregte linien. Deze ſtraten zijn ten deele zoo breed, dat, buiten de *trottoirs*, (kleine ſteentjes) op beide zijden, zes rijtuigen nevens elkander genoegzame ruimte hebben; terwijl zij ſomtijds mijlen verre lengte hebben. De pleinen zijn gezamenlijk regelmatig, in ronde of vierkante vormen, en zoo groot, dat duizenden van menſchen, paarden en wagens op dezelven kunnen rondwoelen. De verſchillende armen van den breeden en bevaarbaren vloed *Potowmack*, welke de ſtad van het westen naar het oosten doorſtroomen, brengen verſcheidenheid in de harmoniſche eenheid des geheels, opdat zich het oog, bij den geſtadigen aanblik van de lijnregte regelmatigheid der, zich onderling met regte hoeken doorſnijdende, ſtraten, niet vermoeije; ſchoon ook in dit opzigt reeds door de ongelijkſoortigheid der pleinen, die het perſpectief tot rustpunten verſtrekken, voor afwisſeling gezorgd is. *Washington* zal, wanneer het daar eenmaal naar dit meesterlijk ontwerp voleindigd ſtaat, niet ſlechts de grootſte, maar te gelijk ook de ſchoonſte ſtad der geheele beſchaafde wereld zijn.

Het Kapitool, of het paleis voor het Congres, was een der eerſte openbare gebouwen, waarvan in de bondgenootſchappelijke ſtad de grond gelegd werd. De plaats voor hetzelve werd op eene ſchoone, in het oog vallende, hoogte uitgezocht, en het plan in eenen zeer prachtigen ſtijl ontworpen. Men wilde, dat het in ieder opzigt een meesterſtuk der bouwkunst wierd, en in grootheid en omtrek alles

overtrof, wat van deze foort tot nog toe in de Vereenigde Staten was gezien. Het Congres-paleis verkreeg de beſtemming, om niet ſlechts de vergaderzalen voor den Senaat en de Repreſentanten, maar ook de rijks-archieven in zich te bevatten. Men beſloot tevens, eene groote bibliotheek, alsmede een Muſeum en kunstverzameling, daarin aan te leggen, Portretten van de onderſcheidene Preſidenten, die van tijd tot tijd aan het roer van ſtaat gezeten, gelijk van andere perſonen, die zich bij het vaderland bijzonder verdienſtelijk hebben gemaakt, zouden in de zalen opgehangen worden. De uitgave, intuſſchen, welke de ſtichting van dit uitgebreide praalpaleis vorderde, was zoo groot, dat men zich vooreerst te vreden hield, ſlechts eenen vleugel van hetzelve te voltooijen, waarmede de vernielingswoede der *Engelſchen*, toen zij, in den onlangs geëindigden krijg, *Washington* overrompelden, haar woeste ſpel gedreven heeft. Het groote plein vóór het Kapitool zal een der ſchoonſten worden, die ergens eene hoofdſtad vertoonen kan. Terſtond in den beginne was men het daarover eens, dat hetzelve, tot ſieraad, in het midden WASHINGTON's beeldzuil moest verkrijgen, als een eeuwig nationaal gedenkteeken voor dezen grooten man.

Van het Kapitool af werd eene zeer breede, inderdaad heerlijke, ten minſte een half uur lange, ſtraat, in eene lijnregte rigting, tot aan een ander plein voortgebouwd, waarop het paleis des Preſidents werd geſticht; zoodat de woning des laatſten, door eene groote ſtraat, met het paleis der vergadering van het Congres in verbinding gebragt werd, en vlak tegenover hetzelve te ſtaan kwam. Door de Congresakte, welke de bondgenootſchappelijke ſtad haar eerſte beſtaan gaf, werden ook de, tot oprigting der gebouwen voor de overige verſchillende aanhoorigen des Central-beſtuurs, gevorderde ſommen aangewezen; namelijk voor den Vicepreſident, de Staatsſecretarisſen of Ministers, den Opperregter en anderen. *Washington* verkreeg teffens de beſtemming, de zetel veler groote, openbare inrigtingen te worden; en men zag in korten tijd den aanbouw van Arſenalen, ſcheepsbouwmagazijnen en andere geſtichten voor andere aanſtalten beginnen. De regering liet eene groote drukkerij aanleggen, van welker perſen de openbare bekendmakingen en de courant *National-Intelligencer*, van dezen tijd af, voortkomen: Eene menigte gebouwen, tot opneming van het Corps Diplomatique,

que, de leden van den Senaat en de Kamer der Repreſentanten, kerken, logementen, koopmansbogen, werden voltooid, en bijzondere perſonen en ſpeculanten, die uit alle oorden bijeenvloeiden, wedijverden met de regering, om de nieuwe ſtad, aan welker grootheid de nationale roem ſcheen verbonden te worden, ſpoedig tot eenen buitengewonen luister te verheffen. Aan de verſchillende hoofdſtraten der bondgenootſchappelijke ſtad werden de namen der afzonderlijke ſtaten van het Bondgenootſchap gegeven, opdat allen zich hier als in een groot middelpunt bijeen zouden vinden. De *Engelſchen* hebben wel, gedurende hunne korte aanwezigheid, groote, moedwillige ſchade aan de vele reeds voltooide openbare gebouwen toegebragt, en vele derzelven door vuur en vlammen zoo veel mogelijk gezocht te verwoesten; doch zij zijn ſlechts des te heerlijker weer uit hunne ruïnen verrezen, en ſpoedig zal men geen ſpoor meer van de gruwzame baldadigheid eens wangunſtigen vijands kunnen waarnemen.

Washington heeft ook eene voor den handel zeer gunſtige ligging. Niet ver van de zee gelegen, en door vloeden, kanalen en openbare wegen met het binnenland in verbinding gebragt, is deze ſnel toenemende hoofdſtad geheel geſchikt om het middelpunt eens uitgebreiden handels voor het binnen- en buitenlandſche te zijn. De ſchoone riviet *Potowmack*, die dezelve doorſtroomt, en waarop de ſchepen, het geheele jaar door, tot in het binnenſte der verſchillende wijken kunnen komen, heeft hare uitwatering in de prachtige *Cheſapeak*-baai, en de haven is voor alle vaartuigen in alle jaargetijden zeer gemakkelijk. Het is derhalve geen wonder, dat, bij den, in *Amerika* heerſchenden, zoo grooten ondernemingsgeest, de bouwlust hier zoo zeer toeneemt, het zekere uitzigt op groot gewin en verdienſte jaarlijks zoo vele nieuwe inwoners, zelfs uit *Europa*, herwaarts lokt, en, met de ſteeds wasſende bevolking, de rijkdom en de weelde, de industrie en de handel zoo verbazende vorderingen maken. Ook is het geenen twijfel onderworpen, dat de bondgenootſchappelijke regering, zoodra zij de, in den vorigen oorlog opgelegde, doch, in vergelijking met de groote hulpbronnen des lands, onbeduidende, ſchuldenlast zal hebben afgelost, beſloten heeft, alle middelen, die haar ten dienſte ſtaan, aan te wenden, om *Washington* nog meer in aanzien te brengen, en tot eene,

des verheven doels van het verbond waardige, hoogte te verheffen.

Wanneer het tijdſtip ter opening van het Congres nadert, wordt de ſtad vervuld met vreemdelingen van allerlei ſlag, uit alle oorden der Vereenigde Staten te zamen ſtroomende, deels beroepshalve, deels uit nieuwsgierigheid of ſpeculatiegeest. Er heerscht dan eene buitengewone levendigheid in alle gedeelten der ſtad; de huurprijzen der woningen ſtijgen met elken dag, en alle herbergen zijn met talrijke vreemdelingen bezet; doch aan levensmiddelen en andere noodwendigheden van allerlei ſoort is geen gebrek; want de hier te lande zoo zeer opgewekte handel-nijverheid weet alles in overvloed aan te voeren.

ZONDERLINGE ONTSNAPPING VAN DEN HEERE DE LA FAYETTE UIT OLMUTZ, IN 1794.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 335.)

In de nabuurſchap van *Olmutz* woonde een *Ruſſisch* Edelman, die de grootſte beſchaafdheid aan goedhartigheid, op eene uitmuntende wijze, paarde. Met dezen leefde w*** in de beste verſtandhouding en vriendſchap; zij waren, om zoo te ſpreken, ſlechts ééne ziel. W***. had hem met de geheele geſchiedenis bekend gemaakt, was door hem in ſtaat geſteld geweest, den gevangenen zoo dikwijls hulp en troost toe te brengen; en het was deze, die nu ook aanbood, de penningen voor te ſchieten, welke zij tot hunne verdere bevrijding, en voor hunne reize tot *Hamburg*, zouden benoodigd zijn. Aldus de grootſte zwarigheid uit den weg geruimd hebbende, bleef hem nu nog overig, de gevoelens te toetſen van den Magiſtraat; waartoe zijne hoedanigheid van tolk, door welke hij dikwijls gemeenſchap met dezen had, hem de beste gelegenheid aanbood.

Hij bemerkte ſpoedig, dat de Magiſtraat, al wat hij van tijd tot tijd tot hun voordeel inbragt, zonder tegenzin aanhoorde; en toen hij eindelijk met omzigtigheid te kennen gaf, dat, in gevalle hij zich genegen toonde tot vergiffenis, hem voorzeker eene groote belooning zoude geworden, bevond hij, dat hij met meer oplettendheids werd aangehoord. Dit punt gewonnen zijnde, kwam het ſpoedig tot eene verklaring. De Ma-

Magiſtraat deed een' onmatigen eisch. W*** zeide, dat het nuttelobs ware, den gevangenen deze voorwaarde voor te dragen, en dat hij, den ſtaat hunner geldmiddelen kennende, in ééns konde zeggen, wat zij te geven hadden, en dus ook het uiterſte, dat men verwachten kon. Deze ſom bedroeg vijftig ſtukken. Hij weigerde voor minder dan honderd toe te treden. W*** verzocht hem in het oog te houden, dat, in gevalle hij zijn beſluit lang uitſtelde, hij ligt de gantſche belooning konde verliezen, daar er te *Weenen* voor de bevrijding der gevangenen vele pogingen werden aangewend, welker goeden uitſlag hij geenszins betwijfelde, vooral daar, onder andere, ook de gezanten van *Engeland* en *Amerika* te hunnen voordeele werkzaam waren. — De *eerlijke* Burgemeester gaf eindelijk gehoor aan de ſtem der gierigheid, en ſtond toe, dat, indien de gevangenen hem het geld zonden, eer zij de gevangenis verlieten, zij den daarop volgenden dag zouden vrijgeſteld worden. W*** antwoordde hierop, dat zij alles, wat hen omgaf, zoodanig wantrouwden, dat hij zich verzekerd hield, dat zij liever den uitſlag der vertoogen te *Weenen* zouden afwachten, dan het weinige geld, dat zij hadden, voor een onzeker iets in de waagſchaal ſtellen; er bijvoegende, dat hij voor hen borg bleef, en hij voor het geld verantwoordelijk was, indien zij niet betaalden. Dit aangenomen zijnde, werd w*** belast, met de gevangenen te onderhandelen.

Alle zaken ſpoedig vereffend zijnde, werd de tijd hunner gevangenis eerst vastgeſteld op veertien jaren, vervolgens op zeven verminderd, toen tot één jaar, vervolgens op eene maand, en eindelijk op eene week, na verloop van welke zij ontſlagen werden. Zij begaven zich terſtond naar de woning des Burgemeesters, om hem hunnen dank te betuigen voor de vele gunstbewijzen, aan hen betoond, en, hem bij het ſcheiden de hand toereikende, ontving hij de bepaalde ſom. Men kan niet vooronderſtellen, dat zij lang te *Olmutz* zullen vertoefd hebben; niet langer voorzeker, dan noodig was, om hun hartgrondig gevoel van erkentenis te betuigen aan den *Ruſſiſchen* Edelman, en vooral aan den edelaardigen en grootmoedigen w***, aan wiens goedheid zij al datgene, wat hunne gevangenis had dragelijk gemaakt, en aan wiens vriendelijke en menschlievende pogingen zij eindelijk hunne vrijheid zelve verſchuldigd waren. De Heer DE LA FAYETTE, de ongelukkige oorzaak huns ongevals, bleef in de gevangenis

tot aan het einde des jaars 1797, toen hij, ter gelegenheid van eenen vrede tusschen *Oostenrijk* en *Frankrijk*, op verzoek van den *Fransschen* Generaal BONAPARTE, werd vrijgesteld.

Sedert het schrijven van het bovenstaande verhaal, heeft de Heer HUGER van LA FAYETTE eenen brief ontvangen, van welken het volgende eene getrouwe vertaling is, en die ter aanvulling van het gezegde verhaal mag strekken (*).

Waarde HUGER!

Hier is de vriend, dien gij zoo edelmoedig gepoogd, zoo menschlievend ondernomen hebt, uit den kerker te verlossen, en wiens kloppend hart, op het oogenblik dat wij aan de vrijheid en het leven teruggegeven worden, zich haast, u de schatting op te dragen zijner onuitsprekelijke en onbeperkte dankbaarheid. Hetgeen gij voor mij gedaan hebt, en de wijze, op welke gij zulks deedt, verbinden mij aan u, door onverbreekbare banden van bewondering en liefde; uw lijden, en de gevaren, die gij met zoo veel sterkte van ziel en onverschrokkenheid hebt doorgestaan, vonden in mij geene standvastigheid, der uwe gelijkvormig; en, te midden der ijselijkheden van eenen toestand, vol van bezorgdheid en angst, die door niets mogt verzacht worden, werd ik, van den dag uwer opsluiting tot dien uwer bevrijding, zoodanig gefolterd, dat ik bijna bezweken ware onder den last van een leven, hetwelk waarschijnlijk slechts behouden werd door de gezegende tijding uwer vrijstelling, welke ik het geluk had te vernemen, in spijt der snoode bevelen, om zulks te voorkomen. Te vergeefs zoude ik trachten u te beschrijven, wat ik gevoelde bij het ontvangen dezer gelukkige tijding. Hoe wreed heeft men u behandeld, waarde vriend! en ik vreeze slechts, dat uw lijden, gedurende dien tijd, eenen nadeeligen invloed op uwe gezondheid moge gehad hebben. Dringend verzoek ik u, mij uwen welstand, in al deszelfs bijzonderheden, te vermelden, in welken ik een zoo onuitsprekelijk belang stel.

Ik wenschte met u over vele bijzonderheden onzer onderneming te kunnen spreken, en met hartelijke bewondering en dank-

(*) De kopij van dezen brief, ons ter bekendmaking toegezonden, heeft geene dagteekening.

dankbaarheid te erkennen het edelmoedig, dapper en zelfverzakend deel, dat gij in dezelve hadt. Mij te verwijderen, vóór ik u te paard zag, was onmogelijk; ook was het mij onderdaanlijk, niet tot u terug te keeren, toen ik, door uw niet verschijnen, een ongeval bevroedde. Vervolgens begreep ik, dat, terwijl ik teruggekeerd was om u op te zoeken, gij welligt vooruit waart; en, schoon het mij beter geweest ware, buiten de *Oostenrijksche* grenzen te zijn, om mijzelven tegen mijne vorige bevrijders uit te wisselen, was het mij echter onmogelijk geweest, indien ik uw lot geweten had, verder te gaan, en, toen ik hetzelve vernam, hield ik op, mijne wedergevangenneming te betreuren.

Gij weet, dat, twaalf maanden later, mijne vrouw en dochters de deelgenooten mijner gevangenis zijn geworden; en het was door haar, dat ik het geluk had, iets wegens u te vernemen. Zij meenden, dat er geene verhindering konde plaats hebben, dat zij u uit *Olmutz* schreven; en ik hoopte, dat de hulde mijner dankbaarheid, door haar, aan u en BALMAN konde toekomen: hoe zeer ik mij hierin te leur gesteld vond, zal ik u niet behoeven te melden, daar gij waarschijnlijk vernomen hebt, dat zelfs de regelen van de moeder aan haren zoon, welke zij het waagde te voegen bij eene acceptatie aan den *Amerikaanschen* Konsul, te *Weenen* opgehouden en aan haar teruggezonden werden. Mijne twee vrienden, LATOUR MAUBOURG en PUZY, verzoeken mij, u de verzekeringen op te dragen hunner toegenegenheid en hoogachting, welke zij, tot aan het einde huns levens, te uwaarts zullen gevoelen.

Het was op den 19den September, vijf maanden na het staken der vijandelijkheden, dat wij onze vrijheid wederkregen. Dezelve was van wege *Frankrijk* gevraagd geworden, reeds op den eersten dag der zamenkomst te *Recolin;* — men deed beloften, maar vervulde dezelve niet; tegen herhaalde vertoogen werden herhaalde uitvlugten overgesteld. Eindelijk werd LOUIS ROUING, eertijds mijn Aide-de-camp, van wege BONAPARTE en CLARKE naar *Weenen* gezonden, om aan dit herhaalde uitstel een einde te maken; en, schoon wij onlangs eenige voorwaarden geweigerd hadden aan te nemen, kwam men overeen, dat wij naar deze plaats zouden geleid, en aldaar in *Amerikaansche* handen overgeleverd worden, van welke men voorhands eene verbindtenis had afgedwongen,

door hunnen invloed op ons te verkrijgen, dat wij niet langer dan tien dagen binnen de grenzen van het *Duitsche* rijk ons zouden ophouden. Dan, daar de gezondheid mijner vrouwe ons verbiedt aan eene inscheping te denken in dit late jaargetijde, zullen wij gedurende den winter op het *Deensche* grondgebied ons verblijf houden, waarschijnlijk in *Holstein*, dat, offchoon een *Duitsch* gewest, den Koning van *Denemarken* toebehoort, die een vriend van de *Fransche* Republiek, en eene onafhankelijke Mogendheid is. Wat mijne eigene gezondheid betreft, deze is beter dan ik had kunnen verwachten; en, schoon ik alsnog in eenen staat van zwakte en uitputting verkeere, begin ik mij echter van tijd tot tijd beter te bevinden. Mijne twee vrienden, vooral PUZY, bevinden zich minder wel dan ik, maar zullen zich, hoop ik, desgelijks spoedig herstellen. Van onze bedienden ligt er één zeer gevaarlijk; de anderen hebben veel geleden, maar zullen weldra hunne gezondheid weder bekomen. Mijne dochters bevinden zich vrij wel; maar mijne vrouw is sedert meer dan vijftien maanden in zeer treurige omstandigheden, ten opzigte van hare gezondheid. Versche lucht en een weinig beweging buiten de gevangenis zouden haren welstand verzekerd hebben, maar werd bestendig geweigerd. Zij is zeer vermagerd en zwak. Hare armen zijn ter prooije geweest aan eene ziekteftof, de gevolgen van welke zich thans voornamelijk in het been hebben geplaatst, waarin zij eene gezwollene en pijnlijke wonde heeft. Gelukkig zijn de inwendige deelen niet aangedaan, dan gedurende eenen korten tijd. De Geneesheeren hebben eenstemmig verklaard, dat het dolzinnigheid zoude zijn, den Atlantischen Oceaan over te steken, voor dat zij een weinig herfteld was; wij zullen dus, als 't ware, een hospitaal oprigten in eene afgezonderde plaats, en ons daar bij uitsluiting met onze herstelling bezig houden. 'Gij ziet, waarde vriend, dat ik u het voorbeeld geef van zeer uitvoerig te zijn; en ik hoop, dat gij mij iedere bijzonderheid zult mededeelen, betreffende mijnen held en beminden weldoener. Ik behoef u niet te melden, dat mijne vreugde, over mijne bevrijding uit de gevangenis, zeer is verbitterd geworden door het zoo onverwachte als treurige berigt van de oneenigheid tusschen de Vereenigde Staten en het *Fransche* Gemeenebest. Met de bijzonderheden ben ik alsnog onbekend: dit, echter, staat vast, dat niets voor beiden meer onstaatkundig kan zijn,

en

en dat het mijn opregtſte wensch is, dat deze verſchillen, die nimmer hadden moeten plaats hebben, ſpoedig in der minne mogen worden bijgelegd. Gave de Hemel, dat ik er iets toe mogt kunnen bijdragen!

Vaarwel, waarde HUGER! — groët van mij alle vrienden in dat gedeelte der Vereenigde Staten. Wanneer mag ik hopen het ſtreelende genoegen te genieten, u weder te zien, en met u te ſpreken over omſtandigheden, zoo vereerende voor u, zoo dierbaar voor mij, — over uw edel, menschlievend en bewonderenswaardig gedrag in de edelmoedigſte poging, die immer is aangewend; om, eindelijk, ſlechts een deel uit te drukken van den eerbied en de dankbaarheid, die uw perſoonlijk karakter, uwe grootmoedige vriendſchap, uwe heldhaftige pogingen te mijnen voordeele zoo grootelijks verdiend hebben, en door welke ik mij gelukkig gevoel aan u voor altijd verbonden te zijn met alle die gevoelens, welke het hart kunnen verbinden van uwen dankbaren en toegenegenen

LA FAYETTE.

REICHMUTH VON ADOCHT.

(Naar het *Hoogduitsch.*)

Te *Keulen* leefde in het jaar 1571 een rijke burgemeester, wiens ehevrouw krank werd en ſtierf. Zij hadden regt gelukkig met elkander geleefd; REICHMUTH was nog zeer jong en ſchoon geweest, en haar echtgenoot had gedurende de krankheid nooit haar bed verlaten. Zij leed niet veel in den laatſten tijd harer ziekte; maar de flaauwten werden gedurig heviger en duurden ſtaag langer, tot zij ten laatſte niet meer ophielden, en zij verſcheidde. Het is bekend, dat *Keulen* eene ſtad is, die, wat vroomheid betreft, zich met *Rome* vergelijken kan; weshalve men haar ook in de middeleeuwen *Roma Germanica*, of *civitas ſancta*, geheeft genoemd. Het ſcheen, alsof zij in volgende tijden [illegible] vroomheid het ongeluk weder wilde vergoeden, de [illegible]porteplaats der affchuwelijke AGRIPPINA geweest te zijn. Men zag er vele jaren anders niet dan prieſters, ſtudenten en bedelmonniken; men hoorde altijd de klokken luiden, en telt nog even zoo vele kerken en kloosters als het jaar dagen heeft.

De voornaamſte kerk is de kathedrale van *St. Petrus*, een der voortreffelijkſte gebouwen van *Duitschland*, en echter niet zoodanig voltooid, als vermoedelijk de bouwmeester bedoeld had. Slechts het koor is gewelfd. De kerk beſtaat van binnen uit vier ſterke zuilen-rijen, en is iets langer dan de *Straatsburger Munſter*, of domkerk. Het hoofdaltaar is een enkel zwart marmerblok, uit *Namen*, aan de *Maas*, langs den *Rijn* naar *Keulen* gebragt. In de ſacriſtie vertoont men eenen ſtaf van elpenbeen, die den apostel PETRUS zou toebehoord hebben. In eene kapel ſtaat eene zilver-vergulden doodkist met de lijken der heilige drie koningen. Men ziet hunne ſchedels door eene opening; twee witten voor KASPER en BALTHAZAR; den middelſten, zwart, voor MELCHIOR. Men begrijpt ligtelijk, dat deze merkwaardige kostbaarheden, door den grijzen tijd geheiligd, eenen diepen indruk op de verbeelding der Katholijken moeten maken, en dat de drie, met zilver en juweelen ingelegde, ſchedels even zeer hun gevoel van de echtheid overtuigen, als een hiſtoriſche blik ons de onechtheid bewijst.

In deze kerk werd REICHMUTH VON ADOCHT met groote pracht bijgezet; en, overeenkomſtig een tijdperk, dat meer zucht tot hechtheid dan ſmaak, meer godsdienſtigheid en vertrouwen bij den dood gevoelt dan ongeloovige vrees, werd zij als bruid verſierd, in gebloemde zijde, eenen bonten krans op het hoofd, de bleeke vingers vol kostbare ringen.

Zoo werd zij in eene kleine kapel, in den kelder onder het koor, nedergezet, in eene kist met glasruiten. Verſcheidenen harer voorouderen rustten er reeds. Dezen had zij zelve, bij haar leven, dikwijls met godsdienſtige huivering, gedurende den kerktijd, bezocht, en de bruine mummiën achter de venſterglazen beſchouwd, wier doodshoofden zeldzame kontraſten met het goud en de edelgeſteenten maakten, en op eene bijzondere wijze het onderſcheid van het vergankelijke met het beſtendige aanduidden. Met het balſemen had men opgehouden; er was geene plaats meer, en, toen REICHMUTH werd bijgeſet, had men beſloten, dat er niemand meer begraven zou worden. Zij lag dus, gelijk zij van het ziekbed genomen was, ſlechts met den zeldzamen tooi bekleed.

De wakkere ADOCHT, haar eheman, had met zware ſchre-

den

den zijne huisvrouwe ter rustplaatse begeleid; de groote klok in den toren, van tweehonderd-en-twintig centenaars, hare verhevene treurtoonen door de ruime stad verbreid; de vrome monniken met gezang en serpenten, met licht en met reukwerk een *requiem* gezongen uit de groote parkement-folianten, die in het koor op de noten-stoelen ten toon lagen. Thans lag zij daar, bleek en uitgestrekt, in het huisel des doods. Het ontzaggelijk uurwerk, dat slechts eenmaal in het jaar opgewonden werd, dat de uren van den dag en den loop der sterren aanwijst, was het eenige bewegelijke in het stille gewelf. Deszelfs eentoonig *tik-tak* klonk over de stille graven, over de oude heiligen-beelden.

Het was een stormachtige November-avond, toen PETER BOLT, doodgraver bij de St. Pieters-kerk, na deze prachtige begrafenisviering, huiswaarts ging. Deze arme man was vóór drie jaren hier gehuwd. Zijne vrouw had hem, een jaar na hun huwelijk, eene dochter geschonken; thans was zij wederom in eenen gezegenden toestand. Met een bezwaard hart ging hij van de kerk naar zijne stille woning, die koud en vochtig aan den vloed lag, aan de stormen in den herfst op het ergste blootgesteld. Hij wilde naar binnen gaan bij zijne vrouw; maar de kleine MARIA, die in het voorhuis met hare pop zat te spelen, kwam hem tegen. „Vader," riep zij, „ga niet binnen! De ooijevaar is gekomen; heeft MARIA een broertje gebragt, moeder in het been gebeten; zij is ziek, en ligt te bed." — Terstond daarop kwam zijne schoonzuster, en bragt hem eenen jonggeboren, gezonden knaap. Zijne vrouw bevond zich lang niet wel, en er werden noodwendige uitgaven gevorderd, die zijne krachten verre te boven gingen. In dezen nood liep hij naar den Jood IZAAK, die hem in den laatsten tijd nu en dan eene kleine som had voorgeschoten. Maar BOLT had niets meer te verpanden; hij moest zijne ganschе hoop op IZAAK's medelijden gronden, en dat was eene slechte ankerplaats. Met wankelende schreden ging hij, en klopte aan des woekeraars deur. IZAAK hoorde zijne luide, door tranen afgebrokene bede met geduld aan. Toen BOLT uitgesproken had, antwoordde hij zeer bedaard, dat hij op een jonggeboren kind niets leenen kon, en dat tranen en zuchten een slecht pand waren, hetwelk geen' ordelijk' man kon voldoen. In stompe gevoelloosheid, zonder eenig uitzigt of eenige hope, keerde

BOLT

HOLT thans weer huiswaarts. Bij de rijke prelaten was hij dikwijls geweest; zij hadden hem met onbeduidende aalmoezen afgezet, en thans had hij daar niets meer te wachten. Het was donkere nacht geworden; de eerſte ſneeuw viel juist in groote vlokken ſchuins langs het domplein. In dezen dommel, geheel in zijn ongeluk verzonken, miste hij den weg over de markt, dien hij toch zoo dikwijls gegaan was, en, eer hij het zelf wist, ſtond hij op den kerktrap, juist bij den hoofdingang van den dom. Het uurwerk ſloeg driemaal; dat was kwartier voor elven. Plotſeling vloog hem eene gedachte, als een blikſemſtraal, door het hoofd. Hij zag zijne kleine MARIA, met de pop ſpelende, — zijne zieke vrouw, met het jonggeboren kind aan de uitgeteerde borst in het bed liggende, — daarna de doode REICHMUTH in de glazen kist, met edelgeſteenten aan de verſtijfde vingeren. „Waartoe heeft zij dat noodig?" dacht hij. „Is het zonde, de dooden te berooven, om de levenden te redden?" — Met deze gedachten ijlde hij naar huis; en, nadat hij honderdmaal op den weg dus en zoo beſloten had, bragt het ſtille, pijnlijke lachje zijner geliefde vrouw, in het verwelkomen, zijn wankelend beſluit op ééns tot rijpheid. Hij ſtak zijne dievenlantaarn aan, den grooten ſleutelring in den zak, en ging heen. Op den weg was het hem, alsof de aarde onder hem bewoog; maar de gedachte, dat het te huis nog erger was dan hier, dreef hem voort. Hij troostte zich met het ſlechte weder, dat de ſtraat ledig hield, zoodat hem niemand begluren kon. Op den trap ſtond hij wederom een oogenblik ſtil; daarop vatte hij moed, ſtak den ſleutel in het oude ſlot, draaide met den gewonen ſlag om, en nu ſtond hij alleen in de kerk, nadat hij de deur weer aan gezet had.

Met welken harteängst ging hij door het lange ruim der kerk! Het licht trilde zoo zeer in zijne hand, dat hij elk oogenblik vreezen moest, dat het zou uitgaan. Het ſcheen hem, alsof de uitgeſneden cherubs aan de geſtoelten hem met hunne vleugelen aan den rok wilden tegenhouden. Dikwijls had hij van iemand gehoord, die in de kerk gegaan was om zijn' moed te toonen; hij wilde, tot een teeken dat hij er geweest was, zijn mes in eene doodkist ſteken; ongelukkigerwijze had hij ook zijn rokspand doorboord, en, daar dit hem terughield, was hij van ſchrik dood neêrgevallen. „Gij moet uwe vrees betoomen; het is alles inbeelding! Het is

uw

uw bloed, dat in u kookt, en u bedriegt! Honderdmaal zijt gij hier des nachts geweest, en er is u niets gebeurd!" Dat alles zeide hij zichzelven; maar het maakte hem niet moediger. Het ſcheen hem als een ijdele klank op de lippen te zijn, ſchoon hij het ſlechts dacht, en zich wel wachtte om overluid te ſpreken.

Iedere keer, wanneer hij met het licht eene altaarstafel voorbij kwam en de beelden belichtte, ſcheen het hem, alsof de ernſtige gezigten, dreigende gebaren maakten. In een der beelden zag men de terdoodbrenging van apostel PETRUS. Het hoofd naar de aarde hangende, en de voeten naar den hemel geſtrekt, hing de heilig aan het kruis; het bloed zonk in het ſprekende gelaat, en de zilveren lokken vaagden het ſtof. Op dit oogenblik kwam het BOLT voor, alsof de ſecondeſlagen der klok ſterker klonken. Hij ſprong eenige ſchreden terug. „God!" dacht hij, „wat ben ik een zondaar! De heilige PETRUS ſtierf zelfs zoo demoedig zijnen ſmartelijken dood voor JEZUS; en gij verraadt hem." — Thans kraaide de middernachtshaan buiten; en het kwam BOLT in den zin, hoe PETRUS zijnen Verloſer driemaal verloochende, eer de haan tweemaal gekraaid had. „Hij was toch ook een mensch," dacht BOLT, „en had geene JOHANNA en geene kleine MARIA, geen pasgeboren kind te verzorgen."

Deze gedachte gaf hem moed. Hij ging het hoog-altaar ſtout voorbij, opende de koordeur, ging den trap af, door den langen, ſmallen keldergang met begraafplaatſen aan beide zijden, opende REICHMUTH's kapel — en nu ſtond hij regt tegenover hare doodkist. Daar lag zij, bleek en geel. Hij meende reeds eenen onaangenamen lijkreuk in het gewelf te beſpeuren. De loovers in hare haren en de ringen aan hare vingeren glinſterden in de zwakke lichtſchemering. Hij wilde het dekſel openen, maar deinsde terug. Het kwam hem voor, alsof de doode haar gezigt vertrok. „Had ik maar tijd," dacht hij, „zoo wilde ik toch liever iets van de andere kisten breken. De tijd heeft het menſchelijke in deze mummiën vernield. Men brengt immers zonder gewetensangst mummiën uit *Egypte*. De lange tijd heeft het regt der dooden en de eerwaardigheid der lijken opgeheven. Maar — dacht hij weer — dit zijn Christenen, mijne broeders en vrienden. De *Egyptenaren* zelfs zouden (zegt men) hunne graf-

ſte-

ſteden in groote eere houden; en het zijn ſlechts hunne vijanden, wier graven zij openen en plunderen." — De afkeer, om zich lang in deze plaats der verſchrikking op te houden, gaf hem kracht om te handelen. REICHMUTH's kist ſcheen hem het gemakkelijkst te openen; hij wilde haar met een breekijzer openmaken, maar het ging niet zoo ligt. De glazen ruiten waren te klein, en van binnen met ijzerdraad voorzien. Hij moest het hout van buiten ſpouwen. Terwijl het kraakte, liep hem het koude zweet over het gezigt. Dit geluid overtuigde hem meer dan al het overige, dat hij een kerkroover was. Te voren had hem het omringende ſlechts bang gemaakt; thans begon hij voor zichzelven bang te worden, en hij had ongetwijfeld alles opgegeven, ware niet het ſlot plotſeling opengeſprongen, doordien hij eene veer drukte. Haastig zag hij om, alsof hij dengenen ontdekken wilde, die achter hem ſtond en hem beloerde. Niemand ziende, viel hij op zijne knie, hief zijne handen op, en zuchtte: „Heilige doode! vergeef! Gij hebt niets van dezen opſchik noodig, en een eenige ſteen er van is in ſtaat, een arm, levend huisgezin zoo gelukkig te maken!" Het was, alsof de doode bij deze woorden er vriendelijker uitzag. Bemoedigd greep hij thans hare hand, om een' der ringen af te trekken. Wie ſchildert zijnen ſchrik, toen de doode zijne hand met koude vingeren omvatte, en dezelven vast om het gewricht drukte?!... Met eenen ſchreeuw maakte hij zich los. Hij had niet zoo veel bezonnenheid, het licht mede te nemen. Angst vindt den weg in 't donker. Als een haas ſtoof hij door den gang der kapel, door het koor, en ware ongetwijfeld gelukkig buiten gekomen, had hij niet, in de haast, den grooten, zoogenaamden *duivelsſteen* vergeten, die midden in de kerk ligt, en die, zoo als het ſprookje luidt, van den Duivel door het gewelf is geworpen. Zoo veel is zeker, dezelve is van den zolder naar beneden gevallen, en men toont nog het gat daar boven, waar hij, naar het heet, door geworpen is. Over dezen ſteen, nu, tuimelde de ongelukkige BORT, juist als de klok hare twaalf diepe ſlagen van den toren neêrbromde; en bewusteloos ſtortte hij, als dood, ter aarde. Toen hij uit zijne onmagt ontwaakte, en vernam, dat niemand hem vervolgde, gaf de vrees hem weer vleugels. Thans ijlde hij ter kerke uit, over de markt, regt naar des burgemeesters huis. Hij was

zich

zich niets bewust dan zijne zonde, en zag geene mogelijkheid, de wraak der doode te ontgaan, dan daardoor, dat hij zijne misdaad beleed.

Lang moest hij kloppen, eer de deur geopend werd. Het gansche gezin lag in diepen slaap; slechts de diep bedrukte ADOCHT zat nog op de kanapé, waar hij zoo dikwijls met zijne REICHMUTH gezeten had. Thans zat hij daar alleen! Haar beeld hing, geschaduwd, aan den wand. Met stille tranen zag hij derwaarts, met de wang op zijne hand leunende. BOLT's herhaald kloppen wekte hem eindelijk uit zijnen weemoedigen droom. Hij stond op, opende het venster, en vroeg: „Wie daar?" — „Ach, gestrenge heer burgemeester," was het antwoord, „ik ben het!" — „Welke *ik*?" — „PETER BOLT, doodgraver bij de St. Pieters-kerk. Ik heb eene zaak van het uiterste gewigt te ontdekken, mijnheer burgemeester!" — Eene natuurlijke verbinding van gedachten, van REICHMUTH, den doodgraver der kerk, waarin zij lag, en het belangrijk geheim, dreef ADOCHT voort, om zoo dra mogelijk meer te weten. Hij nam de waskaars, ijlde den trap af, en opende zelf BOLT de deur. „Wat hebt gij mij te zeggen?" riep hij. Naauwelijks was de deur weer gesloten, of BOLT wierp zich hem te voet, en beleed zijne zonde, benevens al het voorgevallene. ADOCHT hoorde hem verwonderd aan; zijn toorn was met medelijden vermengd. Hij gebood BOLT, deze zaak te verzwijgen, daar hij anders zichzelven in het grootste ongeluk kon storten. Zelf besloot hij, terstond met BOLT naar de kerk te gaan, om den zamenhang te onderzoeken. Doch, deze weigerde het volstrekt. „Liever moogt gij mij terstond naar het hooggerigt slepen," riep hij, „dan dat ik mij ten tweeden male bezondigen, en de rust der dooden storen zou!" ADOCHT brandde van begeerte om er heen te gaan. Een vonksken van hope ontglom in zijn hart. Van de andere zijde roerde hem de toestand van BOLT. Deze sidderde en beefde, en schilderde den burgemeester de bevalling zijner vrouw, en zijne dringende armoede, met een zoo verbleekt gezigt en vertwijfelde oogen, alsof hij zelf een spookstel van het kerkhof was. De burgemeester vermaande hem, dat hij bedaard mogt zijn, en niemand iets van het voorval ontdekken. Met een paar blanke daalders hielp hij hem uit zijnen nijpenden nood, en liet hem naar huis gaan om zijne vrouw te troosten.

Thans

Thans riep ADOCHT zijnen ouden huisknecht. „Vreest gij de dooden, HANS?" vroeg hij hem. „Neen, erentveste heer burgemeester," was het antwoord; „zij zijn bij lange zoo gevaarlijk niet als de levenden." — „Zoudt gij het, bij voorbeeld, wel wagen, bij nacht in de domkerk te gaan?" — „Ambtswege, ja; anders niet. Men moet niet met het eerbiedwaardige ſpotten." — „Gelooft gij aan ſpoken, HANS?" — „Ja, heer burgemeester." — „Vreest gij ze?" — „Neen. Ik houde mij aan onzen lieven Heer, en dan houdt Hij het weer met mij; en Hij is de ſterkſte." — „Wilt gij met mij in de domkerk gaan, HANS? Ik heb een' wonderlijken droom gehad: het ſcheen mij, alsof mijne zalige vrouw mij van den kerktoren over de markt toeriep." — „Nu is PETER BOLT gewis hier geweest, en heeft u grillen in het hoofd gebragt. De doodgravers zien elk oogenblik ſpoken." — „Steek uwe lantaarn aan, HANS! zwijg, en volg mij. Ik beveel het u." — „Als gij het beveelt, geſtrenge heer burgemeester, moet ik gehoorzamen; want gij zijt mijn heer zoo wel, als mijne overheid." Thans ontſtak HANS, zonder' verdere tegenſpraak, zijn licht, en volgde zijnen meester.

ADOCHT trad met overhaaste ſchreden de kerk in; doch HANS, die voorop ging en lichten zou, hield hem met zijne bedenkelijkheden op, zoodat hij ſlechts langzaam voortſpoedde. Terſtond bij den ingang belichtte hij de gouden ſtaven boven de deur, welke ieder jaar met eene nieuwe vermeerderd werden, opdat men zag, hoe lang de regerende Keurvorst geleefd had. „Dat is eene goede inrigting, geſtrenge heer burgemeester," zeide HANS; „men behoeft ſlechts deze ſtaven te tellen, zoo ontdekt men meteen, hoe lang de genadige heer Keurvorst ons zondige menſchen beheerscht heeft." De ſchoone graven van koper en albast moest hij ook eerst belichten; hij bad, dat zijn heer hem de opſchriften zou verklaren; in 't kort, hij gedroeg zich als een vreemde reiziger, die de gelegenheid waarneemt om de merkwaardigheden der kerk te bezien, ſchoon hij alle zijne drie-en-zestig jaren hier in *Keulen* doorgebragt, en in dien tijd verſcheidene keeren 's weeks in de kerk geweest was.

Zoo kwamen zij dan tegenover het hoog-altaar. Hier ſtond HANS plotſeling ſtil, en was niet verder te krijgen. „Spoed u!" riep thans ADOCHT, die zijn geduld verloor, en wien het

het hart klopte van de onrustigſte verwachting. „ Alle goede Engelen, ſtaat ons bij!" ſtotterde HANS door de klapperende tanden, ſidderend in den gordel zijnen rozekrans zoekende.— „ Wat is het?" riep ADOCHT. — „ Ziet gij niet, wie daar zit, geſtrenge heer burgemeester?" — „ Waar?" — „ God vergeve het mij! daar zit immers de genadige vrouw in een' langen, zwarten mantel op het altaar, en drinkt uit den zilveren beker!" Thans rigtte HANS de lantaarn naar de verſchijning; en — het was wezenlijk zoo. Bleek zat zij daar in een wijd hangend en golvend donker kleed, en hief de zilveren ſchaal aan hare lippen met den mageren arm van een doodsgeraamte. Ook ADOCHT's moed begon te wankelen. „ REICHMUTH!" riep hij, „ in JEZUS naam bezweer ik u: zijt gij het zelve, of is het uwe ſchim?" — „ Ach!" antwoordde eene zwakke ſtem, „ gij hebt mij levend begraven. Ik was nabij om te verſmachten. Doch, deze wijndroppen hebben mij weer verkwikt. Kom bij mij, lieve ADOCHT! Ik ben niet dood, maar mat; en, zoo niet ſpoedig voor mij gezorgd worde, ſterf ik." Thans ijlde ADOCHT naar boven tot het altaar, en ſloot de beminde, wedergevondene vrouw in zijne armen!

Nadat BOLT was weggevlugt, had REICHMUTH, wezenlijk in de kist uit haren ſchijndood ontwakende, eenige vreesſelijke oogenblikken doorgebragt. Eer zij nog regt tot bewustheid gekomen was, had zij, door de beweging van den arm, het licht omgeworpen, zoodat het uitging. Zij ſloeg de oogen op, en wist niet, waar zij was. Zij taſtte rond; doch, in plaats van warme beddelakens, vond zij zich ſlechts in dunne zijde gewikkeld. Zij greep naar haar hoofd, en ontdekte het gouden tooiſel. Nog wist zij niet, wat zij denken zou. Het was pikduister. Toen zij nog verder rondtaſtte, ontdekte zij, dat zij in eene enge kist lag. Thans verdeelden zich de ſneeuwwolken aan den hemel, en de heldere maan ſtond tegenover het eenige kleine venſter des gewelfs. Nu zag REICHMUTH met verſchrikking, waar zij was! Zij rigtte zich op, en vervulde het gewelf met haar geſchrei. De ijsſelijkſte denkbeelden, levend begraven te zijn, van honger en dorst te ſterven, hare laatſte uren tusſchen akelige lijken door te brengen, ſtonden haar voor den geest. De deur was geſloten. De verſchrikte BOLT had haar achter zich toegeworpen. Zij wist, dat men van het koor af haar geſchrei

niet kon hooren. Het venſter zat hoog in den muur, en zag uit op eene afgelegene plaats, waar niemand kwam. Waarſchijnlijk zou men in verſcheidene dagen niet op de begraafplaats komen. In dien tijd moest zij verſmachten. REICHMUTH wrong hare handen. Met ijzing beſchouwde zij de witte, tinnen doodkisten, en de zwart uitgeſlagene wanden. Op deze bladen was het dan, dat zij met lange nagels hare lijdensgeſchiedenis ſchrijven zou! de eenige verzachting en verſtrooijing voor haren gruwzamen dood. De wanhoop prentte zich op haar bleek gelaat. Zij begon van koude en ontzetting te verſtijven. In dezen nood zag zij naar iets om, waarin zij zich wikkelen kon, en vond het zwarte lijkkleed, waarin men haar, op de baar, herwaarts gebragt had. Hierin hulde zij zich; en het was, alsof de warmere toeſtand haar nieuwe krachten mededeelde. De maan ſcheen zeer helder. In het zwarte hulſel knielde zij voor het venſter, en riep: „Heilige Moeder Gods, die daarboven in de kerk boven het altaar ſtaat! Ik kan in dit oogenblik niet voor uw gewijde beeld knielen. Doch, uw gelaat is vriendelijk en ſtralend als de maan. Ik verbeeld mij, dat gij het zijt, die van uwen hemel op mij nederziet. Heilige MARIA! verlos mij! red mij!" Na deze verzuchting ging zij naar de deur, en beſteedde er hare laatſte krachten aan, het groote verroeste ſlot om te draaijen. Wie ſchildert hare vreugde, als zij merkte, dat de deur niet geſloten was, maar ſlechts aan ſtond? Thans ijlde zij met ſnelle ſchreden naar buiten. Doch zij kwam niet verder dan tot het hoog-altaar. Zij voelde eene doodskoude door haar gebeente trekken, en vreesde weer eene onmagt. Bij geluk herinnerde zij zich, dat de priester gewoonlijk de kruik, waarin men den wijn tot het avondmaal bragt, achter het altaar liet ſtaan. Zij kroop daarheen, ligtte het dekſel des zilveren vats op, en vond juist zoo veel als zij noodig had om zich te verſterken. Met meer ootmoed en geloof had zeker in lange niemand het heilige ſakrament genoten, dan zij het hier genoot! Zij voelde het leven weer in hare aderen terugkeeren. — Aldus vond haar haar gemaal. Slechts een oogenblik beefde hij terug voor de zeldzame verſchijning; welhaast herſtelde hij zich, en verwarmde de geliefde vrouw in zijne armen.

ADOCHT nam de beste maatregelen, om haar met voorzigtigheid naar huis te brengen. Het gelukte hem, de waare oor-

oorzaak der redding zijner vrouw te verbergen. Hoe groot was zijne vreugde, toen de geneesheer den volgenden dag verzekerde, dat de gevaarlijkste crisis doorgestaan was, en hij niet meer voor zijne REICHMUTH behoefde te vreezen! Het was hem niet mogelijk, op den armen BOLT toornig te zijn, die uit zoo treffende oorzaken zijne misdaad begaan had. Doch BOLT was zelf een strenger regter dan de burgemeester. Hij legde zijn gering ambt neder, en wilde de kerk nooit meer als doodgraver zien. REICHMUTH zorgde voor zijne vrouw, ADOCHT voor hem. Zij werden beide peten van zijn kind. Welke gewaarwordingen vervulden hunne borst, toen REICHMUTH, veertien dagen na hare redding, op eenen schoonen zomerschen voormiddag, den lagchenden knaap ten doop hield, onder het liefelijkst orgelspel, de stoelen met groene dennen takken en klatergoud versierd, en al de gestoelten vol inwoners der stad! Zij dankten de Voorzienigheid in hunne harten, en besloten, den kleinen knaap nooit te verlaten, wiens nooddruftige geboorte alleen REICHMUTH's ijselijken dood verhinderd had. Zoo werd dan de treurige lijkplegtigheid eensklaps in eenen vrolijken kinderdoop verwisseld met pauken en trompetten, en de rijke ADOCHT spaarde geenszins zijnen ouden rijnwijn dezen dag, maar liet hem in het groote vat op de markt springen, tot vreugde des volks, dat zijne en zijne vrouws gezondheid dronk, met herhaalde gelukwenschingen.

FEESTZANG, BIJ DE EERSTE VERJARING VAN DE OVERWINNING BIJ WATERLOO.

Nederlanders! laat den juichtoon klinken;
Viert het jaarfeest van den schoonen dag,
Die uws vijands roem in 't niet deed zinken,
En u de oude grootheid wedergaf:
Op, mijn broeders! siert uw hoofd met palmen;
Dat de vreugde uit aller oogen straal';
Laat paleis en hut het lied weêrgalmen,
't Hooggestemde lied der zegepraal.

Nederlanders! teêrbeminde broeders!
Viert het jaarfeest van *het Schoon Verbond*;

Nadert voor den troon des Albehoeders;
't Loflied rijz' tot Hem uit aller mond:
't Rijz' tot Hem, den God der legerſcharen,
Die, door Nasſau's arm, voor Neêrland ſtreed;
Uit een' nacht van kommer en gevaren,
't Glansrijk licht der zege ſchitt'ren deed.

Broeders! ſtaart op d'afgrond van het lijden;
't Lijden, dat, in Frankrijks boei, u wacht.
Hoe! — gij waagt den reuzenkamp te ſtrijden?
Siddert voor uws vijands overmagt! —
Sidd'ren?... neen! — gij hebt, bij God, gezworen,
Voor 't behoud der vrijheid, pal te ſtaan:
Broeders! 's vijands ſtaal moge u doorboren,
Nimmer zult gij, zonder roem, vergaan.

Ed'le keus! roemruchte Nederlanders!
Zulk een keus was de overwinning waard':
Ziet, zij ſchittert van uwe oorlogsſtanders;
Ziet, zij ſtraalt van Nasſau's heldenzwaard;
Ziet, zij fonkelt in der ſtrijd'ren oogen,
En voor hen beſtaat geen weêrſtand meer;
Zij bekroont der dapp'ren edel pogen,
En omkranst het vaderland met eer.

Jaarfeest van een' dag, zoo rijk in glorie,
Duur betaald met Neêrlands deugd'lijk bloed!
Jaardag van de ſchoonſte krijgsviktorie,
Welkom zijt gij en met vreugd begroet!
Broeders! viert dat feest, met vreugdetranen,
Met gejuich en blijden reijendans;
Heft omhoog de Nederlandſche vanen,
Hecht ze aan den hoogſten torentrans.

Denkbeeld, vol van naamloos zielsverrukken!
Neêrland, door 't geweld zoo diep veracht,
Neêrland brak zijn ſlavenboei aan ſtukken,
En ſchraagt Nasſau's troon met leeuwenkracht:
Broeders! fier de kruin omhoog geheven:
Neêrland ſtreed, en Neêrland zegepraalt;
't Ziet zijn beulen, zijn verdrukkers, beven;
Neêrland heeft de gloriekroon behaald!

Juicht

Juicht en jubelt vrij, verloste broeders!
Geeft elkaar verrukt de broederhand.
Jongelingen, maagden, vaders, moeders!
Offert, op dit feest, aan 't vaderland:
't Heldenkroost, voor u, ten ſtrijd gevlogen,
Maar door 's vijands moordend ſtaal verwond,
Vraagt u niet om helpend mededoogen;
't Wijst u op de vrucht van *'t Schoon Verbond.*

Zulk een offer is van d'echten ſtempel;
Broeders! 't is lofwaardig in Gods oog.
Nadert dan den Hem gewijden tempel;
Daar rijze uw gebed en dank omhoog:
Brengt d'Algoeden daar uwe eerbetooning,
Als de ſchatting van 't verrukt gemoed;
Smeekt daar zegen af voor Neêrlands Koning,
Smeekt dien af voor zijn doorluchtig bloed.

Komt, mijn broeders! laat ons hoogtijd vieren,
Als 't gelukkig kroost van één gezin:
Wat kan, voor heel de aard, ons ſchooner ſieren,
Dan de band van liefde en broedermin?
Eendragt moet ons dierbaar Neêrland ſchragen;
't Wordt dan weêr, voor 't oog der wereld, groot;
En 't geluk van onzer vad'ren dagen
Vloeit hun waardig nakroost in den ſchoot.

Viert dan feest, verrukte landgenooten!
Dichters! zingt het in uw godenmaal.
Nasſau's bloed heeft niet vergeefs gevloten;
't Werd de kiem der ſchoonſte zegepraal.
Komt, verlosten! laat den juichtoon klinken,
Neêrlands deugd en heldenmoed ter eer':
Laat ons blij den kelk der zege drinken;
't Monſter zonk voor *onze* voeten neêr!

18 *Junij*, 1816.

W. H. WARNSINCK, BERNSZ. (*)

(*) Dit Dichtſtuk wordt ook afzonderlijk uitgegeven, ten voordeele van het Fonds voor den Gewapenden Dienst in de Nederlanden, bij den Boekhandelaar M. WESTERMAN, in de Kalverſtraat, à 4 St.

DE KNIELENDE KWAKER.

Ten tijde des bewinds van wijlen Mr. PITT, wanneer, uit alle deelen des *Engelſchen* Koningrijks, ſmeekſchriften om den Vrede voor den Troon werden gebragt, werd Mr. W. RATHBONE, een *Kwaker*, door de ſtad *Liverpool* afgevaardigd ter overgave van het adres. Strijdig met de gewoonte, hetzelve, met ééne knie gebogen, aan te bieden, deed hij zulks op beide; hetgeen den Koning zoo zeer trof, dat hij met drift uitriep: „Hoe! wat doet gij? op beide kniën? Slechts „ ééne knie — nooit meer dan ééne!" — *Sire!* hernam Mr. RATHBONE met waardigheid, *ik buig de eene knie voor God Almagtig, dat Hij het mij vergeve, dat ik mij op de andere voor een' Mensch nederwerpe.*

KEIZERLIJKE GELEERDHEID.

Bekend is het, dat BUONAPARTE het zwak had, in geen vak van menſchelijke kennis voor vreemdeling te willen doorgaan. Op eene zijner reizen verwaardigde hij zich, te *Amiens*, al de Afgevaardigden der gezamenlijke Regeringscollegien, alsmede van de geleerde Genootſchappen der ſtad, ten gehoor toe te laten. Eerst verſchenen de ſprekers des Gezelſchaps *Najiver*, en vervolgens de Gedeputeerden van de Akademie der ſchoone Wetenſchappen. BUONAPARTE betuigde aan de eerſten zijne verwondering, *twee* letterkundige Gemeenſchappen in eene ſtad te vinden, *die toch*, gelijk hij zich geliefde uit te drukken, *nimmer eenig wetenſchappelijk Genie in haren ſchoot had gekweekt.* — „Sire!" hernam een der medeleden dezer Deputatie, „*Amiens* had de eer, de geboorteſtad te zijn van GRESSET en DUCANGE." — Na verloop van een uur, werden de Afgevaardigden der Akademie voorgeſteld, wier aanſpraak de Keizer aldus beantwoordde: *Het ſtrekt mij tot genoegen, de vertegenwoordigers der Akademie van* Amiens *bij mij te zien.* Amiens *is eene, den vrienden der wetenſchappen zeer ſchatbare, ſtad: zij is de geboorteplaats van een'* DUCANGE *en* GRESSET. — Iedereen verwonderde zich over 's Keizers ongemeene geleerdheid, één enkigen uitgezondend, die van beide de Deputatien was geweest.

KIN-

KINDERLIJKE NAÏVETEIT.

Een vader ging, op zekren dag,
Eens wandlen met zijn' zoon;
Het knaapje ſtond den mond niet ſtil,
Als kinders zijn gewoon,
Die menigmalen vragen doen,
Waar 't ſtoutſte brein voor ſuft;
Ja, ſomtijds ziet het kloekst verſtand
Zich door een kind verbluft;
En ſomtijds ook beſchaamt hun taal
Den wijzen in zijn' waan,
En wijst, in kindſche onnoozelheid,
Den dwaas zijn feilen aan.
Zoo viel nu onze goede man,
Als zeker Nagebuur,
Schoon hij een Hollandsch hart bezat,
Wat windrig van natuur.
Het knaapje ziet een bontekraai,
En werpt haar met een' ſteen;
Hij mist, maar wendt ter zelfder tijd
Zich naar den vader heen:
„ Hé, paatje!" roept het, „ zeg mij eens,
„ Waar komt het toch van daan,
„ Dat, daar die ſteen weer nedervalt,
„ Mijn kolder zoo blijft ſtaan?"
De vader ſpreekt nu van 't gewigt
Des ſteens, en 't ligt papier,
Dat, als de wind er onder ſpeelt,
Naar boven ſtijgt met zwier.
Het jongsken ſchijnt nog niet voldaan:
„ Maar, pâ!" vervolgt het kind,
„ Zat dan, toen laatst uw hoed afwoei,
„ Daaronder ook al wind?" ...
De vader brak 't geſprek hier af,
Daar hij de ſchuld den rukwind gaf.

IJ.

TEN-

TENTOONSTELLING.

A.

Zoo zal dan ook in 't eind mijn naam met luister pralen!
Mijn beeldtnis, die ik zelf mogt malen,
Is heden in Pictura's zalen
Voor 's kenners oog ten toon geſteld.

B.

't Is waarheid dan, wat men mij heeft gemeld?
Zoo hebt ge *uzelv'* ten toon geſteld!

IJ.

OP DE TIJDING VAN DEN DOOD EENS BOOSWICHTS, DOOR EEN RIJTUIG OVERREDEN.

Hoe grillig (riep ik uit, toen ik dees maar ontving)
Hoe grillig ſpeelt het lot niet met den ſterveling!
Men zag den booswicht onder 't rad zijn leven derven,
En 't ſcheen hij was beſtemd er *bovenop* te ſterven!

IJ.

BUONAPARTE EN ZIJN LIJFARTS.

„ De Geneeskunst," zeide de Exkeizer eens tot DES GENETTES, „ is de wetenſchap des ſluikmoorders." — *Wat dunkt u, Sire!* hernam de ſtoute Arts, *van het beroep des Veroveraars?*

In No. VII, Mengelwerk, *Aanmerkingen en Proeven, rakende het Gaslicht*, bl. 346 (*), ſtaat, abuſivelijk: „ tien oncen *zwavelzuur*, waar„ mede tweemalen *æther* geſtookt was, nemende, vermengde ik hetzelve „ in eene Woulfſche flesch, ingerigt als voren, met twintig oncen wa„ ter." Moet zijn: *twintig oncen* zwavelzuur, *waarmede tweemalen æther geſtookt was, nemende, vermengde ik hetzelve in eene Woulfſche flesch, ingerigt als voren, met tien oncen water.* — Men dient dit vooral op te merken, vermits anders de hoeveelheid ontwikkeld wordend *waterſtof-gas* te groot zoude zijn naar evenredigheid van het *koolſtofzuyde*, en derhalve de vlam hare behoorlijke helderheid zoude miſſen.

MENGELWERK.

Aan den Redacteur der *Algemeene Vaderlandſche Letteroefeningen.*

Mijn Heer!

De hier volgende Bedenkingen hebben den gedeeltelijken inhoud uitgemaakt van twee Verhandelingen, door mij in het Departement der Natuurkunde van de Maatſchappij *Felix Meritis* uitgeſproken. Ik heb beide onder eenen algemeenen titel gebragt, en meen, door aan UEd. eene plaats voor dezelve in uw zeer geacht Maandwerk te verzoeken, daardoor aan het verlangen van velen mijner Hoorderen te zullen voldoen. Nieuwe denkbeelden, echter, zullen uwe Lezers daarin niet vinden. Hij alleen, die een vreemdeling is in buitenlandſche geſchriften, welke zich met het onderwerp dezer Bedenkingen bezig hielden, zullen daarin geene onbelangrijke wenken vinden. Voor deskundigen, en voor hen inzonderheid, die, behalve met andere geſchriften, vooral met het zoo belangrijke werk van STIEGLITZ, *ueber den thieriſchen Magnetismus*, bekend zijn, hetgeen ongetwijfeld als de beſte tegenhanger van het werk van KLUGE kan beſchouwd worden, zullen dezelve tot herinneringen kunnen ſtrekken. Ik heb de eer mij te noemen

Uwen beſtendigen Lezer

Amſterdam, Mei 1816.

F. VAN DER BREGGEN, CORNZ. *Med. Doct.*

BEDENKINGEN, OVER HET ZIEN DER SLAAP- OF NACHT-WANDELAREN; ALSMEDE, OVER HET DIERLIJK MAGNETISMUS.

Wanneer men de daadzaken bijeen verzamelt, welke ten gevolge van waargenomene Slaapwandelaars opge-

teekend zijn; wanneer men dezelve veelvuldig herhaald, en door geloofwaardige en bevoegde getuigen opgemaakt ziet, dan kan er voorzeker, met betrekking tot het voornaamſte punt, waarom alles draait, de wezenlijkheid en echtheid dezer daadzaken, geene twijfeling plaats hebben. Schier overal vindt men mededeelingen van zoodanige Slaap- of Nacht-wandelaars, welke zich, de eene meer, de andere minder, door getrouwheid, naauwkeurigheid en belangrijkheid onderſcheiden. Het reſultaat uit alle die mededeelingen was dan altijd, dat de Slaapwandelaar, hoezeer alles met geſlotene oogen verrigtende, (enkele gevallen uitgezonderd) gezigtsindrukken op dezelfde wijze, met hetzelfde gevolg ten minſte voor zijn waarnemingsvermogen, verkrijgen moest, als gedurende den wakenden ſtaat.

Zouden er, vraagt men, geene gronden aanwezig zijn, welke der waarſchijnlijkheid nabij komen, dat de ziel, bij het ſlaap- of nacht-wandelen, zinnelijke gewaarwordingen bekomen konde, en daardoor in ſtaat geraken, om derzelver, anderzins zoo onbegrijpelijke, verrigtingen over te nemen? Het verband tusſchen de ziel en de willekeurige ſpieren, hetgeen altijd in den ſlaap afgebroken is, is hier weder herſteld, en zij gehoorzamen aan haren wil, dikwijls met eene nog levendiger werkzaamheid en grootere gemakkelijkheid dan bij het waken. Het eene of andere zintuig toch is, gelijk de ervaring genoegzaam bewijst, ſomtijds bij den Slaapwandelaar wakende: waarom zou dan ook niet ſoms, bij dezen ſlaap der overige zintuigen, gevoeligheid in het oog kunnen terugkeeren, de oogzenuw weder ontwaken, en door haar gezigtsindrukken aan de ziel toegevoerd worden, zonder dat daarom het geheele geſtel in zijne rust geſtoord worde? Moet men dus niet als meer dan waarſchijnlijk aannemen, dat deze Slaap- of Nacht-wandelaars hunne oogen óf niet volkomen geſloten hebben, óf dat er eene genoegzame opening overig gebleven is, zoo veel lichts doorlatende, als toereikende is om aan de ziel de noodige gezigtsindrukken

van

van de uitwendige voorwerpen mede te deelen; óf dat, eindelijk, het oog zich nu en dan opene, opdat de ziel daardoor de voorſtellingen, welke zij tot hare verrigtingen behoeft, zou kunnen verkrijgen?

Met anderen, zou men kunnen antwoorden, dat dit alles op vooronderſtellingen, geenszins op waarnemingen rust, en althans geen beſluit uit eene zekere waarneming bevat; maar, al ſtaat men zulks al voor eenige oogenblikken toe, dan blijft de vraag altijd, in hoe verre dit den Slaapwandelaren, bij derzelver rondwandelingen of verrigtingen, nuttig zijn kan. Door den oogappel geraken de lichtſtralen in het binnenſte van het oog, en kunnen alleen op deze wijze de gezigtzenuwen aandoen. Alle de overige op het oog vallende ſtralen worden verzwolgen of teruggeworpen. Wanneer nu de ziel gezigtsindrukken van de rondom haar gelegene voorwerpen zal gewaar worden, dan moet de oogappel geenszins door het ooglid bedekt worden. Hoe grooter het gedeelte zij, dat van dit bedekſel vrij wordt, des te ruimer en des te duidelijker wordt de gezigtsinder, die daarentegen vernaauwd en duisterder wordt, naar gelange de oogappel zich daar achter verbergt. Zijn de oogleden bijna geheel gefloten, zoo zien wij alleen den kleinen kring, die ons het digtſte omgeeft, en dan ook, uit hoofde van het weinige licht, dat uit denzelven in het oog geraken kan, nog zeer flaauw verlicht; terwijl deze kring volkomen verdwijnt, zoodra de oogleden zich vereenigen, dat is, het geheele oog bedekt wordt. Maar, volgens de naauwkeurigſte waarnemingen, heeft de Slaapwandelaar gezigtsindrukken van verre afgelegene zoo wel, als van nabijzijnde voorwerpen, en behoeft die dan volſtrekt bij zijne gevaarvolle ſchreden, ja daartoe zijn hem zelfs levendigere gewaarwordingen noodig; hij kan geenszins met het beſchouwen van datgeen zich behelpen, wat hem het digtſte bij omgeeft, maar behoeft tot zijnen wisſen gang ook het gezigt van het verder afgelegene, waarvan, volgens de aangevoerde vooronderſtellingen,

de zoo weinig geopende oogappel hem geene zekerheid geeft. Wanneer men nu wijders hierbij in aanmerking neemt, dat de ſlaapwandelingen meestal in den nacht plaats hebben, niet ſlechts bij maanlicht, maar ook in de dikſte duisternis, waar de prikkel ontbreekt, die gezigtsindrukken voortbrengt, of waar deze in geringe mate aanwezig is, waar het aan licht en ſchaduw mangelt, waar derhalve zulk een wezen een volkomen en bij voortduring geopend oog moet noodig hebben, om het geringe licht, dat alsdan van de voorwerpen terugſtraalt, onverdeeld op te vangen, — zou het dan mogelijk zijn kunnen, dat zulke zwakke, onmerkbaar geopende oogleden, als men vooronderſtelde, toereikende zijn zouden om zich naar het van buiten verkregen gezigtsindrukſel te gedragen, toereikende om zelfs het geringſte gedeelte zijner verrigtingen te verklaren? Daarenboven, geſteld dat de Slaapwandelaars hunne oogen op de gewone wijze geſloten hadden, maar dezelve ſomwijlen openden, dan bewerkt dit toch de wil der ziele. Maar zal dit nu, toevalligerwijze, ſomtijds plaats hebben, dan moet zulks zonder doel of nut voor den Slaapwandelaar zijn, die alsdan welligt gezigtsindrukken bekomen konde, wanneer hij deze het minſte behoefde of niet noodig had, en dezelve alsdan wederom misſen zoude, wanneer hij ze volſtrekt behoefde. Zal dit door eenen uitwendigen indruk nu en dan veroorzaakt worden, door inwerking der uitwendige voorwerpen op het oog, dan moest men hier reeds vooraf vooronderſtellen, hetgeen nog niet aanwezig is, een meer of min geopend oog; en ook dit zou zonder doel zijn, omdat een aantal zinnelijke indrukken te dikwijls op het netvlies zouden ontſtaan, die, wanneer men ze waarnam, geenszins die voorſtellingen, welke zij noodig had, maar vreemde, aan de ziel konden mededeelen. Dit veelvuldig openen en ſluiten der oogen zou derhalve door den wil der ziele moeten voortgebragt of bewerkt worden. Dan, hier ontſtaat de vraag: indien de wil hier zulk eene heerſchappij over het oog bezit, waarom

blijft

blijft het dan niet bij voortduring geopend? En, daar dit niet plaats heeft, wat drijft denzelven dan aan, om het oog nu en dan te openen en te ſluiten? Geene andere oorzaak daarvoor is er aan te voeren, dan dat de Slaapwandelaar in dit oogenblik het oog tot zijne verrigtingen noodig heeft. En vanwaar dan dit gevoel? Natuurlijk van niets anders, dan dat hij zich in zijnen gang ſtoote, of hinderpalen ontmoete, welke hij, zonder het voorwerp te zien, niet kan te boven komen. Maar, niets van dat alles vindt men bij de verrigtingen der Slaapwandelaren. Men ziet hen noch wankelen in hunne treden, noch hinderpalen ontmoeten, noch hunne verrigtingen verbeteren. Integendeel, zij gedragen zich en handelen bij aanhoudendheid als iemand, die in het volkomen en onbelemmerd gebruik zijner oogen deelt.

Het ſchijnt dus eene willekeurige vooronderſtelling, dat de Slaapwandelaar den eenen tijd het oog opent, den anderen wederom ſluit. Neen, aan zulk eene veranderlijkheid kan men de zintuigen niet onderworpen achten, noch op zulk eene wijze het verband der ziele met een gedeelte des ligchaams nu eens afgebroken, dan weder herſteld worden. Waar één zintuig eenmaal bij Slaapwandelaren wakende is, daar waakt het aanhoudend gedurende het ganſche beloop des ſlaapwandelens; waar zekere ſpieren eens rusten of werkzaam zijn, daar blijven zij het; waar het oog geopend is, (hetgeen bij hen ſomwijlen plaats heeft) daar blijft het geopend, en waar het geſloten is, daar blijft het zulks; terwijl er daarenboven waarnemingen voorhanden zijn, ten bewijze ſtrekkende, dat het oog des Slaapwandelaars geheel ongevoelig is, dat bij hem het oog en de onwerkzaamheid der gezigtzenuw zich in denzelfden ſtaat bevinden, alsof de zoogenaamde zwarte ſtaar aanwezig ware.

Maar zou dan, deze zijn de regtmatige vragen, zou dan het oog, dat in deszelfs wezen zoo éénig, zoo geheel tot zien gevormd, zoo algemeen in de geheele dierlijke ſchepping verſpreid werktuig, die ingang ter woonplaatſe der ziele, te regt haar ſpiegel genaamd, kun-

nen ontbeerd worden, en de mensch evenwel bij voortduring kunnen zien? Zou de Schepper zulk een zamengesteld, uit zoo vele ongelijkaardige deelen bestaand, en echter tot één doel, tot het opnemen, doorlaten, behoorlijk leiden en vereenigen der lichtstralen, zoo overeenstemmend werktuig, van welks deelen geen gemist, geen op eene andere wijze gesteld, geen eene andere plaats bekleeden kan, te vergeefs gevormd hebben? Zou Hij aan ieder dezer deelen, volgens derzelver doel, te vergeefs de noodige doorschijnendheid en duisterheid, vastheid en rekbaarheid, gevoeligheid en prikkelbaarheid geschonken, aan hetzelve te vergeefs de edelste stoffen medegedeeld, met zoo vele en aanzienlijke zenuwen uitgerust hebben, daar de Natuur zelve in hare huishouding zoo spaarzaam te werk gaat; hetzelve daarenboven eene zoo veilige, van alle kanten beschutte, ligging gegeven, en van een zoo gepast, van den wil afhangend, bedekſel voorzien hebben? Het oog zou ontbeerd, en echter hetzelfde doel bereikt kunnen worden? Voorstellingen des gezigts zou de ziel kunnen verkrijgen zonder dit middel, dat deze eigenlijk schept, en waarvan zij zoo geheel afhangen; zoude iets kunnen verkrijgen, waartoe kleuren, licht en schaduw de éénige stof aanvoeren, en deze echter, zonder kleuren, licht en schaduw, op dezelfde wijze bekomen kunnen, als wanneer zij die door middel van het licht verkreeg?

Wie zou het durven wagen, deze zoo belangrijke vragen eenig gewigt te ontzeggen, of dezelve als ongepast te beschouwen? Maar, wanneer men tevens, aan den anderen kant, dezelve toetst aan het vermögen van gewaarwording in het algemeen, en aan dat van het werktuig des gezigts in het bijzonder, om daaruit af te leiden, hoe verre zich dan onze *zekere* kennis desaangaande eigenlijk wel uitstrekt, dan zullen deze vragen misschien veel van derzelver gewigt en klem verliezen.

Het is aan geen den minsten twijfel onderhevig, dat, bij zinnelijke gewaarwordingen, zekere prikkels op onze

ze zintuigen werken, in dezelve eene verandering voortbrengen, vandaar aan de ziel verder worden medegedeeld, en in haar datgene eindelijk doen ontſtaan, wat men gewoon is zinnelijke voorſtelling te noemen. Die verandering, welke het zinwerktuig ondergaat, ontvangt het óf onmiddellijk van de voorwerpen zelve, die het aandoen, zoo als bij den reuk, den ſmaak en het gevoel, óf het verkrijgt deze door licht en lucht, gelijk het geval is bij het gezigt en het gehoor. Bij de eerſte nu wordt de zenuw, dat hoofdbeſtanddeel van ieder zinwerktuig, onmiddellijk door den op haar inwerkenden prikkel aangedaan; en zij is zoo innig met dat alles verbonden, wat tot deszelfs bewerktuiging behoort, dat onmiddellijke aandoening des zinwerktuigs en der zenuw op hetzelfde oogenblik plaats heeft; terwijl, integendeel, de trillingen der lucht, wanneer daardoor tonen of geluid zullen worden voortgebragt, vooraf van het buitenoor in den gehoorweg teruggekaatst worden, en vandaar tot het trommelvlies en de gehoorbeentjes moeten doordringen, eer zij tot de gehoorzenuwen geraken; even als de lichtſtralen, wanneer zij in de ziel gezigtsvoorſtellingen zullen voortbrengen, vooraf door de verſchillende vliezen en vochten van het oog moeten doordringen, eer de gezigtzenuw door dezelve wordt aangedaan. Wij weten tevens, dat, bij zinnelijke gewaarwordingen, eene verandering in de zenuwen van het zinwerktuig plaats heeft, en dat, wanneer zij hare aandoenlijkheid voor de bij uitſluiting op dezelve werkende ſtof hebben verloren, de ziel geene voorſtelling verkrijgt, al waren de overige deelen van het werktuig nog ongeſchonden, al konde de indruk in zijne volkomene ſterkte, en behoorlijk door de overige deelen des zinwerktuigs gewijzigd, de zitplaats der zenuw bereiken. Het is even zeker, dat de zenuw, in haren verderen loop naar de herſenen, in zoo verre zij zich door deze laat volgen, behoorlijk gevormd moet zijn, wanneer, op zinnelijke aandoeningen, gewaarwordingen volgen zullen. Een en ander bijeentrekken-

de, is de redenering van hen zeer juist, die dan ook, ter ontkenning der magnetiſche ſlaapwandeling, op den voorgrond ſtellen, dat vertegenwoordiging eener zaak, als wezenlijk, alleen door tusſchenkomst onzer zinnelijkheid, dat is, door middel van het vrij en onbelemmerd gebruik onzer zinnen, geſchieden kan, en tevens de waarheid van het: *nihil est in intellectu, quod non prius fuerit in ſenſu*, aandringen. — Maar nu, welke verandering brengen deze, op de zintuigen werkende, prikkels in de zenuwen voort? Verwekken zij trillingen in dezelve, of zamentrekkingen? Of werken zij op die vloeiſtof of dat ætherisch beginſel, dat, naar veler meening, de zenuwen zoude bezielen? Brengen zij dan eene veranderde beweging in haar voort, welke zich vandaar tot aan derzelver oorſprong in de herſenen uitſtrekt? Bepaalt die aanraking der zenuw zich enkel tot het in het zinwerktuig verſpreide merg; of planten zich de in hetzelve ontſtane bewegingen door de herſenen tot aan den oorſprong der zenuwen voort? Alle deze vragen zijn niet anders dan zoo vele gisſingen, op geenen anderen grond, dan dien der waarſchijnlijkheid, rustende. Maar, al konde ook al het boven opgegevene als zeker bepaald aangenomen worden, dan zou daarbij nog altijd eene werking van het eene op het andere ligchaam aanwezig zijn, waarbij het voorwerp, dat *geeft*, en dat, hetgeen *ontvangt* of verkrijgt, van denzelfden aard is; waar werkzaamheid en lijden van dezelfde geſteldheid zijn, en waar mededeelen en voortplanten volgens dezelfde bekende wetten der beweging geſchieden. En hier nu ontſtaat juist eene andere reeks van verſchijnſelen. Op die verandering, die trilling, die zamentrekking der zenuwdraden, of hoe men zich ook die verandering, welke zij bij zinsaandoening ondergaan, wil voorſtellen, volgt altijd iets, dat daarmede in het geheel niets gemeens heeft, iets geheel vreemds — eene *voorſtelling* namelijk. De trillende beweging van het trommelvlies en van de overige deelen van het oor wordt in toonen opgelost; het op het netvlies van het

oog

oog afgebeelde, zoo zeer verkleinde beeld des voorwerps, en de daardoor voortgebragte verandering in de gezigtzenuwen, verwekt in de ziel een grooter beeld, volkomen overeenſtemmende met dat, wat zich voor het oog vertoont, en met de waarnemingen der overige zinnen. Wij hooren de trilling der luchtgolvingen niet, welke in ons oor doordringen; neen: onze ziel vangt toonen, vangt geluid op. Het is geenszins het op het netvlies geteekende beeld, dat door den langen en duisteren weg tot aan den oorſprong der zenuwen doordringt; neen: vlak achter het punt, waar het afgebeeld werd, wijken de lichtſtralen reeds wederom van een, en het beeld is niet meer aanwezig. Dat beeld is verder niets, dan eene bloote voorbijgaande aanraking der gezigtzenuwen door het licht, dat even min ſubjectieve kleuren bevat als de verſchillende kleuren van het prisma, welke verdwijnen zoodra eene andere ſtraalbreking derzelver plaats inneemt. Reeds op het netvlies is dat beeld in de reeks der ligchamelijke werkingen het laatſte, en brengt eene, met alwat ligchamelijk is volſtrekt onvergelijkbare, verandering, eene voorſtelling te weeg. Dat kleine onderstboven gekeerde beeld zien wij, bij onze gezigtsvoorſtellingen, niet weder; de voorſtelling is iets daarvan afgeſcheidens, iets buiten ons gelegens, iets blijvends. Wil men nu verder doordringen; wil men de ligchamelijke indrukken zich dieper in de zelfſtandigheid der zenuwen doen uitſtrekken, dit ligchamelijk zenuwſpel van het netvlies tot aan de vermeende zitplaats der ziel zich laten voortplanten — dan zijn het toch nog altijd ligchamelijke bewegingen, derhalve iets geheel ongelijkaardigs met datgene, wat men verlangt te weten, den oorſprong der voorſtelling namelijk. Welke nieuwere ontdekkingen men daartoe nu ook te hulpe nemen, welke theorien en hypotheſen ter verklaring daarvan voorſtellen moge, men zal immer tot datgene geraken, waarin die bewegingen in gewaarwordingen en waarnemingen veranderd worden, het veel-

veelvuldige vereenigd en het voorbijgaande tot iets blijvends gemaakt wordt.

Hoezeer het derhalve immer voor ons raadſelachtig zijn zal, hoedanig uit die veranderingen, welke onze werktuigen bij zinnelijke indrukken ondergaan, voorſtellingen ontſtaan, zoo is het ons echter uit de ervaring bekend, dat beiden altijd vereenigd zijn, en dat zij elkander opvolgen; hoezeer men, wij herhalen het, geene eigenlijke oorzakelijke vereeniging waarnemen, of geen verband tuſſchen die oorzaken en die gevolgen kan beſpeuren. Geen wonder alzoo, dat men, na de overweging hiervan, door andere ervaringen daarenboven ondersteund, waaruit blijken zoude, dat, bij een volkomen gemis of bij een geheel ander getal of andere geſteldheid van het een of ander zinwerktuig, evenwel dezelfde gewaarwordingen plaats hebben, en dat de ziel, na eene volkomene vernietiging van het oog, dezelfde voorſtellingen nog kan verkrijgen; geen wonder, zeg ik, dat men tot de aanneming der ſtelling kwam, dat de mensch, in zekere omſtandigheden, en onder zekere betrekkingen, gezigtsindrukken van uitwendige voorwerpen bij voortduring kan verkrijgen, zoodat hij deze op dezelfde wijze waarneemt als bij het waken; zich naar dezelve gedraagt, of daarnaar handelt, zonder het oog daartoe noodig te hebben.

Zal nu de aanneming van een' zesden zin de verklaring dier verſchijnſelen bevatten, welke men bij Slaapwandelaars en vele Blinden tevens, tot wier verrigtingen vaak het oog, of iets, dat hetzelve vergoedt, onontbeerlijk moet geacht worden, waarneemt? Deze aanneming toch vond reeds vóór vele jaren ingang bij hen, die dezen voor den éénigen uitweg hielden, ter verklaring van vele zonderlinge verſchijnſelen, bij magnetisch-ſlaapwandelenden voorkomende; terwijl de zitplaats zelve van dezen zesden zin zeer ſpoedig aangewezen was, in die zenuwvlecht namelijk, welke in de ſtreek der maag gelegen is, en aan deze zoo wel, als aan den twaalfvingerigen darm en nabij gele-

legene deelen, hare takken geeft. — Maar, bij het aannemen van eenen zin, wanneer men namelijk dit woord in geene nieuwe, ongewone beteekenis wil nemen, moet men zenuwen vooronderſtellen, welke door de manier en wijze, waarop zij eindigen, door eene eigenaardige vereeniging met andere deelen des dierlijken zamenſtels eigendommelijk gewijzigd en geſtemd, en voor de inwerking van bijzondere ligchamelijke prikkels gevoelig moeten zijn, de daardoor verkregene indrukken aan de ziel kunnen mededeelen, en op deze wijze zekere gewaarwordingen van eenen bijzonderen aard in dezelve voortbrengen. Dit toch is, over het algemeen, datgene, wat wij bij alle zinnen ontmoeten, wat derzelve wezenlijk eigen ſchijnt, en waarop men moet terugkomen, wanneer men van eenen zin ſpreekt, en niet met woorden ſpelen wil. — Ieder zin is daarenboven nog bijzonder ingerigt, eenvoudiger of zamengeſtelder, naar gelange de ligchamelijke, voor denzelven beſtemde, prikkels, eer zij de zenuwen aandoen, vooraf deze of gene wijziging moeten ondergaan. Wel nu, men neme, voor een oogenblik, eene zekere zenuw, welke de plaats van het oog bekleeden zal, en daarbij de in de ſtreek der maag liggende zenuwvlecht, als de eigenlijke zitplaats van dezen nieuwen zin, aan, (want eigenlijk is het toch hetzelfde, waar wij denzelven plaats geven) en men zal al aanſtonds overtuigd worden, dat men van denzelven niets te verwachten hebbe, wat het oog met al zijne ſpieren en vochten, het oor met al zijne beſtanddeelen, en beiden met hunne zenuwen, ons verſchaffen. Het licht kan niet tot die zenuwvlecht doordringen, zal reeds door de kleederen worden opgenomen, kan niet door de huid, de ſpieren en de overige nog boven de zenuwvlecht liggende deelen doordringen; de lichtſtralen kunnen zich niet vereenigen, zich niet tot één beeld vormen, en volſtrekt voor deze zenuwen niet zijn, wat zij voor de zenuwen des gezigts waren. Even min zal deze zenuw de plaats van het oor kunnen vervullen;

het-

hetgeen zij dan toch ook zal moeten kunnen doen. Want, even min als de lichtſtralen, kunnen de luchtgolvingen, welker beweging reeds bij het aanraken der kleederen voor het grootſte gedeelte ophoudt, tot de inwerking op de zenuwen geraken. En wanneer beiden, licht en lucht, ook, op eene volſtrekt onbegrijpelijke wijze, daarin konden dringen, zoo zijn toch deze zenuwen voor de inwerking van geheel andere prikkels, voor de voortbrenging van geheel andere gewaarwordingen, en bovendien nog voor geheel andere verrigtingen beſtemd; zijn dus, volgens derzelver natuur, ongevoelig voor de indrukken van het licht en de lucht; en deze zenuwen kunnen, wanneer zij ook al door dezelve aangedaan wierden, in de ziel geenszins die voorſtellingen verwekken, welke de zenuwen des gezigts en des gehoors door den prikkel van licht en lucht verkrijgen. — Neen, al ſchijnt het, door het onverklaarbare van vele verſchijnſelen bij Slaapwandelaren en Blinden, wier verrigtingen noch uit hunne verbeeldingskracht, noch uit derzelver verhoogd algemeen gevoel te verklaren zijn, *a priori* zoo geheel verwerpelijk niet, om eene andere bron der voorſtellingen aanwezig te vooronderſtellen, waardoor bij hen de plaats van het gezigtszintuig zoude vervangen worden, en dien ten gevolge een ander verband tusſchen de ziel en het ligchaam vast te ſtellen, dan dat, wat wij bij onze zinnelijke voorſtellingen waarnemen; zoo zal nogtans de aanneming van een nieuw, in de zenuwvlecht of maagſtreek te plaatſen, zinwerktuig ons geene ſchrede verder brengen, ter verklaring der bij hen plaats hebbende verſchijnſelen. In plaats, derhalve, van een duister raadſel door een ander, voorzeker niet helderder, te willen oplosſen, eene verborgene hoedanigheid weg te nemen, om eene andere, even verborgene, in hare plaats te ſtellen, de Natuur te willen verklaren, en haar volkomen duister te laten, voegt het ons te erkennen, dat wij hier, even als bij zoo menig ander onderzoek, de natuurlijke grenzen van alle onze

na-

naſporingen genaderd zijn. Maar ook, aan den anderen kant, zullen wij bij zoodanige verſchijnſelen, welke van de ons bekende verrigtingen en handelingen van dat bovenzinnelijk wezen, hetgeen men den menſchelijken geest noemt, afwijken, zonder voorbarig te beſliſſen, moeten toezien, of de betrekking van den mensch hier niet kan veranderd zijn, en dan ook, die bevindende, die verſchijnſelen niet verwerpen op dien grond, dat zij aan de gewone wetten niet ondergeſchikt zijn. Inderdaad, hoe meer zij zich aan dezelve onttrekken, des te ſcherper behoorden zij getoetst te worden; doch nu niet meer, in hoe verre zij begrijpelijk zijn, maar met betrekking tot derzelver hiſtoriſche waarheid. Ware men dezen weg bij het onderzoek dier verſchijnſelen, welke men bij door kunst voortgebragte Slaapwandelaars ſchijnt waargenomen te hebben, meer ingeſlagen, dan zou het oordeel gematigder en onpartijdiger geweest zijn, en men had ongetwijfeld daarbij het wezenlijke van het overdrevene, het bruikbare van het ſchadelijke, het zekere en het toevallige van het twijfelachtige en onwaarſchijnlijke afgeſcheiden. En dit brengt ons, als van zelve, tot de meer bepaalde bedenkingen over het Dierlijk Magnetismus.

IETS, OVER HET CAUTERIUM ACTUALE, OF GLOEIJEND IJZER, IN KWAADAARDIGE ZENUWKOORTSEN, (TYPHUS.)

Door Doctor KEUCHENIUS, van *Schoonhoven.*

Den 18den Junij l. l. werd ik geroepen bij de weduwe van H. V..... alhier. Een enkele oogopſlag overtuigde mij, bij mijne komst, van het ernſtige harer krankheid. De huisgenooten verhaalden mij, dat zij in de buurt bij een' wagenmaker, waar een paar menſchen in weinige dagen aan kwade koortſen waren overleden, had opgepast. Zij had den ouderdom van

40 jaren bereikt, was moeder van twee kinderen, en leefde in zeer armoedige omſtandigheden, zoodat het haar aan goed voedſel, verſchooning en alle verkwikking ontbrak: overigens had zij te voren eene tamelijk goede gezondheid genoten.

Op het voorbeeld van den grooten JOZEF FRANK, noem ik deze kwaadaardige koortſen *typhus*, of *febres typhodes*; benamingen, nog afkomſtig van den onſterfelijken Vader der Geneeskunde, HIPPOCRATES: „*Typhus is mij*, zegt FRANK, *eene koorts, die meestentijds beſmettelijk is*, (contagioſa) *met eene bijzondere aandoening van het zenuwgeſtel, vaak gepaard met* peticulæ *of andere* exanthemata;" hoewel, naar mijne ondervinding, deze den *typhus* minder in ons Land ſchijnen te vergezellen, dan wel in Duitschland. Mij dunkt, FRANK had deze *definitie* kunnen vermeerderen, met op de bijzondere aandoening van het zenuwgeſtel te laten volgen: *alsmede van het hoofd, of herſengeſtel:* dit ſchijnt mij ten minſte in den *typhus*, die thans meest grasſeert, een *karakteristiek teeken* te zijn: de aandoening van het hoofd was in het geval voorhanden zoo groot, dat, wanneer niet de duidelijke beſmetting in het huis van den wagenmaker ware voorafgegaan, men getwijfeld zoude hebben, of men niet met eene *encephalitis* (*herſenontſteking*) te doen had. Groot houde ik de nuttigheid, deze beſmettelijke koortſen *typhus* te noemen; daar dit eene uitdrukking is, die niets voorondersteld aangaande de natuur der koorts zelve, die ons door de ervaring eerst kennelijk moet worden. *Febris asthenica*, gelijk een tijdlang in Duitschland, *fièvre adynamique*, gelijk in Frankrijk, mode geweest is haar te noemen, houde ik voor het heil der zieken gevaarlijk; daar dit benamingen zijn, gegrond op eene *hypotheſe* der oorzaak, die wel niemand bewijzen kan. Zeker niet de *hypothetiſche* uitdenking van eene laatſte oorzaak, zoo als van *rotting*, gelijk bij de ouden, of van gebrek aan *zuurſtof*, gelijk bij de nieuwen, maar alleen de waarneming van het *epidemiſche* karakter der ziek-

ziekte, der bijzondere geſteldheid des zieken zelven, en der voorafgegane oorzaken en uiterlijke teekenen, kan ons aan het ziekbed verder brengen (*). — Ik vond dan de zieke nederliggen met de gewone teekenen dezer kwaadaardige koorts: algemeene zwakheid in alle de deelen van het ligchaam, brandende oogen, geweldige hoofdpijn, wit-geelachtig beſlag der tong, mond en lippen droog, ſnelle pols van 110 ſlagen, hitte en droogte der huid, hevige dorst, en beſloten lijf. Bij deze bekende teekenen kwam nog iet meer bijzonders, namelijk verlenging der tong, zoodat de zieke, hoewel nog inwendig bij kennis, geen verſtaanbaar geluid kon voortbrengen, door het geſtadig klepperen der tong tegen de tanden, dat, vooral bij de poging tot ſpreken, erg werd.

Verre van mij, dat ik, in dezen ſtand der zaken, mijne toevlugt zou genomen hebben tot den geheelen toeſtel der opwekkingstheorie, en prikkelende middelen zou hebben voorgeſchreven! Dit kwam in het eerſte *ſtadium* van deze beſmettelijke koorts niet te pas. De grenzen van dit Tijdſchrift gedoogen niet, hier meer van te zeggen, of in het breede op te halen de ſcherpzinnige onderzoekingen der voortreffelijkſte Geneesheeren onzer dagen. Die hiermede onbekend is, raadplege de *Theorie van de wérking der* Contagia acuta *op het menſchelijk ligchaam*, van den Heer Doctor MOLL, (*Nijmegen*, 1815) waar men veel licht zal vinden. Ik ſchreef een *Dec.* voor van de *Fruct. Tamar.*, liet gerſtedrank met zuren honig gebruiken voor drinken, en beval wasſchingen met koud water en azijn in den hals.

Den volgenden dag, gelijk mede den 3den dag, was alles verſlimmerd; de tong, mond en tanden waren zwart geworden, het klepperen der tong vermeerderd, het hoofd meer rood en gezwollen, de zieke meer ijlende, ſoms woest; een paar dunne, ſtinkende ont-

(*) Men zie J. FRANK, *Act. Inſt. Clin. Vin.* Tom. 1. pag. 38.

ontlastingen hadden er plaats gehad. Ik liet ophouden met het *Dec. Tamar.*, en diende daarentegen thans eene ligte *infusio* van de *flores Arnic. mont.* toe, hetgeen FRANK zeer prijst, bijzonder bij de sterke aandoening van het hoofd; ik voegde er 2 dr. *ac. sulphur. dil.* bij, waar ik mij meermalen wél bij heb bevonden: deze zachte en *expectatieve* handelwijze is meest boven de meer *actieve* in dit tijdstip te verkiezen.

Den 4den en 5den dag bleef de toestand dezelfde, ja scheen meer en meer te verslimmeren; de zwarte tong scheurde zich als 't ware, de *stupor* nam toe, en er kwamen *dejectiones involuntariæ*. Ik ging op dezelfde wijze voort, en liet aan den hals en de beenen *vesicatoria* applicéren. Den 6den dag was de keel in 't bijzonder meer gezwollen, zoodat het drinken zelfs hoogst moeijelijk werd.

Er was dus nu wel niet anders te voorzien, dan de dood! Door de laatstgemelde omstandigheid werd het mij zelfs bijna onmogelijk, de *moschus* of andere sterke *incitantia*, thans meer *geïndiceerd*, toe te dienen; ik besloot dus mijne hulp te zoeken in een redmiddel, wel verschrikkelijk bij de gedachte, maar allerweldadigst in de uitwerking: *in gloeijend ijzer*, namelijk, *zocht en vond ik hulpe tegen den dood.*

In de eerste dagen dezer ziekte ontmoette ik den Heer J. ROZENBURG, een' reeds vergevorderden Student der Medicijnen, die mij verhaalde, dat, nog kort geleden, de *Leidsche* Hoogleeraar KRAUSS van het *cauterium actuale* in deze ziekte met het beste gevolg gebruik gemaakt had: in Duitschland is dit reeds vroeger geschied, door den *Erlangschen* Hoogleeraar HORN: ook is het *vuur* bij de oude Geneeskundigen, in wanhopige gevallen, als redmiddel aangeprezen geworden: de onsterfelijke Vader toch onzer kunst zegt: „ Hetgeen geene geneesmiddelen ver-
„ mogen te genezen, geneest het ijzer, en hetgeen
„ geen ijzer geneest, geneest het vuur; maar hetgeen
„ noch vuur, noch ijzer geneest, dat is wel ongenees-
„ lijk

„ lijk te achten." (*) Ook ſpreekt VAN ZWIETEN van het *vuur*, bij de genezing der pleuris (†). Volgens het voorſchrift van HORN, neemt men eene pijp ijzer van een voet lang, met een handvat van hout, en aan het einde van het ijzer laat men een rond plaatje ijzer vastſmeden van de grootte van een gulden; dit maakt men gloeijend, en drukt het den patient in den hals. Alzoo deed ik ook. Den genoemden zesden dag zag ik het, nadat ik het ijzer reeds had gloeijend gemaakt, nog in, en wachtede den morgen van den zevenden dag af. Deze kwam, en met denzelven geene de minſte beterſchap. Ik maakte dan, na verlof van de familie bekomen te hebben, mijn ijzer weder gloeijend, en drukte, met welberaden hand, hetzelve der patiente op den hals. Het veroorzaakte haar eenen ſchok; zij opende mond en oogen, en gaf een' gil. Ik oordeelde, dat ik mijn werk moest voortzetten, en gaf haar eene tweede aanraking; op deze kwam zij meer bij, en riep met een' gil: „ *o God! wat doe je?*" Ik verbond hierop de plaats met *Ung. Baſil.* De lijderes bleef van dit oogenblik af meer *præſent*, en, nadat mond en keel gereinigd waren, dronk zij beter, en gebruikte weder medicijnen; de nacht was rustiger; de zieke ijlde minder, ſliep een weinig; den volgenden morgen was het zwarte beſlag der tong vochtig en los, begon nog in den loop van dien dag zich af te ſcheiden, en, om kort te gaan, de zieke herſtelde. De wonde in den hals, hoewel in den beginne heel wat dragende, genas toch zeer ſpoedig, daar de aanrakingen ſlechts oppervlakkig geweest waren.

Zie hier de daadzaak! Ik onthoude mij van ſtellige aanmerkingen, om het geheim der werkingswijze op te losſen, en laat zulks aan den *Theoreticus* van *profeſſie* over. Zullen wij hier denken aan eene *hydrogeneſis*; en ſtellen dit in verband met het water, dat na den *typhus* bij

(*) HIPPOCR. *Aph.* 8. Sect. VIII.
(†) VAN ZWIETEN, Tom. 3. pag. 67.

bij de lijken-opening in de *ventriculi cerebri* gevonden wordt? — of aan eene *aurea nervea*, en den ſchok, die door dezelve op het herſen- en zenuwgeſtel gemaakt wordt? Neen! ik beken het, dit ſchijnt mij te hoog gezocht. Zou men er niet beter komen, als men het eenvoudig beſchouwde als een zeer ſterk afleidend middel, dat te paſſe kan komen, wanneer koude omſlagen, zuurdeeſems en ſpaanſche-vliegen de afleiding niet vermogen daar te ſtellen? Dit is ten minſte eenvoudiger; en wij weten allen, op welken prijs de groote BOERHAVE, de eeuwige roem onzes vaderlands, het eenvoudige ſtelde.

Nog een woord, ten ſlotte, omtrent het verſchrikkelijke, in de kunstbewerking gelegen. Dit is zoo groot niet, als het wel ſchijnt. Van de ligtheid der genezing hebben wij reeds gewaagd; en wat de pijn aangaat, wij lezen, in de Legende, van THOMAS VAN AQUINA, dat hij, door godsdienſtige overdenking en inſpanning, zich ongevoelig wist te maken voor een hevig *cauterium:* bij *præſente* patiente zou dit thans niet meer gaan; dan, de aard der ziekte brengt hier eene natuurlijke en allerwenſchelijkſte gevoelloosheid mede. Over de *cauteria's* wijzen wij verder den Lezer naar de geneeskundige handboeken, en laten de verdere *applicatie* van dit middel, ook in andere ziekten, met de vereischte omzigtigheid, aan het oordeel en de beproeving onzer Kunstgenooten over.

BESCHOUWING VAN DE GEBAREN-KUNSTZANGRESSE HENDEL-SCHÜTZ, NA DE VOORSTELLINGEN, DOOR HAAR TE AMSTERDAM GEGEVEN.

Hij, die wezenlijk beſeft, wat er toe behoort, om in eenig kunstvak eenen uitſluitenden rang te verwerven, kan niet zonder huivering wagen, er zijn oordeel over te vellen: althans zal hij zich wel wachten, met een paar woorden er over te beſliſſen, en, als 't ware, met den prijs ſpelende, denzelven in

in de luim van een oogenblik uit te reiken of terug te houden. Niet ten onregte merkt een geacht Schrijver aan, dat men nimmer behoorde uit het oog te verliezen, hoe veel tijds, hoe veel genoegens, hoe veel krachten, ja hoe veel jaren levens de kunstenaar dikwijls moet opofferen, om die talenten te verwerven, waaraan zijne tijdgenooten, en dikwijls de volgende geslachten, zoo vele genoegelijke uren te danken hebben: en, heeft eene ligtzinnige natie, even vaardig tot eene afgodische hulde, als tot eene grenzelooze verachting, durven beweren, dat men voor eenige ellendige penningen, aan den ingang des schouwtooneels, het onbepaalde regt tot goed- of afkeuring koopt, de man van eer en gevoel zal zich wel wachten, van dat gewaande regt misbruik te maken; en de ware kenner kan alle die beslissende magtspreuken, welke bij alle aanmatigingen in het geval van kunstbeoordeeling zoo overtollig gebezigd worden, wel ontberen. Verstand en gevoel moeten bij hem beslissen: verstand en gevoel, in volmaakte overeenstemming gebragt, leveren ons de voortreffelijke voortbrengselen van kunst; en de wederkeerige hulde daarvan is de prijs, welke alleen in staat is, echte verdiensten te vergelden.

Nimmer kan men te veel belang stellen in bekwaamheden, welke wij ons beroemen kunnen ons eigendom te zijn; die, als 't ware, in eigen schoot gekoesterd, het vaderland in den lof, dien zij verwerven, doen deelen: en misschien is de klagt, dat men in Nederland aan vreemden maar al te veel vóórgeeft; dat men de talenten van elders met gejuich inhaalt, terwijl die, welke onder ons ontluiken, dikwijls veronachtzaamd worden; dat de nationale ijver inderdaad niet genoeg aangewakkerd wordt, — misschien, zeg ik, is deze klagt niet ongegrond. Doch, hoe berispelijk dit ook zijn moge, zou het, in eene natie, welke zich op beschaving beroemen durft, even laakbaar zijn, omtrent de voortbrengselen van kunst, welke andere volken ons mededeelen, onverschillig zich te gedragen, of dezelve te miskennen. Ieder vreemdeling, die ons talenten aanbiedt, heeft aanspraak op eene billijke beoordeeling: en waanden wij, dat wij, voor den prijs der beschouwing, het onbepaalde regt van willekeurige goed- of afkeuring gekocht hadden, ieder misbruik, daarvan gemaakt, zou hem tevens het regt geven, om onze onbevoegdheid tot oordeelen te beschimpen. Wij moeten dus, willen

wij, ook in dit opzigt, de waardigheid van het Nederlandſche volk handhaven, anderen hunne magtſpreuken laten, en naar eigen gevoel, naar eigen verſtand uitſpraak doen; onze beſliſſing moet den trap van beſchaving, waarop wij ſtaan, aanduiden; en, hiermede achteloos te werk gaande, zouden wij, in het geval van buitenſporige goedkeuring, voor blinde naſchreeuwers, en in het tegenovergeſtelde voor koudbloedige weetnieten gehouden worden.

Niet zonder reden dan ſchromen wij, ons gevoelen wegens de voorſtellende kunſtenaresſe HENDEL-SCHÜTZ algemeen te maken: de bijzondere beoordeeling wegens hare talenten, en het onthaal, dat zij bij ons genoten heeft, loopen zoodanig uiteen, zoo ten opzigte van zichzelven, als van hetgeen de buitenlandſche berigten ons van haar hebben medegedeeld, dat wij naauwelijks hopen durven, het ware punt te zullen treffen.

Niet weinig genoegen verſchafte het ons, in de gelegenheid geſteld te zijn, haar te zien, en over hare talenten te kunnen oordeelen. Met eene geſpannen verwachting begaven wij ons naar den ſchouwburg, ten einde het genoegen te kunnen ſmaken, den lof, die van haar uitging, te billijken. De eerſte proeven, welke zij gaf, behoorden tot het treurſpel. Niet moeijelijk was het, te beſpeuren, dat eene afgetrokken ſtudie haar met het verhevene gedeelte der voorſtellende kunst gemeenzaam had gemaakt; dat het gevoel daarvan haar, als 't ware, doordrongen had van alles, wat de beeldende kunſten voortreffelijkst geleverd hebben. Ieder ſtand, iedere beweging bevestigden ons in dat gevoelen. Schilderachtig waren niet alleen de gebaren; maar ook de plooijen, welke zij aan de kleeding wist te geven. Dan, ten opzigte van de declamatie, vonden wij daarmede die volmaakte overeenſtemming niet, welke ons weleer zoo vele genoegelijke uren verſchaft heeft; en telkens, als wij, verrukt van haar kunstvermogen, haar den palm der overwinning wilden toereiken, was het, alsof de onvergelijkelijke WATTIER-ZIESENIS tusſchenbeiden trad. Met aandoening herinnerden wij ons de menigvuldige bewonderenswaardige voortbrengſelen van kunst, waarmede deze groote vrouw den roem van den Nederlandſchen ſchouwburg gehandhaafd heeft. Het worde niet als vooringenomen- of partijdigheid beſchouwd, te zeggen, dat het zeer moeijelijk geworden is, de bewondering der

Hol-

Hollandſche natie in dit vak weg te dragen. Hoe kiesch zijn wij geworden, ſedert een aantal voortreffelijke dichters de eeuw van VONDEL, als 't ware, hebben doen herleven! Hoe vele voortreffelijke redenaars hebben ons gehoor voor de voordragt verfijnd! Om ons niet te verre van het tooneel te verwijderen, en ons ſlechts tot een paar voorbeelden te bepalen; zijn wij nog niet dagelijks in de gelegenheid, het krachtig en gemakkelijk orgaan van BINGLEY, het welluidend en doordringend van SNOEK in de declamatie te bewonderen? Hoe veel behoort er dan niet toe, om in dit vak bij ons eenigen lof weg te dragen! Wij zullen, derhalve, om der verdienſtelijke vrouwe wezenlijk regt te doen wedervaren, ons niet langer hierbij bepalen, en, na haar een oogenblik in het blijſpel beſchouwd te hebben, onze aandacht alleen op hare bekwaamheden in de kunst der gebaren vestigen.

In de proeven, welke zij ons van het blijſpel gegeven heeft, zouden wij meer gelegenheid tot vergelijkingen vinden: daarin ook hebben wij, na de ontzettende menigte ſtukken, welke wij met zoo veel vaardigheid van het Duitſche tooneel overgenomen hebben, ook wezenlijk meer overeenkomst met de Duitſchers: ten minſte zijn wij nader tot hen, dan tot het *élégante* ſpel der Franſchen, gekomen; offchoon, in weerwil van dit alles, iedere natie, hoezeer met andere vermengd, iet eigenaardigs overhoudt. De kleine proeven dan, welke zij ons van het blijſpel gegeven heeft, overtuigden ons weder, dat zij het zeer verre in de kennis der menſchelijke hartstogten gebragt heeft: het voorſtellen van karakters, die onmisbare behoefte van het tooneel- en blijſpel, deed zij met eene natuurlijkheid, welke zelfs het behulp der onderſcheidene kleedingen kon ontberen: en, indien wij de ſtukjes, door haar voorgedragen, bij de hand hadden, zouden wij eenige trekken aanvoeren, waarin zij den waren toon buitengemeen getroffen heeft. Inzonderheid had zij in de tweeſpraak van den pachter met zijne vrouw, bij het flot, dien toon van beminnelijke overreding, welken wij gerust iedere ſchoone durven aanbevelen zich eigen te maken, wanneer zij iets op het mannelijk hart verwerven wil. Dan, hoezeer wij haar ook gaarne in dit vak allen lof willen toekennen, kunnen wij echter de talenten, welke wij zelven in dit vak te vereeren hebben, hierbij niet vergeten. Meer dan eens herinnerden wij ons, bij hare voorſtellingen, de allezins verdien-

ſtelijke kunſtenaresſe KAMPHUIZEN; meer dan eens (dit zal geene van beide onregt doen) vonden wij gelegenheid, ze met elkander te vergelijken: en, ſtelt ons ook HENDELSCHÜTZ niets voor, dan hetgeen weldoordacht is, die zelfde zekerheid van hare zaak geeft haar een zelfvertrouwen, dat ſomtijds de kunst zichzelve doet verraden; terwijl de meerdere ſchroomvalligheid van Mejufvrouw KAMPHUIZEN, in haar ſpel, ons altijd die zedige beſcheidenheid voor oogen brengt, welke wij zoo gaarne in de ſchoone ſekſe vereeren.

Thans ons tot de beſchouwing van de gebarenkunst bepalende, vinden wij ons wezenlijk belemmerd in de keuze van woorden voor de uitdrukking van onze gedachten. Hebben wij het gevoel, dat zij, zonder behulp van eenige klanken, wist uit te drukken, bewonderd, het gevoel, dat zij in ons verwekte, te verklaren, is inderdaad niet gemakkelijk. Hier zagen wij de verdienſtelijke vrouw op eenen weg, welken zij tot dusverre geheel alleen bewandelt: wij zagen, als 't ware, een nieuw veld voor de bewondering geopend; en, daar de voortgang der tafereelen geene langdurige beſchouwing vergunde, en de afwisſeling ieder oogenblik nieuwe voorwerpen aan de aandacht bood, kunnen ook onze opmerkingen ſlechts in weinig woorden uitgedrukt worden; ten zij men, in een uitvoerig vertoog, alles opzettelijk wilde ontwikkelen. Wij zagen dan deze kunſtenaresſe het eerſte op den weg, welke door Lady EMMA HAMILTON geopend werd. Geheel afwijkende van de gewone wijze van pantomimen te vertoonen, zonder den verblindenden toeſtel van decoratiën, zonder de medewerking van wegſlepende muzijk, trad zij op, en wist, door de eenvoudigſte gebaren, de aandoeningen der ziele, in alle overgangen, in alle afwisſelingen, zoo levendig uit te drukken en tot ons gevoel over te brengen, dat er geen ledig overbleef. Als bij de hand ſcheen zij ons den geheelen weg langs te leiden, welken de beeldende kunſten ſedert haren eerſten oorſprong hebben afgelegd. Volkomen in den Egyptiſchen ſtijl waren hare *Iſis*, *Sphinxen*, en torſchende ſtanden: wij zagen duidelijk, hoe de kunſtenaars van dien tijd, van de majesteit van het menschbeeld doordrongen, hetzelve met waardigheid hadden nagebootst, zonder dat zij zich aan zwierige ſtanden hadden durven wagen; zonder dat zij zich van die edele eenvoudigheid hadden durven verwijderen, welke de eerſte ontwikkeling van het

het ſchoone kenmerkt: en, onze aandacht aan de voortbrengſelen der grijze oudheid wijdende, zagen wij, als door een' tooverſlag, de ſtatige torschſter in de bevallige *Galathéa* herſchapen! Nu ontwikkelde de kunſtenaresſe den meer verfijnden en weelderiger ſmaak der Grieken voor onze oogen. Verbazend was de gemakkelijkheid, waarmede zij hiertoe overging; verraſſend de aangename indruk, dien deze overgang, welke geen ledig overliet, aan het gevoel gaf. De ontwikkelde gewaarwordingen van het bezielde beeld, de eerſte werking der zintuigen, waren zoo natuurlijk en zoo eenvoudig uitgedrukt, dat er niets aan de begoocheling ontbrak: en, om iets van dien aard te *zien*, gelooven wij, dat er geen ander middel zou zijn, dan de herhaalde voorſtellingen van deze verdienſtelijke vrouw.

Even juist en even treffend waren hare voorſtellingen der tafereelen van de Italiaanſche ſchool. In iederen ſtand, in iedere beweging, in iederen gelaatstrek vertegenwoordigde zij ons de heerlijkſte gewrochten der ſchilderkunst: ja, de indruk, dien wij er van ontvingen, was door den voortgang levendiger. De toeſtand van *Hagar* roerde de ziel; en wij deelden in hare drukkende bekommering, toen zij *Ismaël* zag bezwijken, zonder in ſtaat te zijn, hem door een' dronk waters te verkwikken. Zonder eenige noodelooze beweging, deed zij beſeffen, dat de kruik ledig was; en het oogenblik, waarin zij die aan *Ismaël* overreikte, was allertreffendst, even als de ontdekking van de waterwel, welke der lijdende moeder het middel aanbood, om haar ſmachtend kind te verkwikken. Wij kunnen intuſſchen niet afzijn, ook het kind, hetwelk den *Ismaël* voorſtelde, den verdienden lof te geven: het heeft ons de mogelijkheid doen zien, die er voor deze allezins verdienſtelijke vrouw zou zijn, niet alleen om leerlingen in dit kunstvak aan te kweeken, maar de pantomime tot een' hooger trap van volmaking te doen komen, dan wij dezelve tot nog toe zagen. De medewerking van de andere kindertjes, in andere groepen, was ook allerliefst.

In de verſchillende voorſtellingen van de *Magdalena* hebben wij de kunſtenares bewonderd. In eene witte *tunique* verſcheen zij; en de vaardigheid en bevalligheid tevens, waarmede zij zich bij afwisſeling tooide, was waarlijk zeldzaam. Zich welſtandig en naar den eisch der karakters te kleeden, wordt met regt als eene verdienſte beſchouwd; maar, voor het oog der aan-

ſchouweren, het eene tooiſel na het andere aan te ſchikken, en weder te verwerpen, zonder eenigen misſtand, zonder eenige belemmering, en zonder een oogenblik de aandacht te doen verkoelen, is een buitengemeen vermogen, dat inderdaad bewonderenswaardig is. Achtereenvolgend deed zij ons hare gedachten wegens de afwisſelende tooiſels gevoelen; bij uitſtek gemakkelijk was bijzonder de wijze, waarop zij de overtollige zwaarte van een' der mantels te kennen gaf. Hoe vele uitmuntende ſtanden, welk een rijkdom van heerlijke draperiën heeft zij ons geleverd! Waarlijk, zij ſcheen, van den geest der voortreffelijkſte beeldende kunſtenaren doordrongen, bij afwisſeling, nu in den ſtijl van den eenen, dan van den anderen, te ſchilderen; den voortgang, welken wij in de ſchilderkunst misſen, heeft zij doen geboren worden, en, de bijzondere leidingen van het genie in overeenſtemming brengende, ons eene *Magdalena* doen zien, waarin alles, wat de beroemdſte ſchilders daarvan uitgedrukt hadden, ontwikkeld en tot een geheel gebragt was. Het zou pralerij zijn, te zeggen, dat wij in iederen ſtand den meester, van welken dezelve afgeleid was, herkend hadden; maar in die, welke ons bekend waren, hebben wij de juistheid bewonderd. Bovenal moeten wij dezer zeldzame vrouwe den lof geven, dat zij de opvolgende ſtanden en bewegingen met zoo veel fijnheid van gevoel gekozen heeft, dat de opklimming der aandoeningen geen oogenblik gemist heeft, noch de handeling eenigzins twijfelachtig was; het oogenblik, waarin het zwaarmoedige nadenken tot diep berouw overging, was allertreffendst, het uitblusſchen van de lamp plegtig en roerend, en, met één woord, de ganſche geſchiedenis van *Magdalena* vonden wij ons zoo volkomen en met dien levendigen indruk voorgeſteld, dat men van de keurigſte pen noch het krachtigst penſeel eene hooger uitwerking zou kunnen verwachten.

In de voorſtelling van de *Madonna's* hebben wij in haar die zelfde diepe kennis van de voortbrengſelen der beroemdſte meesters, en tevens hare vaardigheid in het verwezenlijken van dezelve, bewonderd. Ongemeen keurig was de ſchakering, waardoor zij de tafereelen met elkander in verband bragt, om het treffendst geheel te vormen. Standen, gebaren, draperiën en uitdrukking bovenal, bereikten eenen graad van volkomenheid, welke den eerſten rang verwerft. Van bewondering en eerbied weggeſleept, vergaten wij dikwijls, dat de

kunst

kunst ons bezig hield, en verloren ons in het treffende gedeelte der gewijde geschiedenissen; en, om een bewijs van de verbazende hoogte, welke deze zeldzame vrouw in de kunst van nabootsing door gebaren bereikt heeft, bij te brengen, het oogenblik, waarin zij *Maria* bij het kruis van den stervenden Christus voorstelt, is zoo treffend, dat dit treurige schouwspel ons, als 't ware, in zijn geheel voor den geest zweeft: zij weet de aandacht zoo levendig te treffen, dat men vergeet eene enkele persoon te zien: zonder behulp van eenigen toestel, geleidt zij ons, als 't ware, naar Golgotha; en de *Maria*, geheel in haren treurigen toestand verdiept, bewegeloos op de smartelijke wonden van haren Goddelijken Zoon starende, reikhalzende om dezelve te verzachten, niet meer levende dan om Hem te betreuren, doet ons in alle aandoeningen van het teederste moederlijke gevoel deelen, en.... wij zouden de plaats, waar wij zijn, vergeten, om ons geheel aan eene godsdienstige bewondering over te geven.

Zij, die bij hare voorstellingen tegenwoordig geweest zijn, zullen, hoezeer hun oordeel ook niet in alles met het onze overeenkome, gevoelen, hoe moeijelijk het is, er eene beschrijving van te leveren, in staat, om er hun, die er niet bij tegenwoordig waren, een wezenlijk denkbeeld van te geven; te meer, daar de uitwerking, welke zij verwekten, weinig gelegenheid tot koele beschouwing overliet. Dit, echter, is ons niet onopgemerkt gebleven, dat zij niet alleen door gebaren, uitdrukking en standen, maar zelfs (offchoon met hetzelfde gewaad) ook door de plooijen, de eene school, ja den eenen meester uit den anderen wist te doen kennen. — De vertooning, welke zij van de verheerlijking van *Klarisse van Velzen* gegeven heeft, was, offchoon zij ons minder dan het vorige behaagde, echter weder volkomen in den stijl van de eeuw, welke wij ons daarbij moesten vertegenwoordigen; en was dus eene overtuiging te meer, dat, hetgeen wij in haar bewonderden, de vrucht van eene onvermoeide studie, van diep nadenken, van een verfijnd gevoel en een vaardig genie moest zijn.

Hetgeen ons echter niet beviel, willen wij, om onpartijdig te blijven, ook niet achterhouden. Na den afloop van iedere voorstelling scheen ook dadelijk alle inspanning een einde te nemen; en het nam dikwijls de begoocheling weg, dat zij, voordat zij uit het oog der aanschouweren was,

eene zeer gewone houding aannam, welke ons dadelijk herinnerde, dat eene vertooning, niet de zaak zelve, ons had bezig gehouden. Het geeft een onaangenaam gevoel, (het moge dan ook eene kleinigheid ſchijnen) in zoodanig eene aangename gewaarwording geſtoord te worden. Hoe dikwijls hebben wij WATTIER-ZIESENIS niet nageoogd, tot zij geheel achter de ſchermen verdwenen was! Zij bleef, tot den laatſten ſtap, in het karakter zichzelve gelijk, en onderhield dus, ten einde toe, de ſtemming, waarin zij ons gebragt had.

Ziet daar hetgeen wij gedacht hebben omtrent deze verdienſtelijke vrouw te moeten zeggen. Het zij verre van ons, ons gevoelen als eene wet te willen opdringen, welke anderen zou beletten, er anders over te oordeelen. Vreemd van zulk eene beſpottelijke aanmatiging, hebben wij ſlechts getracht een punt te treffen, waarbij de verſchillende gevoelens zich zouden kunnen verzamelen. Wij hebben ſlechts dit voor ons nieuw verſchijnſel in de kunst willen doen opmerken, en dachten het der eere van onze natie ſchuldig te zijn, om er een eenigzins doordacht gevoelen over algemeen te maken. Wij hebben niet kunnen dulden, dat iets, hetwelk elders eene hooge bewondering tot zich getrokken had, bij ons, als 't ware, onopgemerkt zou voorbijgaan, zonder daarom echter onvoorwaardelijk onzen lof, als een nagalm, er bij te voegen. Wij hebben, eindelijk, willen doen gevoelen, dat men, om lof in de kunst te verwerven, zich niet altijd blindelings aan zijne voorgangers behoeft vast te houden; dat er geene wetten zijn, die haar beperken; en dat zij, wanneer zij niet door ſchroomvallige aanwijzingen belemmerd wordt, altijd nieuwe wegen open vindt.

Bij dit alles was het ons bij uitſtek aangenaam, dat door hare wezenlijke verdienſten die van eene vrouw, waarop ons Nederlandsch tooneel zich met regt verhovaardigde, niet verminderd zijn. Zij, die zich de *Medea*, de *Semiramis*, de *Fedra*, de *Meropé* en andere rollen van WATTIER-ZIESENIS herinneren, zullen zich ook wel te binnen brengen, welke voortreffelijke ſtanden zij ons, vooral in den hoogen ſtijl, geleverd heeft, en hoe veel zij tevens door gebaren wist uit te drukken. Het enkele oogenblik b. v. in hare *Cleopatra*, in het treurſpel *Rodogune*, waarin zij verneemt, dat hij, die hare misdaad had kunnen bekend maken, met de ontdekking op de lippen geſtorven is, zal voor ware hoogſchatters

van

van kunst altijd onvergetelijk zijn. Het heerlijk tooneel in den *Hamlet* met de lijkbus, waarin wij haar, benevens den verdienstelijken SNOEK, wegens de hoogstmogelijke zamenwerking, bewonderd hebben, vreezen wij nimmer weder in dien graad van volkomenheid te zullen zien. Eindelijk, wij gelooven der beide vrouwen volkomen regt te doen, wanneer wij zeggen, dat zij niet met elkander moeten vergeleken worden. In weerwil toch van de schijnbare overeenkomst, zijn de leidingen van beider kunstvermogen geheel verschillende; en het zou eene breedvoerige beredenering vorderen, om hier eene beslissing, door bewijzen gestaafd, te berde te brengen. De onbevooroordeelde kunstminnaar zal altijd van WATTIER-ZIESENIS getuigen, dat zij, door een juist en fijn gevoel, door hare majestueuze gestalte, edelen zwier van bewegingen, sprekend oog, gelaat en gebarenspel, en met dit alles volmaakt overeenstemmenden toon, zich met regt den naam van NEDERLANDS MELPOMEEN verworven heeft; doch hij zal tevens, zoo wij vertrouwen, aan HENDEL-SCHÜTZ den lof niet weigeren, dat zij, door diep nadenken, innig gevoel van het schoone, uitgebreide kennis van de meesterstukken der vormende kunsten, door eene levendige verbeeldingskracht, en edele vaardigheid, ons een nieuw verschijnsel in de kunst heeft medegedeeld, dat inderdaad onze bewondering ten hoogste waardig is (*). W.

NE-

(*) Het is inderdaad te bejammeren, dat de letterkundige kwakzalverij, welke maar al te dikwijls nietswaardige voortbrengselen eenig aanzien tracht te geven, zich ook vermeet, wezenlijke gewrochten van kunst met een valsch vernis te overdekken. Eene vrouw als HENDEL-SCHÜTZ heeft toch voorgelijke ellendige hulpmiddelen niet noodig, om haren roem te ondersteunen of te bevestigen. Vreemd moest het ons derhalve voorkomen, in den *Hamburger Correspondent* van 11 Junij l. l. het volgende te vinden, waarvan wij hier eene zeer getrouwe vertaling geven:

„ *Schrijven uit Amsterdam, van* 28 *Mei* (1816.)

„ De gebaren-kunstenaresse, vrouwe HENDEL-SCHÜTZ, benevens „ derzelver echtgenoot, gaven alhier, op hunne kunstreize, onderscheidene „ dramatische en pantomimische voorstellingen, welke de grootste toejui„ ching van ons beschaafd publiek verwierven. Bijzonder beviel de „ voorstelling van het bijbelsche stuk: *Hagar in de woestijn*, en *de* „ *berouwhebbende Magdalena*; en in de geliefde *Madonna-beelden*, waarin de „ gebaren den trapswijzen voortgang der onderscheidene Duitsche, alsmede

„ der

„ der Nederlandſche en Italiaanſche ſcholen, zoo meesterlijk kenſchet-
„ ſten, ontwikkelde Mad. SCHÜTZ het hoogſte talent. Kenners ver-
„ zekeren, dat de laatſte Lady HAMILTON in vele ſituatiën verre te
„ boven ſtreeft. Een alhier uitgekomen geſchrift bevat belangrijke aan-
„ teekeningen over deze uitdrukkende voorſtellingen door gebaren, wel-
„ ke de kunſtliefde der Hollanderen tot eere verſtrekken."

Wij bekennen niet te bevroeden, hoe dit ſchrijven te *Hamburg* kan ontvangen zijn; daar de eerſte repreſentatie van HENDEL-SCHÜTZ eerst tegen den 6den Junij te *Amſterdam* was aangekondigd! — Zich op zulk eene wijze in een vreemd blad betrokken te zien, moest ongetwijfeld regtſchapen *Hollanders* verontwaardigen. Zeker heeft het onbedachtzaam plegen van zoodanig eene kwakzalverij en ons en de verdienſtelijke vrouw zeer grooten ondienst gedaan; daar zij bij eene natie, vreemd van buitenſporige praalerij, en wars van alle valſche hulpmiddelen eener ijdele roemzucht, een vooroordeel heeft doen geboren worden, dat een langer verblijf dezer wezenlijk verdienſtelijke kunſtenaresſe alleen had kunnen overwinnen.

NEDERLANDS HELDENROEM.

Ik wil uw fiere kruin, aloude Batavieren,
Nog met een' verſchen krans van eerelauwren ſieren;
Uw naam, weleer zoo grootsch, herroepen uit het ſtof,
En ſtemmen, eerbiedvol, mijn ſnaren tot uw' lof, —
Die, toen des Romers trots het gansch heelal verheerde,
Toen voor zijn' ijzren ſtaf zich volk bij volk verneêrde,
Vertrouwende op uw kracht, hem moedig weêrſtand bood,
En uwe vrijheid ſtaafde in 't aanzien van den dood;
Die, daar geen ijdle glans uw manlijk oog verblindde,
Veel meer dan eer of goud uw vaderland beminde;
Die, trouw aan eed en pligt, met elke deugd gekroond,
U dien verheven roem ſteeds waardig hebt betoond.
Ja, ſchoon de ſtroom des tijds u wegſleepte in zijn kolken,
Uw naam niet, als weleer, prijkt in de rij der volken,
Toch blijft die naam, zoo ſchoon, bij 't nageſlacht in eer,
En ook uw heldengeest daalde op uw nakroost neêr.
Uw moed ontvlamde hen in 't barnen der gevaren;
Zij trotſten, fier en ſtout, des vijands legerſcharen:
En, zoo hun kracht bezweek, hun roem bleef onbevlekt;
En heilig is de grond, die hun gebeente dekt.
Dit tuige Neêrlands erf, welks zegenrijke velden
Gedrenkt zijn met het bloed van vaderlandſche helden,

Toen

Toen Alba's beulenrot, verhit op roof en moord,
Verwoesting bragt en ſchrik in dit rampzalig oord.
Hoezeer ook bijl en zwaard ſteeds onmeêdoogend woedden,
Schoon tallooze offers ook der dwinglandije bloedden,
Toch bleef nog Neêrlands zoon ſtandvastig in den ſtrijd:
Zijn leven was aan 't heil van 't vaderland gewijd.
Hoezeer des vijands ſtaal, of honger, hem bedreige,
Hoezeer zijn veege muur in 't eind ten val zich neige,
Zijn moed houdt immer ſtand, ja groeit met elken nood;
Hij kiest, voor ſlavernij, gewis een' edlen dood.
Dit toonde uw voorbeeld ons, gij roem van Hollands ſteden!
o Leiden! die geen drang der felſte tegenheden
Deed bukken voor de magt van een' geweldenaar;
Die, veilig door 't beleid van 't edelst burgrenpaar,
't Geweld van vijand, pest en hongersnood braveerde,
En aan 't verbaasd heelal, ten ſpijt van Spanje, leerde,
Wat hooge vrijheidsmin in 't Neêrlandsch hart vermogt;
Terwijl zij elken dag ſchier nieuwe wondren wrocht.
Zoo groot een' heldenmoed moest ook 't geluk bekroonen,
En met de ſchoonſte zege op 't heerlijkst eens beloonen.
Zoo leeft, eeuw in eeuw uit, uw glorierijke naam,
En zweeft de wereld rond op vleuglen van de faam.
Maar wie, wie zal den roem van zoo veel dappre helden,
Die Neêrland heeft geteeld, ooit naar waardij vermelden?
Mijn zangſter waagt dit niet; maar, vrolijk aangedaan,
Staart zij hun grootheid ſlechts met ſtillen eerbied aan.
U, Maurits! mogt uwe eeuw zijn' grootſten veldheer noemen;
Het vaderland zal ſteeds uw dienſten dankbaar roemen:
Want, toen de zegekreet van Nieuwpoorts bloedig ſtrand
Weêrgalmde tot in 't hart van Spanjes dwingeland,
Deedt gij voor Nederland de heilzon weêr verrijzen.
Ook u zal 't nageſlacht, o Fredrik Hendrik! prijzen,
Die, door uw wijs beleid en onbezweken kracht,
Der veege dwinglandije in 't eind den doodſteek bragt.
Zoo zaagt ge, o Nederland! uw roem en vrijheid ſtaven;
Zoo oogsttet gij de vrucht van 't edel bloed dier braven;
Zoo groeide uw welvaart aan; terwijl gij ſtrand bij ſtrand,
Door handel, dienstbaar maakte aan 't heil van 't vaderland.
Gij zaagt, door nijverheid, uw ſchatten zich vermeêren;
Gij zaagt u, wijd en zijd, door volk bij volk vereeren;

Uw

Uw magt alom geducht, van Javaas geurig ſtrand,
Tot aan de vruchtbre kust van 't rijke westerland.
Toen voerdet ge, ongeſtoord, den ſchepter van de baren:
Uw Heinen, Trompen, uw van Galens, Kortenaren,
En duizend helden meer, beſchermden uwe vlag;
En 't ſchuimend rijk der zee eerbiedigde uw gezag.
En wie zou uwen naam hier niet met eerbied melden,
De Ruiter! eeuwige eer van Neêrlands waterhelden!
U, wien geen vorſtengunst of aadlijk voorgeſlacht,
Maar moed en deugd alleen ten top van grootheid bragt!
Gij voerdet Neêrlands naam tot 's aardrijks verſte palen:
Geen roem kan bij uw' roem, o held der helden! halen.
Die roem blijft ongekrenkt, nog eeuwen na uw' dood;
En, o! omſcheen zijn glans nog eenmaal Neêrlands vloot! —
Zoo wist ge uwe achting ſteeds, o Neêrland! te bewaren;
Zoo zaagt ge op u 't heelal ſteeds met bewondring ſtaren;
Schoon 's nabuurs ijverzucht, gewekt door uwe magt,
U vaak in 't grievendst leed onſchuldig heeft gebragt.
Maar gij, hoezeer gedrukt door de allerfelſte rampen,
Gij durfdet ſteeds, vol moed, met elken noodſtorm kampen;
En, worstlend met de golf, die u verzwelgen zou,
Verhieft ge u telkens weêr door uwer burgren trouw.
Zoo hebt gij elk gevaar kloekmoedig doorgeſtreden:
Doch eindlijk, afgemat door zoo veel tegenheden,
Zonkt gij allengskens tot den laagſten trap ter neêr.
Nog ſlechts een enkle ſchok — en Neêrland was niet meer!
Ach, hoe veel jamren moest ge, o vaderland! verduren,
Toen gij ten ſpeelbal waart van valſche nageburen —
Uw erf vermeesterd werd — uw naam zelfs uitgevaagd —
En tot het ſlavenjuk uw fiere nek verlaagd!
Doch, ſchuiven wij 't gordijn voor deze treurtooneelen:
De hand des tijds zal dra uw diepe wonden heelen.
Verheug u, Nederland! uw leed is thans voorbij —
Uw ketens zijn geſlaakt — uw grond is weder vrij!
Wat bittre ſmaad uw hoofd ook jaren lang mogt treffen,
Thans moogt ge op nieuw dat hoofd met fieren trots verheffen:
Want, van het edel bloed der vadren niet ontaard,
Betoondet gij u zelf dier oude grootheid waard.
Aanſchouwt die velden ginds, waar 's dwinglands legerbenden
Trouwloos den heilgen grond van Neêrland durfden ſchenden,

En

En ſtormende, als een vloed, die dijk en dam doorboort,
Zich reeds verheugden in uw plundering en moord.
Hier zaagt ge, o Nederland! uw' Maurits weêr herleven,
En Fredrik Hendriks geest om uwe vanen zweven,
Wanneer uw jonge held nog de oude wondren ſchiep,
En tot der vadren deugd weêr Neêrlands zonen riep.
Hier kon de fiere moed van uwe jongelingen
Uw' half vergeten naam met nieuwen glans omringen;
Hier, waar de grond alom, met ſprakelooze taal,
Van Frankrijks ſchande tuigt en Neêrlands zegepraal!
O, dat die roem voortaan uw waardig erfdeel blijve!
Geen vijand, ongeſtraft, den ſpot met Neêrland drijve!
Het gansch heelal uw' naam, gelijk voorheen, vereer'!
Zoo vinde Nederland in Nederland zich weêr!
O, mogt de vredezon, met nooit bewolkte ſtralen,
Uw' naam aan 's hemels trans in goud en purper malen!
Uw handel bloeije weêr alom, gelijk voorheen!
De welvaart woon' weêr in uw velden, in uw ſteên!
Dat, in elk huisgezin, vooronderlijke zeden
De plaats van dartelheid en vreemden zwier bekleeden;
Uw grijsaards wijsheid ſier', en 't hart van uwe jeugd
Ten tempel zij gewijd van vaderlandſche deugd! —
Zoo mogen wij weêr roem op u, o Neêrland! dragen!
Zoo blijve uw heil, tot aan den laatſten aller dagen!
Zoo zie de zon, zoo ver zij 't wereldrond beſtraalt,
Geen volk, dat, in geluk, bij 't volk van Neêrland haalt!

Kampen, 1816. H. WEYTINGH.

HENDRIK DE IV EN MEVROUW LECLERC.

Koning HENDRIK DEN IV ontbrak, tot het volkomen gelukken zijner roemrijke en weldadige ondernemingen in oorlog en vrede, gemeenlijk anders niet, dan hetgeen LESSING's *Saladin* ontbreekt, en waarover HENDRIK ook net zoo dacht als deze:

Wat anders, dan wat 'k naauw te noemen mij verwaardig;
's Geen, heb ik 't, mij zoo overbodig;
En, heb ik 't niet, zoo onontbeerlijk ſchijnt:
Het jammerlijk, verwenſchte Geld!

Na

Na den, voor de *Ligulisten* zoo verderfelijken, voor hem zoo zegerijken ſlag bij *Ivry*, had dat gebrek zoo zeer plaats gegrepen, dat zich de geest des oproers van zijne onbetaalde ſoldaten meester maakte; dat verſcheidene regimenten zwoeren, geen ſtap verder te gaan, tot zij hunne ſoldij ontvangen hadden; terwijl de Intendanten toch ſlechts kleine, nietsbeduidende ſommen verſchaffen — konden of wilden. In 't kort, het was zoo ver gekomen, dat HENDRIK de heerlijke vruchten van langdurige, groote inſpanningen, enkel bij mangel aan geld, in eenige dagen verliezen kon. Dezelfde behendige en trouwe dienaar, die met hem menig ridderlijk en menig galant avontuur had beſtaan, zou thans ook helpen. „ Mijn raad is," zeide deze, „ dat wij ons ook ditmaal tot de vrouwen wenden. Ik ken eene regtſchapene en geweldig rijke dame te *Meulan*. Zij is weduw van den grootſten koopman der ſtad, en uwe partij met moed en bloed toegedaan. Welligt borgt zij ons." Den Koning beviel de voorſlag; ja, hij beſloot zelfs, ongeacht het gevaar, mede te reizen — zekerlijk in het geſtrengſte incognito.

Zij komen gelukkig in *Meulan* en bij Mevrouw LECLERC aan. De brave vrouw verheugt zich, haren vriend te zien, wenscht hem geluk wegens den gewonnen ſlag, en vraagt met hartelijke deelneming naar den Koning. „ Hij moet ridderlijk gevochten en wonderen gedaan hebben," zeide zij. „ Ja, dat heeft hij!" hernam de vriend: „ maar met dat al zijn wij er erger aan toe dan de geſlagenen. Stel u voor: de troepen des Konings worden oproerig, omdat het aan geld mangelt; en alzoo zegepralen de vijanden zonder zwaardſlag." — „ Dat verhoede God!" roept de wakkere vrouw. „ HENDRIK's zaak is te regtvaardig, dan dat hij geene menſchen vinden zou, die hem zijne onſtuimige ſchuldeiſchers helpen bevredigen." En, daar de man de ſchouders ophaalt, en van de lage eigenbaat ſpreekt, die gewoonlijk met het bezit van grooten rijkdom verbonden is, opent zij kisten en kaſſen, en zegt: „ Daar; neemt, wat *ik* voor onzen goeden Koning doen kan! Spoedt u daarmede terug, en wenscht hem, ook in mijnen naam, geluk op zijne zege! Vergeet daarbij niet, hem meer vertrouwen op zijne onderdanen in te boezemen: hij, die in onze harten te heerſchen wenscht, kan ook op ons vermogen, op ons leven rekenen" — —

Hier kon de Koning zijn volle hart niet meer bedwingen.

„ Me-

„ Mevrouw!" roept hij, „ hetgeen hij doen moest, is reeds gedaan: de Koning heeft de goede boodschap reeds; stelt ook weer vertrouwen op zijne lieve onderdanen!" — Ontsteld gist de vrouw den zamenhang, wil den Koning te voet vallen, zich verontschuldigen — HENDRIK vangt haar in zijne armen op; zijn hart is de tolk van zijne woorden; zij weent van vreugde; allen zijn diep in de ziele bewogen. Doch, spoedig herstelt hij zich: „ Wij moeten voort; de nacht is schielijk voorbij. Vaarwel, Mevrouw! blijf uws „ goeden Konings" gedachtig; hij zal u en uwe edelmoedigheid nimmer vergeten!"

Zij kwamen met den aanbrekenden dag in het leger; de Koning liet alarm blazen. Alles kwam op de been. „ Kinderen," riep hij, „ er is geen vijand, maar uw Koning, die geld brengt!" — „ Leve de Koning!" riepen allen; HENDRIK maakte zich hunne gunstige stemming ten nutte, voerde hen verder — in 't kort, het gelukte hem, gelijk bekend is, de *Ligue* ten volle te onder te brengen, en *Parijs* in te nemen.

Op den eersten, ten uitersten glansrijken, hofdag aldaar stelde hij zelf Mevrouw LECLERC aan de verzamelde Grooten als zijnen achtenswaardigsten schuldeischer voor, verhaalde, wat zij gedaan had, en hoezeer zij allen haar voor de hulp in den nood verpligt waren. Daarna gaf hij bevel, haar kapitaal en renten rijkelijk terug te tellen, en verhief haar in den adelstand. Doch zij verzocht als eene gunst, het eerste te mogen weigeren, en slechts, hetgeen haar vereeren moest, aan te nemen.

IETS, OVER HET, TE NIJKERK OP DE VELUWE, OP DEN 22 EN 23STEN VAN SLAGTMAAND 1813, VOORGEVALLENE, ZOO ALS ZULKS VOORKOMT IN HET NATIONAAL GEDENKBOEK VAN DEN HEER J. KONIJNENBURG.

Wanneer een der grootste pligten van den mensch die is, om de waarheid te beschermen, vooral dan, wanneer, door hare verdonkering, ook de eer en goede naam van bijzondere personen en plaatsen als in het duistere verdrongen en weggeschupt wordt, dan zal ons niemand ten kwade duiden, dat wij ons van dien pligt, naar ons vermogen, kwijten, en, hoe-

wel het ons ſmart, het anders zoo verdienſtelijk *Nationaal Gedenkboek* van den Heer KONIJNENBURG eene onnaauwkeurigheid aantijgen, welke den Geſchiedſchrijver, die toch van alles geen oor- of ooggetuige zijn, noch van *alle* bijzonderheden de klaarſte betoogen vorderen kan, gereedelijk te vergeven is.

Wij vinden, namelijk, op bladz. 466 en 467: *Ook den Heer* B. H. ADEL *behoort de lof van ijverige medewerking*, enz... *Offchoon zijn belang hem elders riep, volgt hij den Bevelhebber naar Nijkerk. Alhier ontdekt hij een geſmeed verraad tegen denzelven.....* Offchoon, door dat *hier*, (te meer, daar er toch, voor zoo veel ons bewust is, op dat tijdſtip geene vreemde perſonen gezien zijn) Nijkerk, of Nijkerkers, al in dadelijke betrekking tot dat verraad ſchijnt of ſchijnen te ſtaan, willen wij echter dit nog ſtilzwijgend voorbijgaan, dewijl het mogelijk geweest was, dat er, onder de talrijke vrolijke menigte, zich eenen vreemden verſpieder verſcholen had; maar wij komen nu tot de woorden: *Deze* (de Majoor MARKLAY namelijk) *volgt zijnen raad*, (dien van den Heer ADEL) *zonder zich onder den ſchijn van noodzakelijke nachtrust te laten misleiden* — en hieraan konden wij, niettegenſtaande herhaalde beproevingen, geene zoo dubbelzinnige uitlegging geven.

Het is genoegzaam bekend, dat de Majoor MARKLAY, aan het hoofd van deszelfs korps Kozakken, den 22ſten November 1813, onder de ondubbelzinnigſte en volſtrekt algemeene vreugdeblijken der ingezetenen, Nijkerk binnengetrokken zijnde, bij den toenmaligen Heer Burgemeester, of Maire dezer Gemeente, zijnen intrek nam, aldaar naar de waarde zijner heugelijke komst werd ontvangen, en vandaar eerst laat in den avond vertrok, nadat men hem alles, wat tot herſtelling zijner rust en te zijner verkwikking dienſtig geoordeeld werd, had aangeboden. En hoe kan het nu anders, of een iegelijk, die met gem. Heer Burgemeester niet genoegzaam bekend is, zal deze gebeurtenis terſtond in verband brengen en vergelijken met de boven aangehaalde zinſnede, en hem Burgemeester aanzien als den man, die dezen Majoor zocht over te halen den nacht bij hem door te brengen, ten einde hem niet dan in de handen zijner vijanden te doen ontwaken? — Hoe moet het wantrouwen aan de zuivere grondbeginſelen des Burgemeesters niet nog meerder veld winnen,

nen; wanneer men weet, dat, toen de Franſchen, in den nachtend van den 23ſten November 1813, na de Kozakken uit deze ſtad te hebben verdrongen, dezelve bezetteden, aan hen door den Burgemeester brood en drank werd toegediend, en zij alzoo, op eene oogenſchijnlijk vriendſchappelijke wijze, werden ontvangen, niettegenſtaande het ondoorzigtig gepeupel deze handelwijze bijkans openlijk afkeurde, en aldus derzelver doel ſchier verijdeld had!

Wij willen, aan de eene zijde, geenszins vooronderſtellen, dat de Heer ADEL in het gevoelen van dat gepeupel deelde; maar kunnen, aan de andere zijde, ook niet ontkennen, dat het, zoo het ons toeſchijnt, door *hem* gedaan verſlag nopens Nijkerk met deze driestheid zeer na verwantſchapt is, en wenſchen, in dat geval, zijne gewetensrust en onszelven er hartelijk geluk mede, dat zoo eene gevaarlijke en ongegronde gisſing niet die vreesſelijke gevolgen, voor Burgerheer en burger, gehad heeft, als zij, vooral bij de zoo voldrifrige Kozakken, voor beiden had kunnen veroorzaken.

Maar wij verzuimen tevens deze gelegenheid niet, om openlijk onze hulde en die onzer mede-ingezetenen den Burgemeester toe te brengen. — Ook toen de Franſchen onze ſtraten bezetteden, en de ſtille, vaderland- en vredelievende burger, bij iedere rammeling van het vijandelijk geweer, een dreigend onheil te gemoet zag, ook toen verhief hij zich verre boven de laatdunkendheid der domheid, en gaf, bij deze gelegenheid, op nieuw, de overtuigendſte blijken van dien ſtandvastigen moed, dat helderziend vernuft, en welgewikt en koel overleg, welke den grootſchen post van Burgerheer, in zulke hagchelijke oogenblikken, zoo zeer kunnen doen ſchitteren. Door eene ſchijnbare voorkomende bereidwilligheid beguichelde hij onze vijanden, verzachtte hunne blikken, waaruit woede en wreedheid te voorſpellen waren, en ſpaarde alzoo deze ſtad voor zoo vele rampen, als eens het zoo noodlottige Woerden te beurt vielen.

Offchoon niet alles, meenen wij genoeg gezegd te hebben van den man, wiens weldenkendheid, ten aanzien van het dierbaar Vaderland, niet kan betwijfeld worden; terwijl wij, bij het onaangenaam beſef van denzelven zelfs tegen kwade gisſingen te hebben moeten verdedigen, tevens het ſtreelend gevoel koesteren, dat, door deze verdediging, de aan hem verſchuldigde erkentenis gedeeltelijk voldaan is.

Ten aanzien nu nog van het verdacht verraad in het algemeen, zij ons deze aanmerking vergund: Het is geenszins in de, door de Nijkerkers, ten behoeve van het Vaderland gedane opofferingen, die voor den welgezinden geene opofferingen zijn, dat wij eene affchudding en zuivering zoeken van de aangetijgde blaam en den opgeworpen zwadder; — neen: een meer doorſlaand bewijs zal zelfs den minſten twijfel aan dat verraad vernietigen. Want, bijaldien hetzelve wezenlijk had plaats gehad, zoude immers het op den 22ſten Nov. 1813 alhier gebivouacqueerde korps Kozakken geheel ingefloten en verloren zijn geweest, aangezien er onderſcheidene ſmalle en holle wegen op dat toenmalig bivouacq uitkomen, waarvan de Franſchen zich alsdan zeker wel zouden hebben bediend.

Ziet daar dan ons van eene taak gekweten, welker volbrenging wij aan onze mede-ingezetenen, de plaats en het land onzer inwoning, de nakomelingſchap en onszelven verſchuldigt waren. Wij twijfelen niet, of deze onze aanmerkingen zullen de waarde van het ſchoone werk van den Heer KONIJNENBURG geenszins doen verminderen. Ook wij lezen en herlezen hetzelve met genoegen. Alleenlijk hebben wij, (en wie zal dat in ons wraken?) voor zoo veel Nijkerk aangaat, door bl. 466 en 467 de pen gehaald; hopende, en er ons mede vleijende, dat dit ons voorbeeld door ieder waarheidlievend Lezer zal worden gevolgd, wel verzekerd, dat een Geſchiedboek nimmer zoo veel door eene enkele penneſtreek, als door logentaal en laster, kan worden beklad en benadeeld.

Nijkerk, den 8ſten Julij 1816. J. FREZIE.
G. VAN DIERMEN.

DE PANTOFFEL-TAKTIEK, OF DE KUNST OM DE MANNEN ONDER HET JUK TE BRENGEN.

Eene ſatyrieke Voorlezing.

ZEER GEËERDE HEEREN!

Zoo de tegenwoordige voorlezing de bedoelde werking zal doen, dan moet ik u verzoeken, als 't ware, uit uzelven uit te gaan, en u voor te ſtellen, alsof gij eenen kring van jonge ſchoo-

ſchoonen vormdet, voor welke ik, eene oude, ervarene matrone, of eene vrouwelijke profeſſor, eene voorlezing over de taktiek der pantoffel houde.

MIJNE SCHOONE VRIENDINNEN!

De pantoffel, een woord van het vrouwelijk geſlacht, is een oud en inderdaad zeer treffend zinnebeeld der vrouwenheerſchappij; ja er ligt misſchien een diepere zin in dit beeld, dan in de allegoriſche voorſtelling der aarde door het beeld der Godin ISIS, of in de verzinnelijking der eeuwigheid door een' ſlangenring. Beſchouwen wij de pantoffel, uit welk gezigtpunt wij willen, overal zullen wij de grondtrekken des zachten vrouwelijken gewelds in haar wedervinden.

De meest in het oog loopende harer eigenſchappen is, dat zij zich om den voet ſluit, zonder dien te drukken of te klemmen, inzonderheid wanneer zij gevoerd en gewatteerd is.

Even zoo ſluit zich ook het vrouwenjuk zoo zacht en onmerkbaar om den hals des mans, dat duizenden van mannen het dragen zonder het te gevoelen, ja zonder het eens te weten. — En hierin, mijne beminnelijken! vertoont zich juist de voortreffelijkheid der vrouwelijke heerſchappij boven de mannelijke. Want een juk, dat men niet gevoelt, is blijkbaar geheel geen juk.

Eene tweede hoofdeigenſchap der pantoffel is hare ligtheid. Wat draagt ligter, dan eene pantoffel? Geen man, of hij is van deze waarheid doordrongen. Want, zoodra hij te huis komt, heeft hij niets belangrijkers te doen, dan zich van den drukkenden last zijner ſtevels te ontſlaan, en in de even ligte als warme pantoffels binnen te glijden. Ziet daar een beeld des ligten huwelijksjuks, dat de man even zoo ligt tegen de bezwaren des zoogenaamden eenzamen levens inruilt, waarin hij toch ſlechts een ſlaaf zijner begeerten is.

En wie betwist het, dat het huwelijksjuk onder alle jukken het ligtſte is? wie betwist het, dat het zachte geweld, waarmede wij de mannen beheerſchen, de vleijende beden, de ſmachtende blikken, de honigzoete kusjes, de ſmeltende tranen en de hartbrekende zuchten, waarmede wij hunne ſtijfhoofdigheid vermurwen, uit eene zachtere ſtof beſtaan, dan het razen en tieren der mans, en de ruwe, gebiedende toon, waarmede zij gehoorzaamheid van ons vorderen?

Eene derde eigenſchap der pantoffel is hare rond afloopende gedaante, en de daarmede verbondene zachtheid harer drukking. Wel is waar, er beſtaat eene zekere ſoort van pantoffels met hooge en ſpits toeloopende hielen, welke in allen gevalle den hardſten mansſchedel zouden kunnen doorboren, en welker trap, inzonderheid wanneer hij op een likdoren gerigt was, tranen der bitterſte ſmart en hartbrekende weeklagten konden doen uitberſten; doch, zelfs in deze verſchrikkelijkſte geſtalte, blijft het altijd nog een zacht werktuig tegen eene plompe, hoekige en kolosſale manslaars, vooral wanneer zij met ſcherpe ſporen en ſpijkers gewapend is. Even gelijk ons dus de pantoffel den zachten druk der vrouwelijke heerſchappije niet min treffend dan ſchoon en zacht verzinnelijkt, vertoont zich de manslaars als een even zoo treffend zinnebeeld des ruwen mannengewelds; en inderdaad, geliefde toehoorderesſen! wanneer ik ſomtijds getuige der ontzettende verwoestingen ben, welke zulk eene laars in de beſchaafde wereld aanrigt, daar zij hier een ſtuk van een' ſleep medeneemt, daar eene theetafel met het ganſche breekbare toebehooren van porſelein, theegoed en kopjes omverre rukt, zoo gevoel ik den billijkſten afkeer van dezelve.

Eene vierde eigenſchap der pantoffel, eindelijk, is haar vrolijk, muzikaal geluid, hetwelk zij insgelijks met het huwelijksjuk gemeen heeft. Want, gelijk er pantoffels zijn, welke iedere ſchrede met het ſchuren en kraken der zool, of door het kleppen en klappen der hiel, begeleiden, en daardoor eene zekere muzijk in de eentoonigheid van den gang brengen; zoo zijn er ook vrouwen, welke het monotone des echtenſtaats in een levendig duët weten te herſcheppen, daar zij ſomwijlen met vrouwelijke mol- en dur-toonen zoo luid en aanhoudend tusſchenbeiden trembléren en piepen, dat de mannelijke bas ten laatſte ganſchelijk onhoorbaar wordt.

Slechts in ééne eigenſchap kan de pantoffel in geene vergelijking met het huwelijksjuk komen. Dit is, namelijk, de gemakkelijkheid, waarmede men er even zoo ligt weer uit als in glijden kan. Met het huwelijk is dit, gelijk men weet, anders gelegen. Wie zijnen hals eenmaal onder hetzelve gekromd heeft, die ſchudt het niet zoo ligt weer af, als men eene pantoffel van den voet ſchopt. In dit opzigt gelijkt, alzoo, het vrouwenjuk eer naar zeker ſtraf-inſtrument, waarme-

mede men voormaals den nek van hardnekkige onderdanen te vermurwen wist; doch dat, gelijk vele andere goede dingen, uit het gebruik ſchijnt geraakt te zijn. Doch, om weder op gezegde pantoffel te komen: het is daarom zeer te beklagen, dat zij zich hier eene afwijking van haar zinnebeeldig karakter veroorlooft; en het ware te wenſchen, dat men haar door een' of anderen haak of klem ook in dit opzigt aan de huwelijkspantoffel zocht gelijk te maken.

Na deze pantoffel-apologie, mijne ſchoone vriendinnen! zullen wij, vertrouw ik, niets zoo zeer in de orde der natuur gegrond vinden, als het verſchijnſel, dat het mannelijk geſlacht ſedert het begin der wereld onder de pantoffel ſtond. Grijpen wij naar het eerſte het beste geſchiedboek, en wij vinden deze bewering op iedere bladzijde geſtaafd. Slaan wij b. v. den bijbel op, die toch het omſtandigſte verhaalt, was onder de menſchen bij het begin der dagen voorviel, reeds op de eerſte bladzijde ſtooten wij op onzen voorvader ADAM, die wel ter dege onder de pantoffel ſtond. Immers, hoe had hij zich anders door EVA's lokkingen laten verleiden, van de verbodene vrucht te ſnoepen, en, door de overtreding des Goddelijken gebods, zichzelven en ons onbedachtelijk van het paradijs te berooven?

Hoe SIMSON onder de pantoffel ſtond, is wereldkundig. Ja, ik twijfel geen oogenblik, dat, zoo DELILA eenen trek tot zijne ooren gevoeld had, zoo als naar zijn haar, hij zich even zoo goed zijne ooren, of wel zijnen neus, had laten afſnijden. Ten minſte zien wij heden ten dage meer dan éénen SIMSON, die aan ons geſlacht niet ſlechts zijne haren, maar ook zijnen neus, ja zelfs zijn verſtand, opofferde. Doch, dat is nog niets tegen Koning AHASUERUS, die dermate onder de pantoffel ſtond, dat zijne Joodſche *Prima Donna*, Gravin ESTHER, hem ſlechts had om de kin te ſtrijken, om hem te bewegen, dat hij het juist van de pers gekomen moord-patent tegen de Joden niet alleen herriep, maar zelfs den Joden de vrijheid gaf, alwat niet van hun geloof was, dood te ſlaan.

Doch, het zou ons te verre afleiden, mijne beminnelijken! zoo wij het ganſche veld der geſchiedenis wilden doorloopen, om voorbeelden der pantoffel-heerſchappij te vinden.

Slechts *dit* kan ik niet nalaten aan te merken, dat de Grieken, dat dapperſte, wijsſte en beſchaafdſte aller volken, meer

dan eenig ander deze heerschappij erkenden, daar zij zelfs den vader der Goden en menschen, den heerscher in donderwolken, ZEUS, aan het zachte geweld der pantoffel onderwierpen, gelijk de Olympische conferentiën der Goden bewijzen, welke ons de oude Bard HOMERUS zoo luimig en treffend schildert, en waarin nu de blaauwoogige CYTHEREE, dan de grootoogige HERE als meesteres op den zetel schitterde, en met de zege over het hart en verstand van den Olympischen Paus ging strijken. Wat deze JUPITER voor een' ergen hoorndrager was, wil ik nu niet herinneren; maar, zoo de beeldhouwers JUPITER AMMON hoornen opzetteden, geschiedde zulks volkomen naar regt en reden; en mijns achtens slaan de naspoorders der oudheid geheel mis, wanneer zij in deze Ammonshoornen een zinnebeeld der sterkte zoeken.

Dat HERCULES, die Griekſche SIMSON, zijner beminde ten gevalle, zich aan het spinrokken zette, weet ieder schoolknaap. ASPASIA's pantoffel-bestuur is niet minder bekend. Ook XANTIPPE verdient eene roemrijke vermelding; en het is inderdaad de schoonste triomf onzer onbeperkte magt, dat de wijsste man van zijnen tijd, hij, die noch menschenvrees noch vrees voor den dood kende, voor de pantoffel eens wijs sidderde. Doch in de ganſche geschiedenis bestaat er geen sprekender bewijs voor de magt der pantoffel, dan het verschijnsel, dat, juist ten tijde toen de menschheid onder de pantoffel van GREGORIUS DEN VII zuchtte, deze even zoo sluwe als onbuigzame kerkelijke NAPOLEON wederom onder de pantoffel zijner vriendin, de bekende schoone MATHILDE, stond; zoodat eigenlijk de geheele planeet der aarde, met al hare keizers, koningen en helden, aan eene vrouwelijke pantoffel onderworpen was.

Vandaar de dweepende vereering, welke te allen tijde der pantoffel wedervoer; en het moet ons daarom niet verwonderen, wanneer wij hooren, dat een, wegens deszelfs galanterie en fraaije zeden beroemd, naburig volk, de *Polen*, een gebruik onder zich hebben ingevoerd, dat deze vereering zeer treffend symbolizeert.

Bij hunne drinkgelagen, namelijk, bekleedt eene vrouwenpantoffel, of eigenlijk, wat in den grond op één uitkomt, een vrouwenschoen, de plaats eener bokaal, daar zij, tot aan den rand met wijn gevuld, van den eenen mond tot den an-

anderen rondgaat, en van alle aanwezige mans op het welzijn der ſchoonen geledigd wordt. Inderdaad, zoo er ooit een vreemd gebruik beſtond, hetwelk door het mannelijk gedeelte onzes volks, den altijd zoo vaardigen naäper van vreemde moden, zeden en gebruiken, verdient te worden overgenomen, zoo is het dit; en ik behoud mij voor, dit belangrijk onderwerp, in eene onzer naastvolgende thee-conferentiën, ter forméle discusſie te brengen, opdat het de wijding eener wet ontvange.

Het was daarom, inderdaad, niet te verwonderen, zoo eenmaal een volk op den inval geraakte, in zijne kerken het beeld eener gouden pantoffel ten toon te ſtellen, en het als een ligchamelijk beeld van het hoogſte te aanbidden. Immers, zoo er wijsgeeren geweest zijn, die hetzelve door een' kogel, of door een' dobbelſteen, verzinnelijkten, waarom zou niet een onzer nieuwere wijsgeeren eens tot het beſluit geraken, dat dit wezen de gedaante eener pantoffel hebbe? Ook valt het niet te loochenen, dat tot deze ſoort van vereering reeds een goede grond gelegd is, dewijl menig echteman bij den aanblik der vrouwelijke pantoffel van hetzelfde eerbiedig ſidderen doordrongen wordt, hetwelk den regtgeloovigen Katholiek bij den aanblik der Pauſelijke pantoffel vervult.

Uit alle deze hiſtoriſche daadzaken, mijne ſchoone vriendinnen! trek ik nu het gevolg, dat noch het verſtand, noch het ijzer, noch het goud, noch de ſtok de wereld regeert, maar eenig en alleen de pantoffel.

Vandaar is dan ook niets ligter te verklaren, dan de geweldige omwentelingen, welke dit, naar het voorkomen zoo onſchuldige, ding in de zedelijke en ſtaatkundige wereld heeft voortgebragt. Gaan wij de merkwaardigſte voorvallen der geſchiedenis tot op den grond na, en wij zullen overal de bevestiging vinden, dat zij door de pantoffel gemotiveerd werden. Meent niet, dat ik wil ſpreken van de groote daden, welke vrouwen eenmaal door de kracht van haren arm onmiddellijk uitvoerden. Niets, dus, van de ſtrijdbare *Amazonen;* niets van de heldendaden eener PENTHESILEA, CAMILLA, CLORINDE, JEANNE D'ARC, en CORDAY. Manwijven, als deze, komen mij voor als zedelijke wanſchepſels, welke hare rol vergaten, en met hare betere natuur in wederſpraak waren,

ren, daar wij vrouwen niet door ruwe mannelijke kracht, maar door het zachte, doch des te sterkere geweld van vrouwelijke schoonheid en schranderheid behooren te heerschen.

Andere stalen der geschiedenis zijn het, welke ons het bewijs leveren, dat wij vrouwen te allen tijde de drijfveren van groote gebeurtenissen, de spillen, op welken de zedelijke wereld draaide, of ten minste de twistappels waren, om welken de mannen elkander beroofden en doodsloegen. En juist dit vrouwelijk alvermogen is het, dat ik hier met de uitdrukking *pantoffel* wil aanduiden, daar ik hieronder niet de pantoffel in den meer bepaalden zin, of de huwelijkspantoffel, maar de pantoffel in den ruimeren zin versta, dat is, den ganschen omvang der kracht, waarmede ons geslacht het mannelijke beheerscht, even veel of *in* of *buiten* het huwelijk.

Wat anders, vraag ik, gaf aanleiding tot de verwoesting van Troje, en den dood van zoo veel helden, dan de schoonheid van HELENA? En, zoo wij den draad der geschiedenis verder volgen: wat anders was oorzaak van de gronding der Trojaansche volkplanting in Hesperië, en van de daaruit voortspruitende Romeinsche heerschappij over de wereld, dan de zegerijke magt der schoonheid van die zelfde HELENA? Wij komen, dus, zonder groote moeite, tot het besluit, dat twee schoone vrouwenoogen, of, met andere woorden, de pantoffel, de oorzaak eener totale verandering in de staatkundige wereld waren.

Verder: wat anders stortte den overouden koningstroon van ROMULUS omver? Wat anders grondde den Romeinschen vrijstaat, dan de bekoorlijkheden en tranen van LUCRETIA? Wat anders verdeelde Romes opperhoofden, en goot olie in de vlam des verwoestenden burgerkrijgs, dan CLEOPATRA's tooverij? En zal ik der almagt gedenken, waarmede de Schotsche Koningin MARIA STUART de mannen beheerschte, en der bloedige twisten, waartoe zij aanleiding gaf? Zal ik der schoone CAMILLA CAFFARELLI gedenken, die veroorzaakster der bloedige zamenzwering van de PAZZI tegen de MEDICI te Florence? Zal ik ontvouwen, welken invloed de pantoffel had op de belangrijke gebeurtenissen des zevenjarigen krijgs?

Ieder blad der geschiedenis, mijne schoone toehoorderessen! is eene oorkonde, welke luid voor de bewering spreekt, dat de pantoffel de wereld regeert. DE

(*Het vervolg hierna.*)

DE SPIN EN DE PODAGRA.

Eene Fabel.

(Uit het *Latijn* van PETRARCHA, *Epist.* Lib. III. 39.)

De Spin ontmoette op eene reize eens de Podagra, en vroeg haar, waarom zij zoo bedrukt daar henen sloop. De Podagra antwoordde: Ik had mijnen intrek genomen bij een' boerschen en ruwen mensch, die mij door honger en onophoudelijken arbeid kwelde; ja, wanneer hij van den morgen tot den avond mij onder zijne aardkluiten als begraven had, keerden wij eerst laat naar de bestovene, armelijke hut vermoeid terug, nooit met heele schoenen en zonder een' zwaren last. Op den treurigen dag volgde een niet min treurige avond: want het maal, waarmede hij mijne vermoeijenis loonde, bestond uit oude, beschimmelde, steenharde broodkorsten, knoflook, ruwe kool en azijn, met water aangelengd: stinkende kaas kwam alleen op feestdagen op den disch. Na zulk een onthaal was het mij eerst vergund, mij op zijne boersche legerstede, die in hardheid den grond zijns akkers overtrof, neêr te vlijen. Reeds met het aanbreken des dageraads stond hij op, en dreef mij wederom, op het veld, tot den gehaten arbeid. Zoo ging het dag aan dag; geen rust of lust, noch eenige te hopen: want op zon- of heiligen-dag reinigde hij zijn huisraad, kroosde of leide de beek uit, of bezorgde zijn bleekveld. Dezer onophoudelijke ellende en des huizes moede, dat mijn karakter zoo zeer tegenstond, pakte ik mijn bundeltje, en ging mijns weegs.

Daarop nam de Spin het woord: Ach, hoe verschillend was uw lot niet van het mijne! *Ik* had een' verwijfden en ontzenuwden waard. Vermaak was zijn eenigste en hoogste goed. Zelden zette hij een voet uit het huis. Zijn avonddisch duurde tot tegen den morgen, zijn middagmaal tot den avond; het overige was den slaap gewijd, dien hij met dons en zijde trachtte te lokken. De tijd, die van smullen en brassen overschoot, behoorde der rust. In zijn huis vond men allerlei uitlokkende spijzen en lekkernijen, vréemde wijnen, gouden gereedschap, bekers met edelgesteenten bezet, de wanden met kostelijk tapijtwerk bekleed, de zoldering met glin-

ordelijk, Christelijk leven leiden; en, bij mijn ziel, hij heeft gelijk! Ik heb het hem, bij mijn laatſte kinds doop, in het gezigt gezeid: gij hebt gelijk, Domine, heb ik tegen hem gezeid..... Ja, daar lacht gij nu om.

Neen, neen — het is goed! Intuſchen, de zaak heeft toch ook haar kwaads: denkt gij daaraan geheel niet?

Waaraan?

Uwe groote familie moet u zwaar vallen. Gij zult u dus veel ontzeggen moeten.....

Geloof het niet! Wat men anders buitenshuis verdoet, dat blijft er nu in. Twee van de kinderen eten mij zoo veel niet af, als ik anders in het geheele jaar verkegeld had!

Welnu! dat moet gij u dan nu toch om hunnentwil ontzeggen.

Hoe zoo, ontzeggen? Ik heb thans geen lust meer tot kegelen.

En dat zijn ſlechts twee; maar zoo velen —!

Vele kinders, vele Onzevaders, zeggen wij; en bij mij heeft nog nooit een koek aan de pan vastgezeten. Hoe het toegaat, weet ik niet; maar de lieve God zegent het, hoe meer er komen, die van den zegen hebben willen. En ten minſte thans, nu alles braaf geldig is —.

Maar, dat zal niet altijd zoo blijven. Of, wanneer nu een misgewas, overſtrooming, krijg..... Ik wil maar zeggen, en heb geen oogmerk om u bang te maken —.

Dat kunt gij ook niet. Maar het is waar, dat kan gebeuren — maakt niets uit! want, ziet ge, hetgeen daar ſtaat, dat blijft toch zeker, en niemand kan het uitkrabben:

Wat onze God geſchapen heeft,
Dat zal Hij onderhouden.

Dus laat ik Hem maar zorgen. Ziet ge, wanneer ik zoo regt eenvoudig van de zaak ſpreken zal, zoo als het bij mij ligt, dan zeg ik: de lieve God moest immers — nu, Hij mag het mij vergeven — Hij moest niet eens zoo goed zijn als ik arme zondaar, zoo Hij het niet deed, *daar Hij het toch heeft, en kan!*

Aardig! Wáár is 't, die dat vasthoudt.....

Zeidet ge iets?

Neen, niets! ik — verheug mij uwentwege.

Nou, wat ik zeggen wilde —: ja; wij leven ook geheel niet

niet min, en in de laatſte goede jaren is toch nog een noodpenning weggelegd. Wilt ge het onderzoeken? Kom mede! Ziet ge, dáár dat roode huisje is mijn. Mijne vrouw zal u een eijerkoek bakken. o, Zij bakt regt lekkere eijerkoeken!

Ik dank u, goede man; ik kan zoo iets niet verdragen.

Ei wat —! Dat is immers weer jammer. Neen, dan doet een van ons beter mee! Wanneer men den ganſchen dag zoo gedorscht of geſpit heeft — ha, dan ſmaakt het! Keiſteenen, geloof ik, zou men verteren. — Ha, ziet ge, daar komt mijn jongen! He, Hansje, heeft moeder het avondeten klaar? — Nou, lieve heer, wilt ge niet mede inkomen? Probeer het maar: een fikſche maaltijd, eene fikſche beweging bij maneſchijn.....

Neen, mijn vriend; dat gaat zoo ſpoedig niet!

Waarom toch niet? Ja, wanneer de lieden in het geheel den moed niet meer hebben, iets te probéren, wat zij niet gewoon zijn, en wat anderen huns gelijken niet mededoen, dan — hebt gij zekerlijk regt — dan gaat geheel niets! Nou, alles in het welnemen!

Goeden nacht, mijn vriend!

Slaap wél, mijnheer! — Toe, loop vooruit, jou kleine ſchelm! Goed zoo! —

TER NAGEDACHTENISSE VAN MEJUFVROUW H. v. H.

Ontkleed van 't ſtof, vaart nu mijn Hartvriendin
Ten blijden Hemel in,
En kiest, voor 't aardsch gewoel, voor rouw en druk,
Een eindeloos geluk;
Daar lacht ze in de Englenreijen,
En laat ons, droeven, ſchreijen.

't Beneveld oog ziet hier geen Hemelrijk,
Maar ſtaart op 't koude lijk:
Och! 't hart benijdt haar niet dat Hemelhof;
Maar 't hangt zoo gaarne aan 't ſtof,
En ſlaat bedrukt aan 't klagen,
Als 't lijk wordt weggedragen.

Wie

Wie ziet, met mij, dien droeven rouwſtoet aan,
En offert niet een' traan,
Om 't ſtranden van zoo broos en wrak een kiel,
Waarin zoo ſchoon een ziel,
Door 's werelds wilde baren,
Ten Hemel is gevaren?

Maar och! wat is ons 't wrak, dat binnen kort
Een ſpel der golven wordt,
En ſtukken ſlaat? wat is een dorre ſtam,
Wien 't lot de kroon ontnam
En 't ſchaduwrijke loover?
Vernieling giert er over.

Maar boven 't graf, in 't eindeloos verſchiet,
Daar heerscht vernieling niet.
HELENE wenschte liever daar te zijn,
Dan hier, in ſmart en pijn,
Te worſtlen met gevaren,
Op de ongeſtuime baren.

Wie zag met haar, dat voorbeeld van geduld,
Niet graag dien wensch vervuld?
Wel nu, zij is behouden aangeland;
Mij dunkt zij kuste 't ſtrand,
Toen zij aan d' oever ſtapte,
En de Englenwieken klapte.

Daar drijft zij nu, op gindſchen wolkenboog,
Al hooger naar omhoog,
En zweeft aan Moeders hand den Hemel door.
Hoe juicht nu 't Englenkoor,
Waarin zij zich vast mengelt,
Nu weer een ziel verengelt!

En, zouden wij hier weenen op haar graf?
Komt, wischt die tranen af!
Ons klagen ſtoor' der Englen blijdſchap niet!
Och! na een kort verdriet,
Zien wij ons eens vereenen:
Dit leven gaat haast heenen.

H. D.

MENGELWERK.

ALGEMEENE BEDENKINGEN, OVER HET DIERLIJK MAGNETISMUS. Door F. VAN DER BREGGEN CORNZ., *Med. Doct. te Amſterdam.*

(Ten vervolge van No. IX. bl. 425.)

Geen onderwerp is er, dat ſedert eenigen tijd meer ter ſprake gekomen is, dat tevens zoo vele zijden van aanval blootgeeft, en zoo zeer aan verkeerde toepaſſingen onderworpen is, als het dierlijk magnetismus. Het ſchijnt, dat men zich, over het algemeen, meer bepaald hebbe, om datgene te leeren kennen, waardoor deszelfs wezen zich openbaart, dan dat wezen zelve na te vorſchen, dat ook, in deszelfs ware betrekkingen, waarſchijnlijk voor altijd bedekt zal blijven. Hetzelve levert ongetwijfeld, uit het juiste oogpunt beſchouwd, in zijne *facta*, die getrouw en veelvuldig waargenomen zijn, hoezeer ook dikwijls iets daaronder vermengd zij, dat niet kan toegegeven worden, of aan twijfeling onderhevig blijft, veel nieuws en belangrijks, een verder onderzoek overwaardig.

Hetzelve biedt, op zichzelve beſchouwd, eenen rijkdom van eigenaardige, in het oog loopende betrekkingen aan, die daardoor in het bijzonder van den onderzoeker bedachtzaamheid en een zeker wantrouwen afeiſchen. De waarheid en zekerheid van deszelfs verſchijnſelen in het algemeen kan niet in twijfel worden getrokken; hoezeer menige ſtelling beperking en herhaalde waarnemingen vordert, vooral daar men meestal uit afzonderlijke gevallen te vele gevolgen afleidt, en de tijdperken van den dierlijk-magnetiſchen toeſtand, indien hij op zichzelven alleen, zuiver beſtaat, of met aanmerkelijke zenuwziekten verbonden is, niet genoegzaam onderſcheiden worden. Te vele daadzaken, die

in de meeste en belangrijkſte punten overeenſtemmen, dringen den onbevooroordeelden tot overtuiging. Het aantal van bevoegde waarnemers, die daarvoor borg blijven, en wier voorſtellingen den ſtempel der waarheid dragen, is in de laatſte jaren te zeer vermeerderd, dan dat alle twijfeling daardoor niet zoude weggenomen zijn. Wie zou thans nog durven ontkennen, dat, onder zekere betrekkingen, of bij eene aanwezige ontvangvatbaarheid, (*receptivitas*) een, op deze of gene wijze geleid, langer of korter tijd voortgezet beſtrijken of aanraken van den eenen mensch door den anderen eenen aanmerkelijken invloed oefent, waarvan het gevolg zonderling is, zich door bijzondere verſchijnſelen kenmerkt, en door den geneesheer met vrucht kan gebezigd worden, al moge het onzeker zijn te bepalen, *wat* hier werkt, en *op welk eene wijze* het werkt, daar toch hetzelfde duistere meer- of minder ook op andere deelen onzer kennis rust?

Het is evenwel niet te ontkennen, dat de ſchrijvers, die het dierlijk magnetismus ten onderwerp namen, zich niet altijd binnen de behoorlijke beperking hebben gehouden. Wel verre van zich tot de naſporing te bepalen, in hoe verre de, tot op dezen dag medegedeelde, daadzaken, waarnemingen en ervaringen, in de nieuwere onderzoekingen bevestiging, beperking of verwerping vonden; wel verre van door nieuwe, weluitgedachte proeven, of door naauwkeurige waarnemingen, de gapingen aan te vullen, welke zich in ruime mate aanbieden, vergat men veelal de, bij elk onderwerp des empiriſchen onderzoeks zoo noodige, toetſing, om zich in tallooze vooronderſtellingen te verwarren. Wanneer men al eens den effener weg inſloeg, en van het enkelvoudige tot het algemeene opklom, om tot algemeene ſtellingen te geraken, raadpleegde men de natuur te weinig, zocht de gapingen (hetgeen voorzeker het gemakkelijkſte was) door hypotheſen, vermoedens, willekeurige ſtellingen aan te vullen, en bragt, op deze wijze, eenen ſchijnbaren zamenhang in het ſchijnbaar

on-

onzamenhangende. Daadzaken, welke zich naar eene willekeurige vooronderſtelling lieten wringen, maakte men zich ten nutte, als bewijzen om de aanneming dezer vooronderſtelling te regtvaardigen, en draaide alzoo in eenen cirkel rond, die op niets wezenlijks kon uitloopen. Het dierlijk magnetismus, hoezeer zelve nog eene verklaring behoevende, lost nu reeds al de raadſels der wereld en der wetenſchap op, en verbant al het duistere! Men houdt het voor eene, door het leven zelve gewijzigde, magnetiſche of electrieke kracht, en wat dies meer zij. — Maar, wij herhalen het, men kan den eigendommelijken aard van de door eene dierlijk-magnetiſche behandeling voortgebragte verſchijnſelen niet ontkennen, welker oorſprong, ontwikkeling en gevolgen zoo veel onbegrijpelijks en duisters hebben, hoezeer nogtans met onze van elders ontleende zekere kennis niet in tegenſpraak ſtaande, of op zichzelven vreemder zijnde dan menige andere gebeurtenis in het rijk der bewerktuigde ligchamen. De voornaamſte zwarigheid maakt alleen derzelver zeldzaam ontſtaan uit, onder dezelfde kenbare omſtandigheden en betrekkingen, welke hun anders het aanwezen geven, en het onderzoek, vanwaar zij eigenlijk afhangen. De onbevooroordeelde man houdt het voor groote winst, voor eene wezenlijke verrijking zijner inzigten en van zijn kunstvermogen, wanneer hij tot de zekerheid van het beſtaan van eenen bijzonderen toeſtand gekomen is, dien men zeer verkeerdelijk den naam van dierlijk magnetismus geeft, en dat hij kennis van vele van deszelfs betrekkingen en geneeskracht verkregen heeft. Maar die zelfde onbevooroordeelde onderzoeker kan daarbij in geenen deele het gevoelen omhelzen, alsof men in hetzelve eindelijk de eigenlijke ſpringveer des levens, of deszelfs ware wezen, is meester geworden, of ook, door middel daarvan, eene der verborgenſte natuurkrachten hebbe gevonden. Al wat hier van buiten door eenen anderen wordt medegedeeld, kan geenszins de ſtof en de kracht zijn, welke het leven onderhouden kan, of

ten minſte den grondſlag van de gevoeligheid, als het bijzonder eigendom des zenuwgeſtels, uitmaakt. Men kan wel aannemen, dat iets uit hem, die de manipulatie verrigt, in den gemanipuleerden overgaat, of ook wel ſoms van dezen in genen wordt afgegeven; maar het is zeer onwaarſchijnlijk, zoo niet onmogelijk, dat zulks eene ſtof zij, welke met het leven, het beſtaan en de werking des zenuwgeſtels in een innig verband ſtaat, en hem daarmede uitrust, wat hij voortbrengt. Werd toch den magnetiſeerder door zijne behandeling eene zoo gewigtige ſtof der dierlijke huishouding ontnomen, of deze zoodanig in hem veranderd, als het algemeen heerſchend begrip meent dat het geval zij, dan zouden zich daarvan bij hem geheel bijzondere gevolgen en verſchijnſelen openbaren. Dat hij door het krachtvolle inwerken op anderen, zelfs door zijne innige vereeniging met hen, die door hem tot *ſomnambulismus* gebragt zijn, nimmer in eenen daarmede eenigermate overeenkomenden toeſtand geraakt, nimmer gelijkſoortig wordt aangedaan, maar, vermoeidheid en hare gevolgen uitgezonderd, door het manipuléren zelf niets lijdt, en onder en na hetzelve zich in hem nimmer eenig verſchijnſel van het dierlijk magnetismus ontwikkelt, is, zoo als STIEGLITZ te regt aanmerkt, in het onderzoek van dit onderwerp een punt van het hoogſte belang.

Alwat de herſenen en het zenuwgeſtel tot derzelver gewigtige verrigtingen in ſtaat ſtelt, in het afzonderlijke zoo wel, als in het algemeene, in iedere hunner verrigtingen, als in hunne wederzijdſche overdraging en vereeniging tot eenheid onder elkander zoo wel, als onder het overige des ligchaams, vordert, gelijk men mag aannemen, de bemiddeling van eene fijne ſtof, welker aard en bron in en buiten het bewerktuigd ligchaam wij geenszins kennen, daar zij niet zinnelijk is voor te ſtellen, noch zich buiten verband met hetzelve werkzaam vertoont. Men zou met veel gronds kunnen aannemen, dat overal, waar zenuw en kleine ſlagaderen in een naauw verband zijn, eene zekere vloeiſtof,

ze-

zenuwvocht te noemen, afgeſcheiden wordt, die het herſen- en zenuwgeſtel toeſtroomt, waartoe deze zelven niet weinig bijdragen, zelven medewerken. De vloeijing, of dan ten minſte eene vereeniging, dezer zoogenaamde vloeiſtoffe gaat het ganſche herſengeſtel, ruggemerg en zenuwgeſtel door, van het middelpunt naar de oppervlakten, van deze naar geen, zoodat overal binnen dezen kring daarvan toe- en wegvliet, in zoo verre de gedurende het leven zeer ongelijkvormige, maar echter ook nimmer geheel afgebrokene, werkzaamheden dezer ſtelſels daartoe aanleiding geven en zulks noodzakelijk maken. Deze ſtellingen zou men ten minſte (want wie durft hier met zekerheid beſlisſen?) voor zeer waarſchijnlijke vooronderſtellingen kunnen aannemen. — Het is, daarop voortredekavelende, buiten kijf, dat de behoefte aan ſlaap door de vertering dezer zenuwvloeiſtoffe, gelijk in het algemeen door het afflijten des zenuwgeſtels, onder de werkzaamheden, die het waken kenteekenen, voortgebragt wordt. De ſpanning, waarin wij de zinwerktuigen moeten houden, om indrukken te kunnen opnemen, waarin dat deel des ligchaams onophoudelijk verkeert, hetwelk aan de willekeurige bewegingen dienstbaar is; de volle inſpanning, om het uitwendige waar te nemen, en naar buiten te werken; de reeks der verſtandelijke werkzaamheden in het algemeen; boven alles echter de bepaalde opmerkzaamheid, het gedwongen, geſtadig voortzetten van bepaalde voorſtellingen, — zijn verrigtingen, welke de ſom der zenuwvloeiſtoffe zeer uitputten, en de werktuigen, die haar afſcheiden, zeer ſterk aantasten. In den ſlaap heeft volkomene ſtilſtand, of aanmerkelijke ophouding, van alle die verrigtingen plaats, welke met het verſtandig aanzijn zamenhangen. Dit zegt reeds veel. Maar hoogstbelangrijk is het, dat de ſlaap de afſcheiding der vloeiſtoffe, derzelver vergoeding, hare behoorlijke menging, in één woord, hare voeding begunſtigt. Maar nu, indien er zulk een eigenaardige toeſtand, zulke gunſtige omſtandigheden, die alleen de ſlaap verſchaft, gevor-

derd worden, om herſenen, ruggemerg, zenuwen, en welligt ook de willekeurige ſpieren, weder van zenuwvloeiſtoffe te voorzien, en in het algemeen datgene weder te geven, wat zij gedurende het waken verloren hebben, hoe kan men dan aannemen, dat deze vloeiſtoffe zoo gemakkelijk, en dat in eene bijzondere kracht en bruikbaarheid, door eenen anderen zou kunnen worden medegedeeld? Hare verſpilling, haar betrekkelijk gebrek veroorzaakt den ſlaap. De laatſte werking, die onder de volle kracht van het magnetiſeren te voorſchijn treedt, is ſlaap, of iets ten minſte, dat denzelven op zijde komt, aan hem gelijkvormig is. Is het waarſchijnlijk, dat in zoodanigen ſlaap het ruime toeſtroomen eener ſtoffe plaats heeft, welker verlies vooral den natuurlijken ſlaap noodzakelijk maakt? Moet niet veeleer, wanneer eene vreemde zenuwvloeiſtoffe aanleiding tot de dierlijk-magnetiſche verſchijnſelen geeft, juist hij, die haar afgeeft, en alzoo de magnetiſeerder, in ſlaap vallen? En daarenboven, zou hij dezelve met zoo veel kalmte als gemak uit zichzelven kunnen doen uitvloeijen, en dat alleen door eenen zuiveren wil en zekere bewegingen met handen en vingers, of het zoogenaamd beädemen, zonder dat voor hem daaruit nadeelige gevolgen voortvloeijen, of althans eigenaardige verſchijnſelen bij hem waar te nemen zouden zijn?

Maar wie zal het wagen, aan deze in diepe duisternis gehulde verſchijnſelen eenige verklaring, althans toereikende, te geven? Ondertusſchen ſchijnt het grootſte gedeelte van hen, die zich op de beoefening der natuurkunde toeleggen, zich minder met het verzamelen van nieuwe ervaringen, of met het bevestigen der reeds gemaakte, bezig te houden, dan wel, gelijk wij reeds zeiden, zich op het voordragen van nieuwe ſtelſels toe te leggen, en alzoo zich meer te bepalen om datgene te kennen, waardoor zich het wezen des dierlijken magnetismus openbaart, dan het wezen zelve na te vorſchen, dat in deszelfs ware betrekkingen, waarſchijnlijk voor altoos, bedekt zal blijven. Wij willen

ech-

echter eene hypotheſe (deze benaming toch zullen wij immer aan iedere verklaring, van welken aard ook, moeten geven) van eenen man mededeelen, die, hoezeer onder de voorzigtigſte aanhangers, tevens onder de ſchranderſte beoordeelaars kan gerangſchikt worden. STIEGLITZ, namelijk, kiest daartoe een uitvloeiſel van het menſchelijk bewerktuigd geſtel. „Zou het, dus redekavelt hij, de uitwaſeming, de dierlijke warmte zelve niet kunnen zijn, of deze iets in zich kunnen bevatten, dat, wanneer de huid, en door middel van dezelve het zenuwgeſtel, door beſtrijking en aanraking van eenen anderen, in eene zekere ſtemming of vatbaarheid ter opneming verplaatst wordt, zulk eenen indruk zou kunnen voortbrengen, die, onder die voorwaarden, welke ontvangvatbaarheid voor het dierlijk magnetismus geven, zoodanige bewegingen voortbrengt, welke tot de reeks der dierlijk-magnetiſche verſchijnſelen aanleiding geven, en dezelve daarſtellen? Moet juist datgeen, wat van den eenen in den anderen uitſtroomen zal, eene ſtof zijn van het hoogſte gewigt? Kan het niet, met meerdere waarſchijnlijkheid, de tot uitvloeijing gereede uitwaſeming, of de vrij gewordene warmte, in de eene of andere bijzondere modificatie, wezen; en zouden niet alle de werkingen van iets kunnen afhangen, dat den mensch, van wien het uitgaat, onnut geworden, van geene verdere waarde, en op zichzelve niets bijzonders is; maar, in de huid en het zenuwgeſtel van eenen anderen opgenomen, derzelver werkzaamheid vermeerdert, en zoodanige in het oog loopende terugwerkingen, vooral in het zenuwgeſtel, ten gevolge heeft? Waarom zoude niet het ſpecifieke onderſcheid tusſchen de uitwaſemingsſtoffen (waaronder de dierlijke warmte tevens begrepen is) van twee perſonen toereikende zijn, (wanneer, onder eigenaardige voorbereidingen en inleidingen, die aan de betasting des magnetiſeerders verbonden zijn, en bij eene bijzondere gevoeligheid des gemagnetiſeerden, deze uitwaſemingsſtoffen van genen in dezen overgaan) waarom zoude dat

ſpecifieke onderſcheid niet toereikende zijn om eene aanmerkelijke werking voort te brengen, en op deze wijze eene reeks van werkzaamheden daar te ſtellen, welke zich daardoor kenmerken, dat zij, door eene voortgebragte ontroering, of wel onmiddellijk, rust, kalmte, en eindelijk ſlaap, doen ontſtaan, waarin de dierlijk-magnetiſche toeſtand gaarne overgaat? Hieruit zal dan begrijpelijk worden, hoe op deze wijze een zenuwtoeſtand van eenen eigendommelijken aard kan ontſtaan, dien bepaalde toevallen en betrekkingen aanduiden. Zoo blijkt het dan tevens, hoevcel er van het kunstmatig geleid ſtrijken en betasten afhangt; want beiden wekt de opnemingsvatbaarheid voor het op te nemene op, verhoogt dezelve, en baant hetzelve den weg, gelijk het welligt van elders eene ſtemming voortbrengt en vermeerdert, welke vóór de uitkomst gunſtig is. Zoo zou al verder daaruit te verklaren zijn, waarom bij de meeste menſchen al het magnetiſeren te vergeefs is, en waarom zij, bij wien zulks gelukt, alleen door bepaalde perſonen daaraan kunnen onderworpen worden, en zelfs niet door dezen in gelijke kracht en wijze. Waar het magnetiſeren van iedereen ſteeds zonder eenigen den minſten invloed blijft, daar ontbreekt de vatbaarheid ter opneming; dat is, met andere woorden, daar bezitten de zenuwen de bepaalde gevoeligheid niet, om, door het anders daartoe geſchikte beſtrijken of betasten, vatbaar te worden, om de haar vreemde uitwaſeming van eenen anderen op zoodanige wijze gewaar te worden, dat zij tot zulk eenen prikkel verhoogd wordt en zulke terugwerkingen ten gevolge heeft, als het ontſtaan van den dierlijk-magnetiſchen toeſtand vordert. Zulk eene vatbaarheid nu heeft onder gezonde en ſterke zelden, veelvuldiger onder zieke en zwakke perſonen, en dan zelfs nog niet bij de meesten hunner, plaats. Zoo blijkt het dan ook, waarom in het algemeen de magnetiſeerder zoo zelden en zoo weinig lijdt, daar het voor hem hetzelfde is, of zijne uitwaſemingsſtof in zijne kleederen, of in de lucht, of in een ander per-

perſoon overgaat. Die weinige magnetiſeerders, die door eene gelijktijdige behandeling van meerdere zieken zich uitgeput gevoelden, lijden door de aanhoudende gedwongene rigtingen, door de daarmede toevallig verbondene inſpanning van hunnen geest, vooral door de geſpannene opmerkzaamheid, welke inzonderheid de *ſomnambulen* vorderen, of waartoe zij aanleiding geven." — Ik zal niet ontkennen, dat de opgegevene verklaring tot vele aanmerkingen aanleiding kan geven; maar zou tevens geene zwarigheid maken, om aan haar meerdere waarde of meerderen grond toe te kennen, dan aan zoodanig eene, welke, in bovenzinnelijke gewesten zwevende, een' het geheelal doordringenden aether, of iets van dien aard, aanneemt, ter verklaring van de werking des dierlijken magnetismus.

Onder de verſchijnſelen van den dierlijk-magnetiſchen toeſtand zijn die van ſlaapwandeling en zoogenaamde *clairvoyance* de meest belangrijke. Wie uwer heeft niet vele gevallen hooren aanhalen, die met de zonderlingſte omſtandigheden gepaard gingen; waar gemagnetiſeerden zoodanige dingen, die door middel der zintuigen geenen invloed op hen konden oefenen, waarnamen, en zelfs naauwkeuriger dan zij, die dezer voorwerpen in tijd en ruimte naderbij gebragt zijn; waar zij toekomſtige dingen kunnen voorzeggen, daarbij hun eigen ligchaam beſchouwen, de zitplaats hunner ziekten opgeven, en de middelen ter beſtrijding; ja zelfs zoo verre gaan, dat zij in ſtaat zijn te vermelden, wat andere zieken, zelfs de zoodanigen, die zij niet kennen, deert, en wat tot derzelver genezing aan te vangen is; terwijl zij daarbij van den wil des magnetiſeerders zoo afhankelijk zijn, dat zij aan denzelven volkomen gehoorzamen, zonder dat de laatſte dien door woorden of andere teekenen behoeft kenbaar te maken, maar ſlechts *bepaald* en *vast* in zijn binnenſte tot het beſluit behoeft te komen, dat zijne *ſomnambulen* nu deze reeks van gedachten of gewaarwordingen in zich opnemen, deze of gene verrigting doen zullen, en zich dadelijk naar

datgene voegen, wat een vast opzet des magnetiſeerders hun oplegt, wel te verſtaan zoo lang hij niets wil, wat met de zedelijkheid ſtrijdig is?

Deze en meer andere ſtellingen, welke uit een aantal waarnemingen zijn op te maken, en dikwijls onder het oog van vele zeer achtingwaardige getuigen gedaan werden, kunnen niet dan bevreemding en verlegenheid voortbrengen, op welk eene wijze men dezelve te waarderen of te nemen hebbe. Mag men ze gezamenlijk verwerpen en voor valsch verklaren, zonder zich met eenige toetſing en onderzoek harer waarheid, of van derzelver wezenlijken zamenhang, in te laten, zoo als, helaas! door hen, die er eigenlijk niets van weten, gedaan wordt? Of is het geheele onderzoek ook daarom af te raden, omdat vele voorbeelden der geſchiedenis, die onder het oog van vermoedelijk geloofwaardige getuigen, als wonderverſchijnſelen, geheelenal afwijkende van den gewonen loop der natuur, verkondigd en geloofd werden, naderhand als gevolgen van bedrog en misleiding zijn openbaar geworden? Hebben zij het regte oogpunt getroffen, die alles aan het vermogen eener ziekelijke verbeelding, of aan het ſpel eener, nu eens verborgene, dan weder op eene kunſtige, wel overlegde wijze bevrediging zoekende, geſlachtsdrift toeſchrijven? De aanhangers des dierlijken magnetismus hebben regt, zich te beklagen, wanneer hunne tegenſtanders met deze, ſteeds herhaalde en reeds lang wederlegde, wendingen zoo vele waarnemingen voor valsch willen verklaren; hoezeer het ten volle verwerpelijk en hoogst nadeelig zij, alle de wondervolle verhalen, en alle de daaruit afgeleide gevolgtrekkingen, niet ſlechts, zonder onderſcheid van den graad van zekerheid, waarop zij aanſpraak hebben, zonder alle kritiek, voor zuivere, ware ervaringen te doen gelden, maar dezelve ook op eene wetenſchappelijke wijze te willen verklaren.

Alle de verſchijnſelen van het met het dierlijk magnetismus verbonden ſpreken in den ſlaap, en *clairvoyance*, ontwikkelen zich ook in zenuwziekten van zelf, hoezeer

zeer dan ook niet altijd in zulk een' hoogen graad. Ja, men moet aannemen, dat beide deze verſchijnſelen eigenaardige, zelfſtandige ziekelijke toeſtanden zijn, welke zichzelven in den loop van zenuwziekten kunnen voortbrengen, en waartoe de dierlijk-magnetiſche manipulatiën alleen aanleiding geven, in zoo verre zij den aanleg tot zulke zenuwgebreken ſpoedig doen klimmen en uitbarſten, of, wanneer zij reeds uit zichzelven ontſtaan zijn, in dezen bepaalden vorm verplaatſen. Men zal, derhalve, de voortgezette aanraking en betasting, en wat door dezelve medegedeeld, onttrokken of veranderd moge worden, alleen voor eene verwijderde, gelegenheid gevende oorzaak dier verſchijnſelen, en geenszins als derzelver volkomene of naaste oorzaak, moeten beſchouwen. Tot derzelver ontwikkeling wordt gevorderd, dat er zich óf een bepaalde ziektetoeſtand, die reeds diepe wortels geſchoten en wezenlijke wanorden in het inwendige des geſtels kan voortgebragt hebben, zonder tot dien tijd toe ſtoornisſen in de gezondheid of ziekteverſchijnſelen voort te brengen, ontwikkeld heeft, óf dat er reeds grondbeſtanddeelen aanwezig zijn, om zich bij de eerſte gelegenheid, wanneer zich daarbij de eene of andere nadeelige invloed voegt, te ontwikkelen.

Er wordt reeds eene bijzondere ſtemming vooraf gevorderd, wil men in de geringe graden des dierlijk-magnetiſchen toeſtands verplaatst worden; eene ſtemming, welke velen miſſen. Een klein getal is ſlechts vatbaar, om in *ſomnambulen* herſchapen te worden. Weinige magnetiſeurs hebben ons openhartig medegedeeld, hoe dikwijls zij vergeeffſche pogingen in het werk ſtelden, in welke betrekkingen zij werking voortbragten of deze zagen mislukken, hoe dikwijls hunne werking de geringere graden des dierlijken magnetismus niet te boven ging, en hoe zeldzaam het tot *ſomnambulismus* klom. DELEUZE, echter, wiens geſchrift, onder den titel: *Hiſtoire critique du Magnetisme*, en waarvan in onze taal het eerſte deel het licht ziet, verdient ge-

le-

lézen te worden, maakt hier eene vereerende uitzondering.

Het blijkt, dat, door eene bepaalde ongeſteldheid des zenuwgeſtels, hoezeer deze zich dan ook nog niet als een in het oog loopend, vormelijk gebrek voordoet, ſommigen, door middel van het magnetiſeren, in *ſomnambulismus* verplaatst worden. Is eene zenuwziekte, door deze aan haar gegevene wending, of door andere middelen, weggenomen, zoo is de gevoeligheid voor het ſpreken in den ſlaap tevéns vernietigd, en de mogelijkheid, om hetzelve door dierlijk-magnetiſche behandeling te voorſchijn te brengen, weggenomen. Zijn zoodanige *ecſtaſen* ééns in derzelver volle ſterkte tot ſtand gebragt, dan ontſtaan zij, zoo lang de met haar zamenhangende zenuwgebreken nog niet voor het grootſte gedeelte genezen zijn, zeer gemakkelijk en dikwijls van zelf, en dat in zoodanige oogenblikken, waarin niets uit den magnetiſeerder uitgaat, wat dezelve kan voortbrengen, of wel brengen deszelfs geringſte toeſtel om zoodanig in te werken, de ligtſte aanraking, een zekere aanblik, dikwijls zijne tegenwoordigheid alleen, haar op nieuw in het tijdpunt te voorſchijn, waarin zij nog haar beſtaan kunnen verkrijgen. Dat deze *ecſtaſen* nu onafhankelijk van den magnetiſeerder ontſtaan, zoodra zij doorgaans door hem tot ſtand gebragt worden, dat zij wijders tot derzelver hoogere graden zoo weinige pogingen van zijne zijde vorderen, bewijst, dat zij wezenlijk uit een eigendommelijk wezen van den zieken ontſpruiten, in denzelven volkomen gegrond zijn, en de magnetiſche behandeling alleen eene gelegenheids- of bevorderings-oorzaak is. — Zijn de manipulatiën nu, en datgene, wat zij overdragen, geenszins de toereikende, volkomene oorzaak van dit *ſomnambulismus*, dan is de invloed der dierlijk-magnetiſche behandeling van zulk eene hooge waarde niet; wat onder dezelve tot werkzaamheid gebragt wordt, is dan ook geen vermogen of ſtoffe van zulk eene wondervolle werkingswijze, wier aanneming de geheele geneeskunde, ja al ons we-

weten, uit derzelver baan zoude kunnen rukken. De magnetiſeerders kunnen zich, volgens deze ſtellingen, niet meer diets maken, dat zij alleen door hunnen blik, door het zoogenaamde belagchelijk magnetiſeren van de gedaante eenes zieken, welke zich in den ſpiegel vertoont, met de meestmogelijke ſterkte kunnen werken. Nimmer wordt iemand oorſpronkelijk en alleen door eenen aanblik, of door zulk een goochelſpel met eenen ſpiegel, op eene dierlijk-magnetiſche wijze aangedaan. In de *Baquets* ſleepte hen de beſchouwing van anderen, die zich in de criſes bevonden, weg, gelijk het bijzijn van door vallende ziekte of ſtuipen aangetasten dikwerf kinderen en jonge meisjes in dergelijke toeſtanden ſtort. Ik voor mij ben ten volle met STIEGLITZ overtuigd, dat, wanneer men zich alleen tot het onderzoek der oorzaken bepaalt, welke aan het magnetisch *ſomnambulismus* het aanzijn geven, het dierlijk magnetismus alleen als gelegenheid gevende oorzaak van dezen merkwaardigen toeſtand te beſchouwen is; zoodat de bepaalde ziekelijke ſtemming, de ſtellige zenuwziekte, waarop de magnetiſeerder inwerkt, het wezenlijke is, dat overweging verdient.

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

BEREIDING DER INLANDSCHE SALEB.

De *ſaleb* behoort onder die nuttige geneesmiddelen, welke wij in het genezen van verſchillende ziekten niet gaarne zouden ontberen. Het is een gedroogde wortel, die ons uit Perzië tot een' vrij hoogen prijs wordt aangebragt, alwaar zij niet alleen als geneesmiddel, maar zelfs als een zeer gezond voedſel gebruikt wordt. De Arabieren en Perzianen nemen gewoonlijk op hunne reizen door de drooge zandwoestijnen gemalen *ſaleb* mede; en, daar één once, in water gekookt en opgelost, genoegzaam is om een' mensch gedurende vier-

en-

en-twintig uren te voeden, heeft men voor eene maand ſlechts twee pond daarvan noodig.

In het eerst wist men niet, wat deze zelfſtandigheid was; dan, men heeft naderhand ontdekt, dat het een wortel was van eene ſoort van *orchis* of *ſatyrion*; en, daar men ook in verſchillende landen van Europa verſchillende ſoorten van *orchides* vindt, heeft men ook getracht, de *ſaleb* uit dezelve te verkrijgen. Zoo hebben PERCIVAL, RETZIUS, MOULT en anderen dezelve uit inlandſche ſoorten toebereid, gelijk men dit breedvoerig kan beſchreven vinden bij MURRAY, *App. Medic.* t. V. p. 278 ſeqq. — Het komt mij intusſchen voor, dat men deze bereiding der inlandſche *orchides* hebbe ter zijde gezet, omdat men dezelve niet wel konde zuiveren. Daar wij nu in ons land eene menigte *orchides* hebben, en de *orchis morio*, de grootſte ſoort van allen, hier overvloedig groeit op onze lage hooilanden, en de kleinere *maculata* en *bifolia* op onze heidevelden, en mij onlangs in de *Annales de Chimie*, t. LXX, een ſtukje in de hand viel van MATH. DE DOMBARLE, *preparation du ſaleb indigene*, oordeel ik het niet ondienſtig, dit vertaald hierbij te voegen.

„ Offchoon men lange geweten heeft, dat de *ſaleb* gemaakt wordt van de gedroogde wortelen van ſommige ſoorten van *orchis*, en deze ſoort van planten hier zeer gemeen zijn, ſchijnt men zich op het maken daarvan niet toegelegd te hebben; ten minſte, dat deze proeven zonder gevolg geweest zijn, blijkt hieruit, dat men zich ſteeds van de Oosterſche *ſaleb* bediend hebbe, die aldaar als voedſel gebezigd wordt. Men zoude deze plant ook hier kunnen vermenigvuldigen, en daarvan een goed en gezond voedſel bereiden.

„ De *orchides* vormen eene natuurlijke familie van planten, die een' ronden, langwerpigen, of in klaauwtjes verdeelden, bolwortel uitmaken. De bloemen van deze planten verſchillen in geur, daar de eene een' aangenamen

men aromatieken reuk, de andere een' onaangenamen ſtank hebben. De beſtanddeelen der wortelen zijn overal dezelfde. Alle hebben zij eene bijzondere, doordringende, giftige lucht, die naar het dierlijk *ſperma* gelijkt. (MURRAY noemt die *odor hircinus.*) Dit beginſel hangt af van eene vlugge olie, die men daarvan kan afſcheiden. Wanneer dit geſchied is, blijft er niets dan een ſlijm met eenige vezelen over, die veel overeenkomst heeft met de *gom dragant.* Wanneer men kleine ſtukjes in water laat weeken, worden zij volkomen doorſchijnende, en men ziet daarin eenige kleine vezeltjes; — bijaldien men ze verder in het water laat ſtaan, vormen zij een zeer dik ſlijm, hetwelk eene ſterke giftige lucht uitwaſemt. De kunst, om *ſaleb* te maken, beſtaat alleen daarin, dat men de gom door koking van dit ſtinkend beginſel bevrijde, en daarna late droogen. — De ſoorten, die ik daartoe gebruikt heb, zijn de *mascula*, *pyramidalis*, *latifolia* en *maculata*: andere ſoorten zijn daartoe even goed; maar ik heb deze ſoorten, die hier de gemeenſte waren, alleen gebruikt. Meestal bezigde ik de laatstgenoemde. — De beste tijd, om deze wortelen te verzamelen, is even na den bloeitijd, omdat dan de bol van het voorgaande jaar vergaan, en de nieuwe bol volkomen gevormd is. De *ſaleb* is minder goed, als men ze vroeger of later neemt, wanneer de bol begint uit te loopen. — Zoodra men de wortelen uit den grond genomen heeft, moet men dezelve van de kleine worteltjes zuiveren, daarna waſchen, aan een' draad rijgen, in ruim water koken, tot dat men ziet, dat zich eenige bolletjes in ſlijm oplosſen, hetwelk tuſschen de 20 en 30 minuten gebeurt. Als men ze niet lang genoeg gekookt heeft, houdt de *ſaleb* een' giftigen ſmaak. Wanneer zij lang genoeg gekookt hebben, droogt men ze in de zon, of, hetwelk in ons klimaat beter is, in eene ſtoof of oven. (MURRAY zegt, dat de onaangename reuk, dien onze auteur giftig noemt, in den dunnen bast gelegen is, die het worteltje omgeeft, en wil daarom, dat men denzelven, na de weeking of koking in water, met

een'

een' doek afwrijft.) De *faleb*, op deze wijze gezuiverd, is zoo goed, dat men die van de Oosterſche niet kan onderſcheiden. Men kan daartoe zoo wel die met gevingerde als met ronde wortelen bezigen; de eerſte heb ik het meeste onder de Oosterſche gevonden. Men zoude diensvolgens met voordeel hier ook de *faleb* kunnen bereiden. Intusſchen behoorde men dan de *orchides* aan te kweeken, hetwelk gemakkelijker was, dan dat men die altijd in het wild moest zoeken. Deze aankweeking is echter niet gemakkelijk, daar men ze door het verplanten niet wel kan vermenigvuldigen. Men diende hierom te beproeven, of men dezelve niet uit zaad konde aankweeken. Op die wijze zoude men de *faleb* niet alleen als geneesmiddel, maar ook als voedſel, en zelfs, in plaats van uitlandſche gommen, in de fabrijken kunnen gebruiken."

JAMES MADISON, DE PRESIDENT DER VEREENIGDE STATEN VAN NOORD-AMERIKA.

Reeds het ganſche uitwendige van dezen man wekt onwillekeurig eerbied. Men verbeelde zich eenen eerwaardigen man met nog geheel onverzwakte mannelijke ſterkte, in wiens gelaat de trekken der edele Britſche nationale phyſiognomie niet te miskennen zijn, uit wiens oog een jeugdig vuur ſchijnt te ſtralen, terwijl op het ſchoon gewelfde voorhoofd ernst en nadenken troonen. Eenen wijsgeer meent men te zien, die met kloekzinnigheid en overleg eenen zwaren pligt te vervullen heeft, van welks gewigt hij geheel doordrongen is. Zijn geestvolle en zich toch zoo zacht verheffende blik boezemt vertrouwen in; zijne ſpraak gaat met waardigheid gepaard; het orgaan zijner ſtem is doordringend en tot het hart ſprekend; daarbij eene edele houding, aangename vormen in zijne beweging, een deftige gang — zie daar, met weinige woorden, den man, die in *Amerika* aan het roer van ſtaat zit, en in zoo menig opzigt aan de

de wijzen der oudheid herinnert. Zijne borst verſiert geene ſter, geen ordeslint; in een eenvoudig, effen kleed ſtaat hij daar; maar de blikken van twaalf millioenen menſchen zijn op hem gerigt.

In zijne vroegere jeugd heeft MADISON voor het vaderland geſtreden; als zeventienjarig jongeling zag hij deszelfs onafhankelijkheid. Nu wijdde hij zijnen tijd aan de ſtudie der wetten en regtsgeleerdheid: groote vlugheid der tale, vroeg zigtbare talenten tot welſprekendheid, en eene zeldzame oordeelskracht, ſchenen het geregtelijke ſpreekgeſtoelte als de voor hem meest gepaste loopbaan aan te duiden. Maar in zijn tweeëntwintigſte jaar vond hij gelegenheid, zijne krachten en kundigheden aan den dienst des ſtaats te wijden, en nu bekleedde hij met zoo veel ijver en goed gevolg posten bij het openbaar beſtuur, dat zijne verdienſten bij het vaderland niet onbekend bleven. Hij had de bijzondere eer, tot medelid van het Congres verkozen te worden; en nu was er op ééns eene ruime ſpeling voor zijne nuttige werkzaamheid geopend. In de vergadering der volksrepreſentanten leerde men hem ſpoedig wegens zijn gezond verſtand, zijnen helderen blik in de behandeling der zaken, zijn gevoel voor al het groote en goede, en zijne, aan enthuſiasmus grenzende, vaderlandsliefde ſchatten. Zijne doordringende ſcherpzinnigheid, zijne rijpe oordeelskracht, zijne juiste *tact*, zijne verlichte denkwijze, zijne menigvuldige kundigheden trokken de algemeene opmerkzaamheid tot zich. Trad hij als redenaar op, dan ſprak hij met zoo veel welſprekendheid, en zijne voordragt was zoo levendig, dat men met genoegen naar hem hoorde. Greep hij de pen als ſchrijver, zoo wist hij de zuiverheid van den ſtijl met de kracht der uitdrukking in overeenſtemming te brengen; zijne beoefening der ouden vertoonde zich in de gedrongenheid der taal, in de vastheid der gedachten en de fijnheid der wendingen. De logiſche juistheid zijner ſtellingen en beſluiten, de klare zamenſtelling der hoofdpunten, op welke het bij de beoordee-

ling eens onderwerps aankwam, de mathematiſche conſequentie in oordeelvellingen en ſluitredenen, het heldere in zijne beſchouwingen, — alles droeg bij, hij mogt dan ſpreken of ſchrijven, om hem de goedkeuring van zijn publiek te verwerven. Waren de meeningen verdeeld, zoo beſtreed hij zijne tegenſtanders zonder bitterheid, antwoordde hen met bedaardheid, en zeldzaam, dat hij toch eindelijk niet de zege wegdroeg.

Een zoo talentrijk en uitſtekend man moest tot eene grootere werkzaamheid in het ſtaatsbeſtuur geroepen worden; en, toen JEFFERSON tot den post van Preſident geraakte, werd hij tot een' der ſtaatsſecretarisſen (Ministers) der bondgenootſchappelijke regering verkozen. Op dezen verheven post bewees hij zijn vaderland zoo groote dienſten, dat reeds destijds het openbaar gevoelen geheel voor hem, en het bijna niet meer twijfelachtig was, dat hij bij de eerſte gelegenheid zelf tot Preſident zou verkozen worden. Zelfs het moeijelijkſte van allen gelukte hem: hij verſtond het, alle partijen te vereenigen en voor zich te gewinnen, en men hoorde zijnen lof niet ſlechts algemeen van de *demokraten*, welke hij als een echte republikein aanhing, maar zelfs van de *fœderalisten* vermelden. En toen nu de tijd tot eene nieuwe Preſidentskeuze daar was, werd hij met eene groote meerderheid van ſtemmen, in alle de bondgenootſchappelijke ſtaten, tot deze hooge waardigheid verheven. Van dit tijdſtip af aan heeft hij een zoo groot openbaar karakter ontwikkeld, dat niet ſlechts *Amerika* met trotschheid op hem gezien, maar ook de vreemde landen hem uit de verte met bewondering hebben beſchouwd. Groote daden en werken zijn door hem volbragt geworden; bij de late dankbare nakomelingſchap, en in de jaarboeken der Amerikaanſche vrijſtaten, zal zijn naam onvergetelijk zijn; in de moeijelijkſte betrekkingen heeft hij zich met moed ſtaande gehouden, zonder zelfs een oogenblik te wankelen, en over zijn vaderland eenen overvloed van geluk, roem en eere gebragt.

De

De President MADISON weet op eene zeldzame wijze vastberadenheid met gematigdheid te verbinden. Met toegevendheid omtrent anderer wijze van zien, tracht hij de zijne te doen gelden, zonder hardnekkigheid te doen blijken; en wanneer hij toegeeft, dan geschiedt het niet uit zwakheid, maar uit overtuiging. Gaarne leent hij het oor aan den raad van mannen van doorzigt; en, zich zijner zuivere bedoelingen bewust, verheft hij zich boven het oordeel der dwazen. Hij hoort iedereen met opmerkzaamheid en bedaardheid aan, zuivert daardoor zijne eigene denkbeelden, antwoordt nooit met hitte, en elk uitvarend woord is hem vreemd. Het algemeene vertrouwen, dat men in hem heeft gesteld, heeft hij door een even zoo billijk als wijs bestuur op het volkomenste geregtvaardigd. Met den adelaarsblik van het genie overziet en omvat hij alles; met doorzigt weet hij zijne plans te ontwerpen, met standvastigheid ze te volvoeren. In de hoogste mate belangeloos, geldt bij hem regtschapenheid als hoofdeigenschap eens openlijken beambte; en nooit zou hij te bewegen zijn, staatsambten aan onwaardige handen toe te vertrouwen. Niet ligt kan iemand grootere denkbeelden ten aanzien der verhevene bestemming van *Amerika* hebben, en niemand het welzijn zijns vaderlands, het staande houden der vrijheid, meer ter harte gaan. Hetgeen hij gedaan heeft, was niet zelden aan de bittere berisping der tegenpartij blootgesteld; doch eindelijk heeft men zijner wijsheid altijd regt moeten laten wedervaren. De onvermoeide vlijt en werkzaamheid, welke hij als opperste staatsdienaar betoont, kan allen openbare beambten ten model en voorbeeld dienen.

Dusdanig is MADISON in het beheer van zaken, als oppervoogd en bestuurder der inwendige belangen zijns vaderlands. Niet minder groot en uitstekend doet hij zich voor als staatsman in het departement der buitenlandsche belangen. Zijne diepe inzigten in de politieke betrekkingen der vreemde staten, zijn juiste blik in derzelver veelvoudige inwikkeling, zijne naauwkeurige

en verlichte kennis des waren belangs van *Amerika* — dit alles te zamen genomen maakt hem geſchikt, uit alle voorvallen en toeſtanden voordeel te trekken. Iedereen, die gelegenheid had, diplomatieke onderhandelingen met hem aan te vangen en tot ſtand te brengen, roemt zijn braaf karakter, zijne openheid en vrijmoedigheid. Met waardigheid weet hij de eer zijner natie te handhaven en ſtaande te houden, en zonder beleedigenden trots, met ſchranderheid, aanzoeken af te wijzen, die met het belang der vereenigde ſtaten, en den rang, dien zij in de beſchaafde wereld bekleeden, niet zijn overeen te brengen. Dit heeft hij in de betrekkingen tot NAPOLEON zoo wel, als in den oorlog en de vredesonderhandelingen met *Groot-Brittanje*, getoond. In het bewustzijn van kracht, verſmaadt hij alle intrigues en ſtreken, welke anders dikwijls den diplomaticus tot eene tweede natuur ſchijnen geworden te zijn; en, terwijl hij ſteeds met vastheid zijnen weg vervolgt, veracht hij alle die ſubtiliteiten, welke de diplomatiek tot eene zoo moeijelijke kunst gemaakt hebben. Hij ſchijnt de arglistigheid enkel te kennen, om voor haar op zijne hoede te zijn; valschheid met valschheid tegen te gaan, heeft hij ſteeds zijns en der natie onwaardig geacht. Voorzigtig discreet, kan hij zich wel niet verpligt rekenen, alle zijne gedachten ſteeds onbewimpeld te doen kennen; doch zwijgen voegt, volgens zijne grondſtellingen, den man eerder, dan te zeggen, wat hij niet denkt. Bovendien ligt zijne politiek voor iedereen open, en nooit heeft hij, door dubbelzinnigheid van woorden, den waren zin zijner meening en bedoeling gepoogd te omſluijeren. En hetgeen hij toegezegd en beloofd heeft, dat houdt hij met naauwgezetheid; want heilig zijn hem alle verdragen.

Even achtenswaardig is MADISON als mensch en bijzonder perſoon; der grootheid van zijnen geest, der kracht van zijn genie ſtaat eene zeldzame edelmoedigheid des harte op zijde. In den kring zijner nabeſtaanden en vrienden is hij de beminnelijkſte en aangenaamſte

lte man; in den omgang ſpreidt hij geene mindere menſchen- dan wereldkennis ten toon. Aanhoudende werkzaamheden en veel nadenken hebben zijnen gelaatstrekken een zeker voorkomen van geſtrengheid ingedrukt; doch zij helderen op in het geſprek, en in derzelver plaats treedt dan eene innemende opgeruimdheid en vrolijke aard. Hij heeft de ijdelheden der wereld genoeg genoten, om dezelven niet meer met eenige drift te bejagen: eenvoudig in zijnen ſmaak, als in zijne hebbelijkheden, leeft hij verre verwijderd van alle praal, in ſtille huisſelijkheid ontſpanning zoekende van den last der bezigheden en zorgen voor den ſtaat. Alle zijne krachten zonder ophouden aan het welzijn zijns vaderlands wijdende, is hij vroeg oud geworden; ſchoon nog maar in het acht-en-vijftigſte jaar, ſchijnt hij toch der grijsheid reeds nabij te zijn. Tweemaal heeft hij thans de loopbaan van het Preſidentſchap met roem voleindigd; waarſchijnlijk zal de keuze eens Preſidents ten derden male op hem vallen.

OVER DE BARBARIJSCHE ROOFSTATEN.

„ Het volgende nemen wij over uit *l'Hermite de la Guiane*, „ *par M.* DE JOUY, met weglating der allerhatelijkſte uitval- „ len tegen de *Engelſchen*, en een deel geſnork omtrent de „ mislukte onderneming van den grooten (?) LODEWIJK „ XIV, wiens menschlievendheid, trouwens, ook hier genoeg „ bekend is!"

* * *

Zal men, na eenige eeuwen, [het tijdperk, tot welk men de zegepraal eener loffelijke ſtaatkunde in *Europa* moet verſchuiven] aan de goede trouw van den Geſchiedſchrijver gelooven, in wiens werk men het volgende hoofdſtuk lezen zal?

„ In het begin der negentiende eeuw, bevatte het ſchoone gedeelte des aardbols, dat wij bewonen, vier groote hoofdſtaten, welke legers onderhielden van vier- of vijfmaal honderdduizend man, welke zij de een tegen den ander aanvoerden, en ſomtijds tegen eenen enkelen vereenigden.

Op ditzelfde tijdſtip, intuſſchen, terwijl geheel *Europa* in de wapenen was, terwijl de *Engelſchen* de zeeën met hunne onverwinnelijke vloten bedekten, beſtond er een zamenraapſel van Barbaren, gevestigd op de oevers der Middellandſche Zee, in het land, dat de *Romeinen* „ den tuin der wereld" noemden, en dat wij op nieuw geſteld hebben onder de beſcherming der doorluchtige herinnering van DIDO en HANNIBAL, die het vermaard hebben gemaakt; een zamenraapſel van Barbaren, zeggen wij, *Arabieren*, *Turken*, *Negers*, *Mooren*, verbonden onder den naam van *Barbarijſche Mogendheden*, om de zeeën van *Europa* te verpesten; nemende, door middel van eenige ſlecht gewapende, ſlecht bemande pramen, derzelver koopvaardijſchepen, als te midden harer eskaders van oorlog, weg; doende invallen op hare kusten, en drijvende handel met de inwoners, die het ter ſlavernije voerde.

Dezelfde Christen ſtaten, welker minſte genoegzame magt te lande en ter zee bezat, om de rooverijen dezer zeeſchuimers te bedwingen, en hen in hunnen ſchuilhoek aan te vallen, hadden de ſchandelijke voorzigtigheid, om met dezelven te onderhandelen, en hunne gevangenen voor goud terug te koopen. Zij dreven zelfs de laagheid zoo verre, om dezen Barbaren de wapenen te verſchaffen, van welke zij zich bedienden om henzelven te plunderen; om hun Ambasſadeurs te zenden, en openbare zaakverzorgers bij hen te onderhouden, onder den naam van *Conſuls*.

Deze zeeroovers, wier natie, of liever hoop, beſtond uit oorſpronkelijke bewoners, *K'baïls* genaamd, uit *Mooren*, de vroegere veroveraars van *Spanje*, uit *Arabieren*, uit *Azië* afkomſtig, uit *Joden*, *Turken* en Renegaten, hadden den voornaamſten zetel hunner zeedieverije gevestigd te *Marokko*, *Algiers* en *Tunis*, op de zuidkust der Middellandſche Zee, zich uitſtrekkende van de ſtraat van *Gibraltar* tot aan *Lybië*. Zich ſchepende in kleine vaartuigen, *Chebekken* genaamd, ten getale van omſtreeks vijftig koppen en eenige ſlechte ſtukken geſchut, verpestten zij de Middellandſche Zee, en kruisten ſomtijds in den Oceaan, tot aan de *Kanariſche eilanden*. Wanneer hun de buit op zee ontbrak, waagden zij het ſtoutelijk, landingen op een of ander punt der kusten van *Sardinië*, van *Spanje* of *Italië* te doen, roofden de inwoners, zonder onderſcheid van kunne of jaren, weg, pakten ze in hunne pramen

men opeen, en verkocnten ze te huis, als verachtelijke dieren, op de openbare markten.

De noodzakelijkheid om deze zeeschuimers te verdelgen, de gemakkelijkheid om hiertoe te geraken, werd erkend in eenen raad van alle de Vorsten; maar men behoorde als oorlogslieden te handelen, men onderhandelde als kooplieden. De *Europesche* Mogendheden vernederden zich voor de *Barbarijërs*, en moedigden ze aan om nieuwe slaven te maken, door met hen te spreken over het losgeld der gevangenen.

Men kan zich thans [over vier- of vijfhonderd jaren] de mate van vernedering naauwelijks verbeelden, aan welke de *Europesche* kabinetten blootstonden, in de personen der Consuls, die zij bij de besturen van *Marokko*, *Algiers*, *Tunis* en *Tripoli* hielden: bij de minste ontevredenheid van den Bey, werden deze zaakgelastigden der Christen-vorsten mishandeld, weggejaagd, in boeijen geslagen, en somtijds ter dood gebragt. De Gedenkschriften van dien tijd, welke wij voor ons hebben, toonen aan, dat gedurende de twaalf jaren, welker geschiedenis zij bevatten, de Bey van *Algiers* alleen op eene onteerende wijze weggejaagd heeft twee *Engelsche* en twee *Fransche* Consuls, eenen *Spaanschen* in het aangezigt doen slaan, en eenen *Hollandschen* en *Deenschen* in ketenen geworpen, zonder dat eene der natiën, aan welke die gezanten behoorden, er aan gedacht heeft om wraak van dergelijke mishandelingen te nemen; zulks heeft zelfs den staat van vrede niet gestoord. NELSON zelf is met eene vloot van elf schepen niet gestaagd, den eersten der twee verjaagde *Britsche* Consuls in zijnen post te herstellen. Men kan zich een denkbeeld maken van de minachting, welke die hoofden der zeeroovers voedden voor de Christen-vorsten, uit de wijze, op welke zij zich uitlieten tegen hunne Ambassadeurs: „ Uw gedrag mishaagt mij," zeide ACHMET-PACHA, Bey van *Algiers*, aan den *Engelschen* gemagtigde; „ zoo gij dus voortvaart, zal ik u, op het Joden-kerkhof, met hondendrek levend laten verbranden."

Komen wij tot het lot der Christen-slaven. Het grootste gedeelte was veroordeeld tot den dienst van het algemeen, tot de publieke werken, werd om den minsten misslag met slagen overhoopt, en had tot éénig voedsel naauwelijks eetbaar zwart brood, en van tijd tot tijd een weinig olie van verrotte olijven;

ven; — de anderen, aan bijzondere perſonen verhuurd of verkocht, werden nog meer vernederd, hoewel ſchijnbaar min ongelukkig.

Het lot der vrouwen, die in de handen dezer roovers vielen, was verſchrikkelijk; wij gruwen er bij te voegen, dat dat der jonge knapen nog afgrijſelijker was. Geenerlei begrip van eerbied, welken men in alle landen aan de banden des huwelijks, aan de teederheid der jeugd, aan de ſchaamachtigheid der kunne, aan het verſchil van gewoonten en ſtanden is verſchuldigd, had den minſten invloed op het gedrag dezer ſchelmen ten aanzien hunner Christen-ſlaven. Eene enkele hiſtoriſche daadzaak (onder zoo vele andere, welke wij zouden kunnen aanhalen) zal de kennis voltooijen van de barbaarschheid dezer *Afrikaanſche* zeeroovers, en van de laagheid der *Europeſche* natiën, die dezelve zoo lang geduld hebben.

Op verſchillende tijden deden de zeeſchuimers van *Algiers* en *Tunis* landingen op de kusten van *Sardinië*, en bemagtigden de kleine eilanden *St. Pieter* en *Antiochië*, vanwaar zij alle perſonen van beiderlei kunne, die zij bereiken konden, wegroofden. Onder de regering van HAMOÛDA, Bey van *Tunis*, namen eenige zeeroovers van dat land, bij overrompeling, het eiland *St. Pieter*, en bragten alle de inwoners, ten getale van duizend perſonen, meest vrouwen en kinderen, naar *Tunis*.

Onder laatstgenoemden bevond zich eene *Siciliaanſche* dame van het hoogſte aanzien, met hare vijf dochters. Deze ſchoone en ongelukkige familie viel ten deel aan den *Kihahia* van *Porto-Farina*, (des Bey's eerſten Minister van de Marine.) Van deze jonge lieden, minder nog ſchitterende door haren rang, dan door hare ſchoonheid, hare onſchuld en hare opvoeding, was de eene, ſedert eenige maanden, gehuwd aan een aanzienlijk heer aan het hof van *Palermo*, en twee anderen waren in die teedere jaren, wanneer de zucht om te behagen noch ſlechts eene onbepaalde natuurdrift is, en geen eigenlijk doel kan hebben. Het geſmeek, de beden, de wanhoop van de teederſte der moeders, het aanbod van hare ganſche fortuin tot losgeld, konden deze belangwekkende ſlagtoffers niet bewaren voor de onbeſchofte en beestachtige minnedrift van haren affchuwelijken meester. De waardigheid der Geſchiedenisſe verbiedt ons, de ſtuitende bedrijven hier te

ſchet-

ſchetſen, van welke de Harem van dezen ſchelm het tooneel was; bepalen wij ons, om de ontknooping te melden. Deze nieuwe NIOBÉ, na getuige geweest te zijn der onteering van hare vijf dochters, na twee derzelven (eene van 9 en eene van 10 jaar) te hebben zien ſneven onder de omhelzingen van het monſter, na alle mishandelingen ondergaan, alle martelingen beproefd te hebben, welke het hart eener moeder in ſtaat is te verdragen, heeft geene toevlugt gevonden tegen het gehengen van zoodanig ongeluk, dan in den vrijwilligen dood, dien zij zichzelve aandeed, in het huis van den *Britſchen* Conſul, aan wien de *Kihahia* haar ten geſchenke gegeven had.

Zoodanig waren die horden van Barbaren, welke de *Vandalen* voorheen zoo gemakkelijk te onder bragten, en wier onteerende mishandeling het geheele beſchaafde *Europa* gedurende zoo vele eeuwen heeft geduld. Sommige Historieſchrijvers verzekeren wel, dat er in het jaar 1815, op het Congres te *Weenen*, zou geſproken zijn van eene verbindtenis der *Europeſche* Mogendheden tegen de *Barbarijſche* roofſtaten; doch, wat hiervan zij, deze coalitie voor de eer, de vrijheid, het belang en den godsdienst van *Europa* kwam niet tot ſtand."

EEN NACHT ONDER DE WILDEN. Door CHÂTEAUBRIANT.

(*Souvenirs d'Italie, d'Angleterre et d'Amérique, T. I. Lond.* 1815.)

De ongelukkige volgt eene natuurlijke aandrift, wanneer hij door herinnering aan verdwenen genoegens vrolijke begoochelingen tracht te vernieuwen. Wanneer ik de verveling ontwaar, die het leven doet wegkwijnen, is mijn hart in de verkeering met menſchen geprangd, dan keer ik mij onwillekeurig om, en werp een blik van verlangen op de verloopene dagen. U, o betooverende beſpiegelingen, geheime, onuitſprekelijke genoegens, die het gevoel van ons binnenſte ſchenkt, u heb ik te midden van *Amerika's* onmetelijke woestijnen met lange teugen genoten! Men beroemt zich op liefde tot de vrijheid, en bijna niemand heeft een juist begrip van dezelve. Toen ik op mijne reizen naar de wilde inboorlingen van *Canada* de woningen der *Europeërs* verliet,

en mij voor de eerſte maal te midden dezer zee van boſſchen bevond, toen als 't ware de ganſche Natuur voor mij knielde, toen werd mijn binnenſte wonderbaarlijk veranderd. Als door krankzinnigheid aangetast, volgde ik geen pad, maar ging van boom tot boom, nu regts, dan links, en ſprak tot mijzelven: „ Hier zijn geene wegen meer, geene ſteden, geene bekrompene huizen, geene Preſidenten, geene Republieken, geene Koningen, vooral geene wetten en geene menſchen. Menſchen? ja toch: eenige goedaardige Wilden, die zich om mij zoo min bekommeren, als ik om hen; die ook, gelijk ik, vrij rondzwerven, waarheen hen vrije willekeur leidt; die eten, wanneer zij verkiezen, en ſlapen, wanneer 't hun behaagt." En om nu te beproeven, of ik dan wezenlijk in den ſtand van het oorſpronkelijke Natuurregt herplaatst was, deed ik duizend dingen, alleen door luimige willekeur bepaald, waarover mijn leidsman, de lange *Hollander*, meende razend te worden. Misſchien heeft hij mij wel voor gek aangezien.

Bevrijd van het knellende juk der wereld, voelde ik toen de verrukking der natuurlijke onafhankelijkheid, die alle genoegens, waarvan de mensch in de maatſchappij zich een denkbeeld kan vormen, zoo ver overtreft. Ik zag in, waarom nog geen Wilde een *Europeaan* geworden is, en waarom vele *Europeanen* Wilden geworden zijn; waarom het verhevene geſchrift *over de ongelijkheid der menſchen* (*) door de meeste wijsgeeren zoo weinig verſtaan wordt. Ik kan het niet uitdrukken, hoe klein en nietig de volken en hunne meest beroemde inrigtingen hier voor mijne blikken verſchenen. Ik meende de koningrijken der wereld door een verkleinglas te zien; of veeleer zag ik, van een verhevener ſtandpunt, met een reuzenoog op het overſchot van mijn verbasterd geſlacht.

Wilt gij menſchen beſchrijven, zoo verplaatst u in woestijnen, wordt voor een oogenblik kinderen der Natuur, en neemt dan, maar ook dan eerst, de pen op.

Onder de tallooze genoegens, welke ik op die reizen genoot, heeft één vooral een' diepen indruk op mijn hart gemaakt. Ik was op weg, om den beroemden waterval van *Nia-*

(*) Van ROUSSEAU. Verheven misſchien, doch ook waar ??? VERT.

Niagara te bezoeken; en toog midden door de ſtammen der oorſpronkelijke bewoners, die ten westen der *Amerikaanſche* volkplantingen de wildernis beſlaan. Mijne geleiders waren de zon, een zakkompas, en de reeds genoemde *Hollander*, die de vijf tongvallen der *Huronſche* taal volkomen verſtond. Wij hadden niets bij ons dan twee paarden, die wij des avonds met ſchellen aan den hals vrij door het bosch lieten rondloopen. Ik was in den beginne niet zonder vrees, dezelve te verliezen; doch mijn leidsman ſtelde mij gerust door de aanmerking, dat deze goede dieren, door eene wonderbare natuurdrift geleid, zich nooit zoo verre verwijderden, dat zij onze nachtvuren konden uit het oog verliezen.

Op zekeren avond, dat wij, naar gis, nog ſlechts acht of negen uren van den waterval konden verwijderd zijn, wilden wij vóór zonneöndergang afſtijgen, om ons eene hut te bouwen, en, op de wijze der Wilden, vuur aan te leggen; toen zagen wij in het bosch de vuren eeniger inboorlingen, die zich aan den oever der beek, dien wij langs gingen, mede hadden neêrgeſlagen. Wij gingen naar hen toe. Nadat de *Hollander*, op mijnen last, hun verzocht had, den nacht met hen te mogen doorbrengen, hetgeen zij terſtond inwilligden, ſloegen wij met onze gastheeren de handen aan 't werk. Takken werden afgehouwen, palen ingeſlagen, en boomſchors afgerukt, om ons paleis te dekken; daarna zorgde elk voor zichzelven. Ik bragt mijnen zadel, die mij op reis getrouw als hoofdkusſen diende, te voorſchijn; de gids roskamde mijne paarden, maar behoefde zijne legerſteê niet eerst te bezorgen; minder dan ik aan gemakken gewoon, was hij reeds met een' omgevallen boom te vreden. Toen wij met alles gereed waren, plaatſten wij ons, met de beenen kruiſelings, even als kleêrmakers, rondom een geweldig vuur, om onze *mais* te braden, en het avondeten klaar te maken. Ik had nog ééne flesch brandewijn, waarmede ik onze Wilden niet weinig verheugde; zij, daarentegen, hadden beerenhammen, en zoo verhieven wij de handen tot een koninklijk maal.

Het huisgezin beſtond uit twee vrouwen met zuigelingen, en drie krijgslieden. Twee van dezen zullen 40 of 45 jaren oud geweest zijn, doch hadden een veel oudachtiger voorkomen; de derde was een jongeling. Het geſprek werd weldra algemeen; dat is: ik deed er van tijd tot tijd een paar woorden bij, en maakte vele gebaren; eene zeer nadrukke-

lij-

lijke taal, die de Wilden uitmuntend verſtaan, en die ik zelf onder hen geleerd heb. De jongman alleen volhardde bij 't zwijgen, en hield het oog ſtrak op mij gevestigd. Hoe zeer ook zijn gelaat door zwarte, rood- en blaauwe ſtrepen, door opengeſcheurde ooren, en eene parel, die aan den neus hing, misvormd was; den adel toch en het warme gevoel, die dat gelaat bezielden, kon niemand miskennen. Hoe verheugde ik mij, dat hij mij niet beminde! Hij ſcheen mij toe, in zijn hart de geheele geſchiedenis der jammeren te lezen, waarmede de *Europeërs* zijn vaderland bezocht hebben.

De beide moedernaakte kinderen waren voor onze voeten bij 't vuur in ſlaap gevallen. De vrouwen namen die zachtkens op, en leiden ze op dierenvellen, met eene moederlijke zorgvuldigheid, welke men met verrukking bij deze zoogenaamde Wilden beſpeurde. Het geſprek begon allengs te kwijnen, en elk viel op zijne plaats in ſlaap.

Ik alleen kon geen oog ſluiten. Toen ik van alle kanten de diepe ademhaling mijner gastheeren hoorde, rigtte ik mij op, en, het hoofd op den elleboog ſteunende, beſchouwde ik, bij het roodachtig ſchijnſel van het wegſtervend vuur, de rondom mij ſlapende Wilden. Waarlijk! naauwelijks kon ik mijne tranen weêrhouden. Goedhartig jongeling, hoe aandoenlijk was mij uw geruste ſlaap! Gij, die een zoo warm gevoel voor het lijden uws vaderlands ſcheent te hebben, waart toch te groot en te edel, om den vreemdeling niet te vertrouwen.

Het was maneſchijn. Verwarmd door mijne beſchouwingen, rees ik op, en plaatſte mij op eenigen afſtand aan den oever der beek. Het was een dier *Amerikaanſche* nachten, die nooit een menſchelijk penſeel kan ſchilderen, en die ik honderdmaal met verrukking herdenk. De maan prijkte te midden van het hemelgewelf. Hier en daar, door wijde tusſchenruimten geſcheiden, fonkelden duizende ſterren. Nu eens rustte de maan op eene groep wolken, die naar den top van hooge, met ſneeuw bedekte bergen geleek, dan weder breidden die wolken zich uit, en vloeiden weg in doorſchijnende, golvende ſtrepen als van wit ſatijn, of in ligte ſchuimende baren, ſtraks in tallooze ſchaapjes veranderd, die op 's hemels blaauwe vlakte dwaalden. Nu ſcheen het hemelgewelf in eene zandwoestijn herſchapen, waar men loodlijnige vakken en evenwijdige golven beſpeurde, als 't ware door regelmati-

ge

ge ebbe en vloed der zee beſpoeld. Nog eenmaal ſcheurde eene windvlaag den ſluijer, en den ganſchen hemel over vormden zich ſchitterend heldere vlokken, maar zoo weldadig voor het gezigt, dat men hare zachtheid en veerkracht ſcheen te gevoelen. Niet minder verrukkend was het gezigt op de aarde. Het blaauwe, zachte licht der maan zwom in ſtilte over de toppen der wouden, en ſtraalde tuſſchen de opene ruimten van het digte groen, te midden der diepe duisternis door. De ſmalle beek, die mijne voeten beſpoelde, verloor zich weldra onder het digte lommer der wilgen-eik (*) en van den ſuiker-ahornboom, vertoonde zich dan weder op de lichte plekken van het bosch, die de geſtarnten beſchenen, en geleek een hemelsblaauw gewaterd lint, bedekt met ſchitterende diamanten, doorſneden van zwarte dwarsſtrepen. Aan gene zijde des waters, op het ruime vlak van een weiland, rustte het maanlicht onbeweegbaar als een witte doek op de velden. Hier en daar waren in 't geboomte witte berken verſpreid, die, door den wind geſchommeld, zich nu eens in een' bleeken ſluijer gehuld en van den grond niet onderſcheiden vertoonden, dan weder, van een zwart floers omgeven, op den krijtgrond afſtaken, als beſchaduwde eilanden, zwemmende in eene zee van licht. Overal heerschte zwijgen en rust, ſlechts nu en dan afgebroken door 't ſchuifelen van verdorde bladeren, of door eene plotſelinge windvlaag, of door het ſchaars gehoorde, vaak afgebrokene, geſchreeuw des nachtuils: maar diep in de verte bulderde plegtig de vallende *Niagara*; het bruiſen zijner groote wateren werd in het ſtatig donker des nachts van de eene woestijn tot de andere overgebragt, en ſtierf eindelijk weg in de eenzame, ondoordringbare wouden.

De grootheid van dit tooneel, de wonderbaarlijk zwaarmoedige ſtemming, die het in ons ſchept, is verheven boven de taal der ſtervelingen; de ſchoonſte *Europeſche* nachten kunnen zelfs niet het flaauwſte gevoel daarvan wekken. Te midden onzer bebouwde velden, zoekt de verbeeldingskracht vergeefs in onbeperkte vrijheid rond te dwalen; zij ſtuit alom op woningen van menſchen: maar in gindſche woeste landouwen doet

(*) *Quercus phellos, chêne-ſaule*; een boom, die in *Noord-Amerika* in de bosſchen groeit.

doet het der ziele zoo goed, zich te verdiepen en te verliezen in den oceaan van eeuwige wonden, te zwerven aan de boorden van ongemetene meren bij het heldere schijnsel der sterren, te zweven over den brullenden afgrond van vervaarlijke watervallen, neêr te dalen met den stortenden stroom, en zich als te vermengen en ineen te smelten met de wilde, grootsche Natuur.

Maar pijnlijk tevens is dit genot; want onze zwakheid is zoo groot, dat uitgelezene vreugd in smarte verkeert, als vreesde de Natuur, dat wij vergeten mogten, hoezeer wij *menschen* zijn. Ik was geheel verzwolgen in het gevoel van mijn aanzijn, of veeleer buiten mijzelven, zonder bepaald gevoel, zonder bepaalde gedachten, vervuld met een onuitsprekelijk iets, naar die geestige zaligheid zweemende, waarvoor wij in een ander leven bestemd zijn: toen werd ik plotselijk in het aardsche leven teruggeroepen. Ik gevoelde mij ongesteld, en zag, dat ik mijne bespiegeling eindigen moest. Ik keerde naar onze *Ajupe* terug, leide mij naast de Wilden neder, en viel weldra in diepen slaap.

Toen ik des morgens ontwaakte, zag ik alles reeds gereed om op te breken. Mijn wegwijzer had de paarden gezadeld; de krijgslieden waren gewapend, en de vrouwen maakten de pakkaadje gereed, uit vellen, *mais* en gerookt beerenvleesch bestaande. Ik stond op, nam uit mijn valies een weinig buskruid, eenige kogels, tabak en eene donkerroode bus, en verdeelde die onder mijne gastheeren, zoo 't scheen zeer over mijne mildheid voldaan. Daarop scheidden wij, niet zonder aandoening en leedwezen, en raakten elkanders voorhoofd en borst aan, naar de wijze dier natuurmenschen, die, zoo mij dunkt, wel opweegt tegen onze afgepaste beleefdheden. Met hartelijkheid gingen wij van elkander; zelfs de jongeling nam zeer welmeenend de hand, die ik hem aanbood. Onze vrienden togen noordwaarts op, naar de strekking van het mos in het woud; ik, daarentegen, westwaarts, volgens mijn kompas. De krijgslieden gingen voorop, den oorlogskreet aanheffende, en hen volgden de vrouwen, met de pakkaadje en kinderen beladen, die in pelzen op de schouders der moeders hingen, en lagchend naar ons rondzagen. Lang volgde ik met mijne blikken den aandoenlijken trein, het beeld der moederzorg, tot dat de ganschе stoet allengs verdween onder de boomen des wouds.

DE PANTOFFEL-TAKTIEK, OF DE KUNST OM DE MANNEN ONDER HET JUK TE BRENGEN.

(*Vervolg van bl.* 454.)

Doch, wat vragen wij de geſchiedenis des verledenen, daar alles, wat wij dagelijks om ons zien en hooren, voor onze bewering ſpreekt?

Wie anders, dan de pantoffel, is de ſtichtſter der meeste oneenigheden van het gezellige leven? Niets van huwelijkstwisten! Dat het de pantoffel is, welke deze ſlagſchaduwen in de platte ſchilderij des huwelijks brengt, is te bekend, dan dat het eenige melding verdiene. Twisten eener andere ſoort bedoelen wij. Ware het met onze vrouwelijke waardigheid beſtaanbaar, ons tot de vermakelijkheden des gemeenen hoops af te laten, ons onder deszelfs luidruchtige dansen en drinkgelagen te mengen, en de vechterijen, waarmede dezelven gemeenlijk eindigen, tot den grond na te vorſchen, zoo zouden wij in ervarenis komen, dat de ontallijke wonden en builen, welke men daar oogst, doorgaans der vrouwelijke pantoffel ter eere geſlagen worden, en even zoo vele getuigen van derzelver zege zijn. — Doch, zoo dit reeds aan het groene hout geſchiedt, wat zal men dan aan het dorre verwachten? En inderdaad, wat is de gewone aanleiding der ridderlijke tweegevechten, waarin onze jonge Cavaliers elkander den hals breken? Is het niet de voorkeur, welke een paar ſchoone oogen den eenen of den anderen gaven? Is het dus niet de pantoffel, in den ruimeren zin des woords? — Ik wage te beweren, dat, zonder de aanſporing der pantoffel, weinig of geheel niets groots in de wereld zou geſchieden. Want, zonder de toejuiching des ſchoonen geſlachts, zonder den prijs der vrouwelijke ſchoonheid, verliest de mannelijke eerzucht haren ſcherpſten prikkel. Men vrage onze jonge helden. Wat ſtreelt hunne eerzucht meer, de lofrede, waarmede de Overſte hun het ijzeren kruis uitreikt, of het welgevallen, dat uit de oogen van ſchoone meisjes ſtraalt, wanneer zij, met het teeken der dapperheid verſierd, de veroverde ſtad binnenrukken?

Doch, niet alleen in twisten en veeten van allerlei ſoort openbaart zich de magt der pantoffel, maar in elke andere omſtandigheid en betrekking. Wat is de ziel des huisſelijken le-

levens? De pantoffel. — Wat heeft op de opvoeding der kinderen, op de keuze van derzelver beroep, den beslisſendſten invloed? De pantoffel. — Wat knoopt en ontknoopt de meeste huwelijken? De pantoffel, die hier inderdaad even dikwijls wederkeert als KAZEM's pantoffelen. — Wijders, wie is de drijfveder der meeste gezellige vermaken en tijdverdrijven, der meeste feesten en verlustigingen, der meeste bals en maskeraden? Wie is de ziel des tooneels? Wie geeft leven aan de kunſten, den handel en de fabrijken? De pantoffel. Want, ware het niet het vrouwelijk geſlacht, wat anders was in ſtaat, aan het gezellig vermaak den geur, aan de mode, en de geestdrift des kunſtenaars, ſporen te geven? Zonder ons, mijne ſchoone vriendinnen! was de aarde eene ledige woestijn; zonder ons zouden de mannen noch lust hebben om te arbeiden, te zwoegen, te ſtrijden en te vechten, noch om te danſen, te zingen en te drinken. Met één woord: zonder ons zouden zij óf uit tijdverveling ſterven, óf elkander uit verdriet in het leven doodſlaan.

En nu kome ik eindelijk tot een punt, dat door weinigen regt geſchat wordt, ſchoon zich hier de pantoffel' des te werkzamer betoont, hoe meer zij achter de ſchermen werkt; den invloed der pantoffel op het inwendige leven van den ſtaat. Ik beweer, namelijk, dat zij er niet weinig toe bijdraagt, om het raderwerk der ſtaatsmachine in beweging te houden. Slechts moet men oogen hebben om te zien, en kop om te begrijpen.

Door wie, vraag ik, wordt zoo menig ambt begeven, ja bekleed, zoo menige eer en waardigheid uitgedeeld? Door wie wordt zoo menig gewigtig pleidooi beſlist? Wie is oorzaak, dat zoo menige wet vol gaten raakt? Wederom de pantoffel. Vraagt eenmaal dezen of genen welbezoldigden ſtaatsbeambte, wie hij zijnen post te danken hebbe. Is hij anders opregt, zoo zal hij u antwoorden: der pantoffel. Ik wage het te beweren, dat even zoo vele beambten uit de pantoffel, als paddeſtoelen uit het ſlijk, voortkwamen. Ik wage het te beweren, dat, zoo lang de wereld ſtaat, altijd de tiende beambte zijn ontſtaan der pantoffel te danken had; dat altijd de tiende aanſtelling met de pantoffel bezegeld werd. En dit behoort ook zoo. Want ſedert menſchengeheugen heeft dit werktuig de plaats eens cachets ingenomen; en, zoo Keizer KAREL DE GROOTE, of wie het anders ware, zich van den knop zijns degens ten zegel bediende, zoo vinde ik het

nog

nog veel eigenaardiger en aanbevelenswaardiger, dat onze mannen nu en dan eene pantoffel ter zegeling van beſchikkingen en vonnisſen gebruiken.

Door alle deze gronden van betoog, mijne ſchoone vriendinnen! is, hope ik, de ſouvereiniteit der pantoffel in het helderſte zonnelicht geplaatst. Wanneer, derhalve, aan EVA gezegd, en thans nog voor EVA's dochteren herhaald wordt: „hij zal uw heer zijn!" zoo nemen wij dit (met oorlof gezegd) ſlechts voor eene ſoort van beleefde ſcherts. Want, dewijl EVA de magt verkreeg om over den man te heerſchen, waarvan zij ook vroeg genoeg gebruik maakte, zoo verkreeg zij teffens ſtilzwijgend het regt om hem onder de pantoffel te brengen, en heeft dit wettiglijk op hare dochteren doen overgaan.

Hoe zeer valt het dus in het belagchelijke, wanneer de mannen, terwijl zij hunnen nek onder ons juk buigen, onophoudelijk op hunne zoogenaamde opperheerſchappij, op hunne zoogenaamde huisvoogdij pogchen!

Ik vraag: wat hebt gij, ingebeelde heeren der ſchepping! toch op ons vrouwen vooruit, behalve uwe ruwe ligchaamskracht? Ha! zoo deze den heer der ſchepping aanduidde, hoe ver ſtond dan de mensch beneden den olifant? hoe ras zou dan de beer meester over den beerenleider, het ros over den ruiter zijn? Weet, gij heeren der ſchepping! dat *wij* het zijn, welke de goede moeder natuur het voorregt der allesverwinnende ſchoonheid, des vaardigen, ſnelvattenden verſtands, ja zelfs der ſterkte van karakter gaf, waarop gij u zoo veel laat voorſtaan. Want telkens, wanneer het op eenen ernſtigen kampſtrijd om de huiſelijke regering aankomt: wie zal de overhand behouden? — de vrouw.

Ja, hoort het, gij dwazen! — *Ons*, *ons* heeft de natuur tot heeren der ſchepping geſtempeld. Zoo lang de wereld ſtaat, heeft de vrouw, door eene geheime, maar des te ſterkere betoovering, over u geheerscht. Gij alleen zijt de onderdanen; gij alleen zijt het ſpeeltuig en de apen der vrouw.

Doch ik merk, dat ik begin mij te verhitten; en dit benadeelt de bedaardheid, welke een zoo gewigtig en ernſtig wijsgeerig onderzoek gebiedt.

Heerſchen is zoet, mijne vriendinnen! en wij willen dit zoet in volle mate ſmaken. Doch, ontveinzen wij het niet: onze heerſchappij gelijkt die der *Jezuiten* en *Joden* in menig

opzigt; doch bijzonder *daarin*, dat zij zich niet openlijk behoort aan te kondigen. Want, gelijk de *Jezuiten* door de magt des verſtands, en de *Joden* door de magt des gelds, te allen tijde eene onwederſprekelijke, ſchoon ook geheime, heerſchappij oefenden, of nog oefenen, zoo moet het ook ons pogen zijn, de mannen ſteeds in den waan te verſterken, dat zij *ons* regeren, om hen des te zekerder onder de pantoffel te houden. Hierin beſtaat, mijns achtens, het ganſche geheim des vrouwenbeheers; en de gewijde oudheid zelve heeft ons, door de boven aangehaalde woorden aan onze voormoeder, eenen wenk gegeven, dat de pantoffel niet openlijk, maar ſlechts onder de deken moet ſpelen.

Ik zal mijn best doen, mijne ſchoone vriendinnen! u de grondtrekken eener wijze vrouwenheerſchappij in het overige mijner voorlezing voor oogen te ſtellen; en, daar ik vooronderſtellen mag, dat een groot deel onzes geſlachts hiermede gediend zij, zoo zal ik deze leer te zijner tijd, onder den titel: *Theorie der Pantoffel-taktiek, of de kunst om de mannen onder het juk te brengen en te beheerſchen*, in druk geven; opdat zij, als 't ware, als een Vrouwen-catechismus, in iedere welingerigte huishouding ingevoerd, en voortaan bij de opvoeding der meisjes ten grondſlag gelegd worde.

Ik durf hopen, dat niemand mij deswege onder verdenking van muiterij zal brengen. Immers, ik heb ſlechts het eerlijke doel, mijne onervarene toehoorderesſen met de kunstgrepen bekend te maken, hoe zij zich in het bezit eens voorregts behooren te handhaven, hetwelk haar van ouds- en regtswege toekomt, doch hetwelk de mannen haar maar al te gaarne zouden betwisten. — Dus ter zake!

Ieder, die een' ander' overwinnen of beheerſchen wil, zie eerst toe, hoe zijne wapenen tegen die zijner tegenpartije ſtaan. Hij vergewisſe zich tevens omtrent de zwakke zijden van partij, en hiernaar rigte hij de manier en wijze des aanvals.

Laten wij dus, voor alle dingen, eene wapenſchouw houden; dat is, onderzoeken, welke wapenen ons de natuur gegeven hebbe, en hoe zij tegen die der mannen ſtaan. Dit onderzoek voert ons tot de volgende reſultaten.

De natuur gaf het eene gedeelte onzes geſlachts die lagere werktuigen van aanval en verdediging, waarmede zij ook zekere dieren uitruste; namelijk, ſcherpe nagels (gelijk de hy-

yik-

wikken), een ſcherp gebit (gelijk de katten), en eene ſcherpe en ſpitſe tong (gelijk de ſlangen.) Het andere gedeelte gaf zij die fijne, even zoo buigzame als onuitputtelijke keel, welke nu door het zoet geweld der toonen het mannelijke hart te vermurwen, zijn verſtand te doen influimeren en zijne zinnen te betooveren, dan door haar vervaarlijk geraas zijne ooren te verdooven, zijne voeten te bevleugelen en hem uit het veld te jagen vermag. Wederom een ander deel gaf zij die betoovering der ſchoonheid, voor welke alle mannen, als voor eenen afgod, in het ſtof zinken; zij gaf het dat oogenſpel, hetwelk de wijſſten verwart en verdwaast, dat den purpermond omzwevende lachje, hetwelk de ſterkſten boeit en behekst, die rijzige geſtalte, die ineenſmelting van lelien en rozen, welke de koudſten ontvlamt. Nog een ander deel gaf zij die ſcherpheid der zinnen, welke niets ontgaat, die arendsoogen, welke het verborgenſte uitvinden, die hondenneuzen, welke het verwijderdſte rieken, die muizenooren, welke het zachtſte afluisteren. Nog een ander gaf zij die ſcherpte en buigzaamheid des verſtands, welke de geheimſte gewaarwordingen en oogmerken des mans raadt, zijne zwakke zijden terſtond uitvindt, en altijd de regte plaats treft; zij gaf het inzonderheid die gave der vermomming, welke even geſchikt is om gevoelens te huichelen als te verbergen, dat tooneelſpelerstalent, hetwelk voor iedere rol het regte masker weet te kiezen, en even geoefend is om te lagchen, te zuchten en tranen voor den dag te brengen — vreugde en ſmart, verrukking en vertrekking, flaauwten en kramp voor het licht te goochelen. Eindelijk gaf zij een groot deel onzes geſlachts dien moed, die ſtijfhoofdigheid en volharding, welke hare ontwerpen voortzet, zonder zich door klippen en doornen vermoeijen, en door den weerſtand des mans te laten affchrikken.

Alle deze wapenen, mijne geliefde vriendinnen! maken een zoo geducht vrouwelijk arſenaal uit, dat de mannen tegen ons bijna geheel weerloos ſtaan. Want, wanneer wij hunne ruwe ligchaamskracht ter zijde ſtellen, wat zouden zij dusdaniger meerderheid tegenſtellen dan gene onzinnige woede, die zichzelve voorbijloopt, en hen nu en dan tot ſtappen van magtelooze vertwijfeling drijft, of dat koude, phlegmatieke, langzame verſtand, hetwelk hen nooit tot handelen laat komen.

Ja, al moeten wij ook toegeven, dat de natuur menigeen onder hen met verhevene ſchoonheid en vaardig verſtand, ſomwijlen zelfs verkwistend, uitrustte, en dat zij daarvan dikwijls een zeer verderfelijk gebruik tegen ons geſlacht maken, zoo zijn zij toch, over het geheel, oneindig bij ons ten achter.

Daarentegen hebben zij alle zwakke zijden onzes geſlachts, en wel in nog meerdere mate, — die hartstogtelijkheid, welke hen doof en blind maakt, dien trots en die ijdelheid, welke zoo ligt in de val loopt.

Laten wij thans tot onderzoek der tweede vraag overgaan: op welke wijze wij onze wapenen moeten gebruiken, om de mannen onder de pantoffel te brengen.

Wat vooreerst de gemeene aanval- en verdedigingsmiddelen betreft, namelijk de nagels, klaauwen, tanden en dergelijke aangeborene wapenen, zij mogen tot krabben en bijten, of tot plukken, ſtooten, ſlaan en ſmijten geſchikt zijn, zoo beſlaan er gewisſelijk gevallen, in welke zich een zeer werkzaam gebruik van dezelven laat maken, wanneer zij namelijk te gelijker tijd en onverhoeds tegen een mannelijk aangezigt gerigt worden. Het is waar, ik beklaag de arme ſchepſels, die door de natuur zoo ſtiefmoederlijk behandeld werden, dat zij den man geene andere wapenen dan dezulken kunnen tegenſtellen, welke hij door zijne meerdere kracht zeer ligtelijk kan werkeloos maken. Daar zich intusſchen een aanmerkelijk deel onzes geſlachts tot deze wapenen bepalen moet, zoo is het hier zeer zeker de plaats, om in derzelver gebruik te onderwijzen. Voor deze omſtandigheid, nu, geeft ons de natuurlijke historie der dieren het leerrijkst beſluit aan de hand. Laten wij een zeer eenvoudig voorbeeld kiezen. Hoe verdedigt zich een zwak en teedergevormd diertje, de zachte kat, tegen den even zoo ſterken als vechtzieken hond? Zij dringt zich in eenen hoek, trekt daar alle hare ſtrijdkrachten op één punt te zamen, en doet ſomtijds eenen even zoo koenen als meesterlijken uitval tegen haren knorrenden vijand, daar zij hem met de vereenigde magt harer ſcherpe tanden en klaauwen dermate in het gezigt vliegt, dat de tegenſtander telkens met aanmerkelijk verlies moet retiréren, tot het haar gelukt, door eene treffelijke manœuvre, in de ruimte te geraken.

Meer dan dezen wenk behoeft de vrouwelijke leerzaamheid niet,

niet, om de taktiek der fluwe kat in foortgelijke gevallen te volgen.

Doch hier valt niet alleen van de defenfive, maar ook van de offenfive te fpreken. Wij zouden alzoo naar een ander voorbeeld in de natuurlijke historie der dieren moeten rondzien, zoo niet onze eigene voldoenden uitflag gaf. — Letten wij op de taktiek van de eerfte de beste visch- of groenvrouw. Hoe begint zij het, om eenen opftand te dempen, waarmede haar beminde de fouvereiniteit harer pantoffel bedreigt? Nadat zij eene poos gemokt, en door deze korte ftilte den man zekere gerustheid heeft ingeboezemd, vaart zij plotfeling, zoodra zich flechts het verwijderdfte fpoor van oproerige gezindheden vertoont, als een blikfemftraal uit den helderen hemel, in gecoucentreerde, kegelvormige flagorde den onvoorbereiden rebel in den baard, in diervoege, dat deze, door eene *terreur panique* aangegrepen, zijn heil in eene laffe vlugt zoekt, en zich met nieuwe verliezen en opofferingen onderwerpt. Uit meerdere zoodanige vrouwelijke zegepralen, intusfchen, ontftaat ten laatfte eene zoete gewoonte van te heerfchen op de vrouwelijke, en eene bittere gewoonte van te gehoorzamen op de mannelijke zijde, waardoor een gebruik tot ftand komt, dat alle foortgelijke oproerige proeven voor het vervolg tot misdaden ftempelt, en de vrouwelijke pantoffel met eene zekere glorie omgeeft.

Het ganfche geheim dezer foort van vrouwelijke krijgskunst, welke ik den kleinen huwelijkskrijg mogt noemen, beftaat alzoo in de vereeniging van gemelde wapenen tot eenen even zoo fnellen en krachtigen als onvermoeden aanval. Op deze wijze wordt de grootere mannelijke kracht door eene fluwe en behendige taktiek werkeloos gemaakt.

Doch, reeds te lang heb ik mij bij deze wapenfoort opgehouden, welker gebruik de majesteit der vrouwelijke pantoffel telkenmale beleedigt, en zelfs bij den gelukkigften uitflag flechts dubbelzinnige lauweren oogften laat. Slechts van wege de fystematifche orde en volledigheid moest ik ze aanroeren, en ga nu tot eene andere wapenfoort, te weten de vrouwelijke *keel*, over.

(*Het vervolg en flot hierna.*)

VADER HOLM'S REIZE NAAR ZIJNE KINDEREN.

(Uit het *Hoogduitsch* van J. G. D. SCHMIEDTGEN.)

„ Het navolgend verhaal ſcheen ons toe, waardig te zijn, „ om in ons Mengelwerk opgenomen te worden. Het is „ waar, een kunſtig plan van wonderbaar geſlingerde voor„ vallen, die zich ten laatſte treffend en aangenaam ontwik„ kelen, of ook, al meer en meer verward, eindelijk tot „ eene ontzettende losbarſting geraken, wordt in hetzelve „ niet aangetroffen. Alles is in zekeren zin zeer alledaagsch. „ Wat nog eenigzins zou kunnen ſchijnen op verraſſing te „ zijn aangelegd — het vroeger bekend worden met de aan„ ſtaande dochter dan men zelve weet — dat zelfs mist de„ ze uitwerking bij den maar eenigzins geoefenden romanle„ zer; en wat daarentegen metderdaad verraſt — dat name„ lijk vader HOLM'S reize naar zijne kinderen tevens zijne „ reis naar de eenwigheid wordt — dat loopt gevaar bij ge„ noemden lezer eene onaangename teleurſtelling te baren, „ die welligt in zijn oog het geheele ſtuk bederft. Doch de „ getrouwe, natuurlijke en naïve ſchildering, de beminnelijk„ ke, rein menſchelijke, godvruchtige karakters, en het heer„ lijk tafereel van echt geluk, van eenen waarlijk benijdens„ waardigen dood, van KAMPHUIZEN'S ware ſpreuk: *ach*, „ *waren alle menſchen wijs!* ziedaar, wat wij in dit ſtukje „ verdienſtelijk achten. Moge het dan liefhebbers van het „ eenvoudige en waarlijk gevoelige tot een rustplaatsje voor „ den geest verſtrekken, door de keerzijde van gedachte „ ſpreuk — in de dadelijke en dagelijkſche geſchiedenis met „ zoo vele trekken te lezen — maar al te zeer geſchokt! „ Zeker zijn wij nu ten minſte, dat niemand door het ver„ haal zal worden te leur geſteld. Vaart wel!

VERT."

— Zoo was dan van zijnen kant alles in orde. Zijn nabuur, de predikant BERGMAN, had hem zelf bezocht, en hem zijn ambtsbroederlijk woord gegeven, voor alles, wat in de volgende week mogt voorkomen, getrouwelijk te zullen zorgen. Zelfs den ouden, zwakken SAMUEL aan het einde des dorps, en het ziek liggende arme GRIETJE in de ſlotſteeg, had

had hij beloofd te bezoeken. „ Zie, moedertje," zeide dus vader HOLM tegen zijne vrouw, „ zie, of ik regt heb. BERGMAN bezit broederliefde, en derhalve is Christus geest bij hem; want, wie in de liefde blijft, die blijft in God en Christus. Dat hij niet zoo lang preekt als ik; dat hij de koorjongens bij het avondmaal witte, in plaats van zwarte, kleederen, heeft laten maken, — dat zijn kleinigheden. En dat hij in zijne leerredenen meer op deugd en christelijke werken aandringt, dit is immers ook schriftmatig, en zal met zijne overtuiging meer overeenstemmen."

Op een ander tijd had waarschijnlijk de goedhartige oude er evenwel hare aanmerkingen op gemaakt; doch heden was zij te zeer met de reis van morgen bezet. Zij liet dus vaderlief praten, en gaf hem gelijk.

Reeds lang rustte de goede grijsaard des avonds in de met groen wollen gordijnen behangen bedstede; doch haar riep nog geen vaak aan zijne vrome zijde. Op de tinnen lamp verzwakte het voedsellooze vlammetje meer en meer; de huisklok sloeg elf, een tijd, die haar sedert zoo lang ten uiterste zelden wakende had gevonden; doch wanneer zij wilde gaan liggen, vielen haar steeds weer dingen in, welke nog bezorgd moesten worden. Gaarne had zij den ouden man somtijds naar een of ander gevraagd, gaarne de keukenmeid en SIGISMUND bij der hand gehad; doch hen om eene vraag te wekken, daartoe bezat zij te veel welwillendheid en goedheid van hart. Onder de gedachte, of zij den rooden of den graauwen theedoek morgen, om de wafelen in te pakken, zou medenemen, sliep zij in.

Sedert de drie-en-veertig jaren hunner vreedzame huwelijksverbindtenis, had zij de predikbeurten van haren man slechts bij den dringendsten nood overgeslagen. Het behoorde mede tot den trein van haar leven, dezelven bij te wonen. Slechts in tijden van krankheid, of het kraambed, had zij der gemeente dit voorbeeld van godsvrucht niet kunnen geven; maar zocht dan, bij herstelde gezondheid, door tweemaal ter kerk te gaan, het verzuimde in te halen. — En toch ging zij den volgenden morgen, wanneer zij des namiddags vertrekken wilden, niet in de kerk. Deze zondag behoorde even zoo zeer tot de zeldzame uitzonderingen, als hunne reize zelve tot de zeldzaamheden hunnes huisselijken levens. Zij was wel reisvaardig, had kunnen gaan; doch meer hare angstige

bezorgdheid bij de toerusting tot de reize, dan wel de noodzakelijkheid om deze toerusting te maken, hield haar daarvan terug. „Vaderlief," zeide zij derhalve, toen zij hem de bef omdeed, „ik zal vandaag te huis moeten blijven; gij kunt niet gelooven, wat ik nog al te bezorgen heb." — Het kostte haar inderdaad veel zelfverwinning; doch haar moederlijk gevoel zegepraalde ditmaal over hare godsdienstigheid. Hare vier kinderen, benevens alle hare kleinkinderen, zou zij op deze éénige reize zien; bewijs genoeg, hoe vol haar hart was, hoe bezig haar hoofd, om allen dezelfde moederlijke liefde door kleine geschenken te bewijzen, hun allen te toonen, hoe teederlijk haar moederhart aan hen hing. Hierbij kwam bovendien nog, dat zij bekende en onbekende feestelijkheden moest bijwonen, en dus niet in alledaagsche kleederen kon verschijnen.

Doch hoe meer vader en moeder HOLM zich over de reis verheugden, des te minder was SIGISMUND met dezelve in zijn schik. Hij had wel tegen de reis zelve niets in te brengen, daar hij gegronde hoop voeden kon, dat het hem en zijnen Hans zeer wel gaan zou; maar slechts de weg — de weg, die lag hem zwaar op het hart, bijzonder de berg achter *Störits* en de zandplek bij *Lichtenau*. Want, hoe weinig men ook den eerlijken SIGISMUND onwrikbare trouw en volstandige verknochtheid aan zijnen heer kan ontzeggen, en hoe veel regt men ook heeft, zijner vroegere liefde tot een meisje in het dorp, in zijne jeugdiger jaren, bestendigheid toe te schrijven; zoo mag men toch voor zeker gelooven, dat zijne verkleefdheid aan zijnen Hans nog grooter was. Hij was ziek, als Hans niet goed vrat. Hij was ten uiterste conscientieus en trouw; doch voor dezen Hans eene maat haver heimelijk van den korenzolder te ontvreemden, daartoe dwong hem de liefde tot het beest; en, wanneer Dominé des zondags namiddags naar zijne combinatie reed, en het paard bij het afrijden een zweepslagje gaf, zoo trof hem dat gevoeliger, dan of hij het zelf ontvangen had.

Wie vergeeft hem derhalve de kleine list niet, welke hij terstond bij het eerste gewag van deze reize aangewend had, om een spaak in het wiel te steken? Hij opperde zwarigheden, „dat Hans aan den linker hoef geleden had en een weinig kreupel was — dat in het wagentje de eene zitting gebroken was — dat hem de eene spaak niet heel hecht scheen

te

te zijn," en dergelijke. Weemoedig beſchouwde hij zijnen Hans, zoo dikwijls hij in den ſtal trad, ſchoof zijne muts onrustig heen en weder, verbeeldde zich reeds den last — van twee perſonen, de wafels en overige bagaadje — zichzelven niet mede gerekend, dewijl hij gewoonlijk ſlechts door de dorpen reed, doch den overigen weg te voet afleide, — en ſpande des zondags namiddags om één uur, hoogst mismoedig, in. De reis ging heden twee mijlen ver, naar

Goszlau.

Zij kwamen even vijf ure uit de bosſchaadje op de rijke *Goszlauer* vlakten, als Hans ſterk begon te hinneken, en in weinig minuten was de heer rentmeester HOLM, des predikant HOLM's eerstgeboren, aan den wagen. Vlug ſprong de jonge, ſterke man van zijn bruintje, en ſtuitte de blijde woorden zijner moeder: „ Mijn FREDERIK, mijn FRE—", door eene hartelijke omarming. „ God zij dank!" riep de vader, „ gezond zijt gij, mijn zoon, dat zie ik u aan." En de zoon bejade het door een: „ God lof! ik, en wij allen; doch veroorloof mij nu, dat ik u aanmelde." Reeds zat hij weer in den zadel, en ſprong in galop vooruit.

„ Altijd nog hetzelfde vuur, dat hij als kind reeds bezat. Zie, als vliegende rijdt hij daar heen," ſprak de vader.

„ God beware hem nog lang daarbij!"

„ Ja, dat doe Hij! Dat had ik toch toenmaals niet gedacht, als ik hem van de ſchool moest terugnemen."

„ Hij moest niet ſtuderen, vadertje. Thans is hij geheel op zijne plaats."

„ Ik geef het toe; doch weet gij nog, hoe vaak mij zijne dartelheid hinderde? hoe dikwijls ik den Heer mijnen kommer mededeelde?"

„ Gij greept hem ook te ſterk aan."

„ Het kan zijn, en bovendien nutteloos: maar wie kent in alles de wegen des Heeren en zijne leiding? Ik wilde Hem in mijnen zoon eenen arbeider in Zijnen wijngaard opkweeken."

„ Vaderlief, gij weet het beter dan ik: wie regt doet, is Hem aangenaam."

„ Ja, mijn kind; doch destijds hield mij de gedachte te zeer bezig, den Heere mijnen eerstgeboren te wijden. Hij heeft het beter gemaakt, dan ik dacht."

„ Maar de bruine is toch al te wild. Ik geloof, SIGISMUND,

MUND, daar aan de heg heeft hij een' geweldigen ſprong gedaan."

„ De heer rentmeester weet hem wel te teugelen. Tot het afvallen komt het bij hem wel zoo ligt niet."

„ Maar ik kon het waarlijk zoo niet altijd meê aanzien."

„ Hij is inderdaad reeds achter den muur."

De kleine AUGUST kwam hun te gemoet geſprongen, eer zij nog op de ruime hofſtede aankwamen. Zijn bloeijend uitzigt, zijne levendigheid, zijne betuigingen van blijdſchap, en het gejuich, waarmede hij de grootouders tegenhuppelde, dit alles werkte magtig op het hart des eerwaardigen paars. „Zie den engel!" zeide de moeder, en droogde zich de vreugdetranen van het gezigt.

SIGISMUND moest ophouden, (hetgeen hem lief was, daar hij tegen wil en dank Hans eenige honderd ſchreden ſterk had laten draven) want vader en moeder HOLM verlieten den wagen; de vreugde van den levendigen AUGUST was te ſterk, het hart der grootouders te zeer bewogen, en bovendien kwam ook de rentmeester benevens zijne vrouw hun te gemoet. Vrolijk klapte de kleine MINA, op den arm der moeder, hun het welkom tegen, en ſpartelde, om op het oogenblik hare grootouders hare verkregene bekwaamheid in het loopen te toonen. Langzaam volgde een vrij aanmerkelijk gezelſchap. Het verlegenſte was de goede grootmoeder, welke gaarne de eerſte vreugde harer kleinkinderen door de medegebragte wafels terſtond beloond had, en toch, van wege den vrolijken drang van alle lievenden, geen tijd daartoe vond.

De ruimere kring des gezelſchaps omſloot nu vader HOLM, die daaronder zoo menigen bekende en vriend vond; als, den ontvanger SCHOL en den predikant ZITTER van *Ammelsbruch*. Met den eerſten was hij op ſchool geweest, en had hij zoo menig lijden en vermaak zijner jeugd gedeeld. SCHOL was de bemiddelaar bij zijn huwelijk geweest, en had over zijnen oudſten zoon en zijne tweede dochter als gevader geſtaan. Duizend gedachten en herinneringen wekte derhalve zijn gezigt telkens in hem op; want SCHOL was de vriend zijner jeugd geweest, en was het nog in zijnen ouderdom. Dominé ZITTER was voorheen predikant in zijne nabuurſchap, en had met hem menig eene gedachte over den inhoud des O. en N. verbonds gewisſeld.

Aldus van het gezelſchap omgeven, naderden de oude lieden

den de woning van den rentmeester, werwaarts het bezige LOTJE, de jonge, bloeijende huisvrouw, reeds vooruit gefneld was. Zij wilde ſchikkingen maken, om het gezelſchap terſtond in de zaal te ontvangen, welke tot het tegenwoordige feest reeds behoorlijk ingerigt was.

Doch met vriendelijken ernst hief vader HOLM zijnen vinger in de hoogte, bij het binnentreden, en zeide: „ Wel, wel, kinderen! ik ben immers niet bij u tot een feestmaal gekomen, en hier vind ik toebereidſelen, of bij u de plegtige verloving zou plaats hebben, waar wij pas naar toe reizen. Ik wilde ulieden ſlechts afhalen."

Nu nam de jonge vrouw haren AUGUST op den arm, en zeide zacht en vriendelijk: „ Zeg gij zelf aan grootvader, wat er vandaag bij ons te doen is?" En het knaapje wierp zich van moeders arm in den arm des eerwaardigen ouden, en riep: „ Het is mijn verjaardag, grootvader!"

Zoet was de verraſſing; doch een vriendſchappelijke woordenſtrijd ontſpon zich uit dezelve tusſchen grootmoeder en hare kinderen. Zij meende te zeker in de berekening van al de verjaar-, trouw- en naamdagen harer familie te zijn, dan dat zij zich thans eenige dagen in *dezen* verjaardag zou verrekend hebben. Zij had ook hem in haren almanak, zoo als al de overigen, aangeteekend, en noemde, als bewijs hoe zeker zij van hare zaak was, terſtond MINA's verjaardag. Volgens hare meening, was AUGUST vóór twee dagen drie jaar oud geworden; en bijna had zij liever hare kinderen van een' misſlag willen beſchuldigen, dan van zich te laten zeggen, dat zij den verjaardag van haren kleinzoon niet wist, zoo vader HOLM haar niet toegeroepen had: „ Mijn kind, gij verwart AUGUST's verjaardag met GUSTAAF's verjaardag. Deze was vóór twee dagen." Daarmede ſtelde zij zich te vreden: want de woorden hares mans waren haar altijd beſliſſende waarheid, welke zij ook dán niet tegenſprak, wanneer zij zich van de zekerheid niet zoo terſtond overtuigen kon.

Onder hartelijke geſprekken verliepen daarop de weinige uren, tot zij zich aan tafel zetteden. AUGUST had zijne plaats beneden, naast zijne moeder, tegenover de waardige grootouders; doch daarover ontſtond onder de gasten, door toedoen der grootmoeder, een' twist, die daarmede eindigde, dat het bevallige knaapje zijne plaats tusſchen de grootouders kreeg.

kreeg. En zoo was de schoone kring van edele menschen voor het genot des maals in de gelukkigste orde; vriendschap en liefde, echt en ongeschonden, kruidden hun te meer de kunstelooze, maar gezonde spijzen; opgeruimdheid gaf hun allen eene gelijke stemming, en door deze eendragt versmolt oud en jong tot één hart en ééne ziele. Zouden niet duizend grooten der aarde deze eenvoudige menschen bij dezen maaltijd benijd hebben?

Allen genoten, allen waren vrolijk — slechts SIGISMUND kon aan deze vreugde geen deel nemen. De in ruimen overvloed ook voor hem bereide spijzen werden alle koud, en de onverzwakte, krachtige drank smaakte hem niet. Zijn Hans had wel vandaag van zijnen eetlust niets verloren; hij vrat goed, hinnekte hem even zoo vrolijk tegen als te huis, wanneer hij in den stal kwam; doch het berigt, dat hem GOTLIEB mededeelde, sloeg zijnen moed, en meteen zijnen eetlust, neder. Hij hoorde, dat de heer rentmeester, benevens vrouw en kinderen, morgen mede naar *Ollgard* zou rijden: welke bedenkelijkheid moest derhalve niet bij hem ontstaan! Hij had de wilde vossen, van wier rapheid GOTLIEB hem wonderen verhaalde, reeds gezien; hij kende des heeren rentmeesters manier van rijden, zoo wel te paard als met het rijtuig; hij wist, dat de weg over eenige niet onaanmerkelijke bergen liep, en durfde toch, uit eerzucht, op alwat GOTLIEB zeide, niets aanmerken. Zonder deelneming van iemand te hopen, moest hij derhalve den dag tegenzien, op welken zijnen Hans eene nog zuurdere ondervinding voor de deur stond, dan die van vandaag geweest was.

Niet lang na het aanbreken des volgenden dags was oud en jong reeds op de been. De rentmeester deelde de noodige bevelen onder zijne werklieden uit, en sprak met GOTLIEB over den op handen zijnden togt. Even zoo maakte het de bezige vrouw in hare huishouding; en met vrolijk gejuich huppelde de dartele AUGUST rondom den wagen, welke reeds voor de deur geschoven was, en noemde den praatachtigen FREDERIK de plaats, waar de reize heen ging, en den naam zijner tante. Ten zes ure stonden beide wagens aangespannen, en SIGISMUND leunde treurig tegen den zijnen, vaardig tot het vertrek naar

Ollgard.

Vader en moeder HOLM wilden zich in hunnen wagen zet-

teng

ten; maar de rentmeester noodigde hen te dringend in den zijnen, die ongelijk veel gemakkelijker voor hen was. „ Gij weet, dat ik niet gaarne in een rijtuig zit," voegde hij er bij, „ en dus hebt gij ruimte genoeg."

„ Gij wilt te paard rijden, mijn zoon?"

„ Ja, lieve moeder."

„ Maar uw bruine is al te wild."

„ Heb geene zorg; wij kennen elkander."

„ Wees bij het beſtijgen maar voorzigtig."

„ Doch, wilt gij dan niet terſtond met ons rijden?" voegde er de vader bij.

„ Binnen eenige minuten heb ik u ingehaald."

Voor deze ſchikking had SIGISMUND den rentmeester wel met beide handen willen danken.

De kleinigheden, welke men in zijnen wagen zette, en het kindermeisje, dat in denzelven plaats nemen moest, nam hij met eene dienstvaardigheid op, die hem in zulke gevallen nooit eigen geweest was. Desniettegenſtaande liep hij bij de geringſte hoogte en bij de minſte zandſtreek in vollen draf naast den wagen heen. „ Hans is al te hitſig," zeide hij tegen het praatzieke meisje.

De drie eerſte mijlen verliepen onder de aangenaamſte geſprekken, waartoe bijzonderlijk de vreemde invallen der kinderen aanleiding gaven, zeer ſnel. De weg was goed, het oord romanesk en afwisſelend, en het weder zacht en opwekkelijk. Eer zij er aan dachten, zagen de beide torenſpitſen der *Ollgarder* kerk over het dennenboschje heen, en kort daarop lag het in het dal wijduitgebreide dorp, met de hoogſtaande kerk en de ver 'blinkende pastorij, voor hunne oogen.

(*Het vervolg hierna.*)

LIST VAN TWEE BROEDERS.

Vóór eenige jaren kwamen twee *Engelſche* broeders, kleedermakersknechts zijnde, op *Jamaika* aan. Bij hunne aankomst ziende, dat hun geringe buidel niet in ſtaat was, hen aan het opzetten van eenige zaak te helpen, zonnen zij op middelen, om eene ſom van zestig of zeventig pond ſterling bijeen te brengen, om eenen kleinen handel te beginnen. Na eenig

eenig heen en weer denken, hadden zij den volgenden, zonderlingen inval. Een van hen zou den anderen naakt uitkleeden, hem al het haar afscheren, hem van het hoofd tot de voeten zwart maken, en hem daarop als neger verkoopen. Dit werd bewerkstelligd. Een hunner gaf zich ten offer over, liet zich van zijnen broeder tot neger fatsoeneren, en naar eenen slavenhandelaar brengen, die over zijne welgemaaktheid niet weinig verbaasd stond, en, zonder lang talmen, tachtig pond sterling voor hem betaalde. De verkooper ging heen, en liet zijnen verkochten broeder in handen des slavenkoopers. Dan, nog in denzelfden nacht ontsnapte de vermeende neger tot zijnen broeder, liet zich van hem schoon wasschen, en arbeidde des anderen morgens weer als *Europeër*. Te vergeefs zocht de slavenhandelaar naar zijnen neger, en beloofde dengenen rijkelijk te beloonen, die hem weer zou te regt brengen. Door slimheid ontgingen de beide broeders alle nasporingen, begonnen met den prijs des bedrogs eenen kleinen handel, wonnen daarmede een vermogen van twintigduizend pond sterling, en keerden onlangs met hetzelve naar *Engeland* terug. Edoch, vóór hun vertrek van *Jamaika*, begaven zij zich bij den slavenhandelaar, herinnerden hem aan de geschiedenis van den ontloopen neger, en gaven hem het van hem verkregene geld, benevens de renten, terug. — Deze geschiedenis werd op *Jamaika* spoedig ruchtbaar, en is door geloofwaardige lieden aldaar bevestigd.

DE GELUKKIGE MISSLAG.

Een misslag strekt somtijds den genen, die hem begaat, tegen alle verwachting, tot voordeel. DALE, de *Engelsche* Koningin ELIZABETH's Gezant in de *Nederlanden*, zond eens, in een paket aan den geheimen Staatssecretaris, twee brieven naar *Engeland*, eenen aan de Koningin, en eenen anderen aan zijne vrouw; doch had op den brief aan de Koningin het adres aan zijne vrouw, en integendeel op den brief aan zijne vrouw het adres aan de Koningin geplaatst. De laatste verwonderde zich, bij de opening des briefs, niet weinig, toen zij terstond in het begin: „mijn schat!" daarna meermalen: „mijn engel! mijn lieve kind!" en daarbij de schildering van zijnen toestand, ook dat het hem begon aan

geld

geld te mangelen, kwam te lezen. Zij lachte hartelijk over dezen misslag van haren Gezant; en, schoon zij niet altijd bijzonder mild was, liet zij hem terstond daarna eenen aanzienlijken wissel overmaken.

DE GESCHIEDENIS DER DESPOTEN.

De Geschiedenis zegt, dat LODEWIJK DE XIV in zijne jeugd eene beslissende neiging voor onbepaald geweld had ingezogen. Op zekeren dag de geschiedenis van *Perzië* lezende, verhief hij bij zijne hovelingen het geluk, eene natie te beheerschen, die, als de *Perzische*, aan den wil van haren Heer zich getrouwelijk onderwierp. Zijn onderwijzer luisterde aandachtig naar hem, en, toen hij uitgesproken had, ging hij tot hem, en zeide op eenen ernstigen, plegtigen toon: „ Heeft uwe Majesteit in de geschiedenis der *Perzen*, welke gij zoo even gelezen hebt, wel opgemerkt, dat van de *twintig* Keizers, die vóór den tegenwoordigen op den *Perzischen* troon zaten, *zeventien* eenen geweldigen dood gestorven zijn?"

DE VROME KRIJGSMAN.

Als eens een jong Officier *des avonds vóór eenen slag* den Maarschalk TALLARD verlof vroeg, om zijnen kranken vader te mogen bezoeken, zeide TALLARD: „ Regt zoo, vriend! volg het gebod, en eer uwen vader, opdat gij *lange leeft* op aarde."

DE CHRISTELIJKE HUISPANTOFFEL.

Een vrouwtje ('t was een vrome ziel,
Ofschoon ze wel wat snarig viel)
Had slechts een enkel zwak, mijn vrinden,
Dat wij bij vrouwtjes zelden vinden;
't Was, dat zij graag regeren wou.
Hoe kon dat vallen in een vrouw!
En, notabene, moet ge weten,
(Hetgeen nooit vrouw zich dorst vermeten)
Het was haar meid niet slechts, of hond,
Die onder haar pantoffel stond;

Och

Och neen, maar ook haar uitgelezen,
Haar man, wien zij de flof deed vreezen.
Deze, altijd meester van zijn drift,
Bewees haar eenmaal uit de Schrift,
Dat Adam van de Schepping Heer was,
Zoodat hij onbetwistbaar meer was
Dan.... Eva, wou hij zeggen, maar
Zijn weêrhelft had haar woord reeds klaar:
„ Toen Adam werd tot Heer verkoren,
„ Was Eva wis nog niet geboren.
„ Maar, fchat, zijn man en vrouw niet één?
„ Dat ftaat *ook* in de Schrift, zoo 'k meen.
„ En, moet men niet zichzelf regeren?
„ Ja, ik wil uit de Schrift beweren,
„ Dat, hoe men meer zijn vleesch kastijdt,
„ Het ons tot grooter nut gedijt.
„ Wil dan voortaan, mijn uitverkoren,
„ Uw zondig tegenftreven fmoren,
„ Wanneer ik u eens plaag of kwel.
„ Wij zijn toch één, dat weet gij wel.
„ Gij zijt en blijft mijn' lieven Stoffel,
„ In wien ik flechts mijzelv' pantoffel.
„ Wees dan goedsmoeds en wel te vreên,
„ En denk fteeds: man en vrouw zijn één."
De goede man, gezind den vrede te bewaren,
Liet vader Adam's regten varen,
En bragt dus, *fchranderlijk*, zijn wijfje tot bedaren:
„ 't Ware uit geweest, mijn fchat, met Adam's heerfchappij,
„ Was Eva *in de Schrift* zoo knap geweest als gij!"

II.

DE ZINDELIJKE HUISVROUW.

'k Ging onlangs, ter condoleantie,
Eens bij een droeve weduwvrouw,
En vond een taamlijk vriendenkransje,
Om haar te troosten in dien rouw.
'k Betuig mijn aandeel in haar fmarte,
En hoe haar lot mij gaat ter harte....
Ja, zegt ze, *'t is een bittre flag!*
Wie had dat immer kunnen droomen?
En, kon het ooit wel maller komen,
Hij ftierf juist op een' zaturdag!

IJ.

MENGELWERK.

ALGEMEENE BEDENKINGEN, OVER HET DIERLIJK MAGNETISMUS.

(*Vervolg en slot van bl.* 473.)

Wat nu de onderwerpen betreft, waaromtrent de waarnemingen rakende het *somnambulismus* zulke geheel nieuwe, alle andere ervaringen en grondstellingen wederspreekende, leerstellingen zouden beslissen, zoo moet boven alles in het oog gehouden worden, dat zij meestal tot de betrekking tusschen geest en ligchaam behooren, stellingen over de afhankelijkheid of onafhankelijkheid der zielewerkzaamheid van het bewerktuigd ligchaam, over de betrekking van beiden tot eenen zieken, hoogst gespannen toestand bevatten, of den oorsprong van zekere voorstellingen van tegenwoordige, verledene of toekomstige veranderingen der buitenwereld en van het eigen ligchaam, onder de vooronderstelling, dat deze niet op de gewone wijze ontstaan, verklaren zullen. Men verplaatst ons in het duisterste, moeijelijkste gebied der menschelijke kennis, waarin iedere nasporing zelfs niet de geringste, eenvoudigste betrekkingen genoegzaam verklaren kan. Dit moet reeds aanvankelijk veel mistrouwen baren. Bij eenige toetsing ziet men weldra, dat de daadzaken, waarop men zich beroept, daar óf zeer enkelvoudig en gebrekkig staan, óf niet zuiver en genoegzaam omvattend waargenomen en gezift zijn, en dat de gevolgtrekkingen, uit dezelve afgeleid, uit haar niet ongedwongen en onmiddellijk volgen, maar door zeer onzekere onderstellingen met haar verbonden zijn. Slaapredenaars zeggen het, terwijl hunne oogen geen vermogen hebben om te zien, wanneer een bepaald persoon in de kamer treedt, het huis inkomt, de straat doorgaat, of

wat iemand op eenen afſtand, in een afzonderlijk gedeelte der ſtad, of wel buiten dezelve, verrigt. Zij geven den ſtand der horologies op, die anderen in den zak dragen, en die zij zelfs met het volle geopend oog niet zien zouden, weten den inhoud van brieven op te geven, die men op hunne maag legt, enz. Hier loopt het in 't oog, dat in alle deze waarnemingen velerlei niet onderſcheiden wordt, hetgeen echter eenen zeer afwijkenden zamenhang bezitten moet. Heeft er bij de *ſomnambulen* eene ſympathie met nabijzijnde of verwijderde menſchen en dingen plaats, waardoor zij in ſtaat geraken te gevoelen en te weten, wanneer iets in de ſympathetisch met hen verbondene perſonen en zaken verandert? of bezitten zij een vermogen van voorgevoel, eene bovennatuurlijke gave, om het verledene, tegenwoordige en toekomende te doorzien? of inſpireert hen een hooger wezen? Neemt men eene dezer voorſtellingen aan, hetgeen niemand, die aan de zoo veelvuldig medegedeelde berigten het volle geloof hecht, kan nalaten, of vereenigt men ze alle, hetgeen vele aanhangers van het dierlijk magnetismus doen, wat behoeft men dan den ſlaapredenaar dingen en perſonen zoo nabij te plaatſen, of wel op zijn ligchaam te leggen, alles zóó in te rigten, alsof hun, door middel van een tot heden onbekend, zich nu eerst ontwikkelend zinwerktuig, gewaarwordingen verwekt moeten worden? Zij zullen, zegt men, den inhoud van een geſchrift lezen, dat men op de eene of andere wijze verborgen heeft; en men bewijst evenwel, hoe zij geſchrevene en gedrukte regels, welke men op hunne maagſtreek legt, door middel van de aldaar verſpreide zenuwvlecht, met vaardigheid kunnen lezen; toont ons aan, hoe deze zenuwvlecht de verrigtingen des gezigtwerktuigs volkomen uitoefent, ja eindelijk de plaatsbekleeder van alle andere zintuigen wordt, en deze zelfs in kracht en volkomenheid overtreft; eindelijk zulk eene vlecht aan de herſenen derzelver verrigtingen latende ontnemen, deze zichzelve toeëigenen, en geſchikt worden om tot

een

een *ſenſorium commune* te dienen! Waarom moet dat, wat een op de maag gelegd papier in letters of getallen uitdrukt, van hen, door een aldaar plotſeling te voorſchijn tredend zinwerktuig, *gezien*, *gelezen*, of wel *zinnelijk* waargenomen worden, wanneer zij datgene, wat verre van hen verwijderd is of plaats grijpt, met eene gelijke aanſchouwelijkheid en bepaaldheid kennen? Waarom dan niet liever, daar men eindelijk tot eene onbekende zielewerkzaamheid of eene ſoort van tooverij ter verklaring zijne toevlugt neemt, deze van den beginne af aan werkzaam laten zijn, dan daarvan ten halve gebruik te maken, en deze niet eerder te baat genomen, dan wanneer eene verſpilde en verwarde natuur- en zielkunde allen dienst weigert?

Het ware te wenſchen, dat omtrent het zoo belangrijk magnetisch *ſomnambulismus* veelvuldige, weluitgedachte, ſteeds in dezelfde betrekkingen gelukkende, onder velerlei omſtandigheden met de uiterſte voorzigtigheid genomene, proeven in het werk geſteld wierden; dit alleen zoude de zaak waarde en klem geven, en dan tevens zoude zulk een inzigt, dat niet ontkent, welk eene reeks van overeenſtemmende proeven er gevorderd wordt, om bepaalde gevolgtrekkingen uit dezelve te kunnen afleiden; dat de toevallige omſtandigheden niet over het hoofd ziet, welke aan de gunſtig uitgevallene proef hare kracht van bewijs ontnemen; dat onderſcheiden kan en wil, wanneer een ontkennend gevolg meerdere ſtellige proeven twijfelachtig maakt: zulk een inzigt zoude alsdan, gelijk thans te dikwijls plaats heeft, geene zeldzaamheid zijn.

De zinwerktuigen, de verſtandelijke krachten, alle de aan den wil onderworpene ligchamelijke vaardigheden van den mensch, ontwikkelen zich, van zwakke, geringe, onzekere beginſelen, door oefening, inſpanning en daarmede verbonden nadenken, langzamerhand, tot de hoogere trappen der volkomenheid, waarvoor zij vatbaar zijn. Deze wet geener van trap tot trap klimmende toeneming of vordering van de, den menſchelij-

ken geest eigene, van denzelven uitgaande of met hem zamenhangende, krachten en vermogen, is zoo algemeen, dat op dezelve geene uitzondering kan gemaakt worden. Het toppunt nu, waartoe dit menſchelijk vermogen, vooral van eenen hoogeren aard, kan klimmen, is voor ieder niet hetzelfde; voor allen ten minſte is de ſnelheid niet ſteeds gelijk, waarmede de verkrijgbare hoogten der volkomenheid te beklimmen zijn; offchoon een zeker tijdvak nimmer, in geen verloop der ontwikkeling, kan overſchreden worden. Alle onwillekeurige verrigtingen des menſchelijken ligchaams treden echter dadelijk in derzelver volkomene ſterkte en gemakkelijkheid te voorſchijn, even als aan de werktuigen, waaraan zij onderworpen zijn, alleen grootte en gedaante, derzelver uitwendige voorwaarden, en vereeniging met het geheele bewerktuigd geſtel, gegeven is. Van deze ſtelling uitgaande, moet men den ſtaat der *somnambulisten* en der *clairvoyants* beoordeelen. Iedere poging om op te geven, dat en hoedanig aan een nieuw zinwerktuig eene, tot dien tijd toe onwerkzame, onontwikkelde kracht ten deel valt, om de opgegevene verſchijnſelen te kunnen verklaren, ſchijnt reeds *a priori* vergeefs, en in tegenſpraak met de opgegevene ſtelling. Zulk een nieuw zinwerktuig, zulk een nu eerst ontwikkeld zielsvermogen zoude bij zijne ontwikkeling, en in de eerſte tijdperken van deszelfs gebruik, aan den mensch, die daarmede voorzien werd, geene zoodanige gewaarwordingen, voorſtellingen of vaardigheden doen toekomen, welke hem in ſtaat zouden ſtellen om eenige oplosſing te geven, of daarmede iets te verrigten. Als zielsvermogen, zou het de trapswijze ontwikkeling, den voortgang van kleine beginſelen tot deszelfs hoogere graden behoeven, en alleen door langdurig, veelvuldig gebruik uit zijnen aanleg, uit zijne kiem zich kunnen verheffen. Want op deze wijze alleen vormen en volmaken zich in het lange tijdsverloop, en onder velerlei pogingen en inſpanningen, volgens vaste wetten, alle onze verſtandelijke voor-

voorregten. Als nieuw zinwerktuig, zou hetzelve veel tijd en oefening noodig hebben, eer men zich van hetzelve bedienen konde, eer de oordeelskracht met de geheel vreemde gewaarwordingen, welke de ziel van buiten toevloeijen, kon vertrouwd worden, de nieuwe betrekking tot de buitenwereld behoorlijk leerde opnemen, en met de ſtof, welke de andere zinnen aanbieden, vergelijken en in overeenſtemming brengen. Daar nu, volgens alle verhalen, de ſlaapredenaars de gaven, welke men hun toeſchrijft, zoo ſnel, met zulk eene vaardigheid en volkomenheid verkrijgen en aanwenden, zoo is de aanneming van een nieuw vermogen der ziele, of zinwerktuig, niet toereikende om datgene te verklaren, wat zij verrigten zouden. Integendeel zou men, met het volſte regt, kunnen beweren, dat zulks geen menſchelijk zielsvermogen is, dat geene langzame ontwikkeling en volmaking behoeft; dat het geen nieuw menſchelijk zinwerktuig is, welks indrukken en gewaarwordingen ons niet vooraf bekend, en met de door andere zinnen gegevene gewaarwordingen in overeenſtemming moeten gebragt worden.

Onder die verſchijnſelen, waarmede men bij de gemagnetiſeerde *ſomnambulen* en *clairvoyants* veel opheeft, behoort de gave om hun eigen ligchaam te doorzien, om het inwendige wezen van ieder, hoe bedekt ook gelegen, deel van hetzelve, zelfs den kleinſten zenuwtak en de laatſte takjes der fijnſte bloedvaatjes, voor zich aanſchouwelijk te maken, en geſteldheid, ligging, loop, uitwendigen vorm, verminderde of geſtoorde verrigting van ieder werktuig, dat zich gedurende het leven en den gezonden ſtaat aan alle zinnelijke waarneming ontrekt, te kunnen opgeven. Daartoe worden alleen de vragen des magnetiſeerders vereiſcht, ondersteund door het betasten der deelen, waarover zij ſpreken zullen; en de *ſomnambulen* ontwikkelen, gelijk men meent, eene kennis van hun eigen ligchaam, alsof zij niet ſlechts ontleedkundige demonſtratien vlijtig bijgewoond hadden,

maar zelfs onder de eerſte ontleders te rangſchikken waren! En echter is men met de oplosſing hiervan weldra gereed. Wat het ligchaam toch van eenen mensch uitmaakt, en binnen hetzelve gelegen is, dat werkt op hem, dat kan hij, wanneer óf de indruk daarvan óf het waarnemingsvermogen daarvoor verſterkt is, of nieuwe bronnen heeft, gevoelen, en eindelijk zichzelven duidelijk maken. Hij behoeft ſlechts eene grootere daarop gerigte opmerkzaamheid, de eene of andere der daarvoor te baat genomene vatbaarheden en krachten, welke men meerdere *ſomnambulen*, als zoodanig, toeſchrijft, offchoon zij in het gewone menſchelijk beſtaan niet te voorſchijn treden. Maar zij moeten hun binnenſte *zien*. De geheele oppervlakte des ligchaams laat men in een werktuig des gezigts, en eindelijk in ieder zinwerktuig, herſchapen worden. Ieder ingewand, ieder vezeltje behoeft ſlechts een oog te worden, en het licht, daartoe gevorderd, is weldra ſpoedig aangevoerd. Men laat onder het magnetiſeren over enkele inwendige deelen der gemagnetiſeerden eene groote lichtmaſſa uitſtorten en ontwikkelen, daarheen vooral ſtroomen en zich concentreren. — Maar wij voor ons hechten aan deze doorſchouwing van het ligchaam, of van de *ziekelijke* geſteldheid der onderſcheidene deelen, geene waarde. Te onderſcheiden, wat onder zoo veelvuldige *ziekelijke* verſchijnſelen oorzaak of werking, het oorſpronkelijke en wezenlijke, of ſlechts gevolg en toevallige bijwerking zij, is dikwerf een vraagſtuk, waarvoor de geoefendſte geneesheeren ſtaan blijven.

In één woord: er behooren nóg vele eigenlijk vaste punten bepaald te worden, waaruit het onderzoek omtrent *ſomnambulismus* moet worden aangevangen. De leer van de werking der zenuwen in het algemeen, de theorie van *ſympathie* en *antipathie*, die der betrekkingen tusſchen de herſenen, het algemeen gevoel en de zoogenaamde vlechten en zenuwknoopen, vorderen meer bepaalde onderzoekingen. En, hoezeer het immer welligt voor ons verborgen zal blijven, waarin eigen-

genlijk het vermogen van gewaarwording in het algemeen, en van dat van het werktuig des gezigts in het bijzonder, beſta; hoezeer men vaak die zelfde onbegrijpelijkheid van overgang van beweging tot gedachte, van zamenhang tusſchen ſtof en geest ontmoete, — zoo moeten wij toch als zeker en door eene gezonde natuurkunde van den mensch geſtaafd aannemen, dat ſommige zenuwen door zichzelven en door de werktuigen, waarin zij zich verſpreiden en waarmede zij zamenhangen, tot ſpecifieke verrigtingen in ſtaat zijn. Hiertoe is leiding van en naar de herſenen, dat is, vereeniging der zenuwen met de herſenen, eene noodzakelijke voorwaarde, hoezeer geenszins den grond van verklaring opleverende. Op die zenuwen maken alleen bepaalde prikkels, of inwerkingen, den hiertoe genoegzamen indruk. Alwat eene zenuw in ſtaat ſtelt op eene eigendommelijke wijze aangedaan te worden, daarvoor zijn andere zenuwen ongevoelig. Specifieke gewaarwordingen zijn op deze wijze alleen aan de haar toegewijde zenuwen gebonden. Ieder uitwendig zintuig bezit zijnen, hem bepaald afgebaanden, zelfſtandigen kring, die door ziekte vernaauwd en zelfs vernietigd kan worden, maar boven eene bepaalde grens niet te overſchreden is. Deze kringen loopen nimmer in elkander. Alleen het oor hoort; alleen het oog ziet. Is een zinwerktuig door het een of ander gebrek buiten ſtaat te werken, dan kan geen plaatsvervanger deszelfs plaats bekleeden. Andere zinnen kunnen alsdan wel eenen hoogeren trap bereiken, maar alleen in derzelver eigen gebied, niet in een vreemd. De mensch weet zich op velerlei wijzen hulp te verſchaffen, en het zien en het hooren, zelfs in eenige wezenlijke punten, zonder aanmerkelijk nadeel, te vergoeden of te ontberen; maar de verrigtingen van zien en hooren hebben nooit in andere zinwerktuigen of op andere deelen des ligchaams plaats. Willekeurige ſpieren kunnen verlamd, aan de heerſchappij van den wil onttrokken worden; nimmer, echter, zullen onwillekeurige ſpieren, wezenlijk en onmiddel-

lijk, in willekeurige veranderd worden. Vele deelen van ons ligchaam, die rijk aan zenuwen zijn en met de herſenen in de naauwſte beurtelingſche werking ſtaan, verwekken in deszelfs gezonden ſtaat geene waarneming der veranderingen, waardoor zij onafgebroken henengaan. In ziekten ontſtaan niet zelden door deze deelen pijnlijke gewaarwordingen, drukking enz. Maar de zenuwen dezer werktuigen kunnen nimmer voorſtellingen geven van de geſteldheid des ligchaams, waarmede zij in aanraking komen. Zien, derhalve, en lezen met de zenuwvlecht, zien met de toppen der vingeren, wier zenuwen door geene zenuwknoopen henengaan, of met de over het ganſche ligchaam verſpreide huid, is onmogelijk, en blijkt ook niet uit zuivere toereikende daadzaken. Het eigendommelijk gevoelvermogen dezer deelen kan verhoogd worden, of eene ziekelijke wijziging bekomen, en alsdan aanmerkelijke verſchijnſelen voortbrengen, waaraan de geſpannen en tot misleiding aanleiding gevende verbeelding der ſlaapredenaars en hunne waarnemers velerlei wonderbaars hecht; maar dit gevoelvermogen overſchreedt nimmer zijne grenzen, trekt nimmer eene eigendommelijke werkzaamheid van andere zinwerktuigen tot zich, tast nimmer derzelver kring aan, en kan in geen nieuw zinwerktuig veranderd worden. Het zoo veelvuldig in aanmerking genomen ſtelſel der zenuwknoopen kan, wanneer het eigenaardig gewijzigd of ziekelijk wordt, van eenen grooten invloed op de herſenen en alle zielewerkzaamheden zijn, deze opwekken, onderdrukken, eene andere rigting geven, en zelfs in verwarring brengen; maar nimmer derzelver zitplaats worden, nimmer de verrigtingen der herſenen zichzelven toeëigenen, of aan dezelve indrukſelen der zinnen mededeelen.

Dan, wij meenen door de eene en andere aanmerking reeds genoegzame bewijzen gegeven te hebben, dat men ons voor geenen ligtgeloovigen aanhanger des dierlijken magnetismus te houden hebbe. Het reſultaat van hetgeen wij deswege gelezen en gezien

zien hebben, zal, onzes inziens, tot het volgende zich kunnen bepalen:

Er is in het algemeen aan de waarheid en toereikendheid der dierlijk-magnetiſche verſchijnſelen niet te twijfelen. Het moge onmogelijk ſchijnen, te willen bepalen, wat hier werkt en hoe het werkt, de waarnemingen zijn niet te ontkennen.

Door het dierlijk magnetismus is echter geene groote natuurkracht ontwikkeld, geene ontdekking ontſtaan, welke met die van den magneet, de electriciteit en het galvanismus is gelijk te ſtellen; veel minder is men door hetzelve het ware wezen des levens meester geworden.

Hetzelve is niet als een zoo groot vermogen te beſchouwen, dat altijd plaats heeft, altijd zijnen invloed oefent; daar weinigen voor hetzelve vatbaarheid bezitten.

Het is hoogst onwaarſchijnlijk, dat er bij de bewerking eene ſtof wordt medegedeeld, waaraan veel waarde te hechten is; daar er bij den magnetiſeerder anders geheel andere verſchijnſelen, die zulk een belangrijk verlies zouden kenmerken, moesten plaats grijpen.

Alle de verſchijnſelen van het met het dierlijk magnetismus in verband ſtaande *ſomnambulismus* en helderziendheid ontwikkelen zich ook in zenuwziekten.

Beiden zijn eigendommelijke ziekelijke toeſtanden, waartoe de dierlijk-magnetiſche manipulatiën alleen aanleiding kunnen geven, in zoo verre zij den aanleg tot zulke zenuwongeſteldheden tot uitbarſting brengen, of, wanneer zoodanige ziekten reeds ontſtaan zijn, in den bepaalden vorm doen overgaan. Het magnetiſeren is dus eene daartoe gelegenheid gevende oorzaak; terwijl maar weinigen in *ſomnambulen* te verplaatſen zijn.

Het volle geloof des magnetiſeerders aan het gewigt zijner inwerking, de geheele ziel, de levendigſte wensch om hulp te verſchaffen, ſchijnen noodig te zijn.

Aan de uitſpraken der *ſomnambulen*, met betrekking tot de kennis en ongeſteldheden van hun ligchaam, is

niet veel waarde te hechten; gelijk in het algemeen derzelver uitſpraken zeer dikwijls verkeerde en tegenſtrijdige uitkomſten hebben.

De aanwending van het dierlijk magnetismus, onder toezigt van daartoe bevoegde perſonen, is niet af te raden. Want wij kunnen aannemen, dat er, gedurende de ontwikkeling van hetzelve, in ſommige ſtelſels des dierlijken ligchaams, veelvuldige bewegingen plaats hebben.

Het zenuwgeſtel, en dat der herſenen, ſchijnt op eene aanmerkelijke wijze aangedaan te worden, en van deze aandoening het wezenlijke en eigenaardige der hoogere graden af te hangen.

Men magnetiſere nimmer om proeven te nemen.

Dit echter belette niet, dat men er zich ernſtig op toelegge om waarnemingen te doen. Ja, het mag als eene dringende behoefte beſchouwd worden, dat een of meerdere onbevooroordeelde waarnemers, met de noodige kennis der natuurkunde van den mensch voorzien, met een kritisch oog de leer van dit even algemeen geprezen als gelaakt onderwerp nagingen, waarſchuwden waar men te verre ging, berispten waar men onvolkomèn en onvolledig waarnam, met ernst en kracht het op eenen dwaalweg geraakt onderzoek in den kring der empirie terugwezen, en met onverbiddelijke geſtrengheid zoogenaamde halve en valſche kennis, verwaandheid en aanmatiging, waar zij die vonden, aan verachting, en zelfs aan beſpotting, prijs gaven. Het mag hier echter geene zucht worden, om zich ten koste van anderen te vermaken, of om den man, die zich, welligt ter goeder trouwe, te verre vervoeren liet, van verkeerde oogmerken te beſchuldigen, of zijnen goeden naam verdacht te maken. Het dwalen toch is menſchelijk, en in de hitte des ſtrijds lijdt de waarheid het meest; om deze alleen behoort het ſtrijdperk geopend te worden, en zachtmoedigheid en toegevendheid de wapenrusting der ſtrijders te zijn. Grondig onderzoekende, behoeft men voor geen bijgeloof bevreesd te zijn;

zijn; want bijgeloovig te gelooven, is niet het onbegrijpelijke te gelooven, maar zonder behoorlijk onderzoek te gelooven. Men wane niet, dat het Rapport der Franſche Akademisten van den jare 1784 zulk een onderzoek overtollig of min noodzakelijk maakt. Hetzelve heeft her magnetismus zeer diepe wonden toegebragt. Het oordeel dezer Commisſie kon niet anders zijn, voldeed volkomen aan de behoefte van dien tijd, en is dan ook van den weldadigſten invloed geweest tot ſtuiting van het bederf, dat reeds diepe wortelen geſchoten had. Neen: eene dergelijke vereeniging van verdienſtelijke mannen zoude andermaal eene wenſchelijke zaak zijn, door den voortgang onzer vermeerderde kennis noodzakelijk gemaakt: want in eene zaak, waarin de gevoelens nog zoo zeer verdeeld zijn, behoort men niet te zwijgen; alleenlijk bij ieder onderzoek zich verheffende boven die ſlaaffche gehechtheid aan eenig ſtelſel, welke de waarheid onderdrukt, en allen waan van verkregene volkomenheid zorgvuldig verwerpende; de waardigheid der echte kunst handhavende, door op eene eerlijke wijze nuttig te zijn, daar toch niets nuttig is, dat ook niet eerlijk zij; onder geleide van rede en ervaring alleen alle verdichtſelen en vooroordeelen verbannende, en de natuur in hare werkingen ijverig naſporende, waardoor dan ook hare kracht en orde tot aan het einde der eeuwen ongeſchonden blijven.

TOGT OP DEN VESUVIUS.

Door

CHÂTEAUBRIANT.

Heden, den 5den Januarij 1804, ben ik ten zeven ure des morgens van *Napels* vertrokken. Ik ben in *Portici*. De zon heeft de morgennevels verſtrooid, maar de top van den *Veſuvius* is ſteeds in wolken gehuld. Ik heb eene verbindtenis aangegaan met eenen Cicerone, die

die mij tot den krater des vulkaans zal voeren. Hij bezorgde mij twee muilezels, één voor mij, één voor hem, en zoo begaven wij ons op weg. Ik begin langs een tamelijk breed pad naar boven te ſtijgen, tusſchen twee plantſoenen van wijngaardranken, die zich bij populieren opwinden. Ik ga de opgaande winterzon vlak tegen. Een weinig onder de digte nevel-wolken, welke tot de middelſte luchtlaag afzakken, zie ik de toppen eeniger boomen; het zijn de olmen der Heremitage. Regts en links vertoonen zich ellendige wijngaardeniershutten onder de welige ranken der *Lacryma-Christi*. Overal een verbrande bodem, ledige wijnbergen, met zonneſchermvormige dennen afgewisſeld, eenige aloëes in de heggen, ontelbare afrollende ſteenen, maar geen enkele vogel.

Ik bereik het eerſte bergplat. Eene kale vlakte breidt zich voor mij uit. Ik ontdek de beide toppen van den *Veſuvius*, ter linker hand de *Somma*, ter regter den tegenwoordigen mond des vulkaans. Beide toppen zijn in bleeke wolken gehuld. Ik ga vooruit. Op de eene zijde zie ik de hoogte der *Somma* verdwijnen; aan de andere onderſcheid ik reeds de voren in den kegel des vulkaans, dien ik beklimmen wil. De lava van 1766 en 1769 bedekt de vlakte, welke ik doorwandel. Het is eene vreesſelijke rookwoestijn, waar de lava, als ſlakken (uitgebrande ſtoffen) rondgeſtrooid, zich, op den zwarten bodem, als witachtig ſchuim, of verdroogd mos, vertoont.

Het pad ter linker hand volgende, laat ik den kegel des vulkaans ter regter hand liggen, en kom aan den voet eens heuvels, of veeleer eens muurs, door de lava gevormd, die *Herculanum* bedekt heeft. Deze muur is op den rand der vlakte met wijngaarden beplant, en de andere zijde loopt nederwaarts in een diep, dik met hout bezet, dal. De koude wordt zeer gevoelig.

Ik beklim den heuvel, om de Heremitage te bereiken, welke men op de andere zijde ziet. De hemel ſchijnt neder te dalen; de wolken zinken, en vliegen

langs

langs de aarde, als een graauwachtige rook, of als asch, door den wind gejaagd. Reeds hoor ik het ruiſchen van de olmen der Heremitage. De kluizenaar komt om mij te ontvangen. Hij heeft den toom mijns muilezels gegrepen. Ik ſtijg af. De kluizenaar is een lang man van een goed uitzigt en een open gelaat. Hij voert mij in zijne cel, dekt mij zelf de tafel, en zet mij brood, appelen en eijeren voor. Hij heeft zich tegenover mij geplaatst, leunt met beide ellebogen op de tafel, en begint op zijn gemak te ſnappen, terwijl ik ontbijt.

De wolken hadden zich digt om ons zaamgetrokken. Men kon geen voorwerp uit de venſters der Heremitage onderſcheiden. Men hoorde in dezen nevel-afgrond niets, dan het gehuil van den wind, en het verre bruiſen der zee aan de kusten van *Herculanum*. Is het niet merkwaardig, dat deze ſtille ſchouwplaats van Christelijke gastvrijheid in eene kleine kluis, aan den voet eens vuurbrakenden bergs, te midden van onweren wordt aangetroffen?

De kluizenaar bragt mij het boek, waarin de vreemdelingen, die den *Veſuvius* bezoeken, gewoon zijn iets te ſchrijven. Ik heb er geene enkele gedachte in gevonden, welke verdiende bewaard te blijven. De *Franſchen* hebben zich te vreden gehouden met den dag huns bezoeks aan te teekenen, of, met de natuurlijke hoffelijkheid, die hun eigen is, den gastvrijen kluizenaar te prijzen. Dit zij zoo als het wil, de vuurberg heeft den reizigers niets merkwaardigs ingegeven; en dit bevestigt mij in de, reeds lang opgevatte, gedachte, dat groote mannen, zoo wel als groote voorwerpen, minder dan men meent, geſchikt zijn om groote gedachten op te wekken. Derzelver grootheid ligt als aan den dag, en alles, wat men, buiten de daadzaak, er bijvoegt, dient enkel om ze te verkleinen. Het *nascitur ridiculus mus* geldt van alle bergen.

Ik breek om half drie ure uit de Heremitage op. Ik klim weder over den lava-heuvel, dien ik reeds beſtegen had. Links ligt het dal, dat mij van de *Somma* ſcheidt; regts,

de

de vlakte van den kegel. Ik ga, al klimmende, over den rug des heuvels. In dit verſchrikkelijk oord vind ik geen levend ſchepſel, dan een arm, mager, geel, half naakt meisje, dat onder den last van den bundel hout, waarmede het van den berg kwam, bezweek.

Ik kan wegens de wolken niets zien. De wind, die van onder op waait, jaagt de wolken van het zwarte bergplat, dat ik overzie, en drijft ze op den rug des lava-wegs, over welken ik wandel; ik hoor niets dan de voetſtappen mijns muilezels.

Ik verlaat den heuvel, wende mij regts, en daal naar de vlakte af, die aan den kegel des vuurſpuwers eindigt, en over welke ik meer naar beneden reeds, toen ik naar de Heremitage afzakte, gekomen ben. Zelfs bij het gezigt dezer verkalkte overblijfſelen der verwoesting kan zich de verbeelding naauwelijks die velden van vlammen en geſmolten metalen ſchilderen, welke zich op het oogenblik eener vuur-doorbraak uitſtorten. Welligt zweefden zij DANTE voor den geest, toen hij in zijne *Hel* de brandende zandwoestijnen maalde, waar eeuwige vlammen langzaam en ſtil aftrekken —

Come di neve in Alpe ſenza vento.

Thans openen zich hier en daar de wolken. Ik zie plotſeling, van tijd tot tijd, *Portici*, *Caprea*, *Iſchia*, *Poſilipo*, de zee, met de witte zeilen der visſcherskanen bezaaid, en de kusten des zeeboezems van *Napels*, door oranjeboomen beſchaduwd. Het is het Paradijs, van uit de Hel gezien.

Ik heb den voet des kegels bereikt. Wij ſtijgen van onze muilezels; mijn leidsman geeft mij eenen langen ſtok, en wij beginnen in de ontzaggelijke aschhoopen naar boven te klimmen. De wolken dringen zich te zamen, de nevel verdikt zich, en de donkerheid neemt toe.

Ik ben op den top van den *Veſuvius*. Ik zit, ſchrijvende, aan den mond des vuurbergs, en ben voornemens

mens in zijnen muil af te dalen. De zon blikt somtijds door den nevelsluijer, welke den geheelen berg inhult. Dit bijlicht, dat mij een der schoonste landschappen der aarde verbergt, verhoogt nog meer de verschrikkingen van dit oord. De *Vesuvius*, door nevel-wolken van het betooverend land gescheiden, dat rondom zijnen voet ligt, schijnt zich midden in eene woestenij te verheffen; en de schrik, welken hij inboezemt, wordt niet verzacht door het gezigt eener bloeijende stad aan zijnen voet.

Ik sloeg mijnen leidsman voor, in den krater neêr te dalen. Hij maakte eenige zwarigheid, om meer geld te bekomen. Wij kwamen omtrent eene som overeen, welke hij op het oogenblik hebben wilde. Ik gaf hem het geld. Hij kleedde zich uit. Wij gingen eenigen tijd langs den rand des afgronds heen, om een pad te vinden, dat minder steil en gemakkelijker naar beneden voerde. De gids bleef eindelijk staan, en waarschuwde mij om gereed te zijn. Wij daalden af.

Wij zijn in de diepte van de kolk. Hoe zou ik dezen chaos malen! Men verbeelde zich een bekken van eene mijl omvangs en driehonderd voet hoogte, dat zich in de gedaante eens trechters opent. De randen, of inwendige wanden, zijn gegroefd door de vuurstroomen, welke het bekken bevat en uitgeworpen heeft. De uitstekende gedeelten dezer groeven gelijken naar de pilaarwerken van gebakken steen, waarmede de *Romeinen* hunne zware muurwerken ondersteunden. Hier en daar hangen groote rotsklompen bij de wanden neêr, en derzelver met een deeg van asch vermengde ruïnen bedekken den bodem des afgronds.

De grond van het bekken is op verscheidene wijze gescheurd. Nagenoeg in deszelfs midden ziet men de groote openingen, die eerst in lateren tijd ontstaan zijn, en in het jaar 1798, gedurende het verblijf der *Franschen* in *Napels*, vlammen uitwierpen.

Uit verscheidene deelen van de kolk, bijzonder op de zijde van *Torre del Greco*, stijgen rookwolken op. Op

de

de tegenovergeſtelde zijde, naar *Caſerta* heen, zag ik eene vlam. Wanneer men de hand in de aſſche houdt, vindt men die, eenige duimen diep onder de oppervlakte, gloeijend heet.

De kolk heeft de kleur eener uitgegloeide kool. Maar de Voorzienigheid kan, gelijk ik dikwijls heb opgemerkt, wanneer zij wil, zelfs over de verſchrikkelijkſte voorwerpen bekoorlijkheden verſpreiden. De lava is op eenige plaatſen blaauw, hemelsblaauw, geel en hooggeel gekleurd. De door het geweld des vuurs daarheen geſlingerde en verdraaide granietblokken hebben zich aan de uiteinden als palmen en acanthusbladen omgebogen. De vulkaniſche ſtof, die op de rotſen, over welke zij vloot, geſtold is, vormt hier en daar rozen, vuurraden, banden, doet de gedaanten zien van planten en dieren, en bootst de menigvuldige teekeningen na, welke men in de agaten vindt. Ik zag op eene blaauwachtige rots eene zwaan van witte lava, die zoo volkomen gelijkende was, dat men zou gezworen hebben, dat de ſchoone vogel op eene ſtille watervlakte rustte, den kop onder den vleugel verbergende, en den langen hals als eene rol zijde over den rug uitſtrekkende.

Ik vind hier het diepe zwijgen weder, dat ik eenmaal omſtreeks den middag in *Amerika's* bosſchen vond, toen ik, mijnen adem inhoudende, ſlechts het tikken der polſen in de ſlapen mijns hoofds en het kloppen van mijn hart vernam. Somwijlen ſlechts vielen windvlagen van den top des kegels neder in de kolk, ruischten in mijne kleederen, en fluitten in mijnen ſtok. Ook hoorde ik eenige ſteenen onder de voeten mijns geleiders, die in het zand klom, naar beneden rollen. Een flaauwe weergalm, als de klank van metaal of glas, verlengde het geruisch van den val, tot alles weer zweeg. Welke grafſtilte, vergeleken met het vreesſelijk geraas, dat dit zelfde oord deed ſchudden, toen de berg het vuur zijner ingewanden uitgoot, en de aarde met duisternis bedekte!

Men kan hier eene regt wijsgeerige aanmerking maken,

ken, en, zoo men wil, met der menſchen werken en ſtreven medelijden betuigen. Immers, wat zijn alle die beroemde omkeeringen van rijken en ſtaten tegen de natuurverſchijnſelen, welke de gedaante der aarde en der zeeën veranderen? Gelukkig ware het nog, zoo de menſchen de weinige oogenblikken, welke zij bijeen zijn, niet aanwendden om elkanderen te kwellen. Maar, zoo dikwijls de *Veſuvius* zijne afgronden opende, om ſteden te begraven, heeft zijne woede de menſchen onder bloed en tranen gevonden. Wat zijn de eerſte teekenen van gezellige zeden, de eerſte ſporen van menſchelijke tegenwoordigheid, welke men, in onze dagen, onder de gedoofde asch des vuurſpuwenden bergs gevonden heeft? Foltertuigen en geboeide geraamten. (*)

De tijd verkeert, en even zoo veranderlijk zijn der menſchen lotgevallen. Het leven, zegt een Grieksch gezang, vliegt als het rad eens wagens.

PLINIUS verloor het leven, daar hij van verre den brandenden berg wilde beſchouwen, in welks kolk ik gerust nederzit. Ik zie den afgrond rondom mij dampen. Ik denk er aan, dat, weinige vademen dieper, eene vuurkolk onder mijne voeten is; ik denk er aan, dat de brandende berg zich eensklaps openen, en mij met deze vergruisde marmerblokken in de lucht ſlingeren kon.

Welke Voorzienigheid heeft mij herwaarts gevoerd? Door welk toeval hebben de ſtormen des *Amerikaanſchen* Oceaans mij op de velden van *Lavinium* geworpen? Ik voel mij gedreven, een blik terug op dit onrustig bewogene leven te werpen, waar alles, gelijk de H. AUGUSTINUS zegt, met ellende vervuld is, en de hoop ledig van geluk. Op *Armorica's* rotſen geboren, hoorde ik in mijne wieg eerst het bruiſen der zee; en aan hoe vele oevers heb ik niet ſedert even dezelfde golven, die ik hier wedervinde, zich zien breken! Wie had mij voor weinige jaren gezegd, dat ik de

(*) In *Pompeji.*

de baren, welke op de kusten van *Engeland*, of op de zandige ſtranden van *Kanada*, aan mijne voeten rolden, aan de graven van SCIPIO en VIRGILIUS zoude hooren zuchten? Mijn naam ſtaat in de hut des wilden van *Florida* geſchreven. Nu ſtaat hij ook in het boek des kluizenaars op den *Veſuvius*. Wanneer zal ik aan de poort mijner vaderen wandelſtaf en reismantel nederleggen?

O Patria! O Divum domus Ilium!

Hoe benijde ik het lot diergenen, die nooit hunne bakermat verlaten hebben, en niemand avonturen vertellen kunnen!

EENIGE BIJZONDERHEDEN, RAKENDE DEN VELDSLAG BIJ QUATREBRAS, ENZ.

(*Paris revifited in* 1815 *by way of Bruſels; by* JOHN SCOTT. *Lond.* 1816.)

Vertrek der Engelſchen uit Bruſel naar den ſlag van Waterloo.

Het was één uur des morgens van den 16den Junij 1815, dat het geluid des waldhoorns door de ſtraten van *Bruſel* weergalmde, den ſoldaat tot de loopplaats oproepende. Bevorens waren orders uitgevaardigd, dat elk zich in gereedheid moest houden om uit te trekken.

Het trof vele duizend ooren; maar, ſchoon het nog duister was, zoo wekte het ditmaal weinigen uit den ſlaap. De Officiers der armee waren in drukte geweest om zich gereed te maken, gedurende al den tijd des avonds, ſedert zij last ontvingen om zich marschvaardig te houden. Te *Bruſel* was de onrust en angst in alle harten: ieder huis was het tooneel van ſcheidingen, niet min teeder en ſmartelijk om de korte gemeenzaamheid, welke was voorafgegaan. De jonge lieden, die

die niet zeer zorgvuldig geweest waren, liepen heen en weêr, om zich allerlei noodwendigheden voor den marsch te verſchaffen. Bloedverwanten en bijzondere vrienden, tot verſchillende regimenten behoorende, ſnelden voor een oogenblik te zamen, om elkander de hand te drukken en met wederkeerige vertrouwde kommisſien kortelijk te belasten, welke de overblijvende had te volbrengen.

Het gezigt van *Brusſel*, terwijl de troepen bijeenkwamen en zich in hunne gelederen begaven, wordt beſchreven als allerbijzonderst en treffend. Het kon niet misſen zoo te zijn. De duisternis maakte ſpoedig plaats voor de eerſte morgenſtralen van den zomerſchen hemel; maar de kaarſen bleven nog aanhoudend door de ramen ſchijnen, toonende, dat er niemand dien nacht zich had ter rust begeven; en derzelver bleeke glans, naarmate de morgen vorderde, gaf een melankoliek, ziekelijk aanzien aan de ſtraten, wel ſtrookende met het gevoel der aanſchouwers, die zich verzamelden om vlugge en wakkere lieden te zien in den dood gaan. Het licht was naauwelijks toereikend, voor de marsch begon, om de aangezigten te onderſcheiden; pluimen, vaandels en bajonetten was bijna alles, wat men kon ontdekken. Men liep af en aan, en verzamelde en rangſchikte zich in een nevelig duister. Officiers te paard kwamen eensklaps voor den dag uit de diepe ſchaduwen, die in de verte lagen verſpreid; luid geſchreeuw werd gehoord, veroorzakende eene verwarring, die echter ſpoedig in krijgskundige geregeldheid eindigde. Vrouwen, die te huis affcheid genomen hadden, konden zich hiermede niet te vreden houden, maar begaven zich naar buiten, en ſtonden in ligte, onachtzame kleeding op de hoeken, waar zij wisten, dat hare vrienden moesten voorbij komen, — bijna beſchaamd over hare gewaarwordingen, maar buiten ſtaat den wensch te weerſtaan, om nog een' blik te gewinnen, en nog een' handdruk te ontvangen. Onze Officiers ſpreken met geestdrift van de *Brusſelaren*,

bij welken zij zijn gehuisvest geweest. Één werd omhelsd door zijnen hospes op het oogenblik des vertreks, en gedrongen te beloven, dat, zoo eenig voorval hem naar *Brusfel* terug mogt voeren, hij zou wederkeeren in hetzelfde huis, waar hij lang op de vriendelijkfte wijze was onthaald. De belofte werd gehouden: flechts één dag verliep, alvorens de Officier weer voor de deur van dezen goeden burger ftond. Hij vertoonde zich bebloed, uitgeput en benaauwd: zijn noodiger ontving hem met opene armen: „ Nu, " zeide hij, „ hebt gij mij voor altijd tot uw' vriend gemaakt; want gij hebt uwe belofte gehouden, en getoond, dat gij ftaat maakte op mijne opregtheid." Iedere mogelijke oplettendheid werd dien Officier bewezen, gedurende verfcheidene maanden zijner langzame herftelling; en er was geene mindere kieschheid in de wijze, als hartelijkheid in de neiging, die dezelve voorfchreef.

WELLINGTON *bij Quatrebras.*

Kort na drie ure ('s namiddags) reed de Hertog VAN WELLINGTON naar dat gedeelte van het flagveld, hetwelk onmiddellijk aan het dorp *Quatrebras* ligt. Hij werd gevolgd door zijnen ftaf, die echter niet zeer talrijk was. Hij hield eenige roeden in het front des 92ften regiments ftil, blootgefteld aan een zeer hevig vuur van kogels en druiventrosfen. Hij fprak weinig of niets: zijn blik was die van een volkomen bedaard, maar ernftig en misfchien eenigzins bezorgd man. Hij zag met infpanning naar verfchillende deelen van het veld, waar gevuurd werd, en haalde dikwijls zijn horloge uit, alsof hij de aankomst berekende der regimenten, die nog gewacht werden. Hij zeide omtrent dezen tijd iets, wanneer de kavallerij mogt verwacht worden. De kogels, intusfchen, boorden en vlogen in en langs den grond, waar hij ftond. Hij was niet lang op het veld geweest, of de arm van een' Officier, met wien hij zoo even in gefprek geweest was, werd weggenomen door een' kogel. De lijder werd terftond weggebragt, — maar zijne Lordfchap

ſchap werd niet beſpeurd eenige acht te ſlaan op het onaangename voorval. Men houdt het voor eenen goeden en zelfs menschlievenden regel, op deze ſchijnbaar onachtzame wijze te handelen, in zoodanige omſtandigheden, waarin noch moed noch tijd moeten verſpild worden: al de verligting, welke men den gekwetſten kan geven, is, voor hen te zorgen, — en uitdrukkingen van medelijden, of zelfs het minſte blijk deszelven, zou ſlechts de aandacht aftrekken, en misſchien den moed benadeelen.

Kort na dit voorval ſteeg de Hertog van zijn paard, èn, zijnen ſtaf hetzelfde bevelende te doen, zat hij voor een' kleinen tijd neder op den grond. De regimenten, naarmate zij aankwamen, marcheerden het veld binnen, langs den weg, waar zijne Lordſchap zich bevond; de kogels vlogen onophoudelijk onder hen; één nam den knapzak van den ſchouder eens gemeenen; hij vloog tot eenen aanmerkelijken afſtand, maar de man liep hem na, en bragt hem terug, onder het luid gelach van allen, die het zagen.

De *Brunswijkſche* ruiterij werd teruggedrongen door de *Franſche* kurasſiers op dit punt: de Hertog ontweek hunnen uitval.

Hij hernam zijnen ouden grond: — het gevecht breidde zich thans uit. Een Officier, behoorende tot het bataljon digt achter zijne Lordſchap, zag op ééns eene zware kolom *Franſche* infanterij naderen. Hij riep haastig en luide: „ Daar is een korps van hen!" De Hertog hoorde, wat er gezegd werd; en zachtjes, zonder eenige verandering in zijne houding, keerde hij den kop van zijn paard in de rigting, werwaarts de Officier wees, en ſtapte langzaam naar dien weg. „ Ja," zeide hij, „ dat is een aanmerkelijk korps daar — een aanmerkelijk getal inderdaad." Vervolgens, zonder zijnen bedaarden toon te veranderen: „ Kolonel, gij moet aanvallen." De aanval geſchiedde, en andere aanvallen volgden, die over het geheel ſlaagden; maar naauwelijks iets van dat wakkere bataljon keerde terug, — en

dit geringe overschot werd zelf tot een overschot verminderd, op den roemvollen, maar verschrikkelijken dag van den 18den.

Wij vinden ons verpligt, in wederspraak van sommige verspreide geruchten, hier bij te voegen, dat de Hertog zelfs voor geen oogenblik aan de uitkomst van den veldslag wanhoopte. Een uitstekend *Britsch* Generaal, zijne Lordschap, in den avond van den slag, eenige min of meer ontmoedigende bedenkingen gemaakt hebbende, kreeg ten antwoord: „ Gij bedriegt u. Binnen het half uur (op zijn horloge ziende) zult gij zien zijn zij geslagen. Ik ken mijne eigene troepen, zoo wel als die, tegen wie zij vechten."

Eene dame te *Brussel* had vier *Schotten* in kwartier. Deze verlieten haar huis den 15den Junij, en één keerde gewond terug; de anderen waren op het slagveld gebleven.

Een *Schot* snelde naar eenen, op den grond zittenden, gewonden *Franschman*, om hem af te maken. Deze zag zijnen vijand naderen, met de bajonet op hem gerigt, — hij veranderde nogtans niet van gelaat, uitgezonderd dat hij een luimig glimlachje, als van vriendelijk verzoek, op zijn wezen trok, terwijl de ander digt bij kwam, en, zijne schouders ophalende en de handen uitstrekkende, riep hij op eenen toon van goedhartig beroep: „*Ah, Monsieur Anglais!*" De *Hooglander* was vermurwd: „ Loop naar de achterhoede, jou....!" was het antwoord. De arme *Franschman* deed zijn best, om te kruipen, nog altijd met een lachje op het gelaat, waarheen zijn overwinnaar wees.

Bijna iedereen, met wien ik in gesprek kwam, die in dezen wanhopigen slag was ingewikkeld geweest, sprak in de sterkste bewoordingen van de houding der arme gewonde paarden. Wanneer ze getroffen werden, bleven

ven ze ſtaan, beefden in elke ſpier, en zuchtten diep, terwijl hunne oogen woeste ontzetting vertoonden.

Het paard van een zeer gedistingueerd Officier van de garde te paard behoudt nog de levendige herinnering der ſchokken en ſchrikken, in het treffen ondergaan; het geſchreeuw en geraas daarvan ſchijnt zich in deszelfs ooren vastgezet te hebben: — wanneer iemand hem in den ſtal nadert, ſtelt hij zich in postuur tot een' aanval, en ſpringt alsof hij een' ſabelhouw wilde ontwijken.

Sommigen der paarden, daar zij op den grond lagen, van de eerſte flaauwte door hunne wonden herſteld zijnde, vielen aan het eten van het gras rondom hen, — zich dus omringende met een' kring van kàlen grond, welks beperkte uitgebreidheid hunne zwakheid bewees.

Anderen dezer belangrijke dieren, aan welken de mensch zich zoo krachtig hecht, zag men gerustelijk grazen midden op het ſlagveld, tusſchen de beide vijandelijke linien, de ruiters van derzelver rug weggeſchoten zijnde; terwijl de kogels, die hun over den kop vlogen, en het geraas voor, achter en ter zijde, hen geen oogenblik aftrokken van de gewone aandriften hunner natuur.

Een *Fransch* ſcherpſchutter trok, gedurende een' geruimen tijd, partij van het ligchaam eens gewonden *Britſchen* Officiers, die verre vooruit gevallen was, gedurende een' aanval, door zijn regiment gedaan. De *Franschman* laadde zijne bus, kruipende achter zijnen gevallen vijand, en kwam dan een weinig vooruit om haar af te ſchieten, wederom terugkeerende om zich klaar te maken voor een ander ſchot. Terwijl deze werkzaamheid haren gang ging, greep een geſprek ſtand tusſchen de partijen. „ Gij *Engelſchen* zult gewis van onzen Keizer geklopt worden," zeide de tirailleur; „ gij hebt geen kans met ons." Dit werd verſcheidene keeren herhaald, terwijl hij naar zijnen ouden ſchuilhoek terugkeerde; — maar ten laatſte kwam de *Franschman*

terug met een' grappigen lach op zijn wezen, en, in plaats van, als voorheen, te blijven om zijn geweer te laden, riep hij in haast uit: „ *Ah, ma foi*, ik geloof, gij *Engelſchen* zult den Keizer kloppen: *bon jour, mon ami!*"

Een *Engelſche* dragonder lag gewond binnen de *Franſche* linien. Eene ſtroopende partij *Franſchen* plunderde den armen knaap uit, — en verſcheidenen van hen, die in *Engeland* als krijgsgevangenen geweest waren, namen deze gunſtige gelegenheid waar, om hem eene les te lezen over zekere politieke daden en beginſels; zoo als het regt der *Franſche* natie om haren eigen Souverein te kiezen, en de trouweloosheid en roofzucht van *Engeland*, welks onuitputbaar goud altijd werkzaam was om oorlog en alle de ellenden der tweedragt te verwekken. Onze bloedende ſoldaat was verpligt zeer onderdanig te luisteren naar deze leer en beſchuldigingen, — „ want gij weet, Mijnheer," dit waren zijne woorden, „ zij waren mij thans de baas."

(*Het vervolg hierna.*)

DE RIJNVAL BIJ SCHAFHAUSEN.

De herfst verſierde de boomen, het vriendelijke licht der zinkende zon het ganſche landſchap langs den weg van *Bazel* naar *Schafhauſen*. Mijn geest, ſedert vele weken met niets bezig gehouden, dan met de liefelijkſte beelden des ſchoonen *Zwitſerlands*, had alle boeijen des gewonen levens afgeworpen; de donkere wolken der toekomst waren voorbij getrokken, alle kleine wonden des verledenen geheeld. De tegenwoordigheid ſtreelde mij; van haren ſchoot lachte mij de zachte hoop, en het krachtige geloof aan het goede toe. Ik was als nieuw geboren. Mijn trouwe medgezel door het leven zag ſomtijds mij, dan ik hem aan, met dien blik, welke den zaligen vrede der ziele, veel beter dan woorden, verkondigt. Ik dacht niet aan hetgeen mij gelukkig gemaakt had, niet aan hetgeen mij verbeidde; ik was verloren in de onuitſprekelijk zoete rust.

„ Hoort

„ Hoort gij, hoe de *Rijn* dondert?" vroeg de voerman. Het ging mij, alsof iemand mij met een' ſteek uit eenen verkwikkenden ſluimer wekte. „ Moet zich ook *die* vriend met gedruisch aanmelden?" zeide mijn man. — „ Zijn wij dan reeds bij *Schafhauſen?*" — „ In twee uren," antwoordde mijn weldoener op den bok. — De *Rijn* werd intuſſchen geſtadig luidruchtiger, tot het hem gelukte, eindelijk mijne opmerkzaamheid geheel tot zich te trekken, en groote verwachtingen bij mij op te wekken.

Ik kon den anderen morgen naauwelijks afwachten. Vóór het aanbreken des dags ſprong ik uit het bed in mijne kleederen. Doch hoe ſchrikte ik, toen de bediende ons met groote zielerust zeide, dat er buiten een dikke nevel was. „ Hij zal wel overgaan," zeide mijn man. „ Neen," antwoordde de ongeluks-profeet, „ er komt regen uit, en die houdt hier zeer lang aan." Ik had kunnen ſchreijen; ik wist, dat mijn man zich niet kon ophouden. Deze ging met groote ſchreden de kamer eenige keeren ſnel op en neér; toen ſtond hij ſtil, en zeide: „ Tot tien ure zullen wij het afwachten." Ik zette mij tot geduld, en gaf den hemel goede woorden. Het ſloeg tien uur; maar de nevel wilde er geen acht op ſlaan. „ Ik wil toch naar de plaats van den val gaan," zeide mijn man. „ Mijne verbeelding moge den kwaden trek van den nevel eenigzins weer goed maken. Wilt gij mede?" — Gemelijk over de te leur geſtelde verwachting, en ontevreden met mijzelve, dat ik, in ſpijt mijner geeſtelijke wedergeboorte op gisteren, nog ſteeds een broos werktuig in de hand der werkelijkheid was, zeide ik: „ Neen! Ik zou mij, wanneer ik het langgewenschte doel zoo nabij was, ſlechts nog meer ergeren." — „ Dat zult gij niet! Welligt: — doch ik wil u niet misleiden." — „ Gij weet," zoo brak mijn verdriet thans los, „ gij weet, ik kan geenen nevel verdragen — noch in de diepte noch in de hoogte, noch in proza noch in verzen, noch in *Schafhauſen* noch aan den *Rijn*-val." — „ Maar men ziet mogelijk, ſchoon ook door eenen zwaren ſluijer, toch iets." — „ Ik voor mijn deel," antwoordde ik, „ zie alle voorwerpen gaarne klaar en duidelijk in de geſtalte, zoo als ze God voor mijne gezonde oogen geſchapen heeft. Ga alleen, lieve man, en behelp u zoo goed gij kunt." — Hij nam hoed en ſtok, eenigzins langzaam, en zag mij, als biddend, aan. — Ik bezon mij, en reikte hem den arm, terwijl ik

dacht: „ Hebt gij niet dikwijls oorden betreden, waar een groot verſchijnſel iets verhevens gewekt had, en zijt in eerbied of verrukking opgeheven geweest, ſchoon gij noch verſchijnſel, noch werking zaagt?" — Ik ging mede. Het berouwde mij niet.

Wij ſtonden aan den oever des *Rijns*, nog eenige honderd ſchreden voor zijnen val. Wij ſtonden in dikke duisternis gehuld, in den onzaligen toeſtand der ziele, die zonder licht is. — Doch ſlechts voor eenen korten tijd: daar — hoe kan ik u dat beſchrijven? Had het iets van de werking eener grootſche muzijk?... Wilt gij met de werken der ſtervelingen de werken des Oneindigen vergelijken? — Wat ik hoorde, was den donder gelijk, die, met het bruiſen des geweldigen ſtorms, bij aanhoudendheid over ons hoofd rolt. Het werkte zoo op mijne ziel, dat ik had mogen nedervallen en aanbidden. Mijn man had zijnen arm om mij geſlingerd, hield mijne hand vast aan zijne borst gedrukt, en riep uit: „ God! *dat* is groot! en ook *wij* zijn uw werk!" — In een oogenblik werd het voorhangſel van elkander geſcheurd; eene heilige ſtem riep in mijn binnenſte: „ Er zij licht, en het was licht!" Snel, als blikſemſtralen, vlugtte de nevel, door de pijlen der zon vervolgd, in het gebergte terug — en de *Rijn* bevochtigde de bloemen aan den gindſchen oever.

Vrij, in ſtille opgeruimdheid — het beeld onzer jeugd — kwam de ſpiegelgladde ſtroom van *Schafhauſen* nederwaarts, aan beide zijden zijner baan door eerwaardige rotſen tegen ſtormen, gelijk wij door ernſtige, maar lievende ouders, beſchut. Niet vermoedende, wat hem voor de deur ſtond, ſpeelden zijne golven, juist tegenover ons ſtandpunt, vrolijk en dartel in menigvuldige bekoorlijke geſtalten. Er verhieven zich ſteenen in verſchillende vormen uit de bedding van den vloed; de zilveren golven ſprongen tegen dezelven op, en vormden allerhande kleine, liefelijke kaskaden, ieder met een' krans van de levendige kleuren der gebrokene zonneſtralen omringd. — En nu — eenige ſchreden verder: daar ſtortte het vrolijke, onbeſchrijfelijk ſchoone leven — diep, diep in den afgrond neder! Met ontzettende kracht vlogen de verbrijzelde golven, als de vertwijfeling, tegen de wolken op! — Opgelost in ſtof, zonken zij, der zonne tegenover, met den heerlijken boog des vredes als met de kroon der overwinning verſierd, in het ſtille dal neder, om andere golven te

vor-

vormen, andere velden te zegenen, en andere bloemen te kusſen.

DE PANTOFFEL-TAKTIEK, OF DE KUNST OM DE MANNEN ONDER HET JUK TE BRENGEN.

(Vervolg en ſlot van bl. 497.)

Nergens in de natuur raken de uiterſten elkander inniger dan in de vrouwelijke keel, ten ware men het vrouwelijk gemoed uitzonderde. Zij is even geſchikt, om de hardſte en raauwſte wanklanken, als de zachtſte en zoetſte welluidendheden voort te brengen. In beide gevallen is zij een zeer werkzaam wapen, wanneer zij met beleid tegen het mannelijk oor gerigt wordt.

Er zijn zekere ſnijdende en ſcherpgepunte fluitjestoonen, welke het ſterkſte trommelvlies in ſtaat zijn te doorboren, en den man ſlechts de keuze laten tusſchen verdooving en ſnelle vlugt. Zijn wij nu door de natuur met eene aldus georganiſeerde keel uitgerust, zoo moeten wij denzelfden regel in acht nemen, welken ik voor het gebruik der tegen de oogen en den neus des mans gerigte wapenen heb voorgeſchreven. Wij moeten den bijſtand eener radde tong daarmede verbinden, en deze beide geallieerden even zoo krachtig als onverhoeds tegen den oproerigen echtgenoot rigten. — Het is waar, ik heb eenen halsſtarrigen booswicht gekend, die zich in zulke gevallen van een zeker tegengif bediende, daar hij, zoodra zijne vrouw hare mondbatterij tegen hem ſpelen liet, eene kindertrompet en rateltje in beweging bragt, en in diervoege het ſnijdende der vrouwelijke keel eenigermate te dempen en te verſtompen wist. Doch gewoonlijk nemen de mannen in zulke gevallen liever de wijk, dan dat zij zich aan het gevaar blootſtellen, met doofheid of dolheid geſlagen te worden.

Ook bij deze wapenſoort moet ik, intusſchen, het boven gezegde herhalen, dat zij het teedere en met regt zoo genaamde ſchoone geſlacht ter ontſiering ſtrekt, en ſlechts diegenen is aan te bevelen, welke zich niet boven de cathegorie der vischwijven kunnen verheffen.

Schooner en glansrijker is de zege der pantoffel, wanneer de

de vrouwelijke keel met de tooverij van Filomele op het mannelijke oor werkt. Niets is zinrijker bedacht dan de fabel van de Sirenen en de reisgenooten van ULYSSES. Gelijk dezen, door de zoete tremblanten dier melodieuze zeemonsters, van het boord des schips in de ondiepte gelokt werden, zoo zijn ook *wij* in staat, door de betoovering onzer stem, den echtgenoot van zijne ingebeelde hoogte in den afgrond der pantoffel-heerschappije neder te rukken. En inderdaad, ik zou den ongevoeligen willen zien, die niet zijnen laatsten daalder voor eene Turksche shawl weggaf, die niet zijnen laatsten zilveren lepel voor eene Merinos verzette, en zijn' goeden naam daarbij, wanneer wij onze bede met de fluittoonen eener MARA en CATALANI voordragen! Het doet mij daarom steeds eene regt innige vreugde, wanneer ik getuige der zege ben, welke hier of daar eene Sirene op de bedenkelijkheden en koude redegronden hares mans behaalt; en, zoo menig rijke wellusteling de vrijheid of de deugd eener schoone vrouwe door zijn metaal waant te koopen, zoo kunnen wij met grooter regt beweren, dat wij de vrijheid, de deugd, en zelfs de rede der mans door het metaal onzer kele weten om te koopen.

Hoe nu dit wapen te gebruiken zij, zal ik terstond aantoonen, daar ik tot de hoogere vrouwelijke taktiek overga, namelijk tot de kunst om de mannen te bekirren, te betooveren, te ontwapenen, te boeijen, en geboeid onder de pantoffel te brengen.

De grondslag dezer hoogere krijgskunst is de vrouwelijke *schoonheid*. Zij is dat wapen, hetwelk het vrouwelijke geslacht altijd van de zege over het mannelijke verzekeren zal. De ruwste kannibaal wordt door haar verzacht en getemd; en, zoo HERCULES zijne knods en zijne leeuwenhuid wegwierp en een spinrokken aangreep om haar te huldigen, zoo RINALDO's kracht door ARMIDA's bekoorlijkheden vastgetooverd wierd, ja zoo de moordzuchtige MARS zelf in de banden van CYTHEREA smachtte, dan ken ik niets, hetgeen de kracht der schoonheid treffender verzinnelijkt, ten zij misschien de allegorie van den leeuw, op wiens rug de kleine scherpschutter AMOR rijdt.

Dan, vergeten wij toch niet, mijne bekoorlijken! dat de schoonheid een dood kapitaal is, wanneer wij daarmede niet

te

te woekeren, wanneer wij ze niet tot eene munt weten te ſtempelen, waarmede wij de vrijheid der mannen koopen.

Wat zeg ik? Een dood kapitaal? Ach, mijne vriendinnen! — Schoonheid, zoodra zij niet met ſlimheid gepaard gaat, gelijkt een doodelijk wapen in de handen eens onervaren kinds, hetwelk zich maar al te gemakkelijk tegen deszelfs eigene borst rigt. — o, Laat het zich diep in uwe zachte zielen inprenten, mijne jongere vriendinnen! dat er geen verderfelijker geſchenk des hemels, geen grooter vloek beſtaat, dan juist die onergdenkende ſchoonheid, welke geene Argusoogige ſlimheid tot wachter heeft. Want gelijk de gejaagde ree, gelijk de onnoozele duif, wordt zij van alle jagers met netten omzet; alle mannen, begeerig naar vangst en buit, verklaren haar den oorlog.

De ſlimheid alzoo is het, welke met de ſchoonheid in verbond moet treden, niet alleen om haar tegen aanvallen te behoeden, maar ook om haar de zege te helpen bevechten. En juist de regelen dezer vrouwelijke ſlimheid zijn het, welke ik thans, onder den titel: vrouwelijke temkunst, toegepaste koketterij, of pantoffel-taktiek in den hoogeren zin, zal voordragen.

Het ganſche geheim der vrouwelijke temkunst berust op de grondſtelling: „ Werp de ſchoonheid den wellustigen man niet als een lekker beetje voor, maar beſchouw ze als een lokaas om de mannen te vangen."

Bedenkt, mijne jonge vriendinnen! dat verzadiging het graf der liefde is. — Laat uwe mans daarom meer ſmachten dan zwelgen, meer begeeren dan genieten; en, wanneer gij hun genieten laat, zoo vergunt hun ſlechts, aan den beker des genots te leppen, niet, denzelven met volle teugen te ledigen. — Eene ſchoone vrouw, die zoo dwaas of hartstogtelijk is, haren man tot zwelgerij te verwennen, gelijkt eenen onzinnigen verkwister, die het zijne in eene week glad uitgeeft, en voor den overigen langen levenstijd gebrek lijden of bij anderen borgen moet. Zoo oogst ook zij voor den geheelen overigen huwelijkstijd niets dan onverſchilligheid, verveling, walging en verdriet; de *nimbus* harer ſchoonheid is verdwenen; aan het genot is de ſaus, aan de bekoorlijkheid de prikkel, aan het vrouwelijk wapentuig de punt ontnomen; met één woord: zulk eene dwaze vrouw heeft zichzelve ontwapend, hare heerſchappij ligtzinnigerwijze uit de han-

handen gegeven, en zich tegen de majesteit der pantoffel grovelijk bezondigd. Gij moet met uwe gunstbewijzen woekeren, mijne jonge vriendinnen! Gij moet over uwe aandoeningen waken en heerschen. Iedere blik, iedere zucht, iedere handdruk, iedere kus zij een welberekende aanval op de vrijheid des mans. Eenen stormenden aanval moet gij lang door het zegerijk geweld uwer oogen afkeeren; den hoogsten prijs der liefde slechts den geknield biddenden toestaan, die onbepaalde onderwerping belooft, de heerschappij der pantoffel plegtig erkent, en door dierbare offers en onderpanden garandeert. Zoo zult gij voor den man steeds in de glorie der schoonheid pralen, schoon ook de griffel des tijds reeds lang voren in uwe gladde wangen gegroefd heeft.

En nu nog eenige bijzondere taktische regelen en geheimen.

De ziel der vrouwelijke temkunst is de kunst om te bedriegen, of de veinskunst. Veinzerij is de dochter der slimheid; of veeleer, zonder haar is de slimheid een onding. Het zou niet moeijelijk vallen, deze stelling even zoo scherpzinnig als geleerd uit elkander te zetten. Doch het is te hopen, dat mijne schoonen van hare waarheid te innig doordrongen zijn, dan dat ik zou noodig hebben, mij bij zoo in het oog loopende praemisfen op te houden. — Dit alzoo aangenomen zijnde, is de vraag: hoe bedriegt men de mans?

Om dit doel te bereiken, moeten wij ons, voor alle dingen, van twee magtige bondgenooten verzekeren. Deze zijn de trotschheid en de ijdelheid des mans. De eerste winnen wij zeer ligt door de, reeds boven gemelde, kunstgreep, dat wij den man, terwijl wij *hem* regeren, steeds in de meening houden, dat hij *ons* regeert; dat wij derhalve alle offers, welke hij ons moet brengen, niet als blijken zijner gehoorzaamheid, maar als blijken zijner grootmoedigheid, niet op eenen gebiedenden, maar op eenen vleijenden, biddenden toon, van hem vorderen. — Doch zijne ijdelheid koopen wij daardoor om, dat wij hem in den waan versterken, dat al ons streven slechts daarheen gerigt is, *hem* te behagen; dat zijne liefde de éénige afgod is, aan welken wij ons met lijf en ziele offeren. Hebben wij ons dus van de Hooge Geallieerden verzekerd, zoo trekken wij met alle wapenen der schoonheid tegen hem te velde, en de zege kan niet lang twijfelachtig blijven.

Laten wij de zaak door een voorbeeld ophelderen.

Wij

Wij wenſchen een nieuw, kostbaar kleed, een modern ſervies, een elegant rijtuig, of iets dergelijks, te bezitten. Onze wensch vindt in de eigenzinnigheid des mans, in zijne berekenende gierigheid, eenen hardnekkigen wederſtand. Hoe vatten wij het aan, om onzen wil door te zetten?

Vooreerst rukken wij met de geheele ſterkte der vrouwelijke welſprekendheid tegen hem aan, ſtellen alle de gronden in ſlagorde, waarom wij bij die en die niet kunnen achterſtaan enz. enz. enz., verſterken ze door de ganſche kracht der welluidendheid, waarvoor onze ſtem vatbaar is, door die zoet indringende accenten, welke onze bede zoo onweerſtandelijk maken, inzonderheid wanneer wij ze in de aanſpraak: mijn lieve, goede man! mijn eenige, zoete engel! mijn beste jongen! en dergelijke gebruikelijke lieſdetitels kleeden, — te gelijk laten wij eenige brandraketten uit onze oogen op hem ſpelen. Doen dezen nog geene werking, zoo breken wij met het zwaar geſchut tegen het centrum op, en branden een' kus op zijne lippen af. Blijft hij desniettemin in zijne oude ſtelling, zoo laten wij eene verdekte batterij van zuchten tegen zijn hart ſpelen. Thans, eindelijk, is hij gereed om te kapituleren, kust onze hand, vraagt verſchooning voor de aangedane beleediging, en ſmeekt om vergeving en amnestie. — Toegeſtaan; en eene teedere omarming is de prijs zijner gehoorzaamheid. — Zoo, mijne vriendinnen! moet hij ieder gunstbewijs door offers koopen. Zoo, mijne vriendinnen! moeten wij de wapens der ſchoonheid gebruiken, om der pantoffel ſteeds nieuwe zegeteekenen te bevechten.

Doch geſteld, alle onze kunstgrepen lijden ſchipbreuk op de ſteenharde onverzettelijkheid des mans. Dan, mijne lieven! blijft ons niets meer over, dan onze reſerves te doen opmarcheren, en eenen beſliſſenden ſlag tegen eene nog onbezette zwakke zijde des vijands te wagen — ik meen, zijn medelijden. De reſerves beſtaan in tranen, flaauwten, zenuwtrekkingen en krampen, welke wij in ſtormmarsch tegen hem doen aanrukken.

En met deze wapenen, mijne vriendinnen! zegevieren wij gewisſelijk, zelfs dán, wanneer ons de wapenen der ſchoonheid mangelen.

Laten wij ons ook geenszins door de eerſte, mislukte proeve afſchrikken, maar toonen wij ons even groot in ons laatſte

ſte wapenmig, aanhoudendheid en volharding, zoo zullen wij gewis eindelijk het ſchoone doel bereiken.

Dit, mijne beminnelijken! zijn de grondſtellingen der toegepaste vrouwelijke taktiek, welke ik u beloofde voor te dragen. En hier ſluit ik deze voorlezing met den opregten wensch, dat zij dienen moge, om de heerſchappij der pantoffel ſpoedig over de ganſche aarde te verbreiden!

VADER HOLM'S REIZE NAAR ZIJNE KINDEREN.

(Vervolg en ſlot van bl. 505.)

„Toen ik destijds van het *Lohmenfelzer* Conſistorie aangeſteld en bevestigd geworden was, en hier doorreisde," begon thans vader HOLM, „dacht ik weinig, dat eens eene dochter van mij Dominésvrouw op deze rijke ſtandplaats zou worden. Ik herinner het mij nog zeer wel, als ik over de ſchoone kerkelanden reed, dat de voerman tegen mij zeide: „Zoo verre gij hier zien kunt, behoort alles den Dominé." Dit geheele oord beviel mij zoo wél, dat ik met eene zekere inwendige vreugde door het dorp en door de rijke dalen reed. — o Heer, hoe heerlijk leidt gij alle onze wegen! Had ik destijds als Subſtitut mij dat alles verbeelden kunnen? Bezwaarlijk had ik dengenen geloofd, die mij de menigte van weldaden voorgehouden had, welke mij de Algoede alreeds bewezen heeft, en nog bewijst. Weet gij nog, mijn kind, hoe wij onze RIEKJE herwaarts geleidden? Toen liet ik mij op die plaatſen brengen, waar de weg, dien ik toenmaals reed, voorbij leidt. Met dankbare tranen overdacht ik den tijd, die tot daartoe verloopen was. En thans, hoe veel is niet —"

„Zie, zie toch! dat is zekerlijk zuster!" viel thans de Rentmeesters vrouw hem in de rede. Zij zag iemand aan het venſter der pastorij met een' doek wenken. In ſterkeren draf reed nu de koetſier op het dorp aan, en Hans volgde zonder SIGISMUND's heenrinnering na.

Minder luidruchtig was hier de verwelkoming, dan in *Goszlau*. Met eenen bedaarden glimlach kwam Dominé GROSZ, RIEKJE's man, de gasten tegen; en RIEKJE, het zachte, hartelijke wijfje, liet eenige tranen der vreugde vallen. Slechts ha-

hare beide dochters, schoon als de gezellinnen der Bevalligheden, wierpen zich met meer jeugdig vuur in de armen harer grootouderen. Zij naderden beide langzamerhand de jaren der huwbaarheid; want DOORTJE was dertien, en BETJE twaalf jaren. Vandaar lag in haar doen ten deele nog de kinderlijke ergeloosheid, en het onnadenkend toegeven aan ieder voorkomend vermaak, ten deele het ontwaken, voor oogenblikken, van een dieper gevoel, enkele herinneringen der bevallige schaamte, waarschuwingen harer eigene, zich ontwikkelende, rede, en sprekender blijken harer kunne, ten aanzien van het zich vormende karakter.

Het was eene treffelijke groep, als deze beide engelen aan de armen der goedhartige ouden hingen, en hare ongeveinsde liefkozingen hun zeiden, welke aandoeningen hare harten vervulden, en hoezeer de toekomst de aanhankelijkheid van haren aard en de nog vastere zamenknooping der natuurlijke banden tot het schoonste genot zou doen gedijen. GUSTAAF was de éénige, die, door de spoor van jeugdige gezelligheid aangezet, meer vreugde over de aankomst van AUGUST, dan over die der ouden, ondervond. Beide knapen, zoo geheel in jaren en neigingen elkander gelijk, hadden het verbond des volkomenen vertrouwens terstond aangegaan, en waren reeds verre in de mededeeling van kinderlijke spelen gevorderd, toen GUSTAAF herinnerd werd, zijne grootouders en tante en oom te verwelkomen.

Lag de grond in het karakter van Dominé GROSZ en zijns gezins over het geheel, of wenschte slechts vader HOLM hier in *Ollgard* eene stillere vreugde des harte, dan gisteren in *Gotzlau*, te genieten? genoeg; hij scheen bij zijne intrede in de pastorij niet volkomen te vreden te zijn, hier ook twee gasten te vinden. Waarschijnlijk wilde hij den dag van heden alleen in den kring zijner familie doorbrengen, welke thans rondom hem verzameld was; daarom trok hij zijne dochter ter zijde, en zeide heimelijk tegen haar: „Ik had liever gewenscht, u met uwe familie alleen te vinden. Wie zijn die twee Jufvrouwen?" Daarop nam de goedhartige dochter vriendelijk, doch met zigtbare verlegenheid, de hand haars vaders, en antwoordde: „Het is moeder en dochter. Doch ik ben verzekerd, dat gij beide, van wege haar voortreffelijk karakter, zult lief krijgen."

„En hoe heeten zij?"

„ Beste vader, (rood wordende) het doet mij leed, u den naam te moeten verzwijgen. Zij hebben het tot eene voorwaarde gemaakt, en ik heb mijn woord gegeven."

„ Hm, zonderling!"

„ Zoo veel kan ik u zeggen, dat zij de weduwe eens Inspectors is."

„ Zoo zij wigtige redenen hebbe om onbekend te blijven, dring ik op geene verdere verklaring."

„ Zij zijn wigtig, of liever planmatig. Doch daarbij kan ik u nog met vertrouwen zeggen, dat gij door hare tegenwoordigheid in het minste niet gehinderd wordt, geheel naar de wenschen uws harte te handelen. Ik kan uit zuivere overtuiging zeggen, dat ik de moeder even zoo hoog achte, als ik de dochter, gelijk eene zuster, lief heb."

„ Goed, RIEKJE; nu verlang ik niets meer te weten."

RIEKJE scheen deze navrage van haren vader verwacht te hebben, en desgelijks de Inspectors-vrouw benevens hare dochter. Zij zagen elkander zoo veelbeduidend aan, en RIEKJE scheen met haren blik te kennen te willen geven, dat zij van één' kant klaar was, doch dat zij ten aanzien van hare moeder nog eenige vrees koesterde. Doch het gelukkig toeval ondersteunde haar ongelijk veel beter, dan zij verwacht had. Het hart der goede grootmoeder werd door het zoete aanhangen harer kleinkinderen te zeer bezig gehouden; en alzoo werd het RIEKJE ligt, hare vragen naar de gasten vlugtig te beantwoorden. Zij hield zich te vreden met den titel: *Mevrouw de Inspectorin*, en de dochter *Jufvrouw* LEOPOLDINE te kunnen noemen; want de jonge wereld rondom haar, hare kleinkinderen, hadden reeds weder eene menigte vragen aan haar gedaan, die zij te beantwoorden had. Bijzonder vroegen haar de meisjes, DOORTJE en BETJE, onophoudelijk naar de bruid van oom: of zij groot en lang was? hoe zij heette? of zij heel aanzienlijk was? of zij heel veel geleerd had? en of zij ook wel zoo vertrouwelijk met haar spreken zou?

Op alle deze vragen kon zekerlijk de goede grootmoeder niets bepaalds antwoorden; want zij zelve kende tot hiertoe de bruid hares zoons, persoonlijk, even zoo min als vader HOLM: maar uit de schilderij, welke zij den kinderen van de bruid ontwierp, zag men ten klaarste, hoezeer haar hart volkomen over de keuze hares zoons te vreden was, en hoezeer

zeer hare verbeelding zichzelve het aanminnigſte beeld geſchetst had. „ Zij is niet al te groot," vertelde zij.

„ o, Dat is goed, dat is goed!" vielen de meisjes haar in.

„ Maar zij zou er zeer goed uitzien, en heeft een voortreffelijk hart. Hare moeder heeft zij nooit onaangenaamheid aangedaan; en alles, wat een meisje tot de huishouding te weten noodig heeft, dat weet zij ook."

DOORTJE. Dan heeft oom haar zeker heel lief.

„ Goed kind! dat kunt gij ligt denken; hij bemint haar als zijn leven."

BETJE. Wij willen haar ook regt lief hebben, als zij zoo goed is.

„ Hebt haar nu reeds lief, mijne kinders!"

BETJE. Gij zijt ook wel heel goed op haar?

DOORTJE. Wat of gij wonderlijk vragen kunt!

BETJE. (Hare grootmoeder omhelzende:) Zult gij ons dan in het vervolg ook nog liefhebben?

„ o Ja, zoo gij goed blijft; maar zou ik dan ook de bruid niet liefhebben?"

BETJE. Ja — maar —

„ Nu, ziet gij! o, Mijn hart verblijdt zich zoo zeer, haar te zullen zien, als ik mij verblijde, u te zien."

LEOPOLDINE, die op eenigen afſtand, met hare moeder en RIEKJE, naar haar geluisterd had, kwam thans met gloeijende wangen haastig op haar toe. In hare oogen blonken tranen. Zij greep de hand der grootmoeder, kuste die, en zeide met eene zeer geroerde ſtem: „ Hoe gelukkig moet de bruid van uw' zoon worden!" IJlings keerde zij zich daarop van haar af, en verliet ſnel de kamer. De Inſpectorsvrouw en RIEKJE waren desgelijks zeer bewogen.

Door LEOPOLDINE's gedrag was nu de overgang tot eene hartelijker gemeenzaamheid tusſchen grootmoeder en de Inſpectors-vrouw gebaand. — „ De Hemel heeft mejufvrouw uwe dochter niet ſlechts met ligchamelijke voorregten gezegend," zeide gene, „ maar ook met een deelnemend, gevoelig hart. o, Het is een groot geluk, als ouders daarvan overtuigd kunnen zijn! Ik heb vier kinderen, en, God zij dank! ieder vervult rijkelijk mijne ſteeds gekoesterde wenſchen. Drie derzelven zijn gehuwd, en hebben zoo gelukkig gekozen, dat ik door mijne aangetrouwde kinderen, als moeder, nog gelukkiger geworden ben. Slechts mijn jongſte zoon is nog

over, en juist, gelijk gij wellig van mijne dochter zult gehoord hebben, van voornemen zich te verbinden. Wij zijn thans op reis tot de verloving. Ach! zoo zeer ik mij verheug, mijne laatste behuwddochter in AMALIA ANGLER te leeren kennen, en hoe groot ook, naar de schildering van mijn' zoon, mijne verwachtingen zijn, zoo smeek ik toch God vuriglijk, dat deze verbindtenis ook in de toekomst tot geluk mijns zoons en zijner bruid strekken moge. De liefde, zegt men, is dikwijls blind. Hij kon zich in haar, zij in hem bedrogen hebben. Ik ontken derhalve niet, zoo ik in de bruid van mijn' zoon een meisje vind, als uwe dochter is, dan zal ik mij verheugen: want zulke enkele trekken van een goed hart maken ons spoedig met de voortreffelijkheid des gansehen karakters bekend."

Grootmoeder was, gedurende het gesprek met de Inspecteurs-vrouw, ten laatste met haar geheel alleen in de kamer gebleven. RIEKJE had zich om huisselijke bezigheden verwijderd; den kinderen was haar gesprek te ernstig geworden, en vader HOLM was met zijn' zoon en behuwdzoon in den tuin gegaan, om aldaar een landhuishoudkundig onderwerp te verhandelen. Eindelijk verried het vrolijke, luide gesprek hunne terugkomst. Zij openden de deur, en sprongen juichend op grootmoeder aan. Achter hen kwam vader HOLM, die vriendelijk lagchend LEOPOLDINE geleidde; en den trein besloot de Rentmeester met Dominé GROSZ.

„Wel, wel, gij doet immers, alsof gij tot de familie behoordet," zeide hare moeder tegen LEOPOLDINE. „Wist ik niet juist, dat mijnheer de zoon bruidegom is, ik zou bijna gelooven, dat gij andere oogmerken hadt, daar gij u bijzonder aan het hoofd der familie aanstuit."

„O, Moeder!" riep met helder stralende oogen de dochter, en zonk in hare armen.

„En ik had niet gedacht, dat grootvader jegens jonge meisjes nog zoo aardig zijn kon, die hem overigens geheel vreemd zijn," zeide schertsend de grootmoeder.

„Niet meer vreemd," hernam vader HOLM, en zijn blik rustte met innig welgevallen op LEOPOLDINE's bekoorlijke gestalte. „Wij kennen elkander nu al genoeg, om ons voortaan vrienden te noemen."

Men schertste nog eene poos over en weder; doch het scheen, alsof van den kant van LEOPOLDINE en hare moeder

der zich veel ernſtig gevoel onder de ſcherts mengde. Het meisje ſprak met zoo veel vertrouwelijke hartelijkheid, en met eene levendigheid, die eenen alledaagſchen gast zelden eigen is; en de moeder ſcheen door de wederkeerige toenadering der grootouders met hare dochter tot eene ſtemming gebragt te zijn, welke, hare woorden de houding van ſcherts benemende, in hare geſprekken des te meer waar gevoel leide.

Men gebruikte vrij laat het middagmaal; en de Inſpectors-vrouw brak, na verloop van een uur, het geſprek, dat zich zoo ligt, zoo ongezocht bij allen voortſpoot, daardoor af, dat zij jufvrouw GROSZ en hare dochter door eenen wenk te kennen gaf, dat het tijd om te gaan was. Doch vader HOLM was zoo geheel in het geſprek verdiept, dat RIEKJE hem vriendelijk de oorzaak van het opſtaan melden moest.

„ Gij wilt ons verlaten?" vroeg hij met verwondering, „ en ontneemt ons LEOPOLDINE ook?"

Er ontſtond nu een wederkeerig bidden en ontſchuldigen. Doch de Inſpectors-vrouw zeide, het was haar niet mogelijk, langer te blijven, doordien zij noodzakelijk vandaag naar huis moest; en daar vader HOLM, behalve van zijne vrouw, zich door zijne kinderen niet ondersteund zag, zoo nam hij van moeder en dochter met zigtbare ſpijt afſcheid, omdat het hem niet gelukt was, haar langer in het gezelſchap te houden.

Nadenkend ſtond hij aan het venſter, als LEOPOLDINE met hare moeder reeds eene poos weg was. Eindelijk zeide hij tegen grootmoeder, die naast hem kwam ſtaan: „ Ik had niet gedacht, dat mij dat meisje zoo innemen zou; maar die opene goedheid van hart, het inzigt, waarmede zij ſprak, haar vriendelijk aanſluiten zonder zich op te dringen, en de liefde tot waarheid en deugd, welke zij in hare geſprekken zoo duidelijk toonde, — dat alles heeft haar mij dierbaar gemaakt: ik heb het zelden zoo vereenigd gevonden."

„ Ik ook, vaderlief," antwoordde zijne vrouw.

„ Het is mij, zou ik haast zeggen, niet lief, dat wij haar juist nu hebben leeren kennen. De bruid van onzen zoon zal bij ons verliezen, zoo zij dit meisje niet evenare; en dat kan zij zeker niet."

„ Gij gaat wat te ver."

„ Gij hebt gelijk; ook hebben wij geen regt, te verlangen, dat zij ons even zeer zou bevallen, als zij onzen zoon

bevalt; maar bedenk zelve, hoe zeer het meisje inneemt, daar ook hare uitwendige gedaante zoo bevallig is."

„ Wie weet, wat wij in AMALIA vinden."

„ Ik hoop — eene goede, minnenswaardige persoon. Doch, reeds de omstandigheid, dat zij de dochter van eenen Superintendent is, maakt mij thans de zaak bedenkelijker dan voorheen. Onze zoon is maar een dorppredikant."

Eenige familie-aangelegenheden, naar welke hen thans hunne kinderen vroegen, trokken eindelijk de beide oude lieden van de toegenegene beoordeeling van het lieve meisje af. De dag verliep; en daar zich nu ook het gezin van Domine GROSZ bij de reizenden voegde, zoo waren de toerustingen tot de reis omslagtiger. De morgenuren des volgenden dags verliepen snel; ten zeven ure waren zij op weg naar

Hadelsbruck.

Hoe nader zij deze plaats kwamen, zoo veel zigtbaarder sloeg het hart der oude vrouw hare jongste dochter, hare MARIA, tegen, die in dat stadje aan den koopman BRABECK getrouwd was. Partijdigheid kan wel der goede moeder ten aanzien harer kinderen niet te last gelegd worden; maar eene grootere teederheid had zij te allen tijde dezer dochter bewezen. Natuurlijke oorzaken hadden haar daartoe aanleiding gegeven. MARIA was haar laatste kind, dat haar bij de geboorte en bij de opvoeding veel gekost had, dat zelfs thans nog in het huwelijksleven hare moederlijke zorge meer dan de overigen tot zich trok. Als kind had MARIA veel geleden, en was tot in haren huwbaren ouderdom oneindig teederder van ligchaam gebleven dan de overigen; als echtgenoote had zij hare eerste vrucht dood ter wereld gebragt, en thans was zij van nieuws in gezegende omstandigheden. Wie ontschuldigt dus de liefderijke moeder niet?

Hare gesprekken: — „ hoe zullen wij onze MARIA vinden? — zal God haar ditmaal bijstaan? — of zij nog het ongemak in de regter zijde hebben mag?" — en dergelijke, trokken ook het hart hares mans van de vorige tooneelen, zelfs van LEOPOLDINE af, aan wie hij verscheidene malen onder weg vriendelijk herdacht had, en rigteden het bij uitsluiting op de na op handen zijnde tegenwoordigheid. Zoo reden zij eindelijk *Hadelsbruck* in, en het luide rammelen der drie

dit wagens lokte deels vele ſtedelingen aan het venſter, deels verried het der goede MARIA de aankomst der reizigers.

Zij trad met haren man hun tegen, en — verre waren terſtond bij het eerſte aanzien alle bezorgdheden der deelnemende moeder en der overige geliefden. Zoo vlug, zoo gezond had men haar als meisje niet gekend. Hare wangen waren niet bleek, haar oog niet mat; gezondheid ſprak uit iedere beweging. — In eenige minuten was haar kleine, zindelijke huisje met de aangename gasten gevuld; de vrouwen en meisjes deelden terſtond onderling de huiſelijke bezigheden, welke MARIA daarentegen haar niet wilde overlaten; en grootmoeder liet de beminde dochter niet uit hare handen, voordat zij haar in de ſtille binnenkamer de geheimen haars regenwoordigen bevindens medegedeeld had.

MARIA's welvarendheid verhief de vrolijke ſtemming des ganſchen gezelſchaps tot eenen nog hoogeren trap. Zoo eng ook de ruimte voor dit aantal gasten was, zoo vergenoegd en vrolijk was toch ieder. De harmoniſche geestgeſteltenis vereenigde hen allen tot een gelukkig geheel. Had men niet des volgenden daags den laatſten togt naar *Siegmansdorf* tot het verlovingsfeest willen doen, en was niet hunne gezamenlijke aankomst reeds te voren gemeld geworden, zij hadden gewis allen, in plaats van éénen, ten minſte twee nachten in deze vreedzame woning doorgebragt.

Reeds ſtonden des daags daarop de wagens voor de deur; reeds pakte men op, gedurende dat grootmoeder van den eenen koetſier tot den anderen ging, en hun op het dringendſte beval, vandaag toch niet ſnel te rijden, dewijl hare dochter in hare omſtandigheden langzaam rijden moest, — als een heer te paard over de markt kwam, en bij den koopman BRABICK afſteeg. De beleefde man kwam hem terſtond tegen, en bragt hem binnen. Het was de Heer VAN WALLHEIM, aan wien BRABICK vele zaden verkocht.

Grootmoeder keerde juist, van den laatſten koetſier in huis terug, als zij de ſtem van haren man in de uitdrukking der hoogſte vreugde vernam. Zij trad nader. „ o God," riep de grijsaard, en drukte den Heer VAN WALLHEIM aan zijn hart — „ dat ik u hier wederzie! o, Deze vreugde, neen, deze dacht ik niet te genieten!"

„ Waardige grijsaard!" antwoordde VAN WALLHEIM geroerd.

„ Kom! kom!" voer vader HOLM voort, toen de oude vrouw binnentrad: „ Zie, dat is de Heer VAN WALLHEIM, wiens onderwijzer ik eenmaal was, die als kind mij zoo veel vreugde verschaft heeft, en die nu de weldoener van mijnen zoon geworden is!"

„ Gij slaat deze daad te hoog aan," zeide gene.

Grootmoeder. o Neen, neen; het is veel, wat gij aan onzen zoon gedaan hebt!

Vad. HOLM. Veel, zeer veel! (De tranen blonken in zijnen grijzen wimper.)

VAN WALLHEIM. Wien had ik de plaats beter kunnen geven, dan den edelen zoon eens zoo waardigen grijsaards?

Grootmoeder. Onze jongste zoon lag ons nog zeer aan het hart.

Vad. HOLM. Gaat gij mede naar de verloving?

VAN WALLHEIM. Ik heb het mijnen vriend, uwen zoon, beloofd. Ik ben getuige zijner schoone keus.

Vad. HOLM. o God, wat doet gij aan mij!

Het mannelijk gedeelte des gezelschaps, dat deze schoone groep omringde, zag ernstig en met diep gevoel voor zich heen; het vrouwelijke schreide, en de kinderen beschouwden, met sprakeloos aanstaren, deels grootvader, deels den vreemden man, en wisten zich de toedragt der zake niet te verklaren. Het was een tooneel, zoo als het maar zelden op aarde voorkomt, en zoo als het de verbeelding gewoonlijk in de velden der verheerlijkten verplaatst. Doch, te magtig waren deze schoone — ach, zoo zeldzame uitbarstingen der regt menschelijke aandoeningen, dan dat zij lang in gelijke sterkte hadden kunnen voortwerken. De grootouders moesten voor eenige oogenblikken nederzitten, waardoor de overigen tijd verkregen, om den Heer VAN WALLHEIM met meerdere bedaardheid hunnen dank te betuigen. Hij rukte zich eindelijk met een vol hart uit het midden der goede menschen, en zijn kort afscheid liet hun de verzekering na, hoe zeer hij zich verheugde, hen allen op het verlovingsfeest van morgen te zullen wederzien.

Daar de reis naar *Siegmansdorf* niet zeer lang was, en de Rentmeesters-vrouw en MARIA inzonderheid de nadere betrekkingen van den Heer VAN WALLHEIM wenschten,

te weten, zoo deelde hun vader HOLM, eer zij in den wagen gingen, kortelijk nog het volgende mede:

„Toen ik huisonderwijzer bij hem was, bezaten zijne ouders verscheidene goederen aan de *Silezische* grenzen. Met liefde hingen zij aan dezen éénigen zoon, doch verweekelijkten hem niet, en alzoo kon ik met vrucht op zijn verstand en hart werken. Met vreugde denk ik aan die dagen terug. Hij studeerde daarop, nam na den dood zijner ouderen de hem toevallende goederen onder zijn bestuur, en vond eene vrouw, die zijns waardig was. Doch God nam haar spoedig weer tot zich, en de smart over haar verlies bewoog hem, zijne goederen te verlaten. Verscheidene jaren woonde hij nu in de nabijheid der hoofdstad, en wijdde zijnen tijd grootelijks aan de opvoeding van het kind, dat hem zijne THEODORA nagelaten heeft. Tot daartoe ken ik den loop zijns levens. In het vervolg is hij met zijn' zoon en deszelfs opziener lang op reis geweest, waarvan hij onlangs is teruggekomen. De aankoop van *Wallbrun* en der overige hier liggende goederen heeft zijn Agent bezorgd, gelijk hij ook door dezen mijn' zoon de plaats heeft laten opdragen. Daar mijn zoon voortaan in hetzelfde oord met hem leeft, zoo wordt ook daardoor zijn toestand aanmerkelijk gelukkiger. Welk een edel hart bezit deze man! De éénige brief, dien ik wegens de verzorging mijns zoons van hem ontving, is het voldoendste bewijs van de goedheid zijns karakters."

Vader HOLM's gesprek werd gedurig warmer, en waarschijnlijk had hij vergeten, dat reeds de wagens voor de deur stonden, zoo grootmoeder hem daaraan niet herinnerd had. Onder nieuwsgierige begluring van de inwoners, verlieten zij langzaam het stadje *Hadelsbruck*, en begonnen den togt naar

Siegmansdorf.

Een geest der liefde was het in den eigenlijken zin, die hen thans allen bezielde. Vader HOLM had reeds door de tegenwoordigheid des Heeren VAN WALLHEIM eene zeer werkzame aanleiding gehad, om zich in het verledene zijns vroegeren levens terug te verplaatsen; de overigen vonden haar thans in het doel, waartoe zij naar *Siegmansdorf* reden. Zij allen zouden getuigen der liefde van WILLEM en AMALIA zijn; daardoor vernieuwde ieder zich de gedachte aan

het ontſtaan zijner eigene, welke meer- of minder verwijderd was, en zat in ſtille beſchouwingen dier genotene werkelijkheden, welker voortzetting hij thans nog in het tegenwoordige leven ſmaakte, te vreden daar. De kinderen alleen waren ſpraakzaam. Men reikte elkander ſtilzwijgend de handen, en vierde met eene beminnende ziel de herhaling der eerſte wederkeerige overgave hunner harten.

Siegmansdorf, waar de weduwe van den Superintendent ANGLER, WILLEM's aanſtaande ſchoonmoeder, met hare dochter woonde, was een vlek, dat zich door verſcheidene inwoners uit de beſchaafde ſtanden, die zich wegens de ſchoone ligging der plaatſe hier neêrgezet hadden, ten aanzien der gezelligheid voordeelig onderſcheidde. Op beide zijden van het dorp lagen tuinen, welke even zeer door hunne vruchtbaarheid als door hunnen bevalligen aanleg het geheel een bekoorlijk aanzien gaven. De huizen zelve waren met ſmaak gebouwd en zindelijk onderhouden, door ſchaduwrijke lanen en groenende grasperken aan elkander verbonden, en gaven elken aankomenden bij voorraad reeds een gunſtig denkbeeld van derzelver bewoners.

En gewis vond men zich het minst in deze verwachting teleurgeſteld, wanneer men de weduwe ANGLER en hare bekoorlijke dochter nader leerde kennen. Datgene, wat reeds van buiten haar ſchoon landgoed beloofde, vond men ook van binnen. Orde en zindelijkheid heerschten overal, en zachtmoedigheid en goedhartigheid inzonderheid in haar karakter.

En zoo naderde ook de gezamenlijke familie HOLM met blijde verwachting het dorp en de ſchoone tuinen van ANGLER, langs welke de weg voorbij liep. Doch naauwelijks lagen dezen duidelijk genoeg in hunnen gezigtkring, als uit iederen wagen de uitroeping klonk: „Hij is 't!" welke van allen herhaald werd. — Slechts vader HOLM zeide met nadrukkelijke bedaardheid: „Ja, het is mijn WILLEM!" LEOPOLDINE's terugkeerende innemende geſtalte beperkte zijne zoete verwachtingen, en wekte de verzwegene wenſchen van nieuws in zijn hart op.

Er ontſtond nu onder hen eene vrolijke verſcheidenheid van meeningen, of het de bruid ware, die zoó ſnel door de populier-laan ijlde? De meeste waren bejaënd; maar, dewijl zij niet met den haastenden WILLEM hun verder tegen-

kwam,

kwam, zoo bleven ook de meeningen der overigen, dat zij, het niet was, onbeslist.

Reeds hoorde men WILLEM's hartelijk: „ Welkom!" en — „ WILLEM! mijn zoon! — Heer bruidegom!" — werd hem geantwoord. Men rukte de portieren open; en spoedig stond WILLEM, de jonge, krachtige man, omringd van den kring zijner geliefden, en lag aan het hart des eerwaardigen vaders.

De wagens rolden vooruit, en WILLEM, die zijne ouders geleidde, volgde ze met de overigen na. „ Wij gaan door den tuin," zeide deze.

„ Nu, niet waar, die dame, welke wij daar met een' groenen hoed zagen, is uwe LEOPOLD —?"

„ AMALIA, meent gij. Zij is 't, mijn vader, en zal u, met hare moeder, in den tuin ontvangen."

„ Of het toch," dacht thans de vader bij zichzelven weêr, „ of het toch eene LEOPOLDINE ware!" En zoo ging hij, door zijnen zoon geleid, nadenkend verder. Doch de moeder hield het tegenwoordige, het gezigt hares zoons, de nabijheid zijner bruid, te zeer bezig. Zij had eene menigte vragen aan haren WILLEM te doen, welke door de tusschenvallende vragen van zijne zusters nog vermeerderd werden. Aan eene LEOPOLDINE dacht zij niet.

Thans waren zij aan de met wilden wijnstok begroeide tuindeur, en het meisje met den groenen hoed sprong voor den dag.

Vader HOLM. Hoe? — Wat!

Meisje. Ik ben 't.

Moeder HOLM. LEOPOLDINE?

Vader HOLM. Gij hier te gast?

Meisje. Daar ik thans mijn' WILLEM toebehoor, (hem de hand reikende, en hem kussende) zoo kan ik zeggen, ja!

Vader HOLM. Kinderen! kinderen! WILLEM!

WILLEM. LEOPOLDINE, mijn vader, en AMALIA zijn dezelfde.

Moeder HOLM. Gij zijt het zelve? en Mevrouw de Inspectorin is uwe moeder?

AMALIA. Ja, zoo als ik u thans moeder noem.

Vader HOLM. o Eeuwige, laat mij mijn geluk bevatten!

WILLEM. } (te gelijk:) Mijn vader!
AMALIA. } Eerwaardige!

In

In ſtomme, verrukkende omarmingen zonken de ouders met de beminnenden te zamen. Een hemel vol zaligheid omvatte hunne borst. Snikkend ſtonden de overigen om hun heen; het geweld der aandoeningen veroorloofde niemand te ſpreken, tot dat moeder ANGLER door den tuin naar hen toe kwam. Doch nu, nu ſtroomde het heet van hunne lippen, nu drong vreugde van hart tot hart! De volheid des genots breidde een Eden voor hen uit; en naauwelijks kon RIEKJE, de goedhartige vrouw, gelegenheid vinden, haren vader om vergeving te bidden, dat zij hem in *Ollgard*, van wege haar gegeven woord, de waarheid verzwegen had. „Het kostte mij vele moeite," voegde zij er bij; „maar ik wist ook, dat uwe vreugde des te grooter zou zijn."

„Ja, dat is zij; eenen hoogeren trap ken ik niet." Dus ſprak vader HOLM, en ging van den een tot den ander, en ſchilderde zijn vaderlijk geluk. Hartelijk bedankte hij in het bijzonder moeder ANGLER, dat zij zich niet eer dan thans bij hem bekend gemaakt had. „Gij zijt nu overtuigd, dat mijn hart geheel voor de keuze van mijnen zoon ſpreekt. Gerust zal ik mijne oogen ſluiten; want God heeft alle mijne wenſchen vervuld."

Middelerwijl waren zij in het tuinhuis gekomen, dat op eene matige hoogte in het midden van den tuin ſtond; en VAN WALLHEIM was, eer de vrolijke menſchen er aan dachten, reeds wederom in hun midden. „Ik heb mijn plan veranderd," zeide hij; „want ik kon mij ligt verbeelden, dat de eerſte uren uwer bijeenkomst de vrolijkſten zijn zouden. Vergunt mij alzoo, aan dezelven deel te nemen. Morgen kom ik welligt weer; want voor mijn paard is *Wallbrun* niet te ver." — Beſtond er wel ooit een gezelſchap, dat zoo geheel den naam eens *geſloten* verdiende, als dit?

Na eenige minuten trok vader HOLM moeder ANGLER op zijde, en ſprak heimelijk met haar, en trok ook grootmoeder aan het kleed, en alle drie ſchenen het ſpoedig eens te zijn. Vrolijk, met den blik eens zaligen, trad hij daarop tot de anderen terug, nam WILLEM en AMALIA bij de hand, en ſprak: „Kinderen! ik ken in de rij mijner dagen geenen, die dien van heden volkomen aan rijkdom des genots evenaart. De hoogſte menſchelijke vreugde is het, die ik thans op de wereld ſmaak; eene grootere kan ik niet verwachten. Kinderen en kleinkinderen zijn rondom mij verzameld, welke

God mij gegeven heeft; aan mijne zijde ſtaat de liefdevolle gezellin mijns levens; behuwdzonen en behuwddochters heb ik om mij; en deze ſchoone, zeldzame kring wordt door de vriendſchap des Heeren VAN WALLHEIM en door de liefde van Mevrouw ANGLER gekroond. Welaan, mijn zoon, en gij geliefde, ons allen lieve bruid, reikt elkander thans in dit uur, waarin het oog des Heeren onzer aller harten met vreugde vervuld ziet, — reikt elkander thans de hand tot het verbond der liefde! Uwe harten hebben het reeds geſloten; ſlechts wij hebben het, zoo gemeenſchappelijk als thans, nog niet medevieren mogen."

Met toejuiching van aller harten, reikten elkander de beminnenden de hand, noemden elkander in zalige omarming: „ Mijn WILLEM! — Mijne AMALIA!" — en de waardige grijsaard ſprak, met bevende ſtem en opwellende tranen in het oog, den zegen over hen.

Eene heilige ſtilte omvloeide de zielen der feestvierenden; hun geest verhief zich tot den troon des Eeuwigen. Een verjongde lichtſtraal verlichtte den kleinen tempel der natuur en der liefde, en de toejuiching der volmaakten in gene wereld zweefde in een zacht koeltje rondom deze deelgenooten der ſchoonere menschheid.

Dus waren alzoo de lievenden, en met hen moeder ANGLER, in de familie des grijsaards ingeſmolten. Men genoot daarop een vrolijk maal, en vreugde ſchakelde zich aan vreugde, tot de avond naderde. Vader en moeder HOLM hadden zoo geheel hunnen ouderdom vergeten, en aan alles deel genomen, wat door hunne kinderen ter opluistering en tot genot des tegenwoordigen dags ondernomen geworden was, dat zij thans in den avond vroeger dan gewoonlijk rust noodig hadden. Zij ſcheidden in ſtilte van den vrolijken kring, zoo geheel huns levensgeluks bewust.

Vertrouwelijk zat ſpoedig daarop vader HOLM met de ſtandvastige gezellin zijner dagen, en zond met roerende aandacht zijn avondgebed tot den Eeuwigen op. Doch al zwakker en zwakker werd tot het langzame *amen* zijne ſtem. „ Vaderlief, ga rusten," zeide moeder HOLM; en zacht antwoordde hij: „ Geen genot heeft immer zoo ſterk op mij gewerkt, als dat van dezen dag; — of (hij reikte zijne gade vriendelijk de hand) moet ik welligt gelooven, dat de Heer mijner dagen mij nog heden —"

„ O, Vaderlief, wat gij u in het hoofd haalt!" viel hem moeder HOLM met vreesachtige miene in de rede.

„ Doch, bijna vermoede ik den wenk des Allerhoogſten. Mij dunkt, gij haalt —"

„ Ach, ſpreek zoo niet; — gij hebt ſlechts rust noodig."

„ Neen, dierbare vrouw!.... ik gevoel meer. — Haal mij nog eenmaal mijne kinderen!"

Daar ijlde met wankelende ſchreden de liefdevolle geleidſter zijns levens weenend naar de kinderen. „ Komt, kinderen! — uw vader is zeer mat — hij wil u zien," — kon zij ſlechts zeggen. De zoon ondersteunde de moeder, en kinderen en kleinkinderen gingen in zwijgende, angſtige verwachting naar den vader. Moeder ANGLER en VAN WALLHEIM volgden hen.

Een zacht lachje op het gezigt, zat vader HOLM in den leuningſtoel, en breidde zijne armen naar hen uit: „ Kinderen!" zeide hij zwak, maar verſtaanbaar, „ gij ziet den gelukkigſten vader voor u. — God heeft mijne aardſche loopbaan heden met de rijkſte mate zijner goedheid gekroond.... thans roept Hij mij tot zich."

Kinderen en kleinkinderen ſnikten luide, vatteden zijne handen, en wierpen zich aan zijne borst.

„ In mij — kunt gij alzoo ſlechts — eenen hoogstgelukkigen beweenen.... Gij, dierbare vrouw, komt mij ſpoedig na. — Vaartwel!... Vrede en liefde zij met u allen!" —

Zijn zacht lagchende blik werd ernſtiger; langzaam zonk zijn hoofd tegen de leuning, en — zijn geest was ontvlogen.

Tranen vloeiden den regtvaardigen van alle zijne lieven na; doch bitter waren deze tranen niet. Aan het weekſte hart drong zich met kracht de troost op, dat zelden een ſterveling zijne loopbaan zoo gelukkig ten einde bragt.

Vader HOLM's reize naar zijne kinderen was de inleiding tot de reis in de velden der zaligen.

Doch hoe zeer was vader HOLM bij allen, die hem kenden, geacht en bemind! Zelfs zijnen Hans vergat de goedhartige SIGISMUND op den begrafenisdag van zijnen goeden heer.

Aan den Redacteur der *Vaderlandſche Letteroefeningen.*

Mijn Heer!

Nadat ik in een rustuur een dichtſtuk had gelezen met een aantal kunſtige vloekwoorden op NAPOLEON, alsmede het dichtſtukje van den begaafden Heere WARNSINCK: *Aan de Vaderlandſche Dichters*, in No. V. van uw geacht Maandwerk, — en tot mijn gewoon akkerwerk wedergekeerd zijnde, beklaagde ik, terwijl mijne hand den ploeg beſtuurde,

den

den geest des tijds, om aanhoudend te vloeken en te ſchelden, en zulks door velen te hooren bewonderen. Ziedaar, Mijn Heer, den oorſprong van het nevensgaande ſtukje, met welks plaatſing Gij eenen jeugdigen Landman in een eenzaam dorpje aan den kronkelenden oever des Rijns zult verpligten, die enz.

O. S.

PS. De Steller belijdt openhartig, punct en comma niet op de regte plaats te kunnen zetten: hij liet die daarom meest weg, en verzoekt zulks den Redacteur, die dit zeker een' Boer niet zoo kwalijk neemt als een' Geleerde.

AAN DE VADERLANDSCHE DICHTERS.

Dank, Apollo's lievelingen!
'k Hoor verrukt uw zangen aan;
'k Voel mijn' boezem driftig ſlaan;
'k Waag het ook, uw' lof te zingen,
Wijl ge ons op uw keurig riet
Onnavolgbre toonen biedt.

Nederlands begaafde Dichters!
Ja, verhoogt uw' rang en naam.
Dat geen vreemdling u beſchaam'.
Blijft der menschheid ſteeds verlichters;
Bovenal de hartetolk
Van dit zacht, goedaardig volk.

Streelt aanhoudend luistrende ooren,
Hier in hoogen, achtbren ſtand,
Dáár op 't afgezonderd land;
Ieder moet uw zangen hooren;
Hij ook, die den akker ploegt,
Vroeg en laat volijvrig zwoegt.

Doet uw' roem en luister groeijen;
Hier als de eik, in grootſchen ſtand,
Dáár gelijk de berk in 't zand.
Laat de koudſte borst ontgloeijen
Door uw gaven, zang en toon;
Ook het veldviooltje is ſchoon.

Wie toch zou onze Eeuw niet roemen,
De Eeuw van FEITH en BILDERDIJK!
Aan de poort van 't Doodenrijk (*)
Plukt men ook nog keur van bloemen.
Grijze Dichters, zwijgt toch niet!
Zelfs de landman mint uw lied.

Klin-

(*) *Affodillen* van BILDERDIJK.

Klinke uw zang tot aan de wolken,
Zacht, verheven, godlijk ſchoon,
Roerend, ſoms op Englentoon.
Laat, beſchaafd Europe! uw volken
Roemen hunner Dichtren lied:
Holland vreest hun glorie niet.

Roemt Europa's wakkre Helden;
't Menschdom ſtaart hun dankende aan;
Laat uw lied hunn' naam en daân
't Laatſte nageſlacht vermelden,
Tot der volken roem en eer:
't Menschdom zucht in 't ſtof niet meer.

Word' de lof der ALEXANDERS;
BLUCHERS, WELLINGTONS vermeld,
Naast ORANJES jongen Held
Met zijn dappre Nederlanders,
Schrik van hem, die hen ontvlood
Als de nacht het morgenrood!

't Bied uw kunstvermogen hulde,
Waar gij Helden grootsch verheft;
Doch, wanneer uw vloek hem treft,
Die ons 'hart met ſchrik vervulde,
Aeh, vergeef mij, Dichtrenkoor!
Vloeken kwetst altijd het oor.

Zou die vloek nu nog behagen?
't Vrije Europa beeft niet meer
Voor een' wreeden Opperheer.
Wanhoop moet zijn ziel doorknagen;
Daar hem ieder golfſlag zegt:
„ Sidder! eischte 't menschdom regt."

Laat ons, wars van vreemde zeden,
Snood bedrog en ijdlen waan,
Op der Vadren voetſpoor gaan,
Trouw aan pligt en heilige eeden:
Dan, dan duldt me in 't Hollandsch lied
Schrikbre vloek- en wraakbeê niet.

Leeft, Apollo's lievelingen!
Immer blaak' die heilge gloed;
Immer ſtroom' die volle vloed,
Om voor 't Vaderland te zingen!
Dat gij lang uw hemelsch lied
Aan het luistrend Neêrland bied't!

MENGELWERK.

VOORLEZING, OVER HET ONDERWIJS IN DE TEEKENKUNST, ALS EEN BELANGRIJK DEEL EENER WELBESCHAAFDE OPVOEDING.

Door N. SWART (*).

Het is een kenmerk der onbeſchaafdheid, de beoefening der ſchoone kunſten, nog meer dan die der wetenſchappen, te beſchouwen als een louter middel ter kostwinning. En een poëet, een muzikant of ſchilder is een zoo veel minder achtenswaardig voorwerp in haar oog, als het nut van hunne kunst min blijkbaar is dan dat van den ambachtsman of handelaar. In beſchaafdere ſtanden beſtaat hierover een ander oordeel. Niet ſlechts geniet de kunſtenaar hier dikwijls eenen hoogen roem en welgemeende achting: men houdt het tevens daarvoor, dat de beoefening der fraaije kunſten den mensch, in het algemeen, beſchaaft en verfelt. Niemand van eenigen ſmaak en vermogen is achterlijk, om zijne kinderen in de toonkunst, in de teekenkunst, in de fraaije letteren — of althans in één van dezen — te doen onderwijzen. Het behoort tot den goeden toon des gezelligen levens, in het een of ander ten minſte niet onbedreven te zijn. Het behoort tot de middelen om zich achting en aanzien in den beſchaafden kring te verwerven, dat men een feest door zijne fraaije talenten wete te verſieren en op te luisteren.

In dit alles ligt, voor het minst, een donker beſef van de waarde der kunſten, en hare beoefening. Waar zich wetenſchap en letterkunde aan den rei der kunſten ſluiten, toeft dit beſef niet, zich tot een klaar bewustzijn

(*) Ter gelegenheid der Prijsuitdeeling bij het *Inſtituut voor Teekenkunde*, opgerigt door de beide *Amſterdamſche* Departementen der Maatſchappij TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN.

zijn te ontwikkelen. De beoefening der dichtkunde en fraaije letteren in het gemeen — de behandeling der toonkunst, ſedert de vroegſte eeuwen beroemd, als middel ter beſchaving — ontvingen menigmaal de hulde en erkentenis, dat zij het gevoel ſtreelen en verheffen, de aandoeningen bezielen en reinigen, het genot uitbreiden en boven de aarde doen rijzen — in één woord, den mensch zaligen door zijne eigene volkomenheid. Maar het is ons twijfelachtig, of der teeken- en ſchilderkunst wel dikwijls eene zoo algemeene hulde, als in hare beoefening voor elk belangrijk, zij te beurt gevallen. Het kan dus, dunkt mij, niet ongepast zijn, zoo ik de plegtigheid der prijsuitdeeling in dit uur, het feest des Inſtituuts voor de Teekenkunde bij de Maatſchappij *Tot Nut van het Algemeen*, door dergelijk een kort betoog late voorafgaan. Welaan, geachte hoorders, handelen wij dan *over het onderwijs in de teekenkunst, als een belangrijk deel eener welbeſchaafde opvoeding!* Wij zullen, te dien einde, pogen te doen zien, dat deze oefening *ten eerſte* eene gelukkige vaardigheid van hand en oog verſchaft, *ten tweede* eene geheel nieuwe bron van beſchaafd genot opent, en *ten derde* de ſchoonheden, door de zigtbare natuur verſpreid, oneindig volkomener doet zien en ſmaken.

Het oogpunt, door ons aangegeven, vergunt niet, over de nuttigheid der teekenkunst, op zichzelve beſchouwd, en op allerlei bedrijf toegepast, uit te weiden. Dit onderwerp is ook te meermalen behandeld; en elk mijner toehoorderen weet, wat de bouwkunst, de geſchiedenis, de menschheid in één woord, aan potlood en penſeel heeft te danken. Intusſchen mogen wij niet voorbijgaan, wat deze kunst tot volmaking van haren beoefenaar, hij zij wie hij wil, gewisſelijk toebrengt. — Eene der eerſte voortreffelijkheden van den mensch beſtaat in het vermogen, om zijne kundigheden, ervaringen en denkbeelden tot anderen over te brengen. De ſpraak leent hem hiertoe het gereedſte middel, door de natuur zelve, in de wonderbare bewerk-

werktuiging van mond en keel, aan de hand gegeven. De ſchrijfkunst heeft dit middel zeer grootelijks uitgebreid en volmaakt, door de willekeurige, zigtbare uitdrukking der klanken, tot de ſpraak gebezigd. Doch, om geheel onbekende voorwerpen te doen kennen, wordt eene andere kunst, de kunst der nabootſing, vereiſcht. Zonder platen, zonder eenige ſchets of omtrek, is geene beſchrijving van vreemde, zigtbare voorwerpen ligt te verſtaan. Vanhier, dat de ongeoefendſte zelfs in teeken- of ſchilderkunst, wanneer de vergelijking met bekende zaken niet meer toereikend is, zijne toevlugt neemt tot krijt of pen, en ULYSSES, vóór *Griekenland* de Zanggodinnen had leeren dienen, der luisterende Godeſe *Troje's* belegering, met zijnen ſtok, in het zand afteekende. Doch, hoe weinig ſlaagt, doorgaans, de onbedrevene in deze poging! Hoe moeijelijk doet hij zich eenigzins verſtaan! Hoe zeldzaam is het *genie*, dat uit zichzelve begrip heeft van de afbeelding eeniger andere zaak, dan het platte, of overeind ſtaande vlak! En hoe kreupel blijft hier zelfs de uitvoering! — Ziet daar dan, mijne hoorders, hoe belangrijk de vaardigheid moet zijn, welke ons de behandeling van krijt en potlood'geeft! Ziet daar, in welk een naauw verband dezelve ſtaat met de volmaaktheid van den mensch, die zich juist door de mededeeling zijner kundigheden boven de dieren verheft, ja hooger en hooger heft! De teekenaar ſtamelt geene langzame klanken, of vermoeit zich om het onzigtbare zonder kleuren zigtbaar te maken. Hij grijpt het eerſte het beste afgevend ligchaam aan, en ſchetst daarmede, als met eene welgeſchikte ſtift, pen of penſeel, het bedoelde voorwerp in losſe trekken. Het oog aanſchouwt, en de ziel bevat terſtond, wat door het oor tot haar niet kon doordringen.

Tot hiertoe, echter, zien wij het nut dezer geoefendheid ſlechts ten halve in. Het *oog* heeft dezelve bijna even noodig als de hand. Wie geen denkbeeld van teekenen heeft, wordt uit de beste afbeelding doorgaans

ſlechts ten halve wijs. Dit is de ſchuld der kunst niet. Zij heeft wonderen gedaan, het onmogelijke mogelijk gemaakt, ligchamen, afſtanden, doorzigten op het platte doek geworpen. Het misleide oog doet naar de vruchten grijpen; de droomende verbeelding heft den voet op, om de prachtige laan binnen te treden; de peinzende ziel verliest zich in het beeld des afgeſtorven geliefde, en — zij is de onze nog. Maar, de ſchilderkunst ſchetst ſlechts één oogenblik, en laat op eens ſlechts ééne zijde zien. Zij ſchetst veelal op eene kleinere ſchaal dan de natuur, en voorkomt de misleiding niet geheel, die hieruit voor den ongeoefenden beſtaat. Zij ſchetst de voorwerpen, zoo als ze alleen door het oog worden waargenomen, en niet, zoo als wij ons die, door het gevoel geholpen, plegen voor te ſtellen. De etsnaald en teekenpen onthouden ons, daarenboven, veelal de kleuren; en de duizenderlei wijzigingen van enkel licht en bruin, hoe hemelsch ook vervaardigd, roepen den ongeoefenden, als 't ware, niet luid genoeg toe, om door hem verſtaan te worden. In één woord, de ondervinding leert het, dat de groote hoop eene ſchilderij ſlechts gedeeltelijk begrijpt, en althans niet in ſtaat is, uit eene plaat, eene afteekening of omtrek van eenig zaamgeſteld voorwerp, de noodige kennis deszelven te halen. Hiertoe wordt of herhaalde beſchouwing en vergelijking, of eene ſoort van onderwijs in de wetten der teekenkunde vereischt. En beide vereenigen zich verre het gemakkelijkst met eene eigene behandeling. Deze oefent, en gewent ons oog aan het geſchilderd tafereel. Deze doet ons de natuur en haar afbeeldſel als ééne zaak beſchouwen. Wie de afteekening kent, is even gemeenzaam met de zaak. Als bouwmeester, ſtelt hij haar aan huis en hof, in beek en bosch volkomen daar; gelijk men ſlechts het ruwe mengſel in den vorm uitſtort, om den tastbaren, volmaakten APOLLO verwezenlijkt te zien. Men kan dus de onbedrevenheid in alle beeldende kunst — men vergeve mij de vergelijking — beſchouwen als eene ſoort van doofſtomheid. Zij bevindt

vindt zich even zeer buiten ſtaat tot eene duidelijke uitdrukking, als tot een duidelijk verſtand van het uitgedrukte. Zij is in dezen hoogeren zin blind, en teſſens buiten ſtaat, anderen, wat zij wenscht, te doen zien. Ik vraag dus niet meer, of het eene belangrijke vaardigheid zij, die hier thans hare aanmoediging vindt.

Wij zeiden in de tweede plaats, dat dit onderwijs eene nieuwe bron opent van beſchaafd genot. Wat wonder, toehoorders, na hetgeen wij, ten aanzien des openens van het oog, reeds hebben gezegd! Wat wonder, daar de ſchilderkunst ſchoone kunst heet, en door het gemeen zelfs onder de oefeningen des vermaaks wordt geſteld! Wij verheugen ons in de poëzij, hetzij ze dondere of ſtreele, weene of ſchertſe, op hooge brozen trede, of ga in de nederige ſok. De toonkunst noodigt ons tot het vermaak, bezielt onze feesten — ja, behoeft noch eenig grover genot, noch eenige plegtige ſtemming, om op zichzelve te verrukken. Zou de derde in het zusterental, zou teeken- of ſchilderkunst hierbij achterlijk blijven? Zou zij, of met de overigen hand aan hand, of alleen, geene reine vreugde ſchenken; vreugde, noch minder groot, noch minder edel, dan ooit de lier, in waren of verbloemden zin, kon geven? Neen, daar treedt zij op, de welſprekende! Hare taal is ſneller en krachtiger dan de wind. Hare uitdrukking is volkomener en helderder dan HOMERUS Godentaal. Ik zie het ſtatig eikenbosch — zie de bloemrijke beemd — zie de opgeruide zee — zie het tooneel, met de ſpelers en de gebeurtenis. Een God deed de natuur ſtilſtaan, verſtijfde het woelig ſlagveld, drukte eenen oogenblik af, die niet rust, niet is in de natuur, maar ſlechts wordt en verdwijnt, en levert mij een bedaard gezigt van hetgeen de held zelf, bij zijn regelend overzigt, niet kon aanſchouwen. Het afgelegenſte nadert tot mij. Wat ergens ſchoons, groots, verhevens in de natuur gevonden wordt, dat onderwerpt zich aan mijne beſchouwing. Eeuwen werkten dus voor mij; vreemde landen plaatſen hunne voort-

brengſel naast die van het vaderland. Eene menigte van vlijtige kunſtenaars is bezig; eene menigte van rijke verzamelaars verheugt zich, mij hare ſchatten te openen. Eene wereld ontſluit zich voor mij, gelijk voor den blinden, wien het floers van voor de oogen viel, en wien het iedereen zich ten genoegen rekent, de ſchoone natuur te doen beſchouwen. Zoo lang de nacht onze oogen dekt, ware hij een dwaas, die ons het opgaan der zon wilde doen bijwonen. Zoo lang wij noch verſtaan, noch verſtaan worden, in hetgeen de genietingen der kunst betreft, weert ons de gewijde kring, die aanbiddend rondom APOLLO ſtaat geſchaard. Maar nu mogen wij de natuur in haar beeld bewonderen. Maar nu bewonderen wij meteen de menſchelijke kunst, die haar zoo volkomen wist te treffen. Maar nu hangt onze geest tusſchen de aanbidding van den Schepper, die het noodige en nuttige met het ſchoone en verhevene zoo onbegrijpelijk wist te paren, en den eerbied voor het ſchepſel, die dat ſchoone wist te zamelen, te ſchikken, te doen ſchitteren, en ons beelden van bevalligheid en verhevenheid voortoovert, waarvan nooit denkbeeld in onze ziel beſtond. Zie, zie de rij der beminnaren aan de kunsttafel, op de beeldengalerij! Beurtelings verrukt hen het ſtoute en het ſtoutere, allerlei voorwerp, allerlei manier, allerlei talent. Even als de verſchillende ſpeelwerktuigen, de onderſcheidene toonen, de afwisſelingen en tegenſtellingen, in een welgeordend concert; zoo werken hier die beelden en trekken eenſtemmig te zamen. Het gevoel wordt opgewekt, geprikkeld en geſpannen. De verrukking, het levendigst genoegen is onuitputtelijk. De onderlinge mededeeling, het dieper en dieper indringen in de ſchoonheden der kunst voedt en verheft het genot langs zoo hooger. De geheele mensch, zijne zinnen, zijne verbeelding, zijne ziel — zijn ſmaak, in één woord, heeft genoten, gelijk hij, het zinnelijk-redelijk ſchepſel, Gods beeld op aarde, alleen genieten kan. — Vooral diegene zal zich bij deze beſchouwing gelukkig achten,

ten, zijne borst door eenen edelen trots voelen zwoegen, die in deze voortreffelijkheid der menſchelijke kunst zijne eigene voortreffelijkheid ontwaart, en met genen *Italiaan*, bij de beſchouwing van een meesterſtuk, uitroept: *ik ben ook een ſchilder!* Ik zie hem de verzamelingen opſporen, de galerijen doorloopen. Een heilige dorst naar het voortreffelijkſte brandt in zijn hart. Van oord tot oord gevoerd, vindt hij ſteeds nieuwe ſchatten, die hem zonder verlies voeden, zonder diefſtal verrijken. Zijne bewondering is zijne zaligheid, zijne zaligheid zijne eigene volmaking — beeld der algemeene beſtemming van den mensch, bij wien aanbidding, deugd en hemel moeten te zamen ſmelten. Gewisſelijk behoort dit laatſte ſlechts den eigenlijken kunſtenaar. Doch, maakt de beoefening der beeldende vermogens zoo gelukkig, wanneer zij, dagelijks herhaald, den meester voeden moet: zou zij dan minder kunnen doen, tot afwisſeling, tot verpoozing aangewend? Voorwaar, de mensch gevoelt, tot werkzaamheid en genot even zeer te zijn geroepen. Uitſpanning, ſtreeling der zinnen, der verbeelding, des vernufts, is hem waarachtige behoefte. Wél hem, die dezen eisch zijner aardſche natuur weet te bevredigen op eene wijze, die tevens zijnen hoogeren aanleg voldoet! Hij vindt zich niet te leur geſteld, niet beſchaamd, noch bedroefd door knagend berouw. Het zinnelijk vermaak is hem geene boei, maar veeleer een vleugel om al hooger te ſtreven. Welaan, kenner, liefhebber, ingewijde der kunst! voor u vloeit deze bron. Men opent ze hier der jeugd. De Maatſchappij, aan de vorming, aan de verheffing van alle ſtanden gewijd, wil alzoo aan het woest vermaak ontſcheuren, aan het ſlijk der dierlijkheid ontrukken. Zij opent daartoe een nieuw, volheerlijk verſchiet, eene nieuwe, uitnemende worſtelbaan, een paradijs der kunst. U de oogen openende, lieve jongelingen, voor zoo veel ſchoons, zorgt zij, dat niet dan de ſchoonſte aandoeningen, de edelſte genetigten uw hart en verbeelding vullen. Het is de laatſte hand aan uwe opvoeding.

Het is het liefelijk houtgewas op den ringdijk uws levens, dat teffens verfraait, beſchaduwt en meer en meer bevestigt.

Onze derde ſtelling was, dat de beoefening der teekenkunde de ſchoonheden der zigtbare natuur oneindig volkomener doet genieten. Dit nu, mijne toehoorders, moge ſchijnen op den achtergrond te ſtaan, en door velen nimmer te zijn opgemerkt, het ſchijnt ons toe wel het voornaamſte van allen te zijn. Is er misſchien iemand, die ons zelfs niet regt begrijpt, of die ſlechts eenige zwakke gronden voor dusdanig gevoelen weet voor zijnen geest te halen; welaan, hij lette ter dege op, om de zaak ten volle in te zien. Vele menſchen bewonen de aarde eene halve of geheele eeuw, zonder bijna iets treffends op dezelve te hebben opgemerkt. De meeste anderen verbeiden het oogenblik, dat zij, onverwachts op eene min bekende plaats gevoerd, door derzelver ſchoonheid als van zelve worden geroerd. Wederom zijn er, die den vereenigden invloed van fraaije gezigten, ſchoon weder, opzettelijk vermaak en genot aangenaam gevoelen, en gaarne inſtemmen met den lof, aan zulk eene uitſpanning gewijd. Doch hij alleen, die er zijn werk van maakt, de ſchoonſte oorden op het doek te brengen; die zich rekenſchap van deze ſchoonheid geeft; die dezelve door vergelijking en zamenſtelling poogt te verheffen — of hij, die deze tafereelen heeft leeren beſchouwen, verſtaan en vergelijken met de natuur — bezit die oplettendheid, dat geoefende oog, welke tot een waarachtig en volkomen genot gevorderd worden. Hoe veel ontgaat den gewonen beſchouwer! Hoe weinig is hij gevat op alle fijnere fieraadjen, op de belangrijke ſpelingen van licht en ſchaduw, op zachte ineenſmeltingen en krachtige tegenſtellingen! Naauwelijks treft hem het geheel voor een oogenblik. Naauwelijks ziet hij het van eene enkele zijde. Of het is een afgezonderd voorwerp, dat zijne bevreemde aandacht boeit, en hem hetzelve voor den éénigen grond van zijn genoegen doet nemen. Hoe geheel

anders gevoelt de ſchilder, die het geheel, die juist datgene moet opſporen en bevatten, hetwelk den algemeenen indruk verwekt! Hoe geheel anders hij, die het belang van duizend onopgemerkte omſtandigheden bij de kunst heeft leeren kennen! Hoe geheel anders drinken zij den gevulden beker der natuur, als bij kleine teugjes, geheel uit, proeven elken geur in den kostbaren drank, en worden hemelsch dronken van geneugten, welke de Schepper, als met eigene hand, aan zijne kinderen biedt! Ja, wie ſchat deze geneugten der beſchouwing van de ſchoone natuur niet boven alles hoog? Immers, zij zijn de reinſten, de treffendſten, de volmaaktſten. Zij zijn voor eenen ieder opengeſteld, wien ſlechts geene ziekte, of geſtrafte misdaad, in het donker vertrek boeit. Zij verſieren en verhemelen onze moeijelijkſte togten, verpoozen en beloonen onzen zwaarſten arbeid. Hetzij we treuren, de natuur weet beurtelings met ons te treuren, ons te troosten, en ons te vervrolijken. Hetzij de vreugde in ons hart woont, de natuur dartelt en juicht rondom en met ons; de natuur verheft en veredelt die vreugde, of doet ze langzaam als heldere beken vloeijen. Wat verdient inzonderheid onze beſchouwing? Waarom verheft men bovenal den zuiveren lust der oogen? Is het niet de zigtbare natuur? Onbeſchrijfelijk, niet te tellen, noch te meten, zijn hare Goddelijke grootheid en ſchoonheid. Het uitſpanſel met zijne wisſelingen; het veldtapijt, met bosſchen en meren, hoogten en dalen, runderen en bloemen, kleuren en tinten wonderbaar geſchakeerd; het gebergte, zoo grootsch en ontzettend door hemelhooge toppen, ijzingwekkende ſteilten, verpletterende watervallen; de ſchuimende zee, en daarop het ſlingerend wrak, de koene mensch, die overal leven en houding aan de anders doellooze natuur geeft; alle de andere bewoners en ſieraadjen des volheerlijken tempel Gods — wie ſpreekt het gevoel uit, wie beſchrijft de zoete gewaarwordingen, door haar, met eindeloozen wisſel, ingeſtort? En gij, gij geniet die in volkomenheid, man van geoefenden ſmaak en ge-

oefende zinnen! gij, wien geene ſchoonheid ontſnapt, geene werking ontgaat, die alle de heerlijke vormen naſpoort en beſpiedt, gelijk de natuurkundige het doel en den zamenhang der ſchepping! Gij geniet ze, wien de kunst, als in een' tooverſpiegel, het ſchoone leerde onderſcheiden en opmerken. Jongeling, zoo gelukkig opgevoed, zoo waarlijk beſchaafd; jongeling, bij wien zich geoefende zinnen en ſmaak bij ontwikkelde geestvermogens voegen; jongeling, met eenen even gelukkigen aanleg als verlichte vorming toegerust — hoe fier is uw tred, hoe moedig uwe houding, hoe levendig uw wijdgeopend oog, daar gij het leven binnentreedt! De natuur huldigt u als haren heer; zij biedt u hare keurigſte ſchatten met opene handen aan. Gij kent het ſchoone, het edele. De doode ſtof is u heilig om haren vorm; de mensch, als was hij ook ſlechts ligchaam, eene Godheid in uw oog. Met de waarheid en de rede hand aan hand, geleidt u de ſchoonheid alleen op het pad der deugd. En uwe godsvrucht is een maatgezang des harte, Hem, die de wereld ſchiep met alle hare volheid, de bron en wortel van alwat ſchoon wordt genoemd!

Ik geloof gaarne, toehoorders, in de ontwikkeling der drie ſtellingen, die mijn onderwerp moesten voldingen, zeer verre te zijn te kort geſchoten. Doch ik vlei mij, ten minſte zoo veel te hebben gedaan, dat niemand meer twijfelt aan het algemeen belang der teekenkunde. Wat zeg ik? Die twijfel beſtond niet — bij vereerders en beoefenaars der kunst — bij ouders en jongelingen, zich ſpoedende om van ons onderwijs gebruik te maken. Mogt ſlechts, wat ik voortbragt, den eerſten eene aangename herinnering, eene opwekking der zoetſte bewustheid zijn geweest! Te meer zullen zij dan zich beloond vinden voor de gunst en luister, aan deze plegtigheid verleend; ſchoon alle aanmoediging der kunst, alle herinnering aan de geurige bloemen, op het pad van eigene oefening geplukt, hun reeds tot loon verſtrekken. En mogt mijne voordragt niet minder

der geſchikt zijn geweest om ouders en leerlingen te bevestigen, te verheffen in hunnen ijver! De prijzen zelve mogen naar dit doel ſchieten, en als blijken onzer hooge belangſtelling daartoe te meerder ſtrekken; uw eigen inzigt van het voortreffelijke der teekenkunst en teekenkunde is gewis geene nuttelooze bijdrage. Wij moedigen hier eene oefening aan, wij bekroonen eene vlijt, die oogen opent — vermogens ontwikkelt — ſchatten ontdekt. Hoe meer men in deze kunst vordert, hoe volmaakter het volmaakte zamenſtel van ons menſchelijk ligchaam — het nooit volprezen oog en de hand inzonderheid worden. Maar door dat oog ſtroomt de kennis en het genot, het denkbeeld en het gevoel, boven alles, in onze borst; gelijk zij door die hand weer ſcheppend daaruit voortvloeijen. Zoo vindt dan de geheele mensch eene bron der volkomenheid in dit vermogen. De Schepper zelf, gelijk zij, die een' ſtraal van zijn ſcheppend vermogen ontvingen, ſpreken duidelijker tot hem, en voeren hem zijne beſtemming te wisſer tegen. Doch, waartoe meer? Ik zie uwe aandacht, uwe belangſtelling ten volle levendig. Ik zie, jongelingen, uw verlangen te meer ontbrand, om hen te kennen, op wier hoofd eene zoo luisterrijke kroone zal pronken. Welaan dan! ik ga tot het voorgeſteld doel onmiddellijk over.

[Hier volgden de algemeene en bijzondere aanſpraken, welke wij echter meenden te moeten weglaten.]

HOE BEHOORT MEN SCHILDERSTUKKEN TE BEZIEN?

Het komt mij voor, geheel iets anders te zijn, dat men een ſtuk bezie, dan dat men het enkel zie. Het eerſte vooronderſtelt overweging, onderzoek. Het andere is een louter aanſtaren, waarbij men, zoo als zeer velen in eene galerij of op eene tentoonſtelling, met opene oogen en den besten wil om zich te vermaken, van het eene ſtuk naar het andere ſlentert, om, als het ware, zijnen gang te laten gaan, wat de ſchil-

ſchilderijen van zelve op ons willen uitwerken, en bij hetgeen terſtond *zinnelijk*, door kleuren of andere in het oog loopende eigenſchappen, treft en het oog boeit, wat langer te vertoeven, ook wel eens te zeggen: *dat is ſchoon!* waar, integendeel, de indruk niet terſtond zinnelijk uitlokt, verder te gaan, en te denken (is men van aanzien, ook wel te uiten): *nu, daar vind ik juist niet veel raars aan!* Van dergelijk iets blijft, wanneer men de zaal verlaat, natuurlijk niets, of ten beſte zoo weinig in de ziel achter, dat men het voor niets rekenen mag. En dus mist men dan zoo veel — zoo heel veel, wat men hebben, genieten, en telkens weer genieten kon, wanneer men de ſchilderijen niet ſlechts aanzag, maar wezenlijk *beſchouwde*. Men mist eene verheffing zijns ganſchen inwendigen wezens boven het alledaagſche, gemeene en aardſche, eene hoogere vreugde van den geest, een edel genot, eene verrijking der verbeelding, bezieling van het hart, vermeerdering zijner inzigten — men mist, hetgeen den mensch menſchelijker (en dit is immers ook *beter?*) maakt. Ik heb gelegenheid gehad, zeer vele aanzienlijken, rijken, ook wel grooten der aarde te zien, hoe ze vol verveling, zonder genot, koud en lusteloos onder de kunstſchatten rondwandelden, die *hun eigendom* waren; hoe velen ze zelfs niet meer mogten aanzien, en niet weinigen (dezen behoorde men inderdaad openlijk te noemen) dit anderen zelfs niet vergunnen wilden. De meeste kunſtenaars en kunſtenaresſen lagchen en ſpotten hiermede. Doch, dit ligt niet in mijnen aard; het heeft mij altijd treurig gemaakt, en ik heb gedacht: och, dat deze door het geluk begunſtigden ook ſlechts vroeg gevormd waren om hun geluk te kunnen genieten! Zij waren welligt vol ſchoonen aanleg, talent en gevoel, ook voor de kunſten; maar men heeft niets gedaan, om deze gaven der natuur uit te lokken, te voeden en te vormen. Thans zijn zij, b. v. onder ſchilderijen, ſlechts nog in ſtaat, of hebben althans geenen verderen luſt, dan zich eenige minuten onverſchillig aan derzelver

ge-

gezigt te leenen, het ganſche ding als een klein *amuſement* van eene bijzondere ſoort, als een ſpeeltuig der aanzienlijken, te beſchouwen. Nu! in dit geval doen zij zekerlijk wél, er niet veel ophef van te maken.

Op deze wijze dan zien velen eene ſchilderij. Maar, geheel iets anders is het, dezelve *beſchouwen* — of zoodanig te zien, als zij moet gezien worden. Hoedanig dit nu zij? daartoe wensch ik eene korte aanleiding te geven. Ik denk er niet aan, bij deze gelegenheid kunstgeleerdheid uit te ſtallen, of wel met dezelve te pronken. Ik wil opzettelijk alles onvermeld laten, wat eigenlijke ſtudie der kunst vooronderſtelt, en niets ſchrijven, waaraan niet elk wat heeft, die ſlechts zijne plaats in den beſchaafden ſtand naar behooren vervult. Deswege vertrouwe ik van kunſtenaars en wetenſchappelijk gevormde liefhebbers, dat zij het zich zullen laten welgevallen, wanneer ik *hun* meest bekende dingen voordraag — even als eene moeder het niet ongaarne hoort, wanneer een ander met haar over haar geliefde kind ſpreekt, ſchoon zij zelve er veel meer van weet, dan gene haar zeggen kan. Dengenen, die met name voor de beeldende kunst minder achting en liefde voeden, zij dit alleen gezegd, dat, hetgeen hier van de beſchouwing van goede ſchilderijen gezegd wordt, wat de hoofdzaken betreft, op het lezen van goede dichtſtukken, op het hooren van goede muzijk, op het zien van goede tooneelvertooningen insgelijks toepaſſelijk zij.

Hoe *moet* men dan ſchilderijen beſchouwen? Hoe het *niet* geſchieden moet, liet zich misſchien tot de ſtelling brengen: men moet zich niet werkeloos overgeven. En, *hoe* het geſchieden moet —: men moet iets medebrengen, en er dadelijk iets bij *doen*; — maar wat?

Iedere kunst vooronderſtelt in dengenen, voor wien zij met hare werken iets beduiden zal, een zeker fonds van geest en gemoed, van hoofd en hart; eene zekere aandoenlijkheid en vatbaarheid, — met één woord: voor-

als behandeling, over het geheel als over de afzonderlijke deelen. Hij vraagt nu dus bepaalder: wat wil de kunstenaar met dit werk? Eerst: wat stelt het historisch voor? is het onderwerp de voorstelling en het edel doel der kunst waardig? Dan: heeft de kunstenaar hetzelve met geest, en in den *regten* geest behandeld? waarom heeft hij dit en dat zoo, en niet anders, ingerigt? wat draagt dit afzonderlijk deel — deze groep, deze figuur, dit koloriet, dit licht, enz. tot het geheel bij? was het hoofddenkbeeld ook bevattelijker en te gelijk schooner uit te drukken? was dit of dat bijzondere ook beter te ordenen geweest? en hoe had dan dit, hoe dat moeten uitvallen? Zoo kon ik nog een vierde uurs voortvragen; en nog had ik op verre na niet alles, ook slechts met eenige woorden, aangevoerd, wat hier zou kunnen in overweging komen. Doch, men ziet uit het gezegde reeds, dat zich den opmerkzamen *hier* eerst eene rijke bron opent, zoo voordeelig voor zijnen geest ter leering, als om aangenaam te worden bezig gehouden. *Hier* is dus de voorname grond te zoeken, waarom de ware liefhebber eene voortreffelijke schilderij, even als eene geliefde, duizendmaal beschouwen, en steeds een nieuw belang, nieuwe stof tot liefde en vreugde in dezelve vinden kan. Ontbreekt het, daarentegen, aan dezen grond, dan komen zulke lamme, geestelooze, nageklapte oordeelvellingen voor den dag, als men dikwijls hoort. Ja, men verraadt de ledigheid zijner ziel, door elke uitnoodiging tot een of ander kunstgenot, tot het zien of hooren van het grootste meesterstuk van RAFAËL, MOZART of SHAKESPEARE, te beantwoorden met: Ik heb het reeds gezien — ik heb het reeds gehoord, enz. Juist *daarom*, beste vriend, omdat het u niet meer geheel vreemd is, moet gij er meermalen toe terugkeeren, en liever iets anders geheel onbezocht laten. Want, al waart gij een halve engel, zoo kunt gij dergelijk iets onmogelijk in ééns vatten en verstaan, dus ook volkomen genieten. Nu zult gij eerst langzamerhand in staat geraken, het in 't algemeen en in de bij-

zon-

zonderheden te doorgronden, zonder verder overstelpt en als verdoofd te worden; alles met bedaardheid te proeven en tot u te nemen, en wezenlijk verrijkt en gesterkt, en vatbaarder voor al het schoone en goede, henen te gaan.

Is eindelijk de liefhebber ook ten aanzien van het werktuigelijke der kunst niet geheel onervaren; weet hij welligt uit eigene, schoon kleinere proeven, wat teekening, koloriet, en al wat den schilder in den engeren zin vormt, eigenlijk zij, en hoe het tot stand kome; of heeft hij zich moeite gegeven, om, met den dichter, schoone denkbeelden door schoone woorden uit te drukken; heeft hij zelf beproefd, muzikale composities in den geest van den componist voor te dragen, en ook somwijlen eigene muzikale idéën kunstmatig ter neêr te stellen, dan blijft hem *nog* eene zuivere en waarlijk onuitputtelijke bron over tot nieuwe oogpunten, tot nieuwe verrijking van geest en hart, gelijk tot nieuw genot. Hij heeft het werk, ten aanzien der middelen, waardoor het is ontstaan, nu slechts nader te ontleden, enz. Doch ik weet, dat men op ééns niet te veel moet geven, en daarom breek ik hier af.

EENIGE BIJZONDERHEDEN, RAKENDE DEN VELDSLAG BIJ QUATREBRAS, ENZ. Door JOHN SCOTT.

(Vervolg en slot van bl. 532.)

Bezoek op het Slagveld.

Het eerste bezoek van een slagveld, door iemand, geheel onbekend met tooneelen van deze soort, voert hem welligt meer buiten zijnen gewonen trein van denkbeelden en gevoelens, dan eenige andere nieuwigheid in staat ware te doen. De voorname oorzaak dezer opgewektheid ligt daarin, dat thans in wezenlijkheid zal verkeerd worden, wat bevorens in zijne ziel bestond als eene schaduwachtige, onzekere, maar ontzaggelijke verbeelding. In dit opzigt moge het wel naast over-

eenkomen met het verlaten dezer wereld, om onze twijfelvolle, maar angſtige denkbeelden der toekomſtige te verwezenlijken. De ſchetſen der verbeelding zullen doorgaans blijken gevormd te zijn naar eene ſchaal van meer in het oog loopende grootheid, en meer van het verbazende te bezitten, dan de waarheid doet kennen: — maar er is iets in onverwachte eenvoudigheid van voorkomen en nederigheid van aanzien, in tegenwerking met ontzettende voorvallen en allergewigtigſte uitkomſten, dat misſchien, over het geheel, treffender is dan zigtbare monſterachtig- en ijsſelijkheden. Op deze wijze althans werd ik getroffen door de vlakte van *Waterloo*. Geene vertooning, dunkt mij, van ſlagting, geweld en verwoesting kon zoo aandoenlijk eene werking gedaan hebben, als de geruste, ordelijke aanblik dezer velden, door de zon beſchenen, maar digt bezaaid met kleine hoopjes opgeworpene aarde, welke geene zon kon verlichten. Hierop vielen de oogen terſtond, — en het hart, van buiten ſlechts eene kleine opwekking gevoelende, verkondigde zichzelf met te meerdere plegtigheid de ijsſelijke voorwerpen, die zich daar bevonden, naauwelijks bedekt met een luttel zands. — Op eene naauwkeuriger bezigtiging, waren de verwoestingen van den ſlag zeer blijkbaar, — maar noch de doorſchotene muren, verſplinterde deuren en geſcheurde daken der boerenwoningen van *La Haye Sainte*, hoe verbazend inderdaad, noch zelfs de jammerlijk verbrande overblijffels van hetgeen het ſchoone *Hugoumont*, met deszelfs boomgaard, bloemtuinen, fraai en ſtatig flot, en nederige verblijven voor de werklieden, moet zijn geweest, nu getroffen en overhoop geworpen door eene bezoeking, welke, naar derzelver ſporen, iedere mogelijke ſoort van verwoesting ſchijnt behelsd te hebben, — alle deze afzigtige trekken van den ſtrijd maakten, op mijn gemoed ten minſte, geenen zoo regtſtreekſchen en onweêrſtaanbaren indruk, als de aardheuveltjes, welke den gang beletteden, als eene borstwering of eene beſchutting, ook wel gezaaid langs het afgezonderd pad,

in

in het gras, dat deszelfs zijden bezoomde. Op-ſommige plekken lâgen zij in groote hoopen en uitgebreide rijen; op andere vertoonde zich een enkel; tusſchen dezelven ſtrekte een zwart gebrande kring ten bewijze, dat men vuur gebezigd had, om als een onwaardig overſchot te verteren, wat ouders beminden, vrienden hoogachtten, en vrouwen liefhadden. De zomerkoelte, welke de takken der boomen ſchudde, en de toppen der klaver- en ſtijve diſtelbloemen bewoog, bragt met zich vuilen ſtank, nog afſchuwelijker voor de ziel, dan voor den beleedigden zin. De voet, die het vogeltje in deszelfs rust in het gras ſtoorde, verſtoorde te gelijker tijd eenig jammerlijk overblijffel van een menſchelijk wezen, — hetzij een ſtuk van zijn rijke kleed, waarop hij zich verhief, — of van zijne krijgstoerusting, die zijn trots was, — of van het broze maakſel van zijn ligchaam zelf, dat hij als bevalligheid en kracht gevoelde, een oogenblik vóór het een hoop gevoelloos ſtof werd.

Van *St. Jean* (een dorpje, ruim eene *Engelſche* mijl of 20 minuten gaans van *Waterloo*) loopt de weg onmiddellijk naar de hoogte van den aarddijk, op welks hoogte en afloop het voetvolk des Hertogs VAN WELLINGTON in linie werd geſchaard. De ruiterij werd, in het begin des gevechts, aan de *St. Jean's* zijde der hoogte geplaatst. De opgang is gemakkelijk: men bereikt den top onmerkbaar, en het geheele ſlagveld ligt dan op ééns voor oogen. Deszelfs eensklapſche vertooning doet de werking van eenen ſchok; en weinigen, geloof ik, zullen bevonden worden de eerſte vijf minuten eene enkele vraag te doen. Het punt, vanwaar dit volkomen gezigt des tooneels, zoo dikwijls door de verbeelding geteekend, zichzelf eerst vertoont, is een der belangrijkſte, welke het bevat. Het is de top van den aarddijk digt aan den weg, waarover een oude ſchilderachtige boom hangt, met eenige weinige losſe takken, in groteske gedaanten voortſchietende uit deszelfs geſcheurden ſtam. De *Britſche* (waaronder de

Nederlanders) positie strekte zich uit ter regter en linker hand van den weg, ter lengte van ruim een en drie vierde mijl (meer dan een half uur gaans) langs den top van eene voortloopende lijn van tamelijke hoogten, onmiddellijk tegenover zeer gelijkende verhevenheden op eenen afstand van eene halve tot drie vierde mijl, (een half kwartier uur gaans) langs welke de *Fransche* armee was geposteerd. Het tusschengelegen veld en de glooijing van onzen aarddijk vormde het slagveld. De boom, reeds gemeld, staande op de verhevenheid boven den hoogen weg van *Brussel* tot *Charleroi*, duidt het centrum aan onzer positie; en, de Hertog VAN WELLINGTON het grootste gedeelte van den dag nabij denzelven geweest zijnde, draagt hij den naam van den *Boom van Wellington*. Ik vond hem zeer geteisterd door kogels, zoo wel schroot als musketkogels, welke allen uitgegraven waren door bezoekers. Deszelfs takken en stam waren, als gezegd, geweldig gehavend. Hij behield echter nog leven en groei, en zal waarschijnlijk, gedurende vele volgende jaren, het eerst begroetende teeken voor onze kinderen en kindskinderen zijn, die, met de gewaarwordingen van een heilig gevoel, hunne oogen komen weiden op dit tooneel der bedrijven van hunne voorouders.

Een kort eind wegs naar beneden van dezen boom, digt bij den weg langs houdende, is de boerderij van *La Haye Sainte*. Hier zag ik, voor de eerste maal in mijn leven, eene proef van hetgeen de oorlog te weeg brengt in de woningen van den vreedzamen. De tuin was een woeste hoop; de heggen waren uitgerukt, beschuttingen neergeworpen. De deur was door en door geschoten met allerlei wapenen, en leverde een allertreffendst bewijs der woede van den aanval, en des bepaalden besluits van de verdedigers. Deze post werd, na eene allerdapperste verdediging door de afdeeling, aan welke zij was aanbevolen, door den vijand overweldigd, en elke levende ziel in het gebouw met de bajonet doorregen. De ligging der plaatse moet dit tot

een

een zeer ontrustend voorval hebben gemaakt. De werf opgaande, werd het aanzien van jammer en verwoesting nog verschrikkelijker; de daken van schuur en woonhuis waren herschapen in louter gaten, door bommen en kanonskogels; de ramen waren afzigtige wrakken, geen enkel glas heel gebleven zijnde — de roeden alle gebroken, en de brokken op de jammerlijkste wijze neerhangende. — Van de werf trad ik in een' besloten boomgaard: hier was het gevecht verschrikkelijk hevig geweest: het papier der verschotene patronen lag nog dik op den grond, en de hoofddekfels der foldaten lagen verstrooid, de meeste gaten hebbende, door welke de dood der dragers was ingegaan. Het hart poogde het oog te wederspreken, wanneer het laatste getuigde, dat aan deze ellendige brokken vilt of leder de rottende overblijffels der hoofden van menschelijke wezens vastzaten!... In dezen boomgaard waren de boomen veelvuldig, en over het geheel zeer tenger; maar noch mijn reisgenoot, noch ik zelf, schoon wij opzettelijk een regelmatig overzigt hielden, kon éénen vinden, die het ontgaan was om door een' kogel getroffen te worden.

Eene menigte kleine hoopjes van versch opgeworpene aarde ontsierden het aangename groen van dezen boomgaard, — welken wij verlieten door eene gemaakte opening in deszelfs heining, waardoor de *Franschen* eenen geweldigen doorgang hadden bemagtigd, onder eene hagelbui van kogels, met de punt der bajonet. De bloeijende takken hingen nu schoon en stil over de overblijffels der slagting en de teekenen der beroering.

Bij het rijzen van den weg naar de herberg *La Belle Alliance*, kwamen wij, denzelven in eene linksche rigting overstekende, welke naar de stelling der *Franschen* leidt, op de plaats, gedeeltelijk beschut door een' zandheuvel, waar BUONAPARTE stond, toen hij het meest voorwaarts was gekomen, en den laatsten aanval

zijner garde beſtuurde. Ons thans omkeerende, en terugziende naar de *Engelſche* ſtelling, ondekten wij, dat de uitgeſtrektheid van het veld ter andere zijde van den weg van *La Haye Sainte*, opwaarts naar den aarddijk, van *Wellington's Boom* geſcheiden door hetzelfde gemeene ſpoor, het tooneel was geweest van nog verſchrikkelijker ſtrijd, dan eenig ander, tot dusverre opgenomen. Hier was het, dat de Keizerlijke garde aanviel op de heg, waar de *Hooglanders* en de *Schotſche* grijskleppen ſtonden, — en ook hier was het, dat zij geſlagt werden! Van deze zijde was het desgelijks, dat de *Pruiſen* kwamen, de alreeds geſlagene *Franſchen* verplettende. Hier lagen de grafheuvels in ontzettende menigte — en kuilen, bevattende honderden van paarden. Bajonetſcheden, ſtukken van kasketten en kleeding bedekten den grond.

Van *La Belle Alliance* gingen wij, den aarddijk van de *Franſche* poſitie kruiſende, linksaf naar de *Engelſche* linien, tot daar wij de overblijffels bereikten van *Hugoumont*, een' ſterken voorpost van den *Britſchen* regtervleugel, en verdedigd door eene kleine afdeeling der *Engelſche* garde en *Hanoverſchen*, in weerwil van de geweldigſte pogingen des vijands ter vermeesteringe.

De zachte helling, door een' ſchoonen boomgaard, naar het kasteel van *Hugoumont* vertoonde de bekoorlijkſte landelijke beelden, op het naauwst vereenigd met de ondubbelzinnigſte kenmerken van ſchrik en dood.

De gebouwen van *Hugoumont* waren oneindig meer verbrijzeld, dan zelfs die van *La Haye Sainte*. Zij behooren aan een' man van aanzien, die, vóór den ſlag, te dezer plaatſe een der vermakelijkſte en vreedzaamſte verblijven, welke de verbeelding zich kan voorſtellen, bezat. De tuin, met bloemperken en lanen in den ouden ſtijl zorgvuldig aangelegd, was de hoofdpost der *Engelſche* garde, die hardnekkiglijk de woedende aanvallen der ſterke kolonnen volks, door den vijand tegen deze, telkens van nieuws verſterkte, ſtelling gerigt, weerſtonden. Deze aanvallen waren het begin van den ſlag, en werden, in den

ge-

geweldigen trant van BUONAPARTE, met telkens vermeerderde hulpmiddelen herhaald; doch alles ſteeds ten volle vruchteloos. Op één punt ſtrekten de ſchrikkelijkſte verwoestingen ten bewijze van het geweld, door den vijand gebezigd, om zich eenen doorgang te banen: boomen waren geveld en kruiswijze gelegd ter verdediginge — en op eene enkele plek, eene ſtip als 't ware, vijftig lijken opgehoopt, allen daar gevallen. Niet verre vandaar vindt men eene zwarte, gebrande ruimte, alwaar zeshonderd menſchelijke ligchamen, te dezer plaatſe gevonden, werden verzameld en verbrand. In den loop des gevechts geraakten de gebouwen in vlam — en, in 't kort, dit geheele veld ſcheen het tooneel te zijn geweest van eenig bovennatuurlijk kwaad — eene viering van helſche plegtigheden — of eene openbaring van hemelſche wraakbetooning!

Van wederzijden in dezen veldſlag werd nagenoeg geen kwartier, of lijfsgenade, geſchonken.

BERIGT, WEGENS HET, VOORNAMELIJK IN DUITSCHLAND, ZEER BEROEMDE VROUWELIJKE OPVOEDINGS-INSTITUUT VAN DEN HEER DETHMAR, OP HET KASTEEL RECKENBURG, TUSSCHEN EMMERIK EN REES.

(Medegedeeld door Mr. J. H. ONDERDEWIJNGAART CANZIUS, nog korteling Burgemeester te *Emmerik*.)

Het Opvoedings-Inſtituut, waarvan hier melding gemaakt wordt, is door den Heer DETHMAR gevestigd op deszelfs alleraangenaamst gelegen Landgoed, bekend onder den naam van het Kasteel *Reckenburg*, in de nabijheid van het Dorp *Praast*, ter zijde van den landweg, tusſchen de *Rijn*-ſteden *Emmerik* en *Rees*, vormende nagenoeg een middelpunt tusſchen genoemde Steden en die van *Kleef* en *Anholt*.

Dit verblijf is tot eene woning aangelegd voor 18 à 20 Jongedochters uit den beſchaafden ſtand der maatſchappij, om door hem, en onder zijn oog, te worden opgevoed en verzorgd, niet als *ſcholieren*, maar als *huisgenooten*, als *leden*

eener familie, als *kinderen*, waarover hij geheel vader is, en die dan ook alle, zonder onderſcheid, hem als eenen vader beminnen.

Hij zelf, een man van omtrent 40 jaren, is Hervormd Predikant bij de gemeente te *Hueth*, wier kerk die is van, en op, het hoogadelijk ſlot *Hueth*, nog geen half uur van *Reckenburg* gelegen. Gansch alleen ſtaat deze eerwaardige man aan het hoofd der inrigting, tot wier vestiging en inſtandhouding hij onvermoeid, reeds in den jare 1799, in weerwil van alle beletſelen, met zoodanig gevolg werkzaam was, dat hij niet alleen, ſedert lang, door geheel *Duitschland*, maar ook allengskens in de *Nederlanden*, als een in het Opvoedingsvak met rijke talenten begaafd man, is erkend, en vele van de in deze landen gevestigde aanzienlijke geſlachten, in welke kweekelingen uit zijn huis terugtraden, zijnen naam met zegening noemen.

Zelf vader van zeven kinderen, alle dochters, heeft hij van deze omſtandigheid eene partij getrokken, welke het aanbelang van dit Inſtituut aanmerkelijk in waarde doet klimmen. Hij leidt, namelijk, die alle op voor hetzelve, en geeft ieders opvoeding zoodanige rigting, dat alle, in het algemeen, tot het geheele Opvoedingsvak *theoretisch* en *praktisch* worden opgeleid, en elk, in het bijzonder, eens daarin een bepaald leervak zal kunnen waarnemen. Niet alleen, dat deze dochters de opleiding daartoe onder zijn oog genieten; maar zij hebben het zeldzaam voorregt, om de Opvoedingskunst, *door het dadelijk uitoefenen derzelve*, te leeren. Waar vinden zij beter *Normaal-ſchool?* Ook zendt hij diegene dezer dochters, wier opvoedingsjaren in het Inſtituut zijn afgeloopen, nog een paar jaren van zich af, om, onder het oog en de zorg van beroemde meesters, in andere plaatſen, tot dat leervak bekwaam gemaakt te worden, waartoe zij naderhand bij het Inſtituut als leermeesteresſen zullen moeten optreden. Reeds voleindigde de oudſte die loopbaan te *Berlijn*, vanwaar zij met de uitſtekendſte talenten, met name ook in de theorie en praktijk der *muzijk*, welke door hare buitengewone zedigheid en voortreffelijk hart nog verhoogd worden, terugkwam. Eene volgende is thans te *Dresden*, ter voortzetting harer reeds groote vorderingen in de *teekenkunst* en het *gezang*. Eene derde is er niet verre meer van af, om de huishouding geheel op zich te kunnen nemen. Een zeldzaam voordeel, waarop zich niet ligt een vrouwelijk Opvoe-

voedings-Inſtituut kan beroemen, hetwelk ſteeds als huisgezin, niet als klooster, moet beſchouwd worden, en waarin men anders bijna altoos van de hulp van vreemden, zoo in beheer als onderwijs, moet afhangen.

Daar nu het toekomend huisſelijk geluk der kweekelingen het beſtendig doel is, waarop de Heer DETHMAR niet alleen zijn onderrigt, maar ook de wijze, op welke hij haar reeds in zijn huis plaatst, doet uitloopen, en het juist die wijze is, welke het onderwijs zelve met den besten uitſlag bekroont, zoo zal het voegzaam zijn, eerst hiervan melding te maken.

De Heer DETHMAR heeft de zeldzame gaaf, om zijne kweekelingen op dien welberekenden afſtand te houden, waarop zij, bij de liefde van kinderen tot hunnen vader, nogtans met eene angstvallige vrees bezield zijn van gevaar te zullen loopen eene enkele vermaning over iets onbehoorlijks te ontvangen. Tot deze eigenſchap geeft wel de voornaame aanleiding zijn gelijkmatig en bedaard karakter, hetwelk daarenboven, zoo zeer het aan de eene zijde allertoegevendst is, aan de andere nogtans onbuigzaam blijft, wanneer het op de volvoering van welgenomene beſluiten aankomt. Zijne ontevredenheid, in meerderen of minderen graad, is hier de éénige, maar ook de zwaarſte ſtraf, door den indruk, welken zij op de kweekelingen maakt. Zijne tegenwoordigheid geeft leven aan het gezin; en tevens ademt alles orde en ontzag, waar hij zich vertoont. Geene harer is immer beſchroomd, hem, zelfs wegens de kleinſte opheldering, in de minstbeduidende zaak, raad te vragen, omdat hij ze alle hierin te gemoet komt met eene voorbeeldige zachtheid en geduld; en, met dat alles, waar hij ze afzonderlijk, of te gader, maar eenen wenk geeft, daar ſtaan zij voor hem met eenen eerbied, die niet is af te malen. Hij verliest ze nimmer uit het oog, laat ze in de gezelſchapskringen met perſonen van den eerſten ſtand, die zich op *Reckenburg* als in een verzamelpunt van uitgezochte verkeering vereenigen, de onderſcheidingsplaatſen deelen, en ſtuurt het daarheen, dat zij, bij eene wetenſchappelijke vorming, ook opgevoed worden voor de wereld, waarin zij dan toch weldra van den vroegen omgang met menſchen de vruchten zullen moeten plukken; waarbij het gevoel harer vrijheid in haar ontwikkeld wordt, en zij zich losmaken van kindſche en ſchoolſche

ſtemming. Is men in dit huis der vorming, zoo ontdekt men ook geene *ſchool*; men ziet een edel, naar volkomenheid ſtrevend *huisgezin*, 't welk het onderling levensgenot, door overal heerſchende liefde, eensgezindheid en toeleg, verfijnt. Alle menſchen, van welke het te duchten zijn zoude, dat zij eenig onkruid op dezen akker mogten brengen, worden, op eene kieſche wijze, vandaar gehouden, ja zelfs ook op eenigen afſtand niet geduld. Men kan voluit zeggen, dat de omgang, die hier plaats vindt, wordt gehouden met God, Natuur, wetenſchap, kunst, en met menſchen van goede gezindheden. Hoe heilzaam is, dit niet voor het meisje, dat buiten het ouderlijk huis hare opvoeding verkrijgen moet!

En, inderdaad, de kweekelinge, tot wier eerſte zedelijke vorming hier, zoo door godsdienſtig onderrigt en voorbeeld, als door de leſſen in wetenſchap, kunst en omgang met menſchen, de grond gelegd wordt, verſchijnt hier met een blijmoedig voorkomen, en is ver van alle ijdele optooijing en gemaaktheid. Het is opmerkenswaardig, hoezeer alle in dit Inſtituut die eenvoudige, ongekunſtelde houding aannemen, welke het jonge meisje zoo zeer ten ſieraad verſtrekt. Zij zijn openhartig en waarheidlievende, vlijtig en opgeruimd, nederig en beſcheiden. Uit hoofde der uitmuntende behandeling, misſen zij het ouderlijke huis niet; vele zelfs vinden daar meer zorgen, en over het geheel minder weder, dan zij door hare afwezigheid moesten ontberen.

De Heer DETHMAR heeft niet alleen alles, wat, ſedert jaren, in het vak van Opvoeding het licht zag, met de meeſte vlijt beſtudeerd, maar over hetzelve met het grootſte deel van daarin uitmuntende mannen in *Duitschland* briefwisſeling gehouden, en, 't geen wel het voornaamſte is, de Inſtituten zelf bezocht, met elkander vergeleken, en zich perſoonlijk onderhouden met derzelver beſtuurders. Uit alles, wat hij langs dezen weg opzamelde, koos hij voor zijn eigen Inſtituut datgeen, wat hij, na eene zorgvuldige beproeving, bevonden had het meest tot zijn doel te kunnen leiden.

Dit, en de gevestigde roem, welken de Heer DETHMAR, in het vak der Opvoeding, door gansch *Duitschland* verwierf, zijn zaken, die het overbodig maken, alhier over de wijze, *hoedanig* hij zijn onderwijs inrigt, breedſprakig uit te weiden. Elk, die geen volſlagen vreemdeling is in hetgeen daarover geſchreven werd, en de moeiten en zorgen kent, aan de oprig-

rigting en inſtandhouding van dergelijke Inſtituten verbonden, kan uit het gezegde reeds eenigzins de taak beoordeelen, welke den Heere DETHMAR te volvoeren valt; waarbij wij nog mogen voegen zijne beſtendige voortdurende briefwisſeling met de meeste zijner kweekelingen, die zijn huis, vroeg of laat, verlieten, en waaronder reeds vele echtgenooten en moeders; welke briefwisſel de treffendſte blijken draagt, zoo wel van de beſtendige dankbaarheid voor de opvoeding en het onderwijs, bij hem genoten, als van derzelver vruchten; als zijnde deze briefwisſeling op zichzelve eene verzameling van proefſtukken, waarin ſchrift, opſtel, ſtijl en gevoelens om den prijs wedijveren.

De opnoeming der vakken van onderwijs zal thans voldoende zijn ter kennisſe en aanbeveling. Zij beſtaan in het *lezen* en *ſchrijven*, (waaromtrent is aan te merken, dat, naardien de meeste der kweekelingen, die op *Reckenburg* komen, reeds daartoe de eerſte gronden gelegd hebben, zulks zich hier meer bepaalt tot het *kunstmatig lezen* en het *fraaije ſchrift*;) het *rekenen*, inzonderheid uit het hooſd; het *oefenen van het geheugen*, (waaromtrent met de meeste zorgvuldigheid wordt te werk gegaan ten aanzien der weeſſels;) de *ontwikkeling van het oordeel*; het *maken van opſtellen*; de *vorming van den ſtijl*, inzonderheid in de verſcheidene ſoorten van *briefwisſeling*; voorts *aardrijkskunde*, *fabelkunde*, *geſchiedenis*, *algemeene natuurkunde*, de *Hoogduitſche*, de *Franſche*, de *Engelſche* en de *Italiaanſche talen*. De *teekenkunde* wordt er tot eenen zeer hoogen trap geleerd, voornamelijk daardoor, dat de kweekelinge lang gehouden wordt aan *ſtudiekoppen* en *ledematen*; een werk, anders zoo ongevallig voor aanvangende teekenaars, doch waaraan zij hier, door de wijze van behandeling, telkens met nieuwen lust voortwerken. In de *muzijk* legt de Heer DETHMAR de theoretiſche gronden van elke ſchrede, die er in gemaakt zal worden, der kweekelingen bloot; en zij ſpelen of zingen niets, zonder er reden van te kunnen geven. Streelend is aldaar de muzijk van *gezang*, *fortepiano en guitarre*. Men legt er zich toe op de beste klasſieke ſtukken der *Italiaanſche*, *Duitſche* en *Franſche* muzijk. Ook het onderrigt in het *danſen* wordt hier niet verzuimd; en voor alle ſoort van *vrouwelijke handwerken* is dit Inſtituut inderdaad vermaard. Inmiddels wordt aan elk

elk beurtelings een deel van het *huisfelijk beheer* opgedragen, en daarbij de regelen der *huishoudkunde* voorgehouden.

Eene voorname eigenſchap van het onderwijs van den Heer DETHMAR is, dat hij, bij het geſtadig aan den gang houden van den leeslust, ook tevens hetgeen zijne kweekelingen lezen, met de uiterſte kieschheid, regelt. Geene harer krijgt een boek in handen, dat dubbelzinnigheden of romaneske vervoeringen bevat; de beste Dichters, goede reisbeſchrijvingen, geſchiedenisſen enz. worden haar in de hand gegeven.

Op het onderwijs in alle deze vakken wordt het zegel gedrukt door het eigenaardig onderwijs in den *Christelijken Godsdienst*. Bij eenige afwezigheid van den Heer DETHMAR, treedt hierin zijn boezemvriend, de achtingwaardige Heer ZUR NIEDEN, Lutersch Predikant te *Emmerik*, op, die zelfs dan ook andere vakken van onderrigt overneemt. Met de uiterſte zorg wordt dit godsdienſtig onderwijs door beiden behandeld, als zijnde daar kweekelingen van verſchillende geloofsbegrippen; terwijl het onderſcheid van kerkgenootſchap zich daarbij nimmer naar buiten laat bemerken, behalve in de aanneming der kweekelingen en het gebruik des avondmaals, in welke gevallen ook de Heer ZUR NIEDEN, als Lutersch Predikant, optreedt voor die aankomelingen, welke der *Augsburgſche Confeſſie* zijn toegedaan (*). Trouwens, hoe zoude dit anders kunnen zijn, bij mannen van zulk eenen ſtempel, die menigmaal voor elkander over en weder den predikſtoel beklimmen, en in een gewest, waar onbeperkte Christelijke verdraagzaamheid tusſchen de leeraars van *alle* Christengenootſchappen heerscht, en dat het ſchitterendst voorbeeld van waren Christenzin mag genoemd worden.

Dit godsdienſtig onderwijs wordt niet alleen door den dagelijkſchen, zeer opwekkenden Huisgodsdienst, met oordeelkundig bijbellezen, gebeden en gezangen, ondersteund, maar ook

(*) Er zijn ook wel kweekelingen op *Reckenburg* geweest, die tot den Roomſchen Godsdienst behoorden: deze vonden gelegenheid, om in het zeer nabij liggend dorp *Praast* het godsdienſtig onderwijs bij den Pastoor dier gemeente te ontvangen, en aldaar ter kerke te gaan. Voor het overige deelden zij alle voorregten met de andere kweekelingen, en ſcheidden even ongaarne van den Heer DETHMAR, wanneer zij *Reckenburg* verlieten.

ook door den openbaren Godsdienst, die in de ſlotkerk van *Hueth* door den Onderwijzer zelven geleid wordt, nog meer verſterkt, daar hij alsdan de ſchoonſte gelegenheid heeft, om het werk, dat hij in zijn huisſelijk onderrigt begon, en door den Huisgodsdienst aanbond, leven en kracht bij te zetten.

Is nu de kweekelinge in ſtaat gekeurd om geloofsbelijdenis af te leggen, en is dit werkelijk geſchied, dan volgt de openlijke aanneming in de kerk van *Hueth*, en wel op eene, met de waardigheid en het gewigt der zake allezins overeenkomſtige, treffende, roerende wijze. — Door welke banden worden niet aldus deze Jongedochters aan het huisgezin, waarin zij verkeeren, verbonden! Zouden zij die ooit kunnen vergeten? Gewis niet; en juist daarom blijven ook de meeste nog vele jaren aan dat huis verknocht, als aan dat harer ouderen: de ſtraks genoemde briefwisſeling is hiervan getuige, welke tevens nog vóór de weldadige uitbreiding van mijn heilzaam denkbeeld, hier ontkiemd, op eenen afſtand blijft zorgen.

Wanneer zulke uitwerkſelen te voorſchijn komen uit eene inrigting, welke eenen zoo grooten omſlag vereischt, dan is het wel niet noodig met vele woorden te ſtaven, dat er in dezelve *orde* heerscht. Uit het aangevoerde wegens de vrijmoedige raadplegingen des Onderwijzers, en de eerbiedige gehoorzaamheid aan zijne wenken, is genoegzaam af te leiden, hoe voorbeeldig de orde in dit Inſtituut is. Haar in derzelver bijzonderheden te beſchrijven, laat dit beſtek niet toe. Hoe zoude het anders voegen, hier uit te weiden over den *dagelijkſchen gang der bedrijven*; over de waarneming van *bepaalde posten* door ſommige der voornaamſte, geſchiktſte en bekwaamſte kweekelingen; over de in dat Inſtituut allerdoelmatigst ingevoerde *papiermunt*; over het *herhalen van het gekeerde* en *voorgedragene*; de *eerebetooningen*; de van eene verwonderlijke uitwerking zijnde inrigting van het *dagboek-houden* door elke kweekelinge; de eigenaardige ſtrekking der *huisſelijke feesten*, waarin reine vreugde, onſchuldig vermaak, vrolijke ujtſpanning heerſchen, en tevens alles zoodanig is aangelegd, dat de tijd, daartoe beſteed, niet alleen niet voor verſtand en hart verloren gaat, maar ook het niet plaats hebben van *vacantien* in den gewonen zin daardoor rijkelijk wordt vergoed; over de zorg, waarmede iedere kweekelinge *individueel*

eel wordt behandeld, zoo wel ten aanzien der ligchamelijke behoeften, als in de ontwikkeling der geestvermogens; en eindelijk over die zeldzame merkwaardigheid, de *heerschende gezondheid* namelijk, waarin aldaar ieder lid des huizes bestendig deelt, zoo zelfs, dat sommige, zwak en ziekelijk op *Reckenburg* gekomen, daar spoedig opluikten. Een voorregt, hetwelk ongetwijfeld is toe te schrijven aan de aldaar plaatsvindende regelmatigheid, gemoedsrust, behoorlijke verdeeling tusschen arbeid, vermaak en rust, beweging in de open lucht, gezonde spijzen, welingerigte afzonderlijke slaapsteden, enz.; waarbij nog komt de gunstige ligging van dit Landgoed voor de gezondheid.

Een afzonderlijk kort berigt omtrent de algemeene strekking van dit Instituut, en de voorwaarden ter aanneming van kweekelingen, wordt op *Reckenburg* in druk uitgegeven.

Moge de Heer DETHMAR in het leven gespaard blijven met alle, die bestendig tot dit beminnelijk gezin behooren, en hij zijne zoo belangrijke onderneming met den verderen zegen van God bekroond zien!

DE LUCHTBOLLEN.

(Uit het *Fransch.*)

MONTGOLFIER had het eerste denkbeeld van luchtbollen, te *Parijs*, in 1782, op het gezigt van een' ligten vrouwerok over eene vuurmand uitgespreid, die zich met dezelve verhief tot aan den zolder van het vertrek, zoodra de lucht, in denzelven bevat, tot eene genoegzame mate was verdund geworden door de warmte. Dit natuurkundig uitwerksel, hetgeen misschien honderdmalen had plaats gegrepen onder het oog van menschen, onbekwaam om daaruit eenig gevolg af te leiden, ging niet verloren voor een' man als MONTGOLFIER, die eene bijzondere studie gemaakt had van de toepassing der natuurkundige wetenschappen op de kunsten der nijverheid.

Deze enkele waarneming ontdekte hem de geheele theorie der Aerostatiek. Den 5den Junij nam hij daarvan te *Annay* eene eerste proef, die hem geen' den minsten twijfel meer overliet omtrent het slagen zener onderneming, welke men

zich,

zich, zoodra zij bekend werd, haastte te herhalen, en welker toeſtel den naam verkreeg van den ontdekker. Men verſlingerde op de *Montgolfiers*; zij werden de aanleiding en het ſieraad der publieke feesten. De vrouwen droomden van niets dan luchtbollen; ieder wilde er een' doen opgaan; en de Policie vond zich verpligt, om, door een bevel, eene vermakelijkheid tegen te gaan, welke de openbare veiligheid bedreigde, door aan het gevaar van brand bloot te ſtellen ieder huis of elke ſchuur, aan welke de ballon, van een komfoor van onder aan hare opening voorzien, mogt vastraken.

Deze beuzelachtige liefhebberij, die tot hiertoe niets verſchilde van die der kinderen voor zeepbellen, werd geeſtdrift, toen men aankondigde, dat er iemand was, ſtout genoeg om zijn leven aan zoo broos een ſteunſel toe te vertrouwen, en de wisſelkanſen van deszelfs verheffing te volgen. Een jong natuurkundige, met name CHARLES, de ontdekking van MONTGOLFIER volmakende, verzon, het waterſtof-gas als middel ter opklimming te gebruiken. Hij maakte eene ballon van gegomde taf, waaraan hij beneden een ſchuitje vasthechtte; en den 27ſten Augustus 1783 verhief hij zich, midden op het veld van Mars, en gaf, voor de eerſte keer, der wereld het ſchouwſpel van eenen mensch, het gebied der vogelen bemagtigende.

Het is onmogelijk, u een denkbeeld te geven van de uitwerking, welke zulk een ſchouwſpel had op de menigte, die daarvan getuige was. Kreten van bewondering volgden den ſtouten luchtſchipper, wiens onderneming een groot aantal navolgers vond.

Te *Parijs*, te *Verſailles*, te *Lyon*, voerden de Heeren DESROSIERS, D'ARLANDES en SAINT-ROMAIN verſcheidene togten in *Montgolfiers* uit.

De Heer BLANCHARD, die zich, onder toezigt van den Abt DE VIENNAI, bezig hield met de zamenſtelling van een vliegend ſchip, ter zelfder tijd dat MONTGOLFIER zijne ontdekking deed, herhaalde in de maand April 1784, in het veld van Mars, de proef van den Heer CHARLES, en ſteeg veel hooger dan zijne voorgangers.

Geen ongeluk had tot hiertoe deze ontdekking gekenmerkt. De Abt MINULANT, de Heeren DESROSIERS en SAINT-ROMAIN waren hare eerſte ſlagtoffers. Deze laatſten beproefden, het Kanaal over te ſteken, door middel van eene machi-

chine, waarin zij de beide bewerkingen, die der verdunning van de lucht, en die door het waterſtof-gas, dat is, de werking van het vuur met deszelfs beginſel, vereenigd hadden. Deze proef had den noodlottigſten uitſlag; de luchtbol geraakte in brand, en de twee luchtreizigers, van eene hoogte van achthonderd toiſen neêrgetuimeld, kwamen op eenigen afſtand van *Boulogne* te land. Een zedig gedenkteeken, aan den oever opgerigt, bewaart er de gedachtenis van hunnen moed, en der jammerlijke ramp, die deszelfs gevolg was.

Dit treurig voorbeeld ſchrikte BLANCHARD niet af. Eene maand daarna, den 7den October 1785, ſteeg hij te *Douvres* op, ſtak het Kanaal over, en kwam te *Calais* neder, alwaar zijn ſchuitje, als een gedenkſtuk, in eene der zalen van het ſtadhuis is geplaatst.

BLANCHARD, een vreemdeling in de wetenſchap, was met eene onverſchrokkenheid gewapend, die hem dikwijls uit de verlegenheid redde, waarin zijne onkunde hem bragt. Zie hier een voorbeeld, waarvan eene ganſche ſtad getuige was! Bij gelegenheid, dat hij te *Berlijn* opſteeg, door de ſlechte keus der ſtoffen, welke hij gebruikt had ter zamenſtelling van de lucht in zijne ballon, verhinderd wordende met zijne geheele vracht in de hoogte te geraken, had hij de ſtoutheid, zich van zijn ſchuitje te ontdoen, en zich tot eene verbazende hoogte te doen voeren, zich, zoo goed mogelijk, vastmakende aan de ſtrikken van het net zijner ballon.

Alle de herhalingen, de eene de andere in verſchillende landen volgende, gedurende eenen tijd van tien jaren, hadden geen ander uitwerkſel, dan eene ijdele nieuwsgierigheid te voldoen, en de theorie der luchtbollen te volmaken, zonder derzelver nuttigheid eenigzins te vergrooten. De toepaſſing, welke men, tijdens den ſlag van *Fleurus*, van dezelve maakte op de kunst des oorlogs, deed uitkomſten hopen, die men er niet van gezien heeft.

In 1797 wekte de Heer GARNERIN de geestdrift, welke begon in te ſluimeren, wederom op, de ſtoutſte proef aankondigende, welke de verbeelding kan bevatten. De oppervlakte tegen de zwaarte ſtellende, en de wederſtandbieding der lucht aan het vallen der ligchamen, geraakte hij er toe, om zich gerust te ſtellen ten aanzien der gevaren eener nederdaling met de parachute, welker goed gevolg alle de wetten der natuurkunde

de hem waarborgden, zonder te bedenken, dat, in de uitvoering, de geringſte misſlag, het minſte toeval het vraagſtuk kon terugbrengen tot de eenvoudigſte uitdrukking, te weten — den val des luchtſchippers, volgens de wet der *zware* lichamen, aan derzelver ſoortelijk gewigt overgelaten. De aanſchouwers (het was te *Mouſeaux*) waren daarvoor een oogenblik beangſt; de parachute onderging eenige vertraging in het ontplooijen; de Heer GARNERIN ſcheen ter aarde te moeten vallen, volgens de regte rede zijns inhouds, vermenigvuldigd door het vierkant zijner ſnelheid; dan, gelukkig opende zich de parachute, en de nederdaling kwam zonder ongeluk tot ſtand.

BESCHRIJVING VAN HET RIJTUIG VAN BUONAPARTE, TE WATERLOO GENOMEN.

(Uit het *Engelsch.*)

Het rijtuig van BUONAPARTE is in vele opzigten gelijk de moderne Engelſche rijtuigen. Deszelfs kleur is donker blaauw met ligte vergulden afzetſels, het Keizerlijk wapen op de portieren geſchilderd. De veren, de disſel, de raderen enz. zijn buitengewoon ſterk, en het geheel van zeer uitnemende bewerking. Met dat al is het rijtuig van een lomp voorkomen, uit hoofde van eene groote verhevenheid aan het vooreinde, welke de ruimte voor het bed, de *neceſſaire* enz. bevat. Het binnenſte van het rijtuig doet zien, dat BUONAPARTE op gemak en zekerheid geſteld was. De blinden achter de glazen worden door middel van veren open- en toegemaakt, en kunnen geſloten worden op eene wijze, dat zij een ondoordringbaar beſchutſel vormen. Zij zijn, bovendien, te bevestigen met een' grendel aan elken kant. In de zoldering van het rijtuig is een netwerk, om er kleine reisnoodwendigheden in te ſteken. In het vooreinde zijn verſcheidene kleine kastjes, deels, zoo het ſchijnt, voor landkaarten, deels voor teleskopen enz. Ter zijde van deze kastjes is eene ſchrijftafel, welke kan uitgehaald worden, om er op te ſchrijven onder het rijden: een' inktkoker, eenige pennen, zegellak enz. vond men er in. Beneden de ſchrijftafel is een gat voor het einde van het ijzeren ledekant, dat in het rijtuig gevonden werd, en dat in een oogenblik in het elve

kan worden opgemaakt. Twee Merinos-dekens ſchijnen tot het bed te behooren. Beneden het kastje voor de kaarten is het ruim voor de *neceſſaire*, welke vervolgens zal beſchreven worden, en onder de zitbank de ruimte voor het likeurkeldertje. Aan een der portieren van het rijtuig ontdekte men twee pistoolkokers, waarin men een koppel pistolen vond uit de fabrijk van *Verſailles*; ook vond men in een' koker digt aan de zitting eene pistool met dubbelen loop. Deze pistolen waren geladen.

De zitting is verdeeld door eene ſcheiding; zoodat de *Aide-de-camp*, met den Exkeizer in de koets zittende, den perſoon zijns trotſchen meesters nooit kon aanraken. Achter in de koets is eene lantaarn met eene reverbère, en eene pijp, met eene veer er voor, om er waskaarſen in te ſteken, waarvan de overwinnaars eene groote menigte in het rijtuig vonden. Er zijn vier lampen aan de hoeken der koets.

De vier paarden zijn van eene bruine kleur, mooije levendige Noormannen. Het gareel is eener Keizerlijke equipage luttel waardig, en is enkel te erkennen, als tot hetzelve behoorende, uit de bijen, die op verſchillende plaatſen op hetzelve gevonden worden.

De twee voorwerpen, welke in het rijtuig gevonden werden, en eene naauwkeuri er beſchrijving meest verdienende, zijn de *neceſſaire*, en het likeurkeldertje van den Exkeizer. De eerſte is eene ſierlijke mahonijhouten kist in den ſmaak der Engelſche ſchrijftafels, met het Keizerlijke wapen, kenrig ingeleid, op het dekſel; het geheel bevat eene menigte van ſtukken, zoo wel van noodzakelijkheid als weelde, alle van zilver gemaakt en ſterk verguld (*); een elegant tandſchuijertje, ſcheermesſen van paarlemoer, eene fraaije ſcheerdoos, een klein inkt- en zandkokertje, een' trekpot, met de ſuikerdoos er in, twee ſmaakvolle kandelaars, eenige kleine borden voor het ontbijt, en zelfs artikelen, welke men zelden in eene *neceſſaire* ontmoet, gelijk b. v. een fretboortje. Dat de Exkeizer niet vergat zijn toilet *comme il faut* te maken, blijkt uit verſcheidene fleschjes met *eau de Cologne*, *eau de Lavende*, vlugzout, enz.; en, ſchoon hij poogde alle voort-

(*) Een oogetuige meende ons te kunnen verzekeren, dat het inderdaad goud was. Dezelfde bewonderde de *neceſſaire* ook nog des te meer, omdat zij uit flechts één ſtuk hout beſtond. V.

voortbrengſels van Engelſche fabrijk uit Frankrijk en het vaſteland uit te ſluiten, zoo vergunde hij toch zichzelven een beetje zeep van *Windſor*. Alle deze voorwerpen zijn op zulk eene beknopte wijze ingepakt, in een kistje van naauwelijks een en een vierde voet lengte tegen acht duim breedte, dat het de verwondering van elken opmerker zal gaande maken.

Het likeurkeldertje, even als de *neceſſaire* van mahonijhout gemaakt, bevat twee fleſschen, de eene gevuld met rum, de andere met eenen zoeten wijn, thans geheel verſlagen. Bovendien worden in hetzelve nog gevonden eene peper- en zout doos met den inhoud, een mosterdpot, en een langwerpig kastje voor broodjes met vleesch, alles van verguld zilver, eenige zilveren meſsen, vorken, lepels en zilveren ontbijtbordjes. In een klein laadje van het keldertje vond men een' musketkogel, in de gedaante van eene dunne looden medalje; waarſchijnlijk een kogel, waarmede een zijner gunſtelingen gedood werd, of die hemzelv' gemist had, en in zijne kleederen werd gevonden.

Behalve deze twee bijzonderheden, beſtond de inhoud van de koets uit een paar rood-marokkijne pantoffels, eene groenfluweelen muts, waarſchijnlijk om in het rijtuig gebruikt te worden, verſcheidene zilveren gerijfelijkheden, en zijne bedſtede van ijzer gemaakt en te zaamgevouwen, invoege van een ſtuk uit te maken van twee en een' halven voet lang, benevens een groot zilveren horloge met een' zilveren ketting er aan, om het in de koets op te hangen; het is voorzien van een' wekker, en ziet er over het geheel uit als een zilveren zakuurwerk van buitengewone grootte. Een zadelkleed van JEROME NAPOLEON, van karmozijn fluweel, met zijn naamcijfer, den adelaar en de bijen, in goud geborduurd, voltooit het geheel.

HET GROOTE BAL IN DE KLEINE STAD.

(Uit het *Hoogduitsch.*)

Of u mijne brieven onze wintervermakelijkheden onttrekken? – Spot niet, zuster! Zoo gij zaagt, hoe mij onlangs ſlechts eene enkele in onze, door haren handel in zeiſen, zweepen en braadpannen, beroemde ſtad toegeſteld heeft, gij zoudt onuitſprekelijk ernſtig worden. Bij u, in het groote

Berlijn, lichtmist men zich ook wel een weinig moede; maar, wanneer der Vreugde daar de vleugelen eindelijk mat worden, zoo heeft zij dezelven toch ook behoorlijk gebruikt. Bij u, waar de geheele leer-, kweek- en wapenschool des vermaaks u ten dienste staat, zijn de toerustingen ligt gemaakt, en, is het schitterend doel bereikt, zoo komt alles spoedig weer tot zijne gewone rust. Maar, hier bij ons, in *Nestlingen*, martelt en slooft men zich eerst af, om, zoo mogelijk, eene vrolijkheid tot stand te brengen, en daarna weer, om hare sporen te verdelgen, dat de steenen in den grond zich moeten erbarmen. Volle veertien dagen zijn b. v. reeds verloopen, sedert wij het eerste groote Bal beleefden, en de stad is het nog niet te boven; hoe veel minder Mevrouw de Burgemeesteres, die hetzelve gaf, en die, zoo wel als hare afgebenide dienaarschap, er voor altijd genoeg aan heeft. Het was ook waarlijk geene kleine onderneming! Zonder deze onregt te doen, kon men ze, ten opzigte der toerustingen en naweeën, met de Keizerkrooning in *Parijs* vergelijken. Gij gelooft mij niet? Zoo moet ik wel besluiten, voor u eene kleine schilderij te beproeven, die gij gerustelijk een plaatsje onder uwe TENIERS en de overige stukken uit de Nederlandsche school vergunnen kunt. Alvorens, echter, ik mij aan den ezel zette, wil ik eenen kleinen aanbevelingsbrief ter gunste van den dans schrijven; anders mogt gij, en de brave *Nestlingers*, gelooven, dat ik hun dit vergenoegen, kwaadaardiglijk, bederven wilde. Niets minder dan dat: want niemand danst liever dan ik. Bij mij is het dansen een probaat middel tegen al die kleine, lastige huiskwellingen, die ons zoo dikwijls de aangenaamheden des levens dreigen te verbitteren; als daar zijn, kwade spijsvertering, mokkerij, kramp, grillen, hoofdpijn, angstigheden, verkoudheid, hartklopping, kleine twisten en dergelijke. Gij weet, dat ik zeer dikwijls, na onze gewone avondsmullerij van boterhammen, wanneer ik maar een' vriend aan het klavier snappen kan, mijnen man bij den arm neme, en met hem eenige keeren de kamer op en neer het kleine wolkje weghuppel, dat ik op zijn voorhoofd ontdekt had. Ik beweer zelfs, dat een *soupé* met vrolijke vrienden en vriendinnen door eenen ongesproken en ongedwongen dans eerst dát wordt, wat het behoort te zijn; eene versterking van ligchaam en geest. Dikwijls klaag ik regt ernstig, dat wij Duitschers niet even als andere volken onzen

nationalen dans hebben, dien de kinderen zonder dansmeester leeren, en die de ouden nog in vrolijke beweging brengt. Onder de landlieden in Frankrijk was het voormaals gebruikelijk, dat, na het gebed aan tafel, alles, jong en oud, zelfs de grootvader met het kleinkind, danste, alsof de geheele familie den Gever alles goeds ook door vreugde danken moest. En de Duitschers? Ja, de ernstige Duitschers behandelen hunne vermakelijkheden maar al te ernstig, hunne uitspanning als eenen arbeid. Ik heb hier en daar gezien, dat dames, die reeds moeder waren, haren tijd den dansmeester wijdden, om *nieuwe* kunsten te leeren, en den roem harer voeten op te houden, en die, bij de *geweldige* nieuwe dansen, gezondheid en leven opzetteden. Dat komt mij voor — net als ik mijzelve dit oogenblik voorkom. Ik wilde u door een bagatel eenige vergenoegde oogenblikken verschaffen, en ik plaag u met eene ernstige aanmerking.

Mogen toch ook de goede kleinstedelingen bij luchtige dansen regt dikwijls vrolijk zijn! Doch, mogen zij zich ook herinneren, dat, om bij den dans des levens vrolijk te worden, eigenlijk niets vereischt wordt dan opgeruimdheid, die van zelve het hart tot muzijk verheft, en voeten, die zich naar den takt weten te schikken. Doch iet anders is een *Bal*, iet anders een *Dans!* Gijlieden in de Residentie bezit en hebt het eerste noodig, en dit heeft op zijne beurt veel noodig. Dat is zoo als het behoort, en gaat mij geheel niet aan. Maar, wat zullen *wij* er mede, zonder uwen rijkdom, uwen ledigen tijd, en uwe verveling? wij, in *Nestlingen*, waar, in spijt van tallooze toebereidselen en opofferingen, toch slechts wat jammerlijks voor den dag komt? — Luister slechts, zuster!

De aanleiding tot het jongste feest was de terugkeer des eenigen zoons van Mevrouw de Burgemeesteres. Hij is zoo schrikkelijk allerliefst weerom gekomen, dat onze schoonen alle kracht te werk stelden, om den schat te ligten en in eigene bewaring te brengen. De moeder, eene ervarene dame, zag dezen wedstrijd vooruit, en, om het genot volkomen te hebben, ontbood zij alle welgeborene kampioenen te gelijk voor hare oogen. *Dus* ontstond het groote Bal! — De goede vrouw wist niet, wat zij zich op den hals haalde! Zij had zoo vele jaren het roer des huisbestuurs, even zoo onbepaald als voortijds haar overleden heer gemaal het stads-

beſtuur, alleen gehandhaafd: nu moest zij zich berispen, verdringen, en zelfs met ſtilzwijgen vernederen laten! De heer zoon was als Engelſche Elegant uit *Hamburg* teruggekomen: drukkende, met alle bedenkingen ſpottende doordrijverij is immers een hoofdtrek van den Engelschman *in originali*, dien men in de kopij niet mogt misſen. Van veel ſlechts iets! De dame had zich op hare verzameling van antieke meubelen niet weinig laten voorſtaan, en niet zonder genot zich alle zondagen in derzelver gepolijste oppervlakte geſpiegeld. — „ Moeder! wie kan zulk eene tafel dulden?" riep de heer zoon. „ Eene tafel met voeten van reeklaauwen! *Grijpvogels*-klaauwen moeten het immers zijn." In groote haast liet hij de grijpvogels komen, en de onſchuldige reeën naar de kamer der dienstboden verbannen. — „ Op *zondag* wilt gij het Bal geven?" voer hij voort. „ Gij doet mij lagchen., Iedere dag der week, behalve den *zaturdag*, is daartoe jammerhartig!" Bedenkingen, beden, proeven om boos te worden, waren vergeefs. Zaturdag of nimmer! bleef de beſlisſing. De geheele ſtad was reeds vol van het aanſtaande feest; de gasten werden genoodigd, en de moeder moest met een gebroken hart toegeven.

Thans een blik op de gealarmeerde ſtad. Wat ontzettend onheil heeft niet, onder andere, deze beſtemming des zaturdag-avonds veroorzaakt! De zaturdag was, ſinds onheugelijken tijd, de algemeene wasch-, ſchuur en reinigingsdag: ditmaal was daaraan niet te denken Op denzelven, den grooten marktdag, moesten de vrouwen de huishoudelijke benoodigdheden voor de geheele week bezorgen: thans kon men daaraan niet toekomen. Des zaturdags komen de armen, om hunne aalmoezen te ontvangen: nu kon men zich met hen niet ophouden. Ongewasſchene kinders, onbevredigde armen, onvergenoegde marktlieden, vloekende vleeschhouwers en ſchimpende vischwijven: — welk eene algemeene desorganiſatie! En wat is niet twee geheele weken verzuimd en te loor gegaan, ſlechts om den opſchik der vrouwen in orde te brengen! De mijne, — ach, zuster! de mijne werd daarbij den hals gebroken. Gij zondt mij immers dat nette boedje tot een kersgeſchenk. Ik wilde daarin voor het eerst op dat Bal ſchitteren: maar — o Hemel! Eene onzer eerſte dames was bij mij: wij waren ſpoedig uitgepraat; en, daar ik ter wereld niets meer aan te knoopen wist, vertoonde ik haar,

haar, zonder erg, het kleine hoedje. De dame was verrukt — dat was goed: maar, waar ik niet op gedacht had, zij vloog voor den ſpiegel, om te zien, hoe het haar ſtond, en trok en rekte het arme fijne ding zoo lang op haar rijkbepoederd hoofd heen en weer, ſchoon ik biddend en bevend om haar fladderde, als het kneutje om den jongen, die hare lieve nakomelingſchap uit het nest rooft, dat het eindelijk vastzat. De dame vond zich zoo allerliefst in hetzelve, dat zij er overal van ſprak; de geheele vrouwelijke elegante wereld kwam nu, om het te beſchouwen, het insgelijks te paſſen, het tot een model te verzoeken. In 't kort, wilde ik niet de geheele ſtad tegen mij verbitteren, zoo moest ik het uit hand in hand, van hoofd tot hoofd reizen laten, tot ik het, gelijk menige moeder haren zoon, zoo verknoeid en bedorven terug ontving, dat het volſtrekt niet weer te herſtellen was.

Ik was dus de eenige, die hoedeloos op het Bal verſcheen; de overige dames traden op als eene kompagnie van het hoogloffelijk regiment X***, dat zoo even hoeden van eene nieuwe gedaante, en allen elkander tot op een haar gelijk naar hetzelfde monſter geſneden, heeft gekregen. Slechts éene dame, de ſchoonzuster des jongen heers van den huize, maakte eene uitzondering. De jonge Elegant deed het bloeijende, wat materieel gevormde wijfje de eer aan, haar „niet kwaad" te vinden, en toonde haar dit, door voor haar eenen geheel nieuwmodiſchen kastoorhoed en ſchoonen kazimiren jas te laten komen. De goede vrouw vond ter wereld geene ſchitterender gelegenheid, om deze kostbaarheden het eerst voor het publiek ten toon te ſpreiden, dan op het Bal; verſcheen dus, tot ſchrik des konings van het feest, in dit kostelijk *reisgewaad*, moest er thans in danſen, en, bij zoo veel embonpoint en zoo weinige beweegbaarheid, bezweek zij bijna van hitte.

Men had de *Nestlingers* op de *thee* genood. Nieuwe verlegenheid! nieuwe verwarring! Wanneer gaat men op de thee? deze vraag fluisterde de geheele ſtad zich in het oor; doch zij bleef onbeantwoord, want niemand drinkt hier thee, die geen keelpijn heeft of verkouden is; en die weinigen, welke haar des morgens aan de kinderen geven, kwamen reeds op de gedachte, dat het feest met den morgen begon.

Tegen drie ure des namiddags kwam de vrouw van den

Ontvanger met hare dochters, om mij af te halen. Zij maakten groote haast; want, naar den hier gewonen viſitetijd, hadden wij geene minuut te verliezen. De meisjes, hupſche, goede, natuurlijke ſchepſeltjes, herkende ik in het eerſte oogenblik geheel niet, zoo verſchrikkelijk had haar de oude modemaakſter der ſtad toegetakeld; de arme dingen konden zich, door banden en bloemen, niet bewegen; ja zelfs de moeder, anders eene verſtandige, trouwhartige vrouw, was als omgekeerd. Men ſtond verbaasd, mij nog druk bezig onder mijne kinderen te vinden. „ Om 's hemels wil, Madam!" riep de moeder, „ wanneer denkt gij te komen? Nog niet gekleed! bij drieën! En de kinders — nog geen van allen klaar!" — Ik verklaarde, dat mijne kinderen in het geheel niet medegingen; en, daar het ongepast was vóór zes ure te komen, had ik ten vijf nog tijds genoeg voor mijn toilet. „ Wat zegt gij! eerst om zes ure? Wanneer zullen wij dan koffij krijgen?" — „ Koffij, lieve Mevrouw, wordt er in het geheel niet gepreſenteerd." — „ Mijn hemel! geen koffij? Neen, dat houde ik niet uit!" — „ Ik zal er u op het oogenblik van dienen," zeide ik tot haren troost, ſprong op, en beſtelde ze. Één ſteen was, Gode zij dank, de goede vrouw van het hart; ſpoedig brokkelden er meer los. „ Hebt gij, lieve Madam, er dan ook van gehoord, dat de jonge heer eene *Onweder-Angloiſe* wil laten danſen, waarin het regenen, donderen, blikſemen, en zelfs inſlaan zou? Wij zullen er toch geen ongeluk van bekomen?" — „ Wat! eene Onweêr-Angloiſe?" riep ik: „ wil de jonge genie ons poetſen ſpelen?" Doch ondertusſchen bezon ik mij, dat er zulk een dans is, waarin, bij de toeren van de groote acht en de halve chaine enz., de muzijk de verſchrikkelijke omſtandigheden van een onweder in $\frac{2}{4}$ maat nabootst; en dus was ik in ſtaat, de elektrieke ſtof van het hoofd mijner goede vriendin af te leiden. — „ Maar, wat zegt gij van de Menuet: *de ſteenen gast*, welke de jonge heer heeft laten beſtuderen? Dat zal vermoedelijk eene grap zijn?" — „ Neen, het is waarſchijnlijk de Menuet uit de Opera: *Don Juan, of de ſteenen gast*." — „ Wordt er dan iemand in ſteen veranderd?" — „ Neen, de muzijk alleen is uit die Opera genomen." — „ Wat de lieden tegenwoordig toch wonderlijke namen aan de dingen geven! Zij maken iemand het leven daarmede waarlijk zuur." — „ Daarin hebt gij volkomen gelijk."

Ik

Ik had de dame door mijne koffij en door mijne geleerdheid opgebeurd; maar hare kinderen zaten daar nog ſtijf en angſtig. „ Kinderen, wat ſcheelt er aan?" vroeg ik met hartelijk medelijden. Daarop kwamen MALIA, de jongſte, de heldere tranen in de lieve blaauwe oogen. Ik ging met haar aan het raam. Heimelijk brak zij in angſtig weenen, en eindelijk in de fluisterende woorden uit: „ Och, lieve Madam — ik ongelukkig kind! Zeg gij het mijne goede moeder; maar zoo, dat zij niet ſchrikt — o, lieve God: *ik ben geheel doof!*" — Door den angst van het kind onwillekeurig medegeſleept, deinsde ik achterwaarts van ſchrik: „ Dat verhoede de Hemel, liefſte MAALTJE! Verſtaat gij mij, als ik *zoo ſpreek?*" — „ Ik hoor niets dan een zacht gebrom, en lees u ſlechts de woorden van den mond." — Ik beefde door alle mijne ledematen, trok het ongelukkige kind ongemerkt in het naaſte vertrek, vroeg, zonder dat zij mij mogt aanzien: zij verſtond mij niet. In vreeſelijken angst ruk ik haar het exemplaar der nieuwe pracht-editie van haren hoed, hetwelk onder de kin met breede banden zeer vastgemaakt was, van het hoofd: „ Kind, wat oor is het? beproef dit!" riep ik. Buiten zichzelve van verbazing, vliegt zij mij om den hals: „ Madam, ik hoor weer — met beide ooren! en alles!" — De kleine, die van haar leven de ooren niet toegebonden had gedragen, bevond met mij, dat haar geen leed geſchied was, maar eenig en alleen door den lomp gelegden band de ſtoring van het geluid veroorzaakt was. Wij keerden lagchend in de andere kamer terug, waar wij, den Hemel zij dank, de kinderen in eenen gansch anderen toeſtand vonden. De moeder had beſloten, mij te volgen, en hare kleinen ook niet mede te nemen. Aller overbodige opſchik werd afgeworpen; zij ſprongen mij vrolijk tegen: „ Wij blijven hier, zoo gij het toeſtaat! Wij helpen uw JETJE eerst naaijen, en, als wij klaar zijn, zullen wij ſpelen en ter dege vrolijk zijn!"

Mijn toilet was ſpoedig gemaakt: alle bedenkingen en bezweringen der dame ten trots, verkreeg mijn haar niets dan eene ſierlijke vlecht, mijn ligchaam niets dan een ligt wit kleedje. Mijn galante man had mij een rijtuig beſteld — het beste, dat hier te krijgen was. Mijne begeleidſter lachte zeer vriendelijk, toen het voor de deur kwam, en ik haar de eerſte plaats in hetzelve aanbood. Langzaam en met de meestmogelijke behoedzaamheid tilden en ſchoven wij haar

er in. Nieuwe verlegenheid! de oudmodiſche koetsbak was niet hoog genoeg voor hare lange geſtalte met de geweldige *coiffure*. Om geene nieuwe vertraging te weeg te brengen, en toch ook den triumf, te komen aanrijden, niet te misſen, zette zij zich met gansch nedergebogen hoofd in de pijnlijkſte houding, en ſtak het hoofdtuig regtuit voor zich heen. Zoo kwamen wij gelukkig voor de deur van Mevrouw de Burgemeesteres aan. Een muur van meisjes, ſtraatjongens en andere gapers was rondom dezelve verzameld; allen omringden thans met dubbele verwachting het rijtuig. Met moeite, bijna platgedrukt, wrongen wij er door: met iedere ſchrede werd het mijne goede gezelſchapſter angſtiger om het hart. De jonge heer had bevolen, dat niemand van de familie den aankomenden tegenging, omdat dit kleinſteedsch was. Mijne vriendin vond daarin verachting, of ten minſte, dat wij nu toch te laat gekomen waren. Ik geleidde haar, bemoedigend, in de Balzaal. De verzamelde dames zaten in ſpanning, angſtig en ſtom op ſtoelen langs de wanden rond. De heeren ſtonden troepswijze. Hier waſemde eene groep weloppgevoede zonen des Tolontvangers, des Apothekers, des Banketbakkers enz., naar het patroon des, door reizen volmaakten, Elegants met hanekammen geſierd. Zij waren bezig — het is te hopen, dat de Berlijnſche policie der volwaſſene jeugd, gelijk wij moeders onzen kinderen, dit reeds verboden heeft — de vingers in de welriekende oliën hunner haren..... Doch de zaak is te walgelijk, om haar uitvoerig te beſchrijven. Ginds ſtond de kring der langgelokten, der ſtijve gevaderrokken en groote, ſolide, zilveren ſchoengespen. De met dit kostuum beladene figuren ſtonden daar ſtijf en ſtil en werktuigelijk — want met jas en laarzen trekken de mans hier alle kracht en allen wil uit. — Naauwelijks hadden wij plaats genomen, of de galante hospes preſenteerde ons zelf thee, en vroeg: „ Houdt gij van rum, Madam?" Mijne buurvrouw verſtond de vraag niet, en antwoordde: „ Ik houde eenig en alleen van mijn' man."

Doch, lieve zuster, ik ſchrik: mijn geheele vel papier is vol, en nog zijn wij naauwelijks over den drempel, en aan den dans is nog in lange niet te denken! Toen immers gingen verlegenheden en miszetten, verveling en verdriet, angſt en pijn eerst regt aan! Dan — ik ben des ſchrijvens, gij waarſchijnlijk des lezens moede: doch, wij willen elkander niet ge-

gelijk de *Nestlingers*, met louter hoffelijkheid kwellen; daarom ontflaan wij elkander — gij mij van het fchietfen, ik u van het lezen. Vergenoeg u met de vreugde der *preliminairen*, en geef de geprezene hoofdzaak op — immers moet het menige vrouw met het huwelijksgeluk even zoo maken. Doch gij ziet reeds uit het medegedeelde, wat wij wonderlijke menfchen zijn; hoe wij met alle magt ons uitflooven, om onze uitfpanningen, als onfchuldige duiven, den hals om te draaijen, omdat wij ons fchamen, datgene te zijn, wat wij zijn en zijn kunnen, en met name, hoe jammerlijk het geftelq is met *een groot Bal in eene kleine Stad.*

FRANSCHE CONSEQUENTIE. Door JOHN SCOTT.

Ik luisterde een gefprek af, plaats grijpende tusfchen eenige *Parijfche* jonge lieden, waarfchijnlijk ambachtslieden, ten minfte uit die klasfe. Zij fpraken van de buitenfporigheden, welke men zeide door de *Pruifen* begaan te zijn. — „ Voor een paar nachten brandden zij eene boerderij af te *Verfailles*," zeide de een.

„ *Ah, b —!*" was het antwoord.

„ En te *Meuden* haalden zij een bed van onder eene arme vrouw van het dorp, en ftalen hare hoenders."

„ *Ah, diable!*"

„ Een deel dezer roovers dwong eenen reizenden koopman, met hen van paarden te ruilen; gevende hem een armzalig afgewerkt dier voor zijn' uitnemenden kleinen *Normandijer*."

„ *Sacristie!*"

„ Geen zilveren lepel of vork is voor hen te bewaren in het geheele land."

„ *Peste!*"

„ Maar dit is alles nietmetal tegen hetgeen wij in *Pruffen* deden."

„ *Ah, non, vraiment!*"

„ Het is in het geheel zeer natuurlijk, dat zij ons zoo behandelen."

„ *Ah, oui, vraiment!*"

„ Maar *Frankrijk* zal zich wreken."

„ *Avec raifon.*"

„ De

„ De Keizer heeft zich maar ſlecht gedragen."
„ *Ma foi, oui!*"
„ Hij verloor zijn hoofd."
„ *Sans doute.*"
„ En had nooit veel hart."
„ *Ah, diable, non!*"
„ Maar hij was alles voor *Frankrijk.*"
„ *Et la gloire!*"

De zamenſpraak eindigde met eene driftige herhaling van *peste, diable, ſacre*, enz. enz.

DE GENEZING DOOR LAGCHEN.

In deze gedienſtige eeuw wordt het publiek dagelijks uitgenoodigd tot het gebruik van zulke onfeilbare geneesmiddelen voor iedere ongeſteldheid des menſchelijken ligchaams, dat ziek te zijn ſchier voor zotheid, en te ſterven voor weinig minder dan *zelfmoord* gehouden wordt. Alle deze krachtdadige geneesmiddelen, echter, komen zoo min ziekten als den dood voor; zoodat ik gerust op mijn *Panacea* durf roemdragen, dat in ſommige ziekten eene volmaakte genezing, en in alle eene zigtbare verligting te weeg brengt, en in louter *lagchen* beſtaat. Deszelfs uitwerkſelen zijn even zoo verbazend als veelvermogend, en behoeven geene valſche of pralende bewijzen, om de menſchen te overtuigen en tot het gebruik over te halen. De zieke wordt hier niet overladen met leelijke dranken van Geneesheeren en Apothekers, maar geniet een aantal vervrolijkende prikkelingen, wier werking de aangenaamſte gewaarwording verſchaft, en, daar dezelve het geſtel verlevendigen, bevorderlijk zijn tot gezondheid en een lang leven.

Het volgende, voor welks echtheid wij inſtaan, moge dienen tot een ſtaaltje: Eene oude vrouw had eene koe, die ziek werd. In haren nood, vreezende het voornaamſte middel haars beſtaans te verliezen, nam zij hare toevlugt tot den Predikant, in de kracht van wiens gebeden zij een onwankelbaar geloof ſtelde, en verzocht zijn Weleerw. op het nederigſt, hare zieke koe te bezoeken, en voor derzelver herſtelling te bidden. De waardige man, in ſtede van door dezen trek van eenvoudigheid zich beleedigd te achten, begaf zich in

den

den achtermiddag naar hare hut, om de arme vrouw te troosten, en naderde het zieke dier, driewerf rondom hetzelve henen wandelende, en elke keer met zeer veel deftigheids deze woorden herhalende: *Indien ze sterft, dan sterft ze; maar indien ze leeft, dan leeft ze!* Gelukkiglijk herstelde de koe, hetwelk de weduwe geheel toeschreef aan de kracht van het gebed des Predikants. Kort hierop werd deze zelf aan eene ontsteking in de keel, tot bittere droefheid zijner gemeente, die hem opregt liefhad, zeer gevaarlijk ziek.—De dankbare weduwe begaf zich, diep bedroefd, naar de pastorij, verkreeg, met veel moeite, van zijne bedienden den toegang tot zijne kamer, en, driewerf zijn bed rondloopende, herhaalde zij met gevouwen handen: *Indien hij sterft, dan sterft hij; maar indien hij leeft, dan leeft hij!* waardoor de Predikant zoodanig in *lagchen* uitbarstte, dat de zweer doorbrak, en eene dadelijke genezing volgde.

GANGANELLI'S DENKWIJZE, RAKENDE DE JEZUITEN.

Het gewigtigste besluit, hetwelk de regering van Paus GANGANELLI kenmerkte, was de opheffing der *Jezuiten-orde*. Lang aarzelde, lang beraadslaagde hij, eer hij dezen stap deed. Toen hij echter denzelven gedaan had, en het belangrijke, door hem onderteekende, Brevet op zijne tafel lag, zeide hij: „ De stap is geschied; hij rouwt mij niet: want ik heb „ dien lang overdacht, en hem enkel uit pligtbesef voór het „ welzijn der Kerke gedaan; en wel met zoo vaste overtui„ ging, dat ik denzelven, ware hij niet geschied, zou doen, „ al wist ik, dat de ondergang der *Jezuiten* ook de mijne „ zijn zou!"

SCHERP ANTWOORD.

Een Edelman pochte in een gezelschap, op eene aanstootelijke wijze, op zijnen adel en voorouders, en eindigde in zijnen overmoed met te vragen, waarbij wel een Edelman te vergelijken ware, die sinds honderden jaren afstamde van de edelste voorouders, die de grootste daden ten nutte van den staat gedaan hadden? — *Bij wortelen*, antwoordde hem een eenvoudig man uit het gezelschap, *van welke ook het beste deel onder den grond zit!*

SCHRAN-

SCHRANDERE ZET.

Twee verkwisters zaten met elkander te redeneren, hoe veel gelds zij al verdaan hadden. *Helaas!* zeide de een, *het ongelukkigst is, dat mijn vader reeds zoo veel heeft doorgebragt. Hoe veel duizenden zoude ik wel rijker zijn, wanneer mijn vader niet in de familie ware gekomen!*

EEN WENK AAN DAMES.

Dames, die gewoon zijn haar kleed ongemeen laag op rug en boezem te dragen, of beneden de schouders, worden inzonderheid welmeenend gewaarschuwd, zich in acht te nemen voor iemand, die, sinds eenigen tijd, schier alle plaatsen van openbaar vermaak, en zelfs menige bijzondere partij, bijwoont. Het is een oudachtig Heer van een eerwaardig voorkomen en zeer beschaafde zeden. Zijne bestendige gewoonte, wanneer hij eene vrouw of meisje ontmoet, op gemelde wijze gekleed, is, door middel van eene bijkans onmerkbare en schijnbaar toevallige drukking met een klein instrument, hetwelk hij in zijne hand verbergt, de volgende woorden op haren rug of schouders te prenten: *Naakt, doch zonder schaamte!* De vlek is als die, welke wordt voortgebragt door *lapis causticus*; geen wasschen wischt haar uit, en, aan de lucht blootgesteld, wordt zij nog meer zigtbaar, zoodat niets dan bedekking dezelve kan verbergen. Men zegt, dat reeds een aantal Dames zich niet meer kan *ontkleeden*, om naar eene partij te gaan, zonder dit onuitwischbaar merkteeken van oneere te vertoonen.

BURGEMEESTERLIJKE BEGRAFENIS.

—— De Burgemeester stierf; en niemand was gezind,
Het lijk, als drager, naar het graf te vergezellen,
(Zoo was de goede man bemind!)
Toen Pater DIKKOP aan kwam snellen,
En riep: „Wat hoor ik? Hoe! Men moest het hun niet vragen:
„De Burgerij moet steeds *gemeene lasten* dragen."

IJ.

Naar het *Hoogd.*

DE

DE OVERMOED DER BARBARIJSCHE ROOFSTATEN.

Ginds ligt, aan de Afrikaansche kust,
De tijger, op zijn kracht gerust,
  En ademt roof en moord;
Hij wringt zich 't hol bloedgierig uit,
En stort op d'onverweerden buit,
  En sleurt hem met zich voort.

Zijn oogstraal gloeit van blikfemgloed;
Zijn tanden zijn omkorst met bloed;
  Van uit den rooden muil
Spreidt zich een pestwalm in het rond;
Dof dreunt en trilt en loeit de grond
  Van 't aaklig moordgehuil.

Vandaar, waar op 't Hesperisch strand
De woeste zee van Atlas brandt,
  Tot Jovis bakermat,
Ligt onheilspellende eenzaamheid,
Gelijk een rouwsloers, uitgespreid
  Op 't aardomgordend nat.

En Englands tuipèrd, Neêrlands leeuw
Zou rusten, als de rooverschreeuw
  Langs zee en stranden klinkt?
Zou dulden, dat een tijgerbrot
Hun kroost berooft, hun wraak bespot,
  En 't bloed der onschuld drinkt?

Neen! neen! het vlammend wraakzwaard Gods,
Hetgeen bij Waterloo den trots
  Van Frankrijks Titans trof,
Stort ras, ontzaglijk als weleer,
Op Afrika's gedrogten neêr,
  En morzelt hen in 't stof.

Ge-

Geoefend, finds der vadren tijd,
In onderlingen worſtelſtrijd
Op 's werelds oceaan,
Kan, waar zich leeuw met luiperd paart,
De zaamgepreste magt der aard'
Hun magt niet wederſtaan.

Betemmers van het zeegeweld!
Steeds was de zee uw lauwerveld;
U voegt der watren ſtaf.
Ontkluistert dan d'onteerden vloed!
Nog rookt het ongewroken bloed,
En eischt der beulen ſtraf.

't Heelal erkenn', dat Mekka's maan
Verbleekt, verduisterd ſchuil moet gaan,
Waar gij het kruis verheft!
Het roofgebroed aan 't Lybisch ſtrand
Erkenn' geknield des wrekers hand,
Die traag, maar zeker treft!

Geen vrede, geen verdrag of zoen
Kan aan den eisch des regts voldoen;
Neen, onverzoenbre kamp.
Dat 's roovers bloed het ſtrand beplaſt',
Den grond hervorm' in een moeras,
En 't zonlicht tegendamp'!

Wanneer, na eeuwen, 't nageſlacht
Het eenzaam, ledig ſtrand betracht
Van uit den hollen vloed,
Dan wende 't ſnel den ſchuwen blik,
En mompel' huivrend en met ſchrik:
„ Hier heeft Gods wraak gewoed!"

H. VINKELES.

MENGELWERK.

AANMERKINGEN OMTRENT DE NEDERLANDSCHE TAAL, BIJZONDER MET BETREKKING TOT DE ZUIDELIJKE PROVINCIEN. Door Mr. W. C. ACKERSDIJCK, *Vrederegter te Utrecht.*

Dat het voor een volk een voorregt is, eene eigen landstaal te bezitten, dunkt mij, dat niet wel tegenspraak kan lijden. Wij ondervonden zulks onder andere, toen ons vaderland, door vreemd geweld verdrukt, uit de lijst der volken uitgewischt, en alles aangewend werd, om de gedachtenis van ons gewezen volksbeſtaan te vernietigen: toen bleef nog onze volkstaal daarvan het onloochenbaar kenteeken; onze overheerſcher vond zich genoodzaakt, daaraan hulde te doen, zijne wetten en bevelen mede in de landstaal uit te vaardigen, en zelfs toe te ſtaan, dat regterlijke en andere openbare handelingen in de landstaal verrigt en beſchreven werden; en, had de last der onderdrukking op ons moeten blijven rusten, ('t geen God zoo gelukkig heeft verhoed) de landstaal zou nog lang de geheugenis van ons volksbeſtaan bewaard en tot volgende geſlachten overgebragt hebben.

Wij mogen dan ook thans wel belang ſtellen in het behoud, gebruik en de beoefening dier landstaal, en ons verblijden, dat de Koning ook daartoe zijne zorgen heeft gelieven uit te ſtrekken, door, behalve de begunſtiging van het zoo veel verbeterd lager onderwijs, ook leerſtoelen van hooger onderwijs in die landstaal aan al de Akademien op te rigten.

Het belang van de beoefening der landstale heeft zich ook uitgebreid, naar mate der uitbreiding van het gebruik derzelve in de onderſcheidene deelen, die thans ons ſtaatsligchaam uitmaken. Gelijk toch dezelve be-

vorens de algemeene en éénige landstaal van de Republiek der Vereenigde Nederlanden was, zoo mag men die nu als de landstaal van het Koningrijk der Nederlanden beschouwen.

Voordat er eene afscheiding tusschen de zeventien Nederlandsche provincien plaats had, spraken de Nederlanders in het algemeen, met geringe uitzondering, Nederduitsch. L. GUICCIARDINI zegt in zijne beschrijving van geheel Nederland, in het Italiaansch opgesteld in 1567, doch vermeerderd uitgegeven in 1582 en weder in 1588; volgens de Latijnsche overzetting van R. VITELLIUS: „ Sermo eorum (Belgarum) „ vernaculus, exceptis aliquot partibus, ubi gallicis- „ sant, germanissantve, exteris dicitur Flandricus, La- „ tinis, Teutonicus."

De meeste en de voornaamste der zuidelijke provincien hebben, zoo wel als al de noordelijke provincien, aanspraak op de Nederduitsche landstaal. Van de provincien Zuid-Braband, Oost-Vlaanderen, West-Vlaanderen, Antwerpen en Limburg schijnt zulks niet te kunnen worden tegengesproken; en die provincien benoemen tot het getal van vijf-en-vijftig leden, welke in de negen zuidelijke provincien tot de tweede Kamer der Staten Generaal gekozen worden, een aantal van vijf-en-dertig, waaruit men derzelver overwigt tegen de anderen kan opmaken. Zouden dan ook dezelven geen belang stellen in die landstaal, welker oorsprong en vroegere beschaving men mede en wel bijzonder bij hen moet zoeken, en van welke hunne voorvaders zoo veel werks hebben gemaakt, schoon dan vroegere onderwerping aan het bestuur van vreemdelingen het gebruik en de voortdurende beschaving derzelve bij hen moge hebben tegengehouden?

Thans te zamen onder de regering van eenen Nederlandschen, in Nederland geboren en opgevoeden, Koning vereenigd, mogen zij in dat gebruik en in die beschaving hunner eigene landstaal, zoo ver de omstandigheid van ligging en tijdelijke toevallen sommigen van

hen

hen niet geheel daarvan vervreemd hebben, met de noordelijke provincien gelijkelijk deelen, en daartoe zamenwerken.

Geen verſchil van tongval, die toch in den dagelijkſchen omgang ook in de meeste der noordelijke provincien, ja zelfs in vele ſteden verſchillend is, behoeft daaraan eenige verhindering toe te brengen; onze taal is dezelfde. „ Het Belgisch of Nederlandsch, (zegt „ TEN KATE, I D. bl. 57.) dat in de zeventien pro„ vincien geſproken wordt, en 't welk voor twee eeu„ wen den naam van Vlaamsch voerde, omdat die pro„ vincie toen bij uitnemendheid bloeide, en door koop„ manſchap wijd vermaard was, heeft met het vermin„ deren van Vlaanderen en Braband, en het opkomen „ van ons land, nu bij uitſtek den naam van Hollandsch „ gekregen."

Wij behooren te zamen hetzelfde te bedoelen, om zoo veel mogelijk het gebruik der taal te vermijden van dat volk, met hetwelk wij door list en overheerſching gevaar hebben geloopen, ſchoon door hetzelve gering geacht, vermengd te worden.

Het zal dan thans wel niet te onpas komen, eenige gronden en blijken van die regtmatige aanſpraak der zuidelijke provincien op de Nederlandſche taal te verzamelen, en zulks zoo wel aan die van de noordelijke provincien, als, zoo veel mogelijk, aan onze landgenooten in de zuidelijke, te dezer gelegenheid te herinneren. (*)

Het

(*) Om gedurige aanhalingen te vermijden, diene in het algemeen, dat in dezen hier en daar bijzonder gebruik gemaakt is van en gedoeld op de navolgende werken: W. KOPS, *Schets eener Geſchiedenis der Rederijkeren*, in de werken der Leidſche Maatſchappij, I D. bl. 215; — P. HUIDINGA BAKKER, *Beſchouwing van den trant onzer Nederduitſche verzen*, in dezelve werken, V D. bl. 87; — B. HUYDECOPER, *Proeve van Taal- en Dichtkunde*, tweede uitgave.

Het is bekend, dat de oudſte, tot hiertoe ontdekte opſtellen in het Nederduitsch, hetgeen men Nederduitsch noemen mag, van geen vroeger tijd zijn, dan van de helft der dertiende eeuw; en men kan dus voorbijgaan het verhaal, dat de heilige NORBERT (die, volgens COENRAAD VAN LICHTENAU, Abt van Urſperg, bl. 278, reeds in het begin der twaalfde eeuw ſtierf) te Valenciennes in het Nederduitsch zou gepredikt hebben.

Het oudſte, door den druk gemeen gemaakte ſtuk in het Nederduitsch, van 1254, is wel van WILLEM, Graaf van Holland en Zeeland; maar hoe die provincien toen met die van Vlaanderen en Braband in betrekking ſtonden, kan men onder andere in het breede vinden in de levensbeſchrijving van dien Vorst, door den Heer MEERMAN uitgegeven; en hetgeen bekend is geworden uit eene Kronijk, omſtreeks 1252 in het Nederduitsch geſchreven, het eerst vermeld in de *Beſchrijving van Delft* in 1729, doet blijken, dat het Nederduitsch ter zelfder tijd en op dezelfde wijze ook in Braband geſproken werd, daar de Schrijver dier Kronijk, JAN GOESSEN, priester was te Orthen, bij 's Hertogenbosch.

De Schrijvers van de dertiende en veertiende eeuw, wier berijmde opſtellen in het Nederduitsch door ſchrift of druk, of die ſlechts bij naam bekend zijn gebleven, behooren bijna allen tot de zuidelijke provincien.

WILLEM UTENHOVE, CALFSTAF, NOIJDEKIJN, CLAES VAN BRECHTEN, ons alleen bij namen bekend, kan men genoeg opmaken, dat Vlamingers geweest zijn; en JACOB VAN MAERLANT, die zijn' Rijmbijbel in 1270 eindigde, en die zoo veel bui-

ve, door F. VAN LELIJVELD; — Mr. H. VAN WIJN, *Hiſtoriſche en Letterkundige Avondſtonden*; — J. DE VRIES, *Geſchiedenis der Nederduitſche Dichtkunde*, in de werken der Bataafſche Maatſchappij van Taal- en Dichtkunde, III D.; — A. YPEY, *beknopte Geſchiedenis der Nederlandſche Tale*.

buitendien in het Nederduitsch ſchreef, was uit de provincie West-Vlaanderen, zijnde in 1232 te Damme geboren.

JAN VAN HEELU, die zijn Nederduitſche Rijmkronijk in 1294 vervaardigde, was uit de provincie Zuid-Braband, denkelijk van de ſtad Leeuwen; hij droeg zijn werk op aan de gemalin van JAN DEN II, Hertog van Braband, MARGARETHA, dochter van EDUARD DEN I, Koning van Engeland; en het ſtrekt ten blijke, hoe veel belang men toen daar in de Nederduitſche taal ſtelde, dat hij van de Hertogin in zijne voorrede zegt:

„ Want ſi dietſche tale niet en can,
„ Daer bi wil ic haer ene gichte
„ Sinden van dietſche gedichte,
„ Daer ſi dietsch in leeren moge."

(Men zie F. VAN LELIJVELD op HUYDECOPER, I D. bl. 496.)

De maker van eene berijmde natuur- of ſtarrekunde, op het einde der dertiende of in 't begin der veertiende eeuw, 't zij broeder THOMAS of GERARD geheeten, was een Vlaming; de makers van nog eenige berijmde romans van dien tijd zijn onbekend.

Tegen al die Nederduitſche Schrijvers van dat tijdperk uit de zuidelijke provincien kent men ſlechts éénen uit de noordelijke provincien; MELIS STOKE, een Hollander.

In de veertiende eeuw ſchreef LODEWIJK VAN VELTHEM, behalve andere ſtukken, zijnen „ Spiegel historiael," dien hij tot het jaar 1316 bragt; hij was een Zuid-Brabander, en priester in het dorp Velthem.

NICOLAAS DE KLERK, Schrijver van eene Rijmkronijk onder den titel van „ Brabandſche Geesten," die in 1350 ſtierf, was uit de provincie Antwerpen, een geestelijke, en Geheimſchrijver der ſtad van dien naam.

De Schrijver van een ſtuk, getiteld: „ die Dietſche doctrinael," voleindigd in 1345, was mede een Ant-

werpenaar; — andere volledige Nederduitsche opstellen van de veertiende eeuw schijnen niet bekend te zijn, en niet één, dat uit de noordelijke provincien in die eeuw zou zijn voortgekomen, heeft men nog ontdekt.

Men heeft opgemerkt, dat in het tijdperk, van den leeftijd van MAERLANT tot even vóór het midden der vijftiende eeuw, het zuiverste Nederduitsch was in de diplomatifche schrifttaal in de noordelijke provincien van Holland en Zeeland, zoo als onder andere daartoe ten voorbeelde worden aangehaald het voorvermeld stuk van 1254 en een brief van WILLEM, Graaf van Holland en Henegouwen, van 1322; maar ook in het laatst der dertiende en het begin der veertiende eeuw, en voorts die eeuw door, werden de staatsstukken en regterlijke opstellen in de zuidelijke provincien in het Nederduitsch vervaardigd, en de taal, daarin gebezigd, behoefde inderdaad niet voor die, welke daartoe in de provincien Holland, Zeeland en Utrecht gebruikt werd, te wijken, maar overtrof verre in zuiverheid de opstellen in de provincien Gelderland, Overijssel, Vriesland, Groningen en Drenthe, in dat tijdperk vervaardigd. De voorregtsbrief, door den Hertog van Braband, JAN DEN I, gegeven aan zijne lieve knapen, beiden van Brussel en Loven, munteren en werkluiden, in Hooimaand 1291, (in het eerste deel der Brabandsche Plakkaatboeken, bl. 246.) schijnt mij oorspronkelijk in het Nederduitsch en geene vertaling te wezen; hetgeen mij ook voorkomt omtrent een' voorregtsbrief, door denzelfden Hertog aan die van Antwerpen op St. Nikolaasdag 1306 verleend, (in het voorz. Plakkaatboek, IV D. bl. 139.) van welke beiden de taal vrij zuiver en met zeer weinig bastaardwoorden vermengd is; en zeker is oorspronkelijk in het Nederduitsch de zoo aanmerkelijke Landkaart van Kortenberg, in September, Woensdag vóór St. Baafsdag, 1312, door JAN DEN II, Hertog van Braband, verleend, in voorz. Plakkaatboek, I D. bl. 122 en volg.) in even zuivere taal geschreven.

Deze Landkaart is een staatsstuk, voor dien tijd zeer aan-

aanmerkelijk, daar de Vorst bij hetzelve vrijwillig zijne oppermagt beperkte, en een' Raad voor hem en zijne nakomelingen inſtelde, beſtaande uit vier Ridders en tien goede mannen, afgevaardigden van de voornaamſte ſteden, drie van Loven, drie van Antwerpen, een van 's Hertogenbosch, een van Thienen, en een van Leeuwen, (zonder de geestelijkheid daarin te betrekken) die te Kortenberg zouden vergaderen, aan welke hij zoodanige magt omtrent het beſtuur van 's lands zaken verleende, dat men dezelve als eene vergadering, vertegenwoordigende het volk van Braband, mag beſchouwen, waardoor mitsdien die provincie toen reeds zoodanig eene ſtaatsregeling bekwam, als in vele andere landſtreken eerst eeuwen daarna is ingevoerd. Van dergelijken aard, en in dezelfde taal en ſtijl, is de zoogenaamde Walſche Kaarte, door Hertog JAN DEN III verleend, Vrijdag na den Octave van St. Pieter- en St. Paulus-dag 1313. (aldaar, bl. 126.) Op deze twee ſtukken hebben de Brabanders veel prijs geſteld, en zij zijn van tijd tot tijd door hunne Landsvorſten vernieuwd en bevestigd.

Nog onderſcheidene dergelijke ſtukken van dien zelfden tijd zou men hierbij kunnen voegen, onder welke ik echter niet mag voorbijgaan een van den 3den December 1339, (aldaar, bl. 546.) ten einde daaromtrent aan te merken, dat hetzelve even zoo veel betrekking heeft tot de provincien van Oost- en West-Vlaanderen, als tot die van Braband; het is in even zuiver Nederduitsch, als de voorverhaalde ſtukken, geſteld, en ſtrekt ten blijke, dat die taal destijds ook in voorzeide provincien de landstaal was; het vervat een verbond van vrede, rust en eendragt, tot bevordering van wederzijdſche vrijheid, koopmanſchap en neringe, aangegaan tusſchen voornoemden JAN DEN III, Hertog van Braband, en LODEWIJK, Graaf van Vlaanderen, de Brabandſche ſteden Leuven, Brusſel, Antwerpen, 's Hertogenbosch, Nivelle, Thienen en Leeuwen, en de

de Vlaamſche ſteden Gent, Brugge, IJperen, Kortrijk, Oudenaarde, Aalst en Gerartsberge.

Ook de blijde inkomſten van de Hertogen van Braband, van welke de Brabanders altijd zoo veel werks hebben gemaakt, zijn insgelijks in het Nederduitsch, en in eene voor dien tijd zuivere taal, geſteld. De eerſte is die van Hertogin JOHANNA met haren gemaal WENCESLAUS van Boheme, van den 3den Jan. 1355, welke nader bevestigd is, met belofte van te zullen nakomen de Kaart van Kortenberg en de Walſche Kaarte, op St. Lambertsdag 1372. Die Nederduitſche brief is bezegeld door goede mannen van de ſteden Leuven, Brusſel, Antwerpen, 's Hertogenbosch, Thienen, Leeuwen, Nivelle, Geldenake, Lier, Herentals, Vilvoorden, Hanut, Genappe, Halen, Lande, Diest, Aarſchot, Zichene, Bergen op Zoom, Steenbergen, en Breda, (ald. bl. 134.) onder welke men opmerkt de ſteden van Walsch Braband, waar men mitsdien dat Nederduitsch opſtel toen ook moet verſtaan hebben. En zouden (om zulks in het voorbijgaan op te merken) de Brabanders en Antwerpenaars geen belang ſtellen in die taal, waarin voor hunne provincien zoo belangrijke ſtukken zijn geſteld? Jammer intusſchen voor de taal, dat al die Nederduitſche opſtellen zoo onnaauwkeurig afgeſchreven of nagedrukt zijn! En het is daarom van belang, oorſpronkelijke ſtukken van dien tijd te kunnen inzien. Als zoodanig is nog voorhanden een voorregtsbrief van voorvermelden Hertog JAN DEN III, gegeven „ in den jaer ons Heren alſemen ſcreef duſent „ drie hondert ende neghen ende tuentich, 's donre„ daechs na dertiendach." Dezelve levert een voorbeeld op van de toenmalige zuivere Nederduitſche ſchrijftaal in Braband. Wel achttien bladzijden gewonen druk groot, vervat dat opſtel maar weinige, en die meestal zeer gewone, bastaardwoorden. Tot een ſtaaltje ſtrekke het volgende, zeer naauwkeurig met het oorſpronkelijke overeenkomende: „ In dien Name der „ heyligher ende der ongheſceydenre drievoudicheyt, „ Amen.

„ Amen. Wi Jan bider G.tien Goeds Hertoghe van
„ Lothrike van Brabant ende van Lymborgh willen dat
„ cont ſi allen den ghenen die mi ſyn ende namaels we-
„ ſen ſolen Tughende mette ghehande derre jeghenwor-
„ digher Carten.. want wie ons ſtat van den Bosch, die
„ een veste ende een ſlot es ons lands op dat einde,
„ ende daer ons ende onſen lande ghemeynlike groet
„ orber ende macht ane leghet.. willen ende begheren
„ dat toeneme in dogheden in ſalicheden ende in ere. —
„ So heb wi onſen lieve ghetruwe Porten onſer voer-
„ ghenoemder ſtat va. den Bosch, om die liefde hoers
„ ende hare wheyde ghegheven die poente die hier na
„ beſcreve ſyn voer een ewelike Recht van hen tot
„ ewelike tiden te heben, te behanden, ende te ghe-
„ brukene, in den Beghinne ſo vri wi onſe voerghenoem-
„ de Port. van den Bosch, ende willen dat ſi vri ende
„ quite alte mael ſyn ewelike van allen tolle over al in
„ onſer macht beyde te wat. ende te lande. Voert waer
„ dat ſake dat iemenne iet w.rende weer teghen eneghen
„ Port. van der ſtat van den Bosch, Daer en ſal de ghe-
„ ne niet anders af heben dan vonnesſe der ſcepen,
„ Noch wi en. onſe nacomelinghe en ſolen daer af niet
„ and.s eyſchen noch ſoeke."

Doch, niet alleen in zoodanige ſtaatsſtukken, maar ook in gewone opſtellen van wettige handelingen, ſchreef men in Braband, en zelfs in kleine plaatſen en op dorpen, reeds in de veertiende eeuw, het Nederduitsch op die wijze. Ten voorbeelde ſtrekke het volgende uit een' oorſpronkelijken brief: „ Jan Orsſen en. Henric
„ Batensſoen hebben getught met manen srichters en.
„ wiſen der ſcepen in vollen ghedinghe als ſcepen dat
„ voer hen qua. her Jan van Hoysſcot Ridder en. gaf
„ joncvrouwen Jutten en. Agneſen ſinen twe dochte.n
„ die drie po.t tsiaers die men hoem gaut vuyt den goe-
„ de ter dyersdonc ghelyc als die ſcepene brieve van
„ Helmo.t beg.pen die daer op ghemaect ſyn, en. die brie-
„ ve gaf hy hen over en. makede hen diere mechtich en.
„ verteech daer op tot horre beider behoef — in oir-

„ conde deſer lette.n bezeghelt metter ſtat zeghel van
„ Helmo.t als ghewoent is, ghegheven int jare ons
„ He.n mccc. tſestich en. ſes in ſinte Remeysdach."

En uit eenen anderen, mede oorſpronkelijken brief:
„ Cont ſi allen luden die deſen brief zelen zien ochte
„ horen leſen dat voor ons comen is Peter Willems-
„ ſoen van Hoerne en. heeft vercocht Janne van den
„ Grave Gerrits ſwagher van der Donc was al alſulken
„ erfenis als hem aenverſtorven is van Gheryt van der
„ Donc ſinen auder vader ſoe waer dat gheleghen is in
„ diepe. ocht in droghen" enz. — „ in oirconde deſer
„ lette.n bezeghelt mitts ſcepene. zegel voorsz. en. des
„ ghemeyne. dorps van Mierle ghegh. int jaer ons He.n
„ duſent driehondert tneghentich en. een des dynsdaghs
„ in de paeschdach." Alles zonder eenige vreemde woorden. Wanneer men daarmede vergelijkt de voorbeelden van dien tijd, door den Heer YPEY (bl. 368 en volg.) uit eenige noordelijke provincien aangevoerd, zal men overtuigd worden, dat men toen niet daar, maar in Braband, zuiver Nederduitsch ſchreef.

In de vijftiende eeuw heeft men bijzonder in Vlaanderen en Braband veel in het Nederduitsch geſchreven. De gedichten, of liever berijmde ſtukken, van dien tijd zijn bijna allen vandaar voortgekomen. Om ſlechts eenigen te noemen: JAN of WILLEM DE WEERT, die in 1451 zijnen „ nieuwen doctrinael" ſchreef, was van IJperen, in West-Vlaanderen; — JACOB VILT, die tusſchen 1462 en 1466 BOËTHIUS overzette en deels berijmde, was van Brugge, in West-Vlaanderen; — eene andere overzetting van BOËTHIUS kwam in 1485 te Gent, in Oost-Vlaanderen, in druk uit; de naam van den overzetter wordt niet vermeld; dit werk mag als een gedenkſtuk van de Nederlandſche drukkerij aangemerkt worden; in de voorrede geeft de overzetter verſlag van de wijze, welke hij in de rijmen en verzen zijner vertaling gehouden heeft; — GERARD ROELANDS, die zijne gedichten omſtreeks 1491 opſtelde, was Kanonik te Leuven; en de Heer VAN WIJN ken-

de

de er, buiten eenige bijbelſche rijmen, geene, die binnen Holland of de zeven bekende gewesten gemaakt zijn. (I St. bl. 368.)

De Rederijkers zijn in die eeuw in de zuidelijke provincien met hunne Nederduitſche rijmwerken reeds bezig geweest; doch van dezelven zijn (zoo ik meen) geene oudere, dan die in de zestiende eeuw thuis behooren, gedrukt.

(*Het vervolg hierna.*)

BERIGT, AANGAANDE HET SCHWALBACHER BRONWATER.

Vertrouwende den liefhebberen van het Schwalbacher Bronwater zoo wel, als den Geneesheeren, door de volgende mededeeling een' wezenlijken dienst te doen, heb ik dezelve getrokken uit een Berigt van Dr. GEORGE, Vrijheer van Wedekind, Raad en Lijfarts van den Groothertog van Baden enz., die met den geleerden RUBE, te Darmſtadt, voor al het volgende inſtaat, en hetgeen de ondervinding reeds bevestigd heeft.

Het Schwalbacher Bronwater heeft een' ſterker ſtaalſmaak, dan Seltſer- of Fachinger-water; ook verandert het de kleur des wijns, als het er lang mede vermengd blijft, en de veelheid van ijzeroker, dien men bij de bron waarneemt, doet denken, dat het veel ſtaal moet bevatten; doch het heeft zulks minder, dan dat van de Wijnbron. Hetzelve is helder; men weet, welke voortreffelijke koffij er mede gezet wordt; als gewoon drinkwater heeft het ook vele voordeelen, dewijl het, door deszelfs middelzout en koolſtofgas, bloedzuiverend is, het bederf tegengaat, en afdrijving bevordert. Men kan het overal elders met even goed gevolg drinken, als te Schwalbach.

Bij zwakheid in de werkzaamheden des ligchaams, vooral in de ſpijsvertering, loomheid, ongezonde kleur, zwak-

zwakheid der zintuigen, zwaarmoedigheid, ſtank der pis, onaangenamen reuk des adems, rheumatieke ongemakken, ſlijmhoest, zwakheid door bloedverlies, of verzwakking der vaste deelen, enz. enz. kan, in allen gevalle, het Schwalbacher Bronwater van veel nut zijn. Men verkiest daartoe het warme jaargetijde en den morgenſtond, ieder kwartier een glas, bij matige beweging, tot eene halve of eene pint waters, gedronken; daarna ontbijt men: het kan met of zonder melk gedronken worden. Even goed is het tot verſterking voor kraamvrouwen, na heete koortſen, zenuwkwalen, en vooral bij alle zieken, daar ſtaalmiddelen voorgeſchreven worden; dan dient het voor gewonen drank. Als geneesmiddel, op zichzelf of met andere middelen, bij zwakheid van maag, gebrek aan afgang, witten vloed, chroniſche rheumatismus, is deszelfs heilzame invloed bewezen.

Het groote nut van het Schwalbacher Mineraalwater blijkt best uit deszelfs ſcheikundige ontleding. Ziehier, wat de Apotheker RUBE bevonden heeft: 16 Oncen Staalwater geven 21½ kubiekduim Koolzuur-gas. (Bij de bron vond de Heer RITTER 23½ duim.) Aan vaste beſtanddeelen geven 28 ℔ 80 greinen; dus bevatten 16 oncen 2,85701 vaste deelen. De vaste beſtanddeelen in 28 ℔ zijn dus:

	Grein.		Grein.
1. Zoutzure Kalkaarde . . .	3⅞	of	3,875.
2. Zoutzure Natrum . . .	5⅛	=	5,125.
3. Koolzure Natrum . . .	9⅛	=	9,125.
4. Zwavelzure Kalkaarde . .	11⅞	=	11,875.
5. Koolzure Kalkaarde . . .	21	=	21. —
6. Thonaarde	4⅜	=	4,375.
7. Koolzure Kalkaarde . . .	6½	=	5,500.
8. IJzerverzuurſel	17½	=	17,500.
9. Extractive Stof, niet beduidend.			
Te zamen	79⅜	=	79,375.
Verlies	⅝	=	0,625.
	80	=	80,000.

Dit water is echt te bekomen bij JAC. VAN DER SCHALK ABZOON, *Apotheker te Schiedam.*

VIERDUBBEL ZIEN.

(HUFELAND *und* HARLES, *Journ.* 1816. Apr.)

Eene vrouw, tusschen 30 en 40 jaren, zag, na eene moeijelijke, van eene sterke bloedstorting uit de baarmoeder vergezelde, verlossing, alle voorwerpen *vierdubbel.* Men beval haar, uit hoofde van gebrek aan bloed en zwakte, voedzame en ligt verteerbare spijzen en dranken te gebruiken, en schreef haar daarenboven de volgende geneesmiddelen voor: ℞ *extr. salic. unc.* β, *solve in aq. cinnamom. s. v. unc. vj. admisce syr. c. aurantior unciam, naphthae aceti gutt. quadraginta.* M. S. *alle twee uur een lepel.* Voorts liet men haar 's morgens en 's avonds de wenkbraauwen en slapen besmeren met een half onc. *liq. anod. m. H.* en een half dragm. *ol. cajeput.* zamen vermengd. Na verloop van veertien dagen was het gebrek hersteld.

INDISCHE BIJZONDERHEDEN.

1. *De Patriarch Bappe Sanjah.*

In *Indië* vindt men ook nog wel enkele oude lieden, vooral onder de Inlanders, die veel minder behoeften, dan wij, hebben, in de bovenlanden, ook eene zeer gezonde lucht inademen, en, over het algemeen, naar den aard van het klimaat, gematigd en geregeld leven.

Eens op het verrukkelijk buitengoed *Tjitrap* (40 palen, of kwartier uurs, boven *Batavia*) bij den Hr. Mr. P. POELMAN gelogeerd zijnde, gingen wij een' ouden Inlander bezoeken, BAPPE SANJAH genaamd. Volgens de gematigdste rekening, was hij toen 112 jaren oud, tenger, en niet lang van postuur. In zijn *Negorij*, of *Campong*, — wij zouden zeggen *Dorp*, of *Dorpje*,

je, — komende, dacht ik tot den tijd van den eerſten natuurſtaat terug gebragt te zijn; vrouwen en mans hadden ſlechts hunne ſchaamdeelen gedekt; alles dicteerde onſchuld, gezondheid en leven; de Negorij beſtond uit 120 menſchen, alle van den Patriarch BAPPE SANJAH afſtammende; — inderdaad, het was als eene Aartsvaderlijke familie, en — is het niet ſchande voor ons? — zij waren met de ondeugden der *Europeërs* niet beſmet, maar daarvan genoegzaam onkundig, omdat zij zoo ver van hen geſcheiden waren. In het volgende jaar is BAPPE SANJAH overleden.

Onder de *Europeërs* vindt men, op *Batavia*, ook nog wel eens oude lieden: — De Gouverneur-Generaal, Mr. W. A. ALTING, werd te *Groningen* geboren den 11 Nov. 1722, en overleed te *Batavia* den 7 Junij 1800; dus bereikte hij den ouderdom van 77 jaren en 7 maanden. De oud Gouverneur-Generaal J. SIBERG werd te *Rotterdam* geboren den 14 Oct. 1740; den 14 Oct. 1778 heb ik zijn' 38ſten verjaardag op het Hoofdkantoor van *Sumatra's* westkust *Padang*, daar hij toen Commandeur of Gezaghebber was, mede gevierd, en, volgens de laatſte tijding, is hij nog op *Batavia* in leven, in den ouderdom dus van ongeveer 76 jaren. De Gouverneur-Generaal R. DE KLERK ſtierf 1 Sept. 1780 op *Batavia*, omtrent 70 jaren oud zijnde.

2. *De Vogelnestjesberg.*

Op het gemelde landgoed *Tjitrap* gingen wij eens een' Vogelnestjesberg bezigtigen. Uit eene diepe rots vliegen ontelbare kleine vogeltjes, veel naar onze zwaluwen gelijkende; zij maken hunne nestjes binnen, of aan de rotsachtige kanten vast. Als hunne jongen zijn uitgevlogen, worden de nestjes geſtoord, of er afgerukt, dat een gevaarlijk werk is, omdat de ladder, waarop men, tot dat einde, in de rots moet afklimmen, aan de uitſtekende punten van dezelve moet vastgemaakt worden. Een zware handel wordt in die vogelnestjes ge-

gedreven: het *picol* (125 pond) kost wel eens 2500 tot 3000 rijksd., ieder van 48 ſtuiv. De witſte, die vooral op *Ternaten* vallen, zijn de beste. Zij worden in *Indië*, bij de vermogende lieden, in ſtokvisch, ſoep, ragout, enz. gegeten. De *Chinezen* maken er ook veel werks van. Men ſchrijft er eene verſterkende kracht aan toe, die ik er echter nimmer in gevonden heb. Zou het niet veeleer als een punt van Luxe moeten beſchouwd worden?

3. *Het warme Bad.*

Op *Tjitrap* was ook een natuurlijk warm Bad. Op eene hoogte, of berg, rondom met zware boomen omgeven, vond men, in den grond, eene kom met water, dat altijd kookte, of borrelde. Wij hadden eijeren medegenomen, die wij, in kruistouwtjes, in de kom lieten zakken, en in weinige minuten gaar kregen. Van die hoogte werd het water door bamboezen buizen naar beneden in een *Pedak*, of bamboezen huisje, geleid, daar ieder onzer zich beurtelings ging baden. Daar had het water niet alleen merkelijk van zijne hitte verloren, maar uit drie bamboezen pijpen, of buizen, die naast elkander, op een' kleinen afſtand, geplaatst waren, was het onderſcheid zoo groot, dat de eene buis dragelijk warm water opleverde, waaronder men zich gevoegelijk kon baden, eene tweede weder laauw water, en de derde koud water. Wij vulden eenige kruikjes met dat water, en vonden het weinig minder van ſmaak, dan het zelſerwater. Zou van deze bron geen meer uitgebreid en nuttig gebruik kunnen gemaakt worden?

4. *Het kostbaar Vuur.*

Vóór het vertrek der retourſchepen van de eerſte bezending, was het op *Batavia* gebruikelijk, dat al de overtollige ſpecerijen, of die min of meer aangeſtoken waren, op een' grooten hoop, buiten *Batavia*, nabij de Houtkap, werden bijeengebragt en verbrand, in tegenwoordigheid eener Commisſie, van wege de Hooge Re-

Regering, en een talrijk, daartoe genoodigd gezelſchap, waarvoor dan overvloedige ververſchingen in eene opgeſlagen tent gereed ſtonden, en waaronder ik mij meermalen bevond. Men gaf wel eens als eene reden van die verbranding voor, om daardoor eenen al te lagen prijs der ſpecerijen voor te komen; dan, of dit eenen genoegzamen grond heeft, kan ik niet bepalen.

5. Hoe komt men zoo ver verzeild?

Onder de regering van den Gouverneur-Generaal H. ZWAARDEKROON, die van 13 Nov. 1718 tot 8 Julij 1725 plaats had, gebeurde er iets zeldzaams met twee ſchepen van de W. I. Compagnie, *de Arend* en *Thienhoven* genaamd, onder het commando van den Hr. en Mr. JAKOB ROGGEVEEN, die (hoe, wete ik niet) zoo ver verzeild raakten, dat zij ter reede van *Batavia* ten anker kwamen. Uit hoofde der privilegien van de geoctroijeerde Nederlandſche O. I. Compagnie, liet de Gouverneur-Generaal ZWAARDEKROON die ſchepen, met alles, wat zich in en op dezelve bevond, door eene Commisſie, beſtaande uit de Heeren J. W. DUBBELDEKOP, M. WESTPALM en A. ABELEVEN, arresteren. Geweldig kantte zich de Hr. ROGGEVEEN daartegen; onder andere zeggende, dat hij hiertoe was genoodzaakt geweest, ter bekoming van ververſching voor zijn volk, waarvan een groot gedeelte verſmolten was. Men heeft mij wel eens verhaald, dat deze Hr. ROGGEVEEN te voren ook in bediening op *Batavia* was geweest, en toen geenszins in eene beste harmonie met den Gouverneur ZWAARDEKROON zou geſtaan hebben. Welke gevolgen het arresteren van deze twee ſchepen verder gehad hebbe, is mij niet gebleken. Hoe komt men, intusſchen, zoo ver verzeild?

6. De Kaymans onſchadelijk voor den Inlander, of Javaan.

De Kaymans (in *Egypte* Krokodillen, in *Westindië* Al-

Alligators genaamd) worden ook op *Batavia* gevonden; op de reede aldaar heb ik ze van eene ongeloofelijke grootte gezien: ook in de binnen-rivieren houden zij zich op, en valt er, ongelukkig, op de reede een matroos over boord, dan heeft de Kayman hem al schielijk beet, en verminkt hem. In de binnen-rivieren zal een *Europeër* niet ligt zich baden, zonder van een' stoet slaven, of een', met houten tralien afgeschoten, waschbak, omringd te zijn: en het verwonderlijkste is, dat dit waterdier (dat men zegt, dat zijne eijeren op 't strand legt) een' Inlander, of *Javaan*, nimmer eenig leed zal doen. Wat er de reden van is, wete ik niet. De blanke of zwarte huid van den mensch zal hier toch wel niet toe doen. Zouden de *Javanen* ook een' of anderen kunstgreep, of huismiddeltje, hebben, om zich tegen dat dier te beveiligen?

J. C. M.

OVER HET VERVAL VAN HET BRITSCHE RIJK.

(Uit het *Engelsch* van *Sir* HENRY SCHULTES aan den Graaf van *Liverpool*, naar de *Hoogduitsche* vertaling in de *Minerva* van Maart 1816.)

Groot-Britanje heeft den hoogsten top zijns politieken luisters bereikt, en streeft thans zijn verval te gemoet. Het wordt daarom dringend noodig, de door aanhoudende dwaling ontzenuwde gemoederen aan te sporen tot eene dadelijke en krachtige aanwending van die middelen, door welke alleen de geheele ondergang van het maatschappelijk geluk en de vernietiging der zoo lang gevestigde burgerlijke vrijheid kunnen worden voorgekomen.

Het is mijn oogmerk, Milord, in dezen brief, u en het publiek den waren staat onzes vaderlands voor oogen te leggen, ten einde, indien deszelfs tegenwoordige kwalen niet te genezen zijn, gij, Milord, en uwe

ambtgenooten, het lijdende volk des te beter zoudt kunnen voorbereiden, om nog zwaarder lijden te verduren, en zich voor de misleidingen dier bedriegelijke *sophismen* te hoeden, door welke listige en kwalijkgezinde menschen het pogen diets te maken, dat de natie rijk en gelukkig is, terwijl de handel is afgenomen en de helft der bevolking zich in den toestand bevindt van niet meer te kunnen betalen. Het werk, hetwelk ik thans onderneme, is zeker niet benijdenswaardig, daar weinige menschen lust gevoelen, dingen te onderzoeken, welke ons door kommervolle uitzigten bedroeven; alleen het gaat zeker, dat elke tegenspoed in het menschelijke leven minder moeijelijk te verdragen is, wanneer men dezelve heeft vooruitgezien, even gelijk de smerten, welke het menschelijk ligchaam treffen, minder pijnlijk zijn, wanneer men op dezelve is voorbereid.

De nationale schuld gaat thans negenhonderd millioenen ponden te boven. De publieke uitgaven bedragen jaarlijks meer dan een tiende gedeelte dezer verschrikkelijke som. Gedurende de laatste twintig jaren zijn onze openbare zoo wel als inwendige uitgaven op eene verslindende wijze toegenomen; ons goud is verdwenen, en papier heeft deszelfs plaats vervangen; door gansch *Engeland* ontvangt het vijfde gedeelte der ingezetenen bedeeling uit de kerspels, en het getal der armen is in de laatste jaren in gelijke verhouding vermeerderd met de algemeene bevolking. Evenwel zijn er nog menschen, die ons met eene schaamtelooze stoutmoedigheid verzekeren, dat wij een bloeijend, een gelukkig volk zijn, omdat ons getal toeneemt. „Beklagelijke drogreden! Niet de bevolking is het kenteeken van volkswelzijn en volksgeluk, wanneer ieder burger van den staat zich door zijn beroep geen levensgenot verschaffen kan; en waar twee millioenen menschen genoodzaakt zijn, de overige acht millioenen om onderstand te smeeken, daar kan de aanwas der volkrijkheid als geen zegen beschouwd worden. Van zoodanig volk

mo-

moge men zeggen, dat het *beſtaat*, maar waarlijk niet, dat het *leeft*.

Terwijl ſommigen ons aldus met loffpraken over de magt onzer volksmenigte zoeken te misleiden, prijzen anderen onzen uitgebreiden handel. Laat ons dus onderzoeken, of wij inderdaad in dit opzigt zulken gewigtigen grond hebben ons te verheugen.

In het jaar 1813 beliep het getal der in dienst zijnde koopvaardijſchepen 23,640, bevattende 2,514,484 tonnen, en het aantal daarop varende matrozen 165,557.

In het den 5 Jan. 1812 geëindigde jaar beliep de officieel opgegevene waarde des invoers, zoo als dezelve aan het huis der gemeenten is voorgelegd, 28,626,580 p. ſt., en die van den uitvoer 32,409,671; gaande dus den invoer ſlechts te boven 3,783,091 p. ſt.: terwijl het gouvernement, bloot aan inkomende regten, de ongeloofelijke ſom van 13 millioenen geheven had.

Volgens den op den 5 Jan. 1814 afgeſlotenen ſtaat der finantien van *Grootbrittanje*, bedroeg het meerdere van den jaarlijkſchen uitvoer van alle, zoo wel *Engelſche* als vreemde waren, voor de twee den 5 Jan. 1812 en 1813 geëindigde jaren, niet meer dan 9,215,418 p. ſt. Het jaarlijkſche beloop des invoers van vreemde waren was in den gezegden tijd 18,472,810 p., en de jaarlijkſche waarde van alle uitgevoerde *Britſche* producten en manufacturen bedroeg maar 27,688,228 p. Dus had de uitvoer van alle *Britſche* producten en manufacturen ſlechts eene waarde van ruim negen millioenen. Welk eene bewonderingswaardige balans, in vergelijking met de tegenwoordige openbare uitgave van *Grootbrittanje*, welke, voor het jaar, geëindigd 5 Jan. 1814, renten, leeningen, onderſtanden enz. daarin begrepen, 113,968,610 p. 16 ſh. 10 p. beloopt! — Helaas!

Dan, offchoon dit als waar aannemende, konden er echter gevonden worden, die zich door de vertroostende aanmerking zochten op te beuren: dat ons geroemd *palladium*, het publiek krediet, ongekrenkt gebleven is. Bedriegen wij ons niet. Publiek krediet, voor zoo

ver hetzelve op het circulerende hulpmiddel der banknoten toepasselijk is, is eene dubbelzinnige uitdrukking. Krediet is een vrijwillig vertrouwen op eens anders regtschapenheid. Maar hoe kunnen banknoten het voorwerp van vrijwillig vertrouwen zijn, zoo lang eene dwangwet derzelver aanneming gebiedt? Wanneer men zelfs aanneemt, dat banknoten, gedurende zekeren tijd, in plaatselijken of inwendigen handel dienstig zijn kunnen, zoo moet toch het krediet, ten aanzien van buitenlandschen handel, van een werkelijk kapitaal van algemeen erkende waarde uitgaan. En dit kapitaal kan niet bestaan dan in goud en zilver, welke, door de eenparige overeenkomst van alle beschaafde volken, als het meest geschikte middel van den onderlingen handel beschouwd worden. Dan, in plaats van ons zulk een kapitaal op te leggen, hebben wij de edele metalen van dit land door subsidien en betalingen buitenslands van gouvernementswege overdadig verkwist. Voor de massa van werkelijk geld heeft men op eene listige wijze papieren geld, of, zoo als SENECA het noemt, ijdele beelden des eigendoms (*inania habendi simulacra*) weten onder te schuiven; alsof men verwacht had, dat een blind geloof aan de werkingen van dit schaduwbeeld des verkwisten rijkdoms de uitgeputte krachten des lands wederom zoude herstellen, en den publieken geest van eenen drukkenden last bevrijden.

Een der grootste staatkundige schrijvers van het vaste land wierp eens, vele jaren vóór de merkwaardige ontdekking, hoe men oude lompen in geld verandert, de vraag op: of hij, die den steen der wijzen vond, en door denzelven de gemeenste voorwerpen in edele metalen konde veranderen, die gewigtige uitvinding openlijk behoorde bekend te maken? Men beantwoordde de vraag ontkennende; op grond, dat alsdan alle handel zoude worden vernietigd, iedere erfelijke bezitting hare tegenwoordige conventionele waarde verliezen, en het geheele stelsel der gepaste kostwinning in eindelooze verwarringen en wanorde verkeeren.

Of,

Of, om zonder gelijkenis te ſpreken, is het niet eene ſchandelijke ſchennis der openbare geregtigheid, wanneer mannen in de hoogſte ambten van den ſtaat, die tot beſchermers der volksregten beſtemd zijn, alle kunſten te werk ſtellen, om de natie door beloften en voorſpellingen van toekomſtig geluk, hetwelk zij noch kunnen noch willen verſchaffen, in de zoete ſluimering der hoop te wiegen? En is het niet het verheven karakter eens *Britſchen* ſtaatsmans onwaardig, de bedriegelijke uitvlugt van keizer AURELIANUS na te apen, die zijne onderdanen tot bijſtand in eene zijner ondernemingen overhaalde door de belofte van hen met geldſtukken van twee ponden zwaarte te beloonen, en vervolgens penningen van deeg onder hen uitdeelde, terwijl zij gouden verwachteden?

Het voorbeeld van de bank van *Engeland*, om papier in ſtede van geld in omloop te brengen, werd al ras van eene nieuwe ſoort van avonturiers, de zoogenaamde provinciale bankiers, nagevolgd, die zich het hoofd-inſtituut ten voorbeeld ſtelden, en middelen uitdachten om mede te werken tot invoering en uitbreiding dezer ſtaatspest, het papieren-krediet, waardoor ettelijke ſpeculanten op eene gemakkelijke wijze tot de monopolie van granen, waren en landerijen geraakten. Daardoor is het goud uit den omloop verdwenen, het eigendom is in weiniger handen gekomen, kleine landhoeven zijn in grootere verſmolten, winkeliers en handwerkslieden hebben bankroeten gemaakt, en eene algemeene ellende heeft zich onder de mindere klaſſen der maatſchappij verbreid. Op zoodanige wijze is door deze nieuwigheden de dijk onzes handels geſlecht, en een ſtroom van tegenſpoeden heeft het land bedekt en ongelukkig gemaakt.

Is het voorts den ongelukkigen een ſlechte troost, het geluk van vorige tijden te beſchouwen en een' treurigen blik op vrolijker tooneelen te werpen, zoo kan het echter weldadig en misſchien ten laatſte nuttig zijn, door eene vergelijkende voorſtelling den eenparigen

voortgang onzer ſtaatkundige ziekte aan te toonen, en te bewijzen, hoezeer eene ſtijfzinnige ongevoeligheid bij aannaderende gevaren derzelver vergrooting en terugkeering bevordert.

In het jaar 1700 bedroeg de nationale ſchuld ongeveer 20 millioenen; het getal der armen beliep omſtreeks 565,000, en de ingewilligde gelden tot derzelver onderſteuning 700,000 p. ſt. De verhouding der armen tot de gezamenlijke bevolking niet wel een tiende. De middelprijs der tarwe was 5 ſchellingen het ſchepel (*bushel*) van negen gallons, naar de maat van *Eton*. Het aangebouwde land bragt meer koorn voort, dan het volk gebruiken kon; en gedurende de tien volgende jaren bedroeg de uitvoer van tarwe en meel jaarlijks door elkander 101,116 mudden (*quarters*) en de invoer 216 mudden; dus een meerdere uitvoer van 100,900 mudden. — Van 1710 tot 1720 was de jaarlijkſche uitvoer 112,020 mudden, en het geheele bedragen van den invoer in die tien jaren niet meer dan 36 mudden: een klaar bewijs, dat *Engeland* toen geen toevoer uit andere landen behoefde. De middelprijs der tarwe was 5 ſh. 7 d. het ſchepel. — De meerdere uitvoer van 1720 tot 1730 bedroeg 104,267, en van 1730 tot 1740 289,206 mudden; de prijs der tarwe in de eerſte tien jaren 5 ſh. 3 d. en in de laatſte 5 ſh. 7 d., en gedurende dit tijdvak was de bevolking bijna een half millioen toegenomen.

Van 1740 tot 1750 was de volksmenigte 400,000 menſchen aangewaſſen, en echter bedroeg de invoer door elkander ſlechts 109 mudden jaarlijks, terwijl de uitvoer 378,452 beliep, en de tarwe niet meer dan 4 ſh. 2 d. het ſchepel koſtte.

Van 1750 tot 1760 was de aanwas der bevolking 369,000 zielen; de uitvoer bedroeg door elkander 256,654 mudden, en de prijs der tarwe 5 ſh. 3 d. het ſchepel.

Toen waren de nieuwe verbeteringen in den landbouw nog weinig bekend. In den loop van 60 jaren waren er niet meer dan 142 bewilligingen tot het aangra-

graven van woeste gronden (*incloſure-bills*) uitgegeven, en men rekende, dat toen ter tijd bijna een derde van het koningrijk nog onbebouwd was.

In de eerſte tien jaren, nadat de tegenwoordige koning den troon beklom, te weten van 1760 tot 1770, ſcheen ons handelgeluk achterwaarts te gaan; want gedurende dit tijdperk nam de invoer tot het vijfvoudige toe; er bleef nogtans eene overmaat van uitvoer van 106,636 mudden. De bevolking was in dien tijd 692,000 menſchen toegenomen, en de middelprijs der tarwe 5 ſh. 11 d. het ſchepel.

Van 1770 tot 1780 vermeerderde de bevolking met meer dan een half millioen, en bedroeg in alles 7,953,000 zielen. Het getal der armen was ſedert 70 jaren beſtendig, met geringe afwisſeling, op het tiende gedeelte des geheelen volks gebleven. Maar thans was de invoer grooter dan de uitvoer, en ging deze 28,683 mudden te boven. De middelprijs der tarwe was 6 ſh. 11 d., en in de laatſte 20 jaren waren er 1090 *incloſure-bills* uitgegeven.

Van 1780 tot 1790 was de volksmenigte met 700,000 zielen vergroot; de meerdere invoer bedroeg jaarlijks 64,531 mudden, en de prijs der tarwe 7 ſh. 2 d.

Van 1790 tot 1800 was de bevolking met bijna een half millioen vermeerderd, en de meerdere jaarlijkſche invoer klom tot het ongemeene beloop van 426,695 mudden. Daar nu het ministerie in den aanvang van dit tijdvak begon te voelen, dat de zaken niet in allen opzigte goed ſtonden, hield hetzelve niet ongepast, een plan tot gerustſtelling der gemoederen uit te denken, om de gedachten der natie van het politieke op eenig ander onderwerp af te leiden. Tot dat einde rigtte hetzelve eene maaſchappij van landbouw op, welke wonderen verrigten, de natie door nieuwe ontdekkingen verrijken, en dezelve door proeven verlichten zoude. De voorgeſtelde theorien hadden zoo veel waarſchijnlijkheids, dat zelfs het parlement, door die begoochelingen verblind, alle onderſteuning ter uitvoe-

ring van dit ontwerp inwilligde. Maar, helaas! wie kan de donkere nevelen der toekomst verdrijven, of den voortgang van het ſtaatkundige verderf ſtremmen? Ongeacht de hoogere inzigten dezer landbouwkundige maatſchappij, ongeacht den nieuwen aanbouw van zoo menige woeſte velden, ongeacht het vooruitzigt op de beſtendigſte voordeelen, welke de menigvuldige ſtelſels tot uitbreiding en verbetering der veeteelt beloofden, ontſproot voor het arme menſchengeſlacht uit dit alles niet het geringſte voordeel. Integendeel, de bijdragen voor de armen groeiden tot ongeveer derdehalf millioen aan, en het getal der armen tot 955,000. De middelprijs der tarwe was 8 ſh. 8 d. het ſchepel; en het was een der lofwaardige gevolgen van het nieuwe, met onwederſtaanbaren luister, over de natie verſpreide licht, dat de ſchepelmaat van 9 tot 8 gallons verkleind werd; — een lage en verachtelijke kunstgreep, uitgedacht om de trapswijze inbreuken in het beſtaan van de middelklaſſe des volks te bedekken. Waarlijk, Milord! deze bewijzen van de ſcherpzinnigheid der ministers, door de uitzigten en het vooruitziende vermogen hunner veelſoortige medehelpers, herinnert mij aan het ſpreekwoordelijk volksbegrip der *Chinezen:* dat zij alleen twee oogen hebben, geheel *Europa* genoogig, en de overige wereld ſtekeblind is.

Dan, de vrije, edele geest der *Britſche* natie was nog niet toereikend door onderdrukking verlaagd; men hield het daarom voor gepast, dit gedenkwaardig tijdſtip door het invoeren van de belasting op de eigendommen tot eene epoque der vernedering te maken. Een maatregel, welken niet de voortreffelijke PITT, maar, gelijk aan u, Milord, niet onbekend kan zijn, dat verfoeijenswaardige driemanſchap van het oude *Rome* het eerst heeft uitgevonden, nadat de vogelvrij-verklaringen reeds de laatſte vonken der ſtervende vrijheid hadden uitgedoofd.

Van 1800 tot 1814 heeft de algemeene bevolking meer dan een millioen gewonnen, en in dat zelfde aan-

ge-

gebeurtenisſen zoo rijke tijdvak is ook het getal der armen een millioen geklommen: dus houdt het toenemen der armoede gelijken tred met het toenemen der volksmenigte in het algemeen; of, om duidelijker te ſpreken, elk individu, die de volksmenigte vermeerderde, is in de klaſſe der armen gekomen. Een vijfde gedeelte der bevolking was dus arm; ook ſtegen de bijdragen voor de armen van 3 tot bij de 16 millioenen. De gemiddelde prijs der tarwe was 11 ſh. 9 d. voor het ſchepel van 8 gallons, gevolgelijk meer dan 350 p. ct. duurder, dan in het eerſte jaar der regering van den tegenwoordigen koning; en, offchoon er op nieuw 14 tot 1600 *incloſure-bills* ingewilligd waren, ging toch de invoer van tarwe en meel tot 's lands gebruik jaarlijks een half millioen mudden den uitvoer te boven, en het aantal der in de laatſte tien jaren in de publieke papieren aangekondigde bankroeten bedroeg, het eene jaar door het andere gerekend, jaarlijks meer dan 1300, hetgeen vijfmaal meer is, dan hetgeen in de eerſte tien jaren der tegenwoordige regering plaats vond.

Volgens het rapport van het committé over de laatſte koornbill, heeft er gedurende de laatſte 30 jaren na het jaar 1782 (met uitzondering van het jaar 1789) niet alleen een meerdere invoer van allerlei graan jaarlijks beſtendig plaats gehad, maar deze invoer heeft ook den uitvoer meer dan tienmaal overtroffen. Aan meel was zesmaal, aan haver en havermeel zeven-en-twintigmaal meer in- dan uitgevoerd. De jaarlijkſche waarde van dezen meerderen invoer van koorn en meel van buitenslands (*Ierland* daaronder niet begrepen) bedroeg van 1792 tot 1812 bijna twee en een half millioen.

Na deze ſchets kunnen wij *Grootbrittanje* vergelijken met iemand, die van de inkomſten eens ordentelijken vermogens geleefd heeft, vervolgens koopman is geworden, en waren, welke hij in het eene land gekocht heeft, in een ander land met groot voordeel wederom verkoopt. Door goede huishouding en ſpaarzaamheid is hij in ſtaat, over de overtollige opbrengst zijner eigene goederen te beſchikken, en dezelve tegen buitenlandſche voortbrengſelen te verruilen. Door kloeke werkzaamheid vermeerdert hij zijn kapitaal, breidt zijne handelsbetrekkingen uit, en wordt in weinige jaren rijk. Deze welgeſteldheid maakt hem opgeblazen en hoogmoedig. Hij beſchouwt nu den rijkdom, zonder uiterlijke eereteekenen en titels, ſlechts als een half geluk. Hij zoekt zich te verbin-

den met eenen getitelden, maar armen nabour. Thans worden er nieuwe inrigtingen gemaakt; zijne zaken laat hij over aan de kantoorbedienden, die met zijne penningen ſpeculeren. Hij omringt zich met ontrouwe dienaren, die zijn vermogen plunderen of verſpillen, en met kwade raadslieden, die hem overhalen tot het aankoopen van buitenlandſche bezittingen. Zijne familie begint ſpilziek te worden en uit te ſpatten; zij brengt hem in verlegenheid om geld, en in het geval van meer uit te geven dan hij te ontvangen heeft. Zijne getitelde, maar arme bloedverwanten troggelen hem zijne gereede penningen af, of beſtelen hem; en deze zamenloop van ongelukken noodzaakt hem, zijne goederen te verpanden. Om de zaken van zijn kantoor gaande te houden, ziet hij zich gedwongen, om bij zijne vrienden negotiatien uit te ſchrijven, en geld tegen ſchuldbekentenisſen op te nemen. Met het opgenomen geld doen zijne agenten en factoren inkoopen op verkeerde ſpeculatien; zij overkroppen zijne magazijnen, en verkoopen dan beneden den inkoopsprijs. Hij laat meer in, dan hij verkoopt; zijne buitenlandſche bezittingen wikkelen hem in een regtsgeding; hij weet zich niet meer te redden, en maakt eindelijk bankroet.

Wanneer een koopman een handelartikel voor eene bepaalde ſom inkoopt, en een ander van gelijke waarde voor minder prijs verkoopt; of wanneer de voordeelen op het omzetten der waren niet toereikende zijn om de uitgaven van zijn huis en van zijn kantoor goed te maken, — zoo is het onmogelijk, dat zijn handel wél kan gelukken. Laat hem uit de afgelegenſte deelen der wereld zijne waren invoeren, en zij de verkoop geëvenredigd aan zijne uitgaven, zoo moet op het einde zijn ondergang daarvan het reſultaat zijn.

Engeland had den hoogſten trap van voorſpoed bereikt, toen de winſten van den handel de gezamenlijke nationale uitgaven te boven gingen, en de voortbrengſelen van het land geëvenredigd waren aan de volkrijkheid.

Na dus getoond te hebben, tot welken ſtaat van ellende en afhankelijkheid wij vervallen zijn, zal ik eenige der oorzaken van het ongemeen vertier van inlandſche of van buiten ingevoerde voortbrengſelen des landbouws nader ophelderen; aangezien het noodzakelijk is zich te overtuigen, of hetzelve aan den aanwas der bevolking al of niet zij toe te ſchrijven. Ik beantwoorde dit vraagſtuk ontkennende; want omſtreeks het

jaar

jaar 1770, wanneer niet meer dan twee derde deelen der landerijen van dit jaar bebouwd werden, en de bevolking tot zeven en een half millioen geklommen was, bedroeg de meerdere uitvoer van tarwe en meel jaarlijks meer dan 100,000 mudden; waaruit klaarblijkelijk volgt, dat 's volks behoeften overvloedig vervuld waren. Nu is sedert dat tijdstip tot 1812 de bevolking met twee en een half millioen vermeerderd; wanneer dus in het jaar 1770 twee derde deelen van het land voor het onderhoud van 7½ millioen inwoners toereikende waren, en nog eenen uitvoer van 100,000 mudden veroorloofden, zoo is het zonneklaar, dat, wanneer vervolgens, door de eene of andere soort van cultuur of verbetering des landbouws, eene zoodanige hoeveelheid graan is voortgebragt, als met een derde van de oorspronkelijke graanteelt des geheelen lands gelijk staat, de bijgekomen twee en een half millioen menschen hunne behoefte aan graan uit inlandsche voortbrengselen konden bevredigen. Er was dus uit dezen hoofde geen invoer noodzakelijk. Nu staat nog te bewijzen, dat die hoeveelheid graan werkelijk verkregen is. De secretaris der maatschappij van landbouw begrootte, in zijn uitgebragt rapport voor het committé van het lagerhuis, ter gelegenheid der jongste koornbill, de middelbare opbrengst van een morgen teelbaar land op 24 schepels tarw. Hij voegde er bij, dat het vijfde gedeelte van het teelbaar land tarweland is, en men de jaarlijksche consumtie van tarwe op één mudde voor ieder hoofd konde aanslaan. Andere uitstekende landbouwkundigen, welker gedachten men bij dezen innam, waren van oordeel, dat, door de menigvuldige landontginningen, de voortbrengselen van den akkerbouw buitengewoon moesten zijn toegenomen. Men mag daaruit dus met zekerheid aannemen, dat, door de sedert 1770 ingewilligde drieduizend aangravingen, eene zoo groote hoeveelheid lands bebouwd of tot eene verbeterde cultuur gebragt is geworden, dat het daarop voortgebragte koorn volkomen gelijk gestaan heeft met de behoefte der vermeerderde volksmenigte.

In de afgeloopen eeuw nam de uitvoer, zeventig jaren lang, van jaar tot jaar toe, niettegenstaande de volksmenigte met twee millioenen vermeerderd was; zij werd alzoo gewisselijk in dien tijd uit hare eigene bronnen overvloedig voorzien. Is derhalve de in later tijden plaats gehad hebbende invoer inderdaad noodzakelijk geweest voor het onderhoud onzer meer-

meerdere bevolking, dan zijn van het onlangs uitgevaardigde verbod van invoer de ernſtigſte gevolgen te duchten. En in geval der voortdurende noodzakelijkheid van invoer, moeten wij bij aanhoudendheid op de genade van andere magten leven. Ondertuſſchen geloove ik integendeel overtuigend bewezen te hebben, dat de voortbrengſelen van onzen bodem voor de behoefte des volks volkomen toereikende zijn. Voor het overige ben ik niet zonder vermoeden, dat vele granen, welke op onzen eigenen grond en bodem gewasſen zijn, naderhand, als buitenlandsch product, heimelijk in *Engeland* zijn ingevoerd geworden.

Buiten kijf is het groot verbruik van koorn voor een aanmerkelijk gedeelte aan de koornwijn-branderijen toe te ſchrijven: maar deze vermindering der voedingsmiddelen is nog het geringſte deel der ſchade, welke zij aan den ſtaat toebrengen.

Slaan wij het oog op het zedebederf der hoofdſtad. Daar alleen vindt men, naar de berekening van eenen kundigen ambtenaar, buiten de duizenden, die zich enkel met ſtelen generen kunnen, meer dan vijftigduizend gerijfelijke vrouwsperſonen, in geheel *Engeland* meer dan een half millioen, en het is bekend, welk eene ontzettende hoeveelheid geeſtrijke dranken zulk een aantal dezer ſchepſelen verbruikt. Bijna het vijftiende gedeelte van alle bewoonbare huizen in en om *Londen* zijn kroegen, en winkels van ſterken drank. Meer dan vier-en-twintig millioenen gallons brandewijn worden jaarlijks in *Londen* en in den omtrek geſtookt, en 's lands ſchatkist heft jaarlijks meer dan tien millioenen p. ſt. van de conſumtie van bier en brandewijn, de grondſtoffen, waaruit deze dranken bereid worden, daaronder begrepen. Vandaar dat algemeene zedebederf, en de in alle hare ſchakeringen ſtilzwijgend toegelaten ondeugd. Het eigendom der ingezetenen ſtaat bloot voor rooverijen, tegen welke men niet behoorlijk waakt; en, terwijl één ſchuldige ſidderende den ſmadelijken dood ondergaat, verheft een koener roover zich tot eer en aanzien, of, gelijk de *Romeinſche* ſchimpdichter zegt:

. . . . . Multi
Committunt eadem diverſo crimina fato,
Ille crucem ſceleris pretium tulit, hic diadema.

Hoewel de koornwijn-branderijen eene ontzettende hoeveelheid graan verbruiken, verſlindt echter het groot aantal paarden,

den, welke in *Engeland* gehouden worden en digt bij de twee millioenen beloopen, nog ongelijk meer koorn. Alleen de paarden in *Londen* en in den omtrek vereischen zoo veel, dat bijna de ganſche bevolking dier ſtad daarvan konde leven. Het onderhoud eens paards kost jaarlijks over de 40 p. ſt. Men houdt het daarvoor, dat een boeren-paard de voortbrengſelen van vier morgen lands (*acres*), een brouwers- of branders-paard die van zes morgen, en een koets-paard de verbazende hoeveelheid van vijf-en-twintig mudden graan, door elkander, verteert.

Waarom zoude zulk eene onmatige weelde door geene wetten kunnen worden tegengegaan? Hoe armer een ſtaat is, (en de onze behoort inderdaad onder die klaſſe) des te ſneller brengt eene naar evenredigheid hooger gedreven weelde dien ten ondergang, en des te grooter is de aanleiding tot beteugelende wetten. Bovendien kan men niet zonder droefheid opmerken, dat, terwijl in ons land de rijken zich elk levensgenot verzekeren, hetwelk 's menſchen verbeelding in ſtaat is te verzinnen, de arbeidende, nooddruftige menſchenklaſſe, aan welker onvermoeide werkzaamheid de rijken hunnen overvloed te danken hebben, zich alleen met brood behelpen moet, daar de ondersteuning, welke zij van de parochien ontvangen, het hun niet mogelijk maakt, zich vleesch te verſchaffen.

Na dit alles, Milord, zult gij inzien, dat onze ingebeelde en nutteloze aanwinſten flechts ten gevolge gehad hebben, om den trek tot zinnelijke en gekunſtelde genietingen onder ons in te voeren, welke aan onze vrije, dappere voorouders onbekend waren, en van welke zij een afgrijzen hadden. Even als de *Carthagers*, zijn wij te lang in *Capua* gebleven. Onze kracht is gebroken, en de moeijelijkheden, welke wij ontmoeten, zullen ſpoedig onze veerkracht verlammen. Naar buiten vertoonen wij ons ſterk, maar inwendig zijn wij door de leemten onzer ſtaatsgeſteldheid vernietigd. Gemakkelijk kunnen de voortgang der bedelarij en de ellende van het volk eenen geest van oproer verwekken, en te weeg brengen, dat rijken en armen zich wederkeerig als vijanden moeten beſchouwen. Onze tegenwoordige ſtaatkunde, wanneer wij dezelve hardnekkig volhouden, zal inzonderheid onwil tegen de regering voortbrengen; verachting der wetten zal daarvan het gevolg zijn, en roof en burgerkrijg zullen den val der natie voltooijen.

DE KUNST VAN RIJKWORDEN.

Eene ſatyrieke Voorlezing.

(Naar het *Hoogduitsch.*)

Hooggeëerde Heeren!

Wanneer een man, die met den rijkdom in zoo averegtſche betrekking ſtaat, als de eene tegenvoeter met den anderen, eene voorlezing over de kunst om rijk te worden aankondigt, dan moet dit, buiten tegenſpraak, een ongunſtig vooroordeel tegen zijne leer verwekken.

„ Hoe ter wereld," zal men zeggen, „ zal deze man ons eenen weg wijzen, dien hij zelf nooit betreden heeft? Laat een of andere leverancier, of aannemer, den katheder beklimmen, en ons leeren, hoe hij het begonnen hebbe, door nietleveringen een millionaris te worden, of door welke multiplicatie het hem gelukt zij, buiten eenig wonder, duizend man te verzadigen zonder ſpijze, en door welke chemiſche bewerking, al even natuurlijk, water te herſcheppen in geestrijken drank! Zulk een man der mannen ſlechts ware de regte profeſſor in de kunst van rijkworden."

Ik antwoord: Hebben niet nieuwere voorbeelden aangetoond, dat blinden het geleerdst over de kleuren, onzinnigen het diepzinnigst over de rede, gifmengſters het leerrijkst over de vorming van het vrouwelijk hart prediken? Staaft niet de dagelijkſche ervarenis, dat dezulken, die beneden alle kritiek zijn, het best te kritiſeren, en diegenen, welke op den lijnregten weg ter helle zijn, ons den weg ten hemel ſomtijds het best weten aan te wijzen?

Waarom zou dus een arm man, die overigens noch blind, noch onzinnig, noch een gifmenger, noch beneden alle kritiek is, geen wegwijzer tot den rijkdom kunnen verſtrekken?

Laat ons, na deze inleiding, langzamerhand op ons onderwerp aanhouden. „ Hoe, derhalve, vangt men het aan, om een rijk man te worden?"

Ik geloof te mogen vooronderſtellen, mijne Heeren, dat er niemand onder ons is, die niet met eene grondige beantwoording dezer vrage gediend ware; ja, ik durf beweren, dat

dat menigeen zijne *eeuwige* zaligheid als leergeld zou betalen, om het geheim der goudmakerij, en met hetzelve de *tijdelijke* zaligheid, te koopen. Wat gaat er toch boven de voortreffelijkheid des rijkdoms?

Dezelve te willen betwijfelen en bestrijden, ware even zoo dwaas, alsof men het er op toelegde, het licht der zon, de schoonheid der deugd, of de deugd onzer schoonen, te willen ontkennen. Wij willen het niet verhelen, mijne Heeren, dat rijkdom de eeuwige pool is, waarnaar zich alle onze wenschen en begeerten, als naar de magneetnaald, draaijen. En dit met regt: want rijkdom is, immers, de weg tot genot, en genieten is onze bestemming, wat ook eenige zwartgallige Moralisten tegen deze bewering mogen in het midden brengen. Inderdaad, niets spreekt overtuigender voor de voortreffelijkheid des rijkdoms, dan de ondervinding, dat ons met het geld niet alleen al datgene in handen valt, wat tot de aangenaamheid en het gemak des levens behoort, als daar zijn een welbezette tafel, prachtige huizen en tuinen, vrouwengunst, schoone huisgeraden en kleederen, maar ook alle inwendige en uitwendige voorregten en volkomenheden, als daar zijn schoonheid, verstand, deugd en eer. „Dat klinkt paradox," zult gij zeggen. Maar het paradoxe is niet zelden het ware, en dat is ook hier het geval. Want de rijkdom heeft de tooverkracht, dat hij, als 't ware, eenen *nimbus* of nevel rondom ons ganschе bestaan verspreidt, welke maakt, dat onze fouten en gebreken wijken, om voor geheel nieuwe volkomenheden plaats te maken. Wie gisteren het hoogste lot trok, zal heden beminnelijk, geestig en deugdzaam schijnen. Had hij gisteren nog een bult en beenen als een Turksche sabel, men zal hem heden om zijne slankheid bewonderen; werd hij gisteren nog om zijne domheid bespot, zoo zal men hem heden om zijne vernuftige en schrandere invallen toejuichen; werd hij gisteren nog als een schelm en gemeene knaap uitgeluucht, zoo zal hij heden meer dan éénen dichter vinden, die zijne belangelooze regtschapenheid in jamben en hexameters bezingt; werd hij gisteren nog van alle brave lieden verfoeid, heden zal hij in den glans der eere straalen. Men zal over de manier en wijze, hoe de rijke man tot vermogen gemakt is, al is het ook door bedrog, diefstal en roof, heenen zien, en slechts den rijken man in hem aanschouwen, die nuttig zijn of benadeelen kan, al naar men zijn gedrag

je-

jegens hèm inrigt; ja, een handvol wel aangebragte ſtukken gouds zal zelfs hun den mond ſtoppen, die zich geroepen achten er een geſchreeuw over te doen opgaan.

Doch, wat verkwist ik woorden, om den rijkdom eene lofrede te houden, over welks lof ſlechts één ſtem beſtaat? Geſteld, er trad iemand op, om te bewijzen, dat de diamant fonkelt en het goud ſchittert, zal men de ſchouders niet ophalen?

Slechts *dit* wil ik nog als een nieuw bewijs voor de voortreffelijkheid des rijkdoms aanvoeren, dat hij ons niet ſlechts den weg tot de aardſche, maar ook tot de hemelſche gelukzaligheid baant. — Immers, blijkbaar verwerven wij het hemelrijk ſlechts door goeddoen. Doch goeddoen vooronderſtelt, dat wij de middelen daartoe bezitten. Een arme drommel kan den hongerigen geene ſoep laten koken; hij kan de voorwerpen zijns medelijdens, den kranken en gewonden, geene wollen dekens, geene geneesmiddelen doen toekomen — in 't kort, overal ontbreken hem de middelen om goed te doen, en zijn beste wil lijdt ſchipbreuk op zijn onvermogen. Daarentegen verleidt hem de behoefte tot allerlei misdaden, tot diefſtal, bedrog en laagheid; waaruit volgt, dat armoede tot zonde, derhalve ter helle — rijkdom tot deugd, en alzoo ten hemel voert.

Indien nu deze ſtelling niet kan beſtreden worden, zoo volgt daaruit wederom, dat elk middel, om tot rijkdom te geraken, geoorloofd is, Diefſtal, roof, bedrog en valſche munterij zijn, derhalve, ſlechts dán misdaden, wanneer *wij* bij dezelven het doel misſen. Vandaar heeft het ſpreekwoord: „kleine dieven hangt men; de grooten laat men loopen," eenen diepereen zin, dan men gewoonlijk aanneemt. Want de arme ſchelm, die een hemd ſteelt, om zijne naaktheid te dekken, of een worst opmuist, om zijnen honger te ſtillen, is en blijft een arme ſchelm, bezwaart zijn geweten zonder noodzaak, verſpeelt den hemel, en verdient den ſtrop. Doch een rijke ſchelm, die het handwerk in het groot drijft, en honderdduizenden teffens ſteelt of rooft, verkrijgt daardoor de middelen, om de armenkaſſen te begiftigen, en zich door vaderlandlievende bijdragen eenen naam te maken. Hij wordt, derhalve, een weldoener der lijdende menschheid, verdient dus niet de galg, maar eerezuilen, en de ſtrop, hem toegedacht, verandert in eene eereketen.

Al-

Aldus, mijne Heeren, hoop ik de voortreffelijkheid van den rijkdom in het helderst daglicht geplaatst te hebben, en niets zal ons thans klaarder en natuurlijker voorkomen, dan dit algemeene draven en ſtreven naar dit hoogſte aller aardſche goederen. En inderdaad, zoo de dappere zijn leven voor den naroem op het ſpel zet, hoe zullen wij het den dief ten kwade duiden, dat hij zijnen hals om den rijkdom waagt, die toch gewis eene ſolidere bezitting is dan de naroem.

Laten wij nu eindelijk tot ons thema overgaan, en eerst de kunst om rijk te worden in het algemeen, en vervolgens de verſchillende praktijken en kunstgrepen, hoe men het wordt, in het bijzonder beſchouwen.

In het algemeen moeten wij, wel is waar, der Geluksgodinne een zeer aanmerkelijk deel aan het gelukken onzer ontwerpen toeſtaan. Want het is maar al te bekend, dat zij zich in alles mengt, en, gelijk eene weversſpoel, haren draad door het weeffel aller menſchelijke ondernemingen trekt. Ook leert de ondervinding, dat dikwijls de wijsſte berekeningen op hare luimen ſchipbreuk lijden, en even zoo dikwijls de onbezonnenſte ſtreken door haar met een gunſtig gevolg bekroond worden. Maar, dame *Fortuna* is eene vrouw, en ik beweer, dat wij hare gunst, gelijk die van elke andere vrouw, eindelijk door moed, volſtandigheid en beſcheidene zelfverloochening in ſtaat zijn te gewinnen. Wanneer wij, derhalve, zoo vele ſchrandere lieden bij hunne proeven om rijk te worden zien verongelukken, zoo kunnen wij er zeker op rekenen, dat het hun aan de eene of andere dezer gemoedseigenſchappen heeft ontbroken. Of zij waren te bloode, om hunnen hals te wagen, of te bedenkelijk, om hunne eer op het ſpel te zetten, of te traag, om met hunne bemoeijingen aan te houden, en de preutſche dame met nieuwe aanzoeken te vervolgen. Doch dit zijn alle ondeugden en nalatigheden, welke zij nimmer vergeeft. De koene waaghals, integendeel, die zijn leven er op zet, om onze geldbeurs te veroveren, de behendige dobbelaar, die der ontdekking en beſchaming het hoofd biedt, om naar onze dukaten te hengelen, en de erfkruiper, die, loerende op een' vetten buit, nooit het geduld verliest onder de ontallijke nukken eener rijke matrone — zij verheugen zich gewis over de gunst van *Fortuna*, zoo ſlechts ſlimheid en oplettendheid hunne ondernemingen leiden. Wij kunnen, derhalve, als grondregel vaſtſtellen, dat

men, om langs den kortſten weg tot rijkdom te geraken, niet alleen ſlim genoeg moet zijn, om de bekrompenheid van anderen tot zijn voordeel te bezigen; maar ook moedig genoeg, om den hals te wagen, volſtandig genoeg, om zich door zwarigheden niet te laten affchrikken, en demoedig en gelaten genoeg, om beſchimpingen, ſlagen en mishandelingen van allerlei ſoort met een' luchtigen ſchouder te dragen. Daar nu moed, ſtandvastigheid en demoed deugden zijn, zoo volgt hieruit tevens, dat men, om rijk te worden, noodwendig deugdzaam zijn moet, en dat rijkdom en deugd, zoo niet vleeſchelijke zusters, ten minſte zusterskinderen zijn.

Een ijzeren hart, ijzeren geduld en een ijzeren voorhoofd zijn, derhalve, hoofdeigenſchappen desgenen, die het er op toelegt om de gunst van *Fortuna* te dwingen. Doch dit geldt ſlechts als regel, en er beſtaan gevallen genoeg, waarbij zij over het gebrek aan die deugden grootmoedig heenziet, en ons langs gemakkelijker en dorenloozer wegen ten doel laat geraken, gelijk in het vervolg zal worden aangetoond.

Na deze algemeene theorie, willen wij nu tot het praktiſche gedeelte onzer voorlezing, of tot de bijzondere praktijken, kunst- en handgrepen overgaan, die ten rijkdom voeren.

Wanneer wij de rijken zonder uitzondering beſchouwen, zoo bevinden wij, dat zij hun vermogen of aan het blinde toeval, of aan een' of anderen aanleg der natuur, het zij ligchamelijke volkomenheid, of kracht van geest en ſterkte des gemoeds, te danken hebben.

Het toeval laat ons eene groote erfenis verkrijgen, het hoogſte lot trekken, eenen ſchat vinden, enz. Schoonheid en ligchaamskracht banen ons den weg, door den tempel van *Amor* en *Hymen*, of door dien van *Venus Vulgivaga*, naar het rijk van *Plutus*. (Wanneer ik zeg *Plutus*, zoo verſta ik daaronder den God des Rijkdoms, die voor alle dingen niet met den Hellegod *Pluto* te verwarren is, ſchoon, gelijk eenige profanen beweren, hunne rijken na aan elkander grenzen.) Aan hen, die langs dezen weg rijk geworden zijn, kan echter hier niet gedacht worden. Want het toeval kunnen wij even min bevelen, als wij in ſtaat zijn ons ſchoonheid en ligchaamsſterkte te geven. Wij kunnen, derhalve, deze gelukkigen bloot benijden, die noch te zweeten, noch te ſpeculeren, noch te raffineren, maar ſlechts de handen in den ſchoot

te

te leggen hebben, om met gelukagoederen overſtort te worden. Hun ganſche arbeid beſtaat daarin, dat zij, gelijk de bewoners van *Eldorado* of Luilekkerland, ſlechts de kaken in beweging hebben te brengen om hun leven te genieten; terwijl de door het geluk niet begunſtigde zijn leven in arbeid en moeite verteren, en in het zweet zijns aanſchijns zijn brood eten moet.

Wel hun! Zij hebben niet noodig het geluk te zoeken, want het zoekt *hen*, en heeft *dit* met de liefde gemeen, dat het diegenen het driftigst met zijne gunst vervolgt, welke moeder natuur, ten aanzien des verſtands, het ſtiefmoederlijkst behandeld heeft; waarom wij bijna in verzoeking zouden komen, dame *Fortuna* niet alleen voor blind, maar ook voor doof te ſchelden, zoo wij niet, uit ingewortelden eerbied voor het ſchoone geſlacht, raadzamer oordeelden ons van alle lasteringen te onthouden.

Ons blijft, derhalve, ſlechts over, diegenen te beſchouwen, welke door de kracht huns verſtands en huns gemoeds tot rijkdom geraakt zijn; en hier opent zich een wijd veld voor onze naſporingen, wanneer wij, van de eene zijde, de kunstgrepen van het genie en de diepe combinatien der wijsheid toelichten, van den anderen kant den moed en de bijna ongeloofelijke volharding en geduld, welke ſomtijds gevorderd worden, om der luimige Gelukagodinne een lachje af te dwingen.

Alle deze verrijkingsmiddelen verdeele ik in *gevaarlijke* en *gevaarlooze*, al naar daarmede gevaar aan lijf, leven, ledematen, eere en vermogen verbonden zij, of niet.

Onder de gevaarlijken ſteekt boven allen uit de *roof*, of de toeëigening van vreemde bezitting door eenen regtſtreekſchen, openlijken en krachtdadigen aanval op anderer lieden zakken, kisten, beurzen, ſecretaires, magazijnen, enz.

Daar de regte weg, gelijk iedar beginner in de wiskunde weet, de kortſte is, zoo verdient de roof onder alle verrijkingsmiddelen de eerſte plaats. Immers hij voert zoo ſnel en zeker ten doel, dat de meester in dit handwerk zich door eenen enkelen meesterlijken trek in het bezit veler millioenen, ja geheeler landen en koningrijken, kan ſtellen, wanneer hij, namelijk, zijn handwerk ſtelſelmatig en zoodanig in het groot drijft, dat hij in ſtaat zij, tot zijn oogmerk legers op de been te brengen. Wie hierin zijn geluk wil maken, die ga, voor

alle dingen, van de grondſtelling uit, dat de wét ſlechts eene boei en paternoster voor de zwakken en dommen, of een keurslijf voor Pygmeën is, te klein om aan het lijf van eenen reus te paſſen. Door deze grondſtelling bezield, verzamele hij alle ſterke geesten, welke met de maatſchappelijke orde overhoop liggen, door den gemeenen hoop bandieten, vagebonden, roovers of dieven genoemd, door de lokſpijze der ongebondenheid en der winzucht, onder zijne banier, roepe zich, in pompeuze manifesten, als den redder der wereld en den plaatsbekleeder der Voorzienigheid uit, door den hemel gezonden om de menschheid van de katarakt te ligten, en haar met den degen in de vuist gelukkig te maken. Overal zal hij geloovigen vinden, die eenen verlosſer en heilaanbrenger in hem aanbidden, en een hozanna over hem zullen aanheffen; overal geïnſpireerden, die alle pennen, penſeelen en drukperſen in beweging zullen brengen, om hem als den ſchepper eener betere wereldorde aan te kondigen. Zoo zal hij zich den weg tot de heerſchappij der aarde en het bezit harer ſchatten banen. Dan trede hij zelf als wetgever op, verklare den roof voor een *regaal* of hoogheidsregt, en brenge dien tot een ſtelſel, b. v. onder den naam van requiſitie- of vastelandsſtelſel. Immers het ſpreekt van zelve, dat hij er ook op bedacht moet zijn, een nieuw ſpraakwetboek in te voeren, om zekere hardheden in de uitdrukking te verzachten, daar hij b. v. rooven door requireren, roover door Generaal of Maarſchalk, en rooverhoofd door Protector vertaalt, en van de andere zijde een' vriend zijns vaderlands in een' *brigand*, een' vijand der ſlavernij in een' rebél, en een braaf man in een *mauvais ſujet*, of eenen kwalijkgezinden, verkeert.

Dit zijn zoo eenige wenken, toereikend voor degenen, wien de natuurlijke aanleg tot dit handwerk verleend is. Jammer maar, dat men zeer onlangs begonnen heeft, de meesters in het handwerk te beperken! Ook hier zal het ſpoedig zijn: de kunst bedelt om brood; en den beoefenaren zal welhaast niet meer overig blijven, dan tot de gemeene kunstgrepen van een' SCHINDERHANNES en KÄSEBIER hunne toevlugt te nemen, welke te leeren, echter, ons in een te wijd veld zou voeren.

Een niet minder gewoon verrijkingsmiddel is de zoogenaamde *diefſtal*, of de kunst, zich door een' behendigen en on-

ongemerkten handgreep vreemd goed toe te eigenen. Wie zich op deze vrije kunst wil toeleggen, moet moed met vaardigheid des ligchaams, tegenwoordigheid van geest, en ſchrander gebruik van tijd en gelegenheid, verbinden. De wetgevers van alle landen en tijden hebben den dieven den oorlog verklaard, en galgen of tuchthuizen voor hen gebouwd. De eerſten hadden, echter, gemeenlijk het lot, ſlechts de krukken en leerlingen in de kunst te moeten dragen, welke als zoodanig de galg verdienen; terwijl de *virtuoſen* ſtout onder dezelve, als onder eene eerepoort, doorgaan, zonder er aan hangen te blijven. En dat met regt. Want blijkbaar behoort er toch even zoo veel heldenmoed en verachting des gevaars, als ſterkte van genie toe, om het in deze zware kunst tot een zeker meesterſchap te brengen; en het ware inderdaad dubbel jammer, dat zoo heerlijke eigenſchappen zouden geſmoord worden! Daarom is het ook eene wijze verordening in alle ſtaten, waar de regtsoefening eenen hoogeren trap van volkomenheid bereikt heeft; dat men de groote dieven loopen laat; gelijk, trouwens, bij alle hoven van Justitie de verſtandige grondſtelling geldt, dat men de dieven eerst dán hangt, opſluit of geeſelt, wanneer men ze heeft, dat is, wanneer zij ontdekt zijn geworden; waartegen men diegenen, welke zoo verſtandig zijn, zich voor de ontdekking te hoeden, en het op een loochenen te zetten, *ab inſtantia* of *plenarie* abſolveert. De grondſtelling alzoo, welke de beoefenaars dezer kunst ſteeds voor oogen moeten hebben, heet: wacht u voor ontdekking: *ſi fecisti, nega!* — Daar dit echter eene zeer netelige zaak is, de meesten bij de eerſte proeven ſchipbreuk lijden, en ſlechts weinige uitverkorenen er fortuin in maken, zoo raden wij het ieder af, die er geene heel bijzondere roeping toe in zijne borst gevoelt. Want met regt kan men van deze kunst zeggen: *ars longa, vita brevis.*

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

SCHETS VAN DE BARBARIJSCHE STATEN.

Bij de invaart in de Middellandſche zee door de ſtraat van *Gibraltar*, vertoont zich het eerst, ter regter hand, het *Marokkaanſche* rijk, — de magtigſte en meest bevolkte der *Barbarijſche* ſtaten. Hij ſtrekt zich langs de Atlantiſche zee uit,

van kaap *Noon* tot aan kaap *Spartel*, en vandaar, langs de kusten der Middellandſche zee, tot aan de grenzen des gebieds van *Algiers*. De beheerſcher van *Marokko*, dien wij, ouder gewoonte, met den titel van Keizer vereeren, regeert met al de onbepaaldheid van het Oostersch despotismus, dat is te zeggen met volkomen geweld over het leven en eigendom zijner onderdanen. Als plaatsbekleeder des Profeets, of hoofd van het Mahomedaanſche geloof in zijn rijk, wordt zijn wil als die des Profeets aangezien; en als de éénige uitlegger des Korans, die niet alleen in godsdienſtige, maar ook in ſtaatsaangelegenheden het rigtſnoer des *Muzelmans* is, heerscht hij zonder eenige beperking. De uitwerkſelen dezer naauwe vereeniging van kerk en ſtaat vertoonden zich nooit in een volkomener ſtaal dan in *Marokko*, alwaar een geleerde en in de Caſuïſtiek (leer der twijfelachtige gevallen in de zedekunde) bedrevene Keizer in nieuweren tijd, door de ſcherpzinnige uitlegging eener plaats in den Koran, zich het voorregt toeeigende, om de éénige en algemeene legataris van alle zijne onderdanen te zijn. Dit regt wordt nog altijd naar het goedvinden des regerenden Monarchs uitgeoefend; kunnende deze het eigendom van iederen door den dood afgetredenen perſoon, zonder inachtneming van deszelfs laatſten wil of de regten van nog levenden, in bezit nemen. Somtijds wordt den erfgenaam een gering onderhoud uit zijn regtmatig erfdeel toegeſtaan; maar dikwijls moet hij de ganſche erfenis met den rug aanzien.

Het luchtgeſtel, de bodem en de voortbrengſelen van *Marokko* behooren tot de ſchoonſten der wereld; en grootte, vruchtbaarheid, een volkstal van vijftien millioenen, benevens de voordeelige ligging aan twee zeeën, zouden dit rijk tot eene mogendheid van den eerſten rang verheffen, wierd het niet ondergehouden door een ſtelſel van regering, hetwelk er volkomenlijk op berekend is, de natuurlijke en zedelijke krachten der menſchen te verlammen, daar het zoo wel de verwerving van kundigheden als van rijkdommen voor den bezitter gevaarlijk maakt.

Den noordelijkſten hoek des rijks vormt de berg *Atlas*, die der Atlantiſche zee haren naam gaf, en dien de *Mooren* „*Jibbel d'Zatute*" of *Apenberg* noemen. Hij bevindt zich bijna regt tegenover de rots van *Gibraltar*, en vormt met dezelve de beroemde zuilen van HERCULES, de grens der wer-

werken van den Halfgod. Hier verdeelde zijn arm, beide bergen, ſtelde met geweld eene gemeenſchap daar tuſſchen de Atlantiſche en Middellandſche zeeën, en eindigde daarmede zijne daden. Zeer natuurlijk; want zelfs de kracht der verdichting ware niet in ſtaat, hem verder te voeren.

Marokko was voormaals een deel van het Romeinſche wingewest *Mauritanië*, door de Roomſche aardrijksbeſchrijvers, geſchiedboekers en dichters als een land geroemd, waar ieder voortbrengſel der natuur in de hoogſte volkomenheid, en in grooteren overvloed dan op eenig deel der aarde, voorhanden was. Na de vernietiging van het Oosterſche Keizerrijk, werd hetzelve door de Kalifen, MAHOMED's opvolgers, veroverd, onder welken de *Mooren* — afſtammelingen van de *Arabieren* en *Negers*, welke de maſſa der bevolking van de Barbaarſche ſtaten uitmaken, — de veroveriug van *Spanje* volbragten. Uit dit land werden zij in het vervolg met eene zoodanige wreedheid verdreven, dat hierdoor zoo wel, als door het verſchil van godsdienst, die ingewortelde haat en verachting ontſtonden, welke hen ſedert bij aanhoudendheid tegen de *Christenen* bezielt.

De naastvolgende onder de ſtaten van *Barbarije*, aan de kusten der Middellandſche zee, is *Algiers*. Dit land is vierhonderd-en-zestig Engelſche mijlen (over de 150 uur gaans) lang, en van veertig tot honderd (13 tot 33 uur) breed. *Algiers* was, even als *Marokko*, een deel van het oude *Mauritanië*, en viel, bij den val des Romeinſchen rijks, in handen der *Grieken*, welke in den aanvang der zevende eeuw door de *Sarracenen* verdreven werden. Na verſcheidene omwentelingen, waarin ſlechts de tiran afwisſelde en het volk in ſlavernije bleef, werd *Algiers* den *Spanjaarden* cijnsbaar; van welke opperheerſchappij het door den beroemden BARBAROSSA bevrijd werd, die, door de *Algerijnen* te hulp geroepen, de *Spanjaarden* verdreef, en, gelijk het in zulke gevallen gewoonlijk gaat, zelf de regering aan zich trok. BARBAROSSA, om zijne verweldiging te ſtaven, erkende het opperleenheerſchap van den Grooten Heer; en dit werd door zijne opvolgers voortgezet, die gewoonlijk uit *Konſtantinopel* gezonden werden, tot in het begin der zeventiende eeuw, toen de Porte, op voorſtel des volks van *Algiers*, aan hetzelve toeſtond, eenen Bey te kiezen, die eene ſchatting betalen, den gewonen eed van trouwe afleggen, en met goedvinden

zijns Divans, of eens uit krijgshoofden beſtaanden raads, regeren zou.

Algiers heeft inderdaad eenen militairen regeringsvorm verkregen; de Bey wordt door de Janitſaar-officieren, zelfs zonder kennisneming van den Grooten Heer, gekozen en afgezet, en het éénige ſpoor der afhankelijkheid van de Porte beſtaat in een jaarlijksch geſchenk van vijf ſchoone knapen aan den opvolger van MAHOMED. Het gevolg dezes militairen verkiezingsſtelſels is, dat de onderdrukking des volks, hetwelk geene ſtem in den ſtaat heeft, onder elke afwisſeling dezelfde blijft, en dat de gewelddadigheid der ſoldaten, even als de tirannij van hun ſchepſel (*creatuur*), geene grenzen heeft dan die hunner ondeugden en gebreken. Een tiran wordt verworgd, en een andere op den troon gezet, zonder dat het volk zich in het geringſte daarom bekommert.

De ſtad *Algiers* ontleent haren naam van het Arabiſche woord *Algeſair*, of *het Eiland*; doordien voormaals een eiland tegenover de ſtad lag, dat thans met het vaste land vereenigd is. De ſtad ligt aan de glooijing eens heuvels, en doet zich aan den zeeman op als een wit zeil, omdat al de huizen witte en platte daken hebben. Zij bevat ongeveer honderdduizend inwoners, grootendeels *Mahomedanen*.

Tunis is van het *Algierſche* gebied door den vloed *Zaine* geſcheiden, en ongeveer driehonderd mijlen (100 uur) lang. Het deelde in het lot zijner naburen, daar het bij opvolging een deel des *Romeinſchen*, *Sarraceenſchen* en *Turkſchen* rijks uitmaakte. De regeringsvorm is thans nagenoeg in elk opzigt aan dien van *Algiers* gelijk, en dezelfde gevolgen vertoonen zich ook hier. De ſtad *Tunis* ligt aan den noordelijken uithoek der golf van *Goletta*, ongeveer acht mijlen (2½ uur) van de plaats, waar het oude *Carthago* lag, waarvan thans nog ſlechts weinige ſporen voorhanden zijn, geen van welke de voormalige grootheid dezer beroemde ſtad te kennen geeft.

De oude *Romeinen*, die alomme, waarheen zij hunne wapenen voerden, kunstwerken achterlieten, die hun rijk overleefden, en tevens de onverdelgbare getuigen hunner veroveringen bleven, ſtichtten in *Tunis* eene van de ſchoonſte waterleidingen der wereld. Zij is negentig mijlen (30 uur) lang, en eenige der bogen, of gewelven, zijn bij de honderd voeten hoog. Nog altijd vervult zij het oogmerk, waartoe zij gebouwd werd, en zal tot in de laatſte eeuwen een beſtendig gedenkteeken van mattigheid

heid en pracht opleveren. Voorheen telde men in de ſtad *Tunis* eene volksmenigte van tweemaal honderdduizend menſchen; doch naar alle waarſchijnlijkheid is dezelve thans minder. De ſtad heeft tien mijlen (3½ uur) in omtrek, is van muren en torens voorzien, en bezit eene citadel op eenen heuvel aan de oostzijde der ſtad. Zij ligt tien mijlen van de zee, en de invaart in hare haven geſchiedt door een kanaal. Deze ſtad was ſedert langen tijd eene mededingſter van *Algiers*, en met afwisſelend geluk met dezelve in oorlog. In de laatſte jaren hebben intusſchen de *Algerijnen*, door de dapperheid van Rai HAMMIDA, (in het gevecht tegen de *Amerikanen* geſneuveld) de overhand verkregen.

De vierde en laatſte ſtaat onder de *Barbarijſchen* is *Tripoli*. Dezelve is meer dan negenhonderd mijlen (300 uur) lang. Zijne hoofdſtad is met muren omgeven, zeer ſterk, en heeft eene bevolking van twintigduizend menſchen. *Tripoli* onderging het lot van *Tunis* en *Algiers*, en hetzelfde ſtelſel van regering is den volke opgelegd. Van dit land is, buiten de hoofdſtad, weinig naders bekend, uitgenomen dat het van verſcheidene Arabiſche ſtammen doortrokken wordt, welke, naar de gewoonte dezer zwervende volkskens, met veehoederij en rooverij hun leven doorbrengen. Negentig mijlen (30 uur) oostelijk van *Tripoli* lag oudtijds de prachtige, door de *Phenicièrs* gebouwde, ſtad *Leptis*, welke met *Oran* en *Tripoli* den magtigen vrijſtaat van dezen naam vormde, en door eene aardbeving vernietigd werd.

BIJ HET TE WATER LOOPEN VAN Z. M. SCHIP WASSENAAR, VAN 'S LANDS WERF TE AMSTERDAM, DEN 5DEN OCTOBER 1816.

De ſchande is uitgewischt. Vloeit, vloeit weêr, vreugdetranen!
Geen ſmet bevlekt den roem van Neêrlands vlag en vanen.
Triomf! wat eenmaal zonk, is grootsch omhoog getild,
Verdedigd en behoed door NASSAU'S zwaard en ſchild.
Ik voel een ander, hooger leven;
Mijn geest mag wijder kring doorzweven;
't Geluk, aan 't vaderland hergeven,
Schenkt ruimer adem aan mijn borst;
'k Voel tranen aan mijn oog ontvloeijen,

En 't hart in reine liefde gloeijen
Voor 't dierbaar vaderland en d' aangebeden Vorst.

gevaarte!
Ziet rond, mijn broeders! juicht: aanschouwt dat grootsch
't Schijnt aan den grond geboeid, geboeid door eigen zwaarte;
Maar vast, gelijk een rots, die, prooi van storm en vloed,
Onwrikbaar pal staat, als het schriklijkst onweêr woedt. —
Nu treedt de kunst hervoort: haar onweêrstaanbaar willen
Deelt, zonder tijd of kracht te spillen,
Aan 't onbezield gevaart' beweging, leven meê,
En 't stort zich in den vloed, en klieft het vlak der zee.

vieren;
Wat schouwspel! — Wassenaar! 'k mag ook uw' hoogtijd
'k Zie door der vad'ren vlag u dekken en versieren:
Maar grensloos is mijn vreugd. Wat blijde wisselkeer!
Bij 't leggen van uw kiel klonk hier nog 's dwing'lands donder;
En nu — Gods almagt wrocht dit wonder —
Bestaat des dwing'lands troon niet meer.

o Wassenaar! 'k heb vaak, in Neêrlands bangste dagen,
Op 't vord'ren van uw' bouw een' droeven blik geslagen.
Dan klonk de schandnaam, dien het vreemd geweld u gaf,
Verschriklijk in mijn oor, en 'k wendde de oogen af.
Dan sprak ik, als mijn kroost mijn zuchten hoorde en klagen:
„ Ach, dierb'ren! 't is daarheen, het heil van vroeger dagen!
„ Dit trotsche zeekasteel, dat uw bewond'ring wekt,
„ Is hem ten dienst gewijd, die ons ten beul verstrekt:
„ 't Zal nooit, dit land ter eer, de wateren bedekken;
„ Zijn vreemde vlag zal ons tot schande en hoon verstrekken,
„ En brengt aan 't eind der aard, waar Neêrlands glorie blonk,
„ Het onmiskenbaarst blijk, hoe diep die glorie zonk.
„ 't Zal eens, op d' oceaan, des dwing'lands wetten schragen;
„ Neen: — zwichten in den strijd bij Frankrijks nederlagen,
„ Als 't, met gestreken vlag en 't boord bevlekt met bloed,
„ De zegepraal vergroot, die Albion behoedt." —
Dus sprak ik, diep geroerd, met tranen op de wangen,
En voelde 't nokkend hart door wrok en weemoed prangen.

Wat blijde wisselkeer, die niets dan heil voorspelt!
De aloude grootheid is hersteld:

Het

Het vaderland hernam zijn waarde,
En dingt naar d' eerbied van heel de aarde;
De nacht, waar 't droevig oog op ſtaarde,
Is voor het dagend licht gevlugt.
Ja, Neêrland zag zijn' roem vergrooten;
Het heeft weêr legers, heeft weêr vloten;
't Wordt weêr gevierd door bondgenooten,
En is, voor hem, die 't hoont, geducht.
O Vierſprong! *Waterloo!* gij kunt den moed getuigen,
Die vreemd geweld den kop deed buigen,
En van ORANJE's deugd voor 't oor der wereld ſpreekt:
Algiers hoort Neêrlands donders knallen;
CAPELLEN's glorie rijst, waar Mooriſche muren vallen,
En een barbaar om vrede ſmeekt.

Triomf! daar loopt het ſchip te water,
Begroet door 't blij hoezee! en vrolijk volksgeſchater;
Het ſtuwt, met majesteit, zich voort op 't bruiſend nat,
Door 't ſchuimend zilverwit der golven overſpat:
De baren vlugten heen; zij wijken, rijzen, dalen,
En woelen ondereen, zoo ver het oog mag halen,
En vieren vrolijk feest met ſtatig golfgeklots,
Op Neêrlands roem en groothcid trotsch.

Wat zult ge, o WASSENAAR! eenmaal voor Neêrland wezen? —
Wat vraag ik! — want een God doet me in de toekomst lezen.
Den held, wiens naam gij draagt, volgt gij op 't glansrijk ſpoor,
En voert, als hij, 's lands roem geheel de wereld door.
Ja, gij zult Neêrlands vlag alom ter eer verſtrekken,
En nooit uw' heil'gen naam ontluist'ren of bevlekken.
Dring tot de polen door en oost- en wester-ſtraud;
Daar handhaaft gij den roem van 't vrije Nederland.
Wee hem, die ooit beſtaat uw' naam en vlag te honen!
Dan zult gij aan 't geweld uwe oppermagt betoonen;
Dan, bij 't ontwikk'len van uw kracht,
Verhoogt ook gij den roem van 't gad'loos voorgeſlacht.
Als dan, bij 't dond'ren der kanonnen,
De ſchrikb're zeeſtrijd is begonnen,
En 's vijands vuur rondom u woedt;
Dan zult gij nooit dien ſlag ontwijken,
Noch Hollands ouden wimpel ſtrijken,

Al

Al is uw boord bedekt met lijken
En ſtroomend heldenbloed.

Dan zult ge u op den vijand wreken,
En voor 's lands eer en regten ſpreken
Uit monden van metaal, en dond'ren 't all' in brand.
Dan zult gij, van uws vijands ſchepen,
Verheerde vlaggen met u ſlepen,
En voeren ze, in triomf, naar 't juichend vaderland.
Dan zult gij WILLEM's naam doen eeren,
En elken vreemden dwing'land leeren,
Wat hij verſchuldigd is aan NASSAU's rijk en troon.
Dan, bij het glansrijk zegepralen,
Dan, bij het ſchitt'rend roembehalen,
Verluist'ren zich de held're ſtralen
Van Neêrlands Vorſtenkroon.
Maar, als u de overmagt beſtormt aan alle zijden;
Als gij den laatſten ſtrijd moet ſtrijden;
Zelfs dan zal nog uw wrak het vreemd geweld weêrſtaan:
Dan, aan uw vlag getrouw gebleven,
Zult gij uw boord nooit overgeven,
Maar eer, als WASSENAAR, door eigen vuur vergaan.

W. H. WARNSINCK, BSZ.

WAAR MAG DIE OUDE MAN IN HOLLAND TOCH WONEN?

Mijn Heer de Redakteur!

Ik heb daar in het *Letterkundig Magazijn*, bij VAN DIJK uitgegeven, No. XII. Mengelw. bl. 539. v. v., een ſtukje gelezen, waarvan ik ſta te kijken. Het is getiteld: *Voorbeelden van zeer oud gewordene menſchen.* Er ſtaat niet bij: *overgenomen uit*, of, *vertaald uit* enz., maar ſimpel weg: *Voorbeelden* enz., waaruit ik opmake, dat de Schrijver van dit ſtukje een Hollander is. Nu, deze Hollander moet verbazend oud zijn, of ik heb er geen verſtand van: zoo oud, dat alle Ruſſen de muts voor hem moeten afnemen. En daar ik het op aarde nog al wél heb, en hier gaarne nog wat wilde blijven, zoo kunt Gij begrijpen, Mijn Heer de Redakteur! dat ik regt blijde ben, dat men (blijkens het voorbeeld van dezen grij-

zen

zen Schrijver) ook in Holland niet altijd in de wieg smoort, gelijk het spreekwoord zegt. Zie hier de doopcedul van den Auctenr! Dus verhaalt hij:

Een man, genaamd HENDRIK JENKINS, was oud geworden 169 jaren, en stierf te *Ellerton*, in den jare 1670; zegge, *zestienhonderd en zeventig*. Dat dit geen drukfout is, blijkt uit het bijgevoegde grafschrift, waar dit getal nog eens herhaald wordt; alsmede daaruit, dat deze JENKINS present was geweest bij den slag van *Flowdenfield*, geleverd in den jare 1513, zijnde hij toen twaalf jaren oud. Deze JENKINS was derhalve geboren in 1501. Nu verhaalt de Opsteller in het *Letterkundig Magazijn*, dat deze grijsaard, toen hij 163 jaar oud was, hem (den Opsteller) eene aalmoes had gevraagd. Dit moet derhalve geschied zijn in het jaar 1664. Als ik nu stel, dat de Schrijver in het *Mengelwerk* van VAN DIJK, toen hem deze bedelaar ontmoette, oud was 40 jaar (want op eenige jaren meerder of minder komt het niet aan), dan moet hij het eerste levenslicht aanschouwd hebben in den jare 1624. Nu, deze Schrijver, in het begin der zeventiende eeuw geboren, leeft nog; want bijkans aan het slot van zijn opstel spreekt hij van twee grijsaards, die in 1812 nog leefden. Dus komt de slotsom hier op neder: de Schrijver van deze *Voorbeelden* enz., geboren in 1624 en nog levende in 1816, heeft den ouderdom bereikt van 192 jaren, en is nog in staat, om onze Maandwerken met zijne bijdragen te versieren. Wij wenschen hem nog vele jaren na dit: maar, waar mag hij toch wonen? Ik wou hem zoo graag eens zien.

DE KOE.

Vrouw Magdalis brak nu haar laatste stuk brood,
En kon het van kommer niet eten:
Och, weduwen zitten soms dieper in nood
Dan menige menschen wel weten.

„ Nu brengt dan het lot mij den harteslag toe,
„ Nu heeft mij dan alles begeven!"
Zoo riep zij, en kreet op haar stervende koe,
Waarvan zij alleenig moest leven.

Daar

Daar kwamen de runders van verre weêr aan
En loeiden langs velden en wegen:
Voor Magdalis deur bleef niet eene meer ſtaan
Noch brulde verzadigd haar tegen.

Zij kreet als een kind, dat op eenmaal de borst,
Op eenmaal de moeder moet miſſen;
Zij beefde wanhopig voor honger en dorst
En kon al haar tranen niet wiſſen.

Zij zonk op haar leger onmagtig ter neêr,
Verwezen, verwilderd van ſmarte;
Haar deden de leden, och arme! zoo zeer,
Zoo week en zoo krank was haar harte.

Geen ſlaap kook haar oogen, hoe mat en hoe loom,
Van waken en weenen al zwakker,
En viel zij al ſoms in een' aakligen droom,
Dan ſloeg haar de klokſlag weêr wakker.

Reeds vroeg in den morgen klonk luid langs haar hut
De horen des herders nu weder:
„ Voor mij," riep zij uit, „ is geen ochtend meer nut,"
En wierp in haar kuſſen zich neder.

Voorheen had zij vurig, getroost in haar lot,
Den hemel des ochtends geprezen;
Nu morde zij bitter en luid tegen God,
Den vader van weeuwen en weezen.

En luister! het viel op haar neêr als een ſteen,
En liet zoo ontzettend zich hooren!
Het rilt en het dreunt haar door merg en door been:
Het brult uit den ſtal haar in de ooren!

„ o God!" riep zij gillend, „ ik mor niet, o neen!
„ 'k Zal zwijgen, hoe ſtreng gij moogt ſpreken."
Zij dacht, dat de hel met haar ſpoken verſcheen
Om ſchriklijk den hemel te wreken.

Maar ſpijt haar gekrijt en haar' rouw en haar klagt,
Haar radeloos wringen en gillen,
Verhief zich het loeijen en brullen met kracht.
En liet zich bezweren noch ſtillen.

„ Barm-

„ Barmhartige God, houd zoo ſtraf geen gerigt,
„ Maar wil weer den bonze bedwingen!"
Zoo kreet zij, en ſloot in haar kuſſen zich digt,
Dat hooren en zien haar vergingen.

Daar ſloeg haar zoo hevig, al ſnakkend naar lucht,
Het bevende hart als een hamer;
En luider verhief zich het loeijend gerucht,
Als waar' 't voor haar bed in de kamer.

Nu ſprong zij verbijsterd en woest op den grond,
Stiet luiken en deuren zich open,
En vrolijk ſcheen de ochtend de velden weêr rond,
Met dauw zoo verkwikkend bedropen.

Nu ſloeg zij godvruchtig en plegtig een kruis
En vouwde haar handen te zamen,
En trad in den ſtal naar het brullend gedruisch,
In 's Heeren drievuldige namen.

O Wonder! daar ſtond nu de weligſte koe,
Zoo blank als een ſpiegel, te blinken,
En ſtak de verzilverde horens haar toe
En deed haar de ſteenen ontzinken.

De vloer was met hooi en de kreb was met gras;
Rondom blonk de rijkdom haar tegen:
Hier kannen van koper, zoo helder als glas;
Daar emmers, om de uijers te leêgen.

Het beest had een blaadje, beſchreven met zwier,
Om kop en om horens gewonden:
„ Vrouw Magdalis," ſtond er, „ mijn meester heeft hier
„ Van nacht mij in ſtilte gebonden.

„ God heeft hem genadig uw jammer, uw' nood,
„ Uw deugd en uw lijden doen weten;
„ God gaf hem genadig zijn dagelijksch brood,
„ Dat wil hij alleenig niet eten." —

Waarachtig, mijn vrienden! 't is zalig en zoet,
Wat goed en wat ſchoon is te prijzen:
Dus zing ik en loof ik, wat ſchoon is en goed,
Op hartlijke, kunſtlooze wijzen.

Men

Men heeft mij dit voorval als waarheid verhaald,
Alleen men verzweeg mij de namen.
't Zij hier en hier namaals den brave betaald,
Dat bid ik eerbiediglijk, amen!

TOLLENS.

Naar het *Hoogduitsch* van BURGER.

NARREN-WIJSHEID.

Toen Leopold van Oostenrijk
Op midd'len was bedacht,
Om 't vrijheidlievend Zwitserland
Te krijgen in zijn magt,
Toen vroeg hij ook zijn krijgers raad,
En elk wist even ras,
Hoe daar den inval zóó te doen,
Dat de uitkomst zeker was.
Toen sprak ook 's Hertogs Nar een woord,
Dat, naar 't verhaal, dus luidt:
„ o Ja! gij komt daar mak'lijk in,
„ Maar moeilijk weder uit."
En 't bleek: men viel de Zwitsers aan,
Met overgroot geweld;
Maar Leopold werd met zijn heir
Bij Sempach neêrgeveld.

Utrecht. B. C. V.

BURGEMEESTERLIJKE BEGRAFENIS (*).

— De Burgemeester stierf; en ieder was gezind,
Het lijk, als drager, naar het graf te vergezellen,
(Zoo was de goede man bemind;)
Toen Pater GOEDRAAD aan kwam snellen,
En riep: „ Ja! 'k zie met vreugd, men heeft hun niet te vragen,
„ Dat hij, die *and'ren* droeg, door *hen* nu word' gedragen."

B.

(*) Zie *Vaderl. Letteroeff.* voor Sept. (No. XII.) 1816.

MENGELWERK.

AANMERKINGEN OMTRENT DE NEDERLANDSCHE TAAL, BIJZONDER MET BETREKKING TOT DE ZUIDELIJKE PROVINCIEN. Door Mr. W. C. ACKERSDIJCK, *Vrederegter te Utrecht.*

(*Vervolg van bl.* 615.)

De boekdrukkunst, in de vijftiende eeuw uitgevonden en al ſpoedig verbreid, in de zuidelijke provincien niet minder dan in de noordelijke uitgeoefend, heeft ook verſcheidene enberijmde of prozaïſche ſtukken in de Nederlandſche taal bewaard, doch grootendeels kerkelijke of godsdienſtige geſchriften; en, wanneer men de lijst derzelven, door Mr. J. VISSER opgemaakt, en door H. JANSEN in 1809 te Parijs vermeerderd uitgegeven, inziet, zal men bevinden, dat vele van dezelven, te Antwerpen, en ook enkele elders in Braband, als te Brusſel en te 's Hertogenbosch, alsmede in Vlaanderen te Gent gedrukt, nog bekend gebleven zijn: en, ſchoon het eene waarheid is, dat vele bastaardwoorden in die eeuw en vervolgens in de taal zijn ingeſlopen, zoo heeft zulks vooral plaats gehad in rijmwerken, waarin men het als een fieraad ſchijnt aangemerkt te hebben; in andere opſtellen ontmoet men zulks zoo niet, en, wanneer ik de taal, in de ſtukken, in Holland en andere noordelijke provincien in dien tijd uitgegeven, vergelijk met die, in de ſtukken, in Vlaanderen en Braband gedrukt en geſchreven, kan ik daarin geen onderſcheidend verſchil vinden. Immers, in „ die „ duytſche Souter gheprent te Delf in Hollant 1480." — „ De ghetiden van onſe lieve Vrouwe geprent te „ Leiden bi Cornelis Kers 1494." — „ Dat leven ons „ liefs heren Jheſu Christi gheprent te Leiden bi Hugo „ Jansſoen 1498," met de voorvermelde te Gent in

1485 gedrukte overzetting van BOËTHIUS, met „ St. Franciscus Souter;" met de „ Collatie van den eer„ waardigen broeder Henricus van Santen, Gardiaen te „ Mechelen," beiden „ geprent te Antwerpen bi Hen„ rick Eckert van Homborch" in de vijftiende eeuw, met de geſchreven legenden van St. Catharina en die van St. Barbara, in dezelfde eeuw vervaardigd, onder mij berustende, vergeleken, komt mij de taal in die ſtukken al dezelfde voor; trouwens HUYDECOPER meent, dat bij de oude Vlaamſche Schrijvers het zuiverst Nederlandsch moet gezocht en kan gevonden worden. (II D. bl. 440.)

In de ſtaatsſtukken en die van regtspleging verdween ook in de vijftiende eeuw in Vlaanderen en Braband de Nederlandſche taal niet, maar werd in dezelve aldaar vrij zuiver gehandhaafd, niettegenſtaande de oppermagt in het huis van Bourgondië was overgegaan, en de Brabanders gaven inzonderheid blijken van hunne voortdurende gehechtheid aan de Nederlandſche taal.

In het eerſte deel der Plakkaatboeken van Vlaanderen, gedrukt te Gent in 1559, bl. 304, vindt men een zeer breedvoerig vonnis van „ Hooftredenaars" (volgens KILIAAN *Flandrice quæstores principis*) „ mijns hee„ ren 's hertogen van Bourgoigne van Brabant van „ Limbourg ende van Luxenbourg Grave van Vlaen„ dren enz. in Hooftredenijnghe ghehouden te Rijsſel „ den 11, 12 en 13 van hooimaend 1471," wegens vorderingen, door de ontvangers gedaan ten laste van vergelders van renten te Eekloo, Kaprijke en Lembeke, en in den lande van Waas; — een ſtuk, in vrij zuivere en met zeer weinig baſtaardwoorden vermengde Nederlandſche taal, waaruit blijkt, hoe ver zich die taal toen nog in de zuidelijke provincien uitſtrekte.

In Braband gaven Hertog ANTHONIJ, de eerſte der Hertogen uit het huis van Bourgondië, den 18 Dec. 1406, Hertog JAN DE IV den 13 Jan. 1415, en PHILIPS DE I den 23 Mei 1427, hunne blijde inkomſten in het Nederlandsch, welke laatſte in het 41ſte art. onder an-

andere beloofde: „ Dat wy voortaen egheenen Cancel-
„ lier noch Segeler ſetten en ſullen, hy en zy van on-
„ ſen rade, die wel Latyn, *Duyts* en Walsch kan." —
PHILIPS DE II, bijgenaamd *de Goede*, beloofde bij zijne blijde inkomst binnen Vilvoorden, den 5den Oct. 1430, art. 5, „ Dat wy in onſer abſentien ordineren
„ ſullen ſeven waerdighe perſoonen, daer den Cancel-
„ lier of Segheler af weſen ſal gheboren van onſen lan-
„ de van Brabant drye talen connende te weten Latyn
„ Walſche en *Duytſche*, — ende die vier gheboren
„ wonende ende ghegoet in onſen lande van Brabant;
„ ende die twee ander van onſen rade ſulcx als ons
„ ghenoeghen ſal, connende de *Duytſche* tale, den
„ welcken ſeven wy bevelen ſullen dat regiment onſer
„ voorgenoemde lande in onſer abſentien; ende als wy
„ binnen onſen voorſ. lande van Brabant oft Overmae-
„ ſe ſyn ſullen, dan ſullen wy alle faecken onſen
„ voorſchreven lande aengaende doen hanteren ende
„ bedriven by raede van onſen geordineerden Brabant-
„ ſchen Raede voorſchreven." — Zeer aanmerkelijk komt mij dit artikel voor, daar men niet alleen van den Kanſelier vorderde, dat hij, behalve Latijn en Walsch, ook *Duitsch* zou kennen, maar ook van de twee Raden, die de Hertog bij de vijf anderen naar zijn genoegen ſtellen kon, geene andere vereischten begeerde, dan alleen, dat zij de *Duitſche* taal zouden kennen, ten duidelijken blijke, hoe men op het gebruik der Nederlandſche taal in die provincie gezet was; en dit artikel is ook zoo herhaald in de blijde inkomſten van alle de volgende Hertogen, tot zelfs in die van Hertog PHILIPS DEN IV (meer bekend als *den tweeden*) van 5 Julij 1549, en die van Hertog ALBERTUS en Hertogin ISABELLA van 24 Nov. 1599, alle te vinden in het eerſte deel der Brabandſche Plakkaatboeken, bl. 104 en volg.; zoo als dan ook, de geheele zestiende eeuw door, de wetten aldaar in het Nederlandsch zijn uitgevaardigd.

Desgelijks vindt men in het hier voorvermelde Plak-

kaatboek van Vlaanderen zeer vele wetten en voorſchriften in den loop der zestiende eeuw, door of van wege den Landsvorst aldaar gegeven, in het Nederlandsch geſteld; onder andere eene vernieuwde quotiſatie van alle de plaatſen, de geheele provincie van Vlaanderen door, tot een' grondſlag van de verdeeling der belastingen, onder de benaming van beden als anderzins geheven wordende, genoemd Transport van den lande van Vlaanderen, welke, ſedert den jare 1408 niet geſchied zijnde, in den jare 1517 werd vernieuwd, waaruit wel mag worden opgemaakt, dat men op alle die Vlaamſche plaatſen te dien tijde de Nederlandſche taal verſtond en ſprak.

Menigvuldig zijn de Nederlandſche dichterlijke, of liever in rijm vervaardigde, en door den druk gemeen gemaakte, opſtellen in de zestiende eeuw.

De onderſcheidene Nederlandſche Rederijkkamers gaven hunne rijmwerken in het licht, die onder ons zijn bekend gebleven, en de meesten zijn uit de zuidelijke provincien voortgekomen.

Het was te Gent, in de provincie Oost-Vlaanderen, alwaar in 1539 negentien Rederijkkamers te zamen kwamen en hunne rijmwerken (de oudſte, die in druk verſchenen zijn) bijeenbragten; en al die negentien kamers waren uit de provincien Zuid-Braband, Antwerpen, Oost- en West-Vlaanderen. Het luisterrijkſte feest of zoogenaamd landjuweel der Rederijkers, hetwelk in 1561 gehouden werd, was te Antwerpen; en de Rederijkers, die daar verſchenen en hunne, vervolgens in druk uitgegevene, werken bragten, waren allen uit de provincien Braband en Antwerpen. In 1563 was het te Brusſel, dat onderſcheidene Rederijkkamers hunne werken, die ook gedrukt zijn, bragten; en zeker zullen die allen wel uit dezelfde provincien zijn voortgekomen; doch ik heb die nooit onder het oog gehad. In de noordelijke provincien is het alleen Holland, waar, in de zestiende eeuw, Rederijkkamers vergaderd en hunne rijmwerken gebragt hebben, als te

Rot-

Rotterdam in 1561, te Delft in 1588, te Leiden in 1596, en weder te Rotterdam in 1598, welke echter allen, de eerstgemelde alleen uitgezonderd, behooren tot den tijd na de oprigting der Republiek, door de nadere vereeniging, in 1579 aangegaan, en daarmede gepaarde affcheiding der zeven provincien van de overigen.

De dichters of rijmers, die hunne Nederduitſche werken in de zestiende eeuw hebben opgeſteld en afzonderlijk uitgegeven, behoorden al mede verre de meesten in de zuidelijke provincien te huis. Zoodanigen waren ANNA BIJNS, te Antwerpen, omtrent 1522; de maker (wie hij dan ook zijn moge) van de „ Souter lie„ dekens gemaect ter eeren Gods op alle die Pſalmen „ van David ghèprent Thantwerpen bij Symon Cock. „ 1540;" MATTHIJS DE CASTELEYN, van Oudenaarde, in Vlaanderen, omtrent 1555; CORNELIS VAN GHISTELE, van Antwerpen, omtrent denzelfden tijd; COLIJN VAN RIJSSEL, een Vlaming, omtrent 1561; EDUARD DE DEENE, van Brugge, omtrent 1567; JAN FRUITIER, die wegens zijne meerdere verdienſten geroemd wordt, waarſchijnlijk, ſchoon zijne nazaten zich in Zeeland hebben nedergezet, een Brabander, wijl zijn eerſte werk: „ Eccleſiaſticus oft „ de wyſe ſproken Jeſu des Soons Syrach in liede„ kens," te Antwerpen bij w. SILVIUS in 1565 gedrukt is; DIRK VOLKERTS COORNHERT, een Hollander, van Haarlem, omtrent denzelfden tijd bekend geworden; PETRUS DATHENUS, van IJperen, in West-Vlaanderen, omtrent 1566; PHILIP MARNIX, Heer van St. Aldegonde, uit Brusſel, van 1569 tot 1598; KAREL VAN MANDER of VERMANDER, van Molenbeke, in Vlaanderen, omtrent 1570; PETER HEYNS, van Antwerpen, van 1573; JOHAN BAPTISTA HOUWAERT, van Brusſel, omtrent denzelfden tijd; PHILIP NUMAN, mede van Brusſel, in 1590; HIERONIJMUS VAN DER VOORT, van Antwerpen, van 1596; DIRK ADRIAANSZ VALCOOCH, uit de Zijpe, in Noord-Holland, in 1598; en

eindelijk, die toch, schoon in de zestiende eeuw geboren, eigenlijk tot het begin der zeventiende eeuw behooren, ZACHARIAS HEYNS, van Zwol, in Overijsfel; ROEMER VISSCHER en zijne dochters, ANNA en MARIA TESSELSCHADE; en HENDRIK LAURENS SPIEGHEL, allen van Amsterdam. Hoe weinigen zijn er onder dezen, welke de noordelijke provincien zich mogen toeëigenen; ja zelfs maar twee of drie, die volstrekt tot de zestiende eeuw behooren; en ik twijfel toch, of men, behalve de hier opgenoemden, wel één, die in aanmerking komen kan, vinden zal.

Niet minder is het aantal van Nederduitsche rijmelooze of prozaïsche werken, in de zestiende eeuw uitgegeven, en onder dezelven zeer velen, zoo niet verre de meesten, uit de zuidelijke provincien voortgekomen; zoo als, menigvuldige uitgaven van gedeelten en van den geheelen Bijbel; — de eerste drukken van de Nederduitsche overzetting der vertaling van LUTER zijn daar in het licht gegeven; als, van het Nieuwe Verbond in 1523, van het Oude Verbond in 1525, beide te Antwerpen bij HANS VAN RUREMONDE; de eerste volledige uitgaaf van den Nederduitschen Bijbel volgens LUTER's vertaling, in 1526, mede te Antwerpen bij JACOB VAN LIESVELDT, gelijk te zien is in de *Boekzaal* van J. LE LONG. — Het zou zoo overbodig als moeijelijk zijn, alle de kerkelijke godsdienstige opstellen, geestelijke overdenkingen, opwekkingen, vermaningen, levensbeschrijvingen van Heiligen en dergelijke, in het Nederlandsch in de zuidelijke provincien in de zestiende eeuw uitgekomen, op te noemen; ten voorbeelde strekken deze min bekende: „ een warachtighe pronostica„ tie en almanach wt die alderoutste ende warachtig„ ste boeken der astronomie tot dat eynde der werelt „ duerende ghepractiseert door Steven Wachter astro„ nomyn der stad Covelens." — en: „ Tertullianus „ tweede boeck tot synder huysvrouwen, orboerlick „ allen denghenen, die haer totten houwelicken staet „ voegende schouwen willen den onpays ende clach„ ten

„ ten en meer ander ghebreken daer in ſchuylende. „ Ghedruct tantwerpen 1540.;" — zoo mede de onderſcheidene Kronijken, als onder andere „ die excellente cronike van Brabant van Vlaendren, Hollant, „ Zeelant ooc die afcomſte der hertogen van Ghelre, „ van dat ſticht ende die ſtadt van Wtrecht, gheprent „ tot Antwerpen bi Jan van Doesborch 1530.;" — „ die „ edele cronycke van Vlaendren gheprent te Antwerpen by Willem Vorſterman 1531.;" — „ die afcoemſte ende genealogie der hertoghen ende hertoginnen „ van Brabant, gheprent thantwerpen by Jan Mollyns „ 1565." en dergelijke; — waarbij men ook moet opmerken, dat JAN GYMNICK, of GYMNICUS, burger van Antwerpen, uitgaf: „ Titus Livius dat is de „ Roemſche historie oft gesten doer Titum Livium beſcreven nu eerstmael in onſer Nederlantſcher ſpraken ghedruckt thantwerpen by Jan Grapheus anno „ 1541."; een werk van meer dan elfhonderd bladzijden in folio, in welks opdragt aan Burgemeester, Schepenen en Raad derzelver ſtad de uitgever zijnen ijver tot de beoefening der Nederlandſche taal aan den dag legt. — Alleen moet ik nog de volgende Nederlandſche werken van eenen anderen aard vermelden; als: „ 't „ ſcepvol wonders gheprent thantwerpen int jaer „ 1514." Hoe wonderlijk een zamenſtel de inhoud van dat boek ook uitmake, HUYDECOPER hield den ſchrijver van hetzelve, wat de zuiverheid der tale belangt, gansch niet voor den minſten der ouden. De *Bijenkorf* van den Brabandſchen Edelman PHILIP VAN MARNIX van St. Aldegonde kwam onder den naam van *Iſaac Rabbotenu van Loven* in den jare 1569 uit; en hij toonde daarin, hoe hij de Nederlandſche taal door en door verſtond. Reeds in 1511 werd te Antwerpen gedrukt: „ 't fundament der medicine ende chirurgien, „ van den urinen ende andere teeckenen der ſieckten, „ van den cruyden, wateren enz." In 1538 kwam te zelfder plaatſe uit: „ den grooten herbarius met alle „ ſyn figuren der cruyden," herdrukt in 1555, en we-

der op nieuw onder dezen titel: „ Cruydenboeck in „ den welcken die geheele historie, dat es tgheſlagt, „ tfatſoen, naem, natuere, cracht ende werckinghe van „ den cruyden niet alleen hier te lande wasſende, maer „ oock van den anderen vremden in den medicynen „ oorboorlyck enz. met derſelver cruyden natuerlyck „ naer dat leven conterfeytſel daer by gheſtelt, duer „ Rembert Dodoens medicyn van der ſtadt van Mechelen van nieuws overſien ende met ſeer veel ſchoone nieuwe figueren vermeerdert." te Antwerpen bij C. PLANTIJN in 1563, hetwelk in later tijd nog merkelijk verbeterd en vermeerderd, en laatstmaal mede te Antwerpen in 1646 in het licht gegeven is. Intusſchen verſcheen het „ Kruytboeck of beſchryvinghe van allerleye ghewasſen hesteren ende gheboomten van Matthias de Lobel medicyn der Princ. Excen., t' Antwerpen by C. Plantyn 1581." DE LOBEL, een Vlaming, van Rysſel geboortig, droeg zijn werk op aan Prins WILLEM VAN ORANJE, dien hij noemt „ ſtadthouder generael van de Nederlanden, Gouverneur over Brabandt, Hollandt, Zeelandt, Vrieslandt ende Utrecht," en voorts aan „ Schouteth, amptman, burghemeesteren, ſchepenen enz. der ſtadt „ Antwerpen." Het is een zeer ſchóon ſtuk voor dien tijd.

Omtrent den jare 1566 liet dezelfde onvermoeide PLANTIJN te Antwerpen in druk uitgaan „ Een cort „ begryp van den boeck waer af den titel is la maiſon „ ruſtique de M. Charles Eſtrennes," waarvan hij zegt: „ deſen boeck is ſoo willecom ende aenghenaem ge„ weest by een ieghelycken, die het Franſoiſch niet „ en verſtaet, dat menighe my dickwyls vermaent en„ de verweckt hebben dien weder te laten in druck ko„ men;" aan welk vermaan hij dan ook voldaan heeft door de vernieuwde uitgaaf van dat werk onder den titel: „ De landwinninghe ende hoeve van M. Kaerle „ Stevens ende M. Jan Libaut wt Franſoiſche ſpraecke „ in de Nederduytſche overgheſet overſien ende ver-

„ meer-

„ meerdert t' Antwerpen by Christoffel Plantyn 1582."; en, wanneer men het vergelijkt met het Franſche werk, gedrukt te Parijs in 1570, zal men er zoo veel verſchil van hetzelve en vermeerdering van dien in vinden, dat het meer eene navolging dan overzetting heeten mag. — Kunnen de noordelijke provincien zich wel beroemen op zoodanige werken van die eeuw, in het Neder-duitsch uitgekomen, over de Kruidkunde en over de Landhuishoudkunde, welke laatſte nu eerst door 's Konings wijze zorg een onderwerp van het hooger onderwijs in die taal aldaar uitmaakt?

Gelijk de voorvermelde kruid- en landhuishoudkundige werken voorzien zijn van houdſneê-figuren, zoo heeft zulks ook plaats omtrent anderen, van welke ik, mede om derzelver inhoud, nog de volgenden moet vermelden: „ Alderhande habyt en cleedinge ſoo die by „ onſen tyde ghedragen worden gheſtelt nae dleven „ eerst gedruct te Parys en nu overghefedt in onſe „ Brabantſche tale thantwerpen by Guilliaem van Pa„ rys 1570."; en: „ De ſchipvaert ende reyſen ge„ daen deur N. de Nicolai, met een en tſestich figu„ ren naer dleven gedaen. TAntwerpen by Willem „ Silvius 1576."

Op het einde der zestiende eeuw heeft de provincie Braband ook een uitvoerig Nederlandsch geſchiedkundig werk voortgebragt, hetwelk zoo wel door taal en ſtijl, (de tijd, waarin het geſchreven is, in aanmerking genomen) als door den inhoud, tot nu toe de grootſte achting behouden heeft; te weten: „ Commentarien „ ofte Memorien van den Nederlantſchen ſtaet, han„ del, oorloghen ende geſchiedenisſen beſchreven door „ Emanuel van Meteren van Antwerpen." De eerſte druk van hetzelve kwam toch reeds uit in 1599; en, ſchoon zulks was te Delft bij JACOB CORNELIS VENNEKOOL, het werk behoorde evenwel te Antwerpen te huis, en men erkent in de noordelijke provincien den opſteller voor een klasſiek Schrijver uit Braband.

Van de beoefening der Nederlandſche taal in de zuidelijke provincien, in de zestiende eeuw, ſtrekken tot gedenkſtukken, (hoedanige de noordelijke provincien in dien tijd niet hebben opgeleverd) de „ Theſaurus „ Theutonicæ linguæ, ſchat der Nederduytſcher ſpra„ ken, Antverpiæ ex officina Christophori Plantini „ 1573," en het „ Etymologicum Teutonicæ linguæ „ ſive Dictionarium Teutonico-Latinum ſtudio et ope„ ra Cornelii Kiliam Dufflæi", waarvan de tweede druk reeds in 1588 uitkwam, die door een' derden, ook te Antwerpen bij PLANTIJN in 1599, (welke men voor de beste uitgaaf houdt) en voorts door meer andere uitgaven gevolgd werd. Het werk van C. KILIANUS, of VAN KIEL, geboortig van Duffel, in de provincie Antwerpen, tuſſchen Mechelen en lier, noemt HUYDECOPER „ de eenige fakkel, daar wij onze kaarſen „ tegenwoordig aan moeten ontſteken," en van het eerstgemelde werk van PLANTIJN erkent hij den grooten dienst, vooral waar KILIAAN mistast.

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

OVER DE WAARDE VAN HET SCHEIKUNDIG ONDERZOEK DER MINERALE WATEREN, MET BETREKKING TOT DE BEOORDEELING VAN DERZELVER GENEESKRACHTEN.

De heilzame krachten der minerale wateren worden door velen in twijfel getrokken, omdat de hoeveelheid vreemde beſtanddeelen, welke zij bevatten, zoo gering is, en omdat onder deze nog zoo vele zijn, welke of geene of althans eene zeer geringe werking op het menſchelijk ligchaam kunnen uitoefenen: ſommige, omdat hetzelve er, door een dagelijksch gebruik, geheel aan gewoon is; andere, omdat zij of geheel of althans bijna volkomen onoplosbaar zijn, en dus ook niet in onze vochten kunnen worden opgenomen. Velen zijn vooral in het laatſte gevoelen bevestigd, ſedert BERGMANN,

MANN, KIRWAN, KLAPROTH en anderen de meest bekende bronnen onderzocht, en alle derzelver werkzame beſtanddeelen met eene groote naauwkeurigheid hebben opgeteekend. Deze ſcheikundigen tellen, onder de meest voorkomende beſtanddeelen, de *zoutzure ſoda*, den *koolſtofzuren* en den *zwavelzuren kalk*. Het eerſte zout is van zulk een dagelijksch gebruik, dat de geringe hoeveelheid, in het water aanwezig, geene bijzondere werking hebben kan; de laatſten zijn onoplosbaar, en kunnen, zoo men het opſlorpend vermogen des koolſtofzuren kalks uitzondert, weinig verandering te weeg brengen; ten zij dezelven, zoo als ſommige geneeskundigen dan ook beweren, vooral in die verbindingen, waarin zij in de minerale wateren voorkomen, nog eenige bijzondere, ons onbekende, eigenſchappen en krachten bezitten. Wij zijn er verre van daan, dit geheel te willen ontkennen. De geneeskrachten, toch, der verſchillende ligchamen, en vooral der zoo zeer zaamgeſtelde mengſels, welke de natuur aanbiedt, zijn nog te weinig bekend, om hier een bepaald en beſliſſend oordeel te vellen. Maar ook daarom hebben alle ophelderingen, welke het geſtadig onderzoek der natuur ons telkens aanbiedt, eene dubbele waarde, vooral wanneer zij ons in het ſtandpunt bevestigen, vanwaar wij de zaak beſchouwen. Van dien aard zijn eenige waarnemingen en aanmerkingen van den beroemden Engelſchen natuurkundige, MURRAY (*), de ſcheikundige ontleding der minerale wateren betreffende. Dezen ſcheikundige is het niet ontgaan, dat in de werkzaamſte wateren veelal de ſtraks genoemde min werkzame beſtanddeelen, in groote hoeveelheid, gevonden worden. Daar men nu de naauwkeurigheid der gedane ontledingen niet wel kon verdenken, dewijl men dezelven aan de ervarenſte ſcheikundigen te danken heeft, be-

(*) *Ueber die Unterſuchung der Mineralwaſſer*, in SCHWEIGGER, *N. Journ. f. Phys. u. Chem. B. XV. H.* 3. *S.* 306 *f.*

begreep hij, dat dit verſchijnſel van andere omſtandigheden moest afhangen; en hij vond weldra in de manier, waarop men de ontleding gewoonlijk doet, en ook moet doen, eene voldoende verklaring. Bij de naauwkeurige ſcheiding dier wateren, is men genoodzaakt, dezelve uit te dampen; en bij die uitdamping bezinken de koolſtofzure en de zwavelzure kalk, als onoplosbare ſtoffen, niet omdat zij in het water aanwezig zijn, maar omdat zij, gedurende de uitdamping, gevormd worden. Het is, namelijk, door de proeven van BERTHOLLET, genoegzaam bevestigd, dat de neiging tot zamenhang of aanklevingskracht een' zeer grooten invloed op de ſcheikundige verbinding uitoefent, en dat, in een mengſel van verſchillende zouten, altijd zoodanige gevormd en uit het mengſel afgeſcheiden worden, welke zich door onoplosbaarheid kenmerken. Zoodat dan ook uit een mineraal water, waarin, buiten andere beſtanddeelen, zoutzure kalk en zwavelzure ſoda aanwezig zijn, door de uitdamping zwavelzure kalk en zoutzure ſoda verkregen worden; dewijl, bij eene zekere mate van verdikking van het vocht, het zwavelzuur en de kalk zich in het onoplosbaar gips vereenigen. Ondertusſchen wordt door deze opmerking de groote kracht van vele minerale wateren, welke bij de ontleding vooral gips en keukenzout geven, zeer ligt verklaarbaar: zij bevatten, namelijk, niet deze zouten, maar zwavelzure ſoda en zoutzuren kalk, wier groot vermogen op het menſchelijk ligchaam niemand ontkennen zal. — Op dezelfde wijze verdwijnt een groot gedeelte van het keukenzout en den koolſtofzuren kalk uit het ſeltſerwater, en maakt plaats voor zoutzuren kalk en koolſtofzure ſoda. Want dat in het ſeltſerwater de koolſtofzure kalk niet opgelost gehouden wordt door het vrije koolſtofzuur, hetwelk daarin aanwezig is, blijkt daaruit, dat dit water *niet* troebel wordt, noch kalk afzet, als het lang aan de lucht wordt blootgeſteld, en daardoor zijn koolſtofzuur verliest. De koolſtofzure kalk, welken wij dus

door

door de ontleding verkrijgen, wordt alleen uit den zoutzuren kalk en de koolſtofzure ſoda, bij de uitdamping van het water, gevormd, op dezelfde manier als het gips.

Met de koolſtofzure magneſia is het hetzelfde geval. Zij kan of als zoutzure of als zwavelzure magneſia aanwezig zijn.

Ondertusſchen moet men niet denken, dat deze onoplosbare zouten nimmer in de minerale wateren aanwezig zijn; dat zij altijd door de ontleding gevormd worden. Men kan dit alleen dán met grond aannemen, wanneer er tevens eene, naar evenredigheid, groote hoeveelheid keukenzout verkregen wordt. In 100 pond ſpa-water vond BERGMANN (*Opusc. vol. I.*) ſlechts ruim 18 grein zoutzure ſoda, en meer dan 500 grein koolſtofzuren kalk en magneſia. Deze hoeveelheid kan onmogelijk een voortbrengſel der bewerking zijn, dewijl de hoeveelheid zoutzuur, in 18 grein keukenzout aanwezig, veel te gering is, om die groote hoeveelheid kalk en magneſia te verzadigen. In 100 pond Meinberger water, daarentegen, vond WESTRUMB (*Phyſ.-chem. Abhandl. Bd. III. St.* 2.) bijna 5000 gr. zoutzure ſoda, en nog geen 2500 der meergemelde onoplosbare zouten. Hier zijn deze dus zeker ten koste van het keukenzout gevormd, en bevonden zich in het water niet. Die wateren, welke wezenlijk koolſtofzuren kalk of magneſia bevatten, bevatten ook veel vrij koolſtofzuur.

Uit het aangevoerde mag men, met regt, dit gevolg trekken, dat het ſcheikundig onderzoek ter bevestiging dient van de geneeskrachten der minerale wateren: immers de bedenking, dat dezelve zoo vele krachtelooze beſtanddeelen hebben, wordt door de medegedeelde aanmerkingen geheel ontzenuwd. Volgens dezelven, zijn gewoon zout, gips en koolſtofzure kalk veel minder, en daarentegen zoutzure kalk en zwavelzure ſoda veel meer, in de bronwateren aanwezig, dan men tot dusverre meende. Voorzeker behooren deze laatſte zouten

onder de vermogendſte geneesmiddelen; zij tasten dikwijls de dierlijke ſtof geweldig aan, en brengen ſterke ontlastingen te weeg, zoodat ontmenging der ſappen, en daardoor ontſtaande hevige beweging in het vaatgeſtel, ja zelfs verſlapping der vezels en uitputting der krachten, niet zelden op derzelver misbruik volgen. Deze of dergelijke werking hebben ook verſcheidene der werkzaamſte wateren, wier krachten men zeker niet uit de onoplosbare beſtanddeelen verklaren kan, die zij, bij het ſcheikundig onderzoek, opleveren. Wanneer men zich, daarentegen, die krachtige zouten voorſtelt, in eene groote hoeveelheid waters verdund, met prikkelende ſtoffen verbonden, en dus juist geſchikt om zich met de ſappen te mengen en tot de verwijderdſte vaatjes door te dringen, dan kan men zich ligt een denkbeeld maken, hoe deze ſoort van geneesmiddelen diene ter algemeene zuivering en vernieuwing des ligchaams.

Doch indien deze waarneming ter verklaring dient der werking van ſommige der heilzaamſte bronwateren, moge zij tevens tot een bewijs verſtrekken van de waarde, welke het ſcheikundig onderzoek heeft, ter beoordeeling van de geneeskrachten der minerale wateren. Schoon toch deze ontleding tot de moeijelijkſte onder de ſcheikundige bewerkingen behoort, is deze wetenſchap thans tot zulk eene hoogte gevoerd, dat men, ook in dit ſtuk, gerust van hare hand het helderſt licht mag verwachten.

DE ZEDEN DER HINDUS VLAK STRIJDIG BEVONDEN MET HET DESWEGE, OP BEVOOROORDEELD GEZAG, AANGENOMEN GEVOELEN.

(Uit het *Engelsch* van A. F. TYTTLER.)

Wij zijn ſedert eenigen tijd gewend, de *zachte*, *onſchuldige*, *mishandelde Hindus* ſlechts te hooren beklagen. Men heeft zich in onzen tijd, namelijk, vele moeite gegeven, om voor het karakter dezer natie be-

lang-

langſtelling en bewondering in te boezemen. Ik zal intusſchen uit de geldigſte bronnen aantoonen, dat diegenen, welke den ingeborenen *Indianen* een zoo verheven karakter toeſchrijven, zich in grove dwaling bevinden.

De hoofdoorzaak der verdorvenheid, inzonderheid bij de *Bengalers*, ligt in de natuur van hunn en godsdienst. — Onder alle natien vindt men eenig geloof aan een hoogst, almagtig wezen, welks toorn te bedaren, of genegenheid te behouden, de eerſte en groote wensch der menſchelijke ziel, zelfs in haren onbeſchaafden toeſtand, moet zijn. Deze hooge en bijzondere pligten zijn, bij vele natien, eener klaſſe van mannen aanbevolen, welke het voorregt hebben de uitleggers der Godheid te zijn. Het gewone verſchijnſel, dat deze menſchen hunnen invloed ſpoedig tot wereldlijke voorwerpen uitſtrekken, vindt men nergens in hoogere mate, dan bij de *Hindus*. Hunne *ſhasters*, of goddelijke boeken, zijn met de grootſte behendigheid op het oogmerk berekend, om de menſchen, niet te verlichten, maar tot ſlaven te maken. En dit oogmerk is tot eenen ongeloofelijken trap bereikt geworden. Te allen tijde hebben zich de magtigſte vorſten onder den wil der *Braminen* moeten buigen; en ontelbaar moesten de misbruiken eener regering zijn, welker grondgebied in ieder dorp, en bijna in elk huis, eenen kleinen despoot erlangt, die voor geenen regter te betrekken is. Want, in de hand der *Braminen* ſtond de duiding der wetten: zij vreezen geen' God, wijl hunne eigene *ſhasters* hun zeggen, dat zij der Godheid gelijk zijn, en achten geenen koning, wijl deze boeken hun zeggen, dat zij boven elken koning verheven zijn. Eenen *Bramin* is het geoorloofd, zelfs de Goden te vloeken; doch gebieden de *ſhasters*, dat het op eene voorſchriftmatige wijze en in behoorlijken vorm geſchieden moet.

Eenen *Bramin* iets te ontſtelen, is, naar deze heilige boeken, eene onvergeeflijke zonde. Diegene, welke over het verlies eens door eenen *Bramin* gedooden perſoons

ſoons weent, wordt geſtraft. Om eenen *Bramin* het leven te behouden, zijn leugens lofwaardig; eene grondſtelling, wier verderfelijken invloed men in de *Britſche* koloniale geregtshoven zeer ſmartelijk ondervindt. Wie eenen *Bramin* verachtelijk bejegent, of hem ſlechts bedriegt, of zich laat invallen hem te willen onderrigten, dien zal kokende olie in mond en ooren gegoten, of een gloeijend ijzer van tien duim lang in den gorgel geſtooten worden. Zoo beveelt werkelijk de voorgegeven goddelijke wetgever MUNNOO. De goddelijke wet, gelijk de *Braminen* die uitleggen, ſtaat hun het huwen toe, zonder hun eenige zorg voor hunne vrouwen ten pligt te maken. Zeer dikwijls verſtooten zij dezelven, na weinige maanden, ja meermaals dagen; eene bron van veelvuldige misdaden en vonden. Dikwijls vermoorden vaders hunne dochters, en dochters hare kinders, om voorwerpen der openbare beſchimping uit hunne familien te weren. De heer WARD rekent, dat in *Bengalen* maandelijks duizend kinderen omgebragt worden. En, zoo deze opgave al overdreven mogt zijn, zoo is het toch zeker, dat de kindermoord eenen ongeloofelijken voortgang heeft gemaakt.

Een *Bramin* kan, naar de wet der *Hindus*, niet ten dood veroordeeld worden. De *Braminen* beminnen gastmalen en feestelijkheden; daarom is het den overigen klasſen ten dringenden pligt gemaakt, en zelfs tot een verzoeningsmiddel, hen van ſpijze en drank rijkelijk te voorzien.

De godsdienst, welken deze priesterkaste het volk bijbrengt, beſtaat in uitwendige vormen, en niets anders. De *Boudhu*-ſekte, welke gelukkig niet talrijk is, gelooft, dat er niets onzigtbaars, gevolgelijk ook geene Godheid is, dat alles door toeval ontſtaat, en dat er na den dood geene ſtraffen en belooningen beſtaan. Anders is het geloof aan God in *Indië* algemeen; doch even zoo algemeen is dat aan de ſtelling, dat elke daad, zij moge ſlecht of goed zijn, onvermijdelijk is. Zij gelooven, dat de God VIDHATA ieder kind, op den

zees

zesden dag na deszelfs geboorte, zijn geheele noodlot op het voorhoofd ſchrijft, en leggen dus alle toekomſtige handelingen des kinds dezen God te last. „ VIDHATA heeft het geſchreven; hoe kon het anders komen?" hoort men hun dikwijls zeggen. Dus is het het noodlot des diefs, te ſtelen, en dat des doodſlagers, te moorden. Aan den invloed dezer verderfelijke grondſtelling is ook de onverſchilligheid en het volſlagen gebrek aan berouw, waarmede de *Hindu* de doodſtraf tegengaat, toe te ſchrijven. Reeds als kind wordt hem de *Spartaanſche* leer ingeprent, dat diefſtal ſlechts eene misdaad is, wanneer hij ontdekt wordt. Ook de logen is, in zekere gevallen, door de *Hindu*-wet volkomen toegeſtaan; namelijk, om een' *Bramin* het leven te redden, om eene toornige vrouw te vreden te ſtellen, om iemands ganſchelijk verlies van zijn vermogen te voorkomen, en om bedenkelijkheden in liefdezaken aan een' kant te helpen. Dan, deze wettelijke vergunning wordt tot alle mogelijke voorwerpen des gemeenen levens uitgeſtrekt.

Eenen *Bramin* is het geoorloofd, wanneer hij zich in behoefte bevindt, of den Goden een offer brengen wil, te ſtelen.

De werking van vrouwelijk gezelſchap op het zedelijk gevoel is bij alle natien als weldadig erkend. Dan, alsof men den *Hindus* ieder veredelingsmiddel ontrooven wilde, leeren hunne *ſhasters* hun, hunne vrouwen te verachten, en haar in eenen ſtaat van duurzame onderworpenheid en vernedering te houden. „ Dag en nacht," zegt de wetgever MUNNOO, „ moet de vrouw in onderworpenheid gehouden worden."

De zelfmoord is door de *ſhasters*, niet ſlechts aan de weduwen, maar ook den dweepers, welke hun leven den *Ganges* offeren willen, toegeſtaan; en de volgende plaats ſtrekt deze vergunning eenigermate tot ieder uit, wien het leven verdriet: „ Een huis, door krankheid en zorgen verpest, waarin duisternis heerscht, en dat buiten ſtaat is lang meer te ſtaan, zulk eene woning

der ziele kan de bewoner elk oogenblik vrolijk verlaten." Daarom is, vooral onder vrouwen en oude of kranke perſonen, de zelfmoord zeer gemeen.

Doch, onder al de leerſtukken der *ſhasters* is dat het gevaarlijkſte, 't welk volkomen geloof aan de werking der abſoluties beveelt, die door ſlaaffche onderworpenheid jegens de *Braminen*, door ijdele plegtigheden, door het onderdniken in den heiligen *Ganges*, door pelgrimaadjen en tooverwoorden ten uitvoer gebragt worden. De ganſche boete voor eene, naar de inſtellingen niet reeds geoorloofde, logen is het herhaald uitſpreken van den naam VISHNU; en dikwijls bemerkt men bij geregtelijke verhooren de tewerkſtelling dezes boetmiddels, waardoor dan het vertrouwen op de waarheidsliefde des verhoorden vernietigd wordt, zonder denzelven de opzettelijke logen te kunnen bewijzen.

De werking der menigvuldige, onvoegzame en zelfs morſige geſchiedenisſen, welke de *ſhasters* van de *Indiſche* Godheden vertellen, en de onzedelijke ſtrekking der affchuwelijke, bij de godsdienſtige feesten gezongene, volksliederen, moest desgelijks voor het doorgaand karakter ten uiterſte verderfelijk zijn. Er beſtaat geene zonde, waarvan niet een voorbeeld in de *Indiſche* Goden-geſchiedenis wordt aangetroffen; en men verſterkt het volk in het geloof, dat de Goden in de onvoegzame houdingen, bewegingen en gezangen, welke men bij hunne *Poja's* ziet, groot behagen vinden.

In de laatſte jaren hebben de *Tantrica-Braminen* de leer verbreid, dat de Goden ſedert eenigen tijd groot behagen in drinken vonden, en hun bij gevolg geeſtrijke dranken moesten worden ten offer gebragt. Welke beſtemming deze offers hadden, is niet moeijelijk te raden!

Daar de hoogere en lagere volksklaſſen zich nooit onder elkander vermengen, en niemand door buitengewone verdienſten of groote talenten zich buiten zijne kaſte verheffen kan, zoo is den vlijtigen en verdienſtelijken man alle hoop afgeſneden, ooit tot eenigen hooge-

ren

een trap in de maatschappij op te klimmen. De zoon, welke ook zijne talenten mogen zijn, moet het beroep zijns vaders volgen. Alle algemeen maatschappelijk gevoel is vernietigd. De deugden der welwillendheid en weldadigheid, welke door het algemeene verkeer onder de menschen gevoed worden, zijn voor eeuwig verstikt. Alle weldadigheid eens *Bengalers* bepaalt zich tot zijne eigene kaste; en diegene, welke, als de *barmhartige Samaritaan*, het ongeluk eens medemenschen verzachten wilde, die niet tot zijne kaste behoorde, zou zijnen rang in de burgerlijke zamenleving verliezen. Lieden uit verschillende kasten gunnen elkander wederkeerig geenen dronk waters, al hing ook het leven hunns naasten daarvan af; en er bestaan gevallen, dat een stervende eer den dood lijden, dan dienstbetooningen van eenig lid eener andere kaste zou aannemen. De vrees voor uitsluiting van de kaste is vanhier de bron van alle mogelijke misdaden, met name ook van den kindermoord.

Intusschen vordert de billijkheid, op te merken, dat dit algemeene zedebederf bij de middelklassen in *zoodanige mate* niet gevonden wordt; en dat het lage, listige, vreesachtige, twistzieke volkskarakter der *Bengalers* sterk afsteekt tegen het openhartige, regtschapene en vreedzame der bewoners van de hoogere *Indische* gewesten.

VERGELIJKING TUSSCHEN HET LONDENSCHE EN HET AMSTERDAMSCHE PANORAMA VAN DEN VELDSLAG BIJ WATERLOO; IN EENEN BRIEF AAN EEN VRIEND.

Amsterdam, den 25sten October 1816.

In mijnen laatsten brief, dien ik u, mijn waarde vriend, uit Londen schreef, deelde ik u een aantal merkwaardigheden mede, welke mij waren voorgekomen in den

tegenwoordigen geest der Engelsche natie met betrekking tot staatkunde, handel, zeevaart en fabrijkwezen, maar bovenal in het hoog en levendig gevoelen van dien geest, voor zoo ver de Engelschen zich voornamelijk als de verlossers aanzien van Europa uit de Fransche slavernij; en daarbij soms geheel schijnen te vergeten, dat de overige volken van Europa, hoe onberekenbaar veel verpligt zij mogen zijn aan den onderstand van het magtige Engeland, hetwelk zij allen dankbaar erkennen, zich nogtans even zeker zouden in vrijheid gesteld hebben, door het heilig en onwederstaanbaar gevoel van menschenwaarde en volksadel, als Rusland zijne oude hoofdstad liever aan de vlammen overgaf, dan er den zetel eener nieuwe geweldenarij te gedoogen. Hetgeen dit al te hoog gevoelen van den Engelschen geest het meest gevoed heeft, is de slag van *Waterloo*, onder Engelsch opperbevel volstreden tegen den teruggekeerden en met woede op ons land uitvallenden dwingeland. Die overwinning is het toppunt geworden der Engelsche geestverheffing; alles, wat die overwinning herinnert, is dierbaar voor den nationalen geest. Geen Engelschman is er, of hij bezigtigt voor een' Engelschen schelling de koets van BUONAPARTE, klimt het eene portier in, het andere uit, terwijl er een in het rijtuig zit, die al deszelfs gerijfelijkheden verklaart: een Hollander van geboorte zit als koetsier op den bok in het liverei van NAPOLEON, en schijnt slechts stil te staan met het rijtuig, om er geheel Engeland te laten doorgaan. — Zoo ook wordt het *Museum van Waterloo*, waar eene menigte kurassen, wapenen en allerlei krijgsnoodwendigheden bewaard worden, welke men op het slagveld van Waterloo heeft verzameld, met eene geestdrift bezocht, aan die der pelgrims gelijk naar de reliquiën der Heiligen van de Roomsche kerk. — Niets trekt evenwel de aandacht der natie zoo zeer als de beide *Panorama's*, welke men vervaardigd heeft ter voorstelling van dien veldslag; maar niets teekent tevens dien al te hoog gevoelenden geest der natie dui-

duidelijker dan de wijze dier voorſtelling zelve, waarbij alles zoo geheel Engelsch is, als hadden geene Nederlanders eenig belangrijk deel gehad aan de geheele overwinning. Het eene, en wel het grootſte, dezer Panorama's is in *Leicester-ſquare* van J. BURNET en H. A. BARKER. Hetzelve is altoos vol, en geen Engelschman zou durven zeggen, het niet gezien te hebben. Het tweede is kleiner, en heeft ook veel minder verdienſten. Het algemeen genoegen, de levendigheid van geest en de nationale hoogmoed konden zelfs van deze Panorama's niet nalaten gedurig te ſpreken. Ik zelf deelde intuſſchen al te hartelijk, als Nederlander, in de gevoelens der Britten over de onberekenbare aangelegenheid der overwinning van Waterloo, om niet vurig te verlangen de kunstvoorſtelling daarvan te zien, waarbij ik mij tevens verzekerd hield, dat de waarheid zelve regt zou doen aan de verdienſten mijner landgenooten, zoo als dezelve toch waren geſtaafd door alle de rapporten, bulletins, officiéle berigten en nieuwspapieren, van Engelſchen, Pruiſen, Nederlanders en Franſchen, ja zelfs, maar al te treurig, door het aantal helden, die in onze eigene gelederen gevallen zijn, aan wier hoofd onze Prins van Oranje zelf het roemrijkst getuigenis voor allen in de likteekens draagt, welke hem zoo nabij het dierbaar hoofd of hart het verderfelijk lood had toegebragt. Ik voldeed aan mijn verlangen; maar het Panorama geenszins aan mijne verwachting. Ik vond mij in hetzelve omringd door infanterie en kavallerie, maar ſchier alle in roode uniformen; en waar ik de blaauwe monteringen zag, en ik mijne dappere landgenooten dacht te vinden, werden mij Engelſche gardes, kanonniers, huzaren en dragonders aangewezen. Mijne eigene oogen noch de aanwijzing van anderen hierin kunnende gelooven, nam ik het boekje der beſchrijving en den platten grond ter verklaring te baat, ten einde mijzelven beter in het geheele veld van den ſlag te huis te brengen: maar in de beſchrijving zelve vond ik volſtrekt geen gewag gemaakt van de Nederlandſche troepen; de

lijst der krijgsbenden, die op den 18den Junij in het gevecht zijn geweest, was regtvaardiger, voor zoo ver dezelve het eerste legerkorps voorstelde onder het bevel van Z. K. H. den Prins van Oranje; doch bij de verdere onderscheiding van dit korps werd even min, als in dat, hetwelk onder bevel had gestaan van Lord HILL, bij de vermelding der divisien, brigades en regimenten, eenige vermelding gevonden van de Nederlandsche infanterie, kavallerie of artillerie. Nu weder het oog slaande op den platten grond van het Panorama, vond ik den Prins van Oranje gewond van het veld wegdragen, en daarna zijne K. H. op het geschilderd doek zelf zoekende, vond mijn oog even min eenige gelijkenis in den persoon, als eenige waardigheid of luister in deze geheele partij. — Op het uiterst van den linker vleugel wees men mij eindelijk een nietsbeduidend korps, hetwelk geen deel aan de geheele actie, noch met de ganssche linie eenige werkelijke gemeenschap had, en waarin men wilde, dat ik de divisie van PERPONCHER zou vinden. Het schilderwerk zelf was, naar de Engelsche manier, krachtig door licht en bruin, geheel op het effect en de illusie daarvan aangelegd, doch zonder juiste ordonnantie, en van geringe waarde van teekening en eigenlijk schilderwerk. — Beoordeel mijne aandoeningen, mijn vriend, gij, die mijn hooggespannen gevoel kent voor den waren roem van mijn vaderland, en tegen alle laaghartige eerzucht, die zich niet weet te verheffen zonder anderen te vernederen, terwijl de echte grootheid zich door uit te munten boven het meer dan middelmatige vertoont, of nog liever door geene vertooning hoegenaamd te maken, en aan de waarheid alleen de regtvaardigheid van het onvooringenomen oordeel over te laten. — Mij is het onbegrijpelijk, hoe men den Engelschen zelven zulk eene voorstelling durft maken; hoe men zich aan de eerlijkheid van het Engelsche hart alzoo durft bezondigen: ten zij men deze zwakke zijde van hetzelve nog veel beter kent, dan ik het vermoede, en men zich verzekerd houdt,

houdt, dat alles bij hen geoorloofd is, hetgeen slechts den nationalen hoogmoed streelt: — maar dat die nationale hoogmoed zoo verblindend zijn kan, dat men inderdaad zich gestreeld voelt met de openbare tegenspraak der algemeen bekende waarheid; dat men zulk een Panorama ook voor vreemdelingen durft openstellen, en zich alzoo wagen aan de bespotting eener wezenlijke kleingeestigheid, die werkelijk moet uitloopen op eene vermindering van de waarachtige verdiensten der Britten bij den val van den dwingeland, is in mijn oog een beslissend bewijs van de zwakheid van het menschelijk verstand, hetwelk volkomen influimert bij het aanhoudend gedreun eener overspannen geestdrift. Dat het geheele terrein volmaakt overeenkwam met de waarachtige gelegenheid; dat alzoo ook de rigting der wedersijdsche flagorden naauwkeurig afgebeeld was, en de plaats juist aangewezen, waar zich WELLINGTON met zijnen staf bevond; in één woord, dat de waarheid overal uitkwam, waar slechts te groote eigenliefde niet te kort had gedaan aan de verdiensten van anderen, werd mij zoo volkomen bevestigd, als het mijzelven, bij de herinnering van de officiéle rapporten en berigten, geheel aanschouwelijk was. — Na dit uitvoerig berigt van het Engelsch Panorama, geloof ik, dat gij geene andere bewijzen van hunne vooringenomenheid met zichzelven zult begeeren, en dat gij veeleer met mij zult wenschen, dat men daarvan zulk een monument niet had opgerigt, hetwelk in ééns het zegel drukt op alles, wat andere reizigers daarvan gezegd hebben, en hetgeen men zoo gaarne voor eene partijdige beoordeeling zou willen aanzien. — Mijn wedervaren omtrent het groote Panorama benam mij den lust om het kleine te gaan zien, waarvan dan ook het algemeene gevoelen der Engelschen zelven mij weinig meer dan eene marionetvertooning, de beweging der beelden uitgezonderd, deed verwachten.

De overdwarsing van mijn eigen vaderlandsch gevoel op vreemden bodem maakt mij mijne terugkomst op

eigen voorvaderlijken grond zoo veel te blijder, als dezelve juist in dat tijdperk is ingevallen, waarop de kunstroem mijner natie zijnen hoogtijd viert te Amsterdam, bij de tentoonstelling der schoonste vruchten onzer Nederlandsche schilderschool; welk feest eenen nieuwen luister ontvangen heeft door de schier gelijktijdige opening van eenen geheel nieuwen tempel dier kunst, aan den vaderlandschen heldenroem geheiligd. Die tempel is het *Panorama van den veldslag van Waterloo*, zoo als de Heer MAASKAMP dien geordonneerd heeft, aan wiens genie en industrie zich de bekwaamste schilders van Amsterdam dienstvaardig getoond hebben. Van dien tempel kwam mij het gerucht reeds tegen bij mijne landing op den vaderlandschen grond. „ Daarin ziet men, wat het Nederlandsch penseel vermag; daarin ziet men, dat de Nederlandsche school haren alouden aard niet verloochent, die hare kunstenaars altijd tot de waarachtige schilders van de natuur vormde; daar woont men als in eigen persoon den veldslag bij, die ons tot den alouden roem van eenen MAURITS heeft teruggebragt; daar is het, alsof men de hoop des vaderlands met het bezwijken van den Prins van Oranje zelve zag zinken: — maar daar is het ook, dat men de waarheid gevoelt der woorden van den grooten ALEXANDER: „Die slag was wel de slag van het *schoon verbond*," wanneer men Britten en Nederlanders en Pruisen zamen ziet werken tot de overwinning, elk in de volle waarde der groote aangelegenheid dier medewerking tot eene zoo zegerijke uitkomst; bij dat Panorama is de Prins van Oranje zelf, met den Graaf VAN REEDE, den Prins van Weimar en vele andere bevelhebbers van dien dag, verstomd geweest over eene voorstelling, wier waarheid duidelijker dan de beste geschiedenis spreekt; wier kracht den echten heldenroem onzer braven, en vooral dien van onzen Kroonprins, stouter verkondigt, dan de schoonste lofrede vermag." — Zoo was de lof, die mij tegenkwam uit den mond van allen, die dit schoon vertoog van kunst en roem zelve gezien, of van an-

de-

deren, die hetzelve mogten beſchouwen en bewonderen, hadden hooren beſchrijven: die zelfde lof kan u in Vriesland niet onbekend gebleven zijn, alhoewel er de couranten, elkander eenvoudig naſchrijvende, niets meer van vermeld hebben, dan de zedige aankondiging der Amſterdamſche courant zelve; want reeds velen onzer bijzondere landgenooten hebben het bezocht, en zullen er even min van gezwegen hebben. — En ik zou dit geſticht onopgemerkt hebben gelaten, die over Amſterdam terug moest keeren, die mij hier zelfs eenige dagen voor onze handelzaken moet ophouden! — Nu, zoo iets zult gij niet in het rijk der mogelijkheden kunnen denken. — Neen, mijn vriend! ik zou er eene reis van Leeuwarden naar Amſterdam om hebben willen doen, en dank regt hartelijk mijn goed fortuin, hetgeen mijne terugkomst nu juist bepaald heeft.'

Van de Tentoonſtelling hebt gij reeds aanvankelijk berigt gevonden in den *Kunst- en Letterbode;* en daarvan, om die reden, niets meer, dan dat, in mijn oog, de kunst zich van jaar tot jaar in rijkdom en in ſchoonheid verheft; zoodat de kunſtenaars van onzen tijd, die, even als de ouden, uit hunne eigene oogen de natuur beginnen te beſchouwen, en zich van alle ſtijve gemanierdheid te ontdoen, eerlang onze oude meesters al zeer nabij zullen komen, indien zelfs niet in ſommige opzigten overtreffen. Maar het Panorama van MAASKAMP, dat wil ik u beſchrijven, en door die beſchrijving wil ik u zelven in ſtaat ſtellen om de vergelijking op te maken tusſchen het gelijkſoortig Engelſche kunstgewrocht, waarvan bedillers het reeds eene kopij hebben durven noemen, en dit echt vaderlandsch voortbrengſel van eenen Nederlandſchen kop en Amſterdamſche kunst.

De plaats tegenover den tempel der Zanggodinnen, den Hollandſchen Schouwburg, en de ſtand op het geheel vrije plein, als eene eenvoudige, doch altijd door hare gedaante fraaije Rotonde; het flaauw toeloopend kegelvormig dak met een ſchoon gevleugeld beeld der overwinning, die, levensgrootte, met den lauwerkrans praalt, met het ſchild van Waterloo pronkt, op het vertrapt gedrogt zegeviert, en de kenteekenen van verdediging, kracht en bekwaamheid vertoont; de eerbiedwekkende ingang door een portieke van vier kolommen: — al dit plaatſelijke en uiterlijke maakte terſtond op mijnen geest den aangenaamſten indruk, en bereidde mij

voor tot die ſtemming van levendig gevoel, waarin men alleen regt doet aan ware verdienſten.

Mijne ſtemming was geen haar te hoog voor het effect van het tooneel, hetwelk zich, na mijne inkomst door eenen donkeren ingang, voor mijn oog opende. Slechts een oogenblik duurt de verbijstering van het kunstwerk, wanneer men zich op den vollen dag zoo onmiddellijk uit het woelig gedruisch der hoofdſtad binnen het afgeſloten ſchilderſtuk bevindt; van oogenblik tot oogenblik wijkt het doek van voor het oog, valt alles vlak onder den gezigteinder neder, rijzen overal de beelden en voorwerpen regſtandig op den grond, verruimt zich het veld der beſchouwing, wordt de geheele grond kennelijk, elke weg gemeenzaam, het gantſche landſchap, met al de oneffenheden van den grond, waarachtiger, het gansch bedrijf duidelijker, de ſtand en werking der ſlagorden onderſcheidener, de actie zelve aanſchouwelijker, de hoofdperſonen eigener, en de dierbare voorwerpen aangelegener, tot dat, na weinige oogenblikken, men zich ter plaatſe zelve op den *Mont St. Jean* meent te bevinden, en getuige te zijn van de overwinning, wier hagchelijkheid huivering, wier volkomenheid zielevreugd verwekt. — Dit alles zou wel niet mogelijk zijn, indien de echte kunst zich niet in hare kracht had vertoond: eene kracht, die niet op verbijstering toelegt, gelijk de tooneelſchilder, of met willekeurige effecten van licht en bruin werkt, welke de oogen begoochelen, zonder de waarheid te zien; maar die eeniglijk ontleend is uit het levendigst gevoel der waarheid, vereenigd met het gelukkigst vermogen, om dezelve in beelden en kleuren te uiten.

Aan dit vermogen, der Nederlandſche kunst zoo geheel bijzonder eigen, zijn wij in dit Panorama die bewolkte, wetterachtige lucht verſchuldigd, welke de naderende avond van eenen regenachtigen dag vertoont; de zon gaat achter wolken onder tegenover eene regenbui, die met geduchte ſtralen nederſtort. Hoe geheel anders vertoonde zich daardoor terſtond het dagen der voorwerpen, dan ik mij uit het Engelſch Panorama herinner, waar de ondergang der zon vertoond wordt door den halfronden bol van vuur aan den gezigteinder, vanwaar harde ſtrepen van licht zich als een onderwetſche waaijer verſpreiden en de onhebbelijkſte vertooning maken. — Misſchien zou deze trek alleen voor u, mijnen kunstgevoeligen vriend, genoeg zijn, om u het verſchil

der

der kunstwaarde van beide deze gewrochten ten voordeele van het Amsterdamsche te doen berekenen. Maar hoe lang mijn brief reeds is geworden, het onderwerp is mij te belangrijk, om er niet meer van te zeggen.

De werking van dit zacht en blozend licht over het landschap en het landschap zelf overtuigden mij van de juistheid der aanmerking, mij buitenslands meermalen voorgekomen, dat de Nederlandsche schilders, allerwegen voor bespieders der natuur bekend, wanneer zij eens hunne kunst aan een Panorama leenden, alle dergelijke voortbrengselen van andere natien zouden moeten overtreffen. En wie, denkt gij, is hier de bespieder der natuur geweest? Niemand anders dan de bekwame landschapschilder WANSEN, die jaren achtereen op de Amsterdamsche Tentoonstellingen de algemeene toejuiching heeft weggedragen.

Ik had bevorens de *beschrijving van den roemrijken veldslag van Waterloo, in dit Panorama voorgesteld*, zoo als MAASKAMP zelf die vóór eenige dagen had in het licht gegeven, oplettend gelezen, mij daarbij den *platten grond* van dit Panorama, met al de aanwijzingen der plaatsen, standen, werkingen en personen, eigen gemaakt, en was door deze studie voorbereid, opgewekt en in staat gesteld, om het ware genot te hebben van deze gansche schildering. Hoe eenvoudig en kort die beschrijving zelve zijn mag, moet ik oprecht betuigen, dat zij mij reeds een duidelijker denkbeeld van het beloop des ganschen gedenkwaardigen dags, met al deszelfs kanswisselingen niet alleen, maar met de oorzaken daarvan tevens, en van het uitmuntend beleid des grooten veldheers WELLINGTON, heeft gegeven, dan mij, ik zegge niet uit eigene lectuur van de onderscheidene legerberigten en rapporten, maar zelfs uit het voortreffelijkste werk daarover was geworden. Ik verstond en zag in mijne verbeelding toen reeds alles, en vond mij opgetogen door het blijkbaar en hoogst belangrijk aandeel, hetwelk niet alleen onzen dierbaren Kroonprins, maar onzen vaderlandschen troepen tevens, aan den slag en de overwinning toekwam; hetgeen dan ook een naauwkeurige *staat en verdeeling van het vereenigd leger onder den Hertog van* WELLINGTON *op den 18den Junij*, achter deze beschrijving gevoegd, van zelf deed in het oog vallen, ter logenstraffing van den Engelschman, die, gelijk ik u schreef, in zijne *formation of the British force un-*

under the command of the Duke of WELLINGTON, behalve den perſoon des Prinſen van Oranje, volſtrekt geene vaderlandſche beſden of bevelhebbers noemt. Ik behoefde alzoo niets te vragen bij mijne beſchouwing van de voorſtelling zelve van den ſlag; ik behoefde zelfs niet te zoeken naar de voorwerpen, die mij het belangrijkst moesten voorkomen; ik zag terſtond hetzelfde terrein, welk ik reeds kende uit het Panorama van Londen, dezelfde rigting der wederzijdſche ſlagorden: maar daarin tevens al, wat ik in de beſchrijving van MAASKAMP had gelezen. Ik zag den opperveldheer omgeven door eenen ſtaf, veel talrijker dan ik aldaar gezien had, en dat wel door perſonen, wier namen niet ſlechts worden opgenoemd in de verklaring, maar wier gelaat zelfs, volgens geloofwaardig berigt, kennelijk is. Ik ontſtelde bij de groep, waarin de Prins van Oranje werd gewond, en aanſchouwde er het meesterſtuk van ODEVAERE in, hetgeen gij gezien hebt, maar omgeven door de waarheid, en niet door de verbeelding alleen van den kunſtenaar. Ik herkende niet ſlechts de monteringen van vele korpſen, maar vond in die, welke wij door onze eigene leverancien zoo volkomen kennen, de uiterſte naauwkeurigheid, zoo als een HODGES die gebruikt heeft bij de heerlijke afbeeldingen, waarmede hij de tegenwoordige Tentoonſtelling heeft opgeluisterd. Een Lord UXBRIDGE en een Kolonel BOREEL ſchitterden in de kostbaarheid hunner gouden en zilveren op rood en blaauw afſtekende monteringen, waarvan niet éene lus, niet één knoop, niet éene franje overgeſlagen en elk ding keurig geſchilderd was, zonder iet beuzelachtigs in de kunst te vertoonen, of iet ſtijfs in de houding voort te brengen: neen, waarlijk in beide, even als in alle de ruiters op den ganſchen voorgrond, is alles leven, losheid, vuur, verſcheidenheid, gang en drift, zoo als de verbeelding van den rijkstbegaafden dichter eenen ſlag bezingt. Het is ook MORITZ, die dit alles zoodanig heeft voorgeſteld, dat het twijfelachtig is, of 's mans genie meer te bewonderen zij dan zijn penſeel, maar het volkomen zeker is, dat zijn tafereel de tegenwoordige kunst van geheel *Europa* veilig uit kan dagen, om hem hierin, niet te overtreffen, maar op zijde te komen. De ſlagorden zelve, de gevechten, daarin voorvallende, de ganſche zoo belangrijke tweede grond, met den rook, die daaruit opgaat, zijn het min uitvoerig, maar niet min ſprekend en allerwegen gelukkig en krachtig zamenwerkend

ge-

geheel van eenen KAMPHUIZEN, wiens bekwaamheden, om al zulke voorſtellingen te maken, zijnen perſoon het allereerst aanbevalen. Mij zijn nog al meer kunſtenaars genoemd, die de hand gehad hebben aan dit werk, hetwelk ik zoo wel een monument voor onzen kunstroem, als voor onzen heldenroem durf noemen.

Die ware heldenroem verdringt intusſchen geenen edelen deelgenoot. Gelijk de Generaals LANCY, FITZGERALD, PONSOMBY, PICTON, VIVIAN in volien luister pralen, zoo ſchittert ook de dapperheid der Engelſche gardes, en dingt met onze kavallerie om den bloedigen lauwerkrans: maar ook de *Hanoveranen* en de *Brunswijkers* en de *Pruiſen* ſtaan allen op hunne plaats, en zien zich volkomen regt gedaan; zoodat ik mij geenszins kon verwonderen over de uitſtekende voldaanheid, waarmede, terwijl ik in het Panorama mij bevond, eenige vreemdelingen, die ik Engelsch en Hoogduitsch hoorde ſpreken, de ganſche voorſtelling toejuichten. Hoe gaarne had ik u, mijn waarde, bij mij gehad, om in uwe oogen te lezen het warm gevoel van uw vaderlandminnend en kunstlievend hart; en hoe ſmart het mij, dat ik daarvan welligt geen getuige zal kunnen zijn, wanneer gij, na mijne tehuiskomst, er eene reis om maakt. Ja, het ſtuk is waardig, dat men er honderd uren ver om reist; en ik houde mij verzekerd, dat dit zelfde Panorama eene der merkwaardigheden geacht zal worden, waarom vreemdelingen zoo wel als landgenooten Amſterdam zullen komen bezoeken. Amſterdam zelve achte ik aan haren burger, den ijverigen en kunstrijken MAASKAMP, verpligt, wiens vernuft de zamenſtelling omtworpen, wiens loffelijke eerzucht er nacht en dag aan gearbeid, wiens edelmoedigheid er de voortreffelijkſte kunſtenaars toe vereenigd, wiens onafgematte ijver er alles op onderzocht en doen onderzoeken, wiens ruſteloze zorg het geheel in eenen verbazend korten tijd tot ſtand gebragt heeft, en die zich daarom ook regt gedaan ziet door de achtbare Regering der ſtad, welke hem in menigen opzigte te gemoet is gekomen, begunſtigd door de bemoediging van zijne Majesteit den Koning, en boven alles goedgekeurd door den Prins van Oranje zelven, die het geheel bewonderd heeft. Gaarne zonden hem de Generaals en Opperofficieren, die onze troepen aanvoerden, eigenhandige opheldering van hunnen eigen ſtand en werking toe; en even gereedelijk hebben zij erkend,

kend, dat hij daarvan het zorgvuldigst en verſtandigst gebruik heeft gemaakt. — Een ander loon van zijnen arbeid zal hem voorzeker de algemeene goedkeuring verſchaffen, hetwelk hem zijne onzettende onkosten niet ſlechts rijkelijk moet vergoeden, maar hem tevens in ſtaat houden, om, door eene volijverige aanwending dier krachten, welke onze kunſtenaars te zijnen dienſte gereed hebben, bij voortduring mede te werken tot den kunſtroem van Nederland. — Indien gij denkt, dat hiertoe de gemeenmaking van dezen brief zou kunnen medewerken, lees dien dan niet ſlechts aan onze vrienden voor, die ik ſpoedig zelf hoop weder te zien; maar zend hem dan aan eenen of anderen Redacteur onzer tijdſchriften, van wiens belangſtelling in kunſten zoo wel als letteren gij de aanneming en inlaſching in zijn maandwerk zult kunnen verwachten. (*)

---

2. DE KUNST VAN RIJKWORDEN.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 641.)

Als een derde verrijkingsmiddel beveelt zich van zelve het *bedrog* aan, of de kunst, door de meerderheid van ons verſtand een ander tot ons voordeel te bedriegen, en hem de huig te ligten.

Deze kunst onderſcheidt zich van den diefſtal voornamelijk daardoor, dat tot dezelve eene grootere behendigheid des verſtands dan der vingeren vereischt wordt. Derzelver *werk*kring is zoo uitgebreid, en de ſoorten zoo verſchillend en ontelbaar, dat wij ons vergenoegen moeten met ſlechts eenige hoofdſoorten van dezelve toe te lichten, welke voornamelijk in gebruik zijn. Daartoe behoort bovenal het *hazardſpel*, of de vaardigheid, door eene gepaste aanwending of daarſtelling van het toeval, het geld uit de zakken van anderen in de onzen te lokken. Dit is een zoo eerzaam middel om tot rijkdom te geraken, dat hoogen en lagen zich van hetzelve met goed gevolg bedienen; ja zelfs dezulken, die de zoogenaamde dieven vlakuit veroordeelen, maken er dikwijls geen ge-

(*) Wij achten ons aan den geberde Zender zeer verpligt, en blijven ons Maandwerk in zijne en zijnes Vriends begunſtiging aanbevelen.

REDACT.

geweten van, hun op deze wijze eene vlieg af te vangen, en de verdienſte te beſnoeijen. De meesters in deze kunst noemt men valſche ſpeelers. Doch inderdaad zijn zij van de oprechten ſlechts daarin verſchillend, dat zij het toeval zelven aanvoeren, of, gelijk het de vernuftige RICCAUT DE LA MARLINIERE, in den geest zijner landslieden, de zinrijkſte en verlichtſte natie, noemt: het geluk verbeteren en als tot zijn dienaar maken; terwijl de brekebeenen in de kunst zich door hetzelve laten beheerſchen, en het lot hier brekebeenen verdienen, door de meesters overtroffen en van het voordeel beroofd te worden. Blijkbaar ware het ook geheel verkeerd en onnoozel, dat men de eenvoudigen tegen de ſchrunderen zou willen in beſcherming nemen. Wanneer een gezelſchap zich om te ſpelen nederzet, dan gaat het een ſtilzwijgend verdrag aan, om te beproeven, wie den ander door behendigheid des verſtands de loef zal afſteken. Verliest iemand op deze wijze huis en hof: *habeat fibi!* Wie willens in het water loopt, verwondere zich niet, wanneer hij daarin omkomt.

Als een tweede zijtak der bovengemelde kunst zijn de *bedribbelingen* en *ontvreemdingen* van allerlei ſoort te beſchouwen. Zij, die openbare kaſſen beſturen, maken dikwijls een zeer vruchtbaar gebruik van dit verrijkingsmiddel. Wie zich daarmede wil bezig houden, doet zeer wel, wanneer hij diegenen, welke aangeſteld zijn om de controle over hem te houden, op eene gepaste wijze aan het gewin laat deelnemen, en hun met eenig afval daarvan den mond ſtopt. Agiotage en uitleening der openbare gelden voor eigene rekening zijn gewone kunstgrepen zoodaniger ſpeculanten. Doch, willen zij het handwerk in het groot drijven, zoo gaan zij met de geheele kas door. Alsdan, evenwel, moeten zij de voorzigtigheid gebruiken, terſtond na de ontvlugting, een anderen rok aan te trekken, en den tot hiertoe gedragenen aan een of anderen eerlijken kerel te ſchenken, opdat de aanſchrijving niet op hen, maar op den eerlijken kerel paſte, door wiens gevangenneming en overbrenging zij de naſporingen der ſpionnen ontgaan, en tijd winnen, zich en hunnen ſchat naar *Amerika* of het voorgebergte *de goede Hoop* in zekerheid te brengen.

Een derde verrijkingsmiddel van deze ſoort is het *bankroetéren* of *accordéren*; de kunst, namelijk, om, door vertooning van geſtoffeerd vermogen, zijne ſchuldeiſchers tot ee-

eene zachte behandeling te bewegen, om daarna wederom met te meer glans te kunnen optreden.

JUSTINIANUS en andere groote wetgevers hebben het bankroet wel niet onder de *modi acquirendi* aangehaald. Doch, wie menigen bankroetier, in zijn' met vier Izabellehengsten bespannen prachtigen wagen, zijne verhongerde en met lompen gedekte crediteuren ziet voorbijrijden, die overtuigt zich ligt van de gaping in onze wetboeken. Hoe zal men zich ook de verschijning eens mans, die onlangs nog met een afgesleten rok rondliep, en in wiens huis men niets dan een paar gebrokene drieställen en een strooleger vond, maar die nu in het rijkste gewaad ter wereld, naast eene met briljanten versierde *favorite*, naar zijn zomerverblijf rijdt, en daar de champagne bij stroomen vloeijen laat, anders verklaren, dan door een gelukkig bankroet? Doch, willen wij van dit verrijkingsmiddel gebruikmaken, dan moeten wij het slim overleggen. Ik vooronderstel, dat wij ons door belangrijke aankoopen van geaccrediteerde waren geborgen hebben, doch nu door onze schuldeischers gedrongen worden. Wij laten hierop onzen voorraad, zoo hij nog niet tegen geld mogt zijn verwisseld, benevens alle onze kostbaarheden, huisgeraden en baar geld, van tijd tot tijd, onder beschutting van den nacht, bij een' of anderen dienstvaardigen vriend in bewaring brengen, en houden slechts zoo veel gelds terug, als gevorderd wordt, om de regterhand der Justitie, te weten die des Executeurs, te verzilveren, ingevalle hij misschien onze geheime praktijken op het spoor mogt gekomen zijn. Eene pligtschuldige aankondiging dezes inschikkelijken mans, dat er geen voorwerp tot onderpand bij ons te vinden is, gepaard met den poveren tooi, in welken wij op straat verschijnen, ontslaat ons van de regterlijke vervolging, stemt onze schuldeischers tot barmhartigheid, en maakt hen gereed om met ons tegen zekere procenten een vergelijk te treffen, of wel hunne vordering geheelenal te laten varen. Zijn wij eerst zoo ver, dan hebben wij gewonnen spel, verschijnen langzamerhand weer op de beurs, doen nieuwe zaken, en loeren op het gunstig oogenblik, om ons vermogen door een' soortgelijken kunstgreep te kunnen verdubbelen. Op deze wijze redden wij te gelijk onzen goeden naam, en zijn in staat, ons bedrijf op onze eigene woonplaats met den schijn eens eerlijken mans voort te zetten. Doch, is ons de zoogenoemde

de goede naam onverschillig, en denken wij als DIOGENES: Laten ze mij maar schelden, kloppen en aan de kaak zetten, wanneer ik er slechts niet bij ben, — zoo doen wij beter, ons met ons ganssche vermogen uit de voeten te maken, en onzen schuldeischers het ledige nest te laten.

Een vierde verrijkingsmiddel van deze soort is de *woeker*, of de kunst om door de magnetische kracht van eenen daalder tien anderen uit den zak te praktiseren.

Er zijn, namelijk, oogenblikken in het menschelijk leven, (en de Hemel spare ons de droevige ondervinding!) dat het *geld* zulk eene tooverkracht oefent, dat wij, om tot deszelfs bezit te geraken, huis, hof, vrouw en kind, ja, zoo het er op aankwam, lijf, eere en zaligheid zouden verpanden. Zulke oogenblikken weten schrandere speculanten te gebruiken, daar zij door den klank eeniger goud- en zilver-munten dermate onze ooren weten te kittelen, dat wij bereid zijn, in plaats van honderd, duizend te schrijven, en huis en hof te pand te zetten. Inderdaad maakt het gezigt der blinkende specie ons dikwijls zoo blind omtrent ons ware voordeel, dat het ons ligtelijk gaan kan als dien eerlijken boer, die van eenen staatsburger der Israëlitische volkplanting eenen daalder leende voor tien jaar, daarvan eene schuldbekentenis liet opmaken, zijn' rok te pande gaf, en zich teffens liet welgevallen, dat de Israëlitische staatsburger denzelfden daalder, als voorschot op de toekomende tienjarige renten, terugnam; zoodat de eerlijke boer eigenlijk niets ontvangen, en echter eene schuldbekentenis gepasseerd, en bovendien zijn' rok uit de handen gegeven had. Ik vraag: wie is hier te veroordeelen? De boer, die met opene oogen niet zag, of de Oud-testamentelijke geloofsgenoot, die zich deszelfs domheid ten nutte maakte? Men wil den woekeraar zwart maken, en hem in de cathegorie der bedriegers plaatsen; doch met wat regt, weet ik niet. Wie kan opregter en opener te werk gaan dan hij? „Hier," zegt hij, „hebt gij de verlangde 15 rijksdaalders; maar zet u, en schrijf 50!" Heeft hier misleiding, bedrog plaats? In geenen deele! Wanneer ik eenen *zienden* zeide, dat zwart wit is, wie zou dán zelfs beweren, dat ik hem wat wijsgemaakt heb? — Daarom is dan ook, met de toenemende verlichting, de woeker dermate tot aanzien en eere geraakt, dat zelfs aanzienlijke lieden zich niet schamen, denzelven als een voordeelig bedrijf te beschouwen, en dat wij

de uitdrukking: *onze lieden*, thans met gelijk regt op de beliiders van het Christendom kunnen toepaſſen.

Eene dergelijke praktijk is de *effecten-negotie*, of de *handel in ſtaatspapieren*.

Hier heeft het genie en de vindingskracht des meesters een wijd veld: want alles hangt hier deels aan de berekening van ſtaatkundige conjunctien en conſtellatien, deels aan de kunst van misleiden. In het eerſte geval moet men in ſtaat zijn, de mannen, die aan de groote Pharao-bank der ſtaatsaangelegenheden zitten, in de kaart te kijken, doordien van hun kaartmengen het rijzen en dalen des politieken barometers, en dus ook der ſtaatspapieren, afhangt. Doch, daar maar al te dikwijls het toeval de groote bankhouder is, die de kaarten meleert, zoo is gewoonlijk deze berekening een misselijk ding, en wij gaan dus zekerder, wanneer wij zelven der ſtaatkunde voorarbeiden, dat is te zeggen, wanneer wij door welverzonnene berigten en uitgeſtrooide geruchten van gewonnene of verlorene veldſlagen, van geſlotene verbonden of afgebrokene onderhandelingen, enz. op het ſtijgen of zakken der ſtaatspapieren zoeken te werken, naardat het eene of het andere tot ons voordeel gedijt. Willen wij de misleiding verſterken, dan moeten wij het verdichte berigt door zoo even ontvangene brieven en depeches uit *Londen*, *Parijs*, *Weenen* of *Petersburg* nog eenen grooteren ſchijn van waarheid zoeken te geven, of een' of anderen handelsvriend, die in het geheim is, zoo even met extrapost van deze of gene groote plaats aankomen, en door hem het berigt bevestigen laten.

Als een zeer werkzaam verrijkingsmiddel is ook het *leverings-* of *verzorgings-wezen* te beſchouwen, of, juister geſproken, het niet leverings- en zelfverzorgings-wezen. Reeds FREDERIK DE GROOTE duidde eenen verarmden leverancier, die eigenlijk tot de ongeloofelijke verſchijnſelen behoort, met den naam eens bekenden diers aan, hetwelk te noemen de eerbied mij belet, daar hij aan de kribbe geſtaan had, zonder te vreten. En inderdaad, zoo ik door den Koning van *Egypte* opgeroepen ware, om zijnen droom van de zeven vette en zeven magere koeijen uit te leggen, ik zou hem geantwoord hebben: Groote PHARAO! de zeven vette koeijen zijn de leveranciers uwer armee; de zeven magere, die door dezelven opgevreten werden, zijn uwe ſoldaten en

onderdanen. (*) — Wie bij dit bedrijf, of liever misdrijf, fortuin wil maken, die moet zich als den voogd der armee beschouwen. Gelijk een wakker voogd zijne aanbevolenen nu en dan door vasten in de deugd der onthouding oefent, zoo moet ook hij zijne pleegkinderen, de soldaten, de school der ontbering doen doorgaan, en zoo tot ware soldaten opleiden; doch intusschen niet nalaten, hun de vastendagen als etensdagen aan te rekenen, of te verrekenen, gelijk de Practici het zeer zinrijk en treffend noemen. Met één woord, hij moet het daarop toeleggen, dat hij eene krijgs-hongerschool oprigte, in den smaak der *Chinesche*, van welke LICHTENBERG spreekt, om den man te gelijken, die dengenen, welke hem om een brood bad, een steen aanreikte, als waardoor zeer gepastelijk een *leverancier* is te verstaan.

Eindelijk was het hier nog de plaats, aan *spionnéren* en *landverraderij* te gedenken.

Dan, daar de ondervinding leert, dat zelfs de meesters in dit bedrijf zich ten aanzien des gehoopten loons plegen te verrekenen, omdat diegene, welke zich van hen bedient, zelden geheugen voor hunne diensten heeft, maar dezelven veeleer, van wege hun gevaarlijk talent, na gemaakt gebruik, van zich te verwijderen zoekt, zoo willen wij elken goeden Christen, die zijnen hals en zijne zaligheid liefheeft, in allen ernst hetzelve ontraden.

En hiermede, mijne Heeren, heb ik de voornaamste kunstgrepen en praktijken toegelicht, van welke schrandere lieden zich bedienen om tot rijkdom te geraken, in zoo verre, namelijk, derzelver tewerkstelling met gevaar van lijf, leven, goed en eere verbonden is. Er bestaan wel nog eene menigte anderen, die tot deze rubriek behooren; maar allen toe te lichten, zou ons in een te wijd veld voeren. Laten wij, derhalve, thans tot de *gevaarlooze verrijkingsmiddelen* overgaan.

Dezen verdeel ik *in zulken, die tegen bijzondere personen*, en *in zulken, die tegen het publiek gerigt zijn*, al naardat wij, namelijk, op het vermogen eens bijzonderen persoons, of op dat des geheelen publieks, de oogen slaan.

Onder de eersten verdient de *erfkruiperij* eene bijzondere vermelding. Wij bedoelen daarmede de kunst, om, door al-

(*) Jammer, dat des Schrijvers bijbelkennis hier een weinig faalt! V.

allerlei bogten en wendingen, zoodanig in de gunst eenes rijken en gebrekkelijken perſoons te kruipen, dat hij of zij ons tot erfgenaam maakt.

Deze kunst vooronderſtelt alzoo, behalve eene groote gave om zich mooi voor te doen, eene niet min groote volſtandigheid en geduld, en daarenboven grondige kennis van den mensch in het algemeen, benevens bijzondere kennis van de zwakke zijden des perſoons, tegen welken onze plans gerigt zijn. Wij moeten, derhalve, zijne luimen, gebreken, behoeften, neigingen en begeerten tot het voorwerp onzer ijverigſte beoefening maken. Inzonderheid vallen oude lieden, wanneer zij den beenderman met den zandlooper en de zeisen voor zich zien, zeer ligt in eene vrome verlegenheid, waarvan voor ſlimme lieden een wonderbaar gebruik is te maken. Bejaarde juffers, of zoogenaamde oude vrijsters, hebben veelal zwak voor katten, honden, apen, papegaaijen en dergelijke dieren; waarom men zich wachten moet om het met deze gunſtelingen te verkerven, maar veeleer trachten, door een voorkomend gedrag jegens dezelven, ons den weg tot het hart van derzelver meesteresſe te banen. Somtijds ook zijn *jeugdige* vlammen in ſtaat, de ijskorst van een oud harte te doen ſmelten: men late het dán aan teedere blikken, zuchten en liefdebetuigingen niet ontbreken. Met één woord, men late geen' kunstgreep onbeproefd, om zich regelmatig in de gunst der bedoelde perſoon, en door deze in hare nalatenſchap, in te dringen.

Daar het ook niet zelden het geval is, dat ons bij zulke ſpeculatien natuurlijke erven of andere perſonen in *den weg* ſtaan, die aanſpraak op de rijke erfenis zouden kunnen maken, zoo moeten wij er op bedacht zijn, dezen door allerlei ſlimme kunſten der intrigue en kabaal uit de gunst der beurbeide perſonen te dringen, en op deze wijze ruimbaan te maken.

Dit zijn echter ſlechts wenken. Wie met den natuurlijken aanleg tot erfkruiper uitgerust is, dien zullen zij genoeg zijn.

Een ander even zoo belangrijk middel van deze ſoort is het *betrouwen*, of de *ſpeculatie op een rijk huwelijk*.

In het algemeen geldt hier hetzelfde, wat bij het evengemelde is gezegd, ſlechts met dit verſchil, dat het er hier dikwijls op aankomt, de gave der veinzerij door uitwendige, de zinnen ſtreelende voortreffelijkheden te hulp te komen.

Want

Want in het veld der liefde zegepraalt maar al te dikwijls eenvoudigheid, met ſchoonheid gepaard, over de fijnſte machinatien des verſtands. Een verſtandig man laat zich, echter, door een enkel blaauwtje niet affchrikken, zijn voornemen te vervolgen. Zelfs een ſteenen hart wordt door volſtandigheid vermurwd; en even als wij eenen indringenden kruihond, dien wij tienmaal van ons geſtooten hebben, en die voor de elfde keer kruipend, kwispelſtaartend en handenlikkend terugkeert, eindelijk in genade de hand reiken, zoo wed ik tien tegen één, dat ook eindelijk hart en hand van de vrijſter dengenen ten deel worden, die zich door herhaalde uitvallen niet laat affchrikken, den meermalen afgeſlagen ſtorm te vernieuwen. Immers het vrouwelijk hart is zeer tot medelijden geſtemd, en weten wij *dit* op onze zijde te brengen, zoo geeft zich de kommandant ten laatſte op discretie over.

En aldus verklaar ik mij het verſchijnſel, dat dikwijls de ſchoonſte vrouwen aan de leelijkſte mannen hare hand ſchenken. Of is het welligt vrouwelijke berekening, die de ſchoonheid door de tegenwerking met leelijkheid nog meer zoekt te verheffen? Ik wage het niet, hierover te beſliſſen.

Dikwijls ook ſtaat de ſtijfhoofdigheid van eigenzinnige vaders, moeders of voogden den huwelijksſpeculant in den weg. In zulke gevallen weten zich handige lieden daardoor te redden, dat zij het voorwerp hunner aanzoeken in een' zoodanigen toeſtand zoeken te verplaatſen, als den wederſtrevigen oude tot het geven des jawoords geneigd maakt. *Practica est multiplex.*

In het veld der liefde doorkruiſen elkander nog wel ontallijke hoofd- en bijwegen, om tot rijkdom te geraken; doch vele van dezelven zijn al te ſlijkerig, dan dat ik het wage, mijne geëerde hoorders dezelven langs te voeren. Slechts twee wil ik nog kortelijk gedenken, op welke vele zoogenaamde honnette lieden voor pleizier wandelen. Zij heeten *koppelarij* en *huwelijksmakelarij*. Met name is de eerſte als een middel aan te prijzen, niet alleen om rijk te worden, maar ook om tot een voordeelig ambt of tot eene *fine-cura*-plaats te geraken, bijzonder wanneer men niet te vies is, om het voorwerp eener aanzienlijke belustheid, door priesterlijke vereeniging, weer tot eere, of liever tot nog grootere oneere, te brengen.

Laten wij nu eindelijk die kunſtgrepen vermelden, welke

er op berekend zijn, ons met het geld van het publiek te verrijken.

Hier kan men met regt zeggen: zij heeten *legio*. Ieder koopman, ieder handwerker, ieder kunstenaar, ieder professor, advocaat en arts doelt immers op de beurs van het publiek. Doch van hen kan hier slechts in zoo verre gesproken worden, als het er op aankomt, de bijzondere kunstgrepen toe te lichten, van welke zich velen dezer heeren met goed gevolg bedienen, om hun bedrijf of hunne kunst eene ruimere vlugt te verschaffen. Deze praktijken behoeft wel diegene niet, welke als kunstenaar door genie en vlijt, als professor door geleerdheid, als arts en advocaat door praktikale kennis, als koopman door speculatie en industrie, als handwerksman door vlijt en spaarzaamheid weet voort te komen. Dan, dergelijke eigenschappen zijn eens ieders zaak niet. Genie is een geschenk des hemels, dat men zich zelf niet geven kan; arbeid, vlijt en studie, wederom, vorderen inspanning van ligchaam en geest, en voeren slechts langzaam naar het doel, zoodat diegenen, welke den rijkdom op dezen weg zoeken, dikwijls, wegens den velen arbeid, moeite en tijd, het leven zelve verliezen, zonder tot het doel geraakt te zijn. De ondervinding leert zekerlijk wel, dat lieden, die een' penningshandel met zwavelstokken begonnen, het eindelijk, door ijzeren kunstvlijt en zelfverloochening, zoo ver bragten, dat zij in de grootste handelplaatsen kantoren hielden, en door het uitgebreid debiet hunner zwavelstokken een ontzaggelijk vermogen te zamen hoopten. Doch het is in geenen deele mijn oogmerk, de slakkewegen en doornepaden aan te wijzen, die tot rijkdom voeren. Dan toch had ik mijne hoorders slechts toe te roepen: „ Arbeidt en waakt! zweet en ontbeert! opdat gij op het einde uwer dagen zwelgen, en de handen in den schoot leggen, of uwe lagchende erfgenamen een groot vermogen nalaten kunt." Mijn thema is veeleer, te toonen, hoe men de doornepaden ontwijkt, en langs den gemakkelijksten weg tot rijkdom geraakt. Ik merk, derhalve, aan, dat schrandere lieden zekere kunstgrepen bedacht hebben, waardoor zij het gebrek aan bovengemelde eigenschappen vergoeden.

Deze kunstgrepen laten zich tot den algemeenen regel brengen: „ Luid de klok! maak geschreeuw en opzien! wek nieuwsgierigheid, en vlei den tijdgeest en de mode!" Want het

het opzien makende en nieuwe heeft eene zoo aantrekkende kracht, dat men daarbij het betere, nuttigere en ſchoonere over het hoofd ziet, wanneer dit noch in het oog vallend, noch nieuw is. Dezen regel volgt daarom ieder ſnijder, die op zijn uithangbord, in den vorm van ſchild, met ellenlange gouden letteren verkondigt, dat de *Parijſche* kleedermaker of kostuumkunſtenaar N. N. hier zijne werkplaats heeft; ieder kapper, die zich eenen haarkunſtenaar, of *artiste pour la coupure des cheveux*, noemt; ieder ordinarishouder, die zijne gaarkeuken in eene *restauration* verdoopt; ieder vischboer, die zijnen nieuwen haring of gerookten zalm in de courant aanprijst; ieder ſtraatjongen, die zijne nieuwe extra-tijding met gillende ſtem uitſchreeuwt; ieder boekhandelaar, die met reusachtige letteren uitbazuint, dat dit of dat geſchrift bij hem is uitgekomen; ieder ſchrijver, die door eenen of anderen brommenden of pralenden titel, als *vuurbrand*, *donderkloot*, *bluschemmer*, *helſche ſteen*, *blikſemſchicht*, *Europisch volksverbond*, enz. opzien te verwekken, of in eene nameloze zelfkritiek te bewijzen zoekt, dat hij ons gaarne tot zich verheffen zou, zoo er ſlechts zalf aan ons te ſtrijken ware; ieder arts, die, aan het bed zijns doodgeklisteerden patients, met Hippocratiſche wijsheid doceert, dat DENATUS *methodice* van de wereld geſcheiden is; ieder regtsgeleerde, die in zijne deductie een korreltje pandektenvernuft uit een ſtroomagazijn van citatien perst, om te toonen, dat zijne partij een weetniet is; iedere HETAERE, eindelijk, die hare naaktheid ten toon draagt, om haar publiek tot zich te lokken.

Van dezelfde waarheid is ieder profeſſor doordrongen, die door ingevlochtene zetten en kluchten de lachlustige ſtudenten aan zijne katheder te boeijen zoekt. Overeenkomſtig met dezelve, houdt een ander eene voorlezing over de ſchedelleer, dewijl hij vooruitziet, dat iedereen de nieuwsgierigheid kwellen zal, om te weten, of hij met een vosſen- of ezels-orgaan begaafd zij. Een derde geeft mimiſche vertooningen, omdat iedereen begeerig is, Godinnen en monſters door eene kunſtenares afgebeeld te zien, die toch zoo menſchelijk is. Nog anderen kondigen levende beelden aan; want natuurlijk wenscht ieder te weten, hoe men het zal aanvatten, om de natuur als 't ware onderst boven te zetten, en haar tot eene nabootſter of veeleer naäapſter der kunst te maken. Nog een ander kondigt eene voorlezing over de kunst

om rijk te worden aan; immers de geheele wereld brandt van begeerte, in de geheimen dezer kunst ingewijd te worden. Nog anderen kondigen een Melodrama of eene dramatische akademie aan, dat is te zeggen, een mikmak van tooneelvertooningen en muzijkſtukken, waarbij men te moede is als in een gekkenhuis, waarin dermate zonder zamenhang of orde door elkander geſnaterd en gehuild wordt, dat men ten laatſte niet weet, waar men zijn hoofd gelaten heeft. Nog anderen treden als buikſprekers, onzigtbare meisjes en ſprekende Sirenen op. In het kort, een ieder zoekt gerucht te maken, en HANS NORD na te volgen, die uitbazuinde, hij zou door den hals van eene flesch kruipen, maar, zonder dit moeijelijk vraagſtuk op te losſen, met het geld des publieks doorging.

Wie, derhalve, als kunſtenaar zijn geluk wil maken, die trede met eene of andere nieuwe uitvinding in het rijk der kunſten op. Hoe doller, hoe beter. Het komt er maar op aan, dat zij door nieuwheid en zonderlingheid opzien en verwondering wekke, en met kwakzalverij aangekondigd worde; dan zal de toejuiching der menigte niet uitblijven.

Ja, ik ben overtuigd, dat, zoo ergens een ſpotvogel eene muzikaal-dramatiſche honden- en katten-akademie aankondigde, en, door eene dezen dieren aangedane pijniging, eene ſoort van Melodrama voortbragt, dit eene zeer voordeelige ſpeculatie zou zijn.

Wie als auteur fortuin wil maken, die zoeke den geest des tijds tot zijn oogmerk te gebruiken. Wanneer iedereen den heerſchenden afgod huldigt, zoo ſteke hij mede de bazuin des lofs. Wanneer vrijheid en vaderland de heerſchende rigtingen zijn, zoo zette hij de trompet van vrijheid en vaderland aan den mond. In het kort, ieder hange flechts een uitlokkend bord uit, en de menigte zal hem toeſtroomen.

En hiermede, mijne Heeren, ſluit ik deze voorlezing, met den wensch, dat de leer, welke ik gezaaid heb, ſpoedig gouden vruchten drage, en zich praktisch bevestigen moge. Het zij zoo!

HISTORISCHE ANECDOTE.

In een, verleden jaar, te *Parijs* verſchenen geſchrift, onder den

den titel: *La Theorie des Factieux, par* FONVIELLE, wordt het volgende verhaald.

Een glas wijn, op de grenzen van *Rusland* te veel gedronken, is de oorzaak, dat wij eenen 18den Brumaire, een Conſulaat, een Keizerrijk, en dat alles gekregen hebben, wat daarop, in plaats van eene ſchoone en goede omwenteling, gevolgd is, die de BOURBONS, in den perſoon van LODEWIJK XVIII, op den troon zou geſteld hebben. Zonder dat ongelukkige glas wijn, zou deze Monarch nu reeds ſedert vijftien jaren *Frankrijk* gelukkig hebben gemaakt. Men heeft mij deze zaak dus verhaald:

Een onzer Directeurs, die gewisſelijk een nader regt op den degen des Groot-Connetabels gehad had dan BUONAPARTE, had al vroeg *Frankrijks* ware ſtemming juist doorgrond, en zich den vereerenden, maar zwaren pligt opgelegd, den wensch der natie te bevredigen.

Eene geheime negotiatie met *Mitau* had zijn beſlag gekregen; het kwam nog maar alleen op de uitvoering aan (*).

LODEWIJK XVIII zou, door eene Koninklijke oorkonde, *Frankrijk* eene Conſtitutie geven, waarover men het met den Directeur eens geworden was, die alle ſtaatkundige en territoriale belangen ontzag, welke de Koning, uit eigene beweging, nu vóór een jaar, onder den onkwetsbaren waarborg zijner eigene zachtaardigheid en regtſchapenheid geſteld heeft.

De Koning zou *incognito* uit *Mitau* vertrekken, zich op de grenzen van *Frankrijk* laten vinden, en zich vandaar naar de Tuilerien begeven; uit welk middelpunt de, ſpoedig tot den rang van Connetable verhevene, Directeur aan de ſpits der troepen zou zijn opgebroken, om in *Parijs* den, in zijne ſtaten teruggekeerden, Koning van *Frankrijk* te proclaméren.

Een Courier, gereed om te paard te ſtijgen, verwacht nog alleen de depêches voor LODEWIJK XVIII; ſlechts éène zaak vertraagt zijne afreize.

De *Ruſſiſche* Keizer had, bij het gezigt des verwarden toeſtands, in welken zich *Frankrijk*, bij de nadering van 18 Bru-

(*) LODEWIJK XVIII bevond zich destijds te *Mitau*. Eene onderhandeling werd door den Conſul LEBRUN, door middel van eene voorname *Ruſſiſche* dame, tot ſtand gebragt, welke den zendeling des Konings bij hem introduceerde, wien, voor alle dingen, in geval van mislukking, zekerheid voor zijne terugreize werd gegeven.

Brunnaire, bevond, nieuwelings eene Ukaſe uitgegeven, welke allen Kommandanten aan de grenzen van zijn groote rijk beval, geenen vreemdeling de binnenkomst in het *Ruſſiſche* gebied te vergunnen, voor en aleer zijn, naar *Petersburg* gezondene, paspoort hem met het *viſa* des Ministers van Buitenlandſche Zaken was teruggezonden geworden.

Wierd deze Ukaſe ook ten opzigte van den, door den aanſtaanden Connetable afgezondenen, Courier ten uitvoer gebragt, dan werd de gelukkige uitſlag der ganſche omwentelinge twijfelachtig. Het kwam er derhalve op aan, den Courier van deze Ukaſe te bevrijden, opdat zijne reis door niets mogt worden opgehouden. Men wendde zich daarom tot den *Ruſſiſchen* Gezant, en deelde hem de zaak in vertrouwen mede, welke dien oogenblik op het tapijt was. De aan LODEWIJK XVIII gerigte depêches werden niet voor hem verborgen gehouden. De Gezant bedacht zich niet lang. Hij ſchreef een' brief aan den eerſten *Ruſſiſchen* Kommandant, aan wien zich de Courier vertoonen mogt, en verzocht, terwijl hij voor de gevolgen inſtond, dat de Ukaſe op dezen Courier niet zou worden toegepast.

De Courier vertrok. Aan de *Ruſſiſche* grenzen komende, werd hij aangehouden. Hij moest den Gouverneur ſpreken; doch, het was middernacht, en Z. Excell. ſliep; „hij kon tot morgen-ochtend wachten." De Courier zeide: dat zijne reis voor *Europa* van het hoogſte belang was; dat hij een' brief aan den Kommandant had van den *Ruſſiſchen* Gezant te *Parijs*; — hij bad dringend, dat men toch terſtond den brief overgave, en hem intuſſchen maar paarden tot voortzetting van zijne reis mogt verſchaffen. Men kon langen tijd tot geen beſluit komen. Eindelijk zou de Heer Kommandant gewekt worden. Doch, ongelukkigerwijze had Mijnheer bij zijn ſoupé een glas wijn te veel gedronken, en het ſtoren van zijnen ſlaap bragt hem niet in de beste luim. Hij verſchoof daarom de ganſche zaak tot den volgenden dag, en wilde weer inſlapen. Men waagde het, hem toe te ſpreken, ſprak van een' uit *Frankrijk* aangekomen Courier, die verder wilde, en die beweerde, eenen brief van den *Ruſſiſchen* Gezant te hebben, die hem dit veroorloofde. „Er is eene Ukaſe, die dat niet hebben wil," ſnaauwde de reeds half weer ingeſlapene Kommandant. „En al ware het de Keizer zelf,

hij

hij zou niet verder. Morgen! morgen!" en daarmede legde Mijnheer zich weer op zijn oor.

Des anderen morgens werd de Courier bij hem gebragt, en overhandigde Zijner Excell. den brief des *Russischen* Gezants. Hij stond op het punt van heengelaten te worden, met verlof om door te trekken; daar herinnerde, ongelukkigerwijze, een Secretaris den Kommandant aan hetgeen hij wegens de Ukase gezegd had. „ Heb ik dat gezegd?" riep hij. — „ Ja, Uwe Excell.," antwoordde een andere Secretaris; „ maar gij hadt den brief van den Gezant toen niet gelezen." — „ Het geldt hier geen' Gezant," hernam de Kommandant, die het aan zijne eer verschuldigd te zijn geloofde, hetgeen hij tusschen wijn en slaap gezegd had, niet terug te nemen: „ ik had gelijk; de Ukase moet gevolgd worden." En men kon hem daarvan niet afbrengen.

De pas des *Fransschen* Couriers moest naar *Petersburg* reizen, en vandaar naar de grenzen terugkeeren. Ondertusschen landde BUONAPARTE te *Frejus*, en — het overige is bekend. Zoo veel heeft soms een glas wijn te beduiden!

Wij hebben deze Anecdote opgeteekend ten genoegen der genen, die gaarne groote gebeurtenissen uit kleine oorzaken zien ontstaan, of ook daardoor verhinderen en wijzigen.

AAN DEN DICHTER

H. TOLLENS, Cz.

RIDDER VAN DE ORDE VAN DEN NEDERLANDSCHEN LEEUW, ENZ. ENZ. (*).

Toen Neêrland NASSAU's telg met PETER's bloed zag paren,
Toen sprak het tot den rei der achtbre priesterscharen,
Die 't eerbiedwaardig koor des Kunstengods bewaakt:
„ Op, dichters! 't eerloof blinkt, Apollo's lauwer kraakt;
„ Zingt NASSAU's trouwverbond voor 't oor der wereldvolken,
„ En zijt van mij, ik wil 't, getrouwe en achtbre tolken:
„ Ont-

(*) Ter gelegenheid van de voordragt van deszelfs Dichtstuk op het Hooge Huwelijk, bij monde van den Dichter e. LOOTS, in *Felix Meritis*, den 16 Oct. 1816.

„ Ontſteekt het offervuur, ter eer van 't vorſtlijk paar;
„ De wierook ſtijge omhoog bij 't klinken van uw ſnaar;
„ Vlecht voor Oranje's roem en Rusland's glorie palmen;
„ Laat van uw feestgejuich, alom, mijn grond weêrgalmen;
„ Zingt ANNA's reine deugd en WILLEM's heldenmoed,
„ En viert het huwlijksfeest van zoo doorluchtig bloed!"

De ſtem van Neêrland zweeg, maar klonk nog in de koren,
Waar de achtbre prieſteren der kunſten Godſpraak hooren,
Toen elk greep naar zijn lier en ſtemde 't ſpeeltuig zacht,
En tokkelde de ſnaar met geestdrift, vuur en kracht,
En deed het hoogst gevoel op blijde galmen ſtijgen.
Dan, midden in 't gejuich, hoor ik de harpen zwijgen;
Geen citer klinkt er meer; bewegingloos en ſtom
Zit Neêrland's bardenſchaar in 't zwijgend heiligdom:
Op ééns ruischt hun een galm, als van een' God, in de ooren;
Elk legt zijn ſpeeltuig neêr, om naar dien galm te hooren,
En voelt zijne onmagt, bij het klinken van een' toon,
Die 't ſchittrend kenmerk draagt van 't éénig, ware ſchoon.
Elk zwijgt, en waant dat bij der kunſten God hoort naken,
En ziet een heller vlam op 't heilig outer blaken:
Hij komt, de God! Hij komt! Verhoogt u, wand en boog!
Hij komt, en ſlaat alom zijn zacht en zeegnend oog;
ſcharen!
Hij komt, de God! Hij komt! Hij ſpreekt: „ Mijn prieſter-
„ Die voor mijn' eerdienst waakt, mijn' tempel blijft bewaren,
„ En thans, door de eer genoopt, het vorſtlijk hoogtijd viert,
„ Voor ANNA kranſen vlecht en NASSAU's ſchedel ſiert;
„ 'k Vereer u, om dit doel; 'k erken u voor mijn zonen,
„ En altijd zal mijn gunst uw zucht voor Neêrland loonen:
„ Maar 't vorſtlijk huwlijksfeest, waartoe ge uw harpen ſnaart,
„ Moet ſtatig zijn gevierd, en zij mijn zangkoor waard'.
„ 'k Wil, in dit plegtig uur, een van mijn waardſte loten
„ Doen ſpelen op mijn lier, naar gouden hemelnoten:
„ Op hem is reeds mijn geest, in ſtroomend vuur, gedaald,
„ En, prieſters! 't zij uw roem, dat gij zijn lied herhaalt."
Op ééns verdween de God; en Neêrland's bardenſcharen
Verbeidden met ontzag, wie Febus lier zou ſnaren:
Nu, TOLLENS! traadt gij voor, bezield met godlijk vuur,
En 't ſchaatrend Iö klonk langs tempeltrans en muur:

Gij

Gij ſtemt den feestzang aan, nooit grootſcher aangeheven;
Schept beelden, hemelsch ſchoon, bezield met eigen leven;
Schokt, treft, verheft en roert, verteedert ons gemoed,
Ontvoert ons aan het ſtof, en zet het hart in gloed.

Bij 't lieflijk klinken van uw ſnaren,
o Roem van Neêrland's harpenaren!
Prijkt NASSAU's kruis van lauwerblaren
Met rijker glans en eedler ſchoon:
En Spanje's grond en Neêrland's velden
Verheffen hem, het puik der helden,
Wiens naam zijn grootheid blijft vermelden,
Als waardig' Erfgenaam van Neêrland's vorſtenkroon.

Geen lof van trotſche werelddwingren
Verheft gij, met ontwijde vingren:
Neen: 'k zie u 't heilig eerloof ſlingren,
Dat om PAULOWNA's ſlapen zwiert:
Haar deugden treffen meêr onze oogen,
Haar waarde rijst meêr naar den hoogen,
Voor Haar wordt meêr ons hart bewogen,
Wanneer gij, eedle Bard! haar echtfeest ſtatig viert.

Als gij, omglansd met licht en ſtralen,
Ons, in de krachtigſte aller talen,
Het helder, blij verſchiet komt malen,
Dat Neêrland troostvol tegenlacht;
Dan weet ge ons aan uw' zang te boeijen,
Dan doet ge ons oog een' traan ontvloeijen,
Het hart van dank en wellust gloeijen,
Bij 't gaadloos heil, dat ons, en ééns ons nakroost, wacht.

Wie kan, als gij, de ſnaren dwingen?
Zoo ſtout, zoo onnavolgbaar zingen,
En elken weêrſtand fier verdringen,
Verwinnaar in het perk der eer!
Wie poogt, met u, den kamp te wagen?
Wie durft u in het ſtrijdperk dagen?
Wie tracht u Febus krans te ontdragen,
En ſtort niet, duizlend, ſtraks aan uwe voeten neêr?

Neen

Neên — niet vergeefs deedt gij u hooren,
o Godfpraak! in Apollo's koren;
Gansch Neêrland neigt en hart en ooren,
o Dichter! naar uw' toon en lied.
De God der kunst, in u gevaren,
Wrocht wondren door uw zachte fnaren,
En vlocht een' eerkrans om uw haren,
Die altijd fchittrend praalt en derft zijn' luister niet.

Voor u het fpeeltuig fier te dwingen,
En naar de onwelkbare eer te dingen,
Om uwer grootheid waard' te zingen,
Is 't waardigst, wat de kunst vermag.
o Dichter! 't offer u te brengen,
Den drank der Goden u te plengen,
En lof en dank te zaam te mengen,
Voegt hem, die, zoo als gij, der dichtren hemel zag.

Voer ons, langs nooit aanfchouwde dreven,
Waaraan gij 't aanzijn hebt gegeven,
Door u bezield met kracht en leven,
o Dichter! naar 't gebied van 't fchoon.
Doe Neêrland's naam en roem weêrgalmen op uw fnaren,
o Roem van Neêrland's harpenaren!
Wij blijven op uw grootheid ftaren,
Als gij de glorie zingt van NASSAU's rijk en troon.

W. H. WARNSINCK, BERNSZ.

19 October, 1816.

TOOVERIJ.

Wat, wijsgeer! wilt ge 't menschdom leeren?
Hoe kunftig uw betoog ook zij,
Wat ge in uw fcholen moogt beweren,
Te ftark is u de tooverij.
Neen, waag het niet, met haar te ftrijden;
Den fchepter zwaait zij ongeftoord;
Gij moogt der reden ouders wijden,
Zij brengt geftadig wondren voort.

Wie vaagt de sneeuw in paarlendroppen
Van 't kwijnend struikje, dat herleeft?
Wie is het, die den bloesemknoppen
In éénen nacht ontwikkling geeft?
Wie drijft den winter naar de polen,
En roept den teedren nachtegaal?
Wie werkt het bruidskleed der violen?
Het toovren van den zonnestraal?

Wat is het, als 't muzijk der woorden
Een trilling in uw borst verwekt?
Wat, als het malsche der akkoorden
U onweêrstaanbaar tot zich trekt?
Hoe noemt gij het, dat zachte streelen,
Dat roeren van de melodij?
Wie ook het godlijk lied moog kweelen,
't Is Circe's kunst, 't is tooverij.

Wat schuilt er in die lieve lonkjes,
In 't blaauwe van dat maagdenoog?
Wie schept, wie vormt die gloênde vonkjes,
Die pijltjes op Cupido's boog?
Wie voert hen 't kloppend harte binnen,
En boeit het aan een koord van zij'?
Wie leert dat hart het zalig minnen?
o Jeugd! 't is Amor's tooverij.

Wie heeft uw kracht, ô traan! berekend,
Die boezems, zelfs van marmer, weekt?
Wie maakt u ongezocht welsprekend,
Wanneer gij tot de harten spreekt?
Wie legde in uwe stille toonen
De godentaal der poëzij?
Ja, wijkt voor hem, Apollo's zonen!
Natuur! het is uw tooverij.

Wat wilt gij, vriendelijk gezigtje!
Wat klemt ge u aan de moederborst?
Zoekt gij slechts voedsel, vleijend wichtje!
Neen, 't lesschen van den liefdedorst.

Ge-

de nektar vloeit u tegen,
zachtkens ſtreelen van haar hand:
werkt wondren allerwegen,
hier den ſchoonſten tooverband.

t gij haar dan wetten geven,
geer! met wiens waan zij ſpot?
ert elke bloem van 't leven,
lt den kelk van aardsch genot.
iit alom haar wigchelroede
't oog, dat naauw een ſcheemring ziet.
lan dit onſchatbaar goede:
tennen, vorſcher! kunt gij niet.

H. VAN LOGHEM.

MARKIES VAN SAINT-CYR.

hrikbewind van ROBESPIERRE in *Frank-*
Markies van SAINT-CYR door de gedrog-
in de gevangenis geworpen. Men weet, dat
van die dagen alsdan voor een *Revolutionair*
n. De regtspleging bepaalde zich hier daar-
edele leden, die zich *Griffier* liet noemen,
rotokol hield, hierin beſtaande, dat hij de na-
en der voorgebragten vroeg en opteekende;
n SANSSON (den beul) gegeven werd ter
n dan, die de pen voerde, vroeg aan onzen
uw naam en voornaam? — „ Markies van
— *Wat Markies! wij hebben geene Markie-*
SAINT-CYR? *wat* VAN! *wij hebben geene*
ie VAN 's *meer.* — „ Wel nu dan! SAINT-
s! Heiligen! wij erkennen geene meer. —
— *Hoe nu? eindelijk nog wel Sire! weet, dat*
Koningen, geene Dwingelanden meer wil. —
in 't geheel geenen naam?" — *Neen! en ik*
lijst brengen. — Een wenk aan de dienaren
ies ter gevangenis terugleiden, tot dat het
iel, en de Edelman zonder naam met ande-
d. — De Markies was Oom van den Gene-
am, en leefde in 1804 nog aan het Hof van

MENGELWERK.

AANMERKINGEN OMTRENT DE NEDERLANDSCHE TAAL, BIJZONDER MET BETREKKING TOT DE ZUIDELIJKE PROVINCIEN. Door Mr. W. C. ACKERSDIJCK, *Vrederegter te Utrecht.*

(*Vervolg en ſlot van bl.* 662.)

Het is wel met regt, dat men opgemerkt heeft, dat de Rederijkers in de zestiende eeuw onkundig waren van den trant en de maat in de Nederduitſche verzen; dat in die eeuw de taal vermengd werd met allerlei bastaardwoorden; dat men onder de bedervers der taal ook de Rederijkers moet tellen; dat zij brekebeenen waren, in vergelijking met COORNHERT, VISSCHER en SPIEGHEL, die al die barbaarſche vuilnis van bastaard- en ſtopwoorden van tijd tot tijd verſmeten; — doch het is niet met gelijk regt, dat men in Holland dat verwijt alleen of bij uitſtek op de Vlamingen en Brabanders van dien tijd heeft toegepast. Neen; de werken van de gelijktijdige Hollandſche Rederijkers vertoonen geen meerder ſmaak, kennis van dichtmaat en zuiverheid van taal, dan die van de Vlaamſche en Brabandſche, zoo als de opſtellen dier Rederijkers bij het eerſte inzien genoeg aanduiden.

De kaart van uitnoodiging van de Rederijkkamer *de blaauwe Akoleie*, te Rotterdam, in 1561, begon aldus:

„ Rhetorica jent, en van complectie goet
„ Haer dienaers met ſaluyt en dilectie groet."

En wat verder:

„ Int vroe amoreux, int ſotte ſcherpt u verſtant,
„ Wilt nu vaillant conſt en ſcientie wtgheven,
„ Meer als derthien ſyllaben int refereyn niet plant
„ Noch beneden thien moet er ſyn gheſchreven."

ij de zamenkomst der Redefijkers te Leyden, in 1596, gt de prologus van Rethorica dus aan:

„ Noyt blyder dach, noyt vrolicker van geest
„ Ick myn dagen des levens en hebbe geweest,
„ Dan nu, omdat ick in myn presentie
„ Myn discipels aenschou, die nu vereeren myn,
Die so lange jaren onder 't cruys saten bevreest
Van der Tyrannen gewelt, die welck met violentie
My wilde heel uytroeden, maer deur patientie
Heb ick haer verwonnen, en ben gecomen in myn eersten staet."

voorrede van de zoo evengemelde Rotterdamsche kkamer, bij de zamenkomst aldaar in 1599, be- uis:

„ tyds bequaemheyt, en ons overheyts consent,
ghelyck eendrachtich ons verstoeck accordeerden,
bben wy Blaeu Acoleykens, als u is bekent,
odicht allen constliefhebbers ons ontrent,
solveren diversche questien, die wy proponeerden."

een en ander meer dichtmaat, meer zuiver- al, en vermijding van bastaard- en stopwoor- j de Vlaamsche en Brabandsche Rederijkers? l, er zijn er onder de Vlamingen en Brabanders : door hunne Hollandsche tijdgenooten in ander niet overtroffen werden. Welk een t de Antwerpsche ANNA BIJNS, in het stiende eeuw, wegens hare taal- en dicht- orven! — hoe weinig bastaardwoorden, t ontdekt men niet reeds in de hier voor Antwerpen in 1540 uitgekomen „ Souter : eerste Psalm begint dus:

is die man, en goet gheheten,
t den boosen niet en gaet
bi den spotters is gheseten,
hier weghen niet en staet,

„ Maer

„ Maer in die wet van God den Heere
„ Stelt sinen wille dach ende nacht,
„ Ende op syn wet ghedencket seere
„ Sal worden als een boom gheacht."

Hoe ouderwets de Psalmberijming van den Vlaamschen DATHEEN, van welke de Hervormden in de noordelijke provincien zich ruim twee eeuwen bediend hebben, geworden was, van overmatig gebruik van bastaardwoorden heeft men hem niet beschuldigd, maar zelfs hem zuiverheid en netheid van taal toegekend; en zijne taal in onrijm is nog zoo dragelijk, dat dezelfde Hervormden in de noordelijke provincien zich met de overzetting van den Heidelbergschen Catechismus en bijgevoegde Formulieren, door dien Vlaming omtrent den jare 1566 vervaardigd, en maar zeer weinig door G. VAN DER HEYDEN, een Brabander, in 1580 verbeterd, tot nog toe behelpen.

Hoe gebrekkig het werk der Rederijkers op het einde der zestiende eeuw, zoo wel in Holland als in Vlaanderen en Braband, ook was, uit derzelver maatschappij is toch het licht voor de Nederlandsche taalkunde opgegaan. COORNHERT, VISSCHER en SPIEGHEL waren zelf Rederijkers, en te dien tijde waren te Amsterdam de Rederijkkamers *de witte Lavender* en *het Vijgeboomken* Brabandsche Kamers, uit Antwerpen derwaarts overgekomen; en de Kamers *de witte Angieren* te Haarlem en *de Oranje-lelie* waren Vlaamsche Kamers.

Toen de Hollandsche COORNHERT in 1561 te Haarlem uitgaf: „ Deerste twaelf boecken Odysseæ beschreven int Griecx door den Poëet Homerum nu eerstmael uten Latyne in rym verduytsch door Dierick „ Coornhert," was hij waarlijk niet verder dan de Vlamingen en Brabanders gevorderd. Men leze slechts den aanvang:

„ Dieteert my, o Musa, een man vol listicheden,
„ Die lange doolde, als hy Troyen had verdestrueert,
„ Oock veel luyder zeeden sach met landen en steden
„ Ende grooten druck ter zee in zyn hert heeft gheleden."

't Is waar, vele jaren later toonde COORNHERT in zijne werken, bijzonder in zijn: „ recht gebruyck „ en misbruyck van tydlicke have," groote vorderingen in taal- en dichtkunde; maar toen ook was de Vlaamſche CAREL VAN MANDER evenzeer daarin gevorderd, zoo als blijkt uit zijnen „ Olyf bergh ofte „ Poëma van den laetſten dagh," hetwelk hij in de voorrede zegt beſchreven te hebben „ in Vlaemsch dicht „ ende dat op de Franſche wyze, die ſy vers communs „ heeten," en hij voegt er bij: „ Soo vinde ick 't „ Vlaemsch met 't Hollantsch en ander inheemſche ſpra„ ken teenen klomp verſmolten ſo facht ſo dwaeg ende „ ſo voeghlyck, dat mender lichter als in ander ſpra„ ken (ſo veel my bekent zyn) alle meeninge cort ende „ claer mede uytbeelden can." Had men op dat werkje acht geſlagen, men zou welligt in VAN MANDER's dichttrant zoo groot verſchil met dien van COORNHERT niet gevonden hebben, om daarbij uit te roepen: „ Zoo „ ver overtroffen de Hollanders reeds toen de Vlamin„ gen!" En waarlijk, zoo het mij toeſchijnt, werden zij al twintig jaren vroeger overtroffen door den Brabandſchen VAN MARNIX, wiens Pſalmberijming reeds in 1580 te Antwerpen bij GILLIS DE RAVE, te zamen met den Heidelbergſchen Catechismus en de Formulieren, in druk uitkwam. Men heeft hem ook in Holland den lof van zuiverheid van taal en van verbeterden rijmtrant niet kunnen onthouden.

Zoo lang de zuidelijke provincien niet volkomen van de noordelijke afgeſcheiden, en de laatſten tot een' afzonderlijken ſtaat vereenigd waren, en zelfs tot op het einde der zestiende eeuw, ontdek ik niet, dat men in Holland blijken van verdere vordering in de Nederlandſche taal- en dichtkunde dan in Braband gegeven heeft, en men ſchijnt toen in de zuidelijke provincien wel degelijk op dezelfde hoogte als in de noordelijke geweest te zijn.

Maar niemand kan ontkennen, dat het Holland was, waar, in den aanvang der zeventiende eeuw, het licht van be-

beſchaving ook voor onze taal- en dichtkunde opging, en zich vervolgens ook over de verdere noordelijke provincien, toen te zamen eene nieuwe Republiek uitmakende, verſpreidde, en dat Braband en verdere zuidelijke provincien, te dien tijde daarvan afgeſcheiden en bij voortduring meer en meer verwijderd, van hetzelve zijn verſtoken gebleven.

Evenwel de Nederlandſche taal geraakte in de zuidelijke provincien niet geheel verloren of in onbruik. Toen in den jare 1613, en dus gedurende het twaalfjarig beſtand, de Haarlemſche Rederijkkamer, *de Wyngaertrancxkens*, eene kaart ter beantwoording eener voorgeſtelde vraag uitzond, geſchiedde zulks ook aan de vrije Kamers in Braband, Vlaanderen en Henegouwen; en zij ontvingen daarop antwoorden, in Nederduitſche rijmen, van Rederijkkamers uit de Brabandſche ſteden Antwerpen en 's Hertogenbosch, (toen nog van de noordelijke provincien afgeſcheiden) uit de Vlaamſche ſteden Brugge, Oudenaarde en Diksmuiden, en van een particulier van Edinghen in Henegouwen, zoo als te zien is in derzelver werken, onder den titel van *Der Reden-rycken Springh-ader* te Haarlem in 1614 uitgegeven.

De wetten werden bij voortduring in die landtaal uitgevaardigd; onder andere ſtrekken ten blijke de „ Ordinantien ſtile ende maniere van procederen van den „ Souverainen Raede van Brabant by Hertog Albert en „ Hertogin Iſabella gegeven den 13e april 1604;" — het bekend zoogenaamd „ Euwig Edict tot beter direc„ tie van de ſaecken van Juſticie in de landen van her„ waerts over," gegeven door gemelden Hertog en Hertogin den 12 Julij 1611, hetwelk niet ſlechts in het Franſch, zoo als men nu onlangs verkeerd heeft opgegeven, (*l'Obſervateur de la Belgique*, Tom. I. pag. 408.) maar ook in het Nederlandsch is afgekondigd; terwijl het niemand kan verwonderen, dat zulks tevens in het Franſch geſchiedde, vermits het niet alleen mede was ingerigt voor die van de tegenwoordige zuidelij-

ke provincien, waar het Fransch algemeen aangenomen is, als Henegouwen en Namen, maar ook Artois, Rysſel, Doay, Orchies, Valenciennes. — Wijders het Plakkaat op het ſtuk van beleiden, gegeven te Brusſel den 10 Junij 1628; — ook voor andere provincien, als het Plakkaat rakende het bosch 's Hertogenwalt in den lande van Limburg van 18 Februarij 1662; — „ Placaeten geemaneert op het fait van de jaght en vogelrie in de Provincie Vlaendre," onder dien titel zaam gedrukt „ tot Ghendt by F. en D. van der Ween wooнende in de veltſtraete in den gulden bybel 1725," waaronder Nederduitſche van onderſcheidene jaren van de zeventiende eeuw, om geen meer dergelijke te noemen. Het eerſte deel der Plakkaten van Vlaanderen was te Gent in 1559 gedrukt; het tweede deel kwam te zelfder plaatſe in het licht bij de Wed. VAN DEN STEENE, met eene Nederduitſche voorrede of opdragt van dezelve aan Preſident en Raadslieden des Konings in den Provinciaalen Rade van Vlaanderen, uit hare drukkerij den 20 Maart 1630; beide deelen werden mede aldaar in 1659 herdrukt, met eene waarſchuwing, dat zulks was zonder eenige verandering; zij zijn nog met verſcheidene deelen vervolgd, waarvan het negende, onder den titel van *tweede deel van den vyfde Placcaetboek*, in den jare 1763. te Gent bij PETRUS DE GOESIN is uitgekomen. Zoo ook gaf de Brabandſche Regtsgeleerde ANTONIUS ANSELMO de Plakkaten van Braband te Antwerpen in 1648 in twee deelen in het licht, die door J. B. CHRISTIJN met twee deelen, te Brusſel in 1664 en 1677 gedrukt, en voorts met meer vervolgd zijn, waarvan het tiende deel in 1763 is uitgekomen, alle onder Nederduitſche titels. — ANSELMO zegt onder andere, in eene *Epistola dedicatoria*, voor het eerſte deel geplaatst: „ Spero, ut nostrates habituri non ſint occaſionem, ut ad mores externos et exoticas Francorum conſuetudines decurrant, cum domo latæ leges et vernacula jura ſatis „ ſuppetunt." Zoo werden ook de *Coſtuimen* van Vlaan-

Vlaanderen door L. VAN DEN HANE te Gent, en de *kostuimen* van Braband door J. B. CHRISTIJN te Antwerpen in 1682 in het Nederduitsch uitgegeven. In 1679 werd te Mechelen een werk gedrukt, onder den titel: „ Tractaet van de grondt proceduren ofte van „ de uytwerckinghe van de acte hypothecaire door „ P. Cuypers, vermeerdert door G. Cuypers advo„ caeten in syn Maj. grooten Raede. "— Zoodanige werken, waarvan het overbodig zou zijn meer op te noemen, strekken genoeg ten blijke van het voortdurend gebruik der landtaal in die provincien; en zulks niet slechts bij de mindere volksklassen, voor welke dezelve toch niet werden uitgegeven. Maar aanmerkelijk is ook te dien opzigte het verhaal van den toen rustenden tooneelspeler M. CORVER, in zijn' brief aan den Schrijver van het Leven van JAN PUNT, te Leiden in 1786 gedrukt, bl. 18. De tooneelspeler JAN PUNT, die in 1711 geboren was, en in 1733 met ANNA MARIA DE BRUIN in het huwelijk trad, was in zijne eerste jaren door den tooneelspeler BOR onderwezen. PUNT had aan CORVER verhaald, dat BOR veel had overgenomen van den zoogenaamden grooten BARON, mede een tooneelspeler, dien hij BOR, in zijne reizen met den troep van J. VAN RHIJNDORP in Braband en op den Franschen bodem, onder andere te Rijssel, dikwijls had zien spelen. „ De „ Hollandsche tooneelspelers," voegt er CORVER bij, „ gingen in dien tijd vrij wat verder, dan tegenwoor„ dig; trouwens de Hollandsche taal was toen ter tijd „ vrij wat algemeener bekend dan heden, en de Fran„ sche zoo algemeen niet." Uit den zamenhang maak ik op, dat dit tot het einde der zeventiende of het begin der achttiende eeuw moet gebragt worden.

Had het gebruik der Nederlandsche taal in de gezegde provincien plaats de geheele zeventiende eeuw door, de voortduring daarvan in de achttiende eeuw is mede blijkbaar uit dergelijke als de hier voor aangehaalde werken, behalve zoo vele van anderen aard,

in het Nederduitsch aldaar uitgekomen. Om slechts enkele te noemen: bij J. TSERSTERENS, te Brussel, werd in 1729 gedrukt: „ het recht Domaniael „ van syne Majesteyt in desen hertogdomme van „ Brabant by een gevoegt door den Grissiere F. Mar„ tinei;" en F. TSERSTERENS gaf te Brusel in 1760 uit: „ Notarius Belgicus ofte ampt der Notaris„ sen verdeelt in Theorie en practyque door J. Huy„ gens advocaat van syn Majesteyts Souvereynen Rà„ de in Brabant." Zoo ook in Vlaanderen: in 1752 kwamen in het licht: „ Ghendtsche geschiedenissen of „ Chronyke van de beroerten en ketterye binnen en „ omtrend de stadt van Gendt sedert tjaer 1566. tot „ het jaer 1585, zeer vermeerdert en verbetert, tot „ Ghendt by de Weduwe Jan Petrus de Goesin en Soon," in twee deelen in 8vo. in vrij dragelijk Nederduitsch geschreven, aan welk werk wegens den wetenswaardigen inhoud niet alleen, maar ook wegens de gematigdheid en onzijdigheid, daarbij in acht genomen, de verdiende lof gegeven wordt door den Heer W. TE WATER, in het berigt voor zijne Historie der Hervormde Kerk te Gent, in 1756 te Utrecht uitgegeven; — wijders de „ Costumen ende wetten der stad Gendt met de No„ tulen van Mr. Laureyns van den Hane advocaet van „ den raede van Vlaenderen," werden zeer net in 1765 gedrukt te Gent bij PETRUS DE GOESIN, die, als gezegd is, in 1763 het tweede deel van het vijfde Plakkaatboek van Vlaanderen had uitgegeven, waarin ook nog Nederduitsche plakkaten gevonden worden; — en eindelijk, hetgeen te dezen opzigte alles schijnt af te doen, Keizer JOSEPHUS DE II, als toenmalig Heer der zuidelijke Nederlandsche provincien, bepaalde den 3 November 1786 in de Nederlandsche taal onder andere een „ Reglement over de civile Regtspleginge voor „ de Oostenrijksche Nederlanden," hetwelk ook zoodanig in de Nederduitsche landtaal in datzelfde jaar, en dus maar acht jaren vóór de Fransche overheersching, uitkwam; en, toen in den jare 1804 de Fransche Inge-

ni-

nieur J. OUDIETTE zijn „ Dictionnaire geographique „ et topographique des neuf departemens de la cide- „ vant Belgique" te Parijs uitgaf, en aan zijnen Keizer NAPOLEON opdroeg, zegt hij van de twee, ver de grootſte arrondisſementen van het Departement van de Dyle, nu Zuid-Braband, van het Departement van de Schelde, nu Oost-Vlaanderen, van het Departement van de Lys, nu West-Vlaanderen, en van het Departement van de beide Nethen, nu Antwerpen: „ la „ langue Flamande y est la ſeule uſitée."

Zoo is dan de Nederduitſche landtaal in de zuidelijke provincien niet verloren gegaan, maar ook bijna op denzelfden voet gebleven, als die was op het einde der zestiende eeuw, tijdens de afſcheiding van de wederzijdſche provincien, zonder vorderingen gemaakt te hebben, zoo als in de noordelijke provincien. Doch, lijdt het geen tegenſpraak, dat de beoefening en beſchaving der landtaal in verband ſtaat met en zelfs afhangt van de beoefening der wetenſchappen in het gemeen, en bijzonder van de dichtkunst in de landtaal zelve; dan behoeft men ſlechts te beſchouwen den toeſtand, waarin de Republiek der Vereenigde Nederlanden zich te dien opzigte reeds in het begin der zeventiende eeuw bevond. Het zou overbodig zijn, daarvan verſlag te willen geven, nadat de bekwame JERONIMO DE VRIES, in zijne bekroonde Verhandeling over de vorderingen en verachtering der Nederlandſche Dichtkunde, bij de inleiding tot de opgave der dichters van de zeventiende eeuw, een zoo ſchoon tafereel daarvan geſchilderd heeft. De beſchouwing nu daarvan, met vergelijking van den gelijktijdigen toeſtand der toen afgeſcheidene zuidelijke provincien, moet, dunkt mij, alle verwondering wegnemen, dat daar niet, even als in de noordelijke provincien, de handhaving en beſchaving der Nederduitſche landtaal heeft plaats gehad. Het is toch buiten bedenking, dat die zuidelijke provincien van zoo vele voordeelen, als bij dat tafereel aan de toenmalige Republiek der Vereenigde Nederlanden te

regt worden toegekend, ter zelfder tijd verſtoken waren. En hoe lang of kort men mogt oordeelen, dat zoodanig gemis aldaar heeft voortgeduurd, dit ſtaat vast, (om liever andere punten niet aan te roeren) dat, daar de noordelijke provincien te zamen een afzonderlijk Nederlandsch volk uitmaakten, zulks nimmer op gelijke wijze omtrent de gezamenlijke zuidelijke provincien heeft plaats gehad; dat, terwijl de noordelijke provincien, van den aanvang van hun volksbeſtaan af, immers tot dat hun in 1806 voor een' korten tijd een Franschman als Koning werd opgedrongen, door Nederlandſche Vorſten en Staten zijn beſtuurd, de opperſte regering, en de uitvoering derzelve, in de zuidelijke provincien, (de naauwelijks merkbare tijd der Belgiſche revolutie alleen uitgezonderd) in handen van Spanjaarden of Duitſchers, vreemd van de Nederduitſche landtaal, geweest en gebleven is, tot dat die met de rampzalige Franſche overheerſching verwisſeld werd.

Maar, wat mag men dan ook van het gebruik en de beſchaving der Nederlandſche taal in de zuidelijke provincien bij den tegenwoordigen toeſtand niet hopen? — Zij zijn nu met de noordelijke provincien, één en het zelfde volk. Ontſlagen van de heerſchappij van vreemden, hebben zij te zamen eenen Nederlandſchen Koning; het zijn Nederlanders, die de leden der beide Kamers hunner Vertegenwoordigers uitmaken; zij deelen te zamen in de voorregten van vrijheid en volkswelvaren; dezelfde middelen tot bevordering der wetenſchappen zullen door de zorg en wijsheid des Konings in de zuidelijke als in de noordelijke provincien worden aangewend. Zouden zij, die in de zuidelijke provincien hunne eigen Nederduitſche landtaal nog niet geheel vergeten zijn, dan ook niet met die van de noordelijke provincien willen wedijveren, tot handhaving van het voortdurend gebruik, de beſchaving en de verbreiding van dezelve? vooral, wanneer zij in aanmerking nemen, dat het niet is eene bijzon-

zondere Hollandſche taal, welke de overige Nederlanders aannemen zouden; maar dat het is de taal, waarop (zoo als ik mij vleije te hebben aangetoond) de zuidelijke provincien even veel aanſpraak hebben, als Holland en de overige noordelijke provincien. Zou niet bijzonder de meerbeſchaafde klaſſe in de zuidelijke provincien er zich op toeleggen, om dezelfde taal op gelijke wijze en met gelijke beſchaving te ſpreken, en het aankomend geſlacht te doen leeren ſpreken, als zulks geſchiedt in 's Gravenhage, alwaar den meesten tijd het verblijf is van hunnen Koning, dien elk Nederlander in die taal aanſpreken mag; alwaar om het andere jaar de vergadering der beide Kamers van de Staten Generaal gehouden wordt, waarin misſchien geenen, ten minſte zeer weinigen van de bekwaamſte ſtaatsmannen uit de noordelijke provincien zullen gevonden worden, die niet, ſchoon de Franſche taal magtig, gemakkelijker en beter hunne gedachten in de Nederduitſche landtaal, dan in eene vreemde, kunnen uitdrukken? En zou zich dan ook nu niet de beſchaving dier landtaal over de zuidelijke provincien verbreiden? Het was toch ook in de zeventiende eeuw eigenlijk maar de provincie Holland, waar het licht der beſchaving te dien opzigte opging; maar het heeft zich over de verdere vereenigde provincien uitgebreid, en ook Staats-Braband, Staats-Vlaanderen, en de overige toen zoogenaamde Generaliteitslanden hebben daarin gedeeld. — De ſpreektaal, evenwel, is in de meeste provincien verſchillend gebleven; zoodat men de Gelderſchen, Zeeuwen, Vriezen, Overijſelſchen, Groningers, Drenthenaars en Zuid-Brabanders in de gewone ſpraak veelal van elkander, en vooral van de Hollanders en Utrechtenaars, onderſcheiden kan. Hoe zeer ten onregte zouden dan ook die van de noordelijke provincien zich verwonderen over het verſchillend taalgebruik en de uitſpraak van de Zuid-Brabanders en Vlamingen, waarin zelfs veel voorkomt, 't geen zeer wel, op grond

van

van den aard der taal en het vroeger gebruik, te verdedigen is!

Welligt zou de vergelijking van het verſchillend taalgebruik nog tot verrijking en verbetering onzer taal kunnen ſtrekken. Hoe vele woorden en ſpreekwijzen zijn toch niet in de eene provincie verouderd, en in de andere, bijzonder in de zuidelijke provincien, in gebruik gebleven; waarvan het niet moeijelijk zou vallen voorbeelden bij te brengen. Met vrucht zouden er van dezelve misſchien door onze hedendaagſche dichters en ſchrijvers weder kunnen worden opgenomen en in hunnen vorigen ſtaat herſteld, of zouden dezelve kunnen dienen tot afleiding van woorden en ſpreekwijzen, opheldering van het tegenwoordig taalgebruik, als anderzins.

Zeker, eene gelukkige zamenſtemming van beoefenaars der taal, zoo wel in de zuidelijke als in de noordelijke provincien, met aflegging van vooroordeelen, zal de handhaving, beſchaving en uitbreiding der landtaal kunnen uitwerken: en welk opregt Nederlander zou niet gaarne daaraan het zijne toebrengen? Bijzonder aangenaam, en aan mijn éénig oogmerk bij dezen voldoende, zou het mij zijn, indien deze geringe poging eenige aanleiding daartoe geven, of ten minſte de aandacht daarop vestigen mogt.

MERKWAARDIG GEVAL VAN HONDSHONGER (*Fames canina*) EN DESZELFS GELUKKIGE GENEZING. Door Doctor KEUCHENIUS, van *Schoonhoven*.

In de maand October l. l. deed ik eene reis naar *Geertruidenberg*, tot bijwoning van een klein feest, hetgeen mijn vader dacht te geven, ter viering van zijnen 25jarigen predikdienst in die gemeente. Aldaar werd ik geroepen bij eene *patiente*, wier ziekte en gelukkige genezing ik van die zeldzaamheid reken, dat derzelver openbare mededeeling het publiek niet onge-

val-

vallig zijn zal. — Ik werd dan geroepen bij eene Dame, oud 26 jaren, echtgenoote van den Heer P....., een niet onaanzienlijk beambte dier ſtad, welke mij klaagde, gefolterd te worden, ſinds eenigen tijd, door eenen volſtrekt niet te verzadigen honger. De vrouw was overigens tamelijk wel, hoewel zwakkelijk en van een gevoelig zenuwgeſtel, moeder van één kind, en hebbende het voorkomen van een *bilieus temperament*. De honger was zoo verbazend ſterk, dat zij mij klaagde, dat zij meer dan twee pond rundvleesch kon verſlinden, negen zware boterhammen eten, enz. en dit alsdan haar ſlechts op zijn hoogst voor een paar uren *ſoulageerde*, zoodat zij dan weder op nieuw zich vullen moest met ſpijzen, met gelijk gevolg; in de kerk kon zij niet meer komen, dan opgepropt met boterhammen, en des nachts moest zij verſcheidene malen uit bed opſtaan, om den geweldigen honger een weinig te ſtillen; zij was voorts op den duur gekweld met het zoogenaamde *hartwater*, dat haar onophoudelijk in den mond kwam, alsmede met braking van ſlijmige ſtoffen; ik behoef hier niet bij te voegen, dat de *patiente* mager en bleek er uitzag, en geen waar voedſel van alle deze ſpijzen trok.

Zij was reeds verſcheidene malen in handen van verſchillende zeer kundige Geneesheeren uit dien oord geweest, maar zonder eenig goed gevolg. Bij behoorlijk onderzoek bleek het mij, dat men geneeskundig had gewerkt door *wormmiddelen*, daar men, gelijk veeltijds gebeurt, de tegenwoordigheid van deze ſchadelijke kostgangers vermoed had: dan, de uitkomst had deze *hypotheſe* gelogenſtraft; ook door de doelmatigſte middelen had de *patiente* geene wormen ontlast. In de tweede plaats had men haar behandeld met algemeen *verſterkende*, en bijzonder *maagverſterkende* middelen; doch mede zonder eenig goed gevolg. Eindelijk had men ook de *nervina* niet verzuimd, daar *hysterismus* en bijzondere gevoeligheid van den *uterus* niet zelden deze kwaal voortbrengen.

Uit

Uit al dit genoemde beſloot ik, dat de kwaal hare oorzaak in geheel iet anders, en wel daarin had, dat de *gal* alhier, op eene tegennatuurlijke wijze, in plaats van in het twaalfvingerig gedarmte, in de maag zelve werd uitgeſtort, en door haren tegennatuurlijken prikkel dezen onverzadigbaren honger veroorzaakte. Het is, namelijk, uit de geſchriften der Geneesheeren bekend, dat men meermalen bij zoogenaamde *vraten*, na hunnen dood, den *ductus choledochus* in de maag zelve heeft *geinſereerd* gevonden (*); en in een der allerverſlindendſte dieren, den ſtruisvogel, vindt men den *ductus biliarius* in den *pylorus* zelven *geinſereerd* (†), volgens het getuigenis van DUVERNEY. Het ſpreekt van zelve, dat hier toch geen denken viel aan eene werkelijke en eigenlijke *inſertie* van den *ductus choledochus* in de maag zelve, daar de *patiente* alsdan, naar deze *theorie*, altijd een vrouwelijke vraat had moeten geweest zijn, terwijl zij integendeel te voren zeer klein van eten geweest was; maar wel aan eene tijdelijke uitſtorting van gal in de maag, en derzelver tegennatuurlijk verblijf in deze: iets, dat bij de oude Geneeskundigen bekend is en aangenomen onder den naam van *regurgitatie*, (welk woord ik niet te vertalen weet) hetgeen door de nieuwere verworpen is of minder geacht, als te veel riekende naar het *humoraal-pathologismus*; doch ten onregte: want, hoewel ik het menſchelijk ligchaam geenszins wil vergelijken met eene *hydrauliſche machine*, gelijk de anders groote MEAD deed, in de inleiding tot zijne bij mij nog hooggeachte *Monita et Præcepta Medica*, zoo keur ik even zeer af de te eenzelvige beſchouwing van anderen, die weder van eene andere *hypotheſe* uitgaan, die der *Erregbarkeit* namelijk, en niet ler-

(*) Men zie BOHN, *Circul. Anat. Phyſiol. Progymnas. X. pag.* 153. ETTMULLER, *Oper. Tom. II. pag.* 54 *in homine.*

(†) *Memoires de l'Academ. des Scienc. ann.* 1692. *pag.* 30.

letten op de wijze les, *observandum quid natura ferat aut doceat.*

Ik begon dan mijne *cuur* naar de opgegeven *indicatie*, en ſchreef voor:

℞ *Fruct. Tamar.* ℥ ii.
Rad. Gramin. ℥ iii.
Coq. ad col. ℥ xii.
Adde Col.
Extr. Tarax. ℥ iβ.
Tinct. Rad. Rhei ʒ iiβ.
m. d.
S. Om de 2 uur een kopje.

Hierbij beval ik eene allerzorgvuldigſte *dieet*; verbood alle vet, olie, ja alle vleeschſpijzen, ook alle bier, bijzonder het aldaar veel gebruikt wordende *bruin* bier; beval daarentegen plantenſpijzen, karnemelk, Rijnſchen wijn, citroenen enz., alles ingerigt tot verdunning en verbetering der aanwezige gal; en dit met dat uitnemend gevolg, dat de zieke, na ſlechts één dag vlijtig van bovenſtaand *decoctum* gebruikt en deze nieuwe *dieet* gevolgd te hebben, met vermijding van alle vleeſchſpijzen en bieren, den daarop volgenden nacht reeds in het bed had kunnen blijven. De *ſedes* werden, zoo als men begrijpt, aanzienlijk vermeerderd, en ook eenige ſlijmachtige ſtoffen *per vomitum* uitgeworpen. Bij voortgezette behandeling, in voege als boven, ging de genezing zoo gelukkig voort, dat de *patiente* binnen eene week tijds het reeds op drie gewone en niet bovenmatige maaltijden had gebragt. Ik liet haar toen een eenvoudig *decoctum Tamarind.* gebruiken, met één once *extr. Gramin.*, en een paar dragma's *Æth. Nitr. alc.*, met dit volkomen goed gevolg, dat zij mij heden, den 9den November, ſchrijft, volmaakt herſteld te zijn, goed te eten, geregeld, zonder dat haar iets kwalijk bekomt, uitgenomen alleen bier, dat ligt te laten valt.

Sinds ruim tien jaren oefen ik de mij hoogst geliefde kunst, in eenen voor deze ſtreek tamelijk uitgebreiden kring,

kring, en nooit heb ik iet zoodanigs ontmoet; hetgeen ik vermoede, dat bij veelen in de praktijk nog meer ervarene mannen desgelijks het geval zal zijn. Ik verwijze voorts den geëerden lezer tot de praktiſche leerboeken, daar hij meer zal vinden over deze Κυνορεξία en βούλιμος en derzelver verſchil, mitsgaders over de μαλακία en derzelver bijzondere ſoorten. De aard van een letterkundig tijdſchrift verbiedt, hierin verder te treden.

Aan den Redacteur der *Vaderlandſche Letteroefeningen.*

Mijn Heer!

Wie juicht niet, met ons, de beſliſſende overwinning toe, door de vereenigde *Nederlandſche* en *Engelſche* vloten op de roovers der Middellandſche zee onlangs zoo roemrijk bevochten? Zoo heeft dan *Neêrlands* Leeuw, na het losrukken zijner kluisters, binnen vijftien maanden, twee geduchte vijanden, den eenen te lande, den ander' te water, vernield! Hoe zou toch eenig voorſtander van regtvaardigheid en menſchelijkheid, hoe inzonderheid een beminnaar van het Vaderland, deze overwinning, als ware zij van weinige beduidenis, met koele onverſchilligheid kunnen vernomen hebben; en wie heeft zich niet, van ganſcher harte, met den dankbaren lof vereenigd, daarvoor den Allerhoogſten gewijd, die het geſchonden menſchenregt en het geſtorte menſchenbloed, hetwelk de barbaren zoo wreed als verraderlijk hadden doen ſtroomen, door den arm onzer helden zoo heerlijk gewroken heeft? Wat had niet ons Vaderland, wat niet geheel *Europa*, van vroege tijden af, doch vooral in de laatſte dagen, van de *Algerijnſche* geweldenaars te lijden! wat niet van hen te duchten! en hoe rampzalig was het lot van den vreedzamen zeeman, die in de handen dezer trotſche en lage wreedaards verviel! Inderdaad, hij moest of gansch onnadenkend en gevoelloos zijn, of de ſterkte van het roofnest geheel niet kennen, (en wie kent dit beter, dan

dan onze grijze Zeeheld, de *Luitenant Admiraal* VAN KINSBERGEN, die te dezer gelegenheid een regt vaderlandsch feest vierde?) wiens hart niet klopte van dankbare verrukking bij den hernieuwden roem onzer vlag, door Gods Almagt zoo blijkbaar gezegend, door de *Engelschen* zelve zoo hoog verheven, en voor onzen pas herboren koophandel zoo ten uiterste belangrijk. Het is eene diepe onkunde alleen omtrent het moeijelijke en gevaarvolle dezer schoone onderneming, welke haar niet onder onze glorierijkste zegepralen rangschikt; en al wie met de *Vaderlandsche Geschiedenis* van den onsterfelijken WAGENAAR, of met het *Leven en Bedrijf van den* onvergelijkelijken *Admiraal* DE RUITER, door den meesterlijken Geschiedschrijver G. BRANDT te boek gesteld, of met het later gebeurde, niet volstrekt onbekend is, zou met verontwaardiging moeten neêrzien op *Nederlanders*, die te dezen aanzien eenen anderen geest mogten verraden. In het laatstgenoemde werk (*) vind ik, dat DE RUITER *zelf en de andere Bevelhebbers oordeelden, dat wie de stadt Algiers (die met een sterk kasteel, vaste muuren en veel geschuts was verzien) of de moelje wilde aandoen, en daarop iet bestaan, of een brander aanbrengen, zon en maan, dagh en nacht, windt en weder, om zoo te spreeken, tot zynen dienst en te baat most hebben. Men most een windt hebben, om beide aan en van de stadt te konnen zeilen.* Doch inzonderheid is mij des *Admiraals* advies (†), aan den *Nederlandschen Ambassadeur* KORNRAAD VAN BEUNINGEN (§) (die in den jare 1670 naar *Engeland* afgevaardigd was, om te onderhandelen over eene vereeni-

(*) Bladz. 83 van de uitgave des jaars 1687.

(†) Bladz. 620. (§) Deze was ook Burgemeester van *Amsterdam*. SIMON STIJL acht hem een' Staatsman, zoo waardig, dat hij de VAN BEUNINGENS als dunner gezaaid aanmerkt, dan de EUGENIUSSEN en de TURENNES. Zie voorts het *Staatkundig Nederland* van Mr. J. SCHELTEMA, D. I. bl. 96 env.

eeniging van zeemagt ter beſtrijding der *Algerijnen*) te dezer zake aldaar toegezonden, zoo om desſelfs volledige kennis van zaken (*), als duidelijken, eenvoudigen en naïven ſtijl, vooral in dezen tijd zoo belangrijk voorgekomen, dat ik den lust niet heb kunnen weêrſtaan, om u te verzoeken, ten gevalle onzer Landgenooten, die het werk van BRANDT of niet bezitten, of bij deze gelegenheid niet hebben nagezien, dit meesterſtuk in uw geacht Maandwerk over te nemen. Ik twijfel niet, of het zal, ook zonder bijgevoegde aanmerkingen, met genoegen gelezen worden, en heb de eer, mij, met bijzondere hoogachting, te onderſchrijven:

Mijn Heer!

Amſterdam,
den 30 van Wijnmaand 1816.

UEds. dienstwill. dienaar
C. W. WESTERBAEN.

(*) Het is daarom, dat dit Advies, nog in het zelfde jaar 1670, met een gewenscht gevolg, bewerkſtelligd is.

BRIEF VAN DEN ADMIRAAL DE RUITER AAN DEN NEDERLANDSCHEN AMBASSADEUR KOENRAAD VAN BEUNINGEN, RAKENDE HET UITERST MOEIJELIJKE EN GEVAARLIJKE EENER ONDERNEMING TEGEN ALGIERS.

„ *Weledele geſtrenge Heer*,

„ In gevolge, ende tot voldoeninge van de begeerte van Uwe Excellentie, ende het briefjen dat ik met de laatst voorgaande post aan de zelve by proviſie hebbe af gezonden, dient deezen ten principalen (onder verbeteringe) tot antwoordt op de vragen in ordre, gelyk uwe Excellentie my die in desſelfs miſſive van den 20 Juny leſtleden, uit Londen geſchreeven, heeft belieft voor te ſtellen.

„ 1. Dat

„ 1. Dat die van de ſtadt ende het Koninkryk van Tunis de vreede, die ik uit den naame ende van wegens haare Hoog. Moog. 1662. daar mede hebbe geſlooten, tot noch toe hebben geobſerveert; ende dat conform den inhoude van het tractaat, tuſſchen deezen Staat ende die van Salé daar te vooren opgerecht, (voor zoo veel my bekent is) de ingezetenen dezer Landen aldaar noch worden gehandelt.

„ 2. Vertrouwe dat die van Algiers nu ter tydt effectivelyk hebben, ende in zee konnen brengen de nombre van 32 a 34 roofſcheepen en fregatten, waar van 18 gemonteert zyn van 40 tot 38, 36, 34, 32 en 30 ſtukken, en de resterende van 28, 26, 24, 22, 20, 18, 16, 12 en 10 ſtukken, behalven de galeyen, die in den jaare 1664. doen ik jongst daar was, 6 in 't getal waaren, dewelke mede met eenige zwaare ſtukken kanon ende baſſen zyn voorzien.

„ Dat tot Tunis 1662. acht diergelyke ſcheepen en fregatten waren, gemonteert van 32 tot 30, 24, 18 en 16 ſtukken; maar den bericht dat ſedert het getal vermeerdert is tot 12 a 14 ſcheepen, waar onder twee zyn die yder 40 ſtukken voeren, hebbende noch daarenboven ook vier galeyen.

„ Dat die van Tripoli in den voorſchreeven jaare 1662. mede acht kapitaale ſcheepen hadden, daar van den Admiraal lank was 142, ende wydt 43 hollandtſche voeten, ende gemonteert met 56 ſtukken en 26 metaale baſſen, den Viceadmiraal met 50 ſtukken en 20 dito baſſen, den Schoutbynacht 46 ſtukken, baſſen naa proportie, ende zoo de reste vervolgens, behalven dat ik geloof dat dit voorſchreeve getal nu ook al is vergroot.

„ Alle drie de voornoemde ſteeden hebben abundantie van volk, zoo van Turken als Mooren, behalven de Renegaden ende Chriſtenen ſlaven, die van verſchelden natien daar by worden gevoeght, voornamentlijk om de zeilen ende het geſchut beneffens de Mooren te helpen manieren, gelyk zy dan ook haare ſcheepen ongelyk ſterker bemannen als eenigh Christen Potentaat die ik weet;

maar als het haar daar aan eenighzins zoude moogen ontbreeken, dat zoude moeten wezen in de zoomer, als wanneer zy jaarlyks gewoon zyn, ſpecialyk die van Algiers, haare ſoldatesque te velde te employeren, omme de contributien van de Lariboſſen ende Mooren op te haalen, terwyle haar vruchten noch in 't veldt ſtaan, ende als dan is ook haare equipage ter zee altydt op het geringhſte, anderszins houden zy doorgaans haare geheele maght in employ, maar eenige werden gebruikt tot aſſiſtentie van den grooten Heer, andere naa de Levant te koopvaardy, ende de rest op de kaap, dewelke dan op verſcheide tyden weder binnen koomen, over zulks kan ik het getal van die op de roof alleen werden uitgezonden niet pertinent begrooten, maar ſtelle die *circum circà* op twee derde parten van haare geheele macht, gelyk zy nu ontrent deeze tydt ook wel in zee gehadt hebben.

„ 3. Zoude ik van gevoelen zyn, dat het genoeghzaam onmoogelyk is de ſcheepen van die van Algiers achter haare moelje te ruineren, het welke in den jaare 1655. met acht oorlogh- en twee brandtſcheepen van dezen Staat, by my ook te vergeefs is getenteert, niet tegenſtaande dat wel anderhalf etmaal daar ontrent lagen, om de zaake te effectueren, maar door ſtilte waaren genoodtzaakt genoeghzaam binnen een kanonſchoot van de voorſchreeve moelje te moeten blyven leggen, zonder nader te konnen komen, en hebbe als doen ende op naavolgende tyden geobſerveert, dat alle ſcheepen ende vaartuigen, die uitter zee koomen, ende achter de moelje van Algiers begeeren te zyn, den meesten tydt van 't jaar, als zy onder de loute van de ſtadt koomen, die door deszelfs hooghte veroorzaakt wordt, een groote musketſchoot van de voorſchreeve moelje in calmte vervallen, en moeten dan verder, met boots of chalouppen voor de boegh, hun naa binnen laten boeghſeeren, ofte met haare werptuigen naar binnen korten, 't welke uwe Excellentie wel kan oordeelen dat traagh en langhzaam moet toegaan, ende dat tegens een ſtadt aan die

zoo

zoo wel met kasteelen ende geschut is voorzien, behalven dat door dit langh zammelen die van de stadt tydt winnen, om, met het spannen van ketenen, ende leggen van vlotten, als anderszints, hun op haare defensie te voorzien, in gevalle zy zulks te vooren niet en hadden gedaan, door dien men haar te onverwacht op den hals moghte weezen gekoomen, het welke dan ook in den jaare 1662. tot myn leetweezen, mede hebben ondervonden den Heere Grave van Sandwits, ende andere vaillante Officieren, weezende in dienst van zyn Majesteit van Grootbritanje; want ik wensche van herten, dat diergelyk dessein, door de maght van eenigh Christen Potentaat ondernoomen, met beter succes magh werden uitgewerkt, als Godt almachtigh my daar ontrent heeft believen te verleenen.

„ 4. Ben ik van sentiment, dat het bezet houden van de stadt Algiers te water, het geheele jaar deur, met groot prykel gemenght is, door dien de scheepen in de winter, wanneer de winden uit den Noorden, Noordtoosttenoosten, ende Oostzuidtoosten zeer sterk waaijen, ende de zee grof doen aanschieten, aldaar een botte lagerwal hebben, ende daar uit te verwachten de zwarigheden welke die van Algiers 1662. in de maandt van December zelfs hebben gevoelt, met het verlies van 14 van haare roofscheepen, ende 7 prinsen, te zaamen eenentwintigh, die zoo voor als binnen de moelje, door styve Noordtoostelyke windt, zyn gebleeven.

„ Maar genoomen dat men dit prykel over het hooft zagh, de schaade daar uit te verwachten hazardeerde, ende die van de stadt Algiers door een lange blocade constringeerde tot het sluiten van eenigh contract van vreede, zonder haar in haare navale maght te hebben beschaadight, zoo en zullen zy hun daar aan niet langer houden gerestringeert, ofte gebonden, dan tot dat zy de handen wederom ruim hebben, ende haare advantagie zien, gelyk daar van de preuves aan Vrankryk, Engelandt, ende deezen Staat, evidentlyk zyn gegeeven.

„ 5. Zoo zoude ik oordeelen, dat met kruissen op de

voorſchreeve Barbariſche rooffcheepen haar de meeſte ſchaade zoude konnen werden toegebraght, ende het equipeeren moede gemaakt, obſerverende, tegens haare wel bezeiltheit van ſcheepen, dat men onze ſcheepen, inzonderheit tegens den avondt, wel van den anderen verſpreidt, ende met klein zeil laat leggen in 't vaarwater daar men vermoedt dat zy te verwachten zyn, wanneer dan des nachts, of des morgens vroegh, een of meer gewaar worden, zoo maakt men (naar gedaan ſein) daar op gelykerhandt jacht, ende op dusdanige maniere hebben wy hun dikmaals diermate in de neep gekreegen, dat zy het over geen van beide boegen konden ontleggen, maar genoodtzaakt waaren met d' een of d' ander van ons te ſlaan, of tegens de wal te ſtranden, ende aldus hebben wy veele van die roovers geruineert; waar toe ons ook geholpen heeft de vryheit, by inſtructie van den Staat gegeeven, dat wy niet en waaren gelimiteert aan een vast diſtrict, maar, naa gelegentheit, van plaatze mochten veranderen, omme het vaarwater alomme, zoo veel doenlyk was, te beveilen.

„ 6. Wanneer men hier te lande continueert in 't maaken ende doen onderhouden van goede reglementen op de monture ende bemanninge van de ſcheepen, de Middelandtſche zee bevaarende, het formeren van Admiraalſchappen, ende mede geeven van ſterke convoyen, even gelyk uwe Excellentie dat belieft voor te ſtellen, dat ook een zeer goedt werk is, zoo ben ik van gevoelen, dat het de Barbaren in 't eerst wel wat van het gewoonelyke voedtzel zal onthouden, maar merkende dat men door dit middel haar als de keel tracht toe te binden, zoo en twyffele ik ook niet dat zy hun zullen ontzien, volgens de commoditeit die hun de nature geeft, van haare maght te zamen te trekken, esquadres te formeeren, ende daar mede onze convoyen te attaqueeren, ende wat apparentie, als ze zoo ſterk koomen, dat zy dezelve niet en zouden vermeesteren, want de tyden van het uit ende t'huis gaan der Christenen ſcheepen, in de Middelandtſche zee traffyquerende, zyn haar

haar bekendt, ofte konnen daar van altydt kenniſſe bekoomen; derhalven dunkt my, dat kruiſſende ſcheepen de Barbaren meerder ontzagh zullen geeven, en ſchoon dat die wat kostelyker vallen, zoo blyven de convoyen, dewelke dan zoo zwaar niet behoeven te zyn, geaſſeureert, ende den Staat ontrent die Barbaren ende andere Potentaten in reputatie geconſerveert.

„ 7. Dat de Engelſche ſcheepen, overſteekende van de kuste van America, Terreneuf, de Canariſche, Vlaamſche, ende andere daar ontrent gelegen eilanden, om te loopen in de Middelandtſche zee, hun zelven nootzaakelyk in prykel moeten ſtellen van de roovers, die hun buiten het naauw van Gibraltar, op hoope van een goede prinſe, begeeven ende onthouden, is zeeker, want het vaarwater aldaar te wydt ende te breedt is, ende haare komſten te onzeeker, om de zelve door eenige kruiſſende ſcheepen waar te doen neemen, ende in de baay van Kadix of onder Tanger te geleiden, maar een van die beiden op haar eigen riſico bekoomen hebbende, zoo lange de vreede tuſſchen Engelandt ende Spanje ſtandt houdt, anderszins Tanger alleen, zoo zouden zy aldaar konnen verzamelen, goet convoy ofte compagnie afwachten, ende ondertuſſchen verneemen, hoe, ofte waar dat hun de Barbariſche Corſairen onthoudende zyn, ende hun daar naa verder reguleeren.

„ 8. Zoo wanneer tuſſchen deezen Staat ende Engelandt wierde geconcerteert, gelykerhandt offenſive te ageren, tot ſuppreſſie van de reſpective Barbariſche roovers, in de Middelandtſche zee, of daar buiten graſſerende, dat zoude myns oordeels bequamelyk konnen werden geëffectueert met de nombre van 24 van de best bezeilde ſcheepen ende fregatten, te weeten, 8 gemonteert van 60 tot 50 ſtukken, 8 van 50 tot 44 ſtukken, en de resteerende 8 van 40 tot 36 ſtukken, alle naa behooren bemant ende geprovideert, waar mede ontrent ofte in de Middelandtſche zee gekoomen zynde, zoo en zouden de zelve niet dienen te combineren, ten waare dat het de noot vereiſchte, maar ieder esqua-

dre een diſtrict apart moeten werden geprevigeert, om dat te zuiveren: ende om daar ontrent de onluſten ende jalouſien te eviteeren, dat den eenen niet meer advantagie of disadvantagie als den anderen zoude moogen genieten, of werden geverght, zoude konnen werden geſtipuleert, naa het verloop van eenige maanden van de voorſchreeve diſtricten te verwiſſelen, ende hier door zoude ik achten dat de Barbaren in 12 a 15 maanden tot reden zouden konnen werden gebraght.

„ Maar in cas het wierde goedtgevonden te zamen maar defenſive te gaan, zulks zoude myns oordeels niet wel anders konnen geſchieden dan het tegenwoordigh werdt gepractizeert, namentlyk, dat de koopvaardyluiden van wederzydts natien, onder des eenen of des anderens convoy begeerende te zeilen, daar onder naa vermoogen zullen werden geprotegeert, ende geconduiſeert, voor zoo veel den Kommandeur van het convoy zulks buiten prejuditie van de ſcheepen van zyn eigen natie eenighzins zal konnen doen.

„ 9. Hier op meine ik uwe Excellentie in 't voorenſtaande zeſte articul myner beantwoordinge te hebben gedient, ende hebbe ook dikmaals aan de Heeren van de Regeeringe deezer Landen, daar het occaſie gaf, vermaandt, dat de Middelandtſche zee niet buiten kruiſſende ſcheepen van deezen Staat en behoorde te werden gelaaten, ten reſpecte dat zulks zoo wel tot haar eigen prejuditie in tyden ende wylen zoude koomen te ſtrekken, als tot die van de gemeene Christenheit, ende dat het zullen beklaagen wanneer het niet zoo gemaklyk zal weezen te redreſſeeren, ende dit puir tot ontlaſtinge van myn gemoedt ende plicht.

„ 10. Hier op verklaare ik, gelyk het uwe Excellentie wel gevat heeft, dat het een het ander heeft geholpen, ende gelyk de ingezetenen deezer Landen hebben geparticipeert aan het geluk, dat de Franſchen ende Engelſchen conſiderable zeemaghten onlanghs in de Middelandtſche zee hebben gehouden, zoo hebben die ende andere natien in voorgaande jaaren ook voordeel genoo-

ten

ten van de ſcheepen die aldaar wegens deezen Staat zyn geëmployeert geweest; doch d'Engelſchen vreede makende met die van Algiers, gelyk de Franſchen hebben gedaan, ende deezen Staat daar mede in oorlogh blyvende, zoo zouden deszelfs ingezetenen ongelyk meerder prykel loopen, als wanneer dat Engelandt reſolveerde neffens de vereenighde Nederlanden defenſive te gaan.

„ Dit is het waar mede ik uwe Excellentie maar hebbe weeten te dienen, hoopende dat de zelve de goetheit zal believen te hebben van het geene niet wel gevat zoude mogen weezen, naa zyn groot en ryp oordeel, te vergoeden: ende waar ik de zelve in deeze of andere gelegentheit verder kan behulpzaam zyn, ben ik, des vermaandt zynde, altydt bereidt, als zynde, ende blyvende,

Weledele geſtrenge Heer,

Uwe Excellenties,

Ootmoedige Dienaar."

EENE BIJDRAGE TOT DE VOORTREFFELIJKHEID VAN DEN ROOMSCH-KATHOLIJKEN GODSDIENST.

(*Extract uit een' Brief uit Gent.*)

—— Op *Allerheiligen* hier aangekomen, bezocht ik onderſcheidene kerken, en zag, door gedrukte biljetten, geannonceerd, dat, in plaats van op zaturdag, den volgenden zondag de *Allerzielen*-dag zou worden gecelebreerd, onder andere ook door eene preek, bij welke gelegenheid, in de St. Baafs-kerk, eene ſchale zou rondgaan voor de zielen in het vagevuur.

Daar deze predikatien des namiddags zouden gehouden worden, ging ik 's morgens de Protestantſche godsdienstoefening op het ſtadhuis bezoeken. De prediker las ten tekst af, Luk. XVI: 22—25. Na eene inleiding, waarin hij het ongenoegzame der rede voorſtelde, ter beantwoording van al die vragen, welke wij over ons beſtaan, en den toeſtand na den dood,

konden doen, en de voldoening, die de Goddelijke openbaring deswege gaf, deed hij zijne toehoorders de belangrijkheid van den voorgelezen tekst gevoelen, en gaf verklaring van de zinnebeeldige uitdrukkingen, *schoot van Abraham*, *dragen der Engelen*, *hel*, *pijn*, *vlam*, enz. Daarop ging hij over, om zijne hoorders te bepalen bij de hoofdwaarheid, die in den voorgelezen tekst geleerd wordt, en bij den invloed, welken dezelve op ons behoort te hebben. Die hoofdwaarheid was: dat bij onzen dood ons lot beslist is, en onze ziel dadelijk maakt, wat zij in dit leven gezaaid heeft. Hij ontwikkelde dit kort, uit hetgene de tekst van Lazarus en den rijken man verzekert, en toonde de gronden aan; zijnde, het gezag van onzen Heer, dat voldoende is, al konden wij het volstrekt niet doorzien, — de regtvaardigheid, dat Lazarus vertroost werd, en de rijke man smart leed, — en het eigenaardige, dat dit *dadelijk* bij den dood plaats had. Hier opperde de prediker eene bedenking: of Lazarus wel geschikt was voor die zaligheid, welke het beeld van *Abrahams schoot* voorstelt; of men geene voorbereiding, zuivering, ontwikkeling van vermogens zou vooronderstellen. Doch, ook het voorbeeld van den moordenaar aan het kruis aanhalende, wien Jezus toezeide, noch dien dag met hem in het paradijs te zullen zijn, toonde de prediker aan, het belang van zulk een gezag, als dat van onzen Heer, hetwelk wij, willen wij Christenen heeten, als onfeilbaar moesten eerbiedigen, en van hetzelve tot de bekrompenheid van onze kennis omtrent alles, wat buiten den kring van onze ervaring ligt, en onzen volgenden toestand betreft, besluiten. Hierop ging hij tot het tweede stuk over; den invloed, dien die waarheid op ons moest hebben: *voorcerst*, erkentenis en dankzegging voor zulk een onfaalbaar onderrigt in zulk eene belangrijke zaak, — en voor onze erkentenis van dat Goddelijk onderrigt, als de eenige bron van godsdienstige kennis, en de eenige regel van geloof en wandel. Hier bleef hij zeer op staan, elschte van zijne hoorders, dat zij ook zijne prediking daaraan moesten toetsen, en alles verwerpen, hetgene, in plaats van uit die bron geschept, door hem, uit onzuivere bedoelingen, immer tegen het woord van God gepredikt mogt worden. *Ten andere* drong hij aan op *ernst*, ten einde dit korte leven, ons ter voorbereiding gegeven, daartoe te besteden, en gebruik te maken van dat hemelsch onderwijs, waardoor niet alleen

het

het leven en de onverderfelijkheid is aan het licht gebragt, maar ook de weg aangewezen, om tot het genot van dat heil te geraken. Terwijl hij, *ten derde*, uit het lot van Lazarus en den rijken man, de rijken aanspoorde, om zich als rentmeesters van hunne goederen te gedragen, en gaarne wat op te offeren, als de nood hunner stadgenooten, in het naderend winterseizoen, hunnen bijstand buitengewoon mogt behoeven; terwijl hij uit de zaligheid van Lazarus, onmiddellijk na den dood, allen vertroostte, die Lazarus geduld en lijdzaamheid bezaten, daarmede, dat hunne bekrompene omstandigheden en vermogens geen hinderpaal zullen opleveren, om, ontslagen van het ligchaam der zonde en des doods, voor het vol genot der zaligheid van een' Abraham en duizend anderen vatbaar te zijn. — Er werd van geene anderadenkenden gesproken, waarvan een groot aantal aandachtige toehoorders waren; en evenwel was het mij zoo, alsof de prediker zijne hoorders een tegengift wilde geven, tegen hetgene zij elders in het namiddaguur zouden hooren. Mogelijk dwale ik hierin; maar mij was het zoo.

's Namiddags, na eerst te zelfder plaatse over Matth. XX: 1—16 te hebben hooren prediken, begaf ik mij naar de kerk van St. Baafs, alwaar voor eene talrijke schare gepredikt werd — geloof ik — over *miserere mei*; want ik kwam, nadat de tekst was afgelezen. De prediker verhaalde eerst, dat de zielen der vromen, die nog niet genoeg voldaan hadden aan de Goddelijke gerechtigheid, eenige maanden of jaren *getourmenteerd* werden door de vlammen van het vagevuur, die als zoo vele straffen en kastijdingen waren van de Goddelijke gramschap. En na dit betoog, waarvoor volstrekt geen gezag — zeker omdat het overbekend is — werd bijgebragt, maar waarin mij dit vreemde beeld trof: *dat de zielen door onverbreekbare koorden aan die onuitbluschbare vlammen gekluisterd waren!!!* ging de redenaar over, om de barmhartigheid der levende voor die *getourmenteerde* zielen in te roepen, en hen tot gebeden en offeranden op te wekken. Daartoe voerde hij *eerst* de zielen sprekende in, welke hare kinderen, echtgenooten, broeders of andere achtergelaten vrienden te hulp riepen, en hun verwijtingen deden, dat zij die huizen, landen, goederen, kostbaarheden, welke zij nagelaten hadden, misbruikten, en niet aan haar gedachten, die zoo veel *pijn leden in de vlammen*. *Vervolgens* trachtte hij zijne toe-

toehoorders tot milddadigheid op te wekken, door de voorstelling van de pijnen en smarten, die deze hunne bloedverwanten en geliefde afgestorvenen leden; welke voorstelling geschiedde door de vergelijking van de pijn, die het ons veroorzaken zou, indien wij onzen vinger in eene brandende kaars staken voor eenige oogenblikken, en hoe wij dan huilen en kermen zouden van pijn, daar die zielen in groote vlammen zich bevonden, en dat gedurende maanden en jaren. Doch indien dit zijne hoorders niet kon bewegen; dan moest hij er, *ten derde*, nog bijvoegen, dat hun eigenbelang het van hen vorderde: want dat barmhartigheid zou wedervaren, die barmhartig waren geweest; en men die barmhartigheid door bidden en offeren voor de zielen in het vagevuur kon uitoefenen. Eindelijk werd deze preek besloten met een gebed, tot den Heer *Jezus* gerigt, om barmhartigheid voor de zielen in het vagevuur, en dat Hij één druppel van zijn bloed in de plaatse des vagevuurs mogt zenden, om daarmede die ongelukkige zielen te bedauwen.

Ik overzag de menigte met innig medelijden, welke het nu weder eene week met dit zielevoedsel doen moest, en dacht bij mijzelven: wel te regt heeft de Heer LE SAGE TEN BROEK, de Notaris, gezegd, dat men niet veel over het vagevuur moet *navragen*: dit kan het ook niet velen. Ongelukkig is het echter, dat men niet over dit onderwerp prediken kan gedurende drie kwartiers, zonder er te veel van te zeggen, en aanleiding tot vele vragen te geven, die men nimmer beantwoord krijgt, op eene zekere wijze, dan door de gelijkenis van Lazarus en den rijken man, en de taal van Jezus tot den bekeerden moordenaar: *Heden zult gij met mij in het paradijs zijn.*

Ik zou u vele bijdragen tot de voortreffelijkheid van den Roomsch-katholijken godsdienst, uit mijn dagverhaal gedurende mijne reize door de zuidelijke provincien, kunnen geven; alleen deze eene nog.

Toen ik te *Luik* was, bezocht ik de cathedrale kerk, en las de *affiches*, in het portaal der kerk aangeplakt; daar las ik in één derzelve eene bittere klagte, dat gedurende het gebed van *veertig uren* — een voorregt, door een' vorigen Paus aan de godsdienstige *Luikenaars* vergund — Jezus Christus op den autaar was uitgezet, doch dat er geen aanbidders waren. Om dit te verhelpen, hadden eenige gegoede vrienden zich ver-

vereenigd, om te *contribuëren*, ten einde anderen door giften tot dien godsdienstpligt op te wekken, die dan tevens voor die weldoeners moesten bidden; wordende de namen der Directeuren van dat fonds opgegeven, benevens de woonplaats van den Secretaris, waar alle godsdienstigen, die belang ſtelden in de voortduring en inſtandhouding van het 40 uurs gebed, konden inteekenen. — „ Dat bij bloze, die nu nog de voortreffelijkheid van den Roomsch-katholijken godsdienst wil betwijfelen!" dacht ik. „ Neen, zulke middelen bezit het Protestantismus niet, om het verval in het godsdienſtige te herſtellen!" Of echter op deze gehuurde bidders niet toepaſſelijk is, hetgene Jezus Matth. VI zegt: *zij hebben hun loon weg*; en of deze voortreffelijkheid van den Roomsch-katholijken godsdienst wel veel proſelyten zal maken onder hen, die het daarvoor houden, dat *aanbidden in geest en waarheid* de ziel is van het Christendom, hieraan zult ge wel met mij willen twijfelen. Ik moet afbreken, en noem mij, enz.

Gent, den 3 Nov. 1816.

P. S. Morgen viert men St. Hubert, en men verkoopt in de kerken gewijd roggebrood voor de honden, tegen de dolheid of watervrees! Wie denkt, bij dezen trek van voortreffelijkheid, niet aan Joan. II: 16b? Om van dezelve overtuigd te zijn, moet men niet alleen LE SAGE TEN BROEK's ſtukje lezen, maar ook in *België* reizen; dan heeft men *theorie* en *praktijk* bij elkander in oppoſitie.

TREFFEND VOORBEELD, TER WAARSCHUWING TEGEN HET VERWEKKEN VAN ANGST EN SCHRIK.

Eene ware Gebeurtenis.

(Medegedeeld door den Heer W. H. WARNSINCK, BERNSE.)

Het was op eenen herfstavond, dat de Heer ...., Overſte in *Franſchen* dienst, destijds te *Bordeaux* vertoevende, zich in een talrijk gezelſchap zijner vrienden en bekenden bevond. Het ſpel was geëindigd —. de gasten hadden zich aan tafel gezet; en nu viel het geſprek op allerlei onderwerpen: ten laat-

laatste liep het onderhoud, dat zelfs tot na middernacht voortduurde, over geestverschijningen en spoken.

Zoo als het gewoonlijk bij zulke gesprekken gaat, ging het ook hier: al spoedig verdeelde zich het gezelschap in twee, van elkander verschillende, partijen, welke, met gelijke drift, het wezenlijk bestaan van geestverschijningen en spoken staande hielden of ontkenden.

Tot de laatstgenoemden behoorde mede de Overste, die, meer dan iemand, op stouten toon, allen wezenlijk bestaan van spook of verschijning loochenende, zijne redeneringen eindelijk besloot met de verklaring: „ dat niets, hoegenaamd, „ immer in staat zoude kunnen zijn hem eenigen den minsten „ schrik aan te jagen; dat hij eenen ieder vrijheid gaf, zulks, „ bij hem, op alle mogelijke wijzen te beproeven; en dat „ hij zich vrijwillig verbond tot het geven van eenen luis„ terrijken maaltijd aan het gezelschap, te zijnen koste, in„ dien men hem de betooning van de minste vrees, bij eeni„ ge zoogenaamde spokerij of verschijning, van wat aard „ ook, zoude kunnen te laste leggen."

Deze soort van uitdaging werd al aanstonds door sommigen uit het gezelschap aangenomen; wederkeerig zich verbindende tot het bekostigen van den genoemden maaltijd, indien de Overste de te nemene proeve onverschrokken doorstond.

Elk der aanwezigen tot getuige der wederzijdsche verbindtenis en het deelgenootschap aan het *souper* geroepen zijnde, scheidde het gezelschap ten laatste, en men wenschte elkander, wederkeerig, goeden nacht.

Nu verliep de eene week na de andere. De Overste liet niets na, bij het ontmoeten der leden zijner tegenpartij, hen nu en dan te herinneren aan de gedane weddenschap en den maaltijd. Er gebeurde echter niets. De onverschrokken man hield op over deze zaak te spreken, en besloot met er zelfs niet meer aan te denken; vermoedende, dat zulks met zijne vrienden ook wel het geval zoude zijn.

De Overste had, gedurende zijn verblijf te *Bordeaux*, zijn' intrek genomen in eene van die, bijzonder uitgestrekte, woningen, alwaar vele huisgezinnen tevens onder één dak huisvesten, dikwerf zonder elkander meer dan bij name te kennen. Dit was ook het geval met den Overste: gedurende zijn kortstondig verblijf had hij met de boven en nevens hem wonende lieden weinig of veel geene bekendschap gemaakt.

maakt. Twee kamers, nevens een vertrekje, voor zijn' knecht, op de onderſte verdieping van het huis, maakten zijne woonplaats uit.

Na het voorgevallene op den bewusten avond waren nu, ongeveer, drie maanden verloopen. Op eenen ſomberen wintermorgen wordt er, terwijl de Overſte het ontbijt neemt, aan de deur zijner kamer geklopt; hij opent dezelve, en — een meisje treedt het vertrek binnen, met de uitdrukking der droefheid op het gelaat: „ Mijnheer! — zegt zij — vergeef „ mij, wanneer ik u een oogenblik ſtore. Mijn vader, met „ wien ik, lange jaren, ſedert het overlijden mijner moeder, „ alhier te zamen woonde, is, na eene kortſtondige ziekte, „ overleden, en de dag van morgen is te zijner begraving „ beſtemd. Nog heden verwacht ik mijne eenige zuster, buiten de ſtad woonachtig, alhier, ten einde de plegtigheid „ der begrafenis bij te wonen. Ongelukkig heeft dit meisje, „ van hare vroegſte jeugd af, een' onverander lijken affchrik „ voor eenen doode gehad; en het zoude haar niet mogelijk „ zijn, een enkel uur op mijne kamer door te brengen, in „ tegenwoordigheid van het lijk onzes vaders; hoezeer zij „ dien braven man, bij zijn leven, opregtelijk beminde. In „ dezen nood wende ik mij tot u, Mijnheer! Ik bid u, de „ ongelukkige zwakheid mijner zuster te hulpe te willen komen. Ik ſmeek u, mij toe te ſtaan, dat de overledene, „ voor dezen enkelen nacht, in uwe kamer mag geplaatst „ worden, en daar vertoeven tot het uur der begrafenis."

Dit verzoek werd met vele tranen en zigtbare gemoedsbeweging vergezeld en aangedrongen. De Overſte had hetzelve met bedaarde oplettendheid aangehoord. Een ander, minder moedig en goedhartig, zou voorzeker, al ſpoedig, allerlei verontſchuldigingen hebben ingebragt: dan, de Overſte had, op het hooren van het verlegen meisje en haar dringend verzoek, reeds zijn' beſluit genomen. Hij rigtte zich tot haar, en ſprak: „ Ik zou welligt uw verzoek kunnen affiaan: ik „ wil dit echter niet: ten gevalle van u en uwe beklagenswaardige zuster, wil ik u van dienst zijn. Wat zegt mij „ de tegenwoordigheid van eenen doode? Op het ſlagveld zag „ ik er zoo vele duizenden! Uw verzoek, Mejuffer! wordt u „ ingewilligd. Ik zal aan mijn' knecht de noodige bevelen „ achterlaten, om het lijk uws vaders, heden avond, hier te

„ ont-

„ ontvangen. Zie daar (op het binnenvertrek wijzende) de „ plaats, waar hetzelve verblijven kan."

Met zigtbare dankbaarheid werd deze bewilliging aangehoord, en de bedrukte dochter verliet den Overſte, onder hartelijke betuigingen wegens hare verpligting aan hem voor zijne ongehoudene goedheid.

Na het vertrek van het meisje, maakte de knecht, die bij het geſprek tegenwoordig was geweest, wel eenige bedenkingen; maar de Overſte achtte het beneden zich, op dezelve te antwoorden, en zette zich weder aan tafel, zonder eenig verder nadenken omtrent dit voorval, hetwelk, door deszelfs natuurlijke houding, bij hem geen' den minſten argwaan deed bovenkomen.

Het werd middag. De Overſte was uitgenoodigd, het overige van den dag in gezelſchap zijner vrienden door te brengen. Hij kleedde zich; en, zijne woning verlatende, gaf hij aan zijnen bediende de noodige bevelen tot de ontvangst en plaatſing van het bewuste lijk.

Een uur vóór middernacht keerde de Overſte naar zijne woning terug. Hij zoude, zelfs bij het intreden van zijne kamer, aan de tegenwoordigheid van den doode niet eens gedacht hebben, indien hem dit niet door zijnen knecht ware herinnerd geworden. Deze laatſte vertrok, en liet den Overſte alleen.

Nu begaf zich de onbeſchroomde man in het vertrek, waar men de doodkist had geplaatst, haalde vandaar zijn ſchrijfgereedſchap, en, niet gewoon vroegtijdig zich ter rust te begeven, begon hij het opſtel van eenen brief aan een' zijner bloedverwanten.

Intusſchen naderde ongemerkt het uur van middernacht. De ſtilte van denzelven doet het dof gebrom der klokken te ſterker hooren. Eindelijk hebben deze hare twaalf ſlagen in het luisterend oor doen dringen, en de vroegere ſtilte heerscht weder alom. Op éénsdoet zich nu, in het achtervertrek, een dof geſtommel hooren, onmiddelijk gevolgd door een ſterker geluid, blijkbaar veroorzaakt door het afwerpen van het dekſel der aldaar geplaatſte doodkist. — Wat de Overſte, bij het vernemen van dit gerucht, gedacht, en of hij zich, in dit oogenblik, aan de vroeger gemaakte weddenſchap al dan niet herinnerd hebbe, — dit heeft de uitkomst met een' digten ſluijer bedekt. Genoeg, de moedige man aarzelt

geit geen oogenblik. Altijd een paar met ſcherp geladene piſtolen gereed hebbende, begeeft hij zich, met de piſtool in de eene en het licht in de andere hand, naar het bewuste vertrek, en opent de deur. Daar ſtaat nu de gewaande doode naast de geopende kist, met de eene hand op dezelve wijzende, en met de andere den Overſte, veelbeteekenend en bij herhaling, tot zich wenkende.

De heldhaftige voorſtander van het rijk der waarheid ziet dit, maar bedenkt zich geen oogenblik. „Spreek, of ik geef vuur!" is zijne taal, en — een met nadruk herhaald wijzen en wenken is het eenig antwoord van het verſchijnſel.

De piſtool gaat af. Dan, hoe groot moet de verwondering van den Overſte geweest zijn, toen de kogel, waarmede het ſchietgeweer door hem bevorens geladen was, hem door den vermeenden doode wordt teruggeworpen!

Deze onverklaarbare omſtandigheid ontzet maar verſchrikt onzen held niet: de andere piſtool is hem nog overig; in een oogenblik keert hij met dezelve terug.

„Spreek, of ik geef vuur!" met eene donderende ſtem uitgeſproken, is andermaal zijne taal, — en hij ontvangt andermaal het vorig antwoord.

Het tweede ſchot is nu gelost; dan — in plaats van de verſchijning te treffen, gedraagt zich dezelve als een onkwetsbaar wezen, en werpt het afgeſchoten lood zijnen beſtrijder al wederom terug.

Mogelijk begon, in deze verſchrikkelijke oogenblikken, het hart van den Overſte wel eenigzins te wankelen; dan, het hoofd zat hem nog op de regte plaats. De piſtool weggeworpen hebbende, grijpt hij zijnen degen, vermoedelijk om hiermede, van meer nabij, de ſchrikgedaante te dwingen zich te ontmaskeren; hij grijpt dien; dan — tot overmaat van ramp en ontzetting — het ſtaal weigert hem ditmaal den gehoopten dienst. Wat hij ook poge, het zijdgeweer is met geene mogelijkheid uit de ſcheede te trekken. Inmiddels nadert het ſpookſel met eenen zeer langzamen tred, beſtendig wenkende en zwijgende. Dit oogenblik is ontzettend: alles, wat zich in hetzelve voor de zinnen van den Overſte opdoet, is verſchrikkelijk en vreesverwekkend. De eindelijke beſliſſing nadert. Hij ſtelt, als eene laatſte poging, alle zijne krachten in het werk, om het ſtaal aan de ſcheede te ontrukken. Ook dit is vergeefs. Nu, daar hem alles een ontzettend raadſel

is en blijft, en hem elk middel van verdediging ontbreekt, verlaat hem zijne koene onverſaagdheid — zijn zenuwgeſtel ontvangt eenen geweldigen ſchok — angst en ſchrik grijpen hem op het hevigſte aan, en, met zijne handen vastgeklemd aan degengevest en ſcheede, ſtort de ongelukkige, levenloos, ter aarde.

Zoo viel de moedige man, na het mislukken der derde proeve, waar welligt een ander, reeds bij het mislukken der eerſte, zijn behoud in de vlugt zoude gezocht hebben, en menigeen deze eerſte proeve niet eens zoude hebben doorgeſtaan! Zoo viel hij, als een beklagenswaardig offer van zijne, mogelijk wat overdrevene, kloekmoedigheid! Zoo viel hij, als een ontzettend voorbeeld ter waarſchuwing tegen het verwekken van bovenmatigen angst en ſchrik!

Het zal den oplettenden lezer van dit verhaal, op eene waarachtige daadzaak gegrond, reeds van zelve gebleken zijn, dat hier alleen vermomming en bedrog plaats vond. Ter nadere opheldering, diene nog het volgende:

De partij van den Overſte had, om de gemaakte weddenſchap zeker te winnen, opzettelijk zoo vele maanden laten verloopen, ten einde hem te doen vermoeden, dat men deze zaak reeds uit de gedachten had geſteld. Het verhaal van het meisje was logenachtig verzonnen, en hare geſpeelde rol louter bedrog. De doodkist, waarin zich een levende bevond, was, met weinig moeite, zoodanig vervaardigd, dat dezelve van binnen konde geopend worden. Het gewaande lijk was, in tegenwoordigheid van den knecht van den Overſte, beneden gebragt: deze was, na de verrigting hiervan, naar zijne kamer gegaan, daar de tehuiskomst van zijnen meester afwachtende. De gewaande doode had zich deze gelegenheid ten nutte gemaakt, om de kogels, waarmede de pistolen geladen waren, af te draaijen, en den degen zoodanig in de ſcheede te bevestigen, dat dezelve met geene mogelijkheid konde getrokken worden. De Overſte gaf dan ook nu, buiten zijn weten, met los kruid vuur; terwijl het ſpookſel, dat de kogels met zich had genomen, dezelve gemakkelijk konde terugwerpen. Dit alles moest dienen, om den Overſte in den waan te brengen, dat hij met eene bovennatuurlijke verſchijning te doen had, welke niet ſlechts het gevaar van kruid en lood trotſeerde, maar zelfs den ſpot dreef met elken aanval. Het beklemmen van den degen moest tot hetzelfde ontzettend einde dienen; en, helaas! het doel van al

dit

dit angst- en ſchrikwekkende werd op de ontzettendſte en in de gevolgen ongelukkigſte wijze bereikt.

Mogt deze treffende gebeurtenis tot eene ernſtige waarſchuwing ſtrekken tegen het verwekken van allen angst en ſchrik bij anderen; eerst en vooral bij kinderen en jonge lieden, maar ook zelfs bij de moedigſte menſchen! De gevolgen kunnen, blijkens het verhaalde, allertreurigst en ontzettendst zijn.

HET LEVEN VAN EEN' FIAKER, OF HUURKOETSIER.

(Uit het *Fransch* van PIÉMOUILLÉ.)

Men zou denken, dat een Fiaker een erbarmelijk leven leidde? — in 't geheel niet! hij leeft met de groote lieden om 't best. Met het aanbreken des dags ſtaat hij op, en treedt voor zijne ſtaldeur, om te zien, wat weder het is. „Haal de D.....!" zegt hij geeuwend, „het is het ſchoonſte weder van de wereld." Of: „God dank! het zal vandaag een infaam weêr zijn." — Is dit niet geheel de gewaarwording eens rijken ſpeculants, die de couranten leest? Het zal vrede worden... o wee! — oorlog... nu wrijft hij in de handen en grinnikt. Of: er zal duurte, hongersnood ontſtaan... bravo! — elders is de oogst voordeelig... jammer!

Vloekend roskamt de Fiaker zijne paarden, vloekend ſpant hij ze aan, en met zweepſlagen drijft hij ze op het plein; daarentegen heeft hij zijn rijtuig fluitende ſchoongemaakt. — Is dat niet volkomen de handelwijze der groote lieden, die met hunne meubelen veel zachter omgaan, dan met hunne domesticken?

Daar laat zich in de verte een man kijken, dien men het aanziet, dat hij eene fiaker noodig heeft. Terſtond rennen er zes op hem los. Hij kiest de beste, maar — hij neemt haar bij het uur, en nu *kruipt* de fiaker voetje voor voetje. — Zoo loopt men in de wereld om ambten, en kruipt in de waarneming van het ambt.

De Heer, die de fiaker gehuurd heeft, maakt een bezoek. Terugkomende, vindt hij de paarden afgetoomd, en den koetſier in de kroeg. — Het beeld eener kanſelarij, welker Chef vandaag niet verwacht wordt.

Thans rolt de fiaker voort. Een vrachtwagen komt den

koetsier te nu; hij loopt gevaar zijn rijtuig onverre gewor-pen of gebroken te zien; zijne scheidende tong en de zweep in de vuist helpen hem er eindelijk door, en terstond daarop overrijdt hij zelf eene kleine kabriolet, om welke hij zich verder niet bekommert. — Alzoo de man van de wereld, die gewichtig schreeuwt, wanneer een magtiger hem aantast, maar zonder bedenken den onmagtigen op zijde stoot.

Niemand ter wereld kan zijne levens- of ten minste reis-gezellen vrijer kiezen, dan de Fiaker. Om 9 ure des mor-gens, &c. v., heeft hij in *Parijs* de keus tusschen eene sup-pliante, die haren man eene proviand-leverancie bezorgen wil, en haren minnaar van de Conscriptie vrijmaken; een' nieuwsgierigen vreemdeling, die den plantentuin en daarna het Muzeum bezoeken wil; [thans valt er zeker noch te lever-en, noch te kijken; de gedaante, doch niet de zaak, is veranderd;] een' solliciteur om eene opengevallene plaats in het Instituut, die 144 bezoeken heeft af te leggen, en te spreken van de boeken, die hij — niet geschreven heeft, maar nog schrijven wil; of een makelaar, die rondrijdt om geld tegen papier in te ruilen.

Om 12 ure zijn er weer andere bezigheden. De oude too-neelliefhebbers rijden naar de repetitien, of een paar jonge Incroyabels naar *Bagatelle* om elkander overhoop te schie-ten, of de lekkerbekken zoeken een *dejeuner à la fourchette*.

Om 3 ure verschijnen de dames in de *Tuilerien*, om de zon te zien opgaan, of spoeden zich naar het *Palais Royal*, om met de modekraamsters te snappen.

Om 5 ure beginnen de *dines*. Wel den Fiaker, die zich dan in de voorstad *St. Germain* bevindt! Hij is zeker, tot een' rid naar de *Chaussée d'Antin* te zullen gehuurd worden.

Om 7 ure lokken de schouwburgen uit. Jammer inderdaad, dat de vlammen het *Odeon* verteerden! Toen daar nog ge-speeld werd, kon de Fiaker er op rekenen, voor *Menschen-haat en Berouw* bevracht te zullen worden.

Om 11 ure gaat de schouwburg uit. Dan worden tot mid-dernacht bezoeken afgelegd; er wordt gedanst tot 1 ure, en gespeeld den ganschen nacht door.

Men ziet, dat in de hoofdstad van het *groote* rijk niets gewigtigs geschiedt, waaraan de Fiaker geen deel neemt. Men voege er bij, dat de Fiakers thans met de equipages der rijkste lieden wedijveren, gelijk dezen de plaats oprijden, en bij-

bijna tot in de kamers dringen. De Heeren der equipages en de Fiakers schijnen somtijds oude kennis te vernieuwen!

DE KEIZERLIJKE GROOTMOEDER.

Keizerin MARIA THERESIA was sedert den dood van haren Echtgenoot, FRANS I, in 1765 overleden, noch bij de vermakelijkheden van het Hof, noch ten Schouwburge verschenen. Het was den 19 Februarij 1768, dat zij des avonds, in haar nachtgewaad in 't kabinet arbeidende, door een' Courier van *Florence* tijding bekwam van de geboorte van haren Kleinzoon, FRANS. Zonder eenig geleide, vliegt zij, door de voorzaal en de daaraan palende gangen, in den Schouwburg bij het paleis, opent driftig de *loge* van het Hof, dringt door alle Kamerheeren, Aartshertogen en Aartshertoginnen, onverwacht en ongekend, tot aan den voorkant der *loge* heen, en roept, met eene verrukte stem, in de kunstelooze taal van haar volk, het *parterre* toe: *Der Leopold hat a Bueb'n!* (LEOPOLD *heeft een' Jongen!*) (*) — Iedere uitdrukking is te zwak, om de uitwerking dezer woorden te beschrijven.

(*) De tegenwoordige Keizer.

BIJ DE OVERWINNING OP ALGIERS.

Triumf! de menschheid is gewroken;
Aan 't regt der volken is voldaan.
Triumf! het outervuur ontstoken;
Hef 't lied der overwinning aan!
Triumf! zie Neêrlands zeebanieren,
Met roem ontkronkeld, statig zwieren,
Aan de Algerijnsche kust geplant!
Triumf, o volken! Neêrlands helden
Doen Waterloo's gedenkslag gelden
Aan Afrika's verwijderd strand.

Triumf, Europa! wij herleven.
Wie Neêrlands zeeleeuw smaadheid doet,
Dien teistren RUITER's dappre neven
Voor d'onberaden overmoed.

Wendt, volken, 't oog naar ginder'sche stranden;
Ziet de Algerijnsche vloot verbranden:
Dit deden Brit en Batavier.
Hoort Neêrlands donder vreeslijk klatren!
Hoe knalt de sloude schrik der watren
Voor de eer der vrije zeebanier!

Wie tuchtigden u? — Spreekt, barbaren!
Wie offerden uw roofstad op
Aan al het leed der vroegre jaren?
Wie spleten u den tijgerkop?
Getuigt, ontembre woestelingen,
Getuigt, wier vuist u kon bedwingen!
Wie hadt gij honend aangerand? —
Ja, brult: „Europa's waterleeuwen!" —
Hoort, volken! hoort het, latere eeuwen!
't Was ALBION met NEDERLAND.

Nu nog den kop eens opgesteken,
Den muil nog eenmaal opgesperd!
Op, tijgers! komt de schandstraf wreken,
Die op u neêrgeblikstemd werd!
Op! hebt gij lust — op, schrik der stroomen!
Of zijn de krachten u benomen?
Krimpt dan van woede, barst van spijt!
Maar leert de ontzagbre kruisvlag vreezen,
Of — schriklijk zal het vonnis wezen,
Bij de uitkomst van den tweeden strijd.

Maar neen! wij zijn aan u gewroken;
Reeds ligt uw roofnest half vernield;
De boei der Christnen is verbroken,
Die ge in dat hol gekerkerd hieldt.
Waagt ge andermaal, ons aan te randen,
Weêr op Europa's wal te landen,
Verhit op roof, belust op bloed;
Dan komen we u dien trots vernoêren,
En u ontzag en eerbied leeren
Voor onzer strijdren heldenmoed.

Triumf!

Triumf! juicht, nijvre handelaren!
Zendt nu de rijke lading uit:
Want op de Middellandſche baren
Werd 's roovers euvelmoed geſtuit.
Triumf! juicht, ſcheeps- en visſchers-gasten!
Geen Moor, die meer u aan durft tasten;
Steekt vrij en veilig van uw reê.
Waar Brit en Batavier verſchijnen,
Daar moet ſtraks de Afrikaan verdwijnen,
Daar zijt gij op de vrije zee!

Triumf, ô dappre vlotelingen!
Triumf, o achtbre heldenſtoet!
Europa zag u 't pleit voldingen;
Gij wreektet Bona's martelbloed.
Hoort onze dankbre zangen galmen!
Wij ſtrooijen blijde zegepalmen,
Zet gij den voet op Neêrlands grond.
Triumf! de menschheid juicht u tegen:
Uw heldenarm verwierf den zegen
Van 't glorierijkſte vreêverbond.

Triumf! triumf, manhafte braven!
Al is de vrede duur betaald,
Uw bloed bleef Neêrlands glorie ſtaven,
Den roem, bij Waterloo behaald.
Neen! 't menschdom zal het nooit vergeten,
De laatſte nazaat zal het weten,
Wat gij voor 't regt der volken deedt.
Triumf! Als eens Algiers zal vallen,
Dan wijst men nog van 't puin der wallen,
Waar EXMOUTH met CAPELLEN ſtreed.

Utrecht, Sept. 1816. J. B. CHR.

AFSCHEIDSREDE VAN DEN GROOTEN TOONEELSPELER NAPOLEON BUONAPARTE, NA DEN SLAG BIJ LA BELLE ALLIANCE.

Tooneelbeminnaars al te gader,
Die men hier thans verzameld ziet,
Duldt, dat ik u demoedig nader,
Bij 't ſpelen van 't *Wilhelmus*-lied!

Ik acht mij zeer aan u verbonden,
(Gij weet, ik minde *Holland* teêr!)
Dat gij me, in mijne laatſte ſtonden,
Bewijzen wilt de laatſte eer.

Ik ben dan (zonder roem te melden)
Schier alle rollen doorgegaan.
Gemeenlijk ſpeelde ik *Eerſte Helden:*
(Wat waart gij daarvan aangedaan!)

Op 't groot Tooneel, met de eerſte bollen,
Den *Intriguant*, den *Sansculot*;
Somtijds ook de *Eedle Vader-rollen*;
Doch 't best (behalve *Don-Quichot*)

Gelukten mij die der *Tirannen*,
Zoo meesterlijk geëxecuteerd,
Dat ik zelfs Vorſten heb verbannen,
En Satan heeft geäpplaudiſeerd.

Maar och, (dit is het lot der vromen!)
Voor dank ontving ik ſmaad en hoon.
'k Heb daarom mijn congé genomen:
Want ondank is des werelds loon.

Doch, eer ik mij den kost ga koopen
Op 't Eilandshofje *St. Heleen*,
Laat mij de rollen eens doorloopen,
Waarin ik *eenig* was, zoo 'k meen.

't Mogt,

't Mogt, in mijn jeugd reeds, mij gelukken
Met glans te streven naar de faam,
In een der Groot-Spektakelstukken;
Toulon belegerd, is de naam.

De Mammeluksken was mijn tweede;
'k Trad daarin op als *Muzelman*:
Maar SIDNEY SMITH verstond geen rede,
En NELSON sloot het ganesche plan.

Om deez Theaterwond te heelen,
Ging ik, van ergernis half ziek,
Den *Eerslen Burgemeester* spelen,
In 't Melodrama: *De Republiek.*

Toen werd een nieuwe Klucht gegeven;
Zij heet: *De Wereldmonarchij.*
Ik speelde NERO naar het leven,
Nog naarder dan de *Algiersche Dey!*

'k Deed *Zwitserland bevrijd* studeren,
En speelde den *Bemiddelaar*;
Het Rijnverbond ook repeteren,
En stelde den *Beschermer* daar.

Och, was het daarbij nog gebleven!
Maar, 'k wilde *Rusland's* Hoofdstad zien;
Daar een Representatie geven,
En *Spanje* mijn talenten bien.

Dat was nu zeker overbodig;
Maar, 'k had een' hongerigen Troep:
Dat volkje heeft verbaasd veel noodig,
En stikt mer met geen *Fransche* soep.

Het *Spaansche* goud was mijn bedoelen;
Maar 'k vond de peper magtig heet:
't Was enkel om mij te verkoelen,
Dat ik den togt naar *Moskou* deed.

Ik

Ik gaf *De Roovers*, Die Barbaren!
Vond ooit Acteur zich dus geplaagd?
Zoo ſchoon ik 't werk ook dacht te klaren,
Werd ik ſtraks van 't Tooneel gejaagd.

Ik ſchud de jagtſneeuw van mijn kleêren,
En ſluip gelukkig heelshuids door.
Nu wilde ik nog een Stuk proberen:
De Hoogmoed gaat den Val ſteeds voor.

'k Ging, om de blaam weer af te vegen,
Te *Leipzig* op de Jaarmarkt ſtaan:
Maar 't Volk won, zonder pas te vragen,
Heel tot *Parijs* toe met mij gaan!

Om van deze eer mij te verſchoonen,
Rolde ik in haast de matten op,
Om ſtil op *Elba* te gaan wonen,
En gaf nu het Tooneel den ſchop.

Ik wilde bouwen, ſchrijven, lezen;
Maar och! 't verveelde mij weldra:
De Speelzucht laat zich niet genezen;
Men wil Acteur zijn, 't ga hoe 't ga.

Ik ging dan ſcheep, en landde weder.
Een nieuw Tooneelſpel, nieuw geluk!
En o! de intrigue was zoo teeder:
Het Meiveld, Groot-Spektakelſtuk.

Ik kon van drukte naauwlijks ſlapen.
De Decoraties waren ſchoon.
Het Volk ſtond, als verſtomd, te gapen,
En midden-in een gouden Troon!

Dat was eerst kunst van declameren,
En keur van zoete hartetaal!
Het ging een' mensch door al zijn kleêren.
Maar — 't was mijn laatſte zegepraal.

Want

Want ach! Fortuin's ondankbre nukken
(Ik vlocht die Prij zoo vaak een' krans)
Verknoeiden me een der jongſte Stukken;
Het heet.... het heet: *La Belle Alliance.*

Daar heeft men mij fataal geſlagen,
En leelijk bij den neus gehad!
Ik kroop ter ſluik in mijnen Wagen,
En koos in ſtilte 't hazepad.

Men dwong (wat hoon!) mij, om te wandlen.
'k Was altijd kiesch op 't punt van eer:
Geen Kunstnaar laat zich dus behandlen;
Ik ſpeel thans voor de laatſte keer.

Maar 'k weet, daar ik van u moet ſcheiên,
Die mij voor 't laatst uw bijzijn ſchenkt,
Dat gij (en 'k mogt van blijdſchap ſchreijen!)
Gewis nog lang aan mij gedenkt.

Hoe vaak kwam u mijn gunst vereeren,
Eer mij Fortuin nog had verzaakt!
'k Had graag al mijn Theaterkleêren
Aan 't *Amſterdamsch* Tooneel vermaakt.

Ik had verſchot van Ridderorden,
Een Kroon, een' Keizersmantel — maar
Dit ſtalen die vervloekte Horden,
En *dat* nam BLUCHER, die Barbaar!

Die rijdt nu trotsch in mijnen Wagen,
En zet mijn' Hoed op zijnen kop,
En ſchijnt er weinig naar te vragen,
Al doe ik een verkoudheid op.

(*Men hoort Krijgsmuzijk.*)

Daar komen die verdoemde *Pruiſen!*
Zij weten, dat toch nu en dan
(Men zou zich zegenen en kruiſen!)
NAPOLEON ook loopen kan.

Nu,

Nu, ik vertrouw dan op mijn beenen:
Want zelfbehoud is de eerste pligt.
Zou ik, om een paar blaauwe schreenen,
Mijzelv' berooven van het licht?

Neen! 'k Ben nog tot iets groots geboren.
Want niet, dat NAP zich ooit doorschiet!
Heb ik dan ook alle eer verloren,
'k Verlies de zucht voor 't leven niet.

Dat weten mijn getrouwe *Franschen*,
Daar niets hun „ Leev' de Keizer!" stuit;
Ja; moest ik ook ter Helle dansen,
Zij wierp mij, meenen zij, weer uit.

Maar neen! Kom ik daar eens togeren,
Ik steek den Duivel naar de kroon,
Laat hem knaphandig fusilleren,
En ik — ik zet me op zijnen Troon!

Oct. 1816. IJ. (*)

(*) *Vrij* gevolgd naar het *Hoogd.* van KOTZEBUE, door den Hr. VOGEL onlangs op den *Amsterd. Hoogd. Schouwburg* voorgedragen.

GELUK.

Noch Erfregt, noch Geboort', slechts Deugd maakt groot of klein:
Een Koning zelfs kon Slaaf, een Slaaf kon Koning zijn.

Naar MEISZNER. K.....

AAN BELLA.

Ik waande in u 't geluk mijns levens,
En vond de bron van mijne smart:
Want in uw' blikken heerscht de zomer;
Maar ach! de winter in uw hart.

Naar HAUG. K.....

MENGELWERK.

DE VADERLANDSCHE LETTEROEFENAARS AAN HUNNE MEDEBURGERS, BIJ DEN AANVANG DES JAARS MDCCCXVII.

Landgenooten!

Terwijl ons zestiende nommer in het licht verschijnt, om den gewonen kring te sluiten, heeft het zeventiende jaar der loopende eeuw ons reeds zijne nieuwe baan geopend. Dit maakt gezegde N°. XVI tot eene soort van JANUS, die met het verledene en de toekomst gelijkelijk kennis houdt. En hoezeer wij, *Letteroefenaars* bij uitnemendheid, ons anders meestal aan het terugzien houden, alsof wij de oogen achter in het hoofd hadden geplaatst; hoezeer dit misschien ook tot de kennelijke en kenmerkende eigenschappen van alle grondige letterkunde behoort, die de speculatie voor de kooplieden, en voor dezulken laat, die op loutere vooronderstellingen, op *behoeften* (misschien wel in den zak) luchtkasteelige theorien en stelsels bouwen; zoo bekruipt ons toch bij opgemelde gelegenheid somtijds de lust, om ook eenmaal van de toekomst, of eigenlijker van het tegenwoordige, de smalle brug tusschen *geweest* en *zal*, een enkel woord te spreken.

„ *Veel geluks in het nieuwe jaar!*" — dit toch is de wensch van iedereen op den dag der verschijning van ons No. XVI. En waar eenige ernst en nadenken met dezen wensch vergezeld gaan, daar volgt niet zelden eene nadere verklaring van hetgeen men eigenlijk door *veel geluks* verstaat. De algemeene grondslag dezer verklaring is meestal, dat het *beter* mag worden; waarbij, naar omstandigheden, komt: dat de hoop vervuld, of de duistere toekomst moge worden opgehelderd. Het laatste was onder NAPOLEON lang het geval, tot ein-

delijk het Noorder licht ons die gewenschte opheldering vergunde, en de, ſpoedig daarop gevolgde, ORANJE-zon in éénſ den vollen middag over al het aanſtaande wierp. Maar, misſchien ging het ons, als iemand, die eensſlags uit eene donkere gevangenis op de openbare ſtraat komt. Zijne oogen zijn geſtemd en berekend naar het weinigje licht, dat er in de dikſte duisternis nog altijd aanwezig is; en daardoor komt hem de gewone dag als een blikſemgloed of eene hemelſche glorie voor. Vervolgens, echter, doet de natuur een gordijntje voor de glazen; en nu vindt men het niet alleen niet meer *zoo* licht; maar het ſchijnt wel, dat de oogen door dien eerſten plotſelingen overgang geleden hebben — zij zijn gevoelig teêr, en niet zelden zeer genegen, zich, bij de minſte ongunſtige omſtandigheid, voor allen licht te ſluiten.

Het komt ons voor, dat wij tegenwoordig vrij zigtbaar in deze periode verkeeren. *Het moet beter worden;* daarover is men het met zich zelven in 1812, 1794, 1780 enz., en met onze voorvaderen in alle gunſtige en ongunſtige tijdperken, ja met de heele wereld eens — zelfs van moeder EVA af, die ook nog al meer wenschte. Maar, *het zal wel beter worden*, blijft hoe langs zoo meer in de keel ſteken; en *het is*..... o, dit gaat altijd nog bezwaarlijker. Och ja, lieve landgenooten, gij hebt gelijk: er valt nog veel te verbeteren, en veel te klagen. Het is zelfs moeijelijk te voorzien, hoe het in orde zal komen. Er is geene eensgezindheid onder de menſchen, en, laten wij maar zeggen zoo als het is, zij weten niet, wat zij willen — dat is te zeggen: *allen* willen, want elk voor zich weet het zoo tamelijk. De *Brabander* wil fabrijken, en wetten, die haar begunſtigen — de *Hollander* koophandel, die veelal juist tegengeſtelde inzettingen vordert — de boer verheugt zich, als granen en boter naar alle vreemde markten ſtevenen; en de ambachtsman zit te zuchten onder de duurte, die daaruit ontſtaat — een geheele troep werkelooze handen, bij geldelooze kaſſen,

ſen; roept om ambten en penſioenen, en eene menigte anderen, die door dezelven, bij hunne drukke bezigheid, ſlechts geſtoord, of ten minſte geërgerd worden, roepen er niet minder krachtig tegen — de een vindt behoud en zaligheid in *vergeten* en *vergeven;* de ander vindt het eerſte onvoorzigtig, en het laatſte misſchien meer Christelijk dan ſtaatkundig — hier wil men thee, ginds bier — hier geen *Fransch* ſpreken, daar geen *Hollandsch.* In het kort, bleek het bij twintigjarige en herhaalde ondervinding, dat zelfs veel minder, en minder verſchillende, hoofden onder éénen vrijheidshoed niet te houden waren, het komt ons voor mede al zeer moeijelijk te zijn, dezelven alle gelijkelijk door eene koningskroon te beſchutten en op hun gemak te houden. En zijn wij het onderling over het eene of andere voor eene keer al eens — och, dan zijn er weer anderen, die de markt bederven, of ons met onze waren de deur voor den neus werpen, of op de eijeren blijven zitten, die wij terug wenſchen, en vreezen als ledige doppen te zullen ontvangen. — Rekent daarbij nu eindelijk nog dien bitteren zomer, zoo als er immers de oudſte lieden geen heugt. Hiertegen kan men volſtrekt niets metal doen. En het is evenwel de naaste weg van allen, om bijna de geheele wereld uit haar humeur te brengen. Burgerluf kunnen niet wandelen — rijke luf niet rijden — de kinderen blijven knorrig bij moeder te huis, en de lekkerbek mist zijne keurige groenten en vruchten — deze heeft niet aan zijn buiten, en die niet aan zijne dure boerderij — hier mist men de weelde, en daar lijdt men armoede — de een raast over alle de collectes; de ander zucht, omdat ze niet méér opbrengen. *Jammer der jammeren, dit alles is ook jammer!* mogen wij, in den ſtijl van Koning SALOMO, wijzer gedachtenis, wel uitroepen.

Ja, *het moet beter worden.* Dit ſtaat vast. Het is, zonder eenige omvraag, bij applauſe beſlist. Maar, *hoe wordt het beter?* ... Ja, daar zie, daar hoor ik u! Het mangelt niet aan advijzen, aan onfeilbare aan-

wijzingen. Maar, vergunt ons, burgers! (want hier is deze titel, zoo het ſchijnt, regt op zijne plaats) vergunt ons, onze preſidiale aanſpraak nog een weinig te rekken; op het oogenblik zullen wij eenen ieder de gelegenheid aanwijzen, om zijne ontdekkingen enz. enz. ter kennisſe der vergadering, dat is der geheele natie, te brengen, zoo verre natuur en opvoeding en omſtandigheden hare leden ſlechts het ſtemregt hebben medegedeeld.

Eer wij namelijk aan het zoeken gaan, wat er nog wel te *krijgen* zou zijn, is het van belang, eens na te zien, wat we dadelijk *hebben*. Gij weet immers, wat men van deze twee dingen zegt, en SANCHE zaliger zeide al: „*één houdaar* is beter dan tien *gij zult hebben*." Zoo het waar zij, dat onze oogen door het plotſelinge, al te ſterke licht, waarin elk zijne herſenſchimmen voor wezenlijke zaken aanzag, wat geleden hebben, en dat velen daardoor nu het licht geheel niet verdragen kunnen, de venſters maar digt toehouden, en intusſchen, even als de kinderen, roepen: *wat is het hier duister! wat is het hier duister!* dan is, in zoo verre, toch maar de éénige weg — dat ze wijzer worden. *Ne Jupiter quidem;* dat is, noch de Koning, noch de *Brabanders*, noch de *Engelſchen*, (familie noch vrienden) ja zelfs de lieve natuur, kan er iets anders aan doen.

Wel nu dan! Hebben wij niet weer handel — al wordt ze ook wat bezwaard? Raken wij toch niet langzamerhand weer aan een deel onzer kolonien? Heeft onze zeemagt niet weer geſtreden voor de vrijheid der zeeën, met glorie geſtreden, en aan de magtige *Britten* zelven andermaal eenen edelmoedigen lof afgedwongen, die in alle brave harten door geheel *Europa* weergalmt? Verwaardigde zich niet het magtigſte Vorſtenhuis van dit halfrond, huwelijksbanden te ſlingeren met onzen Kroonprins, en alzoo de naauwſte verbindtenis tusſchen beide natien te ſtaven en te heiligen? Verheffen en vestigen wij ons dus niet meer en meer als een ei-

eigen, onafhankelijk en magtig volk; en is dit geene zaak van hoog belang? Nu weten wij ten minſte, waarvoor wij opofferen; het heeft zijne bepaalde grenzen, en vloeit niet naar Noorden en Zuiden weg. Neemt de mond al wat veel, het keert tot de overige ligchaamsdeelen weder, en, als het bloed en de overige vochten, voedt en ſterkt het, met den tijd, overvloedig. Tegen laſtige en inhalige naburen kan het ook te pas komen, dat men op eenen tamelijk breeden grondſlag rust. En bij zulke ongelukkige ſaizoenen, als wij dit jaar beleefd hebben, is eene voorraadſchuur van eet- en brandſtof, gelijk die, waaruit wij thans vrijelijk mogen afhalen, zeker in geenen deele te verſmaden. Hebben wij, eindelijk, niet het groote voorregt terug, dat wij in ordentelijkheid mogen zeggen, wat wij willen? Tegen de Oomes — de gekroonde vrienden des huizes — zeker zoo geheel niet meer — maar over onze eigene zaken ten minſte, daar wij in allen geval genoeg aan hebben. Waarlijk, deze vrijheid is meer waardig dan elke andere. Zonder haar heeft men er noch de regte pret van, noch de minſte verzekering van behoud, veel min van uitbreiding en verbetering. Waar, integendeel, de vrijheid van ſpreken en ſchrijven in volle kracht heerscht, daar — zouden wij meenen — is het des volks eigene ſchuld, wanneer het onderdrukt, op den duur ſlecht beſtuurd, of bij zijne regten niet gehandhaafd wordt. Elke maatſchappij, toch, heeft vele overeenkomst met eene ſchool, waar de groote knapen van tijd tot tijd den meester ſpelen over de kleineren — maar heeft de lijder ſlechts den moed om te ſchreeuwen, en helpen hem welhaast alle zijne makkers om te roepen, dan ſchamen zich de eerſten al ligt over hunne ondeugende ſtukjes, of men vreest, dat de meester het hooren zal, zoo al niet voor de mishandelingen der zaamgeſchoolde kleinen zelven. De waarheid is eene magtige Godin; geen onregt is op den duur voor haren blik beſtand; maar zij valt wat gemakkelijk; men moet haar

met kracht, met eensgezindheid opzoeken in elken ſchuilhoek, en ontdoen van iedere inzwachteling.

Zietdaar dus u den ſpreekſtoel aangewezen, landgenooten! Donkere gezigten of ſcheldwoorden, en ſtil gemor en gebrom in afzonderlijke kringen, doen weinig af. Het zet ſlechts kwaad bloed, zonder, of te komen, ter plaatſe, waar het behoort, of, er komende, eenigen indruk te bezitten. Wordt de ſtaat, wordt de ſtad niet wel geregeerd — waant gij den zuurdeesem der *Sadduceërs* of *Phariſeërs*, *Franſche* of *Vóór-franſche* tijden, in een of ander te beſpeuren — is er eene orde, een individu, die den meester ſpeelt — in het kort, hapert er iets; ſpreekt, ſpreekt vrij en beſcheiden, door middel der drukpers! Geen ijdel geſchreeuw, geene hatelijke partijdigheid! maar dingtaal, kracht en klem van redenen! De Koning wenscht het beste — daaraan kan niemand twijfelen; en de natie is gewisſelijk alle de kwade praktijken van de regter en linker zijde ook reeds lang moede. Dus maar niet gezwegen! niet gemokt en geſteend, en de een den ander het hoofd warm gemaakt; maar friſch uit de borst geſproken, en allen, die het licht haten, als een deel nachtvogels, in hunne ſchuilhoeken terug gejaagd!

Zoo kan het beter worden. En dat het dit *kan*, is reeds een bewijs, dat het zoo tamelijk wel *is*. Het doet, in al het andere opgenoemde, inderdaad de deur toe, alle inkankerend en doodelijk verderf den pas afſnijdende. Mogen dan ook alle de nieuwe inzettingen, die het verloopen jaar gebaard of ontvangen heeft, niet even veel goeds beloven: gelijk de *Ruſſen* hunne jonggeborenen in den vloed, zoo willen wij ze in het bad der waarheid dompelen, en zijn het zwakkelingen, zoo mogen ze onder de cuur bezwijken. Wij wenſchen u dus, landgenooten! met een vrij, opgeruimd gemoed, *veel geluks in het nieuwe jaar*. Met een moedig en verblijd aangezigt komen wij u in hetzelve tegen. Ja, mogen de ſchoone uitzigten op bevestiging en bloei van het hereenigd rijk der *Nederlanden* — uitbreiding en ver-

verheffing onzer vaderlandſche letterkunde, op dezen verbreeden bodem — luister van het Vorſtelijk huis, dat onzen luister zoo menigmaal weer ophief uit het donker — ware verlichting, zedelijkheid en godsvrucht, in zusterlijke vereeniging — algemeene en bijzondere welvaart — mogen alle deze ſchoone uitzigten behouden, verhelderd, vervuld worden!

Lieve Nieuwjaar, dat nog als een zuigeling in dikke windſelen ligt, en niemand mededeelt, wat gij ons zult ſchenken — neen, wij vergen, wij wachten de geheele vervulling onzer wenſchen van uwe zwakke pogingen niet. Laat ons ſlechts de tevredenheid, de hoop, den moed behouden, om tot dezelve te naderen! Wij weten wel, dat gij ons maar een eind wegs geleidt naar het doel, dat wij rusteloos zoeken; terwijl velen, vermoeid van den togt, of geſtoord in hunnen loop, uw geleide nog vroeger zullen verlaten. Mogen dezen daarna eenen beteren wegwijzer vinden, die hun bijblijft, en alle hunne wenſchen — oplost in dankbare aanbidding en zaligheid voor Hem, die het begin en het einde is van alle dingen, doch zelf begin noch einde heeft. Het zij zoo!

IETS, OVER DE BIJBELGENOOTSCHAPPEN.

(Een nieuw oogpunt, uit een *Hoogduitsch* Tijdſchrift.)

Sticht Bijbelgenootſchappen in alle landen! drukt Bijbels in alle talen, en predikt uwe eigene, uit den Bijbel afgeleide, of den Bijbel opgedrongene, leerſtellingen en zamenſtellen, op iedere u maar mogelijke wijze! *Dat*, hetgeen gij er mede beoogt, zult gij echter *niet* bereiken. Gij wilt daardoor, hetgeen gij *ongeloof* heet, tegenwerken, en belooft u daardoor veel goeds voor datgeen, wat gij het Christendom noemt, (hetwelk echter, naar uwe meer of min bekrompene denkwijze, eene te veel in zich bevattende, of te veel uitſluitende

leer is.) Zoo als gij het u voorſtelt, kan noch zal dit u gelukken. Daarentegen zult gij daardoor de kennis der zuivere leer van God, welke niet aan tijd en plaats gebonden, en iets meer algemeens is, dan uw ſektenſtelſel, algemeener maken en bevorderen. Hoe meer algemeen de Bijbel gelezen wordt, van zoo veel te meer zijden zal hij beſchouwd, doorzocht, beproefd en opgehelderd worden; men zal de *kern* leeren onderſcheiden van, en verkiezen boven den *dop*, de inkleeding der leer.

De Israëlieten geloofden, dat hun Godsdienst, zelfs deszelfs uiterlijke verrigtingen beſtemd waren om van tijd tot tijd over de ganſche aarde heerſchende te worden; en hunne Profeten lieten deze hoop ook dikwerf blijken. Evenwel, zoo lang zij Palestina bewoonden, bleef hun Godsdienst bepaald tot hun land; maar, na den ondergang van hunnen ſtaat, werden hunne heilige ſchriften onder andere volken verſpreid, en het eigendommelijke hunner Godsdienstleer, het dogma der *eenheid* Gods, ging niet verloren, maar werd nu eerst op deszelfs prijs geſteld en toegeſtemd. Daarentegen dat geen, waarin de Joden de grootſte waarde ſtelden, hun Offerdienst, hunne Tempelpracht, hun Mesſiasdom, (zoo als de Jood zich dat voorſtelde) maakte, als iets, dat tot de hoofdzaak niet behoorde, geenen opgang, maar liep te niet.

Dan, ook behalve het zoo even genoemde, zullen die Genootſchappen, wier doel de verſpreiding des Bijbels is, groot voordeel aanbrengen. Door eenen nieuwen, geeſtelijken, godsdienſtigen band zullen zij de volken aan elkander verbinden; menſchen uit de meest verſchillende en verwijderde volken zullen begeeriger worden om tot elkander te naderen, en elkander te leeren kennen; even gelijk de eerſte bedoeling der Kruistogten (de verovering van Jeruzalem en het H. Graf) naauwelijks bereikt en ſpoedig weder verloren werd, en desniettegenſtaande echter uit dezelve voor Europa, in de gevolgen, een grooter en zeer aanmerkelijk gewin,

win, hetwelk oorſpronkelijk niet bedoeld was, ontſtond, — vermeerdering der kennis van landen en talen, uitbreiding van den koophandel, naauwkeuriger en helderder denkbeelden over de voor- en nadeelen der Pauſelijke Hierarchij, en over de wereldlijke Regenten. Even zoo kan zich, door de werkdadige inſpanning en uitbreiding der Bijbelgenootſchappen, eene gezelſchappelijke betrekking tusſchen de edelſte menſchenvrienden en verſtandige vrienden des Godsdiensts, in de verwijderdſte wereldſtreken, ontwikkelen; en dit kan, in het vervolg, tot onderſteuning van reizigers in verre landen, of door toevallige ongelukken daarheen geworpenen, en almede tot bekendmaking van nieuwe ontdekkingen, uitvindingen, en in het een of ander uitmuntende menſchen, dienstbaar zijn. Ook ſommige wetenſchappen (b. v. de kennis der Oosterſche en Indiſche talen) zullen, gelijk te hopen is, daardoor meer winnen, dan door enkele zendelingen van bijzondere partijen en Broederſchappen, of door opzettelijk daartoe ondernomene reizen rondom de wereld, hoe groote ſommen daaraan ook mogen beſteed worden.

Reeds moet de ontzaggelijk ſpoedige en groote uitbreiding der Bijbelgenootſchappen, en derzelver van uit Engeland in beweging gebragte werkzaamheid, den nadenkenden, die met een wijsgeerig oog de gebeurtenisſen der wereld beſchouwt, een wenk zijn, om op dezelve acht te ſlaan, als op een middel, hetwelk door de Voorzienigheid ter bereiking van weldadige doeleinden zal beſtemd zijn.

Ook dit oogpunt eens *Duitſchers* moge tot deelneming opwekken!

BEKNOPT VERSLAG VAN EEN SCHIJNBAAR DOOD TER WERELD GEKOMEN KIND. Door H. VAN LOON, *Chir. et Art. obſt. Lector te Amersfoord.*

Dat ſommige kinderen ſlaauw en als 't ware levenloos ter wereld komen, zal ieder Verloskundige met mij meermalen hebben waargenomen; die dan ook bij ervaring weten, dat men niet altoos even gelukkig en voorſpoedig ſlaagt, om hen uit dien ſtaat van bezwijming te redden, maar dikwijls een' geruimen tijd met de aanwending der algemeen bekende opwekkingsmiddelen moet bezig blijven, om daarvan het gewenscht gevolg te erlangen. Ondertusſchen neemt men, in ſoortgelijke gevallen, bij het kind, aan onze zorg toevertrouwd, meestal zoo vele teekenen van leven waar, dat eene meer dan gewoon lang voortgezette, en dikwijls voor vele der omſtanderen ſchijnbaar vruchtelooze, poging ons geenszins moedeloos kan maken. Immers, naar mate onze hoop van te zullen ſlagen meer gegrond is, zal men ook des te ijveriger werkzaam blijven; terwijl onze werkzaamheid, in die oogenblikken, bij het kind, tevens, als eene heilzame artſenij, op het, door hoop en vrees zoo zeer geſchokte, hart der beangſte moeder haren weldadigen invloed heeft.

Geheel anders intusſchen was het gelegen bij het kind, door mij onlangs gelukkig gered, waar bij deszelfs geboorte niet ſlechts geene teekenen van leven te beſpeuren waren, en hetwelk dus, in den volſten zin des woords, ſchijndood ter wereld kwam, maar alles zich ook gedurende den arbeid der vrouwe zoodanig had toegedragen, dat men zich niet anders durfde voorſtellen, dan dat de vrouw van een dood kind verlosſen zou. Het een en ander zal duidelijker blijken uit het verſlag zelve, hetwelk mij belangrijk genoeg is voorgekomen, om uit mijne dagelijkſche aanteekeningen af te ſchrijven, en door dit geacht Tijdſchrift algemeen bekend te maken.

De

De Huisvrouw van G....., die vooraf mijne adfistentie bij hare bevalling verzocht had, beviel den 9den October l. l. van haar eerfte kind, nadat zij drie dagen te voren de beginfelen van den arbeid, door geringe afwisfelende pijnen, befpeurd had. Twee dagen vroeger was haar het *amnios* afgevloeid, zonder destijds eenige pijn te gevoelen; terwijl de ontfluiting van den mond der *uterus* toen nog naauwelijks merkbaar was. De bewegingen van de vrucht, die vóór het afvloeijen van het ftraks gemelde vocht altoos levendig en fterk waren, verminderden daarna dermate, dat dezelven zes-en-dertig uren vóór de bevalling naauwelijks meer merkbaar waren; terwijl de vrouw, hoe naauwkeurig zij ook daarop lettede, in de laatfte vieren-twintig uren van den arbeid, niet het geringfte teeken van leven bij de vrucht kon befpeuren. De arbeid, hoewel traag en langdurend, ging echter geregeld voort; zoodat het kind eindelijk alleen door de krachten der natuur, zonder eenige kunsthulp, geboren werd.

Bij de eerfte befchouwing van het kind, bleek het al aanftonds, dat onze vrees voor den dood van hetzelve niet ongegrond was geweest, daar het als levenloos bij de moeder nederlag, en het verbleekt gelaat, de wijdgeopende mond, en de flappe, zonder eenige beweging nederhangende leden, als zoo vele onbedriegelijke teekenen van den zekeren dood des kinds te houden waren. Ten einde evenwel hetzelve met meerder naauwkeurigheid te kunnen befchouwen, bond ik dadelijk de *funiculus umbilicalis*, verwijderde het van de moeder, en leide het, gewikkeld in eene verwarmde luijer, op den fchoot van eene der bijzijnde vrouwen.

Zoodra ik het kind op den fchoot der vrouwe andermaal met opmerkzaamheid befchouwde, vond ik echter bij hetzelve, niettegenftaande alles een doodelijk aanzien had, en noch ademhaling noch eenige klopping der flagaderen door mij kon worden waargenomen, nog een verfchijnfel aanwezig, hetwelk mij eene flaauwe hoop inboezemde, dat welligt het laatfte levensvonkje nog

niet

niet was uitgebluscht, en misschien door krachtdadige hulpmiddelen nog zou kunnen worden opgewekt; te weten: door de trage en moeijelijk voortgaande ontsluiting van den mond der *uterus*, waren de bekleedselen van het hoofd des kinds, gelijk zulks dan gewoonlijk plaats heeft, dermate gezwollen, dat daardoor als een omschreven gezwel aan de kruin gemaakt werd. Dit gezwel nu was niet zacht en indrukbaar, gelijk dit bij een dood kind wordt waargenomen, maar vast en veerkrachtig; en dit alleen was het, hetgeen mij aanspoorde, om alle die middelen te beproeven, welke de kunst aanbiedt, om den schijnbaar dooden, als 't ware, in het leven terug te roepen.

Meer dan een half uur was ik daarmede werkzaam geweest, toen men eenige, doch zeer onzekere, teekenen van leven bij het kind meende te bespeuren, die alleen bestonden in zekere trillende bewegingen langs de zijde van den hals. Ondertusschen gaf mij dit aansporing genoeg, om mijne poging met verdubbelden ijver voort te zetten. Nadat ik wederom eenigen tijd was werkzaam geweest, volgde eene geringe ontlasting van *meconium*, en ik bespeurde ook, dat de *anus*, die eerst geopend stond, nu meerder gesloten was. Daarna nam men nu en dan eenige afgebroken snikken waar, die elkander van tijd tot tijd spoediger opvolgden, en eindelijk door een stenend geluid verwisseld werden. Nu begon men ook de werking van het hart op te merken; het gelaat veranderde merkelijk, en de zigtbare beurtelingsche beweging der borst verzekerde ons van de ademhaling; terwijl eindelijk de bewegingen der leden, gepaard met een luid geschreeuw van het kind, mij de alles te bovengaande voldoening verschaften en tevens bevestigden, dat mijne meer dan een uur voortgezette pogingen ter redding van het kind, door den Onzigtbaren gezegend, haar doel bereikt hadden.

Offchoon het nu geenszins mijn voornemen is, om hier de wijze, op welke het kind door mij behandeld is, te laten volgen; even min als daaromtrent eenige voor-

voorſchriften aan de hand te geven, daar ieder Verloskundige, naar de bijzondere oorzaken en omſtandigheden, de geſchiktſte middelen weet aan te wenden; zoo wilde ik er alleen dit van zeggen, dat mij van alle de voorgeſchrevene opwekkingsmiddelen in dit geval geene zoo veel dienst bewezen hebben, dan een aanhoudend, ſchielijk, doch zeer oppervlakkig, borſtelen, met eene ruwe borſtel, langs de geheele ruggegraat; welk borſtelen van tijd tot tijd werd afgewisſeld door het waſchen van het geheele ligchaam met azijn en brandewijn, en eene daarop volgende wrijving met warm gemaakte doeken.

Mijne bedoeling met de mededeeling van dit verſlag (opdat ik dit ten ſlotte aanvoere) was alleen, om daardoor ieder jong Vroedmeester, immers zoo velen als dit Tijdſchrift in handen komt, als met een voorbeeld aan te toonen en te herinneren, dat het bij ſoortgelijke ontmoetingen van het grootſte belang is, zich op de algemeene teekenen, welke den dood van het kind aanduiden, niet te verlaten, en daardoor alle aan te wendene pogingen vruchteloos te achten. Men is integendeel verpligt, alvorens men het alles beſlisſend woord DOOD uitſpreke, met de meeste opmerkzaamheid alle deelen van het kind gade te ſlaan, ten einde ten volle overtuigd te zijn, dat waarlijk niets meer baten kan. Hierbij ſpore ik hen tevens aan, om toch, in alle ſchijnbaar hopelooze gevallen, zich niet te vergenoegen met ſlechts eene proef ter redding genomen te hebben. Hoe vele kinderen, helaas! zullen van eene te ſpaarzame aanwending der middelen niet het ſlagtoffer geworden zijn! Liever beproeve men dan alles, wat de ervaring geleerd heeft, dat van nut kan zijn; en, zijn ook alle onze pogingen vruchteloos, dan evenwel behoeft men nog den tijd, daaraan beſteed, niet verloren te achten: de gedachte alleen, dat men alles heeft gedaan, om, ware het mogelijk, te redden en te verblijden, zal ons daarvoor rijkelijk ſchadeloos ſtellen. Gelukt onze poging, o welk eene blijdſchap verſpreidt

zich

zich dan niet rondom ons! Welk eene weldadige uitwerking heeft dan de blijmare: „ het kind leeft!" op de beangſtigde moeder! Zij vergeet dan, als in een oogenblik, alle hare pas doorgeſtane ſmarten: hare tranen teekenen nu geene vreeze meer, maar zijn als zóo vele tolken van een dankbaar hart; terwijl zij ons de handen drukt, ons als den redder van haar kind beſchouwt. En wij, mijne Kunstgenooten! wij ſmaken onder dat alles een genoegen, van welks waarde zij alleen een regt denkbeeld kunnen hebben, wien zulks immer is te beurt gevallen.

OPWEKKING TOT LIEFDADIGHEID.

Waakt op, Bataven! waakt, waakt op,
Op heldengrootheid trotsch,
Voor hooger deugd en hooger zin,
Voor de allerreinſte menſchenmin
En voor den lauwer Gods!

Waakt op! want de armoê rilt en krijt,
Of beeft op kruk en ſtaf,
En ſchreeuwt om heul en dak en wijk,
En wroet, verhongerd, in het ſlijk,
En jammert om een graf.

Zij ſmeekt, met uitgemergeld lijf,
Slechts om een bete broods,
En klappertandt met bleeken mond,
En waart langs ſtraat en grachten rond,
Gelijk het beeld des doods.

Schiet toe, of dat verſchriklijk beeld
Maakt u het leven bang,
Of 't volgt en hecht zich op uw ſchreên,
En ſpookt om uwe ſponde heen,
En maakt u 't ſterven wrang.

Ter

Ter redding op! het ſchreit u aan
Met uitgeteerd gezigt,
Of 't beurt tot God, met bittre klagt,
De handen uit zijn' jammernacht,
En daagt u voor 't gerigt.

Of meent ge, dat in 't kleed van pij
De deugd geen grootheid wekt;
En dat een kruis of ordeslint,
Of rijkdom, die het oog verblindt,
Uw ſchuld voor God bedekt?

Of meent ge, dat, bij 't weiflend lot,
Slechts de armoê ſtrekt tot ſtraf?
Gij meerder 't beeld des Scheppers draagt,
Omdat men u eene aalmoes vraagt,
En God u meerder gaf?

Terug met eer en rang en ſtaat,
Wie 't regt der menschheid ſchendt;
De ſnood meêdoogenlooze vrek,
Die in de plunje van 't gebrek
Zijn' broeder niet herkent!

Terug, wie zoo de gaven hoont,
Die hooger liefde ſchonk!
Te ſchande zij hem 't gouden kleed,
En giftig zij hem elke beet,
En bitter iedre dronk!

De milde ſmake 't loon alleen,
Dat goud noch rijkdom ſchenkt!
't Is zoet en zalig, dat men *heeft*;
Meer zoet en zalig, dat men *geeft*,
En heelt en laaft en drenkt.

Schiet toe dan! ſchiet ter redding toe!
Des lijders leed vergoed!
Weêr rijst het deugdzaam voorgeſlacht,
En ſtaart, of gij den pligt betracht,
Zoo godlijk ſchoon en zoet.

Maar meerder zegt een reiner oog,
Dat van den Hemel blikt,
Of gij naar 't reinſte voorbeeld ſtreeft,
Een milde gift in liefde geeft,
Of karig weegt en wikt.

Schiet toe dan! de armoê ſchreeuwt om brood,
En jammert om haar lot.
Geen penningsken in de offerkist
Wordt in 't gedenkboek uitgewischt,
Dat openligt voor God.

Stort in dan, wijd en zijd, uw gift,
De toetsſteen van uw deugd!
Dat zij zoo, naar de reinſte leer!
Dat zij zoo, broeders! God ter eer,
En d'armen mensch tot vreugd.

J. L. NIERSTRASZ, JUN.

Rotterdam, 16 Nov. 1816.

Aan den Redacteur van de *Vaderlandſche Letteroefeningen*, te *Amſterdam*.

Mijn Heer!

Wat ook *letter* of *bode* van elders aanbrenge, naar mijn oordeel is de edele Schilderkunst zichzelve genoeg; dat is, haar ware roem en verdienſten blinken uit haarzelve, ondanks allen geſchrijf voor of tegen. Om deze reden zou ik, die elders woon, nimmer de pen over de laatstgehoudene *Amſterdamſche* Tentoonſtelling hebben opgevat, zoo mij niet ernſtig ware te kennen gegeven, dat, ja, zien boven ſchrift en tijding hier geldig is, maar dat velen niet gezien hebben, en dat men, om dezen voor te lichten, om verkeerde indrukſelen tegen te gaan, om oppervlakkiger oordeel te doen vervangen, en om in allen gevalle den waren ſtand onzer Schilderſchole beter te kennen, noodwendig iets deswege verlangde. Hierdoor aangeſpoord, zend ik u dit ſtukje, door eigene beſchouwing, opmerking en berigten ten uwent tot een geheel gebragt. Ik laat het aan uw oordeel, of het eene plaats in uw Maandwerk verdiene; terwijl ik mij noem, enz.

H....., 20 Nov. 1816. J. H. S.

BESCHOUWING VAN DE TENTOONSTELLING DER KUNSTWERKEN VAN LEVENDE NEDERLANDSCHE MEESTERS, IN OCTOBER 1816, TE AMSTERDAM.

Zoo dikwerf ik in *Amsterdam* kome, bewonder ik deze groote stad, hare schoone ligging, den ijver harer ingezetenen, en de drift, die hare burgers bezielt voor alwat edel en goed is, inzonderheid voor wetenschap, letteren en kunsten. Inderdaad, men moet het bekennen, dáár leeft de *Bataafsche* APOL, dáár wonen de Zanggodinnen als in haren eigenlijken tempel; geen dag, geen avond gaat dáár voorbij, of er wordt op het altaar van kunsten en wetenschappen geofferd, iets voor- en bijgedragen tot ontwikkeling van kennis en smaak. *Felix Meritis* en vele andere Maatschappijen en Genootschappen, met de Stads Teekenschool, onderscheidene Kunstgezelschappen, en drie Schouwtooneelen, kunnen, in voor- en najaar, den buitenman, bij een verblijf van eenige weken, een' voorraad en genoegen verschaffen, waarop hij het overige deel des jaars ten zijnent kan teren en uitrusten. Wij willen andere plaatsen en derzelver kunstijver niets te kort doen; maar wij gelooven toch, dat Hoofdsteden best geschikt zijn om de edelste voortbrengsels van vernuft in het juiste licht te stellen, en zouden hem niet tegenspreken, die beweerde, dat eene openbare tentoonstelling van de heerlijke schilderijen, met zoo veel gevaar en beleid uit *Frankrijk* teruggehaald, niet zou gemist hebben ter ontwikkeling van den geest van dankbaarheid en het onuitsprekelijk gevoel van liefde en eerbied voor nationale kunst, zoo deze kunstwerken naar de Hoofd- in plaats van de Hof-stad dadelijk waren gevoerd. Nimmer vond ik echter de Schilderkunst te *Amsterdam* zoo hartelijk, zoo openlijk en algemeen geliefd en vereerd, als in de maand October laatstleden, bij gelegenheid der toen gehoudene openbare Tentoonstelling van Kunstwerken door levende Meesters. Ik zal daarom mij niet ophouden door te spreken van andere kunstvertoomingen, van een inderdaad fraai *Panorama*, verbeeldende den Slag van *Waterloo*, in eene keurige Rotonde op het *Leidsche* plein, toen ter bezigtiging mede opengesteld, noch van het herbouwde Muzeum in het Trippenhuis, waarin de schilderijen,

weleer in het Paleis gezien, nu uitnemend op haar licht en plaats geschikt zijn, en welke beide voorwerpen de reis alleen mij zouden waard geweest zijn; maar bepaaldelijk en eenigzins uitvoerig handelen over de kunststukken, op de gezegde Tentoonstelling in een gedeelte van het gebouw, laatst voor de Marine geschikt, weleer de Gasthuiskerk, bezigtigd.

Het locaal zelve was ruim, net en helder. Losse ramen, met wit doek beplakt, beveiligden, bij zonneschijn, voor te felle schittering. Van acht kamers, zoo groot als klein, waren in zes de schilderijen, teekeningen, prenten en beeldhouwwerk zeer juist geplaatst; terwijl zulks in de twee overige vertrekken, waarin veelal stukken, na de eerste schikking ingekomen, zich bevonden, zoo juist niet had kunnen geschieden. De oppassers waren allezins beleefd, oplettend, en genoegzaam. De betaling van 51 st., bij het inkomen, voor de lijst of catalogus der stukken, was ook eigenaardig geschikt, om, voor eene kleine opoffering, zich voor te veel gedrang, bij eene gansch vrije bezigtiging zeker het geval, te waarborgen.

Wat de stukken zelve in het algemeen betreft, wij vonden dezelve talrijker, en over het geheel nog voortreffelijker, dan bij de drie vorige *Amsterdamsche* Tentoonstellingen. Vooral vonden wij bij jongere Schilders, waarop het bij dergelijke gelegenheid inzonderheid aankomt, het kunstvermogen meer en beter ontwikkeld; zoodat het nut dezer instelling al meer en meer gebleken is. Op zoodanig eene Tentoonstelling leert men vergelijken, de ontwikkeling der kunst nasporen, jonge Meesters kennen; door dezen weg wordt algemeene belangstelling geboren en gaande gehouden. Getuigen hiervan het vergenoegen en de algemeene deelneming, te dezer gelegenheid zigtbaar. Men heeft ons verhaald, en wij willen het gaarne gelooven, dat omtrent negenduizend catalogi zijn uitgegeven: daar nu de Dames van het nemen derzelven vrij waren, en er (dank zij haren ijver en liefde tot de kunst!) vele opkwamen, kan men ongenoeg berekenen, hoe vele duizenden deel aan dit genoegen genomen hebben. Deze deelneming is ook gebleken door den aankoop, zoo ons verhaald is, van verscheidene stukken door bijzondere personen, waardoor de kunstenaar weder in de gelegenheid gesteld werd, zijne krachten, met vernieuwden moed en lust, aan dezen edelen

ſten en verhevenſten van 's menſchen handenarbeid te koste te leggen.

Daar wij, bij de korte vermelding der bijzondere ſtukken, kiezen moeten omtrent eene te houden orde, en of de lijst, zoo als die volgens orde van letter voor ons ligt, of de kamers, waarin de ſtukken geplaatst waren, of wel het vak, waartoe zij behooren, tot leiddraad dient te ſtrekken, kiezen wij het laatſte, hoezeer het moeijelijkſte, omdat zulks ons meest oordeelkundig en doelmatig voorkomt.

Historiële.

De voornaamſte ſtukken in dit vak waren voorzeker die van den *Brusſelſchen* Schilder C. CELS. De *Antigone, haar Broeders lijk met aarde bedekkende*, was zeer goed van teekening, vooral ook wat aangaat de ligging van het lijk in de verkorting; de behandeling in het algemeen, en het warme doorſtralende licht der levende vrouwe bij den kouden en dooden jongeling, juist; maar de keus van het geval was geheel niet gelukkig, en voor onze zeden vrij aanſtootelijk. De grondige kennis der oudheid geeft kieſcher gevoel, en een Schilder van oordeel zou voor 't minst dit broederlievend meisje den pligt met afgewend of bedekt gelaat hebben laten verrigten. Immers eens toegegeven, dat de aardbeſtrooijing ter regter plaatſe van het ligchaam zij, hetgeen wij nog niet erkennen, zoo bleef eene dergelijke, hoe karakteristieke, vinding altijd voor het kiesch gevoel toch ſtuitend, en dus verwerpelijk. Wij zeggen dit geenszins om den Heer CELS te berispen, maar om hem te doen zien, dat wij, hoe uitnemend opgetogen over zijne hoogst zeldzame verdienſten, onpartijdig zijn; en het is ook om deze reden, dat wij openhartig betuigen, dat zijne laatst geplaatſte *Allegorie* ons niet behaagde. Beter waren de *drie historiële Schetſen*; veel fraaijer en uitſtekender was de *Sapho*, hoewel de armen niet juist van teekening waren. Het voortreffelijkſte in dit gedeelte der kunst was zijne *Venus*, meesterlijk van kleur en teekening; hare houding was ongedwongen, het naakt edel en natuurlijk. Het behaagde ons niet weinig, in den hoogen ſtijl van eenen TITIAAN eenen vaderlandſchen Meester te ontmoeten, die getoond heeft boven andere *Zuidnederlandſche* Historieſchilders de *Amſterdamſche* Tentoonſtelling te

vereeren, waarvoor hij wederkeerig uitſtekende eer en hoogen roem heeft weggedragen.

Wij hebben nog niet geſproken van het *Kinderhoofdje*, het afbeeldſel van een jong *Ruſſisch* Edelman, omdat het Publiek deswege zoo eenſtemmig als naar waarde met den hoogſten lof geſproken heeft. Geen ouder, die niet zulk een edel kind, geen liefhebber, die niet zulk een edel ſchilderijtje, geen kunſtenaar, die niet zulk een edel penſeel verlangde. Onze pen ſchiet hier te kort in den lof des kunſtenaars.

De Hooggeleerde Heer B. WOLF leverde drie ſtukken; eene *Hiſtoriële Ordonnantie* uit den bekenden Roman *Gilblas de Santillane*, en twee kapitale ſchilderijen, *Philoctetes op het Eiland Lemnos*, en *Artemiſia, de aſch van haren Gemaal drinkende.* Deze Meester heeft veel vuur voor de kunst, en is gansch niet ontbloot van vinding en kennis; maar hij volgt de *Italianen* te ſlaafs, en dus ook in hunne gebreken: het geheel is veel te zwart en droevig.

De voorſtellingen van de *verlosſing van Petrus uit de gevangenis*, en die der *Vrouwen bij het graf van den Zaligmaker*, door den Heer H. K. WIZETZ, te *Nijmegen*, vonden wij wat hard, en te zwaar gekleurd. Hij late zich hierdoor niet afſchrikken: het is reeds eene edele poging, zich aan het zoo weinig in het Noordelijk gedeelte des Lands beoefend Historieel vak te wagen. Hij leere meer en meer zien en vergelijken. Hij ſtudere met vlijt. In alle vakken der Schilderkunst is dit noodig, bovenal in dat der Historie.

Portretten.

Wij waren lang in beraad, of wij het afbeeldſel van den *Kroonprins te paard, gevolgd door zijnen Adjudant, in het Haagſche Bosch rijdende*, door de bekwame hand van den *Haagſchen* Schilder PIENEMAN vervaardigd, wel tot deze afdeeling zouden brengen. Om eens voor al ons gevoelen hieromtrent te uiten, moeten wij, de toepaſſing daarvan aan anderen overlatende, zeggen, dat al die verdeelingen in vakken, ſoorten en rubrieken, hoe gemakkelijk en onontbeerlijk dikwijls om elkander te begrijpen, en dus redekundig noodzakelijk, onzes oordeels krukken gelijk zijn, welke de echte Schilder, gevoelt hij zichzelven en zijnen geest tot alles nieuws en groots geſtemd, wegwerpt; hij ſtaat vaster op zijne

ne eigen voeten, bewandelt beter zijn eigen pad, en ſchept, des noods, een geheel nieuw vak of ongekende tusſchenſoort. Iets van dit ſtoute vonden wij in dit ſtuk van PIENEMAN. Landſchap, historie, beelden, portretten waren hier met oordeel vereenigd, het geheel wel geordonneerd, en ieder voorwerp meestal wel geteekend.

Veel bijval vonden ook de afbeeldſels van *dien Prins en zijne*, juist even hier te Lande zoo hartelijk verwelkomde, *Gemalin*, door denzelfden kunſtenaar. Men zegt, dat het Vorſtelijke Paar in dit ſchilderij behagen ſchept, en dat hetzelve naar *Rusland* beſtemd is. Wij vonden haar teeder en met veel ſmaak behandeld. De Kunstſchilder laat er eene plaat van vervaardigen, en heeft daartoe eene genoegzame aanmoediging door ruime inteekening. Wij bevelen den Plaatſnijder eene bijzondere zorg en vlijt, om het hoog en geliefd onderwerp, om den roem des Schilders, doch ook om zijnen eigen naam als Kunstgraveerder meer en meer te vestigen en groot te maken.

Hoe uitſtekend de welverdiende lof, den Heere PIENEMAN toekomende, zij, meerder lof, ja de hoogſte in het onderhavig vak, verdienen de Schilders HODGES en VAN DER KOOI, beide Meesters van den eerſten rang, waardig met de beste vernuften van den ouden en nieuwen tijd vergeleken te worden, en echter geheel verſchillend van elkander. VAN DER KOOI heeft VAN DIJK door en door beſtudeerd, en dat hij ééns zich beeft eigen gemaakt, houdt hij als *Vries* vast; vanhier veel kracht, groote ſtoutheid, breede behandeling en meesterlijke uitvoerigheid tevens. Meer fijne ſmaak heeft echter HODGES; zijn penſeel is zachter, teederder; de behandeling en ſchikking, den *Engelſchen* REYNOLDS zoo zeer eigen, is bij HODGES doorſtralend; alles is welgekozen, edel en innemend. Het *Portret van den Koning*, tot roem der *Amſterdamſche* Regeringsleden hare Raadzaal, benevens de onſterfelijke werken van VAN DER HELST en FLINK, verſierende, is uitſtekend fraai; en, dat veel zegt, het handhaaft zich en den roem zijns Meesters op zoo achtbare plaats en bij zoo groote voorgangers. De gelijkenis voldeed algemeen. Wij vinden ons verpligt, bij deze gelegenheid hun de dankerkentenis van het algemeen te betuigen, die, boven kleingeestigheid verheven, geen oogenblik geaarzeld hebben, dit

meesterstuk aan de openbare Tentoonstelling dadelijk op de eerste aanvrage te gunnen, en alzoo aan dezelve den hoogsten luister bij te zetten. De Portretten van een' *Generaal*, een' *Staatsraad*, en *jong Teekenaar*, ook door HODGES, waren in hunne soort niet minder: het edele en welstandige trof hier den gevoeligen kenner; terwijl de gelukkige gelijkenis den herkennenden beschouwer behaagde. Niet minder lof verdienen de *zittende Edelman*, de *vrijwillige Jager*, *een Mans-* en *twee Vrouwen-portretten*, door VAN DER KOOI. De gelijkenis van allen, zegt men, is treffend. Het uitdrukken der stoffaadje heeft VAN DER KOOI tot eene hoogte gebragt, waartoe wij de school van RUBBENS en VAN DIJK slechts berekend waanden. Achter den heerlijk geschilderden Jager, dien wij gaarne ten voeten uit gezien hadden, werd een achtergrond door velen gewenscht. Doch, wat blijven wij hangen bij kleinigheden! Wie voelde zich niet getroffen door een grootsch en vaderlandsch gevoel, bij het zien, dat onze tijd berekend is, om in zulke werken, als van eenen VAN DER KOOI, HODGES en CELS, op één pas te zien de hoogste kracht en stoutheid, met de hoogste teederheid en bevalligheid vereenigd?

Wij weten niet, of *de Jongen*, *aan den ouden Boer zijn' prijs vertoonende*, en dat volkomen VAN DER KOOI waardig was, onder de Portretten moet gerangschikt worden. Is dit zoo, dan berusten wij in de voorstelling; zoo niet, merken wij hier aan, dat, bij zoo uitstekende kunstgaven, een vernuft, als dat van VAN DER KOOI, zich niet zoo slaafs aan zijne modellen moest houden. Wij hebben dit in meer stukken van deze soort, door hem, opgemerkt.

Beter in dit opzigt was de *Boer met het glas in de hand*, van DAWAILLE, uitstekend breed, fiksch en stout, als FRANS HALS. Doch, hij geve zich hierin bij uitsluiting niet te veel toe. REMBRAND schilderde ook stout, fiksch en breed, maar behield altijd teederheid van toon in zijne overgangen; waaromtrent DAWAILLE bij zoo edelen aanleg wat onachtzaam is.

Niet zoo fijn als HODGES, niet zoo tot de natuurlijke stof doordringende als VAN DER KOOI, en echter zeer verdienstelijk, was het *Admiraals-portret*, en dat van eenen welbekenden *Roomschen Geestelijke*, door A. DE LELIE. Zij wa-

waren fiksch van behandeling. Bij den eersten had men de titels en *Asperen* in 't verschiet niet behoeven te voegen; zonder dat was de gelijkenis hoogst welgetroffen.

Iets dergelijks omtrent het bijwerk zouden wij ten aanzien der beide *Portretten* van MORITZ kunnen aanmerken. Deze schilderijen zijn zeker *grootendeels* reeds vóór eenigen tijd geschilderd. Wij hadden eenig ander, in den trant van dat kapitale van eene vroegere Tentoonstelling, een' Heer en eene Dame in eene kamer verbeeldende, liever gewenscht.

Wij prijzen het in eenen jongen DE LELIE, KRUSEMAN, BIANCHI, G. VOS, DE RUYTER, OOSTERHOUDT, RAVELLI en BERTICHEN, dat zij ook in dit vak hun best deden. De drie eersten bovenal gaven blijken van vordering. Uitnemend aangelegd was de *Schets van een' Geletterde*, door den ouden COCLERS, thans te *Luik*. Het blijft in allen gevalle in Mejufvr. KLEYNHOFF en den Hr. FLOH loffelijk, dat zij hunne uit liefhebberij toch geschilderde *Portretten* der Tentoonstellinge wel hebben willen aanbieden; terwijl men over Mejufvr. C. VINKELES zeer te vreden was, zoo wegens het *Portret harer Zuster*, als wegens het *Tafereel uit Paul en Virginie*. Men beschouwde het als eene eerste proeve. Zij oefene zich vlijtig, en geeft gegronde hope op verdere ontwikkeling.

Het *Portret van een' Schilder*, zoo wij meenen den Heer DAVIDSON zelven, had zijne verdiensten. De *oude Vrouw, bezig met breiden*, door Mejuffr. VAN HENGEL, was regt natuurlijk.

Wat zullen wij van het werk van BATAVUS VOORMAN zeggen? Zijne stukken, vooral het groote *met muzicerende Beelden*, had de Commissie, onzes oordeels, beter gedaan niet te plaatsen. Evenwel, de moed moet geen' *Bataaf* ontzinken. Hij heeft gelegenheid gehad te zien, wat hem ontbreekt, en levere beter.

Beelden en Binnenhuizen.

Als een overgang van de Portretten tot de Beelden, kiezen wij de beide zeer verdienstelijke stukken van Jonkheer WILLEM ALEWIJN, oudsten Zoon van den geachten *Amsterdamschen* Burgemeester, Mr. FREDRICK ALEWIJN. Bij zoo hooge ge-

boorte is ijver en liefde voor de kunst niet gemeenzaam, en de verdienſten van den Heer ALEWIJN worden verhoogd door de heuschheid, waarmede hij zijn liefhebberijwerk aan de publieke beoordeeling gulhartig onderwerpt. Hij vergunne ons de aanmerking, dat hij niet hetzelfde beeld, reeds door een voornaam Meester dikwerf gekozen, tot model moest blijven kiezen. Zijn gelukkig genie heeft dit niet noodig.

Nog verdienſtelijker is het werk van Jonkheer F. J. VAN HEECKEREN TOT BRANDTZENBURG, te *Utrecht*. Inderdaad, het licht van de *Binnenplaats*, *te zien uit een Voorhuis*, deed eene treffende werking, en de jongeling met de kruik was goed geplaatst en wel geteekend.

Mogten namen als deze der hoogere klaſſe tot voorbeelden ſtrekken, en haar leeren, dat wezenlijke kunstverdienſten boven alle titels, wapens en kostbare parkementen-brieven verheven zijn, en dat de eerſte aan de laatſte den eigenlijken roem en waarde bijzetten!

De ſtad *Utrecht* mag zich inderdaad beroemen, veel ditmaal te hebben bijgedragen. Behalve anderen, ſtraks te melden, verdient P. C. WONDER onze loffpraak. Met regt heeft het *Binnenvertrek*, *waarin eene Dame in 't ſatijn zich gereed maakt om uit te gaan*, grooten naam verkregen. Het is met die uitſtekende zorg en die gezetheid behandeld, waarmede men in den besten tijd der Schilderkunst alhier teekende en ſchilderde, en welke in dergelijke tafereelen, als dit van WONDER, een vereischte uitmaken. Alles is teeder en bevallig, en vereert zijnen maker. Indien wij eene aanmerking moesten maken, zoude het deze zijn, dat het koloriet van het naakt met het overige niet genoegzaam overeenſtemde. Deze harmonie was beter in het *Kaarslicht*, of de *Oliekoekebakſter*, hetwelk, juist in den ſtijl der ouden, de ware nadering van onzen gelukkigen tijd tot dien van het midden der zeventiende eeuw ons deed kennen.

J. L. JONXIS poogt met moed en ijver zijnen zoo even gemelden Stadgenoot op zijde te ſtreven, en, ſchoon hij nog achterwaarts blijft, zijne vorderingen zijn binnen kort zeer belangrijk. De vier ſtukken, door hem geleverd, gaven hiervan bewijs, alsmede van zijnen hoogst prijzenswaardigen ijver. Het ſatijn en bont, met al het bijwerk, in de beide *Binnenhuizen met twee muzicerende* en *één ſchrijvende Dame*, waren inderdaad goed bewerkt. In beide ſtukken, zoo wel

als

als in het *Boeren-binnenhuis*, was alles wel geordonneerd; ook was er eene regt goede werking in zijne *Koekebakſter bij Lamplicht*. Hij veroorlove ons, hem te waarſchuwen voor iets, dat wij op deze Tentoonſtelling bij meer levende en vooral jonge Meesters, in dezen trant werkende, opgemerkt hebben. Hij vermijde dat raauwe en verſachtige, vooral in het naakt, en leere, daar hij zoo veel en zoo ſpoedig aanleert, van eenen CELS, hoe het teeder vleezige den regten toon, en als 't ware de doorſchijnende mengeling van de edelſte levensſappen, te geven.

Dit zelfde zouden wij ook kunnen aanmerken op het *Binnenvertrek* door den *Leidſchen* Schilder E. DAVIDSON; terwijl wij tevens volmondig erkennen, dat de karakters van Geneesheer en zieke, met al het bijwerk, ons overtuigd hebben van een kunſtvermogen, dat zich meer en meer ten goede, en wellig eerlang tot uitſtekendheid, ontwikkelt.

Niet zoo als de Heeren VAN STRIJ en VERSTEEG, die hardnekkig hunne verdienſtelijke werken der *Amſterdamſche* Tentoonſtellinge onthouden, en deswege door hunne beste vrienden en beſchermers met regt gelaakt worden, deed A. MEULEMANS, te *Dordrecht*, wiens *Kaarslicht* wij met genoegen beſchouwden. Bij hetzelve hing de *Brand bij Maanlicht*, door den met regt beroemden L. MORITZ. Beide ſtukken waren goed van uitdrukking, doch wat donker van toon, waardoor men de inderdaad uitſtekende behandeling niet genoeg kon onderſcheiden.

Roemt *Utrecht* op zijnen WONDER, *Haarlem* verheft zich met reden op zijnen verdienstvollen HENDRIKS, wiens algemeene kennis en ijver op deze Tentoonſtelliing uitnemend doorblonken. Ondanks zijne gevorderde jaren, is hij met eene jeugdige zucht en arbeidzaamheid bezield, en ſchildert alles, wat hem treft en ſchilderachtig voorkomt. Tot getuigen hiervan ſtrekken zijn fraai *Stadsgezigt binnen Haarlem*, de zoo natuurlijk beſneeuwde *Binnenplaats van het Diaconie-Weeshuis* aldaar, zijne eigen en treffend gelijkende Beeldtenis in zijn eigen *Voorhuis*, en vooral de *Spijsuitdeeling aan Behoeftigen*. De onderſcheidene en echter niet afſtootende kleedingen, en de eigenaardige karakters, met goede ſchildering van ſtof en bijwerk, maakten het laatſte inzonderheid behagelijk. Minder bevielen ons zijn *Landſchap met Waterval* en *Bloem- en Fruitſtuk*.

Amſterdam, dat de verdienſten van buitenſteedſche Schilders regt laat wedervaren, mag met reden hier trotsch zijn op zijnen A. DE LELIE, mede zeer verdienſtelijk Schilder van *Binnenhuizen* en *Gezelſchappen met groote Beelden*. Beide ſtukken gaven de uitſtekendſte proeven van zeer naïve en gemakkelijke behandeling, fraaije ſchikking en uitdrukking. De jonge DE LELIE volgt zijnen Vader, ook in binnenhuizen, in dit opzigt niet ongelukkig na, blijkens de proef, hier geleverd.

Voortreffelijk van licht vonden wij het *Binnenhuis te Delft*, door HANSEN. Inderdaad, zóó ſchijnt de zon, zóó verlicht zij huis en voorwerp! Het beeldje in de ſchaduw vonden wij niet gelukkig gekleurd. Dezen Kunſtenaar oordeelen wij zeer gevorderd, ook in zijn *Landſchap*. Inzonderheid trof ons de goede lucht; iets, waarin hij te voren geenszins uitmuntte.

Het *Viſch-* en het *Wasch-vrouwtje* van C. KRUSEMAN toonden nog meer dan het laatst door hem geplaatſte *Kind met raket en kuif* een aankomend talent, dat door breede penſeelsbehandeling, goede teekening en juiste kleur zich meer en meer ontwikkelt, en, bedriegen wij ons niet, groot zal worden. Hij doorwerke zijne ſtukken, en vermijde alzoo dat verſachtige en harde, hetgeen ook in de drie ſtukjes van den *Leeuwardſchen* Kunſtenaar C. J. VAN BAAY VAN SLANGENBURGH, hoe naïf en verdienſtelijk, doorſtraalde. Van den laatſten bevielen óns de *oude Man, een' haan plukkende*, en de *oude Vrouw, rapen ſchillende*, beter, dan de *Schilder voor zijn ezel*.

Veel lof verdient de in beelden en landſchap beiden beroemde G. J. MICHAËLIS door zijn *ſpinnend Vrouwtje*, waarin bevalligheid van voorwerp en delicate ſchildering zich gelukkig vereenigen.

Het *Binnenvertrek met twee Kinderen*, door den jeugdigen liefhebber J. A. TOPFER JUN., is, zoo wij wél hebben, eene kopij. De ſchildering toont een' zeer goeden aanleg. Hij ga alzoo voort, en oefene zich verder zoo gelukkig!

De *Stal met Paarden* van OBERMAN was goed, en niet zoo ſcherp en kleurig als zijne *Paardenmarkt* en *vrijwillige Jager*. Deze ſtal toont, dat hij eene goede behandeling van het penſeel heeft. Beter was echter het *Koeſtalletje* van RAVENSWAY, den waardigen Leerling van P. J. VAN OS.

Van

Van W. DE NOOY, te *Haarlem*, meenen wij veel beter gezien te hebben, dan zijn *Binnenhuisje*, nu ten toon gesteld.

Landschappen en Stads- en Water-gezigten.

Het was steeds der *Hollandsche* Schole eigen, allerlei onderwerp in een' nationalen en bij landzaat en vreemden geliefden trant gelukkig te bewerken. Het was steeds de roem onzer Schilderkunst, zich niet te beperken, maar zich, verheven boven haar onderwerp, tot alles groots en goeds gestemd te gevoelen, de natuur in haren geheelen omvang te begluren, niets zoo klein of laag te achten, hetgeen niet door het penseel van een verheven vaderlandsch Meester hoogen prijs en groote waarde erlangen kon en erlangen moest. De kunstige behandeling, de natuurlijke voorstelling moesten van de ziel der kunst, het in zijn werk als overgestort gevoel des kunstenaars, getuigen. Dit was het geestelijk en verheven deel der kunst; het overige, het onderwerp, was slechts toepassing, stoffelijk en naar ieders verkiezing. Vandaar b. v. een KAREL DU JARDIN, een ADRIAAN VAN DE VELDE en andere eerste Meesters, groot in beelden en beesten, groot in landschappen, groot in onderscheidene vakken. Inderdaad, diep doorgedacht, is het onderwerp bijwerk, het kunstvermogen de hoofdzaak. Dit, echter, neemt niet weg, dat eene vereeniging van het aangename met het kunstige ons boven alles streelt en behaagt; dat, gelijk wij liever in een stil en statig bosch bij een' liefelijken waterval, dan in eene kroeg bij een boerengevecht of een bedorven huishouden vertoeven, zoo ook een aangenaam landschap boven een' slagters-winkel ons geschilderd behagen zal. De verscheidenheid blijft hoogst voortreffelijk in zich zelve, en toont den vrijen en nationalen geest, zonder welken alles verloren is. Deze schildergeest leeft en bloeit nog, en de Tentoonstelling bewees het.

Niet alleen portretten, binnenhuizen, beelden en kaarslichten, maar ook landschappen, buitenhuizen, zee- en strandgezigten, bloemen en wild leverde onze School nog heden op, en in alles bleef zij haren ouden roem waardig. Van de eerste hebben wij gesproken. Laat ons nu aan de overige gedenken, en in de eerste plaats van de Landschappen gewagen.

Wij

Wij beklaagden ons, hier niets van eenen HULSWIT, den eerſten Schilder, naar ons oordeel, in dit vak, te vinden. Dan, men berigtte ons, dat deze gevoelige Schilder der Natuur een kapitaal landſchap, reeds bij een vreemd Vorst tot roem onzer School pronkende, ſinds de laatſte Tentoonſtelling geſchilderd, en een ander, niet min kapitaal, voortreffelijk ſchilderij nog niet voltooid had, en dat dus dit gemis aan toeval, en geenszins aan eigen opzet, is te wijten geweest. Of iets dergelijks het geval met den Heer E. VAN DRIELST, Lid van het Inſtituut, geweest zij, twijfelen wij; zeker is het, dat de roem der Landſchappen zich, ondanks dit gemis, uitnemend heeft gehandhaafd.

De Heer P. J. VAN OS gaf vijf ſtukken. Het *boomrijk Landſchap*, dat met meer ſmaak en gevoel geſchilderd was, dan wij in lang van dien uitſtekenden man gezien hadden, en de natuur heerlijk uitdrukte, was voorzeker een meesterſtuk. Dat dit ſchilderij naar eisch en verdienſten gewaardeerd werd, blijkt uit de menigvuldige pogingen der liefhebbers, om hetzelve in eigendom te verkrijgen. Het andere landſchap *met grazend en liggend Vee*, in de breedte, is, zoo men zegt, voor het Kabinet in *'s Hage* aangekocht: het overtrof verre dat in de hoogte, mede *met Beesten*, en wedijverde met de *rust der Kozakken bij de ruïne van Berghuizen*, hetwelk, ſchoon niet zeer gunſtig geplaatst, de kenmerken van zijnen voortreffelijken Meester ieder te lezen gaf. Men zegt, dat de *inkomst der Kozakken te Utrecht* naar den prijs, door den Heer VAN KINSBERGEN onlangs opgehangen, gedongen heeft. Zoo ja, vinden wij, dat het ſtuk, hoe verdienſtelijk het ook zij, noch wat het onderwerp, noch wat de behandeling aangaat, den uitgeloofden prijs verdiende. Meer licht, vooral op den voorgrond, min ſtropige behandeling, ſtiller voorſtelling van de nu als vooruitſpringende ſtadspoort was daartoe noodig. Met dat al waren vele *détails* uitnemend geſchilderd; doch wij maken onderſcheid tusſchen een buitengewoon prijsſtuk en een ſchilderij voor eigen oefening of naar bijzondere verkiezing. Het deed in allen gevalle zijnen maker eer aan, en gaf luister aan deze Tentoonſtelling.

Met groot genoegen doorwandelden wij het landſchap van den getrouwen nabootſer der natuur, G. J. MICHAËLIS. Alles week behoorlijk, was warm, en vol ſpeling van licht

en

en ſchaduw. Zijne groote vorderingen zijn door dit zijn *houvelachtig Gezigt bij Nijmegen* uitnemend geſtaafd.

De oude en brave BARBIERS gaf gulhartig vier ſtukken; een *Geldersch Landſchap met een' Watermolen*, een' *Boerenhut met Bakoven*, een' *Watermolen*, en een *duinachtig Landſchap*. BARBIERS heeft, onzes oordeels, groote en eigene verdienſten. Zijne grondige kennis van alle deelen der kunst, en bovenal het eigenaardig karakter zijner boomen, troffen ons, gelijk altijd, zoo ook nu weder. Hij leve nog lang door het edel vuur, dat hem bezielt! BARBIERS onderſcheidt zich, door zijne manier en egale kleur, van de jongere Landſchapſchilders, bij welken de ſchilderwijze van eenen HULSWIT meer behagen en navolging vindt. In dien geest ſchilderde RUYTENSCHILDT zijn wel min bewerkt, maar treffend *Landſchap bij Nijmegen*. Het was regt natuurlijk van voorſtelling, en, even als zijn *Meisje, zittende in een Landſchap*, vol kenmerken van een' grooten aanleg. In dien geest, hoewel met minder kracht, ſchilderde de jeugdige DIJKHOFF zijn *Gooisch* en *Geldersch Landſchap*, en het *Gezigt aan het Blaauwhoofd:* het laatſte inzonderheid toonde ons de groote vorderingen van den jongeling, die veel belooft, en aanmoediging verdient. In dien geest, eindelijk, ſchilderde WESTENBERG, die, bij beſef van eigene waarde ſteeds leerzaamheid en op den duur nederigheid voegende, uitſtekend groot en dus nog grooter zal worden. Zijn *Stadsgezigt te Delft*, zijn *Wintergezigt aan de Stads-Vest*, en het *Landſchap bij Benthem*, maar bovenal het eerſte, toonen den verhevenſten aanleg. Hij is zijn penſeel volkomen meester, en belooft ons, aan eenen *Delftſchen* VAN DER MEER op den duur niets te zullen toegeven.

BRONDGEEST, die gevoelige waarnemer der onuitputtelijke natuur, die warme liefhebber, bewandelt eenen meer eigenen weg dan anderen, en vereent met kracht en waarheid die bevalligheid, natuurlijkheid en juiste teekening, welke wij in onze oude Meesters zoo zeer bewonderen. Met regt koos men zijn *beſneeuwd Wintergezigt aan het IJe* boven het *Gezigtje met Geboomte aan een Stads-Wal*; en wij erkennen volmondig, dat in het eerſte het loslaten van het weder bij dooi zoo natuurlijk in de lucht en op het ijs, ja in ieder voorwerp is voorgeſteld, dat men geen beter voorſtelling verlangen kan.

De tijd laat niet toe, van alles te gewagen. *Binnenplaats*

en

en *Boerenwoning* door BEST, het *Buitenhuis* door BERKMAN, het *Gezigt te Haarlem* door PANNEBACKER, de *Jager in een Landſchap* door BIANCHI, de *Waterval bij Leiduin* en het *Landſchap* door BOUMAN te *Heemſtede*, het *Landſchap met Vee* en het *Gezigt buiten de Stads-Poort* door DE GOEJE, het *boomrijk Landſchap* door KALDENBACH te *Zutphen*, kunnen wij niet dan als door aanſtippen van naam en onderwerp aanroeren. Wij herinneren ons ook alles niet even levendig, en moeten dus, hoe ongaarne, als met ſtilzwijgen voorbijgaan het *Gezigt aan den Amſtelveenſchen Weg* door VAN EYK PENSA, het *Landſchap met ſtoffaadje* door A. G. VAN SCHOONE, het *Stadsgezigt* en de *Boerenbinnenplaats* door A. BERNÉ te *Haarlem*, een *Landſchap* door A. VISSER te *Alkmaar*, twee *Landſchappen* door G. WIERINGA te *Groningen*, twee andere door VAN WINTER te *Leiden*, benevens den *ſtaanden Jagthond* door J. VAN MEURS. Het is onmogelijk, alle goede en ijverige pogingen te vermelden. Bijzonder, als zoodanig, roemen wij het *Gezigt van het Koningsplein* door den liefhebber J. NEPVEU; het *Landſchap met den Hond* door J. DASVELD, die van zijn laſtig beroep uitneemend tijd uitkoopt voor teeken- en ſchilderoefening; het *bergachtig Landſchap* van den eerbiedwaardigen D. J. VAN DER LAAN te *Zwolle*; het *Landſchap* van HULSEBOOM het natuurlijk en aangenaam *Gezigt van Kermisthal bij Cleef* door den verdienſtvollen liefhebber E. M. ENGELBERTS; dat te *Bloemendaal* door den even gevoeligen en edelaardigen P. E. H. PRAETORIUS, die in zijne Stadsgezigten weleer nog verhevener blijk gaf van zijn uitſtekend kunſtvermogen, dan in dit hoogſt moeijelijk gekozen *Landſchap*. Dezen verdienen meerdere onderſcheiding; en gaarne zouden wij in hunnen lof uitweiden, zoo niet nog andere verdienſtelijke Meesters ons tot zich riepen, en wij, hoe kort, toch ook bij hen dienen te vertoeven.

De bevallige Landſchappen door *Hollanders* uit de *Italiaanſche* School, VOOGDT, VERSTAPPEN, TEERLINCK en PITLOO, waarbij wij den waarlijk aanmoediging verdienenden KNIP en den hoogſtverdienſtelijken *Amſterdamſchen* DUPRÉ, ook den *Antwerpſchen* REGEMORTER en den loffelijken *Brusſelſchen* DE ROY voegen, hebben zeer veel uitſtekends en natuurlijks. Echter een zeker algemeen aangenomen kolorict, dat bijzonder bij de *Hollandſche* Landſchappen afſtak,

gaf

gaf ze het aanzien van voortbrengſels van één en hetzelfde palet. Zulks is een eigenaardig gebrek van navolging en van eigenlijke Scholen, en bewees ons meer dan immer, dat men, om regt oorſpronkelijk Landſchapſchilder te worden, niet naar *Italië* behoeft te reizen, of derwaarts Kweekelingen te zenden. Wij vereeren bovengemelde Meesters en hun inderdaad uitſtekend werk; maar nemen de vrijheid te vragen: Is inderdaad de natuur daar zoo eenkleurig? Waarom hebben noch BOTH, noch BERGHEM, noch ASSELIJN en andere oude *Hollandſche* Schilders van *Italiaanſche* Landſchappen dit zelfde dan niet? Anders was de toon en kleur van het *Land- en Riviergezigt* van den uitnemenden *Dordſchen* Schilder DE KONINGH, wiens werk door ons in lang niet gezien was en uitnemend beviel. Zijne beelden, beesten, landſchap, ſchuit, lucht en water doen zeer veel van hem beloven. Hij make zich ſlechts los van een gebrek, zijnen Stadgenooten eigen, om een navolger van CUIP te worden. Zijn eigen welgeſtemd gevoel en de natuur zelve moeten hem leeren zoo groot als CUIP, zonder ſlaafſche ſtudie naar CUIP te worden, en wij verzekeren hem, om groot te worden heeft hij den gelukkigſten aanleg.

Lof en aanmoediging verdient inzonderheid de verdienſtelijke H. STOKVISCH door zijne beide *Landſchappen met Beesten*, waarin juiste teekening en natuurlijke voorſtelling zich vereenigen. Van hem leere UITENBOGAARD, allen *Franſchen* ſchildertrant daar te laten. Lof en aanmoediging verdient ook de volijverige JELGERHUYS, in meer dan één kunst uitblinkende, door zijn *Gezigt op eene Binnenplaats*, dat *op de Oude Kerk te Amſterdam*, en *in de Lievevrouwe-kerk te Antwerpen*; doch bovenal door dat *in de Groote Kerk te Haarlem*. Hij heeft in dit laatſte dat gele en harde vermijd, dat in andere zijner werken eenigzins hindert. Hij leere voorts de tusſchentinten beſtuderen. Hij heeft door deze, benevens *een Binnenhuis* en *een Meisje bezig met naaijen*, niet alleen zich hoogst verdienſtelijk gemaakt door eenen roemwaardigen ijver, maar inzonderheid door de *Haarlemſche Kerk* getoond, dat hij de perſpectief en alle de edele deelen der kunst magtig is. Hij ga aldus voort, en misſchien heeft hij kans, den grooten SAENREDAM nog eens op zijde te ſtreven.

KAMPHUYZEN voldeed ons ditmaal in zijn *Stadsgezigt* geenszins. Het edel blijk van hulde, aan de Schilderkunst

zoo Vorſtelijk betoond, had hem hooger moeten ſtemmen. Minder ongevallig was het *Gezigt op het Paleis en de Nieuwe Kerk* door C. DE KRUYF. Veel beter waren de werken der *Utrechtſche* Meesters VAN STRATEN en VERHEIJEN. Regt natuurlijk en vol verdienſten, ſchoon wat droevig van lucht, was het *Gezigt aan den Wal te Utrecht* van den eerſten; helderder zijn *kleine Stadsgezigt:* in beide ſtraalde een regt goede ſchildergeest door. Het *Stadsgezigt met opene Poort*, door VERHEIJEN, vonden wij uitſtekend, en vol kenmerken van regt goede ſtudie. Ook het *Gezigt bij de Greb* had zijne verdienſten. Het best doorſchilderde en kapitaalſte evenwel was het *groote Stadsgezigt met eene Ophaalbrug en den Utrechtſchen Dom in het verſchiet.* De zamenſtelling was vreemd, en droeg geenszins onze goedkeuring weg. Men ziet *Utrecht*; en zoekt echter te vergeefs het geval, dat in de natuur niet beſtaat. Dit vreemde en valſche der compoſitie wordt intusſchen rijkelijk vergoed door uitnemende behandeling der deelen en een loffelijk en eigenaardig volgen van het natuurlijke der gebouwen. Wij zien in dezen man, bij het vlijtig beſtuderen der natuur, een groot Meester te gemoet.

Aldus, zoo ver wij kunnen nagaan, de Landſchappen en Stadsgezigten doorloopen hebbende, bedienen *wij ons*, als een overgang tot de *Zeegezigten*, van de Strandſchilderijen door den beroemden *Harlinger* kunſtenaar N. BAUER. Het *Gezigt aan het Hoofd te Harlingen* beviel ons weinig. Dat ſcherpe, blaauwe en koude vonden wij eenen kunſtenaar als BAUER onwaardig. Beter, hoewel niet zonder berisping, was zijne *Landing van den Prins te Scheveningen*, waarvan partijen, b. v. de honden en andere enkele voorwerpen, uitſtekend geteekend en gekleurd waren. De regte harmonie ontbreekt hem in dergelijke ſtukken. Als Zeeſchilder, echter, is hij de eerſte in zijn vak. Zijn water is dun, en fraai van toon en golving; zijne ſchepen zijn juist, en zijne luchten zeer goed. En echter vonden wij zijn *woelend Water* niet zoo voortreffelijk als dat, hetwelk door H. M. de Koningin, bij vorige Tentoonſtelling, zoo wij wél hebben, met zoo veel oordeel uit vele andere ſtukken werd uitgekozen. BAUER is een groot man. Kon hij — en waarom zou hij het niet kunnen? — meer harmonie zich eigen maken, hij zoude zijne

plaats

plaats maakt den onsterfelijken BAKHUIZEN nog beter handhaven.

De verdienstelijke en beroemde *Dordsche* Schilder M. SCHOUMAN gunde zijn *stil* en *woelend Water* ook te *Amsterdam* der openbare beschouwinge. Wij danken hem deswege, met vermelding, dat zijne regt verdienstelijke stukken, hoewel wat flaauw van toon, den kunstkenneren en het algemeen zeer welgevallig geweest zijn.

In den Hr. KOEKKOEK, van *Middelburg*, ontwikkelt zich een groot Zeeschilder, blijkens zijn nagekomen en zorgeloos belijst schilderijtje, verbeeldende *eene woelende Zee met Beelden op eene klip*. Het was wél gepenseeld en uitstekend van behandeling; de beeldjes waren goed geteekend; de manier en ordonnantie was wat *Fransch*. *Zeeland* is weder vaderlandsch, en wij behoeven waarlijk de kunst, vooral in Land- en Watergezigten, van *Fransche* Meesters, die wij zoo verre overtreffen, niet te leeren.

De tijd verbiedt ons, bij het *woelend Water*, door P. H. L. VAN DER MEULEN, en de stukjes van J. H. BOSHAMER, stil te staan, en roept ons tot de Bloemstukken en het doode Wild.

Bloem- en Fruit-stukken en dood Wild.

Wie denkt bij het lezen van dit opschrift niet terstond aan G. J. J. VAN OS, die met regt als den eersten der levende Bloemschilders algemeen erkend wordt, en wiens *Bloemstuk* dan ook door uitnemende kracht, houding en bewerking ieders bewondering tot zich trok? Het mogt inderdaad een meesterstuk genoemd worden. Tusschen hem en VAN HUYZUM staat niemand meer. Toegegeven, dat VAN HUYZUM meer de DOU in de bloemen zij, zoo is VAN OS, blijkens dit stuk, meer de REMBRAND. En waarom zou hij niet eenmaal beiden worden, en dus zijnen onsterfelijken voorganger nog overtreffen? Te regt wordt VAN OS dan ook alomme gezien en geëerd; zoodat hij niet zoo veel schijnt te kunnen afmaken, als men gereed staat hem voor goeden prijs af te koopen. Gelukkig wij, dat wij hem weder als *Hollander* in ons midden mogen begroeten! dat de dagen voorbij zijn, waarin zoo groot een Vernuft zijne ongemeene talenten in eene Porselein-fabrijk te *Sevres* moest verkwis-

ten! Naauwelijks was hij teruggekeerd, of zijne kapitale werken werden hem met andere meesterſtukken afgekocht. Ook deze moeten eenmaal, door de liberale denkwijze des edelen bezitters, eene Tentoonſtelling verſieren; zoodat wij ze aldaar niet weder te vergeefs zoeken. Wij hadden met ſmart vernomen, dat VAN OS, die zeldzame en gevoelige kunſtenaar, zeer gevaarlijk ziek was; met vreugd hooren wij, dat hij thans weder herſteld is. De goede Beſchermgeest der kunst beware hem nog lang voor en in zijn vaderland, dat, beter dan eenig ander land, zijne waarde op prijs weet te ſtellen!

De *Arnhemſche* Bloem- en Fruitſchilder G. J. VAN LEEUWEN was ſinds lang bekend als een voortreffelijk man in zijn vak, en wij herinneren ons nog, een ſtuk bij vroegere Tentoonſtelling in het Oude Mannen-huis te *Amſterdam* gezien te hebben, dat regt meesterlijk mogt genoemd worden. Ook dit uitmuntend *Bloem- en Fruitſtuk* had groote verdienſten, en er waren partijen in, b. v. de blaauwe en witte druiven, die onverbeterlijk ſchenen. De ſchikking van het geheel beviel ons minder.

Wij hadden het genoegen, op deze Tentoonſtelling, waar wij eene geheele week dagelijks kwamen, den Bloemſchilder J. BRANDT te ontmoeten. Zachtheid en nederigheid kenmerken zijn geheele voorkomen. Wij zagen met uitſtekend genoegen zijn *Bloemſtuk*. Men zegt, dat hij nog grooter Teekenaar dan Schilder is. Sommige bloemen vonden wij uitnemend geſchilderd; het geheel kwam ons voor wat dik behandeld. Er is geen twijfel aan, of hij zal verder komen; want hij is nederig, en heeft eenen voortreffelijken aanleg.

Met veel welgevallen zagen wij het *Bloemſtuk* door Mevr. A. MORITZ, geb. REIJERMANS. Eene goede ordonnantie, fraaije penſeelsbehandeling en loffelijk koloriet vonden wij in haar werk vereenigd. Gelukkig moeten wij het huis noemen, waar beide man en vrouw het penſeel met zoo veel gevoel weten te behandelen!

De twee ſtukjes van de jeugdige kunſtenares VAN WORNSEL, thans onderloos, deden ons zien een aankomend talent, dat ſmaak en oordeel met dunheid van verf paart. Zij zette haren kunstarbeid door, en doorwerke hare ſtukken, die op aanmoediging volkomen regt hebben.

Het *Bloemſtuk* van L. DE BRUYN gaf blijk van 's Schilders ijver,

ijver, had goede partijen, en, zoo het geheel minder beviel, wie, vragen wij, wie kan het ook in de nabuurschap van eenen VAN OS en VAN LEEUWEN houden? Van HENDRIKS hebben wij bereids gesproken; ons is dus niets anders overig, dan, ter voltooijing dezer schets der Schilderijen, aan te merken, dat drie stukken van J. H. NICOLAY, *een doode Fazant met verder bijwerk*, *een doode Haas en Kooluif*, en een ander, mede met *dood Wild*, ons wel bevielen; schoon zij, door te groote spanning, uit herinnering van vorige Tentoonstelling, aan onze hooge verwachting niet allen volkomen voldeden. WENIX onder de ouden en VAN OS onder de nieuwen, en bovenal de vlijtige studie der natuur, kunnen hem leeren die helderheid, kracht en teedere behandeling, waarvan de beste zaden, als ter ontwikkeling gereed, in het werk van dezen *Leeuwarder* Meester met genoegen door ons bespeurd werden.

Teekeningen.

Daar de Teekeningen met de Schilderijen in geene vergelijking kwamen, kunnen wij te dezen opzigte kort zijn.

AUTIESSIER en DE HAAN gaven onderscheidene uitstekende bewijzen van fraaije *Miniaturen*. Ook de proeven hieromtrent van Mejufvr. BLOM, E. VINKELES en den Hr. WATRIN waren voldoende.

Luchtig, maar regt goed aangelegd, vonden wij de Voorstelijke *Zeilpartij* door P. J. VAN OS.

De jonge VINKELES, Zoon van den beroemden REINIER VINKELES, toonde aanleg, ijver en genie in vijf Teekeningen en éene Prent. Tot teekenwerk vinden wij hem beter nog dan tot graveerwerk geschikt. Welk een voorregt, van zulk eenen Vader onderwezen te zijn! Hij make zich steeds den naam, dien hij draagt, als kunstenaar waardig.

Met veel lof moeten wij melding maken van den *Osfankop* en *Hond*, door het *Amsterdamsche* Regeringslid SCHUYT VAN CASTRICUM. Zulk een edel voorbeeld verdient navolging. De *Maria Magdalena* door WOLF toont ons zijne onloochenbare verdiensten in het teekenen. W. A. HAANEBRINK te *Utrecht*, HARTMAN CHZ. te *Maarsen*, W. HEKKING, Vrouwe WARNSINCK, geb. HAAKMAN, Jonkvrouwe W. C. VAN IDSINGA te *Leeuwarden*, WAARDENBURG en ZEELANDER bragten, door meer of min verdien-

ſtelijk werk, het hunne bij tot deze Tentoonſtelling. De vijf Landſchappen door SANTINI vonden wij in eene te vreemde manier behandeld.

De bouwkundige Teekeningen, meestal van het Monument te *Soestdijk*, door PISSON te *Gent*, DEKKER te *Rotterdam*, J. KAMPHUYZEN en MOELE JR. te *Amſterdam*, W. OFFERHAUS, W. VERSCHOOR te *Gouda*, J. D. ZOCHER te *Leeuwarden*, en SUYS te *Rome*, gaven deskundigen gelegenheid tot vergelijking. De teekening van de meeste ſtukken was zeer naauwkeurig.

Prenten.

Van het Graveerwerk kunnen wij niet dan met lof gewagen. HULK was reeds lang als geoefend Plaatſnijder bekend. MEULEMEESTER, FORSFELL en OORTMAN hebben zeer groote vorderingen gemaakt. Wij vereeren hunne kunst; maar vragen: zijn zij wezenlijk *Nederlanders*, waarom keeren zij dan niet terug? Op deze wijze zijn zij voor ons, even als een CLAESSENS en PORTMAN, verloren. Beter deed VELYN, die ook nu ſchoone proeven van bekwaamheid gaf, en rijkelijk werk vindt.

De jonge HODGES en GREBNER pogen te regt het vak der Zwartekunst ook hier te lande te handhaven. Geene kunstſoort moet voor ons verloren gaan, en wij gelooven, dat daarom de ſtukjes *met Beesten*, *op glas*, door A. HOEVENAAR, te *Utrecht*, niet verkeerdelijk geplaatst waren.

De Hr. MICHAUT, thans Medaljeur van het Rijk, gaf eenige fraaije Munten en Medaljes; een vak, alhier met eenen HOLSHEY en LAGEMAN geheel uitgeſtorven. Men zegt, MICHAUT woont te *Utrecht*. Wij vragen: waarom is hij dan thans weder elders, daar er zoo veel ſtempelwerk, voor zoo gewigtige *Nederlandſche* hoofdgebeurtenisſen te bewerken, gereed ligt? Hij keere ſpoedig terug, en neme *Nederlandſche* Leerlingen aan voor eene zoo edele en door hem zoo uitnemend beoefende kunst, waarin onze landaard op dit pas tot zijne ſchande achterlijk is!

Beeldhouwkunst.

Ook in de Beeldhouwkunst waren wij ſinds den dood van eenen

eenen ZIEBENIS achterlijk; ja deze kunst was mede als dood, toen de jeugdige kunstenaar P. J. GABRIËL zich voor eenigen tijd alhier vestigde. De stad *Amsterdam* gaf hem den titel van dier stede Beeldhouwer; het Gouvernement heeft hem van zijnen voorgenomen arbeid elders doen afzien; en alzoo mogen wij ons land gelukwenschen met het behoud van eenen man, die door uitnemende Bustes van twee verdienstelijke Leden der vierde Klasse van het Instituut op deze Tentoonstelling heeft doen blijken, dat hij een groot en eenig kunstenaar is. Nog meer blinkt dit uit in de derde Buste, die van den Admiraal VAN KINSBERGEN, en in het daarnaar vervaardigde marmeren Borstbeeld, op de groote zaal van het Muzeum voorhanden. Den verdienstelijken GABRIËL ontbreekt niets, dan werk en aanmoediging; hierop heeft hij door zijn uitstekend kunstvermogen, en de noodzakelijkheid, om jongelingen ook in dit vak op te leiden, dubbel regt.

Minder beviel ons het Borstbeeld van Z. M. onzen Koning, door den Hr. GODECHARLE te *Brussel*, vooral wat de gelijkenis en het kostuum betreft.

En ziet daar onze taak, naar ons beste weten, en zoo wij meenen zonder partijdigheid, waartoe wij geen de minste reden hebben, volbragt! Zooveel wij ons herinneren, hebben wij niets vergeten, dan alleen zeker *Vrouwebeeld*, zoo als zij, uit het bad komende, door den Hr. LEFEBRE, van *Brussel*, was geschilderd, en in de laatste dagen *ten toon* gesteld. Hij had, gunde hij het afbeeldsel der Koningin ten voeten uit aan de Tentoonstelling niet, ook dit stuk elders mogen laten bezien.

Ten slotte, Landgenooten! Uwe eigene belangstelling, uwe regt hartelijke deelneming is meer waard dan ons geschrijf. Blijft in de vaderlandsche kunst meer en meer werkelijk deel nemen, en gelooft, dat het inderdaad meer œconomie is, met goede schilderstukken van moderne Meesters, dan met *Engelsche* of *Fransche* modeprenten, uwe kamers te versieren. Wie weet zelfs, of het niet eene zeer goede geldbelegging ware; zeker is zij nuttig en genoegelijk. Aan deze loffelijke gewoonte der Vaderen is de *Hollandsche* Schilderschool hare eigenaardige strekking en haren door de gansche beschaafde wereld schitterenden luister verschuldigd.

MOEDIG GEDRAG VAN TWEE VADERLANDSCHE MANNEN, TER REDDING VAN EEN MEDEMENSCH.

Vond de ſpreuk: *ik ben een mensch, en acht niets, wat den mensch aangaat, vreemd of onverſchillig*, door alle tijden heen billijke toejuiching, dan is ook aandoenlijk verhaal van doorgeſtane ellende of gevaar, bij menſchen, het gevoelige hart welkom — ja, waar de gevoeligheid in pijnlijken afkeer van al zulk verhaal is ontaard, daar loopen de menſchelijkheid, de deelneming in alles, wat den mensch betreft, de trek der algemeene bloedverwantſchap, en de werkdadige naastenliefde zeer groot gevaar. — Maar, indien al *wat den* mensch betreft, veel meer *wat den mensch vereert*, verkwikking en voedſel is voor het welgeſtemde hart; het loffelijk voorbeeld van ijverige, moedige en even onbaatzuchtige menſchenliefde troost en ſtreelt, verheft en bemoedigt ieder, die daarvan getuige is: zijn geloof aan de menschheid en aan zich zelven klimt: hij legt zelfs het boek, dat hem zulk een ſtaal der Goddelijke kracht in den menſchelijken boezem, vrijheid door liefde werkzaam, voor oogen ſtelt — hij legt het niet neder, zonder zelf gelukkiger en beter te zijn geworden. — Moge het volgend verhaal deze waarheid bevestigen!

Een viſcher in het Vrieſche dorpje *Heeg*, met name SYBREN ABES VLIEGER, had op den 18 Maart dezes jaars het ongeluk om in het water te vallen. Bezig zijnde, zijne boot, welke hij onder zeil had gebragt, van wal te ſtooten, geraakte hij over boord. Hij klemde zich echter nog met de handen vast aan den rand des vaartuigs, en zou zich, door inſpanning van alle kracht, welligt weer opgeheven en binnen gebragt hebben; doch ongelukkig was zijne poging, om de boot van wal te brengen, maar al te wel gelukt; het zeil vatte in denzelfden oogenblik wind, en het vaartuig ſnelde met kracht het uitgebreide meer in, dat van ſtraksgenoemde dorpje den naam ontleent. De proeven, om het ſchip binnen te komen, waren nu ſlechts afmattingen, die hem het vasthouden van de geſlingerde boot, tegen welke de toenemende golven hemzelven nu met geweld aanmaakten, dan weer dreigden te ontſcheuren, meer en meer moeijelijk maakten. Verſchrikkelijke toeſtand! geheel alleen midden in de woes-

woeste baren, bij het gieren van eenen wind, tot ſtorm aangegroeid! zonder anderen ſteun dan eene zwakke boot, aan welke hij, bij alle inſpanning, met zeer onwiſſe hechtſels hangt, die onder de afmatting der onophoudelijke ſlingering een laatſte moeten bezwijken! zonder eenig bepaald uitzigt op redding, maar met duizend dooden voor het oog! De bewustheid zelve is hem, na meer dan een half uur worſtelens, ontgaan; ſchoon de natuur nog volhoudt, wat moed en kracht en bedaardheid eerst mogen gedaan hebben: vasthangende aan de boot, die hem al dieper en dieper in het meer voert.

Op dit oogenblik wordt hij ontdekt door eenen Tjalkſchipper, ALBERT VOS, woonende te *Wanneperveen*, en zijn knecht, WILLEM YPE, woonende te *Amersfoord*, (dat hunne namen gezegend zijn!) Dezen, eigen gevaar of dat van ſchip en lading verachtende, houden het vaartuig regt op den man aan; maar, door een zwaren bovenlast van turf weinig geſchikt tot zulk eene onderneming, vervallen zij aan ſlagerwal. Buiten ſtaat deze zwarigheid te boven te komen, werpt zich de knecht in eene kleine jol, door hen medegevoerd, doch zoo weinig beſtand tegen den geweldigen ſlag van het water, dat zij terſtond bezwijkt, en, onder de praam met turf, die bovendien door het ſchip werd achteraangeſleept, gedoken, als in de diepte begraven wordt. De knecht redt zich ter naauwernood op deze praam; maar is zoo weinig afgeſchrikt door het geleden lijfsgevaar, dat hij dit onhandige voertuig zelf thans ten middel wil maken, om het uiterſte ter redding te beproeven. Men maakt de praam los, en, worſtelende, met mislukking op mislukking, ſlaagt hij eindelijk om de boot op te vangen en aan te klampen. De lijder wordt binnen gehaald — maar geeft, helaas! geenerlei teeken van leven. Welk eene teleurſtelling! Hoe ontmoedigend! Hoe geſchikt om nu eindelijk de armen te laten nederhangen, en ſlechts op zichzelven bedacht te zijn! Doch, deze was de denkwijze der moedige mannen niet, die, even vrij van dom vooroordeel als verſaagdheid in den uiterſten nood, thans aan hun eigen boord de beste middelen te werk ſtellen om den ongelukkigen bij te brengen. Zij ſlagen — zij hebben den man en het middel zijner kostwinning gered — zij brengen hem tot de zijnen weder, en zijn beloond. Hun ſchip moge al verzeild liggen, op den grond vastzitten, en, ondanks alle aangebragte hulp, (ook die des geredden) niet dan met verlies van twee, drie dagen kunnen vlot gemaakt

worden, om zijne reis te vervolgen, en de jol geheel verloren zijn — dit alles is niets. Noch het een noch het ander kan hen bewegen, de minſte ſchadeloosſtelling of belooning, van wien ook, te vragen. Het hart is hun loon; de vreugde des geredden is het. Waagden zij niet op derzelver enkele kans ſchip en lading, leven en gezondheid — bij zoo groote armoede van middelen — met zoo blijkbaar gevaar van alles te verliezen? En zouden ze nu, daar de prijs behaald is, en ſlechts een klein deel verloren gegaan — zouden ze nu om belooning denken? de edelſte voldoening van hun hart voor weinig gouds verkoopen?

Ja, zoo denkt, zoo gevoelt de regtſchapene man. Zoo ſpreekt de natuur, de onbedorvene, in den mensch. Hij berekent geen gevaar — door deelneming ontgloeid, bemint hij den medemensch als zich zelven; en wat valt er nog te berekenen, buiten pligt en deugd, wanneer het leven in gevaar is? Maar, dit mag ons niet terughouden hunnen lof te verkondigen — op onze beurt te voldoen aan de behoefte van een dankbaar hart, dat uit naam der menschheid ſpreekt. Neen, elk moedige die deugd, die onverdorvenheid, die edele liefde aan — make haar bekend — doe haar ſchatten op den regten prijs — en ſchitteren met den luister, die ondank en bedilling en koude minachting te nietig ſchijnt! Hiertoe ſtrekt ook dit berigt, hetwelk God zegene en vruchtbaar make!

DE WINTERHAARD, EEN GESCHENK DER VRIENDSCHAP.

Zwaai, in 't ongeregeld woelen,
Wintervorst! den ſtrengen ſtaf;
Schud, daar we uw geweld gevoelen,
De uitgeleefde bladren af;
Doe, daar niets uw' wrok kan ſtillen,
Ieder van uw' adem rillen,
Die de dorrende akkers blaast;
Doe de lucht van dampen zwellen,
Daar de zon, in 't nederhellen,
Haar' beperkten togt verhaast,

Over-

Overſtelp, in 't magtloos ſchijnen,
't Lieflijk licht door ſombren nacht;
Laat het tenger ſcheutje kwijnen,
Neêrgeſtort door hageſjagt;
Klem de ſtroomen in uw banden;
Doe ons huivrend klappertanden,
Als gij buldrend ons omzweeft,
En, omſtuwd van woeste orkanen,
Ons, bij elken ſchok, doet wanen,
Dat Natuur heeft uitgeleefd.

Ik ontduik uw temloos woeden,
Dat ons zoo veel ijzing baart,
Om de kalmte in 't hart te voeden,
Bij den koesterenden haard.
In het uitgewoekerd uurtje
Flikkert daar 't weldadig vuurtje,
Tot verwarming van het bloed;
En, bij 't glimmen van de vonken,
Baart, wat vriendſchap heeft geſchonken,
Vreugde aan 't opgeruimd gemoed.

Stichtte de oudheid ook altaren,
Aan de vriendſchap toegewijd;
Nutter offerand' te gâren,
Is het doel van onzen tijd.
Hier vervliegt, bij luide galmen,
Alles niet in ijdle walmen,
Waaruit vlam en gloeijing ſpruit;
Neen, hier deed de wijsheid winnen,
Want de gloed vergaert zich binnen,
En breidt zich verkwikkende uit.

Zelfs door 't altijd koële marmer
Wordt de koude als afgewend,
En 't genietend hart ſlaat warmer,
Daar 't een vriendſchapsblijk erkent:
't Staal, dat, door het helder blinken,
Ieder' walm terug doet zinken,
Die 't verraſſend overzweeft,
Toont, dat aan 't opregt bedoelen,
Dat de vriendſchap doet gevoelen,
Geen beſmettende adem kleeft.

Is de vorm dan ook gebleven,
't Doel is eindloos meerder waard:
Vriendschap doet hare offers zweven
In den koesterenden haard.
'k Voel me er telkens door verkwikken,
Als de stormen ons verschrikken,
En de God van 't Noorden woedt:
Daar zijn roê mij niet kan treffen,
Mag ik ook, vertrukt, beseffen,
Wat de gulle vriendschap doet.

Wordt de orkaan dan telkens stouter,
Hoe er meer voor 't woeden zwicht,
Koestren we ons gerust bij 't outer,
Door de vriendschap opgericht.
Uit de keur van Hollands veenen
Wil ik 't offer kracht verleenen.
o, Hier is het wel te zijn!
Bij het glimmen van de vonken,
Kweekt, wat vriendschap heeft geschonken,
Hier een nieuwen zonneschijn.

1816. M. W.

DE GEWEZENE STATENHAMER TE UTRECHT, BIJ HET VERVAARDIGEN VAN DEZELVE TOT EEN MUSEUM, SPREKENDE INGEVOERD.

Wat 's dit?... wat hoor ik?... slag op slag!
Wat of dat dreunen wezen mag
Dier zware hamerslagen!...
Men drilt, met forschgespierde hand,
Den taaijen beitel in den wand
En muren, die mij schragen.

Och Jansberk, oude vriend en buur!
Waarom toch splijt men dus mijn' muur?
Wat heb ik dan misdreven?
Maar, hoor ik wel?... wil men mij weer
Den ouden luister van weleer,
Mijn' grootschen stand hergeven?

Nog

Nog heugt mij, ja, die gulden tijd;
Toen ik, aan Themis dienst gewijd,
Haar heiligdom mogt dekken;
Toen ik, in Utrechts grijze vest,
Aan de achtb're Staten van 't gewest
Ter Raadzaal mogt verstrekken.

O, dat ik eens getuigen mogt
Van 't geen er immer werd gewrocht
Hier binnen mijne deuren!
Wat heb ik dikwerf niet gehoord,
En menig' stillen zucht gesmoord
Bij 't geen ik zag gebeuren!

Dan och, wat lot viel mij te beurt!
Mij werd geen aanzien waard gekeurd;
Ik zag mijne achting krenken,
En aan 't Paleis, dat weidsch gesticht,
Door vreemde spilzucht opgericht,
Mijne oude regten schenken.

Toen zonk mijn luister in het stof,
En Themis zag haar tempelhof
Te jammerlijk vergeten;
Ik werd den Krijgsman ingebuimd;
En nu, verwaarloosd en verzuimd,
Lag al mijn glans versmeten.

Maar thans rijst weer mijn heil ten top;
De kunstmin rigt hare outers op
In mijn verlaten zalen.
Waar eens 's Lands Raad vergaderd zat,
Zal nu voortaan der Kunsten schat,
Minerva's rijkdom, pralen.

Gaat, werklien, gaat dan rustig voort!
Voltooit uw' arbeid ongestoord!
Komt, ijv'rig aan 't herbouwen!
'k Verhef dan statig weer mijn kruin,
En zal, herrezen uit het puin,
Eens Neêrlands bloei aanschouwen.

Utrecht, Nov. 1816. J. B. CHR.

DE GELUKKIGE ECHT.

(Vrij naar 't *Hoogduitsch*.)

Hetgeen ik zocht, heb ik gevonden:
Een huwlijkspaar, zoo naauw verbonden,
Dat het een voorbeeld was van trouw.
Nooit zag ik meer te vreden menschen.
De echt was het toppunt hunner wenschen,
Het hoogste lot voor man en vrouw.
Gelijke geest bezielde beiden;
Men zag hun zaam zich vreugd bereiden,
Of deelen in elkanders smart.
Neen, nimmer kan in twee personen
Meer eensgezindheid zich vertoonen:
Het was één hoofd, één ziel, één hart.
De morgenzon zag hun te zamen
Het levensplan des dags beramen;
Geen bezigheid dreef hen uiteen.
Zij reden, gingen, sprongen, liepen,
Zij aten, dronken, waakten, sliepen
Steeds met elkander, nooit alleen.
Zij waren éénig in hun' woorden;
Volmaakter zijn er geene akkoorden,
Dan 't liefde-akkoord van 't minnend paar.
Zij streden.... maar, vereend van zinnen,
Was 't steeds een strijd, wie in 't beminnen
Den prijs zou winnen van elkaêr.
Dus leidden zij 't genoeglijkst leven,
Dat ooit aan menschen werd gegeven;
Zij sterven zonder vrees of pijn. —
Wanneer? — Hoe kunt gij dat nog vragen!
Een week slechts na de bruiloftsdagen.
Zou 't anders niet een sprookje zijn?

Rijswijk, 24 Nov. 1816. M. S.